

BOSTON PUBLIC LIBRARY
3 9999 04669 102 6

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI,

DE REBUS NATURALIBUS LIBRI XXX.

Quibus Quæstiones, quæ ab ARISTOTELIS Interpretibus hodie tractari solent, accurate discutiuntur.

Cum triplici INDICE; *vno Librorum, altero Capitum omnium Librorum, tertio Rerum omnium notatu dignarum, quæ toto Volumine continentur.*

EDITIO POSTREMA.

BEATISSIMO DOMINO NOSTRO

SIXTO QVINTO PONT. MAX.

SOLEBANT olim veteres illi Romani non prius fruges degustare, quàm primitias Sacerdotibus libandas præbuissent, & hac ratione, etsi vera religione destituti erant, omnium tamen rerum authorem, & naturæ parentem Deum se modo aliquo agnoscere significabant. Quid igitur Christiani nominis hominibus faciendum est, Beatißime SIXTE PONT. MAX. qui & verum DEVM colunt, & innumerabilia ab eo beneficia in hac vita recipiunt, & multò etiam maiora expectant in futura? Vtique nobis non solùm primitias terrenarum frugum, sed quidquid nostrum appellare consueuimus, diuitias, honores, studia, liberos, vitam denique ipsam, & quicquid ipsi sumus, id omne liberalißimo, ac nostri amantißimo datori DEO acceptum referre, ac deuouere conuenit. Hoc ego dies noctesque, vt debeo, cogitans, quum omnem ætatem meam, quæ iam sextum supra quinquagesimum annum superauit, in Philosophiæ studia impenderim, & Aristotelis libris publicè in hac Patauina Academia interpretandis sex & viginti annos iugem operam nauauerim, si quid in iis studiis, atque in eius muneris functione aßiduis laboribus vigiliisque profeci, quod quam sit exiguum, sentio, id totum non viribus ingenij mei, sed distributori omnium officiorum DEO attribuendum, meque in eius parui talenti dispensatione ministrum, non dominum esse constanter existimaui. Id me mouit, vt hoc naturalium librorum volumen, quod ad vniuersam ferme Aristotelis naturalem Philosophiam explanandam in Studiosorum vsum edere constitui, primum ad te omnium supremum Sacerdotem deferrem, vt quemadmodum omnia mea studia, omnemque in iis profectum meum iampridem illuminatori mentium DEO accepta retuli, atque deuoui, ita hos laborum meorum fructus tibi, CHRISTI veri DEI apud nos Vicario reuerenter offerrem, & consecrarem. Hoc equidem iam tertiò ab hinc anno cogitabam, quando libellum de Naturalis scientiæ constitutione tanquam huius magni voluminis exiguam partem in publicum proferre statuebam; sed veritus, ne Gentilium more primitias tantum offerre velle viderer, & indignam ratus tua magnitudine paruitatem libri, qui non vt opus integrum, sed vt magni

operis exordium ederetur; tunc satis habui illum Illustrissimi, ac summæ spei adolescentis Alexandri Peretti Cardinalis, nepotis tui patrocinio commendare, tanquam deuotionis meæ pignus, donec totum absolutum opus tuo conspectu dignius redderetur. Hoc igitur vt fortunatum iudicandum est, quod ei hoc tempore in lucem exire contigerit, quo nactum sit te Orbi regendo præfectum à DEO Pontificem; tum Philosophum sapientissimum, maximumque Philosophorum fautorem; tum Christiana pietate, vitæque integritate, & omni virtutum genere cumulatissimum, à quo nunc Christiana Respublica expurgatam se omni scelere non absque admiratione confitetur, & gloriatur. Fortunatissimum erit, si à te hilariter exceptum, dignumque tuo fauore redditum fuerit, impar quidem illud præ sua, authorisque humilitate dignitati tuæ, & cum ea minime comparabile, sed à tua tamen sanctitate non contemnendum: quum illius vicibus apud nos fungaris, qui se humilia omnia benigno vultu respicere palam professus, ea se elaturum, & sublimia redditurum pollicitus est. Hac ego opinione, ac spe ductus, Tuæ Beatitudini hos studiorum meorum fructus dedico, atque consecro, aliosque omnes, qui à me fortasse edentur: etenim, vt opto, ita & spero te diu apud nos futurum superstitem, idque DEVM OPT. MAX. ad totius Christianæ Reip. salutem, & felicitatem esse iussurum. Quod vt velit, eum toto corde precari, atque orare nunquam desinam. Vale.

Patauij pridie Calend. Octobris,
M. D. XIC.

Humilimus seruus

JACOBVS ZABARELLA.

REVE-

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, CVM PIETATIS TVM VIRTVTIS AC ERVDITIONIS LAVDE PRÆSTANTISSIMO DOMINO LVDOVICO Cœnobij Gengenbacensis Abbati dignissimo, Domino suo reuerenter ac submisse colendo, S. P. D.

QVOD ad res alias prædicatione dignas adhibetur prouerbium, Reuerende in Christo Pater: *Vino vendibili hederá suspensá nihil opus esse*: id ego doctissimis JACOBI ZABARELLÆ, illustris olim Comitis, & in Academia Patauina Professoris primarij lucubrationibus iure accommodari posse arbitror. Quis enim in omni doctorum inuenitur numero, qui non existimet, diuini huius Viri monumenta, quotquot lucem aspexerunt, non habenda solum, verum etiam diurna nocturnaque manu esse versanda omnibus, quicunque ad interiores genuinæ Philosophiæ recessus penetrare sese cupiunt. Declarant hoc cum multa passim in libris doctissimorum hominum præclara de hoc Viro Illustri edita testimonia: tum vero inprimis quædam infinita & insatiabilis cupiditas, qua plerique Musarum alumni in præcipuis Germaniæ nostræ Academiis erga ipsas eiusdem lucubrationes mirabiliter sunt incensi. Etenim Logicorum eius operum volumen quum primum in Italia esset editum, tanto doctorum omnium cum applausu fuit exceptum: vt exemplarium numero emptorum multitudini non respondente, altera statim in Germania editio sit adornata: quæ & ipsa tamen ardentem illam studiosi popelli sitim haud omnino potuit restringere. Itaque tertiam nunc eiusdem voluminis editionem qui vrgeant, omnibusque votis expetant, non sane pauci reperiuntur. Hoc idem pene vsu euenit postea diuino illi de Rebus naturalibus operi, quod hic Auctor postremum, & quasi cygneam quandam ante obitum cantionem emisit: Nam & illud, quum itidem in Italia primum lucem aspexisset, distractis quasi in mo-

mento exemplaribus omnibus, Joannes Baptista Ciottus, Bibliopola Venetus Germanis quibusdam Typographis suo recudendum ære tradidit. Quo sane facto & magnum ille operæ meritus est pretium: & eximiam à doctis quibusque viris nostræ nationis reportauit gratiam. Quæ, quum ita sese habeant, Reuerende Pater, & istorum scriptorum cum præstantia tum vtilitas sic manifesta sit, & nota omnibus: vt toties iam repetitæ eorundem editiones studiosæ iuuentutis explere desiderium nequeant: haud me peccaturum in publica commoda ratus sum: si postremum hoc volumen, in quo Rerum naturalium non minus accurate quam perspicue explicatur obscuritas, meo sumptu recusum, cum studiosis Philosophiæ, cæterisque per Germaniam viris doctis communicarem. Quapropter re diligenter ponderata, & propositis ob oculos infinitis vtilitatibus, quæ ex hoc labore ad literarum & Philosophiæ studiosos promanare possent, negotium aggressus sum; atq; vt esset liber quam emendatissimus, & pretio à Studiosis æquiore comparari, & formâ satis commodâ tractari posset, quantum quidem in me fuit, procuraui. Proinde, omnibus bonis viris & candidis huiusmodi rerum æstimatoribus hoc meum qualecunque studium gratum & acceptum esse futurum plane confido. Præsertim, quum præter illam meam de multorum studiis, totaque Germania bene merendi voluntatem, nonnullorum quoque bonorum & veræ Philosophiæ amantium virorum crebræ ac pene quotidianæ voces ad hanc obeundam prouinciam me sint cohortatæ.

Quod autem inclytam Tuam Dignitatem, Reuerende Pater, hîc compellare, & eidem hunc nobilissimi Philosophi de Rebus naturalibus Tractatum, meis sumptibus toti quasi Germaniæ restitutum, peculiariter ac seorsim inscribere voluerim; nec prorsus nullæ, nec etiam leues, vti arbitror, mihi causæ fuerunt. Nam, vt multas nunc alias latere patiar, primum mihi certe hoc meum in adornanda noua huius Auctoris editione consilium, aduersus maleuolorum insultus potenti aliquo muniendum fuit præsidio: quod profecto nec tutius quærere, nec certius apud aliū quenquam inuenire me posse sum arbitratus. Satis enim iam est perspicuum, constatque inter omnes, Te non solū literarum ac literatorum omnium Patronum ac fautorem esse eximium: sed etiam eruditâ doctrinâ, & eleganti totius Philosophiæ cognitione ita excellere: vt in toto hoc Rheni tractu, & Dioecesi Argentinensi ex iis, qui tecum in pari dignitatis gradu sunt constituti, æqualem habeas neminem. Accedit deinde & illud, quod, quum Reuerenda Tua Dignitas coemendis plurimis optimisque auctoribus pro instruenda vestri Coenobij Bibliotheca, singularem sæpenumero erga me declarârit beneuolentiam ac liberalitatem: mihi quoq; tandem de aliqua grati animi & obseruantiæ erga Reuerendam Tuam Dignitatem significatione cogitandum fuerit. Quam sane clarius me

non posse præbere existimaui, quam tali aliquo munere literario, & boni scriptoris dedicatione. Placido igitur vultu, Reuerende Pater, pro solita Tua erga pias Musas humanitate & amore, Philosophica hæc de Rebus naturalibus Commentaria suscipito: & cum perpetuæ meæ erga Tuam Reuerendam Dignitatem obseruantiæ, tum grati animi & voluntatis promptæ monumentum ac symbolum esse permittito: meque, quod reuerenter & submisse peto, in illorum hærere numero patere, qui Reuerendæ Tuæ Dignitati sese quam commendatissimos esse exoptant. DEUM OPT. MAX. toto pectore oro, vt Reuerendam Tuam Dignitatem ex molestiis & doloribus diuturni istius morbi liberatam, & omnibus corporis & animi bonis auctam, quam diutissime saluam & incolumem conseruet. Bene & feliciter Reuerenda Tua Dignitas valeat. Argentorati die 1. Febr. Anno à CHRISTO nato M. D. XCVII.

R. T. Dign.

Submisse ac reuerenter colens

LAZARVS ZETZNERVS
Bibliopola Argentinensis.

INDEX LIBRORVM, SIVE TITVLORVM CVIQVE LIBRO huius VOLVMINIS præfixorum.

INDEX

INDEX

CAPITVM OMNIVM, QVAE IN SINGVLO QVOQVE LIBRO EXPLICANTVR.

Libri de Naturalis scientiæ constitutione, Capita 42.

Libri Prioris, de prima rerum materia, Capita 15.

Libri secundi, de prima rerum materia, Capita 21.

Libri de Natura, Capita 9.

Libri de inuentione æterni Motoris, Capita 7.

Libri de Natura Cœli, Capita 11.

Libri de Motu ignis in orbem, Capita 10.

Prioris libri, de Motu grauium & leuium, Capita 17.

Secundi Libri, de Motu grauium & leuium, Capita 10.

Libri de Constitutione indiuidui, Capita 11.

Libri de Communi rerum generatione & interitu, Capita 11.

Libri de Reactione, Capita 8.

Libri de Mistione, Capita 13.

Prioris libri de Qualitatibus elementaribus, Capita 9.

Secundi libri de Elementaribus qualitatibus, Capita 9.

Libri de Regionibus aeris, Capita 9.

Libri de Calore Cœlesti, Capita 11.

Primi Libri de misti generatione, & interitu, cap. 10.

Secundi Libri de misti generatione, & interitu, Cap. 16.

Tertij Libri de misti generatione, & interitu, Cap. 10.

Libri de facultatibus animæ, Cap. 13.

Dubia

Libri de partitione animæ, Cap. 15.

Libri de Accretione & nutritione, Cap. 25.

Libri de Sensu agente, Cap. 11.

Librorum duorum de Visu, sed prioris, Cap. 13.

Secundi Libri de Visu. Capita 8.

Libri de Mente humana, Capita 15.

Libri de speciebus intelligibilibus, Capita 9,

Libri de Mente agente, Capita 16.

Libri de Ordine intelligendi,
Capita. 14.

JACO-

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, DE

NATVRALIS SCIENTIAE CONSTITVTIONE.

Consilij ratio. Cap. I.

Visquis in naturalium rerum consideratione fructuose versaturus est, debet ante omnia ipsius naturalis disciplinæ naturā & cōditionem cognoscere; præterea vero & eius diuisionē in partes, & ipsarum partium ordinem, propriosque singularum scopos non ignorare. Nam si artificiosa eius scientiæ fabrica bene intellecta, ad ordinatam rerum naturalium contemplationem accedamus, longe melius atque facilius abditas rerum causas, intimaque naturæ arcana penetrare apti sumus; vt è contrario ea ignorata, satis magnum inde fructum percipere nemo potest. Tradidere quidem eam sciētiam priscis temporibus complures, sed in eo munere ita excelluisse creditur Aristoteles, vt nemo in hac philosophiæ parte non modo illi præferēdus, sed ne comparandus quidem cum eo esse videatur; quod quidem omnium & antiquorum, & posteriorum ad hæc vsq; temphora Philosophorum consensio comprobauit. Tot enim viri præclarissimi & Græci, & Latini, & Arabes in interpretandis naturalibus Aristotelis libris ætatem consumpserunt, vt cognouisse omnis posteritas videatur, non posse ab humano ingenio excellentius tradi naturalem philosophiam, siquidem tantum honoris neque naturalibus Auicennæ, aut Galeni libris, neq; magni Platonis Timæo habitum esse certum est. Quoniam igitur iam pridem concepta hæc opinio, postea quasi per manus tradita ad hanc vsque tempestatem peruenit, & vsque adeo inualuit, vt nunc illi, qui naturalem philosophiam discere cupiunt, nullo nisi Aristotele doctore vtantur, & in omnibus philosophantium Gymnasiis, ad vnius Aristotelis naturales libros declarandos interpretes etiam magnis stipendiis statuantur, non paruum operæ precium facturum me esse existimaui, si Galenum imitatus, qui de artis medicæ constitutione libellum conscripsit, ego quoque vniuersæ ab Aristotele scriptæ, naturalis philosophiæ structuram & artificiū declarauero, & ea, quæ alij singulos Aristotelis libros interpretaturi, sparsim, & separatim præfati consueuerunt, in vnum ipse congessero, eiusque disciplinæ vnitatem, naturamq; & partes, & harum artificiosam dispositionem quanta potero breuitate, & claritate ob oculos omnium posuero, sic vero & quam alias Logicæ artis studiosis operam præstiti, eandē nunc Philosophis quoq; præstitero: vt enim tunc de Logicis rebus scripturus, ante omnia de ipsius Logicæ natura, & partibus dicendum esse iudicaui; ita nunc de rebus Naturalibus volumen, Deo fauente, propediem editurus, in primis Naturalis scientiæ naturam, & fabricam à me hoc libello explicatam tanquam prælud ij, ac præparationis loco cunctis Aristotelicæ theoriæ studiosis exhibebo. Quanquam enim non defuere, qui ante me tale quoddam onus suscepisse videtur: nam scripsere aliqui de ordine librorum naturalium, aliqui etiam præfationes in omnes Aristotelis naturales libros composuerunt; attamen, vt diuersæ sunt hominum sententiæ, spero non defuturos, quibus hic labor meus non superuacaneus fore videatur; nam vbi ita ab aliis cognitam rei veritatem reperero, vt nil à me addi posse videatur, ego lubens aliorum sententiæ subscribam, & tanquam eius relator & interpres nitar saltem eam reddere clariorem; vbi vero nihil, in quo acquiescere possim, ab aliis dictum inuenero, non dubitabo aliquid ipse novi, quod mihi ratio persuaserit, in medium adducere, & aliis ad judicandum proponere: nec despero mea hæc scripta aliquid esse vtilitatis habitura, nam si aliis fortasse non proderunt, auditoribus saltem meis non paruo ea vsui fore, meque ipsum magno labore leuandum per ea esse non dubito: quum enim in hac patria Academia naturalem philosophiam publice interpreter, ob id-

ob idque cogar quotannis singulos Aristotelis A libros declaraturus non parum temporis conterere in iis præludiis, quæ προλεγόμενα appellãtur, eo posthac labore supersedebo, maiorem in ipso Aristotele declarando progressum facturus: maximum certe tunc faciam, quum cæteri omnes à me erunt editi libri naturales. In iis enim disputationes omnes, quibus examinandis solemus in quoquo libro seriem dictorum Aristotelis interrumpere, tractandæ à me in studiosorum vsum & excutiendæ sunt. Interea exiguũ B hoc magni laboris exordium accipiant: quod quanto eis gratius, atque vtilius fuerit, tanto me ad totum absoluendum opus promptiorem & animatiorem reddet.

De Subiecto totius Scientiæ Naturalis opinio vera. Cap. II.

Quoniam in primis cognoscendum est quid sit disciplina naturalis, quod quidem ad C eius genus attinet, satis apud omnes constat, eam esse scientiam speculatiuam, quum eius scopus non sit operari, sed scire res naturales; propria igitur differentia inquirenda est, quæ ipsam constituat, & ab aliis scientiis seiungat; sumitur autem cuiusque speculatiuæ scientiæ differentia à proprio subiecto, hoc enim vnum propriam cuiusque scientiæ naturam constituit, separatque ab aliis omnibus; videndum igitur D est, quodnam sit proprium subiectum totius naturalis philosophiæ: nec subiecti nomine intelligo quamcunque rem consideratam, secundum quam acceptionem etiam principia & accidentia subiecti possunt appellari subiectum; sed hac nimis lata significatione reiecta, proprie subiectum accipimus, quale in 1. lib. Posteriorum statuit Aristoteles in qualibet scientia contemplatiuã, nempe quod à principiis, & affectionibus distinguatur, cuius conditiones iam sunt à me diffuse in operibus logicis declaratæ: videntur E quidem res naturales, quæ sub hujus disciplinæ *[Libr. de Tribus præcogn.]* considerationem cadunt, numerari ab Aristotele in initio tum 2. libri Physic. auscul. tum 3. de Cœlo, scilicet cœlum, elementa, mista, animalia, stirpes, & horum species, in horum enim omnium consideratione versatur Philosophus naturalis: sed hoc cognoscere non satis est; quũ enim scientia naturalis vna sit, & vnitas scientiæ sumatur ex vnitate subiecti, oportet res omnes naturales prædictas sub vnum aliquod genus re- F ducere, quod eas omnes complectens dicatur subiectum vnum totius naturalis philosophiæ, & ipsi toti adæquatum. Hoc igitur quodnam *[Subiectũ scientiæ naturalis.]* statuendum sit, interpretes Aristotelis superioribus temporibus non consenserunt, fuitque inter eos maxime controuersum: sed hac tempestate videntur omnes in hanc sententiam conuenisse, quod corpus vniuerse sumptum, quod & cœlestia & inferiora omnia complectatur, quatenus naturale, hoc est, quatenus habens in se ipso naturam, quæ motus principium esse definitur, sit commune subiectum totius scientiæ naturalis: quam sententiam ego absque dubio veram esse censeo, quum & Aristotelis testimonio satis claro, & efficaci ratione comprobetur. Quum enim subiectum scientiæ duabus partibus constet, re considerata, & modo considerandi, vt in operibus logicis dictum est, sitque in hac scientia res considerata corpus, *[1. de Natur. Logic. & lib. de Præcogn.]* modus autem considerandi, quatenus habens in se principium motus, iuxta communem, quam veram esse diximus, opinionem, vtramque ab Aristotele aperte pronunciatã legimus: nam in initio, & libro secundo Physic. & 3. de Cœlo, sola corpora nominat vt subiectum philosophiæ naturalis, sed clarissime in principio libri primi de Cœlo asserit, scientiam naturalem versari in corporibus, & horum principiis & affectionibus: nam præterquam quod aperte nominat corpus vt naturalis scientiæ subiectum, illud idem affirmat, dicens principia & affectiones corporum in hac scientia considerari, siquidem id subiectum est, cuius principia & affectiones quæruntur. Quod autem modus & ratio considerandi corpus non sit, nisi vt habens in se principium motus, asserit clare Aristoteles in principio libri secundi Physicorum, dum inquit res naturales à non naturalibus distingui per hoc potissimum, quod quatenus sunt naturales, habent in seipsis principium motus, quod quidem aliis non competit, nisi per accidens: scamnum enim & quodlibet aliud corpus artificiosum, habet quidem in se principium motus, non tamen per se, quia non vt artificiosum, sed quatenus materiam habet corpus naturale, vel lignum, vel lapidem: atqui certum est vnamquamq; rem ab aliis distingui per formam, non per materiam; igitur habere in se principium motus est instar formæ; & est formalis ratio subiecti, qua corpus physiologiæ subiectum ab aliarum scientiarum subiectis separatur; etenim vt artes mittamus, quæ versantur in corporibus, Mathematicus quoque, qui contemplatiuus est, corpora contemplatur, non ea tamen ratione, quatenus habent in se principium motus, quia hoc solius Philosophi naturalis proprium est. sed alius apud Aristotelem locus est, hoc mirifice confirmans, isque consideratione dignus est, quoniam à multis perperam intelligitur; locus est contextu 71. libri secundi Physicorum, vbi Aristoteles inquit: Quæcunque mota mouent, sunt physicæ considerationis; quæcunque vero non mota mouent, non amplius; *[Declaratio text. 71. secũdi Physic.]* sed ea Aristotelis verba difficultatem faciunt, quoniam primus motor æternus mouet, & est immobilis, tamen est physicæ considerationis, quum de ipso agatur in lib. 8. Auscul. physic. Dubium hoc solent alij ita soluere: primus *[Cõmunis expositio.]* motor est physicæ considerationis, quoad quæstionem

stionem an sit; quod enim existat, ostenditur à Philosopho naturali ex æterno motu, at non est physicæ considerationis, quoad quæstionem quid sit, sic enim ad Metaphysicum pertinet, sed hæc solutio non est consona verbis Aristotelis sequentibus, qui statim rationem afferens, cur non sit physicæ considerationis, ita subiungit [*non enim in seipsis habentia motum, aut principium motus mouent, sed immobilia sunt*] itaque si hæc communis solutio vera est, oportet æque in omnibus validam esse rationem Aristotelis, vt quicquid non habet in se principium motus, non sit physicæ considerationis, quoad quid est: licebit ergo ita argumentari: motus, locus, tempus, & alia accidentia naturalia non habent in se motum, aut principium motus, ergo nō sunt physicæ considerationis quoad quid est; quod si cauillando dicant Aristotelem de solis mouentibus loqui, verum quidem istud est, attamen ratio Aristotelis si in his est efficax, debet pariter in omnibus habere efficacitatem: imo vero neque in mouentibus omnibus locum habet, nam calor & frigus agunt & mouent, nec habent in se principium motus, sequitur ergo hæc non esse physicæ considerationis quoad quid est; falsa tamen esse constat hæc omnia consequentia, nam accidentia naturalia cognoscuntur à Philosopho naturali & quod sint, & quid sint; quod autem nō habeant in se principium motus, manifestum est, quia hoc proprium est corporum naturalium, accidentia vero naturalia non dicuntur habere naturam, sed esse à natura, vel secundum naturam, vt dicitur in lib. 2. Phys. Hac itaque solutione reiecta, ego puto ita esse respondendum: Physicus considerat & subiectum suum, & principia, & affectiones eius, quorum trium considerationes in quo discrepent, iam declaratum à nobis est in operibus logicis: Aristoteles autem in memorato loco non loquitur absolute de physica consideratione cuiuscunque rei, sic enim ratio, quam adducit, idonea non esset, sed loquitur de solius subiecti consideratione, & de illo, quod à Philosopho naturali consideretur vt subiectum, non vt affectio, neque vt principium; itaque illud tantum à Physico vt subiectum considerari dicit, quod in seipso habeat motum & principium motus, ita vt quicquid huiusmodi est, in ea scientia consideretur vt subiectum, quod vero tale non est, non possit in ea habere locum subiecti; per hoc tamen non stat, quin possit in ea vel vt principium naturale, vel vt naturale accidens considerari; tollitur itaque omnis difficultas, quia primus motor immobilis, quum non habeat in se principium motus, non est considerationis physicæ vt subiectum physicum, per hoc tamen non stat, quin à Physico possit considerari vt principium; sic motus, locus, calor, frigus, & alia accidentia naturalia, quum non habeant in se principium motus, non possunt esse subiectum physicum propriè acceptum, sunt tamen accidentia physica, & quatenus talia sunt, cognoscuntur à Philosopho naturali & quod sint, & quid sint. Hoc idem confirmant verba Aristotelis in contextu 73. eiusdem libri, vbi ait [*duo sunt principia mouentia physice, quorum alterum non est physicum, quia non habet principium motus in seipso*] nam quomodo dicit alterum esse mouens physice, nec tamen esse physicum? certe nullus alius esse potest sensus verborum Aristotelis, nisi quod est principium physicum, & ita à Physico potest vt principium considerari, sicuti reuera consideratur, at non est subiectum physicum, quia non habet in se principium motus: hæc est huius difficultatis tutissima solutio. Quoniam igitur ratio illa ab Aristotele adducta nil aliud probat, quam non cōsiderari à Physico vt subiectum, quicquid non habet in se principium motus, manifestum est rationem formalem subiecti scientiæ naturalis apud Aristotelem hanc vnam esse, quatenus habens in se principium motus: per hanc enim vnam separat Aristotel. subiectum physicum ab eo, quod non est subiectum physicum: illud autem, quod habet in se principium motus, non est nisi substantia corporea, vt asserit Aristoteles in contextu 4. lib. 2. Physic. nullum igitur aliud statuendum est subiectum totius scientiæ naturalis, nisi corpus naturam habens. Ipsa quoque naturæ definitio hoc idem testatur; nam conueniens erat, vt in ipso huius scientiæ initio subiecti definitio proponeretur, hæc autem facile intelligitur, si solum intelligatur nomen naturæ: definitur ergo natura, non vt principium subiecti, sed vt subiectum, hoc est, vt ratio formalis subiecti, ex qua intellecta statim apparet quid sit corpus naturam habens, ideo Aristotel. statim post definitionem naturæ subiungit definitionem habentis naturam, quod totius naturalis philosophiæ subiectum est. Ratione quoque hoc comprobatur; illud enim statuere oportet scientiæ subiectum, cui omnes conditiones competunt, quas Aristoteles in Posterior. Analyt. dixit in cuiusque scientiæ subiecto postulari; at hæ competunt omnes corpori naturam habenti quod ita ostendimus: Conditiones subiecti, vt ex iis libris colligimus, & vt in operibus Logicis declarauimus, hæ sunt; subiectum debet esse præcognitum, & quid nomen significet, & quod sit; debet omnibus, quæ in scientia considerantur, substratum esse, & ipsum nulli inesse; debet habere principia, & accidentia demonstranda; ac denique debet toti scientiæ esse adæquatum, ita vt neque eam excedat, neque ab ea excedatur, hoc autem est, omnes partes scientiæ in eius consideratione versari, & ipsum in nulla scientia, nisi in illa sola, tractari posse. Corpus autem naturam habens præcognoscitur quid nomen significet, sic quidem eius declaratio tanquam totius scien-

Confutatio. *Vera expositio.* *Lib. de Præcogn.* *Declaratio tex. 73. lib. 1. Physic.* *Conditiones subiecti.* *Lib. de Tribus præcogn.*

tiæ principium proponitur ab Aristotele in initio totius naturalis philosophiæ: notissimum etiam est quod sit, & nihil eo notius est in scientia naturali, per quod possit demonstrari, idque Aristoteles ipse protestatur in contextu 6. eiusdem 2. Phys. quod habeat principia, & accidentia, quæ de ipso demonstrantur, ita manifestum est, vt nulla declaratione indigeat: nulli etiam inest corpus naturale, quum ipsum per se existat, sed ipsum omnibus in naturali scientia consideratis substratum est: nam si diligenter omnia, quæ in ea scientia tractantur, percurramus, nihil inueniemus, quod non eius principium aut accidens sit, nempe vel ipsius communis generis, vel alicuius speciei. Est etiam toti scientiæ adæquatum, quum enim tractari subiectum nil aliud sit, nisi eius principia, & affectiones inuestigari, nulla certe huius scientiæ pars est, in qua de ipso non agatur; siquidem nulla est, in qua non agatur de principio, aut de accidente aliquo corporis naturalis: nulla est etiam alia scientia, in qua agatur de corpore naturali quatenus naturam habet, & in qua eius principia, & accidentia quatenus talia considerentur: sola igitur, ac tota scientia naturalis est de corpore naturali, quatenus naturale est: hoc igitur est totius huius scientiæ subiectum adæquatum.

Hic plures aliorum sententiæ ad bonum sensum trahuntur. Cap. III.

Sententia hæc ex aliarum consideratione confirmatur; quicunque enim aliud quidpiam huius scientiæ subiectum statuunt, ii vel idem dicunt, quod corpus naturam habens, vel falsum dicunt; tres hac in re inuenio opiniones probabiliores, quæ ad verum sensum trahi possunt. D. Thomas in principio primi Physicorum inquit, subiectum esse ens mobile, vetans ne dicamus corpus mobile, ea ductus ratione, quod Aristoteles in 6. eorum librorum probat omne mobile esse diuiduũ, quod est probare, omne mobile esse corpus, quare si corpus mobile subiectum esset, probaretur subiectum in scientia sua, quod dicendum non est. Idem tamen in initio primi libri de Cœlo inquit, subiectum esse corpus mobile, quæ etiam Alberti, & aliorum complurium sententia fuit: vidit enim tandem D. Thomas illius argumenti sui vanitatem, quia licet in 6 lib. ostendatur omne mobile esse diuiduum, non ob id probatur dari corpus mobile; tum quia non idem est esse diuiduum, & esse corpus; siquidem linea & superficies diuiduæ sunt, nec tamen sunt corpora; tum maxime quoniam non eadem est propositio, datur corpus mobile, & omne mobile est corpus, quum illa sit omnibus notissima, hæc dubia, & ab aliquibus negata, qui animam per se mobilem esse dicebant; quamobrem siue concedatur, siue negetur animam, imo & res omnes per se moueri, non minus hæc est manifesta, datur corpus mobile; non hanc igitur probat Aristoteles in eo 6. libro, quemadmodum si quis probaret omne album esse hominem, non ob id probaret dari hominem album, quum hæc sit manifeste vera, illa manifeste falsa. Scotus vero subiectum statuere videtur substantiam naturalem; ita vt tres extent opiniones, quum alii ens mobile, alii corpus mobile, alii substantiam naturalem subiectum esse dicant, at si has bene perpendamus, non differunt nisi nominibus; quum enim rem consideratam alii ponant ens, alii substantiam, alii corpus, modum vero considerandi alii mobile, alii naturale, tamen si sano modo verba eorum sumantur, eandem dicunt rem consideratam, & eundem considerandi modum, quocirca Aristoteles quoque variis in locis subiectum scientiæ naturalis his omnibus modis nominauit. Illi igitur, qui dicunt modum considerandi esse, vt mobile, per mobilitatem vel intelligunt aptitudinem illam ad motũ, quæ est accidens, & qualitas quædam; vel intelligunt principium internum, vnde hæc aptitudo, & motus ipse fluit: si qualitatem intelligant, in difficultatem meo quidem iudicio insolubilem incidunt; quum enim huius mobilitatis causa sit ipsa rebus naturalibus insita natura, demonstrari poterit à priori modus considerandi de re cõsiderata per medium naturale in ipsa scientia naturali; corpora namque sunt mobilia, quoniam habent naturam, sic autem subiectum in sciẽtia sua per causam demonstraretur, quod omnino absurdum est. Restat igitur vt nomine mobilitatis intelligant internum motus principium, nempe naturalitatẽ, siue naturam ipsam, vt eos puto intellexisse. ita vt nisi aliud apud eos significet mobile, quam naturam habens. Qui vero modum considerandi esse dicunt, quâ naturale, clarius id significasse videntur; tribus enim modis accipi potest naturale: primo sumitur pro essentiali, quemadmodum etiam natura pro essentia sumitur, vt quum dicimus hanc esse rei naturam, & hoc esse illi naturale: secundo modo sumitur naturale pro omni re pertinẽte ad Philosophum naturalẽ, sic materia prima dicitur principium naturale, & motus dicitur accidens naturale, & res naturalis: tertio sumitur strictius pro eo, quod in se habet naturam, hoc est, internam quandam propensionem ad recipiendum motum; huiusmodi autem sunt sola corpora, sic enim nec materia, nec motus est naturalis. Illi igitur qui vel ens subiectum esse dicunt, vel substantiam, vel corpus, quâ naturale, non possunt nisi tertio modo sumere naturale; primum enim omnino absurdum esse manifestum est; secundus vero omni artificio carens, ac puerilis esset: quicquid enim subiectum esse dicamus quatenus

quatenus naturale, hoc est, quatenus pertinens ad Philosophum naturalem, subiecti nomine complectimur omne pertinens ad Phlosophum naturalem, quoniam ab eo, quod est quatenus ipsum, ac de omni efficax semper, ac necessaria est illatio; omnia igitur & principia, & accidentia naturalia species subiecti erunt, proinde nulla erunt subiecti principia, nulla accidentia ab ipso subiecto distincta; idque esset accipere subiectum late pro omni re considerata, quam acceptionem nimis rudem, & à nostro instituto alienam esse iam diximus. In tertia igitur sola significatione sumptum esse ab illis naturale manifestum est; sed clarissima omnium est appellatio modi huius considerandi, si dicamus quatenus naturam habens, seu quatenus habens principium motus, sic enim omnem vitamus ambiguitatem, & errandi occasionem, quam fortasse præbere potest illa dictio, naturale, propter varias, quas commemorauimus, huius vocis significationes. Hunc igitur considerandi modum si omnes statuunt, necesse est rem quoque consideratam eandem ab omnibus poni, & substantiam, & ens ab eis accipi pro corpore: etenim omne habens principium motus in seipso corpus est, idem ergo est ens habens principium motus, & substantia habens principium motus, ac corpus; quemadmodum ens risibile, substantia risibilis, animal risibile idem significant, nempe solum hominem. Rectius est tamen dicere corpus, quam substantiam, vel ens, propterea quod in scientiis contemplatiuis debet modus considerandi esse æqualis rei consid[a]ratæ, vt alibi declarauimus: ostendimus enim nō pugnare inter se hæc duo, modus considerandi est æqualis rei consideratæ, & est angustior, illamque coarctat; æquales enim sunt, quatenus sunt res quædam, quæ extra animam existunt, nullum enim extra animam datur corpus, quod non habeat in se principium motus, & nullum datur habens in se principium motus, quod non sit corpus: attamen si alterum vt res sumatur, alterum vero vt modus, rem modus coarctat, non vt rem, sed vt considarabilem; corpus enim est considerabile non modo vt habens naturam, sed etiam aliis modis: potest enim mente concipi abiunctum ob omni aptitudine ad motum, & considerari tantummodo vt quantum, quæ est consideratio Mathematica: hoc autem est manifestissimum in illis scientiis, iu quibus idem esse videtur modus considerandi, ac res considerata, vt in Metaphysica, in ea namque subiectum esse dicimus ens, vt ens est, in quo dicto esset absurditas, & nugatio manifesta, nisi modo aliquo ens restringeret ens, restringit enim non vt res, sed vt modus; siquidem vt res non modo sunt æquales, sed idem; at acceptum ens pro re latius patet, quam ens acceptum pro modo, ens namque [illegible] omnia complectitur, & nihil excludit, nam & mobile, & naturale, & magnitudo, & numerus ens est; sed quodlibet tamen horum, si sumatur vt modus considerandi, nullum aliorum continet, & ea omnia excludit, nam considerare vt ens, non est considerare vt mobile, neque vt magnitudinem, & è conuerso, considerare vt mobile est quidem cōsiderare ens, ad non est considerare vt ens: ens igitur, quod omnia continet, restringitur ab hoc modo considerandi, quatenus ens, quum ab hoc cæteri omnes modi excludantur; ratioque huius est, quoniam materiæ est amplitudo, & indeterminatio, formæ vero distinctio, ac determinatio; quoniam igitur res considerata locum obtinet materiæ, modus autem considerandi tenet locum formæ, necesse est vt ens acceptum pro re considerata latius pateat, quam ens acceptum pro modo considerandi, & ab hoc coarctetur. Dico igitur rem consideratam, & modum considerandi debere esse æqualis ambitus, quatenus res quædam sunt, sic enim seruatur essentialis connexus, neque per hoc stat, quin res considerata restringatur à modo considerandi: quocirca melius est, subiectum scientiæ naturalis statuere corpus quatenus naturam habens, quam substantiam, aut ens quatenus naturam habens, quia habere naturam est accidentale quiddam substantiæ, & enti, nisi dicamus stricte sumi substantiam, & ens pro solo corpore. Quum itaque Aristoteles variis in locis loquens de subiecto scientiæ naturalis modo ipsum vocet corpus, modo substantiam, modo ens, vel est inconstans, vel per hæc omnia solum corpus intelligit: sic etiam quum modum considerandi modo statuat quatenus mobile, modo quatenus habens principium motus, & quietis, necesse est vt per mobile iutelligat idem, quod naturam habens: nam in principio primi libri de Cœlo inquit, scientiam naturalem versari in corporibus, in principio autem tertij libri dicit eam versari circa substantias, intelligit autem corporeas, quia statim eas recensens sola corpora nominat: & in primo contextu libri sexti Metaphysicorum inquit, scientiam naturalem versari circa talem substantiam, in qua est principium motus, & quietis; sumit enim substantiam non omnem, sed talem, nempe illam tantum, quæ corporea est, hæc enim sola habet in se principium motus: attamen in calce eiusdem contextus inquit, Philosophum naturalem considerare ens mobile, per mobile intelligens idem, quod habens principium motus; & per tale ens illud idem, quod prius per substantiam corpoream. Sic Auerroes in principio quarti Metaphysicorum inquit, ens mobile esse subiectum scientiæ naturalis, in primo autem libro de Cœlo, commentariis 2. & 5. inquit subiectum scientiæ naturalis esse corpus; in sua autem Præfatione in primum Physico-

Modus cōsiderandi debet esse æqualis rei cōsideratæ. Vide 1. lib. de Nat. log. cap. 18.

Aristoteles.

Auerroes.

rum inquit subiectum esse res sensiles quatenus transmutabiles, quæ verba significant corpus quatenus mobile, sed statim declarans, quid intelligat per mobiles, subiungit, id est, quatenus in seipsis habent principium motus & quietis; sumit igitur mobile pro habente principium motus. Notare autem possumus, Aristotelem & Auerroem de subiecto naturalis scientiæ loquentes, appellatione corporis vsos esse in libris naturalibus; in Metaphysicis vero appellatione substantiæ, & entis, hæ namque voces pertinent proprie ad Metaphysicum; intellexit tamen solum ens corporeum, & solam substãtiam corpoream, vt prædiximus.

Confutatio sententiæ illorum, qui aliquod naturali corpore communius subiectum statuerunt. Cap. IV.

Illorum sententias, qui aliquod naturali corpori æquale huius scientiæ subiectum esse dixerunt, ad rectum sensum trahi posse iam ostendimus: nunc de eorum quoq; opinionibus, qui nullam defensionem recipiunt, aliqua breuiter dicamus: hi in duas sectas distincti esse videntur; aliqui enim cõmunius aliquod corpore naturali, aliqui etiam eodem strictius subiectum statuerunt: quem vtrumque errorem explodere oportet. *Thomistarum sententia de ente mobili.* Primum quidem non defuerunt, qui ens mobile subiectum esse dicentes, palam professi sint, se id sumere vt latius patens, quam corpus mobile; siquidem non sola corpora, sed materia quoque, & forma mobiles dici variis modis possunt: corpus quidem dicunt esse subiectum motus, materiam esse primam radicem, ac fundamentum omnis passionis, quia pati est propter materiam, & moueri est pati; formam vero esse terminum motus: itaque corpus dicunt esse mobile subiectiue, materiam fundamentaliter, formam terminatiue; proinde materiam, & formam non modo esse principia corporis mobilis, sed etiam esse species entis mobilis, quod est æquatum subiectum totius scientiæ naturalis. *Confutatio.* Huius sententiæ vanitatem sola nominis significatio declarare potest, mobile enim non dicitur nisi id, quod est subiectum motus; materia per se non mouetur, siquidem id, quod mouetur, actu est, vt inquit Aristoteles in quinto Physicorum; sed mouetur materia per accidens, nempe dum mouetur corpus, cuius pars est, quare soli corpori est attribuendus motus. Multo minus mouetur forma eo modo, quem isti fingunt, nam terminare motum non est moueri, imo adueniente termino cessat motus. Sed nil certe ineptius esse potest, quam dicere, quicquid cum motu coniunctum est, seu quidquid relationem aliquam habet ad motum, mobile esse, sic enim quicquid à naturali Philosopho consideratur, species erit entis mobilis, proinde species subiecti: omnia igitur locum subiecti habebunt, nulla dabuntur principia, nulla accidentia à subiecto scientiæ distincta. Præterea quemadmodum motus maxime proprie, ac præcipue dicitur de motu locali, secundario de aliis; ita locus vt terminus motus localis magis dicetur terminatiue mobilis quam forma, quæ generationis, seu alterationis terminus est: attamen nihil ab Aristotele alienius est, quam locũ dicere mobilem, quum aperte afferat esse prorsus immobilem. Tempus quoque tanquam numerus motus mobile erit: sed quid magis erit mobile, quam motus ipse? Vanissima igitur est hæc sententia, & absona rationi, ac doctrinæ Aristotelis à nobis antea declaratæ. Sed non minus aliena est à verbis Thomæ, quem isti se tueri profitentur; nam in principio primi libri de Cœlo dicit solum corpus esse subiectum scientiæ naturalis; in initio autem primi Physicorum, vbi dicit ens mobile, declarat etiam se per mobile nil aliud intelligere, quam habens in se principium motus: quoniam igitur omne habens in se principium motus corpus est, videtur ab ipsa potius nominatione corporis, quam à re abhorruisse eo in loco Thomas, eo ductus argumento, cuius postea leuitatem se cognouisse indicat in Præfatione primi libri de Cœlo. Patet igitur nihil latius patens corpore mobili statuendum esse subiectum naturalis philosophiæ; nil enim, quod non sit corpus, habet in se principium motus; & nihil, quod principium motus in se non habeat, potest in hac scientia habere locum subiecti iuxta sententiam Aristotelis, sed solum vt principium, vel vt accidens corporis naturalis locum habere potest in naturali philosophia.

Confutatio sententiæ illorum, qui aliquod naturali corpore angustius subiectum statuerunt. Cap. V.

Aliqui vero in contrarium errorem incidentes, aliquod naturali corpore strictius subiectum esse dixerunt, nempe corpus generationi & interitui obnoxium, hoc moti argumento: *Nonnullorum opinio.* *Argumentum illorum.* illud esse subiectum totius scientiæ naturalis, cuius principia in primo Physicorum libro quæruntur; at quæruntur ibi principia rerum tantum caducarum, teste Aristotele in contextu 61. eius libri; ergo hæ solæ sunt subiectum, quare cœlum iuxta horum opinionem non consideratur à naturali vt species subiecti, sed vt subiecti principium. *Alia opinio.* Alij vero nec cœlum, nec elementa subiecto scientiæ naturalis contineri existimarunt, sed subiectum statuerunt corpus naturale mistum, cujus & cœlum, & elementa principia sunt: videntur hi eodem ferme argumento moti in hanc sententiam venisse, elementa enim, & cœlum eiusdem ordinis esse

viden-

videntur, & vt eiusdem ordinis corpora ab Aristotele considerari, nam in libris de Cœlo æque considerantur vt simplicia corpora, è quibus mundus constat, deinde in libris de Ortu, & interitu æque vt principia mistorum, cœlum vt efficiens, elementa vero vt materia; quare si cœlum in scientia naturali vt principium consideratur, elementa quoq; vt principia subiecti considerari dicendum est. Quum autem hi rem consideratam dixerint esse alij corpus naturale caducum, alij corpus naturale mistum, in modo tamen considerandi consenserunt, dicentes illud considerari quatenus mobile, hoc est, quatenus habens in se principium motus. Sed errarunt vtrique in vtrisque, in re quidem considerata, quoniam si cœlum & elementa non cognoscuntur à naturali Philosopho, nisi vt principia, scientia naturalis manca & imperfecta est: res enim naturales eo modo sunt cognoscendæ, quo sunt, & quem locum habent in natura, eundem habere in nostra cognitione debent; atqui in natura non solum sunt principia aliorum, sed sunt etiam absolute naturalia corpora sine vllo aliorum respectu, & per se existunt, nec minus etiam destructis omnibus mistis existerent: sunt igitur cognoscenda à Philosopho naturali, tum vt aliorum principia, tum secundum se vt naturalia corpora, proinde vt species subiecti: idque expresse notatum ab Auerroe legimus in primo & vltimo Commentario tertii libri de Cœlo, vbi dicit perfectam simplicium corporum notitiam in his duabus tractationibus esse constitutam; vna, qua considerantur vt naturalia corpora, & vt subiectum, qua ratione tractantur in quatuor libris de Cœlo; altera, qua considerantur vt aliorum principia, qualis est eorum tractatio in libris de generatione. Sed quis non videat huius dogmatis absurditatem? tractari enim vt principia, est tractari aliorum gratia, hoc autem de cœlesti saltem corpore absurdissimum est, id enim dicere propter alia existere nefas est, existit enim præcipue propter se, secundario autem propter alia; est igitur etiam per se cognoscendum, attamen à nullo per se cognoscetur, nisi dicamus, à Philosopho naturali, nulla namque alia scientia est, in qua cœlum vt naturale corpus consideretur, aut considerari possit. Patet autem ea considerantibus, quæ ab Aristotele in libris de Cœlo dicuntur, competere omnia iis corporibus per se & absolute sine vllo mistorum respectu; & propria ipsorum accidentia ibi de ipsis demonstrantur tanquam de subiecto: quare dubitandum minime est, illa corpora in libro de Cœlo vt subiectum considerari. Peccarunt etiam hi in modo considerandi, quem talem adiecerunt, vt propriam ipsorum sententiam euerterint: dicentes enim subiectum esse corpus caducum, vel corpus mistum quatenus mobile, dicunt omne mobile esse subiectum, cuicunque

Confutatio vtriusque opinionis.

Simplicium corporum tractatio duplex.

A B C D E F

enim competit esse mobile, seu habere in se principium motus, illud necesse est, ipsis etiam confitentibus esse subiectum philosophiæ naturalis: non sola igitur mista corpora, neq; sola caduca, sed etiam elementa, & cœlum in scientia naturali habent locum subiecti, quum sint per se mobilia corpora, & habeant singula in se ipsis principium proprij motus naturalis. Hunc igitur errorem in adiiciendo modo considerandi committunt, quod ipsum ampliorem ponunt re considerata; sic enim pugnantia dicunt, & idē simul affirmant, & negant; nam cœlum, aut etiam elementa negant in scientia naturali habere locum subiecti, idque postea affirmant, dum dicunt modum considerandi esse quatenus habēs in se principium motus, sic enim dicunt, omne habens principium motus esse subiectum scientiæ naturalis. Ad argumentum autem istorum, quod ex tractatione primi libri Physicorum sumebatur, videntur alij ita concorditer respondere, principia de quibus in primo libro Physicorum agitur, proprie sumpta non competunt nisi rebus caducis, at improprie, & proportione quadam cœlo quoq; accommodari possunt ratione motus localis, in quo tria illa notare possumus, subiectum, & duos contrarios terminos, nempe à quo, & ad quem. Sed hæc communis responsio meo quidem iudicio vera nō est: nam materia & forma considerantur ab Aristotele tum in primo; tum in secundo libro Physicorum, diuersis tamen modis, in primo vt principia generationis corporis naturalis, in secundo vt principia motus & quietis, secundum quam considerationem competit eis nomen naturæ. Quod igitur cœlo aptari eadem principia possint, concedendum est, prout considerantur in secundo libro, sed non prout considerantur in primo; nam sicuti in inferioribus corporibus dicimus formam esse propriam naturam vniuscuiusque, & principiū proprij motus naturalis, ita in Cœlo est propria natura, quæ est proprij motus principium, & proportione respōdet formæ, quæ in corporibus caducis est principiū motus, ob id definitio naturæ est communis omnibus naturalibus corporibus, tam caducis, quam æternis. At in primo libro considerantur eadem principia, respectu ipsiusmet naturalis corporis, nempe vt principia, ex quibus naturale corpus generatur, & constat, quæ consideratio non potest aptari cœlo, quia Cœlum apud Aristotelem ex his principiis genitum non est, neque ex iis constat; ideoque Aristoteles in contextu 68. eius libri aperte dicit se de principiis loqui rerum tantummodo naturalium, quæ generationi & interitui obnoxiæ sunt. Quod vero dicunt eadem principia posse Cœlo accommodari respectu motus localis, nihil est, siquidem non ea considerat Aristoteles in primo libro vt principia motus, sed vt principia corporis naturalis, quæ consideratio nullum habet locum in

Ad argumentum responsio aliorum.

Responsionis confutatio.

Materiæ & formæ consideratio duplex.

Cœlo; imo neque concedendum est posse eadem principia accommodari motui locali, prout in primo libro considerantur, siquidem aliud est moueri, aliud est generari, & fieri: est enim motus à positiuo in positiuum, generatio vero à priuatiuo in positiuum; ideo alij motus præter localem possunt diuersis modis & motus, & generationes vocari, vt aquæ calefactio dicitur motus alterationis, quatenus est à frigido in calidum, dicitur etiam generatio, quatenus est calidi ex non calido; sed motus localis non recipit appellationem generationis, nisi admodum improprie: nec dicere solemus id, quod loco mouetur, generari, vel fieri, nisi maxime improprie; licet Aristoteles in contextu 24. libri 8. Physic. hunc loquendi modum disputandi tantum gratia, & ad conuincendum magis aduersariorum errorem vsurpauerit: ratioque huius est, quoniam generari, ac fieri proprie dicitur, quando acquiritur forma aliqua inhærens illi quod mutatur, eaque esse non potest, nisi in vna trium categoriarum, nempe substantiæ vel quantitatis, vel qualitatis, hæ namque solæ sunt res absolutæ, quæ possunt appellari formæ; at locus est res externa, quæ non potest vocari forma rei motæ, à qua possit motus vocari generatio; id vero, quod vocamus Vbi, respectum habet ad locum externum, nec est vere absolutum, quod possit vocari forma; ob id Latini motum, qui est ad locum, ab aliis omnibus distinguere solent, tanquam à motibus ad formam. Quoniam igitur principia in primo Physicorum ea ratione considerantur, quatenus sunt principia, ex quibus aliquid generatur, & fit, idque manifestum est in definitione primæ materiæ, & in toto fere eo primo libro, vanissimum est id, quod illi dicunt, ea posse accommodari motui locali; eaque fuit causa, cur videamus Aristotelem aliarum omnium mutationum, tam substantialium, quam accidentalium exempla tulisse in illo libro, easque omnes considerasse; de motu autem locali ne verbum quidem fecisse, nec vllum vnquam eius exemplum attulisse in declarandis tum principiis contrariis, tum subiecta materia. Maxime autem attestatur huic veritati in contextu 63. eius libri, vbi perfectam faciens enumerationem omnium, quæ dicantur fieri siue secundum substantiam, siue secundum accidentia, vt perfecta inductione colligat hanc vniuersalem; in omnibus, quæ fiunt, necessaria est subiecta materia, omnes mutationes recenset, tum substantiales, tum accidentales, & tum ab arte, tum à natura factas, sola tamen excepta mutatione secundum locum, cuius nullam facit mentionem, quoniam illi non conuenit verbum, fieri, seu generari. Patet igitur communem hanc solutionem falsam esse, proinde argumentum non esse solutum. Vera huius argumenti solutio postea manifesta erit, quum de ordine librorum, ac primi libri Physicorum cum secundo connexione loquemur, nunc breuiter dicimus id non posse negari, in illo primo libro agi de principiis corruptibilium tantum, sed negandam esse illam maiorem: illud est subiectum, cuius principia in primo Physicorum libro considerantur: puto enim cum Auerroe verum initium totius naturalis philosophiæ sumendum esse à secundo libro Physicorum; primum vero fuisse antepositum propter nostram faciliorem cognitionem, non quod reuera ad eos libros pertinuerit. Itaque ad cognoscendum generale subiectum totius scientiæ naturalis spectare debemus, quid in septem libris Physicæ auscultationis agatur, non quid in primo; in illis autem septem manifestum est agi de cõmunibus, quæ similiter competunt omnibus naturalibus corporibus, tam caducis, quam æternis, secundum quandam analogiam, definitio naturæ, & habentis naturam competit etiam cœlesti corpori; tractatio de motu, motum quoque Cœli complectitur; de loco agens Aristoteles in quarto libro docet etiam, quomodo Cœlum sit in loco; tractatio autem de tempore magis etiam ad Cœlum pertinere videtur, quam ad alia, siquidem tempus est numerus, & affectio motus solius cœlestis; æternus vero motus, qui in octauo libro declaratur, vel est motus generaliter acceptus, vt multi dicunt, sub quo etiam cœli motus (quod negare fatuum esset) contineatur; vel est solus cœlestis motus, non quidem vt proprius Cœli, sed vt motus vniuersi, qui omnes motus continet, vt rectius putauit Auerroes. Omnia igitur, quæ in iis sptem libris tractantur, sunt communia cunctis naturalibus corporibus, eo modo, quo cõmunia esse possunt, nam corpus naturale late acceptum non est vniuo cum genus, quod vnius naturæ sit, quo fit, vt quæ inferioribus corporibus communia cum Cœlo esse videntur, non secundum eandem rationem eis competant, sed similitudine quadam, & analogia. Ex illorum igitur septem librorum consideratione efficacius argumentũ sumitur, quam ex primo, ad ostendendum quod corpus naturale complectens omnia, & cœlestia, & inferiora corpora, sit commune subiectum totius scientiæ naturalis.

Aliud est moueri, aliud fieri.

Nota quis motus possit vocari generatio.

Responsio propria.

Secũdus Physic. est initium philosophiæ naturalis, infra c. 2.

Corpus naturale non est vniuocum, infra cap. 10.

Definitio ac partitio Scientiæ naturalis. Cap. VI.

QVoniam tota scientiæ natura à proprio subiecto pendet, cognito subiecto philosophiæ naturalis, facile est eius definitionem ex iis, quæ dicta sunt, colligere: dicimus igitur philosophiam naturalem esse scientiam contemplatiuam, quæ naturalium corporum, quatenus principium motus in se habent, perfectam cognitionẽ tradit; perfecta autem subiecti

iecti cognitio, quum sit finis cuiusque scientiæ speculatiuæ, in duobus consistit, vt alibi declarauimus, in principiorum & accidentium illius subiecti cognitione: quare naturalis scientiæ scopus nullus alius est, quam cognoscere principia corporum naturalium, & eorundem accidentia per suas causas. Ex hac definitione haurire possumus veram totius scientiæ diuisionem in partes præcipuas, & aliorum errores in ea partienda deprehendere. Multos audiui hac primum diuisione vtentes: acturus Philosophus naturalis de naturalibus corporibus, eorũ principia in primis cognoscere debuit; quoniam enim ex principiorum notitia cognitio aliorum pendet, debet quisque alicuius rei cognitionem indagaturus, ante omnia nosse eius principia; scientia igitur naturalis in duas principes partes diuiditur, vnam priorem, quæ est de principiis corporum naturalium, eaque octo Physicæ auscultationis libris continetur; alteram posteriorem, in qua agitur de corporibus ipsis naturalibus, quorum illa principia sunt, eaque continet reliquos omnes libros naturales, quorum primus est liber de Cœlo. Diuisionem hanc ex ipsius Aristotelis verbis desumunt, nam in initio Physicorum inquit, se primo loco acturum esse de principiis rerum naturalium, in initio autem libri primi de Cœlo asserit, se tunc primum naturalium corporum tractationem aggressurum; octo igitur libros Physicæ auscultationis nullum aliud dicunt habere subiectum, nisi principia corporis naturalis, cum quibus coniuncta esse debuit tractatio de eiusdem communibus accidentibus; ipsum autem corpus naturale non in illis, sed in aliis sequentib. libris subiectum esse, eiusque tractationem incipere à primo libro de Cœlo. Hanc sententiam ego alias, quum philosophiam publice interpretari cœpi, satis inter nostrorum temporum Philosophos vulgatam, ab iisque receptam, atque defensam inueni; probare tamen eam nunquam potui, quia puto absonam esse rationi & doctrinæ Aristotelis Posterioristicæ, propterea semper illam efficaciter impugnaui; nunc vero pauca aduersus eam dicere satis erit, tum quod satis multa à me dicta sunt in operibus logicis, tum etiam qnod audio desertam nunc esse à pluribus, qui quum antea ipsius defensores extiterint, in veriorem sententiam, de qua mox dicemus, postea venerunt; ita vt pluribus in eam inuehi nullum operæ pretium fore videatur. Itaque nunc paucis agentes dicimus, non posse de subiecto aliquo agi, nisi agendo de principiis, vel de accidentibus eius, nam in his tantum duobus tota scientia versatur: absonum igitur est rationi, quod dicatur agi prius de principiis corporis naturalis, postea vero in aliis libris de ipso naturali corpore, sed ipsamet de principiis tractatio est actu tractatio de corpore naturali. Sed vt hoc etiam eis condone-

In lib. de Tribus præcogn.

De diuisione opinio aliorum.

Ratio opinionis prædictæ.

Confutatio.

Lib. 2. de Method. c. 16. & lib. de Præcogn. ca. 5. 6. 7.

1. Ratio.

2. Ratio.

A mus, quid de accidentibus dicimus? in his enim vti non possunt ea ratione, qua de principiis vtebantur: non est enim necessarium agere prius de accidentibus rei, quam de ipsa re agatur, imo potius vanissimum est talem tractationem moliri, siquidem accidentia sunt naturâ posteriora subiecto, nec possumus ad eorum demonstrationem accedere, nisi subiecto iam cognito, absurdum igitur est id, quod illi dicunt, agi prius in libris Physicorum de communibus accidentibus corporum naturalium,
B postea vero in aliis libris agi de ipsis corporibus naturalibus. Præterea docuit Aristoteles in primo libro Posteriorum, accidentia propria generis non esse speciebus atrribuenda, sed ipsemet communi generi, sin minus, sophisticam tradi cognitionem; atqui accidentia, & principia, quæ in libris Physicæ auscultationis tractantur, communia sunt, & competunt omni corpori naturali: in libris autem
C de Cœlo, & aliis omnibus sequentibus, non agitur de corpore naturali in genere, sed separatim de speciebus eius singulis: ergo si illis attribuit Aristoteles accidentia, quæ in libris Physicæ auscultationis tractantur, sophistice tradit cognitionem accidentium naturalium; tangitur autem ratio hæc ab Auerroe in sua Præfatione in primum librum Physicorum. Hac igitur opinione reiecta, ego puto accipiendam esse Auerrois in dicto loco, & Latinorum
D communem sententiam, qui putarunt tractationem de corpore naturali distingui debuisse in duas partes præcipuas; quum enim corpus naturale cognoscendum proponatur, tum secundum communem rationem, quatenus genus quoddam est latissime patens; tum etiam secundum proprias singularum specierum rationes; & ordine doctrinæ sit prius de genere agendum, quam de speciebus; oportuit scientiam naturalem in duas partes diuidi; in par-
E tem communem, quæ de ipso genere sit, primumque in scientia locum occupet, & partem propriam, siue particularem, in qua de singulis speciebus tractatio fiat; pars igitur communis continetur octo libris Physicæ auscultationis, in qua docet Aristoteles ea, quæ omni corpori naturali communiter competunt: altera vero posterior pars continet reliquos omnes libros naturales, qui propter specierum multitudinem, ac diuersitatem plurimi, atque di-
F stincti sunt, quorum diuisio & ordo in sequentibus declarabitur. Nulla igitur dissensio est in partibus huius diuisionis, quum omnes consentiant duas esse primas huius scientiæ partes, & vnam contineri octo libris Physicæ auscultationis, alteram vero reliquis omnibus: sed in ratione partitionis tota controuersia posita est, alii namque dicebant, priorem partem esse debuisse de principiis corporis naturalis, posteriorem vero de ipsismet corporibus naturali

3. Ratio.

Vera diuisio scientiæ naturalis.

turalibus. Nos vero cum Auerroe, & Latinis dicimus priorem partem esse debuisse de ipso communi genere corpore naturali, posteriorem vero de ipsius speciebus; cuius partitionis mentionem fecit Auerroes etiam in initio suæ Epitomes primi libri de Cœlo, & in initio primi Meteorologicorum. Talemque etiam artis Logicæ partitionem apud eundem legimus in sua Præfatione in primum librum Posteriorum, eamque nos in logicis libris nostris declarauimus.

In initio 2. lib. de Natur. Logic.

De subiecto librorum Physicæ auscultationis. Cap. VII.

EX his, quæ modo diximus, patet eandem esse disputationem de prima librorum naturalium partitione, ac de subiecto octo librorum Physicæ auscultationis; illi enim, qui primam huius scientiæ partem dicunt esse de principiis corporum naturalium, dicunt etiam nullum aliud in ea parte subiectum esse statuendum, nisi ipsa principia; cuius opinionis falsitatem iam demonstrauimus. Nos vero cum Latinis dicimus illud idem, quod in tota scientia subiectum esse dicatur, in his quoque octo libris subiectum esse statuendum, ita vt, quum tota scientia subiectum habeat corpus naturale, hoc idem in sua maxima amplitudine consideratum in his octo libris subiectum esse dicatur. Aduersus quam sententiam vanissima est obiectio Vicomercati, qui dicit, idem ergo erit subiectum totius scientiæ & partis, siquidem tota scientia subiectum habet corpus naturam habẽs, & liber Physicorum similiter habet subiectum corpus naturam habens, quod quidem (inquit) est frustra multiplicare corpus naturam habens. Sed huius obiectionis solutio facile ex iis, quæ dicta sunt, colligitur; nam corpus naturam habens tribus modis accipi potest: vno modo pro ipso solo communi genere, absque specierum consideratione; secundo modo pro sola omnium specierum collectione; videntur enim simul sumptæ omnes æquipollere generi; tertio pro ambobus simul, pro communi genere cum tota specierum suarum collectione. Dicimus igitur corpus naturale primo modo acceptum, subiectum esse in solis octo libris Physicæ auscultationis: secundo autem modo in reliquis omnibus libris, præter prædictos; tertio demum in tota scientia, quæ continet & octo Physicos, & alios omnes; non est igitur idem subiectum totius scientiæ & partis, quum non eodem modo consideratum ponatur subiectum in octo Physicis, atque in scientia tota; imo necessarium omnino fuit his modis naturalia corpora considerare, ad scientiæ huius perfectionem & integritatem; nam si secundum proprias tantum rationes, quibus dissident, naturalia corpora cognoscerentur, imperfecta cognitio esset, quia cognoscenda etiam sunt secundum communem rationem generis, in quo conueniunt; quæ namque generi competunt, non sunt de speciebus demonstranda, sed de ipso communi genere: & è conuerso imperfecta fuisset sola generis cognitio sine cognitione specierum; confusa namque & rudis fuisset rerum naturalium cognitio ratione tantum communi, in qua conueniunt, ignoratis propriis singularum naturis & proprietatibus. Vtraque autem consideratione disciplina naturalis perfecta; & integra redditur: nec ob id fit, vt totius scientiæ naturalis non vnum sit subiectum: quamuis enim plurimæ sint naturalis corporis species, tamen sat est generis, sub quo omnes colliguntur, vnitas ad subiecti, & scientiæ vnitatem constituendam. Magis autem videntur aduersarii hac difficultate vrgeri, dum dicunt non agi de corpore naturali, nisi in libris de Cœlo, & aliis sequentibus; quum enim in nullo eorum librorum agatur de communi genere, quod vnum est, sed de speciebus, quæ sunt quam plurimæ, non satis tueri possunt huius disciplinæ vnitatem; imo & mancam, atque imperfectam eam reddunt, dum eam tractatione communis generis destituram esse volunt. Eorum autem ratio, quam initio adduximus, nullius est momenti, & fusius soluta à nobis est in operibus Logicis: quum enim subiecto cuiusquæ scientiæ constituto statim oriatur duplex authoris consilium, siue intentio, nempe agendi de principiis, ac de affectionibus eiusdem subiecti, quo fit, vt agere de principiis, vel de affectionib. rei sit in illa re versari vt in subiecto; certe sententiam nostram confirmat potius, quam infirmet dictum Aristotelis, quando inquit, agendum primo loco esse de principiis, sic enim nil aliud indicat, quam scopum & intentionem esse agere primum de primis principiis: subiectum igitur est illud, cuius ea principia sunt; sunt autem principia corporis naturalis communis: hoc igitur est subiectum, quoniam huius principia quæruntur. Quod vero in initio primi libri de Cœlo Aristoteles dicat scientiam naturalem versari in corporibus, non ob id asserit, se tunc primum aggredi tractationem de corpore; sed significat se tunc primum aggredi tractationem particularẽ de singulis corporibus naturalibus, idque dicit, vt occasionem sumat declarandi præstantiam vniuersi, de quo in eo libro locutus erat.

Aliorum opinio. — *Opinio vera.* — *Obiectio Vicomercati.* — *Solutio Corporis naturalis triplex acceptio.* — *Ratio vnitatis scientiæ naturalis.* — *Solutio rationis aduersariorum. Lib. 2. de Method. c. 16. & lib. de præcogn. cap. 5. & 7.*

Diuisio librorum Physicæ auscultationis. Cap. IIX.

QVoniam dictum est octo libros Physicæ auscultationis subiectum habere corpus naturale amplissime sumptum, & adhuc abiunctum à speciebus suppositis; subiecto autem alicuius scientiæ, seu libri constituto, oritur duplex

duplex authoris intentio in eo libro, nempe agendi de principiis, & de accidentibus illius subiecti; necesse est duplex esse Aristotelis consilium in his octo libris, proinde eos prima diuisione diuidi in duas partes, in quarum vna priore agatur de principiis corporis naturalis; in altera vero posteriore de eiusdem propriis accidentibus; in his enim duobus consistit perfecta tractatio de corpore naturali in genere, eaque omnia & principia, & accidentia, si ipsius propria sunt, necesse est vt sint communia corporibus omnibus naturalibus. Huic horum librorum diuisioni in duas partes attestatur partitio illa trita & vulgata, quam apud Græcos interpretes legimus; horum enim octo librorum alios dixerunt esse de principiis, alios vero de motu, nominatione motus alia quoque naturalis corporis accidentia complectentes; certum est enim non de solo motu, sed etiam de loco, de tempore, de infinito, de continuo in his libris agi, eaque omnia accidentia in principio tertij libri ab Aristotele consideranda proponi, sed quia principem locum inter accidentia naturalia tenet motus, & plurimum de motu agitur in iis libris, non absque ratione fit vt à parte & maxima, & præcipua, totam de communibus accidentibus tractationem appellemus de motu, probandaque est Græcorum interpretum appellatio, si modo ea, quam diximus, ratione vsi sunt. Sed quinam libri dicendi sint de principiis, & qui de motu, controuersia inter eosdem fuit, nam Simplicius, & Adrastus dixerunt quinque priores esse de principiis, tres vero posteriores de motu: Prophyrius autem, & Ioannes Grammaticus quatuor priores de principiis, quatuor posteriores de motu. Attamen plures recentiores in hac opinione, quæ verior est, consenserunt, quod duo tantum priores sint de principiis, reliqui autem sex de motu, aliisque accidentibus corporis naturalis. Hanc igitur declarantes, aliarum simul falsitatem detegemus; prius quidem considerabimus, quid in primo libro, & quid in secundo agatur; postea quidem in aliis sex; quum enim hi octo libri sint de rebus communibus, videntur modo quodam totam scientiam naturalem sua virtute complecti, proinde digni sunt, in quorum structura declaranda diutius, quam in plerisque aliis, immoremur.

Simplicius. Adrastus. Prophyrius. Ioa. Grãmaticus. Recentiorum opinio.

De primo libro Physicorum, & eius connexu cum secundo. Cap. IX.

Dubium de 1. lib. Phys.

DIFFICVLTATEM primo loco facit primus liber, in quo de caducorum tantum corporum principiis, vt ante diximus, agitur, non de principiis corporis naturalis vniuerse sumpti, de quibus potius agendum esse videbatur; siquidem de illius principiis agi oportet,

A quod libri subiectum est; atqui subiectum est non corpus caducum, sed corpus habens naturam, quod & caduca, & æterna corpora complectatur; adde quod secundus liber, & alij sequentes sunt de rebus communibus, quæ ad cœlum quoque extenduntur, vt supra ostendimus; quomodo igitur primum aliis anteponens Aristoteles particularem tractationem anteposuit vniuersali? Res hæc plena est dificultatis, quæ per aliorum responsionem, quam antea refutauimus, non tollitur; ego igitur non verebor
B propriam hac in re proferre sententiam, ad quam inueniendam excitarunt me Auerrois verba in calce postremi commentarij illius primi libri. Videtur enim Auerroes huiusce rei veritatem non ignorasse, aut saltem sub nube vidisse: ibi namque interpretans vltima illa Aristotelis verba *rursus aliud principium capientes dicamus*] duas affert expositiones, sed in altera priore non acquiescens, quippe quæ manifeste
C vana & absurda est, alteram postea adducit, dicens, Aristot. intelligere aliud doctrinæ initium, quoniam reuera initium huius scientiæ sumendum est à secundo libro. Cuius quidem dicti nullam Auerroes rationem adducit, qua dignoscamus, num huiusce rei intima penetrauerit, dictum tamen verissimum est, & firmissimis nititur fundamentis, propterea quod nullum est scientiæ naturalis conuenientius initium, quam à definitione subiecti, & à declaratione huius
D nominis, Natura; idque Franciscus Vicomercatus, instar Caiphæ inscius confessus est in principio suorum commentariorum in illum secundum librum, dum inquit ita esse præclarum, & magnificum illud secundi libri initium, vt totius naturalis philosophiæ exordium esse queat; enumerat enim ibi Aristoteles præcipuas naturalis corporis species, in quibus versaturus est, deinde statim naturæ nomen declarat, in quo tanquam in communi considerandi ratione il-
E læ omnes conueniunt, fitque vnum totius scientiæ subiectum corpus naturam habens. Quid igitur de primo libro dicemus? estne ab eo loco alienus, & in eo perperam ab Aristotele positus? absit vt hoc dicamus, quum potius miro cum artificio sit ibi ab Aristotele ante secundum librum collocatus, ita vt sit vere primus liber Physicæ auscultationis, qui vero secundus dicitur, sit reuera secundus & eum statim sequatur. Dicimus igitur duo esse initia
F scientiæ naturalis, vnum, quod ipsa secundum se disciplina illa postulauit, alterum vero ob nostram meliorem cognitionem; ipsa quidem secundum se scientia naturalis requirebat, vt à definitione subiecti exordium sumeretur, quemadmodum diximus; hac igitur ratione secundus liber est initium scientiæ naturalis, incipit enim ab enumeratione rerum naturalium, & à definitione corporis naturalis latissime sumpti, quod & caduca, & æterna cor-

Solutio dubij.

Verum initium scientiæ naturalis est 2. Physic.

Duo sunt initia scientiæ naturalis.

pora complectatur; hujus autem ita accepti, nulla erant essendi principia, ideo nulla eiusmodi principia tractari potuerunt, sed principia tantum cognitionis, vt mox declarabimus, inter quæ principem locum tenet declaratio nominis Natura. Sed propter nostram meliorem cognitionem coactus est Aristoteles primum librum anteponere, & ab eo totam scientiam auspicari, idque duas ob causas; vna eaque præcipua, fuit propter cognoscendam naturam; ad intelligendum enim quid sit naturam habens, non modo intelligere oportebat quid sit natura, sed etiam quænam sit, nec satis erat cognoscere naturam esse principium motus insitum ipsi naturali corpori, sed noscendum etiam erat, quodnam sit illud, quod in physico corpore inexistens, dicatur principium naturalis motus in eo; ob id Aristoteles statim post declarationem naturæ, & habentis naturam, disputationem aggreditur, an hoc principium motus sit materia, vt prisci Philosophi voluerunt, an forma, vt ipse Aristoteles existimauit; necessarium igitur omnino erat nouisse prius naturalia corpora ex materia, & forma constare, quod quidem ex primo libro cognouimus, vt possemus intelligere naturam, quæ est principium motus, formam potius esse, quam materiam; alioqui non opus erat ab illis principiis auspicari, quum manifestum sit ea non esse naturalis corporis principia vniuerse sumpti, sed generationis, & generabilis corporis tantummodo, quo fit vt ad libros potius de generatione, & interitu, eorum consideratio pertinuerit; idque in illorum librorum exordio Aristoteles ipse testatur: proponit enim considerandas causas generationis, & interitus communiter omnium, quæ natura generantur, & intereunt, hæ autem non sunt nisi illæ eædem causæ, quæ fuse in primo Physicorum consideratæ fuerant, de quibus iterum loquitur, sed strictius in primo de Generatione; horum igitur generationis principiorum tractationem Aristoteles in primo Physicæ auscultationis anticipauit propter nostram cognitionem. Adde & alteram huius ordinis tractationem, quæ ipsa quidem per se fortasse Aristotelem non mouisset; sed alteri priori adiecta aliquid potuit afferre momenti; nam si antiquos Philosophos spectemus, prima generationis principia apud eos omnium naturalium corporum, nullo excepto, principia erant, siquidem cœlum ex iisdem principiis, è quibus cætera corpora constare arbitrabantur. Quoniam igitur illud certum, statutumque est, si naturale corpus vniuerse sumptum, communia suæ constitutionis principia habuisset, ab iis omnino auspicandum fuisse, Aristoteles qui nondum docuerat cœlum esse corpus æternum, nullaque habere generationis principia, nulla vti poterat excusatione, cur à primis generationis principiis ordiretur;

Prior ratio cur à 1. Phys. incipere oporteat.

Posterior ratio.

ab his ergo voluit incipere in primo libro Physicæ auscultationis, & iis quidem vt principiis generabilium, non ita tamen vt constitueret aliqua naturalia corpora non esse generabilia, quũ potius è contrario suspicari deberemus omnia esse generabilia, siquidem extabant aliorum sententiæ, qui dicebant, cœlum non minus, quam reliqua, corpora, generationi & interitui obnoxium esse. Ob id ex professo ab horum principiorum tractatione auspicatur Aristoteles in primo Physicorum, eamque in Proœmio illius libri proponit, eaque vtitur ratione, quod ex principiorum notitia omnis aliorum cognitio pendet; quæ ratio de omnibus naturalibus corporibus intelligenda est, si omnia sunt generabilia, non de omnibus autem, si non omnia, hoc autem iam diximus nondum esse ab Aristotele declaratum. Sed tueri etiam fortassis absolute possumus, ad omnium prorsus rerum naturalium notitiam conferre illorum principiorum cognitionem, quatenus illorum principiorum cognitio necessaria erat ad cognoscendam naturam, quæ in secundo libro declaranda erat, vt communis cœlo, & inferioribus corporibus, vt antea dicebamus.

Quod corpus naturale non sit commune vniuocum, sed analogum. *Cap. X.*

SED dignum consideratione hic est id, de quo multi dubitarunt; quum enim corpus naturale late sumptum non sit vniuocum, sed analogum, id autem vocari soleat analogum, quod multa contineat ordine quodam, vnum prius, alterum vero posterius, dubium est, de quonam corpore dicatur prius, & de quo posterius, num prius de cœlo, posterius de caducis corporibus, an è conuerso. Videtur quidem multis, Cœlo prius competere naturam, & nomen corporis naturalis, deinde vero inferioribus corporibus, quoniam Cœlum & nobilissimum omnium corporum est, & aliorum causa: quare videtur primum inter naturalia corpora locum sibi vendicare. Hæc tamen sententia mihi quidem semper dubia visa est, nam si Cœlum propter suam nobilitatem esset magis naturale corpus, quam corpora caduca, oporteret eadem ratione hominem magis, quam lapidem, esse corpus naturale, & magis, quam asinum, esse animal, quod tamen dicendum non est; quemadmodum enim species generis vniuoci sunt aliæ aliis nobiliores, per id tamen non stat, quin participatione generis sint æquales; sic etiam hic dicendum videtur, Cœlum secundum propriam rationem esse aliis corporibus nobilius, nec ob id fieri vt sit magis, quam alia, naturale corpus, quum possit esse nobilius, & æque naturale, ac illa, aut etiam minus, quam illa. Si vero quia est causa aliorũ, esset magis naturale

Confutatio.

turale corpus, oporteret elementa magis esse naturalia, quam mista, & magis hominem generantem, quam hominem genitum, quod tamen dicere non possumus: quamuis enim filius sit à patre genitus, non est tamen homo à patre, sed à sua forma, hæc enim sola est æquata ratio humanitatis: ita etiam elementa sunt causæ mistorum, non tamen hac ratione habent mista naturam, quod ex elementis constent, sed quia formam suam habent, quæ vere est natura; nam etiam anima est natura, & principium motus, & est forma addita formis elementorum: sic etiam dicendum est, Cœlum esse causam effectricem inferiorum corporum, hæc tamen singula non ex ratione dici naturalia, quod à cœlo sint genita, sed per proprias formas; singulum igitur naturale corpus per seipsum habere naturam dicitur, non per aliud, licet vnum alterius causa dici possit.

Opinio propria. Ego puto ad huiusce rei declarationem necessarium esse intelligere quid sit id, quod solet vocari analogum, nam opinantur multi, analogum esse id, quod ab Aristotele in principio 4. Metaphysic. vocatur ab vno, siue ad vnum; decipiuntur tamen, quia in iis, quæ ab vno, seu ad vnum dicuntur, est pendentia necessaria aliorum ab vno, quatenus talia sunt: accidentia namque ea ratione sunt entia, quatenus inhærent substantiæ, quæ primario dicitur ens; & sana omnia ideo dicuntur sana, quia referuntur ad corporis sanitatem, quæ finis est: at vnum analogia nil aliud est, quam vnum proportione, etiam si nulla sit pendentia aliorum ab vno. *Analogũ non est idẽ quod ab vno, siue ad vnum.* Huius exempla plura legimus apud Aristotelem in libris de Animalibus, vt membrum illud, quod in animali principium, & fons vitæ est, vnum est analogia, non enim id in omnibus est cor, sed vel cor, vel quid cordi proportione respondens, nam in animalibus sanguineis est cor, in aliis vero, quæ sanguine carent, est quiddam aliud, quod in iis eo munere fungitur, quo in sanguineis cor; de præcipuo itaque membro loqui possumus, tanquam de vno per analogiam, nulla tamen est pendentia inter illa, quæ sub hoc communi continentur, neque enim proportionale cordi in carentibus sanguine ideo suo munere fungitur, quia pendeat à corde sanguineorum, neque cor ab illo pendet, sed solum habent quandam cõuenientiam virium, seu muneris, qua dicuntur, idem esse secundum analogiam: legimus etiam aliud exemplum manifestum apud Aristotelem in contextu 87. secundi Posteriorum, vbi dicit idem esse officium ossis in animali habente os, quod spinæ in pisce, & sepæi in sepia, proinde os, spinam & sepæum esse vnum analogia, non vnum vniuoce. *Corpus naturale nõ est ab vno, sed analogũ.* Sic dicendum puto de corpore naturam habente, quod cœlestia & inferiora complectitur, vnum enim est analogia, quoniam vt hæc inferiora habent in se naturam, quæ est internum principium motus singulorum naturalis, ita in cælo quoque pr[illegible] internum sui motus esse dicimus, non qu[illegible] eiusdem rationis, sed illi proportione quadam respondens: habere autem in se principium motus, nec cœlo competit per inferiora corpora, nec his per Cœlum, sed cuilibet naturali corpori competit per seipsum, proinde vanum est quærere cui prius competat, cui posterius, quum minime necessarium sit in analogis talem ordinem esse: quamobrem corpus naturale non recte appellatur commune ab vno, seu ad vnum, sed vocandum est commune analogum; *Ens non est analogum.* quemadmodum è contrario ens non proprie vocatur analogum, sed rectius dicitur esse commune ab vno. Illud præterea notare volo, quod hac in re non parui est momenti, tantum abesse vt habens naturam prius significet Cœlum, posterius vero inferiora corpora, quod multi opinantur, vt potius meo quidem iudicio inferioribus competat prius, Cœlo autem posterius, *Habere naturã competit prius inferioribus, posterius cœlo.* non quidem secundum rem ipsam, hoc enim iam negauimus, sed secundum nos, & ratione cognitionis nostræ, quoniam enim familiaria nobis sunt hæc caduca corpora, in quibus versamur, & quorum compositionem ex materia & forma iam in primo libro cognouimus, hæc præcipue respexisse Aristotelem in definitione naturæ putandum est. vt tale motus principium Cœlo quoque, quod remotius, & ignotius nobis est, postea accommodemus. Hoc indicant tum verba posita in definitione naturæ, quæ fortasse alibi opportuniore occasione perpendemus, tum sequens illa Aristotelis disputatio, an materia, an potius forma sit ipsa rei natura: loquitur enim ibi Aristoteles de iis, quæ ex materia & forma constant, nec ob id excluditur Cœlum, quia etsi materiæ & formæ compositionem non habet, tamen & materiæ, & formæ conditiones redolet; materiæ, quatenus est corpus, formæ vero, quatenus existit actu; habet igitur aliquid proportione respondens formæ, quod est in eo principium motus, vt in caducis corporibus forma, hoc autem quomodo sese habeat, alibi declarabimus.

Aliquorũ error. Hinc ortum habuisse puto nonnullorum errorem, qui dixere, sub naturæ definitione naturam cœlicam non contineri; nam hi id quidem viderunt, quod manifestum est, Aristotelem præcipue caducorum corporum naturam respicere; at id, quod profundius erat, consilium, artificiumque Aristotelis non penetrarunt, qui cœlo quoque aptari voluit definitionem naturæ: hoc enim tum ratio, quam tetigimus, persuadet, tum tota septem librorum tractatio declarat: adde vero & Aristotelis verba satis clara in contextu 5. libri primi de Cœlo, vbi repetens definitionem naturæ in secundo Physicæ auscultationis traditam, inquit omnia naturalia corpora esse loco mobilia, propterea quod habent naturam, quæ est ino-

eſt motus principium: deinde ſtatim motum localem diuidit in rectum, & circularem, & miſtum: itaque aſſerit motum in naturæ definitione iam acceptum cœleſti quoque motui communem fuiſſe: ſed res manifeſtior eſt, quam vt pluribus verbis, aut longiori diſputatione indigeat.

Quomodo duo priores libri Phyſicorum ſint de principiis. Cap. XI.

EX iis, quæ hactenus dicta ſunt, cognoſcere poſſumus, quomodo duo priores libri Phyſicæ auſcultationis ſint de principiis: vera enim eſt opinio D. Thomæ, qui dicit agi in primo libro de principiis rerum naturalium, quæ eſſendi principia vocari ſolent; in ſecundo autem de principiis ſcientiæ naturalis, hoc eſt, de principiis cognoſcendi. Sed huius dicti declarationem D. Thomas nullam adducit, qua intelligamus, ipſum huiuſce rei rationem & artificium Ariſtotelis penetraſſe; eſſet enim ab ipſo quærendum, cur tam diuerſis exordiis diſtincta ſint ab Ariſtotele principia rerum naturalium à principiis ſcientiæ naturalis, quæ dicuntur cognitionis principia, præſertim quum in initio primi libri contrarium aſſeruiſſe videatur; dicens enim auſpicandum eſſe à primis principiis rerum naturalium, propterea quod ex eorum notitia omnis aliorum cognitio pendet, fatetur eadem eſſe rerum naturalium, & cognitionis principia: cuius quidem dubitationis quam ſolutionem D. Thomas attuliſſet, & quam huius ſuæ diſtinctionis rationem eſſe exiſtimauerit, ego quidem neſcio: puto autem eam eſſe rationem, quam antea tetigimus. nam principia eſſendi, quæ omnium prorſus rerum naturalium principia eſſent, nulla conſiderari poterant, quia nulla erant; ſed à principiis tantum cognoſcendi auſpicari poterat Ariſtoteles, quod in ſecundo libro fecit; ſed quoniam hæc cognoſci non poterant, niſi prius caducarum ſaltem rerum principia nouiſſemus, licet horum conſideratio ad alium potius huius ſcientiæ librum pertinuiſſet. Ariſtoteles melioris doctrinæ gratiâ ſtatuit anteponere primum librum, in quo prima generabilium principia declararet, eumque à ſecundo ſeiunxit, ſumens in ſecundo altius exordium, quia primus ad ſola generabilia, ſecundus vero ad omnia penitus naturalia corpora pertinebat. Quod autem dicebatur, principia eſſendi eſſe etiam cognoſcendi, verum id quidem eſt, at non reciprocatur: & longe diuerſa ſunt principia cognoſcendi tantum, ab iis, quæ & eſſendi, & cognoſcendi principia ſunt; de quibus id poſſumus notare, quod licet vt eſſendi principia non ſunt niſi rerum caducarum principia, tamen vt principia cognoſcendi poſſunt omnium rerum naturaliu principia dici; conferunt enim ad tra-

Opinio D. Thomæ.

Dubium

Solutio.

A ctationem ſecundi libri, ſicut antea diximus: Cæterum vt primum librum tandem omittamus, reſtat vt de ſecundo doceamus, quænam cognitionis principia in eo conſideretur. Primum quidem dubitare non poſſumus, maxime omnium præcipuũ cognitionis principium eſſe declarationem nominis naturæ, eamq; non eſſe niſi principium cognitionis; quum ſit tradita per effectus poſteriores, per motum & quietem, idque notauit expreſſe Auerroes in commenta-
B rio 44. libri 2. Poſteriorum; non enim definitur ibi natura vt principium corporis naturalis, ſed vt ratio formalis ipſius ſubiecti corporis naturalis, declaraturque per reſpectum ad accidentia poſteriora; patet autem declarationem nominis ſubiecti inter omnia cognitionis principia primum ſibi locum vendicare, ideo in ſecundo libro prima omnium eſſe debuit tractatio de natura, qua doceamur quid ſit & quæ ſit natura, quod ibi præſtat Ariſtoteles ad contex-
C tum vſque 15. Quoniam autem ſicuti res ab aliis rebus diſtinguitur per propriam formam, ita quælibet ſcientia ab aliis per modum conſiderandi, qui formæ locum obtinet; ideo declarata ipſa ratione formali proprii ſubiecti, Ariſtoteles per eam, nempe per internum principium motus, quod vocatur natura, ſeparat naturalem ſcientiam à Mathematicis: idque ſimiliter eſt cognitionis principium; ſiquidem tollit difficultatẽ de ipſo huius ſcientiæ proprio ſub-
D iecto, quæ in huius diſciplinæ ingreſſu turbare aliquem poterat. Et quoniam dixerat Ariſtoteles formam eſſe rei naturam, ideo declarare etiam voluit, qualis debeat eſſe tractatio de forma in ſcientia naturali, & ad quos vſque fines extendatur, idque vt phyſicam tractationem ſeiungeret à metaphyſica. Hæc igitur omnia in ipſo ſcientiæ initio fuiſſe declaranda, vt cognitionis principia, ſaltem vt quæ dirigentia ſeu præparantia dicuntur, manifeſtum eſt. Sed ſe-
E quens de cauſis tractatio aliquid videtur habere difficultatis, & digna eſt aliqua conſideratione: nam qualiſnam ſit, & cur ab Ariſtotele inſtituatur, videtur non ſatis ab aliis fuiſſe declaratum: ſunt qui dicant Ariſtotelem in principio primi libri profeſſum, ſe de principiis, de cauſis, ac de elementis rerum naturalium loquuturum, id poſtea ita eſſe exequutum; egit in primo libro de principiis, in ſecundo autem de elementis, & de cauſis; de elementis in tractatio-
F ne de natura, quoniam natura eſt internum principium motus, quod proprie dicitur elementum; tandem de cauſis in hac, de qua loquimus, de cauſis tractatione. Quæ ſententia in eo tantum eſt probanda, quod dicit in primo libro agi de principiis, in reliquis omnino reprobanda, de cauſis namque & de elementis non in ſecundo libro agitur, ſed in eodem primo; ſiquidem in primo libro Ariſtoteles idem prorſus ſignificauit iis tribus vocabulis; prima namque

Quomodo 2. liber ſit de principiis cognitionis.

Qualis tractatio de cauſis.

Opinio aliquorum.

Confutatio.

que interna principia rerum naturalium, & primæ causæ, & maxime proprie elementa vocantur, idque manifeste testatur tota primi libri tractatio, in qua Aristoteles eadem principia indistincte appellat modo principia, modo causas, modo elementa: sed nihil repugnantius est rationi, quam dicere tractationen de natura esse de elementis; nam materia & forma non vocantur elementa respectu motus, & quietis, & accidentium consequentiam, sed solum respectu corporis naturalis, cuius sunt primæ internæ partes; non sunt igitur elementa quatenus subeunt appellationem naturæ, quæ respicit motum & quietem; sed quatenus sunt materia, & forma, & partes corporis naturalis, quod ex eis generatur & constat. Nec minus errant in tractatione de causis; ea namque non est illa, quam Aristoteles in initio primi libri proposuerat, siquidem de illa quidem tractatione, quæ in primo libro habetur, dicere possumus, nos per eam cognouisse primas causas rerum naturalium; sed de illa quæ habetur in secundo libro, nihil tale dicere possumus; per eam enim nullas cognoscimus rerum naturalium causas, ex quarum notitia aliorum cognitionem adipiscamur; patet enim agi eo in loco de generibus tantum, modisque causarum, non de causis vllis affectuum naturalium. Certum autem est tractationem de generibus causarum non ad naturalem Philosophum, sed ad Metaphysicum proprie, & modo etiam aliquo ad Logicum pertinere; nam cognoscere demonstrator debuit, si demonstrare est à causa rei procedere, quænam causarum genera in demonstratione locum habere possint: ideo de his aliqua dicuntur ab Aristotele in libro secundo Poster. Analyt. Quomodo igitur de generibus causarum agat in secundo physicæ auscultationis Aristoteles, considerandum est, hoc enim satis ab aliis explicatum esse non video. Sumitur (vt arbitror) huiusce rei declaratio ex Auerrore in sua Præfatione in posteriores Analyticos, & in comment 16. libri secundi Physic, & in initio suorum comment. in lib. 1. de Partibus animalium, vbi inquit duo esse genera regularum logicarum; aliæ namque sunt vniuersales, & ad omnes disciplinas vniuerse conferentes; aliæ voro propriæ, & ad vnam aliquam disciplinam peculialiter attinentes; de illis agere ad Logicum inquit pertinere, de his vero minime, sed cuiusque disciplinæ proprium id munus esse; nam illa, quæ ad omnis demonstrationis costructionem generaliter attinent, in Posterioribus Analyticis tractari ab Aristotele debuerunt; sed illa, quæ ad soles pertinent demonstrationes naturales, non in Logica, sed in ipsamet scientia naturali declaranda sunt; non enim debet Logicus ad particulares, ac proprias singularum scientiarum conditiones descendere, nec docere qualis esse debeat demonstratio

Opinio propria.

Duo genera regularum logicarū.

A naturalis, & qualis Matematica. Eam igitur causarum considerationem, quæ in secundo Physicorum habetur, ego Logicam esse puto, eamque restrictam ad scientiam naturalem, & faciendam in ipsamet disciplina naturali: quum enim in libro secundo Poster. docuisset Aristoteles, ex quibusnam causis construi demonstratio possit, docet in libro 2. Physicor. ex quibusnam causis demonstrare debeat Philosophus naturalis, & declaratis causarum generibus ostendit demonstrandum ipsi esse ex B omnibus, maxime vero ex fine, propterea quod natura quicquid agit, propter finem agit. Hanc esse Auerrois mentem, patet legentibus prædictam eius Præfationem in Posteriores Analyticos, vbi exempla ferens huius Logicæ particularis nominauit exempli gratia librum secundum Physicorum, & primum de partibus animalium; putauit enim hæc esse principia cognitionis in singula disciplina, per quæ moneamur, C qua methodo in ea disciplina progrediendum sit: nec dico hanc esse Logicam rebus naturalibus applicatam, quæ vtens, sine in vsu posita vocari solet; nam huiusmodi esse totam scientiam naturalem certum est, nō solum aliquem vnum eius scientiæ librum; sed dico esse logicam docentem, sed propriam scientiæ naturalis, ideoque in naturali scientia traditam, non in libris Analyticis. Illa vero de casu & fortuna tractatio, quæ in eo secundo libro habetur, annexa est D tractationi de causis; vt autem eius ratio cognoscatur, sciendum est, tractationem illam de causis duas habere partes, vnam, in qua declarantur solummodo genera, & modi causarum; alteram vero magis præcipuam, quæ incipit in eo contextu 70. in qua Aristoteles ad id, quod sibi proposuerat, applicat ea omnia, quæ dixerat, quippe docet esse per omnia causarum genera demonstrandum in scientia naturali, maxime vero per finē, tandemq; in calce libri osten- E dit, necessitatem in rebus naturalibus tribuendam esse materiæ propter finem, non fini propter materiam, quæ antiquorum sententia erat, dicentium, effectus naturales fieri ex materiæ necessitate. In hac igitur postrema parte, in qua docet Aristoteles, ex quibus causis debeat Philosophus naturalis quærere scientiam rerum naturalium, non loquitur de casu, & fortuna, sed potius excludit huiusmodi causas, dicens, effectus naturales vel semper eodem modo se habe- F re, vel saltem vt plurimum, proinde nullum eorum referri posse in casum & fortunam: sed in altera parte priore, in qua declarat genera, & modos causarum, vt quid omnes sint intelligamus; declarat etiam quid sint casus, & fortuna: quum enim in has causas referantur ab hominibus multi effectus, eæque locum habere videantur solum in rebus naturæ, debuit Aristoteles docere quid sint. Docuit itaque eas esse causas per accidens, & reduci ad genus causæ efficien-

De casu & fortuna.

scientis; & hac ratione expleuit tractationem de causis, quantum ad naturalem Philosophum potuit pertinere, nec ob alium scopum, nisi vt tandem doceret, in quas causas sint referendi effectus naturales, vt perfectam eorum scientiam adipiscamur. Sed nimium fortasse prolixi esse videbimur, vt in magnam molem crescere nostram hanc naturalis scientiæ fabricam oporteat, si in omnibus Arstotelis libris tantam facere moram statueremus: sat igitur sit in ipsis naturæ primordiis scientiæque huius vniuersæ principiis diutius institisse, quoniam principiorum consideratio, etsi mole parua est, virtute tamen est maxima, quum totam modo quodam scientiam complectatur, in reliquis libris satis erit artificium & ordinem perscutari, dimissa singularum rerum consideratione.

De sex posterioribus libris Physicæ auscultationis. Cap. XII.

QVod autem reliqui sex libri sint de motu, aliisque accidentibus corporis naturalis, tum tractatio ipsa tractat, tum Aristotelis verba testantur in initio tertii libri, vbi asserit se de his tractaturum, tanquam de communibus accidentibus rerum naturalium. Quare falsa est Græcorum sententia, qui tertium, & quartum, aut etiam quintum annumerant libris de principiis, ducti fortasse verbis Aristotelis in principio illius tertii libri, vbi dicere videtur se de motu acturum propter naturam, & vt definitio naturæ intelligatur: is igitur liber est de principiis, quia propter principia scriptus; sic quartus, & quintus ob eandem rationem. Idem confirmare videntur verba Aristotelis in contextu 54. primi libri de Cœlo, vbi citans tertium librum Physicorum, appellat librum de principiis. Friuola tamen vtraque ratio est: ad alteram enim priorem dico, Aristotelem ibi respicere cognitionem motus an sit, quæ confusa dicitur; sed non cognitionem quid sit, quæ dicitur distincta, qualem in eo tertio libro tradit; dicens enim ignorato motu necesse esse ignorare naturam, non id significare vult, quod plerique existimarunt, tractationem de motu ibi esse instituendam ad intelligendam definitionem naturæ, siquidem si absque illa non posset intelligi definitio naturæ, debuisset omnino Aristoteles prius motus, quam naturæ definitionem tradere & declarare: sed volens solummodo significare Aristoteles magnum connexum, quem motus habet cum natura, quo fit, vt naturali philosopho necessarium omnino sit agere de motu; sumit ignorationem motus, quæ opponitur cognitioni motus confusæ, quam habent omnes homines, & inquit: Statuas ignotum esse dari motum, videbis naturam cognosci nullo modo posse; & reuera si bene naturæ definitionem expendamus, facile intelligemus eã satis à nobis intelligi per solam motus cognitionem confusam, nec postulare distinctam illam, quæ in tertio libro traditur; quæ, si bene consideretur, nihil confert ad intelligendam definitionem naturæ; videmus etiam Aristotelem in illo tertio libro tanta cum diligentia indagare, ac declarare definitionem motus, vt dicere cogamur agi ibi de motu propter se, non propter definitionem naturæ; nisi enim ibi de motu agitur propter se, vbi summa cum diligentia definitur, non video quo alio in loco dicere possimus de motu agi in philosophia Naturali; hoc idem de loco ac de tempore dicendum est, de quibus agitur in quarto libro: sed in eodem tertij libri initio Aristoteles asserit, se de his omnibus, ac de aliis locuturum, vt de communibus accidentibus corporum naturalium; quare dubitandum non est, tertium librum & alios quinque sequentes esse de accidentibus corporis naturalis late accepti. Ad alteram rationem dico, Aristotelem eo in loco non ipsum per se sumptum tertium Physicorum vocare de principiis, tanquam distinctum à libris de motu; sed totum volumen de Physica auscultatione à parte eius præcipua nominae de principiis: sic etiam quandoque totam Metaphysicam vocamus diuinam scientiam, & dicimus quartum diuinorum, quintum diuinorum, tamen neuter horum, sed solus duodecimus est de rebus diuinis: sic Aristoteles in context. 40. 8. Physic. sextum librum vocat de natura, licet omniũ consensione is in libris de motu numeretur, non in libris de principiis; totam enim præcedentium librorum congeriem appellat de natura, non illum sextum seorsum acceptum. De ipsa autem illorum sex librorum dispositione, ac de ordine eorum communium accidentium multa dici possent, quæ consulto omittimus, ne hæc nostra theoria in magnum nimis opus excrescat: satis in præsentia sit aliqua breuiter tangere, quæ ad consilium institutumque hoc nostrum magis pertinere videntur. Imprimis id volo de quinto libro adnotare, agi quidem in eo de speciebus motus, eas tamen ad libros Physicæ auscultationis non pertinere, vel saltem non omnes; de motu enim latissime accepto, atque etiam de motu locali vniuerse sumpto, qui omnibus naturalibus corporibus communis est, in iis tantum libris agi potuit; sed de alteratione, de accretione & imminutione, ac de generatione, & interitu; quum solis caducis corporibus competant, non ibi agendum erat, sed in libris de generatione, vbi etiam manifestam harum omnium mutationum tractationem legimus; quæ igitur de his dicuntur in libris Physicæ auscultationis, non propter se dicuntur, siquidem is non est locus, in quo de his agatur, sed propter cognitionem generis, de quo ibi agitur; cuius rationem declaro hoc exemplo; Si sit cognoscendum animal genus cognitione quãtum fieri

Error Græcorũ instatuẽdis libris de principiis.

Ratio illorum prima.

Ratio secunda.

Solutio primæ rationis.

Solutio secundæ rationis.

Cur de speciebus motus agatur in 5. libro.

Cõfusum cognoscere confuse & indistincte, quid sit.

fieri possit distincta, necesse est vt quum sit totum quoddam confusum, cognoscatur per cognitionem partium (hoc enim est distincte cognoscere; confuse autem cognoscere, est confusum cognoscere vt confusum, hoc est, sine cognitione partium) quoniam igitur animal duo habet partium genera, oportet ipsum ratione vtrarumque distincte cognoscere, primum quidem habet partes essentiales, hoc est, attributa per se primi modi, quæ eius definitionem constituunt; deinde habet partes subiectas, nempe species à se contentas: per propriam igitur definitionem cognoscetur animal distincte vno modo, sed manebit confuse cognitum altero modo, nisi aliqua specierum notitia habeatur, non quidem distincta, & perfecta vt specierum, sed rudis saltem atque confusa: necessarium enim est ad perfectam notitiam generis, aliquam specierum distinctionem saltem ruditer, & pingui Minerua cognoscere; proinde rudis & imperfecta specierum cognitio confert ad distinctam cognitionem generis, quatenus genus est, & tanquam genus considerandum proponitur.

Omne genus est duplici ratione cõfusum.

Itaque per definitionem motus traditam in tertio libro cognoscitur quidem motus distincte secundum priorem rationem, sed tamen confuse notus mansisset secundum alteram, nisi ipsius species modo aliquo nouissemus; ipsæ autem species secundum proprias rationes distinctæ cognoscendæ manent in alio libro; nam in libris de generatione declarabuntur per proprias definitiones, & per proprias causas; motus tamen localis latissime acceptus non tractatur in alio loco, nisi in libris Physicæ auscultationis; quæ enim in iis de motu absolute dicuntur, sunt præcipue intelligenda de locali, cui proprie, ac primario competit nomen motus.

Dubium de tractatione motus.

Posset autem alicui difficultatem facere illa, quam in iis libris cernimus, interruptio tractationis de motu, nam in prima parte tertij libri agit de motu, atque eius definitionem tradit; deinde vero agit de infinito, docetque quomodo detur in rebus naturalibus infinitum, & quomodo non detur; postea in quarto agit diligenter de loco, de vacuo, de tempore; in quinto autem reuertitur iterum ad agendum de motu, de eius speciebus, atque oppositionibus; cur igitur non vna, & continuata tractatione totum de motu sermonem absoluit? Soluitur tota hæc difficultas ex iis, quæ alias de doctrinæ ordine scripsimus; quum enim ratio ordinandi sumatur semper à nostra meliore, vel faciliore cognitione, illa semper sunt anteponenda, quorum cognitio vel necessaria, vel vtilis sit ad reliqua cognoscenda; ex hoc igitur fonte facile est rationem haurire ordinis ab Aristotele seruati in his libris; quod quidem nunc paucis verbis absoluam, alias fortasse idem diffusius declaraturus. Quoniam igitur cognitio definitionis, & naturæ motus non pendebat ex aliorum prædi-

Solutio. In 1. lib. de Meth. & in Apologia.

A ctorum accidentium notitia, & motus principem locum tenet inter accidentia corporis naturalis; debuit ante omnia Aristoteles in initio tertij libri declarare naturam motus, & eius definitionem adducere: at agere de speciebus motus, ac de eius oppositionibus, ac de ipsius differentiis non commode poterat, nisi prius de infinito, de loco, ac de tempore pertractasset: ea enim species motus, quæ dicitur motus localis, melius intelligitur intellecta natura loci, quum
B præsertim locus respectu motus localis habeat rationem causæ finalis: cum tractatione autem de loco coniuncta esse debuit tractatio de vacuo, siquidem nil aliud significat nomen vacui, quam locum sine corpore. Tractatio etiam de tempore præcedere debuit ea, quæ de motu dicuntur in quinto libro, siquidem in eo quinto fit sæpe mentio temporis, præcipue vero in declaranda motus vnitate, quam sine temporis notitia cognoscere perfecte non possumus. His
C omnibus præcedere debuit tractatio de infinito, quæ in tertio libro habetur, quia si daretur corpus actu infinitum, de medio tolleretur & motus localis, & locus, & tempus: de his ergo sermo fieri non poterat, nisi prius ostensum fuisset, non dari in natura infinitum corpus. Adde etiam quod cum motu coniunctionem & affinitatem quandam habere videntur reliqua prædicta accidentia, ideo Aristoteles, qui de motu plurima in his libris dicturus erat, voluit
D declarata definitione motus vniuersali statim illorum omnium considerationem absoluere, & postea ad motum reuertens, omnia quæ de ipso dicenda manebant, ordinatim pertractare. In sexto autem libro agitur de continuo, de quo omnino agendum erat, quum sit commune accidens corporis naturalis; & quia simul cum corporis continuitate considerat ibi Aristot. etiam motus ac temporis continuitatem, ideo non potuit agere de continuo, nisi post cognitionem
E motus ac temporis traditam in tertio, quarto & quinto libris, erant etiam in quinto libro traditæ definitiones continui & contigui, quas Aristotel. in initio sexti libri resumens manifestam facit eorum duorum librorum inter se connexionem. De septimo libro nil videtur dicendum præter id quod à multis dicitur, eum esse veram præparationem ad octauum; maior enim pars theorematum, quæ tractantur in septimo, tractantur iterum in octauo: ideo Eudemus in
F horum librorum interpretatione dimisit septimum vt superuacaneum, sed tamen Simplicius & Alexander animaduerterunt ostendi quidem in vtroque libro eadem theoremata, at non esse vtrobique easdem demonstrationes; etenim in septimo sunt leuiores ac faciliores, in octauo autem validiores, exquisitores & essentialiores. Putarunt igitur Aristotelem de rebus altissimis, ac difficillimis in octauo libro scripturum voluisse prius easdem in septi-

De 6. lib.

De 7. lib.

mo leuiter adumbrare, & rationibus faciliori- bus planiorem nobis viam reddere ad aliarum profundiorem intelligentiam; hoc idem de septimo libro sensit Auerroes, vt apud eum legere possumus in initio octaui. Ipse quoque Aristotel. hoc idem testari videtur in vltimis verbis sexti libri, proponens enim considerandum, an detur in rebus naturalibus æternus motus, significare videtur septimum librum esse modo quodam partem octaui, & esse de æterno motu; est enim de æterno motu, si omnia quæ in eo scribuntur, ad æterni motus cognitionem, quæ in octauo libro traditur diriguntur; id autem quomodo fit, non est nostrum in pæsentia considerare. *De 8. lib.* In ipso autem octauo libro si hoc vnum esse Aristot. consilium statuamus, agere de æterno motu, vt ego quidem omnino asserendum esse arbitror, clara est huius consilij ratio, & eius libri cum præcedentibus connexio: quum enim apud Aristotel. in corpore naturali perpetuus, & incessabilis existat motus, de hoc tanquam de accidente Physici corporis vniuersi agendum in his libris fuit, eaque tractatio in tota de motu tractatione postremum locum habere debuit: quum enim egisset prius absolute de motu, deinde etiam de motu, quatenus est continuus, agendum manebat de moto, quatenus est æternus, idque in octauo libro fit, quem si totum legamus, videbimus eum intelligi non posse nisi iis omnibus intellectis, quæ in aliis præcedentibus libris declarata fuerant; supponit enim cognitum iam esse motum, & infinitum & locum & tempus, & continuum, vt non absque aliqua ratione aliqui in hunc errorem inciderint, vt dixerint præcedentes libros fuisse ab Aristotele scriptos propter octauum. Altera quoque est ratio, cur octauus liber postremus omnium esse debuerit, alij namque sunt de rebus vniuersalibus, hic vero est de æterno motu, qui vnus continuus singularis est; idque Aristoteles satis clare pronunciauit in contextu 40. eius octaui, dum dixit præcedentes libros fuisse vniuerse de natura, hoc est, de rebus naturalibus in vniuersali; hoc enim discrimine separans alios ab octauo, indicat octauum esse de re naturali singulari; neque ob id alienus est hic liber à libris Physicæ auscultationis, siquidem sunt hi omnes libri de rebus communibus, sed alii sunt de rebus communibus prædicatione, octauus vero est de communibus non prædicatione, sed extensione & ambitu; nam motus in orbem, cuius in octauo libro demonstratur æternitas, non consideratur ibi vt Cœli, sed vt omnium rerum naturalium motus. Hoc esse puto Aristotelis consilium in octauo libro, vnde patet eum iure numerare in libris de motu, & ita eum appellat Aristotel. in context. 14. primi libri de generatione, vbi dicit, se de motore immobili egisse in primis sermonibus de motu, & in context. 71. primi libri de Cœlo hunc librum citans vocat li-

A brum de motu. Sed difficultatem facere videtur tractatio de primo motore immobili, quæ in eo libro habetur, quæ multos in hanc sententiam traxit, quod consilium Aristot. præcipuum sit agere de motore æterno; agat autem de æterno motu propter motorem, vt ex eo ducat nos in cognitionem primi æterni motoris. *Aliquorum opinio de primo motore.* Sed absque dubio decipiuntur, quia motor immobilis non est considerationis Physicæ, vt asserit Aristotel. in context. 71. & 73. secundi Physico- *Confutatio.*
B rum, ideo de illo agit non propter se, sed propter æternum motum: quum enim accidens non cognoscatur, nisi per suam causam demonstretur, causa autem æterni motus æquata sit primus motor immobilis, necessarium fuit agere de æterno motore, vt per eum perfecta haberetur cognitio æterni motus; tota igitur tractatio dicenda est de æterno motu, etiam illa quæ est de æterno motore, quia id dicitur considerari, cuius principia & causæ quæruntur, vt ait Aristo-
C tel. in principio libr. 12. Metaphysicorum. Sed tota hac in re difficultas tolletur, si cognouerimus discrimen philosophi naturalis & Metaphysici in consideratione substantiarum à materia abiunctarum; in hoc enim non videntur omnes consentire. *Discrimen Physici, & Metaphysici in cõsideratione abstractorum.* Sunt qui dicant discrimen consistere in diuersitate attributorum, alia namque earundem attributa cognoscere Metaphysici est, alia vero Physici; quod enim sint substantiæ, & à materia abiunctæ, & actus puri, & mo-
D ueant vt finis, aliaque eiusmodi, considerat Metaphysicus; quod autem sint æterni motores immobiles, cognoscitur à philosopho naturali in octauo libro Physicorum. *Aliquorum opinio.* Alij etiam dixerunt hanc esse differentiam, quod à physico cognoscuntur, quoad quæstionem an sint, à Metaphysico autem quoad quæstionem quid sint. *Alia opinio.* Sed omnem alium erroem ipsa veritatis cognitio declarabit. Ego puto veram & præcipuam differentiam, à qua aliæ, si quæ sunt, emanant, eam *Opinio vera.*
E esse, quæ ex verbis Auerrois colligitur in postremo commentario primi libri, & ex verbis Aristotelis in contextu 73. secundi, motores æterni considerantur à Metaphysico vt subiectum, à Physico autem non vt subiectum, sed vt principia affectionis naturalis; simile discrimen affert Aristoteles in secundo libro inter Physicum & Mathematicum in earundem rerum consideratione, dicens quantitates Mathematicas à Mathematico considerari vt abiunctas mente à materia naturali, proinde vt habentes lo-
F cum subiecti; à naturali autem vt sunt affectiones corporum naturalium; quum enim tria hæc tantummodo in qualibet scientia considerentur, subiectum, principia & affectiones, sufficientissima est duarum scientiarum distinctio in eiusdem rei consideratione, quum dicimus, eam in hac scientia habere locum subiecti, in illa vero vt affectionem, vel vt principium considerari. Quoniam igitur motor æ-

ternus

ternus non consideratur à naturali nisi vt principium & causa æterni motus, tota illa consideratio est respectiua, vocandaque est de æterno motu, quia de causa loqui quatenus est causa, est de eo loqui, cuius est causa. Ex his patet prioris opinionis falsitas, nam si æterni motores considerantur à Metaphysico vt subiectum, necesse est omnia eorum attributa, nullo excepto, à Metaphysico cognosci; munus enim cuiusque scientiæ est omnia penitus sub subiecti propria attributa cognoscere, sin minus, ea perfecta scientia esse non potest; omnia igitur diuinorum entium attributa, quatenus talium entium attributa sunt, ad Metaphysicum pertinent, nullum ad Physicum, ideo videmus Aristotelem in 12. Metaphysic. non solum docere entia illa esse substantias abiunctas à materia, & puros actus, sed etiam esse æternos motores immobiles: philosophus autem naturalis, qui entia illa non considerat vt subiectum, sed vt causas motus, non indiguit omnium illorum attributorum consideratione, sed quorundam tantummodo, sine quibus cognoscere non poteramus causam æterni motus: considerat igitur, primum motorem esse abiunctum à materia & penitus immobilem, non vt ipsius æterni motoris secundum se cognitionem adipiscatur, sed vt perfecte cognoscat causam cur in corpore naturali æternus est motus; quum enim motor sit à materia abiunctus, non laborat, proinde potest mouere perpetuo. Ex his colligimus veram esse hanc propositionem; Metaphysicus cognoscit entia abstracta esse æternos motores, & hanc; Physicus cognoscit entia abstracta vt æternos motores, quia tota eius consideratio est respectiua, & quatenus sunt principia; sed hanc esse falsam, Metaphysicus considerat entia abstracta, vt æternos motores, sic enim Metaphysico attribuimus solum considerationem respectiuam, & excludimus omnem aliorum attributorum considerationem. Patet etiam error secundæ opinionis; illud enim quod addücunt, discrimen verum est, sed secundarium addücunt, prætermisso primario; ratio enim cur Metaphysicus cognoscat de æternis motoribus quid sint, est, quia eos considerat vt subiectum; quælibet enim scientia debet proprii subiecti quidditatem cognoscere: Naturalis vero, qui non considerat eos absolute, sed respectu motus, non potuit illorum essentiam considerare; ea namque absoluta est, & ad eum pertinere non potuit, satis igitur habuit inuenire quod sint; quid autem sint, ignorat, ideo nec substantias esse cognoscit, nec actus, nec illa, quæ solus primus philosophus contemplatur. Dicere igitur possumus, tractationem de primo motore in 8. lib. tum primariam esse, tum secundariam; quatenus enim sumitur vt pars quædam tractationis de æterno motu, primaria est: quoniam primaria est tractatio tota de æterno

Error primæ opinionis.

Error secundæ opinionis.

A motu; quatenus autem æternus motor sumitur, vt quoddam distinctum ab æterno motu, secundaria dicenda est, quia instituitur propter æternum motum. De illius autem octaui libri structura & artificio, quod certe est maximum, plura dici possent, quæ nunc omittimus, satis esse arbitrantes vniuersalem librorum constructionem exponere; illam vero, quæ singulorum librorum propria est, iis qui libros ipsos interpretandos suscipiunt, relinquendam esse censemus. B Hæc igitur sunt, quæ tractantur in his octo libris Physicæ auscultationis, in quibus cauendum est, ne diuersa subiecta quæramus, quod aliqui faciunt; vnũ enim & idem ii omnes subiectum habent corpus naturale, latissime acceptum; eorum autem inter se discrimen non in subiecto consistit, sed in variis scopis, seu intentionibus circa idem subiectum, vt in præcedentibus declarauimus. Hoc significauit Aristoteles per inscriptionem illam, Physicæ auscultationis, quæ ad eius, quod modo diximus, C comprobationem breuiter declaranda est; duo librorum genera ab Aristotele scripta esse constat; vnum exquisitum ac scientiale, in quo ipsæ rerum naturæ penetrantur, & effectus per suas causas declarantur, quod ab ipso ἀκροαματικὸν appellatũ est, hoc est, auscultatorium, eo quod ad philosophos, & literatos viros, qui eius auscultatores extiterant, huiuscemodi libri scripti intelliguntur. Alterum genus, quod illi ab D Aristotele contraponitur, est id quod ab ipso in vltimo cap. primi libri de Moribus vocatur ἐξωτερικὸν, id est, contrarium, quasi ad vulgus, & ad populares homines scriptum, in quo res leuiter, & pingui Minerua tractantur; eiusmodi erant ii, quorum ibi mentionem facit, extrarij de anima libri, qui nunc non extant; nam ii, quos habemus, libri de Anima scientiales potius, atq; auscultatorij sunt appellandi; eos etiam extrarios libros significasse videtur Arist. in E contex. 54. primi libri de Anima, vocans τοὺς ἐν κοινῷ λεγομένους λόγους, id est, in communi habitos sermones, quasi ad populum, nõ ad scientes. Cæterum si id auscultatoriũ est, quod modo diximus, manifestũ est non distingui hoc nomine hos octo libros ab aliis Arist. libris tũ naturalibus, tum supernaturalibus, qui, q̃ scietiales sunt, non minus appellari merentur auscultatorij; restat igitur vt in illa dictione, Physicæ, consistat distinctio horum octo librorũ ab aliis, F siquidem alij libri naturales sunt quidem & ipsi de natura, nõ tamen vniuerse de natura, sed particulariter de aliqua huius, vel illius rei natura; hi soli sunt absolute de natura, & de vniuersa natura, ideo hi soli per excellentiam sunt appellati φυσικῆς ἀκροάσεως, hoc est, de illa auscultatione, quæ vniuerse & absolute est de natura. Est igitur in his omnibus commune subiectum statuendum corpus naturam habens latissime acceptum, non ad aliquam speciem restringendum;

Nota aliquorum errorem.

De inscriptione.

dum; de speciebus autem sunt cæteri, qui mox sequentur, libri naturales, ad quorum omnium ordinatam considerationem nunc nobis accedendum est: nam de octo libris Physicæ auscultationis ea quæ hactenus dicta sunt, sufficiunt.

De sede librorum de Cœlo, & de eorum subiecto vera sententia.
Cap. XIII.

SEquitur altera scientiæ naturalis posterior pars, in qua species corporis naturalis ordinatim considerandæ sunt: hæc pro specierum varietate in plures libros diuisa est, quorum primus consensu omnium est liber de Cœlo, in quatuor libros diuisus: hic quum in scientia naturali secundum locum obtineat, & statim sequatur octo libros Physicæ auscultationis, non potest aliud habere subiectum, quam primam naturalis corporis speciem, cui post generis cognitionem primus debeatur locus: hæc igitur quænam sit, non difficile est videre, si primam generis huius diuisionem nouerimus; hanc autem ipsemet Aristoteles facit in initio primi libri de Cœlo, vbi ex secundo Physicorum repetens definitionem corporis naturalis, illud statim diuidit in simplex & mistum, diuisionemque hanc declarat ex diuisione motus in simplicem & mistum. De subiecto igitur librorum de Cœlo clarum est Aristotelis testimonium, qui ita videtur hos libros cum libris Physicæ auscultationis cōnectere, quum in illis actum sit de corpore naturali generaliter accepto, & hoc prima partitione diuidatur in simplex & mistum, & ordine doctrinæ sit prius agendum de simplici, quam de misto, necesse est subiectum librorum de Cœlo esse corpus naturale simplex; quod quidem ipsa quoque tractatio confirmat; agit enim primo loco Aristoteles de corpore simplici communiter sumpto in initio primi libri, vbi de hoc communi analogo pauca quædam dicit, quæ de eo dici poterant; ipsi namque tanquam subiecto attribuit propriam affectionem, motum simplicem, quæ illi competit propter simplicem naturam; quemadmodum enim absolute accepta natura causa est motus absolute accepti, ita & natura simplex simplicis motus est causa: nil aliud de hoc communi dici poterat, ideo statim Aristoteles ad ordinatam specierum considerationem descendit, species autem eius sunt Cœlum & quatuor elementa, quæ, quum in nullo communi vniuoco conueniant, similitudine tamen & proportione quadam dicuntur simplicia corpora, quoniam quodlibet horum eiusmodi est, vt ex aliis prioribus corporibus non constet: inter hæc primus locus cœlesti corpori debebatur; quum enim sit ita notæ existentiæ, vt non egeat ex aliorum corporum declaratione innotescere, & ad eius naturam declarandam sa-

Prima diuisio corporis naturalis.

Cōnexio lib. de Cœlo cū lib. Physic.

Corpus simplex est commune analogū.

Cur de cœlo prius agatur, quā de elementis.

A tis sit rudis illa aliorum corporum cognitio, quam sensu percepimus, nulla facilioris doctrinæ ratio coegit Aristotelem de elementis prius agere, quam de Cœlo; ordinem igitur seruauit naturæ & nobilitatis, Cœlum enim & nobilius est inferioribus corporibus, & natura prius, quia illorum est causa; nisi etiam dicamus ordinem ita seruari facilioris nostræ cognitionis; cognitio enim cœlestis corporis, quod leuia & grauia omnia ambit & continet, non parum conferre B videtur ad cognitionem illorum, quā ad ipsum terminetur motus leuium, & ab ipso motus grauium incipere intelligatur; adde quod motus grauium ad medium esse dicitur, motus autem leuium à medio, at medium intelligi non poterat non intellecto extremo, nec centrum non intellecta peripheria; omnes igitur ob causas videtur de Cœlo prius agendum fuisse, quam de elementis. In ipsa autem cœli tractatione ordinem seruat Aristoteles cōuenientissimum, quia C quum in cuiusque subiecti cōtemplatione duo, nec plura, cognoscenda proponantur, primum quidem eius natura, & essentia, deinde vero proprietates, & accidentia, quæ ab ea emanant, ante omnia naturam Cœli declarat in primo libro ad contextum vsque 32. postea vero in tota sequente primi libri parte, atque in toto secundo accidentia cœlestis corporis contemplatur: in primo quidem illa, quæ licet naturam cœli insequantur, in totum tamen mundum redundant, D ita vt Cœlum habeant subiectum præcipuum, mundum vero subiectum adæquatum; quare inde de toto mundo ab Aristotele demonstrantur, eaque tria sunt, finitudo molis, vnitas, sempiternitas: in secundo autem illa, quæ non redundant in vniuersum, sed Cœlum habent subiectum adæquatum, cuiusmodi sunt sex illæ differentiæ positionis in Cœlo, dextrum, sinistrum, sursum, deorsum, ante, & retro; necnon varietas motuum, & astrorum, & orbium, eorumque E ordo, & figura, & alia, quæ in eodem libro tractantur, nō sunt enim hîc omnia singillatim recensenda, quum satis sit totius tractationis rationem intellexisse. Id solum nō est silentio prætereundum, in postrema secundi libri parte agi de terra, non quidem vt de elemento graui, sic enim de ipsa agitur in 4. libro, sed quatenus respectu Cœli locum centri obtinet, adeo vt illa quoque tractatio modo quodam de Cœlo esse dicatur: quemadmodum enim tractatio de centro, quatenus centrum circuli est, pars quædam F est tractationis de circulo, siue de circuli peripheria, ita & ibi tractatio de terra pars quædam tractationis de Cœlo esse intelligēda est. In duobus autem posterioribus libris agit Arist. de reliquis simplicibus corporibus, de grauib. & leuibus, quæ sunt, ignis, aer, aqua, terra, hæc enim ibi tractātur vt grauia, & leuia, sumitq; ibi Arist. grauitatē & leuitatem pro formis elemētorum, nō quod reuera sint formæ, sunt enim qualitates, sed

Ordo tractationis de Cœlo.

Tractat. de Terra in 2. lib.

De 3. & 4. lib.

sed quia latentibus formis sumuntur earum loco accidentia hæc consequentia, per quæ mouentur elementa loco, & in propriis quæque locis sita integrant mundum; hæc est enim propria elemētorum consideratio in tertio & quarto libris de Cœlo, vt postea declarabimus, quatenus sunt grauia, & leuia, hoc est, quatenus sunt simplicia corpora, quorum simplices naturas insequuntur simplices motus naturales, per quos propria loca occupando mundi integritatem constituunt. Sed de eorum duorum librorum tractatione plura dicemus in sequentibus, tunc præsertim, quum loquemur de subiecto librorum de Generatione, & interitu; nunc pauca hæc dicere voluimus, vt ante omnia intelligatur, quænam sit vera sententia de subiecto, & de tractatione quatuor librorum de Cœlo; modo expendendæ sunt aliorum hac de re sententiæ, vt cum ijs disputando veritatem clariorem reddamus.

Sententia Alexandri de subiecto librorum de Cœlo. Cap. XIV.

Hvic sententiæ repugnant maxime sectatores Alexandri, qui (vt Simplicius refert) aliud opinari visus est de subiecto horum librorum: dixit enim Aristotelem in his agere de Mundo, ac de simplicibus corporibus, quæ ipsius partes sunt: quam sententiam alij qui eum postea sequuti sunt, ita intellexerunt, vt subiectum sit mundus tantum, non simplicia corpora, quum hæc vt principia mundi, & propter mundum considerentur, ex ijs enim tanquam ex materia mundus constat; non ipsa per se vt subiectum libri. Huic opinioni multa videntur argumenta suffragari, primum quidem argumentantur ex inscriptione, quum enim hi libri inscribantur de Cœlo, vel sumitur ibi Cœlum pro solo cœlesti corpore, vel pro mundo toto, vtroq; enim modo asserit Arist. in context. 96. 1. libri sumi posse Cœlum; atqui pro solo quinto corpore accipi non potest, sic enim manca, & imperfecta esset inscriptio, quum non de solo quinto corpore, sed etiam de quatuor elementis agatur in his libris; sumitur itaque Cœlum pro mundo, proinde subiectum est mundus. Secundo sumunt argumentum à tractatione ipsa, nam totus primus liber est de Mundo, nempe de eius finitate, de vnitate, de æternitate. Tertio ex verbis Arist. qui sæpe Cœlum vocat primum elemētum, vt in context. 91. primi libri, & in initio tertij: quoniam igitur nomen elementi respectiuum est, elementum enim est alicuius elementum, videndum est cuiusnam elementum possit vocari ipsum cœlum; respectu quidem mistorum non potest elementum dici, quia mistum non constat ex Cœlo vt ex materia: relinquitur ergo vt respectu solius mundi possit vocari elementum, siquidem omnia quinque simplicia corpora sunt materia mundi; quoniam igitur eadem debet esse Cœli, & aliorum quatuor corporum consideratio, necesse est, si Cœlum consideratur vt materia mundi, elementa quoq; vt materiam mundi considerari, omnia igitur simplicia corpora vt principia subiecti in his libris considerantur, non vt subiectum. Hinc aliud argumentum colligunt, quod erit ordine quartum; illud est subiectum, cuius principia & accidentia quæruntur, illud vero non est subiectum, cuius non quærūtur principia, & affectiones; atqui principia, & accidētia mundi, nō simplicium corporum, tractantur in libris de Cœlo; ergo subiectum est mundus, non simplicia corpora; maior propositio manifesta est, minor probatur; agitur in tribus posterioribus libris de quinque simplicibus corporibus, quæ sūt principia mundi materialia, in primo autem lib. agitur de accidentibus mūdi, omnes igitur hi quatuor libri sunt de principijs, ac de accidentibus mundi: de principijs autem simplicium corporum manifestum est nō agi in his libris, Cœlum enim nulla habet principia, elementorum vero nulla tractantur principia in his libris de Cœlo. Argumentantur etiam contra Simplicij sententiam hoc pacto: si subiectum horum librorum esset corpus simplex, deberet Aristot. in libris de Cœlo omnia, quæ ad simplicia corpora pertinent, pertractare, & docere omnia eorum accidentia; hoc tamen non facit, quia solas motrices elementorum qualitates considerat; de alijs vero, quæ alteratrices dicuntur, ne verbum quidem facit, de ijs enim loquetur in libris de Generatione: non est igitur horum librorum subiectum corpus simplex. Postremo pro sua opinione hoc argumento vtuntur, agendum omnino erat de mundo in philosophia naturali, ergo nisi in libris de Cœlo subiectū sit mundus, manca & diminuta erit scientia naturalis ab Aristot. scripta, nullus enim in ea alius locus relinquetur, in quo agi dicatur de ipso mundo vniuerso. Hanc igitur sententiā qui sequuntur, alia vtuntur ratione in horum librор. ordine declarando; quum enim in hoc omnes consentiant, quod libri de Cœlo sequantur statim octo libros Physicæ auscultationis, duplicem huius ordinis rationem assignant: alij namque dicunt, in libris Physicæ auscultationis actum est de principijs corporis naturalis, sequebatur vt de ipsis corporibus naturalibus ageretur, sed quia totum nobis prius offertur cognoscendum, quam partes, est enim nobis notius partibus, vt dicitur in context. quarto primi libri Physic. ideo in libris de Cœlo agendum primo loco erat de mundo vniuerso, vt postea de singulis eius partibus ordinatim agendo tota naturalis scientia absolueretur: quod quidem Aristotel. fecisse videmus, nam post tractationem de mundo agit primum de simplicibus corporibus, postea de mistis omnibus & generatim & singillatim. Alij vero dicunt subiectum fuisse in libris Physicæ auscul-

Marginal notes: *Primum argumētum pro Alexandro.* — *Secundū argumētum.* — *Tertium argumētum.* — *Quartum argumentum.* — *Quintum argumentum.* — *Vltimū argumētum.* — *Ratio ordinis librorum secundum alios.*

tationis corpus naturale late sumptum, à quoquum ad eius species transeũdum esset, primo loco dicendum fuit de tota earum congerie, quæ vocatur mundus. postea vero de singulis.

Dictæ sententiæ confutatio. *Cap. XV.*

SEntentia hæc an reuera Alexandri fuerit, ego quidem dubius sum, quum enim commentarios Alexandri non habeamus, ex iis quæ à Simplicio referuntur, nõ liquet ita sensisse Alexandrum, vt eius opinio ad rectum sensum quem mox considerabimus, trahi nequeat; quemadmodum si ita sensit, vt ei cæteri attribuunt, defendi nullo modo potest: primum enim aduersus eum sic argumentor cum Simplicio, si scopus Aristotel. in his libris esset agere de mũdo vniuerso, antequam de singulis eius partibus ageret; ergo mundum hic considerare deberet perfectum, nec ex simplicibus modo, sed ex mistis quoque corporibus constantem, hoc enim omnino probaret aduersariorum ratio, si modo aliquid habet efficacitatis; nam si cognito corpore naturali communi, seu cognitis principiis offertur primo loco cognoscendum totum, deinde partes singulæ, & hæ quæ postea ab Aristot. considerabuntur, erunt & simplicia corpora & mista, non video cur secundum ipsam eorum rationem non fuerit ante omnia considerandum vniuersum, vt ex his omnibus corporibus constans, hoc enim esset de toto mundo agere; quemadmodum & Plato in Timæo, & auctor libelli de Mundo ad Alexandrum videntur mundum considerasse, attamen de mundo vt mista complectente ipsis quoque consistentibus non agitur in libris de Cœlo, non est igitur consilium Arist. in iis libris agere de Mundo: reuera enim mundus nõ est vnum quiddam eiusmodi quod perfecte in vno libro tractare potuerit, quum non sit vnius naturæ, sed ex diuersarum naturarum corporibus sit conflatus; quamobrem perfecta totius mundi tractatio habetur in tota philosophia naturali, quum in hoc libro agatur de simplicibus corporibus, in alio de mistis generaliter, in aliis vero de variis speciebus; sic enim cognitis partibus dicitur totus mundus esse cognitus, sed non totus simul in aliquo libro vt vnum quoddam subiectum cognoscendum. Præterea secundum hanc opinionem nullus est conueniens transitus à libris Physicæ auscultationis ad libros de Cœlo, neq; enim vt à primis principiis ad mundum, siquidẽ illa non sunt mundi totius principia; neque vt à corpore naturali late accepto ad mundum, quia mundus non est species aliqua corporis naturalis, sed omnium specierum congeries, ordo autem artificiosus, quem proposuit Arist. in procemio primi Phisicorum, est vt ab vniuersalibus ad particularia pregrediamur, & à genere ad

Primũ argumẽtum.

Secundũ argumẽtum.

A species. Adsunt etiam plura Aristot. testimonia sententiam nostram comprobantia: nam in initio primi libri de Cœlo incipit agere de corpore simplici generaliter, deinde ad species transit à cœlo incipiens, vt antea diximus. In postrema parte primi libri loquitur fuse de æternitate mũdi, deinde in principio secundi libri concludens illam iam ostensam æternitatem, tribuit eam soli cœlesti corpori, quasi eam demonstrasse de mundo, fuerit eam de cœlesti corpore demon-
B strasse, illud enim solum apud Arist. est radix æternitatis, siquidem ideo æternus est mundus, quia Cœlum est æternum: quare de accidẽtibus mundi agere in primo libro est agere de Cœlo, quia illa omnia accidẽtia solam Cœli naturam consequuntur. Initio etiam tertii libri recensens Arist. ea quæ in duobus prioribus libris tractata erant, non dicit se egisse de Mundo, sed de solo cœlesti corpore, quod vocat primum elemen-
C tum. Sic in initio 1. Meteor. commemorans ea quæ in præcedentibus libris tractauerat, non dicit se in libris de Cœlo egisse de Mundo, nec vllã prorsus mundi mentionẽ facit, sed dicit de cœlestibus corporibus, & de quatuor elementis actum esse in his libris; nec vllum apud Aristot. comperiemus locum, in quo asserat, se in libris de Cœlo egisse de mundo.

Tertiũ argumẽtum.

D *Quomodo vere dici poßit, subiectum in libris de Cœlo esse Mundum.* *Cap. XVI.*

SEd memoratæ sententiæ falsitas clarior reddetur, si declarauerimus, quomodo ad rectum sensum opinio de mundo redigi possit, huius enim comparatione error aliorum qui alium sensum acceperunt, manifestissimus erit. Mundum hunc corporeum duobus modis sumi philosophi omnes concedere videntur, quum enim nomen mundi significet quoddam perfe-
E ctum & absolutum, duplex in eo perfectio notari potest, vna molis seu quantitatis, altera qualitatis seu formæ; illam vocarent Latini nostri extensiuam, hanc intensiuam: ratione quidem quantitatis & extensionis perficitur, & absoluitur mundus à quinq; simplicibus corporibus, à mistis enim non integratur mundi moles quatenus mista sunt, sed quatenus constant ex simplicibus tanquam ex materia; quare etiamsi nulla essent mista, perfectus tamen hac ratione
F mũdus diceretur, ex omni enim constaret quãtitate, & omnem locum adimpleret; ideo Arist. dixit mista non alium habere locum, quam illum qui eis conuenit ratione elementi prævalẽtis in mistione singulorum; ratione autem formæ & perfectionis secundum intensionem acceptæ, mundus non à solis simplicibus corporibus dicitur perfectus, sed etiã à mistis omnibus, nam præter elemẽta adiectæ sunt mistis propriæ singulorũ formæ, in quibus omnibus, earumque ordine

Mundus sumi potest dupliciter.

ordine ita est mundi perfectio constituta, vt vna sublata desineret mundus esse perfectus & ornatus. Ad molis igitur mundi integritatem sola simplicia pertinent, ad ornatum vero & ad absolutam perfectionem etiam mista. Inter omnes autem qui mundum esse horum librorum subiectum dicunt, hoc conuenit, quod mundus consideratur hic vt ex solis simplicibus cōstans, non vt ex mistis; attamen si post libros Physicæ auscultationis prius offerebatur nobis totum cognoscendum quam partes, à toto ordiendum erat accepto potius secundo modo quam primo, sicut antea considerabamus. Primo autem modo acceptus mundus nil aliud reuera est, nisi quinque simplicia corpora sic ordinata, vt graue subster leui, & grauius minus graui; & id, quod nec graue nec leue est, alia omnia intra se contineat & complectatur: itaque de quinque simplicium corporum naturis loqui, per quas singula proprios, & ita, vt prædiximus, inter se dispositos occupant locos, est de mundo loqui, quum nil aliud sit mundus, nisi illa sic ordinata. Quamobrem si ita intellexit Alexander subiectum esse mundum, vt subiectum sint ipsa simplicia corpora, quorum congeries est mundus, vera est eius sententia, idque videntur ipsius verba à Simplicio relata significare, quando dixit consilium Aristot. esse agere de mundo & simplicibus corporibus, vt coniunctiua pro declaratiua sumatur, & sensus verborum sit, scopus est mundus, hoc est, simplicia corpora, ex quibus constat mundus: hæc enim etiam Auerrois opinio fuit, qui quum aliquando dixerit subiectum horum librorum esse mundum, vt legimus in principio suæ paraphraseos, & in postremo Commentarii tertii libri, non ob id dixit (quod multi dicunt) simplicia corpora non vt subiectum tractari, sed vt principia mundi, hoc enim nil potest ineptius, nil falsius excogitari, quandoquidem prius oportuisset Arist. de simplicibus corporibus agere, quam de mundo, si illa vt mundi principia considerarentur; quoniam cuiusq; rei cognitio ex principiorum suorum cognitione acquiritur, nec potest res iis ignoratis bene cognosci; ipsi tamen dicunt, agi prius de mundo, quam de simplicibus corporibus, quod secundum eorum sententiam est omnino absonum rationi: at putauit Auerroes simplicia corpora considerari vt subiectum libri, nō vt principia subiecti, vt apertissime apud eum legimus in primo Commentario libri tertii de Cœlo, vbi primum inquit consilium Arist. esse agere de partibus mundi simplicibus, nec ob id intelligit simplicia corpora considerari vt principia mundi; nam postea seipsum declarans inquit demonstrari ipsorum accidentia per suas causas, subiectum autem est illud, de quo accidentia per suas causas demonstrantur, ea igitur corpora vult ibi habere locum subiecti. Legimus etiam ibidem apud Auerroem verba hæc

Alexandri defensio.

Opinio Auerrois.

A [*Et iam loquutus est in primo, & in secundo huius libri de corporibus cœlestibus, & accidentibus eorum; vult modo dicere de aliis quatuor simplicibus, quæ rectà mouentur*] sic enim dicit, accidentia cœlestis corporis tractata fuisse in primo & secundo lib. de Cœlo: quare non putauit primum librum ita esse de accidentibus mundi, vt non sit de accidentibus Cœli. Demum autem in calce eiusdem commentarii sententiam suam clarissime profert, & aliorum errorem patefacit B Auerroes, dum distinguit considerationem elementorum, quæ habetur in libris de Generatione, ab ea quæ habetur in libris de Cœlo, his verbis: [*in libro de Generatione non considerat elementa, nisi propter considerationem mistorum generabilium & corruptibilium; hic autem considerat ea in quantū sunt partes mundi, hic igitur cōsiderat ea in quantum sunt subiectum, ibi vero in quantum sunt principia.*] Itaq; apud Auerroem considerare elementa vt partes mundi, non est C ea considerare vt principia subiecti, sed est ea considerare vt subiectum libri, siquidem partes integrantes non distinguuntur re à toto, sed sunt idem quod illud; quare considerare mundum vt constantem ex simplicibus corporibus, & considerare simplicia corpora vt sunt partes mundi, idem est: proinde subiectum dicere mundum, idem est ac dicere simplicia corpora esse subiectum: eaque Auerrois opinio fuit, qui in eodem dicto Commentario tum dixit elementa in libris D de Cœlo considerari vt partes mundi, tum etiam dixit considerari quatenus sunt simplia.

Quod melius sit dicere subiectum corpus simplex, quam Mundum.

Cap. XVII.

NON est autem ignorandum, quod vnum nomine mundi, & nomine simplicis corporis idem horum librorum subiectum denotetur, E attamen longe melius, & artificiosus loquimur dicentes corpus simplex, quam dicentes mundum, quia licet eandem vtroque modo rem consideratam exprimamus, non æque tamen modum considerandi exprimimus, qui est quatenus simplex, non quatenus mundus: quod ostendo, sumens ab hoc dubio occasionem, quod quum ego pluribus eruditis viris iam obtulerim, neminem reperiri, qui id bene soluerit: dubium tale est: Sententia nunc est plu- F rium philosophantium, quod tota scientia naturalis subiectum habeat adæquatum corpus naturale, quatenus naturale est; hic itaque considerandi modus debet esse proprius scientiæ naturalis, & illi adæquatus, ita vt nulla sit alia disciplina, in qua aliquid consideretur quatenus naturam habens, nec vlla sit scientiæ naturalis pars, quæ alia ratione consideret aliquid nisi vt naturale, seu naturam habens; quum igitur in libris de Cœlo agatur, seu de

Dubium.

Mundo, seu de Cœlo, & de Elementis, quæ primia sunt corpora naturalia, necesse est ea considerari hac sola ratione quatenus naturalia corpora sunt; atqui essicax illatio semper est à quatenus ipsum ad de omni; igitur quemadmodũ si homo quatenus est animal, sentit, necesse est vt omne animal sentiat; ita si illa considerantur vt naturam habentia, necesse est ibidem considerari omnia naturam habentia, proinde omnia naturalia corpora in libris de Cœlo subiectum erunt, tum simplicia tum mista; & hoc dubium non minus in quolibet alio libro Scientiæ Naturalis locum habet, quam in libris de Cœlo, causa enim absurditatis esse videtur, quia sic ponitur modus considerandi amplior re considerata, nam latius patet quatenus naturale, quam elementa, quam animalia, quam stirpes. quare dum dicimus aliquod horum considerari vt naturale, in prædictum absurdum incidimus, vt dicamus ibi considerari omne naturale; quod si dicamus considerari non vt naturale, sed alio modo, ea consideratio non pertinebit ad scientiam naturalem, quia sub modo considerandi scientiæ naturalis non continebitur.

Solutio. Vera huius dubii solutio meo quidam iudicio in hoc consistit, quod quemadmodum res considerata communis primum est, deinde ad varias species coarctata, sic & modus considerandi, *Supra c.3* hoc enim omnino confitendum est, si modus considerandi debet esse æqualis rei consideratæ, vt antea dicebamus; quoniam igitur subiectum in tota scientia naturali vnum est, corpus naturale; idque primo loco tractandum proponitur vt commune genus, deinde ad varias species ordinatim coarctatur, nec ob id plura sunt subiecta, sed vnum, siquidem species omnes in communi genere vnitatem recipiunt; modus quoq; considerandi vnus est totam scientiam amplectens, quatenus naturam habens, ita tamen vt prius sumatur natura communiter, & indistincte in libris Physicæ auscultationis, deinde cuiusq; naturalis corporis propria natura, quæ huius proprii motus principium est; considerantur igitur in libris de Cœlo simplicia corpora, quatenus proprias habent naturas, quæ propriorum simplicium motuum causæ sunt; simplicis autem motus causa est natura simplex: est itaque subiectum corpus simplex vt naturam simplicem habens, non vt absolute naturam habens, sic enim sequeretur ampliorem esse modum considerandi re considerata, & alia inde emanarent absurda, quæ in dubitatione tacta fuere, quæ omnia in quolibet libro naturali euitamus, dum naturam restrictam sumimus ad corpus illud naturale, quod in quoquo libro dicatur considerari. Sic etiam seruatur ille doctrinæ ordo, & artificiosus progressus ab vniuersalibus ad particularia, quem proposuit Aristoteles in Proœmio primi Physicorum à corpore naturali latissime accepto ad singulas

A eius species, quatenus proprias singulæ habent naturas, quæ propriorum motuum sunt principia; talis enim reuera est apud Aristotelem consideratio omnium corporum naturalium in tota philosophia naturali. Hunc igitur artificiosum progressum seruamus, dum dicimus subiectum in libris de Cælo esse corpus simplex quatenus simplex, seu mundum quatenus est omnium simplicium corporum congeries, sic enim dicimus quatenus naturam habet simplicem: B non sic, si dicamus subiectum esse mundum, seu simplicia corpora quatenus mundum constituunt; mundus enim non est species corporis naturalis, sed est potius omniũ naturalium corporum aggregatio, neq; vt mundus est, habet aliquam propriam naturam, vel proprium aliquem motum, sed solum habet proprias naturas singulorum corporum, & proprios singulorum motus: quare si tota scientia naturalis versatur in corpore naturali quatenus habet in se C naturam, quæ est principium motus naturalis: non potest ita considerare mundum vniuersum, vt eius consideratio sit seiuncta à consideratione singulorum corporum è quibus mundus constat. Summa igitur hæc est, nomine mundi significari posse fatemur rem in libris de Cœlo consideram, sed mundum considerandi omnino negamus nomine mundi significari posse. *Nomen mũdi est æquiuocum.* Adde quod appellatio mundi ambiguitate non caret; D potest enim non modo id, quod ex simplicibus corporibus constat, sed etiam id, quod omnia prorsus corpora cõtinet appellari mundus; imo & rerum omniũ tam corporalium, quam incorporalium collectionem posset quispiam nomine mundi intelligere; hæ autem licet vnũ mundum constituant, non ita tamen vnum, vt sub vnam scientiam cadere aptus sit. Quod igitur melius sit subiectum statuere corpus naturale simplex, quam mundum, manifestum est.

E

Solutio argumentorum pro Alexandro adductorum. Cap. XIIX.

Restat, vt quantum roboris habeant argumenta pro Alexandro adducta, videamus. *Ad primum.* Ad primum ex inscriptione acceptum, possumus bifariam respondere; primum dicere possumus, nihil esse absurdi, si Cœlum in hac inscriptione pro solo quinto corpore accipiatur, non est enim necessarium, vt inscriptiones F librorum semper sumantur ab omnibus rebus consideratis: quum soleant esse arbitrariæ, & interdum etiam à nullius rei consideratæ nomine sumi comperiantur; vt Metaphysica sic appellata, non est à re aliqua considerata, sed ab ordine doctrinæ respectu scientiæ naturalis; eadem etiam vocatur scientia diuinia, licet parua tantũ eius pars sit de rebus diuinis, sic enim appellatur à sola præcipua re considerata, qualis esset ẽt inscriptio librorum de Cœlo, si Cœlũ pro-

solo quinto corpore acciperetur: sic libri quoque Meteorologici inscribuntur ab iis tantum, quæ in sublimi fiunt, non ab iis, quæ gignuntur in terra, licet talia plura in eisdem libris considerentur. Secundo dicere possumus sumi in ea inscriptione Cœlum pro mundo vniuerso, idque sententiæ nostræ minime refragari, quum nos quoque asseramus tractari in his libris vniuersum, hoc est; simplicia corpora, quorum collectio est mundus vniuersus; sic autem sumpta esset inscriptio à re considerata, at non à modo considerandi, neque id absurdum est, quum aliquæ inscriptiones ne à re quidem considerata sumptæ apud illustres auctores comperiantur, sed ab aliquo extraneo, vt prædiximus, quocirca nil roboris habet argumentum hoc.

Ad secundum.

Ad secundum iam patet responsio ex iis, quæ ante dicta sunt; dicimus enim primum librum esse de Cœlo, vt ipse Aristoteles asserit in initio tertii libri, & in initio primi Meteorolog. nam accidentia Mundi, quæ in primo libro tractantur, primo competunt Cœlo, indeque ad vniuersum mundum redundant; ideo volens ea attribuere Aristoteles mundo, vt subiecto adæquato, cognouit nullum esse locum eis conuenientiorem, quam eum librum, in quo de cœlesti corpore agitur, ob id eorum tractationem aggressus est statim post declaratam quinti corporis naturam, qua de re alio in loco vberius loquuti sumus, quum nostram de doctrinæ ordine sententiam ab aliorum obtrectationibus tueri coacti fuimus.

Vide lib. Apol. c. 2.

Ad tertium.

Cur cœlũ vocetur elementum.

Tertii argumenti solutio sumitur ex verbis Simplicii, qui dicit Cœlum non ideo vocari elementum, quia sit materia mundi, sed quia est simplex, quam responsionem verissimam esse demonstro; quum enim Aristoteles in iis libris & Cœlum & alia quatuor simplicia corpora elementa vocet, confiteri cogimur ea omnia eadem ratione elementa appellari, itaque si Cœlum respectu mundi elementum dicitur, oportet etiam reliqua dici elementa respectu mundi, hoc tamen ita est falsum, vt nihil falsius, nam legentibus totum tertium librum de Cœlo, partet ea nunquam vocari elementa respectu mundi, sed semper respectu mistorum, ipsa namque vocat Aristoteles elementa corporum, & in definitione elementi, quam ibi tradit, hoc manifestissimum est; igitur neque Cœlum dicitur elementum respectu mundi, sed per illorum similitudinem, quum enim sint eiusdem ordinis quatenus simplicia sunt, & conditio elementi sit vt sit simplex, Cœlum dicitur elementum quatenus est simplex sicut illa, quæ vere sunt elementa mistorum.

Error negantium elementum debere esse simplex.

Miror autem, quod aliqui negare audeant necessariam esse elementi conditionem vt sit simplex, & dicant requiri solum vt sit homogeneum, & ex eo cætera constituantur; nam manifeste repugnant Aristoteli, & incidunt in sententiam Anaxagoræ in contextu, 33. illius tertii libri ab Aristotele reprobatur, inquit enim non omne homogeneum esse elementum, vt carnem, & os, sed id solum, quod in res specie diuersas resolui non potest, caro autem resoluitur in ignem, aquam, aerem, & terram, proindeque caro non est elementum: vult ergo Aristoteles non esse elementum, nisi id, quod est simplex, idque etiam aperte asserit in cap. 3. lib. 5. Metaphysic. vt ibi videre est. Confirmatur autem hæc Simplicii, ac nostra responsio testimonio Aristotelis in primo Meteorologic. cap. 3. & 4. vbi Cœlum similiter vocat primum elementum; ibi namque certum est non vocari Cœlum elementum respectu mundi, quum in iis libris non alia ratione consideretur Cœlum, nisi vt causa eorum, quæ in inferiore mundo fiunt; itaque non alia ratione dicitur elementum, nisi quia est simplex.

Ad quartum.

Ad quartum neganda est minor propositio; ad probationem autem negamus mundum habere alia accidentia præter illa, quæ propria sunt alicuius simplicis corporis; nam illa quæ in primo libro tractantur, naturam Cœli consequuntur: mundum vero habere principia negandum omnino est, quanquam enim ex simplicibus corporibus constat tanquam ex partibus; & ex materia, talis tamen materia non dicitur principium rei, nisi ei forma superueniat, quemadmodum membris animalis superuenit anima, quo fit vt partes animalis tum sint partes integrantes, tum essentiales, nempe materia, quæ ab anima superueniente perficitur; talem autem formam mundus non habet; quare vanum est id quod illi dicunt, simplicia corpora vt mundi principia considerari, quod ex eo quoque ostenditur, quod non tractantur antea accidentia mundi; vt tractanda essent, quia prius sunt cognoscenda principia rei, deinde accidentia consequentia.

Quomodo Cœlũ habeat principia.

Quod vero dicunt, principia simplicium corporum non considerari in libris de Cœlo, falsum est, licet enim Cœlum non habeat principia, habet tamen propriam naturam, quæ declaratur in primo libro, eaque tractatio est instar tractationis principiorum Cœli, non enim aliam ob causam quæruntur principia rei habentis principia, nisi vt eius natura & essentia cognoscatur. Quatuor autem elementa habent quidem principia, materiam & formam, sed de materia nil dici poterat præter illa quæ in primo Physicorum dicta erant; de forma vero dictum quidem est in illo primo libro, sed solum communiter & generaliter, restabat igitur dicendum de propriis elementorum formis iuxta promissum Aristot. in postremo contextu illius primi libri Physicor. idque faciendum erat in libris de Cœlo, sed quoniam hæ sunt incognitæ, & nomine carent, Aristoteles accepit proprietates loco formarum, nempe grauitatem & leuitatem: quare negari non potest formas elementorum in libris de Cœlo considerari: patet etiam ibi declarari, proprios eorum motus &

proprias quietes, aliaque eorundem accidentia: quare falsam prorsus minorem aduersarii sumunt. Ad quintum negandum & consequens, & vt ratio negationis appareat, retorqueo prius contra aduersarios argumentum sic; potest considerari mundus, vt cõstans ex omnibus & simplicibus, & mistis corporibus, qua ratione proprie dicitur mundus & perfectus & ornatus, ergo nisi in aliquo libro scientiæ naturalis ita consideretur mundus, philosophia naturalis manca & diminuta erit. Si hoc argumentum non est efficax, argumentum quoque aduersariorum nihil habet efficacitatis; ratio autem est, quia mundus non est ita vnum quid, quod seorsum à partibus suis cognosci debuerit vel potuerit; sed cognitio partium est cognitio mundi; dum igitur cognoscimus omnia simplicia corpora, etiamsi nullam totius tractationem faciamus, cognoscimus mundum; quia mundus est simplicia corpora sic ordinata: sic etiam dum cognoscimus omnia naturalia corpora & simplicia & mista, cognoscimus mundum altero modo acceptum, proinde nulla alia requiritur mũdi consideratio præter considerationem partium. Ad postremum, quod aduersus Simplicium afferebatur, dicimus Aristotelem de Elementis agere tum in libris de Cœlo tum in libris de Generatione & interitu, cum hoc tamen discrimine, quod in libro de Cœlo ea considerat absolute vt corpora naturalia, in libris autem de Generatione vt principia mistorum. Quoniam igitur qualitates motiuæ competunt elementis vt sunt naturalia corpora, absque vllo mistorum respectu, alteratiuæ autem eis datæ sunt vt sint principia mistorum, Aristoteles harum qualitatum tractationes seiunxit, & motrices considerauit in libris de Cœlo, quæ maxime videbantur idoneæ, vt pro elementorum formis sumerentur, quia per has formæ elementorum edunt immediate proprios naturales motus, qui eis competunt prout sunt corpora naturalia; alteratiuarum autem consideratio fuit reiecta in libros de Generatione: qua de re postea fusius loquemur.

Ad quintum.

Ad vltimum.

Aliæ aliorum sententiæ de subiecto librorum de Cœlo. Cap. XIX.

ALIÆ quoque fuerunt aliorum sententiæ de subiecto horum librorum, quas non erit ab re breuiter expendere, & an defendi possint, considerare. Latini omnes subiectum statuisse videntur corpus mobile ad vbi, hac moti ratione; Libri Physicæ auscultationis subiectum habuere mobile absolute acceptum, hoc autem prima diuisione diuiditur in mobile ad vbi, & mobile ad formam; quoniam igitur motus ad locum est omnium motuum primus, rationi consonum fuit vt post cognitionem corporis, seu entis mobilis absolute sumpti, ageretur sta-

Opinio Latinorum.

A tim de mobili ad vbi, hoc itaque subiectum est librorum de Cœlo. Horum sententia in eo probanda maxime est, quod putarunt Aristot. in libris Naturalibus ordinem seruasse ab vniuersalibus subiectis ad particularia, & in libris Physicæ auscultationis egisse de genere ipso subiecto, postea vero in aliis libris agere de speciebus. Sed quod de subiecto horum librorum dixerunt, admittendum non est, nisi ad bonum sensum trahatur, qui etiam videtur quibusdam
B ipsorum non fuisse incognitus, vt videre est in quæstione Ioan. Magistri, doctoris Parisiensis, Scotistæ non spernendi. Vrgetur primum hæc opinio hac difficultate, quod corpus loco mobile non solius libri de Cœlo, sed omnium librorum naturalium subiectum est, siquidem omne naturale corpus tam simplex quam mistum, est loco mobile; quod si generaliter accipiatur corpus loco mobile, videtur potius ad libros Physicæ auscultationis pertinere eius cõ-
C sideratio, quum id omnia prorsus naturalia corpora sua amplitudine complectatur. Hoc illi videntes adiecerunt simplex, & dixere corpus simplex quatenus mobile ad vbi, esse subiectum librorum de Cœlo. Sed hoc dicentes in alias non minores angustias inciderunt, modum enim considerandi ampliorem fecerunt re considerata, quod nullo pacto faciendum est, sic enim fieret vt non solum simplex, sed etiam mistum, & omne naturale corpus in libris de Cœ-
D lo subiectum esset, si enim quatenus loco mobile; ergo omne loco mobile, vt etiam antea dicebamus. Sed hoc quoque illi animaduertentes distinxere mobile ad Vbi, & dixere se illud tantum intelligere, quod simplici motu sit mobile. Attamen neque per hoc omnem difficultatem sustulerunt, nam mobilitas est accidens corporis naturalis, & medio naturali demonstrari potest à priori, nam corpus naturale est mobile, & loco mobile, quia naturam in se habet; quæ est
E principium motus; & corpus simplex est mobile motu simplici, quia naturam simplicem habet, non potest igitur mobilitas statui ratio formalis subiecti in scientia naturali, seu in aliqua eius parte, quin subiectum possit in scientia sua demonstrari per causam, demonstrabitur enim pars formalis de parte materiali, quod quidem absurdissimum est. Vt igitur hanc quoque difficultatem effugerent, tandem dixerunt se non sumere mobilitatem vt affectionẽ, sed loco in-
F terni principii, à quo emanat ipsa propensio ad motum, principium autem est natura, dicunt itaque se per mobile intelligere naturale, seu naturam habens, & per mobile motu simplici naturale simplex, seu naturam habens simplicem, quæ opinio nostra est, sic enim subiectum statuunt corpus naturale simplex quatenus naturam simplicem habens. Si qui vero sententiam illam non sic intelligunt, ii prædictis difficultatibus meo quidem iudicio sic vrgentur, vt defen-

Dictæ sententiæ improbatio.

Defensio dictæ opinionis.

Opinio Iamblici & Syriani.

defendi non possint. Iamblicus autem & Syrianus dixerunt, consilium Aristotel. esse agere de cœlesti corpore, non de elementis, de his enim agi in his libris secundario, & propter Cœlum.

Confutatio.

Quæ sententia præter illa, quæ aduersus eam à Simplicio adducuntur, hoc quoque argumento falsa esse cognoscitur, quod elementa sunt corpora naturalia digna per se cognitu à philosopho naturali, non minus, quam Cœlum; quocirca non solum aliorum gratia tractanda sunt à naturali sed etiam propter se. Quoniam igitur in libris de generatione considerantur vt principia mistorum, nec perfecta ibi est eorum consideratio, siquidem particulæ tantummodo elementorum, quæ sub generationem cadunt, ibi considerantur, non integritates ipsorum; desideratur in scientia naturali tractatio elementorum absoluta & instituta propter ipsamet elementa, talis enim nulla est, nisi illam dicamus quæ habetur in duobus posterioribus de Cœlo libris. Qui contra hanc sententiam alia videre cupit, Simplicium legat; superuacaneum enim esse existimaui omnia quæ hac de re hic à Simplicio dicuntur, in medium adducere. De subiecto igitur librorum de Cœlo, & cur in scientia naturali secundum locum obtineant, hæc dicta sunt.

De subiecto, & de loco librorum de Generatione & interitu, aliorum sententiæ, earumque reprobatio.

Cap. XX.

Inter omnes constat, duos libros de Generatione & interitu statim post libros de Cœlo collocari, proinde tertium in hac scientia locum obtinere: ideo si ratione duce inuenerimus, quidnam primum post simplicium corporum cognitionem nobis cognoscendum proponatur, manifestum erit horum librorum subiectum, & prædicti ordinis ratio.

Multorũ sentẽtia de subiecto libr. de Generat.

Multorum sententia fuit, quod subiectum horum librorum sit Generatio & interitus, quum Aristotel. in ipso eorum librorum initio hunc tanquam scopum sibi proponat, de Generatione & interitu loqui.

Confutatio. Lib. de Præcognit.

Hanc sententiam nos alibi reprobauimus, & ostendimus, generationem & interitum esse quidem scopum & intentionem Arist. in his libris: at subiectum dici non posse, quum sint accidentia & affectiones corporum naturalium, & in iismet libris vt affectiones in subiecto inhærentes tractentur ab Aristot. quæraturque ibi an sint, & à priori per suas causas demonstrentur de subiecto, quod quidem nullo pacto fieri posset, si ipsæ eorum librorum subiectum essent. Sed neque ordinis horum librorum vlla ab his adduci recta ratio potest, quum enim ipsi dixerint, subiectum librorum de Cœlo fuisse mundum vniuersum, vt ex simplicibus corporibus con-

A stantem, nulla idonea ratio apparet cur post cognitionem mundi sequatur cognoscenda generatio: quod si quam ipsi adducunt, ea ita leuis est, vt non possit in illa animus acquiescere; mundus enim & simplicia corpora substantiæ sunt, generatio vero accidens: cur igitur post illarum substantiarum notitiam sequantur hæc accidentia noscenda, generatio, interitus, alteratio, accretio & imminutio, nec potius aliæ substantiæ naturales, nulla (vt mihi videtur) af-

B ferri firma ratio potest: & huius erroris ea vna causa extitisse videtur, quod subiectum scientiæ ab affectionibus & ab intentione, seu consilio auctoris non distinxerunt, sed hæc omnia confundentes verum doctrinæ ordinem, & artificiosam librorum structuram cognoscere nequiuerunt; hanc igitur sententiam vt alibi à nobis explosam in præsentia dimittamus.

Latinorum opinio de subiecto libr. de Generatione.

Latini, qui in lib. Physicæ auscultationis subiectum esse dixere ens, seu corpus mobile generaliter acceptum,

C deinde in libr. de Cœlo primam eius speciem, quæ est corpus mobile ad Vbi, probabiliorem ordinis librorum rationem adduxere dicentes, subiectum lib. de Generatione esse corpus mobile ad formam, seu (vt eorum aliqui malunt) corpus transmutabile, quod tamen meo quidem iudicio idem significat, proinde tota illorum inter se altercatio de hac re inanis est.

Quid sit mobile ad formam.

Etenim qui dixerunt mobile ad formam, nomine formæ intellexere terminum motus absolutum

D ad differẽtiam respectiui; in decem autem summi generibus tria tantum sunt, quæ habeant naturam absolutam, substantia, quantitas, & qualitas, reliqua omnia respectiuam, ideo tres tãtum mutationes dicuntur esse ad formam, generatio, accretio, alteratio, de quibus agitur in libr. de Generatione:

Tria sũt prædicamenta absoluta.

motus autem localis non est ad formam, non est enim proprie ad locum, siquidem locus non est quid inhærens locato, sed extra est; quare locatum non dicitur acqui-

E rere locum, sed potius locationem, seu (vt vocant) Vbi: proinde recte vocatur à Latinis interpretibus motus ad Vbi. Vbi autem significat respectum quendam locati ad locum, quare non est proprie forma; itaque distinguitur motus ad Vbi à motu ad formam, qui complectitur generationem, auctionem, & alterationem, & tractatur in libr. de Generatione; quum igitur hunc eundem significare voluerint alij dicentes transmutabile, non video in quo dif-

F ferant transmutabile, & mobile ad formam. Sententia hæc majorem, quam altera prius reiecta, probabilitatem habet, & propius ad veritatem accedit, nam hi corpus aliquod naturale subiectum horum librorum statuunt, non affectionem, vt illi; ratione quoque ordinis potiore vtuntur, nam ordine doctrinæ considerandum prius est mobile generaliter acceptum, quam ejus species, & inter has prius mobile ad Vbi, quam mobile ad formam, quoniam motus

motus localis latissime omnium patet, & primus omnium est. Attamen hi quoque à veritate recedunt ob rationem à nobis tactam superius, quum de subiecto libr. de Cœlo loqueremur, nam mobilitas ad formam est accidens; quod per causam naturalem demonstrari potest, sic autem demonstraretur modus considerandi de re considerata, quod esset demonstrare subiectum. Hi tamen minus peccant quam qui dicunt corpus generabile & corruptibile subiectum esse, quatenus generabile, & corruptibile, nam præterquam quod isti quoque generabilitatem, quæ est accidens, modum considerandi faciunt, in eum quoq; errorem labuntur, quod illum magis coarctant, quam coarctandus esset: dum enim corpus generabile subiectum esse dicunt quatenus generationi subiicitur, excludunt alia omnia, quæ in his libris considerantur præter generationem & interitum: melius itaque alij dicebant, quatenus mobile ad formam, sic enim modum considerandi ampliorem facientes, dicunt ipsum considerari non solum vt generationi & interitui, sed etiam vt alterationi & accretioni & imminutioni & mistioni subijcitur. Ob id tutius fortasse est, nullum in singulis naturalibus libris modum considerandi quærere præter rem consideratam, quum id multis causa erroris extiterit; satis namque est semel rationem considerandi toti scientiæ adæquatam inuenisse, quæ est quatenus habens naturam, dummodo semper naturam intelligamus, vt antea in libro de Cœlo annotauimus, nempe nō semper late, & indistincte acceptam, sed ad illud corpus, quod in quoquo libro tractatur, contractam, atque restrictam. Quemadmodum enim in libris de Cœlo subiectum esse diximus corpus naturale simplex quatenus naturam habens simplicem, quæ est principium proprij motus, aliorumque propriorum accidentium; ita vbi subiectum esset animal, nullus esset alius quærendus considerandi modus, nisi vt habens naturam, propriam scilicet animalis, quæ propriorum motuum & accidentium causa est. Sic igitur in quolibet libro naturali quum primum inuenta est res considerata, hoc est subiectum, quod materiale vocant, modus quo, que considerandi inuentus est, consideratur enim quælibet species corporis naturalis, quatenus propriam habens naturam. Hoc admonere volui, vt commune præceptum esset, quod & in hoc, & in alijs sequentibus libris obseruemus: satis enim erit in singulis cognoscere subiectum materiale, quod quidem in quolibet libro necesse est esse speciem aliquam corporis naturalis: modus enim considerandi idem semper subaudiendus erit. Quod igitur ad subiectum attinet libr. de Generatione, hæc de aliorum sententijs dicta sufficiant.

Aliorum opin. o.

Confutatio.

Nota de modo cōsiderādi.

A B C D E F

De subiecto lib. de Generatione sententia propria, eiusque declaratio.
Cap. XXI.

VT ipse hac in re meam sententiam proferam: ego puto corpus naturale generationi & interitui obnoxium in his libris subiectum esse, ita tamen vt per hæc rem solam consideratam significari intelligamus, non modum considerandi, hic enim semper subaudiendus est, quatenus propriam habet naturam; hoc quidem alij, qui hanc ipsam sententiam sequuti sunt, non animaduertentes in magnas difficultates inciderunt; sed eas nos nullo negocio euitamus; illi namque dum generabile & corruptibile vt rationem considerandi sumunt, cætera omnia, quæ in his libris tractantur, excludunt; nos autem per hæc subiectum solum materiale denotantes, exprimere tantummodo volumus, quam naturalis corporis speciem Aristot. in his lib. tractaturus sit, eandemque significare possemus dicendo corpus naturale alterabile, hoc enim cum corpore generabili reciprocatur; huic postea æquatam considerandi rationem adijcientes, quatenus propriam habet naturam, omnium, quæ huius corporis naturam insequuntur, considerationem amplectimur, nullumque eorum excludimus. Sed nondum propriam de subiecto horum librorum sententiam protulimus, adhuc enim nō expressimus, quidnam intelligamus per corpus generationi & interitui obnoxium, quum in hoc ego ab aliorum opinione dissentiam: referam igitur sententiam meam, eamque quanta potero breuitate declarabo. Ante omnia est nobis hoc fundamentum iaciendum, quod quando dicimus rem aliquam æternam vel caducam esse, non respicimus speciem, sed indiuiduum; nam si species spectemus, omnes apud Aristotel. sunt æternæ, proinde nulla res datur, quæ sit vnquam interitura secundum speciem: quoniam igitur rerum alias dicere solemus caducas, & mortales esse, alias vero perpetuas, certum est nos semper indiuiduis solere tum æternitatem, tum interitum attribuere. Hoc ita constituto, si considerare velimus, an naturalia corpora sint caduca, an æterna, tres eorum gradus esse comperiemus, duos extremos, tertium medium: primus gradus est cœlestium corporum, quæ apud Aristot. æterna penitus sunt tam secundum se tota, quam secundum partes: alter est mistorum corporum, quæ singula interitui obnoxia sunt tam secundum partes, quam secundum se tota: medium inter hæc locum elementa obtinent, quæ secundum partes quidem continue generantur & intereunt, at secundum integritates suas nec vnquam apud Aristot. sunt genita, nec vnquam interitura, proinde sunt quatuor indiuidua æterna. Dedit autem natura elemētis has duas cōtrarias cōditiones propter duo munera, quibus

Tres gradus corporum naturalium.

Elemēta quomodo sint æterna.

Duo munera elemētorū.

Duo genera qualitatum elementorum. quibus ea in Mundo fungi oportebat, tanquam propter duos scopos ac fines. ideoque dedit etiam eis duo genera qualitatum, tanquam instrumenta, per quæ duobus illis muneribus fungerentur. Vnum munus fuit integrare hanc machinam, quæ vocatur mundus, primæ namque partes, è quibus mundus constat, sunt quinque simplicia corpora, vt antea dicebamus; quod munus obeunt elementa secundum se tota, ignis enim totus supremum locum implet, terra totum infimum, aer & aqua medium; Cœlum vero hæc omnia ambit, & continet: huic priori muneri inseruiunt motrices qualitates, grauitas & leuitas, quodlibet enim ipsorum suum locum occupat, vel vt graue, vel vt leue, vel vt nec graue, nec leue. Patet autem elementa in huius muneris functione nullam habere relationem ad mista, sed absolute existere vt corpora naturalia, etiamsi nullum mistum ex ipsis constitueretur. *Secundū munus.* Alterum munus est vt sint materia corporis misti, eoque funguntur non amplius secundum se tota, sed secundum particulas, tota namque commisceri non possunt, sed solæ particulæ commiscentur, & constituunt mistum: propter hoc secundum munus, quo elementa respiciunt mistum vt eius principia, datum est eis alterum genus qualitatum, quæ vocantur alteratiuæ, quibus inter se agere & pati, & mutari inuicem possent, siquidem ex pluribus, iisque contrariis naturis tanquam ex materia non poterat vnum aliquod generari, nisi illa & alterari, & generari, & interire per mutuam inter se actionem, & passionem apta essent, & se mutuo frangere, & castigare possent, & in naturam vnam coalescere: non sunt autem elementa apta inter se agere, & pati, nisi per qualitates alteratrices, nimirum vt sunt calida, frigida, humida, & sicca. Satis autem per se manifestum est has qualitates ad prioris muneris functionem nihil conducere, sicuti neque ad posterius munus conferunt qualitates motrices, modo enim sint grauia & leuia, etiamsi statuerentur, nec calida, nec frigida esse, nec humida, nec sicca, satis idoneæ essent ad manendum quæque in locis suis, & ita mundum constituendum. Sic etiam patet ad elementorum mistionem non conferre grauitatem, & leuitatem, quum fateri oporteat elementorum particulas in misto non distingui loco, sed quamlibet misti particulam esse mistam. *Duæ elementorū considerationes.* Ex his colligimus duas esse debuisse in philosophia naturali distinctas elementorum considerationes; vnam absolutam, quam elementa secundum se considerarentur vt corpora naturalia, sine vllo mistorum respectu, eamque manifestum est Aristotelem fecisse, & absoluisse in libris de Cœlo, vbi elementa tanquam species corporis naturalis habent locum subiecti: alteram vero respectiuam, prout sunt materia mistorum, qua ratione tractantur ab Aristotele in lib. de Generatione, proinde non vt subiectum, sed vt principia subiecti, quæ fuit Auerrois opinio in primo, & vltimo Comment. 3. lib. de Cœlo. Hæc si vera sunt, vtamur argumento Aristotelis in princip. 12. Metaphys. illud est subiectum, cuius principia considerantur, atqui elementa in libris de Generatione tractantur vt principia corporis misti, ergo subiectum horum librorum est corpus mistum: *Subiectū lib. de generatione est corpus mistum.* videturque hoc mirifice consentaneum iis, quæ antea de librorum ordine diximus, quum enim primo loco actum sit de corpore naturali late accepto, idque prima partitione diuidatur in simplex & mistum, & simplex præcedat misto, proinde secundo loco actum sit de corpore naturali simplici in libris de Cœlo; sequi videtur vt statim tertio loco agatur de corpore naturali misto in libris de Generatione & interitu, vt mox in aliis libris naturalibus agendum maneat ordinatim de speciebus misti. Adde quod necessarium omnino fuit de misto late accepto agere in aliquo libro naturali, idque manifestum est in nullo alio fieri, nisi in libris de Generatione id fieri fateamur, in quibus etiam videmus agi ex professo de mistione, & de generatione misti generaliter sumpti: de misto igitur generaliter accepto, agit in libris de Generatione, de ipsius autem speciebus agetur postea in sequentibus libris naturalibus, vt mox ostendemus.

Difficultates contra prædictam sententiam, & earum solutio.

Cap. XXII.

SENTENTIA hæc clarior & manifestior fiet, si difficultates, quibus maxime labefactari videtur, de medio tollamus: videtur enim non solum mistum, sed potius corpus generabile, quod elementorum, & mistorum est commune genus, statuendum esse in his libris subiectum, idq; ostenditur primum auctoritate Aristot. *Primum argumentum.* qui in initio 1. lib. de Generatione proponit se acturum de Generatione & interitu omnium, quæ natura generantur & intereunt; facit ergo subiectum non mistum solum, sed omne corpus generationi & interitui obnoxium. *Secundū.* Præterea illud est subiectum, cui primo competunt affectiones, quarum declaratio est scopus auctoris in eo libro; at scopus & intentio Arist. in iis duobus libris est agere de Generatione & interitu, & de alteratione, vt ipse in eodem loco asserit, hæ autem non primo competunt corpori misto, sed generi ampliori, corpori caduco; hoc igitur est subiectum, non mistum solum. *Tertium.* Tandem confirmatur, quoniam in scientia procedendum est à magis communibus ad minus communia: at corpus caducum latius patet, quam corpus mistum, & est genus vniuocum, de quo multa dici possunt; prius ergo agendum fuit de corpore caduco generaliter, quam de misto;

A misto; id tamen non fit vllo alio in loco, nisi dicamus in libris de Generatione & interitu. Huius difficultatis solutio mihi videtur in duobus, quæ iam declarauimus, esse constituta.

Generatio non omnino competit elemẽtis.

Vnum est, quod generatio non omnino competit elementis, quoniam particulis tantum eorũ competit, non ipsis totis; tota namque, vt diximus, sunt quatuor indiuidua, quæ secundum quandam æquipollentiam seruantur æterna; quemadmodum etiam nauis dicitur eadem numero diutissime seruari, licet sæpe facta sit partium B mutatio & instauratio, siquidem nunquam tota simul mutata est, & forma eadem mansit.

Generatio data est elementis propter mista.

Alterum est quod eo etiam modo, quo competit elementis generatio & interitus, competit eis propter mista, quibus proprie & præcipue competit: quo fit vt primum subiectum generationis & interitus primitate scopi, & intentionis naturæ non sit nisi mistum; licet primum primitate adæquationis sit quiddam communius: C poterat enim natura facere omnia simplicia corpora æterna, si nullum alium scopum sibi proposuisset, nisi ex iis mundum constituere, sed voluit ea secundum partes esse mutabilia propter generationem mistorum, qua non poterant ex multiplici materia generari, nisi illa quoque generari & interire posset: quamobrem si scopum & consilium naturæ spectemus, dicere possumus generationem & interitum elementis competere non proprie vt subiecto, D sed potius vt principiis, & vt materiæ generationis & interitus corporum mistorum, quorum hæc erat natura, vt generari, & interire non possent, nisi proxima quoq; ipsorum materia modo aliquo generationi & interitui obnoxia fuisset; propterea ipsa quoq; vocare possumus subiectum primum generationis primitate originis. Hæc fuit absque dubio Aristotelis mens, qui in 1. libro postquam definitionem generationis & interitus declarasset, & mox de earum E causis acturus esset, scopum & consilium suum in contextu 43. proponit his verbis: [*Quoniam autem oportet primum de materia, & de vocatis elementis dicere*] etenim dictio [*&*] non est coniunctiua, sed declaratiua, quia postea nullam aliam materiam declaraturus erat, nisi materiam secundam, quæ sunt quatuor elementa; de his ergo agendum proponit non tanquam de subiecto generationis, sed tanquam de materia generationis; ipsa quoque elementorum F tractatio, quæ in secundo libro habetur, est eiusmodi:

Qualitates sunt principia elementorum.

nam in initio secundi libri quatuor primas qualitates vocat Aristoteles principia elementorum, quum tamen accidentia potius elementorum sint, & alibi ab ipsomet Aristotele accidentia & qualitates vocentur; propterea quod dum elementa absolute considerantur vt naturalia corpora, hæ sunt reuera qualitates, eorum formas nobis incognitas sequentes; at dum accipiuntur in secundo munere, quo respiciunt mistum, illæ eadem qualitates euadunt formæ elementorum, & constituunt rationem principii, quia sunt rationes formales, quibus elementa sunt principia mistorum; neque absurdum hoc est, & notatur à Themistio in 1. Phys. in sua magna digressione, & clarũ per se in omnibus rebus est: quum enim homini quatenus est homo, habere filium sit accidens, idq; separabile; idem tamen eidem quatenus est pater, essentiale est; alia namq; per se conpetunt rei vt absolute sumptæ, alia eidem vt ad aliud relatæ. Postquam autem in eo secundo libro docuit Aristot. quatuor primas qualitates esse formas elementorum vt respicientium constitutionem misti, loquitur primum de generatione elementorum, postea vero de generatione mistorum, significans generationem competere primum elementis vt materiæ, sine cuius mutatione non competeret generatio mistis, in primo etiam cõtextu eius secundi libri rationem afferens, cur sit acturus de elementis, inquit, quia generatio & interitus corporibus naturalibus inest non sine elementis, asserit ergo se de elementis acturum tanquam de materia generationis mistorum; & recte dicit [*non sine*] solet enim materia vocari causa sine qua non. Hoc etiam legimus apud Aristotelem in 1. cap. primi libri de Partibus Animalium, vbi dicit, [*aer & aqua non nisi corporũ materia est*] particulæ namque elementorum vt inter se alterantur atq; mutantur, gratia mistorum sunt, tanquam eorum materia quod etiam aperte protulit in 1. cap. secundi eorundem librorum, vbi etiam dicit, quatuor primas qualitates esse materiam mistorum corporum, scilicet quatenus in constituenda proxima misti materia funguntur officio formæ. Fuit præterea rationi consonum, vt quemadmodum Cœlum, & elementa in libris de Cœlo fuerunt eodem modo considerata vt corpora naturalia, quorum congeries dicitur mundus; ita in libris de Generatione similis in eo fit ipsorum omnium consideratio, vt sunt principia aliorum: quoniam igitur manifestum est in secundo libro de Generatione Cœlum considerari vt causam generationis effectricem, dicendum est, elementa quoque vt materiam generationis considerari. Sed fortasse dabitur aliquando occasio hoc aperte demonstrandi, si tantum vitæ mihi Deus tribuerit, vt in libros Aristotelis naturales (quod opto) possim edere commentarios.

Ad primum argumentum.

Ad propositas igitur obiectiones facile est per ea, quæ modo diximus, respondere; ad primam enim quod Aristoteles dicat initio primi libri, se de omnium penitus, quæ generantur & intereunt, generatione & interitu locuturum, id nobis non officit, cognoscenda enim est quælibet res eo modo, quo reuera est: quoniam igitur data est elementis generatio à natura propter generationem mistorum, hoc ipso modo, non alio cognoscenda est, nempe vt competens & elementis

mentis & mistis, sed elementis vt principijs materiæ, mistis vero vt subiecto præcipuo in mente naturæ molientis generationem in rebus; neque enim negamus de omnium generatione in iis libris agi, quum pateat Aristotel. loqui & de elementorum & de mistorum generatione, sed dicimus agi de elementis vt de materia mistorum, quæ Auerrois opinio fuit. Sic ad

Ad secundum. secundam, quæ erat, cui primo competunt affectiones, id subiectum est, dicimus generationem & interitum, & alterationem competere corpori misto vt subiecto præcipuo, elementis autem vt materiæ misti, quo igitur modo inest rebus generatio, eodem consideratur ab Aristotel. in his libris. Sic etiam ad tertiam respondemus, *Ad tertium.* non esse absurdum, neq; inusitatum, quod in eodem libro & de genere & de specie agatur, de motu enim locali late accepto non agitur nisi in libris Physicæ auscultationis, siquidem is communiter competit omnibus corporibus naturalibus, in iisdem tamen libris de eius quoque genere motu agi manifestum est: sic in libris de Cœlo agitur & de simplici corpore communiter, & de speciebus eius omnibus, ac de singulis separatim: sic in libris de Anima tum de anima generaliter, tum de singulis animæ partibus. In libris igitur de generatione dicimus agi & de caduco corpore generaliter, & de misto generaliter, quia nullus est alius liber naturalis, in quo vel de hoc vel de illo agatur; sed hoc eo modo quem declarauimus, intelligendum est, vt generatio ita in rebus inesse cognoscatur, vt reuera inest, misto vt subiecto præcipuo, elementis vt principiis, corpori autem caduco vt subiecto adæquato, adeo vt definitio generationis, quæ in primo lib. traditur, nec elementorum propria sit, vt nonnulli dixerunt, nec mistorum, sed his omnibus communis, ita tamen vt præcipue intelligatur esse mistorum, quibus proprie competit, elementis vero propter mista, & vt materiæ mistorum.

Ratio ordinis lib. de Cœlo, & lib. de Generatione, & difficultatum solutio.

Cap. XXIII.

EX his quæ hactenus dicta sunt, triplex sumitur ratio ordinis horum librorum, vnde & ipsorum subiecta facile discernuntur: vna est, *Prima ratio ordinis.* quum in libris de Cœlo actum sit de corpore naturali simplici, sequitur vt in libris de Generatione agatur de misto, simplex enim & naturæ & cognitionis ordine præcedit misto. *Secunda ratio.* Altera est, quum in libris de Cœlo actum sit de naturalibus corporibus æternis, sequitur vt agatur de caducis, & primo loco de ipso caduco corpore generaliter accepto; quod quidem fit in libris de Generatione, hoc autem quomodo sit intelligendum, iam dictum est superius.

A Hoc non ignorauit Ioan. Grammaticus, qui in sua præfatione in libr. de Generatione inquit, elementa in lib. de Cœlo fuisse considerata vt æterna, in libr. autem de Generatione considerari vt generationi & interitui obnoxia; non sunt autem æterna, nisi secundum se tota; nec sunt caduca, nisi ratione partium: innuit ergo considerata esse simplicia corpora in libris de Cœlo, quatenus secundum se sumpta mundum complent, in libris autem de Generatione qua-B tenus eorum particulæ in mistionem veniunt. *Tertia ratio.* Tertia ratio est, quando eadem res cognoscenda est tum absolute, tum respectu aliorum, cognitio absoluta debet præcedere respectiuam; quoniam igitur cœlum & elementa erant cognoscenda tum vt naturalia corpora absolute, tum vt aliorum corporum principia, recte fecit Aristotel. qui in libro de Cœlo ea considerauit vt corpora naturalia, in libr. autem de Generatione vt principia generationis mistorum. Sed C aduersus hæc aliquæ difficultates exoriuntur, *Dubium.* quas soluere nos oportet: primum quidem dubitare aliquis posset non iniuria de ordine qualitatum elementarium; alteratrices enim sunt natura priores motricibus, vt inquit Aristotel. in 1. cap. secundi libri de Partibus Animalium, deriuantur enim & emanant grauitas & leuitas à caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, quæ ob id solæ appellari solent primæ qualitates; prius igitur debuit Aristotel. de alteratrici-D bus agere, quam de motricibus; cur itaque contrarium ordinem seruauit? *Solutio.* Ad hoc dicere possemus, librorum ordinationem non ab accidentibus sumendam esse, sed à subiectis: quoniam igitur elementa fuere prius consideranda vt naturalia corpora absolute, deinde vt principia mistorum, & ad considerationem absolutam maxime pertinent qualitates motrices; alteri autem respectiuæ congruit consideratio alteratricium: ideo Aristot. coactus est præponere mo-E trices, præsertim quia ordo doctrinæ non sumitur necessario ex ipso ordine rerum naturali, sed ex nostra meliore, aut faciliore cognitione. Sed præterea dicimus substantiales elementorum formas, quibus elementa constituuntur, & sunt corpora naturalia, priores esse natura omnibus qualitatibus: quoniam igitur grauitas & leuitas in libris de Cœlo sumuntur loco formarum latentium, earum consideratio debuit præcedere considerationem qualitatum altera-F tricium; reuera enim grauitas & leuitas in libris de Cœlo sumuntur vt illorum corporum formæ conuenientius, quam alteratrices qualitates, quandoquidem formæ elementorum nobis incognitæ edunt naturales motus & quietes per medias has aptitudines, quæ dicuntur grauitas & leuitas, non per primas alteratrices qualitates. *Quomodo omnes qualitates sint formæ elementorum* Quamobrem qualitates motrices tum vt competentes elementis secundum eorum cōsiderationem absolutam, tum vt acceptæ pro

pro formis elementorum, priores natura sunt A qualitatibus alteratricibus, quæ nunquam sumuntur vt formæ elementorum, hoc est, loco formarum substantialium latentium: sed sunt ipsæmet elementorum formæ, non quidem formæ tales, quibus elementa vt naturalia corpora constituantur in specie, sed rationes formales, quibus elementa constituuntur in esse respectiuo, & sunt principia mistorum; quocirca horum consideratio omnino debuit esse posterior. Aliud præterea dubium oritur, quod multos tra- B xit in varios errores: Aristoteles in tertio lib. de Cœlo considerat elementa prout elemēta sunt, & definit elementum, atqui nomen elementi respectiuum est, notat enim relationem ad mista, quæ ex elementis constat; ergo elementorum consideratio ibi non est absoluta, vt nos diximus, sed respectiua: præterea in eodem libro ostendit elementa esse generabilia & corruptibilia, ergo non ea considerat vt æterna. Scio equidem, multa ab aliis dici in conferenda & con- C nectenda tractatione de generatione elementorum, quam ibi legimus, cum ea, quæ postea habetur in secundo lib. de Generatione; verum ipse omissis aliorum sententiis, & ab Aristotel. scopo in his libris, quem declaraui, non recedens, opinionem meam breuiter exponam & declarabo: puto enim ita esse distinctas has duas tractationes, vt neque vna cum altera coniungi, neque dici eius perfectio, seu complementum possit; earum autem discrimen in hoc vi- D detur esse constitutum, quod aliud est generabilitas & corruptibilitas elementorum, aliud est ipsorum generatio & corruptio actualis: generabilia quidem & corruptibilia esse elementa secundum partes docuit Aristotel. in tertio lib. de cœlo, de ipsorum autem generatione & interitu non egit nisi in secundo de generatione, sed hoc dicere nihil est, nisi & huius discriminis & vtriusque consilij Aristotel. rationem intelligamus, quæ in hoc consistit, quod in qua scientia E subiectum aliquod considerandum statuitur, in ea necesse est omnia quæ illi subiecto per se competunt, considerare & cognoscere, secus enim imperfecta est eius subiecti cognitio; quoniam igitur per se competit elementis esse generabilia & corruptibilia secundum partes, necessarium fuit vt in eo libr. in quo elementa locum habent subiecti, hoc quoque attributum, seu hæc eorum proprietas nosceretur, idque notatur expresse ab Auerroe in primo Comment. 3. F libri de Cœlo; idcirco toti elemento tribuitur ab Aristotel. in 3. libr. de Cœlo vt sit generabile & corruptibile, est enim totius elementi aptitudo & proprietas, non potest tamen ad actum duci in toto elemento, sed in partibus singulis, est igitur generabilitas elementi totius, generatio vero non totius, sed partium; illam considerauit Aristotel. in 3. libr. de Cœlo, hanc vero in secundo de generatione, hæc enim non

Dubium.

Solutio.

Aliud est generabilitas aliud est generatio.

est elementorum proprietas, sicuti neque hominis risus, sed risibilitas. Ob id ego quidem non recte dici à multis censeo, quod Aristotel. sermonem de generatione elementorum inceperit in 3. libro de Cœlo, compleuerit autem in secundo de generatione; quod enim in 3. libr. de Cœlo non agatur de generatione, hinc cognoscere manifeste possumus, quod alicuius accidentis tractationem necesse est in his duobus consistere, in cognoscenda eius definitione, qua significatio nominis & ipsa accidentis essentia declaretur; & in cognoscendis eiusdem causis, quæ sunt perfectio & complementum definitionis; atqui definitio generationis latissime sumptæ non traditur ab Aristotel. nisi in primo libr. de Ortu & interitu, atque ibi tanquam in proprio loco declaratur, estque definitio nominalis, siue essentialis, quia causas generationis non continet, nam eas postea declarat Aristot. in secundo libro; quum igitur in 3. libr. de Cœlo neque causæ generationis, neque definitio cognoscatur, non video quomodo dicere aliquis possit, agi in eo libro de Generatione elementorum: agitur ergo ibi de ipsorum tantummodo generabilitate, cuius causa nota iam est in primo libro Physic. alia enim est causa cur elemēta sint generabilia & corruptibilia, alia vero cur actu generentur & intereant; omnia igitur, quæ in eo tertio libro dicuntur ab Aristot. de elementorum generatione, & interitu, & mutua inter se mutatione, de aptitudine, non de actu intelligenda sunt, ibi namque generabilia, & corruptibilia, & inter se mutabilia esse elementa cognoscimus, sed quomodo generentur, & inuicem mutentur, imo & quid generatio ipsa sit, ignoramus. Quod igitur attinet ad elementorum mutabilitatem, quæ est eorum proprietas naturalis satis ea sunt, quæ dicuntur ab Aristot. in 3. lib. de Cœlo, & ea secundum se perfecta tractatio est ratione consilij Aristot. quod erat elementa secundum se vt naturalia corpora considerare, nec opus erat eam tractationem absolui in secundo de generatione; nisi quatenus dicere etiam possumus quemlibet librum naturalem esse perfectionem, & complementum aliorum præcedentium, quia sine illo scientia naturalis manca, & imperfecta esset, imperfecta quidem esset animalium cognitio in libris de Partibus Animalium, nisi postea in libris de Anima de ipsorum forma sermo fieret; attamen perfecta est secundum se tractatio de partibus in libris de Partibus, perfecta itidem secundum se tractatio de forma in libris de Anima: sic imperfecta est cognitio corporis naturalis communis & confuse sumpti in libris Physicæ auscultationis, nisi alij sequantur libri naturales in quibus singulæ species Physici corporis declarentur. In his ergo absoluitur tractatio corporis naturalis incepta in libris Physicæ auscultationis, nec per hoc tamen stat, quin illorum

Multorum error.

rum librorum, & aliorum singulorum tractatio secundum se perfecta sit ratione proprij consilij, & scopi Arist. in singulo libro. Hoc quidem mihi videtur satis comprobari testimonio Arist. in eo ipso loco, vnde illi quoque pro se argumentum sumpsere, nam in context. 24. secundi libri de Ortu & interitu Arist. aggredi volens tractationem de elementorum generatione his verbis vtitur [*quoniam determinatũ est prius quod simplicibus corporibus ex se inuicē generatio, dicendum est quis modus ad inuicem transmutationis*] ipsi enim putarunt Arist. dicere se prosequi tunc velle id, quod in tertio libro de Cœlo imperfectum reliquerat; attamen significat Arist. tractationem illam in tertio libro de Cœlo pro occasione, & pro ratione loci fuisse perfectam, & dicens agendum esse de modo illius transmutationis indicat se in tertio de Cœlo solam declarasse elementorum mutabilitatem, non tamen modum ipsum quo fit, hoc enim est actualem elementorum mutationem considerare: proposuit quidem Arist. in context. 56. tertij de Cœlo declarandum modum, quo mutantur inuicem elementa, ipsum tamen ibi non declarauit, nisi ruditer, confutans in hoc antiquorum sententias; eum enim declarare non poterat, nisi considerando actualem elementorum mutationem, quod quidem ad eum librum non pertinebat. Dicere tamen possumus respectu scientiæ vniuersæ, imo & ipsius perfectæ elementorum considerationis, ea, quæ in libris de Ortu & interitu traduntur de elementis, esse perfectionem illorum, quæ dicta erant in libris de Cœlo, propterea quod perfecta elementorũ cognitio vtramq; tractationem postulabat; vnam, qua cognoscerentur vt corpora naturalia, quæ habetur in libris de Cœlo; alteram, qua noscerentur vt principia mistorum, quæ habetur in libris de Ortu, & interitu, vtraque tamen tractatio in seipsa perfectionem, & complementum habet; quocirca potest etiam illorũ opinio verum habere sensum, quem nos non improbamus. Quod autem hactenus de generatione elementorum diximus, hoc idē de cæteris omnibus quæ in 3. lib. de Cœlo tractantur, dicendum est, vt omnis difficultas tollatur, quamuis enim ibi Aristot. corpora illa vocet elementa corporũ, & definiat elementum, quæ vox notare ad mista relationē videtur, non ob id tamen vt elementa, & vt principia mistorum tractantur, sed tota illa tractatio ad illorum simplicium corporum vt subiecti cognitionem referenda est: siquidem propter ipsorum elementorum cognitionem ea dicuntur, non propter mista, vt hanc quoque illorum proprietatem noscamus, quod sunt elementa mistorum corporum, sic enim patet omnia in iis libris dici ab Aristotel. ad declarandas naturas, & proprietates elementorum, nam & de numero ipsorum loquitur, & de figuris, docetque elementa nullam habere propriam figuram, sed apta esse figuram recipere ab alio, tandemque de motibus naturalibus, qui eis competunt vt sunt grauia, & leuia, quæ omnia ad perfectam elementorum cognitionem pertinent ea ratione, qua sunt corpora naturalia per se cognoscenda à philosopho naturali. Hoc autem, quod de tractationibus elementorum diximus, clarius fiet, si aliarum quoque rerum exempla adhibeamus. Motor æternus immobilis cognoscitur & à Metaphysico, & physico, diuersis tamen modis; primus enim philosophus, quum Deum contempletur vt subiectum per se scibile, debet omnia, quæ illi attribuuntur, cognoscere, nempe quæ in nostram notitiam venire potuerunt, in quorum numero est quod æterne moueat, ideo sine huius cognitione manca fuisset illa de diuinis mentib. tractatio in prima philosophia. Physicus vero non eum scopum habet vt Deum velit cognoscere, sed solum vult naturalia corpora, & illa, quæ eis competunt, contemplari, inter hæc est motus æternus: vt igitur hanc naturalis corporis affectionem cognosceret, coactus est causam eius indagare, quia scire est rem per causam cognoscere, causa autem nulla alia est, nisi primus motor æternus immobilis; eadem igitur primi motoris conditio consideratur tum à primo philosopho vt proprietas, seu conditio sui subiecti, & eius cognitio pertinet ad perfectam cognitionem subiecti, etiamsi notet relationem ad effectum naturalem; tum à philosopho naturali vt conditio principij, à quo producitur æternus motus in corpore naturali, & eius cognitio pertinet ad cognitionem huius accidentis naturalis. Quas distinctas tractationes optime significamus dicendo, Metaphysici munus esse cognoscere substantias illas esse motores æternos; ad Physicum autem pertinere easdem considerare vt motores æternos, hoc enim Metaphysico attribuere absurdum esset sicut illud, philosopho naturali; illud enim significat considerari vt subiectum, hoc vero vt principium. Sic etiam si quis quæreret ad quam naturalis philosophiæ partem pertineat considerare quod cœlestia corpora suo motu, & lumine agant in hæc inferiora, dicere possumus id pertinere ad duos distinctos libros, ad librum de Cœlo, & ad librum de generatione, siue etiam fortasse ad libros Meteor. diuersis tamen scopis; ad libr. quidem de Cœlo, quatenus ea est proprietas corporis cœlestis, eiusque cognitio pertinet ad perfectam cognitionem cœli, quod ibi subiectum est, ad alios autem memoratos libros, quatenus pertinet ad cognitionem generationis, & interitus, & aliorum accidentium, quæ à Cœlo producuntur in hoc mundo inferiore, ibi Cœlum principij

Nota qualis sit tractatio tertii lib. de cœlo.

Vide supra cap. 12.

cipii locum habet, non amplius subiecti. Sic igitur dicimus, cognoscere quatuor illa corpora esse aliorum elementa, pertinuit ad libros de Cœlo, vbi locum habent subiecti; at illa considerare vt elementa, pertinuit ad librum de generatione, vbi considerantur vt principia mistorum. Quod vero cum Ioanne Grammatico diximus, agi in libris de Cœlo de corporibus naturalibus æternis, sano modo intelligendum est: non enim dicimus tractari ibi elementa vt æterna, ita vt hæc sit ratio considerandi elementa in iis libris, huic enim repugnat Aristoteles, docens ea esse generabilia & corruptibilia; sed dicimus elementa, quæ in libris de Cœlo considerantur, esse indiuidua æterna, quoniam ibi secundum se tota considerantur; quamuis enim ibi Aristot. ostendat esse generabilia, & corruptibilia, hæc tamen generabilitas ad actum non ducitur, nisi in partibus singulis: quare per hoc non stat, quin singulum elementum totum sit æternum. Quod igitur attinet ad libros de Ortu, & interitu, hæc dicta sint; possemus etiam eorum diuisionem in partes, & artificiosam structuram considerare, sed quia in præsentia vniuersalem tantummodo huius scientiæ fabricam declarare statuimus, particularem singulorum librorum diuisionem & methodum ad commentarios, quos aliquando edere in animo est, remittendam esse censemus: interim satis erit, si saltem voce in publici muneris functione hanc auditoribus nostris operam præstiterimus; nunc ad Meteorologicos libros accedemus.

De subiecto, & loco trium librorum Meteorologicorum. Cap. XXIV.

QVum Aristoteles in initio lib. I. Meteorologicorum quartum locum in scientia naturali iis libris tribuerit, collocans eos statim post duos de generatione, & interitu; id nobis laborandum relinquitur, vt huius ordinis rationem inquiramus: de subiecto igitur horum librorum dicendum est, & ratione duce considerandum, quidnam post libros de Ortu, & interitu primum nobis tractandum proponatur. Duas hac in re sententias apud alios inuenio; vna fuit Græcorum, & D. Thomæ, quam & alij postea sequuti sunt, qui dixere consilium Aristotelis esse in his libris agere de affectionibus elementorum, de illis videlicet, quæ ab externo agente imprimuntur in elementis. Quæ sententia videtur hac inniti ratione; duo accidentium genera in elementis considerari possunt sed vno diuiso in duo, tria oriuntur: alia namq; sunt ipsis elementis naturalia, quia proprias eorum naturas insequuntur, proinde ab ipsis nequeunt separari; alia vero non sunt eis naturalia, sed

Græcorũ opinio.

Tria genera accidentiũ in elemẽtis.

A quum ab externo agente in elementis iam existentibus generentur, non semper ipsis inhærent, & separari possunt: naturalia accidentia duplicia sunt, alia namq; eis competunt vt sunt corpora naturalia, vocanturque motrices qualitates, grauitas, & leuitas; de quibus egit Aristoteles in libris de Cœlo: alia vero data sunt elementis, vt possint esse materia mistorum, dicunturque alteratrices qualitates, quæ fuerunt consideratæ in libro de Ortu, & interitu. Restat
B igitur vt in libris Meteorologicis tertium genus accidentium tractetur, nempe illa, quæ inferuntur elementis ab agente externo: horum enim tractatio posterior esse debuit tractatione aliorum, quæ naturalia elementorum accidentia esse diximus, & videtur ipse quoque Aristoteles in 1. & 2. cap. primi libri hunc sibi scopum in iis libris proponere, vt legentibus patet. Ratio igitur ordinis manifesta est, & cur libri Meteorologici statim sequantur libros de Ortu, & interitu.
C Alii vero subiectum horum librorum statuerunt mistum imperfectum, quorum sententiam ego potiorem esse puto: quanquam enim prædictam Græcorum opinionem non improbo, siquidem illa ad hanc modo quodam redigitur, rectius tamen hi dicunt, quam illi, vt mox veritate cognita intelligemus. Est ante omnia intellig[e]ndum, quid sit mistum imperfectum, idque clarum erit, si cognoscatur quid sit mistum perfectum, siquidem ex aliquo huius per-
D fectionis defectu mistum imperfectum dici certum est. Mistum igitur perfectum dicitur, si duæ adsint conditiones, vna ad materiam attinens, altera ad formam; quod ad materiam attinet, debet ex omnibus constare miscibilibus; quod vero ad formam, debet esse facta vera eorum vnio, hoc est, ex pluribus illis naturis natura vna, & ex pluribus formis vna forma, si altera conditio desit, imperfectam esse mistionem; & imperfectum mistum necesse est, vt si
E quid non ex omnibus elementis constet, sed ex pluribus, vel si distinctæ miscibilium naturæ seruentur, nec prorsus in naturam vnam versæ sint; hanc autem imperfectam mistionem insequitur durationis breuitas; nam ea, quæ non perfecte sunt mista, diu durare non possunt; neque enim cometa plures menses durare aptus esset, nisi ei semper noua materia in sublime elata, quasi cõtinuum pabulum suppeditaretur. Quomodo igitur hi libri sint de mistis imper-
F fectis, facile intelligetur, si breuiter, & quantum præsens occasio postulat, earum rerum, quæ in iis tractantur, conditionem ac generationis modum exposuerimus; de tribus autem tantummodo prioribus libris loquor, quartum enim postea seorsum considerabimus. Docet in initio eorum librorum Aristoteles ab astrorum, potissime autem Solis radiis calefacta terra, &

Aliorum opinio.

Quid mistum perfectum, & imperfectum.

ra, & aqua, duos inde halitus generari, vnum calidum, & humidum, quem vocat vaporem, alterum calidum, & siccum, quem vocat exhalationem, seu fumidum halitum; quum enim proprium sit calidi rarefacere, partes aquæ, rerumque madefactarum calefactæ rarefiunt, & in vaporem mutantur, quem mediæ esse naturæ inter aquam, & aerem, ipsa nos experientia docet, quum in alterum duorum elementorum facilime vertatur; nam si calor in eo perseueret, nec ab aliquo refrigeretur, ita pergit rarefieri, vt fiat aer; si vero quippiam frigidum, seu minus calidum offendat, à quo refrigeretur, densatur, & in guttas vertitur, fitque iterum aqua. Sic partes terræ calefactæ rarefiunt, & in fumidam exhalationem vertuntur, quæ est mediæ naturæ inter terram, & ignem; facilem enim in alteram duorum mutationem habet, nam & facile accenditur crescente calore, & in ignem vertitur, nec enim aliud est flamma, nisi hic fumus ardens; & facile etiam in fuliginem terramque conuertitur, si refrigeretur. Duo hi halitus sunt materia eorum omnium, quæ in tribus Meteorologicis libris ab Aristotele cōsiderantur; nam ex vapore in sublime elato, & frigescente generatur pluuia, ros, pruina, nix, grando, & si quæ eius generis alia sunt; ex halitu autem sicco generantur venti, & cometæ, accensæ trabes, stellæ discurrentes, fulgura, fulmina, & omnia, quæ in sublimi accensa videmus: ex iisdem etiam halitibus in terra inclusis, nec erumpere valentibus fiūt fontes, flumina, terræ motus, lapides, & metalla. & si quæ alia sunt huiusmodi. Videntur autem tum duo halitus prædicti, tum alia, quæ ex iis gignuntur, vocari posse mista imperfecta, exceptis tamen illis omnibus, quæ communi nomine solent appellari mineræ; hæc enim sunt absque dubio mista perfecta, & ipsorum consideratio ad Meteorologicos libros non pertinet. Duo quidem halitus non ea ratione dicuntur mista imperfecta, quod ex pluribus constent elementis, siquidem vterlibet ex vno tantum elemento genitus est, sed quia duorum elementorum conditionibus participat, est enim medium quoddam, quod oritur in transitu ex vno elemento ad alterum, simplicem quidem habens naturam, & formam vnam, sed quæ diu seruari nequeat, quin in alterum duorum, vel in aliquod aliud transeat; vapor enim humiditatem retinet aqueam, calorem autem aereum potius, quam igneum: quum enim in iis, quæ diuidi possunt, oporteat transitū prius per medium fieri, quam perueniatur ad extremum, calefaciens ignis aquam generat prius calorem mediocrem, qualis est aereus calor, quam summum, qui solius ignis est proprius; neque est vapor perfectum corpus, quod diu possit in sua natura consistere, sed quiddam ge-

Duo halitus.

A nitum in medio transitu ex aqua in aerem, vel ex aere in aquam; ideo nisi impediatur transitus ex aqua in aerem, breui admodum tempore existit vapor, quia confestim fiet aer, sicq; in aeris densatione fit vapor, & illico, si ea mutatio absq; impedimento pergat, fit aqua. Hoc idem dicimus de fumida exhalatione, quæ generatur in transitu ex terra in ignem, manente siccitate, sed frigore paulatim & per gradus recedente, & adueniente calore; quare siccitatem terræ B retinet, calorem autem adepta est tantum, vt facto incremento possit facile fieri ignis; participat igitur duorum elementorum conditionibus, terræ & ignis, nam aquæ nihil habet, nihil etiam aeris, siquidem propria maxime aeris est humiditas; calor autem cum siccitate coniunctus nō potest aereus dici, sed potius igneus; licet nondum sit ignis, quia formam ignis nondum habet, sicuti nec formam terræ, sed mediam quandam, cum qua sunt iunctæ conditio- C nes terræ, & ignis, ratione quarum dicitur mistum quoddam esse, imperfectum tamen, quia duorum tantummodo elementorum conditiones præ se ferens, & genitum in transitu ex vno elemento in alterum, nec nisi breuissimo tempore permanens. Quæ vero ex his duobus halitibus gignuntur, sunt quidem aliqua absque dubio imperfecta mista, vt omnia in sublimi ardentia, nam constant ex igne, & halitu terreo nondum consumpto, sic grando videtur habere D conditiones terræ & aquæ; neq; facta est in his vera mistio, quæ est naturæ vnio, sed potius congregatio miscibilium; tamen aliqua non videntur esse mista, vt pluuia, quæ est simplex aqua, sic etiam fontes, & flumina; aliqua vero mista quidem, sed perfecta, & ea quidem diutissime permanentia, vt quæ mineræ appellantur, nisi vtraq; hæc ea ratione velimus imperfecta mista nominare, quatenus ex halitibus, quos iam diximus esse mista imperfecta, generari dicuntur. E Aliqui tamen fuēre, qui negarunt dari aliquod mistum imperfectum, quod non ex omnibus elementis constet; nam & in pluuia, & in grandine, & in aliis iam memoratis omnia elementa, omniumq; qualitatum commistionem esse dixerunt; sic etiam in vtroq; halitu, siquidem Aristot. in 2. Meteorol. in cap. de Ventis, aperte dicit, nec siccum, nec humidum halitum ita appellari, quia sit summe talis, sed ab excessu; neque enim est humidum sine sicco, neque siccum F sine humido; sic etiam in 5. cap. primi lib. inquit, duorum halituum alterum esse magis vaporosum; alterū vero magis spirituosum; vtitur enim dictionem comparatiua, denotans esse in vtroq; & humidum & siccum, proinde & calidū & frigidum, & elementa omnia, licet vnus ab excessu dicatur humidus, alter ab excessu siccus. Addūt etiam rationem ad hoc comprobandum; nam

Aliquorū opinio de misto imperfecto.

Primum eorum argumētum.

Secundū argumētum.

A vtrumque halitum calidũ esse manifestum est; non tamen summe calidum: sic enim esset ignis; at omnis remissio fit per admistionem contrarii, vt ait Aristoteles in contex. 19. quinti Physicorum, igitur aliquid frigidi habet commistum, sic nec summe humidus alter est, nec alter summe siccus; sunt ergo in vtroque omnes qualitates, proinde & omnia elementa: quare non hac ratione dicuntur imperfecta mista, sed quod imperfectam habent mistionem, nec diu

B *Impugnatio.* durant. Sed horum sententia mihi non probatur: & causam erroris esse puto, quod naturam & essentiam rei ab existentia non distinxerunt; prima materia non existit sine forma, tamen in sua essentia nullam formam habet: sic etiam non existit fortasse elementum purum, vt multi existimant; & vt dicendum maxime videtur de duobus elementis mediis; per hoc tamen non stat, quin possint singula elemẽta in sua naturali puritate considerari, vt ea considerauit Aristotelis in libris de Cœlo, & in libris de Ge-

C neratione; non enim ideo non datur pura, quia per se existere, si darentur, non possint; existerent enim non minus, quam commista: sed quia impediunt se mutuo, & perturbat vnum alterius puritatem, ob eorum contactum, actionemque mutuam, ac ob Cœli motum ea continue alterantem, atque mutantem: quemadmodum igitur, licet permista sint elementa, & appellentur singula ab eo, quod maxime ex-

D cedit, considerantur tamen, & cognoscuntur vt habentia suam naturalem puritatẽ; ita de duobus halitibus dicendum est; non generatur enim vnus sine altero, tamen si vtrumque in puritate suæ naturæ consideremus, alter conditiones refert aquæ, & aeris tantum, alter vero terræ, & ignis tantum: quod enim vnus alterum semper habeat commistum, non est quia per se existere vnus sine altero nequeat, sed quia ob terræ, & aquæ commistionem, & propinquita-

E tem non potest Sol siccum halitũ educere, quin educat & humidum, neque hunc, quin educat illum. Quanquam ego quidem huius sum opinionis Aristotelem hoc asserentem nil aliud respicere, nisi illud, quod frequentissimum est: neque enim negasset contingere posse, vt alterius aliqua pars pura quandoque, & cum altero non commista extrahatur, quod videtur sensisse Vicomercatus in interpretatione illius cap. de Vẽtis, in secundo libro; dicens enim vix fieri posse,

Ad primum argumentum.

F vt puri extrahantur, difficultatem denotat, & raritatem, sed non impossibilitatem. Præterea etiam si dicamus, non posse vnum educi sine altero, non propterea fit, quin distinctæ sint partes vnius à partibus alterius; nam contangunt quidem se mutuo, & appositæ hæ illis dicuntur, at secundum se singulæ puræ, & impermistæ sunt, idque solum significare voluit in prædictis locis Aristoteles; qui enim eleuatur vapor totus habet in se partes aliquas fumidæ exhalationis, ab excessu tamen totus vocatur vapor; sic fumida tota exhalatio, quæ attollitur, aliquas in se habet vaporis particulas, sed ab excessu tota appellatur fumida. Ad rationem autem illorum dicimus, non parum in se habere difficultatis, id, quod illi sumunt, omnem remissionem per admistionem contrarii fieri, qua de re disputandi nobis fortasse occasio dabitur in operibus

Ad secundum.

B naturalibus; sed esto nunc, vt illi volunt, dicimus tamen, nil inde contra nos sequi; siccus enim halitus, dum in sua puritate accipitur, calorem summum non habet, quia retinet aliquid frigoris terræ, è qua genitus est, humiditatis vero nihil habet, quia summe est siccus, quemadmodum & ignis, & terra summam habent siccitatem, vt alio in loco ostendemus. Ex ipsius igitur qualitatibus nil aliud colligimus, nisi ipsum duorum elementorum conditionibus partici-

In lib. 2. de qualitatibus elementaribus.

C pare, terræ & ignis: sic vapor calorem habet remissum, similemq; calori aereo, qui mediocris est, non summum; aliquem enim gradum aquei frigoris retineat necesse est; humidus autem est summe, vt & aqua, & aer summam habent humiditatem, in ipsa enim actione caloris solaris in aquam non labefactatur humiditas aquæ, sed sola frigiditas; rarefit enim aqua, & eius humiditas fit aerea, quoniam calidum, quum non sit cõtrarium humido, non est eius proprius inter-

D emptor, sed ipsum resoluit in humidũ tenuius; in vapore igitur nihil inest sicci, quare non redolet nisi aquæ & aeris cõditiones; quod si quid habeat sicci, non est ratione propriæ eius naturæ, sed ratione halitus sicci, qui cum eo commistus attollitur, vt iam declarauimus. Sed redeamus vnde digressi sumus, & videamus, quodnam sit mistum imperfectum, quod in his libris subiectum diximus esse statuendum. Duas hac in re possumus proferre sententias: primum di-

Quodnã mistum imperfectum sit horum lib. subiectum.

E cere possumus, vtrumque halitum esse subiectum, cui omnes conditiones competunt; habet enim materiam, ex qua gignitur, elementa ipsa; habet effectricem causam, calorem cœlestem, quæ in his libris considerantur, & ex quibus declaratur eius generatio, sicuti in aliis libris naturalibus declarantur ab Aristotele aliarum rerum naturalium generationes, & generatim, & singillatim: habet præterea affectio-

Prima opinio.

F nes & accidentia quamplurima, quæ in his libris demonstrantur ab Aristotele per suas causas; alia namque omnia, quæ ex his duobus halitibus gigni dicuntur, non sunt nisi horum halituum accidentia, vt cometa est accensio fumidæ exhalationis crassioris, pluuia est densatio vaporis, & in aquam conuersio in sublimi loco; idem sunt & fontes, & flumina, sed in terræ concauitatibus; grando est eiusdem vaporis in

ris in sublimi congelatio & sic de aliis omnibus. Quoniam igitur vterque halitus est corpus naturale per se existens, quod habet propria principia, propriaque accidentia quamplurima, eaque cognitu dignissima, non absque ratione factum videatur, si late sumptum halitum subiectum in his libris statuamus, videturque huic sententiæ attestari Aristotel. qui in initio primi libri in primo, & secundo cap. proponit de his omnibus Meteorologicis rebus agendum tanquam de accidentibus, & affectionibus, & declarandum propter quas causas fiant, sic enim intentionem potius, quam subiectum horum librorum proponere videtur. Declarat etiam in quarto, & quinto cap. horum duorum halituum naturam, tanquam subiecti, de quo postea sunt accidentia demonstranda; eaque dici etiam poterunt accidentia elementorum, quoniam hi halitus sunt veluti elementa mutationem aliquam passa, & parum recedunt ab elementorum naturis; vnde colligimus, recte à Græcis dici scopum Aristotel. esse agere de affectionibus elementorum, sicuti prædiximus, quanquam hoc dicendo intentionem potius Aristotel. exprimunt, quam librorum subiectum, si modo hanc sententiam sequamur. Secundo dicere possumus, vt multis placuit, hos duos halitus non esse nisi proximam materiam mistorum imperfectorum, ipsa autem mista imperfecta esse illa, quæ ex his generantur, vt cometæ, aliaque accensa in sublimi, pluuia, grando, & alia omnia, quæ ex duplici halitu, siue in sublimi, siue intra terram fiunt; in quo sensu dicere omnes videntur, subiectum esse mistum imperfectum, eo argumento, vt videtur, ducti, quod hæc accidētia eiusmodi sunt, vt formæ officio fungantur, denique iis rebus nomen, ac definitionem, atque ita constituere talia naturalia corpora videantur; nam accensum halitum vocamus cometam, seu trabem, seu fulgur, & aquam in sublimi loco genitam vocamus mutato nomine pluuiam, è cauernis autem terræ manantem vocamus fontem, & sic de reliquis. De his igitur agi videtur tanquam de corporibus naturalibus, de duplici autem halitu tanquam de proxima horum materia, vt ante dicebamus. Hanc sententiam si sequamur, dicere possumus, Græcos subiectum horum librorum significasse, dicendo affectiones elemētorum; tales enim esse videntur affectiones, quæ fugantur munere formæ, ita vt corpora ab illis constituta possint in his libris habere locum subiecti. Non defuerunt etiam, qui vtramque sententiam coniungentes, dixerint subiectum esse mistum imperfectum, late acceptum, quod & duos halitus, & omnia ex iis genita, complectatur. Ego vero etsi duarum prædictarum opinionum vtramlibet defendi posse arbitror,

Secunda opinio.

A B C D E F

priorem tamen tutiorem esse puto, & verbis Aristotelis accommodatiorem, vt duos halitus dicamus esse subiectum horum librorum, & mista imperfecta, quorum accidentia sunt reliqua omnia, quæ in his libris considerantur. Quod enim hi dici possint mista imperfecta, & parum recedant ab elementi natura, iam dictum est; de aliis autem plerisque non facile hoc ostendere possumus: nam pluuia, & fontes, & flumina, quomodo sint mista imperfecta, non plane video, quum pateat hæc omnia esse aquam. Neque enim magni momenti est id, quod aliqui dicunt, eam non esse aquam puram, sed mistum quoddam, in quo semper apparent terreæ partes genitæ ex halitu sicco incluso in vapore, ex quo orta est pluuia: nam si hoc admitteremus, non daretur in vniuerso elementum aquæ; siquidem nulla fortasse datur aqua, in qua non sit aliquid terræ commistum, & aliquid caloris ab astris ingenitum; omnis igitur aqua esset mistum imperfectum. Hoc tamen dicendum non est, quia licet asseramus aquam puram non dari, non ob id negamus aquam elementarem; siquidem apud Aristotelem non dicitur mistum, seu perfectum, seu imperfectum, nisi in quo tantus sit recessus ab elementi puritate, vt abiecto nomine elementi aliam appellationem suscipiat; vt cometam non recte appellaremus ignem, quia multum habet terrei halitus nondum consumpti; nec terram, quum in eo sensibilem inspiciamus ignem: ast vbi tantus est vnius elementi excessus, vt omnem cum aliis comparationem superet, seruatur in eo nomen elementi, idque haberi ab omnibus solet vt elementum, licet commistæ cum eo aliquæ aliorum elementorum particulæ, vel qualitates purum omnino esse non sinant. Ideo nemo est, qui dicat pluuiam, & fontes non esse aquam; aqua enim reuera est, & ita nominanda, à magno, & incomparabili excessu; quod autem simul appellatur pluuia, id non fit ob aliquam substantiæ varietatem, siquidem nullum discrimen norunt homines pluuiæ, & aliarum aquarum; sed propter modum generationis; illam enim aquam, quæ in sublimi genita ex nube in terram cadat, vocant homines pluuiam, quum tamen eius substantiam nil aliud esse putent, nisi meram aquam; nomen igitur aquæ seruatur, nomen autem pluuiæ adiectum, respicit potius originem, quam ipsam eius corporis naturam, potiusque denotat esse mistum imperfectum vaporem, ex quo est genita, quam ipsammet pluuiam. Adde quod proprium subiecti munus est vt de ipso accidentia demonstrentur; horum autem, quæ vocantur ab aliis mista imperfecta, non proponit Aristotel. accidentia indaganda, sed ipsorum vt accidētium causas inquirendas, per quas demonstrentur propter quid.

Prior sententia potior.

Possumus tamen fortasse hæc dogmata conciliare dicendo res istas Meteorologicas, quæ communiter vocari solent mista imperfecta, vt cometam, & grandinem, subiectum dici horum librorum, quatenus his nominibus significantur duo illi halitus vna cum affectionibus; cometa enim est halitus siccus accensus, grando est vapor in aquam, & glaciem mutatus; quoniã enim duo halitus ita his accidentibus permutantur, vt nomen etiam mutent, ideo appellãtur iis nominibus, quæ ipsis ab accidentibus imponuntur, quum propria ipsorum halituum nomina non seruentur; hæc igitur subiectum horum librorũ dicere, est duos halitus dicere, quatenus his accidentibus subiiciuntur. Hæc omnia, quæ dicere hac in re voluimus, quisque consideret, & eam, quæ probabilior visa fuerit, sententiam accipiat.

De ratione ordinis, & inscriptionis librorum Meteorologicorum. Cap. XXV.

Ex his, quæ hactenus de subiecto horum librorum diximus, rationem ordinis, atq; inscriptionis desumere possumus: quum enim subiectum habeant mistum imperfectum, clara est ratio, cur statim post duos de generatione locandi sint, proinde quartum in hac scientia locum obtineant, quemadmodum supra dicebamus. Quum enim in libris de generatione actum sit de corpore misto latissime accepto, postea vero fuerit ad eius species descendendum, quæ sunt perfectum, & imperfectum mistum, si harum altera ad alteram facilius noscendam prodesse nobis potuisset, de illa primo loco agere Arist. debuisset, vt conuenientem ordinem doctrinæ seruaret, de quo nos alias plura scripsimus; sed quia n. utrius speciei notitia ad alterius cognitionem aliquid conferebat, debuit Arist. ordinem naturæ generantis seruare, & prius agere de misto imperfecto, quod quidem facit in tribus his libris Meteorologicis, qui statim sequuntur duos de Ortu & interitu. Adde quod aliquis etiam doctrinæ ordo, faciliorq; docendi ratio hoc postulauit; de mistis enim perfectis sunt cæteri omnes, qui mox sequentur, libri naturales, qui sunt quamplurimi, quorum omnium continuata debuit esse dispositio, neque hac imperfectorum tractatione interrumpi. Voluit igitur Arist. prius de mistis imperfectis sermonem, qui breuis futurus erat, absoluere, vt postea in solis perfectis mistis, quæ prolixam tractationem postulabant, considerandis versaretur. Hæc est conuenientissima librorum dispositio quæ sumitur à subiecto, vt prius agatur de misto generaliter in libro de Ortu, & interitu; postea de prima eius specie, misto imperfecto, in tribus Meteorologicis, deinde vero de perfectis, vt loco suo dicemus. Cum hac tamen præcipua ordinandi ratione coniuncta est etiam ratio sumpta ab elementis, & ratio sumpta ab accidentibus elementorum, quas alij respexisse videntur; prima namq; elementorum tractatio ea esse debuit, quæ est in libris de Cœlo, vt sunt corpora naturalia; secunda vero illa, quæ habetur in libro de generatione, quatenus sunt principia omnium mistorum generaliter; postrema tandem illa, quæ habetur in tribus Meteorologicis, vt sunt principia mistorum imperfectorum, hoc est, vt leuem mutationem passa subeunt appellationem mistorum imperfectorum. Sic inter tractationes accidentium elementarium (vt ante dicebamus cum aliis) tertia, & postrema hæc esse debuit, quæ est de illis affectionibus, quæ ab agente externo illatæ extrahunt elementa modo aliquo à propria natura. Quod vero ad inscriptionem attinet, ea sumitur à loco rerum consideratarum: nam μετέωρον significat suspensum, siue sublime, ideo tractatio de iis, quæ in sublimi generantur, vocata est ab Aristotel. Meteorologia. Si quis autem obiiciat, aliqua etiam in his tractari ex duobus halitibus genita, quæ non in sublimi sed in cauernis terræ generantur, vt fontes, flumina, maria, terræmotus; ideoq; horum respectu congruam eam inscriptionem non videri; dicendum est, satis defendi huius inscriptionis cõgruitatem, si à maiore saltẽ parte rerum consideratarum sumpta sit; maxima enim pars eorum, quæ ex duobus halitibus fiunt, in sublimi loco fiunt: arbitrariæ namque inscriptiones librorum esse solent: nec semper à tota re considerata desumi, sed quandoq; à parte præcipua, vt quando Metaphysicam vocamus scientiam diuinam: quandoque à parte maiore, vt quando sex posteriores libros Physicæ auscultationis vocamus de motu; quandoq; etiam à nulla re considerata, vt inscriptio Metaphysicæ, quæ à doctrinæ ordine sumitur. Hæc igitur Meteorologicorum librorum inscriptio sumpta est à loco, in quo fit maxima pars eorum, quæ ex duplici halitu generantur.

In 1. lib. de Meth. & in Apologia. *In initio cap. 24.* *Inscriptio.* *Dubium.* *Solutio.*

A B C D E F

De subiecto quarti lib. Meteorologicorum, plures aliorum sententiæ, cum ipsarum confutatione. Cap. XXVI.

Qvum ea, quæ à nobis hactenus dicta sunt, ad tres tantum priores libros Meteorologicos pertinuerint, de quarto dicendum restat, quodnam habeat subiectum, quæ sit ratio inscriptionis, & quis sit eius locus inter libros naturales. Quod ad subiectum attinet, censuit Ioan. Grammaticus Aristotel. in hoc libro agere velle de mineris, in quam sententiam credendum est ipsum his argumentis inductum fuisse; primo quia Arist. in vltimo capite tertij lib. pauca dicit de mineris generaliter, & subiungit esse

De subiecto opinio Ioa. Grãmatici.

esse de eisdem dicendum etiam particulariter, A & singillatim; hoc igitur exequitur statim in quarto libro; nullus enim alius est liber Aristotelis, in quo de mineris particulariter agatur, nisi hic quartus. Secundo, quia plura in hoc dicuntur de metallis, præsertim vero in contextu 48. significat igitur Aristoteles hunc librum esse de metallis, minerisque omnibus, quæ intra terram ex duplici halitu fiunt. Tertio, Aristoteles in postremo capite huius libri proponit se acturum de animalibus, & plantis; nullum ergo scripsit alium librum de mineris, nisi quartum hunc Meteorologicum. Hæc sententia ab ipsamet huius libri tractatione manifeste reprobatur; illa enim quæ in hoc libro tractantur, aliis quoque competunt præter mineras; quare subiectum esse debet aliquid communius, siue id sit corpus mistum perfectum, vt aliqui dixêre, siue mistum perfectum homogeneum, vt alij; patet enim Aristotelem in hoc libro non tantum mineralium exempla adducere, sed etiam aliorum mistorum homogeneorum, vt carnis, ossis, nerui, quæ animantium partes sunt; de mineris itaque agitur in hoc libro, non secundum propriam rationem, & prout sunt lapides, & metalla; sed secundum rationē communiorem, qua sunt mista perfecta, vel mista perfecta similaria. Est etiam omnino rationi consonum, atque adeo necessarium, ut quum mistum perfectum similare sit genus mineræ, de quo multa dici, & tradi possunt, de ipso prius sermo fiat, quam de minera, quæ est species, nullus tamen ante hunc quartum liber est, in quo agatur de misto perfecto similari; hunc igitur de misto potius similari esse dicendum est, quam proprie de mineris Latinorum magna pars putârunt subiectum huius libri esse mistum perfectum vniuerse sumptum, quod non solum mineras, sed etiam alia omnia perfecta mista, tam similaria, quam dissimilaria complectatur. Et hac potissimum ratione ducti esse omnes videntur, quod in libris de Ortu & interitu actum est simpliciter de generatione, ac de generatione simplicium; transeundum igitur erat ad dicendum de generatione mistorum, sed quum hæc alia sint perfecta, alia imperfecta, & imperfecta præcedant perfectis, ideo statim in tribus Meteorolog. actum est de generatione mistorum imperfectorum; sequebatur igitur vt statim ageretur de misto perfecto in vniuersum; hoc igitur est subiectum in hoc quarto Meteorologico. Hæc quoque sententia reprobanda videtur; nam si illa omnia, quæ in hoc libro tractantur, consideremus, proprie competunt mistis perfectis, similaribus, non dissimilaribus, nisi ratione similarium, quæ eorum partes sunt. Ipse quoque Aristoteles sæpe in hoc libro asserit, se de similaribus loqui, præsertim vero in postremo cap.

Secunda ratio. *Tertia ratio.* *Confutatio.* *Opinio Latinorum.* *Ratio Latinorum.* *Confutatio.*

ubi ait, se de similaribus dixisse, & proponit dicendum in sequentibus libris de dissimilaribus, quæ sunt animalia & stirpes. Præterea si bene rem hanc perpendamus, de misto perfecto vniuerse sumpto nil dici poterat, præter illa, quæ in libris de generatione dicta sunt communiter de omni misto; illa namque etsi dicta de misto generaliter, proprie tamen & perfecte competunt misto perfecto, nec aliud de hoc communi dicendum relinquebatur. Alexander de huius libri subiecto nil aliud dicit, nisi scopum Arist. esse agere de actione, & passione quatuor primarum qualitatum; quum enim de his iam egisset in lib. de Ortu, & interitu, nunc agere vult de aliis secundis qualitatibus, quæ ab illarum primarum inter se actione & passione producuntur; ob id existimare videtur Alex. 4. lib. esse immediate adiungendum 2. de Ortu, & interitu. Alexandri sententiam tuetur ad vnguem Franciscus Vicomercatus, nec enim aliud huius libri subiectum statuit, nisi illud, quod cum Alexandro diximus; nec a librorum ordine, quem Alexander ponere videtur, recedit, sed eum enixe tuetur. Sed nos de huius libri loco posterius loquemur; nunc vero quod ad subiectum libri attinet, dicimus approbari quidem Alexandri sententiam posse de scopo, & intentione Aristotelis, sed non de subiecto libri; nihil enim aliud dicit, nisi elementa, & primas eorum qualitates esse in hoc libro cōsiderandas vt principia, alias vero secundas qualitates, vt effectus, & vt affectiones demonstrandas; sed necesse est subiectum esse aliquod, in quo hæ secundæ affectiones producantur, & de quo demonstrentur, idque est mistum corpus vel omne, vel aliquod, vt postea cōsiderabimus, hoc igitur subiectum huius libri statuendum est. Quod vero ab Alexandro dicitur, consilium quidem est Aristotelis, at non subiectum, quale in præsentia quærimus.

Alexandri opinio. *Confutatio.*

De subiecto quarti Meteorologici opinio vera, & responsio ad argumenta contraria.

Cap. XXVII.

Veram esse puto Olympiodori & Auerrois sententiam, quam alii complures sequuti sunt, qui huius quarti libri subiectum statuunt corpus mistum similare amplissime acceptum, quod & lapides, & metalla, minerasque omnes, & partes quoq; homogeneas animalium, & stirpium complectatur. Similare autem corpus dicitur, quando totius & partis cuiuslibet idem est nomen, & eadem definitio, vt aurum, ferrum, lapis, sulphur, caro, neruus, os, lignum, cortex, pilus, & alia eiusmodi. Sentētia hæc ex huius libri lectione facile cōprobatur, omnes enim, quæ in eo tractantur affectiones, propriæ sunt affectiones corporum mistorū similarium, nec dissimi-

Olympiodorus. *Auerroes.* *Similare quid.*

laribus competunt, nisi quatenus competunt similaribus, quæ sunt in eis, idque hunc librum legentibus ita manifestum est, vt nulla egeat declaratione; possumus itaque sic argumentari; illud est subiectum, cuius affectiones quæruntur, atqui corporis misti homogenei affectiones hic declarantur, hoc igitur huius libri subiectum est. Hoc idem confirmatur testimonio Aristotelis apertissimo; nam in contex.42.48. clare dicit, se de similaribus corporibus, ac de eorum affectionibus agere, nominatque ea omnia similaria, quæ supra memorauimus, metalla, & lapides, carnem, lignum, corticem, aliasque omnes homogeneas plantarum, & animalium partes: in postremo quoque contextu asserit se de similaribus egisse, proponitque postea agendum de dissimilaribus; cuiusmodi sunt in animalibus caput, manus, crus, & cætera membra; in plantis vero radix, ramus, fructus, & alia eiusmodi: sumitur etiam ex ordine librorum argumentum, quod postea considerabimus. Restat, veritate cognita, vt argumenta pro aliis adducta soluamus. Ad primum Ioannis Grammatici dicimus, Aristotelem in vltimo capite tertii libri proponere quidem agendum particulariter de mineris, non tamen sequi quod id exequatur in quarto libro, sed hac de re postea loquemur, quum libros ad mineralia attinentes considerabimus. Ad secundum dicimus nominari quidem ab Aristotele in hoc libro lapides, & metalla exempli gratiâ, sed nominari etiam carnem, & os, & lignum; quemadmodum etiam in libris Physicæ auscultationis sæpe exempli gratiâ nominantur elementa, & cœlum, & lapis, & homo, & animal, nec ob id ea, quatenus talia, subiectum illorum librorum sunt, sed ratione communi, quatenus sunt corpora naturalia: quare & hic nominantur mineræ vt mista homogenea, sicut etiam caro, & lignum, sed non ob id agitur de his secundum proprias rationes. Ad tertium negandum est consequens; quamuis enim in vltimo capite proponat agendum de animalibus, & de plantis, non ob id dicit se de his statim esse tractaturum, nec per hoc stat quin interponi possint proprii libri de mineris, quã de re posterius loquemur. Ad argumentum Latinorum iam responsum est; diximus enim actum esse in libris de generatione de misto vniuerse sumpto, eamque tractationem, omniaque, quæ ibi dicuntur, præcipue competere misto perfecto, proinde nil manere dicendum de misto perfecto generaliter accepto, sed solum de huius speciebus separatim, inter quas primus locus debebatur misto perfecto homogeneo, de quo agitur in hoc quarto libro.

Solutio argumentorum.

Ad primũ Ioan. Grãmatici.

Ad secũdum.

Ad tertium.

Ad argumentum Latinorũ.

De loco quarti Meteorologici. Cap. XXIIX.

QVod ad locum huius libri attinet, non desunt, qui Alexandrum sequentes dicant proprium eius locum esse statim post duos de ortu & interitu, ea ducti ratione, qua videtur vti Alexander: quum enim hunc librum exordiatur Aristoteles ab elementis, & ab eorum qualitatibus actiuis, & passiuis, de quibus locutus erat in secundo de generatione, videtur hic liber immediate cohærere cum illo secundo, ita ut tertius de generatione nominari possit. Hæc tamen sententia aduersatur & Aristoteli, & rationi: Aristoteles enim in ipso initio primi Meteorologici recenset ea, quæ in libris Physicæ auscultationis, & in libris de Cœlo, & in libris de Ortu, & interitu tractata fuerunt, & statim subiungit sequi ut Meteorologiam aggrediatur; nempe illam, quæ est de cometis, de lactea via, ac de aliis, quæ ibi nominat, quæ manifestum est tractari in tribus Meteorologicis, non in quarto; de hoc enim ibi ne verbum quidem facit, itaque post duos de Ortu, & interitu, locat statim tres Meteorologicos, non quartum. In calce etiam ipsius quarti inquit, agendum esse de animalibus, & plantis, non dicit de rebus Meteorologicis; quare absque dubio Aristoteles librum hunc post tres Meteorologicos collocauit. Sumitur etiam ad hoc comprobandum ratio ex iis, quæ in his omnibus libris tractantur; postquam enim in libris de Ortu, & interitu actum est de misto latissime sumpto, quum esset ad species descendendum, prius de imperfectis mistis agendum fuit, de quibus sunt tres priores Meteorologici, postea de perfectis homogeneis, de quibus est quartus; demum autem de perfectis heterogeneis, quæ sunt animalia & plantæ. Credo tamen ad verum sensum trahi posse verba Alexandri, & alios fuisse deceptos, qui talem ei sententiam attribuerint: etenim species omnes eiusdem generis æque cohærent immediate suo generi, vt animali æque homo, ac leo; necesse tamen est in doctrina de vna prius agere, de alia posterius, prout facilioris doctrinæ ordo, vel alia aliqua ratio postulat. Quoniam igitur in libris de Ortu, & interitu actum est de genere, de corpore misto vniuerse sumpto, ac de elementis, eorumque primis qualitatibus, tanquam de eius principiis, cum hac tractatione immediate cohæret tam tractatio de misto imperfecto, quam ea, quæ est de misto perfecto; attamen quum hæc tractari simul non potuerint, voluit Aristoteles ob eas, quas supra tetigimus, rationes de imperfectis prius agere, quam de perfectis. Ad hunc igitur sensum referenda sunt

Opinio Alexandri de loco.

Confutatio.

Defensio Alexandri.

sunt verba Alexandri, qui asserit quidem illa, quæ ab Aristotele dicũtur in initio huius quarti, cohætere cum iis, quæ tradita sunt in secundo de generatione; sed non inquit ob id quartum esse statim collocandum post illum secundum; neque enim negasset etiam illa, quæ in principio primi Meteorologici dicuntur, cohærere similiter cum iis, quæ de elementis, primisque qualitatibus in secundo de generatione dicta erant; imo id asserit Alexander, dum interpretatur initium primi Meteorologici: dat enim cum Aristotele quartum locum in scientia naturali libris Meteorologicis prioribus, in quibus tractantur ea, quæ cõmemorat Aristoteles in illo primo capite; nõ igitur ita intelligenda sunt eius verba in sua Præfatione in quartum librum, vt dicant hunc quartum esse aliis tribus antẽponendũ. Olympiodorus tamen & in initio huius quarti, & in initio primi eã Alexandro sententiam attribuit, quam & alii multi; atq; eandem ab Ammonio receptam fuisse testatur; imo non solum quartum librum, sed & postremum tertii libri caput, quod est de mineralibus, inquit locandum esse statim post secundum de generatione, secundum Alexandrum & Ammoniũ. Ego vero de Ammonio quidem nil habeat, præter id, quod de ipso refertur ab Olympiodoro; sed quod ad Alexandrum attinet, non video cur non in veriorem sententiam eius verba trahi possint: alios fortasse Alexandri libros vidit Olympiodorus, qui nunc non extant, in quibus sententiam illam clarius expresserit Alexander. Ratio autem, qua vsum esse Ammoniũ Olympiodorus ait, nullius momenti est; dicebat enim, nisi quartus hic annectatur statim secundo de generatione, distracta, & interrupta erit tractatio elementorum, quæ continuata esse debuit. Ego enim dico, nec libros de generatione, nec quartum Meteorologicum dici posse libros de elementis; quum enim in vtrisq; considerentur elementa vt principia mistorum, est in vtrisq; subiectum mistum. Quoniam igitur tres quoque Meteorologici sunt de misto, coniuncta est tractatio mistorum, eaq; optime disposita, siquidem ratio ordinandi libros Aristot. à solis subiectis sumenda est, non ab illis, quæ vt principia considerantur; quanquam in tribus quoque prioribus Meteorologicis dicere possumus elementa vt principia tractari, proinde vel sic elementorum tractationem non interruptam, sed continuatam esse. De vltimo autem tertii libri capite postea dicemus.

Ammonij sententia. *Ratio Ammonii.* *Solutio rationis.*

De inscriptione quarti Meteorologici. Cap. XXIX.

Opinio Io. Grammat.

QVod ad eius libri inscriptionem attinet, Ioannes Grammaticus censuit eum esse per se Meteorologicum, propterea quod est de mineris, quæ ex eadem materia generantur, ex qua illa quæ fiunt in sublimi; omnia namque quæ in his quatuor libris tractantur, ex vtroque halitu genita sunt, proinde in eisdem libris tractari omnia debuerunt ob hanc conuenientiam in communi materia. Sed hæc inscriptionis ratio approbanda non est; iam enim ostendimus, librum hunc non esse de mineris, sed de genere communiore, scilicet misto perfecto homogeneo; huius autem materiam dicere non possumus esse duplicem halitum; hæc enim est propria speciei conditio, quæ est accidentalis generi: quemadmodum enim animali accidit esse rationale, quum detur animal, quod rationale non est; ita misto similari accidit ex duplici halitu fieri, quum dentur plura mista similaria, quæ ex duplici halitu non fiunt; ideo dicere non possumus, quartum librum esse de iis, quæ ex duobus halitibus fiunt. Ego igitur dicendum puto, librum hunc non esse per se Meteorologicum, neque enim de iis est, quæ in sublimi fiunt, neque de iis, quæ ex duobus halitibus generantur: per hoc tamen non stat, quin aliis tribus annecti possit, & omnes communi nomine vocari Meteorologici; quum enim certum sit, eum statim post illos esse collocandum, potuit Aristoteles illum aliis tribus ob aliquam rerum consideratarum connexionem adiungere, & vnum ex omnibus volumen constituere, quod à maiori parte Meteorologicum inscriberetur. Num autem Aristoteles hoc fecerit, vt fecisse videtur, an potius librum hunc ab aliis tribus disiunxerit, tanquam non Meteorologicum, pauci momenti, meo quidem iudicio, id est; siquidem neutro modo absurdum aliquod sequitur; potest liber is aliis tribus adiunctus, vocari ex ea coniunctione Meteorologicus; potest etiam ab aliis tribus præcedentibus distingui, & propria inscriptione appellari de misto perfecto similari.

Confutatio. *Opinio vera.*

De Fossilibus, & Metallis, eorumq; tractatione. Cap. XXX.

DE lapidibus autem, cæterisq; fossilibus, ac de metallis, quæ omnia communi nomine solent appellari mineræ, tres inuenio aliorum sententias. Vna fuit Ioannis Grammatici, qui dixit de his agi in illo libro, qui vocatur quartus Meteorologicus. Hanc opinionem nos antea reprobauimus, ostendimusq; librum illum esse generaliter de misto perfecto homogeneo; quare desideratur propria tractatio de metallo, ac de fossilibus. Aliam opinionem posteriores plures sequuti sunt, qui dixêre, nullam aliam requiri tractationem de mineris, præter illam, quæ habetur in postremo capite tertii Meteoro-

Opinio Io. Grammatici. *Confutatio.* *Alia opinio.*

teorologici; proinde statim post quartum Meteorologicum sequi libros de animalibus Sententiam hanc his argumentis confirmant; primo consilium Aristotelis in tribus Meteorologicis fuit agere de iis omnibus, quæ ex duobus halitibus generantur; in horum numero sunt metalla, & fossilia omnia; ergo hæc ad nullum alium librum pertinuerunt, quam ad tres Meteorologicos; proinde satis ea sunt, quæ ab Aristotele scribuntur in calce quarti Meteorologici, nec alius de his liber desideratur. Præterea aliquot ita audiui argumentantes; Aristoteles in quarto Meteorologico sæpe nominat exempli gratia lapides, & metalla; ergo supponit factam prius eorum declarationem, & tractationem in tribus Meteorologicis. Confirmant testimonio Aristotelis in calce primi capitis primi Meteorologicorum, vbi postquam recensuit omnia consideranda in Meteorologia, nil aliud inquit superesse considerandum, nisi animalia, & plantas: igitur secundum Aristotelem nullus præter Meteorologicos postulatur liber de mineris. Tandem considerant Aristotelis verba, in calce quarti Meteorologici, quibus proponit agendum postea de animalibus & plantis: nullum ergo putauit ad huius scientiæ perfectionem requiri librum de mineris; siquidem hic, si necessarius esset, nullum haberet locum, nisi post quatuor Meteorologicos, & ante omnes libros de animalibus, & de plantis. Verum hi, vt mihi videtur, magnâ cæcitate laborârunt, vt duos apertissimos, in quos lapsi sunt, errores non viderint: vnus est, quod tractatio de mineris præcedere debuerit quartum Meteorologicum; sic enim præposterum ordinem seruasset Aristoteles, præponens speciem generi; est enim minera species misti perfecti, de quo agitur in illo quarto libro. Adde quod minera non est mistum imperfectum, sed perfectum, quod etiam diutissime durat; habet enim perfectam mistionem, & ex omnibus elementis constat, quippe constat ex duobus simul halitibus minera quælibet, quorum alter refert naturam terræ & ignis; alter vero aeris & aquæ: itaque consideratio mineralium ad Meteorologicos libros, qui de imperfectis sunt, minime pertinebat. Alter error est, quod breuem illum sermonem de mineris dicant esse perfectum, ita vt nulla amplius de his tractatio requiratur; nam ibi Aristoteles generaliter solum de his loquitur, & nil aliud docet, nisi quod ex duplici halitu generantur; nullam enim facit distinctionem fosilium, & metallorum, siue inter se, siue in suas species; deest igitur propria, & particularis tractatio singulorum, sine qua perfectam haberi in eo vno breui capite tractationem minerarum dicere vanissimum est; idque Aristoteles ipse eo in loco rotundo ore confitetur, dum his verbis breuem illum sermonem cõcludit [*communiter de his dictum est, singillatim autem considerandum intendentibus secundum vnum quodque genus*] affirmat igitur considerandum esse singillatim de lapidibus & metallis, nosque ad particularem tractationem remittit, quæ omnino necessaria est, si naturalis scientia debet esse perfecta. His ego argumentis ductus, sequendum esse arbitror tertiam opinionem, quæ Auerrois est, & Olympiodori, qui putant esse omnino necessariam particularem, atque distinctam tractationem de mineris præter illam generalem, quæ habetur in vltimo capite tertii Meteorologici; nunquid autem de mineris scripserit Aristoteles præter vltimum illud caput tertii Meteorologici, incertum est; scriptum quidem esse ait Olympiodorus, sed, vt ego arbitror, coniectat potius, quam asseueranter affirmet, quoniam Alexander in declaratione vltimorum verborum illius postremi capitis tertii libri dicere videtur, proprium hunc de mineris librum non ab Aristotele scriptum esse, sed ab aliis, præsertim vero à Theophrasto: Auerroes quoque in initio primi Meteorologicorum, numerans ordinatim omnes libros naturales, inter eos locat librum de mineris; sed postea inquit ex nominatis libris aliquos ad nostras manus non peruenisse. Ego quidem, etsi non dubio necessarios omnino esse libros de mineris ad huius scientiæ perfectionem, credo tamen potuisse contingere, vt eos nunquam Aristoteles scripserit; non sum enim in eo communi errore, vt putem necesse esse Aristotelem ita perfectam tradidisse naturalem philosophiam, vt nihil quod ab humano ingenio inueniri, aut cognosci queat, prætermissum ab eo esse potuerit; illud quidem puto esse confitendum, Aristotelem ita artificiose huius scientiæ fabricam; quam in præsentia declarandam suscepimus, construxisse, & confecisse, vt quamuis rebus ipsis, ac materiæ (vt ita dicam) addi aliquid possit, artificio tamen, & formæ nihil; ipsam enim scientiam in omnes suas partes distribuit, easque optime disposuit, ita vt facile cuique sit, si quid in aliqua parte desit, addere, & addita in satis quæque locis collocare: & hæc omnia puto ipsummet significasse in primo capite primi libri Meteorologicorum. Dicere igitur possumus, scriptos ab eo fuisse libros de fossilibus, & metallis, qui postea perierint: dicere etiam possumus, nullos esse scriptos, sed satis ei fuisse illa, quæ de his pauca scripsit in vltimo capite tertii Meteorologicorum, ipsumque in calce eius capitis significasse, se horum tractationem aliis postea absoluendam reliquisse; quod postea præstitit Theophrastus, ac posterioribus etiam temporibus Albertus

Primum argumentum. *Secundũ* *Tertiũ.* *Quartũ.* *Confutatio.* *Opinio Vera.*

A B C D E F

bertus Magnus, seu quisquis ille fuerit, qui A quatuor, quos habemus, libros diligenter, & egregie scripsit de mineris. *Locus lib de mineris.* Vtcunque sese res habeat, siue scripsit Aristoteles libros de mineris, siue non scripsit, necessarij omnino sunt ad huius scientiæ complementum, propriusque eorum locus nullus alius est, nisi statim post quartum Meteorologicorum, vt censuit Auerroes in initio primi libri Meteorologici, & in vltimo commentario quarti, quam sententiam sequutus Albertus, libros à se compositos de B mineris locauit statim post quatuor Aristotelis Meteorologicos, & ante omnes libros de animalibus. Ratio autem huius ordinis manifesta est: quum enim in quarto Meteorologico agatur de misto perfecto homogeneo vniuerse sumpto, agendum postea erat de speciebus: species autem huius sunt fossilia, & metalla omnia, & illa, quæ in animalibus, & plantis insunt, similares partes, vt caro, os, cortex, lignum; statim igitur quartum Meteorologi- C cum sequitur tractatio de mineris; nam reliquis similaribus nulla propria tractatio conueniebat; quum enim non ideo sint in rerum natura, vt per se existant, sed vt animalium, & plantarum partes sint, cognouit Aristotel. non esse alibi de his agendum, nisi in iis ipsis libris, in quibus de animalibus, ac de plantis ageretur: nulla igitur erat species misti perfecti similaris, de qua seorsum agendum fuerit post quartum Meteorologicum, nisi fossi- D lia, & metalla; post libros autem de mineris, sequuntur statim libri de animalibus, & plantis, vbi & de carne, & de neruo, & de ligno, & de aliis similaribus agitur, ex quibus tanquam ex materia constant animantium partes dissimilares. *Dubium* Sed aduersus ordinem memoratorum librorum oritur dubium, quod multos turbauit: nam si quartus Meteorologicus est de misto perfecto homogeneo vniuerse sumpto, & huius species sunt fossilia, & me- E talla, Aristotel. de his agens in vltimo capite tertij libri, de speciebus prius egit, quam de genere, quod faciendum non est, siquidem vniuersalia in doctrina sint particularibus anteponenda. *Solutio aliorum.* Responsio, quæ ab aliis ad hoc dubium afferri solet, hæc est; vniuersalia sunt anteponenda particularibus; nisi facilioris doctrinæ ratio in contrarium vrgeat; quoniam igitur fossilia, & metalla ex duobus illis halitibus generantur, ex quibus aliæ omnes res F Meteorologicæ, facilioris doctrinæ ratio postulauit, vt Aristoteles continuato sermone totam eorum, quæ ex duplici halitu generantur, tractationem absolueret; ideo post res omnes Meteorologicas voluit etiam de mineris loqui in illo vltimo capite tertij libri, & ita particularia vniuersalibus anteposuit facilioris doctrinæ gratia. *Confutatio.* Hæc communis responsio mihi quidem omnem tollere difficultatem non videtur: nam si continuata tractatione agendum erat de omnibus iis, quæ ex duplici halitu generantur, oporteret totam quoque de mineris tractationem, quæ desiderantur, interponi inter tertium & quartum Meteorologicorum, quod tamen nemo vnquam asseruit; omnes enim qui necessariam esse talem tractationem confessi sunt, eam post quartum Meteorologicorum collocarunt. Est etenim hoc consentaneum rationi, quia quum species cognosci perfecte non possit, ignorato genere, potest quidem rudis aliqua, & imperfecta speciei tractatio tractationi generis anteponi, facilioris doctrinæ gratia, qualis est breuis illa tractatio, quæ habetur in postremo capite illius tertij libri; sed perfecta tractatio nullo pacto, dum generis natura non est perfecte cognita. Licet igitur verum sit id, quod illi dicunt, ordinem doctrinæ præcipue respicere nostram faciliorem cognitionem, difficultas tamen hæc non tollitur, quia non rectam, vel saltem non perfectam rationem adducunt huius facillioris doctrinæ. *Solutio propria.* Ego igitur dicendum puto, caput illud vltimum tertij libri non esse tractationem de mineris, proinde non esse ab Aristotel. antepofita particularia vniuersalibus, sed esse potius tractationem de duplici halitu, & ibi institutam ad plenam ipsorum halituum cognitionem; quod quidem videtur sententiam illam confirmare, quod in tribus Meteorologicis libris duo halitus habent locum subiecti, cuius accidentia quæruntur. Quemadmodum enim alias diximus uim æterne mouendi considerari tum in octauo Physicorum ob cognitionem æterni motus in corpore naturali, tanquam huius causam; tum in duodecimo Metaphysicorum propter cognitionem substantiæ à materia abiunctæ, tanquam eius proprietatem, siue attributum: & in cœlo vim mutandi hæc inferiora considerari tum in secundo de generatione propter cognitionem mutationis, quæ fit in his inferioribus corporibus, cuius est causa; tum in libro secundo de Cœlo propter ipsius Cœli cognitionem, tanquam eius proprietatem: & quatuor simplicia corpora in libris de generatione considerari vt elementa mistorum; eadem autem in tertio libro de Cœlo vocari elementa, & cognosci esse elementa mistorum, vt ipsa secundum se cognoscantur, & omnia eorum attributa, quia esse elementa mistorum est quædam aliorum corporum proprietas: ita nunc dicendum videtur, esse duorum halituum proprietatem, vt ex iis hoc, vel illud generari aptum sit. Ad plenam igitur duorum halituum cognitionem,

nem, non ad cognitionem ipsorum mineralium dicere voluit Aristoteles pauca illa de fossilium, ac metallorum ex duobus halitibus generatione, seu potius generabilitate; reuera enim de eorum generatione nihil ex eo capite addiscimus, quum ipse generationis modus ibi non declaretur; declarandus enim est in propriis libris, in quibus mineræ locum habeant subiecti tanquam species misti perfecti homogenei, duo autem halitus locum ibi habent principiorum; quum iidem in tribus Meteorologicis vel subiecti solummodo locum habeant, vel non minus subiecti, quam principiorum. Hoc modo sublata esse videtur omnis difficultas. Restat vt argumenta pro aliis prius adducta soluamus.

Ad primum argumentu aliorum.

Ad primum dicimus, non satis esse pauca illa, qui dicuntur in vltimo capite tertij libri de cognitione fossilium & metallorum; satis quidem sunt ad plenam duorum halituum notitiam, ipsæ autem mineræ non sunt solum affectiones, quæ duobus halitibus accidant, sed sunt mista perfecta, in quibus est facta vera mistio, & vera naturæ vnio: quatuor enim elementorum formæ versæ sunt in formam vnam substantialem mediam ab eis distinctam; cæteræ autem res Meteorologicæ, quæ ex duobus halitibus gigni dicuntur, non habent veram mistionem, nec formam substantialem prouenientem ex congressu formarum elementorum, sed accidentia tantummodo sunt duorum halituum, licet instar formæ esse videantur, quum dent rebus illis nouum nomen, faciantque appellari niuem, grandinem, pluuiam. De his itaque agendum est in tribus Meteorologicis tanquam de accidentibus duorum halituum; at de mineris, quum sint mista perfecta, alio loco agendum est; satis quidem fuit in tribus Meteorologicis cognoscere duorum halituum aptitudinem, vt ex iis generentur fossilia & metalla, sed ipsa secundum se ibi satis confuse, & ruditer cognoscuntur, vt cuique rationis compoti manifestum esse potest: neque enim satis est conuenientia in communi materia, vt aliqua dici debeant ad eandem scientiæ partem pertinere; sed requiritur etiam conuenientia in forma, & natura, & in modo generationis ex illa materia.

Ad secundum.

Secundum argumentum vanissimum est, quia quum genus non existat nisi in speciebus suis, solent scriptores, dum agunt de genere, nominare exempli gratia species: sic nominantur in libris Physicæ auscultationis variæ species corporis naturalis, nec ob id sumuntur vt iam perfecte cognitæ, sed vt confuse notæ; neque etiam declarantur secundum proprias rationes, sed secundum communem rationem generis, de quo ibi agitur.

Ad tertium.

Ad tertium sumptum ex verbis Aristotelis in calce primi

A cap. primi Meteorologicorum, dico non esse ibi eius consilium omnia penitus enumerare, quæ post libros Meteorologicos tractanda manebant, sed satis habuit animalia, & stirpes tanquam præcipua nominare, quorum cognitio maxime expetibilis est, tum ob eorum nobilitatem, tum ob cognoscendi difficultatem, & tractationis prolixitatem, quæ plurimos libros postulabit. Ad hoc autem comprobandum sumo ex Aristotele in eodem loco duplex argu-

B mentum: primum, quia non absolute dicit sola animalia, ac stirpes superesse, sed dicit fere absolutam, ac perfectam fore scientiæ naturalis traditionem; dicens enim [*fere*] indicat alia quoque esse tractanda, quæ, vt minoris momenti, nominata non erant: præterea in illo 1. cap. ea tantum recensuerat, quæ in tribus prioribus Meteorologicis consideranda erant, de iis autem, quæ in quarto, ne verbum quidem fecerat; itaque si istorum argumentatio effica-

C citatem habet, non minus excludit quartum Meteorologicum, quam libros de mineris: sensus enim verborum Aristotel. erit, quod post tres Meteorologicos nil aliud tractandum manebit, nisi animalia, & plantæ; subticuit igitur & ea, quæ tractanda erant in quarto, & mineras, tanquam res cum Meteorologicis magis coniunctas propter considerationem elementorum, quæ in horum omnium tractatione est omnino necessaria; & sola rerum vere Meteoro-

D logicarum expressione voluit etiam implicite complecti & mistum perfectum homogeneum, de quo agendum erat in quarto: & eius species fossilia, & metalla, de quibus in libris de mineris vel ipsemet tractaturus erat, vel aliis tractandum relinquere statuebat. Hoc idem confirmare possumus auctoritate Aristotel in calce libri de longitudine & breuitate vitæ, vbi hæc verba leguntur [*Reliquum est considerare de iuuentute & senectute, & vita, & morte, his enim determina-*

E *tis, finem habebit, quæ de animalibus, methodus*] tacet tamen sanitatem & morbum, de quibus postremo loco librum scripturus erat, vt in primo cap. libri de sensu, & sensilibus proposuerat; satis enim habuit aliqua præcipua accidentia nominare. Itaque testimonio Aristot. manifestum est argumentationem hanc nullius esse momenti.

Ad quartum.

Ad postremum argumentum sumptum ex vltim. cap. 4. libri dico, Aristotel. ibi non proponere agendum statim de animanti-

F bus; sed solum dicere agendum esse de partibus similaribus in libris de animalibus, & plantis: quoniam enim nominauerat in eo capite carnem, & neruum, & corticem, & alia similaria, quæ sunt partes animalium, & plantarum, quæ credere poteramus propriam, ac separatam tractationem postulare, ideo inquit de his agēdum esse postea in lib. de animantibus vt ex horum cogni-

cognitione noscamus dissimilares partes, & ex his tandem animalia ipsa, & plantas; sed non dicit esse de his statim agendum; ideo Auerroes ibi dicit de singulis illis similaribus agendū manere in tribus libris; in libris de mineris, in libris de plantis, & in libris de animalibus: hos enim omnes voluit Auerroes sequi quartū illum Meteorologicorum. Hæc dicere volui, vt ostenderem, non probari his argumentis nullum ab Aristotele scriptum esse librum de mineris. Attamen nihil etiam absurdi esset, si diceremus Aristotelē & in 1. cap. libri 1. Meteorolog. & in postremo quarti ita esse loquutum, quod nullum de mineris librum scribere statuisset; per hoc enim non stat, quin post 4. Meteorologic. necessarii sint libri de mineris, & quin ipsemet Arist. nouerit eos esse necessarios.

Partitio totius tractationis de Animantibus. Cap. XXXI.

Partitio scientiæ naturalis secundum alios. Totam naturalium rerum tractationem in duas partes secare multi solent; vnam dicunt esse de inanimatis, quam hactenus percurrimus; alteram vero de animatis, quam modo aggressuri sumus: diuisionem hanc ego quidem non refuto, in eo tamen corrigenda esse arbitror, quod altera prior pars nō de inanimis tantum fuit, sed de iis quoque, quæ ipsis communia sunt cū animatis, nam corpus naturale commune, de quo agitur in libro Physicæ auscultationis, non sola inanima; sed animata quoque complectitur, vt Aristot. ibi in initio 2. libri testatur; sic corpus mistum, de quo in lib. de Ortu, & interitu: sic etiam mistum perfectū homogeneum, de quo in quarto Meteorologic. *Partitio rectior.* Rectius igitur dicemus, priorē huius scientiæ partem fuisse de iis rebus naturalibus, quæ vel inanimis, & animatis cōmunia, vel inanimatorum propria sunt, alteram vero, quæ sequitur, de iis tātum esse, quæ sunt propria animatorum. Huius igitur partis seriem explicaturi, quæ & rerū nobilitate, & varietate, & difficultate, & librorum numero digna maxime est consideratione, nos facta prius rerum cōsiderandarum diuisione, & partitionem librorum, & ordinem, atq; dispositionis artificium, & subiectam in singulis materiam declarare nitemur. *Diuisio tractationis de viuentibus.* Tota sequens pars, quæ ad viuentia pertinet, tres videtur præcipuas partes habere debuisse; quum enim ab vniuersis ad singula progrediendū sit, primo loco agendum est de ipso viuente corpore generaliter accepto, ibiq; & de anima communiter, & de eius parte vegetali, qua animātia cuncta participant, & de iis, quæ eam consequuntur, pertractandum: secundo loco de animalibus tum generatim, tum speciatim: tertio loco de plantis: siue (vt Auerroi placuit) secundo loco de plantis; tertio de animalibus. Attamen Aristoteles totam de viuentibus tractationem in duas tantum partes diuisit; vnam de animalibus, alteram vero de plantis; non quod illam, quæ de viuente genere est, prætermiserit, sed quia ob doctrinæ facilitatem voluit eam cum illa, quæ est de animalibus, commiscere, adeo vt in libris de animalib. tum illa tractentur, quod sunt animaliū propria; tum etiam illa, quæ sunt eis communia cum plantis; in reliquis vero, qui de plantis sunt, illa tantummodo, quæ propria plantarum sunt, tractanda relinquantur. Ratio, quæ Aristotelem mouit, fuit, quoniam illa, quæ cōmuniter plantis, & animalibus competunt, distinctiora in animalibus, proinde faciliora cognitu sunt, in stirpibus vero rudiora, & obscuriora, cuiusmodi sunt vegetalis animæ facultates omnes, & operationes, & organa. Quū itaq; oculatissimus ille Philosophus animaduertisset difficillimum esse hæc omnia cōsiderare in corpore viuente communi, quod mente à suppositis speciebus abiunctum sumatur, statuit ob faciliorem doctrinam ea omnia considerare in animalibus, vt proportione quadam in plantis eadem cognoscantur, qua de re alias plura scripsimus in lib. de Methodis, quæ quum nec repetenda hîc, nec ignorandi sint, inde petantur. *Lib. 1. cap. vlt.* Ex his colligere possumus Auerrois errorē, qui putauit libros de plantis esse libris de animalibus anteponendos, quod plantæ naturam habeant simpliciorē, quam animalia. *Opinio Auerrois de libris de plantis.* Attamen deceptus est Auerroes, quia sine cognitione eorū, quæ viuenti corpori communiter competunt, non bene poterant stirpes cognosci: non potest enim perfecte cognosci species ignorato genere; ipsius autem viuentis generis, omniumq; ad ipsum attinentium tractatio cōmista est, quemadmodum diximus, cum tractatione de animalibus; quamobrem necessarium omnino fuit libros de animalibus anteponere libris de plantis, idque Aristoteles aperte testatur in calce libelli de longitudine, & breuitate vitæ, vbi asserit se tunc esse in libris de animalibus, posterius autem acturum de plantis. *Confutatio.* Quod autem in libris de animalibus tractentur omnia, quæ viuentibus omnibus communia sunt, illa ipsa tractatio declarat; in libris enim de anima agitur, & de anima generaliter, & de anima vegetali, tanquam de viuentis corporis anima: & in iis libris, qui solent vocari Parui naturales, agitur de vita, & morte, de longitudine, & breuitate vitæ, ac de aliis, quæ communiter competunt omni viuenti. Sed clare hoc testatur Aristoteles in principio libri de Sensu, & sensilibus, vbi proponit se acturum de animalibus, ac de viuentibus omnibus, nec non de omnibus eorum tum propriis, tum communibus operationibus. Errarunt etiam ob id quidam alij, qui

qui omnia, quæ dicuntur in libris de animali- A bus, tractari putârunt propter sola animalia, non propter stirpes: sic enim errorem manifestissimum attribuunt Aristoteli, vt ea, quæ primo competunt generi, considerauerit in specie; nempe ea, quæ viuenti primo competunt, attribuerit animali, quem errorem Aristot. ipse iam in 1. lib. Posteriorum damnauerat.

Diuisio & ordo omnium librorum de Animalibus iuxta propriam opinionem. B
Cap. XXXII.

QVoniam igitur ita de animalibus ordiendum esse Aristoteles duxit, vt in ipsis communior quoque viuentis natura consideraretur, illud in primis considerandum nobis proponitur, in quot partes, seu libros diuisa esse debuerit hæc de animalibus tractatio, & quo ordine ii omnes libri disponendi sint. Eam igitur, quam esse putamus rei veritatem, totamque horum librorum seriem prius exponemus; C deinde vero si qua aduersus eam dubia ob aliorum opiniones digna consideratione esse videbuntur, ea ad exquisitiorem rei declarationem expendemus, atque soluemus. Dictum à nobis est alias, perfectam cuiusque subiecti cognitionem in duobus consistere, in cognitione naturæ, & propriorum ipsius accidentium; naturam autem, & essentiam rei cognoscere non possumus, nisi propria eius interna princi- D pia, ex quibus constat, intelligamus; acturus ergo Aristoteles vno, & eodem discursu de animalibus, ac de viuente corpore vniuerse, cognouit duas esse debuisse huius tractationis partes; vnam, in qua de internis principiis viuentium ageretur; alteram, in qua de accidentibus, & operationibus consequentibus, tales duas partes habuisse etiam tractationem de corpore naturali communi iam ostendimus; nam in duobus prioribus libris Physicæ auscul- E tationis agitur de eius principiis; in sex autem posterioribus eiusdem accidentia considerantur. Quoniam igitur corpus animatum, & animal ipsum principia habet interna, propriam materiam, & formam, hæc fuerunt in primis consideranda; materia propria, ac proxima animalium sunt eorum partes tum dissimilares, quæ eorum membra dicuntur, vt brachia, caput; tum similares, vt os, & caro; forma vero est anima: primum igitur locum sibi vendi- F cauit tractatio de partibus animalium, deinde de anima; his enim cognitis, iam plene cognita est ipsa animalium natura; postea vero agendum fuit de accidentibus, & operationibus consequentibus, quæ omnia Aristoteles ordinatissime exequutus est; qui præterea animaduertens, tractationem de animalibus

Primo libro de Meth. c. vlt. & in 1. de Præcogn.

magna varietate ac difficultate refertam esse, statuit ad maiorem doctrinæ facilitatem omnibus aliis libris anteponere libros de historia animalium, in quibus & de animalium principiis, & de eorum accidentibus, & operationibus ea, quæ experientia, & sensu cognosci potuêre, nobis exponeret, sine vlla causarum redditione; vt postea earundem rerum scientialem tractationem sequentibus libris traderet. Itaque libri de historia sunt præparatio quædam ad alios omnes de animalibus libros; tradunt enim cognitionem, quod ita sit; alii vero sequentes earundem rerum causas declarant, & docent propter quid; ideo illi iure fuerunt appellati historici, quum reliqui non historici, sed scientiales potius sint appellandi. Videmus autem & in libris de historia eandem illam tractationis partitionem, quam in aliis libris iam declarauimus; nam quatuor priores libri de historia pertinent ad principia animalium, non quidem ad animam (hæc enim insensilis est, nullaque de ipsa esse poterat historica tractatio) sed ad solam materiam; agitur enim in iis quatuor libris historice de animalium partibus, in reliquis autem posterioribus agitur de operationibus, & accidentibus consequentibus, ita vt posterior illa historiæ pars respondeat posteriori parti tractationis scientialis, quæ post libros de anima in paruis (vt vocant) naturalibus continetur; altera vero prior historiæ pars respondeat libris de partibus animalium, quibus in parte scientiali primum diximus locum deberi. Si quis igitur quærat, an libri de historia sint pars scientiæ naturalis, dicere possumus esse modo aliquo eius partem, & aliquo etiam modo non esse; pars enim dici possunt, quatenus ad aliorum cognitionem plurimum conferunt, & alii eorum intelligentiam præsupponunt; quare primi omnium librorum de animalibus sunt libri de animalium historia. Si vero eos tantum libros, qui demonstratiue sint scripti, comprehendere velimus, libri de historia non sunt pars scientiæ naturalis, & hac ratione primi omnium librorum de animalibus sunt quatuor libri de partibus animalium, quod etiam indicat magnum, ac prolixum eorum librorum prooemium, quod occupat totum primum librum; non enim librorum tantum de partibus, sed omnium ad animalia pertinentium librorum commune prooemium est, quo fit, vt illud dicendum sit initium scientialis tractationis, de animalibus, vt cuique eum primum librum legenti, manifestum esse potest; videtur enim Aristoteles peracta tota animalium historia, aggredi iterum earundem rerum scientialem tractationem, ideoque tam prolixum prooemium apponere voluisse libris de par-

Lib. de histori animalium.

b. de ...rtibus ...ima...m.

de partibus animalium, tanquam exordium totius tractationis de animalibus. Post libros igitur de historia ponendi statim sunt quatuor libri de partibus animalium, de quorum diuisione in partes non est quod in præsentia dicamus: satis sit hoc annotare, Aristotelem in iis libris demonstratiue de partibus agere, quod in prioribus de historia libris non fecerat; singularum enim partium causas assignat finales, nam finis cuiusque partis est propria operatio, & proprium munus, ad quod singulam partem tanquam instrumentum ad finem natura direxit; sunt enim omnes animalis partes instrumenta animæ ad varias edendas operationes, instrumenti autem natura optime ex eius fine declaratur. Ex hac potissimum naturalis philosophiæ parte sumit ars medica partem illam, quæ physiologica dicitur, in qua de humano corpore, ac de eius partibus sermo fit, quum Medico illas curaturo necessaria penitus sit earum cognitio; ob id Medici, qui artificiosam, ac fructuosam facere volunt humani corporis anatomen, imitari Aristotelem debent, non in libris de historia, sed in libris de partibus methodice de ipsis partibus agentem: duo namque omnino cognoscenda sunt ad perfectam ipsarum partium notitiam habendam; vnum est proprium cuiusque partis officium, propriaque operatio; alterum vero, quod ex illo deducitur, ea, quæ in singula parte requiritur elementorum commistio, & primarum qualitatum temperies; horum enim altero ignorato, non potest aliqua humani corporis pars dici perfecte cognita. Quatuor libros de partibus sequitur statim liber de animalium incessu, qui similiter de partibus est; nempe de illis, quæ pertinent ad motionem animalis, cuiusmodi sunt crura, pedes, & in auibus alæ, & aliæ eius generis; has enim partes secernere voluit Aristoteles ab aliis, quæ in quatuor libris, qui de partibus inscribuntur, consideratæ fuerunt, de quo partium discrimine aliqua postea dicemus. Librum de incessu sequuntur libri de anima, quia post considerationem materiæ animalium, quæ in quatuor libris de partibus, & in libro de incessu habetur, sequitur vt statim agatur de forma, quod Arristoteles præstat in libris de Anima. Hunc esse debere memoratorum librorum ordinem, tum ipsa, quam declarauimus, ratio demonstrat, tum clarum Aristotel. testimonium confirmat: nam in primo capite secundi libri de partibus animalium, & in primo capit. libelli de incessu aperte asserit, se iam in libris de historia docuisse, quod animalia ex iis partibus constent; postea vero dicendum esse, quamobrem ex iis constent, & earum causas esse inquirendas; inquit igitur libris omnibus de partibus, & de

...rs me...ina ...ysiolo...a.

...ber de ...essu ...ima...m.

...de ...ima.

A incessu præcessisse libros de historia. Quod autem liber de incessu sequatur statim quatuor libros de partibus, testatur Aristotel. in postremis verbis quarti de partibus dum inquit [*sequitur vt de partibus incessui animalium inseruientibus disseramus.*] Demum in calce libri de incessu inquit Aristotel. [*his ita determinatis, proxime sequitur, vt agamus de Anima*] eum igitur horum librorum ordinem esse voluit, quem diximus. Non est autem silentio prætereundum illud, *Primo de Meth. cap. vlt.*
B quod etiam in operibus Logicis tetigimus, discrimen librorum de Anima cum libris de partibus; in his enim agitur de partibus propriis animalium, in libris autem de Anima non de sola animalium anima, sed de illa quoque, quæ est animali communis cum stirpe; nam in secundo libro agit primo loco de anima latissime sumpta, postea de prima eius parte; quæ vegetabilis dicitur, quæ vtraque tractatio non magis de animalium, quam de stirpium forma di-
C ci potest; postea agit de animæ parte sensibili, quæ est propria animalium; mox in tertio libro de parte rationali, quæ est hominis propria. Ratio autem huius discriminis sumitur ex iis, quæ antea dicta sunt: Aristotel. enim constituit in animalibus considerare non ea solum, quæ ipsis proprie competunt, sed etiam illa, quæ sunt eis communia cum plantis; exordiens igitur à materia proxima nullam inuenit communem animali cum planta, non potuit igitur
D nisi propriam animalium materiam considerare, quæ sunt partes ipsæ animalium, nisi dicamus aliquas nutritioni, & accretioni animalis inseruientes esse quadam proportione communes, quatenus aliæ eisdem muneribus fungentes reperiuntur in plantis; at certe proprie, & (vt dicunt) formaliter communes nullæ sunt. Ad formam autem animalis considerandam accedens, debuit omnis animæ, quæ in animali insit, considerationem facere; quo-
E niam igitur in animalibus omnes insunt animæ partes, seu gradus omnes debuit eo, quem diximus, ordine considerare; hoc tamen non ita intelligere debemus, vt aliqui intellexêre, vt dicamus quamlibet animæ partem tractari vt animalis; nam si vegetalem animam consideraret vt animalis, id, quod primo generi competit, attribueret speciei; quam in primo Posteriorum dixit sophisticam esse considerationem, & nullam scientiam parere. Quam-
F obrem ne vitium hoc Aristoteli ascribatur, dicendum est omnem quidem animam ab eo in animali considerari, non tamen omnem vt animalis, sed tum animam late acceptam, tum partem vegetantem considerari vt viuentis corporis, quod in animali inest; & commune genus est animalis & plantæ, ita vt omnia quæ ibi dicuntur, & animali, & stirpi competere intelli-

telligantur. Post declarata animalium principia, materiam, & formam, sequebatur vt Aristoteles de accidentibus, & operationibus ageret, quod fecit in iis libris, qui solent vocari Parui naturales; horum primum esse librum de Sensu & sensilibus, manifestum est, quum in eius initio Aristotel. totam sequentem tractationem cum præcedentibus de Anima libris connectens, suumque insequentibus consilium aperiens his verbis vtatur [*Posteaquam de Anima dictum est secundum seipsam, consequens est facere considerationem de animalibus, vitamque habentibus omnibus, quæ sint propria, & quæ communes operationes ipsorum* Asserit igitur eum librum, & alios sequentes sequi statim post libros de Anima; asserit etiam ore rotundo, se non de solis animalibus, sed & de omnibus viuentibus locuturum; & præterea asserit, se nil aliud esse tractaturum in sequenribus libris, quam operationes tum animalium proprias, tum viuentibus omnibus communes: quare mainfestum est, illud esse commune procemium omnium paruorum naturalium, quum etiam Aristotel. statim nominet cætera omnia, quæ post eum librum in aliis sequentibus consideranda sunt. Horum igitur sequentium librorum ordinem inter se, & ordinis rationem declaremus; quod enim ad ordinem ipsum attinet, is nullam videtur habere difficultatem, quum partim ab Arist. ipso exponatur, partim communi aliorum consensione concedi videatur. Primum enim post libros de Anima esse omnium paruorum naturalium librum de sensu & sensilibus, & Aristoteles ipse in eius libri initio testatur, & omnes fatentur: in calce autem eiusdem libri proponit agendum statim de memoria, & reminiscentia; postea sequitur liber de Somno, & Vigilia, & alii cum eo connexi, nempe de somniis, ac de diuinatione per somnum; deinde post hos, liber de communi Animalium motu, in cuius libelli fine Aristoteles epilogum faciens eorum quæ prius tractauerat, eo, quem diximus, ordine eos omnes libros disponit, proponitque statim agendum de generatione animalium; librum igitur de motu statim sequuntur quinque libri de generatione animalium. Tandem omnium postremi ab omnibus collocantur libri illi, qui ad durationem animalis, viuentisque omnis pertinent; ii autem sunt, de longitudine, & breuitate vitæ, de iuuentute, & senectute, de vita & morte, & respiratione, ac demum de sanitate, & morbo; hunc enim ordinem ab ipso Aristotel. fuisse constitutum patet tum in primo capite libri de Sensu, & Sensilibus, tum in calce libri de longitudine, & breuitate vitæ, & in initio libri de iuuentute, & senectute. De ordine igitur horum librorum non est dubitandum, quanquam de libris de Animalium generatione ali-

Parui naturales.

Lib. de Sẽsu, & Sensilibus.

Ordo paruorũ naturaliũ.

A B C D E F

qui, quorum dogma mox expendemus, aliam proferre sententiam ausi sunt. Nunc huius ordinis rationem nos considerare oportet, quum enim in aliquibus necessarius omnino sit ordo, ita vt alius seruari non potuerit, in aliquibus vero non necessarius, sed propter melius, nos vtriusque rationem cognoscere debemus. Ante omnia quum memoratarum operationum aliæ sint propriæ animalium, aliæ cunctis viuentibus communes, non est ignorandum id, de quo diffusius diximus in libr. de Methodis, accidentia propria speciei duplicia esse, alia namque omnino speciei naturam consequuntur, non naturam generis, cuiusmodi est sensus, qui solam animalis naturam insequitur, non naturam viuentis; alia vero, quum absolute naturam generis consequantur, tamen à propria speciei natura ita ad certos proprios modos restringuntur, vt speciei propria fiant, huiusmodi est modus animalium; quum enim absolute sumptus motus naturam absolute sumptam insequatur, proinde primo competat corpori naturali generi, variis tamen modis à naturis specierum restringitur, & fit proprius singularum; motus enim simplex proprius est corporis simplicis, & motus animalium insequitur non amplius naturam absolute acceptam, sed naturam animalis; aliqui etiam particulariores modi existunt, quibus fit alius hominis, alius equi, alius canis proprius motus: sic generatio absolute accepta primo competit corpori naturali caduco, at animali competit proprius quidam generationis modus, qui ipsius naturæ est consentaneus, & dicitur generatio animalium, quæ est species generationis late sumptæ, sicuti etiam motus animalis est species motus generaliter accepti. Tria igitur sunt accidentium genera, quæ ab Aristotel. in his libris considerantur, alia communia sunt omnibus viuentibus, quæ etiam vt viuentium, non vt animalium, considerantur ab Aristotel. licet considerentur in animalibus; huiusmodi sunt vita, mors, longitudo, & breuitas vitæ, iuuentus, senectus, sanitas, morbus; modi namque, quibus hæc communiter animalibus, & plantis competunt, consideratione digni extiterunt. Alia vero accidentia ita naturam animalis solam consequuntur, vt nullam cum natura generis habeant affinitatem; huiusmodi sunt sensus, memoria, reminiscentia, somnus, vigilia, somnia, & diuinationes, quæ per somnum fiunt, de quibus singulis libros ab Arist. scriptos habemus. Alia demum quum absolute naturam communiorem consequantur, ab ipsa tamen animalis natura ita restringuntur, vt animalium propria reddantur, vt motus animalium, & eorundem generatio: proprii namq; modi, quibus in animalibus fiũt, ita cognitu digni extiterunt, vt propriam tractatio-

Lib. 1. cap. vlt.

Tria accidentiũ genera in animalib.

ctationem postulauerint, quia iis ignoratis mā- A ca, & imperfecta fuisset naturalis philosophia. De his igitur proprios libros scripsit Aristoteles, tanquam de accidentibus propriis animalium, eosque inscripsit de motu animalium, de generatione animalium; non sic de morte, & vita animalium, nec de iuuentute, & senectute animalium, quia hæc vt omnium viuentium communia accidentia considerare voluit. Hæc omnia accidentium genera quum in his libris tractentur, potuisset Aristotel. in ho- B rum tractatione ordinem seruare à magis vniuersalibus ad minus vniuersalia, & illa, quæ viuentibus omnibus communia sunt, aliis anteponere, postea vero agere de illis, quæ sunt propria animalium, idque omnino facere debuisset, si melioris, aut facilioris doctrinæ ratio hunc ordinem, vt in aliis plurimis solet, postulasset; quum autem nulla postulauerit (cuius quidem rei rationem nos in memorato loco diffuse declarauimus) ideoque vniuersaliora anteponere C coactus ea ratione non fuerit; statuit non recedere ab instituto, voluitque ab iis exordiri, quæ sunt propria animalium, postea vero de aliis agere, quæ viuentibus omnibus communia sunt: quum enim vtraque hæc in animalibus considerare decreuisset, ita eorum tractationes disposuit, vt quæ intimiora naturæ animalis esse viderentur, ea prius tractaret, quæ vero remotiora, posterius. Quoniam igitur naturæ animalis nihil est intimius sensu, siquidem animal per D sensum est animal; ideo statim post libros de anima primum locum inter omnes operationes tribuere voluit operationi sensus, de qua agit in libro de sensu, & sensilibus; vbi illud est nobis animaduertendum, nomen sensus accipi solere tum pro ipsa animæ facultate sensibili, tum pro eius operatione; sensus pro anima acceptus, fuit consideratus in libris de Anima; in hoc autem libro agitur de sensu sumpto pro operatione; & ita inscribitur de sensu; de obiectis au- E tem sensilibus ibi agitur propter operationem, vt magis declaretur, quomodo immutetur organum ex eorum actione, vnde prodit operatio. Librum de sensu & sensilibus sequitur statim liber de memoria, & reminiscentia, quæ quum sint interiorum sensuum operationes, sunt & natura, & cognitione posteriores operationibus sensuum externorum. Hunc sequitur liber de somno, & vigilia, hæc enim cum sensu omnino coniuncta sunt, quia nil aliud est F somnus, nisi quies, & ligatio omnium sensuum, & ab operatione cessatio; quare liber hic coniunctus esse debuit tractationi de sensu, & eum sequi, quoniam eius notitiam præsupponit. Hanc autem sequitur liber de Somniis, deinde liber de Diuinatione per somnum, hæc enim accidunt animali in somno, & eorum tractatio præsupponit cognitas sensuum & externorum, & internorum operationes. Hi igitur

Primo de Meth. cap. vlt.

Lib. de Sēsu, & Sensilibus.

Sensus sumitur, & pro anima & pro operatione.

Lib. de memoria & reminiscentia

Lib. de Somno, & Vigilia.

Libri de somniis, & de diuinatione per somnum.

omnes libri sunt proprij animalium, quia ad solum sensum pertinent, & ea, quam diximus, ipsorum inter se ordinatio necessaria est, quoniam aliter disponi non potuerunt, vt manifestum est. Hos omnes sequitur liber de communi Animalium motu, quia motus est sensu posterior ea, quam tetigimus, ratione, sensus enim omnino insequitur animalis naturam; motus vero non hanc, sed vniuerse sumptam naturam insequitur: naturam autem animalis consequitur modus potius ipsius motus, quam motus ipse: non ita igitur intimus naturæ animalis est modus vt sensus: adde quod sensus datus est animali vt sit, motus vero non est animali necessarius vt sit, sed vt conseruetur; conseruatur enim per cibum, quem sibi quærit per motum; omnibus igitur libris per se ad sensum attinentibus, posterior esse debuit liber de motu animalis; ob quam eandem rationem etiam quatuor libri de partibus Animalium, quum sint de iis partibus, quæ pertinent ad animalis esse, vel ad bene esse, præponendi fuerunt libro de Incessu, in quo agitur de iis partibus, quæ conferunt ad motum, proinde ad conseruationem animalis. Post librum de motu Aristotel. statim locat (vt prædiximus) libros de generatione Animalium quamuis enim alia fortasse ratione generatio & motui, & sensui anteponi potuisset, tamen si Aristot. institutum spectemus, postponenda fuit; est enim operatio animalis, quæ neque ad eius esse, neque ad conseruationem pertinet, sed ad solam conseruationem speciei; potest enim & existere animal, & diutissime conseruari, quod omni prorsus vi generandi sit orbatum: non est tamen ignorandum, generationem alio modo respicere naturam vniuersalem, alio particularem; respectu enim naturæ vniuersalis, quæ præ cæteris quærit conseruationem specierum, præcipua magis est generatio, quam motus; at si particularem cuiusque naturam spectes, ea præcipue vult indiuiduum seruari, deinde vero speciem; officium enim est naturæ vniuersalis, finem vltimum rebus, ad quem tendant, statuere; naturæ autem particularis, iussa quodammodo illius exequendo procedere ordine generationis, quem hic Aristotel. respexisse videtur, primum enim vult animal existere, deinde conseruari ac durare, donec ad ætatem perueniat perfectam, in qua sit aptum generare aliud simile, atque ita speciem conseruare; hac igitur ratione prior est sensus motu, & motus generatione, quia propinquior, & intimior ipsi naturæ animalis. Non defuere tamen, qui de loco libr. de Animalium ortu aliud senserint, quorum sententiam mox expendemus. post libr. de generatione Animalium sequuntur illi omnes, qui quum ad viuentia omnia pertineant, & res tractent communes animalibus & plantis, quæ remotiores esse videntur à propria animalis natura, vt ante diximus, ad postre-

Lib. de motu animalium.

Lib. de generatione animalium.

postremum locum ab Aristot. reiecti sunt; communia omnium viuentium accidentia sunt lõgitudo, ac breuitas vitæ, iuuentus, senectus, vita, & mors, sanitas, & morbus, de quibus agit Arist. eo ordine, qui ad doctrinæ facilitatem conferre visus est; primum quidem locum sibi vendicare videbatur tractatio de longitudine, ac breuitate vitæ, per quam cognosceremus rationem, cur viuentium alia diutius, alia breuius viuant; hoc discrimine cognito distinguenda est cuiusque duratio in partes, quæ dicuntur iuuentus & senectus; ideo Arist. in calce libri de longitudine, & breuitate vitæ, proponit agendum de iuuentute, & senectute, ac simul de vita, & morte; coniuncta namque est horum omnium tractatio, ita vt de omnibus in eodem libro loqui commodissimum esse Arist. iudicauerit; sed cum sermone de vita, & morte coniunxit etiam tractationem de respiratione, & expiratione, quamuis animalibus solis hæc competant, non plantis, propterea quod animalia tamdiu viuunt, quamdiu respirare, & expirare possunt: quum enim id facere nequeunt, moriuntur; itaque sermonem de respiratione coniunxit cum sermone de vita, & morte, & harum tractationem cum tractatione de iuuentute, & senectute, in his enim ætatibus viuere animantia dicuntur, & earum omnium extremum mors est; ideo postrema omnium prædictarum est tractatio de vita, & morte, siquidem per mortem his omnibus finis imponitur. Postremus omnium de animalibus librorũ est liber de Sanitate, & Morbo, vt Aristot. ipse testatur in primo capite libri de Sensu, & Sensilibus; huic vltimus debebatur locus, tum quia sanitas, & morbus cognitionem aliorum dictorum accidentium præsupponunt, tum etiam quoniam alia omnia iam memorata pendent à sola natura; sanitas autem, & ægritudo & à natura, & ab arte: quo fit vt Arist. in 1. c. libri de Sensu, & Sensilibus, & in initio ipsius libri de vita, & morte dicat, tractationem hanc modo quodam esse in confinio scientiæ naturalis, & artis medicæ, quum in ea desinat philosophus naturalis, & ab ea incipiat medicus: quod quidem quomodo sit intelligendum, iã in mea de doctrinæ ordine Apologia declaraui. Hunc igitur ego puto esse verum ordinem omnium librorum de Animalibus, & ipsius ordinis rationem. Restat vt in prædictis libris aliqua consideremus, & aliorum de ordine sententias breuiter expendamus.

Lib. de lõgitudine & breuit. vitæ.

Lib. de iuuentute, & sen. vit. & mor.

Libr. de sanitate. & morbo

Lib. 2. c. 7

Qualis debeat esse tractatio de sanitate & morbo in scientia naturali.
Cap. XXXIII.

QVum omnium de animalibus librorum ordinem exposuerimus, optaret fortasse aliquis, vt etiam singuli cuiusque libri tractationis modum, diuisionemque in partes & par-

A tium seriem edoceremus; ego tamen eo labore supersedere constitui, ne opus hoc, quod breue esse volui, in magnam molem excrescat, quum præsertim hæc in singulis Aristotel. libris per se quisque considerare possit; nobis igitur satis sit vniuersam structuram declarasse. Sed tractatio de sanitate, & morbo postulare videtur vt aliqua de ipsa dicamus, quum enim solum eius libri initium habeamus; ipsa autem tota tractatio desideretur; quo fit vt videre nequeamus, quomodo B de sanitate & morbo egerit Aristotel. & quomodo horum tractatio naturalis à tractatione medica distinguatur, non erit ab re, si de hoc nos aliqua diximus; & quum præter medicos nemo, tanquam philosophus naturalis de sanitate, & morbo scripta, quæ legere possimus, nobis reliquerit, nostram ipsi hac de re sententiam proferamus. Ego igitur quid sentiam, paucis exponam. Philosopho naturali de sanitate, & ægritudine scripturo, duo puto esse obseruanda; C vnum pertinet ad subiectum horum accidentium, alterum vero ad eorum causas; quod ad subiectum attinet, tribuenda sunt omnia accidentia illi subiecto, cui primo competunt, contra quam medici faciunt, qui & sanitatem, & morbum, & multas operationes, ipsasque organicas partes, quæ homini cum multis aliis communes sunt, vt hominis contemplantur; quæ in re quum omni reprehensione careant vt medici, at vt philosophi naturales admittendi non es-D sent: itaque considerare oporteret sanitatem, & morbum vt accidentia viuentis vniuerse sumpti, ita vt non minus stirpium, quam animalium sanitas, & ægritudo consideraretur. Quod vero ad causas attinet, non est ignorandum, sanitatis, & morbi causas, quæ tractantur à medico, alienas esse à philosopho naturali, quum ad effectionem omnes pertineant, non ad scientiam; hæ autem sunt, quæ communiter à medicis auxilia, seu remedia appellantur, quorum E inuentio, & cognitio scopus est artis medicæ docentis, eaque sunt magna ex parte plantarum vires, & proprietates: etsi enim non inficior, debere philosophum naturalem in libris de plantis docere naturas, & proprietates plantarum, ad plenam rerum naturalium notitiam, & ad perfectionem traditionis scientiæ naturalis; dico tamen id in libro de sanitate, & morbo minime esse faciendum; talium enim virium applicatio ad ipsum viuentis corpus sa-F nandum humani arbitrij est; fitque ex habitu artis: sunt igitur à philosopho naturali cognoscendæ plantarum naturæ, & proprietates propter cognitionem plantarum tantummodo, à medico autem propter humani corporis sanitatem efficiendam, vel conseruandam. Quamobrem naturalis de sanitate tractatio debet esse vniuersalis, causasque complecti vniuersales, & naturales; est enim sanitas, propria cuiusque viuentis, seu partis eius temperatura, quæ proue-

Causæ sanitatis, & morbi non omnes pertinent ad naturalem.

prouenit ex elementorum commiſtione; & huius quidem plurimæ ſunt ſpecies pro ſpecierum viuentium, atque earum partium diuerſitate, ſed particularem omnium temperaturarum conſiderationem facere pertinet ad libros de partibus animalium, & ad libros de plantis; quare libro de ſanitate nil aliud reſtat conſiderandum, niſi vniuerſe quid ſit ſanitas, & à quibus cauſis pendeat; ſic enim quid ſit morbus, qui nihil aliud eſſe videtur, quam à prædicta viuentis naturali temperie receſſio talis, quæ lædat operationem; & huius receſſionis cauſas vniuerſales debet naturalis philoſophus declarare, veluti ambientem aerem, & extrinſecus aſſumptum alimentum, à quibus potiſſime viuentium corpora variis modis inceſſanter alterantur, mutanturque temperaturæ naturales; quare ſi eousque procedat mutatio temperiei, vt lædatur operatio, morbus eſt; at particulariores variorum morborum cauſas diſtinguere ad medicum potius, qui curaturus eſt, quam ad philoſophum naturalem pertinere videtur; vt fortaſſe idem de ſanitate, & morbo dicendum ſit, quod de habitibus animi dicitur, hi namque tum vt ſunt habitus, tum vt affectiones; ſeu (vt vocant) diſpoſitiones, per voluntarias actiones acquiruntur, proinde non ad naturalem philoſophum pertinet eorum conſideratio, ſed ad moralem; naturalis enim ſatis habet cognoſcere omnes animæ facultates, in quarum numero illa eſt, qua hos habitus acquirere apti ſumus, ſiue ea vna ſit, ſiue plures; habitus autem ipſos ſiue bonos, ſiue prauos diſtingere, & cognoſcere debet moralis, qui eſt quaſi medicus animi, & particulares cauſas, per quas gignuntur, declarare. Sic etiam debet naturalis philoſophus cognoſcere hanc viuentis corporis aptitudinem, qua & ſanum eſſe poteſt, & ægrum, & vniuerſaliter quid ſit ſanitas, & ægritudo; particulares autem diuerſorum morborum cauſas, nec non eas, quæ ſanitatem conſeruant, & eas, quæ lapſam reſtituunt, ac ſingulos morbos pellunt, cognoſcere ſolius medici officium eſt, hæc enim omnia effectionem reſpiciunt. Ob id eam ego puto eſſe rationem, cur dicat Ariſtoteles tractationem de ſanitate, & ægritudine eſſe quodammodo in confinio ſcientiæ naturalis, & artis medicæ; & in ea deſinere naturalem ſcientiam, ab ea vero medicam artem exordium ſumere: deſinit enim Philoſophus naturalis in vniuerſali conſideratione ſanitatis & morbi, à qua exordiens medicus deſcendit poſtea ad particularem morborum omnium tradendam notitiam, & propriarum cauſarum, tum à quibus producuntur ſinguli, tum per quas expelluntur, quippe qui affectionem molitur, hæc autem non eſt niſi rerum particularium. Idem mihi videtur, aut ſaltem aliqua ex parte ſimilis eſſe reſpectus diſciplinæ moralis, ac ciuilis ad legiſlatoriam; nam in morali, & in ciuili facultate de

Ciuilis diſciplina & legiſlatoria.

A moribus, de virtutibus, ac vitiis, atque de ferendis legibus vniuerſalia præcepta traduntur; legumlatores autem de omnibus, ac ſingulis particularibus leges condunt, per quas in ciuium animis virtutum habitus gignantur, & vitia expurgentur. Quamobrem ſicut bonus medicus eſſe non poteſt, qui non ſit philoſophus naturalis, ita nec bonus legiſlator, qui non calleat moralem philoſophiam: inter eas tamen illud intereſt, quod medicina ſolam effectionem reſpicit,

B philoſophia naturalis non effectionem, ſed ſolam ſcientiam; ciuilis autem, & legiſlatoria ambæ ab actionem dirigũtur, quo fit vt vtramque liceat animæ medicinam appellare, cum eo tamen diſcrimine, quod ciuilis vniuerſalia præcepta tradit, legiſlatoria vero deſcendit ad particularia: aliud autem eſt legiſlatoria, aliud iudiciaria, quæ eſt illa iuriſperitia, quam profitentur illi, qui his temporibus Iuriſconſulti appellari volunt, hanc enim legiſlatoria ignobi-

Iuriſperitia.

C liorem eſſe manifeſtum eſt, idque aperte teſtantur Plato in Gorgia, & Ariſtoteles in primo libro de arte Rhetorica; eſt enim ſimplex quædam peritia, quæ nec ſcientia, nec prudentia, nec ars appellari meretur, quum ſine ratione ſit, hanc enim callere aliquis poteſt abſque vlla ciuilis, ac legiſlatoriæ cognitione; ſed ita videtur eſſe ſub legiſlatoria, vt empirica ſub arte medica; empirica enim, quum rationem ignoret, ars nominari non poteſt, quum ars non dicatur niſi

D quæ cum ratione eſt, vt inquit eo in loco Plato. De modo igitur, quo debet philoſophus naturalis agere de ſanitate, & morbo, hæc mea ſententia eſt, eamque ſignificare viſus eſt Ariſtoteles in ſecundo libro de partibus Animalium, capite ſeptimo, vt quiſque eius verba eo in loco perpendens animaduertere poteſt.

Comparatio librorum de hiſtoria animalium cum reliquis de Animalibus.

E

Cap. XXXIV.

CÆterum quum totam de animalibus tractationem in duas partes diuiſerimus, vnam in qua ſolum quod ita ſit declaratur, quæ nouem libris de hiſtoria Animalium continetur: alteram vero in plures ſequentes libros diuiſam, in qua eorũ, quæ in hiſtoriis dicta erant, cauſæ afferuntur, & declaratur propter quid:

F non erit ab re, ſi vnam cum altera conferentes conſideremus, cui hiſtoriæ parti quis liber reſpondeat, quod quidem breuiter præſtabimus. Notare quidem in libris de Hiſtoria poſſumus earum duarum tractationum diſtinctionẽ, quarum vna ad principia, & ad ſubſtantiam animalis pertinet, altera vero ad accidentia, & operationes, ſed ruditer, nec ita diſtincte vt in aliis ſequentibus libris, quos ſcientiales eſſe diximus; neque id iniuria: ſiquidem rudis & hiſtorica e-

narratio eam exquisitam partium distinctionem, quam demonstratiua cōtemplatio habet, habere minimè potuit. Primo quidem loco de partibus animalium agi in historiis, sicut etiam in parte demonstratiua, manifestum est; nam in prioribus quatuor de historia libris patet agi de animalium partibus, idque Aristot. epilogo collegit in initio quinti. Sed non est ignorandum, tria esse genera partium in animali, aliæ namque pertinent ad esse, seu ad bene esse, de quibus agitur in quatuor libris, qui de partibus animalium inscribuntur; aliæ ad motum, de quibus in libro de incessu; aliæ demum ad generationem, de quibus in libris de generatione animalium: sed hæc partium distinctio in libris de historia non admodum notari potest; de primo quidem partium genere agitur in primo, & in secundo, & in posteriore parte tertij, & in priore quarti, quare eam totam tractationem dicere possumus, quatuor libris de partibus animalium respondere: de partibus autem ad motum conferentib. nil separatim dicitur in hstoriis, sed de his aliqua dicuntur sparsim in memoratis libris, vna cum aliarum prædictarum partium consideratione; quare liber de incessu nullam certam habet in historiis sibi respondentem partem: de partibus autem generationi inseruientibus agit separatim Aristot. in prima parte tertij, & in eius libri initio de his dicendum proponit; quare pars illa tertij respondet scientiali harum partium tractationi, quæ habetur in libris de Generatione animalium. Libris autem de anima in historiis nulla pars respondet, quia nil de anima historice dici poterat, tum quia anima insensilis est, quo fit vt, licèt de ipsius operationibus plura dici potuerint, quæ sensu, & experientia sunt inuenta, de ipsamet tamen anima nihil, tum etiam quia de illis tantummodò institui tractatio historica poterat distincta à scientiali, quæ causam aliquam habent, ita vt de iis declarari possit & quod sint, & propter quid sint: causam habent partes animalium finalem, cuius gratia sunt: causam etiam habent omnes viuentium operationes, vt patet; de his igitur omnibus duplex fieri tractatio potuit; vna historica sine cōsideratione causarum; altera scientialis per causarum traditionem: ast anima in viuentibus causam nullam habet, quia ipsa est prima aliorum omnium causa; qui enim dicunt operationem esse animæ causam finalem, reiiciendi omnino sunt, nec tantum absurdum fuit vnquam ab Aristotele pronunciatum, qui semper pro eodem habuit dicere partes animalium esse propter animam, & esse propter operationes, tanquam propter finem; & semper animam vocauit finem, sed non dixit eam habere finem. Quum igitur anima causam priorem non habeat, duas, vt cætera, tractationes non postulauit; idq; fortasse significare Arist. voluit in primo contextu primi libri de Anima, dum scientiam illam appellauit historiam de Anima, non solum enim denotauit enarrationem veram, qualis esse solet in omni historia, sed etiam significauit nullam de anima historiam præcessisse distinctam à scientiali eiusdem tractatione, sed & illam ipsam esse simul & historiam, & exquisitam, quantum à naturali philosopho tradi poterat, tractationem de anima. Neque etiam puto ob aliam causam Aristotelem eodem in loco historiam de Anima τῇ ἀκριβείᾳ maxime præstantem esse dixisse, nisi quod in iis libris traditur animæ cognitio, quæ omnium, quæ in viuentibus sunt, prima, ac suprema causa est: quoniam enim exquisitissima cognitio est, quando effectus omnes ad primam, & in eo genere summam causam, à qua omnia pendent, reduxerimus, exquisitissima est historia illa de Anima, quia tradit cognitionem animæ quæ est prima causa omnium quæ in viuentibus considerari possunt, ex cuius cognitione cognitio aliorum perfecta habenda est; quamobrem per hoc non alium dat Aristoteles primatum libris de Anima, nisi in libris omnibus ad animantia pertinentibus; omnium enim quæ in iis traduntur, perfecta cognitio pendet ex animæ notitia, quæ in libris de Anima traditur, qui ob id principem locum tenent inter omnes libros de animantibus, videnturque in medio collocati tanquam rex in medio regni; qualis etiam videtur esse situs cordis in animali. Libros de Anima statim sequitur liber de sensu, & sensilibus, cui respondet tractatio de sensibus in posteriori parte quarti libri de Historia: deinde tractatio de somno & vigilia, & de somniis in calce eiusdem quarti respondet libris de somno & vigilia, de somniis, & de diuinatione per somnum, sed libro de memoria, & reminiscentia nulla separata tractatio in libris de Historica respondet; sparsim tamen in iis libris aliqua ad has pertinentia dicuntur, vt in nono libro de illa, quam aliqua animalia maiorem, aliqua minorem præ se ferre videntur, prudentia, seu sagacitate, variisque animalium moribus. Hos omnes libros sequitur liber de communi animalium motu, cui propria tractatio in historiis nulla respondet, quemadmodum nec libro de incessu, sed sparsim aliqua dicuntur de motu, & de partibus ad motum conferentibus vna cum aliarum partium consideratione, quæ in quatuor prioribus de historia libris habentur, qui videntur respondere omnibus sequentibus libris, qui sunt à primo de partibus animalium, vsque ad calcem libri de communi motu animalium, quem statim sequuntur libri de generatione animalium, de qua eadem incipit loqui Aristot. in principio quinti de historia: quum enim operationes, quæ tractantur à libro de sensu, & sensilibus ad librum vsque de communi animalium motu; videantur maxime

De partibus animalium. *Tria genera partium in animali.* *Libris de anima nulla pars respondet in historiis.* *Operationes non [illegible] animæ.* *De sensu, & sensilibus.* *De somno, & vigilia, & de somniis.* *De memoria.* *De motu.*

xime essentiales animalibus, & cum eorum substantia valde coniunctæ, sensus enim pertinet ad esse ipsius animalis, motus autem est ei necessarius ad eius conseruationem: ideo Aristot. in quatuor prioribus de historia libris omnia complexus est, quæ tum ad substantiam, hoc est, ad partes animalium pertinebant, tum ad operationes cum ipsa substantia maxime coniunctas, vt epilogorum similitudo, & inter se respondētia declarat, sc. eius, qui est in initio 5. de historia, & eius, qui in fine libri de comuni motu. Nam in principio quinti de historia inquit [*exposui partes animalium omnes tū interiores, tum exteriores, atque etiam de sensu, de voce, & de somno; restat vt eorundem generationes persequamur*] in calce autem libri de cōmuni motu huic similem epilogum legimus his verbis: [*De partibus igitur cuiusq; animalis, & de anima, præterea de sensu, & memoria, & motu diximus causas, reliquum autem est de generatione dicere.*] Voluit itaque Arist. omnia, quæ ad hunc vsque locum tractauerat, respondere quatuor prioribus libris de historia, ita vt statim sequatur vtrobique tractatio de generatione, de qua in quinto, sexto, & septimo historiarum libris loquitur, quibus respondent quinque libri de generatione animalium in tractatione scientiali. Quum enim generatio sit animalis operatio ad extra, quæ neque necessaria est animali vt sit, neque vt conseruetur, sicut ante ostendimus, proinde remotior ab animalis essentia esse videatur: Aristoteles in vtraque tractatione seiungere eam medio epilogo voluit ab aliis memoratis operationibus, quæ maiorem cum substātia animalis affinitatem, & coniunctionem habere videbautur. Postrema pars tractationis de animalibus ea fuit, in qua tractantur communia accidentia animalium, & plantarum, eaque omnia ad vitam, durationemque animantium pertinent, de quibus agitur in libro de Longitudine, & breuitate vitæ, & in eo, qui est de iuuentute, & senectute, de vita, & morte, & respiratione: huic toti parti respondet octauus de historia liber, vbi agitur de animalium variis vitæ generibus, rationibusque viuendi; agitur etiam in eodem libr. de pluribus diuersorum animalium morbis, quæ pars respondet libr. de sanitate, & morbo. Nono autem libro de historia, in quo de moribus animaliū agitur, nullus in scientiali tractatione liber respondere videtur, de his enim fortasse Arist. præter historicam traditionem nihil habuit, quod diceret, nam morum nulla alia effectrix causa afferri potest, nisi quod talis est illorum animaliū natura, veluti si ferocitatis, aut magnanimitatis leonis, aut crudelitatis tigris, aut ouis stultitiæ causam quæramus: finalis autem causa plurium morum ita per se manifesta est, vt simul cum ipsorum morum enarratione eam exprimi necesse sit; dari namque à natura sunt diuersis animalibus varij mores, & instinctus, ad ipsorum animalium conseruationem, aut defensionem, vt prudentia quædam, & astutia, quam in pluribus animalibus tum maiorem, tum minorem notare possumus, & alia multa eiusmodi, quæ in nono illo historiarum libro leguntur; nulla igitur eorundem morum alia scientialis tractatio relinquebatur, quocirca sola historica narratione Aristoteles voluit esse contentus. De decimo autem historiarum libro ego quidem maxime dubius semper fui, videtur enim nec historicus, nec scientialis dici posse, quod enim non sit historicus, ipsamet eius libri tractatio declarat; in eo namque declarantur causæ fertilitatis, ac sterilitatis, quæ tractatio nullo pacto historica appellari potest, quod cognoscens Theodorus Gaza, qui reliquis nouem in Latinum sermonem conuertit, decimum hunc conuertere noluit, nec aliis nouem apponendum putauit, sed potius libris de generatione animalium inserendum, sicut apud eum legimus in sua in eos libros præfatione, vbi etiam considerat eum librum non integrum esse, sed fragmentum quoddam, cui manifestum est deesse initium, quum incipiat à dictione aduersatiua, nec vlla prorsus appareat eius continuatio, seu connexio cum iis, quæ in calce noni libri dicta erant. Ego itaque in hoc Theodori sententiam probo, sed non in eo, quod putat esse annectendum libris de generatione animalium, plura namque in eo dicuntur, quæ in iis quoque libris tractantur; non est autem credendum earundem rerum declarationem bis in eisdem libris ab Aristotel. fuisse frustra repetitam. Adde quod librorum de generatione tractatio scientialis maxime est, qualis non est ea, quæ in illo decimo libro habetur; causas enim sterilitatis, ac fertilitatis in solo homine considerat, quæ tamen pluribus animalibus communes sunt. Mos autem Aristot. est omnia attribuere illi subiecto, cui primo competunt, quam solam esse scientialem tractationem ipse in posterioribus Analyticis docuit: hoc autem discrimen manifeste inspicitur in iis, quæ eadem & in eo libro, & in libris quoque de generatione traduntur; quæ enim in libris de generatione dicuntur vniuerse de animalibus, ea in illo decimo libro in solo homine considerantur. Hanc ob causam ego arbitror, librum illum non esse scientialem, nec annectendum libris de generatione: videtur potius esse extra ordinem scriptus, vt etiam alij plures, siue ab Aristotel. siue ab aliquo alio, & medicinalis potius esse, quam naturalis: nam medici multa, quæ pluribus animalibus communia sunt, in homine solo, quem sanare volūt, considerare consueuerunt; neque aliena ab hac sententia sunt illa, quæ in eo libro scribuntur, multa enim dicuntur de auxiliis ferendis sterilitati, quæ medicinam potius sapiunt, quam philosophiam naturalem.

De generatione animalium.

De vita, & morte.

De moribus animalium.

De libr. 10. de historia.

Latinorum opinio de loco librorum de Anima & eius reprobatio. Cap. XXXV.

Veritate cognita de ordine omnium librorum de animalibus, sequitur vt aliorum falsas hac in re sententias expendamus, ac reprobemus, & aliqua ex iis, quæ diximus exorientia dubia soluamus. Primum quidem Latini de loco librorum de anima aliam sententiam sequuti sunt, nempe illam, quam videtur approbasse Auicen. in disponẽdis libris suis naturalibus: putarunt enim libris de anima primum locum deberi inter omnes libros de animalibus, hoc argumento ducti, quod qui rem aliquam cogniturus est, debet primo loco illius principia contemplari, est autem anima principium animalis, & omnis viuentis corporis; ab anima igitur totam de viuentibus tractationem exordiri oportuit; quocirca libros de anima sextum in scientia naturali locum obtinere dixerunt, ita vt statim sequatur libros de mineris, & omniũ ad animantia pertinentium primus sit. Sententia hæc iam reprobata à nobis est pluribus Aristot. testimoniis, qui primum locum dedit libris de historia Animalium, secundum quatnor libris de partibus, tertium libro de Incessu, post quem statim locauit libros de Anima: nunc autem ratione aduersus eos vtemur, nec alia, quam ea ipsa, qua suam ipsi sententiam comprobarunt: sic enim vno, & eodem labore & veram sententiam confirmabimus, & eorum argumentum soluemus. Dicebant ipsi, à principiis rei considerandæ ordiendum est, nos vero hoc idem confitentes ita argumẽtamur: partes animalium sunt principia, sunt enim materia animalium, ergo à partibus inchorandum est, proinde primi sunt libri de partibus, nam & priores de historia libros de partibus esse manifestum est. Itaque controuersia integra manet inter materiam & formam, idque nobis in præsentia excuriendum proponitur, quum cognoscenda sit cuiusque rei naturalis & materia, & forma, de vera prius sit agendum. Illi quidem, qui in ordine doctrinæ ipsam rerum naturam sequendam semper esse putant, dicerent materiam semper esse anteponendam; tanquam natura priorem forma; prius enim propria cuiusque rei materia statuenda est, quam ex ea educatur forma; idque videtur Aristotel. asserere in primo libro de partibus Animalium. Sed horum sententiæ illa, quæ in primo Physic. habetur, materiæ, ac formæ consideratio manifeste refragatur: ibi namque acturus Aristotel. de internis principiis corporis naturalis, prius ostendit esse duo principia contraria, quæ formalia principia vocari solent, deinde vero ex eorum notitia ducit nos in primæ materiæ cognitionem; itaq; prius ibi agi de forma, quam de materia, manifestum est. Neque est quod aliquis dicat primum illum librum de materia esse, secundum vero de forma, & ita prius agi de materia, quam de forma; crassus enim hic error est, & à nobis antea reprobatur: de forma enim, & de materia quatenus sunt forma, & materia, hoc est, quatenus sunt principia constituentia corpus naturale, non in secundo libro agitur, sed in primo; eaque tractatio in primo libro perfecta est: in secundo autem libro eadem principia tractantur respectu accidentium, motus, & quetis, quorũ principia sunt, qua ratione non dicuntur amplius considerari vt forma, & vt materia, sed vt natura. Ideo alienissima à veritate, & ab Aristotele est illorum interpretatio, qui in vltimo contextu primi libri, quando Aristotel. ait se posterius de physicis, & caducis formis acturum, dicunt significari sequentem tractationem de natura in secundo libro: reuera enim nil aliud significare vult Aristotel. nisi tractationem de propriis singulorum naturalium corporum formis habendam in reliquis libris naturalibus; quum enim in eo primo libro formam communiter tantum acceptam considerasset, ibi soluere volens tacitam quæstionem, inquit de prima omnium formarum siue vna sit, siue plures, ad philosophum naturalem loqui non pertinere, sed de formis solis naturalibus, de quibus quum communiter egisset in eo primo libro, restabat de singulis separatim dicendum in reliquis huius [scientiæ] libris, scilicet de formis elementorum in libris de elementis, de formis mistorum in libris de mistis, de formis animantum in libris de animantibus; sic enim tractatio significatur de formis, quatenus formæ sunt, qualis non est ea, quæ in secundo libro Physicorum habetur de natura, vt etiam manifeste ostendit locutio Aristotel. in plurari numero, de formis enim se acturum pollicetur, quum in eo primo de forma egisset, & in secundo acturus esset adhuc de forma late sumpta, quatenus est natura, sed non de formis, quia tota illa tractatio est vniuersalis. Illud igitur verissimum est, vbi de materia, & de forma naturalis corporis actum est, ibi prius de forma actum esse, quam de materia prius enim ostendit omne, quod fit, ex contrariis fieri, eaque duo esse, vnum nobilius, quæ est forma, alterum ignobilius, quæ est priuatio; postea vero ex mutatione, quæ fit de contrario in contrarium, ostendit dari præter contraria tertium principium subiectum. Ego igitur ab iis, quæ alibi demonstraui, non recedens, dico habere quidem materiam, & formam, inter se ordinem naturalem, vt ait Aristotel. in primo cap. secundi de partibus Animalium: nam ordine generationis naturæ materia prior est, ordine autem intentionis natura forma est prior, quia materia est propter formam; attamen ordo doctrinæ non sumitur ab ordine naturæ, sed à nostra faciliore, aut meliore cognitiõe: vbi igitur forma est notior, & eius cognitio con-

Argumẽtũ Latinorum. *Sententia impugnatio* *Solutio argumẽtorum.* *An à materia, an à forma sit ordiẽdum.* *Aliorum opinio.* *Confutatio.* *Declaratio vltimi context. primi libri Phys.* *Opinio propria.*

confert ad cognoscendam materiam, agendum prius est de forma, quam de materia; vbi vero materia est notior, sed materia prius, quam de forma est agendum. Ob id Arist. in primo Physicor. agens de prima rerum materia, quæ quum sit ens mera potestate, maxime abscondita nobis est, ac difficillima cognitu, prius egit de forma, quia non poterat prima materia cognosci, nisi ex mutatione, quæ est de priuatione ad formam, vel de forma ad priuationem: contra vero in libris de animalibus egit de materia animalium, quam de forma, quoniam partes animalium, quæ sunt eorum proxima materia, sensiles sunt, & notiores, anima vero insensilis, & ignotior, & eius consideratio ardua, multisque, ac magnis difficultatibus referta est, vt Aristot. ipse testatur in prooemio librorum de Anima; eaq; fuit Aristot. mens in primo libro de partibus Animalium, quando dixit agendum prius esse de materia, quam de forma, non enim ea tantum ratione ductus est, quod materia secundum ordinem naturæ dirigitur ad formam, sed quod animalium partes, si bene cognitæ sint, cognitionem animæ faciliorem reddunt, idq; potissimum respexit, quando ibi dixit esse de anima agendum, sed prius esse dicendum de materia: hoc autem significauit Aristot. in ipsa animæ definitione, definit enim animam per corpus organicum: hoc est, variis organis præditum: ad plenam igitur eius intelligentiam plurimam cōfert cognitio partium organicarum, quam Aristoteles tradit in libris de partibus; non enim cognoscimus quod sint organa, nisi singularum officia intellexerimus, hæc autem in libris de partibus declarantur. Cæterum etiamsi nec partium notitia ad animam cognoscendam, neque cognitio animæ ad cognitionem partium aliquid conferret, debuisset tamen Arist. de partibus prius agere, quam de anima, quia hoc magis consonum est ordini compositiuo, quo scientiam naturalem scribere constituerat: omnis enim generationis ordo compositiuus est, materia vero prior est forma ordine generationis; idcirco hunc seruat Aristot. in tota scientia naturali, nisi quando facilioris doctrinæ ratio contrarium ordinem postulat, quod rarum est, idq; factū est in primo Physic. vt modo dicebamus. Potest autem solum ipsum prooemium librorum de partibus ostendere illud esse initiū tractationis de animalibus, & libros de partibus præcedere libris de anima, vt cuiq; illud legenti manifestum esse potest.

Solutio dubij quod Aristoteles de eadem re sæpius agere videatur, & aliorum dubiorum ad ordinem pertinentium.

Cap. XXXVI.

POtest etiam ex iis, quæ dicta sunt, colligi solutio dubitationis, quæ torquere multorum animos posset. videtur enim Aristot. pluribus in locis egisse de vna & eadem re; nam de sensibus agit accurate in secundo libro de anima, cur igitur eorum tractationem repetiuit in libro de sensu, & sensilibus, vtroque enim in loco agitur de operatione sensuum, quæ in vno, & eodem loco declaranda videbatur; sic de motu animalium egit & in libro de incessu, & in tertio de anima, & in libro de communi animalium motu; videbantur tamen omnia, quæ ad motum animalis pertinent, simul vna tractatione explicanda fuisse. *Dubium* Huius difficultatis solutio in eo, quod supra declarauimus, constituta est, diximus enim totam tractationem de animalibus in tres partes diuisam esse; in vna agitur de materia animalium, in altera de forma, in tertia de operationibus & accidentibus consequentibus; quum igitur in his tribus partibus diuersi sint scopi, nullum absurdum est, si in iis omnibus de aliqua eadem re agatur propter diuersos scopos, in libris quidem de anima nullus alius est Aristotelis scopus, quam naturam animæ declarare; quod si de operationibus quoque plura dicit, id facit vt per eas nos ducat in cognitionem animæ, sicuti ipse faciendum esse dixerat in contextu 33. secundi libri, non quod consilium eius sit ibi ipsarum secundum se operationem cognitionem tradere; idque esse significauit in principio libri de sensu & sensilibus, quando dixit se egisse de anima secundum seipsam, postea agendum esse de operationibus: quoniam igitur de operatione sensuum in secundo libro de anima locutus erat non propter se, sed propter cognitionem partis animæ sensibilis, ideo de eadem scribere voluit librum de sensu, & sensilibus, in quo ipsius secundum sed operationis perfectam notitiam nobis traderet: ideo si in eo libro aliquam ipsius animæ mentionem facit, non amplius eam considerat secundum seipsam, sed propter cognitionem operationum, quarum est causa, in solis enim libris de Anima vere dicimus ipsam secundum seipsam animam, eiusque naturam declarari, hic enim solus est eorum librorum scopus. *Solutio.* Sic de motu dicendum est, in libro enim de incessu nullus alius est scopus, quam declarare partes instrumentales, quæ motui animalium inseruiunt, quod si de ipsa quoque operatione ibi fit sermo, non est propter ipsius motus cognitionem, sed propter notitiam partium organicarum, motus enim est earum causa finalis, per quam ipsæ partes cognoscendæ sunt: in tertio autem de anima libro non est Aristotelis consilium declarare ipsum animalium motum, quomodo, & à quibus causis fiat, sed solum facultatem animæ motricem, quæ declarari non poterat sine ipsius motus consideratione; restabat igitur vt de motu ageret secundū seipsum, quod facit Aristoteles in libello de communi Animalium motu, vbi huius operationis cognitio

traditur per suas causas; quoniam igitur omnis tractatio nominatur ab eo, quod sui gratia tractatur, non ab eo, quod propter aliud, ideo non de eadem re sunt illæ tres, quas diximus, distinctæ tractationes, sed in libro de incessu agitur de partibus organicis inseruientibus motui, in tertio autem libro de Anima agitur de facultate animæ motrice; demum in libello de motu agitur de ipsomet motu, non igitur idem frustra repetitur. *Dubium* Sed dubitare adhuc aliquis hac in re potest: nam si verum est id, quod modo diximus, debuerunt omnes operationes, quæ in libris de Anima consideratæ fuerant propter animam cognoscendam, iterum considerari propter se in paruis naturalibus, quod tamen factum fuisse non videmus, plures enim sunt operationes animæ, quarum facta est mentio in libris de anima, de quibus tamen nullum habemus proprium tractatum in paruis naturalibus, vt operationes intellectus & phantasiæ. *Solutio.* Soluetur hac in re omnis dubitatio, si artificium Aristotelis, quod fortasse nemo considerauit, declarauerimus: quum igitur necessarium Aristoteli fuerit ad tradendam cognitionem facultatum animæ loqui de eius operationibus, cognouit esse in his hoc discrimen, *Discrimen operationū animæ.* quod aliquarum exactissima cognitio requirebatur ad cognoscendam aliquam animæ facultatem, quales fuerunt humanæ mentis operationes; non poterat enim mentis nostræ natura bene declarari, nisi per exquisitam operationum omnium declarationem, quam polliceri videtur Aristoteles in primo context. tertij libri, dum proponit declarandum, quomodo fiat intellectio; de huius igitur partis operationibus non opus fuit aliquid seorsum scribere in paruis naturalibus: nam diligens illa operationum tractatio, etsi propter animæ notitiam facta, vtramque simul operam præstitit, nec aliud de his dicendum relinquebatur. Aliquarum autem operationum rudis, & imperfecta cognitio satis erat ad declarandam aliquam animæ facultatem, quales fuere operationes externorum sensuum; ideo ad perfectam ipsarum scientiam tradendam debuit propriam harum tractationem instituere in paruis naturalibus, ideo scripsit librum de sensu, & sensilibus, in quo melius declarãs obiectorum sensilium naturas, perfecte docet, quomodo ipsæ operationes in organis sensuum fiãt. Sic etiam cognouit rudem motus notitiam satis fuisse ad declarandas organicas partes in libro de incessu, & ad declarandam vim animæ motricem in tertio libro de Anima, ita vt motus ipse imperfecte cognitus relinqueretur, ideo de hac ipsa operatione, vt plene cognosceretur, scribere voluit librum de cõmuni motu animalium, in quo ex omnibus causis motus in animali tam propinquis, quam remotis tradit nobis perfectam scientiam huius operationis; sunt autem causæ eius remotæ appetitus, & sensus, & intellectus, quæ iam declaratæ fuerant in lib. 3. de Anima; propinquæ vero organa ipsa corporea, quæ declarata erant in libro de incessu; has igitur omnes causas Aristoteles accommodat ad declarandum, quomodo in animalibus fiat motus. Aliæ demum fuere operationes, quarum nulla declaratio, aut mentio ad animam cognoscendam requirebatur, de his igitur ne verbum quidem fecit Aristoteles in libris de Anima. sed integrum in his sermonem remisit ad paruos naturales; huiusmodi fuerunt memoria, & reminiscentia, & somnus, & vigilia, & somnia, & alia accidentia, quorum proprij tractatus leguntur in paruis naturalibus, quum nulla eorum facta sit mentio in libris de Anima, quoniam ad animam cognoscendam nihil eorum consideratio conferebat. Hac igitur norma vtẽtes, omnem huiuscemodi difficultatem paruo negotio tollemus. Cauendum etiam est, ne ob *Dubium* aliqua Aristotelis testimonia de librorum dispositione in errorem ducamur, nam si eius verba legamus in cap. 11. quarti libri de partibus Animalium, bis in eo capite asserit se iam tractasse de partibus motui inseruientibus, quare suspicari possumus librum de incessu præcedere quatuor libris de partibus, vel salte esse in verbis Aristotelis repugnantiam; nam in postremis verbis libri quarti de partibus proponit se statim acturum de partibus ad motum pertinentibus, & in calce libri de incessu inquit, se iam egisse de partibus tum aliis, tum iis, quæ ad motum conferunt, & proponit agendum statim de anima: postponit igitur librum de incessu libris de partibus, quod etiam indicat prolixa illa præfatio librorum de partibus, vt antea considerauimus. *Solutio.* Sed nulla est repugnantia in verbis Aristotelis: nam illa quidẽ, quæ ab eo in initio, vel in fine librorum ad ordinẽ librorum pertinentia scribuntur, certam fidem faciunt de ipsa librorum serie, ac dispositione; nam si in initio libri tanquam per epilogum referat ea, quæ antea tractata sunt; absq; dubio dicendum est ea prius fuisse tractata; & in calce libri si de aliqua re proponat agendum, aperte significatur, non solum agendum; sed statim in libro sequente agendũ, sicuti verba illa in fine libri de incessu aperte indicant, agendum statim esse de anima: sed illa, quæ in medio librorum dicuntur, nullam certam fidem de librorum ordine faciunt, quando nõ ordinis significandi gratia ab Aristotele proferuntur, sed solum causa citandi, seu nominandi aliquem librum; quod quidem aliis in re manifesta exemplis possumus comprobare: in primo cap. libri de interpretatione inquit, se de conceptibus animi dixisse in libris de Anima, quum tamen tota logica ordine doctrinæ præcedat totam scientiam naturalem: in 4. cap. eiusdẽ libri inquit postremis verbis: [*Et quæcunq; talium cõtra sophisticas determinauimus importunitates*] postea in tertio segmento eiusdem lib. cap. 10.

cap. secundo dicit: [*dictum autem de his est in Topicis*] verba igitur illa præteriti temporis videtur significare & libros Topicos, & Sophisticos præcessisse libro de interpretatione, quod est manifeste talium: alia quoq; plura eiusmodi loca considerare possemus, quæ consulto omittimus. Credendum igitur est, non eodem ordine scriptos esse ab Aristotele omnes suos libros, quo ipso voluit eos esse disponendos: fortasse enim prius libros de Anima scripsit, & totam etiam naturalem philosophiam, quam Logicam; voluit tamen Logicam præcedere toti naturali philosophiæ: sic fortasse prius Topicos, & Sophisticos libros scripsit, quam librum de interpretatione, hunc tamen illis præcedere voluit; nam quæ in primo cap. primi Topicorum scribuntur, videntur testari, iam actum esse de syllogismo, & demonstratione, quibus omnino præcedere debuit liber de interpretatione: maiorem fidem facere potest locutio Aristot. per verbum futuri temporis, significat enim tractationem illam faciendam esse posterius, sed tamen ad ostendendum quod immediate posterius sit de ea re agendũ, nil prorsus efficacitatis habet, nisi sit in postremis verbis libri, sicuti diximus de vltimis verbis libri de incessu, quæ significant esse statim agendum de anima. Dicimus itaque Aristotelem fortasse prius absoluere voluisse breuem illum tractatum de partibus attinentibus ad incessum, vt postea in libris de partibus alias consideraret, in quibus erat diutius moraturus, obidque in capite illo vndecimo quarti de partibus dixisse; se iam esse locutum de partibus ad motum conferentibus; voluisse tamen ordine doctrinæ libros de partibus præcedere libro de incessu, vt alia firmiora Aristotelis testimonia, & ratio ipsa declarat.

Nonnullorum opinio de loco librorum, de generatione animalium, & eius confutatio.

Cap. XXXVII.

Nonnulli fuerunt, qui libros de animalium ortu alio in loco ponendos esse existimarunt, non in eo, in quo nos plurium aliorum sententiam sequentes eos collocauimus: putarunt enim locandos esse statim post quatuor libros de partibus, & ante librum de incessu; moti autem sunt tali argumento. Tria sunt partium genera in animali; aliæ namq; pertinent ad esse animalis, aliæ ad motum, aliæ ad generationem, de quibus Aristotel. manifeste proponit agendum in initio primi libri de generatione animalium, inquit enim se iam dixisse de aliis animalium partibus, superesse autem agendum de partibus generationi inseruientibus, quarum tractationem ibi statim aggreditur; atqui omnes animalis partes locum habent materiæ respectu animæ, quemadmodum igitur de aliis partibus

Primum argumentum illorum.

A agi oportuit prius, quam de anima, ita etiam de his, quæ ad generationem pertinent, eadem enim in omnibus ratio viget, quod de materia animalium prius agendum erat, quam de forma; itaq; libri de generatione animalium tanquam libri de partibus ponendi sunt ante libros de Anima inter alios libros de partibus Animalium. Adducunt etiam testimonium Aristot. in postremis verbis quarti libri de partibus, vbi dicit consequens esse agere de partibus generationi inseruientibus. Tandem considerant verba A-
B ristot. in quarto libro de partibus cap. 4. 10. 11. & 12. vbi inquit se postea de generatione animalium locuturum, quæ eandem sententiam confirmare videntur. Sed ego contrariam sententiam, quam antea declaraui, & quam plures tuentur, sequendam esse arbitror. Vt igitur huius veritatem cognoscamus, scire debemus Aristotelem non ita de animalium generatione egisse, vt egit de motu; quũ enim considerare oportuerit & operationem ipsam, & organicas par-
C tes ipsi inseruientes, Arist. in duobus, distinctis, & separatis libris egit de motu, & de partibus ad motum conferentibus; non sic de generatione; ob maiorem enim commoditatem, ac facilitatem doctrinæ decreuit in eisdem libris, qui de generatione animaliũ inscribuntur, & de ipsa generatione, & de partibus ei inseruientibus agere, quia cognouit perfectam earũ cognitionem hoc postulare: hoc igitur dubiam reddidit eorũ librorum sedem, nam ratione partium ad gene-
D rationem pertinentium, locandi videntur ante libros de Anima cum aliis libris de partibus; ac ratione ipsius generationis, quæ est operatio quædam consequens, videntur ponendi post libros de Anima inter paruos naturales. Hæc autem tractationem coniunctio in iis libris ita manifesta est, vt à nullo negetur, & proponit etiam ipsam Aristot. in quarto lib. de partibus cap. 4. vbi ait dicendum esse de partibus generationi inseruientibus, quibus mas differt à fœmina sed
E quoniam de ipsa quoq; generatione dicendum est, melius esse vt hæc consideratio ad eum locum remittatur. Ex quibus Aristotelis verbis non solum colligimus, consilium eius fuisse simul agere & de generatione, & de partibus; sed etiam ipsum indicasse, melius esse totum tractatum locare post libros de Anima inter paruos naturales, quam ante inter libros de partibus: ad quod comprobandum habemus etiam illud Arist. clarissimum testimonium in quinto
F libro de generatione animalium, cap. 1. vbi asserit se de visu egisse prius quum de sensibus ageret, atque etiam prius, quum de anima. nec non etiam in cap. 7. vbi dicit, se de voce prius esse locutum in libris de Anima, & in libro de sensu, & sensilibus, sic enim locat libros de generatione post libros de Anima, & post librum de sensu & sensilibus. Idem etiam ostendunt verba Aristotelis in primo cap. primi libri de gene-

Secundũ argumentum.

Tertium argumentum.

Opinionis confutatio.

generatione animalium, quæ magna consideratione digna sunt; duo ibi ab Aristotele dicuntur: vnum, quod, quum de cæteris animalium partibus iam locutus esset; reliquum est dicere de partibus generationi inseruientibus; alterum quod, quum quatuor sint causæ, & de tribus animalium causis dictum iam sit, materia, forma, & fine, dicendum est etiam de causa efficiente, homo enim hominem generat, & equus equum, vt causa effectrix. Ex priore colligo argumentum efficax contra aduersarios, quum enim Aristoteles testatur, se iam egisse de cæteris partibus, & solas relinqui considerandas partes ad generationem pertinentes; ergo omnes alij libri de partibus sunt anteponendi libris de generatione, etiam liber de incessu; nam si secundum aduersarios locarentur libri de generatione ante librum de incessu; falso diceret Aristoteles se iam egisse de aliis partibus, & solas superesse partes generationi inseruientes; atqui locari nō possunt post librum de incessu, nisi etiam post libros de Anima collocentur, librum enim de incessu statim sequuntur libri de Anima, vt Aristoteles in calce eius libri testatur; asserit ergo Aristoteles libros de generatione libris de Anima posteriores esse. Ex altero autem dicto duo validissima argumenta sumo: vnum est, asserit Aristoteles se docuisse tres animalium causas, & inter eas formam; atqui forma est anima, ergo asserit, se egisse de anima; quare libri de generatione sequuntur libros de Anima; alterum argumentum est; inquit Aristot. se egisse de tribus animalium causis, & solum superesse agere de causa efficiente; manent autem tractandæ partes generationi inseruientes, has ergo non putat Aristot. vocandas esse materiam animalis; hinc sumitur ratio totius veritatis, & erroris aduersariorum, & consilij Aristotelis in horum librorum dispositione; materia enim respicit formam, proinde illa dicitur materia, quæ ad formam recipiendam dirigitur à natura. Quare, si bene cōsideremus, illæ quidem partes, quæ pertinent ad esse animalis, de quibus agitur in quatuor libris de partibus; & illæ, quæ pertinent ad conseruationem animalis indiuidui, de quibus agitur in libro de incessu, merentur nomen materiæ; sed non illæ, quæ ad neutrum conferunt, sed ad solam conseruationem speciei, de quibus agitur in libris de generatione animaliū; quum enim hæ neq; ad recipiendam animam, neq; ad eam conseruandam necessariæ sint, nullo pacto videntur eam habere rationem ad animā, quam materia habet ad formam. Quamobrem recte Aristot. censuit harum considerationem non esse considerationem materiæ animalis, sed potius causæ efficientis, nam per has animal generat aliud sibi simile; quum reliquæ partes non modo sint causæ effectrices instrumentariæ operationum, sed etiam materia, sine qua ves non reciperetur anima, vel non conseruaretur. Nec

Nota, quæ partes sint materia animalis.

tamen ob id dicendum est cum aliquibus, libros de generatione animalium esse de principiis animalium, & hoc nomine locandos esse ante libros de Anima, aut saltem statim post libros de Anima; nam agere de generatione ac de eius causis, est quidem modo aliquo agere de causa effectrice animalis; sed præcipue est agere de operatione posteriore, partes enim generationi inseruientes, etsi locum habent causæ efficientis respectu animalis geniti, tamen respectu generantis, cuius partes sunt, non sunt ipsius animalis effectrices causæ, sed operationis posterioris, quæ est generatio alterius similis. Quoniam igitur considerat ibi has partes Aristot. in animali generante, nō in animali genito, præcipua est tractatio generationis tanquam operationis consequentis, secundaria vero etiam causæ efficientis, quia consequitur vt eadem sit cōsideratio causæ effectricis respectu animalis geniti seu generandi, quæ est consideratio operationis animalis generantis: nec dissimilis est ea tractatio aliis, quæ habentur in paruis naturalibus, nam in iis quoque operationes animalium declarantur per suas causas, quæ sunt potissimum ipsæ animalium instrumentales partes, vt in iis libris videre est. Iure igitur Aristoteles in epilogo in calce libelli de communi animalium motu, post eum locat statim libros de generatione: quum enim commiscuerit cum tractatione generationis, tractationem [illegible] facilioris doctrinæ gratia, videns quod huiuscemodi partes non admodum merentur nomen materiæ in animali; sed si ad aliquod causæ genus sint educendæ, reduci possunt ad causam effectricem, ideo totam tractationem locauit inter paucos naturales post librum de communi motu animalium. Ad argumenta illorum facile est respondere: ad primum enim iam patet responsio, nam negamus partes generationi inseruientes habere locum materiæ. Sed præterea hoc etiam dato, nil esse absurdi, si Aristoteles ad maiorem doctrinæ facilitatem reiecisset harum partium considerationem in paruos naturales, quum soleat modo præponere materiam formæ, modo formam materiæ; quippe qui ordinem naturæ tunc solum seruat quando ordini melioris cognitionis nostræ consentaneus, vel saltem non contrarius est; sed eum semper despicit, quando melior, aut facilior cognitio nostra contrarium ordinem postulat. Ad locum Aristot. in calce quarti libri de partibus, dicimus eum esse mendosum, quia vbi dicitur [*generationi*] legendum est [*incessui*] quam eorum verborum emendationem nunc communis omnium consensus comprobauit, & ita in omnibus codicibus Aristotelis, qui posterioribus temporibus sunt excusi, recepta est hæc correctio; & ea non admissa, esset contradictio insolubilis eorum verborum cum illis, quæ leguntur in Epilogo in calce libri de com-

Aliquorum error quod lib. de generat. sint de principijs.

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

communi animalium motu: esset præterea etiam nugatio in verbis Arist. qui quando in calce præcedentis libri proposuit rem in sequēti considerandum, non iterum eam proponit in principio sequentis, ita vt his ponat eandem eorundem librorum connexionem; quare si in calce quarti de partibus dixisset; quum de reliquis partibus dixerimus, dicamus de partibus generationi inseruientibus, non recte hoc statim repeteret in initio primi de generatione, quum dicat; postquam de cæteris animalium partibus dictum est, restat vt dicamus de iis, quæ generationi inseruiunt. Ad verba autem Aristotel. in cap. quarto, decimo, vndecimo, duodecimo eiusdem quarti libri, dicimus ea non significare quod statim sit agendum de partibus ad generationem pertinentibus, sed solum. quod postea de his erit agendum; imo & verbo illius capitis quarti nostræ opinioni fauent; inquit enim esse etiam agendum de partibus generationi inseruientibus sed quoniam de ipsa quoque generatione agendum est, ideo congruum esse, vt harum partium consideratio ad eum locum differatur; denotat igitur distantem ab eo loco librum, in quo de generatione, ac de partibus ad eam attinentibus sermo fiat: quod etiam indicat modus loquendi Aristotelis in initio primi de generatione, dicens enim, quum de cæteris animalium partibus dictum iam sit, denotat remotam ab eo loco esse aliarum partium tractationem, vt totum illud primum caput bene considerantibus manifestum esse potest.

Ad tertium.

Quodnam sit subiectum statuendum in omnibus, & in singulis libris de Animalibus, opinio propria.

Cap. XXXVIII.

HActenus declaratum à nobis est, quæ sit series omnium illorum librorum, qui vocantur de Animalibus, & quid in singulis tractetur ab Aristotele; restat vt de eorum subiecto proprie accepto aliqua dicamus, quum enim alias ostensum à nobis sit, non omnem rem consideratam subiectum esse proprie sumptum, siquidem Arist. dixit non modo subiectum considerari in scientia, sed etiam principia, & affectiones subiecti, quæ, quum a subiecto distinguantur, non possunt proprie appellari subiectum; ideo non satis est cognouisse quid agatur in singulis libris de Animalibus, sed videndum etiam est, quodnam in iis subiectum statuēdum sit, in hoc igitur considerando hunc ordinem seruare cōstitui; primo loco breuiter exponam, quidnam ego hac in re sentiam, deinde aliorum sententias cum argumentis in medium efferam, atque perpendam. Mihi quidem videtur, facilem explicatu rem esse, si vera illa sunt, quæ diximus in libro de præcognitis; nam si id semper statuendum est subiectum, cuius principia, & affectiones quæruntur, in libris autem de Animalibus tractantur principia, & affectiones non solius animalis, sed omnis viuentis corporis, necesse est subiectum omnium simul eorum librorum esse non solum animal (nō esset enim adequatum) sed corpus animatum latissime acceptum; quamuis enim appellentur libri de Animalibus, quia considerantur omnia in animalibus, non est tamen ab hac sola appellatione sumendum subiectum: quandoquidem appellationes, & inscriptiones librorum non semper à subiectio sumuntur, sed quandoq; à parte subiecti præcipua, quandoque etiam ab aliqua re extranea; sed firmis nitimur fundamentis, si à rebus ipsis consideratis subiectum colligamus. Quoniam enim in animali non solam animalis propriam naturam, sed etiam naturam viuentis in eo insitam Aristot. contemplatur, & viuentis quoque principia, & affectiones considerat, & hæc omnia ore rotundo dicit esse communia animali cum planta, vt videre est & in libris de Anima, & in paruis naturalibus, certe subiectum adæquatum non solum animal est, sed corpus animatum latissime acceptum, illud videlicet, quod est species misti ex elementis constantis; nam Cœlum quoque est animatum, sed de eo non agitur in his libris, neque de anima Cœli agitur libris de anima, vt ipsa librorum series indicat, & vt Aristotel. declarat in procemio librorum de partibus Animalium, & quid asserere audent, ita crassa ignorantia laborant, vt omni prorsus confutatione indigni sint. Mea igitur sententia hæc est; si omnes simul accipiantur libri, & de animalibus, & de plantis, subiectum adæquatum est corpus animatum considerandum, & secundum amplitudinem suam, & secundum proprias rationes specierum, nempe & animalis, & plantæ: si vero seclusis libris de plantis solos sumamus libros de animalibus, subiectum erit corpus animatum vt considerandum & in sua maxima latitudine, & secundum propriam naturam animalis; id enim certum est, non agi de corpore animato communi, nisi in libris de Animalibus, neque est absurdum, quod in eisdem agatur de genere, & de specie, quæ animal dicitur; quum id in aliis quoque libris naturalibus factum esse viderimus; in libris autem de plantis subiectum erit planta vt consideranda secūdum propriam rationem. In singulis autem libris facile est subiectum inuenire iuxta normam à nobis traditam in libro de Præcognitis; quum enim eorum librorum nullus sit, in quo non tractetur vel principium, vel accidens aliquod seu animalis, seu animati corporis, illud in singulo subiectum statuendum est, cuius vel principium, vel accidens consideretur, vt in quatuor libris de partibus animalium subiectum est animal, quia materia animalis ibi tractatur; in libro autem de incessu subiectum est animal, non tamē omne;

In lib. de Præcog.

Subiectū in omnibus libris de Animalibus.

Nec Cœlum nec anima Cœli in lib. de animalibus consideratur.

Subiectū in lib. de partibus.

omne, sed illud solum, quod talis motus particeps sit, si quod enim commune nomen haberemus, quo omnia ex se mota animalia complecteremur, illud statuendum esset subiectum & in libro de incessu, & in lib. de communi animalium motu, quia ibi de huius partibus agitur, hic vero de huius propria operatione: hac eadem ratione dicendum est in libris de Anima subiectum esse corpus animatum vniuerse sumptum, quod omnia viuentia mortalia comprehendat, quia ibi de huius forma agitur; non de sola animalis forma; definitur enim anima esse actus primus, & forma viuentis corporis: eo igitur modo consideratur, quo definitur, nempe vt principium formale viuentis corporis. Quoniam igitur illud est subiectum, cuius principia considerantur, nullum aliud esse potest eorum librorum subiectum, nisi corpus animatum; hoc idem de singulis alijs libris dicendum est, id enim cuius principium, vel accidens consideratur, subiectum in singulo dicendum est, siue sit corpus animatum commune, siue animal, siue aliqua species animalis: certum enim est iis omnibus libris absolui totam tractationem & de viuente communiter accepto, & de animalibus tum generatim, tum speciatim consideratis. Hac igitur norma quisquis vtatur, errare meo quidem iudicio non potest in dignoscendo cuiusq; libri subiecto.

Subiectũ in lib. de anima.

Opinio illorum, qui dicunt subiectum in libris de Anima esse animam, & eius confutatio. Cap. XXXIX.

Sententia hæc nostra maxime confirmabitur, si breuiter aliorum errores, qui ab hac norma recesserunt, aperuerimus: nobis quidem satis erit considerare, quid alij senserint de subiecto librorum de Anima, qui inter omnes de animalibus libros principem locum tenent: nam errore aliorum in iis libris detecto, facile cuiq; erit & illa, quæ in aliis libris errata fuerint, deprehendere. Tres inuenio illorum opiniones de subiecto librorum de Anima: vna est, quam nos sequimur; quod sit corpus animatum, hãc enim solam veram esse puto, dummodo sano modo, quem postea exponam, intelligatur. Secunda est plurium recentiorum, qui subiectum horum librorum dicunt esse animam ipsam. Tertia demum nonnullorum, qui nec corpus animatum, nec animam, sed animal volunt esse horum librorum subiectum; hanc igitur vtramque nos considerare oportet. Illi, qui subiectum dicũt esse animam, argumentantur primum ex inscriptione; inscribuntur libri de Anima, ergo nullum aliud in iis subiectum statuendum est, nisi anima. Secundo ex verbis Arist. in initio libri de sensu, & sensilibus; ibi enim dicit, se animam cõsiderasse secundum seipsam, ergo vt subiectum,

Tres opiniones de subiecto lib. de anima.

Primum argumentũ ponentium animam subiectum.

Secundũ argumentum.

A non vt principium subiecti; quæ enim considerantur vt principia, non cõsiderantur secundum seipsa, sed alterius gratia. Tertio dicunt, illud est subiectum, quod in principio scientiæ definitur, at in initio secundi libri de Anima definitur anima, & magna cum diligentia inquiritur, ac declaratur eius definitio; corporis autem animati definitionem nullibi in iis libris comperiemus, ergo non corpus animatum subiectum habent, sed animã. Quarto, illud est subiectum, per quod

Tertium argumentum.

Quartũ argumentum.

B scientia siue totalis, siue partialis distinguitur ab aliis; at per animæ considerationem distinguuntur libri de Anima à cunctis aliis libris naturalibus, non per corpus animatum, hoc enim etiam in pluribus aliis libris subiectum est, imo in omnibus simul libris de Animantibus; dum igitur subiectum adæquatum quærimus librorum de Anima, nullum est ponendum, nisi anima ipsa. Tandem dicunt, anima habet omnes conditiones, quæ in subiecto scientiæ requiruntur,

Quintũ argumentum.

C ergo est subiectum: probant assumptum; anima habet species, vt patet, habet affectiones, quas Arist. in context. 3. primi libri proponit considerandas; habet etiam principia, quod quidem ipsi variis modis ostendunt, in hoc enim non cõsentiunt; aliqui dicunt, anima habet saltem principia cognitionis, nempe suas operationes, ex quibus cognoscitur; alij confugiunt ad causam agentẽ, quæ animam educit de potestate materiæ ad actum, hæc enim principium quoddam ipsius

D animæ dici potest; alij demum dicunt animam habere propriam naturam, ac definitionem, quæ instar principij est, quum per eam multa accidentia de ipsa anima demonstrari possint. Huius sententiæ falsitas tum ex iis, quæ antea diximus, tum maxime ex iis, quæ scripsimus de præcognitis, manifesta est, nunc igitur paucis agemus; primum quidem iam diximus animam definiri ab Aristotele vt principium, & sæpe in iis libris appellari principium, & causam viuentis corpo-

Opinionis conf. tatio.

Primum argumentum.

E ris; patet igitur eam vt principium considerari. Præterea quælibet res ita est cognoscenda, vt secundum propriam naturam est, nec alio modo; atqui anima in rerum natura non per se existit secundum Aristotel. imo essentialis conditio animæ est, vt sit perfectio, & forma viuentis corporis, ergo non potest alio modo cõsiderari, aut cognosci, nisi vt formale principium corporis viuentis. Præterea si anima, non corpus animatum, statuatur subiectum in libris de anima, nul-

Secundũ argumentum.

Tertium argumentum.

F lus erit liber, in quo dici possit considerari corpus animatum; hoc autem dicere absurdum est, quia corpus animatum est species corporis naturalis, sine cuius tractatione mancã necesse est esse naturalem philosophiam; consequens autẽ probatur, quia qua ratione dicimus, subiectũ in libris de anima non esse animatum corpus, sed animam, eadem dicere debemus, subiectũ in libris de partibus nullũ esse, nisi ipsæmet animaliũ partes; sic in lib. de sensu, & sensilib. nil aliud esse

esse statuendum subiectum, nisi sensum ipsum; sic in libello de motu nil aliud nisi motum,& in libris de generatione animalium nil aliud, nisi ipsam naturalium generationem: nam quum nihil sit animato corpori intimius anima, quæ est eius forma, si de hac agere non est agere actu de corpore animato, multo minus agere de materia, aut de operationibus, erit agere de corpore animato; in nullo igitur libro subiectum statuere possumus corpus animatum; quod si dicant hoc esse subiectũ in omnibus libris simul sumptis, vanum certe, ac risu dignum hoc est, quomodo enim subiectũ in omnibus statui potest, si eorum nullus inuenitur, in quo dici possit ipsum considerari? Sed huius erroris ratio petatur ex libro nostro de tribus præcognitis. Argumenta autem illorum facile soluuntur: primum, quod ab inscriptione sumitur, nullius roboris est, quia non semper inscribuntur libri à subiecto, libri autem de anima inscribuntur ab intentione, non à subiecto; quid autem intersit inter subiectum, & intentionem, legatur in libris de Præcognitis, vbi diligenter id declarauimus. Ad secundum dicimus, Aristotelem non ideo dixisse animam fuisse consideratam secundum seipsam, quod voluerit eam in libris de anima esse subiectum proprie acceptum, sed solum ad differentiam aliorum sequentiũ librorum; quum enim in iis agendum sit de operationibus consequentibus, quarum causa est anima, necesse erit in iis facere animæ mentionem, quia effectus nõ cognoscuntur nisi per suas causas; sed non erat ibi consilium ipsam secundum se animam cognoscere, sed accidentia per illam; an in libris de anima nulla fuit alia Aristotelis intentio, nisi tradere cognitionem ipsius animæ secundum seipsam. Audiui tamen aliquos ita argumentantes, si consideraretur anima vt principium subiecti, ergo non secundum seipsam; quemadmodum vbi tractatur vt causa operationum, ibi non tractatur secundum seipsam. Quæ argumentatio, etsi non modo vulgata est, sed etiam recepta, vana tamen est, & index magnæ cæcitatis, quæ ex eo prouenit, quod non distinguunt intentionem à subiecto; ipsum enim subiectum nullibi tractatur, nisi dum singillatim ea tractantur, quæ declarare est consilium, & intentio authoris, quo fit, vt quicquid tractare est intentio authoris, id secundũ se ipsum, & propter seipsum, tractari dicatur, licet vt subiecti principium, vel vt affectio tractetur. Quare cognitio animæ quæritur propter seipsam, & quæritur ad habendam cognitionem corporis animati; hæc enim quæ aliis duo diuersa, atque etiam repugnantia esse videntur, idem reuera sunt; ipsam enim secundum se animam cognoscere volumus, & eam cognoscere est cognoscere corpus animatum, hoc est, aliquid corporis animati; est enim eius forma. Sic etiam dicimus, in libro de motu animalium, intentio-

Ad primum argumentum aduersariorum.

Cap. 6.

Ad secundum.

Dubiũ.

Solutio.

A nem esse cognoscere motum animalis, & eum quæri propter seipsum, quia est per se dignus cognitu, & ipsam cognoscere est cognoscere corpus animatum; nempe aliquid ipsius, hanc eius operationem. Rem igitur consideratam aliud est referre ad intentionem, aliud est referre ad subiectum libri. nam si ad subiectum libri referatur, & ipsa sit intentio authoris, dicitur simul propter seipsam considerari, & propter cognitionem subiecti, hoc enim idem est. Sic igi-
B tur in libris de anima cõsideratur anima secundum seipsam, quia ipsam cognoscere est intentio, nec dirigitur ad aliam principaliorem intentionem, licet conferat etiam plurimum ad notitiam reliquorum; at si aliquid ad intentionem referatur, & propter illam dicatur considerari, tunc non amplius consideratur secundum seipsum, quia non est intentio authoris; sic consideratur anima in paruis naturalibus propter operationes, quas cognoscere est intentio in iis
C libris, ideo in illis non cõsideratur anima secundum seipsam, quum ibi non quæratur animæ cognitio, sed operationum per illam, illæ igitur secundum seipsas dicuntur considerari: quicquid enim considerare est intentio, & consilium authoris in aliquo libro, id semper secundum seipsum considerari dicendum est. Ad tertium negamus vtrumque consequens. Vnum erat; anima definitur, ergo anima est subiectum: quod quidem est vanum argumentum; nam in 1. Phy-
D sic. definitur materia, nec tamen est subiectum, sed principium, & definitur vt principium; sic definitur in 3. Physi. motus, nec ob id est subiectum, sed affectio subiecti, & definitur vt affectio; quum igitur principia quoq; & accidentia definiãtur in scientiis, inualida prorsus est ista argumentatio, quum præsertim in definitione ipsa animæ appareat eam definiri, vt principium subiecti, non vt subiectum habens principia. Alterum consequens erat; corpus animatum non
E definitur in libris de anima, ergo non est subiectum: quod similiter negandum est; possumus enim hoc argumentum torquere contra aduersarios, imo contra Aristotelem sic; in nulla parte scientiæ naturalis definitur corpus animatum, vel animal, vel aliqua species animalis; ergo nullum horum est subiectum in aliquo libro naturali, siue vno, siue pluribus. Soluitur autem argumentum, quia est quidem subiectum in scientia præcognoscendum quid sit, non tamen
F semper expresse definiendum; nam docuit Aristoteles in primo libro Posteriorum, despici quandoque expressionem præcognitionum, quando res per se conspicua, ac nota est; si igitur loquamur de præcognitione, quid nomen significet, de qua etiam Aristoteles in eo libro loquitur, non fuit opus expresse sumere quid significet nomen viuentis, vel nomen animalis, vel nomen hominis, quia horum omnium significatio notissima per se omnibus est; fat igitur

Ad tertium.

Cap. 8. igitur est, si mente præcognoscatur, vt in libro de præcognitis declarauimus: si vero loquamur de definitione perfecta, non est necessarium hanc esse præcognitam; possunt enim interna principia, quæ eam constituunt, ignota esse, & inuestigari, & demonstrari. Solet igitur Aristoteles indagare interna principia ignota corporum naturalium, nec tamen ex iis conflatam eorum definitionem exprimere, sed nobis relinquere, vt leui negotio ex principiis ab eo declaratis definitionem perfectam constituamus cuiusque corporis naturalis, vt viuentis corporis, & animalis, & specierum animalis. Sic etiam in primo libro de Cœlo declarat conditiones essentiales cœlestis corporis, quæ in nostram cognitionem venire potuerunt, sed relinquit, vt ex illis nos definitionem illius corporis cõstruamus, dicentes, esse corpus naturale, nec graue, nec leue nec generationi, nec interitui obnoxium, nec alterabile, nec augmentabile, sed solum in orbem mobile, sic de aliis multis dicendum est. Ad quartum dicimus, maiorem propositionem veram semper esse de scientiis totis; scientia enim quælibet tota ab alia qualibet distinguitur per subiectum, vt scientia naturalis à Geometria, & vtraque hæc ab Arithmetica; sed non semper veram esse de partibus eiusdem, nam partes quidem aliquæ eiusdem scientiæ distinguuntur per propria subiecta, quæ sunt distinctæ species subiecti totius, vt in scientia naturali libri de mineris à libris de animalibus; aliquæ tamen partes non distinguuntur per subiecta, quum versentur in eodem subiecto, sed distinguuntur solum per diuersas intentiones circa idem subiectum, vt octo libri Physicæ auscultationis in eodem subiecto versantur corpore naturali; distinguuntur autem inter se per varias tantum intentiones circa idem subiectum; nam in duobus prioribus intentio est agere de principiis corporis naturalis. in tertio autem agere de eius affectionibus, motu, & infinito, in quarto de aliis accidentibus, loco, & tempore, & sic de reliquis: sic dicendum est de libris de anima, respectu aliorum librorum de animalibus; nam in corpore animato plurima erant consideranda, quorum numerus, & varietas plures etiam distinctos libros postulauit, quare diuersis intentionibus distinguuntur, non diuersis subiectis; nam certum est, corpus animatum commune esse subiectum & in libris de anima, & in libro de longitudine, & breuitate vitæ, & in libro de vita, & morte; variæ tamen sunt in his libris intentiones Aristotelis, quia in corpore animato plura erant consideranda, & principia, & accidentia; satis est igitur, si libri de anima ab aliis secernantur per hanc propriam intentionem, quæ est declarare formale principium corporis animati; in nullo enim alio libro intentio est agere de forma corporis animati, nisi in libris de anima.

Ad quartum.

A Ad vltimum argumentum negamus animam habere omnes conditiones, quæ in subiecto scientiæ requiruntur: primum quidem, quod habeat species, hoc nullius est mouenti; quoniam etiam si non haberet, per id tum non staret, quin posset esse subiectum in aliqua parte scientiæ; etsi non in scientia tota: quod vero anima habeat principia eo modo, quo subiectum debet habere principia, falsum est, vt ipsorum aduersariorum inter se dissensio declarat; B quod enim aliqui eorum dicunt, animam habere principia cognitionis, suas operationes, vanum est; hoc namque est potius dicere, animam esse principium, quam habere principia; proprium enim est principiorum incomplexorum, vt, si lateant, demõstretur à posteriori per suos effectus; ostenditur enim in 1. Physic. prima materia ex mutatione, nec ob id vllus vnquam dixit materiam habere principia, ea namque dicuntur principia subiecti: ex quibus de ipso de- C monstrantur accidentia à priori, non à posteriori. Non minus vanum est id, quod alii dicunt, animam habere causam agentem, à qua educitur de potestate materiæ ad actum; nam agens educens formam, non dicitur ob id esse causam formæ, sed compositi; & forma in illa eductione locum habet causæ, non effectus: præterea hoc etiam condonato, nullæ per talem causam demonstrantur affectiones animæ, imo ne consideratur quidem talis causa animæ in libris D de anima; quid autem absurdius, quam dicere animam esse subiectum, quia habet principia, quum talium principiorum nulla vnquam fiat mentio in libris de anima? Maiorem probabilitatem habet id, quod dicunt, animam habere principia, nempe suam naturam, ac definitionem: sed neque hac dici potest, nam concedimus quidem subiectum quandoque simplex esse, & nullam in se habere compositionem, vt supra de Cœlo diximus, quod in libris de Cœlo E habet locum subiecti; eius enim natura, quæ ibi declaratur, instar principii est; sed hoc non possumus de anima dicere; quum enim certum sit definiri in scientia non modo subiectum, sed etiam principia, & affectiones subiecti, omnia hæc dicuntur proprias habere naturas, ac definitiones, nec tamen ob id omnia sunt subiectũ; sed quum hæc diuersis modis in scientia considerentur, vt dictum est in libro de præcognitis, & eo modo considerentur, quo definiuntur, spe- F ctanda est definitio singulorum, vt videamus, an definiatur vt subiectum, an vt principium, an vt affectio, ad quod discernendum iam in memorato libro præcepta tradidimus, quæ inde petenda sunt; ipsa certe animæ definitio aperte declarat, animam vt principium subiecti definiri, & considerari, non vt subiectum. vt antea declarauimus. Cæterum etiam si fateremur, animam habere principia, non ob id fieret, vt anima esset subiectum; nam affectiones quoq; sua principia

Ad vltimum.

cipia

cipia, & suas caussas habent, nec ob id sunt subiectum in scientia. Maioris igitur momenti est postrema conditio, quæ reuera est maxime omnium propria, & necessaria subiecto, vt affectiones habeat; id enim proprie subiectum dicitur, quod habet affectiones, & eis subiacet, & de quo illæ demonstrentur: omnino igitur negamus animam hoc modo habere affectiones. Quod autem illi dicunt, Arist. in procemio primi lib. de anima sæpe vocare affectiones animæ, & in tertio contextu proponere considerandas affectiones animæ, nihil nobis obest, quoniam verba illa sunt ita intelligenda, vt Arist. dicat, animam habere affectiones, & operationes ab ipsa prodeuntes, sed non vt ipsi inhærentes, sic autem nõ dicit, animam esse earum subiectum, sed esse ipsarum principium, quod & nos fatemur, imo clara in hoc est sententia Arist. in context. 64. primi lib. de Anima, vbi dicit, omnes animæ operationes esse attribuendas toti animato corpori, non animæ, nec dicendum esse animam irasci, vel contemplari, sed hominem animã; hæ igitur omnes sunt animati corporis tanquam subiecti, & sunt animæ tanquam causæ, & principij. Ideo risu digna est nonnullorum distinctio, qui locum illum expendentes, & ostendere omnino volentes, animam habere affectiones, & ita posse esse subiectum in libris de anima, dicunt posse duobus modis intelligi, affectiones esse ipsius animæ, vno modo vt subiecti recipientis, quod solum ibi Aristotel. negat, altero modo vt originis, à qua producuntur, qua ratione non negat, imo sæpe asserit animam habere affectiones, qua fit, vt hæ possint de anima demonstrari, quum sint aliquo modo affectiones ipsius. Sed hoc dicentes, propriam ipsi opinionem euertunt, & in nostram veniunt; nil enim aliud dicunt, quam animam nõ esse harum affectionum subiectum, sed esse principium, atqui certum est, affectiones non demonstrari de suis principiis, à quibus producuntur, sed de subiectis, in quibus inhærent, per sua principia; dicere igitur affectiones esse animæ vt originis tantum, est dicere eas non de anima demonstrari, sed de corpore animato per animam. Præterea non est ita pingui Minerua intelligendum dictum illud Arist. in 3. context. primi libri de anima, vt dicat declarandas esse affectiones animæ in libris de anima, vt intelligere ibi omnes videtur; etenim in libris de anima nil aliud declarat Aristot. nisi ipsam animæ naturam, & essentiam, vt ipsemet testatur in initio lib. de sensu, & sensilibus; sed de affectionibus animæ significat esse agendum in paruis naturalibus, non in libris de anima; quod si qua mentio fit in libris de anima affectionum animæ, ea fit propter essentiam animæ, & cuiusque facultatis animæ cognoscendam, non vt ipsæ operationes animæ ibi noscantur; quemadmodum in præcedentibus diffuse declarauimus.

Quomodo anima habeat affectiones.

Fuga nõnullorũ.

Iota expositionẽ cõt. 3. in 1. de anima.

A *Opinio illorum, qui dicunt subiectum in libro de Anima esse animal, & eius confutatio. Cap. XL.*

Considerenda manet postrema opinio illorum, qui dicunt, subiectum in libris de anima esse animal. Hi ad hanc comprobandam vtuntur primum authoritate Aristotelis, qui in secundo contextu primi libri de anima inquit, animam esse principium animalium, & in primo B capit. primi libri de partibus animalium ait se postea locuturum esse de anima, qua animal tale est; itaque testatur, se de sola animalium anima acturum esse; atqui id subiectum est, cuius principia quæruntur, animal igitur est subiectum, non corpus animatum vniuerse sumptum. Præterea sic argumẽtantur; de illius forma agitur in libris de anima, de cuius materia prius actum est in libris de partibus; at in libris de partibus actum est de sola animalium materia, non de materia C stirpium; ergo in libris de anima similiter agitur de sola animalium forma: minorem iam nos concessimus, nam per se manifestum est in libris de partibus agi de solis animalium partibus; maiorem probant auctoritate Aristotelis in primo de partibus animalium, vbi dicit agendum esse de anima, & eius gratia agendum prius esse de materia, quæ sunt partes animalium; quãobrem si de partibus agit propter animam, necesse est, vt de eiusdem anima loquatur in libris D de anima, de cuius materia loquutus est in libris de partibus. Hæc tamen sententia falsa est, & omnino reiicienda; quod enim in secundo libro de anima agatur de anima vniuerse sumpta & postea de animæ parte vegetante, ita manifestum est, vt id negare nemo possit; ea autem vtraque tractatio communis est plantis, & animalibus; ergo ibi de omnium viuentium anima agitur, non de animalis solius. Quod si dicant, eam E quidem animæ partem omni viuenti competere, de ipsa tamen ibi agi propter sola animalia; & vt contracta ad animalia, hoc testimonio primum Aristotelis reprobatur, qui in ea parte exempla sæpe sumit à plantis; & definitionem quoque animæ in plantis declarat; deinde etiam ratione, quia si ita esset, sophistica esset illa Aristotelis consideratio, & qualem ipse iam vitiosam esse docuerat in primo libro Posteriorum Analyticorum; ibi enim dixit, omnia esse F attribuenda illi, cui primo, & quatenus ipsum competunt, & ea, quæ sunt generis propria, in ipso esse cognoscenda, non in specie, neque in speciebus omnibus; vt æqualitas angulorum duobus rectis non inæquicrure, sed in triangulo: sic etiam Auerroes in suo procemio in primo libro Physic. dixit, quod considerare primam materiam vt materiã animalis, vel vt hominis, non faceret propositiones vniuersales, & quatenus ipsum, sed esset, vt ostendere æquilaterum

Primum argumẽtum pro hac opinione.

Secundũ argumentum.

Opinionis impugnatio.

rum habere tres angelos æquales duobus rectis. In hunc igitur errorem incideret Aristotel. si animam late sumptam, & animam vegetalem, quæ primo competit animato corpori, ipse vt solius animalis animam consideraret, seu vt ad animal coarctatam. Neque etiam dicere possunt, eam considerari præcipue propter animalia; plantis autem attribui secundario, & animalium gratia; nam vnaquæque res ita est cognoscenda, vti est; anima vero vegetalis est forma æque à planta, atque ab animali participata; secus enim non esset viuens genus vniuocum; quoniam igitur non minus planta quam animal, sed æque ac animal, hac anima participat, æque etiam in vtrisque cognoscenda est. Præterea manca esset naturalis philosophia, si in solis animalibus hanc animæ partem cognosceremus, non in plantis: nec dicere possunt, Aristotelem de hac agere in libris de anima propter animalia, & iterũ in libris de plãtis propter plantas: siquidem nullam legimus huius animæ tractationem in libris de plantis, siue ab Aristotele, siue à Theophrasto scriptis: imo si Aristoteles, vel aliquis alius hoc pacto duas eiusdem animæ tractationes fecisset, vnam in animalibus, alteram in plantis, perperam fecisset, magnaque reprehensione dignus extitisset; tum quia id, quod primo competit generi, non recte ostenditur de specie, neque de speciebus omnibus; vt Aristoteles asserit in primo libro Posteriorum, quemadmodum antea dicebamus, tum etiam quia non est iteranda eiusdem rei tractatio, quando semel pro omnibus, multoque melius, tradi potest, vt notat Auerroes in dicto suo procemio in primum Physic. imo Aristotel. ipse in primo de partibus animalium. Sossumus etiam huius dogmatis falsitatẽ videre in libris de longitudine, & breuitate vitæ, de iuuentute, & de senectute, & de vita, & morte, vbi Aristoteles profitetur, se hæc omnia communiter considerare in animalibus, & in plantis, quia reuera sunt communia accidentia omnis viuentis; tametsi enim proprij modi, quibus hæc plantis competunt, reiiciuntur ab Aristotele in libros de Plantis; per hoc tamen non stat, quin hæc omnia, prout æque omni viuenti competunt, in iis libris considerentur. Quamuis etiam Aristoteles in calce libri de Longitudine, ac breuitate vitæ asserat eos esse libros de animalibus; nil tamen hoc nobis officit; fatemur enim, Aristotelem in animalibus considerare statuisse tum illa quæ animalium propria sunt, tum illa, quæ sunt illis communia cum plantis, hæc tamen semper attribuere viuenti, quod in animali inest, non animali quatenus est animal, sicut Anatomistæ ea, quæ in hoc indiuiduo homine contemplantur, non vt huius hominis contemplantur, sed vt hominis. Restat vt a[illegible] argumenta respondeamus. A[illegible] quod ex Aristotelis autorit[illegible]

Cap. de erroribus.

Ad primum argumentum.

A mus Aristotelem in procemio primi libri de Anima, & in procemio librorum de Partibus animalium, solis animalibus animam attribuere, proponereque de animalium anima agendum, quia nondum improbauerat antiquorum sententiam, qui sola putabant animalia viuere; eam enim postea confutat in calce primi libr. de Anima, vbi ostendit, etiam in plantis vitam inesse. Considerandum præterea est, Aristotelem id non dicere nisi in procemiis, at non est inconue-
B niens aliqua in procemiis dici pingui Minerua, & aliorum sententiam potius, quam veritatem respiciendo, quando aliorum opinio est vulgata, & nondum reprobata: at in 2. libr. de Anima, vbi Aristoteles serio, & secundum mentem propriam de anima loquitur, nil vnquam tale cõperiemus, sed in inuestiganda, & tradenda, & declaranda definitione animæ, semper dicit eam esse viuentis corporis formam, nunquam dicit solius animalis; & in cont 36. 37. illis 2. lib.
C ostendit animam esse viuentis corporis causam vt formam, & vt finem, & vt effectricem, non dicit solius animalis; sic etiam totum tractatum de parte vegetali si legamus, nunquam videbimus Aristotelem illam animæ partem soli animali attribuere sed semper viuenti generi communi animalis, & plantæ. Mirum certe est, quod illi procemia potius Aristotelis respicere voluerint, quam ipsammet tractationem, in qua Aristoteles veritatem declarat, nihilque oratorie dicit,
D sed omnia docendi gratia. Ad alterum argumentum sumẽda est responsio ex iis, quæ antea dicta sunt; quum enim in libris de Animalibus tractentur & illa, quæ animalium propria sunt, & illa, quæ sunt illis communia cum plantis, non possumus ita argumentari, vt dicamus, hic liber est de solo animali. ergo & ille alius: iam enim ostendimus, aliquos esse de solis animalib. aliquos de viuentibus omnibus communiter, vt asserit Arist. in initio libri de Sensu, & sensilibus;
E quoniam ergo prius de materia, quam de forma dicendum esse iudicauit, & vtramque considerare voluit in animalibus, ideo materiam considerauit propriam animalium, quia nulla erat propinqua materia communis animali, & plantæ, formam autem cõsiderauit vt communem, quia in animali inest pars quædam animæ, qua eadem etiam plantæ participant; qua de re diffusius loquuti sumus in libris de Methodis.
F

Ad secundum.

Lib. 3. cap. vlt.

De plantis, & earum tractatione.
Cap. XLI.

Libros omnes de animalibus iam à nobis consideratos sequuntur tandem libri de plantis, qui in scientia naturali postremum locum tenent: quum enim de rebus inanimatis actum sit prius, postea vero de animalibus, ac simul de iis, quæ sunt communia animalibus, & [illegible] loco, vt ageretur de plantis,

tis, secundum propriam rationem, qua distinguuntur ab animalibus; in his igitur libris subiectum est planta vt consideranda, & generaliter, & singillatim, secũdum omnes species suas, sicut Aristoteles proposuit in calce capitis primi libri Meteorologici. Duo autem de plantis consideranda sunt, substantia primum, deinde operationes & proprietates consequentes; qualis fuit etiam animalium consideratio; ideo Aristotel. in duobus libris de Plantis agit primo loco de partibus plantarum; sicut etiam primo loco egerat de partibus animalium, postea vero de plantarum generatione, ac de earum proprietatibus. Exquisitiorem plantarum tractationem tradidit Theophrastus, qui Aristotelem de animalibus agentem imitatus, distinxit plantarum considerationem in historicam, & scientialem; extant enim nouem eius libri de historia plantarum, & initium decimi; deinde alii sex libri de causis plantarum; in quibus seruat ordinem ab Aristotele seruatum in declaratione animaliũ; nam primo loco de substantia plantarum agit, declarando partes tum homogeneas, tum heterogeneas; deinde generationis & accidentium consequentium declarationem prosequitur. Notare autem possumus in iis & Aristotelis & Theophrasti libris, plura esse de plantarum viribus medicinalibus dicta: sed Theophrastus non solum sparsim has plantarum vires considerat, sed de his peculiariter agendum proponit in decimo libro historiarum, licet eius libri initium tantum habeamus, reliqua desiderentur; hoc dico ad comprobationem eorum quæ supra dixi, loquens de sanitate & morbo: vires enim & proprietates plantarum medicinales cognoscendæ sunt & à Medico & à philosopho naturali, diuersis tamen scopis; Medicus eas cõsiderat, dum sibi proponit sanitatem recuperandam, vel conseruandam; philosophus autem naturalis eas inquirit, vt plenam habeat cognitionem plantarum, quæ sunt species corporis naturalis, ideo id ei facere non conuenit in libro de sanitate & morbo, sed solum in libris de plantis. Nolo hic silentio præterire dubium quoddam; quod quidem aliis leuissimum esse videtur, mihi vero non ita leue, sed arduum semper visum est: quum enim in tractatione de animalium substantia Aristoteles & materiam & formam animalium declarauerit, prius enim egit de partibus animalium, postea de anima; queritur, cur agens de substantia plantarum & ipse & Theophrastus solas partes plantarum considerauerit, de forma vero ne verbum quidem fecerit. Ad hoc omnes responderent, non opus fuisse loqui de anima plantarum, quia de hac iam plene dictum erat in secundo libro de Anima, nempe de parte animæ vegetali, qua sola videntur plantæ viuere. Hæc tamen responsio mihi videtur non omnino tollere difficultatem; anima enim vegetalis, de qua agitur in libris de Anima, non est propria plantarum forma, sed est propria viuentis, quod commune genus est animalis & plantæ, nec per eam distinguitur planta ab animali. Quoniam igitur necesse est confiteri plantam ab animali differre per substantialem aliquam formam, quæ sit propria plantæ; siquidem per materiam res non differunt; quæ autem per sola accidentia differunt, non differunt specie; omnia autem quæ sunt propria plantarum, tractanda sunt in libris de Plantis, agendum omnino erat de forma plãtæ, quæ plantam separat ab animali; quare difficultas viget. Ego breuiter dicam, quid hac in re sentiam, diffusius postea de hoc loquuturus, in operibus naturalibus. Ego quidem nunquam in eo multorum errore fui, vt dicerem, animam vegetalem constituere plantam; animam vero sensibilem constituere brutum, sed credo vegetalem constituere viuens, quod est genus plantæ & animalis; & animam sensibilem constituere animal; quod est genus brutorum & hominis; plantam vero ab animali differre puto per propriam formam, & bruta inter se, & ab homine per proprias singulorum formas. Vnde aliud maius dubium oritur; nihil enim potest esse prestantius anima, quod & ipsum non sit anima, forma vero speciei est nobilior, quam forma generis: quare forma propria equi nobilior est quã anima sensibilis, & forma propria plantæ est nobilior quam anima vegetalis; plurimæ igitur aliæ dantur animæ præter illas, quas Aristoteles in libris de Anima declarauit. Sed de hoc loquemur in operibus naturalibus, nunc satis sit hanc difficultatem tetigisse. Ad dubium autem prius propositũ satis est, si in præsentia dicamus, nullam fieri tractationem de forma propria plantæ, quia hæc est incognita, vltimæ enim differentiæ ac propriæ substantiales formæ plantarum, & animaliũ ignorantur, negari tamen non possunt, nisi in hoc absurdum incidamus, vt dicamus, plantam ab animali, & plãtas inter se, & animalia inter se differre solis accidentibus; sed de hoc alibi. Quod autem libri de plantis sequi debeãt libros de animalibus, duplici ratione, eaque iam in præcedentibus tacta, demonstratur: vna est, quia in libris de animalibus tractantur omnia illa quæ pertinent ad corpus viuens, quod est plantæ genus: quoniam igitur cognitio speciei præsupponit cognitum iam esse genus, necesse est vt libri de plantis sint posteriores libris de animalibus; nam si præcedere statuantur, de planta agetur, ignorato genere, & ignorata anima vegetali, qua viuentia omnia dicuntur viuere; quod quidem dicendum non est. Altera ratio sumitur ex iis quæ sunt propria plantarum; hæc enim quũ rudiora, proinde ignotiota sint in plantis quam illa, quæ iis in animalibus proportione respondent, facilius cognoscuntur in plantis post cognitione animalium; ideo multæ plantarum partes & ab Aristotele

Theophrastus de platis — *Dubium.* — *Responsio omunis.* — *Impugnatio.* — *Responsio propria.* — *Quod libri de plãtis sequãtur libros de animalibus.*

& à Theophrasto declarantur per animalium partes iam cognitas, & quum nominibus careant, vocantur his nominibus, quæ sunt propria partium animalium, ob quandam proportionalem respondentiam & officii similitudinem; videmus enim ibi considerari in plantis carnem & venam, & alia eiusmodi, quæ dicuntur proprie de animalibus: hæc igitur indicant, libros de animalibus iam præcessisse, quum Aristoteles ac Theophrastus his nominibus vtantur, vt iam declaratis in animalibus. Quare tractatione plantarum absoluitur tota naturalis philosophia, quum hæc postremum obtineat locum; quod etiam significauit Aristoteles in calce primi capitis primi libri Meteorologicorum, vbi dicens agendum postea esse de animalibus & de plantis; prius animalia nominat, posterius vero plantas.

De perfectione Scientiæ naturalis, ac de eius ordine. Cap. XLII.

Naturalis disciplinæ structura, & partium omnium serie ita declarara, id vnum considerandum restat, quærere aliquem posse, an perfectam rerum naturalium scientiam ab Aristotele traditam esse dicendum sit, an non perfectam. (Sup. c. 30.) Mihi quidem videtur, sicut antea quoque dictum est, perfectam, & non perfectam dici posse; nam perfecta est, si ipsam formam, hoc est, fabricam, & artificium spectemus; sed imperfecta, ratione materiæ & rerum consideratarum; multæ namq; sunt res naturales, quas non considerauit Aristotel. & multæ, quas non nouit; attamen si harum quoque notitiam assequeremur, non ob id alio ordine, alioue artificio tradere naturalem scientiam oporteret, sed manente fabrica, artificioque Arist. diceremus, scientiam naturalem earum rerum additione perfectiorem reddi, quoad materiam, non quoad formam; plurima namq; cum de aliis rebus, tum maxime de animalibus, & de plantis addi possent, quæ ab Arist. dicta non sunt; sed facile cuique esset, adiectis singulis proprios in libris Aristotelis locos assignare; ordine tamen & artificio Atistotelis non immutato nec labefactato; vt si diceremus, nullos Arist. scripsisse proprios libros de mineris, facile fuit Alberto Magno, qui eos composuit, illos addere libris Aristotelis, & post quatuor Meteorologicos, quam eorum sedem esse diximus, collocare. Sed dicere præterea possumus, naturalem philosophiam ab Aristot. scriptam etiam ratione materiæ, ac rerum cognoscendarum perfectam, & omnibus numeris absolutam esse, si non actu, saltem virtute; quandoquidem credendum omnino est, non solum prætermissa ab Arist. fuisse multa, quoniam ipsi fuerunt incognita; sed omissa etiam ab ipso plura fuisse, quæ nouit, sed scribere noluit; nam certum est, nullum ab Aristotele scriptum fuisse librum, vel tractatum de hominis risibilitate, aut de hinnibilitate equi, aut de his similibus; tamen fundamneta, ac semina quædam ab eo iacta esse, vnde emanare etiam illorum, quæ non scripsit, cognitio potest; iis enim quæ nos Aristoteles docuit adiuti, possumus alia multa contemplari, & in eorum notitiam duci. Quamobrem id mihi de naturalibus Arist. libris dicendum videtur, quod ego dicere solitus sum de Geometricis, & Arithmeticis ab Euclide scriptis: Etenim multa sunt Geometrica & Arithmetica theoremata, quæ ab Euclide demonstrata non sunt, demonstrantur tamen ab aliis in ipsa librorum Euclidis interpretatione; nec ob id mācam & imperfectam vocare debemus Euclidis Geometriam vel Arithmeticam; nam si omnia, quæ de magnitudinibus, ac de numeris demonstrari possunt, demonstrare Euclides voluisset, creuisset absque dubio volumen in immensum quod quidem Lectorem facile auertere ab illius lectione potuisset: satis igitur ei fuit, præcipua quædam theoremata demonstrare, ex quibus postea aliorum plurimorum, quæ subiicuit, imo omnium, quæ excogitari possunt, demonstrationes deducerentur: sciunt enim omnes eruditi Mathematici, nullū esse Geometricum theorema, cuius demonstratio ex libris Euclidis, tanquā ex vberrimo fonte, nō facile hauriatur; eamque puto fuisse causam, cur Euclides libros suos Elemēta appellauerit, quasi fundamēta & principia, ex quibus alia plurima deduci possunt, tū in illa ipsa disciplina, tum in aliis & scientiis & artibus quibus interdum vsus rerum Mathematicarum necessarius est. (Cur Euclidis libri vocentur Elemēta.) Dicere igitur possumus, imo debemus, scriptos esse tanto cum artificio ab Euclide libros illos, vt in iis Mathematicæ disciplinæ perfectæ & integræ, si non actu, saltem potestate & virtute contineantur. Hoc idem de naturali philosophia ab Aristotele tradita dicendum esse videtur: quū enim ea, quæ sunt præcipua, de rebus naturæ docuerit, alia reliquit, in quorum notitiam ex illorum, quæ scripsit, consideratione duci possumus. Itaque perfectam dicere possumus ab Aristotele scriptam esse naturalem philosophiam, etiam ratione rerum cognoscēdarum; omnium enim, quæ humanum ingenium assequi potest, cognitionem tradit aut actu, aut saltem virtute; idque fortasse ipsemet significare voluit in calce primi capitis primi libri Meteorologicorum, dum ait, agendum manere de animalibus, & de plantis tum vniuerse, tum singillatim, quoniam his declaratis, finem fere habitura est totius naturalis scientiæ traditio; inquit enim [*fere*] tum propter quartum Meteorologicum, & propter libros de mineris, quos non nominauerat, tum etiam ad significandum, se non actu perfectam naturalem scientiam traditurum, sed virtute tamen perfectam, quemadmodum diximus. (Ordo.) Ordinem autem totius scientiæ compositiuum esse manifestum est, idque à nobis accurate decla-

t. 2. p. 5. & declaratum est in libris de Methodis; ibi enim diximus, progressum totius huius disciplinæ rationi subiecti esse a magis vniuersalibus ad minus vniuersalia, à corpore naturali ad simplex, & ad mistum late sumptum, ab hoc ad imperfectum & perfectum & ab hoc ad inanimatum & animatum, & ab hoc ad animalia, & plantas, ac tandem ad horum species: sed quia hotum singulorum considerantur ordinatim & principia & accidētia, ideo ratione principiorum est pro- A gressio à primis ac remotissimis principiis ad propinquiora, ac tandem ad proxima speciebus naturalibus; & à simplicioribus ad concretiora: nam interna principia corporis naturalis late sumpti, simpliciora sunt internis principiis misti, quatenus mistum est, & hæc simpliciora internis principiis animalis, quatenus animal est: hæc autem est conditio ordinis cōpositiui, eaq; ad scientiam rerum consequendam omnino necessaria, vt in memoratis libris declarauimus.

IACOBI ZABARELLAE PATAVINI, DE PRIMA RERVM MATERIA LIBRI DVO.

LIBER PRIMVS.

Proœmium Operis. Cap. I.

NIhil esse videtur in rebus naturæ obscurius, & cognitu difficilius prima rerum materia, de qua in 1. libro Natural. Auscultat. Aristoteles artificiosissime pertractauit: plurimum etiam ad sententiam naturalem confert ipsius cognitio, quum in ipsomet E eius disciplinæ limine idem clara voce testatus sit, nullam ignoratis naturæ primordiis, rerum naturalium cognitionem haberi à nobis posse. Hæc ego considerans, aliquod me operæpretium facturum existimaui, si arduas, quæ hac de re existunt, quæstiones, magnasque difficultates; quæ negotium facessere omnibus solent, pro viribus explicare tentauero; & ea, quæ ipse philosophando excogitare potui, in commune cōferens, aliisq; expendenda relinquens, F nisus fuero veritatē, & Aristotelis de prima materia sententiam (si possim) reddere clariorem. Erit etiam hæc nostra contemplatio non inutilis propter alia principia, de quibus ob eorū inter se mutuum respectum aliqua dicere necessarium erit, nec non de methodo, qua nos Aristoteles ad eorum omnium cognitionem perduxit; hæc enim ad plenam primæ materiæ notitiam considerare oportebit. Ordinem vero eum seruabo, quo in omnibus vti solitus sum, & qui est naturæ nostræ maxime consentaneus; ea enim, quæ faciliora cognitu sunt, quæue exactiorem, D aut faciliorem reddere aliorum cognitionē possint, semper anteponam, etiamsi ipsarum rerum naturalis ordo, quo existunt (quod quidem hac in re frequenter euenturum scio) alius esse videatur. Aliorum sententias, & dicta in medium adducere non curabo, nisi quando rem ita postulare existimauero, in iisq; vtar ea, quæ Philosophum decet tum libertate, tum ingenuitate: nam & illa, quæ falsa videbuntur, refutare, & quæ vera esse putauero, recipere & approbare, & sectatorem me aliorum facere non verebor, vt solo veritatis amore ductum me esse omnes intelligant, & fateantur.

De duobus Principiis contrariis. Cap. II.

QVum prima rerum naturalium principia apud Arist. tria sint, duo contraria, & tertium subiectum; erat quidem subiectum natura prius cōtrariis: sed quoniam ignotius offerebatur, & ad eius notitiā necessaria erat principiorum contrariorū cognitio, Arist. primo loco de contrariis egit, postea vero de subiecta materia: ad principia cōtraria cognoscenda satis fuit inductio, quippe quæ minus abscōdita & faciliora cognitu erant; ad materiam aūt inueniendam efficaciore instrumēto opus fuit, demonstratione ab effectu, ad quam etiam Arist. magno cum artificio, magnoq; verborum apparatu progressus est: qui vero dicunt, principia contraria probari ab Aristot. demonstratione à priori in contex. 42. libri 1. Phys. auscult. ii non bene logicā didicerunt, siquidem is est syllogismus quidam Diale- *Multorū error in textu 42. 1. Physic.*

A Dialecticus; qui nihil demonstrat, quum ex definitione quidditatiua principij probet prima contraria esse principia rerum, quod est petere illud idem, quod probandum erat, vt in Logicis libris ostensum à nobis est; proinde ratio illa vt Dialectica admitti potest, quæ vt demonstratiua absque dubio vitiosa est, Ratione igitur naturali Aristoteles nulla alia vtitur, nisi inductione; ex singulis enim quæ fiunt, colligit hanc vniuersalem; omne quod fit, ex suo contrario fieri, & ita cuiuslibet rei principia esse B duo contraria, vnum recedens vocatum terminum à quo, alterum vero accedens vocatum terminum ad quem. Contraria autem appellauit non contrarietate vera, sed ea oppositione, quæ est inter habitum & priuationem: quum enim omnis generatio sit transitus de non esse ad esse, & omnis interitus sit transitus de esse ad non esse, necesse est, alterum contrarium esse nobilius, alterum vero ignobilius; & vnum esse habitum quendam, & formam, à qua res habet C vt sit; alterum vero illius formæ priuationem, quæ significat, non esse illius rei cum potestate ad formam oppositam; & quamuis videatur generatio esse trāsitus à forma ad formam, vt si ex aqua generatur aer; non enim potest aliqua forma recedere, quin alia forma accedat, id tamen non est per se, nec quatenus est generatio; generari enim dicimus id quod non est, quare per se generatur aer ex non aere, per accidens vero ex aqua, accidit enim illi non aeri, ex quo fit aer, D vt sit aqua. Generari autem & interire dicimus proprie quidem & absolute substantias, accidentia vero minus proprie, & (vt vocant) secundum quid: nam si ex aere aqua generetur, aquā fieri simpliciter dicimus; si vero aqua ex frigida fiat calida, non simpliciter dicimus aquam fieri, sed aquam fieri calidam; vnde colligimus, eandem mutationem in accidentibus vocari posse & generationem & motum pro varijs considerationibus: illam enim aquæ calefactionem generationem appellare possumus, quatenus fit E calidum ex non calido, formatum ex priuato; quatenus autem est transitus à frigido in calidum, à forma ad formam, & (vt vocant) à positiuo ad positiuum, eatenus vocatur motus; ideo Aristoteles in 5. lib. Physic. distinguens generationem à motu, dixit motum esse de subiecto in subiectum; generationem vero de non subiecto in subiectum, & interitum de subiecto in non subiectum; sumēdo subiectum pro termino posituo, & non subiectum pro termino priuatiuo. F Patet igitur, principia generationis cuiusque rei esse duo contraria, quia de ratione generationis est, vt id quod generatur, transeat de non esse ad esse: & de ratione interitus est, vt id quod interit, transeat de esse ad non esse; siquidem nil aliud est generari, quam prius non esse, postea esse; & nihil aliud est interire, quam prius esse postea vero non esse.

Mutatio in accidentibus vocari potest & motus et generatio vari[j]s modis.

De Inuentione Primæ Materiæ.

Cap. III.

Cognitis principijs contrarijs, Aristoteles ad primam materiam inueniendam ita progressus est: cœpit dubitando ostendere, duo contraria ad rerum generationem non sufficere, proinde subiectam contrarijs materiam statuendam esse, tanquam tertium principium: quæ materiæ probatio dialectica & infirma est; nam ex facta in contrarias partes argumentatione colligere subiiciendam esse materiam, vt aduersantia illa argumenta concilientur, est probabiliter ac dialectice rem probare, absq; vlla ex natura rei ducta ratione; propterea eam ab effectu notiore demonstrare aggressus est hunc in modum; propositū illi erat ostendere, dari primam materiam subiectam generationi substantiali, quandoquidem de subiecto mutationis accidentalis nullū dubium erat; videmus enim ceram ex infiguratione figurā accipere, & aquam ex frigida fieri calidam; non ita apparet subiectum generationis aeris ex aqua, quoniam insensile & absconditum est, & videtur aqua tota interire, & tota aeris substantia generari ex nulla præexistente materia, ideo Aristoteles ex accidentali mutatione duxit nos ad idem cognoscendum in generatione substantiali, quū enim tandem vsurus esset hac demonstratione ab effectu; vbi est mutatio substantialis, ibi est materia illi subiecta, ac in corpore naturali est mutatio substantiæ; ergo in eodem est materia tali mutationi subiecta, vidit Aristoteles minorem quidem propositionem manifestam esse, sed maiorem esse incognitam & aliqua declaratione indigere, ita vt à notioribus ad ignotiora progrederetur, generationem vniuerse sumptam ante omnia sibi considerandā proposuit; quum enim id, quod communius est, notius nobis sit, facilius cognoscitur subiecta materia in generatione latissime accepta, quæ & illam, quæ fit ab arte, & illam quæ à natura, siue substantiarum siue accidentium, communiter amplectatur; quam peculiariter considerata materia solius mutationis substātialis: voluit ergo primum inductione probare hanc vniuersalem; in omni generatione subiectum requiritur; & considerare cepit, in accidentibus omnibus id esse manifestum, vt ex eorum consideratione idem proportione quadam in substantiis quoq; necessarium esse cognosceremus; hæc enim est vis inductionis demonstratiuæ, vt ex aliquorum particularium enumeratione in lucem prodeat prædicati cum subiecto essentialis connexus, vnde cognoscamus ita esse in reliquis; semper enim ex eo quod prædicatio est per se, licet inferre eā esse de omni; sic igitur Aristoteles à generatione accidentium pregrediens ad eam, quæ est substantiarum, tādem ex his per inductionem colligit hanc

Demonstratio primæ materi[æ].

A git hanc vniuerſalem, in omni generatione neceſſarium eſt ſubiectum, ſub qua deinde ſumit peculialiter de generatione ſubſtantiali hanc maiorẽ, vbi generatio ſubſtantialis, ibi eſt ſubiecta materia, & facit demonſtrationem illam ab effectu, quam ſupra memorauimus. Hac methodo inuentam eſſe ab Ariſtot. primam rerum materiam in 1. lib. Phyſicæ auſcult. cum librum bene conſiderantibus manifeſtum eſt.

De modis, quibus ad Primæ Materiæ cognitionem duci poſſumus, opiniones aliorum. Cap. IV.

B

QVæri ſolet, quot modis in primæ materiæ cognitionem duci poſſimus; ad hoc quid alij dicant, paucis referam, poſtea quid ipſe ſentiam, declarabo; pluribus videtur Ariſtoteles multis modis primam materiam manifeſtaſſe; vnus legitur in contextu 8. libri 7. Metaphyſic. vbi per negationem declarat materiam, dicens; Materia non eſt ſubſtantia, nec quantum, nec C quale, nec vlla aliarum Categoriarum, ſed horum omnium ſubiectum. Alij vero duo modi leguntur in 1. libr. Phyſic. vnus per mutationem ſubſtantiæ, quem iam expoſuimus; alter per analogiam, quam tangit Ariſtoteles in context. 69. eiuſdem libri, ſed illa analogia non eodem modo ab omnibus intelligitur. Scotus intelligit relationem ad formam, vt apud eum legimus in 2. Sent. diſtinct. 12. quæſtion. 1. ſic etiam Thomas interpretatur in Opuſculo 32. & alii D complures Latinorum: quum enim actus ſit ratio cognoſcendi, & forma ſit actus, rationi conſonum eſt, primam materiam per formam cognoſci. Sed Græci & alij melius locum illum interpretantes, intelligunt analogiam non ad formam, ſed ab ſubiectum ſenſile mutationis accidentalis; vt enim ſe habet æs ad totum compoſitum arte factum, vt ad ſtatuam, ita prima materia ſe habet ad ſubſtantiam compoſitam; quemadmodum igitur æs antequam fiat ſtatua, E non eſt actu ſtatua, ſed poteſtate, ita prima materia antequam formam accipiat, non eſt actu ens vllum, ſed omnia poteſtate: hæc eſt illius loci vera interpretatio; analogia enim eſt proportio, quæ quum ſit ſimilitudo rationum, non poteſt eſſe inter duo, ſed eſt inter quatuor, quia ratio eſt inter duo, quare dum duas rationes inter ſe comparamus, & ſimiles eſſe dicimus, quatuor terminos conſideramus, vel tres, ſi vnus bis ſumatur, & teneat locum duorum; dicimus enim, F quaternarium ad binarium habere rationem duplam, ſic duodenarium ad ſenarium habere rationem duplam; quum ergo eadem vtrobique ſit ratio, dicimus ita ſe habere duodenarium ad ſenarium, vt ſe habet quaternarius ad binarium, eaque vocatur analogia; ſic ergo ibi Ariſtoteles dicit, ita ſe habere primam materiam ad ſubſtantiam compoſitam, ut ſe habet materia arte facti ad ipſum compoſitum arte factum, & ita per hanc analogiam cognoſcitur prima materia, quia proportione reſpondet ſubiecto mutationis accidentalis. Aliqui tamen locum illum conſiderantes dixerunt, Ariſtotelem ibi loqui de cognitione eſſentiæ ipſius materiæ, non de cognitione exiſtentiæ; quum enim dicat [*ita hac ad ſubſtantiam, & id quod eſt, ſe habet*] ſignificat primam materiam iam inuentam vt exiſtentem, & conſiderans ſolam eius naturam, inquit eam cognoſci per analogiam, videlicet quod ſecundum ſe nihil eſt actu, ſed omnia poteſtate, ſicuti etiam æs ad ſtatuam ſeſe habet: præterea inquit ibi Ariſtoteles, materiam eſſe ἐπιστητὴν per analogiam, quare de perfecta materiæ cognitione loquitur, perfecta autem eſt diſtincta, qua cognoſcitur eſſentia, & quid res ſit. Hæc ſunt, quæ ab aliis de modis, quibus ad materiæ cognitionem duci poſſumus, dicta inuenio.

Primus modus. *Secundus.* *Tertius.* *Latinorum error in declaranda analogia.*

Declaratio veræ ſententiæ de cognitione Materiæ. Cap. V.

VT pateat, quidnam recte ab aliis dicatur, & quid non recte, ego in hac re ſententiam meam proferam; puto inprimis verum eſſe id, quod Auerroes aſſerit in Commentario vltim. 1. liber. Phyſic. quem poſtea multi in hoc ſequuti ſunt, nullam eſſe aliam viam, qua ad primæ materiæ notitiam peruenire poſſimus, niſi illam vnam, qua Ariſtoteles in illo primo libro vſus eſt ſumptam à mutatione ſubſtantiali; etenim hoc vno medio oſtendi poteſt primã materiam dari, & nullo alio; vana igitur eſt Auicennæ & aliorum ſententia, qui putant materiam poſſe alio medio demonſtrari à primo Philoſopho; quod enim dicunt aliqui de modo illo, qui habetur in context. 8. liber. 7. Metaphyſic. eſt error manifeſtus, quoniam aliud eſt via ducens ad inuentionem materiæ, aliud eſt via ducens ad cognoſcendam eſſentiam materiæ iam inuentæ, aliud demum eſt ipſius ſententiæ iam cognitæ ſignificatio & expreſſio per definitionem; iam enim in Logicis libris oſtendimus, definitionem non notificare eſſentiam rei latentem, ſed aliquem eſſe methodum, qua quid res ſit notificatur, idq; eſſe notificare ipſam definitionem: itaque negatio, qua Ariſtoteles in dicto loco vtitur ad materiæ naturam ſignificandam, non eſt via ducens ad materiam cognoſcẽdam, nec ratione exiſtentiæ, nec ratione eſſentiæ, ſed eſt potius concluſio illius progreſſus, quo eſſentia materiæ notificata eſt; poſtquam enim quid ſit materia nobis innotuit, optime eius eſſentiã eo modo ſignificamus per negationem: hoc autem clarius fiet, ſi conſideremus, qua via ſit notificata materiæ natura & eſſentia; hanc viam ego non aliam eſſe puto, quam illam analogiam, de qua Ariſtoteles in contextu 69. libri 1. Phyſic. loquutus eſt; poſtquam enim materiam dari

Via, qua cognoſcitur dari materiã, vna eſt. *Auicennæ & aliorum error.* *Declaratio materiæ per negationem qualis.* *Eſſentia materiæ cognoſcitur per analogiam.*

per substantiæ mutationem inuenimus, considerauimus eam ita se habere ad res, quæ ex ipsa fiunt, vt se habet æs ad statuam, cuius est materia; & quum ratio æris ad statuam nota sit, inde colligimus, quæ sit ratio primæ materiæ ad res quæ ex ea fiunt; æs enim antequam formam statuæ accipiat, non est actu statua, sed potestate: quoniam igitur eadem est Primæ materiæ ratio ad res omnes, quæ æris ad statuam, materia quoq; non erit ulla ex rebus actu, sed omnes potestate; hæc est definitio materiæ per talem analogiam cognita, quam profert Aristot. in illo context. 8. lib. 7. Metaphys. nec potuisset ibi essentiam materiæ ita per negationem significare, nisi prius per analogiam prædictam cognouisset hanc esse materiæ essentiam; hoc tamen maiore eget consideratione, & in sequentibus diligentius expendetur; in præsentia hoc dixisse satis sit, illam expressionem essentiæ materiæ per negationem non esse viam ducentem ad cognitionem essentiæ materiæ, sed esse potius conclusionem illius viæ; sic enim exprimitur essentia materiæ iam à nobis inuēta & cognita per analogiam, hoc est, per proportionalem similitudinem, quam habet cum subiecto sensili mutationis artificiosæ. Ob id optime eos sensisse arbitror, qui dixerunt, Aristotelem in illo context. 69. essentiam materiæ præcipue respexisse, dum dixit materiam sciri per analogiam, & significasse, nullam esse aliam viam, qua cognosci possit quid sit materia, nisi hanc analogiam; quisquis enim bene verba illa Aristotelis expendat, animaduertet Arstotelem denotasse solam analogiam ad cognoscendam materiæ essentiam nos ducere posse: idque rationi consentaneum est, quum enim materia secundum se non sit actu, non potest per se mouere intellectum, sed solum per alia, quæ actu sunt, quorum ipsa similis est: quod etiam Plato significauit, dicens, materiam cognosci à nobis adulterina quadam cognitione, nec per rectam inspectionem, sed per obliquam; dum enim sensilem materiam spectamus, ex ea huius quoque insensilis materiæ naturam iudicamus. Negandum tamen propterea esse non puto id, quod illi negant, etiam ad existentiam materiæ inueniendam fuisse vtilem, imo & necessariam talem analogiam, quod quidem ita declaro: certum est, nullum esse medium, quo prima materia ignota demonstretur existere, nisi solam mutationem substantialem per demōstrationem ab effectu, qua vsus est Aristoteles in primo libro Physicæ auscultationis, eaque est sententia Auerrois clara in commentario vltimo illius primi libri, quæ etiam ratione validissima comprobatur: nisi enim interire aquam, & in aërē mutari videremus, nulla ratione cognoscere possemus corpora hæc ex materia & forma constare, sed simplicia penitus esse putaremus; sic hominem & equum, & reliqua omnia corpora naturalia; ea namque si æterna esse, & nun-

Analogia etiā ad existētiam materiæ cognoscendam vtilis est.

A quam interire inspiceremus, ita vt nulla nobis esse cognita substantiæ mutatio, nullam prorsus cognoscere possemus compositionem materiæ cum forma: hanc igitur ex mutatione substantiæ in aliam substantiā cognoscimus; quum enim interire aquam, & ex ea gigni aërem videamus, cognoscimus necessarium esse aliquod vtrique substantiæ commune subiectum, quoniam in omni accidentium mutatione videmus idem subiectum cōmune substerni formæ genitæ, B & formæ interemptæ, & nullā fieri mutationē contrarij in contrariū sine aliqua vtrisq; contrariis subiecta materia. Hinc patet vanam esse illorum considerationem, qui dicunt materiam cognosci per formam, seu per relationē ad formam, nisi illud idem quod nos dicimus, se significare velle fateantur: nā si intelligant, materiam cognosci per formam vt aduenientem & recedentem, dicunt cognosci per mutationem substantiæ, quod nos quoque asserimus; sic enim C per formam, non prout est actus & ratio cognoscendi, sed prout accedit, ac recedit, & prout est mutabilis, materiam cognoscimus; at si substantia omnis naturalis æterna esset, dicere per formam, quatenus est actus, materiam cognosci, ridiculum esset; per formam enim cognoscitur ipsummet corpus, cuius est forma & actus, & perfectio, per eam etiam cognoscuntur accidentia consequentia: at certe ipsa materia nunquam per formam cognosceretur, si omnes rerum naturalium formæ æternæ, & immutabiles essent. D Quum autem hoc vnum medium, mutatio substantiæ, nos in materiæ cognitionem ducere potuerit, necessaria tamē fuit etiam analogia: nam fuit quidem sola mutatio medium in demonstratione ab effectu, nec vllo alio medio vti poteramus, attamen illius demonstrationis propositio maior non poterat nisi per analogiam declarari, alioquin ignota manebat: quod enim vbi est substantiæ mutatio, ibi sit subiecta mateE ria, ignotum offerebatur, & ex accidentium mutatione ab Aristotele declaratum est, vt legimus in context. 62. libr. 1 Physic. Hoc autem est analogia vti, & dicere, vt generatio domus, & generatio statuæ materiam habent subiectam, ita & animalis generatio & plantæ debet habere materiam, quæ ad plantam & animal eam habeat rationē, quam habent lapides ad domū & æs ad statuā, hoc est, quæ sit sustentaculum ipsius mutationis de contrario in contrarium; sic enim loF cum illum interpretatur Auerroes ibidē, & hoc pacto ad demonstrandam materiæ existentiam vtitur analogia: hac eadem vtūtur etiam Arithmetici practici in inueniendo numero aliquo ignoto; tribus enim numeris constitutis, quorum primus ad secundum certam habeat rationem, quærunt quatū, ad quem tertius eandem rationem habeat; & dicunt, si quatuor dant octo, septem quotnam dabunt? & inueniunt, dare quatuordecim: ideo aduertendum est, nos contrariis

Error d. centium materi. cognosci per formam.

trariis modis analogia vti ad existentiam, & ad essentiam materiæ declarandam: nam in declaranda existentia supponimus notam rationem contrariorum ad subiectum, & materiam quærimus, ad quam sit eadem ratio contrariorum de genere substantiæ, quod diximus etiam Arithmeticos facere, dum quærunt aliquem numerum ignotum: at in declaranda essentia supponimus vtrobique materiam notam, & quatuor terminos notos; quærimus autem perfecte cognoscere rationem primæ materiæ ad compositum naturale; eam enim prius leuiter cognoscebamus, & in eius distincta cognitione consistit cognitio essentiæ materiæ.

Error aliquorũ de demõstranda materia à Metaphysic.

Quod vero aliqui dicunt, posse primam materiam sine mutatione probari medio Metaphysico sic; datur purus actus, ergo datur pura potentia, vanum est; Dialectica enim & probabilis est ratio, quæ nihil habet necessitatis; sumitur enim à loco illo Topico, qui dicitur ab oppositis; nam quum opponantur potentia & actus, seu relatiue, seu alio modo, videtur vno existente necessarium esse, vt alterum quoque existat; attamen si qua est relatio actus ad potentiam, ea non est cuiuslibet actus, sed illius tantum, qui potentiam adimpleat: actus enim subsistentes nullam habent relationem ad potentiam; actus vero non subsistentes, qui materiam informant, non possunt esse cogniti, dum materia ignoratur; quisquis enim materiam neget, is compositionem quoq; materiæ & formæ inficiabitur: quare nullius momenti hæc est ratio, quæ sumitur ab actu: quod si dicant eius vim in hoc esse constitutam, quod necesse est dari vtrumq; extremũ latitudinis entis, vt purum actũ, ita & puram potentiam, hoc quoq; infirmum est; dicam enim posse quidem subsistere actum purum, at puram potentiam non posse subsistere, ideoque non dari; ratio igitur nil aliud probat, nisi dari duo extrema entis subsistentis, perfectissimum & imperfectissimum, quodquidem nemo negaret, dicam autem perfectissimum subsistens esse Deum, imperfectissimũ vero terram, vel aliud quidpiam, eaque esse duo extrema latitudinis entis subsistentis: quare patet, rationem hanc non esse necessariam, sed probabilem, cui aliam similem legimus apud Aristotelem in contextu 37. libri 8. Physic. ad probandum motorem immobilem, vt plures interpretes eo in loco animaduerterunt. Vt igitur omnia, quæ diximus, paucis colligamus, summa hæc est: primam materiam dari, nullo alio medio ostendi potuit, quam mutatione substantiæ per demonstrationem ab effectu, sed eius demonstrationis propositio maior declarata est per analogiam & similitudinem quandam cum mutatione accidentiũ, quæ sensile subiectum habent: deinde inuenta materia, eius essentia notificatur per analogiam, quam habet cum subiecto sensili mutationis accidentalis: hæc demum essentia ita per analogiam co-
A gnita exprimitur, ac significatur definitione illa per negationem tradita, quam legimus in contex. 8. lib. 7. Metaphysicorum. Sed quia diximus, analogiam cõferre nobis tum ad essentiam, tum ad existentiam materiæ cognoscendam; est animaduertendum, non eandem prorsus esse analogiam: nam in declaranda essentia materiam supponimus, & dicimus eam proportione respondere subiecto mutationis accidentalis; at in declaranda existentia supponimus mutatio-
B nem substantiæ de contrario in contrarium, & dicimus eam proportione respondere mutationi accidentali, vt sicut illa habet subiectum, ita & hunc habere subiectã materiam colligamus.

De duabus primæ Materiæ notionibus.
Cap. VI.

QVoniam autem primæ materiæ conditiones considerandas nobis proposuimus,
C non sunt ignorandæ duæ illæ, quas vocant, primæ materiæ notiones à Themistio declaratæ in 1. lib. Phys. auscult. in sua magna digressione; etenim pro diuersis materiæ notionibus, seu considerationibus, conditiones quoque diuersæ ipsi attribuendæ sunt. Inquit enim Themistius duas esse considerationes materiæ; vnam absolutam, quatenus est ens, quæ prima notio dicitur; alteram respectiuam, quatenus est aliorum principium, quæ vocatur secunda notio: quemadmo-
D dum igitur homini alia attribuuntur, quatenus homo, alia, quatenus est pater; sic etiam materiæ alia sunt attributa secundum primam eius notionem, & prout est ens, alia vero iuxta secundam notionem, quatenus est principium, & refertur ad alia; dum enim eam secundũ se consideramus, attribuimus ei negationem omnium formarum, nec non dimensiones & quantitatem; in secunda vero notione consideratæ attribuimus priuationem, quæ est tertium princi-
E pium rerum naturalium, & potentiam recipiendi formas; nam quidquid fit, fit ex materia priuata, & potente formam, qua caret, recipere, quæ postea diligentius à nobis considerabuntur.

Argumẽtatio cõtra primã materiæ notionem.

Sed hæc, quæ de duplici materiæ notione dicuntur, multis dubia visa sunt, & mihi quoque non paruam difficultatem fecerunt; exponenda igitur breuiter sunt ea, quæ hinc inde hac de re dici possunt, vt veritas cognoscatur, quoniam ad illa, quæ postea tractanda sunt,
F hæc consideratio non parui est momenti. Primum quidem videtur, nullam dari primam materiæ notionem, propetera quod materia non est species aliqua entis subsistens, & ab aliis rebus distincta, sed ea tantum ratione est ens, quatenus est aliorum materia, & principium; sic enim non est aliquod ens à rebus distinctum, sed est res omnes potestate: quoniam igitur in prima materia rebus omnib. subiicienda non fuit naturæ cõsilium, eam vt rem quan-

dam constituere, sed vt ipsarum rerum principium, & vt id, ex quo omnia fierent, & constarent, non habet materia locum in rebus vt species entis, sed vt pars, siue vt principium specierum entis; vnumquodque autem ita est considerandum & cognoscendum, vti est; ergo nulla alia datur materiæ consideratio, seu notio, nisi hæc vna respectiua, prout est principium rerum. Patet autem hoc ex aliis rebus, quibus reuera hæ duæ rationes competunt; nam elementorum in scientia naturali duplex est consideratio, quia duplicem habent locum in natura; primum quidem secundum se considerata, sunt species corporis naturalis, & secundum hanc absolutam considerationem tractantur in libris de Cœlo: deinde sunt principia mistorum, & hac consideratione respectiua postea tractantur in libris de Ortu & interitu: Itaque si materiæ quoque hæ duæ notiones seu considerationes competerent, duæ etiam ipsius tractationes extarent, vna absoluta, quam tamen non videmus, altera respectiua, quam solam habemus. Præterea si materia etiam secundum se considerari posset vt ens, eam considerasset Aristoteles hoc modo in libris Metaphysicis; attamen hoc in iis libris non videmus, quin potius videmus contrarium; nam definitio materiæ, quam legimus in contextu 8. libri 7. videtur ei competere in secunda potius notione, quam in prima, definitur namq; ibi materia per respectum, quem habet ad res omnes, secundũ quem dicitur earum principium: nam inquit Aristoteles eam nec esse substantiam, nec quantum, nec quale, nec vllam aliarum Categoriarum, sed omnium subiectũ, hoc est, materiam ex qua omnia fiunt; dicere enim eam esse subiectum omnium, est dicere esse omnia potestate, & ita ibi interpretatur Auerroes, hoc autem est eam esse omniũ principium; quare nulla dari videtur materiæ consideratio in prima notione. In contrarium autem ita possumus argumentari; materia est substantia, ergo habet considerationem absolutam; antecedens legitur apud Aristotelem in 1. & in 2. Physic. & in initio 2. de Anima, & in lib. 7. Metaphys. consequentia etiam manifesta est; nam quælibet substantia habet essentiam absolutam, sin minus, erit de genere relatiuorum, vt patet ex eorum definitione; definiens enim Aristoteles vera relatiua, quæ appellari solent relatiua secundum esse, dixit, ad aliquid ea sunt, quorum hoc ipsum est esse, ad alia quodammodo referri; cui igitur ea definitio competit, id necesse est vere esse in categoria relatiuorum: quamobrem si ipsa materiæ essentia nihil habeat absoluti, sed notat solum relationem ad alia, nullo pacto tueri possumus materiam esse substantiam, vel dicere cogimur, aliquam substantiam esse vere in categoria relatiuorum, hæc autem absurda sunt: nam dicere quidem possumus, aliquam substantiam habere relationem

Argumentatio pro prima notione materiæ.

secundum dici, vt caput dicitur esse alicuius caput, at non secundum esse, quia si est substantia, necesse est vt propriam naturam habeat absolutam, cui postea relatio superueniat: sic igitur necesse est essentiam materiæ esse absolutam, quo fit, vt hoc modo, cognosci etiam materia à nobis possit; quicquid enim est, cognoscibile à nobis est; itaque materia in prima quoq; notione considerari & cognosci potest. Hoc ipsa argumento ductus, post longam cõsiderationem, cognoui veram esse Themistii sententiam de duplici materiæ notione, vidique rationem difficultatis hac in re illam esse, quam Themistius quoq; animaduertit; nempe absconditam naturam, & debilem (vt ita dicam) entitatẽ ipsius materiæ; quum enim prope ad nihil accedere videatur, licet sit aliquid, & substantia, non possumus nisi magna cum difficultate absolutam eius naturam comprehendere, nec videmus sine relatione ab alia eam posse concipere animo, ac contemplari; possunt tamen illi, qui mediocri ingenii acumine sunt præditi, si efficaciter in ea figant oculos mentis, absolutam eius naturam penetrare, & apprehendere. Clarior res fiet, si contraria argumenta soluerimus. Ad primum responsio patebit, si ipsum etiam contra Aristotelem ita retorqueamus, consilium naturæ in dando animalibus capite non fuit, vt esset species entis, quæ per se existeret, sed solum vt esset pars animalis, quod vere est species entis; ergo nulla alia est capitis essentia; quam quæ in illa relatione consistit; est igitur caput vere relatiuum, quod tamen Aristoteles negauit, dicimus igitur caput esse substantiam secundum se, & hac ratione habere naturam absolutam, hanc tamen substantiam factam esse à natura propter animal, & vt esset pars animalis, ideoq; nullam dari considerationem capitis absolutam in scientia naturali, tanquam corporis naturalis, quæ non sit propter animal; tota enim est animalis gratia, per hoc tamen non stat, quin in ipsa animalis consideratione sint cognoscenda omnia attributa, quæ capiti, vt est substantia, & sine vllo respectu competunt, vt caput perfecte cognoscatur, veluti eius structura & temperies, neque per hoc fiet, quin tota eius cognitio animalis gratia quæri dicatur, imo & ipsius animalis esse: sic de materia dicendum est, etenim consilium naturæ in ea statuenda non fuit vt esset species entis existens distincta ab aliis, sed solum vt esset pars, & principium, & inchoatio omnium entium, ideo tota materiæ consideratio est propter substantiam compositam, ad cuius plenam cognitionem requiritur etiam vt ipsa materiæ essentia secundum se cognoscatur, quemadmodum ad perfectam animalis notitiam requiritur, vt caput etiam secundũ se sumptũ absolute consideretur & cognoscatur: comparatio autem elementorum cum materia non est conueniens, quoniam elementa sunt etiam corpora

Vera sententia de prima notione materiæ.

Solutio argumentorũ contra primam notionem.

corpora naturalia, & species entis completæ sine vlla ratione ad mista, quare datur elementorum consideratio absoluta, quæ primario est propter se, non propter mista, at ipsius materiæ datur quidem consideratio absoluta, sed ea est proper substantiam compositam, & in hoc consistit multorum error, quod non cognouerunt substantias à natura constitutas propter aliud, considerari etiam, & cognosci absolute secundum se, ita tamen vt tota illa consideratio sit propter aliud; vbi autem consideretur ab Aristotele prima materia absolute, in sequentibus dicemus; dabitur enim postea occasio hac de re fusius ac diligentius loquendi, vbi manifestius fiet id, quod modo diximus, materiam considerari posse non solum in secunda, sed etiam in prima notione. His duabus materiæ notionibus Themistius duo materiæ nomina accommodat; vocatur enim & materia & subiectum, & habet quidem vtrumque nomen relationem ad alia, sed tamen nomen subiecti magis conuenit materiæ in prima notione acceptæ, nomen autem materiæ nullo modo, sed solum in secunda notione, quia notat respectum & relationem ad formam futuram, & ad compositum, quod ex ea generandum est, quare includit ea priuationem & potentiam, & significat materiam, quatenus est principium aliorum, quod in illa mutari potest, & fieri res singulæ: at nomen subiecti denotat respectum ad formam præsentem, nec significat motum, & dicit naturam quandam diuersam ab eo, cui subiicitur; quare etsi potest significare materiam etiam in secunda notione, tamen magis eam significat in prima, quia non significat eam vt principium generationis, sed vt ens quoddam rebus omnibus substratum. Quoniam igitur materia plura habet attributa, quæ à nobis cum diligentia sunt consideranda, & eorum aliqua ei competunt in prima notione, aliqua vero in secunda notione acceptæ, nos à facilioribus ordientes ea prius considerabimus, quæ attribuuntur materiæ in secunda notione, deinde vero illa, quæ in prima: sic enim etiam Aristoteles prius in Physicis materiam considerauit, vt principium rerum naturalium, postea in Metaphysicis de eadem loquutus est absolute & secundum primam eius notionem: attribuuntur autem materiæ in secunda notione acceptæ duo potissimum, priuatio & potentia; de his igitur & quid sint, & quomodo ad materiam se habeant, cum diligentia declarabimus, & primum de priuatione loquemur, quæ non solum propter materiam cognoscenda est, sed ipsa etiam propter se, quum ab Aristotele sit numerata in principiis generationis, tanquam tertium principium à materia distinctum.

Infra c. 11.

Duo nomina materiæ.

De Priuatione, & de Priuationis ac negationis discrimine. Cap. VII.

A SCiendum inprimis est, priuationem quam statuit Aristoteles tertium principium rerum naturalium, & generationis terminum à quo, interitus vero ad quem, non esse illam vniuersalem absentiam omnium formarum, per quam definitur materia ab Aristotele in contextu 8. libri 7. Metaphysic. illa enim est pura negatio, non est principium, ex quo res fiant; hoc enim dato, sequeretur omnibus formis vnam numero priuationem opponi; sequeretur etiam, B priuationem æternam esse, quæ vtraque in 1. lib. Physic. auscultat. negantur ab Aristotele, qui ibi docet, cuilibet formæ propriam opponi priuationem, sed non vnam omnibus; inquit enim album fieri ex non albo, neque ex omni tamen non albo, sed ex nigro, vel medio, significans illud non album sumendum esse, non vt negationem, sed vt priuationem; neque esse puram absentiam albi, sed talem, quæ coniunctum habens aliquem alium colorem notet C potestatem ad album: in contextu autem 82. inquit, priuationem in materia interire, idque est consentaneum rationi, quia contrarium in aduentu sui contrarii recedere & interire necesse est, nec minus priuationem in aduentu formæ, quam formam in aduentu priuationis. Negatio igitur omnium formarum in materia non est illa priuatio, quæ apud Aristotelem est tertium principium rerum naturalium: & in hoc differunt negatio & priuatio, quod negatio est D pura absentia formæ, priuatio autem est necessario coniuncta cum quadam forma præcedente formam generandam, cui illa priuatio opponitur, & constituente in materia potentiam recipiendi illam formam; vt in Deo est quidem negatio albedinis, at non priuatio, quia non est ibi potentia ad albedinem; in corpore autem nigro vel rubeo est priuatio albedinis, nempe absentia albedinis cum potentia ad illam. Hæc quisquis consideret, & illa, quæ de priuatione E ab Aristotele dicuntur in primo libro Physicæ auscultationis, is facile cognoscet, priuationem cuiusque formæ necessario esse coniunctam cum aliqua quadam statuta forma, sine qua non diceretur esse illius formæ priuatio; non enim omnis absentia albi dicitur priuatio albi, sed illa tantum, quæ sit coniuncta cum aliquo alio colore; quod significauit Aristoteles, quando dixit album fieri non ex omni non albo, sed ex nigro vel medio. Hoc idem F in substantialibus formis dicendum est, priuatio enim formæ humanæ non est quælibet eius absentia; non enim ea, quæ est in lapide, sed ea quæ est coniuncta cum certa quadam forma, quæ est forma humani seminis, hæc enim sola est quæ constituit propriam priuationem oppositam formæ humanæ, & potentiam proximam ad eam; nam si in lapide esse diceretur priuatio formæ humanæ, quæ est proprium principium generationis hominis, posset ex lapi-

Priuationis & negationis discrimen.

Priuatio semper habet formam aliam coniunctam.

lapide homo generari: ob id quum priuatio secundum se sit nihil, significari solet nomine formæ coniunctæ quælibet propria cuiusque formæ priuatio, quæ alioqui nullum ex se nomen haberet: legimus hoc in contextu 62. libri primi Physicor. vbi Aristoteles significare volens propriam materiam, ex qua res quælibet generatur (propria autem est, quæ habet propriam illius rei generandæ priuationem) dixit generari plantas, & animalia ex semine, non enim sumpsit ibi semen vt constans ex materia & forma, sed vt constans ex materia & priuatione respectu plantæ, vel animalis generandi; quamuis enim semen per suam formam sit semen, ita vt dicentes semen dicamus formam, tamen ibi Aristoteles nō sumit formam seminis vt formam, sed vt significantem propriam sibi annexam priuationem formæ animalis, vel plantæ, quidquid enim fit, ex materia priuata fit. Ex his colligimus, dici posse absque vlla absurditate, priuationem illam, quam Aristoteles statuit tertium principium, & terminum generationis à quo, esse substantialem formam alteri formæ contrariam, vt priuationem formæ humanæ esse formam humani seminis; hæ namq; ea tantum ratione dicuntur contrariæ, quod simul in eadem materia existere nequeunt, & vna alteram pellit, necessario enim forma hominis aduenienss materiæ formam seminis pellit, & cum forma seminis est necessario coniuncta priuatio formæ hominis, & potestas proxima recipiendi eam. Hoc certe verissimum est, si sano modo intelligatur, non enim dicimus formam seminis secundum se, & quatenus est forma, esse formæ humanæ priuationem, sed per quandam necessarium comitantiam, quia necessario habet comitantem absentiam formæ humanæ, cum potentia proxima ad eam: itaque priuatio formaliter est absentia formæ, & est nihil, sed per necessariam comitantiam est alia forma, à qua solet priuatio cuiusque rei propria nominari; dicimus enim, ex cibis sanguinem fieri, & ex sanguine carnem, & ex semine hominem, vel plantam, nil aliud per hæc denotantes, quam proprias singulorum materias priuatas, ex quibus fiunt. Hoc significauit absque dubio Aristoteles in contex. 15. lib. 2. Physic. quando dixit, priuationem esse quodammodo formam & naturam, iure enim dixit [*quodammodo*] quia priuatio non est essentialiter forma, sed per comitantiam, vt dictum est. Hoc etiam significauit Auerroes in 2. tractat. Epitomes Metaphysic. cap. 12. & hanc eandem sententiam tribuit Alexandro Simplicius in contex. 58. lib. 1. Physic. & eam refutauit, quia ipsam non intellexit, inquit enim, Alexandrum dixisse priuationem significare alteram formam positiuam: aduersus quam sententiam ita argumentatur: si id verum esset, sequeretur priuationis esse aliam priuationem, & illius aliam, & sic in infinitum; at

Priuatio est quodā modo forma.

Declaratio contex. 15. libri 2. Physicor.

Alexander a Simplicio confutatur.

A

B

C

D

E

F

consequens falsum est, quoniam priuationi opponitur forma, non alia priuatio; consequentia autem patet, quia forma seminis est priuatio formæ hominis secundum Alexandum, atqui forma seminis habuit ipsa quoque suam priuationem, igitur priuationi opponeretur ptiuatio. Ego autē miror, quomodo Simplicius in hanc Alexandri sententiam ita sit inuectus, quū ipsemet in memorato contex. 15. hanc sequutus sit, & locum illum Aristotelis optime interpretatus, dicens priuationem esse formam, quatenus habet aliam formam coniunctam; quare vel sui immemor fuit, vel Alexandrum non intellexit; ipsius autem argumentum nihil roboris habet, nam forma seminis potest duobus modis considerari, vno modo vt forma, qua semen est semen, altero modo vt respicit formam hominis generandam; primo modo dicitur opposita priuationi suæ præcedenti, non formæ humanæ, quia sic non est priuatio, sed forma; secundo autem modo opponitur formæ hominis, non vt forma alteri formæ, sed vt priuatio formæ, non enim opponitur ei quatenus secundū se est forma, sed quatenus habet annexam, & comitantem priuationem formæ humanæ; primo quidem modo est terminus generationis ad quem, quia ex sanguine fit semen, secundo autem modo est terminus generationis à quo, quia ex semine fit homo; itaque nec forma est formaliter priuatio, nec ptiuatio formaliter est forma; sed per necessariam connexionem tum forma est priuatio, tū priuatio est forma: quando igitur Simplicius ait, forma seminis habet suā priuationē, ergo priuationis est priuatio, negandū est cōsequens, quia forma seminis habet suam priuationē, quatenus est forma, nō quatenus est priuatio quatenus aūt est priuatio, non habet priuationē oppositam, sed formam; quare idem diuersis rationibus est forma, & priuatio, & terminus generationis tum à quo, tum ad quem, sed non eiusdem generationis: male igitur à Simplicio carpitur Alexander, cuius sententia verissima est, & eam apud ipsum Alexandrum claram legimus in 2. lib. Natural. quæst. cap. 11. quoniam autem in eadem materia hæc tria coniuncta sunt, forma seminis, priuatio formæ humanæ, & potentia proxima ad eam, in his nullus est ordo temporis, sed est ordo naturæ, nam forma seminis est natura prior aliis, constituit enim tum propriam formæ humanæ priuationem, tum potestatem proximam recipiendi formam humanam, quare & amica videtur formæ humanæ, & inimica; amica quidem, quatenus facit propensionē ad formam humanam; inimica vero, quatenus constituit proprium contrarium formæ humanæ; quo fit, vt ipsa forma seminis dicatur humanæ formæ contraria, & hominem ex semine fieri sit apud Aristotelem fieri contrarium ex contrario: non sic dicentur contrariæ forma hominis, &

Defensio Alexandri.

Solutio arg. Simplicij.

nis, & forma lapidis, quia non pellit vna alteram de eodem subiecto, nec vbi vna desinit, incipit altera: hæc enim est contrariorum conditio, quam pulcherrime notauit apud Platonem Socrates in Phædone, dicens, contraria esse modo quodam inter se coniuncta extremitatibus, ita vt desinente vno incipiat alterum. Ex his colligimus, errasse illos, qui dixere duplicem esse priuationem; vnam remotam, alteram propinquam; in lapide quidem esse remotam priuationem formæ hominis, in semine vero propinquam: quum enim non contingat vt ex lapide homo fiat, Aristoteles non diceret esse in lapide priuationem illam, quæ est generationis hominis principium, & terminus à quo, sed in solo semine, ex quo immediate fit homo. Hac igitur ratione contrarietatem præ se ferunt forma seminis, ac forma hominis, quanquam vere contrariæ non sunt, nempe quatenus simul in eadem materia existere nequeunt, & vna habet coniunctam priuationem alterius, & quando desinit, incipit altera: non eadem autem ratione est forma & amica, & inimica alteri formæ, sed inimica est secundum se; quia quum sit forma, non potest simul cum altera forma existere in materia; amica vero non secundum se, sed ratione qualitatum, quas habet coniunctas, hæ namque materiam illam præparant ad formam hominis recipiendam; retinet enim semen qualitates quasdam illius animalis, à quo defluxit, quæ faciunt vt materia non possit aliam formam recipere, quam illius animalis, vel semen in elementa dissoluatur, si quid prohibeat animal generarii; hoc fortasse respexit Aristot. in secundo libr. Natur. auscult. quando dixit, in semine animalis inesse illius animalis naturam, non quidem vt formam, sed vt artificem: sed hæc consideratio à præsenti loco aliena est; sat est, si ex iis, quæ dicta sunt, habeamus, quod priuatio, etsi formaliter sumpta, nihil est, tamen connotat formam, quæ dicitur forma contraria, idque respexit Aristoteles in contextu 15. libri 2. Physic, proponens quæstionem illam, & insolutam dimittens, an in generatione substantiarum priuatio denotet etiam contrarium positiuum formæ generandæ: nam priuatio, quæ formaliter accepta est oppositum forma solum priuatiue, notat etiam contrarium positiuum, quatenus connotat aliam formam coniunctam, sed quia in formis substantialibus non est vera contrarietas, qualis est in accidentibus, ideo Aristoteles ibi iure dubitat, an forma positiua, quæ cum priuatione est coniuncta, sit vere contraria formæ generandæ, necne, reuera enim non est ibi contrarietas, sed similitudo tantum quædam contrarietatis. Si quis autem definire priuationem velit, assignari ipsius potest definitio talis: priuatio est contrarium, ex quo recedente res fit, siue, priuatio est absentia formæ in materia cum potentia proxima ad eam; vtroque enim

Contrariorum conditio.

Nonnullorũ error de priuatione remota.

Declaratio cont. 15. lib. 2. Physic.

Priuationis definitio.

A modo iam dicimus, nam in eo ex quo res fit, necesse est inesse potentiam proximam ad illam, & in quo inest potentia proxima ad rem, ex eo res fit; sic contrarium formæ est ipsa formæ absentia coniuncta alteri formæ, quæ hac ratione vocatur contraria. Hinc patet ratio, cur priuatio formæ humanæ appellari non possit illa eius formæ absentia, quæ est in lapide, sicuti aliqui dixerunt: oportet enim non solum esse cum illa absentia aliquam potentiam in illa ma-
B teria ad formam hominis, sed etiam potentiam illam esse constitutam à forma coniuncta cum illa absentia, quod quidem de forma lapidis dicere non possumus, quia nulla ibi est particularis propensio ad formam hominis, sed solum illa vniuersalis potestas, quam materia suapte natura habet respectu omnium formarum, non quæ formam ipsam lapidis consequatur; igitur illa absentia humanæ formæ non est priuatio, sed potius negatio: hoc significauit Auerroes in
C Comment. 16. libr. 5. Metaphysic. dicens, potentiam eatenus esse priuationem, quatenus est præparatio; non est igitur prauatio formæ, nisi vbi est præparatio ad eam. Sumitur ex his ratio differentiæ à Themistio adductæ in sua digressione inter priuationem & negationem; inquid enim latius patere negationem, quam priuationem, quia negatio nullam qualitatem in materia ponit quatenus est negatio, priuatio autem reddit materiam qualem quatenus ne-
D cessario annexam habet aliam formam, quæ materiam afficit; neque vllo pacto attribui potest priuatio ipsi materiæ nudæ & inaffectæ, sed formatæ, & quali, quemadmodum dictum est: negatio vero, quum nullam fomam, nullam qualitatem in materia postulet, tribuitur primæ materiæ sumptæ in prima notione absque vlla alicuius formæ, aut affectionis consideratione; quando enim dicimus eam esse naturam materiæ, vt secundum se non sit substantia, nec
E quantum, nec quale, nec aliud ens determinatum, hoc est, vt nullam sibi formam, seu statutam naturam præscribat; declaramus naturam materiæ per negationem, non per priuationem; quin potius repugnat naturæ priuationis, vt sit absentia vniuersalis omnium formarum: qua in re multi decepti sunt, qui priuationem à negatione distinguere nesciuerunt, in quo errore videtur fuisse Plotinus in 4. lib. 2. Enneadis, cap. 14. dum Platonem tueri nititur ab obiectio-
F ne Aristotelis; quum enim Aristoteles Platonem reprehendat, quod materiam cum priuatione confuderit, quasi idem sit, non solum re, sed etiam ratione: Plotinus ostendere volens materiam & priuationem idem esse etiam ratione, inquit materiam definiri per infinitum, & hoc significare priuationem; proinde priuationem esse ipsammet essentiam materiæ: sed vel cæcus videre potest, hanc non esse priuationem illam, de qua Aristoteles in primo libr. Physicæ auscul-

Plotini error in non distinguẽda negatione à priuatione.

auscultationis loquitur, & quam statuit tertium A principium rerum naturalium; sed esse negationem vniuersalem omnium formarũ, per quam ipse quoque Aristoteles in 7. lib. Metaphys. materiam definiuit, vt etiam censuit Themistius in sua digressione prædicta, & Alexan. 2. lib. quæst. natural. cap. 7. quare manifestum est, Plotinum in ambiguo laborasse, & pro priuatione negationem sumpsisse, idque est clarissimum cuique eum librum legenti, quare tota ipsius aduersus Aristotel. disputatio inefficax & vana est. Quid B igitur sit priuatio, quæ est tertium principium generationis, manifestum est. De forma vero prout est principium corporis naturalis, nil dicendum relinquitur præter illa, quæ dicta sunt; est enim terminus generations ad quẽ, ex quo tanquam actu & perfectione, & ex materia res constat; vberius autem de ipsa loquitur diuinus Philosophus, ideo pauca de hac dicuntur ab Aristotele in primo libro Physicæ auscultationis; in secundo autem plura quidem de forma ac de C materia dicuntur, quatenus respiciunt motum, & appellantur nomine naturæ: sed hæc est alia consideratio, ideo in præsentia dimittatur.

De priuatione ad Materiam relata. Cap. VIII.

PRiuatione declarata, considerandum est, quomodo ad materiam se habeat priuatio, nempe an sit de essentia ipsius materiæ, an materiæ D accidat; agit hac de re Themistius in sua digressione, & ad vtramque partem argumentatur: primum probat priuationem non esse de essentia materiæ hunc in modum; si priuatio esset de materiæ essentia, materia in aduentu formæ interiret, quum priuatio tunc intereat, vtpote contraria formæ. Quod autem sit de essentia materiæ, ita probat; essentia materiæ in potestate consistit, ipsa igitur potestas est de essentia ma- E teriæ; at cum potestate est necessario coniuncta priuatio, nõ enim diceretur habere potestatem, nisi careret actu, itaque etiam priuatio est de essentia materiæ. Ad soluendam hanc difficultatem distinguit Themistius duas materiæ notiones, quas ante declarauimus, & tandem inquit, priuationem non esse de essentia materiæ, nec in prima, nec in secunda notione acceptæ; in prima enim notione materia nec formam, nec cõpositum respicit, sed est natura quædam absoluta, quare nullam habet potentiam, proinde nec F priuationem; illa namque vniuersalis absentia omnium formarum non est priuatio, sed negatio, quæ non est quidem ipsa materiæ essentia, sed per eam tamen essentia materiæ declaratur; quæ propter exilem & absconditam eius naturam declarari aliter nequit: in secunda vero notione accepta materia habet quidem potentiam & priuationem, & priuatio est ei necessaria ad

Priuatio non est de essentia materiæ.

generationem, non est tamen de eius essentia; quod enim sit ei necessaria, patet, quia nisi materia esset priuata, nihil ex ea generaretur, nisi enim priuationem formæ haberet, necessario formam ipsam haberet; iam igitur res esset, quare nullum haberet locum generatio: attamen non est materiæ necessaria priuatio tanquã de ipsius essentia, sed tanquam natura quædam alia alij naturæ accidens, habet enim materia potestatem recipiendi æque formam ac priuationem, quocirca vtraque materiæ accidere dicitur, & extra eius essentiam esse, quum intereat vtraque in materia, & materia sine vtralibet esse possit: est igitur priuatio tanquam accidens materiæ, accidens tamen necessarium, nec absolute necessarium, sed propter generationem, quacunq; enim priuatione constituta potest materia esse sine illa, attamen necessarium est, vt materia illam priuationem habeat, si ex ea debeat res illa, cuius est priuatio, generari; necessarium enim est vt quidquid generatur, generetur ex materia priuata. Sed quæ de potestate materiæ à Themistio dicuntur, egent exquisitiore examine, & posterius considerabuntur; illa vero, quæ de priuatione dicit, vera & manifesta sunt; quum enim priuatio apud Aristotelem sit tertium generationis principium à materia distinctum, nõ potest ipsius materiæ essentiam constituere; quod Aristoteles ex eo ostendit, quod materia seruatur in re genita, nec vnquam interit; priuatio autem in aduentu formæ recedit, quare aliud est terminus generationis à quo, aliud est subiectum commune vtriusque termini deferens mutationem; dicere autem priuationem esse necessariã materiæ propter generationem, nihil aliud est, quam dicere, materiam esse quidem generationis principium, at non solam, sed alia quoque principia postulari, sine quibus ex sola materia nihil generaretur; præstant enim singula propriam operam, sed singulum requirit operam aliorum, quare omnia principia in generatione requiruntur: eadem autem ratione dicere possemus, materiam esse necessariam priuationi propter generationem, quoniam ex priuatione sine materia nihil fieret; sic necessaria est materia formæ, & forma materiæ, nullum tamen horum principiorum est de essentia aliorum; quæ igitur de priuatione à Themistio dicuntur, manifesta sunt. Ex his autem, quæ de priuatione diximus, corollarium quoddam colligimus, quod licet videatur implicare contradictionem, verissimum tamen est: prima materia, ex qua res omnes naturales generarentur, debuit esse ἄποιος, hoc est, omni qualitate, & omni forma carens, debuit etiam esse affecta, & formata, & qualis; nam diuersa respiciendo verum est vtrumque, dum enim materiam in prima notione secundum suam essentiam consideramus, dicimus eam esse ἄποιον, non quod ita sine vlla affe-

Quomodo priuatio sit necessaria materiæ.

Materia debet esse affecta, & non affecta.

affectione exiſtat, ſed quia in eius eſſentia nulla A forma, nulla qualitas ineſt; hic enim ſolam materiæ eſſentiam ſpectamus, & quamuis ſemper formata, & qualis exiſtat, dicimus tamen, omnẽ formam, & omnem qualitatem eſſe extra materiæ eſſentiam, quæ nullam includit affectionem, & ne potentiam quidem ipſam, vt poſtea dicemus: at ſi materiam in ſecunda notione, & vt principium eſt ſumamus, oportet eam eſſe formatam, & quale, quia neceſſe eſt ineſſe ipſi priuationem, & potentiam, ſi debeat ex ea quip- B piam generari; priuatio autem habet neceſſario coniunctam aliam formã, ita vt modo quedam forma vocari poſſet, ſicut etiam Ariſtoteles appellauit: ex materia igitur nuda & penitus inaffecta, ſi daretur, nil generari poſſet, neq; enim apta eſſet ad ſuſtinendam actionem agentis, neq; haberet priuationem, quam ipſa ad generationem neceſſariam eſſe cum Themiſtio diximus.

Ex materia nuda nihil poſſe generari.

De Potentia Materiæ, quid ſit. Cap. IX.

C

POſt priuationem conſideranda eſt materiæ potentia, quæ nunquam à priuatione ſeiungi videtur; de hac duo declaranda proponuntur, vnum quid ipſa ſit, alterum vero, quomodo ad materiam referatur, videlicet an ſit de eſſentia materiæ; an inſit ei vt accidẽs. Vt videamus quid ſit potentia, diſtinguendæ ſunt inprimis nominis ſignificationes: potentia duplex D eſt, vt ex Ariſtotele colligimus quinto Metaphyſicorum, contextu 17. & nono Metaphyſicorũ ſecundo, vna actiua, altera paſſiva, ad quarum alteram reduci omnem potentiam neceſſe eſt; aut enim dicimus agens poſſe agere, aut patiens poſſe pati: tribuimus quidem etiam effectibus potentiam, non tamen ab his duobus diſtinctam; dicimus enim effectum eſſe poteſtate, quando nondũ eſt actu, eſſe tamen poteſt, quia eſt in potentia actiua agentis, & in potentia paſ- E ſiua materiæ, quare tunc nil aliud ſignificamus, quam dari cauſas, à quibus produci poteſt. Sciendũ præterea eſt, vtramque potentiam ſumi duobus modis, vt Ariſtoteles docet in libro de Interpretatione; proprie namque ſumitur pro illa potentia, quæ præcedit actum tanquam illi oppoſita, & ipſo adueniente interit; improprie autem quandoque ſumitur, & (vt inquit ibi Ariſtoteles) æquiuoce pro illa potentia, quæ eſt ſimul cum actu, vt ſi dicamus, Cœlũ poſſe mo- F ueri, & Deum poſſe mouere; impropriam enim eſſe hanc acceptionem, patet ex ipſis effectis; non enim dicimus effectum eſſe poteſtate, niſi quando non eſt actu, quare ẽt materia & agens tunc proprie dicuntur habere potentiam, quando non habent actum ſiue patiendi, ſiue agendi. Nos in præſentia loquimur de ſola potentia paſſiua, talis enim eſt materiæ potentia, & de proprie accepta, quæ præcedit actum; materiam

Potentia duplex.

Vtraque potentia ſumitur duobus modis.

enim cõſideramus antequam recipiat formam, & quærimus, quum potentiam habeat recipiendi, quidnam ſit iſta potentia: talem enim Ariſtoteles quoque in 9. Metaphyſic. conſiderat, & in contextu 5. incipit reprobare ſententiam Megaricorum, qui nullam exiſtere potentiam dicebant, niſi quando eſt actus, vbi Auerroes inquit, hoc aſſerere eſſe deſtruere omnem potentiam: quoniam exiſtente actu non eſt reuera potentia. Hanc plurimi conſiderantes, & eius naturam ſcrutantes, dixerunt, eam eſſe & abſolutum quiddam, & reſpectiuum, ſed vt abſolutum non diſtingui ab ipſamet materiæ eſſentia, nec eſſe aliquid ipſi materiæ ſuperadditum, niſi vt reſpectiuum, & ita potentiam, prout à ſubſtantia materiæ diſtinguitur, eſſe in categoria relationis, & inter potentiam & actum eſſe relationem realem, non tantum rationis: hæc enim eſſe videtur propria huius vocis ſignificatio, quæ nil aliud notat, quam quodam reſpiciens actum. In hac ſententia videtur fuiſſe Auerroes, qui 9. Metaphyſic. 11. inquit, potentiam & actum opponi relatiue, quod etiam ita oſtendit, quoniam vnum definitur per alterum, quæ eſt relatorum propria conditio; hoc idem apud eum legimus in Epitome Metaphyſica, tractatu 3. capite 4. Thomas autem ad probandum potentiam materiæ, dum ſumitur pro abſoluto, à ſubſtantia materiæ non diſtingui, hoc argumento vtitur: potentia & actus ſunt in eadem categoria, atqui actus, quem potentia materiæ reſpicit, eſt ſubſtantia, ergo etiam potentia debet eſſe ſubſtantia; non eſt igitur niſi materia ipſa. Hanc ſententiam, etſi omnium ferè communem, ego probare non poſſum, credo enim poteſtatem omnem tam agendi, quam patiendi eſſe in categoria qualitatis in ſecunda ſpecie; quum enim in ea poſuerit Ariſtoteles potentiam naturalem, nec vlla detur alia potentia præter actiuam, & paſſiuam, oportet aut vtramque, aut alteram conſtituere ſecundam ſpeciem qualitatis; legentibus autem ibi Ariſtotelem patet; ipſum in illa ſpecie locare tam agendi, quam patiendi potentiam: omnem igitur potentiam cenſuit eſſe in ſecunda ſpecie qualitatis. Huic ſententiæ videntur quidem nonnulli recentiores ſubſcripſiſſe, ſed neque eam firma ratione comprobarunt, neque omnino in ea perſiſtere viſi ſunt, quum modo dixerint, potentiam materiæ eſſe qualitatem ſecundæ ſpeciei, modò eſſe relatiuum, & nihil notare abſolutum ſupperadditum ſubſtantiæ materiæ, quæ fuit aliorum communis opinio, vt prædiximus. Nobis igitur nitendum eſt (ſi fieri poſſit) huiuſce rei intima penetrare, & valida ratione veritatem demonſtrare. Primum quidem dicere aliquis fortaſſe poſſet, Ariſtotelem in cap. de qualitate non abſolute omnem agendi ac patiendi potentiam in ſecunda ſpecie collocaſſe, ſed ſo-

Multorũ opinio de potẽtia, quid ſit.

Argumẽ. Thomæ.

Opinionis reprobatio. Omnis potentia eſt in ſecunda ſpecie qualitatis.

Propria opinio.

ſolum potentiam facile agendi, & potentiam non facile patiendi, non enim idem eſt currere, ac bene currere. Sed hoc dici non poteſt, quia differentia ſecundum magis & minus non variat ſpeciem, multo autem minus poteſt variare genus, quare ſi potentia bene agendi eſt qualitas, etiam potentia agendi abſolute debet eſſe qualitas: aſſerit etiam hoc Ariſtoteles 9. Metaphyſ. contextu 2. dum diuidit potentiam agendi abſolute, & potentiam bene agendi, ſic etiam potentiam patiendi: atqui vel partitur genus in ſpecies, vel declarat eiuſdem ſpeciei differentiam ſecundum magis & minus, & vtrumuis dicatur, in eodem genere ponitur potentia agendi, & potentia bene agendi. Adde quod potentia refertur ad actum, ergo vt ſe habet actus ad actum, ita potentia ad potentiam, atqui in eadem categoria eſt actus currendi, & actus bene currendi, ergo etiam potentia currendi, & potentia bene currendi debent eſſe in eadem categoria. Præterea inquit ibidem Ariſtoteles in definitione potentiæ bene agendi contineri definitionem potentiæ agendi, & in definitione potentiæ bene patiendi, cõtineri definitionem potentiæ patiendi, ſunt igitur eiuſdem generis potentia agendi, & potentia bene agendi: quando enim duo ita ſe habent, vt vnum ſit de quidditate alterius, neceſſe eſt ea in eodem genere eſſe; eſt autem potentia agendi de quidditate potentiæ bene agendi, ergo ſi vna eſt qualitas, etiam altera debet eſſe qualitas. Si quis autem quærat, cur Ariſtoteles in ſecunda ſpecie qualitatis non expreſſit, niſi potentiam bene agendi, ratio in promptu eſt, quoniam in eo libro non exquiſite de decem ſummis generibus loqui voluit, ſed pingui Minerua pro adoleſcentibus, ideo ſæpe dimiſſis difficilioribus faciliora in medium adduxit; quum igitur hic exceſſus, quo aliquam potentiam dicimus eſſe bene agendi, faciat eam euidentiorem, ita vt inde ſumatur nominatio; curſorem enim dicimus non omnem, qui currere aptus ſit, ſed eum tantum, qui bene currere poſſit, ideo Ariſtoteles ſolius potentiæ bene agendi mentionem fecit, ſed non ob id negauit eam potentiam tum agendi abſolute, tum patiendi eſſe in ſecunda ſpecie qualitatis, hanc enim eius ſententiam fuiſſe iam demonſtrauimus. Sed ad probandum non poſſe potentiam & actum eſſe vere relatiua, vt eſt communis opinio, non poteſt efficacius argumentum ſumi, quam ex propriis conditionibus relatiuorum; relatiua enim ſunt ſimul natura, & vtrouis poſito alterum neceſſario ponitur, & vtrouis ablato alterum neceſſario auferetur; at poſitâ potentiâ, non ponitur actus, neque actu poſito, ponitur potentia, imo è contrario dum potentiam ponimus, auferimus actum, & dum ponimus actum, auferimus potentiam, nam adueniente actu potentia interimitur; ergo non ſunt relatiua; reuera enim ſi potentia reſpicit actum, reſpicit ipſum vt non exiſtentem, quæ eſt conditio contraria conditioni relatiuorum, quæ eſt vt vno exiſtente alterum quoque exiſtat: dicere igitur cogimur, potentiam eſſe primo quiddam abſolutum, cui reſpectus aliquis ſuperueniat. Sumitur præterea ab actu argumentum efficaciſſimum: nam ſi potentia ideo eſt vere relatiuum, quia refertur ad actum, oportet non minus actum, quam potentiam eſſe in categoria relationis; hoc tamen eſt manifeſte falſum; actus enim eſt maxime in categoria ſubſtantiæ, & nullam notat relationem ad potentiam, licet potentia referatur ad actum; at eorum, quæ vere ſunt relatiua; debet reciproca eſſe relatio, illud autem quod multos decepit, fuit (vt ego puto) quædam ſimilitudo, quum enim potentia & actus ſint oppoſita, putarunt eſſe relatiuam oppoſitionem, quum tamen ſit alia oppoſitio: eſt enim (vt ego arbitror) oppoſitio priuatiua, nam potentia ſemper habet annexam priuationem actus qua ratione opponitur actui: imo videntur idem re ipſa eſſe potentia & priuatio, diſtingui autem ratione, ab vtralibet enim hæc duo denotantur, abſentia actus, & aptitudo ad illum: ſed differunt, quod potentia primo notat aptitudinem, ſecundo connotat abſentiam, priuatio autem primo notat abſentiam, ſecundo aptitudinem: potentia igitur ratione abſentiæ connotatæ opponitur actui, vt priuatio habitui, at ratione aptitudinis primo ſignificatæ, eſt qualitas ſecundæ ſpeciei, nec videtur hac ratione eſſe oppoſita actui, ſed potius ſimilis & amica, quum notet propenſionem ad illum. Non videtur ab hac ſententia alienus Auerroes, nam in Commentatio 5. lib. 3. Metaphyſic. inquit, potentiam & actum opponi inter ſe, deinde hanc oppoſitionem declaraturus, ſubiungit, ea non poſſe eſſe ſimul, quia ſe mutuo interimunt, quare non putat eſſe oppoſita relatiue, nam relatiua non ſe mutuo deſtruunt, ſed potius ſe mutuo ſtatuunt, atque conſeruant. Eſt etiam conſiderandum id: quod Auerroes dicit 12. Metaphyſicorũ, Comment. 37. actum cognoſci per ſe, potentiam vero per actum, quod etiam ex Ariſtotele & Auerroe colligimus nono Metaphyſicorum vigeſimo; ſed quis non videat, hoc non competere relatiuis, ſed eſſe propriam conditionem eorum, quæ priuatiue opponuntur? nam priuatio cognoſcitur, ac definitur per habitum, ſed non habitus per priuationem, vt ait idem Auerroes in ſua præfatione in librum Poſteriorum, quæ conditio non aptatur alicui alii oppoſitioni, niſi priuatiuæ: nam contradictorium non pendet à ſuo contradictorio, neque definitur per illud, ſimiliter neque contrarium per ſuum contrarium, relatiuum autem pendet quidem à ſuo correlatiuo, & per ipſum definitur, ſed ea pendentia eſt mutua atq; reciproca: in ſola oppoſito-

Omnis potentia eſt in ſecũda ſpecie qualitatis.

Quod potẽtia & actus non ſint relatiua.

Potentia & actus opponuntur priuatiue.

Potentia & priuatio ſunt idem re, & differunt ratione.

Auerrois ſentẽtia.

positione priuatiua est pendentia non reciproca, pendet enim priuatio ab habitu, non habitus à priuatione, itaque si potentia & actus opponuntur; & potentia pendet ab actu, non actus à potentia, non potest eorum oppositio esse alia, quam priuatiua. Sed profert etiam clare hanc sententiam Auerroes 5. Metaphysic. 19. dicens potentiam habere coniunctam priuationem, ratione cuius opponitur actui; & 9. Metaphysic. Commentario 3. vbi dibit: [*potentia significat aliquem modum priuationis*] & in initio sui Commentarii in librum de Somno & vigilia inquit: [*id, quod est in potētia, est priuatio eius, quod est in actu*] & in Epitome Metaphysica tractatu primo, vbi agit de potentia & actu, dicit potentiam esse de speciebus priuationis: in his igitur omnibus locis clara esse videtur Auerrois sententia, quod potentia opponatur actui non alio modo, quam vt priuatio habitui. Cæterum quid ad Auerreoem dicemus, aliis in locis asserentem ea esse opposita relatiue? non est credendum, Auerrorem sibi contradicere, sed potius dicēdum est relatiua esse duplicia, alia secundum esse, quæ sunt vere relatiua, & proprie constituunt categoriam relatiuorum; alia vero non secundum esse, sed secundum dici, quæ non sunt reuera in categoria relationis; sed in aliis; quæ distinctio est ipsiusmet Aristotelis in cap. de relatiuis; vera quidem relatiua nil habent absoluti, sed tota ipsorum essentia posita est in relatione ad aliud; at relatiua secundum dici sunt illa, quæ reuera non sunt in genere relatiuorum, sed in aliquo alio, mens tamen ea refert, & dicit esse alterius, eaque vocatur relatio rationis, vt quum dicimus caput esse alicuius caput; & in hac relatione euenit, vt vnum dicatur ad aliud, nec tamen è conuerso illud ad hoc, qua de re loquitur Auerroes in Epitome Metaphysica, tract. 1. dum agit de relatione. Dico igitur Auerroem ponentem potentiam & actum inter relatiua, non intelligere aliam relationem, quam secundum dici, & sumere late atque improprie nomen relationis, vt etiam sumit in Epitome Metaphysica tract. 3. cap. 4. vbi dicit hanc relationem esse in omnibus prædicamentis, & fieri ab anima, ita vt si anima non esset, hæc quoque relatio non esset: Aristoteles quoque in context 6. libro primo de Anima dicit, potentiam & actum amplecti omnes categorias, & in omnibus locum habere; & ibi Aerroes inquit esse differentias entis, quoniam quælibet categoria diuiditur per potentiam & actum; at si essent vere relatiua, non possent esse in omnibus generibus, neque etiam esset conueniens sumere vera relatiua vt differentias diuidentes aliquod genus, sumitur enim relatiuum in definitione sui correlatiui, at differentia non potest sumi in definitione alterius oppositæ differentiæ. Patet igitur Auerroem existimasse, potentiam & actum esse relatiua secundum dici, & habere relationem non realem, sed rationis, quum fiat ab anima, ideoque hanc relationem non esse reciprocam, refertur enim potentia ad actum, sed non actus ad potentiam. Sunt etiam notanda Auerrois verba loco prædicto, quæ sunt hæc [*actus & potentia quamuis sint opposita, sunt tamen ex relatiuis*] nam dictiones illæ aduersantes, quamuis, & tamen, indicant alio modo esse opposita, quam relatiua, quamobrem aliis quoque in locis, quando Auerroes ait ea esse opposita, non intelligit relatiue, sed aliquo alio modo. Sententia igitur mea est potentiam materiæ sumi & pro absoluto & pro respectiuo, non ita tamen, vt sumpta pro absoluto sit idem, quod ipsamet materia, sed sit qualitas distincta ab essentia materiæ, cui superuenit relatio rationis, qua mēs nostra eam refert ad actū, sed non actum ad potentiam, vt iam ostensum est. Argumentum autem Thomæ, quo probat potentiam sumptam pro absoluto esse ipsammet materiam, debile est, abutitur enim illa propositione Aristotelis, potentia & actus in eodem genere sunt, quæ vera quidem est, dum potentiam & actum attribuimus effectui; nam homo, qui nunc est actu, & antea erat potestate, non solum genere idem est, sed etiam numero: sic quælibet alia res est eadem numero, dum potestate est, quæ postea fit actu; sed hoc minime verum est, si potentia secundum se & formaliter accipiatur, quātitas enim per accretionem acquisita actus quidam est, ad quem res aucta potestatem prius habebat, illa tamen potestas non erat quantitas, neque est ipsum subiectum potens, illud enim est substantia; quum igitur actus quantitatis sit quantitas, potentia tamen ad eum non sit quantitas, etiam potentia materiæ potest esse qualitas, licet actus, quem respicit, sit in categoria substantiæ, vel in aliqua alia; dicere quidem possumus, potentiam ratione priuationis connotatæ esse per quandam reductionem in eo genere, in quo est habitus oppositus, at certe ipsa aptitudo nil aliud est, quam qualitas secundæ speciei, quemadmodum dictum est: quæ vero pro Thoma hac de re dicuntur à Iauello in sua prima quæstion. 9. Metaphys. ita leuia sunt, vt commemorari non mereantur.

Responsio ad aduersantia Auerrois verba.

Relatiua sunt duplicia.

Solutio arg. Thomæ.

De duplici Materiæ potentia.
Cap. X.

Natura potentiæ ita declarata, antequam consideremus, an sit de essentia materiæ, nec ne, distinctionem nosse oportet, tum duplicis essentialis, tum duplicis potentiæ, quæ primæ materiæ attribui solet. Essentiale sumitur duobus modis, vt Auerroes docet in Commentario trigesimo primo primi posteriorum, alia namque sunt attributa essentialia vt essentiam subiecti constituentia, alia vero vt subiecti essentiam consequentia; idem aliis verbis dicamus, alia de subiecto prædicantur per

Essentiale est duplex.

per ſe primo modo, vt rationale de homine; alia per ſe ſecundo modo, vt riſibile de homine, ideo accidentia propria vocantur eſſentialia, non vt eſſentiam ſubiecti conſtituentia, ſed vt eam cõſequentia. Potentia vero materiæ duplex eſt, vna vniuerſalis, altera particularis, & eſt ſatis trita & vulgata diſtinctio: potentia vniuerſalis eſt propenſio materiæ ad omnes formas indiſtincte, ideo dicitur libera & indifferens ad oppoſita, hæc enim eſt conditio potentiæ paſſiuæ, vt ſit æque apta ad vtrumque oppoſitum recipiendum; hanc indifferentiam multi ſignificare ſolent dicendo, potentiam æque receptiuam formæ, atque oppoſitæ priuationis, ſic loquitur Alexander in lib. 2. Natural. quæſt. cap. 7. & Auerroes 1. Phyſic. comment. 79. multi etiam eam ſignificant dicendo potentiam recipiendi omnes formas æqualiter: ſed vtrique idem dicunt per diuerſa, & eandem ſignificant materiæ potentiam, quæ vocatur vniuerſalis; iam enim diximus, priuationem eſſe formã quatenus eſt coniuncta cum quadam forma, quæ per ſimilitudinem vocatur contraria; quamobrem dicere, materiam habere potentiam æque formam hominis, atque eius priuationem recipiendi, eſt dicere, potentiam recipiendi formam hominis, & formam ſeminis, ſeu formam hominis, & formam cadaueris; nam duplex eſt priuatio, vt ait Simplicius in context. 58. libr. 1. Phyſic. vna, quæ formam præcedit, & eſt terminus generationis à quo; altera, quæ formam inſequitur, & eſt terminus ad quem ipſius interitus; & vtraque coniunctam habet aliquam formam; quo fit vt formæ humanæ contraria dicatur & forma ſeminis, & forma cadaueris, qualiſcunque hæc eſſe ſtatuatur: quoniam igitur quælibet forma locum habet priuationis reſpectu formæ aduenturæ, dicere potentiam ad formam & ad priuationem, eſt dicere potentiam ad omnes formas; ita Auerroes loquitur in libro ſuo de Subſtantia orbis, cap. 1. dum inquit, materiam per hanc potentiam vniuerſalem recicipere omnes formas; priuationes enim non nominat, quia hæ cum formis contrariis coniunctæ ſunt; & hæc eſt maxime propria loquutio, per quam multa dubia tolluntur, præſertim hoc, quod non leue eſt; quum enim hæc potentia vniuerſalis ſit ille appetitus materiæ, de quo loquitur Ariſtoteles in part. 81. libro primo Phyſic. eſt enim naturalis propenſio materiæ ad formas indiſtincte, ideo quemadmodum potentia materiæ æque eſt ad formam atque ad priuationem, ita videretur etiam appetitum materiæ æque ad formam & ad priuationem dirigi, quod tamen dicendum non eſt, quia priuatio nec bonum nec appetibile eſt, quum ſit turpitudo, vt ibi Ariſtoteles ait. Sed dubium hoc per ea, quæ diximus, facile tollitur: nam potentia materiæ eſt indifferens ad formam & priuationem, id eſt, ad formam, & ad formam contrariam; &

Potentia materiæ duplex.

Priuatio duplex.

Dubium.

Appetitus materiæ quid.

Solutio.

A appetitus materiæ ſimiliter, priuationem enim materia appetit, non vt priuationem, ſed vt alteram formam; quamuis enim ipſa per ſe priuatio non ſit appetibilis, eſt tamen appetibilis forma, cui iuncta eſt: dum igitur dicimus, per potentiam vniuerſalem, materiam eſſe aptam recipere omnes formas, omnem hac in re difficultatem euitamus, in quam videmur incidere, dum dicimus formam & priuationem. Potentiam hanc vniuerſalem manifeſtum eſt æternam eſſe apud
B Ariſtotelem, qui materiam æternam eſſe voluit; quum enim non omnes ſimul formas materia recipiat, ſed vnam tantummodo poſt aliam, remanet ſemper in materia poteſtas, & propenſio ad alias formas, quas non habet, quare materia nunquam eſt ſine hac potẽtia vniuerſali. Potentia vero patticularis ea dicitur qua materia ita hanc formam reſpicit, vt non alias, ſeu magis hanc, quam alias; hæc autem potentiæ coarctatio & determinatio non fit à natura materiæ, ſi-
C quidem hæc æque omnes formas appetit, & apta eſt recipere; ſed fit ab agente ita materiam præparante ad hanc formam recipiendam, vt nõ ſit apta recipere alias: fit etiam a forma præſente, ſeu à qualitatibus eam inſequentibus, iam enim diximus cum forma humani ſeminis quaſdam eſſe coniunctas qualitates, quæ materiam reddunt magis aptam recipere formam hominis, quam formam lapidis; hæc igitur potentia particularis dicitur, quia reſpicit aliquam ſtatutam
D formam non alias. Hanc potentiam non poſſe æternam eſſe manifeſtum eſt, quia interit neceſſario in aduentu formæ, quatenus eſt particularis potentia illam tantum formam reſpiciens. Quoniam igitur in materia poteſt vtraque hæc potentia conſiderari, vtraq; cum materia eſt conferenda tum in prima, tum in ſecunda notione accepta: vt videamus quomodo vtraque ad materiam referatur.

Potent. Vniuerſalis æterna.

Potent. Particularis.

Potent particularis non eſt æterna.

E *Quomodo potentia vniuerſalis ad Materiam ſe habeat in prima notione acceptam.*
Cap. XI.

Totam huiuſce rei veritatem ego quidem in tribus dictis conſiſtere arbitror, quæ ſingillatim referam, & comprobabo. primum hoc eſt: ſi prima materia in prima notione, & ſecundum propriam ſubſtantiam conſideretur, po-
F tentia vniuerſalis patiendi non eſt ei eſſentialis, vt eſſentiam eius conſtituens, ſed eſt ei eſſentialis, vt eſſentiam conſequens; priorem huius dicti partem probare facile eſt, nullum enim accidens poteſt eſſe de eſſentia alicuius ſubſtantiæ, atqui potentia eſt accidens, materia vero ſubſtantia, ergo potentia non poteſt eſſentiam materiæ conſtituere: ſed illud annotare debemus, eſſentiam materiæ quandoque nomine potentiæ ſignificari, ſed tunc non ſumi potentiam

Primum dictum.

tiam pro aptitudine, quæ est qualitas, sed pro A materia ipsa, quam imperfectam esse significare volentes, potentiam appellamus; sicut etiam in aliis rebus essentiam occultiorem solemus nomine proprietatis euidentioris significare; at potentia proprie sumpta pro aptitudine ad formam, quum sit qualitas, non est de essentia materiæ. Addo etiam alterum argumentum: materia vocatur apta, & potens, hoc autem est, habens aptitudinem, & potentiam; ergo non est ipsamet potentia & aptitudo; nihil enim B dicitur habere seipsum, nec potest de eodem prædicari concretum & abstractum. Quod autem hæc potentia sit essentialis materiæ, vt essentiam consequens, sicuti risibile dicitur essentiale homini, probatur constituto hoc fundamento sumpto ex Aristotele libro nono Metaphysicorum, contextu 2. pati est propter materiam, & omne patiens ideo patitur, quia materiam habet, hinc fit vt formæ materiales (vt ait ibi Auerroes) patiantur per accidens, nempe C propter materiam, in qua sunt, formæ vero à materia abiunctæ sint omnino impatibiles; idem legimus apud Aristotelem libro primo de Ortu & Interitu, particul. 50. itaque sic argumentemur; præter materiam quicquid patitur, propter materiam patitur, ergo soli materiæ per se competit pati, necesse est enim omne tale per aliud reduci ad aliquod per se tale, & illud est per se tale, per quod alia sunt talia; quoniam igitur potentia passiua competit aliis pro- D pter materiam, competit materiæ per se; vel igitur per se primo modo, vel per se secundo; at non primo, vt modo ostensum est, ergo secundo, quocirca hæc potentia est proprietas materiæ manans ab interna eius natura, quemadmodum ex natura hominis risibilitas. Hanc sententiam significauit Auerroes multis in locis: nam in illo Commentario secundo libri noni Metaphysicorum inquit, in definitione omnis potentiæ passiuæ sumi potentiam primæ E materiæ, indicans primam materiam esse reuera primam radicem omnis patibilitatis. In Commentario etiam septuagesimo nono libri primi Physicorum inquit, nec formam, nec priuationem esse de natura materiæ, sed vtramque illi accidere, ipsam autem materiam esse quasi compositam ex esse, & non esse; per hæc significans potentiam materiæ liberam, & æque respicientem opposita habere essentialem connexum cum natura materiæ, non quod in- F sit ei per se primo modo, non enim dicit absolute materiam esse compositam ex hac potentia ad esse, & non esse, sed esse quasi compositam, quia non includitur hæc potentia in natura materiæ, sed eam consequitur vt proprietas, proinde inest ei per se secundo modo. Clarius hoc idem significauit Auerroes in primo capite

[Pa]ti est [pro]pter materiā.

Erro-

libri de Substantia orbis, quando dixit materiam substantiari per posse, & potentiam esse eius differentiam substantialem; quem locum multi perperam intellexerunt. Marcus Antonius Genua Præceptor meus dicebat Auerroem sumere potentiam improprie pro ipsamet materia, & nil aliud significare dicendo materiam substantiari per posse, quam imperfectionem naturæ materiæ; sic etiam Thomas inquit, potentiam sumi pro absoluto, & significare ipsam materiam; sic etiam Gandauensis potentiam pro subiecto potente, & abstractum pro concerto: hoc autem modo sumptam potentiam certum est non solum esse de essentia materiæ, sed esse ipsammet materiam. Attamen hæc non potest esse Auerrois mens in eo loco, qui statim subiungit, hanc potentiam esse diuersam à natura subiecti, quod substantiatur per ipsam, quare non sumit potentiam pro ipsamet materia. Alii vero dixerunt, Auerroem sumere materiam in secunda notione, quatenus enim est principium rerum, eatenus potentia est de essentia materiæ. Sed neque hæc interpretatio conueniens est, quum eum locum legentibus pateat, Auerroem loqui de materia in prima notione, dicit enim materiam esse vnum ex entibus per se existentibus, & de eius essentia loquitur absolute considerata. His ergo expositionibus reiectis, melius est, vt dicamus Auerroem intelligere, potentiam esse essentialem materiæ in secundo modo dicendi per se, & eius proprietatem, per quam natura materiæ declaratur: quia vt idem Auerroes docet in secundo posteriorum, commentario vigesimo, & in quarto de Cœlo, commentario quadragesimo, sumuntur quandoque propria loco differentiarum ad rei essentiam declarandam, quando differentiæ sunt ignotæ: sic igitur dicit Auerroes potentiam significare naturam materiæ loco differentiæ constituentis; & ne credamus esse reuera de essentia materiæ, subiungit potentiam esse diuersam à natura materiæ, quasi admonens eam esse proprietatem, non differentiam substantialem. Ad hunc sensum trahenda sunt verba Simplicij in contextu 82. libri primi Physicorum, dicentis essentiam materiæ constitutam esse in ipsa potentia; sic etiam verba Alexandri in secundo libro Quæstionum naturalium, capite septimo, quando dicit omnem formam, & omnem priuationem accidere materiæ, quia natura materiæ est constituta in potentia receptiua omnium formarum, & omnium priuationum, intelligit enim potentiam esse proprietatem, per quam sumptam loco differentiæ ipsa materiæ essentia declaratur. Hoc etiam significauit Aristoteles in particula octuagesima prima libri primi Physicorum, quando dixit materiam appetere formam

Quomodo materia substantietur per posse.

Expositio Genua.

Confutatio.

Expositio aliorum.

Confutatio.

Expositio vera.

secundum suam ipsius naturam, is namque appetitus est ipsa materiæ potentia recipiendi omnes formas indistincte, quæ inest materiæ secundum eius naturam, quia ipsam insequitur vt proprietas, quemadmodum homo dicitur esse risibilis secundum propriam naturam, quia propriam naturam hominis insequitur risibilitas.

Appetitus materiæ.

Dubia aduersus ea, quæ dicta sunt, & eorum solutiones. Cap XII.

ADuersus ea, quæ modo dicta sunt, dubia quædam oriuntur, quæ soluere oportet. Primum quidem; si potentia vniuersalis esset essentialis materiæ in secundo modo dicendi per se, & in ea inhæreret necessario, & ab ea inseparabilis esset, hoc tamen falsum videtur, nam Themistius in sua digressione inquit, materiam in prima notione non habere potentiam, igitur potentia essentiam materiæ non insequitur. Alterum dubium est: potentia opponitur actui, ergo perit adueniente actu, non est igitur æterna, neque necessario in materia inhæret, proinde nullo modo est illi essentialis. Tertium dubium: diximus supra cum Themistio, materiam in prima sua notione ἄποιον, id est, expertem omnis qualitatis, ergo non habet potentiam, quia si eam haberet, esset qualis, quum potentia sit qualitas. Quartum dubium est: non videtur verum id, quod diximus, potentiam esse materiæ proprietatem, per quam declaretur natura materiæ, loco differentiæ ignotæ, nam Aristoteles 7. Metaphysic. contex. 8. definit materiam absque vlla potentiæ mentione, igitur etiam sine potentia natura materiæ declaratur. Ad primum horum dubiorum dicunt aliqui, Themistium loqui de potentia particulari, hanc enim materia non habet in prima notione accepta, & hac eadem responsione secundum quoque dubium solui arbitrantur. Attamen difficultatem non tollunt, quia legentibus Themistij verba manifestum est, eum negare in materia etiam potentiam vniuersalem, distinguit enim primam materiæ notionem à secunda tanquam absolutam à respectiua, vtraque autem potentia notat respectum ad actum, ergo si materia in prima notione nullum habet respectum, nullam etiam debet habere potentiam, nec vniuersalem, nec particularem, itaque dubium viget. Ego aliter dico, subiectum posse abstrahi mente ab accidente proprio, & essentiali, licet non reipsa, nam accidens proprium est re inseparabile à suo subiecto; quamuis enim non possit re separari ab homine risibilitas, concipi tamen potest natura humana non concepta risibilitate; sic igitur potentia est inseparabilis à materia, quum eius essentiam insequatur, tamen quum

Primum dubium. *Secundũ.* *Tertium.* *Quartũ.* *Ad primum responsio aliorum.* *Confutatio.* *Responsio vera.*

A sit quiddam diuersum à materiæ essentia, vt ait Auerroes in primo capite libri de Substantia orbis, & materia sit prior natura suis proprietatibus, potest considerari materiæ essentia mente abiuncta à potentia; hoc igitur vult denotare Themistius, quando dicit materiam in prima sua notione non habere potentiam, nimirum ipsam secundum se consideratam materiæ essentiam, non includere potentiam, quemadmodum & hominis essentia non includit risibilitatem; B hanc esse Themistij mentem patet ipsius verba considerantibus, inquit enim [*hæc res, quam vocamus materiam, est quoddam subiectum, cui accidit in eius natura vt sit receptaculum oppositorum*] quum enim dicat [*accidit*] denotat potẽtiam esse accidens materiæ; quum autem dicat [*in eius natura*] significat esse accidens essentiale, quod habet connexionem cum natura materiæ: inquit præterea Themistius ibidem, non esse facile ita materiam, & eius essentiam C absolutam abstrahere mente à potentia, & ab omni respectu, esse tamen possibile, si quis efficaciter nitatur, & aciem mentis exacuat, sic autem significat potentiam esse reuera inseparabilem à materia: nam si esset separabilis, nullo negotio posset essentia materiæ sine potentia considerari, ipse tamen inquit esse admodum difficile, quia loquitur de mentali abstractione. Ad secundum dubium, vt in præsentia concedamus potentiam hanc vniuersalem D opponi actui, hoc enim postea diligentius expendetur, dicimus tamen eam non opponi huic formæ, vel illi, sed vniuerso generi formarum materialium; ob id quum materia non possit simul recipere omnes formas, sed vnam post aliam, sequitur non posse vnquam impleri totam hanc materiæ potentiam, proinde nec interire vnquam, quoniam in materia habente hanc formam seruatur potentia recipiendi alias omnes: neque est quod aliquis dicat, in omnibus E simul sumptis materiæ portionibus inesse actu omnes formas; siquidem nunc de essentia materiæ loquimur, quamobrem ea, quæ de ipsa dicimus, cuilibet etiam portioni competere debent, nullum in hoc discrimen est totius materiæ, & partium; totam enim materiam habere omnes formas, esset ita habere, vt tota à qualibet forma informaretur, proinde & portio quælibet ab omnibus simul formis, non vt pars vnam formam haberet, & alia aliam, per F hoc enim non interit potentia, sed æterna seruatur in omnibus materiæ portionibus, quoniam in qualibet portione est vna tantum forma, & potentia ad alias omnes; quare est à materia inseparabilis hæc potentia vniuersalis. Præterea vt etiam admittamus illud esse habere omnes formas, tamen non esset habere omnes indiuiduas, sed omnes secundum species.

Ad secundum. *Potent vniuer lis non ponitu forma.*

ciem tantum, maneret igitur in materia potestas recipiendi saltem alias indiuiduas posterius aduenturas; non igitur interit potentia vniuersalis. Ad tertium dicimus duplicem esse qualitatem; vnam, quæ restringit, & coarctat materiam ad statutam, ac certam alicuius rei naturam; alteram vero, quæ nullam coarctationem materiæ facit: quando igitur Themistius & Alexander dicũt, materiam secundum propriam naturam esse ἄποιον, quod etiam ex Aristotele colligimus in context. 54. primi Physicorum, intelligunt expertem earum tantummodo qualitatum, quæ materiam coarctent, atque determinent: cuius ratio est, quoniam omnes formæ, & omnes qualitates certam entis naturam determinantes continentur sub obiecto adæquato primæ materiæ, quo fit vt nulla harum possit esse essentialis materiæ, neque vt constituens, neque vt consequens, nulla enim determinatio potest insequi naturam materiæ: quod si aliqua forma, siue substantialis, siue accidentalis, comprehensa sub obiecto adæquato primæ materiæ esset ipsi essentialis, non posset amplius materia aliquam aliam recipere, quoniam intus apparens prohibet alienum, vt dicitur in quarto contextu tertij lib. de Anima, quam rem optime declarat Plotinus in quarto libro secundæ Enneadis, cap. 8. sed qualitas, quæ materiam non coarctet, neque ad aliquam certam naturam restringat, non continetur sub obiecto adæquato primæ materiæ, ideo potest absque vlla repugnantia attribui materiæ vt essentialis, nec reddit eam qualem illa qualitate, quam omnes Philosophi respexère, qui materiam ἄποιον esse asseruerunt: huiusmodi qualitas est potentia hæc vniuersalis, quæ tantum abest vt materiam coarctet ad aliquam certam naturam, vt potius eam reddat liberam, & aptam ad omnes indistincte recipiendas. Ad quartum sumptum ex contextu octauo septimi Metaphysicorum, respondere possumus, eam non afferri ab Aristotele vt definitionem materiæ, neque enim eius consilium ibi est materiam definire, sed solum dubitandi gratia ostendere materiam esse rei essentiam, quod postea reprobaturus erat, & ostensurus essentiam esse formam: at quoniam illa, quæ ibi dicuntur de materia, dicuntur ad modum definitionis, & ab Aristotele vt vera proferuntur, & ita ab omnibus vt vera recipiuntur, etsi consequens, quod inde infertur, materiam esse rei essentiam, falsum est, ideo nos quoque eam vt definitionem quandam materiæ recipientes, aliter soluere dubium hoc demus. Videtur nonnullis cum Auerroe dici posse Aristotelem in ea definitione non omisisse potentiam, quod enim Aristoteles dicit [*est enim quiddam, de quo singula horum prædicantur.*] Auerroes ita videtur interpretari, vt dicat, his verbis significari potentiam recipiendi omnes formas, quandoquidem non alia ratione est subiectum, quam per potentiam patiendi: attamen ea neque Auerrois mens est, neque Aristotelis; Auerroes enim non illa prædicta verba Aristotelis interpretatur, sed declarat alia præcedentia: quum enim Aristoteles dicat, materiam non esse quid, nec quantum, nec quale, nec aliud vllum ex decem generibus. Auerroes ad horum verborum declarationem, quasi rationem adducens inquit [*quoniam est in potentia omnia ista, vt dictum est in Physicis*] quæ verba profert Auerroes ex seipso, non vt contenta in definitione Aristotelis, ipse vero Aristoteles absque dubio in ea definitione potentiam non accipit; sed essentiam materiæ abstrahit à potentia, & à respectu, quum dicat materiam esse omnium subiectum, cuius essentia diuersa est ab essentiis omnium rerum: nam dicere materiam habere potentiam ad omnia, est potius eam dicere omnia, quam esse quid distinctum ab omnibus; ergo dicere eam esse quoddam ab omnibus diuersum, est non considerare potentiam: dubium igitur viget, & à nobis aliter soluendum est. Ego puto solutionem petendam esse ex Themistio in sæpe memorata ipsius digressione: quum enim dicat, materiam in sua prima notione non habere potentiam, & dicat difficile admodum esse ita materiam concipere animo sine vllo respectu ad alia, non esse tamen impossibile, si quis aciem mentis efficaciter intendat, significat vtilem quidem esse potentiam ad materiæ essentiam significandam, non esse tamen necessariam: illi enim qui magno ingenij acumine præditi sunt, ducentur quidem in cognitionem essentiæ materiæ per potentiam, sed eam postea concipient etiam non considerata potentia, & in sua prima notione absque vllo respectu ad alia: illi vero, qui non ita valent ingenio, non poterunt quidem materiæ essentiam complecti sine potentia, qua respicit formas, & vtentur potentia loco differentiæ, poterunt tamen non ignorare potentiam esse accidens, cui subest ipsa materiæ natura ab illo accidente distincta, licet naturam illam vt absolutam, & sine illa potentia concipere nequeant adeo, vt si per potentiam definiant materiam, intelligant se sumere potentiam loco differentiæ, quam penetrare cognitione non possunt: vnde colligimus, necesse esse ad primæ materiæ cognitionem, hoc ordine progredi, vt primo loco eam cognoscamus vt materiam, hoc est, in secunda notione, & prout refertur ad alia; postea vero, si possimus, ad primam quoque eius notionem perueniamus, & eius substantiam absque vllo respectu contemplemur, quocirca in primæ materiæ inuesti-

Quatuor considerationes primæ materiæ.

uestigatione primus labor est Phylosophi naturalis, qui non alio modo eam cognoscit, quam vt principium generationis corporum naturalium, atque etiam vt modo aliquo principium motus & quietis in eisdem corporibus: duæ aliæ supersunt primæ materiæ considerationes, ad primum Phylosophum attinentes, vna quatenus est principium quoddam, & pars substantiæ compositæ, non considerata ipsius generatione, quæ consideratio habetur in 7. & 8. Metaphysic. nec potest esse sine potentia: nam docere non possumus, ex forma vt essentia, & ex materia vt vehiculo necessario vnum compositum existere, nisi cognoscamus materiam habere potentiam naturalem, qua respicit formam, quæ est actus, & ita ex potestate & actu vnum fieri: altera est consideratio materiæ absoluta, de qua modo loquebamur, quam etiam attigit Aristoteles in illo septimo libro in loco prædicto: sed pauca de hac erant dicenda, quoniam res ita sunt à Philosopho cognoscendæ, vt secundum naturam sunt, materia prima est in rerum natura; non vt species entis, sed vt principium, & vt materia specierum entis, quia si consilium naturæ spectemus, materia est propter alia, non ptopter se, sicut etiam antea dicebamus; de materia igitur agit Aristoteles in prima phylosophia propter substantiam compositam, dum de huius essentia loquitur, tangit tamen ibidem etiam naturam materiæ absolutam; idque facit in contextu illo octauo septimi libri, vbi hoc notare debemus; res omnes posse de materia prædicari vt potestate, at non posse vt actu, potest enim & affirmari, & negari materiam esse res omnes, affirmari quidem vt potestate, negari autem vt actu; sed huiusmodi affirmatio declarat materiam in secunda tantum notione, & in respectu consideratam: ideo nullam eius mentionem fecit Aristoteles in ea definitione, sed solius negationis, qua dicimus materiam nullam esse ex entibus, hac enim negatione significat ibi Aristoteles primæ materiæ naturam in prima notione, quum dicat eam esse quiddam diuersum à rebus omnibus; sed ne crederemus, materiam nihil esse nisi hanc rerum negationem, quum difficile sit eius naturam assequi, ideo subiungere ibidem voluit, materiam non solum non esse aliquam ex rebus, sed neque esse earum negationes (quod esset esse nihil) vt inde cognosceremus huic rerum omnium negationi aliquod positiuum sub esse, quæ est ipsa materiæ natura, licet explicatu non facilis, ideo per eam definitionem non cognoscimus reuera quid secundum se sit materia, sed potius quid non sit, cognoscimus tamen esse substantiam quandam subiectum omnium rerum naturis, quæ ab his, & ab earum negatione diuersa

Quomodo de materia prædicentur res omnes, & quomodo negetur.

A est; cognoscimus igitur eam esse aliquid substans, & quid illud non sit, sed non omnino quid sit. Per affirmationem vero declaratur materia in secunda notione accepta, idque fit in primo libro Physicæ auscultationis, dum dicitur materiam esse primum subiectum, ex quo res fiunt, sic enim significatur eam fieri res omnes. Considerandum autem id quoque est, Aristotelem in illo primo libro distinguere à materia priuationem, de negatione autem nihil dicere,
B contra vero in septimo Metaphysicorum, distinguere negationem à materia, de priuatione autem ne verbum quidem facere propterea quod materia in prima notione non habet priuationem, sed negationem tantum, in secunda vero notione priuationem, & Aristoteles in illo 8. contex. septimi Metaphysici materiam in prima tantum notione considerat, in primo autem Physico in secunda solum. Per hæc igitur sublata est, ni fallor, omnis difficultas.
C

Quomodo potentia vniuersalis ad Materiam se habeat in secunda notione acceptam. Cap. XIII.

Secundum dictum.

Declarato primo dicto, secundum sequitur, quod tale est: si materia sumatur in secunda notione, & prout est principium rerum, potentia vniuersalis inest ei per se in primo mo-
D do dicendi per se, & est illi essentialis vt rationale homini; huius dicti ratio sumitur ex verbis Themistii in digressione prædicta, vbi inquit; alia competunt homini secundum se considerato, & quatenus est homo, alia vt relato ad aliud, & quatenus est pater; nam habere filium est illi accidens vt homini, idque separabile, sed eidem vt patri est essentiale: sic etiam albedo accidit homini secundum se sumpto, sed est de eius essentia, quatenus est homo albus, quia lo-
E cum formæ obtinet, qua est homo albus; non est enim inconueniens, quod accidens sit de essentia substantiæ, non secundum se acceptæ, sed secundum aliquam aliam considerationem. Materia igitur secundum se, & secundum propriam naturam considerata, potentia vniuersalis est accidens eius proprium, & essentiam ipsius consequens, vt iam demonstrauimus; sed considerata materia prout refertur ad alia, & vt est principium rerum, potentia vniuersa-
F lis est eius conditio necessaria, tanquam eius naturam constituens, quemadmodum esse rationis participem est conditio necessaria homini vt sit homo, & eius naturam constituit; proprius enim modus, quo materia est principium rerum naturalium, consistit in hac potentia vniuersali, qua est apta recipere omnes formas, ita vt dicere possumus, potentiam patiendi

endi esse rationem formalem principij materialis; essentia enim materiæ est secundum naturam prior hac potentia vniuersali, quia subiectum est natura prius accidente proprio, & est tanquam eius causa; ipsa vero potentiæ ratio, si bene consideretur, est natura prior ratione principij materialis: non enim quia materia est principium materiale, ideo habet potentiam patiendi, sed è contrario, quia habet potentiam patiendi, ideo est principium materiale; potentia igitur vniuersalis est veluti forma & ratio materiæ, quatenus est materia rerum, hoc autem est quatenus ad alia refertur vt principium: hoc significauit Aristoteles in secundo libro de Anima, quando dixit [*materia est δύναμις*] nam sumpta materia, vt est principium, quomodo sumit eam Philosophus naturalis, potest vocari potentia in casu recto, quia potentia est eius ratio constitutiua. Est autem animaduertendum, non idem de priuatione, ac de potentia dicendum esse: nam priuationem sumendo eo modo, quem declarauimus, priuatio est necessaria materiæ propter generationem, non vt conditio materiæ ad recipiendum, sed vt terminus generationis à quo, ob id priuatio est tertium principium distinctum essentialiter à materia; nam in generatione alio officio fungitur materia, alia priuatio; & proprius eius modus, quo dicitur principium, longe diuersus est ab eo, quo materia principium dicitur: at potentia non est terminus generationis, sed est solum conditio necessaria materiæ, vt sit materia, propterea hæc non constituit quartum principium, sed est ratio constituens principium materiale. Idcirco errasse mihi videntur nonnulli, qui priuationis necessitatem in eo sitam esse existimarunt, vt sit necessaria propter materiam, hoc argumento ducti, quod ex materia non priuata nihil generari posset: hoc autem dicentes videntur priuationem ponere inter conditiones, materiale principium constituentes, quo fieret vt priuatio non esset tertium principium, sicut etiam de potentia modo dicebamus. Quamobrem dicendum potius est, priuationem esse primum necessariam propter generationem: tanquam eius terminus à quo, quia de ratione generationis est, vt non esse præcedat esse; deinde vero esse necessariam materiæ eo modo, quem antea declarauimus, nempe quoniam principia præstant sibi mutuam operam, & quemadmodum ex materia sine priuatione nihil generaretur, ita neque ex priuatione sine materia, neque ex duobus principiis vtcunque acceptis sine tertio. His igitur duobus modis se habet potentia vniuersalis ad materiam, vt ego arbitror, & per hæc multæ difficultates soluuntur. Sententiam autem nostram testimonium aliquorum comprobasse videtur,

...r potē- ...no sit ...artum ...inci- ...um re- ...m na- ...raliū.

...ror ali- ...orum ...priua- ...nis ne- ...sitate.

...onnul- ...rū con- ...deratio ...poten- ...æ.

qui duo hæc dicta, eorumque discrimen non intelligentes, ea tamen vtraque protulere, tanquam ab ipsa veritate coacti: nam quatuor rationes attulerunt, cur hæc potentia sit essentialis primæ materiæ; vna est, quoniam manat immediate à natura materiæ; secunda, quod per eam essentia materiæ ad formam dirigitur; tertia, quod ex materia & forma fit vnum tanquam ex potentia & actu; quarta, quoniam hæc potentia ponitur loco differentiæ substantialis ad declarandam naturam materiæ, quæ aliter declarari non posset. Hæc omnia vera sunt, si bene ac distincte intelligantur: nam primus & quartus modi referunt primum dictum nostrum, quo asseruimus potentiam respectu materiæ in prima notione acceptæ esse proprietatem consequentem eius naturam, & sumi loco propriæ differentiæ ad declarandam materiæ naturam, quum sine potentia dicere quidem possimus quid materia non sit, sed non re vera quid sit: secundus vero ac tertius modi referunt secundum dictum nostrum: nam essentia materiæ ad formam recipiendam dirigitur, dum materiam vt principium consideramus: dirigitur autem per potentiam tãquam per rationem formalem, quod isti confitentur, dum dicunt, per eam: non enim recte diceretur, per potentiam, si potentia esset solum quoddam consequens; sed hoc conuenienter dicitur, si potentia est quoddam prius, quod causæ locum obtinet; idem est sensus tertij modi: nam in eo quoque materia vt principium sumitur, proinde est ei essentialis hæc potentia iuxta primum modum dicendi per se; discrimen solum est, quod in secundo illorum modo materia consideratur vt principium generationis corporis naturalis, quæ est consideratio Physica; in tertio autem vt principium substantiæ materialis, quæ est consideratio Metaphysica, & vtroque munere fungitur materia per potentiam, tanquam per rationem formalem. Hi ergo in omnibus verum dixerunt, distinctionem tamen duplicis essentialis non animaduerterunt, sed ea confuderunt, & tanquam vnum & idem pronunciarunt.

De potentia particulari, quomodo ad Materiam se habeat. Cap. XIV.

Demum tertium dictum est; potentia particularis est accidentalis materiæ, tam in prima, quam in secunda notione acceptæ, sumendo accidentale pro eo, quod distinguitur ab vtroque essentiali, hoc est, quod nec primo, nec secundo modo est per se; hoc ita probari potest: illud, sine quo aliud esse potest, & est, accidentale illi est; at sine potentia particulari potest materia existere, & existit, tum vt ens,

Tertium dictum.

Prima ratio.

ens, tum vt principium rerum; igitur hæc potentia est ei accidentalis, tum in prima, tum in secunda notione acceptæ: maior propositio clara est, minor probatur: potentia particularis est illa, quæ hanc tantum formam respicit, vt formam hominis, non alias; atqui sine hac particulari potentia existere potest materia vt principium aliarum rerum, & existit actu, priusquam hanc potentiam particularem recipiat; patet enim non esse in ligno potentiam particularem ad formam hominis; quoniam igitur potentia hæc particularis non vna est, sed plures pro formarum multitudine, sine qualibet existere potest materia, proinde nulla talis potentia est materiæ essentialis. Præterea hæc potentia nec primo, nec secundo modo dicendi per se in materia inest, ergo est illi accidentalis: consequentia est Aristotel. in context. 32. libri primi Posteriorum: antecedens facile probatur: nam si hæc potentia inesset materiæ per se vel primo, vel secundo modo, materia nullam formam recipere posset, neque enim illam, ad quam potentia illa refertur, neque aliarum vllam; non illam, ad quam refertur, quia recepta forma potentia periret; tollitur enim potentia in aduentu actus: attamen interire potentia non posset, quia quicquid inest per se vel primo, vel secundo modo, id necessaria, ac semper inest: non etiam alias, quia ad nullum earum esset peculiariter præparata, sed ad illam solum; non potest autem materia aliquam formam recipere, nisi prius ad eam recipiendam præparetur, & habeat potentiam particularem respectu illius. Præterea materia suapte natura est libera, & indeterminata, & æque respiciens omnes formas; ergo nihil determinatum potest eius essentiam vel constituere, vel consequi; quare neque hæc potentia particularis, quum sit determinata ad respiciendam hanc vnam formam, non ad alias; patet igitur hanc determinationem, & coarctationem non prouenire à natura materiæ, sed ab aliquo alio, vt ab agente, & à forma præsente, quæ respectu formæ aduenturæ locum habet priuationis; hæc enim particularis potentia illa est, quam antea diximus esse cum priuatione coniunctam: siquidem potentia vniuersalis negatione potius iuncta est, quam priuationi. Non est autem ignorandum, duo in hac potentia particulari esse consideranda, vnum ipsam potentiam recipiendi formam quatenus potentia est, alterum vero illam determinationem & restrictionem ad hanc vnam formam respiciendam, & non ad alias: quatenus igitur est potentia patiendi, eatenus insequitur naturam materiæ, & ita illi est essentialis; sed quatenus est determinata, & coarctata, eatenus est ei accidentalis, nec prouenit à natura matariæ, sed ab alio, vt dictum est.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

A Hæc igitur potentia corruptibilis est, quia necesse est accedēte actu eam interire, ideo de hac loquitur Auerroes in Commentario septuagesimo primi libri Physicorum, quando dicit, potentiam non esse de essentia materiæ, eo argumento vtens, quod quum in aduentu formæ hæc potentia intereat, mataria simul interiret, si potentia esset illi essentialis; hæc enim Auerrois ratio de potentia vniuersali nihil roboris haberet, quum illa nunquam intereat: hanc etiam B respexit Simplicius in contextu quinquagesimo octauo eiusdem libri, quando dixit potentiam esse accidentalem materiæ; quare hanc potenriarum distinctionem dubia multa soluuntur.

Potentia particularis corruptibilis est.

Quanam potentia actui opponatur. *Cap. XV.*

QVum duplex sit potentia, considerandum C manet, an vtraque opponatur actui, an altera solum: de potentia particulari clara res est, habet enim priuationem coniunctam, ratione cuius opponitur actui priuatiue, vt dictum est supra. De vniuersali vero potentia dubium est, ea namque non cum priuatione, sed cum negatione est coniuncta, quamobrem non potest actui opponi vt ptiuatio habitui, si verum est id, quod antea diximus, potentiam opponi actui ratione priuationis annexæ: præterea hæc po- D tentia, quum perpetua sit, & nunquam intereat non recedit in aduentu formæ, non est igitur contraria formæ, si cum ea manet in materia. Quapropter huius ego sententiæ sum, potentiam vniuersalem non opponi actui, sed de sola particulari id verum esse, quod supra de oppositione potentiæ & actus dictum à nobis est; potentia namque vniuersalis non respicit reuera formam, sed potius vniuersam formarum omnium collectionem, seu earum infinitam re- E ceptionem, quo fit vt nunquam tota impleatur, proinde nunquam intereat, siquidem interire potentiam inl aliud est, quam totam adimpleri, quod de hac dici minime potest. Huic potentiæ similis est potentia continui ad diuisionem infinitam, quæ nunpuam ad perfectum actum ducitur; sed ad imperfectum, qui cum potentia semper est commistus: hæc est Auerrois sententia in 9. Metaphys. comment. 11. vbi dicit poten- F tiam continui ad diuisionem infinitam, & potentiam primæ materiæ ad infinitas formas, eiusdem esserationis, quia nunquam ad completum actum ducuntur, sed ad incompletum, qui nunquam seiungitur à potenta: idem legimus apud Auerroem in Comment. 79. libri octaui Physicorum, vbi dicit non dari potentiam actiuam materialem infinitam, dari tamē passiuam infi-

Potentia vniuersalis non opponitur actui.

infinitam, hæc enim est potentia primæ materiæ, quæ ab ipsa materia nunquam separatur, licet ei alius semper, & alius actus adueniat: sed in illo Commentario vndecimo libri noni Metaphysicorum clare dicit, potentiam hanc infinitam, & perpetuam, quæ est in prima materia, non esse illam, quæ respicit actum; nam potentia, quæ ad actum refertur, est illa, quæ opponitur actui, & in aduentu actus destruitur. Hæc igitur potentia vniuersalis non opponitur actui, sed quando restringitur, & contrahitur ad
B recipiendam aliquam certam formam tunc fit opposita illi formæ, quia iam facta est particularis, & iuncta priuationi propriæ illius formæ.

[D]ubium

Ex his sumitur solutio cuiusdam dubii, quod multis negotium facessit, cuius mentionem facit Achillinus in primo suo libro de Elementis dubio 13. & Ioannes Gandauẽsis in quæstione 25. libri primi Physicorum, idque tale est: in singula portione materiæ inest potentia recipiendi formas numero infinitas, iuxta Aristote-
C lis sententiam æternum mundum statuentis, quoniam igitur singulo actui propria potentia respondet, sequitur esse in illa materia particula potentias numero infinitas, & ita dari numerum actu infinitum, quod nullo modo asserendum est Gandauensis nesciens dubium hoc aliter soluere; concedit esse in illa materia potentias infinitas, quod est absurdum manifestum, ideo & quæ ab ipso, & quæ ab Achillino hac de re dicuntur, quum vana prorsus, & inutilia sint,
D dimittantur.

[So]lutio [G]anda[ue]nsis. [Re]futa[t]a. [So]lutio [ve]ra.

Ego vero constanter negandum puto, esse in illa materia potentias infinitas, dico enim vnam esse potentiam vniuersalem, per quam materia respicit indistincte omnes formas per omne futurum tempus aduenturas: potentias vero particulares esse quidem infinitas, prout respiciunt actus numero infinitos, at non simul omnes existere in eadem materia: singula namq; huiusmodi potentia cum priuatione est, & cum propria præparatione
E ad talem formam, non potest autem eadem materiæ particula esse simul ad omnes formas recipiendas peculiariter præparata, nam dicere ad omnes æque præparatam, est dicere ad nullam, & omnino negare in materia potentiam particularem: hæc igitur potentia in eadem materia vel vna tantum est, vel plures, non tamen infinitæ, sed paucæ, vt in semine humano est potentia particularis, & proxima ad formam hominis recipiendam; est etiam
F in eodem particularis potentia recipiendi formas elementorum; potest enim tum in hominem conuerti, tum in elementa dissolui; at nulla ibidem est potentia particularis ad alias formas posterioribus temporibus aduenturas; vt ad formam auri, vel ad formam lapidis, licet fieri possit, vt dissoluto semine in elementa, ex iis postea generetur lapis, vel autem ad illas igitur tantummodo formas materia habet potentiam particularẽ, quas statim post illam, quam habet, recipere apta est, hæ autem plures quidem esse possunt, non sunt tamen omnes, neque infinitæ. Patet igitur potentias particulares, quæ respiciant infinitas formas, esse quidem infinitas, non tamen simul omnes existere in eadem materia, vt in argumento sumebatur, sed vnam post aliam aduenire, sicut etiam formæ vna post aliam de materia educuntur; sunt, igitur eo modo infinitæ potentiæ, quo etiam formæ sunt infinitæ, nempe non actu, sed potestate, & successione, quod quidem non est absurdum; sic enim etiam continuum habet potestatem, vt in partes diuidatur successione infinitas; quam continui potentiam si vnam esse dicamus, quæ respiciat infinitam diuisionem, ea respondebit potentiæ vniuersali primæ materiæ respicienti indistincte omnes formas, & infinitas per infinitam successionem aduenturas, licet ipsa sit vna, illæ vero infinitæ.

Obiectio Gandauensis cõtra solutionem.

Sed Gandanensis videns hanc solutionem, quæ ex consideratione potentiæ vniuersalis sumi poterat, eam nititur reprobare, & inquit: si vna numero est potentia respiciens infinitos actus aduenturos, ergo si hæc ad actum redigatur per vnius formæ aduentum, necesse est vt simul redigatur ad actum respectu omnium formarum, & ita necesse est, vt adueniente vna forma; adueniant omnes, & infinitæ eodem temporis momento.

Solutio obiectionis.

Hæc tamen argumentatio vanissima est, quia nos negamus hoc absurdum sequi, & in hoc ipse deceptus est, quod. supposuit potentiam materiæ penitus adimpleri per vnius formæ receptionem, quod quidem de potentia vniuersali falsum esse asserimus, ea namque non vnam tantum formam respicit, sed omnes, ideo vna recepta in materia, non adimpletur tota potentia, sed remanet respiciens alias; sola autem potentia particularis adimpletur per vnius formæ aduentum, sed hæc illam vnam formam respiciebat, non alias, ideo non est necessarium, simul cum illa forma alias omnes formas aduenire: argumentum igitur Gandauensis nihil roboris habet, & solutio nostra prædicti dubii firmissima, ac tutissima est: potest autem quisque ea, quæ hactenus diximus, bene considerans, & prædictis distinctionibus vtens, alia, quoque, quæ hac de re existunt, dubia facile soluere.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, DE PRIMA RERVM MATERIA.

LIBER SECVNDVS.

Sententia Scoti de actu entitatiuo Materiæ, & eius argumenta. *Cap. I.*

Actenus ea consideraui- mus, quæ primæ rerum materiæ, vt ad alia relatæ competere videtur, sequitur vt illa tractemus, quæ ad primam eius notionē pertinent, atque illi secundum se sumptæ attribui ab aliis solent, quæ eo difficiliora sunt, quo magis abscondita, ac tenuis, atque exilis est primæ materiæ natura; hinc enim fit, vt longe facilius sit eam vt ad alia relatam, quam vt absolute acceptam contemplari. Duo autem sunt, quæ cōsideranda proponūtur, & de quibus magna esse solet inter Philosophos disceptatio; vnum, an prima materia secundū suam naturam actum aliquem habeat, alterum vero, an sit per se corpus. Actum in materia ponit Scotus libro 2. Sententiarum, distinct. 12. quæst. 1. & 2. quem vocat actum entitatiuum; & hunc declarans inquit duas dari potentias, proinde & duos actus illis respondentes: vnam vocat potentiam subiectiuam, quæ tribuitur materiæ; hæc enim potentiam habet, vt omnibus formis subiiciatur, ideo huic potentiæ respōdet actus formalis, qui eam adimplet: alteram potētiam vocat obiectiuam, eaq; tribuitur non causæ, sed effectui; effectus enim qui non est actu, esse tamen potest, dicitur esse in potentia obiectiua respectu suarum causarum, à quibus produci potest, vt ante mundi creationem dicimus mundum fuisse in potentia obiectiua opificis, à quo produci poterat, sed non in potentia subiectiua, quia nulla præerat materia, ex qua mundus generatur, sed ex nihilo creatus est: homo vero antequam generetur, dicitur esse in potentia tum obiectiua respectu agentis, à quo produci potest, tum subiectiua respectu materiæ, ex qua potest generari. Potentiæ huic obiectiuæ respondere inquit

Scoti opinio.

Dua potētia apud Scotum.

actum entitatiuū, quando enim res est actu producta, & iam habet esse actu extra suas causas, tunc dicimus eam habere actum, non quidem formalem, sed (vt ipse vocat) entitatiuū; talem igitur actū habuit prima materia, quū primum à Deo fuit producta, sine vlla ope formæ, & ita secundum propriam naturam, & secundum primam suam notionē habet actum entitatis proprium, & ab actu formali, quem postea recipit, distinctum. Hæc est Scoti sententia, quam ipse pluribus argumentis confirmare nititur, quorū primum, quod ex his, quæ modo diximus, colligitur, tale est: id quod actu reperitur extra suas causas, habens entitatem realem distinctam ab entitatibus omnium aliarum rerum, est ens actu, & habet actum entitatiuum: at materia est huiusmodi, vt patet; ergo habet per se actū entitatiuum. Secundo sic argumentatur: si materia non habet actu entitatem realem distinctam ab entitate formæ, compositum non potest dici compositū, sed est simplex, quia non dicitur cōpositum, nisi constet ex re & re, & vtraq; res sit actu in illa compositione. Tertium sumit argumentum ex modo loquendi; dicimus enim materiam esse actu principium per se rerum naturalium, esse actu materiam, esse actu subiectam formæ; est ergo ens actu; nam si detur oppositum, non erit actu principium, neq; actu materia, neq; actu sub forma. Quarto, materia apud Aristotelem est id, ex quo præexistente, & inexistente res fiunt, ergo existente; atqui existentia dicit actum, ergo materia est ens actu. Possumus etiam sententiam Scoti confirmare authoritate Themistii in digressione prædicta, vbi inquit, materiam in prima sua notione esse aliquid, & esse actu. Hoc ita demonstrato, infert inde Scotus alteram hanc conclusionem: quum materia actū entitatis habeat, potest etiam per se actu existere sine vlla forma, quod multis argumentis probat. Primo sic: positiuum absolutum distinctū ab alio absoluto, & natura prius illo, potest absq; repugnantia sine illo existere: at materia est ens positiuum absolutum distinctum à forma, & prius omni forma tam accidenta-

Primum argumētū Scoti.

Secundū.

Tertium.

Quartū.

Quintū.

Secunda conclusio Scoti.

Primum argumētum.

dentali, quam substantiali; ergo materia sine vlla forma existere potest: maior propositio clara est ex discrimine absoluti & respectiui; respectiuum enim vt sit, requirit suum correlatiuum, absolutum vero nō requirit aliquid aliud, quare sine alio esse potest; patet et minor, quia materia est ens positiuum, & absolutum, quum sit substantia, & est natura prior omni forma, nam inquit Arist. in partic. 52. libri 1. Phys. subiectum est natura prius prædicato. Secundo, materia comparata cū singula forma potest existere sine illa; ergo etiam sine omnib. simul sumptis, quia si vnam respicit contingenter, omnes quoque contingenter respicit. Tertio, si materia non posset existere sine forma, præscriberet sibi formam, ergo aliquam statutam formam; at hoc falsum est, quoniam materia nullam sibi certam formam præscribit: consequētiam probat, quia id, quod sibi præscribit genus, certam quoque aliquam speciem illius generis necessario sibi præscribit; si quid enim essentialiter est animal, est necessario aliqua certa species animalis. Quarto, ad huius sententiæ confirmationem adducere possumus Simplicii & Auerrois testimonium: nam Simplicius in cōtextu 52. libri primi Physicorū inquit, materiam esse posse per seipsam, formam vero nō posse. Auerroes autem in primo capite libri de Substantia orbis dicit, materiam esse actu vnum ex entibus per se existentibus. Quare confiteri manifeste videntur Simplicius & Auerroes, primam materiam posse per se actu existere sine vlla forma.

Secundū

Tertium

Quartū.

Confutatio opinionis Scoti. Cap. II.

HÆc Scoti sententia primo quidem aspectu speciem quandam veritatis habet, at si bene consideretur, falsa est, tum secundum Aristotelicam, tum secūdum veram philosophiam; vanū enim est, alium actum ponere præter formalem, quod ostendo tum ex actus, tum ex potentiæ consideratione, vnde etiam Scotus ad probandum actum entitatiuum argumentum sumebat; ante omnia dicere debet Scotus, an actus entitatiuus sit aliquid, an nihil; nam si nihil est, ergo non datur; si vero aliquid, videndū est quidnam sit: igitur ne ipsum cum actu formali confundamus, consideremus illum, qui attribuitur primæ materiæ, quæ secundum se nullum habet actum formalem; actus igitur, quem in prima materia Scotus ponit, si est aliquid, vel est substantia, vel accidens; accidens quidem esse non potest, quia secundum Scotum nil aliud est actus entitatiuus, quam entitas talis, entitas autem materiæ nil aliud est, nisi materia ipsa; non potest ergo actus entitatiuus materiæ esse accidens, nisi materia sit accidens, quod quidem Scotus non diceret; est ergo substantia: atqui substantia secundum Aristotelem diuiditur in materiam, & formam, & compositum; forma quidem esse non potest, quum Scotus distinguat maxime actum hunc entitatiuum ab actu formali, multo minus est aliquod compositum, quia sequeretur in entitate materiæ esse compositionem materiæ cum forma, & actum hunc non esse nisi formalem, quorum neutrum concederet Scotus: si vero est materia, vel est materia materiæ, & ita materia constaret ex alia materia; vel est ipsamet materia, quod omnino confitendum est; quemadmodum enim ens homo, seu entitas hominis nil aliud est, quam homo, ita nil aliud est entitas materiæ, quam ipsamet materia; hanc igitur entitatem actum appellare, ita vanum est, vt ne mente quidem concipi possit, quum potius naturæ materiæ contrarium nomen omnes Philosophi attribuerint; nempe nomen potentiæ, & dixerint eius naturam in hoc esse constitutam, vt sit ens potestate, potestas autem opponitur actui, quare quum materia sit simplex, si eius natura ea est, vt sit potentia, eadem non potest esse actus; quam in sententia Scoti absurditatem optime notauit Ioannes Bacconius in distinct. 12. lib. 2. Sententiarum. Vel enim potentialitas materiæ est actualitas, vel si re distinguuntur, natura materiæ nō est simplex, quum per vtramque materiæ natura denotetur. Illud quoq; apud Aristotelem aperte legimus in contextu 2. libri 2. de Anima, vbi materiam dicit esse potentiam; & in contextu 8. libri 7. Metaphysicorum, negat de materia omnem determinationem entitatis: illud igitur quod non est aliquod ens determinatum, quomodo potest vocari ens actu? clara est etiam sententia Aristotelis, quod ens diuidatur per potentiam & actum, & in omni categoria sit potentia & actus, vt videre est in libro tertio Physicorum: part. 3. & 6. & in 1. de Anima, partic. 6. igitur si datur ens potestate, quomodo omne ens debet actum denotare? est igitur hic actus commentum Scoti; quod enim materiam appellet ens, concedimus, sed non ob id est dicenda ens actu, quum secundum se non sit ens, nisi potestate, imo neque proprie dicatur ens, vt antea ostendimus, & vt Aristoteles dixit, sed principium & materia entium, siquidem non est in rerum natura tamquam species aliqua entis, neque habet certam vllam naturam specialem, sed solum est quoddam inchoamentum specierum entis. quum igitur materia talis sit, eam appellare actum, quatenus est ens, & fingere hunc esse diuersum ab actu formali, arbitraria est appellatio, quæ omni ratione caret, possemusq; eadem ratione materiam appellare asinum, ac dicere nos asinū sumere in significatione diuersa ab illo asino, qui est species animalis: quin potius rationi consonū, ac necessarium est, dari in rebus

Non datur alius actus præter formalem.

Actus entitatiui improbatio.

rebus aliquid, quod sit pura potestas, nihilque in se habeat actus, vt sit idoneum rerum omnium inchoamentum, sicuti recte considerat Ioannes Bacconius in loco prædicto. Sed actus hic efficaciter etiam reprobatur per reprobationem potentiæ obiectiuæ, quam Scotus excogitauit: nos enim apud Aristotelem duas tantum potentias inueniemus, actiuam & passiuam, vt patet in nono Metaphysicorum, & duos tantum, primum & secundum, quos ponit in initio secundi libri de Anima, quos ad duas illas potentias optime refert Thomas in quæstione prima disputata, dicens, potentiam passiuam referri ad actum primum, quia materia est receptiua formæ; actiuam autem referri ad operationem, quæ est actus secundus: & sicuti primo dictus est actus de operatione, postea vero traductum est nomen etiam ad formam; ita primo dici nomen potentiæ de actiua, deinde attributum esse etiam passiuæ: & sicuti nihil paritur; nisi ratione potentiæ passiuæ, ita nihil agere nisi ratione actus primi; nam pati est materiæ, agere autem formæ, soli namque formæ potentia actiua attribuitur. Potentia igitur obiectiua nihil esse potest ab his duabus distinctum, idque facile ostenditur: nam si dicamus hominem, qui nondum est genitus, esse in potentia obiectiua, quærendum erit, in quonam ea potentia adhæreat, quum adhuc homo non sit; certe nil aliud respondeti potest, nisi eam esse in prima materia; hominis enim generandi nihil tunc existit, nisi materia, quæ ipsius pars futura est; atqui potentia in materia non alia inest, quam subiectiua; quare potentia illa obiectiua, qua homo potestate esse dicitur, nil aliud est, quam potentia subiectiua; nam dicere hominem esse in potentia obiectiua, est dicere materiam habere potentiam recipiendi formā hominis, imo nil aliud est potestate homo, nisi ipsamet materia. Idem etiam de potentia actiua considerare possumus: quando enim dicitur, mundum, antequam crearetur, fuisse in potentia obiectiua respectu agentis; tunc non significamus potentiam aliquam existentem; quum enim tunc mundus nihil sit, nihil etiam est ista potentia, prout mundo attribuitur, quia nihil existit in quo recipiatur; ideo si bene illa potentia consideretur, nil significat secundum se, nisi non repugnantiam terminorum, hoc est, negationem impossibilitatis, & veritatem huius propositionis: possibile est mundum creari; talem autem potentiam non esse aliquid reale docet Aristoteles in contextu decimo septimo libri quinti Metaphysicorum; vanum igitur est, hanc potentiam, quæ nihil est, nisi ens rationis; statuere vt re distinctam ab illis potentiis, quæ apud Aristotelem sunt entia realia: est tamen hæc potentia obiectiua aliquid reale; dum

Potentia obiectiua reprobatio.

sumitur vt idem, quod potentia actiua; quando enim dicimus mundum esse in potentia obiectiua, si quid reale significamus, id non est nisi ipsa potentia actiua Dei, ita vt dicere mundum fuisse tunc in potentia obiectiua, nihil aliud significet, quam Deum habuisse tunc potentiam actiuam creandi mundum, potentia autem Dei Deus ipse est; igitur nihil reale respondet illi potentiæ, nisi Deus ipse, cuius est potentia creatiua; nihil ergo est illa potentia obiectiua re distinctum à potentia actiua. Hinc colligimus, conuenientius dici, effectum, quando nondum est, esse tamen potest, esse in potentia passiua materiæ, quam in potentia actiua agentis; quo fit, vt etiam conuenientius diceretur in potentia obiectiua respectu materiæ, quam respectu agentis; quum enim vtroque modo aliquid ipsi effectui attribuamus, inaniter id attribuimus, quatenus ille effectus nihil est: vanum ergo est attribuere mundo potentiam obiectiuam respectu opificis, dum ipse mundus nil penitus est, quum nulla prorsus mundi pars præexistat: at si diceremus hominem generandum præexistere in potentia obiectiua, id est, subiectiua materiæ, rectius loqueremur; materia enim præexistit, quæ futura est pars substantiæ hominis generandi, proinde potestate homo iure appellatur; aliquo igitur modo tunc homo existit, cui attribuamus vt sit in potentia obiectiua, sed quia homo ille non est nisi materia ipsa, nil aliud est potentia obiectiua, quæ tribuitur homini, quam ipsa potentia subiectiua materiæ, vt ante dictum est, Ex his igitur patet, potentiam obiectiuam nihil esse distinctum ab actiua, & à passiua, & omnia argumenta, quæ à sectatoribus Scoti pro suæ opinionis defensione adducuntur, vana & sophistica sunt: ea quidem multa sunt, sed in præsentia satis sit duo in medium afferre. Vnum est, potentia subiectiua materiæ vna est: potentiæ vero obiectiuæ, quæ effectibus attribuuntur, sunt plurimæ; nam dicimus hominem esse in potentia obiectiua, respectu materiæ, sic asinum, sic lapidem, & alias res; plurimæ igitur sunt potentiæ obiectiuæ effectibus attributæ, vna autem est potentia subiectiua materiæ, ergo re distinguuntur: sic potentia actiua vna in agente est, obiectiuæ autem plures, quia plures effectus ab eodem agente produci possunt. Alterum argumentum est: subiectum generationis est re distinctum ab vtroque termino, ideo si generetur aer, terminus à quo mutationis illius est aer potestate, terminus autem ad quem, est aer actu, igitur materia distinguitur à termino à quo, ergo & potentia subiectiua ab obiectiua, nam subiectiua attribuitur materiæ; obiectiua autem termino à quo. Sed vtrumq; argumentum leuis-

Duo argumenta Scotistarum.

Primum argumentum.

Secundum

Solutio primi. leuissimum est. Ad primum enim dicimus; nil aliud per illud ostendi, nisi potentiam actiuam eandem, quæ respectu ipsius agentis vna est, fieri multiplicem, vt relatam ad plures effectus, quos producere potest; sic potentiam passiuam, quæ respectu materiæ vna est, recipiendi omnes formas, fieri multiplicem vt relatam ad varias formas, quas respicit; est igitur eadem potentia re, quæ fit plures secundum rationem. *Solutio secundi.* Ad secundum dico, terminum à quo generationis formaliter non esse aerem potestate, sed potius non aerem, id est, priuationem, & non esse ipsius aëris: & quamuis priuatio connotet potestatem ad aerem, illa tamen potestas est conditio materiæ subiectæ, vt antea demonstrauimus, non terminus à quo generationis, qui est tertium principium à subiecto distinctum: igitur potentia aer est potius ipsa materia, quam priuatio, & res ita manifesta est vt mirum sit, quod illi sint ausi his cauillis tenebras offundere veritati; quum enim Aristoteles trium principiorum necessitatem collegerit ex necessaria distinctione duorum contrariorum terminorum: à quo, & ad quem, & subiecti tertii, quod vtrisque substernitur, isti terminum à quo, cum subiecto confuderunt, dum potentiam attribuere termino à quo, quum potius subiecto, vt eius necessaria conditio, attribuenda sit. Quoniam igitur manifestum est, non dari potentiam obiectiuam distinctam re ipsa ab actiua, & à passiua, sequitur vanum esse etiam actum entitatiuum vt distinctum à formali: quum enim ex potentia illa obiectiua induxerit Scotus huius actus necessitatem, ea sublata hunc quoq; actum corruere, vel ab actu formali non distingui necesse est; *Solus actus formalis respondet vtrique potentiæ secundũ Aristot.* reuera enim non datur alius actus, quam formalis; & hic vnus respondet omnipotentiæ, tam actiuæ, quam passiuæ: de passiua quidem concedit Scotus, ego vero de actiua quoque ostendo, tum iuxta Aristotelis sententiam tum secundum veram philosophiam; apud Aristotelem clarum est, materiam esse æternam, & nullum esse agens, à quo sit vnquam creata, vel creari possit; nunquam igitur materia fuit in potentia obiectiua secundum Aristotelis opinionem, qui putauit nullum dari agens tantæ potentiæ, vt possit totam rem producere absque vlla materia præsupposita, sed solum ex præexistente materia: quamobrem nil remanet, quod ab aliquo agente produci possit, nisi sola forma; hanc enim educens de potentia materiæ præexistentis, sic rem producere dicitur: quemadmodum igitur potentiæ passiuæ, ita etiam actiuæ nullus respondet alius actus, nisi formalis, neque aliud est obiectum vtriusque potentiæ, nisi actus formalis: nam quælibet res actu existens, existit per formam; hanc igitur producens agens dicitur rem ipsam producere; formam enim equi, vel asini de potentia materiæ educere, est equum vel asinum producere, & è conuerso equum producere, est formam equi de materia educere; hoc significauit Auerroes libro octauo Metaphysic. comment. 15. dicens, *Agens nõ largitur multitudinẽ, sed perfectionem.* agens non largitur multitudinem, sed perfectionem, & libro vndecimo Metaphysic. comment. 18. agens reuera non congregat duo inter se, formam, & materiam, sed ex materia præexistente formam, quæ potestate erat, in actum educit; quæ verba perperam interpretatur Scotus in prædicta distinctione 12. libr. 1. Sententiarum, quæstione 1. *Praua interpretatio Scoti.* cõtrarium enim habenus sensum illi, quem eis ipse attribuit: nam agens largiretur multitudinem, si totam rem produceret: cuius nulla pars prius exstitisset; sic enim augeret rerum numerum, quia produceret rem illam, quæ prius non erat; nec video, quomodo hoc negare possit Scotus, & asserere id non esse multitudinem largiri; sed materiæ iam existenti & aliquam formam amittendi, aliam formam tribuere non est numerum rerum augere, sed perfectionem mutare, & materiæ tribuere nouam perfectionem loco alterius amissæ perfectionis: congregare autem diceretur, si materiam & formam separatim prius existentes cõiungeret, sic enim nihil produceret; solam igitur formam producit, quæ est perfectio, & actus vtrique simul potentiæ respondens. De ipsius ergo Aristotelis sententia nullum esse dubium potest. *Idem ostẽditur secundum Theologiam Christianam.* Maiorem veritatis speciem habet opinio Scoti secundum Christianam Theologiam, quæ docet, primam materiam vna cum aliis rebus à Deo fuisse creatam; quoniam enim, antequam crearetur, erat solum potestate, necessarium videtur, vt statim creata extiterit actu, tanquam ens aliquod ante receptionem formæ, & ita habuerit ex se actum entitatis, sed non actum formalem. Attamen sic quoque, si res bene intelligitur, opinio *Materia non fuit creata, sed cõcreata.* Scoti falsa est: nam proprie loquendo, materia non fuit à Deo creata vt res quædam, sed potius rebus concreata, quia non est aliquid per se determinatum in specie, sed est inchoamentum omnium specierum corporalium; non fuit igitur ita creata, vt nuda, & absque vlla forma per aliquod tempus extiterit, sed solum sub forma, vt optime Thomas sensit; nisus præcipue argumento, quo Auerroes vtitur in commentario duodecimo libri secundi physicorum, si materia prima existeret sine forma, sequeretur, id quod non est actu, esse actu, quæ est contradictio; quoniam igitur secundum Theologos, Deus facere non potest, vt duo contradictoria sint simul vera, hinc Thomas colligit, Deum non potuisse creare materiam primam existentem sine forma, quia si existeret, iam haberet determinatam naturã, proinde-

in de & actum formalem, quum tamen suapte natura nullum habeat actum formalem nullamque naturam determinatam. Alio quoque argumento idem confirmari potest: agens enim potens totum aliquem effectum producere, nisi impediatur, producit perfectissimum, quantum producere potest, hanc maiorem propositionem negare Scotus non potest, quum sæpe ea vtatur: at Deus à nullo potest impediri, ne quamlibet rem perfectissimam in genere suo producat; quamlibet igitur perfectam produxit; ergo non materiam nudam, quia materia est imperfecte res omnes: quare materiam primo nudam creare, & illi postea formam imponere, repugnat perfectioni diuinæ, quæ imminueretur, si Deus prius imperfecte res creasset, postea vero formas imponendo perfectionem indidisset: res igitur primum absolutissimas, ac perfectissimas produxit, proinde materiam non informem, sed sub formis. Ex his igitur patet, obiectum potentiæ creatiuæ Dei nunquam fuisse materiam, sed formam, id est, res ipsas vt formatas; hæc enim idem sunt apud eos, qui recte philosophari, non cauillari volunt: ideo optime illos sentire arbitror, qui dicunt, non esse in mente diuina ideam primæ materiæ distinctam ab idea compositi, propterea quod prima materia non est in entibus numeranda, nisi vt pars, & inchoamentum omnium, patet igitur materiam per se nunquam fuisse in potentia obiectiua, proinde nullum ex se actum habere, quia non datur alius actus, quam formalis. Sed hac de re Theologicam disputationem dimittamus; hæc enim res apud multos Thomæ sectatores luculentissime tractata, & examinata contra Scotum legi potest; consilium meum est non Theologice, sed Aristotelice disputare; quæ autem fuerit Aristotelis sententia iam dictum est; ipse enim nullum cognouit actum, nisi formalem & hunc solum omni potentiæ, tam passiuæ, quam actiuæ respondere existimauit, ita vt nihil sit in potentia obiectiua, seu respectu materiæ, sed respectu agentis, nisi forma, siue (quod idem est) compositum, quod per formam existit. Altera vero Scoti conclusio multo euidentius repugnat Aristoteli, & veritati, nempe qua asserit materiam posse per se absque vlla forma existere; hæc enim satis superque reprobatur argumento Auerrois prædicto, sequeretur enim, id, quod non est actu, esse actu, quæ est implicatio contradictionis. Addere etiam aliud argumentum possumus tale: formæ aliquæ non sufficiunt vna cum materia ad tribuendam existentiam actualem, ergo multo minus sola materia est apta per se existere: consequentia est satis manifesta, quia si aliquæ determinatæ naturæ accedentes ipsi materiæ adhuc non possunt rem actu existentem constituere, multo minus id præstare sine illis nuda materia potest; clarum etiam antecedens, nam anima nutritiua, & anima sensibilis sunt formæ substantiales, quæ secundum Aristotelem in secundo libro de Anima, sunt actus primi corporis naturalis, & constituunt hoc aliquid, nec tamen possunt tribuere existentiam, quemadmodum nulla alia forma generalis sine forma speciali, quia non datur viuens, quod non sit aliqua statuta species animalis, vel stirpis, nec datur animal, quod non sit aliqua certa species animalis. Videtur etiam hoc asserere Aristoteles in 2. contextu 2. libr. de Anima, dum inquit, materiam secundum se non esse hoc aliquid, nam si per se existeret, vt Scotus putat, esset substantia indiuidua demonstrabilis digito; igitur maxime esset hoc aliquid, quod Aristoteles negat. Quod si asserat Scotus, se id non dicere iuxta Aristotelis sententiam, sed solum secundum veram philosophiam, considerata omnipotentia Dei, sic quoq; falsum dicit: si quidē à Deo nil effici potest, quod implicet contradictionem; implicat autem hoc, quia si materia existeret actu sine vlla forma, iam necessario haberet determinatam & actualem naturam; hoc autem repugnat naturæ materiæ; hæc enim à Deo est creata talis naturæ, vt nullam habeat in entibus determinatam naturam, sed recipere possit omnes rerum naturas; itaque si Deus id faceret, faceret id esse actu, quod non est actu, quod Auerrois argumentum fuit & Thomæ in 1. part. Summæ, quæst. 66. art. 1.

Idea prima materia.

Contra secundā conclusionem Scoti.

Nulla forma generica potest dare existentiam.

Declaratio quarundam distinctionum ad omnes soluendas difficultates.

Cap. III.

AD planam veritatis intelligentiam, omniumque dubiorum solutionem, quædam sunt notandæ distinctiones. Primum quidem ratio erroris Scoti, ac totius hac in re veritatis, ex hac distinctione sumi videtur: ens seu entitas sumi potest duobus modis, nam & essentiam, & existētiam significare potest; dum enim ens pro genere rerum omnium sumitur, essentiā significat, nam animal quoque significat essentiam hominis, & aliarum specierum suarum; dum autem sumitur pro existentia, non significat genus, sed accidens quoddam intentionale; vt alias diximus in initio 2. Poster. existentia enim est quoddam additum essentiæ: quo fit, vt plura requirantur ad existentiam tribuendam, quam ad essentiam rei constituendam; essentiam enim propriam quælibet res habet per se ipsam, at non quælibet res apta est per se ipsam existere, sed multa sunt, quæ alio egent, per quod existant: nomen ergo entitatis ambiguum est, & tum pro essentia sumi potest, tum pro existentia, quod

Entitas sumitur & pro essentia & pro existentia.

A quod acceptionum discrimen manifestum est in eadem propositione, quæ eodem tempore vera est vno modo, & altero falsa: vt hæc propositio; cometa est ens, nunc dum nullum existit cometa, falsa est, sumendo ens pro existentia; vera tamen est, sumendo ens pro genere: sicut hæc quoque vera est; cometa est halitus siccus in sublimi accensus, etiam nullo existente cometa; hac enim solam cometæ essentiam exprimimus, nihil dicimus de existentia. Nomen quoque actus multifariam sumi solet, sumitur enim & pro forma, & pro effectu formæ: pro forma quidem sumi manifestum est, quum forma dicatur actus, vt videre est in initio secundi libri de Anima; quando autem formam vocamus actum, nihil aliud significamus, quam perfectionē propriam, qua aliquid in specie seu subalterna, seu infima constituitur; hoc autem non fit sine restrictione, ac determinatione, necesse enim est omnem formam, siue generalem, siue specialem cōtrahere materiam ad aliquam certam naturam, & esse rei perfectionem, & actum. Sumitur autem pro effectu formæ, quando sumitur pro existentia, propterea quod actus existendi non est forma, sed effectus formæ, quum formæ proprium munus sit, rem existentem constituere, non quidem omnis formæ, sed solum formæ vltimæ, quæ ad nullam aliam formam dirigitur; talis enim forma iuncta reali materiæ, constituit rem singularem per se existentem: vtramque acceptionem simul complexus est Aristoteles in 2. contextu 2. libri de Anima, dicens, hoc aliquid; nam hoc aliquid, non solum significat singulare existens, ac demonstrabile, sed etiam determinatam naturam; quia forma vtroq: modo facit hoc aliquid; tum enim materiam contrahit ad certam quandam speciem entis, tum etiam constituit singulare existens, cum hoc tamen discrimine, quod illud omnis forma præstat, hoc vero sola forma vltimæ speciei; propriam enim naturam omnis forma constituit, tam generalis, quam specialis; existentiam autem actu non omnis forma præbet, sed sola vltima, quia hæc non eget alia forma. Sumitur autem nomen actus non modo ad denotandā existentiam rei simpliciter acceptæ, vt quum dicimus, equum actu esse, sed etiam ad significandam existentiam rei complexæ, id est, veritatem propositionis: dicimus enim, chimæra est actu non ens, quæ est vera enunciatio, nec alius est eius sensus, nisi quod vera est hæc propositio, chimæra est non ens, ob id ex ea non licet inferre, ergo chimæra est actu, neque enim chimæra est; sicut Aristoteles docet in libro de Interpretatione; quum enim de non ente possit aliquid vere enunciari, non licet ex veritate enunciationis inferre eius subiectum esse ens, quia potest esse non ens.

[Ac]tus su[m]itur [m]ultifa[ri]am. (B)

[Ho]c ali[q]uid duo [sig]nifi[ca]t. (D)

[No]n o[m]nis for[m]a dat [ex]isten[ti]am, sed [sol]a spe[cif]ica. (E–F)

Collectio totius veritatis quinque assertionibus. Cap. IV.

Ex his aliquæ assertiones, seu conclusiones deducuntur, per quas tota rei veritas declarata, & contraria argumenta soluuntur, suntque omnes vel per se manifestæ, vel satis demonstratæ per ea, quæ hactenus dicta sunt. Prima est: si entitas sumatur pro essentia, materia habet propriam entitatem distinctam ab entitate formæ: nemo enim est, qui ignoret aliam esse materiæ essentiam, aliam formæ; quū enim sit substantia, propriam essentiam habeat necesse est. Secunda assertio est: si entitas pro existentia sumatur, materia non habet entitatem propriam, sed solius compositi proprium est existere; materia vero, & forma coexistere potius composito, quam existere dicuntur; materia quidem, vt quæ existentiam recipit, forma vero vt quæ dat: hæc iam fuit antea demonstrata; nam si non omnis forma existentiam habet per se; non enim forma generis, sed sola forma vltimæ speciei, quatenus constituit rem existentem, existere per se dicitur, multo minus materia apta per se est existere, sed eget forma, quæ illi existentiam largiatur. Tertia conclusio est: prima materia secundum se non habet actū primo modo sumptum: ratio huius clara est, quoniam ita habere actum est habere determinationem, & contractionem ad certam naturam, hæc autem non fit nisi à forma: sola igitur forma est actus, quare si materia secundum se nullam habet formam, manifestum est, eam secundum se actum ita acceptum non habere. Quarta conclusio est: si sumatur actus secundo modo pro eo, quod est actu existere, quē formæ effectum esse diximus, materia prima non per se est actu, sed per formam, quæ ipsam perficit, & constituit hoc aliquid; hæc facile probatur, nam existentia insequitur formam, eamque non omnem, sed præstantem, & perfectam, quare necessario præsupponit actum primo modo acceptum: idque cuilibet consideranti manifestum est; nihil enim potest existere, cuius non sit determinata natura, secus enim ne mente quidem concipi, aut fingi alicuius rei existentia potest; quoniam igitur materia secundum se non est aliqua determinata natura, multo minus existit actu secundum se, siquidem plura ad existentiam requiruntur, quam ad determinationem certæ naturæ; hanc enim omnis forma præbet; illam vero sola forma vltimæ speciei. Quinta demum conclusio ex his omnibus deducitur talis: materia prima in sua essentia nullum continet actum, sed solam potentiam, ita tamen, vt nomine potentiæ non qualitatem significemus, sed substantiam quandam, quæ est fons, seu radix huius qualitatis,

Prima conclusio. *Secunda cōclusio.* *Tertia cōclusio.* *Quarta cōclusio.* *Quinta cōclusio.*

tatis, nempe substantiam quandam imperfe- A ctissimam, incompletam secundum speciem, & inchoamentum omnium specierum, nam huiusmodi natura satis congrue videtur potentiæ nomine significare: hæc clare ostenditur Aristotelis testimonio in multis locis; nam in secũdo libro de Anima, contextu secundo inquit, materiam secundum se non esse hoc aliquid, quod significat eam non habere vllam certam naturam, nec vllam determinationem in specie, & addit ipsam esse potentiam. Sic septimo B Metaphysicorum contextu octauo inquit, materiam non esse vllum ex entibus determinatæ naturæ, sed subiectum omnium, quare sententia Aristotelis est, materiam non esse modo vllo ens actu, nomen enim actus notat determinationem, quæ aliena est à natura materiæ: quare vanum est Scoti inuentum, quod omne ens, quatenus est ens, sit actu, quandoquidem secundum Aristotelem non omne ens est actu ens, sed datur etiam ens poteſtate, cuiusmodi C maxime est prima materia, cui secundum propriam naturam nulla conuenit appellatio actus; *Plotinus* quod etiam Plotinus optime demonstrat in 5. libro 2. Enneadis, cap. 4. & 5.

Solutio argumentorum Scoti.
Cap. V.

Per hæc facile est soluere argumenta Scoti. *Ad primum.* Ad primum enim dicimus, si entitatem pro essentia sumat, negandam esse maiorem; non D enim quicquid habet realem entitatem, id est, essentiam, id habet actum entis, sed aliquid est, cuius essentia sit pura potestas, qualem materiæ naturam esse iam diximus: si vero entitatem pro existentia sumat, negamus minorem; sic enim *Ad secundum.* materia propriam entitatem non habet. Ad secundum dicimus, si entitas pro essentia sumatur, totum esse concedendum; nam si materia essentiam propriam ab essentia formæ distin- E ctam non haberet, vtique id, quod materia & forma constat, non esset compositum, sed simplex, quia non constaret ex re & re: si vero entitas pro existentia sumatur, neganda est consequentia, quia nec forma, nec materia existentiam propriam habet extra compositum, sed vna est cõpositi existentia, qua & materia & forma existant, nec ob id totũ dicitur simplex, sed constat ex re & re. Dico præterea tantũ abesse. vt hoc argumento ostendatur, materiam habere actum aliquem, vt potius demonstretur, nullum F habere actũ, quandoquidem ex duobus actibus non fit vnum, sed ex potestate, & actu, vt ait Aristoteles in contex. 7. lib. 2. de Anima, & fusius in 7. & 8. lib. Metaphys. igitur si compositũ tanquam vnum ex materia & forma constat, & forma est actus, necesse est materiam non esse a- *Ad tertium.* ctum, sed potestatem. Ad tertium negare possumus consequentiam: quando enim dicitur, materia est actu principium, nil aliud denotatur, quam veritas huius propositionis; materia est principium, vnde non licet inferre, ergo materia est actu per seipsam: possumus etiam omnia concedere; nam materia est actu principium, & est actu subiecta formæ, & est actu ens; non tamen ex se, sed per formam; dicere enim materiam esse actu principium, & dicere esse principium actu existens, idque vere dicitur, actu namque existit, at non per se, sed per formam; nullus enim actus competit materiæ secundum suam naturam; in omnibus autem quæ competunt materiæ secundum propriam naturam, si dicuntur illi inesse actu, actus ille non est secundum naturam materiæ, sed merito formæ. Sic etiam ad quartum omnia conce- *Ad quartum.* dimus: non posset enim materia existere, vel præexistere, nisi existeret, & nisi esset actu ens; est autem actu ens per formam, nunc quidem per formam huius compositi, prius vero per formam alterius. quod interiit. Sic etiam di- *Ad quintum.* cendum est ad Themistium in digressione dicentem, materiam in sua prima notione esse aliquid, & esse actu, quod etiam apud Simplicium legimus in contex. 58. lib. 1. Physicorum; nil enim aliud significare voluerunt, nisi materiam habere propriã essentiam distinctam ab essentia formæ, & eam actu existere distinctam ab essentia formæ, ita tamen vt existere illi competat per formam; non enim sumunt ita materiam in prima notione, vt statuant eam sine forma existentem, sed materiæ sub forma existentis essentiam considerant, & dicunt esse propriam quandam materiæ essentiam existentem sub forma; existere namque materiam, & ipsam materiæ essentiam; qualiscunque ea sit, actu existere nemo negat, dicimus tamen eam non per se, sed per formam existere. Alia quo- *Ad primum pro secunda conclusione Scoti.* que Scoti argumenta facile soluuntur, quibus ostendere nititur, posse materiam absque repugnantia existere per se, sine vlla forma. Ad primum neganda est propositio maior; ea namque vera est solum de essentia rei, ac de mentali abstractione, at non de existentia actu, ac de separatione reali: si quid enim est absolutum prius natura altero absoluto, id ab illo non pendet secundum essentiam; ideo mente concipi, & abstrahi ab illo potest, id est, definiri & considerari absque illius consideratione; non est tamen necessarium, vt etiam existere actu sine illo possit; animal enim est absolutum, & natura prius omnibus speciebus suis, nec ob id aptum est sine illis omnibus existere actu, sed solum potest definiri, & considerari absque vlla illarum consideratione: sic etiam subiectum est natura prius accidente proprio, vt homo risibilitate, & est ens absolutum, quo fit, vt possit mẽte abstrahi à risibi-

risibilitate, & definiri sine illa, non tamen sine illa existere potest. Sic igitur materia, quum sit substantia, est quiddam absolutum, prout absolutum distinguitur à relatiuo, & est natura prior omnibus formis, quocirca essentia materiæ à forma non pendet, & mente abstrahi potest ab omni forma, non tamen re ipsa existere actu sine forma, multa enim requiruntur ad existentiam rei, quæ non requiruntur ad essentiam constituendam. Patet itaque falsam esse maiorem Scoti. Ad probationem autem, quam sumit à discrimine absoluti, & respectiui, dicimus hoc discrimen in eorum essentia esse constitutum, quemadmodum ab Aristotele declaratur in libr. Categoriarum: nam relatiui tota essentia consistit in relatione ad aliud, quo fit vt relatiuum nequeat definiri, aut considerari, aut cognosci sine suo correlatiuo; absoluti autem essentia nullum habet respectum ad aliud; hoc eorum discrimen est, in aliis non necesse est vt differant: nam si existentiam spectemus (de hac enim nunc sermo est) relatiuum non potest existere, nisi etiam suum correlatiuum existat; hoc enim in relatiuis est necessarium; at non ob id fit, vt contraria esse debeat omnium absolutorum conditio, quia non in hoc est positum eorum discrimen, sed datur absolutum, quod sine alio absoluto existere potest, vt homo sine equo; datur etiam absolutum, quod sine alio absoluto non potest existere, etiamsi eo sit prius secundum naturam, vt animal sine speciebus suis omnibus: sic igitur materia non potest existere sine omni forma, non est tamen relatiuum, sed absolutum, & omni forma prius secundum naturam.

Ad secundum. Ad secundum neganda est consequentia; quia enim si materia existere potest sine qualibet forma seorsum, potest etiam existere sine omnibus coniunctim acceptis. Ad probationem autem dicimus, materiam secundum suam essentiam respicere contingenter tum singulam formam, tum omnes simul sumptas; non sic tamen secundum existentiam; vt enim existat, respicit quidem contingenter singulam formam, at formam absolute sumptam non respicit contingenter, sed necessario; quia necessaria est illi forma ad existendum, non quidem hæc, vel illa, sed forma indistincte. Argumentum itaque Scoti, si quid habet roboris, habet solum de essentia materiæ, quia si nulla forma seorsum accepta de essentia materiæ est, vtique nec omnes simul sumptæ: sic etiam si non est de essentia oculi color aliquis seorsum acceptus, patet neque omnes simul sumptos de essentia oculi esse; tamen secus est de actuali visione; oculus enim vt videat, refertur contingenter ad singulum colorem, quia potest videre sine singulo, sed non contingenter refertur ad vniuersum genus colorum, hoc enim est

A eius obiectum adæquatum, nec potest oculus videre, nisi colorem aliquem: similiter obiectum adæquatum, ad quod recipiendum directa est prima materia à natura, vt existat, est totum genus formarum, non forma hæc, aut illa, ideo sine singula existere potest; at non sine forma absolute: sic etiam dicimus, animal genus respicere contingenter secundum suam essentiam, & singulam speciem, & omnes simul, quia sunt omnes extra essentiam animalis; atta- B men ratione suæ existentiæ respicit quidem contingenter singulam, omnes autem necessario, quia non potest existere sine omnibus.

Ad tertium. Eadem responsione tertium quoque argumentum soluitur: nam illa Scoti propositio; quicquid sibi præscribit genus, præscribit etiam sibi certam aliquam illius speciem, vera est tantummodo de essentia, nam quicquid secundum essentiam suam præscribit sibi genus, id est, essentialiter in illo est, necesse est, vt sit de- C terminate aliqua species illius generis, vt quicquid essentialiter est animal, est necessario aliqua species animalis; at non est vera de determinatione extra essentiam; oculus enim ad operandum determinat sibi colorem absolute, at non sibi determinat aliquam certam speciem coloris, sic propria aliqua affectio animalis præscribit sibi animal genus tanquam subiectum proprium, & illi necessarium ad existendum, non tamen sibi præscribit aliquam certam D speciem animalis, sed aliquam indistincte; sic igitur prima materia vt existat, præscribit sibi formam absolute sumptam, & genus ipsum formarum, nec tamen oportet vt sibi præscribat aliquam statutam formam. Quare hæc Scoti argumenta sunt potius cauilli, quam solidæ rationes, quæ vel demonstrent, vel perturbare hac in re aliquem debeant.

Ad quartum. Ad Simplicium autem in contextu 52. libr. 1. Physic. dicentem, posse materiam esse per seipsam, minime ve- E ro formam, dicimus, Simplicium non accipere per seipsam esse pro eo quod est existere sine forma, sed ibi sumere esse per seipsum, prout distinguitur ab eo, quod est esse in alio, vt in subiecto; hic enim est sensus consentaneus verbis & sententiæ Aristotelis eo in loco, & verba ipsa Simplicij hunc manifeste significant, inquit enim, materia potest esse per seipsam, contraria vero inhærent in alio, itaque esse per seipsum nil aliud ibi significat, quam F non inesse in alio. Ad Auerroem autem in primo capite libri de Substantia orbis dicentem, materia est vnum entium existentium per se, dicimus, non eam esse Auerrois mentem, vt dicat materiam sine forma existere posse, siquidem id aperte negauit in libro secundo Physic. auscultationis, commentario 12. sed de sola materiæ essentia ibi Auerroes loquitur, eamque dicit esse

esse distinctam tum à forma, tũ à potẽtia; quare his verbis nil aliud significare vult, nisi primam materiam habere realem essentiam distinctam ab essentia formæ, & ab essentiis omnium rerum, quod etiam Arist. dixit in context. 8. lib. 7. Metaphys. sæpe à nobis citato.

Contrariæ sententiæ de prima Materia, an sit per se quanta. Cap. VI.

CONSIDERANDVM manet, an prima materia per se corporea sit: & quia duplex est corpus; vnum, quod esse dicitur supremum genus in Categoria substantiæ; alterum, quod est species quanti continui, & nil aliud est, quàm trina dimensio, longitudo cum latitudine ac profunditate; ideo huius considerationis duæ erunt partes; vna, an ipsa secundum se sumpta prima materia sit corpus de genere substantiæ, altera vero, an sit per se quanta, hoc est, longa, lata, ac profunda; illa quidem est secundum naturam prior, quum substantia sit prior quantitate, nos tamen facilioris doctrinæ ordinem sequentes, ab hac posteriore ordiemur, quoniam absque huius declaratione difficilis admodum, atque ardua altera contemplatio foret. Sunt hac in re duæ contrariæ opiniones; vna Auerrois, ad quam accedere videtur Simplicius in contextu 69. libri primi Physic. & Ioan. Grammaticus in lib. 11. contra Proclum; altera Thomæ, illi penitus contraria. Auerroes in comment. 63. lib. 1. physic. & in calce 2. tract. Epit. Metaph. & in 1. cap. libri de substantia orbis, & aliis in locis asserit primam materiam secundum se, & ante receptionem formæ esse quantam, & habere tres dimensiones, longitudinem, latitudinem, & profunditatem, tanquam accidens perpetuum, & inseparabile, eas tamen nullis certis terminis circumscriptas, sed interminatas, quæ postea à diuersis formis varios terminos recipiunt, prout variæ naturalium corporum naturæ requirunt; adeo vt intereunte per recessum formæ corpore aliquo naturali, dimensiones non intereant, sed earum tantummodo termini destruantur, & alij accedant, qui ab alia adueniente forma præscribuntur. Contrariam sententiam tuetur Thomas, qui pluribus in locis, præsertim vero in opusculo 32. nititur ostendere, nullam esse in prima materia quantitatem æternam, sed omnes naturalium corporum quantitates insequi formas, & à formis tribui, proinde generari & interire, prout ipsæ quoque naturales formæ oriuntur, & intereunt. Plotinus quoque huius sententiæ fuisse videtur, qui in libro quarto secundæ Enneadis ostendit, primam materiam esse secundum se penitus incorpoream, & carere omni dimensione, suscipere autem omnes dimensiones à forma. Albertus quoque in lib. de quatuor Coæuis, & in 3. Metaphys. tract. 2. cap. 3.

Corpus duplex.

Auerrois opinio de prima materia quantitate.

Opinio Thomæ

A ponit quidem in prima materia formam quandam substantialem æternam, quam vocat ipse inchoationẽ formarum, alij vero formam corporeitatis; at corporeitatem de genere quantitatis in prima materia nullam ponit coæternam ipsi materiæ, quia putat præter primam materiam, & formam illam corporeitatis nil aliud esse in naturali corpore æternum, sed omnia generationi & interitui obnoxia esse. Hoc idem sensisse videtur Auicenna, vt colligere possumus B ex primo suæ sufficientiæ, cap. 2. & ex 2. tract. Metaphysico, cap. 2. ponit enim in prima materia formam illam corporeitatis de genere substantiæ coæternam materiæ, sed nullam ponit corporeitatem de genere quantitatis æternam, idque est quod Auerroes dicit in 1. cap. libri de substantia orbis, Auicennam non distinxisse dimensiones interminatas à terminatis. Sententia hæc pluribus argumentis defenditur à Thoma in prædicto loco, & alia quoque ab eius sectatoribus in confirmationem adducuntur, sed nos C ea tantum, quæ efficaciora esse videntur, aliis omissis, in medium afferemus.

Argumenta Thomæ aduersus opinionem Auerrois de quantitate interminata. Cap. VII.

PRimum ita argumentatur Thomas, aut quantitas interminata eadem est numero D cum terminata, aut sunt duæ distinctæ: si eadem, ergo accidentia rei præcedent rem tempore infinito; nam propria hominis quantitas præcedet infinito tempore ipsum hominem, si eadem numero est cum quantitate materiæ interminata quæ ponitur esse æterna, sed consequens aduersatur Aristoteli, qui in context. 4. libri 7. Metaphysic. inquit, substantiam accidente priorem esse & natura, & cognitione, & tempore: sequetur etiam eandem esse hominis quantitatem, E & formicæ; nam vtraque est idem quantitati interminatæ; quæ autem sunt idem alicui tertio, ea inter se idem esse necesse est; si vero duæ sint distinctæ quantitates, ergo quantitas in eodem corpore erit bis, siquidem quantitas interminata nunquam perit; quare dabitur penetratio dimensionum, quam omnes Philosophi negant. Secundo, si daretur hæc quantitas interminata æterna in prima materia, ens potestate esset subiectum accidentis, quod ab Ari- F stotele negatur in 5. Physic. & ab ipsomet Auerroe in comment. 63. libr. 1. vbi dicit, subiectum accidentium esse ens actu, & ex materia & forma constans; sic enim ipsum distinguit à subiecto formarum substantialium, quod est ens potestate. Tertio, prius est esse simpliciter, quam esse secundum quid; at forma substantialis dat esse simpliciter, accidens autem omne dat

Primum argumentum.

Secundum

Tertium

dat esse secundum quid, ergo forma substantialis præcedit omnia accidentia in materia; quod si quantitas interminata præcederet formam substantialem, hæc prius daret ipsi materiæ esse secundum quid, quam forma substantialis det eidem esse simpliciter, quod est absurdũ. Quarto, sequeretur, id quod est vnum per accidens, præcedere illi, quod est vnum per se, hoc autem similiter absurdum est, & communi omnium consensioni aduersatur; dicunt enim, id quod est per accidens, necessario præsupponere id, quod est per se: consequentia probatur, quoniam ex subiecto & accidente fit vnum per accidens, ex materia autem & forma vnum per se, prius autem erit vnum constans ex materia, & quantitate interminata, quam vnum constans ex materia, & forma substantiali. Quinto, vel hæ dimensiones interminatæ essentiales sunt primæ materiæ, vel accidentales; si essentiales, ergo prima materia esset essentialiter quantitas nõ substantia; si vero accidentales, ergo separabiles, proinde non æternæ. Sexto, sequeretur, quatuor esse principia rerum naturalium, non tria tantum, quoniam huic quantitati interminatæ competerent omnes conditiones, quæ secundum Aristotelem in primis principiis postulantur: quum enim æterna sit, non fit ex alio, neque ex reliquis principiis, & ex hac omnia fiunt; quæ autem sunt huiusmodi, ea sunt prima principia; quamobrem principia quatuor erunt, forma, priuatio, materia, & quãtitas interminata. Septimo, per hanc quantitatẽ interminatam materia vel fit actu diuidua, vel potestate, quorum neutrum dici potest: non enim actu, quia facta actu diuisione materiæ, distingueretur eius pars ab alia parte, hoc autem esse non potest, quia omnis distinctio fit à forma, materia vero secundum se est prorsus informis; si vero potestate, ergo hæc quantitas interminata frustra est, quia materia etiam sine hac est diuidua potestate, fitque postea actu diuidua per aduentum formæ. Postremo, si daretur hæc quantitas interminata, ea esset in aliqua categoria, at in nulla esse potest, ergo non datur: nam si in aliqua Categoria est, certe est in Categoria quanti, in hac tamen non est, quum Arist. in capite de quanto dicat omne quãtum significare certam, ac terminatam rei quantitatem, quantitas igitur interminata in Categoria quanti non est; ergo in nulla.

Argumenta pro Auerroe ad comprobandam quantitatem interminatam.
Cap. VIII.

EX altera parte pro Auerroe valida argumenta non desunt. Primum sumitur ex ipsa rei natura: quantitas non est generabilis, ergo non generatur, ergo æterna est: assumptum probatur, quia nullum est agens, à quo generari possit; non enim à forma, nec ab alia quantitate, nec ab vlla qualitate; non à forma, quia forma secundum se non est quanta, nec diuidua, ergo non apta ad producendam quantitatem; præterea quantitas potest mente abstrahi ab omni forma naturali, ergo est natura prior formis, ergo à nulla forma produci potest, quia non potest causa esse posterior suo effectu: non à quantitate, quia quantitas non est actiua: non etiam à qualitate, quia omnis qualitas est natura posterior quantitate, quare eius causa esse non potest. Secundum argumentum, quo præcipue innititur Auerroes, tale est: si prima materia nõ esset secundum propriam naturam quanta, id, quod ex materia & forma constat, non posset esse diuiduum, sed esset instar puncti indiuiduum: quod probatur sumptis ex Aristotele duobus fundamentis: vnum sumitur ex contextu 18. libr. 5. Metaphysic. vbi inquit, diuisionem, & diuisibilitatem esse propriam quanti, & nihil esse diuisibile, nisi quantum vel merito quanti, ita vt solum quãtum sit per se diuiduum, cætera vero per quantum: alterum sumitur ex context. 2. lib. 6. Physic. vbi Aristoteles ait, non fieri quantum, neque diuiduum ex pluribus indiuiduis; nam si decem millia punctorum simul iungantur, non fiet ex eis nisi punctum vnum; his ita constitutis, sic argumentor: si materia prima ante receptionem formæ secundum suam naturam non est quanta, ergo per prius fundamentum est indiuidua; atqui forma quoque secundum se indiuidua est, vt omnes dicunt; ergo per posterius fundamentum necesse est id, quod ex ambabus conflatur, esse indiuiduum; nam si ponatur diuiduum; constabit diuiduum ex non diuiduis, & quantum ex non quantis, quod Aristoteli aduersatur: nec potest aliquis ad hoc confugere, vt dicat Aristotelem loqui de partibus tantum integrantibus, proinde hoc argumento de solis partibus quanti integrantibus ostendi, quod debeant esse quantæ, non de partibus essentialibus, de quibus in præsentia sermo est; nam si bene rem consideremus, eadem viget ratio in omnibus partibus, è quibus totum actu constet; qualescunque enim partes sint, necesse est si omnes sint indiuiduæ, vt totum diuiduum esse non possit: præterea non habet locum hæc partium distinctio, quando sumantur vt indiuiduæ, vt ibi sumit Aristotel. dum ait ex non quantis, & non diuiduis non fieri quantum; dum enim sumuntur vt indiuiduæ, non possunt dici integrantes; dictum igitur Aristotelis est vniuerse verum, ex pluribus non quantis vtcunque compositis non posse fieri quantum. Neque etiam dici potest forma, licet ipsa quanta non sit, causam tamen esse quantitatis, ita vt eam propria rei quantitas insequatur; etenim indiuisibile non potest esse causa diuisibilitatis: præterea eadem difficultate dictum quoque illud Aristotelis vrgeretur, dicere namque possemus, licet nulla partium diuidua sit,

tamen vel ex earum aliqua, vel saltem ex earum collectione prodire quantitatem in toto coniuncto. Tertio argumento sic Auerrois opinio comprobatur: si quantitas interiret, haberet cõtrarium; quicquid enim interit, à suo contrario interimitur; atqui non habet quantitas contrarium, vt legimus in libr. Categor. ergo interire non potest. Quarto, idem confirmatur sumpto ex Aristotele hoc fundamento in 2. lib. de Ortu & interitu; in elementum habens symbolã qualitatem facilior est alterius elementi mutatio, propterea quod illa symbola qualitas non interit, sed eadem seruatur in genito, quæ fuit in corrupto; huius autem ratio est, quoniam accidentia conuenientia formæ generandæ, & illi necessaria non debent de materia pelli, si in ea iam insunt, imo neque possunt pelli, quandoquidem non pellitur aliquid à simili, sed à contrario: eadem itaque ratione argumentemur: quantitas & extensio est necessaria omnibus corporibus naturalibus, & communis est conditio omnium formarum naturalium, vt in materia extendantur; non debet igitur, neq; potest interire quantitas; ergo æterna est, & soli ipsius termini mutari & interire possunt. Tandem id confirmat Auerroes testimonio sensus; quando enim ex aqua generatur aër, videmus quantitatem aquæ non perire, sed potius ad maiorem molem, & ad nouos terminos ampliores extendi; ipsa igitur quantitas in omnibus manet incolumis, & soli eius termini mutantur prout diuersæ naturales formæ varios terminos postulant. Videntur etiam omnes, etiam aduersarij, hoc confiteri, dum dicunt formam extendi ad extensionem materiæ, & fieri diuiduam diuisione materiæ; sic enim affirmant materiam secundum se diuiduam esse ante formæ receptionem: dicunt præterea accidentium omnium alia ad materiam pertinere, alia ad formam, & qualitates quidem ad formam, quantitatem vero ad materiam, quod est ipsam Auerrois sententiam approbare.

Tertium. *Quartũ.* *Quintũ.* *Sextum.*

Sententiæ Auerrois declaratio & confirmatio. Cap. IX.

Quum ego veram hac in re esse putem opinionem Auerrois, ductus tum argumentis prædictis, tum Aristotelis aliorumque authoritate, vt mox ostendam, ante omnia optime declarandam esse hanc sententiam arbitror; quia ipsa bene intellecta videtur suam veritatem patefacere, & contraria argumenta facile diluere. Dico igitur huiusce rei veritatem in hoc potissimum fundamẽto consistere, quod quum cuiusq; rei quantitas sit terminata, hæc nec solam materiam insequitur, nec solam formam, sed vtramque simul, nam quantitas ipsa seclusis mente omnibus terminis à sola materiæ natura emanat, & est eius proprietas inhærens ipsi per se secundo modo, sicut homini risibilitas; termini vero quãtitatis præscribuntur à forma, qua-

Quemodo quantitas materiam insequatur.

A tenus quælibet forma certos quosdam, ac proprios terminos postulat; hoc certe ex ipsa loquendi consuetudine satis comprobatur; idem enim significare videmur dicendo magnitudinẽ, & corporeum, & materiale, & has dictiones sæpe, vt idem significantes confundimus, dum à rebus incorporeis has corporeas, & materiales secernere volumus; sic autem denotamus à natura materiæ prouenire, vt res dicantur & magnitudines, & corporeæ. At statuere terminos B magnitudini est solius formæ officiũ, quia nulla determinatio à materia prouenire potest, & rationi consonum est, vt forma, quemadmodum naturam ipsam materiæ coarctat, & ad certam speciem contrahit, facitq; hominem, & equum, & asinum; ita etiam quantitati materiæ, quæ secundum se terminis caret, certos aliquos fines largiatur. Duplices autem terminos forma præstat, externos, & internos; externi sunt illi, qui non sunt de genere quantitatis, vt figura, quæ est C in quarta specie qualitatis, & nil aliud est, nisi quidam partium quanti inter se concentus, & harmonia; interni vero illi sunt, qui sunt de genere quanti, & certam quanti speciem constituunt, vt bicubitum, tricubitum, & huiusmodi: vtrosque terminos quãtitati materiæ forma præbet; at quantitatem ipsam præbere non potest, quia sicuti forma hominis non potest sine materia hominem constituere, ita neque tantum facere potest, nisi in materia quanta, & extensa D recipiatur, quum ipsa secundum se forma non sit quanta, neque diuidua: de qualitatibus vero secus est; hæ namq; incorporeæ per se sunt, & indiuiduæ, quæ tribui à forma possunt, quia materia secundum se his omnibus caret. Hinc colligimus, formam & materiam sibi mutuam operam præstare: forma enim quæ secundum se indiuidua est, recipit à materia extensionem, & quantitatem; materia vero sumit à forma termi-E nos suæ quantitatis: hanc veritatem confiteri omnes videntur, inscij tamen, & ab ipsamet re ad ita loquendum inducti, dum in gymnasiis frequenter dicunt, formam extendi ad extensionem materiæ; sic enim afferunt propriam materiæ esse extensionem, formam vero eam accipere à materia: dicere tamen possumus, non modo formam extendi ad extensionem materiæ, sed etiam materiam ad formæ extensionem extendi, verum enim vtrunque est alia & alia ratione; illud enim verum est de extensione F absolute accepta, quam forma sumit à materia, hoc autem de limitibus, ac finibus extensionis, nam eousq; materia extenditur, quousq; forma præscribit, & imperat: simili quadam ratione dicere solemus tum equos trahentes currum, tum etiam aurigam tantum itineris peregisse; equos quidem absolute loquendo; ipsi enim iunt, qui ambulant, non auriga, aurigam vero tanquam eum, qui certos limites, ac fines itineri statuit, quum equi nullum sibi certum terminum proponant.

Quemodo quantitas sequatur formam. *Termini quantitatis duplices.* *Materia extenditur ad extensionem formæ, & forma extensionem materiæ.*

ponant, proinde tota hæc determinatio tribuatur aurigæ. Hanc sententiam colligit Auerroes ex Aristotele in contextu 15. libro 4. Physicorum, dicente locum videri esse materiam, quatenus est magnitudinis dimensio, siquidem materia est dimensio magnitudinis; vocat autem ibi magnitudinem Aristoteles eam tantum, quæ terminata est, certamque habet quantitatem, dimensionem vero Græce dictam διάστημα vocat ipsam materiæ quantitatem, seclusis terminis; quum igitur dicat Aristoteles, locum ea ratione videri esse materiam, quatenus est dimensio, absque dubio materiam per se dimensam ponit, quum præsertim postea materiam hanc dimensam distinguat à forma, dicens eam sub forma contineri tanquam sub superficie, ac termino; forma enim dat terminos extensioni materiæ, materia vero suapte natura quanta, & extensa est, imo Aristoteles ibi eam vocat dimensionem ipsam: quamobrem recte ibi Auerroes colligit ex Aristotele materiam per se habere dimensiones interminatas, quæ nec re nec imaginatione separari à materia possunt; quod quidem verissimum est; dum enim mente materiam sine formis concipimus, fieri non potest, vt eam non quantam imaginemur, sed necessario imaginamur quantam, ac veluti vastam quandam magnitudinem, nullisque certis terminis circumscriptam; idque Aristoteles eo ipso in loco satis clare pronunciare videtur, dum inquit; si à corpore amoueantur terminus, & affectiones, nil remanet, nisi materia, non enim dicit, si amoueatur quantitas, sed dicit, si amoueatur terminus; quare putat propriam, & naturalem materiæ esse quantitatem, at non terminos. Talem materiam significauit Chaos illud Anaxagoræ corporeum, in quo omnia inesse dicebat; est enim materia moles quædam indistincta, in qua insunt omnia, non quidem actu, vt Anaxagoras dicere visus est, sed potestate solum. Plotinus quoque eiusdem sententiæ fuit in 4. lib. 2. Ennead. licet ei contraria opinio attribui soleat: ibi namque longo sermone ostendit materiam secundum se incorpoream esse, & quantitatem non habere, sed aperte etiam declarat de quanam quantitate loquatur; de sola enim terminata loquitur, vt omnia eius exempla testantur; dicit enim quantitatem insequi formam; quoniam aliam quantitatem forma hominis postulat, aliam forma bouis, aliam forma canis, quarum nullam materia in se habet; igitur hoc tantum ex Plotino ibi sumi potest in cap. 8. eius lib. idque nos non inficiamur; sed in cap. 11. manifeste ponit in prima materia quantitatem interminatam, quum dicat materiam esse quandam veluti molem, ac dimensionem vacuam, & declaret non esse aliud hanc vacuitatem, quam negationem terminorum, seu interminationem; vnde colligit materiam esse molem, & non molem; molem quidem, quatenus extensa est, non molem vero, quatenus non est terminata; exponit etiam ibidem Platonis de materia prima sententiam, qui non dixit eam magnam, neque dixit paruam, sed vocauit simul magnum & paruum, vt tum quantam significaret, tum interminatam & aptam indistincte ad quoscunque terminos suscipiendos: præterea in cap. 6. volens ostendere Plotinus elementa ex materia & forma constare, inquit; si elementa essent sola forma sine materia, quomodo magnitudinem ac molem haberent? molem igitur, ac magnitudinem corporibus à materia prouenire, & materiam insequi censuit, non formam, solos autem terminos tribui à forma.

Chaos Anaxagoræ. Plotinus. Plato.

A B C D E F

Reprobatio praui sensus, Auerroi à nonnullis attributi. Cap. X.

NOn est hîc silentio prætereundus nonnullorum error, qui sententiam Auerrois in prauum sensum trahentes, in eam postea inuecti sunt; putarunt enim has dimensiones interminatas apud Auerroem esse illas, quæ actu existunt extra animam, dicique interminatas ratione terminorum præscribendorum à forma generanda; dimensiones enim quæ sunt in semine humano, etsi proprios terminos habent, dici tamen possunt interminatæ respectu terminorum tribuendorum à forma hominis aduentura, quos nondum habent; qua ratione existerent actu interminatæ extra animam, quatenus carentes terminis formæ generandæ. Sed ab hac sententia alienissimus Auerroes fuit, qui nunquam dixit, dimensiones interminatas existere actu vt interminatas, sed in comment. 15. lib. 4. Physic. & in calce 2. tract. Epit. Metaph. aperte dixit, has dimensiones interminatas non esse actuales, sed potentiales; interminatas enim intelligit, non ratione terminorum tantum formæ generandæ, sed ratione omnium terminorum, qui à qualibet forma præscribi possunt, imo etiam eorum, quos habent à forma præsente: quamuis enim existant vt terminatæ, & nunquam vt interminatæ, terminos tamen non ex se habent, neque ex propria natura materiæ, sed à forma; quare non ideo dicuntur interminatæ, quod reperiantur vnquam sine terminis, sed quia secundum propriam materiæ naturam, quam insequuntur, nullos certos terminos habent præscriptos: sic enim ipsam quoque materiam dicimus, secundum se esse informem, & omni actu carentem, quamuis semper habeat formam, nec possit vnquam existere sine forma: nil enim aliud per hoc significare volumus, quam naturam materiæ nullam sibi certam formam præscribere. Quemadmodum igitur dum solam materiæ essentiam spectamus, eamque mente ab actu existendi abiungimus, informem penitus esse dicimus; dum autem eandem vt existentem consideramus, dicimus semper esse formatam: sic etiam eius quantita-

Prauus sensus attributus Auerroi. Confutatio. Verus sensus.

titatem dum ſecũdum ſe ſumptam reſpicimus, interminatam vocamus, quia ſecundum ſe nullis certis terminis eſt addicta; dum autem eandem vt actu exiſtentem reſpicimus, ſemper habere terminos dicimus, & nunquam exiſtere actu ſine terminis; ſiquidem ponere eam actu exiſtentem vt interminatam, eſſet ponere actu magnitudinem infinitam, quæ dari nullo modo poteſt: non igitur eam vocamus interminatam, quod terminorum negationem requirat, ſed quia terminos, quos habet, & quos habere poteſt, non à ſe, neque à natura materiæ præſcriptos habet, ſed ab alio, nempe à forma terminante; ob id Auerroes has dimenſiones materiæ vocat potentiales, non actuales, quia interminatæ non exiſtunt actu, ſed dum mente à terminis abiunguntur, cognoſcuntur eſſe ſecundum ſe interminatæ, & poteſtatem habere quoſcunq; terminos recipiendi; hoc igitur modo intelligendum eſt id, quod Auerroes dicit, quantitatem hanc interminatam non exiſtere actu, ſed poteſtate; non enim negat eam exiſtere, ſed ſolum vult eius imperfectionem, atque interminationem ſignificare, quia nullum ex propria natura terminum habet. Non eſt etiam ignorandum, quantitatem interminatam non differre numero à terminata; eadem enim eſt, quæ ſecundum ſe terminis carens, eos poſtea ſumit à forma, & fit terminata; ideo idem eſt vtriuſque ſubiectum inhærentiæ, nempe ipſa prima materia, at nõ eſt idem ſubiectum attributionis, ſeu denominationis; nam interminata attribuitur materiæ, terminata vero toti compoſito: ſimili ratione etiam imago à pictore leuiter adũbrata non differt numero ab ipſa iam abſoluta, ſed ſolum vt id, quod prius poteſtate, atque imperfectum eſt, poſtea vero fit actu, atque perfectum.

Quantitas interminata eſt eadem numero cũ terminata.

Solutio argumentorum pro Thoma adductorum. Cap. XI.

Ad primum.

Restat vt contraria argumenta, quæ pro Thoma adducta ſunt, ſoluamus. Ad primum dicimus, quantitatem interminatam eandem eſſe numero cum terminata: quando autem infertur, ergo accidentia rei præcedunt ipſam rei ſubſtantiam tempore infinito, dicimus, ſi ſumatur quantitas, vt hominis propria, & vt humanis terminis circumſcripta, negandum eſſe conſequens, quia hæc, quatenus talis eſt, non præceſſit hominem; ſi vero ſumatur quantitas abſolute, ſecluſis terminis, negandam eſſe falſitatem conſequentis, quia ſicuti materia hominis ſecundum Ariſtotelem præceſſit hominem tempore infinito, ita quantitas illa vt interminata præceſſit per infinitum, nec ob id vllum abſurdum ſequitur, quia non propterea aliquod hominis proprium præcedit hominem; ſiquidem materia non eſt magis hominis materia, quam aliarũ rerum; ad probationem vero ſumptam ex Ariſtotele, qui in contex. 4. libri 7. Metaphyſ. dicit ſubſtantiam eſſe accidentibus priorem naturâ, cognitione, & tempore, multi multa dicunt, & locus ille magna difficultate non caret, quia de tempore videtur dictum Ariſtotelis falſum eſſe: nam ſi hoc intelligamus de qualibet ſubſtantia, reſpectu accidentium ſuorum, non eſt tempore prior omnibus ſuis accidentibus, nõ enim accidentibus propriis, quum hæc ſimul oriantur cum ſubiecta ſubſtantia, vt ſimul cum homine riſibilitas; ſi vero intelligatur etiam de omnibus accidentibus tam illius rei, quam aliarum, adhuc falſum eſt; dantur enim ſecundum Ariſtotelem accidentia æterna, qualia ſunt accidentia Cœli, quæ ſunt tempore priora omnibus ſubſtantiis caducis, & nullam habent ſubſtantiam tempore priorem, ne ipſam quidem ſubſtantiam Cœli, quum & ipſa ſint æterna; ideo locus ille multorum animos torſit, qui variis modis illum nixi ſunt interpretari; ego pro occaſione hîc pauca quædam dicam; id tamen præmonere velim, argumentum hoc non magis nobis, quam aduerſariis obeſſe: vt enim ſecundum Auerroem poni videtur accidens tempore prius forma ſubſtantiali, quod Ariſtot. aduerſatur, ita ſecundum Thomam ponitur quantitas rei ſimul oriri cum forma, quod ſimiliter Ariſtoteli aduerſatur, quia ſi dictum illud Ariſtot. verum eſſe debeat, oportet accidens nec prius tempore exiſtere, quam ſubſtantiam, nec ſimul cum illa, ſed poſterius tempore; omittere igitur poterant aduerſarii argumẽtum hoc, tanquam ab eo, de quo nunc agitur, alienum, quum ad aliam quandam difficultatem pertineat, nec minus Thomæ, quam Auerrois ſententiam oppugnare videatur. Agit hac de re Zimara in theoremate nono, & reprobat interpretationem à Scoto adductam in 2. quæſt. lib. 7. Metaphyſ. vt ibi legere poſſumus: affert etiam expoſitionem Auerrois, quam nec approbat, nec reprobat, ſed aliam ipſe propriam adducit, quæ ipſi mirum in modum placuit: Auerrois quidem ſententia eſt, Ariſt. ibi loqui de ſubſtantiis tantum caducis, ac de earum accidentibus, non de æternis, quare ceſſat dubium de accidentibus Cœli, inferiorum autem corporum accidentia omnia habent ſubſtantiam tempore priorem; vel enim ſubſtantia compoſita, quæ illis ſubiecta eſt, præcedit ea tempore, vel ſaltem prima materia, quæ illius ſubſtantiæ pars eſt, quantitas vero materiæ interminata non exiſtit vt interminata, ſed ſemper ſub terminis, nec differt numero à terminata; quum igitur Ariſtot. ibi loquatur de accidentibus, quæ extra animam actu exiſtunt, recte dicit omnia eſſe tempore poſteriora ſubſtantia, in qua inhærent; ſic dubium ſoluitur ſecundum Auerroem. Zimara vero inquit, verba illa Ariſtot. ita eſſe intelligenda, vt coniunctio pro diſiunctione ſumatur, & ſenſus eorum ſit, ſubſtantia eſt accidente prior vel tempore, vel ſaltem naturâ; ſic enim tollitur omnis difficul-

[illegible] tempore prior accidentibus.

Expoſitio Auerrois.

Expoſitio Zimaræ.

difficultas: nam quantitas interminata non eſt comparanda cum compoſito, ſed cum prima materia, quæ ipſius ſubiectum eſt inhærentiæ, & attributionis; materia vero prior illa quantitate eſt, ſi non tempore, ſaltem natura. Ego quidem alias Auerrois ſolutionem ſequutus ſum, quum viderem, ſolutionem Zimaræ non ſatis accommodari verbis Ariſtotel. qui coniunctione vtitur, non diſiunctione: ſed quum poſtea ſolutionem quoque Auerrois diligentius conſiderauerim, vidi eam quoque non carere difficultate, quandoquidem non eſt obſcurum, Ariſtotel. eo in loco loqui de ſola ſubſtantia compoſita, & hanc vocare ſubſtantiam, & dicere priorem accidentibus natura, & tempore nempe accidentibus ſuis, non accidentibus alienis, de quibus nihil certum ſtatui poteſt, quum accidentia hominis ſenioris præcedant tempore ſubſtantiam alterius hominis iunioris; itaque non videtur eſſe ad materiam confugiendum, quæ accidentibus prior tempore eſſe dicatur, ſed oſtendendum, quomodo ſubſtantia compoſita tempore prior ſit omnibus accidentibus ſuis, hoc eſt illis, quæ ipſimet tanquam ſubiecto attribui ſolent, ſi verba illa Ariſt. eũ ſenſum habent, quem aduerſarii nobis obiiciunt; id tamen nec ipſi, nec alius vllus oſtendere potis eſt, quum ſit manifeſtum, quamlibet ſubſtantiam compoſitam aliqua habere accidentia neceſſaria, quæ ſimul cum illa, non poſterius, oriuntur, vt propria cuiuſque quantitas, & alia complura; hunc igitur ſenſum falſum eſſe certum eſt, nec verbis Ariſtotel. attribuendum. Quamobrem quum ego rem hanc diligenter conſiderauerim, ſemperque exiſtimauerim, quærendam ſemper eſſe ante omnia cuiuſque rei veritatem, deinde illa cognita, ad eam, ſi fieri poſſit, verba Ariſt. trahenda eſſe, non è contrario, quod multi faciunt; viderim autem hãc eſſe manifeſtiſſimam huiuſce rei veritatem (etiamſi id non aſſereret Ariſt.) ſubſtantiam eſſe natura priorem omnibus accidentibus ſuis, non omnibus tamen tempore, ſed aliquibus; dicendum cenſui, neceſſe eſſe vt Ariſtot. vel hoc idem dicat, vel falſum dicat: quod hoc idem dicat, tueri poſſumus, ſi ipſam quidem Zimaræ ſententiam recipiamus, quam dicere poſſumus non ab eo fuiſſe inuentam, ſed ab ipſamet re oſtendi omnibus, ac patefieri; verborum tamen Ariſtotel. meliorem interpretationem adinueniamus, conſtat enim interpretationem Zimaræ illis accommodari non poſſe, quum Ariſtotel. non diſiunctione vtatur, ſed coniunctione, ſitque arbitraria expoſitio, & ſatis impropria lotutio coniunctionem accipere pro diſiunctione. Propterea ego dico, defendi poſſe ſenſum illorum verborum etiam coniunctum, nempe vt Ariſtotel. hoc ſolum dicere velit, ſubſtantiam eſſe accidentibus priorem, vtcunque id ſit, poſtea vero modos declaret huius prioritatis, & dicat priorem eſſe his omnibus modis, ra-

A tione, cognitione, natura, ac tempore, non quidem ſemper his omnibus ſimul, ſed modo omnibus, modo aliquibus, ſat enim eſt, ſi hi omnes ſint modi, quibus ſolet ſubſtantia eſſe accidente prior, nec alius detur præter hos: ſic nos alias ſumus interpretati verba illa Ariſt. in definitione naturæ [*motus & quietis*] vt coniunctio non pro diſiunctione ſumatur, ſed pro coniunctione, nec ob id dicere oporteat, naturam in quolibet naturali corpore eſſe cauſam vtriuſq;: B hoc igitur modo conueniens eſt loquutio coniunctiua, inconueniens autem diſiunctiua: quemadmodum enim natura non eſt cauſa alterius tantum, ſed vtriuſq;, ita hic dicẽdum non eſt modum, quo ſubſtantia eſt accidente prior, eſſe aut hunc, aut illum, ſed eſſe hos omnes, tametſi non ſimul; accidens enim nullo illorum modorum poteſt eſſe prius ſubſtantia ſibi ſubiecta, imo neque ſimul, niſi tempore ſolum; ſubſtantia vero omnis eſt ſuis accidentibus prior C & definitione, & natura, & cognitione diſtincta, etenim hi modi reipſa in idem cadunt; tempore autem prior eſt multis ſuis accidentibus, quibuſdam tamen ſi non eſt prior, non eſt ſaltem poſterior, ſed ſimul. Hanc eſſe puto mentem Ariſtotel. eo in loco. Ad argumentum igitur dico, quantitatem terminatam referendam eſſe ad ſubſtantiam compoſitam, cui vt ſubiecto attribuitur, interminatam vero nõ ad compoſitum, ſed ad materiam; itaq; ſat eſſe, ſi, vt compoſitum D quantitate terminata, ſic materia quantitate interminata ſit prior, ſi non tẽpore, ſaltem natura: quantitatem autem interminatam comparare cum compoſito, & illo priorẽ dicere abſurdum eſt, perinde enim eſt ac dicere, accidentia huius hominis eſſe tempore priora ſubſtantia alterius hominis, quod incongruum eſt, & alienum à mente Ariſtot. eo in loco, qui ſubſtantiam cum ſuis tantum accidentibus comparat, non cum alienis, imo nec vllam ſubſtantiam ibi conſide- E rat, niſi compoſitam, & perfectam, & nulla accidentia, niſi terminata, & actu exiſtentia: quod vero addebatur, ergo eadem eſſet hominis quãtitas, ac formicæ, negandum eſt; quoniam axioma illud, quæ ſunt idem alicui tertio, ſunt idem inter ſe, verum eſt comparando inter ſe illa, quæ ſunt actu; ſed non eſt verum, ſi fiat comparatio eius, quod eſt poteſtate, cum eo, quod eſt actu, quia hæc non omnino ſunt idem, ſed differunt per poteſtatem, & actum; lignum enim F eſt poteſtate idem numero lectus, qui poſtea eſt actu, eſt etiam illud enim lignum arca poteſtate, & eadem arca numero quæ poteſt ex eo fieri actu, nec propterea ſequitur vt arca ſit idem quod lectus: ſic materia prima eſt idem quod homo, qui ex ea fieri poteſt, cum hoc tamen diſcrimine, poteſtate, & actu; & eadem materia eſt idem quod equus, qui poteſt ex ea fieri, nec ob id homo eſt idem quod equus, niſi ſic intelligamus, eadem materia eſt poteſtate

homo & potestate equus, ita vt esse idem in eo tantum consistat, quod est potestate, sed non in eo, quod est actu: sic igitur quantitas interminata primæ materiæ est potestate quantitas hominis terminata, & potestate quantitas formicæ, quoniam apta est recipere vtrosque terminos, sed hi inter se non sunt idem.

Ad secundum. Ad secundum argumentum dicimus, subiectum accidentium terminatorum, ac perfectorum esse ens actu, & de his tantum loquuntur Aristotel. & Auerroes, non de accidentibus interminatis, quæ possunt habere subiectum ens potestate.

Ad tertium. Ad tertium sunt qui respondeant, primam materiam ex se habere esse simpliciter, non à forma, propterea quod habet propriam existentiam: sed hanc opinionem nos antea confutauimus, & ostendimus primam materiam non per se existere, sed per formam, quæ constituit hoc aliquid. Nos igitur dicimus, aliud esse existentiam, aliud essentiam, & vtrouis modo hi sumant esse, argumentum nihil habere roboris. Nam si intelligant esse essentiæ, non sequitur, quod esse secundum quid sit prius, quam esse simpliciter; ipsa enim materiæ essentia indeterminata prior est, quam essentia quantitatis interminatæ: si vero essentiam sumant vt determinatam per formam, quod appellari solet esse specificum, hæc comparanda est cum quantitate terminata ipsam insequente, non si interminata, quæ soli primæ materiæ comparãda est; forma vero substantialis dans rei esse simpliciter, id est, constituens ipsam in aliqua specie substantiæ prior est quantitate consequente, quæ non dat rei esse simpliciter, sed esse secundum quid; quia constituit eam in categoria accidentis. Si vero esse pro existentia accipiatur, hanc dare potest sola forma substantialis, quare nequit aliquod accidens formam præcedere, quod vllo pacto rei præbeat existentiam: itaque nullum modum video, quo sit prius esse secundum quid, quam esse simpliciter; nam quantitas interminata non dat esse secundum quid, quod sit coarctatum ad aliquam certam quantitatem, hoc enim vtique esset absurdum, nempe rem esse prius determinatam secundum speciem aliquam accidentis, quam in specie vlla substantiæ: at quantitas interminata dat quidem materiæ esse secũdum quid, sed indeterminate, & eo prius est esse materiæ substantiale, quod similiter est indeterminatum: quoniam igitur prius est in materia esse substantiam, quam esse quantam interminate, esse vero determinatum, quod tribuitur à forma, est prius omni accidente terminato, quod tribuit esse secundum quid, manifestũ est, nunquam esse prius esse secundum quid, quam esse simpliciter.

Ad quartum. Ad quartum cõcedimus, ex materia, & quantitate interminata fieri vnum per accidens, quod prius est composito constante ex materia & forma, & vno per se; satis enim est, si illud vnum per accidens habeat priorem se salA tem substantiam materiæ, quæ dici potest vnum per se, prout distinguitur ab vno per accidens: videtur itaque hic cauillus in hoc consistere, quod comparat quantitatem interminatã cum forma, cum qua non debet comparari: congrua enim sit comparatio formæ substantialis acquisitæ cum accidentibus similiter acquisitis, quæ his omnibus, vt antea diximus, prior est, & primæ materiæ apud Arist. æternæ cum quantitate interminata similiter æterna, & eius naturam B insequente, proinde posteriore secundum naturam. Similis fuit deceptio in argumento præcedente, à quo hoc parum discrepat.

Ad quintum. Ad quintum dicimus, quantitatem interminatam neque esse essentialem materiæ vt per se in primo modo dicendi per se, neque etiam penitus accidentalem; sed esse illi essentialem vt per se in secundo modo dicendi per se, essentiam enim materiæ insequitur quantitas, sicut essentiam hominis risibilitas; quare nec separabilis est à materia, nec materia C erit essentialiter quantitas.

Ad sextum. Ad sextum dicimus, quantitatem hanc interminatam nõ posse quartum rerum principium appellari, neque ex ea res fieri, parua enim & incongrua est hæc locutio, res fiunt ex quantitate interminata; sed solum dicimus, ex duobus contrariis, & ex subiecta materia res fieri; ex materia enim & forma fiunt res, & constant; ex priuatione autem fiunt tanquã ex termino à quo: ratio autem est, quoniam hæc singula proprias habent principij ra-D tiones, forma vt terminus, ad quem mutatio tẽdit, & vt suo aduentu rem constituens; priuatio tanquam terminus, à quo recedit, in omni mutatione necessarius; materia vero vt subiectũ deferens mutationem, & in re genita permanens:

Quantitas non est quartum principium generationis. ipsa vero secundum se quantitas interminata nullam habet principii rationem, sed est conditio quædam materiæ, quæ subiici non potest, nec suo officio fungi nisi sit quanta: sic etiã materiæ potentia, de qua ante loquuti sumus, nul-E lam habet propriam rationem principii, sed est conditio constituens principiũ materiale; quantitas vero dici potest eiusdem conditio, non tamen vt constituens, sed vt sine qua non.

Ad septimum. Ad septimum dicimus, incongruam esse interrogationem, an per quantitatem interminatam materia fiat actu diuidua, an potestate, si quidẽ diuiduum, seu diuisibile significat manifeste potestatem, nõ actum; nam diuisibile vocamus non id, quod actu diuiditur, sed quod habet potesta-F tem vt diuidatur; nisi fortasse dicant actu diuisibile esse id, quod habet potestatem proximam vt diuidatur, potestate autem diuisibile, id, quod habet potestatem remotiorem; quoniam enim agens non agit nisi in subiecto bene preparato, & idoneo ad recipiendum, ideo illud subiectum, quod nondum est bene præparatum, dici potest habere patiendi potestatem remotiorem; vt si ceram dicamus diuiduã esse, & ferrum diuiduum, sed ceram actu, ferrum vero potestate; ce-

te; cera namque diuidi statim potest, ferrum autem non statim, sed aliqua adhibita præparatione. Hoc igitur modo si intelligant actu diuisibile, & diuisibile potestate, dicimus primam materiam, quum sit per se quanta, habere primam radicem, & rationem præcipuam diuisibilitatis, & ita fieri diuiduam, non tamen actu, sed potestate; distat enim aliquantum à diuisione, & præparatione indiget, quia diuidi præsupponit rem esse actu, id enim quod non est actu, non est aptum sustinere actionem agentis: oportet igitur materiam prius fieri actu per formam, vt recepta forma sit diuisibilis actu, seu potestate propinquiore; quare per quantitatem interminatã materia fit diuisibilis potestate remota: quod vero illi dicunt, ergo illa quantitas est frustra, quia etiam sine illa est materia diuisibilis potestate, hoc negandum est; dicimus enim materiam sine quantitate diuiduam dici non posse, hoc est, nec actu, nec potestate, quia neq; à forma, neque ab vllo agente potest quantitatem recipere, nisi eam habeat suapte natura, quare nunquam fiet diuidua. Ad postremum argumentum dicimus, quantitatem interminatam esse in categoria quanti; quũ enim quælibet categoria diuidatur per potestatem, & actum, vt inquit Arist. in context. 6. primi libri de Anima, & in context. 3. & 6. tertii Physic. est quidem præcipue in categoria illud, quod iam est actu, idq; respiciens Arist. in cap. de quanto dixit, quantum esse illud, quod denotat certam rei quantitatem, per hoc significans, solum quãtum terminatum esse proprie, ac directè in categoria quanti; attamen non negaret etiam quantitatem interminatam pertinere ad eandem categoriam, & in ea esse per quandam reductionem, & secundario: sic etiam in categoria substantiæ non solum est homo actu, & perfectus, sed etiam homo potestate; nam prima materia est potestate homo, & potestate omnia, & ponitur in categoria substãtiæ per reductionem, tanquam omnium substantiarum inchoamentum; ideo dicere solent, substantiam compositam, & actualem proprie, & præcipue in genere substantiæ collocari, materiam vero & formam, quæ sunt substantiæ simplices, in eodem esse secundario, & tanquam partes substantiæ compositæ.

An prima Materia sit corpus de genere substantiæ, opiniones variæ.
Cap. XII.

HActenus ostensum est, primam materiam esse per quantam, & ita esse corpoream quatenus habet tres dimensiones, quæ constituunt corpus de genere quantitatis; considerandum restat, an secundum propriam naturam, & ante aduentum formæ sit etiam corpus de genere substantiæ. Hac de re tres ad summum inuenio aliorum sententias. Prima est illorum qui in materia ponunt formam quandam substantialem æternam, quam alii vocant inchoatiuum formarum, alii formam corporeitatis, à qua habent omnia naturalia corpora vt sint corpora, ita vt ea sit natura communis respondens corpori, quod est supremum genus in categoria substantiæ; sententiam hanc sequutus est Auicenna in primo sufficientiæ cap. 2. & in 2. tractatu Metaphys. cap. 2. & Albertus Magnus, & Linconiensis, & Ioannes Gandauensis, & Augustinus Suessanus, & meis temporibus M. Antonius Genua præceptor meus, qui ostendere nisus est, dari hanc formam inseparabilem à prima materia, & ab Arist. significatam nomine priuationis tãquam omnium formarum imperfectissimam. Secunda est sententia, quam tuetur Ioannes Grammaticus in lib. suo 11. contra Proclum, vbi ostendit primam materiam secundum se esse corpus, quia est ipsamet trina dimensio, ita vt trina dimensio in materia non sit accidens, sed substantia, & nil aliud sit substantia ipsa materiæ, quam triplex dimensio, longitudo, latitudo, & crassities. Tertia est opinio communis, in qua videntur cæteri omnes philosophi consensisse, quod prima materia secundum suam naturam non sit corpus corporeitate substantiali, sed illa solum, quæ est de genere quantitatis, quum sit per se quanta, vt iam demonstrauimus; corpus enim de genere substantiæ dicunt esse illud solum, quod ex materia & forma constet. Ego vero his omnibus sententiis consideratis, atque reiectis ostendam primam materiam in sua prima notione, & in suæ naturæ puritate acceptam nil aliud esse, quam corpus de categoria substantiæ, non quidem per formam illam æternam, quam prima illa secta tuetur, neque quia sit idem quod trina dimensio, vt Ioannes Grammaticus; sed quia secundum propriam suam naturam est corpus substantiale simplex, trinæ dimensioni subiectum: & quemadmodum non dubito, quin hæc sententia primo ipso aspectu à plerisque παράδοξος & absurda iudicanda sit: ita etiam non despero, literatos & ingenuos viros, postquam ipsa veritatis fundamenta perceperint, aut in nostram sententiam venturos, aut saltem iudicaturos, me non temere, sed valida & efficaci ratione ductum, in hanc sententiam venisse.

Prima opinio. *Secunda opinio.* *Tertia opinio.* *Quarta opinio propria.*

Argumenta illorum, qui dicunt primam Materiam esse corpus per formam corporeitatis æternam.
Cap. XIII.

EXPENDENDA primo loco est illorum opinio, qui primam materiam dicunt esse corpus per formam substantialem illi perpetuo inhærentem, & inseparabilem: hi pluribus ad hanc comprobandam argumentis nituntur, sed nos reliquis omissis duo tantum

tum præcipua in medium afferemus, quorum consideratio ob ea, quæ mox dicenda sunt, magno nobis vsui futura est. Vnum est, nisi hæc forma admittatur, dabitur creatio ex nihilo, imo illa, quæ solet vocari generatio, creatio erit: consequens est falsum non modo apud Aristotelem, sed etiam apud Theologos nostros, qui negant, naturam posse aliquid creare, quum hoc ad solum Deum pertineat; consequentiam ita probant; forma, quæ producitur, tota producitur, nulla sui parte præsupposita, at id, quod totum producitur, nulla præsupposita sui parte, creari dicitur, ergo forma creatur; hac autem forma admissa, quæ sit omnium formarum inchoamentum, creationem formarum vitamus, quia hæc forma ab agente elaborata ad varias perfectiones ducitur, & sit forma specifica modo huius rei, modo illius. Secundum argumentum tribus nititur fundamentis, quæ illi ante omnia statuunt; primum est, veram esse sententiam Auerrois in Porphyrium in cap. de specie, quod supremum genus vniuocum in categoria substantiæ est corpus, quod sola caduca corpora complectatur; secundo sumunt genus vniuocum id solum dici, cui respondeat extra animam aliqua vna communis natura, quæ à pluribus speciebus æque participetur, nec sit sola vox pluribus naturis communis, hæc enim ambigua, seu æquiuoca dicitur; tertio accipiunt, non posse talem communem naturam, à qua in rebus existente sumatur vniuocatio, esse nisi formam, hæc enim esse videtur Auerrois sententia in 2. Physic. Comment. 28. & in 1. Metaphys. 17. & in 7. Metaphys. 43. & in 8. Metaphys. 6. & in 2. tractatu Epitom. Metaphys. cap. 13. in his enim omnibus locis inquit, partes omnes definitionis esse formas; genus quidem esse formam vniuersalem, differentiam vero esse formam particularem: his iactis fundamentis ita argumentantur; corpus, quod est supremum genus in categoria substantiæ, est vniuocum genus omnium caducorum corporum, ergo ei respondet in rebus aliqua vna forma ab omnibus talibus corporibus participata, datur igitur forma corporis, si autem datur, ergo æterna est; quia quicquid in re intereunte inest, quod etiam in re generanda inesse necessarium sit, id non debet interire, sed in re genita idem seruari; at corporis natura nulli rei generandæ repugnat, imo est omnibus necessaria; ergo interire nunquam debet, si verum est id, quod ab Aristotele dicitur de symbolis elementorum qualitatibus in 2. libro de generatione; nam si mutetur aqua in aerem, inquit Aristoteles humiditatem aquæ non interire, sed eandem in aere seruari, quum ambo sint elementa humida; imo non solum non debet interire, sed neque potest interire, quicquid enim interit, à suo contrario interimitur; at formæ corporis nulla est contraria forma, quum omnes eam complectantur, imo & necessario

Primum argumentum.

Secundum argumentum.

A eam requirant; igitur nec debet, nec potest forma corporis vnquam interire.

Dictæ sententiæ impugnatio. *Cap. XIV.*

Aduersus hanc sententiam, quum iam sit ab omnibus explosa, pauca dicere satis erit; impugnat eam multis in locis Auerroes disputans contra Auicennam, qui eam tutatus est, præsertim vero in Comment. 63. primi Physic. B & in Epitome Metaphys. tractatu 2. cap. vltimo, & vtitur argumento tali: si in prima materia esset hæc forma æterna, sequeretur, non posse vllam aliam formam in materia recipi, sed sola accidentia, quoniam per hanc formam materia fieret ens actu; enti autem actu non potest aliqua substantialis forma aduenire, sed accidentia tantummodo; nulla igitur dabitur substantiæ generatio, sed sola mutatio in accidentibus. C Verum aliqui Auerroistæ huius sententiæ sectatores facile esse existimarunt, non modo hoc argumentum soluere, sed etiam ostendere Auerroem eiusdem fuisse opinionis; dixerunt enim duplicem esse formam substantialem, vnam specificam, & (vt eorum vocabulo vtamur) vltimatam, quæ est forma vltimæ speciei, vt hominis, equi, bouis; alteram vero communem & generalem, qua non species infima constituitur, sed genus aliquod vt forma corporis, D forma viuentis, forma animalis; huiusmodi forma non potest existentiam tribuere, sed sola forma specifica id facere potest, propterea quod forma generalis dat quidem actum, sed imperfectum, & cum potestate commistum; at forma specifica dat actum perfectum, & nulla alia forma indigentem ad existendum: dicunt igitur, Auerroem nō negasse formam corporis æternam in prima materia, sed eam posuisse vt generalem, non vt specialem, ideoque Auicennæ sententiam reprobasse, qui talem formam tanquam E specificam statuebat, quod ex ipsomet Auerr. argumento colligitur: nam si materia habeat aliquam formam generalem, non impeditur ne aliam formam recipere queat, sed solum si habeat formam specificam; idque asserit manifeste Auerroes in Commentario 17. primi Metaphys. vbi dicit materiam prius recipere formas vniuersales, & imperfectiores, postea vero particulares, & perfectiores; itaque argumentum Auerrois de sola forma speciali efficacitatem F habet, non de generali, materia enim habens formam specialem non potest manente illa aliam formam recipere, sed sola accidentia; at formæ generali potest alia forma substantialis superuenire, quare per formam corporis generalem non tollitur generatio. Sed hi neque Auerrois, neque Auicennæ mentem penetrarunt. Auicenna quidem fatuus fuisset, si posuisset in prima materia formam specificam æternam, quomodo enim posset materia esse libera ad omnes

Primum argumentum.

Solutio aliquorum.

Forma duplex.

Solutionis impugnatio.

omnes formas recipiendas? & quomodo non fuit posita ab Auicenna vt generalis, si fuit ab eo appellata forma corporis, & corpus est generalissimum in categoria substantiæ? nullam certe formam putauit Auicenna esse generalem, si formam corporis generalem esse negauit: talem igitur opinionem de forma generali æterna attribuit Auerroes Auicennæ, eamque refellit, idque aperte legere apud eum possumus in secundo tractatu Epitomes Metaphysicæ, capite vltimo; quare ipse nullam in prima materia formam æternam admisit, neque vt specialem, neque vt generalem; ostendamus igitur, quo modo contra hanc formam argumentum Auerrois sit efficacissimum, & eorum solutio vana sit: negari certe non potest formam hanc aut esse essentialem materiæ, aut extraneam, quamuis ei semper inhærentem, quæmamodum & aliæ formæ, quæ adueniunt materiæ, & ab ea recedunt, extraneæ illi esse dicuntur: si dicant esse extraneam, ergo materia ad eam se habet vt potentia passiua; sed potentia passiua. vt ait Aristoteles in 9. Metaphys. est potentia contradictionis, & æque respiciens opposita; ergo materia & habere & non habere hanc formam poterit; atqui potentia naturalis non potest esse frustra, sed necesse est vt aliquando ad actum ducatur; ergo materia erit aliquando sine hac forma, sicut etiam existit sine qualibet alia; non est igitur æterna forma hæc, sed necesse est (si datur) vt interire possit, & habeat formam contrariam, à qua aliquando pellatur de materia, iuxta dictum Aristotelis in libro de longitudine & breuitate vitæ, fieri non potest, quin materiam habens habeat contrarium, ob idque omnis forma materialis interitui obnoxia est. Quamobrē cognouit Auerroes hanc formam non posse statui æternam, & simul extraneam naturæ materiæ, sed ex necessitate poni essentialem materiæ, dum ponitur illi coæterna; hoc igitur constituto, argumentum Auerrois est efficacissimum, quando dicit, ergo nulla daretur substantialis generatio, sed sola alteratio, quia materia ita formata non poterit aliam formam recipere, huius enim ratio sumitur ex Aristotele in 4. contex. 3. libri de Anima, vbi dicit, intus apparens prohibet alienum, & ibi Auerrois ait, omne recipiens debet esse denudatum à natura recepti; quod quidem dictum non ita intelligendum est, vt recipiens aliquam formam carere omni forma debeat, hoc enim falsum est etiam de intellectu nostro possibili, de quo ibi Aristoteles loquitur; is enim habens aliquam rerum cognitionem, potest aliarum quoque rerum notitiam adipisci, imo ex principiorum cognitione in conclusionis scientiam ducitur, tantum adest vt eam recipere prohibeatur; sed sensus verborum Aristotelis hic tantum est; illud, quod est proprium receptiuum alicuius generis receptibilis, non debet intus, id est, in sua

A essentia includere aliquid illius generis; mens igitur nostra debet suapte natura esse expers omnium conceptuum rerum cognoscendarum; & quodlibet aliud receptiuum debet in sua essentia carere toto genere sui proprii obiecti, ad quod recipiendum dirigitur, quia si quid eius in sua essentia contineat, aliud amplius recipere prohibetur; quare totum genus obiectum debet suo receptiuo esse extraneum, & nihil eius potest illi esse essentiale: de conceptibus vero

B extraneis & aduentitiis id minime verum est; vnus enim vel plures in intellectu recepti nō prohibent ne alii recipiantur; ob id non dixit Arist. omne inhærens vtrunque, sed dixit intus apparens, idest, insitum in ipsa essentia recipientis, facere ne reliqua eiusdem generis in eo recipi possint. Sic igitur non ignorauit Auerros, loquendo de formis materiæ extraneis & aduentitiis, aliquam formam receptam non impedire ne aliæ recipiantur; nam tantum abest, vt for-

C mæ vniuersales, & imperfectiores materiam prohibeant receptione aliarum, vt potius eam præparent, & aptam reddant, imo & necessariæ illi sint ad alias perfectiores recipiendas: at si in ipsa materiæ essentia includi poneremus formam aliquam de genere formarum materialium, ea esset absque dubio æterna; sed siue generalis, siue specialis poneretur, omnino materiam impediret, ne vllam aliam formam recipere posset, & ita nulla daretur substantialis generatio; qua-

D re argumentum Auerrois optimum est de forma, quæ sit de essentia materiæ, qualem cognouit esse ex necessitate formam illam corporis apud Auic. dum æterna esse ponitur: hanc esse Auerrois mentem clare legimus in Comment. 79. primi Physic. vbi dicit, si materia in sua natura esset formata, non reciperet alias formas; iure enim dicit in sua natura, quia non putauit impedimentum fieri nisi ab illa forma, quæ de materiæ essentia esse statuatur. Præterea cōtra ean-

E dem opinionem possumus ita argumentari: vana est omnis forma, quæ formæ officio nō fungatur, huiusmodi autem est hæc forma corporis; etenim quum formæ officium sit materiam restringere, & coarctare, hæc tamen nullam materiæ coarctationem facit, quia ad nullam determinatam naturam eam contrahit, sed eam relinquit in tota sua amplitudine, & in vniuersali potestate recipiendi omnes formas, imo neque ipsam corporis naturam cōstituit, quia mox

F ostendemus ipsammet materiam sua natura, & absque hac forma egregie illa omnia præstare, quorū gratia illi formam hanc æternam introduxisse videntur, nam sufficit sola materiæ natura ad vitandam omnem creationem, & ad faciendam vniuocationem corporis; frustra igitur hæc forma ponitur, quæ nullo formæ officio fungitur; quo etiam fit, vt etiamsi daretur, nullo argumento cognosci à nobis posset, quum ob nullum formæ officium necessaria, atque æterna sit;

Secundū argumētum.

na sit; nam in rebus cognoscimus materiæ & formæ compositionem, dum manente materia formam interire, & aliam generari consideramus; at si forma aliqua statueretur æterna, nulla esset ratio, qua illam materiæ cum forma compositionem mente penetrare, & cognoscere vnquam possemus: quo argumento ego vti soleo etiam aduersus eos, qui dicũt Cœleste corpus ex materia & forma constare, qua de re alibi loquemur. Possumus etiam ita argumentari, hæc forma corporis aut est reipsa distincta à forma specifica, vt hominis, vel equi, aut sit vna & eadem cum illa; si distincta, ergo aduersarii ipsomet suo argumento vrgentur, quoniam nõ euitatur creatio formæ ex nihilo, etsi enim hæc forma ante hominis generationẽ supponitur; forma tamen hominis diuersa est ab illa, & tota producitur, proinde creatur, quia forma corporis non est pars aliqua formæ humanæ. Si vero sit vna & eadem forma, ergo formæ substantiales intenduntur, & remitttuntur; quia si forma illa imperfecta perfici debet, oportet modo magis, modo minus intendi eius perfectionem, prout diuersæ sunt rerum naturæ, & perfectiones: sequitur præterea formam hominis, & formam equi esse eandem substantiam, quum vtraque sit hæc forma corporis perfectionem adepta; nam si quid ei additum est, quo differant, id vel substantia est, vel accidens: si substantia, ergo forma est quid compositum, & ex diuersis substantiis constans, quod minime dicendum est; si vero accidens, ergo homo & equus accidentali tantum differentia discrepant, quod est absurdissimum. Hæc igitur sententia reiicienda est. Soluenda essent argumenta pro hac opinione prius adducta, sed hæc post veritatis declarationem, & comprobationem clarius, ac firmius soluentur.

Tertium argumẽtum.

Argumenta Ioannis Grammatici ad probandum, quod prima Materia sit trina ipsa dimensio. Cap. XV.

CONsideranda est secundo loco opinio Ioannis Grammatici, qui in libro II. contra Proclum nititur demonstrare, primam materiam natuta sua esse corpus, non quidem per formam aliquam, sed quia nil aliud est, quam trina dimensio, adeo vt trina dimensio sit ipsa prima materia, ex qua omnia fiunt; hæc eadem sententia Stoicorum fuit, & hanc sequens Ioannes refutat efficaciter opinionem aliorum, qui materiam secundũ se incorpoream penitus esse censuerunt, nec sententiam tantum suam argumentis comprobat, sed considerat etiam, ac soluit argumenta aduersariorũ. Vtitur ipse tribus argumentis, quorum primum est: illud statuendum est primum materiale principium omnium rerum naturalium, ad quod nos ducit ratio Arist. in I. lib. Physic. auscultationis sumpta à generatione substantiali, atqui ratio illa nos ducit ad corpus, ergo prima materia est corpus: maior manifesta est, minor probatur: in generatione omnium corporum naturalium tria requiri Aristot. ostendit. duo contraria, & subiectum tertium; horum autem nullum æternum est, nisi subiectum, nam contraria se mutuo interimunt, quo fit, vt nihil in hoc mundo inferiore æternum sit, nisi prima materia; atqui sola corporis natura in hoc mundo inferiore nunquam interit, quia præter hanc reliquæ omnes res oriuntur, & occidunt, & fit quælibet ex non tali, & mutatur in non talem, vt homo ex non homine, & in non hominem, & sic de reliquis; corpus vero in non corpus, aut ex non corpore nunquam mutatur, nullum enim corpus interit quatenus corpus, quum similiter in genito maneat natura corporis, fit enim homo ex non homine, corpus tamen ex corpore, quare corpus non interit; idque non absque ratione, nulla enim res naturalis abhorret à corpore, nec vllum habet contrariũ, nec vlli repugnat natura corporis, imo est omnibus necessaria; quare nec debet, nec potest interire: quoniam igitur sola materia in rebus inferioribus æterna est, æterna autem est natura corporis. sequitur nil aliud esse primam materiam, quam corpus ipsum, & id, quo corpora hæc omnia dicuntur corpora. Secundo sic Ioannes argumentatur: prima materia talis est statuenda, per quam idonea reddatur causa effectuum naturalium, & contrario non est ponenda talis, ex qua non possit effectuum naturalium ratio idonea assignari; at ponendo materiam incorpoream, nulla aliquorum effectuum naturalium reddi ratio potest, quorum tamen optima assignatur ponẽdo materiam corpoream; materia igitur corporea est ponenda: minor ita probatur: certum est inter particulas elementorum esse statutam quandam rationem, seu proportionem, vt ex tanto vnius tantum alterius generetur, non plus, neque minus; vt si statuta quædam aquæ portio sumatur, quæ in aerem mutari debeat, statuta etiam est aeris quantitas, quæ ex tanta aqua gigni potest, nam si quantumcunque aeris ex ea fieri diceretur, posset etiam ex minima aquæ particula generari quæuis magna aeris moles, quod tamen non videmus; huius igitur proportionis nulla afferri ratio potest, dum materia ponitur incorporea, ipsa enim forma aquæ non potest esse causa, vt ex ea tantus aer generetur, quia hæc in aduentu formæ aeris interiit; sed neque forma aeris, quia certum est, aeris naturam non postulare eam statutam quantitatem, quum & cum maiore, & cũ minore seruari possit; materia quoque, si sit incorporea, non potest esse causa huius proportionis, quia si secundũ se nullam quantitatem, nullamq; extensionẽ habet, sed omnẽ extẽsionem ab alio recipit, ita potest ad maiorẽ, vt ad minorem quantitatem extendi

Primum argumẽtum.

Secundũ argumẽtum.

tendi. At si materia secundum se quanta, & extensa ponatur, clara huius proportionis causa adducitur; nam tanta materia, quæ est in aqua vnius ollæ, quum secundum se possit extendi, quia corpus est, habet etiam certam extensionem respectu formæ aëris recipiendæ, ita vt si illa aqua in aërem mutanda sit, tamen aëris quantitatem ex ea generari oporteat, non maiorem, neque minorem: prouenit enim hoc ab illo respectu, qui est densitatis aquæ ad raritatē aëris, sed is respectus non potest hoc efficere, nisi vtriq; eadem materia, vel saltem æqualis substernatur. Tertium argumentum Ioannis est: si prima materia quanta, & extensa non esset, indiuisibilis esset; hoc tamen est falsum, quia videmus eam in multas portiones diuisam sub diuersis formis existere; est igitur diuidua, proinde corporea secundum propriam naturam.

ertium gumen tum.

Argumenta contra Ioannem ad probandum primam Materiam secundum se non esse Corpus, quæ est communis opinio. Cap. XVI.

PRo contraria sententia, qua ponitur materia secundum se penitus incorporea multas contra se rationes Ioannes adducit, & eas singulas soluit: nos vero in præsentia ipsas tantum rationes proponemus, simulque alias, quæ contra eum à posterioribus philosophis adducuntur, postea vero & argumenta ipsa, & Ioannis solutiones diligenter expendemus. Primum quidem Ioannes contra se ita argumentatur: quandocunque corpus aliquod perit, experientia docet, simul eius dimensiones interire, & quando generatur corpus aliquod, simul videmus in eo generari nouas dimensiones, nec vllam in hoc mundo inferiore videmus dimensionem æternam; at materia æterna est, ergo non habet dimensiones secundum propriam naturam. Secundo sic; dimensiones sunt essentialiter in categoria quantitatis, ergo si materia esset ipsæmet dimensiones, esset essentialiter quantitas, hoc tamen est falsum, quia materia est substantia. Tertio, sequeretur, materiam non esse informem, & inaffectam, cuiusmodi eam posuerunt omnes philosophi; nam esse trinam dimensionem, & esse quantam, est esse affectam, & habere propriam quandam naturam. Quarto, si materia esset corpus, aut esset finitum, aut infinitum; at neutrum esse potest, ergo nullo modo est corpus; non est corpus infinitum, quoniam infinita moles non datur; nec finitum, quia sic materia esset propriis terminis circumscripta, quod dicendum non est, ponenda enim est materia nullis certis terminis alligata, sed libera, & apta ad omnes recipiendos, vt cuncti videantur consistere. Præter hæc argumenta à Ioanne contra se adducta, etiam alia complura à posterioribus afferuntur, ad probandum primam materiam secundum suam substantiam corpus dici non posse: sed quoniam magna eorum pars nullam efficacitatem habent, vt ipsimet fatentur, ideo cæteris omissis, duo tantum proponam, in quibus illi magnam vim faciunt. Alterum profitentur se ex Plotino accepisse in 4. libr. 2. Ennead. quod tale est: aliud est quantum, aliud quātitas, sic aliud est magnum, aliud ipsa magnitudo; similiter aliud est corpus, aliud corporeitas: nomen enim concretum significat quiddam diuersum ab eo, quod significatur per nomen abstractum; quantum enim significat id, quod habet quantitatem; magnum significat id, quod habet magnitudinem; corpus significat id, quod habet corporeitatem: atqui nihil dicitur habere seipsum, habēs enim debet esse aliud ab eo, quod habetur; itaque si prima materia est corpus, habet corporeitatem, proinde est quid diuersum à corporeitate, & à magnitudine, ergo non est ipsa corporeitas, & magnitudo, sed est subiectum corporeitatis, & magnitudinis; non est igitur dimensiones sed subiectum dimensionum; proinde si mente ab eis abstrahatur, erit secundum suam naturam penitus incorporea. Deinde argumentum sumunt ex verbis Aristot. qui & in 6. Physicæ auscultationis agens de corpore, & in 2. libro eiusdem operis, & in principio primi ac tertij de Cœlo numerans corpora naturalia, nullam primæ materiæ mentionem facit; sed sola composita, quæ ex materia & forma constant, corpora vocat; materiam igitur non putauit esse corpus, sed solummodo causam internam, & primum principium corporum naturalium. Præterea sæpe Aristotel. quatuor elementa vocat simplicia corpora, quoniam, etsi ex materia & forma constant, tamen simplicia sunt vt corpora, quum ex aliis simplicioribus corporibus non constituantur: at si prima materia corpus esset, non bene elementa vocarentur simplicia corpora, quia daretur corpus simplicius elementis. His igitur omnibus Aristot. testimoniis ostenditur, primam materiam secundum suam naturam non esse corpus. His moti argumentis recentiores omnes asserunt, materiam non habere aliam corporeitatem, quam illam, quæ est accidens de categoria quā-ti; substātiam vero ipsius nulla ratione posse dici corpus, sed esse substantiam incorpoream; quæ fuit tertia opinio à nobis proposita ab initio.

imum gumen tum. *cundū gumen tum.* *ertium gumen tum.* *uartū gumen tum.* *Quintū argumentum.* *Sextum argumentum.*

Propriæ sententiæ declaratio, & comprobatio. Cap. XVII.

QVVM hactenus omnes aliorum sententias exposuerimus, singulorumque argumenta retulerimus, iam ad veritatis declarationem accedendum est. Ego puto primam materiam secundum propriam naturam, & seclusa omni forma esse corpus de categoria substantiæ: quam sententiam, quanquam à nullo

Opinio propria.

nullo recentiorum receptam, nitar & ratione, & antiquorum philosophorum testimonio comprobare. Illud inprimis manifestum est, & ab ipsismet aduersariis concessum, corpus latissime acceptum, quod caduca corpora omnia & sola complectatur, esse supremum genus vniuocum in categoria substantiæ; huic necessarium est vnam aliquam naturam communem respondere ab omnibus caducis corporibus æque participatam, vnde sumatur huius summi generis vniuocatio, & ratio corporis in cunctis corporibus inferioribus; quemadmodum in aliis eiusdem categoriæ generibus & speciebus inspicimus: ratio enim qua viuens est viuens, & qua est genus vniuocum, est anima vegetans; hac quicquid participat, in genere viuentis constituitur: ratio, qua animal est animal, & qua est vniuocum, est anima sensibilis: sic ratio, qua homo est homo, & commune vniuocum, est anima rationalis. Ratio igitur corporis in quonam est constituta? quodnam est illud, quod in rebus naturæ existens facit eas esse corpora de categoria substantiæ? certe necessarium est, vt omnia corpora vna & eadem ratione sint corpora, sicut animalia omnia habent à sensu vt sint animalia: hæc ratio corporis necesse est vt sit vel materia, vel forma, vel nexus formæ cum materia, vel accidens aliquod. Accidens quidem dici non potest, quoniam accidens non est aptum substantiæ essentiam constituere. Forma aliqua dici non potest, iam enim reiecimus illorum sententiam, qui formam corporis æternam in materia statuebant, eaque his temporibus ita est à communi omnium consensu reprobata, & explosa, vt superuacaneum sit, aduersus eam aliquid præterea dicere, sed pro comperto constituendum sit, nullam dari formam corporis. Restat igitur, vt ratio corporis vel sit materia, vel nexus formæ cum materia; illi quidem, qui & formam corporis negant, & materiam secundum se incorpoream esse dicunt, in solo nexu formæ cum materia rationem corporis constitutam esse arbitrantur; proinde, nec materiam solam, nec formā solam, sed ipsarum cōpositionem esse rationē omnis corporeitatis, vt quicquid materia & forma constat, id corpus esse dicatur: hæc plurimorum Latinorum, & omnium recentiorum sententia est, quam si falsam esse ostenderimus, sola materia relinquetur, qua omne corpus dicatur corpus, & quæ sit natura communis ab omnibus inferioribus corporibus æque participata, quæ respondens corpori summo generi in categoria substantiæ faciat illud esse vniuocum. Primum igitur contra illam communem sententiam ita argumentor: ex componentibus incorporeis non potest compositum prouenire corporeum, at secundum eos non minus materia quam forma est incorporea, compositum igitur non potest esse corpus: maior clara est, quia neutrum componentium potest alteri dare corporeitatem, quum ipsum eam non habeat; quare nulla ratio apparet, cur eorum nexus possit facere corpus, imo ratio adest manifesta, cur non possit. Præterea ratio, à qua sumitur vniuocatio cuiuslibet siue generis, siue speciei, debet esse natura aliqua simplex, quæ illi extra animam respondeat, vt patet omnia considerando: nam ratio viuentis est simplex forma, anima nutriens; sic ratio animalis est anima sensibilis; sic ratio hominis est anima rationalis; sic ratio equi est forma ipsa equi, sic dico de aliis omnibus; vtamur igitur argumento tali: magis videtur ratio, qua homo est homo, esse compositio, vel natura aliqua composita, quam ratio corporis, quia species maiorem habet compositionem, quam genus; attamen ratio hominis non est compositio aliqua, sed simplex forma; ergo multo minus ratio corporis debet esse cōpositio, sed debet esse aliqua natura simplex, atqui nulla est in rebus substantia simplex, nisi forma, & materia; ergo duarum altera statuenda est ratio corporis: forma quidem statui non potest; vel enim erit vna aliqua forma generalis, vel cuiusque propria, quæ specifica vocatur, quorum neutrum dici potest; nam generalem corporis formam iam refutauimus, eamque ipsi quoque aduersarij non admittunt; forma vero specifica facit quidem tale corpus, at non facit absolute corpus, nam à forma ignis habet ignis vt sit tale corpus, nempe ignis, sed non vt absolute sit corpus; sic animal à sensu habet vt sit tale corpus, quod animal dicitur, non vt omnino sit corpus; quandoquidem omnis eiusmodi forma materiam restringit, eaque restrictio repugnat naturæ corporis, quod coarctandum non est, si cuncta naturalia corpora complecti debeat: præterea ab vna forma prouenit vnum esse, non plura; ergo si forma animalis dat esse animal, non potest eadem dare esse corpus: adde quod ratio hæc vniuocationis, de qua in præsentia loquimur, vna tantum, & adæquata esse debet; quare si ratio corporeitatis consisteret in forma animalis, solum animal esset corpus, vel omne corpus esset animal, sic dico de aliis singularum specierum siue specialissimarum, siue subalternarum propriis formis: si enim aliqua earum daret esse corpus, similiter quælibet aliarum daret esse corpus, quod quidem absurdum est; quia nulla istarum esset adæquata ratio, qualem in præsentia quærimus, à qua tanquam vna vniuocatio corporis desumatur: quod si dicant, aliam corporeitatem prouenire à forma animalis, aliam à forma lapidis, vt illa solis animalibus det vt sint corpora, hæc vero solis lapidibus, iam non erit corpus genus vniuocum, quum non vna illi in rebus natura respondeat, sed alia ratione hæc res dicatur corpus, alia vero illa, vt enim corpus sit vniuocum, oportet vna & eadem ratione omnia dici corpora. Quoniam igitur ratio corporis

Corpus est generalissimum.

Primum argumentum.

Ratio vniuocationis debet esse simplex.

poris neque accidens aliquod esse potest, neque forma vlla, nec compositio formæ cum materia, relinquitur eam nullam esse aliam, nisi solam primæ materiæ naturam, vt quicquid materiam habet, ab eadem habeat, vt ut corpus de categoria substantiæ; reuera enim in corpore, vt cõmuni genere conuenire nil aliud est, quam conuenire in participatione eiusdem materiæ; quare materia non modo corporea est, sed corpus ipsum, quod in categoria substantiæ summum genus ponitur, idque significare visus est Aristoteles in contextu 54. primi libri de Ortu & interitu, quando dixit, materiam liberam ad opposita esse veluti genus. Argumentum etiam sumere possumus à corpore de genere quantitatis: quum enim duplex sit corpus, vnum de categoria substantiæ, alterũ de categoria quanti, ex natura vnius duci possumus in cognitionem naturæ alterius, nam accidentia sunt euidentiora substantiis; ideo corpus de genere quanti, videlicet trina dimensio, est euidentius corpore de genere substantiæ, & ex eo & in huius notitiam peruenire possumus, quum vnum ab altero inseparabile sit; nam corpus vllum de categoria substantiæ dari, quod dimensiones non habeat, neque possibile, neque (vt mihi videtur) excogitabile est: sed neque trina dimensio esse potest absque substantia corporea, in qua inhæreat, accidens enim sine subiecto existere nequit; substantiis autem incorporeis dimensiones non inesse manifestum est, solis igitur corporeis; quid ergo aliud dicere possumus, quam substantiale corpus esse illam substãtiam quæ tribus dimensionibus subiecta est? etenim substantiam, quæ dimensiones non habeat, nemo vocaret corpoream, & eam in qua insint tres dimensiones, corpoream omnes vocant; videtur namque nomen corporis præcipue dimensiones significare, & inde factum esse vt subiectum ab eo nomen sumpserit, & sit appellatum corpus de categoria substantiæ, quod nil aliud est, quam substantia trinæ dimensioni subiecta; hæc si ita vera sint, vt negari non possint, tali argumento vtamur: illud est primum corpus de categoria substantiæ ordine originis, à quo primo emanat corpus de categoria quanti, & in quo primo inhæret tanquam proprium illius accidens; at prima materia est primum subiectum corporis de categoria quanti, idque ex ipsius materiæ natura primo emanat; ipsa igitur materia est primum corpus de categoria substantiæ. Maiorem propositionem modo declarauimus, minor vero fuit antea diffuse, & abunde demonstrata. Clarissimum certe hoc est, ita mihi quidem res ipsa loqui videatur, quia si materiam mente contemplemur abiunctam à formis, nil aliud concipere possumus nisi corpus quoddam vastum, & indistinctum, & molem quandam vacuam, vt dicebat Plotinus: at formam dum sine materia consideramus, concipimus vt quoddam incorporeum, & indiuisibile, quod postea in materia quanta extendatur: quod si alii tanto sunt ingenii acumine præditi, vt valeant ipsam quoque materiam incorpoream imaginari, ego tamen (vt meam ruditatem fatear) id facere minime possum; imo non solum à natura corporis abiungere mente naturam materiæ nequeo, sed eandem esse puto naturam corporis, & naturam materiæ, hoc enim & ratio, & res ipsa mihi efficaciter persuadet.

Materia ratio corporeis. *Secundũ argumẽ-tũ.*

Eiusdem sententiæ confirmatio ex plurium antiquorum Philosophorum auctoritate. Cap. XIIX.

SEntentiam hanc multorum auctoritate confirmare possumus. Primum quidem non dubito, in eadem fuisse Plotinum, idque manifestum est legentibus quartum librum 2. Enneadis, cuius verba aliqua ante considerauimus, quum de dimensionibus materiæ loquremur, reliqua apud ipsum aliis legenda relinquo: materiam enim corpoream absque dubio ponit & significat ita se habere substãtiam materiæ ad dimensiones interminatas, vt corpus perfectum se habet ad determinatas, & necessarium esse vt dimensiones inhæreant substantiæ corporeæ, interminatæ quidem, & potentiales corpori indeterminato, & potẽtiali, quæ est primæ materiæ natura; terminatæ vero, & actuales corpori determinatæ naturæ, & actuali, & perfecto; reuera enim neque corpus de categoria quanti existere potest sine corpore de categoria substantiæ, neque hoc sine illo. Alexander quoque in secundo libro quæstionum naturalium, cap. 3. aperte dicit, materiam, quæ secundum se omnis qualitatis, & figuræ est expers, esse corpus sine actu. Hæc eadem sententia Simplicii fuit, qui in primo Physicæ auscultationis cõtextu sexagesimo nono probare nititur, materiam esse corpus indeterminatum, & potentiale, & vtitur hoc argumento: illud, per quod differunt materialia ab immaterialibus, est ipsa materia; at per molem, & corporeitatem differunt materialia ab immaterialibus; ergo materia prima est corpus; quæ Simplicii argumentatio est optima, & eandem vsus est Aristoteles in 2. lib. Physicæ auscultationis ad inuestigandum quid sit natura, & in secundo de anima ad indagandum quid sit anima; illud enim est natura, per quod naturalia à non naturalibus distinguuntur; & illud est anima, quo differunt animata ab inanimatis, sic igitur illud est materia, quo differũt materialia ab immaterialibus. Adducit etiam Simplicius locum Aristotelis à nobis antea consideratum in 4. Physic. auscultationis part. 15. vbi Arist. dicit, materiam esse extensionem quandam & molem: neque dicere possumus, Simplicium eo modo id intellexisse, quo Ioannes Grammaticus intellexit, nempe materiam

Alexander. *Simplicius.*

riam esse ipsasmet dimensiones, etenim ipse in contextu 22. primi libri de Cœlo eam Ioannis opinionem impugnat; quare non de dimensionibus loquitur, sed de ipsa materiæ substantia dimensionibus subiecta, & ad hunc sensum locum illum Aristotelis trahit; sed argumentum quoque illud Simplicii, quod exposuimus, ad substantiam materiæ pertinet; qua enim ratione Aristoteles essentiam declarat & naturæ, & animæ, eâdem Simplicius declarat essentiam materiæ, eamque dicit nil aliud esse, quam corpus indeterminatum, quare non potest intelligere materiam corpoream corporeitate accidentali, quia hæc essentiam materiæ non constituit, neque per hanc primo differunt substantiæ materiales ab immaterialibus: sed quisquis in memorato loco verba Simplicii legat, aperte videbit, eum de substantia materiæ loqui, & eam probare esse corpus. Sed & Ioan. Grammatici opinio sententiam nostram confirmat, nam aliorum omnium proxime ad veritatem Ioannes accessit; vidit enim sub nube veritatem, neque eam ita est assequutus, vt se prorsus ab errore immunem seruauerit; nam cognouit substantiam materiæ esse corpus; sed quia non distinxit corpus de categoria quanti à corpore de categoria substantiæ, vnam putauit esse corporeitatem, quæ in dimensionibus consistit, eamque in compositis accidens esse dixit, in materia vero esse substantiam, & ipsammet substantiam materiæ, quum potius debuerit ex dimensionibus, & corporeitate accidentali duci ad cognoscendū substantiale corpus illis subiectum, & ab illis diuersum; quem errorem notasse videtur Auerroes in calce secundi tractatus Epitomes Metaphysicæ, quando dixit, aliquos existimasse corporeitatem, quæ est in prima materia, esse substantiam: itaque si Ioannes dixisset, primam materiam ita esse corpus de categoria substantiæ, vt esset substantia dimensionibus subiecta, non vt esset ipsæmet dimensiones, nihil esset, in quo eum reprehendere hac in re possemus; in hoc tamen eius confessionem accipimus, quod dicit primam materiam esse corpus de categoria substantiæ, quod nos quoque asserimus. Auerroes quoque idem sensit, vt ostendere possumus multa eius dicta perpendendo in variis locis: primum quidem consideranda sunt duo Auerrois dicta, quæ pugnare inter se videntur, eam in 3. Metaphys. Comment. 11. & in 8. Metaphysic. vltimo, & in Epitome Metaphysica tracta. 2. cap. 13. inquit, genera esse composita, & ex materia & forma constare: contra vero in 2. Physicæ auscultationis Commentario 28. & in primo Metaphysic. 17. & in 7. Metaphysicorum 43. & in octauo Metaphysicorum 6. & in eodem loco Epitomes Metaphysicæ dicit omnes partes definitionis esse formas; genus esse formam vniuersalem, differētiam vero esse formam particularem; quæ duo dicta contraria videntur,

Io. Grammaticus. *Auerroes.* *Genera sunt cōposita.*

quia si genus est forma, non potest ex materia & forma constare: non sunt tamen contraria, quia simul vtrumque verum est; diuersis enim modis genus dici potest & forma, & materia, & constans ex forma & materia; ipsum quidem secundum se compositum est, constat enim animal ex forma animalis, & materia illi formæ subiecta, ideo etiam Alexander in secundo libro quæstionum naturalium, capite vltimo dicit, animal significare formam in materia, & eam formam vocat communem; hinc autem fit, vt modo materia, modo forma appelletur: dum enim consideramus ipsum esse talem per formam, non per materiam, dicimus genus significare formam; animal enim non per materiam, sed per formam suam est animal, & ita significare dicitur formam vniuersalem: verum quia animal respectu formæ specificæ locum habet materiæ, ideo animal est in homine tanquam materia, vt ait Porphyrius in capite de differentia, licet secundum se sit per formam animal, & licet ex materia & forma constet. Cæterum Auerroes quando in memoratis locis inquit, genera esse composita, excipit solum generalissimum quod dicit esse simplex, quum omnia subalterna genera sint composita, vnde colligit generalissimum non habere definitionem: quæ Auerrois sententia de supremo genere est rationi maxime consentanea quia esse supremum genus, & ex materia & forma constare implicant contradictionem, & simul existere nequeunt, nam omne habens formam informantem, & restringentem ipsam materiam, habet necessario differentiam constituentem, proinde etiam necessario habet genus, quare non potest esse supremum: itaque si omne genus ex materia & forma constare dixerimus, procedemus in infinitum in generibus, nec ad summum vnquam perueniemus. Quum igitur manifestum sit, Auerroem putasse supremum genus vniuocum in categoria substantiæ esse corpus, idque dicat esse simplex, necessarium omnino est, vt sit vel sola forma, vel sola materia; forma sola esse non potest, quia forma sola non patitur, nec recipit, summum autem genus patibile maxime est, & recipit omnes inferiores differentias diuidentes, sicuti materia recipit formas: adde quod si esset forma, non esset forma abiuncta à materia, sed forma materialis, esset igitur forma in materia, sicut alia quoque inferiora genera, quare non esset simplex, neq; supremum, siquidem omnis forma materialis materiam præsupponit, vtpote natura priorem: restat igitur vt sit sola materia, eaque est Auerrois sententia in prædicto loco Epitomes Metaphys. vbi ait: [*genus generalissimum nō habet definitionem. & nihil est eo propinquius primæ materiæ*] & in Cōment. 43. septimi Metaphys. inquit, genera distingui inter se quatenus alia sunt similiora formæ, alia vero materiæ, quū n. officiū formæ sit coar-

Genus varijs modis forma, compositum & potest *Solum genus supremum simplex est.*

sit coarctare, ac distinguere, sequitur vt inferiora genera tanquam restrictiora, & distinctiora magis habeant rationem formæ, superiora vero, & communiora magis habeant rationem materiæ; reuera enim genus inferius in categoria nobilius, ac perfectius est genere superiore, ei namque tanquam materiæ formam superaddit, quare ad illud eam habet rationem, quam forma habet ad materiam, & perfectio ad perfectibile, & actus ad potestatem: quamobrem necessarium videtur, vt, quoniam ad genera superiora ascendentes, quanto magis ascendimus, tanto ad materialiora, & magis potentialia transimus, neque in infinitum ascendimus, desinamus tandem in supremo, quod sit pura materia, hac enim nihil in genere substantiæ potentialius, atq; imperfectius datur: recte igitur Auerroes dixit generalissimum esse proximum, & simillimum primæ materiæ, & esse simplex, genera vero subalterna habere compositionem, atque ex materia, & forma constare. Cæterum quærere aliquis posset, cur Auerroes dixerit, corpus supremum genus esse proximum primæ materiæ, nec dixerit esse materiam ipsam, si nil aliud significat nomen corporis, nisi ipsammet materiam. Ad hoc facilis erit responsio, si materiæ & generis tum discrimen, tum conuenientiam intellexerimus: loquitur hac de re Alexander in secund. libr. naturalium quæstionum, cap. vltim. sed ea quæ ab ipso ibi dicuntur, adeo leuia sunt, vt ad propositum nihil conferant; sumit enim Alexander genus logice potius, quam naturaliter, nempe vt est in animo, & vocatur vniuersale post multa, non vt significat naturam communem, quæ extra animam in rebus existit, diciturque vniuersale in multis; sic autem facile ipsi fuit generis & materiæ, discrimen considerare; nos vero non de conceptione animi loquimur, sed de ipsa re, quæ extra animam conceptui generis respondet, & quærimus quomodo genus hoc, realis hæc natura ab ipsa materia distinguatur. Rem hanc doctissime, ac profundissime declarat Auerroes in 6. Commentar. 8. Metaphysic. & docet materiam, & genus esse idem re, sed ratione distingui, animal enim quod est in speciebus, est tum materia, tum genus specierum, genus quidem, quatenus est id, quod respondet conceptui in animo existenti, & ita sumitur ad modum totius; materia vero, dum sumitur ad modum partis; si enim sumatur vt hominis pars essentialis, hoc modo non est hominis genus, nec de homine prædicatur, quia nulla pars de suo toto prædicatur in casu recto, & nullum totum est sua pars, proinde possumus dicere non esse veram hanc propositionem, homo est animal, dum sumitur animal vt materia, & pars hominis, homo enim non est sua materia; patet igitur animal acceptum ad modum partis esse materiam hominis, non genus: si vero sumatur animal non vt pars hominis, sed vt to-

A tus homo potestate, & confuse consideratus, hæc propositio est vera, homo est animal, & animal sumitur pro genere, pars ad modum totius, non ad modum partis; ideo Aristotel. in context. 3. & vltim. 8. Metaphysicorum dixit materiam & formam idem significare, cum discrimine tamen actus & potestatis; nam materia hominis est potestate idem homo, qui postea per formam fit homo actu; & Auerroes dicit, materiam non prædicari de composito quatenus est eius
B materia, sed quatenus est eius genus, & sumitur ad modum totius, nempe vt est potestate totum compositum; eadem ergo est res, quæ alia ratione vocatur materia, alia genus. Ad hanc generis & materiæ conuenientiam respexit Arist. in context. 54. primi lib. de ortu & interitu, quando dixit materiam esse veluti genus, & in eodem libr. in cap. de accretione, dum materiam sæpe vocauit genus commune. Hæc omnia, quæ in animali considerauimus, si supremo generi cor-
C pori applicemus, tota rei veritas de prima materia in lucem prodibit; corpus enim significat ipsam primam materiam, & ipsi tanquam generi nil aliud in rebus respondet, nisi prima materia, sed sumi potest corpus & ad modum partis, & ad modum totius; vt respectu elementi corpus est tum materia, tum genus; est enim genus ignis quatenus est potestate ignis, & totum ignem significat confuse, materia vero quatenus est altera pars substantiæ ipsius ignis, quæ
D potentiam habet recipiendi formam, per quam fiat ignis actu, qua ratione corpus non est genus ignis, nec de ipso prædicatur in recto, sed est ipsamet prima materia, nempe corpus nulla differentia constituente coarctatum, sed simplex, & omni carens compositione; ideo eadem differentia vocatur diuisiua respectu generis considerati quatenus est genus, hoc est, quatenus est totum quoddam commune; & vocatur constitutiua, dum idem genus consideratur vt illi sub-
E stratum tanquam materia, quæ à forma perficitur. Possumus autem ex ipsa elementi natura sumere pro hac sententia argumentum validum: nam si ab aliqua specie auferatur mente differentia constituens, remanet natura communior, quæ vocatur genus, vt si dematur ab homine rationalitas, remanet animal, & sic de singulis; ignis autem ex prima materia, & propria forma constat, ideo si propria ignis differentia, quæ ipsius forma est, auferatur, rema-
F net eius genus, atqui ablata forma ignis nil remanet nisi prima materia, ergo prima materia est genus ignis; non est autem aliud ignis genus, nisi corpus, ergo prima materia est corpus, nec reuera dicere aliud possumus; ignis enim & ignis est, & absolute corpus, habet autem à sua forma vt sit ignis, quare non habet ab eadem vt sit corpus; hoc igitur habet à materia, quũ nihil in igne sit præter propriam formam, & primam materiam. Ratio igitur manifesta est cur dixerit Auerr: nihil

nihil esse primæ materiæ propinquius, quam generalissimum, nec dixerint generalissimum esse ipsammet materiam; quamuis enim eadem res sit, alio tamen modo dicitur matera rerum omnium, alio genus generalissimum res omnes complectens: dum enim sumitur ad modum partis, est prima omnium rerum materia, quæ est potestate res omnes & fit singula res per receptionem formæ; dum autem sumitur ad modum totius, & vt confuse omnia complectitur, & de omnibus prædicatur, ita est omnium genus; neque ob aliam rationem dicitur genus habere in se differentias potestate, non actu, & species omnes esse in genere potestate, nisi quia genus est materia; etenim materia potestate habet omnes formas, ad quas recipiendas dirigitur, & est potestate omnia, quæ ex ea fieri possunt: ob hanc igitur considerationum diuersitatem non dixit Auerr. genus generalissimum esse primam materiam, sed dixit nihil eo esse propinquius primæ materiæ: hæc omnia ex Auerrois verbis colliguntur in illo 6. Comment 8 Metaphysic. dum docet, quomodo genus differat à materia: quem locum Ioannes Gandauensis certe non vidit; quia si vidisset non profiteretur, se huius distinctionis inuentorem fuisse, vt in 7. Physicorum quæstione vltima gloriatur. Ponitur etiam clare tota hæc veritas ab Auerroe in 2. tractatu Epitomes Metaphys. cap. vlt. vbi non omnino reprobat Auic. sententiam, quod materia sit corpus, sed solum si ab Auicenna id non recte sumatur: nam (inquit) quum dicimus materiam esse corpus, duobus modis id possumus intelligere; primo, vt sit corpus per formam corporis æternam, & distinctam à formis elementorum, quo quidem modo quisquis dicat materiam esse corpus, decipitur, quia materia sic non est corpus: altero modo potuit Auicenna intelligere non quidem formam aliquam in prima materia distinctam à formis elementorum, sed naturam inclinationis aduenientis primæ materiæ, quæ est veluti genus formis elementorum, qua ratione si Auicenna intellexit materiam esse corpus (inquit Auerroes) dictum eius verum est, ita me Diiament; & hinc infert statim corpus esse amplissimum genus vniuocum, quod in indiuiduis substātiæ reperiatur. His Auerrois verbis tota rei veritas pulcherrime, & apertissime continetur; nam concedit Auer. materiam esse summum genus in categoria substantiæ, si modo sumatur vt genus, id autem est, si sumatur vt inclinata ad formas elementorum, quod est eam sumere ad modum totius, & quatenus potestate est ipsa elementa tota; vnde colligit corpus esse genus vniuocum, cui respondet in rebus vna communis natura, quæ est natura primæ materiæ; hoc igitur modo non negat Auerroes materiam esse corpus, idque ita aperte, vt nullus cauillandi locus relinqui videatur. Notandum autem est, Auerroem ibi

Corpus alio modo est genus generalissimum, alio modo est prima materia.

Nota alia Auerrois verba.

A solas elementorum formas nominare, non quod neget corpus esse genus etiam mistorum, sed quia materia primum recipit formas elementorum, deinde per eas etiam formas mistorum, ideo satis habuit formas elementorum nominare, ad quas materia est immediate propensa. Præterea aduertendum est, Auerroem non absque artificio dicere corpus esse supremum genus vniuocum, quod reperiatur in indiuiduis substantiæ, nec dicere in categoria substantiæ,
B quia ipsum considerat non prout est conceptus animi, & vniuersale post multa, sed prout est natura communis extra animam existens in indiuiduis, & illi conceptui respondens, quæ dicitur vniuersale in multis; per hanc enim fit, vt corpus sit genus vniuocum, sicut antea dictum est. Ex his obiter colligere possumus Latinorum errorem, qui distinguunt genus physicum à genere prædicamentali, quod vocant genus logicum; genus enim physicum in-
C quiunt esse genus subiectum, id est, materiam vnam; genus autem logicum esse genus prædicabile, quare putant substantiam æternam, & substantiam caducam in genere physico non conuenire, quia communem materiam non habent, ideoque dicunt has substantias differre inter se plus quam genere, nempe physico, conuenire tamen in genere logico, hoc est, in vno communi conceptu vniuoce prædicabili de omni substantia tam æterna, quam caduca: quæ
D sententia iure à Zimara refellitur in Theorem. 62. quoniam hæc duo genera re distinguenda non sunt, quum non detur vnum sine altero, & sint vnum re, duo autem ratione; nam genus prædicabile non potest vocari vniuocum, nisi ei extra animam vna communis natura respondeat, proinde vanus est ille conceptus, cui nulla respondeat in rebus communis natura; propterea substantiæ à materia abiunctæ, & corpora cælestia, & corpora inferiora nullum habent
E commune genus prædicabile vniocum; quum enim in materia non conueniant, in nulla communi natura participata conuenire possunt, sed supremum genus in categoria substantiæ vniuocum est corpus sola inferiora complectens; quia hæc communi materia participant, à qua hæc vniuocatio prouenit. Volo etiam ad nostræ sententiæ comprobationem verba quædam Thomæ, & Caietani adducere: quum enim Thomas in prima parte Summæ, quæst. 15.
F articulo tertio dicat in Deo esse ideam primæ materiæ, non tamnn aliam ab idea compositi, ibi Caietanus quærit, cuiusnam compositi idea sit idea primæ materiæ iuxta Thomæ sententiam; & respondet hanc esse ideam corporis, quod est genus in categoria substantiæ: vel igitur veritatem hanc cognouit Caietanus, corpus de categoria substantiæ esse ipsammet materiam naturam, vel ipsa rei veritas ipsum ad ita loquendum induxit.

Latinorum error de genere logico distincto a genere physico.

Caietanus.

Distin-

Distinctio trium acceptionum corporis, & cuiusdam dubij solutio. Cap. XIX.

VEritate ita declarata, ac demonstrata, vt omnia aduersantia argumenta facile soluantur, sciendum est, corpus de categoria substantiæ accipi duobus modis, sed altero in duos diuiso, tres oriuntur: primum enim sumitur pro corpore perfecto, & existentiæ actum per se habente, quod quidem non modo est corpus, sed etiam tale corpus, & certæ alicui naturæ alligatum, & hoc ex necessitate est compositum ex materia & forma constans: quæ prima acceptio dici potest præcipua, & prima primitate euidentiæ, ac perfectionis: secundo modo sumi potest corpus pro corpore indeterminato, & nulli certæ naturæ alligato, quod sit tantum modo corpus, sed non tale corpus, idq; significat ptimam materiam; & hæc quoque acceptio dici potest præcipua & prima, sed alio modo, nempe primitate causæ & originis: hic modus diuidi potest in duos: vnus est, vt nomine corporis significetur materia sumpta vt materia; non vt genus, nempe considerata ad modum partis, & de nullo naturali corpore perfecto prædicata in recto, quæ dicetur secunda corporis acceptio; alter vero est, vt sumatur materia vt genus, & ita nomen corporis significabit corpus secundum se indeterminatum, sed potestate determinatum, quatenus est potestate omnia naturalia corpora perfecta, & de iis prædicatur, & sumitur ad modum totius, ita vt vera sit hæc enũciatio; homo est corpus, quæ erit tertia acceptio corporis. Hac distinctione multas difficultates soluemus: nam si primo modo sumatur corpus, fatemur primam materiam ita corpus non esse, quippe quæ non est perfectum corpus, sed est tamen ratio, & inchoatio omnis corporeitatis in rebus, ex qua omnia corpora sublunaria dicuntur corpora, licet non sit corpus actu per se existens, & nobis euidens: secundo tamen, ac tertio modo materia dici potest corpus, scilicet imperfectissimum, & nulli certæ naturæ alligatum, vt iam dictum est. Soluitur autem per hæc quoddam exoriens dubium: nam dicere solent substãtias positas in linea media categoriæ substantiæ esse solas compositas, quum substantiæ simplices in lateribus potius, quam in linea media collocentur; quomodo igitur corpus, quod est supremum genus, potest esse simplex, quum in linea media contineatur? ad hoc dicere possumus esse quidem compositas omnes substantias, quæ in media categoriæ linea ponuntur, nempe omnia genera & species, sed vno excepto generalissimo, quod ex necessitate est simplex, vt antea & Auerrois testimonio, & ratione demonstrauimus: quod vero dicitur substantias simplices in lateribus esse ponendas, verum est de solis formis, non est verum de materia; manifestum enim est in lateribus solas diffe-

A rentias poni, quæ non sunt nisi formæ; genera vero, quæ respectu specierum locum habent materiæ, in linea media colocari: qui vero diceret, materiam in altero latere locandam esse, ridiculum se omnibus præberet, quia sic diceret eam fungi officio differentiæ, quod repugnat penitus naturæ materiæ, quæ nec certam rei naturam constituere, nec rem à re distinguere apta est: nullus igitur in categoria substantiæ relinquitur materiæ conueniens locus, nisi qui su-

B premus omnium in media linea est, quatenus materia est corpus, & cummunissima natura participata ab omnibus in illa categoria, & de omnibus prædicata, in qua omnia conueniunt. Dicere tamen etiam possumus hoc quoque supremum modo aliquo esse compositum: quanquam enim secundum suam naturam simplex est, potestate tamen est compositum, quatenus est potestate omnes suæ species, quarum quælibet ex materia & forma constat: sic autem in

Solutio secunda.

C gradibus categoriæ substantiæ optimus ordo seruatur; nam species infirma est actu composita, neque in ea remanet potestas vlla ad maiorem compositionem, quia iam habet vltimum actum; genera vero intermedia composita quidem sunt, sed actu imperfecto, & misto cum potestate, & aptitudine ad alium præstantiorem actum, & ad aliam compositionem: restat igitur vt supremum genus sit compositum potestate solum, non actu; quia si esset actu compositum,

Nota ordinem in gradibus prædicamenti substantia.

D non esset supremum, sed aliud supra se genus haberet. Hoc igitur modo prima materia locatur in media linea categoriæ substantiæ, & locum habet supremum, & dicitur corpus, idque simplex secundum propriam naturam, potestate tamen compositum, quia potest quamlibet specierum suarum formam recipere, & ita ad quamlibet contrahi, & fieri tale corpus.

E

Solutio omnium argumentorum pro aliorum opinionibus adductorum. Cap. XX.

REliquum est vt omnia trium dictarum sectarum argumenta soluamus. Prima secta ad probandam in materia prima formam illam corporis æternam, vtebatur primum tali argumento; nisi hæc forma detur, fiet creatio ex nihilo: ad hoc neganda est consequentia: ad probationem autem dicimus, productionem esse composito attribuendam, non formæ; id enim

Ad primum pro forma corporeitatis.

F quod propriè generari dicitur, nõ est forma, sed compositum; ideo ad euitandam creationem satis est, si compositum ex præsupposita materia producatur; forma vero non est ens per se completum, quod produci dicatur, sed est perfectio alterius quæ si tota producitur, non ob id creatur, quia ad euitandam eius creationẽ satis est si præsupponatur materia, è qua educatur: quod hoc modo creatio nõ euitatur, ne ipsi quidẽ aduersarii eã euitare possũt, vt supra considerauí-

tauimus, quando argumentum hoc aduersus eos retorsimus: necesse enim est si res aliqua sit generanda, vt producatur ab agente noua perfectio, quæ prius non fuerit, itaque hæc creabitur, si illa est creatio; non est tamen creatio, quia sic agens non producit rem aliquam nouam, dum de potestate materiæ formam educit, sed potius rei, quæ præerat, nouam perfectionem largitur; hæc autem apud Aristotelem est generatio, non creatio, quia præsupponitur materia, ex qua educatur forma: de forma quidem abiuncta à materia argumentum esset efficacissimum; hæc enim si ab agente produceretur, vtique creari diceretur, vt nos Christiani asserimus, Angelos olim à Deo fuisse creatos, & humanas animas quotidie à Deo creari, non de potestate materiæ educi; sed huiusmodi productio Aristoteli cognita non fuit.

Ad secundum. Ad secundum argumentum, quum dicitur, corpus est genus vniuocum, ergo illi vna realis natura respondet, concedimus hoc: quum vero additur, hæc est forma corporis, hoc negandum est; negamus enim tertium illud ab iis iactum fundamentum, quo statuebant, rationem vniuocationis semper esse formam; fatemur quidem cum Auerroe, genus esse formam vniuersalem, sed excepto solo supremo genere, quod est sola materia; ipsam enim Auerroes iam expresse excepit, vt iam ostendimus; per materiam enim satis superque seruatur id, quod illi dicunt, nam hæc non interit vnquam, quia nulli rei naturali corporis natura repugnat; patet igitur, solam primæ materiæ naturam & vitare creationem formarum, & corporis vniuocationem constituere; cuius natura in rerum generatione & interitu nunquam interit, quia est omnibus necessaria.

Ad argumenta Io. Grammatici. Ioannis autem Grammatici argumenta solutione non egēt; iis enim nil aliud ostenditur, nisi materiam esse corpoream, & habere trinam dimensionem ab ea inseparabilem, quod nos quoque asserimus: at non probant materiam esse essentialiter trinam dimensionem: ideo si consequens hoc ipse ex iis argumentis deducat, negandum est; nam est quidem materia corpus trinæ dimensioni subiectum, sed non est ipsamet trina dimensio.

Ad arg. pro opinione communi. Consideranda manent argumenta pro tertia secta, quæ omnino negat materiam esse substantiale corpus, sed incorpoream penitus esse dicit; horum aliqua ab ipso Ioanne contra se adducta & soluta sunt, aliqua vero ab illius sententiæ sectatoribus proposita, quæ omnia expendenda à nobis sunt.

Ad primum responsio Ioannis. Primum Ioannis ab ipsomet optime soluitur, dicendo in interitu corporum naturalium non dimensiones ipsas interire, sed terminos tantum dimensionum, vt nos iam declerauimus.

Ad secundum responsio Ioannis. Ad secundum respondet Ioannes, dimensiones in corporibus perfectis esse accidentia, sed in ipsa materia esse substantiam, idque non esse absurdum, quum etiam in aliis hoc idem videamus; nam calor in mistis est qualitas, in igne autem substantia, quia est forma ipsa ignis.

Responsionis impugnatio. Hæc Ioannis responsio omnino reiicienda est, quum innitatur falso fundamento, quod possit eadem res in hoc esse accidens, & in illo substantia; id enim quod secundum propriam naturam est quantitas, vel qualitas, non potest non vbique eandem conditionem seruare; nec video qui fieri possit, vt calor idem in misto manens, qui in elemento fuerat, non mutet speciem, mutet tamen genus, hoc enim ne imaginabile quidem est.

Responsio vera. Nos igitur dicimus, argumentum hoc contra Ioannem esse efficacissimum, & insolubile, sed nobis non officere, quippe qui non asserimus, substantiam materiæ esse ipsasmet dimensiones, sed dimensiones dicimus esse accidens, & proprietatem insequentem substantiam materiæ, & ab illa diuersam.

Ad tertium responsio Ioannis. Ad tertium negat Ioannes falsitatem consequentis, & longo sermone nititur demonstrare, materiam debere esse affectam, si ex ea debeant omnia fieri, quia si esset penitus informis, & inaffecta, esset nihil, & exprimi nullo modo posset: fatetur igitur, materiam dici modo quodam affectam atque formatam, dum dicitur esse trina dimensio, neque hoc repugnare naturæ ipsius materiæ, quæ non debet esse nihil, sed aliquid.

Responsionis correctio. Hæc Ioannis responsio melius est declaranda; ipse namque non videtur rei veritatem plene fuisse assequutus, ideo nec bene eam exprimere potuit:

Forma dupliciter accipitur. duobus modis solet acipi nomen formæ; vno modo pro illa, quæ est altera pars compositi, & informat materiam; altero modo pro quidditate & essentia cuiusque rei, siue compositæ, siue simplicis; primo igitur modo materia est informis, sed non secundo;

Quomodo materia secundum se habeat formam & affectionem. quum enim omnis forma materiam informans restringat ipsam, & reddat alligatam alicui certæ naturæ, omnis talis formæ ipsa materiæ essentia expers esse debet, & ita est informis; habet tamen formam secundo modo, quia habet propiam essentiam, & proprium quid est, vt nos antea demonstrauimus; siquidem non debet esse nihil, sed aliquid; & hæc materiæ essentia non est alligata alicui certæ naturæ, quare non repugnat materiæ hoc modo formam habere: affecta etiam potest esse materia, dummodo non tali affectione, seu tali accidente, quo eius natura coarctetur, & alligata significetur; at trina dimensio interminata non coarctat materiam ad vllam certam naturam, quum sit accidens communissimum, & necessarium omni corpori naturali, per quod materia manet libera ad omnes formas indistincte recipiendas. Quod igitur dici solet, materiam secundum essentiam suam esse informem, & inaffectam, id ita intelligendum est, vt solum negetur eam habere talem formam, vel talem affectionem, per quam materia ad certam aliquam naturam restringatur.

Ad quartum responsio Ioannis. Ad quartum Ioannes optime respondet, materiā esse secundum se corpus infinitum, non

non quidem infinitum actu, quia tale infinitum non datur, sed infinitum per mentalem abstractionem à finibus ac terminis; semper enim est actu sub terminis, & finita; sed quia secundum propriam naturam nullos sibi certos fines praescribit, ea ratione vocatur corpus infinitum, hoc est, non ex seipso finitum, qua de re antea plura diximus, quum de materiae dimensionibus loqueremur. Haec sunt argumenta à Iohanne contra se adducta, & soluta, quibus tertia illa sententia comprobatur, quod materia secundum se incorporea sit. Soluenda manent alia argumenta à recentioribus adiecta, ad eiusdem sententiae confirmationem. [Ad quin-] Ad primum sumptum à corpore & corporeitate, tanquam à concreto, & abstracto, dicimus nomine corporis duo in praesentia posse significari: vel enim vtrumque simul corpus denotamus, vnum de categoria substantiae, alterū de categoria quanti, simul iuncta, hoc est, substantiam quantam: vel solam subiectam substantiam absque dimensionum consideratione: si primo modo sumatur corpus, vtique aliud est corpus, aliud corporeitas; corpus enim dicitur totum coniunctum, corporeitas vero solas denotat dimensiones, quae in illo habent locum formae, licet ex eis & substantia subiecta non fiat vnum nisi per accidens; in tali autem vno aliud est quidditas, aliud est id, cuius est quidditas, vt ait Aristoteles in contex. 20. lib. 7. Metaph. & ita aliud est corpus, aliud corporeitas; corpus enim significat substantiam quantam: corporeitas vero solam quantitatem. At si secundo modo materiam dicamus corpus, substantiam simplicem dicimus, quae est vnum per se, quare corporeitas nil aliud significabit, quam ipsammet essentiam materiae; quaerere igitur an differant corpus, & corporeitas, est quaerere, an in eo, quod est vnum per se, differat quidditas ab habente quidditatem Arist. quidem in 7. Metaphys. contex. 20. & 21. inquit idē esse quidditatē, atq; habens quidditatem, nempe in eo, quod sit vnum per se, sed nō in vno per accidens: tamen in 3. lib. de anima, contex. 9. & in 1. de Coelo 92. dicere videtur aliud esse quidditatē, aliud habens quidditatē. Sed hac de re nobis in praesentia disputādum non est: satis esse debet, si dicamus, quando materia hoc modo vocatur corpus, ita se habere corpus illud ad corporeitatē, vt Coelum ad Coeleitatem; nomine enim caeleitatis significamus ipsam Coeli quidditatem, siue sit idē quod Coelum, siue non idem; ita igitur nomine corporeitatis quidditatem materiae significamus, quia ponimus materiam essentialiter esse corpus: vtrum autem illa corporeitas differat ab habente corporeitatem, nihil ad rem, quia neq; id asserere, neq; negare nobis obest, dū sumitur corporeitas pro ipsa materiae essentia distincta à dimensionibus; quoniam ad nos non attinet quaerere, an differant quidditas, & habens quidditatem, praesertim in simplicib. substantiis, cuiusmodi & Coelum & materia prima esse statuuntur. Postremū argumentum, quod ex verbis Aristotelis in variis locis sumitur, facile soluitur [Ad sextū] quod enim saepe naturalia corpora numerans nullā materiae mentionem faciat, hoc certe nihil est; solet enim Arist. sola corpora perfecta, & actu existentia enumerare, quia cum horū numeratione simul materia numeratur; quū materia non sit aliud corpus ab his perfectis corporibus distinctum, sed sit haec omnia, quia nunquam reperitur nisi formata: sic neq; genus aliquod existit extra species suas, proinde earum numeratione dicitur numerari, vt in illis apud Aristotelem locis notare possumus; nominat enim in corporib. naturalibus, stirpes, & animalia, non tamen nominat viuens cōmune earum genus: quid igitur? nominat ne ibi omnia viuentia, an non omnia? absq; dubio nominat omnia, licet non nominet viuens genus, quia omnium specierum nominatione numeratum, & comprehensum genus esse intelligitur: itaque dicendum est, non nominari ibi corpus, quod est omniū genus materiam primam significās, quia sat est omnes eius species nominari, in quibus generis natura comprehenditur: esset quidem mancus Aristot. si in illa emuneratione aliquam speciem nō nominasset, aliis eiusdē generis nominatis: quoniam vna in aliis non continetur; sed nominans oēs species omisso genere, mancus dici non potest. Elementa vero solent appellari simplicia corpora respectu aliorum perfectorum, & actu existentium corporum: mista namq; in elementa dissoluuntur, haec vero non amplius in alia, quae per se existant actu; itaque dicuntur simplicia comparatione omnium inter se specierum corporis, non comparatione generis: idq; ita est manifestum, vt puerilis admodum haec argumentario dicenda sit; etenim dimissa ēt hac nostra de prima materia opinione, nonne secundum oēs commune est elementorū genus corpus? nonne quodlibet genus specie sua simplicius est, quū species praeter genus differentiam habeat adiectam; igitur si efficax eorum argumentum est, datur etiam secundum ipsos corpus simplicius elementis, quod est eorum commune genus: quare ab ipsis quoq; aduersariis soluendum est argumentum, quum eis non minus, quam nobis officere videatur.

Epilogus omnium, quae de prima Materia dicta sunt. Cap. XXI.

HAEc omnia, quae de prima rerum materia à nobis declarata fuēre ordine seruato à notioribus, & facilioribus cognitu ad ignotiora, ac difficiliora, si epilogo colligere velimus ordine naturae seruato, ab ipsa materiae natura, & substantia ordiemur, deinde ad proprietates, quae ab ea emanant, & inseparabiles

biles sunt, & ab his demum ad ea, quæ ipsi materiæ accidunt, & sunt ab ea separabilia, progrediemur: dicemus enim, primam materiam suapte natura esse corpus de categoria substantiæ indeterminatum, nulli terræ naturæ alligatum, & aptũ omnia fieri, quod significat corpus generalissimum in categoria substantiæ, & ipsum vniuocum esse facit; ideo in ipsa materiæ natura nullus actus inest, sed est substantia quædam indeterminata, potestatem habens recipiendi quemlibet actum. Ab hac materiæ natura duæ B proprietates emanant, quæ ab ipsa nunquam separantur: vna est quantitas nullum secundum se terminum habens; prima enim radix & fons à quo in rebus naturalibus quantitas, ac dimensio deriuatur, est ipsa natura materiæ: altera vero est potestas illa vniuersalis recipiendi omnes formas indistincte; quæ si ad materiam referatur vt absolute, & in prima notione acceptam; est proprietas eius naturam consequens: si vero consideretur materia cum respectu ad alia, & vt C principium, & materia aliorum est, hæc eadem potestas vniuersalis de essentia materiæ est, quia est ratio formalis; constituens primum materiale principium. Demum accidunt materiæ

A priuatio, & potestas particularis, quæ cum priuatione est coniuncta; priuatio enim connotat alteram formam, quæ est generationis terminus à quo; quare in aduentu formæ recedit & simul etiam interit potestas particularis, quæ illam tantummodo formam, quæ acquisita est, respiciebat: hæ itaque neque de essentia materiæ sunt, neque eam consequuntur, sed ei prorsus accidunt, & ab ea possunt separari. Hoc tamen in his omnibus est discrimen, quod sola priuatio meretur nomen principii distincti à principio materiali, sed non quantitas, neque potentia materiæ; nam priuatio propriam principii rationem habet, distinctam à ratione materialis principii; est enim terminus generationis à quo, & est illud non esse, quod ex necessitate omnem generationem præcedit; ratio autem principii materialis est, vt sit subiectum generationi, quod idem maneat sub vtroque contrario termino; quantitas vero & potestas materiæ nullum habent propriam principii rationem, sed sunt subiectæ materiæ conditiones necessariæ, ideo nullum principium à materiali principio distinctum constituunt.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI LIBER DE NATVRA.

Quid sit Natura. Cap. I.

DE rebus naturalibus diffuse ac diligenter acturus Aristoteles non absque ratione in ipsomet naturalis philosophiæ limine de natura agere constituit, quandoquidem nihil est naturalius natura ipsa; & affirmare etiam absque dubio possumus, totum philosophi naturalis negotium consistere in contemplatione E naturæ, quod Aristoteles ipse significauit, dum frequenter eam disciplinam vniuersam appellauit scientiam de natura. Quoniam igitur magni momenti est, imo & summopere necessarium philosopho naturali nomen naturæ intelligere, de hoc ego aliqua dicere, & quæ ab Aristot. in 2. Phys. hac de re traduntur, quum præsertim ab aliorum opinione dissentire me ipsa ratio cogat, quantum in me est, explanare cõstitui. Duo autem sunt, in quo-

F D rum consideratione in tota hac mea disputatione versaturus sum; vnum est, quid sit natura; alterum vero, quænam sit. Quid sit natura, ab Aristotele declaratum habemus hac definitione; *Definitio naturæ.* Natura est principium motus & quietis in eo, in quo primo inest, per se, non per accidens: in qua definitione verba singula, & multa, quæ satis trita atque vulgata sunt, consulto prætereo; id potissimum censeo esse animaduertendum, naturam in rebus naturalibus causam esse motus, *Natura est causa motus & in eodem, & in alio.* nõ solum in eo ipso corpore, in quo inest, quam immanentem motum vocant, verum etiam in alio, & extra, quem transeuntem appellant; motus enim ignis à medio prouenit ab ipsa ignis natura, tanquam ab interno principio, & dicitur operatio immanens, quoniam in ipsomet igni recipitur: at calefactio, qua extra ignem aliud aliquod corpus incalescit, quæ dicitur operatio transiens, non minus prouenit à natura ignis; sicut enim ignis per suam naturã ascendit, ita per suam naturam calefacit alia: Arist. autem per solas operationes immanẽtes definire natu-

ram

rum voluit; nempe per motum & quietem in eo ipso corpore, in quo natura ineſt; non quod negauerit eiusdem operationes tranſeuntes; negari etenim non poſſunt, ſed quia per tranſeuntes non diſtinguitur natura ab arte, neque declaratur quid ſit natura, quum ars quoque ſit principium motus recepti in alio: quoniam igitur naturæ proprium eſt, motum per ſe producere in illomet, in quo ipſa ineſt, corpore, neque id vnquam competit arti, niſi per accidens, videns Ariſtot. per hoc optime declarari quid ſit natura, & diſtingui naturam ab arte, per hoc ſolum, neglecto altero, naturam definire conſtituit; nec tamen negaret naturam eſſe principium, & cauſam motus etiam in alio. Eſt igitur natura per ſe principium motus in eo, in quo ipſa eſt: proinde naturale illud eſſe intelligitur, quod tale in ſe principium habet, hoc eſt, internam propenſionem ad motum; quare is quoque motus vocatur alicui corpori naturalis, qui proueniat ab interno principio, hoc eſt, qui fiat cum interna propenſione illius corporis ad talem motum.

An Natura ſit principium motus actiuum, an paſſiuum, opinio Auicennæ, & eius confutatio. Cap. II.

IN hac naturæ definitione plura eſſent conſideranda, quæ miſſa facimus, quia tum ab interpretibus Ariſtotelis declarantur, tum etiam fortaſſis aliquando à nobis declarabuntur, ſi datum fuerit vt in libros phyſicos poſſimus edere commentarios; nunc illud explicandum eſt, cuius potiſſimũ gratia hæc de natura ſcribere conſtituimus, vtrum in hac naturæ definitione principium motus ſit intelligendum actiuum, an paſſiuum; de hoc enim non idem omnes ſenſiſſe videntur. Auicenna putauit, actiuum tantum principium intelligendum eſſe, id enim videtur ſignificaſſe Ariſtot. qui ſtatim poſt allatam hanc definitionem ſeparans per eam naturalia à non naturalibus inquit, arte facta non habere in ſeipſis factionis principium, quum igitur per hoc ſeparet naturalia à non naturalibus, vult naturalia habere in ſe actiuum principium motus, nam factionis principium non eſt niſi actiuum. Conſueuit etiam Ariſtoteles cauſam effectricem appellare principium vnde motus; credibile ergo eſt in hac definitione principium motus ſumi pro principio actiuo. Hæc tamen ſententia non eſt conſona verbis Ariſtotelis, qui poſtea inquit, non ſolam formam, ſed etiam materiam dici naturam: materiæ autem nullam tribui poſſe actionem certum eſt, ſed paſſionem tantummodo; non poteſt igitur materia eſſe principium motus niſi paſſiuum, proinde in ea definitione neceſſe eſt ſignificari etiam principium paſſiuum. Præterea Ariſtotel. in context. 32. lib. 8. inquit, elementa habere in ſe principium motus non actiuum, ſed paſſiuum, & loquitur de ipſorum motu naturali, ergo putat, naturam eſſe etiam principium motus paſſiuum. Sumitur etiam contra Auicennam argumentum à cœleſti corpore, in quo negare non poſſumus, ineſſe naturam vt internum principium motus, qui cœlo dicitur naturalis, id enim aſſerit Ariſtoteles manifeſte in context. 5. libr. 1. de Cœlo; attamen nulla eſt in eo corpore natura, quæ ſit actiuum principium motus, ſed ſolum, quæ eſt principium paſſiuum, vt alio in loco demonſtrabimus; ergo fatendum eſt, naturam eſſe principium motus paſſiuum, quia hoc negato non eſſet in Cœlo natura, proinde non eſſet Cœlum corpus naturam habens, nec ſpecies corporis naturalis, neque motus Cœli poſſet vocari naturalis, quæ omnia veritati & Ariſtoteli aduerſantur, quare Auicennæ opinio reiicienda eſt.

[Margin notes, left column: *Auicennæ opinio* (partly cut off); *Primum argumentum*; *Auicennæ opinionis confutatio*; *Primum argumentum*; *Secundum*. Right column: *Tertium*; *In libr. de natura cœli.*]

Opinio Simplicij cum argumentis. Cap. III.

CONTRA vero Simplicius pluribus in locis, præſertim vero in context. 16. libri 2. Phyſic. & in procemio librorum de anima dixit, naturam non eſſe motus principium actiuum, ſed ſolum paſſiuum, & in hoc ſeparat naturam ab anima, quam ſub natura contineri, & naturam eſſe omnino negat: ideo non defuere qui Simplicium accuſauerint inconſtantiæ & contradictionis, quoniam in 1. context. libri ſecundi Phyſicorum, declarans illam naturalium corporum propriam conditionem, quod habent in ſe principium motus, expoſuit principium actiuum: ſed ipſemet Simplicius ſe ab hoc crimine vindicauit, nam poſtea in expoſitione context. 16. eiusdem libri aſſeruit, ſe antea pingui Minerua eſſe loquutum; quocirca ibi diligentius rem hanc perpendens, ſtatuit naturam eſſe reuera principium motus paſſiuum tantum, non actiuum, & ad hoc probandum tribus argumentis vtitur. Primum eſt: ſi natura dicatur principium motus actiuum, non diſtinguetur natura ab anima, quum anima ſit principium motus actiuum, & hoc ſit proprium animæ, vt ait Ariſtoteles in contextu 29. libri octaui Phyſicorum, quoniam igitur anima non eſt natura, & ea eſt propria animæ conditio, non eſt eadem attribuenda naturæ. Vtitur etiam autoritate Ariſtotelis, quam ſupra aduerſus Auicennam adduximus, in context. 32. eiuſdẽ octaui libri, vbi dicit, grauia & leuia & inanimata omnia habere in ſe principiũ motus paſſiuum tantum nõ actiuum: quare dum conſtituimus, ſeparandam eſſe naturam ab anima, & naturale ab animato, clarum eſſe videtur illud Ariſtotelis teſtimonium, quod natura non ſit principium motus actiuum, ſed paſſiuum tantummodo. Tandem perpendit Simplicius, in definitione naturæ Ariſtotelem vti verbo paſſiuo, nõ verbo actiuo, quum dicat

[Margin notes: *Contradictio in verbis Simplicij.*; *Defenſio.*; *Primum argumentum Simplicij.*; *Secundum.*; *Tertium*]

dicat naturam esse principium τοῦ κινεῖσθαι, non dicat, τοῦ κινεῖν, quod significat naturam esse principium patiendi, non principium agendi. Quoniam autem validissimum esse putauit Simplicius ad suam opinionem tuendam argumentum illud, quod sumitur à discrimine naturæ & animæ, hoc ipse stabilire voluit, & pluribus argumentis ostendere nisus est, animam non esse naturam, vt apud eum legere possumus tum in 1. & in 16. contextu libri secundi Physicorum, tum in suo procemio in libros de anima. *Primum argumentũ, quod anima non sit natura.* Primum argumentatur à definitionibus naturæ, & animæ sic: quorum diuersæ sunt definitiones, illa inter se diuersa sunt; atqui alia est naturæ definitio, alia animæ; nam anima est actus corporis naturalis organici, natura vero est actus non corporis organici, atque heterogenei, sed potius simplicis, & homogenei; ergo neque natura est anima, neque anima est natura, proinde reipsa distinguuntur natura & anima, quare etiam naturale & animatum. *Secundũ.* Secundo ex eadem definitione animæ sic quoque argumentatur: Aristoteles dicit animam esse actum corporis naturalis, ergo putat animam esse actum superadditum corpori naturali, proinde superadditum etiam naturæ; itaque significat animam non esse naturam. *Tertium.* Tertio inquit: anima est causa motuum oppositorum, & ad omnes partes indistincte tendentium; natura vero est causa statuti alicuius motus, & ad vnam tantum partem, non ad contrarias, vt terra est naturaliter propensa ad descendendum solum, & ignis ad ascendendum; anima igitur non est natura, quum diuersorum motuum causæ sint anima & natura. *Quartũ.* Quarto sic argumentatur: natura est in subiecto, anima non est in subiecto, ergo anima non est natura: maior est Aristotel. in contextu 4. libri secundi Physicorum, vbi dicit, naturam semper esse in subiecto; minorem ita probat, anima rationalis est æterna, & immunis à nexu materiæ, ergo non est in subiecto. *Simplicij responsio ad plures obiectiones.* Alia quoque argumenta adducit in memoratis locis Simplicius, quæ quoniam vnica solutione omnia corruunt, omittenda existimaui. Nisus est etiam Simplicius soluere difficultates, quibus suam opinionem vrgeri opinabatur. *Ad primam.* Primum quidem illi officere videbantur verba Aristotelis in initio 2. Physic. vbi in corporibus naturalibus numerat animalia, & stirpes; dicens enim animata esse naturalia, asserit etiam animam esse naturam. Sed ad hæc respondet Simplicius, animata ibi vocari naturalia, non quatenus animam habent, sed quatenus constat ex elementis, & sunt grauia & leuia. *Ad secundam.* Vidit præterea eodem in loco Aristotel. nominare accretionem vt motum à natura prodeuntem; attamen hæc est propria animatorum, & fit ab anima, ergo putat Aristoteles animam esse naturam. Ad hoc quoque respondet, Aristotelem non nominare motum accretionis vt proprium animatorum, sed vt late acceptum, & inanimatis quoque competentem, quia adhuc dubium erat, quibus insit ille motus, multi namque existimabant eum igni quoque competere; quæ sententia si admittatur, non prouenit ille motus ab anima, sed à natura illius elementi. *Ad tertiam.* Præterea videbatur ei refragari dictum illud Aristotel. in contextu 80. libri secundi Physic. araneus propter aliquem finem telam texit, & hirundo propter aliquem finem nidum facit; quum enim hoc dicat Aristoteles, vt ostendat naturam agere propter finem, asserit animam esse naturam, quum manifestum sit, opera illa prodire ab anima. Ad hoc respondet Simplicius, dicens exempla illa non esse reuera ad propositum accommodata, & Aristotelem sumere exempla animatorum pro exemplis naturalium; negari tamen non posse, melius fuisse accipere exempla in operibus naturæ, quam in operibus animæ; quoniam ad scopum Arist. magis fuissent accommodata.

Confutatio sententiæ Simplicij, quod Anima non sit Natura. Cap. IV.

HÆc Simplicij opinio ab aliis impugnatur, nec iniuria; quia falsa est, & Aristoteli aduersatur; & quia in duobus demonstrandis potissimum laborauit Simplicius; nempe naturam esse principium motus passiuum tantum, & animam non esse naturam: nos vtriusque falsitatem separatim ostendemus, ab hoc posteriore ordientes. *Impugnatio primæ responsionis.* Primum quidem adsunt contra Simplicium prædicta Aristotelis testimonia; ad quæ ipse non recte respondit. Quod enim primo loco ait, Aristotelem in initio libri secundi Physic. animata vocare naturalia, non quatenus sunt animata, sed quatenus grauia & leuia; hoc certe vanissimum est: quia vnumquod que est tale per suam formam, non per suam materiam, quo fit, vt apud Aristot. quum dicimus Cœlum, vel hominem, vel equum, dicamus formam, forma autem animatorum est anima, materia vero elementa; nominans ergo Aristoteles animata, respexit formam, quæ est anima; quod si putasset, animata esse naturalia ratione tantum elementorum, è quibus constant, animata nominare non debuisset sed satis fuisset, sola elementa nominare, si sola sunt per se naturalia, & alia omnia per illa. *Impugnatio secunda.* Quod vero ad secundum respondet Simplicius de motu accretionis, falsum est: quoniam Aristoteles non solam accretionem nominat, sed etiam contrariam imminutionem, at igni non competit imminutio, quæ dici possit motus naturalis, & factus ab interno principio, sed animatis tantummodo; in his ergo solis considerat Aristoteles accretionem, & imminutionem, vel saltem hæc non excludit; neque enim verisimile est, Aristotelem loqui secundum mentem tantum aliorum, non secundum mentem propriam;

priam; imo etiam si loquatur secundum mentem aliorum, sumere debet accretionem late, vt competit etiam animatis, hæc enim augeri nemo negauit; atque adeo euidentius omnibus est animata augeri, quam inanimata, quum illud omnes affirment, hoc vero non omnes: non est ergo credibile, Aristotelem id excludere, quod est omnibus manifestum, & id solum accipere, quod est obscurius; quamobrem vel proprie sumit accretionem vt solis animatis competentem, vel saltem communiter vt competentem omnibus, quibus competere potest, seu proprie, seu improprie, ita vt accretio animatorum nullo pacto excludatur: hæc autem in viuentibus non fit à formis elementorum, sed ab anima; quare sententia Aristotelis est, quod anima sit natura. Ad tertium quoque acceptum ex contextu 80. eiusdem libri leuissima est Simplicii responsio, imo nec vllo pacto recipienda, quum sit potius impugnatio Aristotelis, quam verborum eius loci interpretatio: nam si anima non est natura, & Aristoteles pro natura animam sumit, quum naturam sumere deberet, nullius roboris est illa Aristotelis argumentatio; probat enim animam agere propter finem, non probat naturam, quod probandum erat. Sed ibi considerans hæc omnia Simplicius, tandem veritate coactus concedit Aristotelem animam vocare naturam. Clara præterea est sententia Aristotelis in contex. 7. & in 13. eiusdem 2. libri, vbi dicit: si effodiatur lectus, ita vt germinet, producet lignum, non lectum, & eam inquit esse operationem naturæ, est tamen operatio animæ, quare animam vocat naturam. Hoc idem sumitur ex Aristotele in contextu 27. libri 8. Physicorum, vbi ait, animalia habere in se principium sui motus, eumque dicit fieri à natura, nec aliud principium considerat, quam animam; ergo animam vocat naturam. Idem confirmatur alio Aristotelis testimonio in 1. libro de Partibus animalium, cap. 1. vbi concedit animam esse naturam; quamuis enim de mente dubitet, an sit natura, & principium motus, de nutriente tamen, ac de sentiente animæ parte non dubitat eas esse principium motus, & nomine naturæ participare, vnde colligit pertinere ad philosophiam naturalem loqui de aliqua saltem anima; vult igitur aliquam saltem animam esse naturam. Sumitur etiam ex ipsa naturæ definitione argumentum validissimum cõtra Simplicium: cui enim competit definitio, de eodem prædicatur etiam nomen definitum; atqui animæ competit definitio naturæ; negari enim non potest animam esse principium motus & quietis in eo, in quo primo inest, per se, non per accidens; igitur anima est natura. Id autem quod Simplicium in errorem duxit, fuit multiplex significatio huius vocis natura; sumitur enim tribus modis. Vno modo amplissime pro essentia rei, qua ratione

etiam rebus supernaturalibus tribuimus quandoque nomen naturæ; dicimus enim naturam Dei, id est, essentiam Dei; quæ significatio ad nos in præsentia non pertinet. Secundo modo sumitur natura strictissime pro quadam facultate coarctata, & restricta ad alteram tantum partem oppositionis, prout distinguitur à facultate cognoscente, quæ potest agere vtrumlibet contrariorum: hoc modo natura distinguitur ab anima, & naturale ab animato, imo ex aduerso ei opponitur, quia naturale in hoc sensu significat inanimatum. Tertio sumitur natura modo quodam medio, prout significat totum genus rerum variabilium, ac mutabilium; & ita naturale sumitur pro mutabili quomodocunque, natura vero pro interna propensione ad mutationem. Simplicius ergo secundam significationem accepit, quum tertiam potius accipere debuerit; patet enim Aristotelem ita acceptam naturam definiuisse, quæ animam quoque complectitur; non enim definiuit naturam vt oppositam facultati cognoscenti, sed vniuerse vt significat internum principium motus, cuiusmodi esse animam quoque manifestum est, quum ei competat definitio naturæ, sicut prædiximus.

Confutatio opinionis Simplicij, quod Natura sit principium motus passiuum tantum. Cap. V.

QVod vero attinet ad alterum Simplicii dictum, de quo præcipue sermo est in præsentia, nempe naturam esse principium motus passiuum tantum, hoc videtur satis esse reprobatum ex ipsamet confessione Simplicii: quum enim ipse asserat animam esse principium motus actiuum, nos vero iam ostenderimus, animam esse naturam, & ei competere definitionem naturæ, manifestum est, naturam esse principium motus etiam actiuum. Sumitur etiam ex Aristotele argumentum contra Simplicium ex iis, quæ dicuntur in libro secundo Physic. à septimo contextu vsque ad 15. ibi enim docet Aristoteles formam esse præcipue naturam, & magis, quam materiam; sed formæ est agere, & materiæ est pati; ergo natura est principium motus actiuum, quia non potest forma esse natura, quin sit principium actiuum motus. Præterea Aristoteles in tertio contextu eiusdem libri declarans definitionem naturæ à se traditam, inquit se dixisse [*per se, & non per accidens*] propter Medicum sanantem seipsum: quia licet ars quoque videatur esse principium motus in eo, in quo est, id tamen est per accidens, non per se; sola autem natura est per se principium motus in eo, in quo est: at certum est Medicum esse principium actiuum sanationis, siue in seipso, siue in alio; ergo etiam naturam intellexit Arist. esse principium motus actiuum, quia nisi

H 4

nisi hoc esset, nō oportebat excludere Medicum sanantem seipsum, quoniam ex eo nullum dubium oriebatur, quum Medicus sit principium actiuū, natura vero solum passiuum: postea vero etiam clarius Arist. ibidem dicit, arte facta non habere in se factionis principium, vt etiam ante pro Auicennæ sententia considerauimus; affirmari autem de naturalibus vult id, quod de arte factis negat; ergo censet naturalia habere in se actiuum motus principium. Sunt etiam qui contra Simplicium adducant verba Arist. paulo antè à nobis considerata in contex 80. eiusdē libri, quādo dicit; araneus propter aliquem finem telam texit, & hirundo propter aliquem finem nidum facit; hæc enim dicit ad probandum naturam agere propter finem, ergo asserit naturam esse principium motus actiuum, quandoquidem araneus agendo texit telam, & hirundo agendo facit nidum. Hanc tamen obiectionem vidit eo ipso in loco Simplicius, & ad eam respondit, Aristotelem non intelligere naturam esse vere agentem, sed modo quodam coadiuuare actionem; nam passiua quoque propensio actionem agentis quodāmodo adiuuare dicitur, quamuis non proprie agat. Sed hæc Simplicii solutio vana est, licet argumentum illorum debile sit, & facilem habeat solutionem, quam Simplicius non vidit: Simplicii quidem responsio quod sit vana, manifestum est, quum pateat hirundinem esse vere effectricem causam nidi, & araneū telæ; & Aristot. ibi veram efficientiam intelligat, qua agens efficit aliquid propter finē; finis enim mouet efficiens ad agendum, non mouet materiam, quare si philosophus probat naturam agere propter finem, sumit naturam vt vere agentem; & mirum est, quomodo hoc ausus sit negare Simplicius. Argumentum autem aliter soluendum est, quia reuera nullam habet efficacitatem aduersus opinionem Simplicii; iam enim diximus, Aristotelem non negare naturæ actionē in alio, quā transeuntem appellant, nec tamen per hanc definire naturam voluisse, sed per solam immanentem: dicere ergo debebat Simplicius, nil aliud hoc argumento ostendi, nisi naturam esse principiū actiuum operationum transeuntium; has tamen ad definitionem naturæ non pertinere, neque ob id probari, quod etiam motuum immanentium natura sit causa effectrix: Aristoteles enim, ad probandum naturam agere propter finem, satis habuit accipere actiones naturæ transeuntes, per quas id facile demonstratur, nec opus habuit considerare operationes immanentes, per quas naturam definiuerat.

Quartū.

Aliorum argumētum contra Simplicium.

Responsio Simplicii.

Impugnatio responsionis.

Responsio ad argumentum melior.

Quod Natura sit principium motus tum actiuum, tum passiuum, & quid vtrunque sit. Cap. VI.

PEr ea, quæ hactenus & contra Auicennam, & contra Simplicium dicta sunt, satis videtur esse demonstratum, naturam esse principium motus non modo actiuum, vt putauit Auicenna, nec solum passiuum, vt Simplicius, sed & actiuum, & passiuum, vt alii complures existimarunt. Sed veritas manifestior fiet, si declarauerimus, quid sit tum actiuum, tum passiuum principium motus: de actiuo quidem principio clara res esse videtur; illud enim à quo efficitur motus, dicitur actiuum motus principium, vt in animalibus anima; hoc enim significauit Aristot. in 8. lib. Physic. auscult. quando dixit animalia à seipsis moueri, hoc est, internam habere causam effectricem sui motus; sic etiam, si elementa à formis suis mouentur, vt multi putant, formæ elementorum sunt actiua principia motuum naturalium. De passiuo autem principio non ita manifestum est, quomodo sit intelligendum; quum enim potentia passiua sit oppositorum, nec magis apta per se sit vnum, quam alterum recipere, potest tamen ab aliquo ita restringi, & coarctari, vt fiat apta ad vnum, non ad alterum recipiendum; vt potentia passiua materiæ respicit quidem contrarias formas æqualiter, attamen dum fit particularis, & vnam tātum formam respicit, non ob id desinit esse potentia passiua, propterea quod non ab ea prouenit hæc determinatio, sed ab aliquo alio: dubium ergo oritur, an natura vt principium motus passiuum sumenda sit potentia libera recipiendi æque vtrumlibet oppositum motum, an potius restricta, & contracta ad alteram tantum recipiendum, vt exempli gratiâ, an in elemento graui sit natura vt principium motus passiuum, æque apta moueri ad medium, atque à medio; an potius ad determinatum motum recipiēdum propensa, vt ad motum descensionis, non ad motum ascensionis. Plurimi (vt ego video) priorem sensum accipiunt, dum dicunt, materiam in rebus naturalibus esse principium motus passiuum, formam vero actiuum, nam certum est, materiam habere potestatem patiendi liberam, & æque respicientem contraria, nec magis vnum, quam alterum; quare sicut æque apta est recipere omnes formas, ita & omnes motus. Sed hanc communem sententiam ego quidem recipere nunquam potui; ipsam enim, si ita rudite, & inconsiderate accipiatur, vt eam alii videntur accipere, magna & manifesta absurditas sequitur, quod omnis motus erit naturalis, etiam ille, quem contra naturam, ac violentum appellare solemus; nam si terra proiecta ascendat, negari non poterit, quin ille motus dicatur illi corpori naturalis ratione saltem principii passiui; sic omnes motus artificiosi erunt naturales, vt motus nauis per aquam, & motus lignorum, quando ab artifice elaborantur; quamuis enim non fiant ab interno principio actiuo, sed ab externo, tamen principium passiuum internum habent, quia prima materia ad omnes motus recipiendos æque apta est secundum

Actiui motus principiū quid sit.

Passiui motus principiū quid sit.

Opinio communis.

Confutatio.

...inio ...pria. dum propriam naturam. Quoniam igitur hæc A dicere nefas est, fateri oportet, principium motus passiuum, quod dicatur natura, non esse accipiendum liberum, & contrarios motus æque respiciens, sed coarctatum ad vnum statutũ motum recipiendum, qui solus dicatur illi rei esse naturalis; hoc ex Aristotele sumitur manifeste in contextu 32. lib. 8. Physicorum; quum enim prius distinxisset motũ grauium & leuium violentum ab eorundem motu naturali, loquens ibi de solo naturali inquit, grauia & leuia habe- B re in seipsis principium motus passiuum tantum, non actiuum; passiuum autem intelligit respectu vnius tantum motus, qui dicitur naturalis, non respectu contrarii, quem violentum esse, & ab externo principio fieri iam dixerat; quoniam igitur Arist. ibi negat violentum elementi motum fieri modo vllo ab interno principio siue actiuo, siue passiuo; motum autem naturalem inquit habere internum principium passiuum tantum, & ea ratione dici naturalem; C manifestissimum est, passiuũ principium ab Aristotele intelligi restrictum ad vnum certũ motum, qui solus dicatur naturalis cuique rei; non principium passiuum liberum, & anceps ad recipiendos contrarios motus: sic enim fieret, vt etiam motus, quem ibi vocat violentum, haberet internum principium passiuum; & ita id, quod est contra naturam, esset secundum naturam, quod minime dicendum est.

Quæ sit Natura; & quomodo materia, & quomodo forma sit Natura. *Cap. VII.*

VT omnis hac in re difficultas tollatur, & veritas perspicua fiat, declarandum est, quodnam sit in corpore naturali principium motus, quod vocamus naturam, sic enim alterum initio à nobis propositum manifestum reddetur; quum enim iam docuerimus, quid sit natura, considerandum relinquitur, quænam sit; id enim non ita, vt plerique putant, facile explicatu est, sed plena res difficultatis; nam Aristoteles dicere videtur, tam formam, quam materiam esse naturam, eamque sententiam nunc omnes sequuntur; attamen si vera illa sunt, quæ modo diximus, non apparet, quomodo materia possit vocari natura; siquidem natura certum quendam, ac statutum motũ respicit, qui dicitur naturalis; materia vero est libera, & æque apta ad contrarios motus recipiendos; hoc autem si dixerimus, sola forma erit natura, quod Aristoteli aduersari videtur, dicenti, materiam quoq; esse naturam: præterea vero sequetur, naturam esse principium motus actiuum tantũ, quia formæ est agere, materiæ vero pati; quomodo igitur dicere antea potuimus, naturam esse principium motus etiam passiuum? & quomodo Arist. in contex. 32. lib. 8. Physicorũ, hoc idem manifeste affirmauit? ab hoc mihi videntur plures in hunc errorem ducti fuisse, vt putauerint & materiam & formam esse naturam, & formam quidem esse actiuum principium motus, materiam vero passiuum. Ego autem puto eos in hoc esse deceptos, & secundum Aristotelem solam formam esse naturam, & principium motus tam actiuum, quam passiuum; tum quia materia secundum se libera est, & æque apta ad oppositos motus patiẽdos, nec dici potest principium alicuius determinati motus, ita vt non alterius illi contrarii; tum etiam quia, quum vna sit omnium materia, sequeretur, omnium rerum naturalium vnam & eandem esse naturam, quod tamen vult Aristoteles: quum enim non vnus & idẽ sit rerum omnium naturalium motus naturalis, natura quoq; non debet omnium vna & eadem esse, quod etiam ex verbis Aristotelis in lib. 2. Physicæ auscultationis satis aperte colligitur; etenim censuit naturam, de qua ibi loquitur, non esse quid vnum & idem numero in cunctis rebus naturalibus, sed commune solum prædicatione, quia vult vniuscuiusque rei propriam & peculiarem esse naturam, quæ non sit aliarum rerum natura; idque per se manifestum esse videtur, alia namque est hominis natura, alia equi, alia leonis; significauit hoc Aristoteles in contex. 11. & 12. eius libri, dicens vnamquamque rem tunc habere suam naturam, quando est actu, non quando potestate; non diceret enim hoc Aristoteles, nisi propria cuiusque rei esset natura. Præterea in contex. 5. eiusdem libri declarans, quomodo accidentia naturalia dicantur esse secundum naturam, inquit [*vt igni ferri sursum*] loquitur ergo de propensione ad proprium naturalem motum, qui non est idem in omnibus, proinde neque eius principium idem est; quocirca etiam in definitione naturæ sumendus est motus non pro quolibet indistincte, sed pro illo tantum, qui sit cuiuslibet rei motus naturalis. Ex his possumus hanc rationem colligere: vnius rei vna debet esse natura, non plures, quemadmodum vnius rei vnus est actus; non enim diceremus naturam ignis, naturam terræ, naturam hominis, nisi cuiusque rei vna esset natura; attamen si tam materiam quam formam esse naturam rei Aristoteles existimasset, duæ essent vnius rei naturæ, quod nullo pacto dicendum est. Duo igitur à nobis declaranda sunt, vt omne hac in re dubium tollatur; vnum, quomodo forma sit principium motus & actiuum, & passiuum; alterum vero, quomodo dixerit Aristoteles materiam esse naturam, si sola forma est natura. De forma quidem, quod sit principium motus passiuum, satis est manifestum ex memoratis Aristotelis verbis in context. 32. lib. 8. Physicorum; quum enim dicat, elementa habere in se principium motus passiuum tantum, non actiuum, non potest nisi formam intelligere; nam si mate-

Sola forma est per se natura.

Quomodo forma principium passiuum sit.

H 5 riam

A riam intelligeret, relinqueretur formam elementi naturam dici non poſſe, & nullius motus principium eſſe formam; & præterea vnum & eundem eſſe omnium elementorum motũ naturalem, ſicut vna eſt omnium materia: attamen falſa hæc omnia ſunt; neq; enim dicendum eſt, formam elementi non eſſe naturam, & nullius eſſe motus principium, quum Ariſtot. in lib. 2. Phyſic. dixerit, magis naturam eſſe formã, quam materiam; neq; omnium elementorum vnus & idem eſt naturalis motus, niſi dicamus, quemli- B het motum indiſtinctè cuilibet elemento eſſe naturalem, & nullum eſſe violentum, quod quidem iam diximus Ariſtoteli eo in loco, imo & omnium conſenſioni manifeſte aduerſari: quoniam igitur neceſſarium eſt, confiteri, formam elementi eſſe naturam, & magis etiam naturam, quam materiam, & Ariſtoteles ibi dicit elementum non habere in ſe principium motus, niſi paſſiuum, aſſerit abſque dubio formam eſſe principium motus paſſiuum: huius autem ra- C tio ſumitur ex iis, quæ ante dicta ſunt; quum enim principium paſſiuum hic non intelligatur reſpectu cuiuſcunque motus indiſtinctè, ſed reſpectu determinati motus, qui ſolus dicatur naturalis, & omnis determinatio proueniat à forma, neceſſe eſſe formam dici principium paſſiuum motus, quatenus materiæ potentiam coarctat, quæ ſecundum ſe libera erat; & facit propenſionem ad certum aliquem naturalem motum, ita vt non ad alium: etenim à quonam D habet ignis propenſionem ad recipiendum motum aſcenſionis tantum, non deſcenſionis? non à materia, quia materia eſt æque propenſa ad omnes motus; ergo à ſola forma; ſola enim forma ignis reſtringit potentiam materiæ paſſiuam ad motum à medio, quæ ſecundum ſe æque omnes motus reſpiciebat: principium ergo paſſiuum recipiendi huius determinati motus eſt forma quatenus actuans, ac determinans materiam: & hoc eſt quod ait Auerroes in 3. lib. E de Cœlo, comment. 28. & in 4. de Cœlo 22. forma mouet quatenus eſt forma, mouetur autem quatenus eſt in materia; quum enim formæ, quatenus eſt forma, officium ſit agere, materiæ vero pati, forma, quatenus eſt forma, eſt principium motus actiuum, & eadem eſt etiam principium paſſiuum, quatenus eſt in materia; quia cum proprium materiæ ſit pati, quicquid eſt in materia, eſt patibile propter materiam: alia igitur ratione forma eſt acti- F uum principium motus, alia paſſiuum; idque ſimiliter dicimus; habere locum in omnibus naturalibus corporibus materia & forma conſtantibus; in animali enim certum eſt animam eſſe principium actiuum proprii motus animalis, quum ab anima moueatur animal, ſed neceſſe eſt eandem animam eſſe etiam principium paſſiuum eiuſdem motus: quia ſi quæratur, cur animal ſit naturaliter propenſum ad

recipiendum determinate motum progreſſionis, nil aliud reſponderi poteſt, niſi quia eſt animatum; ipſum enim corpus ſecluſa anima non habet naturalem propenſionem ad illum motum, ſed ideo eam habet, quia habet animam: ſic de aliis naturalibus corporibus dicendum eſt etiam de elementis, nam (vt inquit ibi Auerroes) forma elementi mouet vt forma, & mouetur vt eſt in prima materia, qua de re alibi eſt à nobis diſputandum: propterea principium motus actiuum, & paſſiuum non poſſunt ſeparari, in his ſaltem inferioribus corporibus (de Cœlo enim fortaſſe aliud dicendum eſt) vbi enim eſt compoſitio materiæ & formæ, ibi neceſſe eſt formam tum determinare materiam, & ita eſſe principium motus paſſiuum, quatenus eſt in materia; tum etiam eſſe principium actiuum eiuſdem motus, quatenus eſt forma, quia formæ eſt agere. Quod vero ad materiam attinet, totius difficultatis ſolutio ſumitur ex ipſomet Ariſt. in context. 11. & 12, lib. 2. Phyſic. & in 5. Metaphyſ. materiam enim dicit eſſe naturam, non quidem ſecundum ſe vt alteram naturam à forma diſtinctam, ſed vt eandem: quoniam enim in context. 3. & vlt. lib. 8. Metaphyſ. inquit Ariſtoteles, materiam eſſe idem poteſtate, quod forma actu; ideo materia eatenus eſt natura, quatenus poteſtatem habet recipiendi formam quæ eſt rei natura: quemadmodum enim quum dicimus lignum rude eſſe arcam poteſtate, deinde per formam fieri arcam actu, non dicimus propterea duas arcas, ſed vnam & eandem numero, quæ prius erat poteſtate ſola in materia, deinde fit actu per formam; ita de natura dicendum eſt; vna enim eſt vnius rei natura, non duæ, ſed naturam rei poteſtate ſignificamus per materiam, actu autem per formam: ob id Ariſtoteles in contextu illo 11. lib, 2. Phyſic. inquit, vnum quodque dicitur habere ſuam naturam, quando eſt actu, non quando eſt poteſtate, tunc enim poteſtate habet ſuam naturam, non actu; & quia magis eſt res, quando eſt actu, quam quando eſt poteſtate, ideo poſtea ſubiungit, magis eſſe naturam formam, quam materiam, hoc eſt, magis per formam, quam per materiam ſignificari naturam rei, eadem tamen natura per vtramque ſignificatur, vt prædiximus: in hoc igitur communis aliorum error conſiſtit, quod putant materiam per ſe eſſe naturam, & ita duas eſſe diſtinctas naturas in eadem re, formam & materiam; reuera enim materia non per ſe eſt natura, ſed per formam, & prout poteſtatem habet recipiendi formam, quæ eſt ipſa rei natura: quam ſententiam clare legimus apud Ariſtotel. lib, 5. Metaphyſ. context. 5. vbi dicit formam eſſe illam, quæ proprie dicitur natura; materiam vero fuiſſe quidem ab antiquis dictam totam rei naturam, attamen non alia ratione eſſe naturam, niſi quatenus eſt ſuſceptiua formæ: hac igitur ratione materia

In lib. motuu leuiu Princ um a uum (paſsiu non po ſunt ſ rari.

Quom do ma ria ſi natur

teria est principium motus passiuum, non tamen à forma distinctum; siquidem dicentes, materiam esse principium passiuum, quatenus est per formam determinata ad talem rei naturam, & dicentes, formam esse principium passiuum, quatenus materiam determinat, vnam & eandem naturam dicimus, & idem principium motus passiuum, non duo, quoniam sola materia non haberet hanc determinationem, qua dici posset principium passiuum huius statuti motus, sed eam habet à forma; & vicissim forma non potest esse ratio patiendi, nisi quatenus est in materia: ad hunc sensum trahenda sunt verba Aristotelis in context. 21. & 22. libr. 2. Physicorum, quando dicit materiam & formam esse duas naturas; non sunt enim duæ distinctæ naturæ, sed duæ eiusdē naturalis corporis partes, quarum vtraque dici potest natura, sed forma actu, materia vero potestate, & forma primario, materia vero secundario, & per formam. Credendum etiam est, Arist. hoc dicentem respexisse antiquorum sententiam, qui solam materiam naturam esse dicebant; materiam enim vocat naturam, quatenus ab antiquis ipsa secundum se appellabatur natura, atque adeo tota rei natura. Patet igitur, naturam in rebus naturalibus secundum Aristotelem esse formam; hæc enim per se, & quatenus est forma, est actiuum principium motus, & eadem vt materiam determinans est principium motus passiuum, quod idem significamus, dicendo materiam vt à forma determinatam; neq; enim materia sine forma, neque forma sine materia est principium motus passiuum; patibilitas namque est materiæ, determinatio autem patibilitatis, vt hunc potius motum respiciat quam illum, est solius formæ. In cœlesti autem corpore quomodo sit natura, alibi considerabitur: nunc quid sit natura, & quænam sit, vniuersaliter intellexisse satis est.

Ib. de [natura]

Obiectiones aliquorum aduersus ea, quæ dicta sunt, & earum solutio.

Cap. VIII.

HÆc, quæ hactenus diximus, clariora reddentur, si quasdam obiectiones, quæ à nonnullis afferuntur, soluerimus. Scotus in secund. Sentent. distinct. 18. diligenter loquitur de natura, & inter cætera hoc verissimum scribit, principium motus passiuum non esse solum materiam, sed etiam formam: in hoc enim longe melius sensit quàm alij plurimi, qui satis inconsiderate loquentes dicunt, formam esse principium actiuum, materiam vero passiuum: optime etiam hoc declarat Scotus, sumpto exemplo grauitatis lapidis, quæ tanquam forma accipitur; est enim principium passiuum, & causa vt lapis sit receptiuus talis motus, qui est ad medium, propterea quod ab eadem forma, à

A qua res habet vt sit, habet etiam aptitudinem recipiendi naturales eiusdem rei affectiones: certum autem est, Scotum existimasse formam elementi esse etiam actiuum principium motus naturalis in elemento, vt mox alio in loco ostendemus; ergo sententia Scoti est, formam esse & actiuum, & passiuum principium motus; quod quidem esse non potest, nisi diuersis rationibus, vt nos antea declarauimus: quare in hoc optime, meo quidem iudicio, sensit Scotus. Sed

B id, quod de materia ibi dicit, mihi dubium est, nec possum eius sententiam sequi; inquit enim materiam secundum se esse naturam, proinde omnem motum, qui iuxta materiæ aptitudinem fiat, vocandum esse naturalem; hanc enim propositionem tanquam axioma quoddam statuit; quælibet mutatio dicitur naturalis, quando patiens mutatur, vt secundum naturam aptum est mutari: hinc infert, generationem esse mutationem naturalem, quia materia secundum

C propriam naturam est apta ad omnes formas indistincte recipiendas; sic etiam alterationem elementi esse mutationem naturalem, quia tunc elementum mutatur, vt secundum naturam aptum est mutari; has igitur omnes mutationes inquit esse naturales ratione principij passiui tantum, non ratione actiui; hoc enim absque dubio externum est. Et quia obiicere aliquis poterat motus artificiosos, qui hac ratione essent naturales, quoniam similiter fiunt à prin-

D cipio passiuo interno, quare nulla esset distinctio inter motus naturales, & motus artificiosos: ad hoc respondet, negando motus artificiosos fieri ab interno principio passiuo; inquit enim materiam naturalem, quæ in rebus arte factis inest, non habere aptitudinem ad recipiendas formas artificiosas; proinde dici non posse in mutatione artificiosa rem mutari, vt secundum naturam apta est mutari; quare illa non est mutatio naturalis. Hanc Scoti senten- *Nonnullorum argumentum.*

E tiam alij plurimi sequuti sunt, sed inter cæteros nonnulli, qui de natura diligenter scripserunt, doctrinam hanc Scoti prorsus approbantes, confutant illorum sententiam, qui putant naturam esse principium motus actiuum tantum, non passiuum, proinde solam formam esse naturam, & aduersus eos hoc argumento vtuntur. Si hæc sententia admitteretur, sequeretur nullam generationem esse mutationem naturalem, siquidem nihil seipsum generat; sequeretur etiam alterationem elemento-

F rum non esse naturalem, quum semper ab externo agente fiat: attamen fatentur omnes, generationem esse mutationem naturalem, idque asserit Aristoteles in primis verbis primi libri de ortu & interitu; naturaliter etiam alterari mutuo elementa dicimus, & has omnes mutationes certum est vocari naturales ratione principij tantum passiui, non ratione actiui, & ratione solius materiæ, non ratione formæ.

Horum

Horum igitur & Scoti sententia si vera est, iam materia est per se natura, non per formam: nam si fieri aliquando potest, vt sola materia sine ope formæ sit principium motus, qui ob eam solam dicatur naturalis, certum est, materiam secundum se esse naturam, falsam autem esse opinionem nostram, qui dicimus, materiam non esse naturam, nisi per formam; nam si vera sententia nostra est, oportet nūquam materiam dici principium motus passiuum, nisi forma quoque sit eiusdem motus passiuum principium; quo fit, vt rerum generationes & alterationes elementorum, vel à forma quoque tanquam à principio proueniant, vel non videantur dici posse mutationes naturales; contra vero, si illorum sententiam sequamur, à sola materia tanquam à principio passiuo sunt mutationes vere naturales.

Opinionis impugnatio.

Sed horum sententia vrgetur maxime ea difficultate, quam antea tetigimus; nam secundum eam sequeretur, motum violentum esse naturalem, ratione saltem principij passiui, quod est materia; non enim ad id cōfugere possunt, quod de formis artificiosis imaginati sunt, quippe dicentes, has nullo modo produci ex interno principio, seu actiuo, seu passiuo; etenim de motu violento hoc dicere non possunt, quoniam materia ipsis quoque confitentibus naturalem habet potentiam recipiendi omnes formas naturales, & omnia accidentia naturalia consequentia formas, idque asserit etiam Aristoteles in context. 8. libr. 7. Metaphysic. dicens materiam esse subiectum receptiuum omnium categoriarum: atqui ascensio est motus naturalis, & materia potentiam habens naturalem recipiendi formam ignis, habet etiam potentiam naturalem recipiendi motum ascensionis; ergo lapide sursum proiecto, motus ille est secundum naturam, respectu principij passiui, quod est materia; nam materia, quæ est in lapide, habet potentiam tum recipiendi formam ignis, tum ascendendi.

Materia habet potentiam naturalē recipiendi formas artificiosas.

Sed illud quoque, quod de formis artificiosis dicunt, dubium est; negant enim materiam respectu illarum habere potentiam naturalem; attamen non video, quomodo eas recipiat, si recipiendi potestatem non habet; negare enim potentiam recipiendi, est dicere non esse possibile vt recipiat, atqui id, quod non est possibile fieri, nunquam fit; quomodo igitur eas recipit? Negare igitur non debent in materia naturalem potentiam recipiendi etiam formas artificiosas, quum eas recipiat actu. Nos igitur si in materiæ aptitudine, qua omnes formas recipere posse dicitur, discrimen aliquod inuenerimus, fortasse omnem hac in re difficultatem tollemus, & eorum errorem manifestum reddemus.

Potentia materiæ ad formas habet gradus.

Inprimis illud à nemine negari posse videtur, materiam magis, & principalius respicere formas substantiales, & ad eas maiorem habere propensionem, quam ad accidentales: huius enim ratio euidentissima est, quoniam materia formam appetit vt perficiatur, & fiat actu, quum secundum se non sit ens aliquod determinatæ naturæ; perficitur autem & constituitur, & recipit esse actu à forma substantiali, non ab accidente aliquo; ergo potentia materiæ formam substantialem primario respicit, accidentia vero secundario; itaque si secundum Aristotelem dicendum sit, quisnam fuerit scopus naturæ vniuersalis in statuenda rerum materia, certe is præcipuus fuit, recipere formas substantiales: quod idem secundum veram philosophiam dicere debemus de opificis consilio in rerum creatione, nam præcipue eam creauit, vt subiectum receptiuum formarum substantialium; sed quia necesse erat, vt accidentium quoque receptiua esset, plura namque accidentia formam necessario insequuntur, plura etiam ab externis causis inducuntur, ad quæ omnia recipienda aptam esse materiam oportuit, ideo debuit materia habere potentiam naturalem vniuersalem recipiendi omnes formas, tam substantiales, quam accidentales. In accidentibus autem hoc possumus discrimen notare, quod alia à natura, & à causis naturalib. inducuntur, alia vero à nobis per liberum nostræ voluntatis arbitrium operantibus; cuiusmodi sunt omnes formæ artificiosæ, quæ à nobis per habitum artis producuntur in materia naturali: quanquam igitur credendum non est, naturam vniuersalem in statuenda materia has respexisse, negari tamen non potest, materiam iam constitutam esse præditam naturali potentia recipiendi etiam formas artificiosas, ita vt de materiæ aptitudine illud idem dicendum esse videatur, quod nos alias in libro nostro de natura Logicæ, de vtilitate Logicæ diximus: Logica enim à Philosophis, & Philosophiæ tantum gratia producta est: primario quidem propter Philosophiam contemplatiuam, secundario tamen etiam propter actiuam, sed non propter artes effectrices; attamen producta Logica inuenta est vtilis ad omnes disciplinas, etiam ad artes omnes tradendas & addiscendas: producta igitur est Logica primario consilio propter Philosophiam contemplatiuam, secundario autem etiam propter actiuam; quod autem ad artes quoque omnes vtilis esse comperiatur, id euenit ex ipsius Logicæ natura, non ex consilio Philosophorum, qui Logicam genuerunt, ideoque propter eorum intentionem: sic igitur de prima materia, ac de eius aptitudine naturali dicamus; aptitudinem enim habet naturalem recipiendi omnes formas, & omnia accidentia, sed formas substantiales ex intentione naturæ primaria, accidentia vero naturalia ex intentione secundaria; at formas artificiosas præter intentionem naturæ, quæ non harum gratia dedit materiæ potentiam passiuam, attamen naturam materiæ liberam con-

Lib. 1. 12.

consequitur necessario, vt eius potentia passiua sit vniuersalis, proinde vt formas quoque artificiosas recipere apta sit: habet igitur materia potentiam naturalem recipiendi etiam has, licet eam habeat præter intentionem naturæ vniuersalis. Si hoc verum est, vt est verissimum, sententia illorum de materia reiicienda est, nam eam hoc absurdum sequitur, omnem motum seu artificiosum, seu violentum dici posse naturalem ratione principii passiui; quia quum materia suapte natura sit apta recipere omnes motus, his omnibus motibus mutantur res, prout secundum naturam, quæ est materia, aptæ sunt mutari: sed quum id sit manifeste absurdissimum, cogimur confiteri, non esse veram propositionem Scoti, nisi respiciendo naturam, quæ est forma; tunc enim est mutatio naturalis, quando res ita mutatur, vt secundum naturam, hoc est, formam suam apta est mutari; nam si solam materiam spectemus, omnes motus nullo excluso essent naturales. Ideo ad illud, quod C de generatione, & de elementorum alteratione illi obiiciunt, asseueranter dicimus, has non esse mutationes naturales, prout in libro secundo Physicorum in tradenda definitione naturæ sumitur motus naturalis; hos enim decepit ambiguitas huius vocis naturale: quoniam enim iam diximus, naturam esse causam motus tum immanentis, tum transeuntis, ideo vterque eorum dicitur naturalis, quatenus fit à natura, & à causa naturaliter agente; sic enim motus fulminis D & venti, & turbinis sunt motus naturales, nempe à causis naturalibus producti; tamen illis corporibus, in quibus insunt, non sunt naturales, sed violenti: in definitione autem naturæ non sumitur alius motus naturalis, quam ille; qui prouenit ab interno principio, & causam habet in eo ipso corpore, quod mouetur; ideo generatio, imo etiam interitus ab Aristotele vocatur naturalis, in initio libri de Ortu & interitu, quia fiunt à causis naturalibus, & à natura E ipsa; at si sumatur mutatio naturalis pro illa, cuius principium est in illo ipso corpore, quod mutatur, hæ non sunt mutationes naturales; sic neque alteratio elementi est motus naturalis, sed potius contra eius naturam; si enim aqua calefiat, non minus violentus illi is motus est, quam motus ascensionis; vt enim hic est ad contrarium locum, ita ille est ad contrariam qualitatem; in illo enim subiecto neque actiuum horum principium inest, neque passi- F uum, quale antea declarauimus, id est, cum determinata propensione ad hunc tantum motum, non ad alium recipiendum: in animalibus vero; quæ constant ex contrariis naturis, dari potest alteratio, quæ sit hoc modo naturalis, & facta ab interno principio etiam actiuo; quam sententiam ex Auerroe colligimus in 5. Commentario libri 2. Physicorum.

ar- zen- z ali- m. us, ura- leci- duo- mo-

A *Solutio argumentorum & pro Auicenna, & pro Simplicio adductorum.*

Cap. IX.

VEritate declarata, reliquum est, vt quæ initio attulimus & pro Auicenna, & pro Simplicio argumenta soluamus. Primum pro Auicenna sumebatur ex Aristotele in principio lib. 2. Physic. vbi naturalia à non naturalibus per hoc seiungere videtur, quod naturalia habent B in seipsis principium actiuum motus. Ad hoc dicimus, id Simplicio quidem refragari, non nobis; non enim dicimus naturam esse motus principium tum actiuum, tum passiuum; quare nihil mirum, si dicat Aristoteles, naturam esse principium actiuum; per hac enim non negat esse etiam principium passiuum: ratio autem cur ibi exprimat actiuum, non passiuum, est, quia comparat naturam cum arte, vt artem excludat; & separet à definitione naturæ; ars enim non est arte factorum principium passiuum; sed actiuum solum, ideo vt congrua sit comparatio, sumit Aristoteles naturam quoque vt principium actiuum, & ostendit artem esse principium motus in alio, non in eo, in quo est, nisi id contingat per accidens, naturam vero esse per se principium actiuum motus in eo, in quo est. Ad alterum argumentum dicimus, solitum quidem esse Aristotelem causam effectricem appellare principium motus, sed quandoque etiam communi appellatione omnes causas appellare principia, vt in primo libro Physic. auscult. manifestum est, materiam ab Aristotele frequenter vocari principium: quapropter nomen principii in definitione naturæ, potest etiam passiuum principium significare. Ad primum Simplicii dictum iam est, animam non ita distingui à natura, vt anima non sit natura, sed vt species distinguitur à genere: quare in eo quod est esse principium motus est actiuum, & passiuum, non differt anima à natura: quod autem Aristot. in lib. 8. Physic. dicat, proprium esse animatorum moueri à seipsis, id sano modo est intelligendum, qui à nobis alibi declarabitur. Ad secundum sumptum ex Aristotele in contex. 32. eiusdem 8. libri longa opus esset consideratione, quam ad alium opportuniorem locum remittimus, vbi ostendemus, etiam grauia & leuia modo aliquo habere in se actiuum principium sui motus naturalis; forma enim elementi mouet vt forma, & mouetur vt est in materia; neq; Aristoteles absolute ibi negat grauia & leuia moueri à seipsis, sed negat eo modo, quo à se mouentur animalia: sed de hoc alibi; pro præsenti autem occasione satis etiam est si dicamus, dato etiam quod natura elementi sit principium motus passiuũ tantummodo, nã tamen eiusmodi esse omnẽ naturam, sed aliquam dari, quæ sit etiam actiuũ principium motus: quare argumentum sumptum à natura elementorum

Ad primũ Auicennæ.

Ad secũdum.

Ad primũ Simplicij.

Ad secũdum.

In lib. 1. de motu grauium & leuium.

rum

rum inefficax est, quum non probet de omni natura. *Ad tertium.* Ad postremum argumentum, quod Simplicius sumit à verbo passiuo in definitione naturæ, dicimus leuem esse considerationem; quia verbum passiuum non significat naturam non esse principium actiuum, quandoquidem omne mouens est principium & causa, vt mobile moueatur; quocirca dicere etiam ibi Aristoteles potest, naturam esse principium actiuum & causam, vt naturale corpus moueatur: cur autem maluerit ibi vti passiuo verbo, quam actiuo, ratio est, quia si actiuo vsus esset, significare potuisset motum transeuntem, & in alio corpore receptũ, per quem non fuisset bene declaratum quid sit natura; igitur cum artificio vsus est verbo passiuo, vt significaret motũ receptum in eodem corpore, in quo natura inest; sensus ergo illorum verborũ est; natura est principium per se, vt illud, in quo natura inest, moueatur & quiescat; neque per hoc stat, quin natura sit principiũ motus actiuum. Ad alia quoq; argumenta, quibus ostendere nitebatur Simplicius, animam non esse naturam, facile est respondere. *Ad primũ Simplicii quod anima nõ sit natura.* Ad primum dicimus, nil aliud per illud ostendi, quam nõ idem esse animam, ac naturam, quod nos quoq; fatemur, quemadmodum etiam dicimus, non idem esse hominem, & animal, neq; eandem esse vtriusque definitionem; per hoc tamen non stare; quin homo sit species animalis, & ei competat animalis definitio, tametsi non vt popria definitio hominis; alia igitur est naturæ definitio, alia animæ, quoniam natura latius patet, quam anima; anima enim est species quædam naturæ, sed de anima prædicatur & nomen, & definitio naturæ, sicuti cuiuslibet generis & nomen, & definitio prædicatur de specie: quando autẽ Simplicius inquit, natura est actus corporis simplicis, & homogenei, negamus hanc esse definitionem naturæ, imo & vniuerse prolatum falsum esse dicimus, & nihil tale protulit Aristoteles, sed dixit naturam esse interitum principium motus & quietis; hæc autem, etsi non est definitio animæ, prædicatur tamen de anima, quemadmodum definitio animalis de homine prædicatur; anima igitur est natura. *Ad secũdum.* Ad secundum dicimus, animam non esse actum superadditum corpori naturali organico, vt Simplicius imaginatur; siquidem in definitione animæ non sumitur corpus naturale organicum seclusa anima, sed inclusa, & quatenus est animatum; sicuti quum dicimus, anima rationalis est forma hominis, non intelligimus eam esse actum quendam homini superadditum, quoniam sine ipsa non esset homo, sed dicimus esse illum formam, & illam perfectionem, qua homo constituitur, & est homo: sic etiam dicimus, animam vniuerse sumptam esse actum illum, quo corpus naturale organicum constituitur, quasi dicamus, anima est actus primus, quo corpus naturale animatum tale est, idem enim est animatum, quod organicum, sic autem patet naturale restringi ab animato, & animatum esse speciẽ naturalis. *Ad tertium.* Ad tertium negamus id, quod Simplicius assumit, naturam esse causam vnius tantum determinati motus, & ad vnam partem tantum, ita vt non motuum oppositorum; sic enim sumit secundo modo naturam nimis stricte prout ab anima distinguitur: nos autem dicimus, naturam hîc accipi latius, prout complectitur omnes formas naturales, tam quæ agunt contrarios motus, quam quæ vnum tantum: dummodo enim sint internæ causæ motus, conuenit eis nomen naturæ, & sic anima est natura. *Ad quartum.* Ad postremum neganda est illa minor, anima non est in subiecto; dum enim sumimus esse in subiecto, prout competit etiam formæ substantiali, & significat inhærere in materia, & illam informare, sic omnis forma naturalis est in subiecto: itaque si anima in materia inhæret, & eam informat, & dat esse corpori animato, absque dubio anima est in subiecto, & est talis corporis natura, neque hoc negaret Simplicius, saltem de anima nutriente, ac de sentiente; quum enim probet de sola rationali, de aliis concedere videtur quod sint in subiecto, proinde & naturas appellari posse; quare ipsiusmet argumento eius sententia refellitur: de anima vero rationali non est in præsentia disputandum, id solum dicimus, si ea quoque est forma materiam informans, & dans esse homini, vt ego omnino dicendum esse arbitror, eam quoque dicendam esse hominis naturam: si vero non informat, vt aliqui arbitrantur, non est natura hominis; fatemur enim nomen naturæ non complecti nisi formas naturales materiam informantes, & ipsa corpora naturalia constituentes, hæ namque sunt singulorum corporum naturæ, & in eisdem principia motus & quietis; de his omnibus nomen naturæ prædicari dicimus, non de formis à materia abiunctis per essentiam, hæ namque nullius corporis sunt naturæ; idque significare voluit Aristoteles in cap, 1. libri 1. de partibus animalium, quando dubitauit, an de omni anima agere debeat philosophus naturalis, respondit que agendum ei esse de illa saltem, qua animal tale est, hoc est, quæ constituat animal, seu speciem aliquam animalis; omnis enim forma materiam reformans est natura, & tractanda à philosopho naturali.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER

DE INVENTIONE AETERNI MOTORIS.

An ad inueniendum dari substantias à materia abiunctas, alio medio vti poßimus quam motu. Cap. I.

QVum Aristot. in 8. Physic. auscultationis libr. ex æterno Cœli motu demonstrauerit dari æternum motorem penitus immobilem, & ab omni materia abiunctum, tres inde quæstiones exortæ sūt, B in quarum solutione controuersiæ non leues inter philosophos existunt, de quibus aliqua nunc breuiter dicere constituimus; hac præmissa protestatione, nos hac de re secundum principia philosophiæ Arist. esse loquuturos, & illam tantum substantiarum à materia abiunctarum notitiam, quam via naturali adipiscimur, consideraturos, omissa penitus earundem cognitione, quam reuelatione diuina & lumine supernaturali accepimus; verissimam illam quidem, sed Arist. cuius dicta interpretanda C suscepimus, prorsus absconditam. Harum quæstionum prima est, an ad cognoscendum dari substantias à materia abiunctas, alio medio vti possimus, quam motu, an potius necessarium sit hoc medio vti, neque aliud detur ad eas demonstrandas idoneum. Hanc vt breuiter absoluamus, sententia Auic. fuit, quod præter motum habeat primus philosophus alia plura media ad Deum notificandum idonea, veluti si dicamus; D datur ens ex alio pendens, ergo datur aliquod primum, quod nō pendet ex vllo alio; nisi enim detur, erit progressus in infinitum, quod minime dicendum est: id autem, quod à nullo pendet, & est omnium primum, Deus solus est. Vel sic: datur perfectum, & perfectius, ergo datur perfectissimum, quod nil aliud perfectius esse potest, hoc autem non est nisi Deus; & consequens est manifestum ob eandem rationem, ne fiat progressus in infinitum. Vel etiam sic: datur bo- E num, & datur melius, & adhuc aliud melius, ergo datur optimum, quo nihil est melius, idq; est solus Deus. Et eiusmodi aliis pluribus mediis demonstrari idem potest, vt considerantibus manifestum est. Quam Auicennæ sententiam non defuere, qui posterioribus temporibus sequuti sint. Eam reprobat Auerr. nec iniuria, pluribus in locis, in 1. Physicæ auscultationis, Com. vlt. &

[margin: ...io ...cen-] *[margin: ...uta-]*

A 26. 2. lib. & in tert. octaui, & in 12. Metaph. Com. 5. & in 4. disputatione contra Algazelem, qui eiusdem sententiæ fuit. Inquit Auerr. nullam harum rationum aliquid habere necessitatis, sed leues ac probabiles omnes esse; quia licet ostendatur dari ens à nullo pendens, dari ens optimum, ac omnium perfectissimum, non propterea ostenditur id esse à materia abiunctum, & incorporeum: quare illi philosophi, quorum mentionem facit Plato in Sophista, qui præter res corporeas & sensiles nil aliud existere concedebant, dicerent illud summum & optimum, & perfectissimum, non esse nisi Cœlum, nec vllum præter illud dari alium Deum; quare nisi ad motum Cœli confugiamus, & dicamus Cœlum perpetuo moueri, & quicquid mouetur, moueri ab alio, & omne corporeum esse mobile, nec dari progressum in infinitum in mouentibus & motis, nunquam ad cognoscendas via naturali substantias à materia abiunctas perueniemus. Igitur absque consideratione motus coniectare quidem aliquid de illis substantiis possumus, sed certam earum habere cognitionem minime possumus: quod Aristot. ipse significauit, qui ad harum substantiarum inuentionem nullo alio medio vsus est, nisi æterno motu, vt tum in 8. Physic. auscultationis libro, tum in 12. Metaphys. videre est.

Opinio vera.

An ex solo æterno motu poßint demonstrari substantiæ à materia abiunctæ, an etiam ex motu absolute. Cap. II.

QVoniam igitur ex solo motu duci possumus in cognitionem substantiarum à materia abiunctarum, secunda quæstio oritur, an ex æterno tantum motu, an etiam ex motu absolute sine consideratione æternitatis ad earum notitiam peruenire possimus. Non desunt qui dicant, etiam ex motibus nouis absque æterno motu perueniri posse in cognitionem æterni motoris immobilis, nam hac quoque via vsus esse videtur Arist. in 8. lib. Physic. auscultationis longo progressu ad cont. vsq; 44. ex eo .n. quod quicquid mouetur, ab alio mouetur, nec datur processus in infinitum, collegit necessarium esse dari primum mouens immobile, quod à nullo alio moueatur, idq; incorporeum esse oportere, quia si esset corpus, non posset non esse mobile. Ego

Opinio aliquorum.

Confutatio.

Ego tamē eos decipi arbitror: quoniam si hunc Aristotel. discursum consideremus, manifestum est, per eum nos non duci ad alium motorem immobilem, quam late acceptum, qui animas quoque animalium mortalium complectatur; immobiles enim sunt, quatenus non sunt per se mobiles, quum incorporeæ sint, sed tamen sunt per accidens mobiles; neque per id fit, quin dicantur motores primi iuxta ordinem mouentium essentialem. *Defensio illorum.* Sed hoc illi videntes confitētur Arist. ad demōstrandum motorem æternum vniuersi hunc discursum non applicasse, quippe qui spreuit hanc argumentationem, quoniam alia efficaciore ab æterno motu desumpta ibidem statim vsurus erat; poterat tamen hac quoque vti, si voluisset, & absque consideratione æternitatis ex solis motibus nouis, & ordine mouentium, & mobilium nos ducere ad primum æternum motorem vniuersi penitus immobilem: hoc igitur ipsi declarare volentes, & Aristotelis argumentationem conficere, quam ipse (vt aiunt) absoluere neglexit, ita argumentantur: si discursum Aristot. aptemus ad motum vniuersi, absque dubio inueniemus perueniendum esse ad primum motorem immobilem, iuxta ordinem mouentium essentialem; quum enim moueatur Cœlum, necesse est vt ab alio moueatur, & vt perueniatur tandem ad primum immobile; sed hoc petendum est, an sit æternum necne; nam si dicatur esse æternum, iam id habemus, quod quærimus; si vero non æternum, ergo aliquando interiturum, ergo ab aliquo agente interimente; illud igitur non est primum mouens, sed habet motorem priorem, cuius contrarium constituimus, iam enim ostendimus, ipsum esse primum: & ad ipsum duximus tanquam ad primum; itaque manifestum est, si primus motor vniuersi nullum extra se habet motorem priorem, eum à nullo interimi posse, proinde esse æternum. Eo itaque Aristotelis discursu ex solo motu absque consideratione æternitatis ducimur ad cognoscēdum, primum vniuersi motorem, non modo immobilem, sed etiam æternum esse. *Confutatio.* Verum hæc horum argumentatio, si bene perpendatur, nihil habet efficacitatis: primum enim id certum est, quod ipsi quoque non inficiantur, Aristot. tali argumentatione vsum non esse, neque ad aliud eo discursu nos perduxisse, quā ad ostendēdum dari mototem immobilem late acceptum, qui animas quoque animalium comprehendat: quod si eandem illam demonstrationem ad æternitatem quoque primi motoris vniuersi aptare potuisset, id absque dubio fecisset, & suam de æterno motore sententiam hac quoq; ratione confirmare voluisset; quanquam enim ratio sumpta ab æterno motu efficacior aut euidentior est, tamen hæc quoque, si necessitatem aliquam habet, spernenda non erat; consueuit, enim Aristotel. cum ratione demonstratiua alias puoque minus efficaces in

A confirmationem adducere; hoc tamen non fecit, quia cognouit rationem hanc ad demonstrandum æternum vniuersi motorem aptari minime posse: vt igitur pateat illam, qua isti vsi sunt, argumentationem esse infirmam, & Aristotele indignam, declaremus breuiter, quomodo ea facile solui possit. Illi igitur post quam inuenerunt dari motorem immobilem, quærunt an motor immobilis vniuersi æternus sit, an corruptibilis: ad hanc interrogationem B dicam esse corruptibilem, & aliquando interiturum, tanquam non diuersæ conditionis ab animabus animalium mortalium; ideoque non alio modo interiturum, quam quo animalium animæ interire dicuntur, nempe ob necessariam sequelam ex interitu corporis, in quo inhærent; id enim quod proprie interire dicitur, animal est, anima vero non per se interit, sed interit intereunte animali; dicam itaque cum multis antiquis philosophis, Cœlum ex elementis C constare, seu esse naturæ elementaris, proinde genitum esse, & interiturum, tum Cœlum, tum mūdum vniuersum, quum constet ex contrariis, & omne ex contrariis constans interire aliquando necesse sit; dicam itaque, ex interitu Cœli necessario fieri vt anima quoque motrix intereat, quia licet hæc contrarium non habeat, tamen ex subiecti corporis interitu ex necessitate deficeret, quum sit forma materialis, quales sunt animæ animalium; animam humanam D semper excipio, de cuius immortalitate vt secundum veram Theologiam certissimi esse debemus, ita non defuere qui secundum principia quoque philosophiæ Aristotel. idem existimādum esse censuerint; nos tamen de hoc nihil in præsentia statuimus, quum ad id, de quo loquimur, nihil conferat, & satis nobis ad hanc nostram argumentationem sit in solis brutorum animabus id, quod diximus, intelligere ad illorum de primo motore errorem hac E similitudine declarandum. Hæc igitur dicentibus nobis, vt dicere poteramus, Aristoteles suam illam argumentationem ad motorem æternum ostendendum aptare minime poterat, præsertim quia Cælestis corporis naturam atque impatibilitatem nondum declarauerat, hanc enim postea ostendet in primo libro de Cœlo, nec aliunde argumentum sumens, quam à motu in orbem, cui nullus est contrarius motus: quando igitur hi dicunt, si primus motor F vniuersi est corruptibilis, ergo non est primus, negandum est conseqnens; ad probationem autem, quum dicunt, corrumpetur à motore priore, hoc quoque est negandum; non enim ex eo quod est corruptibilis, requiritur motor prior, à quo corrumpatur, sed quum sit incorporeus, & forma corporis, satis causæ est ad ipsum interimendum corruptibilitas corporis, cuius est forma; corpus autem ipsum, quum sit elementare, à suo contrario lædi & in-

& interimi poteſt. Patet igitur, inanem eſſe hanc eorum demonſtrationem, quod (vt diximus) auctoritas Ariſtotel. qui ea non eſt vſus, manifeſte confirmat; ideo enim eam ſpreuit, quia inefficacem, & vanam eſſe cognouit. Ex motu igitur abſolute accepto abſque conſideratione æternitatis nil aliud oſtenditur, quam dari primum motorem vniuerſi immobilem eo modo, quo animæ animalium brutorum ſunt immobiles, hoc eſt, non per ſe mobilem; quod autem nec per ſe, nec per accidens mobilis ſit, proinde à materia abiunctus, & impartibilis, & infatigabilis, & ſempiternus, id ea ratione non oſtenditur; quapropter nullum aliud philoſopho naturali medium relinquitur ad demonſtrandum primum motorem æternum, niſi motus æternus; quando enim ſumimus motum vniuerſi vnum & eundem numero æternum eſſe, ſtatim inferimus, eum ab vno tantum motore totum produci; quare neceſſe eſt, motorem illum eſſe infatigabilem, & ſempiternum.

An demonſtrare æternos motores ex æterno motu pertineat ad naturalem, an ad primum philoſophum, opinio aliquorum cum eorum argumentis.

Cap. III.

HIs ita conſtitutis, poſtrema oritur quæſtio, quum ex ſolo æterno motu poſſint ſubſtantiæ à materia ſeparatæ demonſtrari, an hæc demonſtratio dicenda ſit Metaphyſica, an naturalis, hoc eſt, an eam demonſtrationem formare ad Metaphyſicum, an ad naturalem pertineat; quum enim videatur huius demonſtrationis medium eſſe naturale, quæſitum vero Metaphyſicum, hinc lis non parua orta eſt, an applicare medium quæſito, & hanc demonſtrationem extruere ſit officium primi philoſophi, an naturalis; ob id quum vtraque pars ſectatores habuerit, in hoc potiſſimum omnes laborarunt, vt oſtenderent, demonſtrationem ſumere conditionem, & nominationem, illi quidem à quæſito, hi autem à medio. Magna pars in ea ſententia fuit, quod ea demonſtratio ſit Metaphyſica, & vſi ſunt his præcipuis argumentis. Primo, finis demonſtrationis, & ſcopus demonſtrantium eſt cognitio maioris extremi, quod quæſitum vocatur, non cognitio medij, ergo non à medio, ſed à quæſito eſt nominanda demonſtratio; in hac autem quæſitum eſt Metaphyſicum, nam ſubſtantiæ à materia abiunctæ à ſolo primo philoſopho conſiderantur; ergo eſt Metaphyſica demonſtratio. Secundo, ille dicendus eſt aliquo medio vti, qui illo indiget; atqui ille, cuius eſt quæſitum, eget medio ad illud demonſtrandum; demonſtratio igitur formari ab eo dicitur, cuius eſt quæſitum, non ab eo, cuius eſt medium, is enim ea demonſtratione non eget; ergo prædicta demonſtratio extruitur à primo philoſopho, non à naturali: confirmatur etiam maior propoſitio teſtimonio Ariſtot. in context, 86. primi Poſteriorum, vbi inquit perſpectiuum debere ſua theoremata demonſtrare per media accepta ex Geometria, quandoquidem ipſe perſpectiuus eſt qui talibus mediis eget: confirmatur præterea auctoritate Ariſtotel. in context. 102. eiuſdem libri, vbi ait, concluſionem illam Medicinalem; vulnera orbiculata tardius ſanantur, demonſtrari medio Geometrico, non medio Medicinali, quia Medicus non cognoſcit niſi rem ita eſſe, Geometra vero medium præbet ad demonſtrandum propter quid; certum autem eſt, ad Geometram non pertinere eam demonſtrationem formare, ea namque non indiget, & nihil eſſet abſurdius, quam dicere Geometram aliquid de vulneribus demonſtrare; ſolus igitur Medicus, cuius eſt quæſitum, eo medio vtitur, quia ipſo indiget. Tertio, quæſtio an ſit, eſt quæſtio an contineatur ſub ente; ens autem quatenus eſt ens, eſt Metaphyſicæ conſiderationis; ergo quærere an ſint ſubſtantiæ à materia abiunctæ, & demonſtrare quod ſint, eſt officium Metaphyſici. *Tertium argumentum.* Quarto, Ariſtotel. in primo contex. 6. Metaphyſicorum inquit, eiuſdem eſſe diſciplinæ declarare an ſit, & quid ſit, atqui Metaphyſici munus eſt declarare quid illæ ſubſtantiæ ſint, ergo ad eundem pertinet demonſtrare etiam quod ſint. *Quartū argumentum.* Tandem adducunt plura Ariſtotel. teſtimonia, nam in ſecund. context. tertij libri de Cœlo hæc verba leguntur [*aliqua eſſe entium penitus immobilia, magis eſt alterius, quam naturalis conſiderationis*] ergo magis ad Metaphyſicum, quam ad naturalem aſſerit pertinere oſtendere quod detur primus motor immobilis. *Quintū argumentum.* Et in primo libro de ortu & interitu context. 55. & in quarto de ortu animalium, capite vltimo, & in tertio Metaphyſicorum contextu ſecundo & in ſexto Metaphyſicorum tertio, & in ſeptimo Metaphyſic. 5. & in vndecimo Metaphyſicorum, capite ſecundo, & in initio tertiæ Summæ, inquit Metaphyſicum verſari in ſubſtantia immobili, & aperte dicit eſſe adhuc immanifeſtum, an talis ſubſtantia detur, idque eſſe poſterius demonſtrandum: ſignificat ergo ſe id non demonſtraſſe in octauo Phyſicorum, qui omnes prædictos libros præcedit. Præterea hoc idem confirmatur ab ipſa tractatione duodecimi Metaphyſicorum, vbi aperte ea demonſtratio legitur, qua ex æterno motu oſtenditur dari motores immobiles, qui ſunt ſubſtantiæ à materia abiunctæ; has igitur demonſtrare, ad ſolum primum philoſophum pertinet.

Opinio Auerrois quod ad solum naturalem pertineat probare motorem æternum & eius argumenta. Cap. IV.

CONtrariam opinionem, quod illa demonstratio sit naturalis, & à naturali philosopho extruatur, efficaciter tuetur Auerroes in primo Physicorum, Comentario vltimo, & in secundo Physicotum 26. & in 8. Physicorum tertio, & in duodecimo Metaphysicorum quinto, & in quarta disputatione contra Alegazelem, hoc potissimum argumento ductus, quod subiectum in scientia sua nec à priori nec à posteriori demonstrari potest, substantiæ autem à materia abiunctæ in Metaphysica locum habent subiecti, ergo à Metaphysico demonstrari non possunt, à solo igitur philosopho naturali. Confirmat hoc Auerroes ex ipsa Aristotelis tractatione. nam demonstratio æterni motoris ex æterno moto, quamuis legatur in duodecimo Metaphysicorum, tamen fusius, ac distinctius in octauo Physicorum explicata legitur; hinc enim colligitur, proprium eius demonstrationis locum esse octauum librũ Physicorum, in duodecimo autem Metaphysicorum eam breuiter repeti vt demonstrationem naturalem: hæc certe est sententiæ Auerrois valida comprobatio, nã si ea demonstratio Metaphysica esset, non poterat præoccupari in naturali philosophia, in qua res ad Metaphysicam attinentes incognitæ adhuc esse statuuntur; sed quum Metaphysica sit addiscenda post philosophiam naturalem, potuit Metaphysicus ad doctrinæ abundantiam & claritatem repetere breuiter demonstrationem naturalem iam prius in octauo physicorum extructam, & intellectam. Illi vero, qui hanc Auerrois sententiam postea sequuti sunt, ad eam comprobandam nixi sunt ostendere, omnem demõstrationem sumere nominationem à medio, non à quæsito; hoc igitur probant & ratione, & Aristotel. testimonio: ratione sic; medium est materia, ex qua constituitur demonstratio, ergo quale est medium, talis est demonstratio appellanda, quoniam in hac demomstrationis materia tota eius efficacitas, & vis notificatiua consistit; neq; obest id, quod dicere aliquis posset, res non à materia nominari, sed à forma; etenim verum hoc est in substantiis, quæ ex materia & forma constant, quoniam ibi forma est differentia constituens; at in accidentibus materia locum habet differentiæ, forma vero generis, & his persimilis est demonstratio, cuius natura constituta est in materia necessaria, non in forma syllogistica, quæ est ei communis cum aliis sylogismis; scientia vero conclusionis quæsitæ est quidem finis demonstrationis construendæ, at demonstrationis iam constructæ non est finis, sed potius effectus naturam medij con-

Primum argumentum.

Secundũ argumentum.

Primum argumentum Auerroistarum quod demonstratio a medio nominetur.

Scientia conclusionis, est ...tum

A sequens, ita vt pro diuersis medij conditionibus diuersa conclusionis scientia proueniat, idque docet Aristoteles in 1. Posterior. cap. 10. & ostendit ex diuersis conditionibus medij varias demonstrationis species fieri; non enim materiæ tantummodo locum habet in demonstratione medius terminus, sed etiam efficientis, cui totam conclusionis scientiam acceptam ferimus. Præterea Aristotel. in context. 58. eiusdem primi Posteriorum loquens de transitu B è genere in genus inquit, non posse Arithmeticam demonstrationem aptari ad demonstranda accidentia magnitudinum, atqui certum est, accidentia magnitudinum constituere conclusionem Geometricam, ergo illi aptare Arithmeticam demonstrationem nil aliud esse potest, quam vti medio Arithmetico ad eam demonstrandam; Aristoteles igitur Arithmeticam vocat eam demonstrationem, cuius solum medium sit Arithmeticum, tota vero conclu- C sio Geometrica: & paulo post in eodem capite dicit, non esse Geometriæ demonstrare, contrariorum vnam esse scientiam, quæ est conclusio Metaphysica, neque duos cubos esse vnum cubum, quæ est conclusio Arithmetica: itaque si fieret hæc demonstratio, essent secundum Aristotelem demonstratio Geometrica, & solus Geometra, cuius est medium, demõstrare diceretur, licet conclusio ad aliam scientiam pertineat. Patet igitur, demonstrationem à so- D lo medio nominari, quo fit vt demonstratio æterni motoris ex æterno motu, quum medium habeat naturale, vocanda sit naturalis, & ad naturalem pertineat, etiamsi conclusio sit Metaphysica.

finis, t. effectu demonstrationis.

Secundum argumentum.

Veritatis declaratio. Cap. V.

IN hac magna aliorum inter se altercatione ego, vt meam sententiam proferam, censeo E quidem falsam omnino esse priorem sententiam illorum, qui dicunt hanc, de qua loquimur, demonstrationem esse Metaphysicam, veram autem esse Auerrois opinionem dicentis eam esse naturalem, & ad naturalem philosophum pertinere; tamen ipsos quoque Auerroistas puto aliqua ex parte fuisse deceptos, isque fuit vtriusque contrariæ sectæ communis error, quod putarunt demonstrationem illam habere medium naturale, & conclusio- F nem Metaphysicam; quod ego monstrum esse arbitror, & Hermaphroditum à doctrina Aristotelica, & ab Auerroe quoque ipso alienissimum: quanquam igitur optimum esse Auerroistarum argumentum arbitror, quo ostendunt, demonstrationem semper à medio nominari, superuacaneum tamen illud esse puto, & contrariæ opinionis veram confutationem

Auerroistarum error.

nem in hoc tantum esse constituendam, quod falsum est id, quod illi pro comperto sumunt, conclusionem propositæ nobis demonstrationis esse Metaphysicam, quod quidem Auerroistæ, quum negare debuerint, concesserunt: hoc igitur si ostenderimus, patebit totam demonstrationem esse naturalem, proinde vanam esse disputationem illam, an demonstratio à medio, an à conclusione sit nominanda. Inprimis ex iis, quæ in primo Posteriorum Analyticorum dicuntur de transitu è genere in genus, ostendere facile possumus, non dari apud Aristotelem hanc monstrosam demonstrationem, qua ex medio naturali conclusio Metaphysica colligatur, imo indignam prorsus esse nomine demonstrationis; nam ibi Aristoteles aperte dicit, non posse ex medio alicuius scientiæ conclusionem alterius scientiæ demonstrari, quoniam is esset transitus de genere in genus; & in cont.6. vtitur his exemplis; Geometria non potest demonstrare, contrariorum vnam esse scientiam, neque duos cubos esse vnum cubum; illa est Metaphysica conclusio, hæc vero Arithmetica; hoc autem quid significet, iam dictum est, significat enim demonstrari ex medio Geometrico conclusionem Metaphysicam, vel Arithmeticam: neque enim considerat ibi Aristoteles, in qua scientia id fiat, sed absolute consideratam vitiosam esse eam demonstrationem putat, siue in Geometria, siue in Metaphysica intelligatur, quia naturam demõstrationis considerat, non locum, in quo fiat; non enim ita negat eam fieri debere in Geometria, ut concedat in Metaphysica, neque ita negat in Metaphysica, ut concedat in Geometria, sed absolute eam reiicit vt vitiosam: huius enim probandi vim habet ratio illa quam ibi adducit in contextu 59. quæ hoc fundamento nititur, quod & media, & quæsita debent in subiecto scientiæ per se & essentialiter inesse. Non est autem, quod aliquis dicat illud esse vitiosum in demõstratione propter quid, de qua ibi agitur, non in demonstratione à posteriori, de qua in præsentia loquimur; etenim demonstratio ab effectu non minus habet propositiones per se, quam demõstratio propter quid, quum ex iisdem terminis, ac propositionibus vtraque constituatur, vt Aristoteles docet in contextu 96.97.98. eiusdem primi libri, & vt nos demonstrauimus in libro nostro de speciebus demonstrationis; sed in contextu quoque 55. eius libri asserit Aristoteles demonstrationem à signo tradere cognitionem eius, quod est per se. Quum igitur ad reiiciendum transitum de genere in genus Aristoteles hoc solo argumento utatur, quod demonstrationis propositiones omnes debent esse per se, & habere prædicationem essentialem, nec esse est in demonstratione ab effectu transitum hũc

...ãsitus vitio- in o- ...ni spe- de- monstra- tionis.

...p. 7. ... 15.

non minus esse vitiosum, quam in demonstratione propter quid. Quoniam ergo ita se habet Geometria ad Metaphysicam, ut scientia naturalis ad eandem Metaphysicam, est enim vtrobique respectus scientiæ particularis ad vniuersalem, & omnium reginam, vitiosum autem est apud Aristotelem ex medio Geometrico conclusionem Metaphysicam demonstrare, similiter iudicandum est vitiosum, ex medio naturali ostendere conclusionem Metaphysicam, vbicunque id fieri dicatur; non est igitur Aristoteli tribuenda talis demonstratio, quam ipse in libris Analyticis vitiosam, & nomine demonstrationis indignam esse docuit. Sed iam in proposita nobis æterni motoris demonstratione hoc ostendamus: certum est, si talis est demonstratio, vt ostendat conclusionem Metaphysicam ex medio naturali, fieri in ea debere hanc illationem, datur in corpore naturali æternus motus, ergo dantur substantiæ à materia abiunctæ per essentiam; attamen nullibi apud Aristotelem talis argumentatio legitur, eaque esset etiam parum efficax, vel saltem non euidens, quoniam substantiæ illæ immateriales, quatenus tales sunt, nullam cum motu affinitatem habent; quod si quam habent, habent vt æterni motores, non vt substantiæ immateriales; sic enim respectus causæ ad effectum significatur, ideoque essentialis est terminorum connexus; non potest igitur alia fieri illatio, quam hæc, datur æternus motus, ergo datur etiam motor æternus; hæc autem est absque dubio conclusio naturalis, quia motorem vt motorem considerare est considerare vt causam motus, & pertinet ad scientiam naturalem, cuius propria est motus consideratio, & cognitio per suas causas, & omnium habentium aliquam relationem ad motum; primus autem philosophus considerat quidem substantias immateriales esse motrices, at non eas considerat ut motrices, quemadmodum in libro de naturalis scientiæ constitutione aliàs declarauimus. Vt igitur communis erroris ratio cognoscatur, sciendum est ex Auerroe in Comment. 26. secundi Physic. duplicem esse cognitionem substantiarum immaterialium, vnam confusam, quod sint, alteram distinctam quid sint, quantum à nobis lumine nostro naturali acquiri potest; traditio cognitionis confusæ pertinet ad solum philosophum naturalem, alterius vero distinctæ ad solum Metaphysicum: naturalis enim ex æterno motu demonstrat eas dari, non quidem vt substantias immateriales, sed solum vt æternos motores; postea vero Metaphysicus hanc conclusionem à naturali demonstratam accipiens, ex ea progreditur ad inuestigandas illorum motorum conditiones essentiales, & pertinentes ad cognoscendum quid

Qualis sit demonstratio æterni motoris.

Cap. 12.

Duplex cognitio substantiarum separatarum.

A quid sint; ex eo enim quod æterne mouent, cognoscit eos esse à materia abiunctos, quia nulla facultas materialis potest mouere perpetuo; ex eo autem quod sunt immateriales, cognoscit esse substantias incorporeas, & actus puros, & intelligentes, & cætera, quæ ad declarandam diuinarum mentium essentiam à Metaphysico considerantur. Hoc apud Aristotelem legimus in contextu 73. secundi Physicorum, vbi ait duo esse principia mouentia physice, quorum alterum non est physicum, quia est immobile; vult B igitur primum mouens mouere physice, & ita physicum esse quatenus est mouens, nam omne habens relationem ad motum, quatenus tale, physicæ est considerationis; quatenus igitur est principium motus, physicum principium est; at quatenus secundum se sumitur vt subiectum cognoscibile, sic non est physicum, sed Metaphysicum, quia est immobile; hoc idem significat Aristoteles in contextu 14. primi de ortu & interitu, vbi inquit: [*de motore immobili, quod detur, dictum est in sermonibus de motu, at de ipso distinguere, id est, distincte pertractare, est prioris philosophiæ*] C asserit ergo fuisse confuse cognitum in octauo libro Physicæ auscultationis; atqui nil aliud est rem simplicem confuse cognoscere, quam cognoscere quod sit, nec aliud est eam cognoscere distincte, quam cognoscere quid sit; quare testatur se in octauo Physicorum ostendisse quod sit. Causa ergo communis erroris fuit horum duorum progressuum D confusio, & eorum acceptio tanquam vnius, quo per motum æternum demonstretur dari substantias à materia abiunctas, sic enim videtur ex medio physico conclusio Metaphysica demonstrari: quod si progressum hunc partirentur in duos, & dicerent, naturalem ex æterno motu demonstrare æternum dari motorem, postea vero Metaphysicum hanc conclusionem accipere à naturali demonstratam, & ea constituta inuestigare & numerum, & condi- E tiones essentiales æternorum motorum, vt cognoscat quid sint, & inuenire eos, esse substantias ab omni materia separatas, nullum errorem committerent. Illud quoque ad eos decipiendos non parum valuit, quod viderunt demonstrationem existentiæ æterni motoris legi, & in octauo Physicæ auscultationis, & in duodecimo Metaphysicorum; atq; itidem considerationem attributorum essentialium non modo in duodecimo Metaphysicorum haberi, sed etiam modo aliquo in calce octaui Phy- F sicorum; attamen rei veritas ea est, quam alibi declarauimus, scientiæ namque mutuum sibi auxilium præstant, & Metaphysicus egens demonstratione primi motoris, eamque facere ipse non potens, sumit ipsam à philosopho naturali; & quum ei satis fuisset solam conclusionem accipere; & eam vt à naturali demonstratam constituere, tamen ad clariorem doctrinam voluit etiam repetere totam demonstrationem, ideo demonstratio æterni motoris, quam in duodecimo Metaphysicorũ legimus, ponitur ibi non vt Metaphysica, sed vt Physica, & vt repetita, & mutuo accepta à naturali: sic etiam consideratio impartibilitatis primi motoris, quæ legitur in calce octaui Physicorum, est mutuo accepta à Metaphysico ob rationem à me alibi declaratam: ob id breuis, ac rudis ibi est ea consideratio, fusior autem, & exquisitior in duodecimo Metaphysicorum, quemadmodum è contrario demonstratio existentiæ fusior, ac diligentior est in 8. Phys. breuior autem in 12. Diuinorum. Hæc est harum tractationum vera distinctio, non quam aliqui faciunt, qui dicunt demonstrationem æterni motoris tum à naturali, tum à Metaphysico fieri, communiorem tamen à Metaphysico, particulariorem à naturali: ego enim non video, quomodo illa sit communior, quam hæc, quum fiat vtraq; ex æterno Cœli motu; nam si medium vtrobiq; est idem, necesse est idem esse quæsitum, & eandem demonstrationem. Hanc, quam exposui, puto esse hujusce rei veritatem, ideoque frustra fieri eam disputationem, an demonstratio sit à medio nominanda, an à quæsito; propterea quod in omni demonstratione, quæ sit vera demonstratio, & sciẽtiam pariat, necesse est medium, & conclusionem ad eandem scientiam pertinere.

Lib. de Regres. cap. 6.

Alius error

Quod demonstratio sit nominanda à medio, & reiectio defensionis aduersariorum. Cap. VI.

CÆterum quia Auerroistæ ad sententiam Auerrois tuendam probare nituntur, vt prædiximus, demonstrationem esse à medio nominandam, & argumentum sumunt ex Aristot. in 1. Posterior. contextu 60. declaranda breuiter est sententia Aristot. eo in loco, vt videamus, quid reuera inde contra aduersarios colligi possit, nec loco illo abutamur, sicuti abuti videntur Auerroistæ putantes, Aristotel. asserere demonstrationem dari conclusionis Metaphysicæ ex medio Geometrico, vel naturali, eamque non à conclusione, sed semper à medio esse nominandam. Nos igitur dicimus, non esse hanc Aristotel. mentem, neque ipsum vnquam talis demonstrationis constructionem admisisse, sed potius dicere eam non dari, quia vitiosa est: hoc tantum inde colligere pro nostra sententia possumus, Aristot. ibi in contex. 58. & in 60. talem vitiosam demõstrationem semper nominare à medio; nam si ostendatur conclusio Arithmetica, vel Metaphysica ex medio Geometrico, eam vocat Aristot. Geometricam demon-

monſtrationem; is etenim, qui demonſtrare, A & id vitium committere diceretur, Geometra eſſet, quia tota vis demonſtrationis in medio conſiſtit, & ille demonſtrat, qui medium præbet, videturque res ipſa per ſe manifeſta, nam concluſioni verbum actiuum non conuenit, ſed paſſiuum, non enim demonſtrat concluſio, ſed demonſtratur; medium vero demonſtrat concluſionem, quia eſt cauſa effectrix ſcientiæ concluſionis. Vera igitur & firma confutatio ſententiæ aduerſariorum hæc eſſe debet, quod non eſt verum id, quod aſſumunt, demonſtrationem æterni motoris ex æterno motu habere concluſionem Metaphyſicam, habet enim naturalem, ſicuti etiam medium, proinde tota eſt naturalis: quod ſi etiam concedatur conſtitui talem demonſtrationem, ea non eſſet demonſtratio appellanda, quia non ſeruaret præcepta neceſſaria demonſtrationi, neque conditionibus demonſtrationis prædita eſſet; ſed vitioſa quædam eſſet oſtenſio, vt ſæpe diximus: C qualiſcunque autem eſſet, vocanda eſſet naturalis, & ille, qui æternum motorem monſtrare diceretur, eſſet philoſophus naturalis, non Metaphyſicus, quia medium eſt naturale: omnino igitur decipiuntur aduerſarii, quia hæc demonſtratio non eſt vocanda niſi naturalis, cuiuſcunque etiam dicatur eſſe concluſio: Quæ vero ab illis ad ſui defenſionem adducuntur, vana penitus, & ridicula ſunt. Primum quidem id, quod aliqui dicunt, nominationem demonſtrationis ſumi quidem abſolute à medio, ſed ſecundum quid ſumi etiam à quæſito, ego prorſus non intelligo, nec ipſoſmet puto intelligere: quum enim apud Ariſtotelem eiuſdem eſſe generis debeant concluſio, & medium, vana redditur hæc eorum diſtinctio; locum autem haberet in ſola vitioſa demonſtratione, quam diximus non eſſe demonſtrationem, nec dari vnquam poſſe in aliqua diſciplina: quod ſi etiam eis hæc omnia condonaremus, iam ipſi fatentur, demonſtrationem, de qua nunc loquimur, eſſe vere naturalem; nominandum enim vnum quodque eſt ab eo, quod illi abſolute, ac primario competit, non ab eo, quod ſecundum quid, & ſecundario. Vanum etiam eſt id, quod aliqui dicunt, eſſe quidem à medio nominandam demonſtrationem, ſed applicare medium quæſito eſſe illius officium, cuius eſt quæſitum, quamobrem demonſtrare ſubſtantias dari à materia abiunctas eſt munus Metaphyſici, cuius eſt concluſio, tametſi medium eſt naturale: miror enim quod hi non animaduerterint, nil aliud eſſe applicare medium quæſito, quam demonſtrare, proinde hanc applicationem, eſſe ipſammet demonſtrationem, eſt igitur in eorum verbis repugnantia manifeſta, dum dicunt,

quo- / a defē

Confu / to.

iorum / enſio.

nfuta- / .

demonſtrationem eſſe vocandam naturalem ſed applicationem fieri à Metaphyſico, neque aliquis eſt iudicioſus vir, qui hoc non confiteatur: Ariſtotel. quoque non ſolum dixit demonſtrationem ex medio Geometrico eſſe Geometricam, ſed etiam Geometræ attribuit vt ſit ille, qui demonſtrat; ipſe ergo eſt qui applicat medium quæſito, ſi ipſe demonſtrat. Aliqui etiam dicunt demonſtrationem hanc habere medium naturale, & concluſionem Metaphyſicam, nec ob id eſſe vitioſam, quoniam ſcientia B naturalis eſt ſubalternata Metaphyſicæ, in ſcientiis autem ſubalternis Ariſtotel. aſſeruit non eſſe vitioſum ex medio alterius ſcientiæ concluſionem alterius demonſtrare. Sed hoc omnium vaniſſimum eſt quum falſum ſit id, quod aſſumunt, alias ſcientias eſſe ſubalternatas primæ philoſophiæ, quod nos alias demonſtrauimus in libro de Præcognitis: ſed hoc etiam conceſſo, nil tamen aliud inde ſumere poſſunt, quam poſſe accipi medium ex Metaphyſica ad demonſtrandam concluſionem Geometricam, vel naturalem; at non è conuerſo: nam id quod Ariſtotel. conceſſit in ſubalternis, fuit, vt ſumatur medium, ſeu principia ex ſcientia ſubalternante ad demonſtrandas concluſiones ſcientiæ inferioris ſubalternatæ, at non vt ex ſubalternata ſumantur principia ad demonſtrandam concluſionem ſcientiæ ſuperioris ſubalternantis, imo hoc aduerſatur conditioni, & naturæ talium ſcientiatum. Præterea Ariſtoteles D in contextu 60. primi Poſterior. aperte dixit, non licere Geometræ demonſtrare concluſionem Metaphyſicam, ergo eadem ratione non licebit naturali concluſionem Metaphyſicam demonſtrare; ſiue ſint ſubalternæ hæ ſcientiæ, ſiue non ſint. Vana igitur ſunt omnia, quæ ab aduerſariis ad ſe tuendos dicuntur.

Aliorum defenſio.

Confutatio.

Reſponſio ad argumenta aduerſariorum. Cap. VII. E

SVpereſt vt aduerſariorum argumenta ſoluamus. Ad primum dicimus, medium, & maius extremum eſſe eiuſdem generis, proinde vanam eſſe diſputationem, ab vtro demonſtrationis nominatio ſumenda ſit, quum ſit eadem ab vtrolibet: ſed etiamſi diuerſorum generum eſſe ſtatuerentur, nominanda eſſet demonſtratio à medio, quia ſcientia maioris extremi li- F cet demonſtrationis conſtruendæ finis ſit, conſtructæ tamen non eſt finis, ſed effectus conſequens naturam termini medii, in quo tota demonſtrationis efficacitas conſtituta eſt, ſicut antea diximus. Ad ſecundum reſpondemus, illum, qui medio ad demonſtrãdum aliquid indigeat, eo quidem vti, ſi eius proprium ſit; non tamen

Ad primum.

Ad ſecundum.

si sit alienum, quia non est transeundum de genere in genus; quocirca supponendum in ea scientia illud est quum medium proprium ad id demonstrandum ibi nullum habeatur, alieno autem uti non liceat; quare illa absolute quidem conclusio vocabitur, quia demonstrabilis est, sed in ea scientia erit suppositio, & principium indemonstrabile, ut in contextu septuagesimo octavo primi Posteriorum Aristot. asserit; adde, quod solus naturalis eget illo medio, quum ad ipsum solum pertineat demonstrare dari æternum motorem, quum hæc sit conclusio naturalis; quare Metaphysicus non eget medio, sed eget suppositione conclusionis naturalis, sicut antea declarauimus. Ad confirmationem autem sumptam ex Aristotele in context. octuagesimo sexto eiusdem libri iam responsum est, dicimus enim Aristotel. id concedere in subalternis tantum, at scientiam naturalem, & Metaphysicam non esse subalternas: quod si etiam subalternas esse concederemus; locus tamen ille aduersarius minime suffragaretur; quoniam Aristotel. dicit esse media transferenda de Geometria superiore ad Perspectiuam inferiorem, sed non dicit è conuerso; non enim diceret ex Perspectiua posse sumi medium ad demonstrandam conclusionem in Geometria similiter; itaque nec medium naturale sumi potest ad demonstrandam conclusionem Metaphysicam, si naturalis est subalternata Metaphysicæ. Ad aliam confirmationem ex contextu 120. eiusdem libri acceptam, responsio sumenda est ex vera illius loci interpretatione, quæ in Commentariis nostris legatur, ea autem in hoc consistit, quod Aristotel. nil aliud ibi docere vult, nisi contingere interdum, vt duæ distinctæ disciplinæ opem contribuant ad perfectiorem scientiam habendam eiusdem conclusionis; nempe quando vna testimonium sensus adhibet, quod ita sit, altera vero causam & propter quid adducit; adeo vt si quis simul Geometra, ac Medicus sit, is perfectam scientiam habeat quod vulnera orbiculata tardius sanantur; non tamen propterea vult Medicum quatenus Medicus est, eam conclusionem demonstrare per medium Geometricum; sed debet Medicus esse contentus cognitione quod sit, quam per experientiam & sensum comparauit; imo Geometra potius, cuius est medium, debet eam demonstrationem extruere, non tamen vt vulneris, sed absolute vt circuli, ita vt tota demonstratio Geometrica sit. Ad tertium dicimus; fallax argumentum esse, idque inde manifeste deprehendi, quod Aristotel. etiam in scientia naturali sæpe quærit an aliquid sit, necne, vt an sit vacuum, an sit infinitum, an sit prima materia, an sit generatio, & alia quamplurima: dico igitur nomen entis posse

Ad tertium.

Ens sumitur dupliciter.

A duobus modis sumi, vno modo pro genere, altero modo pro existentia, quæ est accidens rei; quæstio igitur entis accepti pro genere Metaphysica est, quoniam ita acceptum ens est attributum transcendens, at quæstio entis sumpti pro existentia non est necessario Metaphysica, sed existentia corarctata, & restricta ad rem naturalem est quæsitum naturale; quum præsertim non sit accidens aliquod reale à re distinctum, proinde non sit sumenda B vt maior extremitas in demonstratione, vt complures imaginantur: omnis enim demonstratio tres habere debet reales terminos, vt in hac, de qua loquimur, ostendere possumus, in ea enim non est ipse motor subiectum, existentia vero prædicatum quæsitum, sed maior extremitas est motor æternus, minor corpus naturale, medium motus æternus, & conclusio colligitur non de secundo adiacente, sed de tertio, scilicet, corpus naturale habet C motorem æternum: hoc igitur argumentum est cauillus manifestus. Ad quartum responsio sumenda est ex Aristotel. in context. trigesimo nono, secund. Poster. nam duplex est cognitio, quod res sit; vna perfecta, quæ habetur per essentialia, & per causam; altera imperfecta, quæ habetur per accidentalia, & sine causa; ad eandem igitur scientiam pertinet cognoscere perfecte quod res sit, ad quam pertinet cognoscere quid sit; & ita solus Metaphysicus D perfecte cognoscit dari substantias à materia abiunctas; at philosophus naturalis cognoscit, quod sint quatenus sunt motores cognitione imperfecta, & cõfusa, quæ haberi potest etiam ab eo, qui non cognoscat, quid sint. Ad verba Aristotel. in secund. context. tertii libri de Cœlo facilis est responsio: nam immobilitas primi motoris denotat abstractionem à materia; & est eius conditio essentialis, quam cognoscere est primi philosophi, quia pertinet ad cognoscen- E dum quid est, à naturali autem leniter tangitur in octauo libro Physicæ auscultationis, quantum oportuit ad æternum motum cognoscendum, sicuti notauimus in libro nostro de Regressu; quum igitur Aristotel. in memorato loco vtatur dictione comparatiua, eius verba nobis non officiunt: inquiens enim magis esse primi philosophi quam Physici cognoscere primum motorem immobilem; nõ negat eum cognosci etiam modo aliquo à naturali, qui hanc F conditionem considerat, vt conditionem æterni motoris, non vt substantiæ à materia abiunctæ. Ad reliqua omnia apud Aristotel. loca aduersus nos adducta dicimus. Aristotel. recte dicere ignotas adhuc esse substantias immobiles, quoniam in 8. Physic. non demonstrauit primum motorem esse substantiã immobilem, sed esse motorem penitus immobilem, quare

Ad quartum.

Ad quintum.

Cap. 6.

A quare ibi ignoramus eum esse substantiam: non est igitur mirum, si pluribus in locis post 8. Physicor. dicat Aristot. ignorari adhuc, an detur aliqua substantia immobilis, idque esse posterius demonstrandum; nam in solo 12. Metaphys. cognoscimus dari substantias immobiles, quum ibi primum doceat Aristotel primum motorem immobilem esse substantiam, quod prius ignorabatur. Cauendum tamen est, ne perperam hoc intelligentes in errorem labamur: non enim ita ibi demonstrat dari substantias im- B materiales, vt ea sit demonstratio existentiæ ipsarum, sed ita vt per hoc essentia potius, quam existentia, declarari dicatur, siquidem existentia non demonstratur nisi à philosopho naturali, non quidem quatenus sunt substantiæ, sed quatenus æterni motores: quamobrē id, quod dicimus, Metaphysicum demonstrare dari substantias immateriales, est sano modo intelligendum nempe vt dicamus Metaphysicum accipere æternum motorem demonstratum à phi- C losopho naturali, & docere hunc esse substantiam abiunctam à materia per essentiam; & ita totam existentiæ demonstrationē naturali philosopho attribuamus, siquidem eædē sunt substantiæ immateriales, quæ in 8. Physic. vocantur æterni motores; Metaphysico autem attribuamus totam declarationem conditionum essentialium eorundem motorum, quarum vna hæc est, eos esse substantias, quæ à naturali ignorabatur. Iure igitur dicit Aristot. post 8. Physicor. ignotum esse quod dentur substantiæ immobiles, sed nunquam dixit esse ignotum dari motores immobiles, imo in contex. 14. primi libri de ortu & interitu asserit hoc esse notum, & in 8. Physicor. declaratum, esse tamen distinctius declarandum in prima philosophia: quod vero in 12. diuinorum legatur demonstratio æterni motoris ex æterno motu, iam diximus eam esse naturalem ibi ab Aristotele repetitam ad doctrinæ abundantiam, & ad maiorem claritatem.

IACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER.

DE NATVRA COELI.

Dicendorum propositio. Cap. I.

Etsi ita abscondita nobis est cœlestis corporis natura, vt ipse quoque summus philosophus Aristot. sola conditionum sublunarium negatione eam declarare potis fuerit; attamen ea est eius præstantia, atque nobi- E litas, vt vel rudis, & imperfecta ipsius cognitio expetibilior sit, quam exquisita, & perfecta aliarum rerum ignobiliorum, sicut idem asseruit Aristot. De hac igitur niti debemus ea cognoscere, iisque esse contenti, ad quæ peruenire humana ratio potest; quod me mouit vt de illo corpore aliqua scriberem, eaq; præcipue tangerem, quæ magis dubia sunt, & apud interpretes Arist. controuersa; vt rei obscurrissimæ aliquid, si possem, luminis, & claritatis afferrē. Vt autem F intelligatur, quibus de rebus sit nobis proposita disputatio, vtq; illa, quæ dubia sunt. ab iis, quæ sunt manifesta, seiungantur, ante omnia nemini [*…bium ani…atum.*] D dubium esse arbitramur, Cœlū esse animatum, & constare ex mente motrice, & corpore moto, siquidē animatorū proprium est mouere seipsa: vt in 8. Phys. auscult. lib. Aristot. docuit. Illud quoq; ab omnibus concedi videtur, animam illam motricem non esse formam Cœli, nec dare Cœlo esse, sed motum solum, proinde nō informare orbem, sed illi regendo assistere, sicuti naui nauta assistit, orbis enim absq; illius ope per se existit actu: quod si per illam existeret, & ab illa constitueretur, non posset secundum Arist. ab ea moueri perpetuo, quoniam nulla forma materiam informans potest sempiterno motu mouere; adde quod si mens illa informaret orbē esset eius natura, & substantiæ pars: quare omnino fuisset ab Arist. declaranda in libris de Cœlo; quam tamen declarationem in iis libris non legimus. Quoniā igitur ad illius corporis substantiam constituendam mens illa motrix nihil confert, iure Aristot. in libris de Cœlo in declaranda eius corporis natura, nullam animæ cœlestis considerationem fecit; quippe qui cognouit eam ad sublimiorem disciplinam pertinere, & philosopho naturali satis esse naturalium [*Anima cœli non informat orbem.*]

corporum naturas, & accidentia contemplari. Nos igitur Aristot. imitati cœlestium mentium considerationem missam prorsus faciemus, & solius cœlestis corporis naturam peruestigare nitemur; duoque potissimum tractabimus: vnum, an illud corpus seclusa mente motrice constet ex materia, & forma, quæ ipsum tanquam partes constituant: alteram vero, quænam sit illius natura, id est, quodnam habeat motus principium internum, à quo eius motus dicatur naturalis, ita vt ei quoque competere possit definitio naturæ ab Aristotele in 2. Physic. tradita, his enim intellectis nil videtur superesse, quod ad Cœli naturam, & substantiam declarandam pertinere videatur.

Variæ opiniones de materia Cœli cum argumentis Thomæ & Aegidij.
Cap. II.

Considerandum primo loco est, an cœleste corpus ex materia & forma materiam informante constet, ita vt ab illa forma habeat vt sit actu, & materia illi subiecta habeat potentiam ad esse. Duæ hac in re opiniones extant, vna Thomæ & Ægidij asserentium corpus illud constare ex materia, & forma informante, altera Auerrois, qui id constantissime negauit, & ostendere nixus est, cœleste corpus esse simplex, & actu per seipsum absque vlla compositione materiæ cum forma; qua de re in libello, quem de substantia orbis inscripsit, diligentissime disputauit. Prior sententia in duas diuisa est: Thomas enim & Ægidius in eo dissentiunt, quod Ægidius putat materiam cœlesti formæ subiectam, & materiam horum corporum inferiorum eiusdem esse naturæ, & rationis; Thomas vero hoc negat, & ait materiam Cœli esse diuersæ rationis à materia inferiorum. Horum argumenta omnia in medium afferre operæpretium non est, ea namque tum apud eos, tum in disputationibus aliorum posteriorum, quæ multæ circumferuntur, legi possunt, sed nobis quædam præcipua considerare satis erit. Thomas primo loco probat, id in quo conuenit cum Ægidio, cœleste corpus ex materia & forma constare, & hoc argumento vtitur: omne, quod extra animam actu existit, aut est actus, aut habens actum, at orbis cœlestis seclusa anima motrice existit actu, vel igitur est actus, vel habens actum, atqui actus purus non est, sic enim non esset corpus, sed forma sola abiuncta à materia, quod dicendum non est, ergo est habens actum, est igitur in Cœlo præter formam aliquid aliud, quod quidem non esse nisi materia, nil enim dicimus habere actum, nisi id, quod ex materia & forma constet. Probat deinde Thomas illud in quo ab

Primum argumentum Thomæ.

Secundū

A eo eo dissidet Ægidius, materiam illam esse diuersæ rationis à materia inferiorum: Cœlum apud Aristotelem est ingenitum, & incorruptibile, ergo eius materia non habet annexam priuationem, nec potentiam ad aliam formam; nisi ad solam formam Cœli, ita vt obiectum adæquatum illius potentiæ sit sola forma Cœli, quæ illam totam adimpleat, & materia formam illam recipiens dicatur totum suum obiectum recipere; est igitur diuersæ rationis à materia in- B feriorum, hæc enim nullam potest formam recipere, quæ sit ei perfectio integra, & totum genus obiectum receptibile, sed omnis forma, quam recipit, est pars obiecti adæquati; quo fit, vt in materia necessario relinquatur potentia recipiendi alias formas, proinde omne habens talem materiam dicatur habere contrarium, & sit corruptibile, sicut Aristoteles dicit in libro de longitudine & breuitate vitæ. Ægidius vero primum sententiam suam ita declarat, vt eam C ab hoc Thomæ argumento vindicare videatur, deinde ad eam probandam argumentatur: inquit Cœlum & inferiora corpora ex eadem materia constare, neque ob id fieri vt Cœlum sit corruptibile; quandoquidem duo sunt formarum genera, quæ in hac materia recipiuntur; alia enim forma contrariam formam habet, quare materia illi subiecta potestatem habet recipiendi formam contrariam, & res illa necessario est corruptibilis, cuiusmodi sunt omnia cor- D pora inferiora; alia vero forma contrario caret, qualis est forma Cœli, ideo materia illi subiecta non habet potentiam recipiendi aliam formam, satiatur enim ab illa forma totus illius materiæ appetitus, totaque potentia, quo fit vt illa materiæ portio sit perpetuo sub illa forma, & nullius interitus capax sit: quamuis igitur Cœlum, & inferiora habent eandem materiam, & inferiora sunt corruptibilia, Cœlum tamen potest esse incorruptibile, hoc enim discrimen E prouenit à natura formarum, quum Cœlum ideo sit incorruptibile; quia forma sua non habet formam contrariam; inferiora vero sint corruptibilia, quoniam eorum formæ habent contrarias formas. Probat hanc sententiam Ægidius pluribus argumentis, ego vero aliis dimissis, vnum tantummodo quod præcipuum est adducam, idq; tale est: omne indiuiduum sensile, & per se existens ex materia & forma constat, corpus cœleste est eiusmodi, constat F igitur ex materia & forma; minor propositio est per se nota, maior vero, imo & argumentum totum Aristotelis est in contextu 92. primi libri de Cœlo, vbi hanc ipsam maiorem expresse proferens, ex ea colligit, aliud esse rem ipsam absolute sumptam, vt Cœlum, aliud esse eandem vt singularem, vt hoc Cœlum; Cœlum enim absolute prolatum significat formam

argumentum.

Ægi sentē

Argumentum Ægidij.

mam, at hoc Cœlum significat formam in materia, Aristoteles igitur aperte dicit Cœlum ex materia & forma constare, & hac ipsa ratione vtitur, quoniam est indiuiduum sensile; atqui nulla materia formæ substantiali substans fuit, cognita Aristoteli, nisi prima illa materia, quæ in primo libro Physicorum ex mutatione substantiæ inuenta est, & qua omnia corpora inferiora participant; igitur materiæ formæ Cœli subiecta eiusdem est rationis cum materia corporum inferiorum.

Communis confutatio sententiæ Thomæ & AEgidij. Cap. III.

HÆ duæ sententiæ tum communibus, tum propriis vrgentur difficultatibus. Primum quidem simul ambæ impugnari possunt in eo, in quo conueniunt, videlicet cœleste corpus seclusa mente motrice ex materia & forma constare, nam ex Aristotelis progressu in primo libro Physicæ auscultationis manifeste colligimus non potuisse primam materiam nobis innotescere, nisi per mutationem substantiæ, hæc enim sola nos duxit in cognitionem compositionis materiæ cum forma; quia quam videamus fieri ex aqua aerem, & formam aquæ interire, formam vero aeris generari. cognoscimus esse necessarium, vt præter formam aliud quoddam in aqua sit, quod postea seruetur in aere genito, siquidem non potest aer fieri ex nihilo; constat ergo aer ex materia, quæ præfuit, & ex forma, quæ nuper accessit: itaque vbi nulla est substantiæ mutatio, ibi nullam materiæ cum forma compositionem cognoscere possumus. Cœli autem substantia apud Aristotelem immutabilis est, ergo etiamsi reuera ex materia & forma constaret, nos tamen huius compositionis nullam habere cognitionem possemus, quippe eo medio destituti, quo vno in talem cognitionem duci possumus, ideo recte Auerroes dicit in 1. Physic. Comment. vlt. & 2. Physic 22. & 4. Physic. 38. primam materiam non posse demonstrari, nisi à philosopho naturali, nec alio medio, quam mutatione secundum substantiam; vnde colligimus, inefficacem esse illam Thomæ argumentationem. aut est actus, aut habens actum, vt postea in solutione declarauimus: nam si validum hoc argumentum esset, certe Aristotel. in primo Physicorum satis paruo negotio poterat primam materiam inuenire dicendo, corpus naturale, vt lapis, vel est actus, vel habens actum, at non est actus, ergo habens actum, ex materia igitur & forma constat: sed nouit Aristot. nihil habere roboris. Præterea vtcunque dicatur cœleste corpus materia & forma constare, fit necessario vt sit corruptibile, nam si materiam habet sub forma, necesse est materiam illam respectu illius formæ habere potentiam passiuam, quæ sit potentia ad esse, siquidem forma dat esse, atqui omnis potentia passiua est potentia contradictionis, igitur est potentia etiam ad non esse: idque asserit clare Aristotel. in calce libri de interpretatione, & clarius in nono Metaphys. vbi etiam in contex. 17. inquit, non esse in Cœlo potentiam, nisi ad vbi, cognouit enim non posse in Cœlo esse materiam cum potentia ad esse, quin insit etiam potentia ad non esse, ideoque Cœlum sit corruptibile. Idem confirmat definitio potentiæ passiuæ, quam legimus in quinto Metaphys. contex. 17. & nono Metaphys. 2. potentia passiua est principium vt res transmutetur ab alio quatenus est aliud, quoniam igitur hoc essentiale est potentiæ passiuæ, debet omni tali potẽtiæ competere; sed omnis mutatio est ab opposito ad oppositum, à non esse ad esse, vel ab esse ad non esse, omne igitur habens potentiam passiuam est corruptibile: quod si quis dicat esse quidem in Cœlo potentiam ad esse, sed æquiuoce dictam, quæ non sæparatur ab actu. de qua loquitur Aristoteles in calce libri de interpretatione, hoc certe nihil est; quia licet sit cum actu, tamen nobis satis est ostendisse eam esse posse sine actu, quum sit potentia contradictionis. Possumus etiam ad hoc confirmandum sumere argumentum ex verbis Aristotel. in 2. Metaphysic. context. 30. vbi dicit, motores Cœlorum debere esse sine materia, & hanc affert rationẽ, quia debent esse substantiæ sempiternæ; considerandum enim est, Aristotelem non dicere, quia debent mouere perpetuo, sed dicere, quia debent esse substantiæ sempiternæ; significat ergo necessarium esse, si essent in materia, vt essent corruptibiles: eadem itaque ratione argumentemur de forma Cœli; nam si de hac argumentum Aristotelis inualidum est, de mẽtibus quoque motricibus est inualidum; igitur necesse est formam Cœli esse corruptibilem, quum sit in materia, & huius rationem iam adduximus receptiuum enim dirigitur à natura ad proprium receptibile distinctum ab eo essentialiter, quia nihil recipit se, igitur necesse est vt respiciat illud tanquam potentia libera, & æque respiciens vtramque partem contradictionis. Si vero Thomas dicat, Aristotelem ibi negare solam materiam inferiorum, quæ est materia generationis, & de hac validum esse argumentum, quia forma inhærens in tali materia non potest esse substantia sempiterna; vanum hoc est, sic enim debile, & mutilum manebit argumentum Aristotelis; eo namque ostenderetur, motores Cœlorum non esse in tali materia, qualem obtinent inferiorum corporum formæ, sed non absolute ostenderetur; esse ab omni materia abiunctos, hoc autem aduersatur

Tertium argumẽtum.

Quartũ argumẽtum.

tur consilio Aristot. qui vniuersam demonstrationem facere vult, & ostendere motores Cœlorum ab omni prorsus materia esse abiunctos, nullo enim pacto concedere eos esse formas, cœlestem materiam informantes, nimirum propter naturam potentiæ passiuæ, quam diximus æque respicere vtramque partem contradictionis: quod vero illi dicunt, formam Cœli satiare totum materiæ appetitum, & totam eius potentiam adimplere, repugnat propriæ conditioni potentiæ passiuæ, hanc enim non adimplent nisi formæ contrariæ, hæ autem simul esse non possunt: quare semper manet in materia potentia recipiendi formam contrariam; eaque potentia quum sit naturalis, non potest esse frustra, sed aliquando ducetur ad actum.

Quintũ argumẽtum.

Possumus etiam contra hanc sententiam hoc argumento vti: si Cœlum præter animam motricem habet etiam formam informantem, certe illa forma est natura, proinde est principium alicuius motus, at nullius motus potest esse principium, ergo talis forma in Cœlo ponenda non est: consequentiam probare non oportet, clara enim est apud Aristotelem in secundo Physicorum; nec vllus eam negare potest, quia forma materiam informans, & constituens corpus aliquod naturale, est necessario illius corporis natura, & principium naturalis motus in eo; absonum enim est rationi, formam aliquam esse otiosam: consequentis autem falsitas facile ostenditur, nullus enim in Cœlo datur motus, nisi circularis; huius autem causa effectrix est mens illa abiuncta à materia, non forma informans materiam Cœli; ergo nullus remanet motus, cuius causa possit esse illa forma; est igitur otiosa, & nullius motus causa.

Solutio Thomistarum.

Sed memini me aliquos Thomistas audiuisse ad hoc respondentes, naturam ab Aristotele dici principium motus non solum actiuum, sed etiam passiuum, ideoque formam Cœli eatenus esse naturam, quatenus est principium motus passiuum, etsi non est principium actiuum; hoc enim videtur Aristoteles de formis quoque elementorum protulisse in contextu 32. octaui Physicor. dum dixit elementa habere in se principiũ motus, non quidem agendi, sed patiendi.

Impugnatio solutionis.

At hoc dici non potest, neque eis hæc cum elementis comparatio suffragatur, imo sententiam nostram maxime confirmat, vt mox patebit tum ex iis, quæ de Cœli natura dicturi sumus, tum etiam maxime ex iis, quæ postea dicentur de grauium & leuium motu; tunc pauca pro occasione dicere satis erit: certum est, officium formæ esse agere, materiæ autem pati, imo nec formam per se pati, sed per accidens, & propter materiam, cui iuncta est; itaque absurdissimum est, ponere formam, quæ nihil agat, sed patiatur solum: quod vero ad elementa attinet, censuit Aristoteles, elementum ea ratione motum recipere à generante, quatenus generans dans formam, dat etiam motum, qui eam consequitur; ideo elementum, simulatque est genitum, sibi sufficiens est ad se mouendũ absq; ope generantis, dummodo à nullo impediatur: quia nulla est alia generantis motio, quam productio formæ; ea autem cessat existente forma; tunc igitur motus elementi formam insequitur vt causam, non generans, quod nil amplius agit: quamobrem negari non potest (idque nos alio in loco fusius demonstrabimus) formas elementorum esse apud Aristotel. etiam principia motus actiua, est enim repugnantissimum naturæ formæ vt per se patiatur, nec aliquid agat, seu vt per accidens patiatur, per se vero nec agat, nec patiatur, sed sit otiosa: forma igitur Cœli, quam illi ponunt, longe deterior esset formis elementorum, si solum pateretur, quum illæ etiam agant: vel si velint, Cœlum in hoc simile esse elementis, oportet superuacaneam esse mentem illam motricem: quemadmodum enim genitum iam elementum, vt moueatur, non eget amplius generante, quia motus naturalis solam ipsius formã insequitur; ita quum Cœlum nunquam sit genitum, sed apud Arist. semper absolutum, & perfectum extiterit, deberet motus in orbem insequi formam illam iam existentem; nec indigere intelligentia motrice, quemadmodum elementum genitum non eget amplius generante; vel igitur superuacanea est mens illa motrix, vel forma Cœli est ignobilior formis elementorum.

Quomodo elementum a generante moueatur, & quomodo a sua forma.

Propria confutatio opinionis Thomæ. Cap. IV.

VRgetur etiam vtraque sententia propriis difficultatibus: nam Thomæ opinio, quod Cœlum constet ex materia & forma eam informante, quæ materia sit diuersa à materia inferiorum, est alienissima ab Aristot. qui præter primam materiam, ex qua inferiora corpora constant, nullam aliam materiam cognouit quæ habeat potentiam recipiendi formam de genere substantiæ dantem esse; nam in 1. libro Physicæ auscultationis primam rerũ materiam inuenit, præter hanc nullam aliam in libris suis vsquam considerauit; ergo nulla fuit Aristot. cognita: adde, quod si Cœlum talem materiam haberet; debuisset maxime Aristotel. eam considerare in prima parte 1. lib. de Cœlo, vbi Cœli naturam sibi declarandam proposuit; ibi tamen aperte negat Cœlum habere materiam; quod si solam inferiorum materiam ibi negare in Cœlo dicatur, omnino tamen exprimere debuit aliam in Cœlo esse materiam diuersam à materia inferiorum, si talem materiam in Cœlo esse existimauit

Primum argumentum.

stimauit

stimauit; attamen nullam huiusmodi materiæ A mentionem eo in loco fecit. Vti præterea aduersus Thomam possumus argumento Ægidij: materia illa Cœli, si secundum se absq; Cœli forma consideretur, non est nisi pura potentia, quia nullum in se actum includit, est igitur ipsamet materia corporum inferiorum, quia pura potestas à pura potestate nullo discrimine dissidet, siquidem distinctio fit ab actu, vt ait Aristotel. in context. 49. septimi Metaphysic. Nec B dicere Thomas potest, earum discrimen in hoc esse constitutum, quod illa habet potentiam ad solam Cœli formam, hæc vero ad reliquas omnes; nam omnis coarctatio, & omnis determinatio fit à forma, quare necesse est vt materia Cœli habeat in se aliquid actus, à quo eius potentia ita contrahatur ad hanc formam, vt non ad alias, à pura enim potentia non potest hæc determinatio fieri: vel igitur materia Cœli est ipsamet inferiorum materia, si est pura pote- C stas; vel est actu per seipsam sine forma: sed quisquis hoc dicat, fateri etiam debet, materiam illam nullam forma indigere sed suapte natura esse actu, quæ est Auerrois opinio, de qua mox dicemus. Illud præterea absurdum hanc sententiam consequitur, quod quum in aliis generibus causarum vna tantum detur prima in singulis, in causa materiali duæ erunt primæ, quod dicendum non est, sed quum vnum tantum sit absolute primum mouens, & vna prima forma, D & vnus vltimus omnium rerum finis, vnam quoque primam materiam esse dicendum est, non plures.

Propria confutatio opinionis Aegidii. Cap. V.

SEntentia quoque Ægidii facile reprobatur. Primum enim non minus ex hac, quam ex opinione Thomæ, imo etiam multo ma- E gis, infertur, Cœlum esse corruptibile, quod in doctrina Aristot. est manifeste falsum: deducitur consequens statuto hoc fundamẽto, quod à nemine erudito viro negari potest, cuilibet potentiæ passiuæ respondere in natura proprium, & ipsi æquatum obiectum, ad quod illa per se à natura dirigatur, vt dicere solemus potentiam visiuam habere proprium obiectum non quidem album, vel nigrum, sed vniuersum genus colorum, hoc enim illi respondet tanquam pro- F pria perfectio proprio perfectibili; quærendum igitur ex Ægidio est, quodnam sit proprium obiectum potentiæ passiuæ materiæ & ipsi adæquatum; nam si eiusdem rationis est materia Cœli, & materia corporum inferiorum, vt ipse opinatur, certe proprium eius obiectum non est sola forma Cœli, quũ possit materia alias quoq; formas recipere; nec solæ formæ inferiorum, quum possit recipere etiam formam Cœli; erit igitur proprium, & æquatum obiectum quod primum respondet potentiæ passiuæ materiæ, vniuersum genus formarum materialium, quod omnes & Cœli, & inferiorum corporum formas complectatur: hoc constituto, sic argumentemur: potentia receptiua non expletur parte aliqua sui obiecti, sed toto ipso obiecto adæquato, ergo forma Cœli non potest totam materiæ potentiam adimplere, proinde remanet in materia potestas recipiendi alias formas, eaque est potentia naturalis, quæ non potest esse frustra, sed aliquando ducenda est ad actum; ergo necesse est Cœlum aliquando esse interiturum; ideo verissimum est Auerrois dictum in Comment. 20. primi libri de Cœlo: si Cœlum constaret ex materia & forma non habente contrarium, natura fecisset aliquid superuacaneum, & frustra, nam forma illa contrario carens, seruaretur perpetuo in illa materia, quare materiæ potestas recipiendi alias formas frustra esset: neque alicuius momenti est id, quod dicit Ægidius, formam Cœli ob suam magnam perfectionem explere totam materiæ potestatem; nam potentia respiciens totum genus non potest expleri sola parte aliqua illius generis: ratioque huius verissima assignari potest, quoniam id, quod alicui naturale, atque essentiale est, non potest ab vllo extraneo variari, & immutari; essentialis autem est ipsi materiæ potentia libera ad omnes formas; ideo etiamsi forma Cœli secundum se carens contrario, & incorruptibilis statuatur, non ob id potis est materiæ naturam immutare; quamobrem duorum alterum sequi necesse est, aut dissonantiam esse in rebus naturæ, nec sibi conuenienter respondere formam, & subiectam materiam, sed inanem prorsus, & superuacuam esse materiæ naturam, & aptitudinem naturalem; aut concessa, vt omnino concedenda est, ea consonantia, Cæleste corpus aliquando esse interiturum, pellique eius formam posse à forma contraria, iuxta Aristotelis sententiam claram in lib. de longitud. & breuit. vitæ, materiam habenti necesse est habere contrarium, quo fit, vt omne habens materiam sit corruptibile: sic etiam in primo libro de ortu & interitu, contextu 22. & 43. inquit Aristotel. ea, quæ mutuo agunt & patiuntur, conueniunt in materia, & è conuerso illa, quæ in materia conueniunt, necesse est vt mutuo inter se patiantur, & agant, & vnius materia possit alterius formam recipere. Et in contextu 138. primi libri de Cœlo, inquit Arist. materiam habere potentiam ad opposita, & esse causam vt res sit, & non sit, quo fit, vt omne habens materiã possit non esse. Quod autem falsum sit, & absonum rationi id, quod Ægidius dicit, formam Cœli ob suam

Responsio Aegidii. Confutatio.

ob suam nobilitatem satiare totam potentiam, A totumque appetitum materiæ, hoc argumento ostendi potest; quia hoc idem euenire deberet in aliis formis, vt forma nobilior vices gereret omnium formarum ignobiliorum, & expleret totam potentiam ad eas; igitur forma hominis expleret totam materiæ potentiã ad omnes inferiorum saltem corporum formas, proinde homo quoque esset incorruptibilis, quod tamen falsum esse videmus. Vtor etiam contra Ægidium tali ratione: si materia Cœli, & materia B inferiorum eadem est, & eiusdem rationis, ergo competit ei definitio primæ materiæ ab Aristot. tradita in calce primi Physicorum, itaque materia Cœli est primum subiectum, ex quo fit aliquid, proinde ex ea generari aliquid potest, quare Cœlum est corruptibile; debet enim definitio illa esse talis, quæ materiæ essentiam declaret, proinde omni materiæ competere debent illa, quæ in ea definitione sumuntur; nec dicendum est, primam materiam ibi definiri prout est in C corporibus tantum inferioribus, quia sic definiretur per accidentalia, quod minime dicendum est: quoniam igitur conditio essentialis materiæ est, vt ex ea possit aliquid generari; necesse est Cœli quoque materiam eadem conditione participare: attamen habemus clarum Aristotel. testimonium in 1. Physic. contextu 57. & 68. vbi asserit, se de caducarum tantummodo rerum materia loqui: quoniam igitur Cœlum censuit D esse æternum, non potuit existimare materiam Cœli, & materiam inferiorum eiusdem esse naturæ, & rationis; imo etiam aperte negauit esse in Cœlo materiam, vt legere possumus in context. 20. libri primi de Cœlo; quare sententia Ægidij in philosophia Aristotel. concedi non potest.

Secundũ argumentum.

Declaratio & comprobatio opinionis Auerrois. Cap. VI.

Ex horum dogmatum confutatione manet probata opinio Auerrois, quam veram esse puto, quod orbis Cœlestis sit corpus simplex, non constans ex materia & forma, ea vero tantum ratione ex materia & forma constet, quatenus intelligentia motrix dicitur forma, orbis vero dicitur materia, quæ non habet potentiam ad esse, sed solum ad vbi; quam sententiam sequutus est Scotus in 2. Sentent. distinctione 14. quæstione prima: hanc diffuse declarat Auerroes in suo libro de substantia orbis, & eam satis manifeste colligimus ex Aristot. pluribus in locis, nam in contextu 138. primi libri de Cœlo, inquit, materiam esse causam vt res sit, & non sit, quod idem dicit in 13. primi de generatione: materiam igitur præditam potentia ad esse vult habere potentiam etiam ad non esse; quoniam ea est natura potentiæ passiuæ, vt sit potentia contradictionis, & monstrum est in philosophia Aristotelis, ponere materiam, quæ habeat potentiam ad dimidiam tantum contradictionis, ad solum esse, non ad non esse: neque est quod aliquis dicat, Aristotelem ibi loqui de sola materia inferiorum, nam vniuerse de materia loquitur, quum agat ibi de mundi æternitate, quæ præcipue in Cœli æternitate consistit. Clarius etiam Aristoteles octauo diuinorum contextu duodecimo, loquens de cognitione rerum ex cognitione causarum suarum, inquit, esse res cognoscendas per causas, quas singulæ habent, & in eis numerat causam materialem; sed statim Cœlum excipit dicens non omnes substantias naturales habere materiam, quia substantiæ naturales æternæ vel non habent materiam, vel non talem, sed solum loco mobilem: nullam igitur aliam materiam in Cœlo concedit, nisi quæ loco tantum sit mobilis, hæc autem est ens actu, quia non mouetur nisi id, quod actu existit: at materia, quæ recipit ad formam substantialem & cuius potestas talem formam respicit, non dicitur loco mobilis, & hanc ibi Aristotel. in Cœlo manifeste negat; imo etiamsi eam ibi non expresse negaret, omnino negata intelligeretur, si solummodo nominata non fuisset; quũ enim loquatur ibi Aristotel. de rerum cognitione per omnes suas causas, non recte fecisset, si inter cœlestis corporis causas hanc quoque materiam non nominasset. Sed clarissima est Aristotel. sententia in 9. Metaphysic. context. 17. vbi aperte dicit, omnem potentiam passiuam esse oppositorum, ideoque nullam in Cœlo esse potentiam patiendi, nisi respectu motus localis. Et 12. Metaphysic. context. 10. inquit, omnia, quæ mutantur, habent materiam, sed diuersam; nam & sempiternorum, quæ loco mobilia sunt, est materia, attamen non generabilis, sed vnde E quo, id est, mobilis de loco ad locum: omnem enim materiam putauit habere priuationem coniunctam; priuatio autem in Cœlo nulla notari potest, nisi ratione loci, quia Sol in hoc loco existens habet priuationem alterius loci, & potentiam existendi in illo. Quum igitur solam loco mobilem materiam in Cœlo Aristoteles ponat; loco autem non moueatur nisi id, quod est actu, & Cœlestis orbis sit id, quod mouetur; absque dubio putauit Aristoteles, nullam in F Cœlo esse aliam materiam, nisi orbem ipsum, qui est materia per se actu, neque ex alia materia constat.

In Cœlo est priuatio ratione loci.

Græcorum opinio de materia Cœli. Cap. VII.

Hæc, quam diximus, Auerrois opinio, Græcorum quoque fere omnium fuit, si recte

si recte eorum verba intelligantur; in iis enim errare facile possumus, nisi hac distinctione vtamur: Cœlum duobus modis accipi potest; vel enim sumitur Cœlum animatum, hoc est, orbis cum anima eius motrice; vel sumitur solus orbis, seclusa anima: quando igitur Græci dicunt, Cœlum ex materia & forma constare, semper accipiunt Cœlum animatum, & orbem vocant materiam, animam vero vocant formam; & materiam illam dicunt loco tantum esse mobilem; orbem vero seclusa anima nunquam dixerunt esse compositum, sed simplex corpus, & materiam simplicem esse voluerunt, nulla ex parte ab Auerroe in hoc dissentientes; nullam enim materiam substantiali formæ subiectam Græci cognouerunt, nisi quæ potestatem habeat liberam ad opposita, quam Aristotelis sententiam fuisse diximus; talis autem potentia in Cœlo poni non potest, quin Cœlum interitui obnoxium statuatur; talem igitur materiam Cœlum non habet, iuxta Græcorum sententiam. Possem plura eorum dicta considerare, & ostendere hanc eorum fuisse opinionem, sed euitandæ prolixitatis gratia, dimissa verborum ipsorum consideratione, satis erit in præsentia notare quædam apud eos præcipua loca, quæ quisque per se legere, & considerare potest. Theophrastus, referente Simplicio in 1. context. lib. 1. Physic. absolute dixit, omnia naturalia ex materia & forma constare, quod de solis inferioribus, quorũ principia in libro primo Physicorum quæruntur, intelligendum est: quod si Cœlo quoque dictum illud aptari velimus, eo modo, quem prædiximus, est intelligendum, vt orbem vocet materiam, animam vero mouentem vocet formam; hoc enim apud Græcos interpretes manifestum fuit, & nullus eorum dixit, orbem, seclusa anima, aliam formam habere. Alexander libro 1. quæst. natural. cap. 10. & 15. inquit, esse in Cœlo materiam diuersæ rationis à materia inferiorum, & idem intelligit, quod Aristot. semper intellexit, nempe materiam loco mobilem, & orbem ipsum Cœlestem: idem de Alexandro colligitur ex verbis Simplicij in 2. Physicorum contextu 69. & in 2. de Cœlo, 17. & 41. idem legimus in commentariis Metaphysic. sub Alexandri nomine editis, libro 9. comment. 18. & libro 12. comment. 2. & 20. & 34. iuxta Alexandri partitionem, vbi corpus ipsum, quod in orbem fertur, inquit esse materiam, & elementum, quod materiæ inferiorum corporum proportione respondet; motorem vero immobilem inquit esse ipsius Cœli formam. Hæc eadem Ammonij sententia fuit in calce quarti segmenti libri de interpretatione; & Themistij in 3. contextu libri 3. Physic. & clarius in 20. lib. 1. de Cœlo, vbi sententiam Aristotelis declarans, dicentis Cœlum neque materiam habere, neque contrarium, inquit Cœleste corpus nullum habere subiectum: Cœlum enim dum vt animarum sumitur, habet subiectum, nempe orbem animæ cœlesti substantem; at corpus ipsum cœleste seclusa anima, quod ibi ab Aristotele consideratur, nullum aliud, ex quo constet, subiectum habet: quare manifesta ibi est Themistij sententia, imo & Aristotelis; qui cœlestis corporis naturam ibi ex instituto declarat. Simplicius manifestissime hanc sententiam sequutus est, vt apud eum patet in libro 1. Physic. 68. & in 2. Physic. 71. & in 8. Physic. 79. & in 1. de Cœlo 5. & 20. & 22. Iamblicus quoque in lib. de Mysteriis Ægyptiorum aperte dicit, Cœlum esse substantiam simplicissimam, & omni materiæ & formæ compositione carentem. Olympiodorus in Procemio libri 4. Meteorolog. inquit, Cœlum & elementa esse composita: sed non intelligit secundum eandem compositionem; nam Cœli compositionem denotat esse ex orbe, & anima mouente. Michael Ephesius Alexandri sectator in 1. cap. 1. lib. de partibus animalium inquit, nullam esse in cœlo materiam, nisi loco mobilem. Solus Ioannes Grammaticus aliter sensisse videtur, sed eius sententia non est digna consideratione; nam Aristotelis de Cœlo opinionem impugnauit, & ostendere nixus est, Cœlum esse naturæ elementaris, & corruptibile; testatur de Ioanne Simplicius 8. Physicor. 79. & lib. 1. de Cœlo 72. quod dixerit, formam Cœli habere priuationem oppositam: contrarium tamen asserere videtur in lib. 1. Phys. 68. sed quum deferat hac in re Aristotelem, nulla est nobis ipsius habenda ratio, qui hac de re iuxta principia philosophiæ Aristotelis disputandum proposuimus.

Distinctio duplicis formæ. Cap. IIX.

VT illa, quæ in contrarium adducta sunt, argumenta soluantur, sciendum est, formam seu causam formalem sumi duobus modis: accipitur enim vno modo pro illa forma, quæ est altera pars compositi, & re distinguitur à materia, in qua inhæret; hac ratione corpus Cœleste, seclusa anima mouente, nec formam habet, nec materiam, nempe quæ sint duæ partes re distinctæ, ex quibus iunctis Cœleste corpus constituatur: altero modo sumitur forma pro essentia, seu quidditate rei; omnis enim res habet essentiam propriam, & proprium quid est; hoc modo etiam cœleste corpus seclusa anima habet formam, hoc est, essentiam propriam. Harum igitur duarum acceptionum illud est discrimen, quod priori modo accepta forma distinguitur re à materia, & à composito: quemadmodum enim aliud est forma, aliud materia, ita aliud est forma, aliud forma & materia simul

An quidditas ab eo distinguatur, cuius est quidditas.

mul iunctæ. At de forma accepta pro quidditate secus est; quandoque enim sola ratione distinguuntur qudditas, & id, cuius est quidditas, quandoque etiam nullo modo; in illis enim, quæ sunt abiuncta à materia, idem prorsus est quidditas, atque id, cuius est quidditas; quum enim non habeant esse sensile, sed solum esse intellectile, in his quidditas ab eo, cuius est quidditas, nec re, nec ratione distinguitur: in habentibus autem materiam, vbi necesse est ratione distingui esse sensile, & esse intellectile, distinguitur etiam ratione quidditas ab eo, cuius est quidditas, re tamen ipsa idem sunt, vt Aristoteles docet in libro septimo Metaphysicorum, contextu 20. & 21. nam quidditati hominis nil aliud in rebus respondet, nisi homo ipse: nil enim aliud est quidditas hominis, quam forma hominis in materia propria, & eam significamus per hominis definitionem, quando dicimus, homo est animal rationis particeps; differunt autem sola ratione, quia dicitur hominis quidditas, quatenus mente concipitur, & intelligitur, homo autem extra animam existens, qui singularis, & sensilis est, dicitur non quidditas, sed habens quidditatem; est enim res demonstrata & restricta ad has conditiones, hic & nunc, & ad accidentia, (vt vocant) indiuiduantia, quæ insequuntur nexum hunc realem formæ cum materia; singularium enim esse dicuntur ipsæ quidditates; nec, quia idem sint homo & hominis quidditas, nugationem committimus, dicendo hominem habere quidditatem, quasi dicamus ipsum habere seipsum; etenim ad vitandam nugationem, & omnem absurditatem, sufficit distinctio rationis: patet hoc in definitione, & definito; est enim idem re homo, atque hominis definitio, tamen dicimus hominem habere definitionem, nec vllam nugationem committimus, quia differunt ratione. Quoniam igitur cœlum est indiuiduum materiale & sensile, & demonstratum, necesse est vt ratione distinguantur Cœlum, & Cœli quidditas, idque significauit Aristoteles in contextu nonagesimo secundo, libri primi de Cœlo, dicens Cœlum esse formam, & hoc Cœlum esse formam in materia; non enim accipit ibi formam pro ea, quæ est altera pars compositi, sed pro quidditate rei materialis, quæ aliud est vt sensibilis, aliud vt intellectilis; ideo quando absolute dicimus Cœlum, dicimus rem intellectilem, & quidditatem ipsam; quando autem dicimus hoc Cœlum, dicimus rem sensilem, ac demonstratam, proinde quidditatem in materia; & id quod appellatur habens quidditatem, nam hoc Cœlum sensile est id, cuius est forma accepta pro quidditate: ideo non est ignorandum, Aristotelem ibi, sicuti nomine formæ non intelligit illam, quæ est altera pars

A compositi, ita nec nomine materiæ materiam illam intelligere, quæ est altera compositi pars distincta à forma; sed nomine formæ rem ipsam totam intelligere vt habentem esse intellectile, & nomine materiæ eandem rem vt habentem esse sensile, ac demonstrabile; ita vt hæc duo nomina, forma & materia, ibi significent quidditatem, & habens quidditatem, quæ idem sunt re, ratione autem distinguuntur: est autem trita apud Aristotelem hæc materiæ acceptio, vt
B materiam sumat non pro ea, quæ subiicitur formæ, & ex qua fit aliquid, sed pro substantia ipsa corporea extra animam existente, & sensili; hoc legere apud Simplicium possumus in primo libro de Cœlo, contextu 22. & 92. cuius verba hic recensere operæ pretium non est. Ob id non absque ratione Græci interpretes in libro secundo Physicorum, contextu vicesimo sexto, & septuagesimo primo Cœlum vocant materiam formalem, & formam materialem; est e-
C nim materia quædam actu per seipsam, & participat modo quodam tum materiæ, tum formæ conditionibus, formæ quatenus est actu per se, materiæ vero quatenus est corporeum, & sensile; quamobrem est res intellectilis, quatenus est forma; & res sensilis, quatenus est materia; & est materia habens formam, & forma, in materia, absq; reali distinctione materiæ & formæ; quare appellari potest & habens formam, & habens materiam, ex sola distinctione rationis, quam modo declarauimus
D

Materia etiam sumitur pro substantia demonstrata.

Cœlum est materia formalis, & forma materialis.

Solutio argumentorum Thomæ & Ægidij. Cap. IX.

ARgumenta Latinorum, quæ antea adduximus, per ea, quæ modo dicta sunt, facile soluuntur; nam ad argumentum Thomæ si maior propositio sano modo intelligatur, dicimus totum concedi posse; nam maior erat; o-
E mne quod extra animam actu existit, aut est actus, aut habens actum, in qua si sumatur actus lata significatione, prout complectitur & formam, quæ est altera pars compositi, & formam pro essentia acceptam, vera est propositio: per eam tamen non ostenditur, Cœlum esse compositum, sed solum ostenditur, Cœlum habere actum altero duorum modorum, nempe vel formam, quæ est altera pars compositi, vel formam pro quidditate acceptam: si vero sumatur
F actus proprie pro forma, quæ est altera pars compositi, neganda est illa maior; dicimus enim dari aliquid, quod neque est talis forma, neque talem formam habens; huiusmodi enim esse dicimus cœleste corpus: quare insufficiens est hæc Thomæ diuisio, quum dicit, omne existens vel esse actũ talem, vel habere talẽ actum: quod si dicat, se in hoc argumento nõ essentiam respi-

Ad primum argumentum.

respicere, sed existentiam, quæ est quiddam additum essentiæ, adhuc eadem responsione vtemur; sicut enim forma est essentia rei, ita dat etiam actu existere, nec magis forma pars altera compositi, quam propria quidditas rei simplicis; nam corpus cœleste est materia existens per se, quoniam ex sua natura proprium habet complementum, quo existit actu sine ope alicuius externi: quoniam igitur Cœlum est indiuiduum actu existens, debet esse aut purus actus, aut habens actum, non est autem actus, ergo habens actum, non quidem formam re distinctam à materia, sed propriam essentiam, & proprium complementum, quo sine alicuius ope est aptum per se actu existere; intelligo autem proprium complementum, non ratione operationis, sed ratione solius esse; quemadmodum enim nauis non est apta per se operari sine nauta, ita nec Cœlum sine anima mouente; attamen existit nauis per seipsam sine ope nautæ; sic igitur & orbis Cœlestis talem habet naturam & essentiam, vt sine alicuius adminiculo per se existat actu. Patet igitur, hoc argumento non ostendi, cœleste corpus constare ex materia & forma re distinctis: nam si hoc ita probari posset, facile Aristoteli fuisset in primo libro Physicæ auscultationis demonstrare, naturalia corpora ex materia & forma constare, dicendo, omne quod extra animam actu existit, aut est actus, aut habens actum; non fuisset tamen argumentum Aristotele dignum, quia vanum est, vt ostendimus. Sic etiam soluendum est argumentum, quod Thomistæ sumunt ex Aristotele in contextu 12. libri octaui Metaphysicorum, vbi dicit, Cœlum habere materiam, sed non talem, qualem habent inferiora corpora; sic enim significare videtur, Cœlum esse compositum, & ex materia, & forma constare, quoniam nihil dicitur habere seipsum; quare si Cœlum habet materiam, non est simplex materia. Nos vero iam diximus, tritum & vulgatum esse in philosophia hunc modum loquendi, hoc habet hoc, etiam absque reali distinctione habentis, & rei habitæ, sicuti quando dicimus aliquid habere definitionem. Dicere etiam possumus, Cœlum, quatenus est animatum, esse vere compositum, & ita habere materiam & formam re distinctas; habet enim mentem mouentem, quæ est instar formæ, & orbem, qui est instar materiæ: quare nullius roboris est argumentum hoc. Ad alteram vero partem argumenti Thomæ non est opus respondere; hoc enim constituto, quod orbis cœlestis non sit compositus, sed sit materia per se actu existens, concedimus esse materiā diuersæ rationis à materia inferiorum. Ad argumentum Ægidij sumptum ex context. 92. libri primi de Cœlo, si formam sumat pro quidditate, & materiam illi respondentem, sicut antea declarauimus, dicimus totum esse concedēdum; quia necesse est, vt omne indiuiduum sensile habeat suam quidditatem, ratione distinctam ab habente quidditatem, quod ibi vocatur materia: at si intelligat formam & materiam, quæ sint duæ partes compositi re distinctæ, neganda est propositio maior; non est enim necessarium, vt omne indiuiduum sensile constet ex materia & forma re distinctis, neque hoc vult ibi Aristoteles, vt cuilibet eum locum & scopum philosophi consideranti manifestum esse potest: hoc igitur argumento non ostendi tur id, quod Ægidius probare vult.

Dubia, quæ ostendunt, in Cœlo non esse Naturam, & variæ hac de re sententiæ. Cap. X.

SVperest, vt consideremus, an in Cœlo sit natura, & tale principium motus, vt Cœlum quoque sub definitione naturæ contineatur: non videtur res hæc carere difficultate, si vera illa sunt, quæ alias de natura diximus; nam si natura est sola forma, materia vero per se non est natura, sed solum quatenus habet potestatem recipiendi formam, quæ est natura, hoc est, quatenus est idem potestate, quod forma actu, non videtur Cœlum habere naturam; nam intelligentiam, à qua mouetur, non possumus naturam appellare, quum sit abiuncta à materia, natura vero cuiusq; rei dicatur propria eius forma, quæ ipsam constituit, & materiā informat: quēadmodum enim nauta nō dicitur natura nauis, ita nec anima Cœlestis dici potest natura Cœli, sed est supra naturam: ob id Arist. in 4. context. lib. 2. Physicorum, dixit naturam semper esse in subiecto, forma enim materialis inhæret subiectæ materiæ, quam informat, ac perspicit: anima vero Cœlestis non est in orbe vt in subiecto, quum sit substantia per se existens, & abiuncta à substantia orbis, licet illi gubernando assistens. Sed neque orbis videtur posse appellari natura, quum sit simplex materia, si sola forma est natura, materia vero per se non est natura, sed per formam, quam respicit; orbis enim nullam respicit formam, à qua recipiat esse, sed est materia actu per se ipsam: quoniam igitur materia sine forma non potest appellari natura, non videtur orbis dici posse natura Cœli, nulla igitur in Cœlo est natura; hoc autem si verum est, inde inferri videtur, motum Cœli non esse naturalem, quum à natura Cœli non proueniat. Ob id non defuero, qui dixerint, neque motum Cœli esse naturalem, neque inesse in Cœlo naturam; quæ Alberti & Scoti, & Durandi opinio fuit: alij vero naturalem quidem esse motum Cœli, & in Cœlo naturam esse asseruerunt, diuersam tamen ab illa, quæ in libr. 2. Physic. definitur: proin-

Opinio dicentium, motum Cœli non esse naturalem.

Opinio dicentium, Cœlū non cōtineri

ſub defi-nitione naturæ.

proinde ſub ea definitione naturam cœlicam non contineri. Quibus autem argumentis vtraque ſecta nitatur, non referam, quia ſunt quamplurima, & ea legere quiſque poteſt apud Benedictum Pereiium in libr. ſuo de principiis, vbi & ambo hæc dogmata rite confutantur, & omnia eorum argumenta tum diligenter exponuntur, tum etiam optime ſoluuntur; nam illa quæ ab aliis recte tradita ſunt, libros noſtros transferre, vt aliorum ſcriptis volumen noſtrũ excreſcat, conſilii noſtri nõ eſt, præſertim quando id fieri non poſſet abſque magna ſermonis prolixitate, quod vtique hac in re contingeret.

Opinio vera.

Omiſſa igitur aduerſus eos diſputatione, nunc ſatis nobis ſit hanc tanquam veram, & dictis Ariſt. conſentaneam ſententiam ſtatuere, motum Cœli eſſe naturalem, & in Cœlo talem eſſe naturam, quæ ſub naturæ definitione ab Ariſt. in 2. Phyſic. tradita contineatur per quandam ſimilitudinem, & analogiam, quæ Græcorum interpretum, & Auerrois opinio fuit; eamque ex Ariſtot. ſatis manifeſte ſumimus in context. 5. lib. 1. de Cœlo, vbi repetens definitionem naturæ in 2. Phyſ. traditam, motum in illa acceptum diuidit in rectum & circularem; quare aſſerit in Cœlo eſſe naturam, & internum principium motus: præterea in eo 1. lib frequenter motum circularem inquit eſſe quinto corpori naturalem, & ab eius natura prodeuntem. In 1. quoque context. 3. libri de Cœlo, nominat Cœlum inter corpora naturalia; at naturale eſt id, quod naturam habet; quare ſecundum Ariſtot. in Cœlo eſt natura, eaque talis, cui competat definitio naturæ, quam in context. 3. libr. 2. Phyſic. auſcult. Ariſtot. tradidit. Hoc igitur conſtituto, modum tantummodo conſiderare oportet, quo in Cœlo natura ineſt; quum enim non eadem prorſus ratione, qua in corporibus inferioribus, ſit in Cœlo natura, multi in eum errorem ducti ſunt, vt dixerint, naturam in Cœlo non ineſſe: hoc igitur eſt à nobis in præſentia conſiderandum.

Quomodo ſit in Cœlo Natura, & quomodo Cœli motus dicatur naturalis.

Cap. XI.

Tota huiuſce rei difficultas tolletur, ſi declarauerimus, quomodo proportione quadam, ac ſimilitudine Cœleſti corpori illa, quæ de inferiorum natura alibi diximus, accommodentur. Quoniam igitur natura in his inferioribus eſt forma, quæ diſtinguitur re à materia, & quatenus eſt forma, eſt principium motus actiuum, & quatenus eſt in materia, eſt principium motus paſſiuum, quia facit in materia propenſionem ad talem motum recipiendum, non ad alium; materia vero ſecundum ſe nullum reſpicit determinatum motum, quum æque ſit apta

A ad omnes, ſed coarctatur à forma, & fit propenſa ad ſtatutum motum recipiendum, & hac ratione eſt principium motus paſſiuum, non per ſe, ſed per formam, ita vt non duo principia motus paſſiua dicamus, ſed vnum, dum dicimus formam vt in materia, & materiam vt tali forma præditam; ideo hæc eadem principia in cœleſti corpore quærere vanum eſt, vbi neque eſt forma materiam informans, neque materia actuata, ſeu perfecta à forma. Attamen quum

B illa materia iam ſit actu exiſtens, & ad certam naturam coarctata, ac determinata, non quidem per formam, ſed per ſemetipſam; de hac idem dicere poſſumus, atque etiam debemus, quod de materia inferiorum per formam actuata alibi diximus; ſi enim materia ſecundum ſe ad nullum ſtatutum motum propẽſa eſt, ſed æque ad omnes, ita vt nullus motus ei violentes dici poſſit; quatenus vero à forma perficitur, & coarctatur, ita propenſionem adipiſcitur ad cer-

C tum aliquem motum, non ad alium, ſiquidem talis propenſio non poteſt niſi ab actu prouenire: ſic materia Cœli, quum ſit iam per ſe determinatæ naturæ, propenſionem habet ad recipiendum ſolum motum in orbem, non aliquem alium, & ita eſt principium motus paſſiuum; quod idem denotamus, dicendo propriam Cœli formam, hoc eſt, quidditatem, eſſe in eo principium motus paſſiuum, prout eſt quidditas materialis, ita vt illa poſſit appellari natura

Prin[...] um n[...] tus i[...] lo paſ[...] uum.

D Cœli, qua Cœlum eſt naturaliter mobile in orbem. At principium motus actiuum internum in Cœlo nullum eſt; quum enim in his inferioribus forma ſecundum ſe, & quatenus eſt forma, ſit principium motus actiuum, in Cœlo autem nulla ſit forma re diſtincta à materia, non eſt in Cœlo principium motus actiuum, quod in ipſo inſitum ſit, quia neceſſe eſt, re diſtinctam eſſe formam à materia, ſi forma debeat vim habere mouendi: ſolum igitur paſſiuum internum

E motus principium in Cœlo eſt; ſed quia nullum patiens ducit ſe de poteſtate ad actum, ideoque omni patienti aſſignatum eſt à natura aliquod agens, à quo patiatur, data eſt Cœlo anima motrix tanquam externum principium quod natura Cœli appellari non poteſt, cum illo tamen ita conueniẽs, vt tanto motu ſit apta mouere, quanto orbis eſt aptus moueri, quod ſignificauit pulcherrime Alexander in 34. context. libr. 12. Metaphyſic. dicens, eundem in

Non e[...] in Cœ[...] princi[...] um ac[...] uum i[...] tern[...]

F Cœlo eſſe motum animæ, & naturæ, & animam mouere per mediam naturam; quod poſtea declarans inquit, naturam in Cœlo eſſe aptitudinem, & propenſionem quandam ad certum motũ recipiendum; ab anima vero tribui ipſum tranſeundi actum, ad quem orbes ſunt per naturam procliues: ſic enim dicit in corpore cœleſti inſitam eſſe propenſionem recipiendi quendam

Conue[...] entia [...] telligi[...] tiæ cu[...] orbe.

dam statutum motum, hæc autē est principium motus passiuum, & hanc solam vocat naturam Cœli, eamque distinguit ab anima, tanquam à principio quodam externo, à quo orbis non recipit esse: quum ergo distinguat in Cœlo animam à natura, & animam dicat esse principium actiuum, naturam vero passiuum, absque dubio nullam in Cœlo naturā ponit, nisi quæ sit principium motus passiuum; quoniam anima illa non est Cœli natura; quod enim anima animalis mortalis dicatur eiusdem esse naturæ, id fit, quia est forma informans materiam, & dans esse animali: at anima Cœli, quum non det esse Cœlo, illius natura appellari non potest: ad significandum autem proportionem magnam, ac perfectam conuenientiam motoris cum moto, & principij actiui cum passiuo, dixit Alexander, eundem esse in Cœlo motum animæ, & naturæ, quia eodem motu natura Cœli facit ipsum aptū moueri, quo anima est apta mouere. Hoc idem ex Aristot. colligitur in 6. context. 2. lib. de Cœlo, vbi dicit, animam cœlestem mouere Cœlum eo motu, quod ipsum est aptum natura moueri; quia si aliter moueret, quam ipsum sit aptū moueri, motus ille esset violentus, & anima in mouendo fatigaretur, quia natura Cœli repugnaret, quod mortalibus animalibus euenit: naturam ergo Cœli vocat Arist. quiddam distinctum ab anima motrice, & eam dicit esse passiuum tantum principium, à quo habet orbis naturalem propensionem, vt tanto motu moueatur. Ex his rationem colligere possumus erroris Durandi, qui in 2. libr. Sentent. distinct. 14. quæst. 2. efficaciter tuetur, motum Cœli non esse naturalem: id enim, quod eum in errorem duxit, fuit, quod solum respexit principium motus actiuum, quasi natura nunquam sit principium passiuum, sed semper actiuum, quod tamen negatur expresse ab Aristotele in contextu 32. libr. 8. Physic. quum igitur principium actiuum motus Cœli sit anima Cœli, quæ non est forma dans esse Cœlo, quales sunt animæ animalium mortalium, ipse constanter negauit motum Cœli fieri à natura; & eius sententia vera est de principio actiuo, quia motus ille non habet tale principium actiuum, quod Cœli possit vocari natura. Est igitur cœlesti corpori cum his inferioribus & similitudo aliqua & dissimilitudo: simi-

A lia namque in eo sunt, quod vtraque habent principium motus passiuum internum, quo propensa sunt ad statutos quosdam motus recipiendos, qui soli sunt eis naturales, & hoc in vtrisque est materia vt actuata, seu forma vt in materia: dissimilia autem sunt, quoniam in his inferioribus materia actuatur per formam re distinctam ab ipsa, materia vero Cœli per semetipsam est actu, & per se est talis determinatæ naturæ: hinc alterum discrimen oritur, quod in his *Similitudo, ac dissimilitudo naturæ cœlicum natura inferiorum.*

B forma est etiam principium motus actiuum, quum sit re distincta à materia, in Cœlo autem actus ille non potest esse principium actiuum eiusdem motus, quum non sit re à materia distinctus; quamobrem indiguit Cœlū externo principio, à quo moueretur, sicuti nauis habet propensionem, & aptitudinem ad motum nauigationis recipiendum, sed eget motore externo, à quo moueatur. Motus igitur Cœli est vere naturalis, quoniam internum eius principium in

C Cœlo est, idque satis est vt ille motus dici possit naturalis; quoniam Aristoteles in definitione naturæ indistincte accepit principium motus, seu actiuum, seu passiuum. Ratione autem principij actiui motus Cœli non est naturalis proprie loquendo, sed fit à principio supernaturali; tamen per quandam similitudinem dici potest hac quoque ratione naturalis; quoniam anima Cœli, etsi non est Cœli natura, mouet tamen ad modum naturæ, & licet secundum suam sub- *Motus Cœli ratione principij actiui, non est naturalis, nisi secundū similitudinem.*

D stantiam non sit res naturalis, est tamen principium naturale, quia quatenus est mouens, est causa effectus naturalis, & ita pertinens ad sciētiam naturalem, quod significauit Aristoteles in contextu 73. dicens, cœlestes motores mouere physice, non esse tamen res physicas. Possumus autem hac de re Auerroem legere in Comment. 5. 1. lib. de Cœlo, vbi omnino negat animam cœlestem esse Cœli naturam, nisi secundum quandam similitudinem, quatenus ita mouet cœleste

E corpus, vt forma materialis, quæ vere est natura, mouet corpora inferiora: reuera tamen inquit, solam Cœli materiam, vt per se actuatam, esse naturam Cœli appellandam, & principium motus passiuum tantum, quemadmodum nos modo declarauimus, qui hac in re Auerrois sententiam ad vnguem secuti sumus.

IACOBI ZABARELLAE PATAVINI, LIBER

DE MOTV IGNIS IN ORBEM.

Proponitur quæstio, & solutio Conciliatoris. Cap. I.

QVum totum elementum ignis & magna etiam aëris pars à Cœlo in orbem circumuoluatur, vt ait Aristot. in 1. libr. Meteorol. idque fiat perpetuo secundum Arist. qui mundum æternum esse existimauit, sitque motus ille igni, & aëri præter naturam, quum fiat ab externo principio; dubium maximum deco apud omnes sectatores Arist. ortum est, quomodo motus, qui præter naturam est, possit esse perpetuus: quandoquidem Arist. in 15. context. 1. lib. de Cœlo, dixit ea, quæ sunt præter naturam, citissime interire; vnde sumitur vulgata illa propositio, nullum violentum potest esse perpetuum, quam etiam aperte pronuntiauit Arist. in cont. 17. lib. 2. Difficultas hæc non leuis est & interpretibus Arist. magnum negotium facessit, quum pugnare inuicem videatur hæ duæ propositiones; nullum violentũ est perpetuum; &, ignis perpetuo fertur circa mediũ: ideo multi ad hanc tollendam difficultatem varia dixerũt. *Sententia Conciliatoris.* Conciliator in differentia 14. considerans propositionem illam, nullum violentum est perpetuum, inquit, nullam ex ea oriri difficultatem, si intelligatur cum hac limitatione, nisi habeat causam perpetuantem: per hoc igitur soluit dubium de motu ignis in orbem, dicens motum illum & violentum esse, & perpetuum: quia causam habet suæ perpetuitatis, nempe motum Cœli perpetuum secundum Arist. at nisi causam haberet perpetuantem, vtique motus ille, quum sit præter naturam, non posset esse perpetuus.

Impugnatio sententiæ Conciliatoris. Cap. II.

SEd doctissimus iste vir nihil reuera dicit, quod hanc difficultatem tollat, quum rem declaret per semetipsam: docet enim Aristot. in *Primum argumentum.* initio 2. lib. Posteriorum Analyticorum, omnem quæstionem esse quæstionem causæ: quærere enim an res aliqua sit, est quærere an detur causa aliqua illius rei; quærere autẽ cur res illa sit, est A quærere quænam sit illa causa: vt quærere an Luna obscuraretur, est quærere an causa aliqua detur obscurationis Lunæ; quærere autem cur Luna obscuretur, est quærere quænam sit illa causa: omnis igitur quæstio est quæstio causæ, etiam illa, qua quæritur an res sit; siquidẽ quicquid est, causam aliquam habet, qua est: quando igitur quærimus, an detur aliquod violentum perpetuum, quærimus an detur aliqua causa perpetuitatis violenti, si verum est id, quod ab Arist. B ibi de quæstionibus traditur, ideo quando Conciliator inquit, esse tunc violentum perpetuum, quando causam habet suæ perpetuitatis, perinde est ac si dicat, dari tunc violẽtum perpetuum, quando datur violentum perpetuum; seu tunc dari causam vt violentum sit perpetuum, quando datur causa vt violẽtum sit perpetuum: quare Conciliator ad hanc difficultatem nihil reuera dicit, sed propositionem prædictam limitat per semtipsam. Præterea si hæc solutio admittatur, *Secundum.* C nullius momenti redditur ratio Arist. in contex. 17. lib. 2. de Cœlo: quando enim rationem adducens cur motus Cœli sit naturalis, inquit, nisi esset naturalis, nõ posset esse perpetuus, quia nullum præter naturam est sempiternum; rationem hanc facile soluere possemus, dicendo motum Cœli esse præter naturam, perpetuum tamen, quia causam habet æternam suæ perpetuitatis: Sed huius viri error tunc clare inspicietur, quando rationem cognouerimus, cur nequeat violentum perpetuari; nam si repugnat violento D perpetuitas, nulla est causa, quæ ipsum perpetuare possit.

Multorum communis opinio. Cap. III.

EST communis multorum sententia, quod dubium hoc soluatur per distinctionẽ violenti: duplex enim est violentum; vnum quod est *Violentum est duplex.* contrarium naturali, & inimicum naturæ illius rei, cui dicitur violẽtũ; alterum vero, quod neq; E naturale est, neq; contrariũ naturæ, sed medium inter hæc: dicunt igitur propositionem illam Arist. nullum violentum est perpetuum, veram esse de illo violento, quod est contrarium naturali, cuiusmodi esse negãt motum ignis, & aeris in orbem; hunc enim inquiunt, neq; naturalem esse his elementis, neq; contrarium naturæ ipsorum, sed medium inter naturalem, & contrarium naturæ.

turæ, proinde posse esse perpetuum. Hunc motum medium inter naturalem, & vere violentum posuit Auerroes in comment. 20. lib. 3. de Cœlo, & in 2. Meteorolog. cap. 2. vbi dicit, motum ignis, & aeris circa medium non esse naturalem, neq; violentum, sed medio modo se habere: hunc etiam posuit Thomas in contex. 10. lib. 1. de Cœlo, dicēs motum ignis in orbem nec esse secundum naturam, nec contra naturam, sed supra naturam. Eiusdem etiam mentionem facit Simplicius passim in libris de Cœlo, vt ibi videre est, eius enim verba non refero.

...us ...lius ...r naturalem, ...violentum.

Argumentatio Zimaræ contra communem sententiam, & eius opinio. Cap. IV.

ADuersus hanc communem opinionem aliqui inuehuntur. Primum quidem Zimara in suo Theoremate 19. vbi omnium negat motum illum medium inter naturalem & violentum, ipsumq; euertere nititur. Obiicit primo authoritatē Aristotelis, qui nullibi mentionem huius medii fecit. neq; alium motum cognouit, quàm naturalem & violentum, sumendo violentum, pro eo, qui est contrarius naturali; nam in 7. lib. Physic. auscult. inquit, omnem motum vel ab interno, vel ab externo principio fieri, & illum esse naturalem, hunc autem violentum, quem etiam diuidit in pulsionem, tractionem vectionē, & vertiginem. In 3. etiam lib. de Moribus ad Nicomachum, definiens Aristoteles violentum, inquit esse illud, cuius principium extra est, quare omnis motus factus ab externo principio apud Arist. eiusdem est conditionis, & eodem modo violētus, proinde etiam motus ignis circa medium est eiusmodi. Præterea in contex. 76. & 77. lib. 1. de Cœlo, probare volens Aristot. vnum tantū esse mundum, inter alia fundamenta hoc statuit, omnia, quæ mouentur, aut moueri naturâ, aut violentiâ; at si tertius ille medius motus daretur, ratio illa Aristot. facile solui posset, negando hanc esse sufficientem enumerationem, vt argumentum illud Arist. considerantibus manifestum est. Hac igitur sententia reiecta, propriam ipse profert, quæ est, per se nullum violentū potest esse perpetuum, per accidens tamen potest violentum perpetuari; intelligit autem per se illud, quod est ex consilio & intentione agentis, per accidens vero, quod præter agētis consiliū: quoniam igitur (inquit) nulla causa sibi proponit efficiendum effectum violentum, qui perpetuo duraturus sit, ideo per se nullum datur violentum perpetuum; nam Cœlum quoq: dum mouetur, & ignem mouet, non id spectat, vt ignem perpetuo circumferat, quare non per se effectum illum perpetuum producit; circumuoluitur tamen ignis perpetuo præter consilium agentis, ideoq; per accidens: quia quum oportuerit in ipso Cœli contactu esse ele-

...mum ...umē- *...ndū.* *...aræ ...io.*

A mētum ignis, accidit igni hæc necessitas, vt simul cum Cœlo circumferatur: per se igitur nullum violentum est perpetuum, per accidens tamen potest aliquod violentum perpetuari.

Impugnatio sententiæ, & solutio argumentorum Zimaræ. Cap. V.

HÆc Zimaræ opinio recipienda non est, & maxime refellitur ea ipsa ratione, qua mo-
B tus videtur Aristoteles ad dicendū, nullum violentum posse esse perpetuum: nulla enim alia ratione magis ductus esse videtur, quam hac, quia violentum est contrarium naturæ, contraria vero inter se pugnant. seq; mutuo interimere nituntur; necesse est igitur, vt id, quod est cōtrarium naturæ, illam oppugnet, & illa contra repugnet, quia quælibet res nititur se conseruare: & ea pugna non potest esse perpetua, quoniam alterum cōtrariorum tandem vincere, ac
C pellere alterum necesse: vel enim ipsa rei natura id, quod ipsi contrarium est, tandem repellit, vel succūbit, & à contrario oppugnante opprimitur, atq; interimitur; horū autem vtrūlibet eueniat, nō potest illa violentia perpetuari, quum vel ipsa tollatur superato cōtrario, vel in natura interempta, desinat illud esse contra naturam, quū nulla amplius eiusce rei natura existat: hoc respiciens Auerroes in commen. 7. lib. 2. de Cœlo, dixit nō dari violentum absq; natu-
D rali; quia necesse est, vt id, quod est præter naturam, præsupponat ipsam naturā: quoniam igitur non potest aliquid dici contrarium naturæ, nisi existente illa natura, fieri nullo modo potest, vt aliquid violentum, & contrarium naturæ perpetuetur; siquidem pugna, vt diximus, non potest esse perpetua. Si hæc est vera ratio, cur nullum violentum perpetuari queat, sententia Zimaræ defendi non potest: quum enim apud ipsum non detur motus medius, sed omnis mo-
E tus vel sit secundū naturam, vel cōtra naturam, motus ignis in orbem, quum secundum naturam dici nequeat, quia fit ab externo, non ab interno principio, erit ergo contra naturam; itaq; vel à natura ignis tandem expelletur, vel ipsam oppugnabit, ac perimet; atqui repelli nō potest, quum fiat ab agente æterno, & impatibili; ipse igitur tandē superabit, ac perdet naturam ignis, si est illi contrarius; fieri enim nō potest, vt ignis sub illa affectione suæ naturæ contraria serua-
F ri perpetuo possit: perempta autem ignis natura motus ille non potest amplius dici violentus, & præter naturam igni, imo neq; appellari amplius poterit motus ignis, nullo existente igni; perpetuus igitur motus ille esse non potest, si est contra naturam ignis: quod si inficietur Zimara, motum illum pugnare cum natura ignis, & illi esse contrarium, iam fatetur motum medium, quam negauerat: quid enim est motus medius, nisi ille, qui neque à rei natura proue-

Nota rationem cur nullum violentum possit esse perpetuum.

Primum argumētum contra Zimaram.

nit, neque ille contrarius? vanum etiam est illud, quod Zimara dicit, motum ignis in orbem perpetuari per accidens, quia præter consilium mouentis; nam, vt ei condonemus, motum illum esse præter agentis consilium, non ob id possibilis redditur eius perpetuatio, si est, contrarius naturæ ignis; nam ratio nunc à nobis adducta demonstrat necessarium esse, vt vel natura ignis succumbat, ac pereat, vel motum illum repellat, tanquam sibi contrarium: nullius igitur momenti est consilium agentis, quia siue ex eius consilio, siue præter eius consilium circumferatur ignis, non potest perpetuo circumduci, si motus ille est ipsius naturæ contrarius. Patet etiam opinionem hanc Zimaræ euertere argumentum Aristotelis in contex. 15. lib. 1. de Cœlo, & in 17. lib. 2. quando dicit; motus Cœli est naturalis, quia nullum præter naturam est sepiternum: solui enim posset argumentum hoc, dicendo motum Cœli esse præter naturam, æternum tamen, quia perpetuatur per accidens, & præter consilium mouentis. Sed reuera nullo pacto admittendum est id, quod Zimara dicit, circunductionem ignis fieri præter consilium mouentis, nisi etiam dicamus, cœlestia corpora regere per accidens hæc inferiora, & hoc regimen esse præter illorum consilium: hoc tamen minime dicendum est, quia (vt Auerroes ait in comment. 17. lib. 1. de Cœlo) gubernare inferiorem mūdum est finis cœlestium corporum, saltem secundarius, quod idem etiam ex Aristotele sumitur in secundo capite libri primi Meteorologicorum, & quisquis hoc neget, negat necessarium rerum ordinem, & connexum in vniuerso: quum igitur necessarium omnino sit his inferioribus gubernari à superioribus, à quibus & producuntur, & conseruantur, necesse est vt ex naturæ consilio, non præter consilium, inferiora corpora è superioribus moueantur, atque regantur: peculiariter autem de duobus elementis igni & aere ibidem cap. 4. ab Aristotele hoc declaratur, dum dicit elementa calida à motu Cœli habere calorem, & ita conseruari; nisi enim circumferretur ignis à Cœlo, non posset eius natura seruari; itaque si motus ille in orbem cōseruat naturam ignis, vt mox declarabimus; Cœlestium autem corporum finis est regere, & conseruare hæc inferiora; necesse est ex eorum consilio fieri vt ignis perpetuo circa medium feratur; quare non est per accidens, vt Zimara dicit. Ad argumenta Zimaræ facile est respondere: dico enim Aristotelem in 7. Physicorum lata significatione sumere motum violentum pro omni motu, qui fiat ab externo principio; ideo ibi nomine violenti non solum ille intelligitur, qui est contrarius naturæ moti, & cum eius repugnantia, sed etiam ille, qui fit neque repugnante, neq; vim conferente mobili, qualis est in igne motus in orbem; quapropter concedam illum reduci ad tractionem, vel ad vertiginem. Sic etiam in 3. lib. de Moribus sumitur late violentum pro omni habēte principium extra, quamobrem ea definitione comprehenditur non solum motus contrarius naturæ, sed etiam ille, qui inter naturalem & naturæ contrarium medius est. Idcirco non est ignorandum, quod proprie loquendo latius patet violentum, quam contra naturam; nam violentum vocatur id omne, quod fit ab externo principio absque vlla ope naturæ recipientis; at contra naturam dicitur illud solum, quod est inimicum naturæ, proinde est cum repugnantia patiētis; in vsu tamen est positum, vt sumatur violentum pro eo, quod est contrarium naturæ, & hæc duo idem significent. Argumentum quoq; sumptum ex contex. 76. 77. lib. 1. de Cœlo, leue est, quoniam Arist. in toto libro illo de solis simplicibus motibus loquitur: quare ex his solis argumentum sumit ad mundi vnitatem probandam; simplex autem motus non potest esse medius inter naturalem, & contrarium naturæ, sed necessario vel naturalis est, vel naturæ contrarius, vt in eorum librorum interpretatione demonstrauimus: motus autem ignis circa medium non est simplex, sed mistus, vt Auerroes ait, & vt considerantibus manifestum est: quum enim non fiat absq; confusione, ac perturbatione partium, non seruatur in his perpetua æquidistantia à centro mundi: recte igitur Aristot. dixit omnia, quæ mouentur, nempe simplici motū, aut moueri natura, aut cōtra naturam. Vana igitur esse argumenta Zimaræ, manifestum est.

Secundū. *Tertium.* *Quartū.* *Ad primum Zimaræ argumentum.* *Violentum est communius quam contra naturam.* *Ad secundum.* *Motus simplex nō potest esse medius inter naturalem & contrarium naturæ.*

Aliorum argumentatio contra eandem communem sententiam, & ipsorum opinio. Cap. VI.

Alii vero hanc eandem communem sententiam alia ratione oppugnare nituntur: nam motum quidem illum medium, quem negauit Zimara, ipsi concedunt; tamen dicunt, illam Aristotelis propositionem, nullum violentum esse perpetuum, de hoc quoque veram esse non solum de illo, qui est contrarius naturæ, ita vt vniuerse vera sit de omni motu, qui non sit secundum naturam: siue enim sit contrarius naturæ, siue medius inter naturalem, & contrarium naturali, non potest esse perpetuus; cum hoc tamen discrimine, quod de illo, qui est contrarius naturali, absolute, & absque vlla distinctione dicendum est, ipsum non posse perpetuari: ratio namque iam à nobis adducta hoc demonstrat, quoniam perseuerantibus in pugna duobus contrariis, necesse est, vt tandem alterum deficiat, atque succumbat: de motu autem medio, qui non est cōtrarius naturali, qualis est motus ignis in orbem, dicunt non absolute veram esse propositionem, sed cum quadam distinctione: potest n. considerari duobus modis: vno modo vt relatus ad ignē, in quo in est; quo-

niam

niam enim est præter naturam ipsius ignis, hac ratione notat quandam extraneitatem à statu naturali; neque est aptus perpetuari, quia tale nihil est perpetuum; altero modo considerari potest vt relatus ad causam, à qua producitur; quum enim producatur à Cœlo, & sit ipsemet Cœli motus, qui cum elementis per contactum communicatur, hac ratione potest esse perpetuus; quoniam enim naturæ ignis non est contrarius, neque illi repugnat, necesse est, si Cœlum semper mouetur; vt ipse quoque ignis semper moueatur; siquidem fieri non potest, quin Cœlum tangens ignem circumferat ipsum perpetuo, si ipsum quoque perpetuo circumfertur. Comprobant hi hanc suam opinionem considerando ea, quæ dicuntur ab Aristotel. in context. 17. libr. 2. de Cœlo, vbi dicitur motus Cœli esse secundum naturam, quia est sempiternus; nullum enim, quod sit præter naturam, est sempiternum: sumit autem ibi Aristoteles præter naturam late, prout complectitur etiam illud, quod non est contrarium naturæ; quia ratio, quam statim ad hoc probandum subiungit, non minus de hoc probat, quam de illo, quod est contrarium naturæ; nam affert Aristoteles hanc rationem, quia id, quod est præter naturam, est posterius naturali; hæc autem est communis conditio vtriusque violenti, quia naturale est prius omni accidentali, tam eo, quod est contrarium, quam eo, quod nō est contrarium: quemadmodum enim dicere non possumus aliquid esse contra naturam ignis, nisi præsupposita ignis natura; ita nec supra naturam, nec vllo modo præter naturam; nisi eam ipsam naturam præsupponamus.

Dictæ sententiæ confutatio.
Cap. VII.

HANC sententiam ego ab Aristotele alienam esse puto, veram autem communem multorum opinionem, à qua isti recesserunt. Primum quidem videntur incidere in sententiam Conciliatoris, quam ipsimet confutauerant: nam dicere nullum productum ab externo principio esse perpetuum secundum se, posse tamen à sua causa perpetuari, est dicere, nullum violentum esse perpetuum, nisi causam aliquam habeat suæ perpetuitatis, quæ Conciliatoris opinio fuit. Præterea quando dicitur, motū ignis in orbem esse per se corruptibilem, quærendum ab eis est, qua potentia dicant ipsum esse aptum deficere, an naturali potentia, an logica: si dicant naturali, necesse est vt aliquando desinat motus ille, quoniam potentia naturalis non potest esse frustra, sed necessarium omnino est eam aliquādo duci ad actum; non potest igitur ab vlla externa causa perpetuari, sicuti non potest Cœlum facere, vt hic equus seruetur æternus, si naturalem habet potentiam ad interitum: si vero dicant

A potentia logica, vt dicere videntur, ab hac non potest ille motus nominari corruptibilis, quoniam à potentia logica non sumitur alicuius rei nominatio, sed ab actu; homo enim quatenus est animal, habet potentiam logicam vt sit asinus; dicimus enim homini quatenus animali non repugnare esse asino, non tamen ob id licet hominem appellare asinum, sed vocatur homo, quia est actu homo: sic itaque nec motum ignis in orbem possumus ex potentia logica vocare B corruptibilem, sed ab actu est vocandus æternus, quum reipsa æternus sit. Aristoteles igitur non recte loqueretur, dicens omne violentum esse coruptibile, si daretur aliquod violentum æternum: ipsa quoque Aristot. verba indicant, ipsum non potentiam logicam respicere, sed actum, quum dicat [*videntur quæ sunt præter naturam, citissime interire*] nam verbum φαίνεται significat apparere, & esse euidens, quod id, quod est præter naturam, cito interit; itaque denotat C in omni violento necessarium esse, vt naturalis potentia intereundi ducatur aliquando ad actum. Efficacissimum quoque argumentum contra hanc sententiam sumitur ex iis ipsis Aristotel. verbis in context. 17. lib. 2. de Cœlo, è quibus eisdem hi quoque argumentum sumpserunt: quum enim Aristoteles ibi quoque dicat, nullum præter naturam esse perpetuum, non potest intelligere aliud præter naturam, quam id solum, quod est contrarium naturali; quod D ostendo tum ex ipso Cœlo, de quo ibi Aristoteles loquitur, tum ex eius motu, quem solum ibi considerat, tum demum ex argumento quod ad eius sententiæ comprobationem adducit: prmum quidem si Cœlum ipsum consideremus, non potest eius motus dici supra naturam; quum enim aliud Cœlo superius corpus, à quo motus ille cum Cœlo communicetur, non cognoscamus, non potest ille motus nisi contra naturam esse si non est secundum naturam: si E vero motum Cœli spectemus, de quo solo ibi sermo est, is non est nisi simplex; ergo nisi sit naturalis, necesse est vt sit contrarius naturæ; quia motus simplex non potest medio modo se habere, sed necessario vel naturalis est, vel contrarius naturali: ratio quoque ab Aristotel. ibi adducta declarat ipsum non de alio præter naturam motu ibi loqui, quam de illo, qui est contrarius naturæ, inquit enim, id, quod est præter naturam, esse posterius naturali, & esse quendam exitum, seu remotionem à statu F naturali; atqui res è suo naturali statu non remouetur, nisi per pugnam, nec pugna est sine contrarietate; loquitur ergo de illo motu, qui est contrarius naturæ: quod autem ratio illa Aristotelis aptari non possit motui ignis in orbem, vt isti imaginantur, mox luce clarius ostēdemus, & totam rei veritatem patefaciemus; is enim reuera neque posterior motu ignis naturali dici potest, neque remotio ignis è propria

Tertium

natura: horum igitur opinio recipienda non est: A attamen communis quoque sententia, in quam isti inuecti sunt, non vacat omnino reprehensione, vt mox veritate cognita manifestum fiet.

Veritatis declaratio de motu ignis in orbem. Cap. VIII.

VT huiusce rei veritas plene intelligatur, sciendum est ex Aristotel. in 4. Physicorum, & in 4. de Cœlo, sublunaria corpora esse in loco, & B locum requirere ob eorum imperfectionem: propria enim, quam habent, interna perfectio ad eorum conseruationem nō sufficit, sed egent conseruante externo, proinde est eis necessarius locus; ad hunc igitur singula mouentur suapte natura, quia cupiunt conseruari; terra, si in supero loco sit, deorsum fertur, & centrum petit; ignis in hac infera parte genitus fertur propria vi ad concauum orbis Lunæ, quia non hic, sed ibi conseruatur: ideo Aristoteles in context. 22. & C 23. lib. 4. de Cœlo inquit, grauia & leuia ferri ad proprium locum, tanquam ad perfectionem, & formam; locum enim iure formam vocat, quia instar formæ est, quum suppleat id, quod forma interna præstare non potest; hæc enim dat rei esse, & ipsam constituit, sed ipsa per se non potest eam diu conseruare; locus autem tanquam altera forma externa, per vim, quam habet, conseruatricem locati, conseruat rem in sua naturali cōstitutione: hinc colligimus, locum esse quid- D dam natura prius locato, & eius causam, vt asserit clare Aristotel. in 4. Physic. quum sit tanquam causa motus ad locum, & ipsius locati conseruatrix: sed considerandum est, quænam sit hæc vis conseruatrix, quam inesse loco dicimus: tria quidem inferiora elemenda si spectemus, dicere possumus, vim hanc in symbola qualitate consistere, vt Aristotel. in dicto loco libri quarti de Cœlo significare videtur: at de igne secus sese E res habet; non enim possumus ad symbolam qualitatem confugere, quum nulla adsit symbola qualitas, quæ cœlesti corpori communis cum inferioribus dici possit: est autem Aristot. sententia, Cœlum in hæc inferiora non agere, nisi lumine, & motu; quare si agendo in ignem conseruat ipsum, necesse est vt vel lumine agat, vel motu vel ambobus simul: atqui lumine non potest, quia radij stellarum non videntur operari, nisi in hac inferiore mundi parte, in terra & in F aqua, & hac infima aeris regione; propterea quod non agunt, nisi percutientes, & fracti, & repercussi, & quodammodo duplicati, recta enim progredientes vel nullam, vel insensilem vim agendi habent; patet enim mediam aeris regionem ex transitu radiorum Solis non calefieri, sed manere valde frigidam, quia radij à terra repercussi, istuc non perueniunt: eadem igitur ratione in elemento ignis nil agunt radij, quod ignem omnium corporum calidissimum con-

Locus datus est corporibus ob eorum imperfectionem.

Cur sub Cœlo conseruetur ignis.

seruare posse videatur; solus itaq; motus relinquitur, quo ignem à Cœlo conseruari dicamus: eaq; est sētētia Arist. clara in lib. 1. Meteor. c. 4. vbi dicit, elemēta calida esse calida à motu Cœli, & ab eodem conseruari in suo naturali calore; motus enim rapidissimus vim habet dissipandi, attenuandi, & rarefaciendi, proinde & calefaciendi; motus enim per attenuationem & attritionem partium gignit calorem, vt Aristot. ait in context, 42. lib. 2. de Cœlo: idque ab Auerroe ibi optime declaratur, qui etiam dicit, motum esse perfectionem calidi, quæ propositio male intellecta, plures turbauit; sed omnia dubia soluimus dicendo eam esse sumendam, non in sensu formali, sed in causali; motus enim dat perfectionem calido, quatenus est calidum, quia calorem conseruant, qui sine motu non seruaretur; radix enim formalis omnis caloris in hoc mundo inferiore est elementum ignis, qui omnium calidissimus est, & sub igne aer positus est mediocriter calidus; cætera vero omnia per horum participationem sunt calida: hæc autem elementa non conseruarentur calida, nisi per actionem cælestem; ignis enim (vt inquit ibi Auerroes) nisi moueatur, extinguitur, ac perit: in Epitome quoque Metaphysica, tract. 4. cap. 13. inquit Auerroes, elementa producta esse ex necessitate à magno motu; quia proprium est motus facere calorem, & hunc insequitur leuitas, quæ est ignis natura: priuationem autem cœlestis motus insequitur frigus, & grauitas. Ignis igitur elementorum calidissimus à Cœlo in suo naturali statu conseruatur per motum in orbem, qui cum ipso igne semper, & absque vlla intermissione à Cœlo communicatur: vnde coligimus, motum illum ignis non simplicem esse, sed mistum, vt antea dicebamus; nam si esset vere simplex, & nullum partium ascensum, vel descensum haberet, nulla earum attritio fieret, proinde neque calor; quum igitur attritio ibi, & calor fiat, mistum esse motum necesse est. Colligimus ptæterea rationem, cur motus ille sit medius inter motum ignis naturalem, & motum contrarium naturali: etenim non est naturalis, sumendo naturalem pro eo, qui fit ab interno principio; non est etiam ita præter naturam, vt naturam oppugnet, ac lædat, quum potius eam foueat atque conseruet; sed est modo aliquo similis vtrique: quatenus enim non ab interno principio fit, sed ab externo, eatenus similis est motui violento, ea tamen est violentia ad conseruandum illata, non ad interimendum, sicuti quando pater vim infert filio, vt erudiatur, & addiscat: quatenus vero est conseruatiuus naturæ ignis, quæ sine ipso non conseruaretur, ea ratione videtur potius appellandus secundum naturam, quam præter naturam; nam externum quidem est eius principium, sed tale, quod ad conseruandum ignem efficit illud, quod ipsa ignis natura sibi præstare potis non est,

Motus est calidi perfectio.

Motus ignis in orbem non est simplex.

est; quoniam illi formæ nulla alia vis data est à natura, nisi mouendi à medio; simplex enim natura vnum tantum motum efficere apta est, non plures; ob id motus ignis in orbem à quibusdã vocatur potius supra naturam, quam secundum naturam, vel præter naturam; est enim quoddam excedens naturam ignis, amicum tamen, atque conseruans. Ab hac autem nostra sententia non videntur alieni fuisse illi prisci Philosophi, qui dixêre, motum elementorum naturalem esse illum, qui in orbem fit; viderunt enim hoc motu elementa superiora conseruari, & particulas ignis apud nos genitas ideo ascendere, vt cum toto ignis elemento circumductæ conseruentur: ex hoc enim iudicarunt, magis esse præcipuum in elementis motum in orbem, quam motum rectum, quum viderent eum elementis competere iam integram suam naturam, & perfectionem obtinentibus, rectum vero in illis nõ dari, nisi vt constitutis in statu imperfectionis, & existentibus extra sua loca naturalia; ideo enim dixerunt naturaliorem esse igni motum in orbẽ, quam motum rectum, propterea quod quando ignis ad locum suum peruenit, totamque suam perfectionem adeptus est, desinit rectà moueri, & solo in orbem motu cietur, absque vlla intermissione. Arist. vero rem hanc diligentius considerasse videtur: nam constituta definitione naturæ, quam in initio lib. 2. Phys. legimus, non potuit alium motum appellare elementis naturalem, quam illum, qui ab interno principio prouenit, qui est solus motus rectus; nec ob id negauit motum quoque in orbem esse elementis alio modo naturalem, quatenus est cõseruatiuus naturæ, sed significare visus est, hunc rectius vocari supra naturam, quam secundum naturam, vel præter naturam, vt colligimus ex 4. cap. lib. 1. Meteorolog. vbi dicit elementa calida conseruari à motu circulari, quo participant: in 4. etiam libro de Cœlo, dicens elementa moueri ad locũ suum tanquam ad formam, hoc idem significauit; mouetur enim singulum elementum ad elementum continens, à quo per symbolam qualitatem conseruatur; ignis vero fertur ad orbem Lunæ, & ad concauum Cœli, tanquam ad symbolam qualitatem, quam Cœlum habet, non quidem vt formam, sed vt virtutem; est enim virtute calidum, quatenus vim habet efficiendi in elementis calorem per motũ; illuc igitur fertur ignis, tãquam ad conseruans, quia conseruare calorem, est ipsam ignis naturam conseruare.

[margin: ...iscorũ ...tentia ...motu ...mento ...m na...ls.]

[margin: Motus ...rcula... quo... ...odo sit ...emen... ...s natu... ...alis.]

Collectio errorum omnium aliorum.

Cap. IX.

HÆc igitur est illius motus conditio, quo ignis à Cœlo circumuoluitur, non plene (vt videtur) ab aliis declarata: nam si aliorum sententias bene perpendamus, omnes in aliquo defecisse videntur. Primum quidem deceptus est Conciliator, non distinguens motum hunc à cæteris; quos appellare solemus violentos, & contrarios naturæ. In eundem errorem incidit etiam Zimara, negans motum hunc medium inter naturalem, & contrarium naturali, & putans omnes motus, qui non sint naturales, eiusdem esse conditionis, & eadem ratione dici violentos; quum ex huius motus conditionibus pateat, eum neque esse naturalem, neque contrarium naturæ, sed medium, & aliqua ex parte similem vtrique, quo fit, vt non contineatur sub illa Aristotelis propositione, nullum violentum perpetuum, quũ hic possit esse perpetuus, quippe qui non est contrarius naturæ ignis, neque illam oppugnat. Errârunt etiam illi posteriores, qui motum hunc medium concedentes, dixêre veram de hac quoq; esse illam Arist. propositionem, quatenus ipse secundum se denotat quandam extraneitatem, ratione cuius ei non conuenit perpetuitas: hi namque ignorasse videntur, quomodo hic motus sit dicendus medius, & id solum spectantes, quod huius motus principiũ extra est, dixerunt eum igni & aeri extraneum, & accidentalem esse, & hac ratione corruptibilem: quasi vero omne externum sit accidentale rei, cui externum dicitur; quod quidem est manifeste falsum; duæ namque sunt causæ externæ, efficiens & finis, quæ tamen ad rem, cuius sunt causæ, habent essentialem respectum, & de illa per se prædicantur iuxta quartum modum dicendi per se. Quum igitur hic motus sit instrumentum quoddam causæ superioris ad hæc elementa conseruanda, & hac ratione sit causa effectrix conseruans instrumentaria, non est motus extraneus, id est, accidentalis, sed potius necessarius; proinde cessat ratio, qua dici possit per se corruptibilis. Errarunt etiam isti abutendo argumento Aristot. in contex. 17. lib. 2. de Cœlo, quod si bene intelligatur, nullum habet locum in motu ignis in orbem: nam reddens ibi rationem Aristot. cur id, quod est præter naturam, non possit esse perpetuum, dixit, quia est posterius illo, quod est secundum naturam, & est egressio, & recessus à statu naturali; at motus ignis in orbem non est huiusmodi; non est enim posterior motu ignis naturali, imo neque igne ipso; quatenus enim est causa conseruans naturam ignis, apta etiam ignem generare, si ibi ignis non esset, eatenus est prior: si vero conferatur cum motu ignis à medio, absque dubio est illo prior tanquam causa finalis; nam ignis ideo superum locum petit, vt ibi cum toto elemento circumuoluatur, & ita à loco conseruetur, quum ipse propriis viribus se conseruare nequeat: propterea id, quod dici solet, elementa ad sua loca moueri, vt in illis quiescant, & ita quietem esse finem motus eorum naturalis, sano modo est intelligendum; est enim absolute verum de terra, cuius conseruatio consistit in priuatione motus cœlestis qui ad locum infimum non peruenit, ideo ad eum locum fertur terra, vt

[margin: Error Conciliatoris.]

[margin: Error Zimaræ.]

[margin: Error aliorum posteriorum.]

[margin: Quies quomodo sit causa finalis motus.]

ra, vt ibi omnino quiescat; idque protulit clare Aristoteles libr. primo Meteorologicorum, cap. 4. dicens elementa frigida conseruari per immobilitatem, hoc est, per quietem in loco suo, & remotionem à motu cœlesti: de igne autem, & de aere non est absolute intelligendum, sed potius secundum quid; nam post motũ à medio quiescit ignis respectu illius motus, quia desinit ascendere, & in suo loco manet, absolute tamen non quiescit, quia mouetur in orbem, vt conseruetur, & nisi moueatur, extinguitur. Patet igitur, huic motui non competere priorem conditionem motus præter naturam, quam ibi Aristoteles adduxit; non est enim posterior motu ignis naturali, sed multo minus ei competit altera; tantum enim abest, vt motus ille sit recessio ignis à sua natura, & ipsi læsionem aliquam inferat, vt potius naturam ignis foueat, atque conseruet, quæ sine ipso periret. Manifestissimũ ergo est, Aristotelem eo in loco sumere præter naturam pro eo tantum, quod est inimicum, & cõtrarium naturæ; hoc enim distrahit rem à sua naturali constitutione, & ad interitum ducit, quia pugnat cum natura rei; ob id negat Aristot. hoc posse esse sempiternum: & ita locum illum interpretatur Auerroes; sic etiam in contex 15. lib. 1. de Cœlo Aristoteles non de alio violento motu loquitur, quam de illo, qui est contrarius naturæ; solus enim ibi considerat simplices motus, qui non possunt esse nisi naturales, vel contrarii naturæ, sicut antra diximus: motum igitur medium inter naturalem, & contrarium naturali Aristot. in ea parte non considerat, quia hic non potest esse nisi mistus, de quo ibi non est sermo, huiusmodi autem est motus ignis in orbem, quare de hoc Aristot. nunquam loquitur, quando in libris de Cœlo dicit, motum præter naturam non posse esse perpetuum. Communis quoque sententia, in quam illi inuecti sunt, & quam nos veriorem esse diximus, non penitus errore vacat; nam in eo quidem verissima est, quod ponit motum medium inter naturalẽ, & contrarium naturali, & talem esse asserit motum ignis circa medium, & ad hunc non extendi propositionem illam Aristotelis, nullum violentum est perpetuum, sed de solo motu contrario naturæ fuisse ab Aristot. pronunciatum: in hoc tamen hi quoq; defecisse videntur, quod sine vlla motus medii distinctione, & absque cognitione propriarum huius motus cõditionem eam sententiam protulerunt; nam absolute dicentes propositionem Aristot. in motu medio locum non habere, sic putarunt sublatam esse hac in re omnem difficultatem; quamobrem quo pacto motus ignis in orbem sit medius, non videntur intellexisse. Nos autem dicimus, medium inter extrema duplex esse; vnum per participationem extremorum, quale est tepidum inter calidum & frigidum; alterum per negationem extremorum, cuiusmodi est lapis inter cæcum, & videns, de quo vtroque genere medii si indistincte pronuncient, ipsum posse esse perpetuum, falluntur, quia motus medius per participationem extremorum non potest esse perpetuus: si quid enim ita sit violentum, & præter naturam, vt non sit extreme contrarium naturali, sed mediocriter, tanquam medium per extremorum participationem, hoc aliquam habet contrarietatem cum natura; proinde necesse est, vt pugna fiat naturæ cum illo, & tandem alterum succumbat, & pereat; nam summe calidum læditur non solum à frigido, sed etiam à tepido, & ab hoc distrahitur è sua natura: ideo in hoc quoque locum habet ratio Aristot. prædicta, quoniam necessarium est, vt pugna fiat, non solum ertremi cũ extremo, sed etiam cum medio: idcirco illa propositio, nullum violentum est perpetuum, vera est de omni violento, quod sit contrarium naturæ, siue extreme siue mediocriter, quia vtrumque naturam oppugnat. De medio autem per negationem extremorum propositio Aristotelis vera non est, nec de eo prolata fuit, quoniam argumentum Aristotelis de hoc nullam habet efficacitatem; talis autem est motus ignis in orbem; non enim constat ex ascensu, & descensu, sed est solummodo circa medium; proprie namque ascensus dicitur, quando ignis à loco alieno ad locum proprium transit, isque est ipsi motus naturalis; sic descensus propie dicitur, quando ignis transit à loco proprio ad alienum, & hic est ita violentus, vt sit contrarius naturæ ignis, & eam lædat: extreme quidem contrarius, si descendat ad locum terræ, mediocriter vero, si ad locum aeris; sed neque in loco terræ, neque in loco aeris potest ignis diu conseruari, quia in vtrolibet detinetur violenter, & cum læsione naturæ; nam etiam locus aeris est igni præter naturam, licet mediocriter; constat enim quodammodo ex conditionibus loci naturalis, & loci extreme contrarii, quum sit extra proprium locũ ignis, sed non sit ab eo valde remotus. In sphæra autem propria quum circumfertur ignis, licet is non sit motus in orbem simplex, qualis est motus Cœli, sed cum agitatione ac perturbatione partium, non est tamen cum mutatione loci naturalis, sed censendus est solummodo circa medium, non ad medium, neque à medio: quamuis enim fiat ibi aliquis ascensus, ac descensus partium, ratione distantiæ à centro, nullus tamen fit ascensus, vel descensus ratione qualitatis & virtutis; quia totus ignis in suo loco manens circa medium voluitur; nisi fortasse aliqua eius particula aeri propinqua ad locum aeris demittatur, quod quidem fit per accidens; nam scopus illius agentis cœlestis in hoc inferioris mundi regimine est elementum ignis conseruare per motum, non aliquam eius partem interimere, Hic autem motus, licet medius inter naturalem, & contrarium naturæ dicatur per negatio-

Error opinionis communis.

Medium inter extrema est duplex.

Ignis in sua sphæra non proprie dicitur ascendere, vel descendere.

gationem extremorum, eſt tamen cum ſimilitudine vtriuſque extremi; ſimilis enim eſt naturali, quatenus naturam conſeruat, non lædit: ſimilis eſt etiam motui contrario naturæ, quatenus non ab interno principio fit, ſed ab externo; ideo tum naturalis, tum violentus appellari poteſt; hic ergo poteſt eſſe perpetuus, nec de eo profertur propoſitio Ariſtotelis, quia hic non eſt ſimilis motui contra naturam in natura oppugnanda, ſed potius motui naturali in ea conſeruanda: hoc igitur multi nō intelligentes, nullaq; diſtinctione in hac re vtentes, non penitus huiuſce rei veritatem aſſequuti eſſe videntur.

Error multorum in declarando motu planetarum diurno, & totius veritatis concluſio. Cap. X.

EX hoc, quem conſiderauimus errore, in alium ſimilem illimet inciderunt, de quo pauca in præſentia dicere neque inutile, neque à propoſita nobis contemplatione alienum erit; quæri enim ſolet, qualiſnam ſit motus ille, quo errantes ſphæræ dicuntur à primo mobili circumduci: quum enim planetæ duobus ſimul motibus ferantur; vno ab occaſu ad ortum, alii tardius, alii velocius, qui dicuntur ſingulorum proprius, ac naturalis motus; altero autem huic contrario, quem aſtrologi diurnum appellant, quoniam ſingulus planeta ſemel in die naturali, hoc eſt, tempore horarum viginti quatuor totum circuitum peragit; hunc etiam vocant motum raptus, quia inferiores ſphæræ à ſuprema quæ primum mobile dicitur, rapiuntur ab ortu ad occaſum, & iterum ducuntur ad ortum; de hoc diurno motu, qui planetis violentus eſſe videtur, & contrarius proprio eorum motui naturali, dubitāt multi, ſicut etiam de motu ignis in orbem dubitârunt, quomodo poſſit eſſe perpetuus, ſi nullum violentum, vt Ariſtotel. dixit, poteſt eſſe ſempiternum. Reſpondent, de hoc idem dicendum eſſe, quod de motu ignis in orbem, nam hic quoque eſt medius inter naturalem, & violentum, quare eadem ratione poteſt eſſe perpetuus. Sed hi decipiuntur, quia magnū eſt horum motuum diſcrimen, quod ipſi nō cognouerunt: omnia namq; cœleſtia corpora tantæ ſunt perfectionis, vt ſuapte natura ſeruentur æterna apud Ariſtot. abſq; vlla ope conſeruantis externi; ideo non ſunt in loco, quemadmodum in 4. lib. Phyſic. auſcult. Ariſtoteles docet, propterea quod locus proprie ſumptus corporibus imperfectis datus eſt ad eorum conſeruationem, idcirco ſi quid in eis ab agente ſuperiore imprimitur, id iure vocatur ſupra naturam, qualis eſt in igne, & in aere motus in orbem, de quo hactenus loquuti ſumus, quum nullum huius motionis principium in his elementis inſitum ſit. At motus planetarū diurnus non eſt huiuſmodi, ſed eſt vere naturalis, & ab interno

A principio proueniens, quemadmodum al'âs declarauimus, in Cœlo eſſe naturam, & principiū motus internum; quomodo autem hoc ſit, legere apud Auerroem poſſumus in commen. 42. & 71. lib. 2, de Cœlo, & in 44. lib. 12. Metaphyſ. & clarius in 3. diſputatione cōtra Algazelem in ſolutione 28. dubii, vbi rem hanc doctiſſime declarat, eamq; nos in præſentia paucis perſtringemus. Inquit Auerroes, motum diurnum neque violentum eſſe planetis, neque proprium ſupremæ ſphæræ, vt Aſtronomi videntur aſſerere, ſed

B eſſe motum naturalem totius cœleſtis globi; totum enim Cœlum eſt veluti animal quoddam magnum, ſphæræ autem ſunt tanquam varia membra illius animalis: quemadmodum igitur motus, quo totum animal progrediendo mouetur, etſi in corde primum habet principium, eſt tamen naturalis, & toti animali, & cuilibet eius parti, adeo, vt dum ambulat animal, dicatur ille motus eſſe naturalis, non ſolum toti ani-

C mali, ſed etiam oculo, præter hunc autem habet etiam oculus proprium motum, ſic manus, & brachium, & ſingula alia membra: ita de Cœlo dicendum eſt: motus enim diurnus eſt naturalis motus totius globi Cœleſtis, ideo etiam planetis ſingulis eſt naturalis tanquam partibus illius totius, quemadmodum ambulatio animalis & oculo, & manui eſt naturalis: proprii autem planetarum motus ſunt eo modo naturales, quo proprius oculi motus, & proprius mo-

D tus manus dicitur illi parti naturalis: primus aūt motor, qui applicatur dicitur mouendo orbi ſupremo, in illo quidem dicitur reſidere vt in parte nobiliore; ſicuti reſidet anima in corde animalis, tamen non illius tantum orbis eſt motor, ſed vniuerſi globi cœleſtis, & ille motus iure vocatur motus totius, quia ſphæræ omnes propenſionem habent naturalē, non minus ad illū motum, quam ad proprios motus ſingularū. Motus ergo diurnus eſt motus naturalis, etiam ſingulis

Primus motor eſt motor totius.

E inferioribus ſphæris, quatenus ſunt partes illius magni animalis. Aſtronomi vero, qui cœleſtiū corporū naturam nō penetrant, ſed ſolas quantitates, pingui Minerua rem hanc conſiderantes, eum vocant motum raptus quaſi primus motor ſolam ſupremam ſphæram moueat, & ab hac cæteræ inferiores violenter rapiantur; id tamen minime verum eſt, ſed primus motor eſt totius globi motor, mouentur enim oēs ſphæ-

F ræ, & totus ſimul cœleſtis globus à primo omniū motore, & ad motum illum habent omnes naturalem propenſionem: idq; ſignificauit Ariſt. in contextu 40. lib. 12. Metaphyſic. vbi motum diurnum diſtinguens à motibus planetarum, non eum vocat ſupremæ ſphæræ motum, ſed vocat motum totius, eo namque mouetur & totum Cœlum, & totus fere inferior mundus; alios autem cœleſtes motus vocat particulares, & priores ſingulorum planetarum, qui à propriis ſingularū ſphærarum motoribus efficiun-

tur: idem enim discrimẽ in motoribus est, quod A in motibus esse diximus, nam primus motor est motor vniuersalis, quia totũ mundum mouet, proinde ille motus vocatur vniuersalis, & totius mundi motus; singulæ aũt sphæræ citra primam proprios habẽt motores, & propriis singulæ feruntur motibus, quos similes esse diximus motibus proprijs membrorum animalis. Errant igitur illi, qui dicunt eiusdem esse conditionis motum diurnum in sphæris errantibus, ac motum ignis in orbem: nos enim dicimus, motum diur- B num esse omnibus sphæris verè naturalem, motum verò ignis in orbem iam diximus non esse ita naturalem, vt proueniat ab interno principio, sed esse supra naturam ignis, eam tamen conseruare, vt antea dictum est; ob id ille motus vocatur medius inter naturalem, & contrarium naturæ, nõ quidem medius per participationem, sed per negationem extremorum, habens tamen similitudinem cum vtroque extremo: quo fit, vt tum naturalis, tum violẽtus alia, & alia ratione dici possit, & possit esse perpetuus, quia neque extremè neq; mediocriter contrarius est naturæ, nec modo vllo eã oppugnat, imò ad ipsius cõseruationẽ necessarius est; & est motus nõ simplex, sed mistus, solũ enim cœlũ motu in orbem simplici moueri aptũ est: de hoc igitur non loquitur Arist. quando in 1. & in 2. lib. de Cœlo inquit, nullũ præter naturã posse esse perpetuum; quia non respicit aliud præter naturam nisi illud, quod vel extremè, vel mediocriter fit contrarium naturali; de hoc enim vera est illa propositio: nullum, quod præter naturam fit, potest esse perpetuum: sic ergo sublata esse videtur hac in re omnis difficultas. Alia de illo ignis motu dicenda essent, quæ ad eum librum remittimus, in quo de calore à Cœlo in his inferioribus producto sermonem facturi sumus.

Collectio totius veritatis.

JAC. ZABARELLÆ PATAVINI,

DE MOTV GRAVIVM ET LEVIVM, LIBRI DVO.

LIBER PRIMUS.

Declaratio, & partitio dicendorum. Cap. I.

Vum illa, quæ ab Aristot. de grauiũ, ac leuium motu variis in locis dicuntur, difficultate non careant, & interpretibus occasionem controuersandi præbuerint, ego hac de re aliqua scribere, & sententiam meam in medium proferre constitui, vt Aristot. dicta, de quibus adhuc magnæ altercationes existunt, clariora, si fieri possit, reddantur. Vt aũt intelligatur, quid nobis in præsentia considerandum proponatur, sciendum est, grauium, ac leuium appellatione non sola elementa, sed mista quoque omnia comprehendi; nec minus animata, quam inanimata; grauia enim aut leuia hæc omnia sunt, & eo motu cientur, quo elementa ipsa moueri cernuntur, etenim animal non modo progressionis motu naturaliter mouetur quatenus animal est, sed etiam descendit naturaliter, si ex alto loco demittatur, quatenus est graue, & ex elementis constans. Aristot. igitur quando de grauiũ, ac leuium motu loquutus est tum in 8. lib. Physic. auscult. tum in quarto de Cœlo, etsi elementa præcipue respexit, tamen mista quoq; complexus est, quatenus grauia, ac leuia sunt, satis enim habuit in C initio 1. lib. de Cœlo eos admonere, mista, dum vt grauia, vel vt leuia mouentur, moueri iuxta illius elementi naturam, quod in singulorum mistione præualet aliis: quare quum necesse sit, in quolibet misto aliquod elementum cæteris præualere, necessarium etiam est, eundem esse cuiuslibet misti naturalem motum, qui est elementi in singulo dominantis. Quamobrem ea, quæ de grauium, & leuium motu ab Aristot. dicuntur, grauibus omnibus ac leuibus cõpetunt, D sed primario elementis, mistis vero per elementa, è quibus constant. Cæterum mistorum motus propriam habet difficultatem, quomodo ex vnius elementi imperio proficisci dicatur, idcirco nos vt distinctius, ac facilius progrediamur, nostram hanc disputationem in duas partiemur: primum enim grauia, & leuia absolute considerantes, sed elementa præcipue respicientes, declarabimus, à quonam motore moueantur, etenim tota fere hæc difficultas in motore E consistit, simulque aliqua huic considerationi annexa dubia soluemus: secundo loco mista quatenus mista, hoc est, quatenus ex grauib. ac leuibus constantia considerabimus, & declarare nitemur, à quonam moueantur, vt sententia Aristot. intelligatur dicentis mista moueri iuxta elementum cæteris præualens in mistione singulorum: his enim intellectis, clarũ erit, à quonam motore grauia omnia, & leuia moueantur, tum simplicia, tum mista quatenus mista sunt.

Dua

Duæ antiquorum sententiæ de motore grauium & leuium, & earum confutatio. Cap. II.

INprimis igitur considerandum proponitur, à quo nam grauia, & leuia moueantur motibus eorum naturalibus, nam de violentis in præsentia non loquimur. Hac de re plures antiquorum philosophorum sententiæ extiterunt, quas omnes commemorare operæpretium nõ est; duas tantum, quarum consideratio ad ea, quæ dicenda sunt, conferet, breuiter expendemus. Aliqui dicere, elementa ad sua loca moueri à Cœlo, quod motu suo rapidissimo illa pellit procul à se; quo fit, vt quo grauiora sunt, eo longius pellantur; terra omnium grauissima ad remotissimum centri locum propellitur; aqua minus grauis ad locum proxime superiorem & alia deinceps; itaque Cœli motu perseuerante, detinetur terra tota in centro, & cætera omnia in locis suis, ita vt ab eis recedere nequeant. Sententia hæc, quæ Empedoclis fuit, absona est rationi, vt Aristotel. probat in calce lib. 2. de Cœlo; sic enim motus elementorum ad sua loca essent violenti, quum tamen communi omnium consensione censeantur naturales. Quiescerent præterea violenter in locis suis, si ad ea violenter mota essent, igitur non possent in eis manere perpetuo, quia nullum violentum potest esse sempiternum, sed interire ea tandem oporteret, quia contrariæ essent locorum vires naturis ipsorum elementorum, si violenter in iis detinerentur. Præterea rationem quidem aliquam hi videntur adducere, cur grauia descendant, sed nullam, cur leuia ascendant: de toto enim elemento ignis cur minime omnium propellatur, potest ex horum dictis ratio aliqua colligi, sed de ipsius particulis, quæ apud nos gignuntur, cur ascendant, nulla ratio apparet; ideo hæc sententia dimittatur. Alij vero dixerunt, elementa à suis locis moueri, quoniam locus vim habet attractricem, à qua trahitur singulum ad proprium locum. Hæc opinio duos potest habere sensus; vel enim dicunt, locum attrahere & mouere tanquam finẽ, vel tanquam efficientem, nã finis quoq; dicitur mouere agens, ad agendum: si igitur dicant vt finem, concedi potest, sed is est motus impropriè, ac metaphorice dictus, de quo in præsentia non loquimur, sed de efficiente est nobis instituta disputatio: quod si intelligant locum mouere vt causam effectricem, falsa penitus est eorum sententia; oportet enim vel tunc moueri à loco elementum, quando iam in illo est, vel quando abest ab illo, quorum neutrum esse potest; quando enim elementum in suo loco est, non mouetur, sed quiescit; quando autem est extra locum, non potest ab eo moueri, quoniam omnis actio fit per contactum, & omne mouens debet simul esse cum moto, nunquam igitur potest elementum à loco suo tanquam ab efficiente moueri.

Opinio dicentium elementa externum tantum habere motorem, & eius comprobatio. Cap. III.

MVlti hac in re eam sententiam sequuntur, quam proferre videtur Aristotel. in context. 32. octaui Physic. & in 24. & 25. quarti de Cœlo, à qua ne latum quidem vnguem recedere volunt: ibi Aristot. aperte dicit grauia & leuia motibus suis naturalibus non ab interno motore moueri, sed solum ab externo, eumque duplicem esse dicit; quum enim mouere sit rem ducere de potestate ad actum, & duplex sit elementi potestas, duplex etiam est motor, à quo mouetur; primum quidem dicitur graue habere potestatem ad naturaliter ascendendum, quia dum est graue, non ascendit, eamq; vocant potestatem essentialem, quia non ascendere competit graui essentialiter, & per se, & quatenus est graue; sed si mutetur graue in leue, vt si ex terra generetur ignis, tunc statim ascendit actu, nisi ab aliquo impediatur; itaque moueri tunc dicitur à generante, à quo factum est ex graui leue, dans enim formam, dat omnia consequentia formam: quoniam igitur à generante accepit leuitatem, quam prius non habebat, ab eodem accipit etiam motum illi formæ conuenientem; sursum ergo fertur, quoniam à generante factum est leue, quod prius erat graue: altera est ascendendi potestas in elemento iam leui, quando ab aliquo impeditur ne ascendat, vt quando ignis in infero aliquo loco inclusus non fertur sursum, sed potestatem habet ascendendi, quam vocant potestatem accidentalem, quia per se competit elemento leui esse in suo loco, vel ad illum ferri, si extra illum sit; quare si extra suum locum sit, neque ad eum moueatur, id ei accidentale est; ab hac igitur potestate accidentali ad actum ducitur à remouente impedimentum, vt si vas aere plenum in fundo aquæ detineatur vi ab aliquo saxo superposito, & aliquis remoueat saxum; ascendit aer, & ab illo moueri dicitur, à quo abductum est impedimentum. Nullum igitur alium motorem habent grauia & leuia, nisi externum, nempe vel generans, vel remouens impedimentum: hæc omnia ab ipsomet Arist. in dictis locis proferuntur, qui etiam in octauo illo Physic. expresse in hoc distinguit grauia & leuia ab animalibus, quod grauia & leuia non à se mouentur, sed semper ab externo motore, animalia vero à se, & à motore interno, nempe ab anima: sed rationem quoque addit Arist. ad hoc comprobandum: non potest idem secundum idem agere & pati, quia idem secundum idem esset simul potestate & actu; ergo non potest idem mouere seipsum, nisi duas habeat re distinctas partes, vnam mouentem, alteram vero motam, quemadmodum in animali videmus distingui animam mouentẽ à corpore moto; in elemento autem hæc distinctio locum non habet.

Duplex in elemẽto potentia ad motum.

Primum argumentum.

habet, non poteſt enim diuidi niſi in primam materiam & formam, & vt concedatur formam poſſe mouere, materia tamen non eſt apta per ſe moueri, ſicuti neq; mouere: vt enim omne mouens debet eſſe actu, ita etiam omne, quod mouetur, debet eſſe actu, vt in 5. Phyſ. auſcultationis Ariſt. docet: igitur materia neq; eſt apta mouere, neque moueri per ſe: quare elementum diuidi non poteſt in partem per ſe mouentem, & partem per ſe motam. Addit etiam aliam rationem Ariſt. talem: id, quod ſe mouet, ſiſtit etiam ſe, & mouet ſe contrariis motibus; ad elementum neq; ſiſtere, neque contrariis motibus mouere ſeipſum poteſt; ergo non à ſe mouetur: itaque videtur de hac re nõ eſſe dubitandum hanc Ariſt. ſententiam fuiſſe, quũ eam & aperte protulerit, & pluribus etiam argumentis comprobauerit. Magni etiam momenti ſunt verba Ariſt. in calce prædicti contextus 32. octaui Phyſic. vbi ſoluere videtur tacitam quantam obiectionem: nam dicere aliquis poterat, ſi elementa ab externo motore mouentur, cur ergo motum illum vocas naturalem? eſt enim potius vocandus violentus, ſiquidem motus naturalis ille eſt, qui fit interno principio: reſpondet ibi Ariſt. grauia & leuia habere in ſe principium motus paſſiuum, non actiuum; aptitudinem enim internam, & propenſionem habent, vt moueantur ſtatutis quibuſdam motibus ad propria loca, & hac ratione motus ipſorum dicuntur naturales; mouentur tamen non à ſe, ſed ab externo motore; quamobrem ſatis eſt principium motus paſſiuum, vt motus grauium, & leuium dici poſſint naturales. Huic igitur ſententiæ complures ad amuſſim ita adhærent, vt omnino inficientur, grauia & leuia internum habere motorem.

Secundũ argumẽtum. *Tertium argumẽtum.*

Opinio dicentium elementa moueri à propriis formis, & eius comprobatio. Cap. IV.

EX altera parte alij putant elementa à ſuis formis moueri, & ita motorem habere internum: ad quam ſententiam tuendam multa, eaque ſatis valida ex Ariſt. argumenta ſumuntur. Primum quidem ex initio 2. Phyſic. tale argumentum ſumitur: forma elementi eſt natura, ergo eſt principium motus: aſſumptũ patet, quia omnis forma naturalis, & materiam informans debet appellari natura, & alicuius motus principium, ergo eſt principium motus actiuum; nam proprium formæ eſt agere, materiæ vero pati: neque eſt quod aliquis dicat, formam elementi eſſe principium motus paſſiuum tantummodo; quia proprium ſolius materiæ eſt pati, forma vero non dicitur per ſe pati, ſed ſolum ratione materiæ, in qua eſt; inquit enim Ariſt. in contex. 55. libri 1. de Generatione, ſi quis eſſet à materia abiunctus calor, is nihil pateretur; ergo ſi forma

Primum argumẽtum.

A elemẽti eſt principium motus paſſiuum, id non eſt per ſe, ſed ratione materiæ, neceſſe eſt igitur concedere etiam propriam eius operationem, quæ eſt agere, vt nomen ipſum ſignificat; forma enim dicitur actus ab agendo; abſurdum autem eſſet negare formæ propriam operationem, & eam tãtum illi tribuere, quæ ei competit ratione materiæ. Confirmatur teſtimonio Ariſtot. 2. Phyſic. context. 4. vbi naturæ definitionem declarans per diſcrimen naturalium, & artefa-B ctorum, inquit, artefacta non habere in ſeipſis per ſe factionis principium: quum igitur hoc dicat ad differentiam naturalium, vult naturalia habere in ſeipſis per ſe principium motus effectiuum: elementum autem eſt corpus naturale, ergo debet in ſe habere principium motus actiuum, idque non poteſt eſſe aliud, quam ſua forma. Idem oſtenditur argumento efficaciſſimo, quod eſt Scoti, & Gregorij Ariminenſis: effectus actu exiſtens debet habere cauſam actu exiſten-C tem, vt ait Ariſtot. in context 38. ſecundi Phyſic. quod quidem potiſſime verũ eſſe debet de illo effectu, cuius eſſe conſiſtat in fieri, cuiuſmodi eſt motus; quum igitur motus grauis deſcendentis ſit effectus actu exiſtens, cauſam debet habere aliquam coexiſtentem actu; hæc autem nulla præter formam eſſe poteſt, vt oſtenditur à ſufficiente enumeratione: vel enim eſt generans, vel remouens impedimentum, vel Cœlum, vel locus naturalis, vel aliquid internum; aliud enim D ne fingi quidem poteſt, à quo tanquam efficiente ille motus fiat: at generans eſſe non poteſt, quia hoc non agit amplius, imo neque agere poteſt; quum non amplius tangat, & poteſt interiiſſe, quando graue deſcendit; quare vel nullo modo coexiſtit illi motui, vel non coexiſtit vt cauſa: idem dicendum eſt de remouente impedimentum, huius enim actio in ſola impedimenti remotione conſiſtit; remoto igitur impedimento non agit amplius in graue deſcendens, E ſicut etiam de generante dicebamus: non eſt etiam Cœlum, quæ fuit Empedoclis opinio ab Ariſtotel. reprobata, vt prædiximus: neque locus naturalis, quia iam dictum eſt, locum mouere quidem vt cauſam finalem, at non vt efficientem, qualem in præſentia quærimus: nulla igitur illius motus cauſa relinquitur illi coexiſtẽs, niſi illiuſmet corporis forma. Ad hoc autem argumentum corroborandum maxime conferunt illa, quæ ab Ariſtot. in 2. Poſter. Analyt. de cauſa F & effectu traduntur; inquit enim effectus præteriti cauſam eſſe præteritam, præſentis præſentem, futuri futuram, actu exiſtentis actu exiſtentem, poteſtate exiſtentis poteſtate exiſtentem: quare dum effectus exiſtit, neceſſe eſt, cauſam quoque ſimul eodem modo exiſtere. Sumitur præterea argumentum validum ab experientia: nam ſi iam exiſtens graue nõ ſit in ſuo loco, neque ad illum moueatur, poſtea vero moueatur, & quæramus, à quonã motore moueatur,

Secun argum tum. *Terti. argum tum.* *Quartũ argumen tum.*

tur, videntur illi cum Aristotel. responsuri, à remouete impedimentum: at vero per hoc ipsum ostenditur moueri à seipso; nam si stet aliquandiu graue in aere alligatum filo, & suspensum, postea vero sua ponderositate filum frangat, & deorsum feratur, certum est filũ fuisse impedimentum, idque a nullo alio sublatum fuisse, nisi ab ipsomet graui deorsum premente per suam grauitatem; non potest autem graue remouere impedimentum, nisi ipsum moueatur prius seu tempore, seu saltem natura, quia nullum mouẽs corporeum potest mouere aliud, nisi ipsum moueatur, graue igitur prius mouet seipsum, deinde eum motum insequitur fractio fili, quare à propria virtute mouetur: idq; similiter de omnibus grauibus, & leuibus dicendum est, eadem enim est omnium natura, & conditio. Hæc argumenta certe efficacissima sunt, ideo multi hanc sententiam receperunt, eamque acerrime tutati sunt, grauia & leuia à suis formis moueri, vt Scotus 2. Sentent. distinct. 2. quæst. 10. & Gregorius Ariminensis 2. Sentent. distinct. 6. quæst. 1. artic. 3. vbi de hac re fusissime disputat, & omnes aliorum sententias diligenter expendit; & Ioannes Gandauensis, & Zimara, & alii recentiores complures. Res igitur difficultate nõ caret, quum ex altera parte habeamus testimonium Aristotelis clarum, quod grauia & leuia non moueantur à se, neq; habeant motorem internum, sed externum, ex altera vero extent argumenta validissima ex ipsius Aristot. principiis desumpta, quæ demonstrare videntur grauia & leuia à suis formis moueri: quamobrem nõ absque ratione vtraque contraria opinio viros grauissimos sectatores habuit.

Quid de hac dixerit Auerroes. Cap. V.

AVerroes quoque videtur hac in re dubius fuisse, quum non idem vbique dicere videatur, ita vt non absque ratione Scotus in loco prædicto asserere potuerit, nihil certi ex Auerrois verbis desumi posse; nec defuerunt alii, qui aliqua ex parte Auerroem sequuti, aliqua etiam ex parte eius sententiam reiecerunt. Nos igitur breuiter ea referemus, quæ ab Auerroe variis in locis dicuntur, & repugnantias, quæ Auerroi attribuuntur ab aliis, vt appareat, rẽ hanc summa plenam esse difficultate. Auerroes in 8. Physic. in ea parte, in qua Aristoteles de grauiũ, & leuium motu sermonem facit, nil aliud dicere videtur, quam illud idem, quod ibi ab Aristotele dicitur, elementum moueri per se à generante, à se autem non moueri; & in Commentario 30. rationem afferens, cur non à se, moueatur, inquit, non mouetur à se, quia non diuiditur, in motorem, & motum; materia enim quum sit ens mera potestate, neque mouetur per se, neque mouet. At in primo Commentario 2. Physicor. clare dicit Auerroes elementum moueri à se, quoniam habet principium motiuum in seipso; & in Comment. 71. quarti Physicorum inquit, mouens in elemento est forma, motum autem est materia, & ita elementum diuiditur in motorem & motum: idem legimus accuratius ab Auerroe explicatum in libro 3. de Cœlo, Comment. 28. qui præcipuus locus est, in quo hac de re disseruit, & sententiam suam profert Auerroes; inquit enim motorem in elemento esse formam, motum vero esse non materiam nudam, sed materiam formatam, id est, totum ipsum compositum, sic enim elementum vere dicitur in seipso habere principium motus & actiuum, & passiuum; nam vtroque munere fungitur forma vt duobus modis accepta, mouet enim vt forma, mouetur autem vt est in materia, & vt materiam perficit; non est enim inconueniens, quod idem dicatur & agendi ratio, & patiendi, vt alio, & alio modo acceptum. Sed difficultatem auget aliud quiddam, quod ibidem ab Auerroe dicitur, atque etiam in Commentario 71. quarti Physicorum; nam explicare volens modum, quo elementum à se mouetur, inquit, moueri à seipso per accidens, non per se, idque ita declarat: graue descendens mouet primo aerem medium vt causa, deinde ad motum aeris cedẽtis mouetur etiam graue, quare à primo ad vltimum mouetur elementum à se per accidens; comprimit enim aerem, & per se illum mouet, deinde ad motum aeris ipsum quoque mouetur: vtitur autem ad hoc declarandum exemplo naturæ, qui dum nauim per se mouet, seipsum quoque mouet per accidens; mouet enim primo nauim, non se, sed motum nauis consequitur vt ipse quoque moueatur.

Sensus opinionis Auerrois secundum aliquos, & eius reprobatio. Cap. VI.

POstremum hoc Auerrois dictum magnas posteriorum altercationes excitauit: quorum aliqui eam sententiam sequẽtes quod graue & leue à solo generante moueantur, à forma vero nequaquam, dixerunt Auerroem optime sensisse, ideoque sententiam suam Auerrois auctoritate confirmarunt: loquens enim Auerroes de grauium, & leuium motore per se, à nullo alio ea moueri dixit, nisi à generante, quod Aristot. quoque pronunciauit; à se autem moueri concessit, non quidem per se, sed per accidens; quæ Aristotelis quoque sententiã fuit, qui ait graue, & leue moueri per accidens à remouente impedimentum; remouens autem esse potest non modò aliquid externum, sed etiam ipsummet graue, & leue, quemadmodũ supra de graui filum rumpente dictũ est; graue namq; per vim à generante susceptam rumpit filũ, quo suspẽsum erat, & à quo impediabatur ne descenderet, &c.

ret, & statim rupto filo deorsum fertur; sic etiam aer substans impedit aliquantũ; & aliquam resistentiam facit descensui grauis, debilem tamen, quam graue facile superat, & remouet aerem impedientem, & ita per remotionem impedimenti mouetur à seipso per accidẽs, tanquam à remouente impedimentũ, per se autem à nullo, nisi à generante, vt etiam Arist. dixit: itaq; hi concludunt optimam esse Auerrois opinionem, & esse eam ipsam, quam ipsimet tuentur. Sed hæc sententia, etsi magnam habet veritatis speciem, falsa tamen est, nec Auerroes, si ita sensit, defendi vllo modo potest; impugnatur autem sensus hic à Gregorio Ariminense, & ab aliis, quocirca satis nobis erit; pauca tantum, quæ præcipua sunt, aduersus hanc sententiam in medium adducere. Primum sic argumentor: graue mouet aerem per se, ergo est causa motus aeris, igitur ipsum quoque graue mouetur, nam mouens corporeum non potest mouere, nisi ipsum quoque moueatur: quoniam igitur motus grauis est causa motus aeris, necesse est vt prior illo sit, si non tempore, saltem naturâ, ergo in illo priori naturâ mouetur graue sine vllo aeris motu; non ergo ad motum aeris mouetur graue, sed potius aer ad motum grauis; graue igitur à se mouetur immediate; quare etiam per se, quia nõ per medium aeris motum, idque ita clarum esse videtur, vt nullam defensionem recipiat; prius enim debet moueri graue, quam aer, quia non alia ratione mouet aerem, nisi quatenus premit, & ad centrum tendit. Confirmatur hoc: quia motus grauis descendentis est motus naturalis, motus autem aeris à graui est violentus, quum fiat ab externo principio; at motus violentus non potest esse prior motu naturali, sed est potius posterior, & ipsum insequitur. Præterea omne per accidens debet reduci ad aliquod per se, ergo si mouetur graue à se per accidens, debet ab aliquo moueri per se, à quo igitur, nisi à seipso? dicere enim non possunt ab aere moto, qui illud secum ferat, hoc enim falsum esse iam ostendimus, quum motus aeris insequatur potius motum grauis, quam efficiat. Zimara verò ad hoc respondit: graue mouere aerem, & ipsum prius moueri per se, non tamen à se, sed à generante: attamen ad generans confugere non est satis tutum, quia hoc non coexistit descensui grauis: quare aliam eius motus causam excogitare oportet, sicut antea dicebamus, quoniam omnia iam adducta argumenta hanc Zimaræ responsionem refellunt. Id vero, quod diximus, motum aeris esse posteriorem ipso grauis motu, clarum est cuilibet considetanti, neque id debet aliquis inficiari, aer enim non mouet graue descendens, neque ipsum secum fert descendendo, sed potius cedit graui descendenti; quum enim resistere illius descensui non possit, ab eo mouetur, & pellitur. Exemplum quoq; naturæ & nauis, quo Auerroes vtitur, refragatur huic opinioni, & id, quod modo diximus, confirmat: natura enim mouetur quidem motu nauigationis cũ naui, quam mouet, sed tamen nõ potest eam mouere, nisi prius moueat seipsum alio motu, & eo quidẽ per se; non enim moueret nauim, nisi prius sua mẽbra moueret, & per ea mota moueret nauim, necessarium enim est, vt mouens corporeum moueat aliud per sui ipsius motum: sic ergo etiam graue non potest aerem mouere, nisi ipsũ motu priore moueatur, siquidem per suum motum mouet aerem; moueri autem dicendum est à se, si recta est Auerrois comparatio, quia etiam natura primo mouetur à se, deinde nauim mouet. Ex his igitur patet, sensum hunc, quem illi attribuunt Auerroi, defendi nullo modo posse.

Opinionis reprobatio.

Primum argumẽtum.

Secundũ argumẽtum.

Tertium argumẽtum.

Responsio Zimaræ.

Impugnatio.

Opinio Scoti, & aliorum plurium. *Cap. VII.*

His argumentis moti alii complures, quum eundem sensum verbis Auerrois attribuerint, ab eius sententia recesserunt, vt Scotus, & Gregorius Ariminensis, & aliqui posteriores, qui dicunt elementum moueri à seipso, non per accidens, vt dicere videtur Auerroes, sed per se: ac quia hoc dicentes ostendere debuerunt quomodo elementum diuidatur in partem mouentem, & partem motam, in hoc declarando non consenserunt; Scotus inquit, non esse in elemento necessariam hanc distinctionem, & hac vtitur ratione: duplex est agens; vnum vniuocum, quod etiam formale appellatur, quia per formã, quã habet, agit; alterum vero æquiuocũ, quod etiam virtuale appellatur, quia non per formam agit, sed per virtutem, vt Cœlum calefacit tanquam agens virtuale, etenim non per calorem, siquidem calorem nõ habet, sed per vim producendi calorem, qua præditum est: agens igitur formale nõ potest agere in seipsum, quia quum iam habeat formam non potest eam amplius recipere; quamobrem necesse est vt sit re distinctum à patiente: at agens virtuale potest absque vlla repugnantia agere in seipsum, quum enim non habeat formam, quam est aptum producere, recipere eam potest: prius enim habeat actũ virtualem, sed potentiã formalem, quare potest à seipso recipere actum formalem, quem non habebat. Quoniam igitur forma elementi est agens æquiuocum respectu motus localis, & elementum habet potentiam formalem, quia est aptum recipere motum illum, potest absq; vlla absurditate à virtute sua productiua recipere motũ formaliter. Videtur autem hæc Scoti distinctio etiã ab Auerroe poni aliis verbis, quando in Comment. 28. lib. 3. de Cœlo inquit, lapis mouet se quatenus est actu grauis, & mouetur quatenus est potestate inferius; nam dicere actu graue, est dicere habens actum virtualem, hoc est, virtutem producendi motum descensionis.

Opinio Scoti.

Agens duplex.

Auerroes

nis; dicere autem potestate in infero loco, est dicere potentiam formalem, nam locus proprius instar formæ est, quam graue per suum motum naturalem adipiscitur. Est igitur Scoti sententia, elementum à seipso moueri, hoc est, à sua forma, idque non per accidens, sed per se; nec requiri distinctionem realem motoris & moti, propterea quod est agens æquiuocum, quod absque vlla absurditate potest agere in seipsum.

Recentiorum argumentatio cōtra Scotum, & eorum opinio. Cap. VIII.

ADuersus hanc Scoti sententiam quidam posteriores inuehūtur hoc potissimum argumento, quod ea admissa ruit progressus Arist. in 8. Physic. ad inueniendum primum motorem immobilem; is enim nititur necessario eo fundamento, quicquid mouetur, ab alio mouetur: hoc autem de medio tollitur dicendo, posse idē moueri à seipso absque reali distinctione mouentis & moti; nam aduersarius diceret deueniri quidem in mouentibus & motis tandem ad primum, sed id simplex esse, & à seipso moueri, quia est agens æquiuocum, habens actum virtualem, & potentiam formalem: tota igitur illa Arist. argumentatio nos ad solum Cœlum duceret, quod non secus ac elementum, diceretur à seipso moueri absq; distinctione mouentis & moti: sicitaq; de inueniendo via naturali æterno motore immobili esset penitus desperandum, si nullam habemus aliam viam, nisi ex æterno motu, vt alibi demonstrauimus. Ipsi igitur aliter dicunt, esse in elemento realem distinctionem mouentis & moti, licet subiecto nō seiungantur; etenim forma est mouens, materia vero est id, quod mouetur; forma namq; est actionis principium, materia vero omnis passionis: sic ergo sublatam esse arbitrantur omnem difficultatem, quum ita pateat graue & leue à se moueri per se, non per accidens, vt existimauit Auerroes.

Impugnatio sententiæ recentiorum. Cap. IX.

EGO vero de Scoti quidem sententia posterius dicam, ea namque fortasse proxime omnium ad veritatem accessit. Quod vero ad hos recentiores attinet, puto eos penitus aberrasse in hac Scoti impugnatione, quoniam eorum opinio vel falsa est, vel in idem cadit cum sententia Scoti, quam reprobarunt; nam est quidem materia radix omnis passionis, ipsa tamen per se non sufficit, vt sit idoneum subiectum motus; quia id, quod mouetur, debet esse actu, vt in 5. Phys. auscultationis Aristotel. docet. Vt vero etiam concedamus, materiam habere potestatem recipiendi motum, ex hac tamen non magis ascensum recipiet, quam descensum: quare quod graue habeat determinatam propensionem ad descendendum, hoc est materia prouenire non potest, sed prouenit à forma materiæ inhærente; nam est quidem materiæ pati, sed determinate pati hoc potius, quam illud, à forma est, non a materia: coguntur itaque dicere, non materiam solam, sed totum compositum primo motum illum recipere, & formam esse rationem recipiendi: atqui eadem forma est etiam mouens, ergo mouens & motum re nō distinguuntur: quæ Scoti sententia fuit, atq; etiam Auerrois dicentis, forma elementi mouet vt forma, & mouetur vt est in materia; graue namque deorsum fertur, quia est graue, non quia materiam habeat; ergo vt tali motu, non alio, moueatur, non à materia habet, sed à grauitate, quæ est etiam mouens; nec absurdum videtur, quod eadem forma sit simul ratio agendi, & ratio patiendi, principium motus & actiuum, & passiuū, variis modis considerata, sicut alibi declarauimus. Itaque si hi recentiores intelligant, materiam esse motam, hoc est, materiam vt formatam, quod est dicere totum compositum, eorum sententia non differt à sententia Scoti & Auerrois, sed eis difficultas integra manet, quomodo id esse possit sine reali discrimine mouentis & moti: quod si intelligant, materiam esse per se motam, falsa omnino est eorum sententia, tum quia nec absolute materia est per se mobilis, nec ad hunc statutum motum habet determinatam propensionem: adde quod Aristot. aperte negat, elementum diuidi in partem mouentem, & partem motam; cui sententiæ isti manifeste aduersantur, dum hæc dicunt.

Nonnullorum opinio de motu elementi in vacuo, & eius confutatio, Cap. X.

QVum autem Auerroes in memorato Comment. 71. quarti Phys. præter id, quod modo considerauimus, dicat etiam nullam in vacuo, si vacuum daretur, fieri posse elementi motum, iidem posteriores in hoc quoque Auerroem reprehenderunt, imo etiam ex professo Aristotel. hoc idem dicentem; hoc igitur in præsentia breuiter considerare, præterquam quod ipsum per se non parum est vtile, & intellectu dignum, non est etiam, vt fortasse videtur, à proposito alienum, sed ad sequentia conferet, & illi quoque in hac ipsa de motu grauium & leuium disputatione sermonem de hoc facere voluerunt. Auerroes igitur ibi ex Aristotel. sumit, necessarium esse plenum ad motum elementi, propterea quod continuitas in motu à resistentia prouenit, at in elemento nulla mobilis ad motorem interna resistentia est; ideo externa requiritur, si debeat fieri continuus motus; medium enim plenum resistit aliquantum elemento moto, & ita facit continuitatem; quamobrem si daretur vacuum, elementum in eo positum non moueretur, sed momento temporis ad locum suum transiret, qui non esset motus, sed mutatio. *Aristot. & Auerrois opinio de motu elementi in vacuo.*

tatio subita: qua in re Auerroes Auempacem reprehendit dicentem, ad motum elementi non esse necessarium medium plenum, quandoquidem etiam in vacuo, si daretur, fieri elementi motus posset, isque continuus ob internam resistentiam. Aduersus Arist. & Auerroem hi recentiores insurgunt, & aperte profitentur, Arist. nō cognouisse quæ sit resistentia in motibus elementorū, imo & multa falsa dixisse in 7. Physic. pe proportionibus in motu: aduersus quæ ipsi plura adducunt experimenta, quibus se cognouisse testantur falsas esse illas proportiones, & hanc falsitatem processisse ex hoc falso fundamento, quod forma elementi mouens ipsum non habet à mobili aliquam internam resistentiam, sed solum externam à medio pleno. Ipsi igitur sequentes opinionem Auempaces ibi ab Auerroe reprobatam, quam etiam sequutus est Scotus 2. Sentent. distinct. 2. quæst. 9. dicunt, duplicem esse resistentiam in motu elementi naturali: vnam externam, & accidentalem, quæ fit à medio pleno, & facit vt tardior sit motus in pleno, quam esset in vacuo: alteram vero internam, & essentialem, qua elementum motum resistit formæ mouenti, ita, vt etiam in vacuo, si daretur, fieret continuus motus: rationem autem cur mobile resistat suæ formæ mouenti, dicunt esse, quod mobile est continuum, & spatium quoque continuum; repugnat autem continuo transeunti per continuum esse eodem momento in omnibus simul partibus illius continui, sed necesse est vt transeat prius per vnam partem, quam per aliam: hæc igitur est necessaria resistentia interna, ex qua fieret vt elementum in vacuo positum continue moueretur. Ego vero pro Aristotel. defensione possem facile demonstrare, quantum isti decepti sint in illis experimentis, quæ aduersus Arist. adduxerunt, reuera enim non officiunt dictis Aristot. in 7. Physic. de proportionibus in motu; sed quoniam alienum hoc esset à nostro instituto, omittendum in præsentia est, licet ipsi duæ de motore grauium & leuium disputationi id inserere voluerint; sed si quando datum nobis fuerit in libros Physicos edere commentarios, diligēter hac de re loquemur: nunc de eo, quod ad rem magis pertinet, pauca dicere satis erit. Dico falsum esse id, quod isti imaginantur de illo interna, & essentiali resistentia mobilis, nulla enim in elemento esse potest; quod autem de elemento dicimus, id de omni naturali corpore, quod vt graue, vel vt leue moueatur, intelligendum est: ratio autem est, quoniam omnis resistentia fit ab actu, potentia enim non resistit, quum sit aptitudo indistincte respiciens opposita; sed actus est qui resistit actioni alterius contrarij actus, siquidem non fit actio, nisi ab actu: non potest igitur esse interna resistentia, nisi vbi est duorum actuum compositio, vt in animali, quod etiam in vacuo positum (vt ibidem ait Auerroes) continuo motu

Recentiores contra Aristot.

Scotus.

Resistentia duplex.

Impugnatio & Aristot. defensio.

Omnis resistentia fit ab actu.

A moueretur, ob internam resistentiam corporis grauis ad animam mouentem; sic etiam videmus præuiam generationi alterationem esse motum continuum, ob resistentiam qualitatis contrariæ ad contrariam; at in illuminatione nulla est successio, quia nulla resistentia, quia lumen non habet contrarium; quare illuminatio etiam magni spatij fit tota simul subito, non in tempore aliquo. Quoniam igitur in elemento vnicus est actus, nulla in eo esse potest interna

B na resistentia; nisi dicamus eandem elementi formam sibimet resistere; nam dicere non possumus, elementū resistere suæ formæ, nisi per suū actum, hic autē est forma ipsa; sic igitur diceremus, formā sibiipsi resistere, quod ne imaginari quidem possumus. nulla igitur est resistentia elementi moti ad formam mouentem, sed potius summa consensio, quum eadem sit ratio agendi, & recipiendi; si enim ad illum ipsum recipiendum motum sit elementum propensum,

C quem apta est efficere forma, non potest elementum motum resistere suæ formæ mouenti; igitur opinio Aristotel. vera est, & rationi consentanea; non tamen negamus in motu elementi internam resistentiam per accidens; de qua posterius loquemur, sed solum negamus resistentiam per se, qualem isti ponunt, nam si posito elemento in vacuo inesset resistentia interna, ea non posset esse nisi per se; at resistentia per accidens non potest habere locum, nisi in medio

D pleno, vt mox considerabimus. Peccant etiam isti in afferenda ratione huius resistentiæ; tum quia dato vacuo illud non potest esse quantum, nec habere partes, quum absque subiecta substantia quantitas non possit existere; tum quia hoc etiam concesso adducunt non causam pro causa, nil enim aliud dicunt, nisi impossibilitatem consequentis, quam nos quoque confitemur, sed hæc simul esse potest cum veritate consequentiæ; dicimus enim, esse impossibile ita

E transferri mobile per omnes partes spatij quanti, vt eodem momento sit simul in omnibus; hoc tamen necessario deduci ex vacui positione, proinde validam esse hanc consequentiam, si elemētum esset in vacuo, ad locum suum transiret subito, & absque vlla successione; quia quando agens à nullo prohibetur, & nihil ei resistit, necesse est subitam fieri mutationem, vt in illuminatione videmus. Possumus autem hoc confirmare ex argumentatione Aristotel. in con-

F textu 79. octaui Physic. vbi sic argumentatur: si in magnitudine finita inesset vis motrix infinita, moueret subito non in tempore, propterea quod finiti ad infinitum nulla est proportio, proinde nulla resistentia moti ad motorem: at si dicere licet, non sequitur, quia quantum non potest transire subito per spatium quantum, quum non possit simul eodem momento esse in omnibus eius partibus, argumentatio illa Aristot. redderetur inefficax; est tamen efficax, quia

consequens, licet sit impossibile, deducitur tamen ex illo antecedente, & valida est consequẽtia. Quod si ex impossibilitate consequentis liceret inferre consequentiæ prauitatem, tolleretur penitus argumentatio per ductionem ad incommodum, per eam enim infertur consequẽs impossibile vt impossibile, efficax tamen esse potest consequẽtia; sed hoc magis est manifestum, quam vt pluribus verbis indigeat. Patet igitur, hos in refutanda opinione Scoti, & iis, quæ ab Arist. & ab Auerroe dicuntur 4. Physic. 71. multifariam errasse. De ipsa vero Scoti sententia posterius dicemus, quum nostram hac de re sententiam proferemus.

Distinctio potentiæ & agentis.
Cap. X I.

OMnia, quæ hactenus dicta sunt ad id pertinuerunt, vt quanta sit hac in re difficultas, ex iis, quæ ab aliis dicuntur, intelligeremus; restat vt ipsam huiusce rei veritatem declaremus, eamque ab omni difficultate, si fieri possit, vindicare nitamur. Plena huius difficultatis solutio in duabus (vt arbitror) distinctionibus est constituta: quum enim quæstio proposita sit de motore grauium, & leuium, & nil aliud sit mouere, quam ducere de potentia ad actum, idque fiat ab agente, cognoscendum est quotuplex sit potentia, & quotuplex sit agens. Potentia dupliciter sumitur, vt Arist. docet in calce libri de interpretatione: nam proprie sumitur pro illa, quæ respicit, & præcedit actum; improprie autem, & æquiuoce sumitur etiam pro illa, quæ est coniuncta cum actu, vt quando dicimus Cœlũ posse moueri dum actu mouetur; sed hæc ad præsentem considerationem non pertinet, quia Aristot. quando in context. 32. octaui Physic. distinguit in graui & leui duplicem potentiam, non intelligit nisi illam, quæ præcedit actum, nempe potentiam ad motum, quando mobile non mouetur: hanc igitur Aristoteles ibi considerans duplicem esse dicit; vnam interpretes vocant essentialem, alteram accidentalem: essentialis ea dicitur, quæ quum sit primario ad formam, est secundario ad motum, qui consequitur formam; talis potestas ascendendi est in elemento graui, illud enim est potestate leue, proinde potestate ascendit, sed quando iam est factum leue, tunc nisi impediatur, ascendit; & iure dicitur essentialis, quia denotat negationem motus à medio, quæ per se competit graui, quia graue quatenus est graue non ascendit: accidentalis autem potestas ascendendi est in elemento leui, quando, quum iam sit leue, non ascendit, quia ab aliquo impeditur; nam leui extra locum suum existenti accidentale est non ascendere. Has igitur duas potentias in memorato loco Arist. ponit; at nisi nos tertiam adiiciamus, non possumus assequi huiusce rei veritatem, sed decipiamur necesse est: quam erroris multorum causam fuisse existimo; Arist. enim duas tantum illas ibi considerauit, quoniam hæ solæ ad eius scopum conferebant, sed tertiam, quam ego nunc adiiciam, non negaret, quum sit per se manifestissima; quoniam enim de illa potestate loquimur, quæ dirigitur ad actum, actus, quem vtraque illa potentia respicit, nullus alius est, nisi motus ipse, ibi namque Arist. considerat potentiam ad motum in elemento quiescente; ideo quando iam mouetur, tunc ductam esse dicit vtramque potentiã ad actum, quem respiciebat; sic enim graue aut leue transiuit de non moueri ad moueri, & terminus ad quem illius transitus est motus ipse: at quando elementum actu mouetur, negari non potest ipsum esse adhuc in potẽtia, non tamen amplius ad motum, sed ad locum suum, siue ad suum vbi, quo adhuc nõ potitur actu; patet enim hoc ex definitione motus, in qua dicitur motũ esse actum imperfectum eius, quod potestate est, quatenus est potestate: intelligit enim potestatem non ad motum, sed ad terminum & finem ipsius motus: quum igitur in aliis duabus potestatibus, & earum ductione ad actum, terminus ad quem, non sit alius, quã motus ipse, ad quem ex quiete transit elementum; in hac tertia potestate, seu eius ductione ad actum, terminus ad quem, non est amplius motus, sed locus, vel qualitas, vel aliud quippiam, ad quod tendat motus: hæc igitur sit prior distinctio. Altera vero est, quam Scotus ponit in sua quæst. 56. Poster. Analyt. qua tamen in hac disputatione non est vsus, quum maxime ea vti debuisset: *Agens duplex.* efficiens duplex est; vnum, quod cum transmutatione efficit, & quartum causæ genus constituit, quod ab Aristotel. vocari solet principium vnde motus, quia semper cum motu efficit; huic proprie dicto efficienti competit definitio potentiæ actiuæ ab Arist. tradita in 9. Metaphysic. potentia actiua est potentia transmutandi aliud prout est aliud, tale namque efficiens requirit necessario patiens diuersum, quia nihil potest mutare seipsum, & ducere de potestate ad actum: hoc efficiens habet à patiente aliquam resistentiam, à qua successio in motu prouenit, quocirca iure vocatur ab Arist. causa vnde motus: alterum est efficiens, quod non per transmutationem efficit, sed per solam emanationem effectus ab eo, quasi ipso non operante effectus sponte sua illud insequi videatur; tale efficiens est in corporib. naturalibus forma respectu accidentium, & proprietatũ consequentium in eadem re: iccirco dicere Logici solent, rationalitatem esse causam effectricem risibilitatis in homine, non quidem transmutantem, quia non agit rationalitas in hominem faciendo ex non risibili risibilem; sed sine vllo motu, sine vlla transmutatione, quum primum est rationale, statim consequitur vt sit risibile, ita vt risibilitas à rationalitate absque vlla mutatione emanare videatur; ob id hoc improprie dicitur efficiens,

reducitur tamen ad causam effectricem conuenientius, quam ad aliud causæ genus.

Declaratio quinque propositionum, quibus tota rei veritas concluditur.

Cap. XVI.

HIs fundamentis iactis, totam huiusce rei veritatem in quinque propositionibus puto esse constitutam, quarum prima hæc est. Si loquamur de prima elementi potentia, quæ est ad motum, & essentialis appellari solet, ab hac elementum ad actum ducitur à solo generante; & hoc idem intelligi volumus de omni corpore, quod ut graue, vel ut leue moueatur, sicut etiam ante admonuimus: hæc apud Aristotel. clara est in 8. Physic. & in 4. de Cœlo iam memoratis, & per se etiam satis manifesta est; nam est essentiale graui non ascendere, nec potest hunc motum recipere, nisi à generante quod mutet ipsum in leue, sic enim dans ipsi leuitatem, dat etiam consequentem ascendendi facultatem: patet autem non posse graue in hac potestate existens ducere se ad actum, & dare sibi motum ascensionis, sed indigere generante. Omnia igitur, quæ ab Aristotel. in prædictis locis dicuntur, nil aliud probant, quam hanc primam propositionem, atque etiam secundam, quam mox subiungemus, has enim nemo est qui inficiari possit, quum manifestum sit, non posse graue aut leue ducere se de non moueri ad moueri, sed mouente externo indigere. Secunda igitur propositio est: si loquamur de secunda potentia ad motum, quæ accidentalis vocatur, vt potentia ascendendi in elemento leui, quando impeditum non ascendit, ab hac ad actum ducitur à remouente impedimentum: hanc similiter ponit Aristotel. in memoratis locis, neque vllus est qui eam neget; nam graue iam existens extra locum suum, si ad eum non moueatur, necesse est, vt aliquo detineatur impedimento, quod remouere ipsummet non potest, ideo eget agente externo, quod remouendo impedimentum ducat ipsum de quiete ad motum. Tertia propositio est: si consideremus tertiam potentiam in graui aut leui existente extra suum locum, nec impedito, quæ est potentia ad locum, quem non obtinet, de hac ad actum ducitur, & ad suum locum mouetur per se à sua forma tanquam ab agente per solam emanationem. Hæc satis demonstratur argumentis ante adductis, ad quæ nullam ego responsionem video; sed comprobari præterea potest alio argumento sumpto ex iis, quæ ab Aristotel. in contextu 82. octaui Physic. dicuntur de motu proiectorum; non putat enim causam illius motus esse manum proiicientem sed vult esse necessariũ aliquod mouens, quod comitetur illum motum & illi coexistat; ideo causam refert in partes aeris, per quas proiectum fertur, vt ibi videre est, similiter igitur in motu naturali non sufficit generans, quum non

Prima cõclusio.

Secunda conclusio

Tertia conclusio.

A coexistat motui; neque vlla huius discriminis ratio in his adduci potest, quam enim rationem habet proiiciens ad rem proiectam, eandem habet generans ad elementum genitum, nempe quantum attinet ad motum localem; vtrumque enim dat patienti motionis initium, sed mouere ad finem vsque ipsius motus non perseuerat. Quemadmodum ergo secundum Arist. non satis est dicere proiectum moueri à proiiciente, ita nec satis est dicere, elementum motu naturali B moueri à generante. Ideo notandi maxime sunt varii Aristot. scopi in prima eius octaui libri parte, & in capite illo postremo, nam diuersa respiciens variis etiam modis de eadem re loquutus est: in prima namq; parte considerabat primum principium motus in vnaquaque re, & primum mouens, à quo res ducitur de non moueri ad moueri, quoniam scopus ibi est primum vniuersi motorem inuestigare: loquens igitur ibi de motu grauium & leuium tum naturali, tum violento, C non considerat aliud mouens, quam externum, quod rem traducit de non moueri ad moueri, quale est generans respectu motus naturalis, & proiicens respectu motus violenti: quocirca ibi nullum alium motorem tribuit motis violenter, quam illum, qui proiecit; nam alium posteriorem motorem, qui postea coexistit motui, ibi Aristot. non considerat; propterea quod ad eius scopum non conferebat; ob quam eadem rationem neque elementi formam D ibi considerat vt mouentem motu naturali, quia non est motor primus, sed præsupponit motorem priorem, quia rem transtulerit de quiete ad motum; in postremo autem eiusdem libri capite non amplius loquitur de primo motore rei proiectæ, sed de proximo, & adæquato, coexistente, siquidẽ primus motor proiectorum iam manifestus erat, nemo enim ignorat proiicientem esse primum motorem; sed motor proximus ignorabatur, ideo ibi docet proiectum E moueri à diuersis aeris partibus vna post aliam: sic igitur etiam in motu naturali negare Aristot. non posset esse necessarium mouẽs proximum, & coexistens, quod non potest esse aliud, quam propria forma; generans enim est causa prima & remota, vt consideranti manifestum est. Præterea lapis sursum proiectus per vim, postea deorsum fertur per naturam, à quo igitur mouetur? non à proiiciente, quia idem non potest esse causa simul contrariorum motuum; non à generante, F quoniam huius actio iam olim desiit ante longum tempus, & fortassis ante mille annos, imo etiam fortasse generans iam olim interiit; à sola igitur sua forma tunc naturaliter mouetur. Possumus etiam ad hanc sententiam cõfirmandam sumere argumentũ ex Arist. in memorato cont. 82. octaui Phys. qui ab aduersariis summa cum efficacia pro se adducitur; nã ibi dicit quidẽ Aristot. grauia & leuia moueri per se à generãte, sed quærit etiam propter quid ad sua loca moueantur

No ca pus in fic.

tur grauia & leuia: & respondet his verbis [*causa est, quia apta sunt natura aliquo, & hoc inest graui & leui esse*] quum enim quæstio propter quid sit quæstio proximæ & immediatæ causæ, non respondet Aristot. generans esse causam cur moueantur, quia generans est causa remota, per quam non satisfieret quæstioni propter quid; sed respondet ipsammet elementi naturam causam esse illius motus, eamque ipsius essentiam esse; atqui hæc est forma, itaque secundum Aristotelem forma grauis, aut leuis est proxima causa illius motus. Hoc idem notare possumus in context. 24. lib. 4. de Cœlo, vbi Aristot. eandem quæstionem facit, propter quid fertur ignis sursum, & terra deorsum; ad quam similiter, imo & clarius respondet, quod hæc in seipsis habent mutationis principium; & in hoc distinguit hæc mobilia motu naturali à sanabili, & augmentabili, quæ mutantur ad sanitatem, & ad magnitudinem ab externo principio; intelligit autem à principio actiuo; ergo vult propriam elementi naturam esse principium actiuum sui motus naturalis: quod videtur etiam satis clare pronunciasse in contextu 84. secundi Physic. vbi inquit, naturalia esse illa, quæ ab aliquo in seipsis principio continue mota perueniunt ad aliquem finem, asserere ergo videtur, omnia naturalia moueri ab interno principio actiuo, non inferiora corpora respicit, in quibus id vniuerse verum esse arbitratur. Confirmatur etiam hæc sententia per ipsamet aduersariorum dicta: declarantes enim, quomodo generans sit motor grauium & leuium, dicunt, generans dat formam; dat igitur etiam motum, quia dans formam dat etiam omnia consequentia formam mediante forma: hoc enim eorum dictū si falsum sit, nullam eorum opinio defensionē habet, generans enim non dabit motum: si autem verum esse concedamus, per illud ipsi veritatem confitentur, & in nostram sententiam veniunt. Primum quidem dubia est eius dicti veritas, quoniam accidentia formam consequentia duplicia sunt, alia habent esse permanens, vt risibilitas in homine, & calor in igne; alia vero habent esse fluxile, cuiusmodi est motus: de illis igitur, quæ habent esse permanens, clara res esse videtur; nam agens vna & eadem actione, qua dat formam, dat etiam hæc formam consequentia, vt generans hominem dat eadem actione formam, & risibilitatem consequentem, licet hanc per mediam formam: at de motu secus est, generans enim dans elemento formam, non dat eadem actione motum, quia cessat generātis actio in primo esse formæ, quod est vltimum non esse ipsius motus, siquidē motus nondū est, sed postea erit, quando generans non amplius aget; generans ergo dans formam non dat eadem actione motum consequentem. Sed admittamus dicti huius veritatem, admitti enim pōt in hoc sensu, quia dans elemento for-

...iden- ...or- ...cō- ...ētia ...du- ...a.

A mam, dat vim motricem sui ipsius; at hoc dicere, est dicere formam esse motricem elementi, quare hoc ipsi dicentes veritatem aperte cōfitentur: dum enim dicunt, consequentia formam, fatentur motū elementi insequi formam, proinde esse effectum formæ: quod etiam clarius affirmant, dum addunt, mediante forma; sic. n. fatentur, generans non esse causam immediatam, quum intercedat forma, per quam mediam generans dat graui & leui motū: rectissime etiam B vtuntur illa dictione [*consequentia*] sic. n. ipsa veritate ducti dicunt formam esse motus effectricem per emanationem; à tali namq; efficiente ita emanat effectus, vt ipsum insequatur sicut vmbra corpus absq; vlla transmutatione; aliud enim est motum producere, aliud est rem producere cum motu & transmutatione; efficiens quidē transmutans producit rem cū motu, ideo generans producit motum elementi per mutationem substantialem; at forma elementi pro- C ducit motum tanquam rem consequentem, nec producit per transmutationem. Quod vero aliqui ad se tuendos dicunt, formam non esse causam effectricem, de qua in præsentia loquimur, sed potius esse causam formalē, falsum est; quia forma est quidem causa formalis corporis naturalis, at accidentium non est causa formalis, sed effectrix, vt etiam de anima asserit Arist. in contex. 36. secundi libri de anima; nec video, quomodo aliquis sanæ mētis dicere possit, formam D compositi esse formam etiam accidentium. Sed his causa deceptionis fuit, quod non cognouerunt efficiens per emanationem ratione saltem distinctum à causa formali; nam formæ vtrunq; competit variis respectibus: alius enim est causandi modus, quo forma elementi est illius corporis causa formalis, quæ ipsum in specie constituit, & alius, quo eadem in eodem corpore motum naturalem producit. Videtur autem Aristoteles ipse hoc efficientium discrimen pul- E cherrime significasse in illo contextu 32. octaui Physic. nam efficienti transmutanti accommodat verbum ποιεῖν, & de hoc loquens dicit: graue & leue non habere in se principium effectiuum motus, sed solum passiuum, effectiuum enim habet extra se, à quo ducitur de quiete ad motum: efficienti autem per emanationem accommodat verbum, ἐνεργεῖν, quod ibi Latine legitur, agere, seu operari; inquit enim, graue & F leue agere statim, & operari; & ita illis attribuit actionem ex se tunc, quando iam cessauit effectio agentis externi generantis, vel remouentis impedimentum: multo tamen manifestior est Græci verbi significatio, nam maxime proptie verbum, ἐνεργεῖν, denotat efficiens per emanationem; significat enim exire ex seipso in actum, & in operationem à natura manantem, postquam cessauit effectio generantis, vel remouentis impedimentum. Quarta propo-

Aliud est producere motum, aliud est rem producere cum motu.

Nota de agente per emanationē.

positio est, in motu naturali grauium & leuium, requiritur necessario, vt non penitus sit re distinctum mouens à moto: hæc ex tertia propositione deducitur, & eam consequitur ex necessitate, nam agens quidem transmutans rem de potestate ad actum est necessario distinctum re à patiente, quia nihil ita in seipsum agit, sic enim esset simul potestate & actu secundum idem, vt argumentatur Aristot. in contex. 40. illius octaui libri, quoniam ibi loquitur de solo agente transmutante: sed agens per emanationem non potest esse re distinctũ à patiente; à forma namque accidentia consequẽtia emanant in eodem compositio formato, non in aliquo externo; extra vero agit forma non aliter, quam trasmutando; quod clarum est per inductionẽ, dicimus enim, formam hominis esse causam risibilitatis, effectricem per emanationem, non ita tamen, vt dicatur homo diuidi in corpus & animam, & anima efficiat risibilitatem, corpus vero seclusa anima eam primo recipiat, sed totum compositũ animatum recipit primo hanc proprietatem, & quatenus est animatum; proinde anima est tum agens, tum ratio patiendi, diuersis tamen modis, nam agit vt forma, recipit autem vt iuncta materiæ: sic à forma ignis emanat in ipsomet igni summus calor, quæ est ignis proprietas, non ita tamen, vt sola materia patiatur, quia materia informis non est idoneum subiectum caloris, sed totus ignis dicitur subiectum caloris vt tali forma formatus; eadẽ igitur forma agit vt forma, & recipit vt est in materia hæc autem eadem per calorem insequentem agit extra se in alia per transmutationem, dum res alias calefacit & vrit. Sic igitur etiam de motu elementi dicit Auerroes 3. de Cœlo 28, forma elementi mouet vt forma, & mouetur vt in materia; nam mouere tribuitur soli formæ, tali autem motu moueri tribuitur illi corpori, vt ab ea forma constituto. Ex his autem patet, in motu elementi non posse diuisionem fieri in partem per se mouentem, & partem per se motam; quia per se monens est forma, per se motum est totum compositum, quod eandem formam complectitur: attamen ibi quoque notari potest aliqua distinctio realis; quum enim compositum constet ex materia & forma, distinguitur re à forma ratione materiæ, quæ est distincta re à materia, sed ratione formæ non re distinguitur, sed ratione, quatenus aliud est forma vt forma, aliud est forma vt in materia: idque respexit Auerroes in 4. Physic. Comment. 71. quando dixit elementum diuidi in motorem & motum, quatenus motor est forma, & motum est materia; non enim absolute dixit materiam per se moueri, nam in Comment. 28. inquit, id quod mouetur, esse totum elementum; sed significare tantum voluit illam, quæ ibi notari potest. mouentis & moti realem distinctionem; ea enim est, quæ sumitur à reali distinctione materiæ & formæ. Talis autem distinctio partim realis, partim rationis, necessaria omnino est in agente per emanationem; quia vbi sola forma sine materia suam edit operationem, ea non potest esse nisi forma abiuncta à materia, cuius actio est ipsius substantia; quare nullus ibi notari potest effectus ab efficiente distinctus, proinde neque efficiens appellari ea ratione potest; vt igitur effectus emanans sit ab efficiente distinctus, tamquam accidens insequens formam vt causam, necesse est materiam quoque adesse, quæ formata tali forma illum recipiat, & ita faciat aliquam realem distinctionem: contra vero non potest omnino esse distinctio realis, quia potest quidem agens agere in aliud extra se per transmutationem, & ductionem de potestate ad actum; at per emanationem non potest agere in aliud, quia effectus emanans non potest nisi in eo ipso recipi, à quo emanat, hoc enim significat verbum emanare; eaque est distinctio rationis, quã significauit Auerroes dum dixit, forma elementi mouet vt forma, & mouetur vt in materia; non datur igitur effectus à forma emanans, & ab ea distinctus tanquam à causa, nisi in rebus materialibus, nec potest ibi esse prorsus realis distinctio agentis & patientis, sed partim realis propter materiam, & partim rationis propter formam. Postrema tandem propositio hæc est; si motum elementi redigere velimus ad motorem per veram efficientiam, & per transmutationem, elemẽtum mouetur à seipso vt ab agente transmutante, non tamen per se, sed per accidens: hæc per solam rei considerationem manifesta redditur; nam graue descendẽs mouet aerem, qui ei cedit, quare motum aeris consequitur vt graue deorsum feratur, non enim moueretur graue, nisi substans aer, vel aliud eiusmodi corpus illi cederet, à primo igitur ad vltimũ mouetur graue à seipso per accidens, quia per aerem mediũ qui primo mouetur à graui. Est autem notandus in motu grauis & leuis hic ordo, si nõ temporis, saltem naturæ: primum quidem mouetur elementum à sua forma per se, tanquam ab agente per emanationem, ab ea namque emanat immediate motus naturalis in ipsomet elemento, non per medium aerem, & nisi graue primo seipsum moueret, nõ premeret aerem: secundo totum graue, non forma eius, per suum motum mouet aerẽ tanquam agẽs transmutans; sic enim agit in aliud, & ibi adest perfecta realis distinctio mouentis & moti, & resistentia patientis, à qua in motu successio prouenit; iam enim diximus, nullam esse in elementi motu internam resistentiam, sed externã solum, quia in mouendo per emanationem nulla potest esse resistentia, nisi diceremus, eandem formã sibimet obsistere, quod nullo pacto dicendum est: tertio ad motum aeris mouetur etiam ipsum graue, & incedentis aeris locum subintrat; & ita fit vt graue à seipso moueatur tum per

Agentis per emanationẽ actio est immanens.

Quo...

Ordo motus grauis & le...

per se, tum per accidens; per se quidem ratione A efficientiæ per emanationem, quæ ordine naturæ prima est, per accidens vero ratione efficientiæ per transmutationem, quæ est postrema, & per aerem medium, & cum resistentia moti ad motorem, quam etiam Scotus declarat in 2. Sent. in distinct. 2. quæst. 9. ad quartum: prima enim actio transmutans est ipsius grauis in aerem, non in se, eam autem consequitur vt etiam graue moueatur, hoc enim non moueretur, nisi prius aer moueretur: ideo non est ignorandum, modum hunc mouendi se per accidens, reduci ad remotionem impedimenti; quando enim graue descendit, remouet aerem impedientem, & ita mouet se per accidens; sic etiam Aristotel. dixit à remouente impedimentum moueri rem per accidens, quia per mediam remotionem impedimẽti: respectu autem ipsius impedientis dicitur mouens per se, quia per se & immediate mouet impedimentum, secundario autem consequitur, vt res quoque impedita C moueatur; sic igitur graue descendens remouet per se aerem, quo fit, vt ipsum quoque se per accidens mouere dicatur, quia per substantis aeris remotionem. Ex his colligimus, esse in motu elementi aliquam internam resistentiam. non quidem per se, vt aliquos putasse iam diximus, sed solum per accidens: dum enim graue motum à sua forma mouet aerem medium, & aer illi resistit, necesse est vt ipsum quoque resistat formæ mouenti; tota tamen resistentia prouenit D à resistentia externi aeris, ipsum enim graue per se suæ formæ non obsisteret, sed quoniam aliud corpus ipsi resistit, cogitur ipsum quoque resistere suæ formæ, per aliud ergo resistit, non per se, & eo magis resistit, quo magis aliud illi resistat, quod prouenit ex maiore medii corporis densitate. Hanc esse puto veram sententiam, & totius huius difficultatis solutionem, & Aristot. atque Auerrois verbis, imo & ipsi rerum naturæ maxime consentaneam.

Consideratio opinionis Scoti. *Cap. XIII.*

Quoniam supra diximus, Scotum hac in re proxime omnium ad veritatem accessisse, nunc veritate cognita, videamus quid bene, & quid non bene ab eo dictum fuerit. Primum quidem, quod dixit, elementum per se moueri à sua forma, optime dixit; quod etiam dixit, id esse absque reali distinctione mouentis & moti, verissimum est: & in hoc maxime probandus est Scotus, quod id cognouerit, quod alii non viderunt, nisi solus Auerroes; qui dixit formam elementi mouere vt formam, & moueri quatenus est in materia: in eo tamen defecit, quod putauit Auerroem hac in re inconstantem fuisse, & nihil certi ex eius verbis sumi posse; nam Auerroes hac in re sibi semper constitit, & omnia eius dicta vera sunt, vt mox considerabimus. In afferenda quoque suæ sententiæ ratione puto Scotum defecisse; imperfectam enim rationem adduxit confugiens ad agens æquiuocum: nam licet omne agens per emanationem sit æquiuocum, non tamen conuertitur; datur enim agens æquiuocum, quod non per emanationem, sed extra se per transmutationem agit, cuiusmodi est Cœlum respectu corporum inferiorum; in talibus autem agentibus Scoti ratio B locum non habet, quia nihil potest transmutare seipsum, & quod potestate habet, tribuere sibi actu, nisi habeat partem per se mouentem, & partem per se motam: quod enim non sufficiat actus virtualis, & potentia formalis, vt possit aliquid mutare seipsum, clarum est in multis; nam vinum est virtute calidum, quum habeat vim calefactricem, & habet potentiam formalem, quum sit actu frigidum, & possit fieri calidum, attamen non potest calfacere seipsum: motus etiam secundum Aristotel. generat calorem, quo liquescit plumbeus mucro sagittæ, non ita tamen, vt primo calfaciat mucronem ipsum, qui mouetur; sed mucro per modum agit primo in aerem, & ipsum atterendo accendit, postea ab eo accenso ipse postea calefit; itaque sagitta mota habet actum caloris virtualem, & potentiam formalem, quia est apta calorem, quem non habet, recipere, tamen non potest immediate seipsum calefacere per motum; non est igitur idonea ratio, est agens æquiuocum, & habet potestatem recipiendi formaliter, ergo potest mutare seipsum: huius autem deceptionis ratio est, quoniam aliquid habens potentiam formalem, potest quidem simul habere actum virtualem respectu aliorum, in quæ agere potest, at non respectu sui ipsius; puta dicere respectu sui ipsius est implicare contradictionem, vt aliquando consideraui in declarando context. 40. octaui Physic. quando enim agens naturale E aptum est agere, & habet patiens præsens, nec impeditur, ex necessitate fit actio; ergo si agens potest sibi talem formam tribuere, iam eam habet, nec potest esse in potentia formali, quia semper fuit sibiipsi præsens: quo igitur momento habet actum virtualem respectu suiipsius, eodem momento necesse est vt habeat etiam actum formalem, nisi impediatur: quod si impediatur, habet quidem potentiam formalem, sed F non habet actum virtualem, quia non potest remouere impedimentum, & seducere de potẽtia ad actum, vt patet in graui detento per vim in aliquo supero loco; non habet enim per se actum virtualem, i. vim mouendi se actu, sed eget auxilio agentis externi, quod remoueat impedimentum: dum igitur impedimentũ viget, habet quidem potentiam formalem, sed non habet perfecte actum virtualem; dum aũt habet perfecte actum virtualem respectu suiipsius, tũc habet necessario actum formalem, non potest igitur ha-

bere perfectum actum virtualem respectu sui ipsius, & simul potentiam formalem. Melior itaque est ratio, quam nos attulimus, non requiritur distinctio partis mouentis, & partis motæ, quia est agens per solam emanationem: quamuis enim hoc non sit nisi agens æquiuocum, ratio tamen non est quia sit æquiuocum, sed quia per emanationem agit; quoniam agens per emanationem simul est cum effectu, nec habet actum virtualem cum potentia formali, sed cum actu formali, quoniam in seipsum agit, quum emanare effectus non possit, nisi in ipsomet subiecto, in quo est causa, à qua emanat: hæc igitur vera ratio est, cur in graui & leui non requiratur realis distinctio partis per se mouentis & partis per se motæ, non quam Scotus adduxit. Viget præterea contra Scotum ratio allata ab aliis; admissa enim Scoti sententia ruit progressus Arist. in 8. Physicorum ad inueniendum primum motorem immobilem; nam aduersarius diceret, deueniri ad primum, quod ideo seipsum mouet absque distinctione modoris & moti, quia est agens æquiuocum; idque rationi consonum videretur, quoniam agens æquiuocum est natura prius agente vniuoco; nullus ergo daretur motor immobilis.

Conciliatio omnium dictorum Aristotelis, & Auerrois, & omnis difficultatis solutio. Cap. XIV.

PEr ea, quæ hactenus dicta sunt, omnis difficultas tollitur, & omnia tum Aristotel. tum Auerrois dicta optime conciliatur. Auerroes enim modo dicit formam elementi esse mouentem, & materiam esse motam; modo dicit formam esse mouentem, & eandem formam quatenus est in materia esse motam, quod declarans inquit, totum elementum formatum moueri à sua forma; quandoque etiam dicit elementum se mouere per accidẽs, quia per aerem medium, vel per aliud eiusmodi corpus: & hæc omnia vera sunt: quando enim dicit materiam esse motam, non intelligit proprie materiam moueri, quum alibi dicat elemẽtum totum esse id, quod mouetur, sed solum significare vult distinctionem aliquam realem mouentis & moti, sicut antea declarauimus: & quando dicit, formam esse mouentem & elementum esse motum, intelligit per emanationem, & per se, non per accidens: quando autem dicit elementum mouere se per accidens, hoc est, per aerem medium, intelligit vt mouens per transmutationem; sic enim mouere non amplius formæ tribuit, sed composito; forma enim mouet elementum per se tanquam mouens per emanationem; ipsum autem elementum per transmutationem mouet per se aerem medium, & per eum mouet etiam seipsum per accidens, quæ omnia iam fuere à nobis fuse declarata; quare nulla est in dictis Auerrois repugnantia, nulla inconstantia. Sic etiam in dictis Aristotelis: nam secundum principia philosophiæ Aristotelis fateri oportet formam elementi esse naturam, & principium actiuum motus proximum, & æquatnm, vt argumenta prius adducta demonstrant; at in octauo Physicæ auscultationis libr. de hoc Aristotel. non loquitur, sed de primo mouente, ad quem reduci quemlibet motum necesse est; nam scopus ibi est inuenire primum vniuersi motorem æternum & immobilem; forma vero elementi non potest dici primus motor respectu sui motus, quoniam pendet à generante, à quo est producta, & à quo hanc necessariam legem accepit vt tali motu moueat, non alio; generans enim talem ipsam produxit, vt eam necessario insequeretur ad statutum locum propensio; ipsa igitur sui motus imperium non habet, sed ita mouet, vt ei mandatum est à generante externo; quare non est primum sui motus principium. nec potest dare elemento motum post quietem, sed pendet à generante, tanquam à primo principio: non sic animalium anima; quamuis enim ipsa quoque secundum suum esse pendeat à generante, non tamen secundum motum illum, quo animal ab ipsa mouetur loco; non est enim producta talis vt eam necessario insequatur certus aliquis motus, sed est producta libera ad mouendum, & non mouendum, & ad mouendum etiam contrariis motibus; habet igitur ipsa imperium sui motus, & traducere potest corpus animalis de quiete ad motum, proinde respectu sui motus potest appellari primum mouens. Ex his etiam rationem colligimus, cur mouens loco per emanationem non possit esse primum mouens; nam tale mouens non est nisi forma materialis, eaque rei inanimatæ, & nil aliud est emanare, quam per necessariam quandam naturalem deriuationem prodire effectum ex causa diuersum ab illa; ideo est etiam sine cognitione, quia vbi est cognitio, ibi est imperium mouendi, & non mouendi; quocirca ab anima cognoscente non dicitur emanare in animali motus, sed potius effici cum mutatione de non moueri ad moueri, & ex animæ imperio: à forma vero inanimati emanat statutus quidam naturalis motus, non alius, nempe ille, qui ei assignatus est à generante externo; quod formam cum hac lege produxit, vt tali moueret motu, non alio; ob id Aristoteles in libro octauo Physic. generanti tribuit primas in motu inanimati: quamuis enim proximum eius mouens sit forma, hæc tamen non est primum mouens, sed in illa motione pendet ab imperio externi mouentis prioris, quod respiciens Aristoteles in contextu 32. illius libri dixit, graue & leue habere in se principium motus passiuum, non actiuum; est enim passiuum, quatenus non est primũ, sed pendet à principio priore, à quo dicitur pati, quatenus ab eo recipit inuiolabilem legem mouen-

Mot. per e[…] nati[…] nõ p[…] esse p[…] mus.

mouendi tali motu, non alio: seu dicamus, omnem formam materialem esse principiũ motus passiuum, vt aliás in libro de Natuta declarauimus, proinde non esse mirum, si Aristoteles formam elementi dicat esse principium motus passiuum, negat autem esse principium actiuum; quia in ea parte non vocat actiuum principium. nisi illud, quod primum sit, & in mouendo non pendeat ab alio. Nobis igitur non officit argumentum ab aliis adductum contra Scotum: nam si nobis obiicianr per hanc nostram sententiam destrui Aristotelis argumentationem in libro octauo Physicorum, ad inueniendum primum motorem immobilem, quia dicere aduersarius posset, primum seipsum mouens esse mouens per emanationem, proinde non requiri distinctionem realem mouentis & moti, quum à semetipso moueatur: ad hoc dicimus, nullum motorem per emanationem posse dici primum, quo fit, vt quum adhunc peruenimus, is necessario pendeat à motore alio priore, quare non potest esse, nisi forma materialis, sicut modo dicebamus: quando igitur constituimus, peruentum esse ad primum seipsum mouens, hoc non potest se mouere per emanationem, quia sic non esset primum, idque locum habet etiam vniuerse considerando motu, absque propria consideratione motus æterni, & æterni motoris vniuersi; quod si hunc spectemus, multo minus nobis officit obiectio prædicta, quoniam à motore per emanationem non potest æternus motus fieri, nec talis motor potest esse æternus.

Cur motus grauium & leuium sit velocior in fine, quam in principio, plures aliorum sententiæ. Cap. XV.

EA est veritatis natura, vt per eius cognitionem omnes, quæ in re oriuntur; quæstiones soluantur: quoniã igitur dubitari maxime solet de eo, quod ab Aristotele dicitur in contex. 88. libri 1. de Cœlo, grauia & leuia velocius ferri in fine motus, quam in principio; si ostenderimus nullam adduci posse huius effectus idoneã causam, nisi fateamur grauia & leuia à suis formis moueri, magnam certe huius sententiæ comprobationem afferemus. Quæritur itaque, quænam sit causa, vt motus grauium & leuium naturalis in fine velocior sit, quam in principio; plures hac de re aliorum sententiæ extiterunt, quas apud Simplicium legere possumus, tum in memorato loco primi libri de Cœlo, tũ in contextu 76. libri octaui Physicorum. Vna fuit opinio Hipparchi, qui causam esse dixit remotionem maiorem à principio violento. nam si lapis sursum proiiciatur, motus ille violentus maior est in principio, & continue minor fit; donec penitus desinat, & tunc incipit lapis suapte natura descendere, sed in principio tardius, quia retinet adhuc aliquid illius violentiæ, à qua fuit proiectus; hæc enim motui naturali aliquam resistentiam facit; quanto autem magis descendit, tanto fit velocior motus, quoniam illa violentia semper imminuitur, & naturæ lapis minus obsistit: tandem igitur in fine velocissimus est motus: itaque quum primum est proiectus lapis, videmus in principio violentiam præualere naturæ, & hunc excessum continue minorem fieri, donec natura incipiat præualere violẽtiæ, quod est, dum incipit lapis deorsum ferri, sed tunc tardus est motus; quia paruus est excessus naturæ, sed quanto magis descendit, velocior fit motus, quia quanto magis remouetur à principio violento, tanto magis præualet natura ipsi violentiæ, in fine igitur velocissime mouetur, quia tunc remotissimus est à principio violento. Aduersus hanc Hipparchi sententiam Alexander, & cum eo Simplicius hoc argumento usi sunt, quòd ista causa non est vniuersalis, neque in omnibus locum habet, quo fit, vt dici non possit huius effectus causa; vt enim admittatur de illo motu naturali, quem præcesserit motus violentus, vel etiam violenta quies, at certe locum non habet in graui & leui extra suum locum genito, & statim absque vllo impedimento ad eum tendente: nam si aqua in sublimi generetur, simulatque est genita, deorsum fertur, & maior semper fit eius motus velocitas, licet nullam prius impressam violentiam habuit; siquidem nec motus vllus violentus, nec violenta quies præcessit, nec vllum assignari potest principium violentum, quandoquidem generans dedit potius aquæ naturam, quam illi violentum dici possit: causa igitur incrementi velocitatis non est illa, quam Hipparchus attulit, quum non habeat locum in omnibus. Aliam tangit Simplicius nonnullorum opinionem, quod causa huius effectus sit medium per quod fertur graue, vel leue: quum enim in illo motu oporteat medium scindi, facilius scinditur paucum, quam multum: quando igitur lapis descendit, substat ei in principio multum aeris, proinde magis obsistit lapidi descendenti, ne secetur ab eo, & tardior fit motus; postea vero quando lapis suo loco propinquior est factus, substat ei parum aeris, proinde minus ei resistit, ac facilius scinditur, ideo tunc velocior fit motus. Aduersus hanc sententiam vtitur Simplicius authoritate Aristotelis, qui in contextu 88. libri primi de Cœlo inquit, hoc velocitatis incrementum fieri ob incrementum grauitatis; nam si causa esset medium, vt illi dixere, Aristoteles non veram causam attulisset, quare ea sententia verbis Aristotelis consentanea non est. Alexander tamen (vt in dicto loco Simplicius refert) nisus est ostendere, horum opinionem non pugnare cum opinione Aristot. & admit-

Confutatio. *Aliorum opinio.* *Confutatio.*

tiposs-

ti posse etiam iuxta Aristotelis mentem, sed hoc apud Simplicium in dicto loco legatur; non est enim operæpretium in hoc tempus consumere, quum certum sit, eam sententiam falsam esse; nam præter Simplicii obiectionem alia quoque ratione falsitas eius ostenditur; si enim duo grauia paris grauitatis & magnitudinis in aere suspensa ponantur, sed vnum à terra distans centum cubitis, alterum vero decem cubitis tantum, & prius demittatur illud, quod cẽtum cubitis distat, exactis autem nonaginta cubitis, demittatur etiam alterum, vt per decem reliquos cubitos simul descendunt, certum est, atq; experientia comprobatum, non æqualem fore in illis decem cubitis vtriusque velocitatem, sed velocius mouebitur illud quod à remotiore loco descendit; tamen si idonea ab illis causa assignata esset, oporteret ea duo grauia æquali velocitate descendere in iis postremis decem cubitis, quum æqualis aer vtrique substet: patet autem secundum hanc sententiam nullam posse causam adduci, cur graue à remotiore loco descendens maiorem ictum faciat, quam descendens à propinquiore, nam vtrobique deberet æque velox esse motus, qui per spatiũ æquale statim præcedit ictum proinde & ictus æqualis, quod tamen verum nõ est, & aduersatur experientiæ; quare hæc opinio reiiciatur. Simplicius & Alexander causam huius effectus esse dicunt; quia elemẽtum, quo magis appropinquat suo loco, & suo toti, eo magis roboratur, & validius fit, & perfectiorem formam adipiscitur; & è contrario, quo remotius à suo loco est, eo magis debilitatur, & formam habet imperfectiorem. Hanc eandem sententiam Thomas quoq; sequi videtur in interpretatione illius context. 88. lib. 1. de Cœlo inquit enim, elementum suo loco appropinquans ab eo confortari, & ex ea confortatione maiorem fieri elementi vigorem, & grauitatem, vel leuitatem, eamq; causam esse, cur motus velocior fiat. Sed Aristoteles quoque hanc ipsam sententiam significare in memorato loco visus est, dicens augeri elementi grauitatem, vel leuitatem, dum loco suo appropinquat; & inde fieri, vt etiam velocitas motus augeatur. Quod vero ad Simplicium attinet, ipse quidem videtur in contextu 76. libri 8. Physicor. plures & varias afferre huius effectus causas, sed non ob id inconstans dicendus est; propterea quod illæ omnes in hunc ipsum, quem retulimus, sensum cadunt; & quas ibi vt plures adducit, eas postea in libro 1. de Cœlo refert vt vnam: quod enim elementa suis locis appropinquantia roborentur ab eis, vel à suis totis, vel formam perfectiorem consequantur, vel grauitatem, vel leuitatem maiorem, vel validiora fiant, hæc omnia apud Simplicium & Alexandrum idem significant, vt videre est apud Simplicium in prædicto 88. contex. 1. lib. de Cœlo: vbi etiam notare debemus, ipsum, quamuis prædictam sententiam Aristoteli attribuat, videri tamen postea de ea dubitare, dum dubitat de ipso effectu, quem ibi Aristoteles vt manifestum constituit; inquit enim Simplicius, tum ipsum secundum se effectum dubium esse, quia discernere non possumus, quod motus elementi fiat in fine velocior; tum etiam dubium maxime reddi ratione causæ, quam Aristoteles adducit; siquidem inquit, id fieri ex incremento grauitatis, vel leuitatis: hoc tamen non est clarum; nam hoc dato, oporteret corporis pondus esse maius, quando est terræ propinquũ, quam quando est remotum, & in sublimi aliquo loco positum: attamen in librandis lance ponderibus hoc non experimur, sed idem inueniemus esse eiusdem corporis pondus & prope terram, & in sublimi loco librati; nam si prope terram inueniatur esse decem librarũ, tantundem esse comperietur etiam in loco à terra valde remoto, nisi forte pro Aristotel. defensione dicamus (inquit Simplicius) esse quidem discrimen aliquod in illius ponderis libratione, sed illud est insensile: videtur itaque significare Simplicius, dubium esse effectum, quem Aristoteles pro comperto sumit; sed eo admisso, non esse aliam eius causam, nisi illam, quæ modo relata est, nempe adeptionem perfectioris formæ, & maioris vigoris, dum elementum suo loco appropinquat. Sed reuera dubiũ Simplicii etiam illa causa admissa vanum est: vt enim condonemus, maiorem esse grauis corporis grauitatem prope terram quam in sublimi loco, ipsumque à loci sui propinquitate roborari; tamen certum est, idem semper inueniri debere eiusdem corporis pondus, siue prope terram, siue procul à terra libretur, proinde negandum esse illam consequentiam; si idem corpus maiorem habet grauitatem prope terram, quam procul, ergo non idem inueniretur eiusdem corporis põdus in iis duobus locis: certũ enim est, in librandis lance ponderibus duo pondera in considerationẽ cadere; altero namq; vtimur põdere noto, ex quo in altera parte lancis posito alterius ponderis quæsitam quantitatem cognoscamus; in vtroq; igitur pondere eadẽ ratio viget; etenim secundum Simplicij rationem, oportet prope terram esse atque maiorem vtriusque grauitatem, & procul à terra æque minorem: quũ igitur vbiq; eadem seruetur ratio noti ponderis ad ignotum, necessarium est, vt vbique eadem ponderis quantitas inueniatur, quia vbique idem manet eorum æquilibrium; non est igitur valida Simplicii ratio; proinde eius dubitatio vana est, siquidẽ etiam admissa causa ab ipso, & ab Alexandro adducta, necesse est idem vbique pondus inueniri. Cœterum quia prædicta Simplicii contra Aristotelem dubitatio locum non habet, nisi illa causa constituta, vanius reddetur eius dubium, si ostenderimus, causam illam nullo pacto admittendam esse. Primum quidem vrgetur.

Simplicii & Alexandri, & Thomæ opinio.

Dub... Simp... cii c... Arist.

Sent... confu... tio & ... ristot... sensio

tur ea ſententia difficultate illa, qua alios quoq; vigeri diximus; nam oporteret idem graue per idem terræ propinquum ſpatium moueri eadem velocitate tum à propinquo loco, tum à remotiſſimo demiſſum, proinde & æqualem ictum facere: tamen contrarium experiuntur; idem enim homo ſupra terram exiſtens ſi à lapide percutiatur deſcendente de loco tribus cubitis ſuperiore, minorem ictum ſentiet, quam ſi percutiatur ab eodem deſcendente de loco ſuperiore viginti cubitis: per tres igitur infimos cubitos velocius mouetur lapis à remotiore loco deſcendens, quam à propinquiore: tamen ſi vera eſſet ſententia Simplicii, deberet idem lapis eſſe eiuſdem grauitatis, & moueri æquali velocitate à quolibet loco demiſſus, quoniam in eadem diſtantia à centro deberet eadem eſſe perfectio formæ, & eadem roboratio, & idem vigor. Præterea quando dicunt, formam elementi fieri perfectiorem, videndum eſt, quidnam per formam intelligant: vel enim formam ſubſtantialem perfectiorem fieri dicunt, vel aliquod accidens formam inſequēs; formam quidem ſubſtantialem reddi perfectiorem, & intendi, eſt vaniſſimum dicere, quia hæc nec intendi, nec remitti poteſt; hac autem integra manente, neceſſe eſt proprietates quoq; eam conſequentes ſeruari integras, & eandem fieri operationem, nempe eandem eſſe eiuſdem corporis grauitatem, & eundem motum per idem medium, quum non adſit aliquod agens à quo talem mutationem pati poſſit; actio namque omnis per contactum fit; quare lapis deſcendens neque à loco ſuo roborari poteſt, neque à terra tota, ad quam tendit, quum ab his nondum tangatur. Durandus in 2. lib. Sentent. diſtinct. 14. quæſt. 1. refert cauſam huius incrementi velocitatis in minorem reſiſtentiam medii, conſtituto eodem interno principio: inquit enim medium graui deſcendēti minus reſiſtere in fine motus, quam in principio, ideoq; motū in fine eſſe velociorem: minoris autem reſiſtentiæ cauſam eſſe inquit, quod aer propinquior terræ eſt minus leuis, quam aer ſuperior, ideo minus nititur contra motum grauis deſcendentis. Hæc ſententia proxime quidem ad veritatem accedere meo quidem iudicio videtur, attamen non omnino probanda eſt, quia nō idoneam rationem adducit minoris reſiſtentiæ medii: non enim ob naturæ ſimilitudinem, vel diſſimilitudinem fit maior, vel minor medii reſiſtentia, ita vt medium grauius minus reſiſtat graui deſcendenti, quam medium leuius; ſed propter denſitatem vel raritatem, quando diuerſæ ſunt mediorum naturæ; ſeu propter motum, vel quietem, quando eadem medii natura conſtituitur; qua de re mox diffuſius loquemur. Videtur etiam ratio hæc Durandi contrarium oſtendere: nam ſi aer inferior minus eſt leuis, eſt igitur grauior, quā aer ſuperus, ergo etiam denſior; quare magis reſiſtet graui deſcendenti, quā aer leuior, qui etiam eſt rarior: ob hanc igitur rationem deberet elemēti motus naturalis tardior eſſe in fine, quam in principio; hoc tamen & Ariſtoteli, & experientiæ aduerſatur.

Opinio vera, & eius declaratio. Cap. XVI.

IN hac difficultate ego ſequendam puto multorum ſententiam, qui dicunt, præcedentem motum eſſe cauſam maioris velocitatis motus ſequentis; hinc enim fit, vt continue creſcat velocitas motus, & in fine fiat maxima: quoniam initio debilis, ac tardus fit motus, quem alius motus non præceſſit; in fine autem velocior, quia alius eam præceſſit motus. hoc ita ſeſe habere experientia docet: ſi quis enim pellere, vrgere ac percutere rem aliquam velit, vehementius id facit, ſi prius moueatur, quam ſi nullus motus præcedat; ideo quando vehementer percutere aliquem volumus, manum prius retrahimus, vt maiorem ictum faciamus: & in haſtiludio haſtas currendo frangunt, quas ſine curſu non frangerent; naturali namque inſtinctu ducimur, vt à remotiore loco motum inchoemus, quando maiorem in fine percuſſionem facere volumus. Hinc ſumitur ratio, cur ſi duo æque grauia deſcendant, ſed vnum à loco remotiore, alterum à propinquiore, & conſiderentur in aliqua æquali diſtantia à centro, vnum velocius altero moueatur; velocius enim mouetur illud, quod à ſublimiore loco deſcendit, quia præcedens eius motus maior fuit, alterius vero minor. Hæc abſque dubio eſt huius effectus cauſa, ſed in hac tamen acquieſcere non poſſumus, niſi huius quoque cauſæ cauſam cognoſcamus; ſcire namque oportet, cur præcedens motus ſit cauſa maioris velocitatis motus ſequentis; ſic enim proximam rei cauſam cognoſcemus, qua cognita, omne hac in re dubiū tolletur, & intelligetur, quid ſignificare Ariſtoteles voluerit, quando dixit, motum in fine eſſe velociorem propter incremētum grauitatis, vel leuitatis. Mihi quidem videtur, cauſam hanc colligi poſſe ex iis, quæ in contex. 82. lib. 8. Phyſicor. ab Ariſtotele dicuntur de motu proiectorum: licet enim ille ſit violentus motus, & tardior in fine, quam in principio; tamen ſi ea, quæ ibi de violento dicuntur, applicemus naturali, fortaſſe omnem hac in re difficultatem ſoluemus. Docet ibi Ariſtoteles proiectum moueri ab aere, hoc eſt, à partibus aeris ordine diſpoſitis: quando enim manus proiicit lapidem, pellitur primum à lapide prima aeris pars lapidi proxima, & hæc pellit aliam partem ſecundam, & illa tertiam, & tertia quartam; eſt autem aer elementum faciliime mobile, & agitabile in ſuo loco; idcirco ea vi percuſſus magis mouetur, quā lapis, & præcurrit iſti lapidi: poſtquam igitur à proii-

Sententia Ariſtotelis de motu proiectorum.

proiiciente dimissus est lapis, fertur ab his aeris partibus motis, quæ sunt illi tanquam vehiculum; sed tardior semper fit motus lapidis, & in fine tardissimus, propterea quod lapis mouet primam aeris partem, & eidem dat vim motricem alterius secundæ partis, debiliorem tamen, quam ipse habeat: sic etiam prima aeris pars mouet secundam, & dat etiam illi vim pellendi tertiam, sed debiliorem, quam habeat ipsa; secunda mouet tertiam, & eidem dat vim, adhuc tamen debiliorem, mouenti quartam sequentem; adeo vt propter continuam imminutionem facultatis motricis, deueniatur tandem ad aliquam aeris partem, quæ ita debiliter moueat aliam sequentem, vt nullam ei impertiatur vim mouendi aliquam aliam partem; illa igitur est vltima pars mota, quæ nullam aliam mouet: quum itaque ab his ita motis aeris partibus feratur lapis, tardius mouetur in fine, quam in principio, & tandem desinit prorsus motu illo moueri, quando peruenit ad postremam moti aeris partem; & causa huius imminutionis velocitatis motus est, quia posteriores partes aeris tardius mouentur, quam priores propterea quod à primo illo motus principio remotiores sunt; quum enim primum mouens sit extrinsecum, partes ab eo distantes tardius mouentur, propinquiores autem velocius, quia maiorem ab eo vim mouendi recipiunt. Hæc igitur apud Aristotelem causa est, cur motus violentus tardior sit in fine, quam in principio, licet multis dubia videatur: sed de hoc in præsentia disputandum non est, satis enim est, habere hanc in re opinionem Aristotelis, vt cognoscamus, quid de motu naturali idem philosophus senserit. Si hæc omnia consideremus, colligere ex iis possumus, quod si naturalis quoque elementorum motus à solo externo motore fieret, idem in eo contingere deberet, quod in motu proiectorum: nam si ratio illa de violento motu ab Aristotele adducta vera est, vera etiam esse debet de motu naturali; pars enim vltima motus naturalis, tanquam distantior à primo mouente, deberet esse tardior, cuius tamen contrarium asserit Aristoteles, dicens esse velociorem: vult igitur grauia & leuia moueri à propriis formis, tanquam à motoribus proximis; sic enim fit, vt graue descendens nō remoueatur magis à principio mouēte, quia secum fert motorem suum, & eum vbiq; præsentem coniunctum habet ab initio motus ad finem. Hac tamen ratione deberet motus grauis descēdentis esse totus æque velox, quoniam eadem natura mouens eundem eiusdem corporis motus facit; ergo si crescit continue velocitas motus, necesse est aliquam esse huius differentiæ externam causam, eamque esse medium, per quod fit motus, vt aerem, vel aquam: quum enim oporteat à corpore medio aliquam fieri resistentiam, graui descendenti, ac leui ascendenti, hanc si ostenderimus in

A initio motus maiorem esse, in fine vero minorem, ratio manifesta erit, cur in principio tardior sit motus, & in fine velocior. Certum est, ac per experientiam comprobatum, vnam quamque rem facilius moueri per mediū quiescens, quam per medium aduerso motu latum, sed adhuc facilius per medium, quod ad eandem partem feratur, quam per quiescens; nauis enim velocissime fertur per flumen secundo fluxu, tardius per aquam quiescentem, sed tardissime aduersus fluxum amnis: statuamus igitur lapidem in aere descendentem, subsstat illi in initio illius motus prima aeris pars quiescens, quam vi mouere incipit lapis descendendo, quia resistentiam ei aliquam facit; non potest autem prima aeris pars premi, ac deorsum pelli, nisi similiter pellat ac moueat secundam ei substantem partem, lapis igitur ad secundum aeris partem perueniens, inuenit eam motam, & ad eandem partem, nempe deorsum; ergo velocius in ea descendit, quam in prima quiescente; quum autem velocius descendat in secunda, quam in prima, necesse est vt tertiam magis premat, quam prius secundam presserit: tertia igitur deorsum premitur vehementius, ac velocius, quam secunda; ergo quando peruenit lapis ad tertiam, in ea mouetur velocius, quam in secunda, quemadmodum & nauis quæ secundo flumine moueatur, eo velocius mouetur, quo velocior sit fluxus amnis: velocius autem latus lapis in tertia, quam in secunda, magis premit quartam, quam prius tertiam presserit, ideo quarta velocius deorsum pellitur, quam tertia, & ita lapis ad quartam perueniens mouetur per eam velocius, quam per tertiam, & ita deinceps; quamobrem augetur semper velocitas motus, & in fine est maxima; non tamen quod grauitas, seu vis lapidis motrix fiat maior; hæc enim eadem manet, sed quia continue imminuitur resistentia medii, proinde augetur excessus virtutis motricis ad resistentiam aeris, qui ab ea mouetur, & ita velocitas motus augetur: quod si graue & leue non à sua forma, sed à motore tantum externo mouerentur, id euenire non deberet, vt in violento motu non euenit, quum igitur incrementum hoc velocitatis motus proueniat ex imminutione resistentiæ medii, hæc autem id efficere non possit, nisi constituta eadem vi mouentis, necesse est fateri, elementum moueri à propria forma; sic enim fit, vt motor sit semper æque propinquus moto ab initio ad finem motus, at si motor esset externus, fieret etiam semper remotior, proinde motus continue debilior, ac tardior fieret, nec vlla amplius ratio sumi posset à resistentia medii, vt nullam sumi videmus in motu violento, quare idem prorsus in motu naturali eueniret, quod euenit in violento; esset enim tardior in fine, quam in principio. Ex his autem patet: recte in eo sensisse Durandum, quod causam incremēti veloci- *Durandus.*

velocitatis retulit in imminutionem resistentiæ medii, sed in eo defecisse, quod non idoneam rationem adduxit imminutionis resistentiæ, sicut antea demonstrauimus.

Solutio orientis cuiusdam defficultatis. Cap. XVII.

Tollenda hic est difficultas non leuis, quæ vrgeri hæc sententia nostra videtur: nam si ex sola resistentiæ medii imminutione prouenit incrementum velocidatis motus, non ex incremento grauitatis, vel leuitatis corporis moti; ergo falsum dixit Arist. in context. 88. libr. 1. de Cœlo, vbi aperte inquit, crescere velocitatem motus propter incrementum grauitatis, vel leuitatis. Respondent ad hoc nonnulli, Arist. ibi non dicere grauitatem tunc actu augeri, quando augetur velocitas, falsum enim diceret; sed quia loquitur de motu elementi, qui statuatur infinitus, ideo dicit, eo posito sequi vt augeatur velocitas in infinitum; quod quidem fieri posset, grauitas quoq; posset in infinitum augeri: quum enim velocitas ad grauitatem se habeat, vt effectus ad causam, si possibile est incrementum velocitatis in infinitum, est etiam possibile grauitatis, ac leuitatis. Sed hæc responsio mihi probari nulla ratione potest: quia si absolute ex incremento velocitatis non licet inferre incrementum grauitatis, vel leuitatis, non video, vnde nam isti sumant, quod ex incremento velocitatis infinito inferatur etiam grauitatis, vel leuitatis incrementum infinitum: mihi quidem videtur potius contrarium colligi; nam si ex actu id non infertur, ergo neque ex potestate inferri potest. Ego igitur respondendum puto, grauitatem sumi posse duobus modis: quum enim sit qualitas quædam & propensio ad inferum locum, quam consequitur hic effectus, hæc operatio, ad eum locum moueri; ideo accipi potest tum secundum se pro actu primo, tum pro operatione, & actu secundo; sicuti etiam scientia sumi potest tum pro habitu, tum pro speculatione: priori modo acceptam grauitatem certum est augeri non posse, eandem enim seruari necesse est, dum eadem natura, & forma seruatur, sic etiam dico de leuitate; sed altero modo accepta augeri, ac

A minui potest, & dicitur grauitatio potius, quam grauitas: quum enim nil aliud sit, quam excessus virtutis motricis supra resistentiam medii, vnde fit descensus, & pressio subſtantis corporis resistentis hic maior fit, dum resistentia imminuitur; de hac igitur loquebatur in prædicto loco Arist. maior enim velocitas motus non prouenit ex incremento grauitatis primo modo acceptæ; siquidem ea crescere in eodem corpore minime potest, sed ex incremento grauitationis,

B hoc est, excessu virtutis mouentis ad resistentiam medii moti, hic enim augeri potest, & huius incrementum est causa incrementi velocitatis motus: sic igitur nil aliud ibi Arist. dicit, quã illud ipsum, quod nos diximus; nil enim aliud est huius grauitatis, vel leuitatis incrementum, quam imminutio resistentiæ medii, & ex eo prouenit incremẽtum velocitatis motus, tanquam effectus ex causa. Ipsa vero grauitatis, ac leuitatis distinctio, quam posuimus, tum per se mani-

C festa est, tum ab Arist. posita: nam grauitatem pro grauitatione sumimus, quando dicimus, graue in suo loco non est graue, id est, non grauitat, nec premit deorsum: primo enim modo falsum diceremus, quoniam elementum graue habet vbiq; naturam grauis, etiam in loco suo, ob id Arist. in context. 26. & 27. lib. 4. de Cœlo, sumit priore modo grauitatem & leuitatem, dum dicit, leuissimum esse id, quod omnibus supereminet, & grauissimum id, quod omnibus

D substat; sic enim etiam in locis suis dicit esse grauissimum atque leuissimum: in context. autem 29. & 30. eiusdem libri sumit grauitatem & leuitatem secundo modo, dum dicit lignum vnius talenti in aere maiorem habere grauitatẽ, quam plumbum vnius libræ, contra vero in aqua rem sese habere; sumit enim grauitatem pro operatione, quæ notat respectum ad externa corpora, per, quæ fit motus, eo namque respectu variato etiam grauitas variatur, non quidem natura

E ipsa, sed grauitatio: dicit etiam in contex. illo 30. omnia elementa in suis locis aliquam habere grauitatem præter ignem; nam aer quoque in suo loco existens facilius deorsum pellitur, quam sursum, quia magis grauitat, quam leuitat; attamen secundum eius naturam magis est leuis, quam grauis.

JACOBI ZABARELLAE PATAVINI,

DE MOTV GRAVIVM ET LEVIVM. LIBER SECVNDVS.

De subiecto primo motus corporis misti, qui dicitur secundum præualens elementum. Cap. I.

Actenus grauia & leuia absolute considerantes, ostendimus, ea internum habere motorem; restat de mistis perpendendum id, quod Arist. dixit in initio 1. libr. de Cœlo, ea moueri iuxta elementum aliis præualens in mistione; in hoc enim tria sunt, quæ quum difficultate non careant, sunt singillatim consideranda: primum est, quodnam sit primum subiectum huius motus, quo dicitur mistum naturaliter moueri iuxta dominans elementum; secundum, à quonam motore hic motus fiat, tertium demum, qualisnam sit, an simplex, an mistus. Quod ad primum attinet, Ioannes Gandauensis videtur existimasse, primum subiectum, cui talis motus inest, esse elementum, quod in mistione excellit, ita vt in eo primo recipiatur motus, postea vero consequatur, vt ad motum elementi præualentis totum simul mistum moueatur, non quidem posterius tempore, sed natura, & hac ratione mistum secundum præualens elementum moueri dicatur.

Opinio Ioannis Gandauensis.

Confutatio.

Sententia hæc ob duas rationes reiicienda est. Primum quidem, si elementum dominans esset primum subiectum, quod illo motu moueri diceretur, oporteret illud esse actu in misto secundum suum esse specificum, quoniam operatio præsupponit rem esse, nec potest esse subiectum motus, nisi id, quod sit actu: consequens tamen secundum omnium Arist. interpretum opinionem falsum est; nam si Latinos sequamur, dicentes elementa in mistione penitus interire, & solas eorum vires seruari, non possumus dicere aliquod elementum in misto esse primum subiectum motus, quum nullius elementi substantia seruetur: si vero sequamur Auer. dicentem elementa in misto manere castigata, & refracta, & modo quodam medio inter actum & potestatem, adhuc nullum elementum in misto aptum est per se moueri, quia nullū manet in suo actu specifico; non enim manent amplius ignis, aer, aqua, terra, sed medium quoddam ex iis conflatum, qua de re alibi fusius differemus: nunc satis sit, si dicamus Auerroem existimasse, quatuor elementorum substantias non manere in misto; quia si manerent, non esset facta mistio, quæ est plurium naturarum vnio; possumusque hanc sententiam apud Auerroem legere, in commentario 67. lib. 3. de Cœlo. Præterea si aliquod ex elementis ita potest actu seruari in misto, vt sit idoneum subiectum motus, ergo & reliqua omnia: quanquam enim illud excellit, tamen debent omnia eodem modo manere in misto, vel omnia perfecta, vel omnia fracta, vel omnia actu, vel omnia potestate, sic autem fieret, vt motus illius misti non magis esset dicendus naturalis respectu elementi præualentis, quam violentus respectu aliorum; perinde enim esset, ac si quis pilæ plumbeæ vtrem aere plenum alligaret, & in aquam proiiceret; descenderet enim, & ille descensus esset plumbo naturalis, sed aeri violentus: attamē motus corporis misti, de quo in præsentia loquimur, est apud omnes vere naturalis, & ne ipse quidem Gandauensis concederet, eum esse alia ratioue naturalem, & alia violentum. Dicendum igitur est, motum misti, qui secundum præualens elementum fieri dicitur, ipsimet misto tanquam primo subiecto inhærere, quum ipsum solum, & vna eius substantia existat actu perfecta, & sit idoneum subiectum motus.

De motore misti, opinio Latinorum ac nominalium. Cap. II.

De motore autem misti maior difficultas existit; forma namque elementi dominantis non potest esse motrix, vt eisdem argumentis ostenditur; quemadmodum enim nullum elementum ita actu manet, vt sit aptum moueri, ita nulla elementaris forma ita seruatur, vt sit apta mouere: siquidem non minus in motore, imo fortasse magis quam in eo, quod mouetur, requiritur vt sit actu. Sed neque forma misti videtur esse posse huius motus effectrix; nam si dicamus motum illum esse simplicem, is nō videtur posse fieri, nisi à principio simplici, non igitur à forma misti; si vero dicamus, esse motum mistū, quomodo Arist. eū attribuit elemēto domināti? natura.n. elementi simplex est, quare nō videtur esse

esse posse nisi simplicis motus causa, & principium. In hac difficultate, quæ non leuis est, Latini, qui putant, elementorum formas in misto penitus aboleri, nullam elementarem formam dicere possunt esse huius motus causam: sed neque formam misti; quum enim hæc apud eos ex illis conflata non sit, sed ab illis penitus diuersa, non posset motus ab ea productus attribui elemento præualenti, & dici factus secundum prædominans. Quamobrem ad qualitates confugiunt. & dicunt ex elemētorum commistione quandam oriri qualitatem vergentem ad qualitatem elementi præualentis; eamq; esse huius motus effectricem causam, qui hac ratione secundum elementum dominans fieri dicitur. Albertus autem Saxo, & Amadeus, & alii nominales, in eo quidem cum his consenserunt, quod causam effectricē huius motus non formam esse dixère, sed qualitatem, nam formas elementorum similiter interire penitus existimàrunt; at in eo dissensêre, quod putârunt non ab vna qualitate moueri mistum, quod dicitur moueri secundum prædominans, sed modo ab vna, modo ab alia, modo etiam simul à pluribus. Ad hanc suam sententiam declarandam duo inprimis fundamenta statuebant; vnum ex Aristotele acceptum in 4. lib. de Cœlo, quod graue in suo loco non grauitat, & leue in suo loco non leuitat, hoc est, neq; mouetur, neque mouet; mouentur autem, & mouent tunc solum, quando sunt extra propria loca. Alterū vero, quod graue & leue tunc secundū naturam locatum esse dicitur, quando est supra grauius, & infra leuius: quare si vas aliquod repletum aqua, cui oleum supernatet, in elemēto ignis poneretur, illud oleū esset naturaliter collocatum; quoniam haberet supra se ignem leuiorē, & sub se aquam grauiorē. His iactis fundamentis tale exemplū fingebant: sit mistum habens quinq; gradus igneæ qualitatis, tres aereæ, tres aqueæ, tres terreæ, certū est, dominari in eo misto igneā qualitatem, tamen non semper ab illa mouebitur; nam si ponatur in igni, descendet, quia præterquam quod illi gradus ignis in loco ignis sunt otiosi, ipsis etiam præualent nouem gradus elementorum grauiorum. qui tunc dominantur, & agunt; quando autem ad elementum aeris perueniet, in illo quoq; descendet, tunc enim gradus aeris in suo loco erunt otiosi, & sex gradus elementorum grauiorum præualebunt quinque gradibus ignis; quando autem ad aquam peruenerit, tunc gradus aquei in loco aquæ erunt otiosi, quare non mouebunt; in aqua igitur non descendet, sed potius ascendet, quoniam octo gradus elementorum leuium tribus terræ gradibus præualebunt; quamobrem mistum illud quiescet inter aerem & aquam, quod oleo, & aliis similibus contingere videmus: in tali igitur misto dominatur quidem absolute ignea qualitas, non tamen ab ea semper mouetur mistum illud, quoniam ratione diuersorum locorum, in quibus ponitur, variantur qualitates elementares dominantes, atque mouentes. Hinc duo corollaria colligebant. Vnum est, dari mistum, quod motu suo naturali tardius moueatur in fine motus, quam in principio: hoc autem ita ostendebant: sit mistum habens duos gradus ignis, duos aeris, tres aquæ, quinque terræ, & ponatur in loco ignis, descendet primum velocissime, quia deorsum mouebitur à decem gradibus aeris, aquæ & terræ absq; vlla resistentia graduum ignis, qui in suo loco nō resistunt; deinde quando erit in aere, tardius mouebitur, quia vis motrix imminuetur, & resistentia augebitur, tūc enim mouebunt soli octo gradus terræ & aquæ, & duo gradus ignis resistent, gradus autem aeris in suo loco erunt otiosi; tandem quando ad aquam peruenerit, in ea tardissime descendet, nam vis motrix adhuc magis erit imminuta. siquidem soli quinq; gradus terræ mouebunt; gradus enim aquæ in loco aquæ erunt otiosi; resistentia vero aucta erit, quia resistent quatuor gradus ignis & aeris. Alterum corollarium est, dari aliquod mistū, quod tardius moueretur in vacuo, quam in pleno: hoc in illo eodem exemplo declarabant: nam si totus aeris locus vacuus esse statuatur, motus illius misti per locum illum tardior fiet, quam prius in loco ignis, propter prædictam causam; nam in illo vacuo gradus aeris erunt otiosi, & gradus ignis resistent descensui, qui prius non resistebant, & gradus mouentes pauciores erunt, nempe octo, quum prius fuerint decem.

Primum corollarium.

Secundū corollarium.

Dictæ sententiæ confutatio. Cap. III.

Sententia hæc vana est, & prorsus abiicienda, Primum quidem peccant errore communi omnes, qui putant motum misti, qui dicitur secundum elementum præualens, non fieri ab aliqua forma substantiali, sed à qualitate relicta ab elemento præualente, siue vna, vt alii Latini dicunt, siue pluribus; vt nominales: hi namque non vident, non satis esse qualitatem, sed faciendam esse resolutionem in formam tanquam in causam primam; sola enim forma est natura & primum principium motus, qualitas vero nō est natura, nec principium motus, nisi secundarium, & vt instrumentum formæ: quare velint, nolint, coguntur dicere, formam aliquam esse primum principium illius motus; ea autem esse non potest forma elementi, quum apud eos formæ elementares penitus aboleantur; sed neque forma misti, hæc enim quum sit diuersa penitus secundum eos à formis elementorum, quomodo poterit simplicem motum efficere, & qui secundum præualēs elementū factus dicatur? sed aliorum cōparatione multo deterior est opinio nominaliū, dicentiū, idem mistū moueri à pluribus qualitatibus domi-

Necesse est cuiusque naturalis motus primū principium esse formam aliquam substantialem.

dominantibus, nec semper ab eisdem; sic enim dicunt, qualitates elementorum omnes seruari integras, proinde distinctas, & pugnantes inuicem, ac resistentes, quod est omnino absonum rationi. Sequitur etiam motum misti simul esse naturalem, & violentum; qui enim ratione huius qualitatis est naturalis, idem ratione alterius est violentus. Præterea eadem natura, quæ est principium motus, est etiam principium quietis, vt inquit Aristoteles in libro 2. Physicorum, in definitione naturæ, & in contextu 23. lib. 8. idque est per se manifestum, quia eadem terræ natura est causa motus ad medium, & quietis in medio; attamen secundum istos alia esset causa motus naturalis, alia quietis naturalis: nam si mistum habeat decem gradus terræ, & decem ignis, & aeris simul sumptorum, aquæ vero vnum, illud in aere & in igne descendet, eruntque principia illius motus gradus terræ & aquæ; idem in aqua quiescet, quia non plus possunt gradus terræ, quam gradus elementorum leuium, quum totidem sint, & gradus aquæ in loco aquæ est otiosus; itaque illius quietis in aqua non erit causa ille gradus aquæ, quum sit vnus, & superetur ab aliis, & sit otiosus; neque etiam gradus terræ; qui fuerunt principium motus, dici poterunt causa illius quietis, sed potius æquilibrium graduum terræ, & graduum elementorum leuium. Ob id sequetur etiam, non posse elementum dominans facere, vt mistum in loco illius elementi quiescat, licet etiam maximus illius elementi sit excessus; quoniam in loco suo nullam habet vim resistendi aliis elementis, etiamsi plurimi insint eius gradus in illo misto. Præterea sequetur, dari posse mistum, quod stet in aere suspensum, nec moueatur sursum; neque deorsum: nã si habeat decem gradus ignis, quinque aquæ, & quinque terræ, aeris vero vnum, illud in aere nec ascendere, nec descendere poterit, sed suspensum manebit; & idem continget, si gradus aeris ponantur quotcunque; omnes enim in loco aeris erunt otiosi. Sequetur etiam, variata plurimum proportione miscibilium, eundem tamen fieri motum, nam mistum habens septem gradus ignis, vnum aeris, sex aquæ, duos terræ, descendet in aere, ascendet in aqua, & quiescet inter aerem & aquam; hoc idem continget, si habeat septem aeris, vnum ignis, sex terræ, duos aquæ; & pluribus etiam aliis modis. Hæc & alia eiusmodi plurima absurda hanc sententiam, quæ absurdissima est, sequuntur. Radix autem huius erroris fuit, quæ etiam totius veritatis fundamentum est, vnde omnes hac in re cauilli soluuntur, quod isti ponunt in misto inanimato plura actu principia motus, distincta inter se, & contraria, quum tamen omne tale mistum sit corpus naturale vnum, vnam habens naturam, non plures, & vnam tantum qualitatem motricem; ideo recte dicit Zimara in suo Theoremate 63. & alii de

Radix erroris aliorum, & fundamentum veritatis.

A hoc errore loquentes, prædicta ab his ficta exempla commentitia esse, & impossibilia; causa namque impossibilitatis ea est, quam diximus, quia nullus gradus vnius elementi remanet in misto distinctus à gradibus aliorũ; neque vlla distincta qualitas, cui qualitates aliorũ resistant, ac reluctentur: sed sicut omnia elementa conspirauerunt in vnum, & facta est ex pluribus naturis natura vna; ita multæ contrariæ qualitates factæ sunt vna qualitas absq; vlla repugnantia, vel distinctione graduũ; præterquam quod

B illa vna natura magis refert vnius elementi naturam, quam aliorum, nempe illius, quod in mistione præualet aliis, nulla vero ibi est propensio ad motum, nisi illa, quæ est elementi dominantis, reliqua namq; elementa reddita sunt ita obtemperantia imperio vnius, vt ad nullum alium motum inclinent; ille autem motus respicit vnum quendam statutum in mundo locum, qui naturæ illi cum talis elementi imperio con-

C ueniens sit: si secus sit, non est facta vera mistio: quæ est miscibilium vnio: quemadmodum enim si quatuor homines iter facturi controuersarentur, & vnus ire vellet ad orientalem partem, alius ad occidentalem, alius ad aquilonẽ, alius ad austrum, deinde post pugnam concordes fierent, & vnius sentẽtiam sequerentur, nulla amplius in aliis esset propensio eundi ad alias partes, sed omnes vnanimes ad illam vnam tenderent, quam ille præcipit, cuius sententia præ-

D ualuit; ita in tribus elementis succumbentibus non est amplius ad alios contrarios motus propensio, præsertim quũ eorum natura non seruetur actu, imo nec dominantis elementi natura actu seruetur; vna enim est misti natura, quæ magis retinet vnius elementi cõditiones, quam aliorum, & eius naturam refert, quo ad motum localem, & quo ad præscribendum sibi certum aliquem in mundo locum: ob id notandus est modus loquendi Aristotelis in initio 1. lib. de

E Cœlo, qui non dixit, mistũ moueri ab elemento dominante, sic enim significare potuisset illud elementum actu inesse in misto, & esse actu mouens; sed dixit, moueri iuxta elementum dominans; quum enim mistũ magis huius, quam aliorum, naturam præ se ferat, moueri etiam illo motu, qui elementi dominanti conueniens est. Ex his patet, omnia, quæ ab his dicuntur, falsa esse. Primum enim eorum fundamentum verum quidem est de elementis per se actu exi-

F stentibus; per se namque existens graue in loco suo non grauitat, nec leue in loco suo leuitat: sed de elementis in misto non est verum, quia ibi non est distinctum leue à graui, vel graue à leui: sed vna est misti natura, quæ vel grauis, vel leuis dicitur, iuxta naturam elementi præualentis. Alterum vero eorum fundamentum non modo de elementis in misto, sed de eisdem etiam separatis, & per se existentibus falsum est; nam in misto non sunt elementa actu, quæ

quæ cum propriis eorum locis, aut cum alienis A comparari possint: non enim dicere possumus in lapide terræ adhærente ignem non esse locatum secundum naturam, quod sub aere sit positus, sic enim fieret vt nullum mistum posset naturaliter esse locatum, quoniam ratione vnius tantum elementi locatum esset secundum naturam, sed ratione aliorum præter naturam. In elementis quoque separatis id falsum est, nam si in vtre sit aqua, cui aer supernatet, & ponamus vtrem in loco ignis, non est verum id, quod illi B dicunt, aerem illum esse naturaliter collocatum, quod supra se habeat ignem, & sub se aquam; sed erit præter naturam locatus, quia non erit in loco suo naturali, & sibi à natura præscripto, qui est totius aeris locus. Falsa etiam sunt omnia illa ab eis conficta exempla, vt prædiximus; qua non datur in misto illa contrariarum qualitatum distinctio, quam ipsi comminiscuntur. Peccant deinde in priore corollario; nam declarantes, quomodo graue, vel leue tradius moueatur in fine motus, quam in principio, considerant graue & leue, quæ transeant per diuersa elementa, & ita putant se aliqua ratione labefactare sententiam Aristotelis, dicentis, motum grauium & leuium naturalem velociorem esse in fine, quam in principio: attamen nil noui per hoc in medium adducunt, neque id negaret Aristoteles; fateretur enim lapidem descendentem prius per aerem, postea per aquam, tardius per aquam descendere, quam per aerem; quid ergo absconditi colligunt hoc suo corollario, quod etiam rustico cognitum non sit? Aristoteles enim, quando dicit, motum naturalem grauium & leuium velociorem esse in fine, quam in principio, loquitur de motu facto per vnum & idem medium, vt per solum aerem, vel per solam aquam, non per diuersa: sed ipsi in afferenda ratione huius sui euidentissimi corollarii manifestissime decipiuntur, hanc enim sumunt ex ipsa moti corporis natura, quum à solo medio externo sumenda sit; quum enim non sint in misto illi diuersi gradus, quos fingunt, ratio, quam adducunt, falsa est; nec alia est eius effectus ratio afferenda, quam maior densioris medij resistentia, quam rarioris; hinc enim fit, vt tardius descendat lapis per aquam, quam per aerem. Falsum tandem est alterum quoque corollarium, quia non datur vacuum in natura, neque si daretur, motus per illum tradior fieret; quinimo nullus prorsus fieret motus, sublata omni resistentia medij, nisi forte mutatio subita: ob id Aristoteles putauit necessarium omnino esse medium plenum, si debeat fieri motus grauium & leuium, sicut ante dicebamus. Videtur etiam ex horum dictis ostendi posse, quod graue vel leue in vacuo positum nullo modo moueretur, nec locum mutaret: ipsi enim corpora hæc tunc moueri aiunt, quando non sunt secundum naturam locata, tunc autem non secundum naturam locata esse dicunt, quando sunt sub aliquo grauiore, vel supra aliquod leuius; atqui corpus in vacuo positum nec est sub grauiore, nec supra leuius, quum & supra & infra se habeat vacuum, ergo per ipsam horummet definitionem non est præter naturam locatum, proinde non est, cur locum mutet, si tunc solum, quando est præter naturam locatum, corpus quodlibet loco mouetur.

Vera sententia de motore misti.
Cap. IV.

Ex iis, quæ hactenus aduersus alios dicta sunt, colligi videtur, nullam aliam in misto esse effectricem causam motus, qui iuxta præualens elementum fieri dicitur, nisi ipsam misti formam, quæ est eius natura & sola statui potest principium motus naturalis in eo: ad hanc autem veritatem cognoscendam, & multos errores euitandos, animaduertere oportet, vanum C esse de grauium ac leuium motu naturali verba facere, nisi præstituto fine ipsius motus; is autem est locus naturalis, ad quem singula suapte natura feruntur: quemadmodum igitur in considerando singulorum elementorum motu locum prius constituimus, cuius naturali appetitu ducta mouentur, sic de mistorum quoque motu, qui ex dominante elemento prodire dicitur, faciendum est; prius enim assignandus est cuique D misto naturalis locus illi conueniens ratione grauitatis, vel leuitatis, vt postea facilius de eius motu, ac de motore, à quo prouenit, sermonem faciamus: quoniam enim necessarium est, quolibet misto genito, vt ei statim assignetur proprius, & naturalis in mundo locus consistens in statua quadam distantia à Cœlo, & à centro; necesse etiam est, vt vbicunque mistum extra suum locum ponatur, ad eum moueatur secundum propriam naturam, & in eo solo naturaliter quiescat, quod idem in simplicibus E corporibus inspicimus; vnus autem locus naturam vnam indicat, cui ille conueniens est, vnus enim locus vnius est naturæ conseruator; ab illa igitur vna, & eadem natura mouetur mistum ad locum suum ex quolibet alio loco; neque est quod decipiamur, videntes idem mistum motu naturali modo ascendere, modo descendere, vt oleum descendere in aere, ascendere in aqua, & credamus ipsum non semper ab F eodem, sed à diuersis principiis moueri, vt dicebant nominales ipsum deorsum ferri à gradibus qualitatum elementorum grauium, sursum vero à gradibus leuium; sed vna est olei natura, quæ ipsum in aqua ascendere facit, & in aere descendere, quia sic eundem semper petit locum suum naturalem, qui est inter aerem & aquam, & ad huc mouetur à sola propria forma, siue ascendendo, siue descendendo: hoc autem ita sese habere, demonstrant duo elementa media, aer enim

Mistum à sua forma naturaliter mouetur

enim naturaliter & descendit in igne, & ascendit in aqua; quid ergo dicemus? Suntne etiam in aëre diuersa ascensus ac descensus principia? certe etiam nominales faterentur, vnum tantum esse in aëre principium motus, quum sit corpus simplex, & unam habeat vim motricem naturalem; idem igitur de oleo & de omni misto, quod vt graue, vel vt leue moueatur, dicendum est. In statuendo autem loco misti naturali principes partes sibi vendicat illud elemẽtum, quod in ea mistione aliis præualet; eius enim naturam magis, quam aliorum redolet ipsum mistum, & ratione elementi dominantis assignatur cuilibet misto locus naturalis, ad quem naturaliter mouetur ab omnibus aliis locis; ob id videmus, diuersa naturalia loca, diuersis mistis esse assignata, propter dominantis elementi varietatem: qua fit, vt alia mista descendant in aqua, & in terra quiescant; alia in aqua ascendant, in aëre vero descendant, & ita quiescant inter aërem & aquam; alia etiam in aëre ascendant, vt exhalationes, quæ plurimum in se habere videntur igneæ naturæ. Nullum ergo in hoc discrimen est inter elementa & mista, quatenus grauia, vel leuia sunt; singulis enim assignatus est in mundo locus naturalis, ad quem mouentur ex omnibus aliis locis, isque vel magis, vel minus à Cœlo remotus pro maiore cuiusque grauitate, vel leuitate. Sed de elementis dubitare aliquis posset, quomodo idem corpus simplex duos, & eos quidem contrarios, habere possit motus naturales; aer enim in igne naturaliter descendit, & in aqua naturaliter ascendit; quum tamen Aristoteles dixerit in primo libro de Cœlo, vnius simplicis corporis vnum tantum esse motum naturalẽ, & contrarios inter se esse motus, à medio, & ad medium. Ad hoc ego dicendum puto motum naturalem grauium & leuium iudicari eiusdẽ speciei, aut diuersarum specierum à fine, hoc est, à loco naturali, ad quem tendit; hic enim vnus quum sit, indicat & naturæ, & motus vnitatem: igitur ascensus aeris in aqua, & descensus in igne non sunt specie distincti motus, sed numero; quia ad eundem tendunt naturalem locum, & ab eadem simplici natura proficiscuntur. Arist. autem quando dixit, motum à medio distingui specie à motu ad medium, semper locorum distinctionem constituit, proinde & naturarum; aeris autem vna est natura, & ea simplex, sicut etiam aquæ; non enim quod sit tum grauis, respectu ignis, tum leuis respectu terræ & aquæ, ob id duas habet naturas, sed vnam habet simplicem, quæ comparatione duorum elementorũ dicitur leuis, & comparatione ignis dicitur grauis. Hoc idem de misto dicendum est, quatenus est grau[is], aut leue; nam vnum tantum habet motum naturalem, quem ob id Aristotel. attribuit elemento præualenti in eius mistione.

Dubium de motu elementorum mediorum.

Solutio.

Vnitas speciei motus iudicatur à fine.

***

A

De forma misti an sit superaddita formis elementorum, Zimaræ opinio, & argumenta. Cap. V.

QVoniam autem dictum est, mistum à sua forma moueri, non bene intelligi potest, quomodo hic motus attribuatur naturæ elementi præualentis, nisi alia noua quæstio soluatur, ad id, quod declarandum proposuimus, maxime pertinens: dubium enim est, & apud interpretes Aristotelis controuersum, an forma misti sit forma quædam re à formis elementorum diuersa, & illis superaddita, an potius non sit illis superaddita, sed sit ipsæmet formæ elementorum castigatæ & fractæ, quæ per mistionem euaserint vna forma: huius quidem rei declaratio postulare videtur, vt de mistione loqueremur; de hac autem agi non potest absque consideratione primarum qualitatum, quæ alteratrices vocantur; at nos non de his, sed de motricibus tantum in præsentia loqui constituimus, ideo diligentem de mistione disputationem ad alium locum remittentes, de ipsa nunc pro occasione tantum, & ratione motricium qualitatum breuiter agemus, vt videamus, quomodo ex elementorum commistione vnum in misto remaneat principium motiuum secundum naturam, quod dicatur grauitas, vel leuitas, ita vt motus ille fieri dicatur iuxta elementum in mistione præualens. Zimara in sua tabula sub liter C. in declaratione illius propositionis [*causæ simplices existentes in re non compositæ sunt*] nititur ostendere formam misti esse quintam formam re distinctam à quatuor formis elementorum fractis & castigatis, & illis superadditam, quam sententiam alii quoque postea sequuti sunt; ad hanc comprobandam multifariam argumentantur. primum sic; elementa ad formam misti eam habent rationem, quam materia habet ad formam, eam enim recipere debent; ergo forma misti distinguitur re à formis elementorum, & est eis superaddita; forma namque non potest esse pars materiæ, in qua recipitur; proinde mistum ita ex elementis constare dicendum est, vt ex vna parte statuantur elementa formata, tanquam materia secunda, ex altera vero parte forma misti superueniat elementis formatis, tanquam distincta re à formis elementorum. Secundo, forma misti non esset addita formis elementorum, constaret essentialiter ex corporibus, quia formæ elementorum non sunt separabiles à materia; quoniam igitur absurdum est, si formam constare ex corporibus, non potest forma misti constare ex formis elementorum; quia ex his constare non potest, quin constet etiam ex materia. Tertio sequeretur, non minus formam misti, quam formas elementorum intendi ac remitti posse, sicuti videmus etiam colores medios non minus, quam extremos, intendi atque

Zim. opin.

Prim. argum.

Secundum.

Tert.

atque remitti, consequens tamen falsum est, quia omnes consentiunt, formas substantiales, saltem mistorum, non recipere magis, vel minus. 7. Quarto, Aristotel. in context. 39. libr. 2. de Anima, disputans contra Empedoclem inquit, formas elementorum non posse in misto simul consistere, nisi adsit aliud quoddam, quod eas contineat; etenim sine hoc ignis ad superiora eläberetur, aqua efflueret, terra centrum petere niteretur: ergo quum elementa ab aliquo contineri oporteat, ne inuicem separentur, necesse est, aliquam esse formam in misto præter formas elementorum, quare forma misti est formis elementorum super addita. 8. Quinto, quam habet rationem anima ad formas elementorum, eam & forma misti habet ad easdem; at anima ex formis elementorum conflata non dicitur, sed illis superueniens; ergo etiam forma misti est superaddita formis elemẽtorum. 9. Tandem hanc sententiam confirmant authoritate Auerrois multis in locis: nam lib. 7. Metaphysicorum, comment. 60. inquit Auerroes, compositum est aliquod additum aliud à componentibus, vt caro non est terra & ignis, sed aliquod additum, quemadmodum hæc syllaba Ca. non est C. & A. sed quid additum. Item 5. Metaphysicorum 6. inquit, esse in composito naturam additam naturis componentium, Et 1. Metaphysic. 12. res, quæ ex elementis generantur, differunt essentialiter ab elementis. Et 12. Metaphysic. 22. inquit, formas simplicium esse alias à formis compositorum. Et primo de Anima 77. ait, essentiæ & formæ rerum necesse est vt sint superadditæ elementis. Et primo de Generatione 84. illud quod generatur ex miscibilibus in mistione, est aliud ab eis. Per hæc ergo ostenditur, formam misti esse superadditam formis elementorum.

Dictæ sententiæ confutatio, & veræ sententiæ declaratio. Cap. VI.

EGO veriorem esse arbitror aliorum opinionem, qui dicunt, formam misti non esse additam formis elementorum, tanquam rem distinctam ab illis, sed esse formam ex earum congressu orientem; ita vt quæ erant quatuor formæ, in vnam migrauerint, quæ est forma misti. Hanc sententiam antequam comprobare, & errorem Zimaræ demonstrare nitamur, illud admonere volumus, nostram hanc disputationem locum non habere iuxta Latinorum sententiam, qui dicunt elementa nullo modo remanere in misto; nam si elementorum formæ in mistione penitus abolentur, vt ipsi putant, vanum est quærere, an forma misti sit addita, an non addita formis elementorum: sed constituta Auerrois opinione, cuius veritatem alibi demonstraturi sumus, quod formæ elementorum modo aliquo seruentur in misto, quam Zimara quoque & alii, quibus cum in præsentia disputamus, sequuti sunt, opportuna est consideratio, an forma misti sit addita formis elementorum in misto, an non addita. Declarandum ante omnia est, in quo differat sententia nostra à sententia Zimaræ, vtraque enim intellecta, facile erit dignoscere veram à falsa: quando igitur dicimus, formas elementorum modo aliquo manere in misto, siue integras, siue fractas, & castigatas, hoc potest tres habere sensus. Primus est, vt dent elementis esse specificum, sicut ante mistionem dabant, ita vt maneant quatuor distinctæ formæ, & quatuor elementa seruent suum esse specificum, siue perfectum, siue imminutum, & à perfecto differens solum secundum magis & minus: qui primus sensus omnino reiiciendus est, vt alibi, quum de mistione loquemur, apertissime demonstrabimus: nunc eum hac vna ratione refutare satis est, quod si hoc esset, natura misti non esset vna, sed quatuor distinctæ, quæ ad quatuor distinctos motus inclinarent, vt contingere videmus in misto imperfecto, in quo non est facta vera mistio, sed plurium elementorum naturæ seruantur: quo fit, vt non moueatur vno simplici motu; quia licet vnum elementum in eo præualeat cæteris, illa tamen non obediunt, sed repugnant quantum possunt; sic etiam fieret, vt naturalis motus misti non semper fieret iuxta elementum præualens, sed quandoque contingeret, vt alia tria simul sumpta plus possent, quam illud solum, sicuti nominales dicebant. Hic igitur sensus dimittatur; quia Zimara, & alii, qui eius sententiam sequuti sunt, hunc, vt ego arbitror, non acceperunt. Alius est secundus sensus, quod in misto maneant formæ elementorum castigatæ, & fractæ, non tamen amplius vt quatuor formæ, sed vt factæ vna, & ad naturam vnam redactæ, quæ magis referat elementi præualentis naturam, quam aliorum, & huic formæ superueniat propria misti forma diuersa ab ea, vt forma lapidis, vel forma auri; hac autem ratione duæ essent formæ in auro, vna oriens ex commistione, & vnione formarum elementorum, altera vero illi superueniens, quæ dicitur forma misti: hunc sensum accepisse videtur Zimara, qui dicere non potest formam misti esse re distinctam à formis elementorum, quæ maneant quatuor in misto, sed quæ ad vnitatem redactæ sint; quia si quatuor naturæ elementorum seruarentur, non esset facta mistio; & clara est Aristotelis sententia in capite postremo libri primi de Ortu & interitu, in mistione non existere amplius aliquod miscibilium, sed quoddam medium: sic igitur dicere formam misti esse superadditam formis elementorum, est dicere superadditam formæ

Nota in quo hac controuersia sit cõstituta.

M mistio-

miſtionis prodeunti ex congreſſu formarum elementorum. Tertius demum eſt ſenſus, qui ſolus, vt ego arbitror, verus eſt, quod in miſto perfecto quatuor formæ elementorum ita inuicem frangantur, & remittantur, vt in vnam quintam formam coaleſcant, quæ neque vna aliqua earum ſit, neque omnes ſimul, neque etiam ita illis ſuperaddita, vt re ab eis diſtinguatur, ſed vt idem re cum illis, quoniam illæ quatuor ſunt factæ vna, nam ſeruatis quibusdam gradibus ſingularum, plurium tamen vnius, quæ præualere dicitur, ex iis omnibus prouenit forma quædam media, quæ dicitur forma miſti; ita vt quæ prius erãt quatuor, & dabant eſſe ignem, & aerem, & aquam, & terram, poſtea ſit vna, quæ det eſſe aurum, & diſtinguatur ab eis formaliter, quia aliam ſpeciem conſtituit; at non realiter; quia eſt illæ ipſæ quatuor ad vnitatem redactæ per miſtionem, & conſtituit medium quoddam ſpecie differens ab extremis, qua de re diligenter loquuturi ſumus in libro de miſtione. Hunc igitur tertium ſenſum ſi accipiamus, dicere poſſumus, formam miſti tum eſſe additam formis elementorum, tum non additam: addita enim eſt, quatenus non eſt illarum aliqua, ſed alia quinta forma, & aliam ſpeciem conſtituit; at non eſt addita, quatenus non ſunt præter illam formæ elementorum in miſto, neque alia forma ex earum congreſſu exoriens, ſed hæc ipſa eſt forma proueniens ex congreſſu formarum elementarium, ita vt præter hanc nulla ſit in miſto alia forma; quem ſenſum ſi Zimara accepiſſet, eius ſententia damnari nullo modo poſſet. Hunc igitur probare, & ſecundi falſitatem oſtendere nos oportet. Primum quidem ſecundum hanc opinionem tueri non poſſumus, id quod Ariſtoteles dixit, miſtum moueri iuxta elementum præualens: ſic enim argumentari poſſumus; ſi in miſto inanimato ſunt duæ formæ re diſtinctæ, vna oriens ex congreſſu formarum elementorum, quæ dicatur forma miſtionis, altera vero huic ſuperaddita, quæ ſit forma huius miſti, vt auri, ergo vtraque eſt natura, & principium motus, quia omnis forma eſt natura, proinde & principium alicuius motus naturalis; à naturis autem diuerſis neceſſe eſt diuerſos naturales motus prouenire; quinam igitur ſunt in miſto inanimato hi duo naturales motus? nullum ego video præter illum vnum, quo miſtum iuxta præualens elementum moueri dicitur; & hic ſi in formam miſtionis, in qua vnum ex elementis præualet, referatur vt in cauſam, ergo forma miſti huic ſuperaddita nullius eſt motus principium, proinde otioſa eſt: at ſi referatur in formam miſti, quomodo dicetur fieri iuxta præualens elementum, ſi hæc eſt re diſtincta ab omnibus formis elementorum? quare non poſſumus amplius tueri veritatem dicti Ariſtoteles, quod miſtum iuxta elementum præualens moueatur; imo forma miſtionis, quæ in ſe continet vim elementi dominantis, eſſet otioſa, & nullius motus principium, quod quidem nullo modo dicendum eſt: hoc autem confirmatur argumento ſumpto ab anima, quæ eſt vere addita formis elementorum, id eſt, formæ miſtionis ex earum congreſſu prodeunti; quoniam autem eſt vere ſuperaddita, & re ab illis diuerſa, ideo diuerſi etiam motus eſt principium, ita vt neutra illarum ſit otioſa, nam anima eſt principium motus progreſſionis, forma vero miſtionis eſt principium motus dominanti elemento conuenientis, quo mouetur animal naturaliter, ſi ab alto loco demittatur: hoc idem igitur euenire debere in miſto inanimato, ſi eius forma eſſet eodem modo ſuperueniens formæ miſtionis, & re ab illis diſtingueretur. Nonnulli tamen huius argumenti vim nituntur effugere, dicendo vnum quidem tantummodo eſſe in miſto inanimato motum naturalem, ſed ad hunc producendum vtramque formam concurrere; nam forma miſti eſt mouens, & ipſi motus ille attribuitur, mouet autem iuxta legem ſibi præſcriptam à præualente elemento, & ita ab vtraque forma ille motus modo aliquo proficiſcitur. Sed hæc defenſio vana eſt, quia duo mouentia ré diſtincta non poſſunt ad eiuſdem motus productionem concurrere, niſi vnum ſit mouens principium, alterum vero ſecundarium, & inſtrumentale; eſt ergo ab his quærendum, vtra duarum formarum ſit agens primarium, quum dicere vtramque habere æqualem primatum in eiuſdẽ motus productione, & ſecundũ idem cauſæ genus, fatuum omnino ſit, & à philoſophia prorſus abhorreat: ſi dicant formam miſti eſſe mouens primarium, formam vero præualẽtis elementi eſſe mouens inſtrumentariũ, neceſſe eſt, motum illum eſſe miſtũ, quod tamen ipſi omnes negant; putant enim eſſe ſimplicem: conſequentia probatur teſtimonio Ariſt. in contextu 33. & 41. libri octaui Phyſic. vbi dicit, mouens primarium magis mouere, quam mouens inſtrumentarium, & penes illud eſſe totum imperium ipſius motus; ſiquidem mouens inſtrumentarium non vi propria mouere dicitur; ſed vi ei tributa à mouente præcipuo: quoniam igitur mouens primarium eſt forma miſti, quæ formæ miſtionis ſuperaddita eſt, & ab hac prouenire non poteſt niſi motus miſtus, neceſſe eſt, vt motus à talis formæ imperio productus miſtus ſit: pugnant ergo inter ſe hæc duo, formam miſti eſſe mouens præcipuum, & mouere iuxta legem ſibi præſcriptam à forma elementi dominantis; hoc enim eſt omnino abſonum rationi, quum imperare, & legem præ-

Forma miſti partim eſt addita, partim non addita formis elementorum.

Veræ ſententiæ cõprobatio, & improbatio opinionis Zimara.

præscribere sit primarii agentis, non secundarii: si vero dicant, formam elementi dominantis, seu (quod idem est) formam mistionis, quæ illam continet, esse mouens primarium, formam vero misti esse mouens secundarium, in maiorem incidunt absurditatem; quia principatus est illi formæ tribuendus, quæ continet alias, & rem in specie collocat, quam Latini formam vltimam appellare consueuerunt; hanc enim si in eadem re aliæ formæ præcedant, eas respectu illius locum materiæ tenere necesse est, & ab illa regi, & illius imperio obtemperare: quum igitur formæ elementorum (vt ipsi consitentur) teneant in misto locum materiæ, & ad formam misti superadditam dirigantur tanquam ad perfectionem, alienum penitus est à ratione, quod earum sit motum imperare, forma vero misti earum imperio subiecta sit. Sed conuincuntur etiam aduersarii suis ipsorum dictis, nam eorum aliqui tali exemplo rem hanc declarant: anima sensibilis fungitur officiis animæ vegetantis, quam in se continet, & ipsius operationes edit; ita igitur & forma misti continet in se formas elementorum, & edit operationem elementi dominantis. Hoc tamen exemplum eorum sententiæ refragatur; nam anima sensibilis non solum officiis fungitur animæ vegetantis, sed præter illa habet etiam ipsa proprias operationes, & propria munera, quamobrem etiam forma misti præterquam quod efficit motum proprium elementi dominantis, alium quoque suum proprium motum efficere deberet, & eo magis, quo apud hos est re distincta à formis elementorum, anima vero sensibilis non est re distincta à vegetante; quocirca congrua quoque est eorum comparatio, nam si putant, animam sensibilem non esse in animali formam re distinctam à vegetante, nullum inde argumentum sumi potest de forma misti, & de forma elementi dominantis, quas re distinctas esse arbitrantur: & mirum certe est, quod formarum numerum concedant in misto inanimato, quem in viuente negant, quum potius è contrario sese res habere videatur; patet igitur hanc comparationem officere eorum opinioni; quemadmodum enim anima sensibilis continet in se naturam & vires animæ vegetantis, nec est illi superaddita tanquam re distincta; ita etiam forma misti in se continet formam elementi dominantis, proinde non est addita formis elementorum, quæ est sententia nostra. Possumus hoc idem confirmare authoritate Auerrois, qua ipsi quoque vtuntur; nam in Comment. 67. lib. 3. de Cœlo inquit [*forma elementorum inter se commiscentur, & prouenit ex earum collectione alia forma*] non dicit, formam misti formis elementorum superuenire ab eis diuersam penitus, sed ex earum collectione aliam formam prodire; est enim reuera alia forma, quia neque est forma ignis, neque aeris, neque aquæ, neque terræ, nec tamen est re ab illis distincta in misto, quum sint illæ ipsæ factæ vna: postea vero adhuc magis hoc declarat Auerroes hac similitudine [*sicuti quum albedo, & nigredo commiscentur, fiunt ex eis multi colores medii*], non poterat enim aptior fieri comparatio; quia calor medius differt specie ab extremis, ex quibus constat, nec tamen est eis superadditus, vt re distinctus ab illis; repræsentat enim aliquos gradus albedinis, & aliquos nigredinis, qui tamen constituunt aliam speciem coloris diuersam ab vtrisque, nec illis superadditam, sed eos in se continentem; & ex eis interne constantem, vt ait clare Auerroes in libr. primo Physicorum, comment. 56. & in quinto Physicor. comment. 6. 19. 45. & 52. Præterea in 10. Metaphysic Comment. 23. inquit Auerroes [*impossibile est, vt in composito sint duæ partes æquales, sed oportet alteram esse dominantem, cui attribuatur forma*] quibus verbis optime Auerroes totam rei veritatem declarat; inquit enim, non dari mistum constans ex elementis æqualibus: & hanc rationem adducit, quia debet esse aliquod, quod fungatur officio formæ; est autem formæ officium continere, & vnire, & operationibus imperare; oportet igitur vnum ex elementis in mistione aliis præualere, vt illi attribuatur prærogatiua formæ, & fungatur officio formæ continendo alia, sicuti dicebat Aristoteles aduersus Empedoclem in contextu 39. libri 2. de Anima: Atque apud Auerroem non est opus alia forma diuersa à formis elementorum, quæ illis superueniat, vt eas contineat, quoniam hoc munere fungitur forma elementi præualentis; continet enim alias, & cohibet, & sibi obedientes reddit, imo fit vna forma cum illis: à forma igitur misti exoriente ex congressu formarum elementorum cum imperio vnius, prouenit motus naturalis ipsius misti, qui hac ratione dicitur fieri secundum naturam elementi in ea mistione præualentis.

Cur non possit dari mistũ ex elemẽtis æqualiter.

Solutio argumentorum Zimaræ. Cap. VII.

VEritate declarata, super est, vt argumenta pro Zimara adducta soluamus. Ad primũ respõdebat M. Antonius Genua Præceptor meus, mistum posse cõsiderari tum in fieri, tum in facto esse: & quando cõsideratur in fieri, eius materiam esse quatuor elementa perfecta, & integra, diriguntur enim ad formam misti; & hac ratione formas elementorũ esse partẽ materiæ, nec habere locum formæ respectu misti: facto autem misto formas elementorum tenere locum formæ, non quidem vt elementorũ formæ sunt,

Ad primum responsio Genuæ.

ſunt, nam quatenus tales, non remanent, ſed vt ſunt factæ vna forma, quæ eſt forma miſti. Hanc reſponſionem ego quidem non refuto, ſed clariorem reddens dico, non eodem modo elementa manere ſub forma miſti, quo prima materia ſuppoſita eſt formæ elementi, quod ex alio genitum ſit; nam prima materia, quum ſit vna, ſeruat naturam ſuam integram ſub qualibet forma; aſt elementa, quum ſint plura, & inter ſe contraria, non poſſunt integra manere in miſto; neque etiam penitus intereunt, ſed eorum formæ remanent fractæ inuicem, & caſtigatæ, adeo vt perierint ſecundum aliquos gradus, & ſecundum aliquos ſint ſeruatæ, & hi quum ſint ijdem re in miſto, qui prius fuerunt in elementis integris, ſatis idoneam miſti materiam conſtituunt, quæ hac ratione in miſto genito remanere dicitur, nempe ſecundum realitatem graduum remanentium, licet ratione graduum in miſtione deperditorum deſtructa ſit prior illa formalitas, qua dabant eſſe ſpecificum ipſiſmet elementis, & alia formalitas genita, qua dant eſſe miſto; & ita ratione nouæ formalitatis locum habent formæ, ratione autem realitatis ſeruatæ dicũtur eſſe pars materiæ: ſed hac de re in libro de miſtione fuſius diſſeremus.

Reſponſionis declaratio.

Elementa quomodo maneant in miſto, & quomodo intereāt.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum neganda eſt conſequentia; nam facta miſtione, conſtat quidem corpus ex corporibus, at non forma ex corporibus, ſed potius ex pluribus formis, quæ euaſerunt forma vna: neceſſe eſt enim tres ſimul fieri commiſtiones, vnam plurium corporum, quæ fiunt corpus vnum, aliam plurium formarum, quæ fiunt vna forma, tertiam demum contrariarum qualitatum, quæ ſimul contemperatæ faciunt vnam qualitatem mediam, quæ dicitur temperatura miſti, & retinet aliquid omnium elementarium qualitatum, ſed plus illarum, quæ ſunt qualitates elementi præualentis; quia etiam tota miſti natura propinquior, ac ſimilior eſt naturæ elementi dominantis, quam naturis aliorum: hoc igitur argumento non probatur formam miſti conſtare ex corporibus, ſed ſolum commiſtionem formarum fieri non poſſe, quin corpora quoque commiſceantur, propterea quod illæ formæ non ſeparabiles à materia.

In miſtione tres vniones fiunt.

Ad tertium.

Ad tertium ſimiliter negamus conſequens; & ratio negationis eſt, quoniam natura miſti conſiſtit in indiuiſibili, nec poteſt intendi, vel remitti, niſi intereat, & res alia generetur; & quia illa intenſio, vel remiſſio fit cum interitu formæ miſti, & cum conſeruatione graduum formarum elementorum, ideo attribuenda eſt illi, quod ſeruatur, non illi, quod perit; quamobrem ſolæ formæ elementorum intendi, vel remitti dicuntur, quarum ſunt illi gradus, qui remanent, non forma miſti, quæ conſiſtit in indiuiſibili, à quo vtcunque declinans

A perit, neque eſt amplius forma illius miſti; etenim formalitas nec intendi, nec remitti poteſt, realitas vero intenditur quidem atque remittitur, ſed hæc intenſio, vel remiſſio attribuitur formis elementorum, non formæ miſti; ſed de hoc alibi. Ad quartum dicimus, argumentum illud Ariſtotelis efficax eſſe contra Empedoclem, at non contra nos, Empedocles enim elementa in miſto ponebat ſeruantia ſuas naturas integras, & ſuos actus ſpecificos, & proprias e-

B dentia operationes, loquens enim de viuentium nutritione dicebat, ignem aſcendere ad ſuperiorem animantium partem, & eam nutrire, terram vero deſcendere ad alendam partem inferiorem; ideo Ariſtoteles recte dixit, elementa indigere forma aliqua continente, & coercente ipſa, ne ſéparentur: nos vero non dicimus, elementa in miſto manere integra, & proprias edere operationes diſtinctas, ſed in aliam naturam

C tranſiiſſe, & omnia ita conſpiraſſe, vt ad vnum, & eundem motum propenſa ſint propter obedientiam, quam imperanti elemento cætera præſtant, quoniam illi non amplius repugnant: idcirco non egent aliquo continente, quum à dominante elemento ſatis contineantur, & illi obediant in petendo loco naturali; hæc fuit Auerrois opinio in Comment. 23. decimi Metaphyſicor. à nobis antea conſiderato, vbi inquit, non dari miſtum ex elementis æqualibus, ſed oportere vnum eorum præualere aliis, cui at-

D tribuatur forma; fungitur enim officio formæ, quia continet alia: quæ Auerrois ratio optima eſt ad demonſtrandum, non dari miſtum ex elementis æqualiter conſtans, & ſumpta eſt ab hoc formæ priuario munere, quod eſt continere; neceſſe eſt enim aliquod eſſe continens, & vniens; hoc autem nullum eſſe poteſt, ſi æquales ſint in miſto elementorum vires: non diceret autem Auerroes hoc eſſe neceſſarium, ſi putaret formam miſti eſſe ſuperadditam formis ele-

E mentorum; hæc enim ſatis formæ officio fungeretur, & formas elementorum contineret, etiamſi eſſent æquales. Credo etiam ad noſtram ſententiam comprobandam ſatis roboris habere aliud argumentum, quo vſus eſt Auerroes in Comment. 7. lib. 1. de Cœlo, ad probandum non dari miſtum æquale: inquit enim, ſi daretur miſtum æquale, quieſceret in quocunque loco poneretur, quare nullum haberet motum naturalem, tale autem corpus in rerum natura

F nunquam vidimus. Conſequentia manifeſta eſt per ea, quæ ſupra diximus; antequam enim de naturali alicuius corporis motu loquamur, neceſſe eſt vt ei ſtatuamus certum in mundo locum naturalem, quem naturaliter petat; hic autem ſtatui non poteſt, niſi ratione elementi præualentis, ergo ſi elementa in miſto æqualia eſſent, nullus ei locus aſſignari poſſet, quia

non

non magis hic, quam ille; idcirco maneret mistum in quocunque loco poneretur, ad nullum enim locum ex se moueretur id, quod nullum habere poneretur certum locum naturalem: itaque si vnum ex elementis præualeat aliis in misto, secundum illud assignabitur ei locus in mundo, ad quem moueatur, quare penes elementum dominans est imperium motus naturalis; proinde hoc satis est ad alia continenda, & ad statuendum motum naturalem, neque opus est alia forma superueniente formis elementorum: ex his igitur patet, argumentum hoc pro opinione Zimaræ nihil habere efficacitatis. Ad quintum argumentum neganda est similitudo; anima enim est forma nobilissima vere superaddita formis elementorum, hoc est, formæ mistionis orienti ex earum congressu, non sic forma misti inanimati: quod quidem ex motibus consequētibus manifestum est, anima enim est principium motus diuersi penitus à motu elementi dominantis, & vtrumque motum videmus in eodem animali inesse vt naturalem; at forma misti inanimati non efficit alium motum, quam illum, qui conuenit elemento præualenti; hæc igitur non est addita formis elementorum; anima vero est addita, & re ab illis distincta. Ad verba autem Auerrois in omnibus memoratis locis patet responsio ex iis, quæ dicta sunt. Auerroes enim dicens formam misti esse quid additum, & quid distinctum à formis elementorum, non intelligit realiter distinctum, sed formaliter tantum; non enim significare vult esse additam nouam formam, quæ sit in misto præter formas elementorum, sed has ipsas in vnam formam trāsiisse, quæ est misti forma, non amplius elementorum, ita vt specie differat mistum ab elementis omnibus & diuisim, & coniunctim acceptis; nam caro non est terra, nec ignis, nec ambo simul, sed quædam alia species, quæ distinguitur essentialiter ab elementis; hoc tantum significant omnia illa Auerrois verba, si bene considerentur.

An motus misti factus secundum præualens elementum sit simplex, an mistus, opiniones aliorum cum eorum argumentis.

Cap. VIII.

Tandem considerandum manet, an motus misti, qui iuxta præualens elementum fieri dicitur, sit simplex, an mistus. Tres hac de re opiniones extant: vna fuit Suessani, quem alij nonnulli sequuti sunt, qui dixerunt nullum talem motum esse simplicem, sed semper esse mistum: alia huic contraria, quæ plurimorum communis sententia est, potissime autem à Simplicio, & ab Auerroe defenditur, quod omnis talis motus sit simplex; & hanc ego quoque veram esse existimo: tertia demum aliquorum, qui dicunt falsam esse vtramque vniuersalem propositionem, veram autem hanc vtramque particularem, motus misti secundum præualens elementum aliquis simplex est, & aliquis mistus. Afferam igitur in medium argumenta, quibus alias duas opiniones alij tuentur, deinde veritate declarata, ea omnia soluam. Primam sententiam quod omnis talis motus sit mistus, probāt Suessanus & sectatores multis argumentis. Primum à causa ipsius motus tale argumentum sumunt: vbi est elementum dominans, ibi sunt etiam alia, quibus dominatur, dominans enim notat respectum ad illa; adsunt ergo in misto omnium elementorum naturæ, ergo ex his omnibus constans natura misti mista est; & qualis est natura, talis est motus, qui ab ea producitur, ergo motus ille mistus est; magis tamen vergens ad motum elementi dominantis, quam ad motus aliorum, quemadmodum etiam natura illa similior est naturæ elementi dominātis, quam naturis aliorum. Secundo sic argumentantur à subiecto: quale est subiectum motus, talis est motus ipse, atqui huius motus subiectum mistum est, hoc enim supponitur, ergo motus eius naturalis mistus est; eaque sententia Aristot. fuit in context. 7. lib. 1. de Cœlo dicentis, simplicium corporum simplices sunt motus, mistorum autem misti. Tertio id ita confirmant: si hic misti motus simplex esset, sequeretur, eundem produci effectum à tali secundum quid, & à tali absolute: consequens falsum est; quia debiliter calidum non potest tantum calorem efficere, quantum efficit id, quod est summe calidum: consequentia probatur, quia terra est elementum, & simplex corpus, & absolute grauis, ideo producet effectum conuenientem corpori absolute graui, nempe motum simplicem; mistum autem non potest esse absolute graue, sed solum secundum quid; ergo si mistum, in quo terra præualeat, simplici motu moueatur, eodem mouebitur motu id, quod est graue secundū quid, quo terra, quæ est absolute, ac summe grauis; necesse est enim, vt licet in misto terra præualeat, eius tamen grauitas remittatur ex commistione elementorum leuium; itaque à tali secundum quid, & ab absolute tali idem effectus producetur, quod est omnino absonum rationi. Confirmat auctoritate Auerrois in Comment. 7. libr. 1. de Cœlo, vbi interpretans verba illa Aristot. [*moueri autem secundum præualens*] inquit, Arist. occurrere tacito dubio: quum enim dixisset, motum misti corporis esse mistum, obiicere quispiam poterat quosdam motus, qui licet sint mistorum corporum, simplices tamen sunt, ideo inquit Auerroes, Aristot. respondere,

Marginal notes: *Tertia opinio.* *Propria opinione primum argumentum.* *Secundū argumentum.* *Tertium argumentum.* *Quartū argumentum ab auctoritate.*

motus illos videri quidem simplices, nō tamen esse: causam autem, cur simplices esse videantur, esse vnius elementi excessum, ad cuius naturam magis vergit illius corporis motus, proinde videtur esse simplex, quum tamen non sit: propterea isti hunc putant esse sensum illorum Aristot. verborum corporis misti mistus est motus, fit tamen secundum elemētum præualens, ideo eius motui similior est, quam motibus aliorum. Simplicium quoque in hanc sententiam trahunt, qui dicit in corporibus mistis tot esse principia motus, quot sunt illa, ex quibus constant, & adducit etiam verba Alexandri dicentis mistorum corporū mistos esse motus, quia plura motus principia in eis insunt: quod quidem potest etiam colligi ex Alexandro in primo eius libro de Anima, cap. 2. vbi dicit: formas mistorum esse modo quodam affectas à formis miscibilium, quæ singulæ ad communem formam aliquid conferūt, vnde multæ varietates contingūt: significat igitur mistorum corporum non simplices esse motus, sed mistos. Alia vero sententia dicentium aliquem misti motum factum secūdum præualens elementum esse simplicem & aliquem esse mistum, ab eis ita probatur: primum quidem probant aliquem esse simplicem vtentes testimonio Arist. in context. 8. libri primi de Cœlo, quod etiam sensu & experientia confirmatur, patet enim lapidem non minus simplici motu deorsum ferri, quam terram: quod vero aliquis motus misti secundum præualens elementum factus mistus sit, similiter testimonio sensus cognosci dicunt; motus enim turbinis, venti, fulminis, & aliorum similium, est motus factus secundum præualens elementum, & est mistus, vt patet, illa enim pluribus elemētis constant, quorum vnum aliis validius est, ob id eius motui similior est illius misti motus; quo fit, vt dicatur fieri secundum elementum præualens, mistus tamen absque dubio est. Quoniam autem in illo contextu 8. videtur Aristot. hanc vniuersalem propositionem proferre, motus misti secundum præualens est simplex, dicunt ipsi veram quidē esse hanc vniuersalem, omnis motus simplex misti corporis est iuxta elementum præualens; sed conuersam esse falsam, omnis motus corporis misti secundum præualens elementum simplex est, quum motus turbinis, ac venti sit mistus, quare hæc non est vera, nisi vt particularis; non igitur hanc voluit ibi significare Aristot. sed alteram conuersam, quæ etiam vt vniuersalis vera est, vt prædiximus.

Tertiæ sectæ argumenta

A B C D E

Veræ sententiæ declaratio, & comprobatio, aliarum vero confutatio.

Cap. IX.

Ego vero vtramque sententiam falsam esse arbitror, veram autem aliam secundo loco propositam, quod omnis motus corporis misti factus secundum elementum præualens simplex sit; cuius contrariam prima secta tuebatur, contradictoriam vero tertia. Ad veræ igitur sententiæ comprobationem, & aliarum reprobationem, est ante omnia cognoscendum, quæ conditiones ad simplicitatem motus requirantur, & cur motus aliquis dicatur simplex, & aliquis mistus. Sunt qui dicant, tres conditiones ad simplicitatem motus postulari, nempe & spatij, & naturæ, & mobilis simplicitatem; ob id putarunt non posse corpus mistum simplici motu moueri, propterea quod neque subiectum, neque causa simplex est. Sed hi, quum absque distinctione loquantur, decipiuntur: aliud enim est conditiones quærere necessarias ad alicuius rei essentiam constituendam, aliud est quærere causas quæ ad eam producendam requiruntur; nam essentia eclipsis consistit in priuatione luminis lunæ, causa vero eam producens est terræ interiectio, sic conditiones essentiales, quæ ad hominis essentiam constituendam postulantur, sunt eius causæ internæ, materia, & forma propria; ad hominem autem generandum requiritur Sol, & alter homo: sic igitur de motus simplicitate dicendum est; ipsa enim simplicis motus essentia in sola spatij, seu lineæ simplicitate consistit; quisquis enim motus per simplicem lineam factus statuatur, is absque dubio simplex est, cuiuscunque sit corporis, & à quacunque causa productus: at si quæratur, quænam causæ ad simplicem motum producendum postulentur, si de simplici motu naturali sermo sit, dicere possumus, requiri simplicem naturam, proinde & simplex corpus, nam simplex natura corpus simplex constituit: at si absolute simplicem motum consideramus, nec magis naturalem, quam violentum, is produci potest etiam à natura mista; potest enim sagitta ex arcu, & plumbea pila ex bombarda sursum pelli per simplicem lineam, isque erit motus simplex violentus: quod manifeste significat Aristotel. passim in libro primo de Cœlo dicens, rectorum motuum alterum cuique elemento esse naturalem, & alterum contra naturam: censuit igitur dari simplicem motum etiam violentum; hic autem non fit necessario à natura simplici, neque necessario in simplici corpore: sed quum videatur raro, & per accidens euenire, vt fiat in aliquo corpore motus simplex violentus, & id solum sit considerandum, quod est per se; idcirco dicendum est, motum simplicem naturalem aptum esse produci solum à natura simplici, proinde & in simplici mobili; natura enim est principium motus in eo, in quo est, & omne corpus, cuius natura sit simplex, simplex est: simplex autem linea quænam dicenda sit, considerandum

Quæ conditiones motus simplicis. *Opinio aliorum.* *Confutatio.* *Opinio vera.* *Datur motus simplex violentus.* *Simplex linea quænam sit.*

F

dum

A dum est, nam si mathematice loquamur, fortasse omnis recta linea, & omnis linea circularis potest appellari simplex; mista vero, cuius pars aliqua recta sit, & aliqua circularis: sed physice considerando secus est; dum enim lineam consideramus respectu motus, qui per eam fit, aliqua datur recta linea, quæ vocanda est mista, & similiter aliqua circularis, quæ mista est; dicimus igitur simplicem esse naturaliter illam lineam, per quam factus motus non constat ex recto & circulari, sed vel rectus tan- B tummodo est, vel tantummodo circularis; circularem autem voco illum, qui fiat circa solum mundi centrum, non circa quoduis circuli centrum; ita vt ille motus, per quem non varietur moti corporis distantia à centro, sed semper æque ab eo distet, circularis simplex nuncupandus sit: rectus autem simplex ille sit, qui fiat per rectam lineam à centro mundi ductam, seu ascendendo, seu descendendo; simplex enim dicitur, quia nihil ei respondet in Cœlo, nisi pun- C ctum; sic enim est vel mera accessio ad centrum, vel mera recessio ab eo, sine vllo transitu ad latera, quod esset moueri etiam circa medium: at motus omnis per rectam lineam factus non à centro mundi ductam mistus est, constat enim ex recto, & circulari; ex recto quidem, quatenus necessario fit cum accessu ad centrum, vel cum recessu à centro; ex circulari autem, quatenus illi rectæ lineæ respondet in Cœlo aliqua peripheriæ pars, nulla enim à mundi centro du- D cta recta linea potest per vtramque illius lineæ extremitatem transire, sed necessario duæ distinctæ lineæ rectæ à centro per duas illius extremitates ducentur, quæ suis extremitatibus aliquam peripheriæ partem in Cœlo intercipient, quæ toti illius motus spatio respondebit; & hac ratione motus ille dicetur etiam ex circulari constare: similiter quilibet motus per circularem lineam factus, qui non sit circa mundi centrum, mistus est; quia constet ex E motu circa medium, & recessione à medio, seu accessione ad medium: vnde colligi obiter volumus, motus astrorum factos per eccentricos orbes, vel per epicyclos, quos astrologi ponunt, si darentur, non esse simplices, sed mistos, non solum enim circa medium sunt, sed continent etiam accessionem ad medium, & recessionem à medio, qua ratione constant etiam ex motu recto: misti sunt etiam animalium motus, & turbinis, & fulminis, & venti, & F alij ejusmodi, quia sunt accessus, vel recessus respectu medij, vna cum transitu ad latera, cui respondet circuli pars in Cœlo. Colligimus etiam ex his nonnullorum errorem, qui motum mistum intelliguntillum, qui constet vel ex recto & circulari, vel ex recto & recto, vel ex circulari & circulari; nam ex ascensu, & descensu eundem motum constare ne imaginari quidem possumus, nisi dicamus, eandem rem prius ascendere, postea descendere per eandem simplicem lineam; sed hic non est motus mistus, sunt potius duo distincti motus, & vterque simplex: ex circulari etiam & circulari non datur mistus motus, quia mistio non dicitur eorum quæ sunt eiusdem naturæ, & speciei, sed solum eorum, quæ sunt diuersarum naturarum: præterea si intelligant motus erraticorum ideo esse mistos, quod fiant per circulos eccentricos, id concedemus, si modo tales circuli dentur; sed ea erit mistio ex circulari & recto, sicut antea dicebamus, non ex circulari & circulari; si vero cum perpetua æquidistantia à centro considerent solum duos eorundem astrorum oppositos motus, decipiuntur, quia hæc non est mistio, quum seruetur vna simplex conditio, quod sine accessu, vel recessu, respectu medij est solum circa medium, ob id etiam Solis motus, etsi non per circulum, sed potius per helicem fit, simplex est: quamobrem dicimus nõ dari alium mistum motum, quam constantem ex circulari & recto, eaque est sententia Aristotelis clara in contextu 5. libri primi de Cœlo; sic enim duarum specie distinctarũ conditionum mistio fieri dicitur. Quis igitur sit simplex motus, & quis mistus, & in quo consistat tum simplicitas, tum mistio ipsius, manifestum est: simplicitas enim iudicatur ex simplicitate lineæ, per quam fit motus, hæc autem iudicatur ex simplicitate situs respectu cẽtri mundi; simplex enim est situs lineæ in mundo, vel quando omnes partes sunt à centro similiter æquidistantes, ita vt totus ille motus sit circa medium; vel quando sunt ita positæ partes respectu centri, vt nulla eis peripheriæ pars in Cœlo respondeat, sed sit vel mera accessio ad medium, vel mera recessio à medio. Quoniam autem dictum est, si motũ tantummodo naturalem consideremus, causam motus simplicis effectricem esse naturam simpilcẽ, misti vero mistam; considerandum etiam est, quænam simplex natura dicatur, & quæ mista, vt postea rationem habeamus, cur simplex natura simplicem motum efficiat. Dubitare primum de hac re non absque ratione aliquis posset: quum enim cuiusque rei natura sit forma, & omnis forma sit simplex, omnique carens compositione, videtur dicendum esse, omnem naturam esse simplicem, proinde nullam dari naturam mistam. Dicimus igitur, omnẽ formam esse hac ratione simplicem, quoniam ex pluribus naturis non constat; alia tamen ratione dici posse mistam; nempe si alias formas, vel aliam in eadem materia præsupponat: sic anima dicitur natura mista, quia præsupponit priores se in eadẽ materia formas elementorum, quæ in mediam formam migrauerunt

Mistio est rerũ specie diuersarũ.

Motus planetarum non est mistus.

Vera opinio de motu misto.

Simplex natura quænam sit.

re distinctam ab anima; cuius quidem mistionis signa esse videmus varietatem virium animæ, & organorum in corpore animato illis viribus inseruientium; & motus quoque ipse, quo animal ab anima mouetur loco, mistus est, quia constat ex recto & circulari: forma vero elementi est natura simplex, quia nullam priorem formam in materia præsupponit, sed ipsa in prima materia immediate inhæret, & corpus ab ea constitutum simplex dicitur; quemadmodum id, quod ab anima constituitur, mistum est, quoniam anima præsupponat necessario cõgressum, & commistionem elementorum. Sed quum ex his pateat, non eadem ratione naturam dici simplicem, qua motus dicitur simplex, sed alia, & alia; nam simplex natura dicitur, quæ aliam priorem in eadem materia non præsupponat; motus autem simplex, quia non constet ex recto & circulari: cognoscenda est ratio, cur à natura simplici simplex motus proueniat, si non est eadem vtriusque simplicitas. Dicimus igitur, talem esse sublunariũ corporum naturam, vt egeant conseruante externo, sine quo non conseruarentur: quum autem sublunaria dico, simplicia præsertim intelligo, quia hæc singula statutum habent in mundo locum naturalem, quem appetunt, & in quo quiescentia conseruantur, & mundum complent; mista vero non sibi præscribunt in mundo locum quatenus mista sunt, sed quatenus ex eisdem, quæ mundum implent, corporibus constant; ex illius enim elementi natura, quod in mistione aliis præualet, præscribitur misto locus in mundo; ex motu igitur elementi ad proprium locum cognoscere possumus, qualis sit etiam misti corporis motus, & in quo sit similis motui elementi, & in quo ab eo discrepet. Elementum ad suum locum mouetur, vt conseruetur, siquidem non in quouis loco conseruaretur, quum diuersorum locorum diuersæ sint naturæ, & vires; harum autem differentiæ non aliunde sumuntur, quam ex varietate distantiæ à Cœlo, quo fit, vt per lineam rectam à centro mundi ad Cœlum vsque productam omnes locorum differentiæ denotentur: elementum igitur extra suum locum existens necesse est vt per hanc vnam lineam suum locum petat, proinde non alio motu, quam simplici; etenim natura nunquam abundat in superuacaneis, sed in vnaquaque re id, quod optimum est, facit, nec patitur aliquid esse frustra: elementum igitur existens extra suum locum ad illum tendit, per lineam breuissimam, nisi impediatur, hæc autem est recta à centro mundi ad Cœlum vsque protenta; nam si per aliam quamcunque moueatur, mouetur per longiorem, quod dicendum non est, quia frustra per longiorem lineam descendit graue, si potest descendere per breuiorem: hæc autem ratio non magis in summe graui, & in summe leui, quã in duobus elementis mediis locum habet; imo ẽt in omnib. mistis tum inanimatis, tũ animatis, qua vt grauia, vel vt leuia moueri dicantur: quũ enim statutus singulis sit locus naturalis, grauia autem, & leuia omnia locum suum petant vel ad centrum accedendo, vel recedendo à centro, necesse est vt omnia per breuissimam lineam ferantur naturaliter; breuissima autem est, vt diximus, ea sola, quæ à centro mundi ducitur, eaque est etiam simplex; igitur etiam mista dum mouentur vt grauia, vel vt leuia, non alio motu mouentur, quam simplici; mista vero inanimata manifestum est non habere alium motum naturalem, nisi illum vnum, quo vt grauia, vel vt leuia mouentur; horum ergo naturalis motus necessario simplex est, nec potest esse mistus; hunc autem attribuit Aristotel. elemento præualenti in vniuscuiusque mistione, quia iuxta elementum præualens assignatur cuique locus in mundo naturalis, quo assignato non potest corpus vllum ad illum tendere vt graue, vel vt leue, nisi motu simplici. Hæc igitur est ratio, cur natura simplex simplicem motum producat; hæc enim non mouet, nisi per grauitatem, & leuitatem, proinde per solam simplicem lineam: natura autem misti quum assignatum habeat in mundo locum ratione elementi in ea dominantis, mouet etiam iuxta illius elementi naturam, quam præ se fert; ideo mouet potius ratione simplicitatis, quam ratione compositionis, quia cætera elementa iam sunt facta obedientia vni præualenti, neque sunt principia aliorum motuum, neque reluctantur: natura igitur misti media quodammodo est inter formam elementi, & animam; nam anima est forma vere mista eo modo, quem diximus, præsupponit enim in materia formas elementorum præcedentes, tum in sua generatione, tum postquam est genita; forma vero elementi nullam aliam formam in materia præsupponit modo vllo vt habentem locum materiæ, sed solum vt habentem locum priuationis, quia vnum generatur ex alio; at forma mistionis in sua quidem generatione præsupponit formas elementorum, quarum realitates respectu illius tenent locum materiæ, sed postquam est genita, nullam habet præcedentem formam in materia, sed ipsa immediate, & sole in materia hæret, quia nulla ibi est alia forma, eo quod ipsa non est superaddita formis elementorum; sed est illæmet factæ vna; quocirca hac ratione est simplex, & mouet motu simplici, quia præualentis elementi naturam repræsentat, & mouet per præualentem grauitatem, vel leuitatem, quæ sunt principia simplicia, & propriæ elemen-

Cur simplex natura simplicem motum afficiat.

Mista habent locũ ratione simplicium.

Na[...] mi[...] di[...] ter[...] ma[...] me[...] an[...]

elementorum qualitates, proinde non aptæ mouere nisi simplici motu, quia per solam simplicem lineam, sicuti dictum est. Id autem, quod de simplici motu diximus, potest per motum mistum animalium confirmari; hic enim solus est mistus naturalis, quum omnes alii motus misti sint violenti, & fit à natura mista quatenus mista est; datus enim est animalibus quoque motus propter eorum conseruationem, alia tamen ratione, non enim vt conseruentur à loco, sed vt idoneum sibi alimentum quærant; videmus autem hunc quoq; motum per lineam breuissimam fieri, quia nihil est frustra in natura; equus enim famelicus cibum intuẽs ad eum per breuissimam lineam mouetur, non per flexam, & longiorem, nisi forte impediatur; hic tamen motus non est simplex, quia non ex sola lineæ rectitudine, seu breuitate simplex motus iudicatur, sed ex eo quod fiat per lineam à centro mundi ductam, & fiat vel à grauitate, vel à leuitate, quæ sunt principia simplicia, & naturam simplicem denotant. Hinc sumitur solutio cuiusdam difficultatis: quum enim ignis æque conseruetur in qualibet parte concaui lunæ, videtur ille ignis, qui apud nos generatur, non minus transire posse ad illam partem concaui lunæ, quæ est supra antipodas, quam ad illam, quæ est supra nos, quum vtraque sit æque conseruatiua naturæ ignis; cur ergo non transit ad illam partem loci sui, quæ est supra antipodas? Nos autem dicimus, ignem quidem non magis hanc partem illius loci appetere, quam aliam, siquidem eandem vim omnes habent conseruandi ignem; sed quia ad locum suum mouetur per lineam breuissimam, ideo eam tantum partem petit, quæ supra nos est, non illam, quæ est supra antipodas, ad quam si moueretur, necesse esset, vt prius ad mundi centrum descenderet, & ita recederet à parte loci sui propinquiore, quod quidẽ repugnat naturæ ignis. Notare autem hic possumus, omnem localem motum naturalem ab appetitu fieri, sed duplicem esse, quia duplex etiam est appetitus; vnus est naturalis, qui sine cognitione est; alter vero animalis, & cum cognitione: appetitus naturalis proprij loci est grauitas, & leuitas, & inest primo elementis, deinde per elemẽta etiam mistis, & semper motum simplicem efficit, quia hæc sunt principia simplicia, nam animal quoque, si naturaliter moueatur vt graue, simplici motu mouebitur, quoniam à principio simplici simplex motus prouenit: appetitus autem animalis insequitur animam, ideo non est simplicis motus principium, sed misti; non est enim appetitus loci conseruantis, cuius differentiæ sumantur ex varietate distantiæ à Cœlo; sed est appetitus alimenti necessarij ad vitam conseruandam, cuius indagatio non fit nisi per motum mistum; à natura igitur mista quatenus mista est non prouenit motus nisi mistus.

Motus cœli à principio simplici.

De motu autem Cœli alia ratio est: quamuis enim fiat ab anima cognoscente, simplex tamen est, quia fiat à principio tum actiuo, tum passiuo summe simplici; anima enim mouens simplex maxime est, orbis quoque est corpus simplex, & quum non sit elementaris naturæ, nihil habet grauitatis, aut leuitatis, quare nec accedere ad centrum potest, nec ab eo recedere, sed solummodo circa ipsum ferri; hic autem est simplex motus, quia vnius tantum est conditionis, vt prædiximus, & is simplici naturæ Cœli maxime conueniens, cuius simplicitas summa ex eo iudicatur, quod nullius motus præter illum est capax, neque vt naturalis, neque vt violenti: at elementum minoris est simplicitatis; quamuis enim vnum tantum habeat motum naturalem, capax tamen est etiam contraria tanquam violenti.

Error primæ sectæ.

Per hæc vtriusque sectæ error ostenditur: errauit enim prima secta dicens nullum misti motum esse simplicem; etenim iam ostensum est, necessarium esse vt motus misti, qui fit secundum præualens elementum, sit simplex, quia omnis motus factus per grauitatem, vel leuitatem, est per lineam simplicem, eaque est sententia Aristotelis clara in contex. 7. & 8. lib. 1. de Cœlo, vbi profert hanc propositionem vt vniuersalem, motus misti naturalis simplex est, quia est secundum elementum præualens, omnis igitur motus factus secundum præualens elementum est simplex:

Suessani error.

vanissima autem est in eo loco interpretatio Suessani dicentis Arist. ibi tollere quandam obiectionem; nam dicere aliquis poterat, si & ascensus & descẽsus est motus simplex, misti autem corporis mistus est motus, ergo mistũ neq; ascendere, neque descendere: ad hanc igitur inquit Arist. respondere motum misti semper esse mistum, esse tamen sursum, vel deorsum secundum quandam præualentiam, at non simpliciter, quoniam est quidẽ similior motui elementi præualentis, at non est omnino sursum, nec omnino deorsum. Sed huius interpretationis vanitatem ipsa verborum Arist. series declarat; nam præcedentia verba erant hæc [*simplex motus est simplicis corporis*] deinde statim hæc sequuntur [*etenim si compositi fuerit, secundum præualens erit*] est ergo sensus; etenim si simplex motus fuerit misti corporis, erit secundũ præualens elemẽtum, de simplici etenim motu, vt patet, hæc omnia verba proferuntur: fuit etiã hæc sententia Simplici & Auerrois, vt passim in ipsorum Cõmentariis librorũ de Cœlo legere possumus: ideo mirandum profecto est, quomodo aduersarij audeant horum interpretũ verba pro se adducere. Experientia quoq; hanc sententiam confirmat; nam ædificatores vtuntur linea perpendiculari simplici, quam inueniunt per plumbum,

bum, vel lapidem capiti funis alligatum; hæc enim sunt mista corpora, & ad centrum feruntur grauitate elementi præualentis, per lineam perpendicularem, quæ simplex est, omnis enim recta linea ad centrum protenta simplex est. Parietes quoque ædificiorum, nisi ad perpendiculum sint fabricati, durare diu nequeunt, sed aliquando cadunt, & per lineam perpendicularem deorsum feruntur: & omnino docet experientia, non minus mista grauia, quam elementa per simplicem lineam descendere: quapropter illorum sententia sensui quoque aduersatur. Tertia vero secta errauit, quia non animaduetit, posse duobus modis elementum in misto aliis dominari: vno modo in misto perfecto, vbi est facta vera mistio, & alia elementa vni obediunt; quare vnum ibi est principium motus, non plura, nec vlla adest repugnantia, ob id motus ille est mere naturalis, & simplex: altero modo in misto imperfecto, vbi non est facta vera mistio, neq; naturarũ vnio, sed ibi sunt plura elementa seruantia proprias naturas, & inter se pugnantia: ideo si vnum præualeat aliis, dici quidem potest dominans, sed improprie, quia reliqua non sunt domita, sed reluctantur; ideo non omnino talis motus prouenit, qualem elementi dominantis natura postularet, sed mistus, magis tamen ad illum vergens, quam ad motus aliorum; ibi ergo sunt plura principia motus, non vnum, proinde non simplex motus prouenit, sed mistus; non fit enim à sola grauitate, neque à sola leuitate, sed ab vtrisque simul agentibus, tanquam à duobus principiis; neque eo modo, quo aer descendit in igne, & ascendit in aqua, idem enim est motus, quia ad eundem locum fit, & ab eadem natura aeris, quæ dũ est in igne, dicitur grauitas, dum autem est in aqua dicitur leuitas, quare est motus penitus naturalis: at ille nõ est motus naturalis, sed potius violentus, nulli namque elementorum ibi existentium est mere naturalis: quod si etiam concederemus, esse elemento dominanti naturalem, licet hoc minime verum sit, at negari saltẽ non potest esse violentum cæteris: de tali igitur motu non loquitur Arist. in principio lib. 1. de Cœlo, quando dicit, mistum moueri iuxta elementum præualens; sed loquitur de motu tantum naturali proinde de motu perfecti tantum misti, vbi vnum elementum primo modo aliis præualeat, hoc est, facta vera mistione, & sublata omni repugnantia aliorum elementorum.

Error tertiæ sectæ.

Contrarium argumentorum solutio. Cap. X.

Ad primum Suessani.

Reliquum est, vt contraria argumenta soluamus. Ad primum Suessani dicimus, naturam mistam efficere quidem motum mistum, si moueat quatenus est mista, & eiusmodi diximus esse animam, quæ est vere addita formis elementorum: sed si natura mista moueat non vt mista, sed ratione naturæ simplicis in mistione præualentis, facit motum simplicem; quia non alia ratione mouet, quam ratione grauitatis, vel leuitatis, quæ sunt principia simplicia: adde quod forma mistionis, licet in sua productione præsupponat formas elementorũ, tamen postquam est producta, nullã habet in materia præcedentem formam, sed ibi sola adest absque alia forma; quare est principium motus simplicius, quum sit tanquam simplex forma. Ad secundum similiter dicimus, corporis misti, quatenus est mistum, non esse motum nisi mistum; sed quando mistum mouetur non vt mistũ, sed ratione simplicis in mistione præualentis, tunc misti corporis simplex est motus; mouetur autem ratione simplicis, quãdo mouetur vel vt graue, vel vt leue, hæ namq; sunt propriæ elementorum conditiones, quæ ipsis cõpetunt per essentiam mistis vero per participationem. Ad tertium dicimus, veram quidem esse illam propositionem, tale secundum quid non potest eundem effectum producere, quẽ producit tale absolute, sed aduersarios ea abuti; nam idem effectus ille dicitur, qui in omnibus est idem, & in nullo discrepat, & hac ratione idem produci nõ potest à tali remisse, qui producitur à summe tali; potest tamen produci idem secundum aliquam conditionem, secundum aliam vero discrepans, neque hoc est absurdum; ipsi vero ita eam propositionem sumunt, quasi effectus productus ab eo, quod est minus tale, debeat in omnib. differre ab effectu, qui producitur à summe tali, sic autem falsa est: dico igitur omnia, quæ mouentur vt grauia, vel vt leuia, moueri motu simplici, hoc enim est necessarium, vt ante demonstrauimus, etiamsi alia sint minus grauia vel leuia, alia vero magis; sed discrimen esse solum in locis, ad quæ mouentur, maior enim grauitas mouet ad locum centro propinquiorem, minor vero ad remotiorem à centro: fallacia autem huius argumenti deprehenditur considerando elementum aquæ, & in eo argumentum contra aduersarios retorquendo, nam aqua est minus grauis, quam terra, ergo eorum argumento ostenderetur, aquam motu simplici moueri non posse, si terra mouetur motu simplici, quæ est summe grauis, propterea quod minus tale non potest eundem effectum producere, quẽ producit magis tale: attamen certum est aquã esse corpus simplex, & moueri æque simplici motu ac terram, differentiam autem in locis esse constitutam: nam locus, ad quem mouetur terra, est centro propinquior, quam locus, ad quem mouetur aqua, proinde non est idem motus, sed duo specie distincti; discrimen igitur ma-

Ad duo... *Ad tertium*

A tur maioris, aut maioris grauitatis, vel leuitatis, nullam facit differentiam in simplicitate motus, sed solum in locis naturalibus, ad quæ mouentur corpora, non potest enim minus graue eundem habere locum naturalem, quem habet magis graue; hoc igitur argumento ostenditur, non posse mistum moueri ad eundem locum, ad quem mouetur elementum simplex, quod sit summe graue, vel summe leue, sed non ostenditur, non posse moueri motu simplici, quum potius necessarium sit vt omne graue, & omne leue, quatenus tale est, simplici motu moueatur. B Hoc etiam confirmatur ea ipsa comparatione, qua istimet vtuntur: agens enim minus calidum non potest eundem calorem producere, quam potest agens calidius, id est, non potest assequi eundem terminum, ad quem; nam calor acquirendus, est terminus, ad quem illa alteratio tendit, itaque si rite est facienda comparatio, sumēdus est etiam in motu locali terminus, ad quem mobile tendit, hic autem est locus; quare non ad C eundē locum moueri naturaliter potest, id, quod est minus graue, ad quem mouetur id, quod est magis graue; at non est necessarium vt differant etiā in modo motus, simplici namq; motu hæc omnia mouentur: adde quod differunt etiam hi motus maiore, ac minore velocitate, quia id, quod grauius est, magis superat resistētiam medij, quam id, quod est minus graue, quanquam enim aliqui hoc inficiari audent, tamē adest aduersus eos testimonium Arist. in cont. 6. lib. 4. de D Cœlo, vt videre est: satis igitur nobis est, si motus rei minus grauis differat in plurib. à motu rei grauioris, at non est necessarium, vt in omnibus differant, quod illi hoc argumento ostendere voluerunt. Quod vero aduersarij nitantur Auerrois testimonio, certe vanum est; quum clarum sit, Auerroem existimasse, motū misti factum secundum prævalens elementum esse simplicem, vt apud eum legere est in Commentario 8. & 12. lib. 1. de Cœlo: quod vero ex Auerroe sumunt in Comment. 7. eiusdem libri, etiamsi admittatur, eorum tamen sententiæ non suffragatur, etsi Auerroes mentem Aristotelis in iis verbis non est assequutus: putauit enim Aristotelem ibi loqui de motu quorundam mistorum imperfectorum, vt turbinis, & venti, qui simplex esse videtur, nec reuera est; quum tamen Aristotel. loquatur de motu misti perfecti, qui vere est simplex: sed admissa etiam Auerrois sententia, quæ secundum se vera est; motus enim turbinis, ac venti mistus est; non ob id asserit Auerroes motum misti perfecti factum secūdum elementum prævalens mistum esse, sed hunc simplicem esse arbitratur. Illa etiam, quæ à Simplicio, & ab Alexandro dicuntur, nobis non officiunt: quando enim dicunt, mistorum corporū motus simplices esse nō posse, sed esse mistos, considerant mista prout mista sunt; nā præcipue respiciūt animata, quæ vere sunt mista, vt antea diximus; à natura enim mista quatenus mista est, non potest nisi mistus motus prouenire: at non dicerent motum misti factum secundum elementum prævalens, hoc est, ratione grauitatis, vel leuitatis, mistum esse, imo aperte affirmat Simplicius hunc esse simplicem. Ad illa vero, quæ à sensu tertia secta sumebat, responsio patet ex iis, quæ dicta sunt.

Ad quartum.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER

DE CONSTITVTIONE INDIVIDVI.

Procemium libri. Cap. I.

MAGNA est inter philosophos altercatio de substantia indiuidua, à quonam cōstituatur, & reddatur hæc: nam & antiquiores Latini de hac re acerrime certauerunt, & his quoque temporibus posteriores philosophi de eadem controuersantur, ita vt ad hunc vsque diem sub iudice lis esse videatur, nec paruū operæpretium facturus sit, E quisquis eam diremerit, & huiusce rei veritatem omni sublata difficultate patefecerit: attamen ego quum de rebus naturalibus scribendum mihi proposuissem, dimittenda prorsus hac disputatione non parum cogitaui, quum viderem, eam ad naturalem philosophum minime pertinere, sed absque dubio ad Metaphysicum; ideoque vererer, ne talia ipse tractans obnoxium me eidem crimini redderem, quod plerisque aliis obiicere solitus sum: quum enim F multi & in Aristotel. interpretando, & in philosophicis libris conscribendis alienas à proposito

posito

posito disputationes instituere soleant; & tum ea, quæ ad Metaphysicam attinent, tractare diffuse in scientia naturali, tum quæ ad naturalem, in Metaphysica, tum etiam quæ ad contemplatiuas scientias, & ad Logicam pertinent, cum moralibus commiscere, & variis aliis modis diuersas disciplinas coaceruare non dubitauerint, haud quaquam in hoc Peripatetici, neque artificij Aristotelis imitatores; ego ab hac phlosophandi ratione me abhorrere semper professus sum, & ab extraneis quæstionibus proponendis, ac diligenter excutiendis abstinui, nisi obiter, ac leuiter aliqua tangere occasio me forte coegerit: ob id, quum indiuidui constitutionem, quam nostri indiuiduationem vocant, à solo Metaphysico declarandam esse animaduerterem, eam prorsus missam facere decreueram, ne libris naturalibus librum Metaphysicum connumerare viderer. Attamen quum consilium hoc meum pluribus studiosis exposuissem, enixe me illi rogarunt, à proposito desistens, hac quoque de re scribere, meamque sententiam exponere diligenter vellem. Ego vero eo facilius, vt eorum precibus obtemperarem, adductus sum, quod consideraui, me non scientiam ipsam naturalem vna ordinata tractatione tradendam, sed separatos, distinctosque inter se libros scribendos suscepisse; proinde satis fore, si lectores admonerem, vt librum hunc, si non vt naturalem, at saltem vt Metaphysicum legerent, quemadmodum ego quoque illum ad primam philosophiam pertinere profiteor, adque protestor. Adde quod ad institutum quoque meum vtilem fore hanc disputationem animaduerti: quum enim eo consilio scribere de rebus naturalibus constituerim, ne in publico obeundo munere, quo in Academia patria fungor, certos Aristotelis libros naturales quotannis interpretandi, prolixis disputationibus declarationem verborum, sensuumque Aristotel. quod antehac facere me oportuit, amplius interrumperem, sed magnum in ea progressum facerem; in vsu autem positum sit, vt qui primum librum de Cœlo interpretandum suscipiunt, omnes disputationem ineant de ratione singularitatis, occasionem à verbis Arist. nacti in varticula 92. eiusdem libri; rectius me facturum esse existimaui, magisque & aliis, & mihi satisfacturum, si scriptis hanc operam præstitissem, quam si vel voce id exequendo seriem verborum Aristotelis alienis contemplationibus, quam ne propriis quidem interrumpere me amplius velle professus sum, interrumpere voluissem; vel vtrumque recusando & multorum desiderium negligere, & hunc seu laborem, seu certamen detrectare viderer. Scribam igitur, & in hac maxima controuersia, postquam aliorum opiniones diligenrer expendero, quid ipse sentiendum putem, in medium proferam, atque rem hanc ab omni difficultate, ac dubio vindicare nitar.

Partitio dicẽdorum, & accidentia non posse constituere singularitatem.

Cap. II.

Ante omnia intelligendum est, de quonam quæstio nobis proposita sit: quum enim duplex existat substantia indiuidua, vna materialis, altera abiuncta à materia, de hac dubitare minime possumus, quin suapte natura, sit hæc; quum enim ita simplex sit, vt nec substantialium partium, nec substantiæ cum accidentibus compositionem habeat, quippe quæ nullius accidentis est capax, necesse est eam fieri indiuiduam per seipsam, & in illa eandem esse vnitatem speciei, ac numeri: ob id Arist. in context. 92. lib. 1. de Cœlo, de sola materiali substantia eam propositionem protulit, aliud est Cœlũ, aliud est hoc Cœlum & quum Cœlum dicimus formam denotamus, quum vero hoc Cœlum, formam mistam materiæ; proinde significauit, in substantia materiali aliud esse formam vt forma est, aliud esse formã cum materia, & formam quidem vt forma est, speciei vnitatem constituere significans, formam vero vt iunctam materiæ facere vnitatem numeralem. De indiuidua igitur substantia materiali considerandum nobis proponitur, à quo reddatur hæc, hoc est, quænam sit interna ratio singularitatis, à qua fit, vt indiuiduum sit indiuiduũ, & dicatur hoc: ex eo autẽ orta est hac in re difficultas, quod tria sunt in huiusmodi indiuiduo, quibus singulis hæc prærogatiua tribui posse videtur; aut enim materia est ratio singularitatis, ita vt per materiam indiuiduum sit hoc, vel forma, vel accidentia. Accidentia videtur asseruisse Prophyrius in cap. de Specie, quando dixit, singulare illud esse, cuius accidentia omnia simul collecta non possunt in aliquo alio reperiri; sic enim singularitatem per accidentium collectionem definire visus est, & hanc ipsius rationem statuere. Hæc tamen sententia accipienda esse non videtur, neque credendum, id voluisse Prophyrium: nam substantia est secundum naturã prior accidentibus: ideo dari oportet in categoria substantiæ substãtiam indiuiduam, quæ ab accidentib. non pendeat, & in illo priori naturæ sit aliquid distinctũ ab accidentibus omnibus, quo hic homo est indiuiduus homo, adeo vt illa accidentia singularitatem consequantur potius, quam cõstituant: quare nõ id respexisse videtur Prophyrius, vt afferret veram rationem singularitatis, sed signum tantũmodo, quo ea significaretur, adducere satis habuit. Neq; igitur accidens vllũ, neq; accidentiũ omniũ collectio est vera ratio singularitatis.

Opinio

Opinio Thomæ, & sectatorum, & eorum argumenta. Cap. III.

Relinquitur, vt vel à materia, vel à forma indiuiduum sit hoc, & vtraque sententia sectatores, & argumenta pro se habet: Thomas enim & in memorato loco libri primi de Cœlo, & in opusculo 29. & in part. 1. Summæ quæst. 3. artic. 2. & 3. & aliis quoque in locis, inquit, materiam signatam, id est, determinatam, principium esse singularitatis; huic enim iuncta forma fit singularis, & dicitur forma huius materiæ: sed non satis expressit Thomas, quid per materiam signatam intellexerit, quo factum est, vt non eandem illi sententiam attribuerint cæteri, qui eum hac in re sequi voluerunt: aliqui enim dixère, materiam signatam significare materiam quantam determinata quantitate, eamque esse rationem singularitatis, quam sententiam pluribus argumentis comprobarunt. Primum quidem rationem singularitatis esse materiam probant testimonio Aristotel. in contex. 12. quinti Metaphysic. vbi dicit vnum numero esse id, cuius materia est vna, sic enim definit vnitatem numeralem non per formam, sed per materiam, quoniam igitur illa est ratio singularitatis, per quam ipsa singularitas definitur, definitur autem per materiam, dicendum est materiam esse id, quo indiuiduum est hoc. Hoc idem significauit Aristoteles in contex. 92. libri primi de Cœlo, dum inter Cœlum, & hoc Cœlum hanc differentiam statuit, quod Cœlum formam significat, hoc autem Cœlum formam cum materia: censuit ergo illi dictioni, Cœlum, respondere formam, illi autem particulæ, hoc, respondere materiam, proinde indiuiduum non per formam esse hoc, sed per materiam. Hoc autem confirmatur: quia formarem potius vniuersalem significat, quam particularem, vt ibi clare asserit Aristoteles dum dicit, Cœlum vniuersale significare formam, & ibi Auerroes inquit, formam esse subiectum vniuersalitatis, id est, esse obiectum illius vniuersalis, quod mente concipitur: hoc idem denotauit Aristoteles in prædicto contextu 12. quinti Metaphysicorum, quando declarans quænam sint vnum specie dixit, vnum specie ea sunt, quorum ratio est vna, ratio autem apud Aristotelem significat formam; putauit itaque Aristotel. formam facere vnitatem speciei, non vnitatem indiuidui. Præterea indiuiduum per illud fit hoc, per quod ab aliis distinguitur, atqui per formam non distinguitur ab aliis indiuiduis eiusdem speciei, etenim illa, quæ differunt forma, differunt specie, ideoque Græci formam & speciem vno & eodem vocabulo, εἶδος vocant; igitur non per formam indiuiduum fit hoc. Hoc idem testatur Aristoteles in contextu 28. septimi Metaphysicorum, dum inquit; Socrates & Callias differunt propter materiam, idem autem sunt specie; atqui differunt per illud, per quod fiunt hic & hic; per materiam igitur fiunt singulares, per formam vero conueniunt, & in eadem specie constituuntur. Sic igitur patet, materiam esse causam singularitatis. Quod autem id præstet materia cum quantitate determinata; ita probant: substantia singularis est illa, quæ neque in subiecto est, neque de subiecto prædicatur, & ab aliis omnibus distincta est; has autem omnes conditiones habet per materiam quantam, ergo materia quanta est idonea ratio singularitatis: minorem probant, quia materia secundum se neque in subiecto est, neque de subiecto prædicatur, ratione autem quantitatis determinatæ distinguitur ab omnibus aliis; statuta enim quantitas ita rem circumscribit, vt eam à cunctis aliis separet, & hac posita ponitur absque dubio singularitas, & ablata aufertur; si namque certam quantitatem res habeat, iam est singularis, & è conuerso si est singularis, certam habet quantitatem: nam si lignum aliquod diuidatur, ex partitione vnius quantitatis duæ oriuntur, & duo ligna singularia, quæ dum coniuncta & continuata erunt, vnum numero erat lignum, quoniam vna erat quantitas; in materia igitur cum quantitate determinata consistit singularitas. Verum hi, qui hanc sententiam tuentur, videntur aliqua ex parte recedere ab opinione Thomæ: dicunt enim, duplicem esse quantitatem, vnam interminatam, quæ est æterna in materia, quod quidem omnino negauit Thomas; alteram vero terminatam, quæ insequitur formam, & vtramque ad constituendam singularitatem concurrere: quoniam quantitas interminata radix est, & origo prima diuisionis, per eam enim materia est in multas partes diuidua ad multa singularia constituenda; terminata vero præbet actum indiuisionis in se, & diuisionis ab aliis; quare exequitur, ac perficit ipsam vnitatem numeralem, & præbet actum singularitatis. Sed illi qui penitus Thomam sequuntur, & negant quantitatem interminatam, alio modo intelligunt materiam signatam, vt Cardinalis Caietanus in tractatu de Ente & essentia: inquit enim, materiam signatam significare non materiam cum quantitate, sed materiam cum potentia proxima ad hanc determinatam quantitatem, ita vt non ad aliam; nam agens dum in materiam agit pro educenda forma, semper ipsam reddit propinquiorem illi formæ recipiendæ, & illi determinatæ quantitati, adeo vt in termino generationis illa materia non habeat potentiam ad aliam quantitatem, neque ad aliam formam, nisi ad hanc singularem; hanc igitur materiam signatam,

Primum argumentum. *Secundum argumentum.* *Tertium argumentum.* *Quartum argumentum.* *Quintum argumentum.* *Sextum argumentum.* *Caietanus.*

tam, inquit Caietanus esse illam, quæ à Thoma dicitur esse principium singularitatis.

Dictæ sententiæ, & sententiæ AEgidij impugnatio. Cap. IV.

PRO huius sententiæ confutatione plura legere apud Scotum possumus in 2. Sentent. dist. 3. quæst. 4. & 5. vbi efficaciter ostendit, neque materiam, neq; quantitatem esse posse rationem singularitatis; plura etiam apud Ioannem Bacconium 2. Sentent. distinct. 11. artic. 2. necnon 3. Sentent. distinct. 12. Sed ego in præsentia quædam præcipua argumenta, quibus illius opinonis falsitas demonstratur, breuiter adducam. Necesse est dum materiam quantam ponimus principium singularitatis, vt ei hoc competere dicamus, vel quatenus est materia, vel quatenus est quanta, ita vt vel ipsius materiæ naturam, vel quantitatis dicamus esse rationem, qua indiuiduum constituitur; neutrum tamen dici potest: non materia, quoniam illud, per quod Socrates fit hic, est etiam illud, quod distinguitur ab aliis; at per materiam nulla res ab alia differt, quum materia secundum se sit vna numero, & in omnibus eadem; ergo materia secundum se non est illud, per quod Socrates fit hic. Præterea indiuiduum, quum per se existat, summam habet perfectionem, & supremum actum: quia quanto magis in categoria descendimus, tanto magis ad perfectionem, & ad actum transimus, adeo vt indiuiduum habeat actum supremum, qui in illa categoria haberi possit: quod ab ipso quoq; Thoma asseritur in prima parte Summæ quæst. 3. artic. 4. vbi dicit; esse est actualis addita essentiæ, & ad eam refertur vt actus ad potentiam: contra vero materia secundum se summam habet imperfectionem, & meram potentiam absque vllo actu: ergo nullo modo statui potest æquata, & immediata ratio, qua indiuiduum est hoc, sed necesse est materiam ab aliquo alio restringi, & actuari, vt fiat propria huius indiuidui; quare illud aliud dicendum erit principium singularitatis, non materia, idque mihi videntur omnes concedere, quum nemo dixerit, materiam nudam hoc munere fungi: relicta igitur materia, illud aliud considerare oportet; patet enim illos qui ponunt materiam vt quantam principium singularitatis, absque dubio non materiam, sed quantitatem dicere esse singularitatis principium, quæ est Ægidij sententia in suis Quodlibetis, quæst. 11. Sed neque hoc dici potest, quoniam antea ostensum est, nullum accidens posse statui principium substantiæ singularis, hæc enim in categoria substantiæ infimum mediæ lineæ gradum obtinet, de qua secundæ substantiæ per se, & essentialiter prædicantur; quocirca non potest in illo gradu constitui per aliquod accidens, quoniam non posset esse nisi vnum per accidens, quum ex substantia & accidente constaret, quare non posset de eo secunda substantia prædicari per se. Debet igitur dari substantia indiuidua, quæ sit vnum per se, & prius omni accidente, ita vt seclusis per intellectum accidentibus omnibus, sit per se substantia indiuidua. Præterea ipsam secundum se quantitatem considerando, ostendo eam non posse statui rationem singularitatis: vel enim sumitur interminata, vel terminata, quorum neutrum dici potest: non interminata, quia dum est huiusmodi, nondum est hoc indiuiduum, etenim indiuiduum tunc incipit esse hoc, quum à forma terminatur quantitas; itaque si quantitas interminata faceret hoc, indiuiduum esset antequam fieret, & antequam haberet proprietates (vt vocant) indiuiduales, quibus distinguitur ab aliis: adde quod quantitas interminata æterna est apud Aristotelem in prima materia, & eadem manet in corrupto, quæ fuit in genito, ergo non facit indiuiduum hoc; nam indiuiduum, quatenus est indiuiduum, est ab aliis omnibus seiunctum, ac separatum. Neque quantitas terminata, hæc enim præsupponit formam, à qua terminatur, & fit hæc: igitur formæ potius est tribuenda hæc prærogatiua, vt per eam indiuiduum sit substantia singularis in illo priori naturæ, quod ante quantitatis terminationem consideratur. Præterea si quantitas terminata esset præcipua ratio singularitatis, ego nunc non essem idem homo numero, qui in pueritia fui; neque idem in pueritia, qui fui in infantia; hæc enim augetur, & mutatur, nec manet eadem numeró, quare neque idem indiuiduum, quod ab ea constitui dicitur. Caietani quoque opinio defendi non potest, qui dixit, non materiam cum quantitate, sed materiam cum potentia proxima ad determinatam quantitatem esse principium singularitatis; nam si secundum se, & in suæ naturæ puritate materia sumatur, indifferens, & communis est; quare non potest constituere hoc, & ipsum ab aliis separare: si vero sumatur vt coarctata ita ad recipiendam hanc quantitatem, vt non ad aliam, necesse est, vt ab aliquo sit coarctata, idque potius dicendum erit principium singularitatis, quam ipsa materia; considerandum ergo est, quodnam sit illud: nam si rite philosophari velimus, est potius forma, quam quantitas; materia enim à forma restringitur, & primum habet potentiam ad formam, deinde ad quantitatem per formam, quoniam hæc terminata quantitas insequitur formam: mirum itaque est, cur vir ille dicere maluerit, materiam cum potentia ad hanc quantitatem, quam cum potentia ad hanc formam, esse principium

Confutatio sententiæ Thomæ.

Ægidij sententia. Confutatio.

Confutatio sententiæ Caietani.

cipium singularitatis; siquidem materia formam primo respicit, deinde quantitatem, & alia accidentia per formam.

Pro declaranda veritate fundamenta iaciuntur. Cap. V.

PER ea, quæ hactenus dicta sunt, videtur satis esse demonstratum, nec materiam, nec aliquod accidens, siue vnum, siue plura, neq; materiam cum aliquo, vel aliquibus accidentibus B posse statui principium singularitatis: relinquitur, vt hoc non aliunde peti possit, quam à forma, à qua omnis distinctio, & omnis determinatio prouenit. Ad hanc sententiam complures accedere visi sunt, non tamen eodem modo, neque etiam satis claram ipsam rei veritatem reddiderunt. Ego igitur perspicuitatis, ac breuitatis gratia inprimis huiusce rei veritatem aperire nitar, deinde considerabo, quomodo alii ab ea modo aliquo defecerunt. Sciendum ante omnia C est, non eandem esse quæstionem de multitudine indiuiduorum sub eadem specie, ac de singulorum vnitate numerali: ac distinctione inter se; multitudo namque indiuiduorum notat imperfectionem, & prouenit à diuisione materiæ; vnitas autem numeralis, qua dicitur indiuisum in se, & diuisum ab aliis, notat perfectionem, quia prouenit ab actu, & à perfectione rei, ideo tribuitur à forma; nam formæ officium est determinare, & constituere hoc aliquid, vt D inquit Aristoteles in 2. context. lib. 2. de Anima: munus etiam formæ est separare, ac distinguere rem ab aliis, inquit enim Aristotel. 7. Metaphysic. context. 49. actus est qui separat & distinguit: propterea Auerroes in prima disputatione contra Algazelem in solutione octaui dubii dicit, causa multitudinis numeralis est materia, causa vero distinctionis in multitudine numerali est forma. Sciendum præterea est, quod, quum formæ officium sit dare esse, & actum rei, E hoc esse duplex est, proinde & duplex actus, vnum est esse essentiæ, alterum est esse existentiæ: quare actus quoque sumi potest tum pro gradu essentiæ, quem tribuit forma, siquidem forma animalis constituit animal, forma vero hominis hominem; tum pro actu existentiæ extra animam, quem itidem forma tribuit; idque puto Aristot. intellexisse in 2. context. libr. 2. de Anima, quando dixit, formam esse quæ facit hoc aliquid, credo enim ibi ample sumi hoc aliquid F pro omni determinatione, siue ad essentiam, siue ad existentiam pertinente, nam determinare, & actuare est solus formæ officium. Dico præterea, maius esse dare existientiam actu, quam de re esse specificum, & essentiam constituere; plura enim requiruntur ad existentiam, quam ad esse etiam rei constituendam; nam existẽtia præsup-

A ponit essentiam, & est quiddam additum ipsi essentiæ, quod ipsemet Thomas in loco prædicto asserit his verbis; esse est actualitas formæ; forma enim dicit potentialitatem antequam ponatur in esse, ideo esse comparatur ad essentiam, sicut actus ad potentiam; ob id videmus formam animalis, & quamlibet aliam formam generalem, constituere propriam eius rei essentiam, vt essentiam animalis, vel plantæ, tamen tribuere non posse existentiam actu sine ope formæ specificæ, quæ sola tum essentiam constituit speciei, tum facit rem actu existere; maius igitur est tribuere existentiam actu, quam essentiam rei constituere; quare si ad formam pertinet essentiam constituere, multo magis ad eam pertinere debet tribuere existentiam actu: quamobrem nec materia, nec aliquod accidens potest existentiæ actum tribuere, quum enim essentiam substantiæ non constituant, minus tribuere existentiam possunt, per locum à maiori. Hoc igitur vt verissimum, & firmissimum dicendorum fundamentum statuendum nobis est, solam formam tum essentiam constituere, & rem in specie collocare, seu subalterna, seu specialissima; tum existentiam actu extra animam tribuere; & harum discrimen illud esse, quod diximus.

Esse additus essentiæ.

Forma & essentiam, & existentiam tribuit.

Duabus propositionibus tota rei veritas declaratur. Cap. VI.

HIs ita constitutis, dicimus, totam huiusce rei veritatem duabus propositionibus contineri, quarum vna conceditur ab omnibus, altera vero est maxime controuersa. Prior hæc est: forma vt essentiam rei constituens non dat vnitatem numeralem, imo in ea tanquam in communi essentia conueniunt omnia singularia; quia si sunt eiusdem speciei, eandem habere debent essentiam æque cum ipsis omnibus communicatam: hoc modo formam considerauit Aristoteles in contextu 92. libri primi de Cœlo, quando dixit, Cœlum vniuersale significare formam, & ibi Auerroes dicens, forma est subiectum vniuersalitatis: nam essentia, & quidditas non est nisi vniuersalis. Altera propositio est: forma specifica quatenus dat existentiam actu, quæ est quiddam additum essentiæ, dat vnitatem numeralem, & singularitatẽ, & separat indiuiduum hoc ab aliis. Hæc licet in controuersia posita sit, tamen si diligenter consideretur, satis manifesta esse videtur; nam forma secundum se sumpta, & quatenus est forma, est rei essentia, & quoddam vniuersale, quod secundum suam naturam vel est communicabile pluribus, vel non est communicabile: forma quidem materialis est secundum suam naturam communicabilis, at forma abiuncta per essentiam à materia est suapte natura incommunicabilis: non

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Forma materialis secundum suam naturam est com-

municabilis, forma vero abstracta incommunicabilis.

non enim causa est materia, cur forma sit communicabilis, sed secundum propriam naturam forma vel communicabilis, vel incomunicabilis est; ideo quia maxima est consonantia in rebus, natura tribuit formæ cōmunicabili materiam diuiduam, in qua pluribus communicaretur, formæ vero incommunicabili talem materiam assignare non oportuit. Quoniam igitur de materiali forma nunc sermo est, ea secundum se est communicabilis pluribus; significat enim essentiam, in cuius participatione plura indiuidua conueniunt; sed eadem vt extra animam existens, non potest esse nisi vna numero, & facere indiuiduum hoc, quia nihil existit, nisi singulare; ab eo igitur necesse est singularitatem tribui, à quo tribuitur existentia, hæc autem tribuitur à forma, ergo à forma tribuitur singularitas, non à materia, quæ non ex se habet existentiam: erroris autem causa multis extitisse videtur, quod forma ad existendum eget materia, in qua recipiatur, ideo putarunt materiam esse causam singularitatis; non est tamen causa, sed conditio, sine qua non, quia forma non dat singularitatem nisi vt existens, existere autem non potest sine materia; neque ob id dicendum est, formam habere existentiam à materia, sed potius materiam habere existentiam à forma; nam forma domina quodammodo est existentiæ, & sola dat existentiam, materia vero est ministra quædam, quæ formam sustinens illi famulatur vt existat; tali igitur famulatu adiuta forma existit, & existens constituit hoc indiuiduum distinctum ab aliis. Quod autem materia vnitatem numeralem tribuere nequeat, ita ostendere possumus: vnitas numeralis, de qua loquimur, est vnitas positiua; at materia secundum se non est vna numero positiue, sed solum priuatiue, fit autem vna numero positiue à forma; ergo non à materia, sed à forma fit vnum numero positiue, non potest enim materia tribuere composito id, quod ipsa secundum se non habet. Præterea hoc idem ostendere possumus argumento efficacissimo: vnum dicitur quatuor modis, vt ait Aristoteles in context. 12. libr. 5. Metaphysic. vnum analogia, vnum genere, vnum specie, vnum numero, sed maxima omnium est vnitas numeralis, quia infert alias, nec infertur ab illis; id enim quod est vnum numero, est etiam vnum specie, & vnum genere; at non est necessarium, si est vnum genere, vt sit vnum specie, vel numero; neque si est vnum specie, vt sit vnum numero, maior enim vnitas continet in se minorem, non è conuerso; itaque sic argumentemur: id quod minorem vnitatem tribuere nequit, minus potest tribuere maiorem, ergo quod non potest tribuere vnitatem speciei, id minus potest tribuere vnitatem numeri; atqui nec materia, nec accidens vllum, nec

Materia est existentiæ causa vt sine qua non.

Vnum dicitur quatuor modis.

A accidentia plura, nec materia cum aliquo accidente potest constituere vnam substantiam speciei; minus igitur potest facere vnam numero; nil igitur remanet nisi forma, quæ diuersis modis accepta constituat & vnum specie, & vnum numero; forma enim humana quatenus essentia hominis est, speciem vnam facit, & est ratio conuenientiæ omnium indiuiduorum hominum inter se, nec vllum in iis discrimen ponit; eadem vt dans homini extra animā actu existere, quod

B est distinctum quoddam ab essentia, & ei additum, constituit vnum numero, & est ratio distinctionis indiuiduorum inter se. Hæc Auerrois sententia fuit, qui in prima disputatione contra Algazelem in solutione octaui dubij dixit, causa multitudinis numeralis est materia, sed causa distinctionis in multitudine numerali est forma; nam multitudo notat imperfectionem, & prouenit à materia; distinctio autem, ac determinatio à forma, nec potest fieri, nisi à forma, & ab

C actu: hæc tamen Auerrois verba referens Zimara in suo theoremate 97. videtur ea aliter legisse, nempe sic, causa conuenientiæ in multitudine numerali est forma; tamen in codicibus emendatissimis non legimus, conuenientiæ, sed distinctionis: & quamuis vtrumque vere dici possit, quemadmodum antea declarauimus, tamen rectius legitur distinctionis, quam conuenientiæ; quia non loquitur ibi Auerroes de speciei vnitate, sed de vnitate indiuidui, & de multi-

D tudine indiuiduorum. Hanc eandem sententiam apud Auerroem legimus in 2. Comment. libri secundi de Anima, vbi declarans dictum illud Aristotelis, forma est, quæ facit hoc aliquid, inquit, forma est, per quā indiuiduum fit hoc, sed clarius in initio Commentarii noni eiusdem libri hæc apud Auerroem verba leguntur. [*Indiuiduū non est indiuiduum, nisi per formam: quia non est in diuiduū, nisi quatenus est ens actu, & est ens actu per suam formam, non per suam ma-*

E *teriam*] certe non potuit Auerroes clarius exprimere sensum huius nostræ posterioris propositionis; accipit enim ens actu pro eo, quod actu existit, & considerat formam vt dantem existentiam actu extra animam, & hac ratione asserit indiuiduum fieri hoc à forma, non à materia. In Commentario etiam 90. libri primi de Anima, inquit Auerroes, omne, quod est vnum, est vnum per suam formam, non per suam materiam; omnem igitur vnitatem censuit Auer-

F roes à forma tribui, nec possumus hac in re de eius opinione dubitare.

Alia nonnullorum opinio, & eius reprobatio. Cap. VIII.

AB hac sententia, quam ego verissimam esse puto, nonnulli aliquātum recessisse videntur;

tur; qui considerantes, non sine materia constitui indiuiduum hoc, dixere, nec solam materiam nec solam formam esse causam singularitatis, sed simul vtramque; quatenus enim hæ duæ substantiales partes extra animam existentes coniunguntur, eatenus constituunt indiuiduum hoc. Hoc autem dicētes mihi quidem videntur proxime ad veritatem accessisse, sed aliquantum etiam ab ea recessisse: quod enim materiam necessariam esse dixerint in constitutione indiuidui, in hoc optime eos sensisse arbitror, sed in eo defecisse, quod æque materiæ, ac formæ primas in hoc munere tribuerunt; quum potius dicendum sit, solam formam esse primam, & æquatam causam singularitatis, materiam vero causam quandam secundariam, & sine qua non, quatenus famulatur formæ ad existendum, & ad constituendum hoc aliquid. Hoc videtur satis à nobis supra esse demonstratum, possumus autem id magis declarare, & ostendere nitentes propriis eorum fundamentis; ex eo enim quod ipsi de essentia confitentur, possumus de existentia optime argumentari: essentiam & quidditatem asferunt ipsi esse solam formam, qua in re optime sentiunt; & solam formam constituere speciei vnitatem, non materiam, formam tamen non sine matetia; materia enim est necessarium fundamentum, & vehiculum quidditatis, quoniam hominis quidditas est quidem forma tantum, non tamen forma per se sola existens, sed forma, cuius est necessaria conditio vt sit in tali materia: ideo ille, qui hominem vniuersalem per solam formam definiret, essentiam hominis non exprimeret, licet sola forma sit essentia; sed definiendus est homo per formam in tali materia, idque traditur clare ab Aristotele in Procemio libri primi de Anima. Hoc idem de existentia dicendum est, nam absque dubio à sola forma tribuitur, simulque vnitas numeralis, non à materia; sed materia est necessaria conditio formæ ad existendum, nam forma si materiam realem habeat, in qua hæreat, facit rem actu existentem, & vnam numero ab aliis distinctam: quemadmodum igitur, licet materia sit quidditati necessaria vt vehiculum, ob id tamen non fit, vt etiam materia sit quidditas, neque per id stat, quin quidditas sit sola forma; ita necessaria est extra animam materia ipsi formæ ad constituendum indiuiduum, neque per id stat, quin sola forma constituat ipsum, quum solius formæ officium sit determinare, & constituere, licet præstare hoc nequeat sine famulatu materiæ. Concedimus igitur, materiam & ad essentiam, & ad existentiam esse necessariam vt conditionem, sine qua non, hanc tamen in præsentia non quærimus, sed quærimus immediatam, & æquatam causam singularitatis, quam

A dicimus esse solam formam. Cæterum ne ob ea, quæ diximus, aliquis in errorem labatur, non est ignoranda differentia inter vniuersale, & singulare in comprehendenda materia: quum enim necessaria sit materia & vniuersali, quod significat essentiam, & singulari, quod extra animam existit, hoc tamen discrimen habent, quod vniuersale materiam complectitur vt conditionem necessariam, at non vt partem; quo fit vt materia nō sit essentiæ pars, sed solum

Vniuersale & singulare diuersis modis ad materiam se habent.

B necessaria conditio, & fundamentum: singulare vero materiam complectitur etiam vt partem, siquidem substantiæ indiuiduæ extra animam existentis duæ sunt partes, materia, & forma; discrimen hoc exprimere voluit Aristotel. in contextu 92. libri primi de Cœlo, quando dixit Cœlum vniuersale esse formam, hoc autem Cœlum esse formam cum materia mistam; quamuis enim cœlum non habeat materiæ & formæ compositionem, habet tamen per analogiam, & similitudinem, quatenus habet quidditatem in materia sensili: hoc etiam idem significauit, in 9. context. lib. 3. de Anima, vt ibi videre

C est; hoc tamen iis, quæ modò diximus, minime refragatur; aliud enim est indiuiduum, aliud est indiuiduans, indiuiduum quidem ex materia & forma constat, tanquam partibus, at per hoc non stat, quin indiuiduans sit sola forma, cui famuletur materia tanquam causa sine qua non; eadem igitur materia indiuiduato est pars, indiuiduanti autem non pars, sed conditio. Præ-

D terea vero non est ignorandum, sicuti forma duobus modis sumitur, ita materiam quoque accipi duobus modis: sicut enim forma tum vt essentia rei sumitur, tum vt præbens existentiam actualem, ita necesse est, materiam quoque duobus muneribus fungi, quatenus formæ vtroque dicto munere fungenti famulatur: vno igitur modo sumitur materia pro necessario fundamento quidditatis, nulla habita ratione actualis existentiæ extra animam; sic accepit

Materia dupliciter sumitur respectu formæ.

E materiam Aristoteles in Procemio libri primi de Anima, quando dixit, omnem formam naturalem esse definiendam per materiam, sic enim etiam homo vniuersalis est forma in materia, non tantum homo singularis, sed consideratur tunc materia vt animo concepta sub essentia rei, non vt actu existens extra animum. Altero modo sumitur materia vt actu existens extra animam sub forma, & per formam, eaque solet ab Aristotele appellari materia sensi-

F lis, quia per formam est facta sensilis, quemadmodum etiam per formam existit, & per formam est hæc singularis; & hæc omnia dicere, est dicere compositum indiuiduum existere, & esse hoc per formam, non tamen sine materia; quoniam enim materia non existit, nisi vt facta hic homo, vel hic equus, vel aliqua a-

N lia

lia res; ideo materiam existere, est compositum existere, & Aristoteles nomine materiæ sensilis significare solet materiam vt existentem extra animam, proinde ipsum compositum, quod per formam existit: attamen dum materiam existentem distinguimus à toto composito, ea est quidem ipsius compositi pars, sed talis pars, quæ singularitatem non tribuit, sed potius ab alio recipit, nempe à forma; nisi eatenus materiam quoque facere singularitatem dicamus, quatenus famulatur formæ constituenti hoc aliquid, hoc est, quatenus causa secundaria, & sine qua non, & in hoc illos defecisse dicebamus; quod enim ad formam attinet, nos ab eorum sententia non recedimus.

Opinio Scoti de duplici forma, & duplici materia, & de principio singularitatis. Cap. VIII.

SCotus de hac re loquitur in 2. libr. Sentent. distinct. 3. & eam fusissime tractat septem continuis quæstionibus, vbi plures aliorum sententias refutat, quas nos quoque refutauimus, videlicet rationem singularitatis esse materiam, vel quantitatem, vel aliquod aliud accidens, vel materiam cum quantitate: sententiam autem, qua statuitur formam esse singularitatis principium, & quam nos veram esse arbitramur, non confutat: quare videtur ad hanc potius accessisse, & reuera eius opinio ad nostram facillime trahi potest, vt mox considerabimus; hanc ipse declarat ibi in q. 6. sed clarius in Quodlibetis, q. 2. art. 2. putat enim duas in omni composito formas esse considerandas; vnam vocat formã partis, alteram vero formam totius, id est, formam, quæ est pars, & formã, quæ est totum; nam formam partis inquit esse illam, quæ est altera pars cõpositi, vt est in homine rationalitas; formam vero totius inquit esse totam quidditatem hominis sumpti in abstracto, nempe humanitatem; putat enim etiam materiam esse partem quidditatis, ita vt humanitas non solum notet formam hominis, sed formam & materiã simul complectatur: & quoniam materia & forma referuntur inuicem, proinde oportet tot modis vnã dici, quot dicitur altera; ideo his duabus formis duas dicit respondere materias, quas similiter vocat materiam partis, & materiam totius: materiam enim partis inquit esse illam, quæ est altera pars compositi, & subjicitur formæ partis, & ad eam refertur; materiam vero totius respõdere ait formæ totius, eamq; vocat differentiam indiuidualem, seu entitatem indiuidualem, quæ coarctat formam totius, id est, quidditatem; omnis enim quidditas est vniuersalis, & coarctatur in ipsa entitate indiuiduali; quamobrem entitas indiuidualis habet locum materiæ, quæ

Forma duplex, secundũ Scotum.

Materia duplex, secundũ Scotum.

A respondet formæ totius, & vocatur à Scotistis hæcheitas, quam dicunt esse principium singularitatis. Sed videns Scotus aliquem ipsi obiicere posse, & quærere quidnam sit hæc differentia indiuidualis: nam si est aliquid, necesse est vt vel sit substantia vel accidens: accidens autẽ esse non potest, quia iam vniuerse hanc sententiam Scotus confutauerat, quod aliquod accidens possit esse singularitatis principium; sed neque substãtia, quia sic sequeretur indiuidua eiusdem B speciei differre inter se per differentiam substantialem, quod Porphyrius negauit, imo id omnes negant, sic enim differrent indiuidua, non solum numero, sed etiam specie; quare relinquitur, vt sit nihil: soluit hanc difficultatem, dicens, differentiam indiuidualem non esse accidens, sed quiddam prius omni accidente aduenïente, neque etiam esse substantiam re distinctam à differentia specifica, neque vllam aliam rem illi additam, sed solum esse aliam realitatem; quod C significare videtur, non esse aliud ens, seu aliam rem, sed alium quendam modum essendi, per quem res dicitur singularis: propterea quando Aristoteles libr. 5. Metaphysicorum, content. 12. inquit vnum numero esse, cuius materia est vna, Scotus dicit, Aristotelem ibi intelligere, non materiam partis, sed materiam totius, & hanc esse illam hæcheitatem, ac differentiam indiuidualem, quæ est singularitatis principium: hanc interpretationem adducit Scotus, tum in illa quæst. 6. tum in commentariis suis in librum il- D lum; & hanc eandem attulit Ioannes Bacconius in 3. Sentent. distinct. 12. dum tueri volens eorum sententiam, qui dixerunt formam esse principium singularitatis, soluit argumentum, quod ex eo loco Thomistæ accipiunt, ad probandum illud esse officium materiæ; inquit enim materiam ibi nõ significare illam, quæ est altera pars compositi, sed totum ipsum compositum sensile, quod extra animam non existit. Sic etiam quando in 1. lib. de Cœlo Arist. dicit, Cœlum esse formam, hoc autem Cœlum esse formam E cum materia, inquit Scotus, formam ibi sumi pro forma totius, id est, pro quidditate, & materiam pro materia totius, quæ quidditatem restringit; hoc enim modo Cœlum vniuersale est forma, hoc autem Cœlum est forma commista materiæ, id est, quidditas in re singulari.

In quo sensu opinio Scoti defendi poßit, & in quo non poßit. Cap. IX.

F HÆC Scoti sententia vel vana & commentitia est, vel est ipsamet opinio nostra, quod forma sit principium singularitatis, in alio enim sensu defendi non potest. Primum quidem quod ad fundamentum Scoti attinet, quo statuit duplicem esse formam, id omnino

mnino negandum eſt, niſi ſano modo intelligatur: nam ſi intelligat, duas eſſe formas re diſtinctas, rationalitatem & humanitatem in homine, id minime eſt concedendum, quum vna, & eadem forma ſit; & vtrique eandem ſignificet hominis quidditatem, quæ non eſt forma & materia, ſed forma in materia: neque enim rationalitas, neq; humanitas materiam continet vt partem, ſed ſolum vt vehiculum, & conditionem neceſſariam; admitere tamen poſſumus, eas differre ſola ratione, quia rationalitas materiam connotat implicite, humanitas vero expreſſe, notat enim formam humanam in tali materia, quare in hoc ſenſu admittere poſſumus fundamentum Scoti; quemadmodum etiam concedere poſſumus formam hominis, & quidditatem hominis differre ratione, vt eadem vocetur forma, prout extra animum habet eſſe reale, & quidditas, prout in animo habet eſſe cognitum; at non ob id ſunt duæ formæ, quia vna alteram repræſentat; vt equus in animo; & equus extra animam non duo equi ſunt, ſed vnus; alter enim eſt imago alterius. Materia vero totius, quam Scotus ponit diſtinctam à materia partis, nil aliud eſt quam ipſum compoſitũ extra animum exiſtens; quod ipſe materiam nominare vult, non eſt appellatio abſurda, quum ipſe quoq; Ariſtoteles aliquando nomine materiæ intelligat ipſum compoſitum, quod extra animum actu exiſtit, ſeu (quod idem eſt) materiam ipſam vt exiſtentem; non enim aliter exiſtit, quam formata; & ſic eſt ipſummet compoſitum exiſtens, quemadmodum nos antea dicebamus. In hoc igitur ſenſu fundamẽtum à Scoto iactum de duplici forma, & duplici materia approbandum eſſe cẽſemus, præterquam quod materiam, quam ipſe vocat partis, negamus eſſe partem quidditatis: ſed hoc ad propoſitam nobis conſiderationem non attinet, ideo de eo in præſentia diſputandum non eſt. Quod vero ad ipſam Scoti opinionem attinet, quum ipſe dicat, principium ſingularitatis eſſe differentiam indiuidualem, ſeu hæcheitatem, videndum eſt, quidnam per hæc intelligere poſſit: materiam quidem vt partem compoſiti non intelligit, iam enim hanc ſententiam confutauerat; neque accidens aliquod, ſiue materiam ipſam, vt aliquo accidente coarctatam, quia hoc quoque reprobauerat: reſtat igitur vt intelligat vel ipſum compoſitum, vel formam: videntur quidem verba ſignificare compoſitum, quod extra animam exiſtit, ſed hoc eſt potius indiuiduatum, quam cauſa indiuiduans; & illa, quæ ab ipſo vocatur hæcheitas, ſi ipſam nominis vim ſpectemus, eſt reuera idem, quod ſingularitas, quæ eſt ille ipſe effectus, cuius quærimus cauſam, nec poteſt aſſignari vt cauſa ſui ipſius; affert igitur effectum pro cauſa; cauſam vero ipſam, quam quærimus, non exprimit; quocirca hæc nobis inueſtiganda relinquitur. Neceſſe eſt igitur vt formam intelligat: ſed neque hanc poteſt intelligere vt quidditatem, vel partem quidditatis; quoniam ipſe aperte dicit, hanc differentiam indiuidualem, ſeu hæcheitatem eſſe extra quidditatem, & quiddam additum quidditati, ergo intelligit formam vt exiſtentem extra animam, iam enim diximus, exiſtentiam eſſe quid additum eſſentiæ. huic igitur ſenſui optime aptantur omnia dicta Scoti; ſic enim principium ſingularitatis nõ erit noua differentia ſubſtantialis adueniens ſpeciei tanquam nouũ ens, ſed noua entitas (vt ipſe dicit) hoc eſt, nouus modus accipiendi formam, & nouum eiuſdem formæ munus; forma enim vt eſt forma, eſt differentia ſpecifica: vt vero extra animam exiſtens, eſt differentia indiuidualis, quæ facit hoc, non poteſt enim exiſtere niſi vt hæc; & quia exiſtere nequit ſine tali materia, in qua recipiatur, ideo id, quod à forma conſtituitur, eſt hoc ſingulare exiſtens; & ex materia & forma cõſtans, quod à forma cõſtituitur, & fit hoc aliquid. Scotus igitur vel formam dicit eſſe principium ſingularitatis, vel nihil dicit: ego quidem arbitror ipſum ſub nube veritatem vidiſſe, ideoque non expreſſe, & clare ipſam protuliſſe: quod enim ad hanc potius ſententiam fuerit inclinatus, id maxime oſtendit, quod in ſua tam prolixa de hac re diſputatione, in qua alias omnes ſententias diligenter impugnat, non videmus hanc, quam nos ſequimur, de forma opinionem ab eo fuiſſe impugnatam: non eſt igitur præter rationem, quod ei hæc ſententia attribuatur.

Solutio argumentorum à Thoma, & ab alijs aduerſarijs adductorum.

Cap. X.

Reliquum eſt, vt aduerſantia argumenta, quæ initio adducta ſunt, ſoluamus. Primum erat argumentum Thomiſtarum ex Ariſtotele acceptum in contextu 12. libri 5. Metaphyſicorum, vbi definit vnum numero non per formam, ſed per ſolam materiam, dicens vnum numero eſſe cuius materia eſt vna: ad hoc dico, non eſſe ibi conſilium Ariſtotelis exprimere æquatam rationem ſingularitatis, ſed ſolum propriam conditionem vnitatis numeralis, vt à ſpeciei vnitate diſtinguitur: quamuis enim cauſa vnitatis numeralis ſit forma, tamen quia eadem eſt etiam cauſa vnitatis ſpeciei, non poterat Ariſtoteles eandem afferre vt cauſam vtriuſque vnitatis; quoniam igitur cauſam vnitatis ſpeciei dixerat eſſe formam, quam vocauerat rationem, quia illam acceperat, quatenus eſt eſſentia rei, ideo vt errandi occaſionem auerteret, non attulit formam vt cauſam vnitatis numeralis, *Ad primum argumentum.*

ralis, sed attulit conditionem illam, quam forma requirit ad existendum, siquidem non facit vnum numero, nisi vt existens; materiam igitur nominauit, sine qua non constituitur à forma vnum numero; constat enim indiuiduum ex forma & materia, tanquam partibus, & materia est facta vna per formam, quia forma iuncta materiæ extra animam, facit vnum numero: per hoc autem distinguitur vnitas indiuidui ab vnitate speciei; nam vnum speciei fit à sola forma, quatenus est forma, nec continet materiam nisi vt vehiculum formæ: at vnum numero fit à forma existente; existit autem in materia, & sic facit vnum numero, cuius pars est materia: hoc ita sese habere ostendo argumẽto manifestissimo; peto ab aduersariis, quando Aristoteles dicit, quorũ materia est vna, quonam modo intelligat materiam vnam, an priuatiue, an positiue; priuatiue intelligo per mentalem ablationem omnium formarum; sic autem intelligere ibi Aristoteles non potest, quoniam materia hoc modo nullum indiuiduum constituit, nec magis facit hunc hominẽ, quam hunc equum; sed hoc magis est manifestum, quam vt probatione vlla indigere videatur; itaque necesse est, vt dicamus: intelligendam esse materiam vnam positiue; atqui non est materia per se vna positiue, sed per formam fit vna, quia forma est, quæ facit hoc aliquid, vt ait Aristoteles in 2. contextu libri secundi de Anima; ergo patet non alium esse sensum verborum Aristotelis, quam hunc; vnum numero est, cuius materia est facta vna per formam; quare præcipua ratio huius vnitatis absque dubio forma est, sed Aristoteles constituens tanquam notum, quod forma facit hoc aliquid, solam cõditionem expressit, quam requirit forma, vt hoc munere fungatur, conditio autem est, vt ei famulatus materiæ, in qua existat, suppeditetur; sic autem apparet distincta ratio vnitatis numeralis à ratione vnitatis speciei. *Scoti responsio.* Scotus vero ad hoc idem argumentum respondit, Aristotelem ibi non intelligere materiam partis, sed materiam totius, proinde non ostendi materiam partis esse causam singularitatis, quod se ostendere putarunt Thomistæ. *Ioan. Bacconii responsio.* Eadem fuisse videtur etiam Ioannis Bacconii responsio, qui dixit, Aristotelem nomine materiæ non illam intelligere, quæ est subiecta formæ, sed totum compositum existens, quod ab eo frequenter materia sensilis appellari solet. Sed hæ solutiones non videntur diuersæ admodũ ab ea, qua nos vsi sumus: quoniam materia vna positiue facta per formam, est ipsummet compositum, quemadmodum antea dicebamus: nostra tamen responsio magis exprimit rationem illius dicti Aristotelis, quam horum responsiones, vt consideranti patet. *Ad secundum.* Deinde argumentum sumebant ex Aristotele in contextu 92. libri primi de Cœlo, vbi dicit Cœlum esse formam, & hoc cœlum esse formam cum materia; proinde significare videtur, Cœlum constitui hoc à materia, non à forma. Nos autem dicimus, non eam esse Aristotelis mentem, vt dicat, Cœlum esse formam, & hoc Cœlum per materiam constitui, sed potius denotat, tam Cœlum, quam hoc Cœlum significare formam, diuersis tamen rationibus consideratam: Cœlum enim significat formam vt est forma, & essentia, hoc autem Cœlum denotat formam vt existentem cum materia sensili, & constituentem hoc indiuiduum, cuius duæ sunt partes, forma, & materia, à forma tamen sola constituitur, materia vero est id, quod tanquam subiectum recipit hanc actionem formæ, quam recipit etiam totum compositum, tanquam denominatum: non est tamen hoc ita de Cœlo intelligendum, vt dicamus esse in eo materiam & formam re distinctas, sed solum ratione distinctas, est enim corpus simplex, quod alia ratione dicitur forma, alia ratione materia; fit autem hoc, & distinguitur ab aliis per proprium actum, proinde quatenus est forma, non quatenus est materia; & est forma materiæ mista, quatenus existit cum vtraque conditione, tum formæ, tum materiæ, quemadmodum alio in loco declarauimus. Scotus autem & Ioannes Bacconius aliter respondere videntur, dicendo materiam significare totum compositum existens: sed ea responsio à nostra discrepare non videtur, sicut paulo ante considerabamus. *Ad [...]* Ad Auerroem autem ibi dicẽtem formam esse subiectum vniuersitatis, dicimus eum ita loqui, quia formam considerat, quatenus est forma, & essentia; sic enim est vniuersalis, vt patet. Ob id etiam Aristoteles in contex. illo 12. libri quinti Metaphysic. dicit vnum specie esse illa, quorum ratio est vna, quia sumit formam, prout est rei essentia, quæ solet ratio appellari, sic enim facit vnum specie. *Ad [...]* Ad aliud argumentum dicimus, ea, quæ differunt forma vt essentiam constituente, vtique specie differre; ast illa, quæ distinguuntur per formam vt existentem extra animam, non est necesse vt specie differant: indiuidua namque eiusdem speciei per formas primario distinguũtur, quia distinctas singula formas habent, has autem cum materia mistas insequitur plurium accidentium collectio in singulo indiuiduo, quæ illius indiuidui propria est: & dicere quidem possumus, per talem accidentium collectionem distingui indiuiduum hoc ab illo, non tamen primario, sed secundario; quemadmodum etiam dicere possumus, per risibilitatem differre hominem à brutis, est enim quiddam posterius, quod primariam differentiam insequitur. Ad Aristotelem autem in contextu 28. libri septimi Metaphysicorum, dicimus

dicimus illud idem, quod de contex. 12. libri 5. paulo ante diximus, non esse mentem Aristotelis ibi exprimere primariam rationem distinctionis Calliæ & Socratis, siquidem certum est, nos non per materiam differre, sed id solum respexisse, vt rationem adduceret distinctionis indiuiduorum diuersam à ratione conuenientiæ eorundem: quoniam igitur ibidem dicit eos conuenire in specie, & forma, dicere non debuit, eosdem differre per formas: sed materiam expressit, id est, materiam sensilem, quæ extra animam existit per formam, & est simul conditio, sine qua non existeret forma; quocirca forma est, quæ cum materia existens separat hunc hominem ab illo. Ad postremum argumentum, de quantitate, respondemus, negandam esse propositionem maiorem, nisi addatur, primo: vera enim est si talis proferatur; illud, quo primo posito ponitur singularitas, & distinctio huius indiuidui ab aliis, & quo primo ablato, aufertur, est sufficiens principium singularitatis; absolute autem prolata falsa est, nam etiam risibili posito ponitur homo, & ablato aufertur, nec tamen risibilitas est principium cõstitutiuum hu- A manitatis, propterea quod non primo posito nec primo ablato: vera autem existente maiore falsa est minor, qua dicitur, posita materia cum quantitate terminata ponitur indiuiduum, & ablata aufertur; non primo posita, nec primo ablata, sed primo posita forma actu existente ponitur indiuiduum, & primo ablata aufertur; formam enim existentem insequitur terminatio quantitatis, quæ est quoddam insequens singularitatem, at non constituens; & quamuis per B eam secernatur hoc ab illo, vt quantum à quanto, non tamen vt substantia, à substantia, sed per solam formam: illud autem, quod dicunt, indiuiduum habere à materia, vt neque sit in subiecto, neque de subiecto prædicetur, negandum est, quia est petitio principij; illud enim quod facit vt indiuiduum de subiecto nõ prædicetur, est illud idem, quod facit vt sit hoc, negamus igitur id esse materiam: in subiecto autem non esse competit omni substantiæ, tum vniuersali, tum C particulari; quare à quacunq; sumat indiuiduum hanc conditionem, nihil ad nos; quare hoc argumentum nihil habet efficacitatis.

IACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER

DE COMMVNI RERVM GENERATIONE ET INTERITV.

Propositio dicendorum. Cap. I.

DE communi rerum generatione loquens Aristoteles in duobus libris de Ortu & interitu, imprimis essentiam eius significauit per definitionem illam, generatio est mutatio totius, nullo sensili remanente, vt subiecto eodem; deinde vero in 2. libr. ipsius Generationis causas declarauit: & quamuis eam definitionem tanquam notam proposuerit, vel saltem tanquam leui declaratione indigentem, quum sit definitio nominalis; plures tamen postea ex ea ortæ difficultates ipsam obscuriorem, quam reuera sit, reddidisse videntur, quum multi, vt aliqua sua dogmata tuerentur, sensum Aristot. extorquere ausi sint: D consistit autem potissime difficultas in illa dictione, totum, quum enim dicat totum interire, & totum generari, significare videtur nihil rei corruptæ remanere in genita; attamen contingere videtur, vt in re genita aliquid seruetur, quod prius fuit in corrupta: dubium igitur hac de re ortum est, quod nos in præsentia considerare decreuimus, idque duplex: vnum quidem an aliqua substantiæ pars remaneat; alterum vero an aliquod idem numero accidens. E Quod autem ad substantiales partes attinet, certum est, eas non posse omnes comprehendi ea dictione, totum; quoniam si ita interimi totum intelligeremus, id est, omnes substantiæ partes, oporteret primam quoque materiam interire, & ita interitum esse nihilationem rei, quod quidem dicendum non est: materia igitur excepta, interpretes ad solam formam disputationem direxere, vt sit quæstio, an aliqua sub-

ſtantialis forma ſeruetur in genito, quæ prius fuerit in corrupto: quam quæſtionem aliis quoque verbis protulerunt, quærendo an in generatione ſubſtantiali ad primam vſque materiam reſolutio fiat; hoc enim nihil aliud eſt, quam nullam prorſus formam ſed ſolam materiam remanere. Cum hac autem difficultate aliæ quoque non leuis momenti coniunctæ ſunt, nempe an hæc generationis definitio ad omnia penitus ſublunaria corpora extendatur, an ad aliqua tantum, & an ſolius generationis definitio ſit, an etiam interitus; & demum an generatio vnius ſit alterius corruptio, & è conuerſo, & quomodo id ſit intelligendum. Nos igitur hæc omnia diligenter expendemus, vt mox ad accidentium conſiderationem tranſeamus, ac poſtmodum de cauſis generationis, & interitus, quæ minus difficultatis habere videntur, aliqua dicamus.

Quod plures eſſe poßint ſubſtantiales formæ in eodem compoſito.

Cap. II.

CÆTERVM quia prima quæſtio locum non habet, niſi ſtatuamus, plures ſimul ſubſtantiales formas in eodem compoſito exiſtere poſſe, etenim hoc negato vana redditur diſputatio, quum neceſſarium ſit vna exiſtente forma in compoſito, vt eo intereunte fiat reſolutio in materiam primam; ideo hac de re prius aliqua dicere oportet: quamuis enim ad Metaphyſic. potius quam ad Naturalem hæc diſputatio pertinere videatur; tamen ſi & naturaliter, & ſtrictim tractetur, non inutilis, neque à propoſito aliena eſſe iudicabitur. Quoniam igitur tres eſſe videntur naturalium corporum gradus, qui ſub præſentem conſiderationem cadunt, elementa, miſta inanima & viuentia; de elementis quidem, quod vna tantum forma conſtent, manifeſtum eſt, & à nemine vnquam negatum: ego vero de miſtis quoque inanimatis idem dicendum eſſe arbitror; quandoquidem forma miſti, vt alibi dictum eſt, non eſt addita formis elementorum, neque re ab eis diſtincta, ſed quatuor ipſæ elementorum formæ per miſtionem in eam vnam migrarunt; ideo in miſto inanimato vna tantum forma ineſt, quæ miſtionis forma nominari ſolet, nec diſtinguitur re à formis elementorum. De corporibus igitur inanimatis omnibus, tam ſimplicibus, quam miſtis, ego quidem huius ſententiæ ſum, eorum quodlibet ex prima materia, & vna tantum forma conſtare; diſcrimen autem eſſe ſolum in modo generationis, ſicut alibi declaraui-mus. De corporibus vero animatis diſſentio penitus à negantibus multitudinem formarum in quolibet viuente; credo enim in his ex neceſſitate plures formas ineſſe: primum quidem formam miſtionis, quæ prouenit ex congreſſu formarum elementarium, neque eadem eſt in ſingulis animati corporis partibus, ſed diuerſæ, prout variæ ſunt diuerſarum partium temperaturæ; alia namque eſt forma miſtionis in carne, alia in neruo, alia in oſſe: præter hanc habent animam tanquam formam additam formæ miſtionis, & re diſtinctam ab illa: poſſet etiam conſiderari, an partes animæ ſint in eodem viuente diſtinctæ formæ, an vna tantum, quæ variis facultatibus prædita ſit; ſed hoc à præſenti conſideratione alienum eſt, & ad propoſitum nihil conducit: ſiue enim vna in quolibet viuente inſit anima, ſiue plures; certum eſt, vnum & eundem eſſe earum omnium interitum, ſiue receſſum à corpore, nec fieri poſſe, vt vna ſublata remaneant aliæ; ideo ad alium locum hanc conſiderationem remittemus; ſatis in præſentia eſſe arbitrantes, animam tanquam formam vnam, & formam miſtionis in viuente corpore conſiderare: harum igitur duarum realem diſtinctionem oſtendere multifariam poſſumus. Primum quidem argumento ab ipſa rei natura deducto: forma enim nobilior nobiliorem, & elaboratiorem materiam poſtulat; anima igitur, quæ eſt forma nobiliſſima, non debet hærere immediate in materia prima, ſicut forma elementi, ſed in materia magis elaborata, qualis eſt materia formata formis elementorum, hoc eſt, forma miſtionis, quæ ex eis prouenit. Hoc idem confirmatur argumento ſumpto à motu naturali: in animali enim duo ſunt diſtincti naturales motus; vnus, qui fit ab anima, & progreſſio dicitur, cuius ſpecies ſunt ambulatio, natatio, volatus, & ſi quæ aliæ ſunt; alter vero, qui fit iuxta elementum præualens; ſi enim de turri animal demittatur, deſcendit motu recto ſimplici, quem nemo diceret eſſe violentum, ſiquidem ab interno principio fit, neque eſt minus naturalis, quam ſi terra deorſum feratur, idque aperte aſſerit Ariſtotel. in contextu 27. libri octaui Phyſicorum; hi autem ſunt duo diſtincti, & inuicem pugnantes motus, ergo non ab vno principio fiunt, ſed à pluribus, proinde à pluribus formis, quia omnium naturalium motuũ principium eſt forma; hæc enim proprie natura dicitur, vt alibi demonſtrauimus: hunc autem animalis deſcenſum naturalem attribuere animæ ita vanum eſt, vt nihil vanius eſſe queat, quum potius repugnet animæ, quam eam inſequatur; patet enim, eius principium eſſe grauitatem, quæ eſt cauſa laboris, quem animalia in progrediendo patiuntur, quoniam interna grauitas deorſum trahens repugnat motui animæ; quo fit, vt progreſſio ſit motus violentus corpori animalis, quatenus graue eſt, quamuis ſit ei naturalis, quatenus eſt animatum, vt ait Ariſtoteles in eodem loco. Ob id non eſt admiten-

Elemẽta & miſta inanima vnã tantum formam habent.

In omni viuente plures ſunt formæ.

tendum, id quod aliqui dicunt, animam animalis fungi omnibus muneribus inferiorum formarum, & esse principium omnium naturalium motuum in animali; discensus enim, qui à grauitate prouenit, nō fit ab anima; quum & dormiens animal cadat, & cadauer quoque eodem motu feratur naturaliter. Sumitur etiam ad hoc comprobandum efficax argumentum ex Aristotele in contextu 28. & 29. libri octaui Physicorum, vbi dicit, sola animalia mouere seipsa, quia diuiduntur in partem per se mouentem, & partem per se motam; anima namque est mouens instar nautæ, & corpus instar nauis est motum: quodquidem de inanimatis dicere non possumus, quia non diuiduntur nisi in primam materiam & formam, materia vero neque mouens dici potest, neque per se mota; ratio autem est, quia tam id, quod mouet, quam id, quod moetur, debet esse actu: de mouente clarum est, quia omne agens agit per actum; de motu autem habemus testimonium Aristotelis clarum in quinto libro Physicæ auscultationis, vbi hoc discrimine separat id, quod mouetur, ab eo, quod generatur, quod id, quod mouetur, est actu, id autem, quod generatur, non est actu, sed potestate: quicquid ergo à seipso mouetur, debet habere duos in re distinctos actus, proinde duas formas, ita vt vna sit forma mouens, altera vero materiam informans constituat corpus per se mobile; oportet igitur animal diuidi in animam, & corpus alia forma formatum; secus enim non diuideretur in partem mouentem, & partem per se motam: quod si vtroque officio sola anima fungi diceretur, ita vt sola ratione distinguerentur mouens & motum in animali, vt aliqui dicunt, hoc idem de inanimatis dicere possemus, quod tamen ibi Aristoteles negat, qui omnino vult realem esse debere distinctionem mouentis & moti, si quid debeat mouere sejpsum eo modo, quo animal seipsum mouet. Præterea videmus, non eodem interitu animam & formam mistionis interire: anima enim interit per mortem, quæ est caloris vitalis, atque infusi extinctio; forma vero mistionis interit per putredinem, quæ est eductio caloris elementaris à calore ambientis, duæ igitur distinctæ formæ in corpore viuente sunt anima & forma mistionis. Hoc idem plura accidentia testantur, nam odores & sapores formam mistionis insequuntur, non animam: quum enim in demortua herba, vel planta idem seruetur odor, qui in viuente fuerat, eandem formam insequitur & in viuente, & in demortua; non igitur animam, sed solum formam mistionis. Hæc omnia quisquis bene consideret, negare non audebit, duas in viuentibus distinctas formas; si autem duas simul esse non repugnat rationi, nec quatuor, nec centum repugnabit simul esse in eodem; quare non est neganda in philosophia multitudo formarum in eodem composito. Illud autem, quod maxime huic sententiæ aduersari, & multos mouisse videtur, est, quod qualibet res constituitur, & suscipit esse à forma; vnius autem rei vnum tantum est esse, quare vnius rei vna tantum est forma, non plures; ideo Auerroes quoq; in commentario 63. libri primi Physicorum inquit, quicquid aduenit illi, quod est actu, est accidens; quoniam ergo per formam res fit actu, non potest formæ alia forma superuenire, sed sola accidentia. Nos vero ad hæc facile respondemus; dicimus enim, licet vnius rei vnum sit esse, per hoc tamen non stare, quin eadem res sit & corpus, & mistum, & viuens, & animal, & homo, licet aliud sit esse hominem, aliud sit esse corpus, & cætera, quæ dicta sunt, si enim idem esset esse mistum, & esse hominem, omne mistum esset homo: igitur sano modo intelligendum est dictum illud; vnius rei vnum tantum est esse; quum enim aliud sit esse generale, aliud vero esse speciale, potest vna res habere plura esse generalia; non tamen plura specialia, sed vnū tantummodo; potest enim idem indiuiduum esse & corpus, & animal, & homo, at non potest simul esse homo, & equus: hoc significauit Auerroes libro primo Metaphysicorum, commentario 17. quando dixit materiam prius recipere formas vniuersales, deinde per eas recipere etiam formas proprias, & particulares: quoniam enim forma generalis officio materiæ fungitur; est enim tanquam præparatio materiæ ad recipiendam formam specialem, ideo à sola speciali forma res sumit nomen, & esse; hæc igitur vna tantum esse potest vnius rei, non plures, quia vnius rei vnum est esse. Quamobrem per dictum illud, vnius rei vnum tantum est esse, excluduntur illæ formæ solum, quæ non sunt subordinatæ, nec vna est præparatio ad aliam recipiendam, cuiusmodi sunt formæ hominis, & forma equi, & aliæ speciales formæ; at non excluduntur formæ subordinatæ, quarum sola vltima fungitur officio formæ & perficit omnes alias, quæ cum prima materia constituunt materiam proximam, & propriam ipsi vltimæ formæ, hæc enim alias continet, & vnum tantum compositum constituit, quoniam, vt ait Aristoteles in contextu septimo libri secundi de Anima, ex actu & potestate vnum fit: quando igitur ex prima materia, & omnibus præcedentibus formis constituitur vna quædam materia potestatem habens recipiendi vltimam formam, ex hac, & illis omnibus vnum fit, si verum est dictū illud Arist. ex actu & potestate fit vnum. De hoc igitur vltimo, ac speciali actu loquitur Auerroes in commentario 63. libri I. Physic. quando dicit, quicquid

Obiectio.

Solutio.

Quomodo vnius rei vnū sit esse, & quomodo plura.

quid aduenit ei, quod est actu, accidens est; quum enim talis actus non habeat potestatem recipiendi alium actum, ex illo, & alio actu non fieret vnum; ideo quicquid aduenit actui speciali, est accidens; at formæ generali potest alia substantialis forma superuenire, quia non solum est actus, sed coniunctam habet potestatem ad alium actum, est actus generalis, & potestatem habet recipiendi actum specialem perfectiorem.

Quod aliqua substantialis forma seruari possit in genito, quæ eadem fuerat in corrupto. Cap. III.

De mutua elementorũ mutatione. *De mutatione misti inanimati.*

HIs ita constitutis, ad propositam quæstionem facile est de mutua elementorum inter se mutatione respondere; necesse enim est, resolutionem fieri penitus in materiam primam, si vna tantum in elemento est forma, quoniam hac sublata manet sola materia. In mistis vero inanimatis res non videtur carere difficultate: nam si in misto formæ elementorum non sunt penitus interemptæ, sed manent secundum aliquos gradus; qua de re tunc fusius loquemur, quum de mistione differemus; non videtur fieri prorsus resolutionem in materiam primam, siue mistum in aliud mistum mutetur, siue in elementa dissoluatur, siue ex elementis per mistionem generetur; his enim omnibus modis fit mutatio, non in tota forma, sed in solis gradibus quibusdam formarum elementarium, ita vt aliquibus seruatis, & aliquibus mutatis alia forma fiat, & mutetur species; manet ergo materia cum aliquot gradibus formarum elemẽtarium, proinde non fit resolutio in materiam primam. Attamen si rem diligentius expendamus; dicendum est, in his quoque ad primam vsque materiam fieri resolutionem; quia si gradus formarum elementarium in misto essent aliquid re distinctum à forma misti, & hac interempta, illi cum materia seruarentur, iam misti forma esset addita formis elemẽtorum, quæ manerent post interitum misti: at non ita sese res habet, gradus enim formarum elementarium in misto ab ipsa misti forma non distinguuntur, sed simul iuncti euadunt forma misti, adeo vt præter formam misti nil aliud in misto sit, nisi prima materia; quare si ex eo misto generetur aliud mistum, in eo similiter nil aliud est præter formam propriam, nisi prima materia, quæ sola illam formam præcessit: dicere autem gradus aliquos formarum elementarium, qui sunt in hac forma genita, præfuisse etiam in forma corrupta, nil aliud est, quam considerare illarum formarum conuenientiam & inter se, & cum formis elementorum, quæ modo est maior, modo minor, semper tamen cum distinctione specierum;

A at non est ponere aliquid præter formam genitam, quod præfuerit in corrupto, quum isti gradus non sint aliquid distinctum à forma genita, sed sint illimet, qui per variationem mensuræ, & proportionis euadunt alia forma, & aliam speciem constituunt; sed hoc clarius fiet, quum de mistione agemus. Quod si contendere etiam aliquis velit, hos manentes gradus esse aliquid, quod præfuerit, & ita præter primam materiam aliquid, quod præfuerit, remanere, id meo qui-
B dem iudicio nullius est momenti, quum Aristoteles nunquam dixerit, necessarium esse, vt in substantiæ mutatione omnes substantiales partes præter primam materiam intereant, sed solum dixerit, mutari formam substantialem, quæ rem constituit, & in specie collocat: sic autem sola realitas aliqua formarum elementariũ manere diceretur, at non formalitas; hanc enim mutari necessarium est, & ita speciem variari; quando enim talis est mutatio, vt species varie-
C tur, vtcunque id fiat, ea semper appellatur mutatio substantialis; quemadmodum è contrario non potest dici substantialis mutatio, vbi nulla noua species est facta: parum igitur refert, vtro modo dicamus, dummodo quomodo se res habeat, intelligamus; nihil enim præter primam materiam manet, quod sit re distinctum à forma misti genita, & à forma misti corrupta, sed manent gradus elementares, qui reipsa non sunt ab illis distincti, amissa tamen vna formalitate
D aliam formalitatem subierunt, & aliam speciem constituerunt. In mutatione autem substantiali animatorum, non potest in primam materiam resolutio fieri, quia post viuentis interitum remanet forma mistionis cum prima materia; quare etiam in generatione credendum est generari prius formam mistionis, siue vnam, siue plures, deinde post quandam membrorum statutam formationem animam aduenire: quamuis enim hoc in generatione viuen-
E tis occultius sit, quam in eiusdem interitu, asserendum tamen esse videtur, idem euenire in generatione, quod in interitu satis est considerantibus manifestum. Quod enim post recessum animæ maneat aliquandiu forma mistionis, ostẽditur duobus his fundamentis constitutis: non idem est interitus animæ, ac formæ mistionis; & forma mistionis non potest in toto corpore interire, nisi prius intereat anima. Ratio prioris fundamenti est, quam supra tetigimus, quia du-
F plex in viuente est calor; vnus elementaris, qui est calor temperaturæ; alter vitalis, qui insequitur animam, de quo loquitur Arist. in lib. de Vita & morte, & in 2. de Ortu animalium, cap. 3. vbi aperte distinguit calorem animalium, quem cœlestem & prolificum vocat, à calore elementari, quem appellat igneum, & destructiuum esse dicit, non prolificum: horum autem duo-

D... fu... m... mi... *Dup... calo... Viue...*

rum

rum calorum non potest eadem esse destructio, nam calor elementaris non corrumpitur nisi per putredinem, at corpus animalis non putrescit totum, durante vita animalis; adiectus enim calor vitalis calori elementari magnum reddit calorem, qui non potest educi à calore ambientis; ideo vitalis calor non interit per putredinem, sed eius corruptio mors est: postea vero hoc per mortem extincto, remanet calor elementaris, qui vitali calore destitutus, educitur à calore ambientis, & ita post mortem corpus interit per putredinem. Ex his alterius quoque fundamenti ratio colligitur: non solum .n. distincti sunt horũ duorũ calorum interitus, sed vnus est altero posterior tempore, & illum necessario præsupponit; quoniam enim vterque interitus fit post alterationem præuiam, proinde non subito, sed in tempore; corpus autem non putrescit, nisi post mortem: ideo forma mistionis non interit, nisi post recessum animæ: interitus ergo viuentis, qui vocatur mors, non est resolutio in materiam primam, quia præter materiam remanet in eo forma mistionis eadem, quæ in viuente fuerat. Quod vero aliqui dicunt, in viuentis interitu nullam mistionis formam manere, sed statim generari formam nouam, quæ vocatur forma cadaueris, id nullo pacto admittendum est: neque enim datur forma cadaueris, neque illud, quod nos cadauer vocamus, est vnum per formam aliquam vnam, qua totum informetur, iam omne inanimatum homogeneum est, quum sit proprium animatorum, vt sint heterogenea, & organica, vt in definitione animæ manifestum est; quare inanimati corporis nulla est alia forma, nisi forma mistionis, quæ oritur ex congressu formarum elementarium cum statuta quadam mensura, & proportione, quæ pro specierum diuersitate variatur. Quoniam igitur partium cadaueris non eadem est temperies, quod ex eo manifeste patet, quod nõ simul omnes putrescunt, sed aliæ citius, aliæ serius, variæ etiam in cadauere sunt formæ mistionis, proinde cadauer non est vere vnum corpus, sed est plurium corporum congeries, quorum singulum homogeneum est, & per propriam mistionis formam constituitur, per aliam caro, per aliam neruus, per aliam os, & reliqua: erat quidem corpus vnum, quando erat animatum, quia tunc anima partes corporis omnes continebat, & informabat, & totius veram vnitatem constituebat; sed postea hac forma destitutæ, diuersæ manserunt, neq; aliam habent vnitatem, quam cõtinuitatis, siue contactus, ex qua fit, vt cadauer soleamus appellare vnum corpus; respicimus vero præterea etiam viuens, quod præcessit; quum enim illud fuerit vere vnum, cadauer quoque illius hoc respectu vnum vocare consueuimus, quatenus

A vnius viuentis materia fuit. Illud etiam quod aliqui ad suam sententiam tuendam commenti sunt, vanum prorsus est, & omni ratione caret; dixerunt enim nonnulli ex variis illis cadaueris partibus compositis vnam prodire formam mistionis communem, quæ cadaueris forma appellatur. Sed hoc dicentes, significant se ignorare quid mistio, & quid forma mistionis sit; in mistione enim oportet miscibilia diuidi mutuo in partes minimas, & ita inuicem alterari, vt desinant B esse id, quod erant, & fiant vnum quoddam tertium medium quodammodo inter illa, quod in cadauere non euenit, non enim diuidunt se mutuo in partes minimas caro, & os, & neruus, sed integra manent, nec commisceantur, nec proprias naturas amittunt; caro enim manet caro, & os manet os, & sic reliquæ omnes, nempe ratione solius formæ mistionis; nam si animam spectemus; & officium, quo fungebatur caro, vt inseruiret animæ, hac ratione C non remanet fortasse caro, nisi æquiuoce: quoniam igitur hæ omnes partes integræ manserunt, & proprias singulæ naturas seruauerunt, nulla est facta earum inter se mistio, qua ad vnam omnes naturam redactæ sunt: nulla igitur ibi est vna totius cadaueris forma, sed plures, quæ ex animæ recessu distinctæ manserunt, quæ prius ab Anima in vnum colligebantur; neque aliam assignare causam possumus diuersitatis, ac generationis earum, nisi animam; hæc enim D propter suam nobilitatem pluribus facultatibus prædita est, & apta varias edere operationes, quarum gratiâ natura ipsi varia instrumenta subministrauit, vt ad varias operationes edendas variis instrumentis vteretur, quorum varias esse oportuit temperies, & commistiones elementorum: quoniam igitur animæ gratiâ partes viuentis sortitæ sunt varias formas mistionis, nulla esse potest causa diuersitatis harum partium in cadauere, nisi hæc vna, quod illas E easdem mistionis formas retinent in cadauere, quas prius in viuente obtinebant. Ex his igitur patet, post viuentis interitum formam aliquam substantialem seruari, imo & plures, quæ eædem in viuente præfuerant.

Nonnullorum error.

Solutio difficultatum, quæ ex definitione generationis oriuntur, & ipsius definitionis declaratio.

Cap. IV.

F HÆc, quæ modo diximus, clariora fient, si dubia quædã, quæ ex generationis definitione oriuntur, soluerimus. Primũ quidem difficultatẽ faciunt verba Arist. dicentis generationẽ esse mutationẽ totius; nam si totum interit & totum aliud generatur, quomodo dici potest aliquam formã seruari? Præterea inquit Arist. nullum

1. Dubiũ.

2. Dubiũ.

lum idem subiectum sensile remanere in genito, quod fuerit in corrupto; at cadauer siue vna, siue pluribus formis formatum dicatur, est subiectum sensile; itaque si illæ formæ mistionis etiam in viuēte præfuerunt, remanet idem subiectum sensile, quod Aristoteles negat. Illud quoque omnibus non paruum negotium facessit, quod non datur alicuius rei interitus, qui nō sit alterius rei generatio, vt aperte Aristoteles dixit; generatio autem non dicitur, nisi aliqua noua forma adueniat materiæ; quomodo igitur fit interitus viuentis absque alterius rei generatione? vel; si dicatur cadauer generari, quomodo fit generatio sine vllius substantialis formæ aduentu? iam enim diximus, nullam nouam formam cadaueri aduenire. Prima difficultas apud Zimaram tanti fuit, vt eum dicere coegerit, definitionem generationis non esse nisi generationis elementorum, quum in ea sola intereat totum, & totum generetur, & in primam materiam resolutio fiat; non sic in mistis, quia formæ elemētorum remanent in misto genito, & post misti interitum seruantur; quare definitio illa generationis non amplectitur generationem mistorum: hoc apud eum legere possumus in theoremate vigesimo. Sed hac in re deceptus est Zimara. Aristoteles enim generationem ibi definit amplissime sumptam, quæ omnem & simplicium, & mistorum generationem comprehendat, vt ipse in eius lib. Præfatione expresse proposuerat; quum enim nullam aliam generationis definitionem in iis duobus libris legamus præter illam, quæ in contextu 23. libri primi habetur, dicendum omnino est, eam esse maxime amplam, & communem generationis definitionem; quod etiam exempla, quibus Aristoteles ibi vtitur, testantur; nam & simplicia corpora, & mista indistincte, nominat ad eam definitionem declarandam. Sed res manifesta fiet, si dubium, quod Zimara soluere nequiuit, soluerimus. Dicimus igitur, eam dictionem, totum, in ea definitione sumi coniunctim tantum, non disiunctim; non enim significare voluit Aristoteles ita interire totum, vt omnes partes nulla seruata intereant: quod patet argumento sumpto à prima materia; hæc enim est pars substantiæ totius, nec tamen interit, sed eadem seruatur, attamen oporteret hanc quoque interire, si sensum illum, quem censuit Zimara, verba Aristotelis haberent: sed totum ibi significat integritatem substantiæ cuiusque corporis naturalis, quæ ex omnibus partibus conflata est, sed potissimum constituitur ab vltima forma, quæ omnes alias continet, ideo ab Aristotele in contextu 31. libri 2. Physicorum, forma vocatur totum, quoniam rei integritatem, constituit: quemadmodū igitur interire, ac destrui quaternarium numerū dicimus, si vnitate sub-

2. Dubiū

Primi dubii solutio Zimaræ.

Confutatio.

Error Zimaræ in definitione generationis.

Vera solutio.

A lata maneat ternarius, quoniam destructa est illa integritas, & alia est facta numeri species; ita ex vnius substantialis partis interitu totū compositum interire dicimus, & aliud totum generari, quia fit alia species corporis naturalis: sed quoniam in misto omnes substantiales partes ita sunt ordinatæ, vt quælibet præcedens ad sequentem dirigatur tanquam materia ad formam, & potestas ad actum, proinde dirigitur materia ad formam generalem, & hæc ad for-
B mam specialem, & vltimam, quæ rem in specie collocat; nec potest posterior existere sine priore, prior tamen existere potest sine posteriore: hinc fit, vt sublata forma aliqua generali necesse sit, alias omnes sequentes auferri, vltima tamen auferri possit, manente aliqua alia priore; quamobrem necesse est, vt in omni substantiali interitu pereat forma vltima, quæ specifica dicitur, & alia specifica exoriatur, & sic totum intereat, & aliud totum generetur, id est,
C aliud compositum specie differens ab eo, quod interiit: hunc esse sensum verborum Aristotelis, alia eius verba declarant, quæ in contextu decimo eiusdem libri leguntur, vbi aliis verbis eandem affert generationis definitionem nominalem: quod enim in vicesimo tertio dicit, totum mutari in totum, illud in decimo dicit, mutari ex hoc in hoc; patet autem eam dictionem, hoc, apud Aristotelem significare substantiam compositam, quæ extra animam per se existit a-
D ctu: quare nil aliud in definitione generationis denotare Aristoteles voluit, quam hoc compositum interire, & hoc aliud compositum generari, quod nihil aliud est, quam mutari vltimam formam; hoc enim mutata, etiamsi nihil aliud mutetur, mutari tamen totum dicitur, & fieri aliud compositum. Est etiam trita ac vulgata res in philosophia, generationem & interitum proprie non tribui formæ, sed toti composito, idque ex vltimæ formæ aduentu generari; hoc
E igitur respiciens Aristoteles dixit totum interire, & aliud totum generari: quare manifestum est, definitionem illam generationis æque omni generationi competere, tam mistorum, quam simplicium. Colligimus etiam ex his rationem, cur Aristoteles ibi vti voluerit illa dictione, totum; id enim fecit, vt generationem ab alteratione seiungeret; quoniam in alteratione non mutatur aliqua substantiæ pars, proinde totum integrum manet, mutantur autem sola acci-
F dentia, quæ totum non constituunt, neque eius partes sunt. Secunda quoque difficultas facile tollitur, si bene verba illa Aristotelis intelligamus, neque ea peruertamus, vt aliqui faciunt, qui dicunt esse legendum [*vt subiecto eiusdem*] propterea, quod Græca verba vtramque conuersionem patiuntur; ducti autem sunt hoc argumēto, quod si legamus [*in subiecto eodem*] nugatio est

Sec dub lut.

Err leg in tion ner nu.

tio est in verbis Aristotelis: quandoquidem et-
iam absque illa dictione, eodem, idem sensus
significatur, proinde satis fuisset dicere, nullo
manente sensili vt subiecto. Sed isti dum Græ
ca Aristotelis verba perpendunt, non animad-
uertunt illa hanc conuersionem non recipere;
Græca enim verba sunt [ὡς ὑποκειμένου τοῦ αὐτοῦ]
sed quamuis nos dicere Latine soleamus, sub-
iectum huius, quia voce illa, subiectum, quæ
per se participium est, nos etiam vt nomine vti-
mur; Græci tamen, qui non sumunt partici-
pium, nisi vt participium, non construunt par-
ticipium illud ὑποκείμενον, nisi cum datiuo: qua-
re non dicerent ὑποκείμενον τοῦ αὐτοῦ, si id signifi-
care vellent, quod isti dicunt, sed dicerent,
ὑποκείμενον τῷ αὐτῷ, vt Aristotel. ibi secundum
istos dicere debuisset: patet igitur verba Aristot.
conuersionem illam non recipere. Sed sensus
quoque eam lectionem non patitur: si enim le-
gamus [*non manente vllo sensili vt subiecto eius-
dem*] dictio illa, eiusdem, non potest significa
re nisi eiusdem formæ; at quomodo eandem
formam dicere possumus, si non eadem est for-
ma in vtroque termino generationis, sed alia,
& alia? eorum autem ratio friuola est quia fu-
isset quidem sensus idem verborum Aristotelis,
etiam absque illa dictione, eodem, sed obscu-
rior, ideo ad maiorem declarationem voluit
eam Aristoteles adiicere, sic enim sensus claris-
simus redditur, quo omnis tollitur dificultas;
quum enim nomen subiecti sit relatiuum, & re-
spiciat formam, seu quicquid aliud in subiecto
hærere dicatur, necesse est, dum dicimus subie-
ctum idem, vt ad duas formas subiectum refe-
ramus, & denotare velimus, idem duarum for-
marum esse subiectum; non satis ergo Aristote-
li fuit dicere, nullo manente sensili, quia vt ipse-
met ibi declarat, potest substantialis mutatio
fieri etiam manente aliquo sensili eodem, quod
fuit in corrupto, vt quando in generatione ele-
menti manet symbola qualitas; ideo adiecit
[*vt subiecto*] id est, quod ita maneat, vt sit sub-
iectum formæ acquisitæ, non vt sit accidens a-
liquod rei genitæ; sed vt clarius mentem suam
significaret, adiecit etiam [*vt subiecto eodem*]
scilicet respectu vtriusque formæ, ita vt illud i-
dem, quod subiacet formæ acquisitæ, fuerit et-
iam subiectum formæ deperditæ; reuera enim
in nulla substantiali generatione potest idem i-
ta commune subiectum remanere, nisi sola pri-
ma materia, quæ non est sensilis, resque ita cla-
ra est, vt non sit alicui dubitandum; quod qui-
dem in viuentium mutatione substantiali, in
qua minus notum esse videtur, declarare nunc
libet, vt hoc idem in omni prorsus substantiali
mutatione verum semper esse intelligamus:
moritur animal, & in cadauer mutatur, consi-
derandum est, quænam duæ formæ sint, quas
A huius mutationis terminos statuere debeamus,
ita vt vnam dicamus interire, & alteram gene-
rari; certum est, terminum à quo, qui recedit,
esse animam; terminum vero ad quem, qui ac-
cedit, esse formam cadaueris, hoc est, conge-
riem illam plurium formarum mistionis, quam
antea declarauimus; hanc igitur denotando per
formam cadaueris, dicimus eam in hac muta-
tione locum habere termini ad quem, & huic
nullum aliud subiectum substernitur, nisi pri-
B ma materia; sic ergo tollitur omnis difficultas,
nam remanet quidem cadauer sensile, quod
idem in viuente erat, sed non remanet vt subie-
ctum idem vtriusque termini; nam prius erat
quidem subiectum termini à quo, nempe ani-
mæ, quia forma mistionis in viuente locum te-
nebat subiectæ materiæ, animæ namque sub-
stabat; recedente autem anima, non obtinet
amplius subiecti locum, sed formæ, & termi-
ni ad quem: quod enim nunc vocamus cada-
C uer, illud prius in viuente erat altera pars com-
positi, & materia subiecta animæ; nunc vero
non est amplius materia alicui formæ subiecta,
sed est totum compositum constans ex prima
materia, & forma mistionis; ergo remanet qui-
dem idem sensile corpus, quod in viuente fue-
rat, at non remanet vt subiectum idem vtriuf-
que termini: quamobrem si diligenter conside-
remus, quodnam sit idem commune subiectum *Aliorum*
formæ cadaueris & animæ, nullum inueniemus *error in*
D nisi primam materiam. Alij quoque fuere, qui- *definiti-*
bus difficultatem fecerunt formæ elemento- *one gene-*
rum, quæ constituunt subiectum sensile, ele- *rationis.*
mentum enim est corpus sensile, & in misto ser-
uantur vt subiecti locum tenentes, quo fit, vt in
generatione misti ex alio misto maneat idem
subiectum sensile sub vtroque termino, quia
manent formæ elementorum, proinde elemen-
ta ipsa sub vtraque misti forma: ideo isti hac
moti difficultate aliam adinuenerunt verbo-
E rum Aristotelis interpretationem, quam non
refero, quia nimis obscura, & violenta est, pro-
inde nulla consideratione digna; solum dico,
nullam nobis difficultatem facere debere for-
mas elemetorum, quoniam hæc non consti-
tuunt aliud subiectum sensile nisi elementa, vel
mistum, quando per mistionem ad naturæ vni-
tatem redactæ sunt, sed vtroque modo locum
habent termini, seu à quo, seu ad quem, non
subiecti; illi vero existimantes elementorum
F formas vt elementa constituentes manere in
misto distinctas à forma misti, & illi subiectas, in
laqueos inciderunt, quibus se explicare ne-
quiuerunt: mens autem Aristotelis, & prædi-
ctorum verborum sententia ea est, quam dixi-
mus, & sic intellecta, omnem difficultatem tol-
lit. Non est autem ignorandum, in ea definitio-
ne generationis, verba illa [*nullo sensili rema-
nente*

nente vt subiecto eodem] esse declaratiua præcedentium: quamuis enim ad seiungendam generationem ab alteratione satis fuisset dicere totum mutari in totum; attamen ad id clarius significandum, adiecit Aristotel. [*nullo sensili manente vt subiecto eodem*] scil. vtriusque termini; hoc enim euenit, quando totum mutatur in totum: neque hoc absurdum est in definitione nominali, sicut etiam notare possumus in definitione primæ materiæ in calce 1. libri Physic. & in definitione naturæ in initio libr. 2. vbi ad maiorem declarationem ponuntur verba iden significantia: ideo alium quoque notare possumus eorundem errorem: dixerunt enim generationem definiri ab Aristotele & per subiectum, & per terminum, quum tamen nihil in ea definitione dicatur ab Aristotele de subiecto, nisi negatiue. Soluenda manet postrema difficultas, quomodo in interitu misti dicatur generari cadauer, nulla adueniente noua forma, si eadem cadaueris forma præfuit in viuente, tanquam forma mistionis singulas viuentis partes constituens. Hanc igitur soluentes dicimus, nullam quidem nouam substantialem formam accedere in viuentis interitu, quando cadauer generatur, perinde tamen esse, ac si noua forma accedat; forma enim mistionis in viuente non fungebatur officio formæ, respectu ipsius viuentis totius, sed potius materiæ; sublata autem anima incipit eadem forma mistionis fungi officio formæ, & corpus illud in specie constituere: quod quidem ex eo patet manifestissime, quod specie differunt animal, & cadauer; illud enim species est viuentis corporis, hoc autem misti inanimati; mutata ergo specie factum est aliud compositum & aliud totum, quia si ab vltima forma compositum constituitur, necesse est ex diuersitate vltimarum formarum constituentium varia etiam composita exoriri, & eorum varias esse definitiones; viuens quidem constituitur ab anima, cadauer autem à forma mistionis, & hæc tametsi præfuit in viuente, non tamen ipsum constituebat; quia tunc formæ officio non fungebatur: quemadmodum si mortuo Rege seruus aliquis fiat Rex, is erat prius etiam Rege viuente, at non erat vt Rex, ideo si quærat quispiam, an sit creatus nouus Rex, necne, dicendum absque dubio est, esse nouum Regem creatum mutatumque esse Regem: sic igitur in viuentis interitu eatenus noua forma acquiritur, quatenus quæ prius erat tanquam conditio materiæ substans formæ nobiliori, nunc incipit esse forma, & compositum constituere & imperare: hac itaque ratione dicimus animatum interire, & generari cadauer, & ita totum mutari; res enim ipsa loquitur, & quilibet eam diligenter considerans, deberet veritatem inspicere, & nulla difficultate perturbari. Illud quoque

Tertij dubij solutio.

Quomodo forma cadaueris sit noua forma.

A discrimen in forma mistionis notare possumus, quod dum in viuente est, non est forma specifica, sed communis, & generalis: eadem autem in cadauere euadit specifica, & speciem specialissimam constituit; prius enim in viuente constituebat ipsum sub genere misto, & restringebatur ab anima, tanquam à forma specifica; postea vero quando non amplius ab anima coarctatur, speciem constituit specialissimam, & potest existentiam actu tribuere absque alia forma specifica.

B

Quod eadem definitio sit generationis, & interitus, & quomodo generatio vnius sit corruptio alterius. Cap. V.

VANAM ego quidem semper existimaui quorundam disputationem, an generationis definitio ab Aristotel. tradita competat etiam interitui, multo autem vanius id negare,
C quum Aristoteles apertissime illud affirmet; inquit enim in contextu 23. [*quando autem totum mutetur*] quibus verbis expresse significatur potius interitus, quam generatio; deinde exempla adducens inquit [*ex semine sanguis, ex aqua aer, aut ex aere aqua*] postea vero dicit] *generatio iam hoc tale, huius autem corruptio*] mutatio enim vnius substantiæ in aliam necesse est vt vnius sit corruptio, alterius vero generatio; hoc idem dixerat prius in context. 10. his verbis [*est*
D *enim generatio simplex. & interitus, quando mutatum fuerit ex hoc in hoc*] illa enim dictio, hoc, significat indiuiduam substantiam; dicit ergo vnam substantiam interire, & aliam generari; quare eadem dicta definitio & generationis, & interitus difinitio dicenda est. Quoniam autem huiusce rei ratio consistit in illa propositione, generatio vnius est corruptio alterius, quam legimus in contex. 17. eiusdem libri, non erit ab
E re, si illius propositionis sensum, in quo plurimi decepti sunt, aliquantum consideremus: certum est Aristotelem loqui de generatione & interitu compositi; hoc enim proprie dicitur generari, & interire, non forma, neque materia; ideo dictum hoc duobus nititur fundamentis; Vnum est, quod prima materia non potest nuda existere sine vlla forma; ratio autem huius est, quia si materia existeret sine vlla forma, sequeretur id, quod, non est actu, esse actu, imo & dari ens aliquod quod non esset vllum ens; ex hoc priore
F fundamento infertur, vnius rei interitũ esse necessario alterius rei generationem; quum enim interitus fiat per formæ recessum, necesse est forma recedente vt alia forma adueniat, si materia sine forma existere nequit: alterum vero fundamentum est, quod duæ formæ specificæ non possunt simul esse in eadem materia; & huius ratio est, quia non potest aliqua res esse simul

sub

A sub diuersis vltimis speciebus categoriæ substantiæ, vt non potest aliquid esse simul homo & equus, neque esse simul aer & aqua; ex hoc autem posteriore fundamento infertur generationem vnius esse necessario alterius interitum, nam vna adueniente forma, aliam recedere necesse est; ideo dici solet, naturam primario generationem velle, secundario autem interitum, quia non potest rem aliquam generare, nisi aliam interimat. Ex his etiam rationem B colligimus, cur dictum illud Aristotelis, quum de substantiis semper verum sit, non sit tamen semper verum de accidentibus, quod Aristoteles ipse asserit in contextu 20. illius libri primi, ratio namque est, quoniam duo prædicta fundamenta in formis accidentalibus locum non habent; quoniam enim ab his materia non recipit esse, sed iam actu est per formam substantialem, ideo potest accidens aliquod recedere à subiecto; C sine alicuius accidentis aduentu, quod euenit, quando accidens non habet contrarium, eiusmodi est lumen; recedit enim lumen, & nullum aliud accidens illi materiæ aduenit: possunt etiam plura accidentia specie differentia hærere simul in eodem subiecto, idem enim potest esse dulce & album simul, quare non est necessarium vt vno adueniente alia eiusmodi recedant: in solis ergo substantiis necessitatem habet hæc Aristotelis propositio, generatio vnius est interitus alterius, & D interitus vnius est alterius generatio; & intelligitur de generatione & interitu compositi, quod ab Aristotele in definitione generationis hoc, seu totum vocatum est. De hac autem propositione quæritur an ita sit intelligenda, vt vna & eadem numero sit mutatio, quæ dicatur huius rei esse interitus, & illius generatio, an potius duæ sint mutationes; nec satis liquet, vtrũ duorum sit asserendum: nam si vna esse mutatio dicatur, ergo contrarium erit idem suo contrario; E interitus enim est generationi contrarius: si vero duæ, ergo vna est altera, quare corruptio vnius non est generatio alterius. Videntur omnes dicere, duas esse mutationes, non vnam. Ad obiectionem vero aliqui dicunt, propositionem Aristotelis ita esse intelligendam, generatio vnius præsupponit alterius interitum, seu insequitur alterius interitum: alii vero rem diligentius considerantes, & videntes eodem momento vnam formam recedere, & alteram ad- F uenire, dixerunt interitum non præcedere tempore generationi, sed natura, & è contrario generationem præcedere interitui ratione scopi, & intentionis naturæ; quoniam natura præcipue vult generare, nec alio consilio interimit, nisi vt aliam rem generet; per hæc tamen non stare, quin tempore simul sint generatio vnius, & corruptio alterius, idque respicientes alii, dixerunt vtendum esse verbo, comitari, generationem enim vnius rei comitatur interitus alterius rei, ita vt hic sit sensus propositionis Aristotelis, generatio vnius rei coniunctum habet alterius rei interitum, & interitus vnius rei coniunctam habet alterius generationem. Ego vero hæc omnia vana esse existimo, & eos omnes esse deceptos in eo, in quo consenserunt, quod duæ sint mutationes, non vna; puto enim vnam numero esse mutationem, quæ duorum terminorum respectu dicatur interitus vnius, & alterius generatio: si enim ignis in aquam agens, eam mutet in aerem, erit interitus aquæ, & generatio aeris, vna tamen erit mutatio, & facta ab vno & eodem agente, & per vnam & eandem actionem, etenim ignis calefaciẽs vertit aquam in aerem; ab vno autem, quatenus est vnum, non prouenit nisi vnum; & reuera ita se res habet; omnis enim motus, & omnis mutatio est à termino ad terminum, nec fieri potest, vt aliqua detur mutatio, quæ duobus terminis conclusa non sit; neque per hoc stat, quin vnus sit transitus ab hoc termino ad illum, isque dicatur simul esse vnius termini amissio, & alterius acquisitio, & hoc negare mihi quidem fatuum esse videtur: conspici autem potest manifestissimum in motu locali; nam si descendat lapis de summa turri ad imam, transit à loco ad locum, & vnus numero est motus, qui dicitur recessio ab altero loco, & accessio ad alterum; nec solum est vnus, sed etiam simplex, qui in plures resolui non potest; patet enim omnes in eo conditiones inesse, quæ ad vnitatem motus numeralem requiruntur; est enim vnius mobilis, & in vno tempore, & per spatium vnum, & à motore vno: quod igitur de motu locali negare non possumus, id de aliis motibus inficiari vanum est; itaque si mutetur aqua de frigore in calorem, vna numero est calefactio, & vnus numero motus, & quia alteratio vocari potest modo aliquo etiam generatio (vt dicunt) secundum quid, idem numero motus est interitus frigidi, & generatio calidi; cur ergo non idem dicendum est de mutatione substantiali? vna enim est mutatio aquæ in aerem, quæ est aquæ interitus, & aeris generatio. Ad argumentum autem antea adductum in promptu est responsio; nam ex ipsismet Aristotelis verbis in hac propositione desumitur, & consistit in illis dictionibus, vnius, alterius nam est quidẽ contrarius interitus aquæ generationi eiusdẽ aquæ, proinde non potest eadẽ numero mutatio esse simul eiusdem rei & generatio, & interitus; attamen eadem numero mutatio interitus aquæ, & alterius rei generatio absque vlla absurditate esse potest: sic etiam de contradictoria oppositione, quæ maxima omnium est, dicere Aristoteles solet, negationem enim affirmationi opponi ait contradi-

Confutatio & vera sententia declaratio.

Difficultatis solutio.

tradictoriè; non tamen quamlibet cuilibet: sed eiusdem de eodem, & secundum idem, huic enim affirmationi, homo est animal, hæc negatio non opponitur, lapis non est animal, imo neque huic, Æthiops est albus, opponitur hæc, Æthiops non est albus, nisi secundum easdem partes intelligantur; quum ergo dicat Aristoteles interitum vnius, & generationem alterius, nulla in his est contrarietas, quare eadem mutatio respectu diuersorum est generatio, & interitus simul,; vna enim est mutatio realiter, quæ variis rationibus & generatio, & interitus appellatur: hæc autem rationis diuersitas oritur ex vtriusque termini duplicitate; iam enim aliâs diximus, cùm qualibet substantiali forma esse coniunctam alterius formæ priuationem, quia esse vnius rei, est coniunctum cum alterius rei non esse, & cum potestate ad illud; quando igitur ex aqua fit aer, terminus à quo duplex est, esse aquæ, & non esse aeris, sic etiam terminus ad quem duplex est, esse aeris, & non esse aquæ: illa igitur mutatio, quum vna sit, generatio dicitur, quatenus est de non esse aeris ad esse aeris, & dicitur interitus, quatenus est de esse aquæ ad non esse aquæ: at quia cuiusque rei nominatio sumitur à positiuo, non à priuatiuo, scilicet à forma, non à priuatione coniuncta, ideo mutatio illa dicitur aquæ in aerem, & ita duo termini positiui exprimuntur, quorum vnius est generatio, alterius vero interitus: ita enim loqui Aristotelem manifestum est in declaranda generationis definitione prædicta. Non est igitur dicendum, vt aliqui dicunt: duas esse distinctas numero mutationes, generationem vnius, & interitum alterius, vnam tamen & eandem specie, quatenus vtraque continetur sub mutatione substantiali; sed potius dicendum est, vnam esse numero mutationem, quæ duabus rationibus & generatio, & interitus dicitur; Aristoteles autem vna definitione vtramque complexus est, quia realem conuenientiam respexit. quæ est vna numero mutatio, non differentiam rationis, qua distinguuntur: quoniam enim secernere volebat mutationem substantiæ ab alteratione, eam definiuit tanquam vnam, nam reipsa vna est, dixitque esse mutationem totius, seu totius in totum; postea vero significare volens comprehendi hac definitione & generationem, & interitum, dixit, est huius generatio, illius vero interitus: quod si vtramque definire vellemus, quatenus differunt ratione, diceremus generationem esse mutationem de non esse ad esse, interitum vero esse mutationem de esse ad non esse, sed hoc ibi Aristoteles, vt per se manifestum, exprimere neglexit.

A *Dubia aduersus ea, quæ dicta sunt, & eorum solutio. Cap. VI.*

HÆc, quam declaraui, est huiusce rei veritas, & sententia Aristotelis, vt ego arbitror: quæ manifestior reddetur, si quasdam difficultates soluerimus; omnium enim solutio ex iis, quæ dicta sunt, colligi facilè potest. Prima 1. difficultas est: in interitu animalis nihil generatur, quia nulla noua forma acquiritur, siquidem B forma cadaueris est illa ipsa forma mistionis, quæ in viuente præfuit; ergo datur alicuius corruptio, quæ nullius est generatio. Secundo 2. ex comparatione generationis cum aliis speciebus mutationis sumitur argumentum tale: vt se habet accretio ad imminutionẽ, ita generatio se habet ad interitũ, sunt. n. hæ inter se contrariæ mutationes, sicut illæ inter se; atqui accretio vnius non est imminutio alterius; ergo neque generatio vnius est corruptio alterius: C sic etiam ab alteratione argumentari possumus, nam calefactio vnius non est refrigeratio alterius: sic etiam à motu locali, quoniam ascensio vnius non est alterius descensio. Tandem oritur dubium ex misti generatione 3. ex elementis: vel enim in misto remanent formæ elementorum, vel non remanent; si remanent, ergo generatio misti non est alicuius corruptio: si vero non remanent, ergo generatio vnius non est alterius corruptio, sed potius, D plurium. Ad primam difficultatem sumenda est responsio ex iis, quæ antea dicta *Sol. pri.* sunt: negamus enim id, quod assumitur, animalis interitum nullius generationem esse, nam dicimus esse generationem cadaueris, hoc est, misti inanimati, sicuti prædiximus quum autem obiicitur, nullam nouam formam produci, iam diximus, hoc non omnino verum esse, nam forma mistionis ea ratione produci dicitur, quatenus incipit fungi offi- E cio formæ, quum prius functa esset officio materiæ; prius enim non constituebat compositum, neque illi nomen largiebatur; postea vero incipit fungi officio formæ, quod ex eo patet, quia specie differunt cadauer, & animal. Ad secundam neganda est similitudo, *Sol. secu.* quamuis enim aliqua ratione sint similes, vt quatenus sunt mutationes contrariæ, tamen non sunt in omnibus similes, habent enim potissime discrimen illud, quo dissidet generatio F à motu; nam de generatione verum est dictum Aristotelis, at non de motu, quemadmodum manifestum est in iisdem mutationibus, à quibus dubium sumebatur, nam si considerentur, non vt motus, sed vt generationes; eis propositio Aristotelis accommodabitur, vt si calefactio sumatur vt generatio calidi, eadem mutatio dicitur etiam corruptio frigidi; sic etiam si accre-

si accretio sumatur vt generatio maioris quantitatis, eadem erit interitus quantitatis minoris; verum si considerentur vt motus; non potest idem motus esse simul duo contrarij motus, vt in dubitatione dicebatur: ratio autem huius discriminis est, quoniam licet in hoc conueniant generatio, & motus, quod sunt de positiuo in positiuum tamen in eo differunt, quod motus est de positiuo, quatenus est positiuum, generatio autem est de positiuo, non quatenus est positiuum, sed quatenus habet coniunctum priuatiuum, nam terminus à quo primarius generationis hominis est priuatio formæ hominis; terminus autem à quo secundarius eiusdem generationis est semen; hinc autem patet, vtrumque terminum generationis esse duplicem; proinde in omni generatione quatuor terminos in considerationem cadere, quo fit, vt variis rationibus eadem mutatio dici possit & huius generatio, & illius corruptio; termini autem motus sunt ambo simplices, ac per se positiui, est enim omnis motus de subiecto in subiectum, vt ait Aristot. in 5. libr. Physic. auscultat. id est, de positiuo in positiuum, absque vlla consideratione termini priuatiui: quocirca locum in motu non habet ea duplex consideratio, quæ locum habet in generatione, quum duo tantum termini in considerationem cadere possint; quo fit, vt non possit eadem mutatio esse simul duo contrarij motus, quia hoc dato, idem secundum idem esset duo cõtraria simul, seu esset sibimet contrarium, quod ne imaginari quidem possumus. Ad postremum dubium dicimus, formas elementorum quatenus formæ elementorum sunt, non seruari in misto, proinde elementa eatenus interire, quatenus desinunt esse id, quod erant; quare generatio misti est elementorum interitus. Quod vero dicebatur, generationem vnius hoc pacto esse interitum plurium, hoc nihil refert: quia non ideo dixit Aristotel. vnius & alterius, vt singularem numerum denotaret, ad excludendum pluralem, sed vt realem terminum significaret siue vnum, siue plures; quare non negat ex interitu plurium posse generari vnum, & è contrario posse ex interitu vnius plura generari, quod euenit in dissolutione misti: hæ namq; omnes mutationes sub hac propositione comprehenduntur, generatio vnius est corruptio alterius, & corruptio vnius est alterius generatio. Quod igitur vera sit hæc propositio, & quomodo sit intelligenda, ex his, quæ hactenus diximus, manifestum est: vnde etiam patet ratio, cur definitio generationis ab Aristotele adducta interitum quoque complectatur; ratio enim est, quoniam eadem numero mutatio & generatio, & interitus dicitur, respectu diuersorum.

An idem numero accidens poßit in genito remanere, quod fuerit in corrupto, contraria aliorum sententiæ, & eorundem argumenta.

Cap. VII.

HActenus in generatione & interitu formas substantiales considerauimus, restat vt accidentia quoque consideremus; & magnum illud dubium soluere nitamur, an in substantiali mutatione possit in genito aliquod accidens seruari, quod idem numero fuerit in eo, quod interiit. Hac de re contrariæ extiterunt philosophorum sententiæ: alij namque penitus negarunt, posse aliquod idem numero accidens in genito remanere, inter quos Petrus Pomponatius in lib. suo de nutritione, & accretione efficaciter hanc sententiam tuetur; nitutur autem hi potissimum hoc argumento: si idem numero accidens remanere dicatur, alterum duorum absurdorum sequi necesse est, aut accidens idem numero migrare è subiecto in subiectum, aut omnia accidentia immediate hærere in prima materia: nam si subiectum accidentis esse dicatur totum compositum, quod ex materia & forma constat, certe fit accidentis migratio, mutato enim composito subiectum accidentis mutatur; quare idem numero accidens migrat è subiecto in subiectum, quod ab omnibus philosophis impossibile esse censetur: quod si ad vitandam migrationem dicamus, subiectum accidentis non esse totum compositum, sed solam materiam, in aliud absurdum incidimus, quod facimus accidentia omnia hærere immediate in materia prima, quod Aristot. aduersatur, qui in context. 24. libr. 1. de ortu, & interitu inquit, accidentia habere subiectum sensile, & in context. 8. septimi Metaph. inquit, materiam prius recipere formas substantiales, postea vero accidentales; quare existimauit subiectum accidentis esse compositum constans ex materia, & forma substantiali. Auerroes quoque in Comment. 63. 1. Phys. hoc discrimen statuit inter formas substantiales, & accidẽtia, quod subiectum formarum est ens potestate; subiectum autem accidẽtium est ens actu: vult ergo formas substantiales inhærere in materia prima, accidentia vero non in materia, sed in composito, quod ex materia & forma constat. Econtrario autem illi dixerunt, posse idem numero accidens seruari in genito, quod fuerit in corrupto: quam sententiam & testimonio sensus, & ratione, & auctoritate Arist. comprobarunt; sensus enim iudicat eandem numero figuram, & eandem cicatricem manere in cadauere, quæ in viuente fuit, eaq; est omnium hominum communis opinio. Ratio quoque id confirmat, nã si in cadauere alia est cicatrix, non illa-

Pomponatij opinio.

Argumentum Pomponatij.

Aliorum cõtraria opinio.

illam et, quæ in viuente fuit, dicendum est, à quonam agente fuerit impressa, oportet enim in puncto temporis impressam fuisse cadaueri, quod ne imaginabile quidem est; quum præsertim nullum appareat agens, à quo imprimi potuerit. Aristoteles quoque in contextu 24. primi de ortu & interitu affirmat, in mutatione aquæ in aerem seruari eandem perspicuitatem, & eandem humiditatem, & aperte fatetur posse in genito aliquod idem sensile accidens remanere, solum autem negat remanere posse vt obtinens locum subiecti; & in context. 34. lib. 2. inquit, in elementis symbolam qualitatem habentibus, faciliorem esse mutationem, propterea quod symbola qualitas eadem manet in genito, quæ fuit in corrupto. Hanc sententiam plures sequuti sunt, Gregorius Ariminensis in secund. Sentent. distinct. 12. quæstion. 2. articul. 2. & Marsilius, & Buccaferreus in libro primo de generatione. Patet igitur vtramque opinionem maximis vrgeri difficultatibus, & in iis soluendis alij plurimum laborarunt: Pomponatius enim in libro suo prædicto volens hæc, quæ à secunda secta adducta sunt, soluere, se tamen explicare non potuit, & multa vana dicere coactus est, quæ non sunt digna consideratione, neque est in iis tempus conterendum; nam cuique ea legenti manifestum fiet, vel deserendam esse eius sententiam vel melius contraria argumenta soluenda. Marsilius vero & Buccaferreus prædictum argumentum considerantes, quo alterum duorum absurdorum inferebatur, vel accidens migrare de subiecto in subiectum, vel accidentia omnia inhærere immediate in materia prima, migrationem accidentis confessi esse penitus impossibilem, vt eam evitarent, negarunt alterius consequentis absurditatem, & dixerunt accidentia immediate inhærere in prima materia, tanquam in communi subiecto omnium formarum tam substantialium, quam accidentalium. Ad Aristotelem autem dicentem accidentia habere subiectum sensile, & ad Auerroem dicentem accidentia habere subiectum ens actu, dixerunt, eos ibi loqui de subiecto denominationis, non de subiecto inhærentiæ; compositum enim esse accidentium subiectum denominationis, at primam materiam esse eorundem subiectum inhærentiæ. Ad illud autem, quod ab Aristotel. dicitur in septimo Metaphysicorum, de ordine in formis à materia recipiendis, dixerunt, eum esse ordinem recipiendorum, non ordinem recipientis: quod enim ad materiam attinet, ipsa æque apta est recipere immediate formam accidentalem, atque substantialem, sed formæ ipsæ recipiendæ hunc ordinem postulant; forma namque substantialis præcedit natura accidentalem, & forma accidentalis præsupponit receptam substantialem: & hæc causa est, cur subiectum nominationis, cui accidentia attribui solent, sit totum compositum, quia forma accidentalis recipitur post receptam substantialem; at verum subiectum, in quo immediate recipiuntur omnes formæ tam substantiales, quam accidentales, est prima materia. Hæc sunt præcipua, quæ de hac re ab aliis dicuntur, breuiter tunc à me relata, alia namque plura in prolixis disputationibus legere quisque potest.

Aliorum responsio ad argumentum Pomponatij.

Confutatio opinionum aliorum. Cap. VIII.

In hac summa difficultate ego puto, falsam omnino esse priorem sententiam, alteram autem veriorem; standum enim est testimonio sensus, qui iudicat idem numero esse accidens, quod in genito remanet, & prius fuit in corrupto, idque inficiari pertinacis prorsus hominis esse videtur: defensionem tamen, qua posterior secta vtitur, approbare minime possum; quum enim soluendum sit illud aliorum argumentũ, quo inferebãt, vel accidens migrare de subiecto in subiectum, vel in prima materia immediate inhærere, illi quidem recte responderunt negando falsitatem posterioris membri admissa falsitate prioris, nempe dicendo impossibilem esse accidentis migrationem de subiecto in subiectum, sed accidentia omnia in prima materia tanquam in subiecto inhærere, proinde remanente eodem accidente in re genita nullam fieri migrationem, quum idem accidẽtis subiectum remaneat, nempe eadem portio primæ materiæ. Sed quia huic sententiæ refragari videbantur Aristotelis, & Auerrois verba variis in locis, isti ad soluendam omnem difficultatem vsi sunt duabus distinctionibus, quarum neutram ego probare possum, quum per eas difficultas hæc non tollatur. Prior enim distinctio subiecti in subiectum inhærentiæ, & subiectum denominationis, seu attributionis, vera quidem per se est, sed ad rem non pertinet: nam quando Arist. & Auerroes dicunt accidentia habere subiectũ sensile, & ens actu, id dicunt ad distinguenda accidentia à formis substantialibus, quæ non habent subiectum sensile, neque ens actu; attamen per hanc illorum distinctionem non secernitur accidens à forma substantiali, siquidem tam accidentia, quam formæ similiter secundum eos inhærent primæ materiæ, tanquam subiecto inhærentiæ, & habent tum compositum vt subiectum denominationis, seu attributionis; forma enim lapidis inhæret quidem in prima materia, non tamẽ forma materiæ nominatur, sed forma lapidis; quod idem de omnibus formis substantialibus notare possumus, quælibet enim attribuitur composito, non primæ materiæ: itaque si Arist.

Aristot. & Auerroes dicentes accidentia habere subiectum sensile, & ens actu, intelligunt subiectum denominationis, non separant per hoc, vt separare volunt, accidentia à formis substantialibus, quum ipsæ quoque habeant subiectum denominationis ens actu, & sensile, quia omnis nominatio fit ab actu, & ipsamet materia nomen sumere solet ab actu, quem recipit. Altera vero distinctio est prorsus reiicienda; dum enim dicunt, ordinem esse formarum recipiendarum, at non materiæ recipientis, in duobus peccant: quia dictum hoc tum falsum est, tum etiamsi admittatur, difficultatem non tollit: falsum enim est, quia nihil est frustra in natura, nec datur aliquid potens pati, vel fieri, quin detur etiam agens potens illud facere, & è conuerso; quare non datur receptiuum sine receptibili, nec receptibile sine receptiuo, sed est summa consonantia in rebus naturæ, quæ nihil patitur esse frustra: ergo si in formis est hic naturalis, ac necessarius ordo, vt prius recipiendæ sint substantiales, posterius vero accidentales, necesse est, eundem concedere ordinem etiam in materia recipiente, vt prius appetat recipere formas substantiales, postea vero accidentales; idque est etiam maxime consentaneum naturæ primæ materiæ, id enim quod materia appetit, est esse actu; non fit autem actu nisi à forma substantiali, hanc igitur prius ac magis appetit: oportet enim (vt modo dicebamus) materiam ita formarum receptionem appetere, vt formæ ipsæ aptæ sunt recipi, at non sunt aptæ recipi, nisi hoc ordine, vt prius recipiantur substantiales, deinde accidentales; ergo eodem ordine debet materia appetere earum receptionem, quocirca idem est ordo formarum recipiendarum, ac materiæ recipientis. Pæterea etiamsi admittamus ordinem hunc esse in formis tantum recipiendis, non in materia recipiente, per hoc tamen præsens difficultas non tollitur, vi illi eam tolli arbitrantur; putant enim si is ordo in ipsa materia statuatur, non esse amplius materiam subiectum immediatum accidentium, quod ipsi omnino tueri contendunt, attamen idem sequitur etiam posito ordine in formis recipiendis; quia si in his est hic necessarius ordo, vt formæ accidentales non possint immediate recipi in materia nuda, sed requirant receptas prius formas substantiales; ergo subiectum in quo inhæreant, requirunt constans ex materia, & forma substantiali, proinde in composito immediate inhærent, non in prima materia. Quum igitur ita manifestus in formis hic ordo sit, vt negari nequeat, nec possit etiam negari in materia recipiente; aliam defensionem adducere oportet, & alia ratione ostendere, quomodo hic ordo tum formarum recipiendarum, tum materiæ recipientis non tollat, quin subiectum immediatum omnium formarum tam substantialium; quam accidentalium sit ipsamet prima

A materia, quod quidem nos præstare pro viribus enitemur.

Declaratio veritatis, ac difficultatis solutio. Cap. IX.

VT hac in re veritas cognoscatur, statuendum ante omnia est illud, quod apud Arist. legimus in contextu 55. lib. 1. de ortu & interitu, & fusius in 9. Metaphysic. potestatem patiendi, quam nostri potentiam passiuam appellant, esse
B primæ materiæ propriam, neque alicui competere nisi per illam; ideo in illo context. 55. Arist. inquit, si daretur calor à materia separatus, is nihil vtique pateretur; præter materiam igitur nihil patitur per se, sed quiquid patitur, per materiam patitur; quare forma non est per se patibilis, sed quatenus est in materia; & ipsum quoque compositum patitur quidem, ac recipit, non tamen quatenus ex materia & forma constans, sed solum quatenus habet materiam:
C quapropter iure Aristotel. 7. Metaphysic. context. 8. dixit, materiam esse subiectum omnium categoriarum, quum solius materiæ officium sit recipere, & pati. Cæterum etsi materia est subiectum omnium formarum tam substantialium quam accidentalium, negari tamen non potest, eam esse aptam eas recipere ordine quodam, ita vt eo ordine perturbato non reciperentur: prius enim recipit substātiales formas, postea accidentales, & inter substantiales vnam
D prius, quam aliam; aliquæ enim sunt, quæ vt recipiantur, requirunt alias prius receptas, vt anima non recipitur in materia, nisi prius formata formis elementorum, & inter ipsas quoque animæ partes aliquis est necessarius ordo, qui à nobis alio in loco opportunius considerabitur: hoc autem eodem ordine, quo formæ sunt aptæ recipi, ipsa quoque materia est apta eas recipere, nec minus est recipientis ordo, quam recipiendorum, sicut antea aduersus alios dicebamus.
E Per huius tamen ordinis constitutionem non stat, quin proprium materiæ sit pati, & ipsa sola sit receptaculum omnium formarum: itaque dicere cogimur ad omnem tollendam difficultatem, aliud esse subiectum recipiens, aliud esse conditionem illi necessariam ad recipiendum; forma enim substantialis est quidem conditio necessaria materiæ ad recipiendas formas accidentales, at non ob id est subiectum recipiens, nec pars recipientis; quod quidem etiam in aliis
F notare possumus, qualitas enim non recipitur in materia, nisi post receptam quantitatem, quantitas tamen non fungitur officio recipientis, sed est solum conditio necessaria ad recipiendam qualitatem; sic igitur forma substantialis est necessaria materiæ conditio, si debeat materia recipere formas accidentales, sola tamen materia est subiectum recipiens; ideo manens in cadauere cicatrix, quæ in viuente fuerat, non migrat de subiecto in subiectum, quia manente

Aliud est subiectū recipiēs, aliud est conditio necessaria ad recipiendum.

O eadem

eadem portione primæ materiæ, quæ est prima radix omnis receptionis, non dicitur mutatum subiectum; sed si idem accidens ad aliam materiæ portionem transiret, illa vtique esset migratio, quam philosophi omnes imposibilem esse existimarunt; ea enim non aliter est intelligenda, quam cum transitu ad aliam portionem primæ materiæ. Possumus autem ad hoc comprobandum vti tali ratione: illud est subiectum inhærentiæ omnium accidentium, de cuius potētia educitur quodlibet accidens; atqui omnia accidentia, quæ generantur, educuntur de potentia solius materiæ, non de potentia compositi vt ex materia & forma constantis; ergo sola materia est subiectum, in quo accidentia omnia inhærent: maior clara est eo fundamento constituto, quod formæ in materia inhærentes educuntur de materia, non inducuntur, quod in philosophia Aristotel. omni prorsus dubio caret, vel saltem id nemo inficiabitur, de quo subiecto forma aliqua educi dicatur, in eadem etiam inhærere: minor sic probatur: ignis calefacit aquam, & ita calorem educit de potentia ad actum; vel igitur de potentia aquæ prout est aqua, vel de potentia solius materiæ, quæ in aqua inest; non primum, quia dicere aquam, quatenus est aqua, est ducere ratione formæ aquæ, qua aqua est, hæc autem repugnat calori, ac renititur calefacienti, quia calor inimicus est naturæ aquæ, ergo nullam habet naturalem aptitudinem recipiendi calorem, sed hanc habet solam materia, quæ est apta recipere omnes formas tam substantiales, quam accidentales. Sed obiiciet aliquis, quomodo igitur forma aquæ dici potest conditio necessaria materiæ ad recipiendum calorem, sicuti paulo ante dicebamus? recipit enim aqua calorem, nec reciperet nisi materia illa iam haberet formam substantialem; non habet autem aliam, quam formam aquæ; hæc igitur tum inimica est calori, tum est conditio necessaria materiæ ad recipiendum calorem, quæ videntur implicare contradictionem. Ad hoc dicimus, aliud esse subiectum recipiens accidentia, aliud esse causam à qua accidens producitur, vel emanat: calor non consequitur quidem naturam aquæ vt causam, quum ab externa causa producatur, habet tamen in aqua subiectum receptiuum ipsius; materia enim, quæ est in aqua, est per se receptiua caloris, sicuti omnium aliarum formarum: sed quia non potest recipere formam accidentalem, nisi prius receperit substantialem, forma aquæ hanc operam præstat, vt absolute est forma, non vt aquæ forma; quum enim quælibet portio materiæ sit æque apta recipere omnes formas, ideo omne corpus mundi huius inferioris est capax caloris vel vt amici, vel vt inimici, hoc enim est illi necessarium propter materiam, quam habet: vt igitur materia possit calorem recipere, satis ei est quælibet forma specifica, etiamsi calor sit illi formæ inimicus, quælibet enim forma quatenus materiam perficit, & eam reddit ens actu, facit etiam receptiuam & caloris, & frigoris quatenus subiectum recipiens, recipere autem cogitur ab agente externo, etiamsi forma substantialis, quam habet, tali accidenti repugnet. Potest etiam hæc sententia confirmari auctoritate Aristotel. in prædicto context. 8. septimi Metaphysicorum, vbi duo dicit: primum enim inquit, materiam esse subiectum omnium categoriarum, proinde receptiuum omnium formarum tam substantialium, quam accidentalium, & per hoc ipsius materiæ naturam describit: deinde vero dicit, materiam prius recipere formas substantiales, postea accidentales: priore igitur dicto significat accidentia omnia in prima materia inhærere, proinde materiam esse per se eorum omnium subiectum inhærentiæ; si enim hoc non per se materiæ competeret, definiretur ibi materia per accidentalia: altero autem posteriore denotat, formas substantiales esse conditionem necessariam materiæ ad recipiendas accidentales, non esse tamen subiectum recipiens, quoniam recipiendi officium iam ipsi materiæ attribuerat. Sed aduersus hunc ordinem dubitare quispiam posset: forma enim substantialis non educitur de materia, nisi post præuiam alterationem, ergo non minus requirit receptas iā formas accidentales, quam ipsæ accidentales requirant receptas substantiales; non est ergo in receptione formarum necessarius ille ordo, quem ibi Aristotel. ponit, nempe vt prius formæ substantiales, quam accidentales in materia recipiantur. Ad hoc dicimus, aliud esse receptionem formæ in materia, aliud esse eius productionem, seu eductionem: forma substantialis pro sui inhærentia in materia non requirit inhærentiam formæ accidentalis, sed solum pro sui eductione de materia requirit formas accidentales vt præparationes: at forma accidentalis præsupponit pro sui inhærentia inhærentiam formæ substantialis, quod quidem in illa ipsa præuia alteratione notare possumus; non enim in materia nuda fit alteratio præuia, sed in materia formata, habet enim tunc materia formam corrumpendam, quæ prius inhæret materiæ, quam accidentia, quæ in illam materiam pro eductione formæ generandæ introducuntur; forma namque illa præcedens, licet accidentibus illis inimica sit quatenus est talis forma, tamen quatenus absolute est forma, facit vt materia possit accidentia illa recipere, quemadmodum de calefactione aquæ antea dicebamus. Ad verba igitur Aristotel. & Auerrois, quæ superius adducta sunt, arbitror sic esse respondendum: quando Aristotel. dicit accidentia habere subiectum sensile, & Auerroes inquit accidentia habere subiectū ens actu, non solum subiectum inhærentiæ respexerunt, sed aggregatum ex eo, & conditione necessaria

ria ad recipiendum: per hoc enim diſtinguuntur ab accidentibus formæ ſubſtantiales, quod hæ non requirunt receptas prius accidentales, at accidentales requirunt prius receptas ſubſtantiales, & hac ratione habent ſubiectum ſenſile, & ens actu; id tamen, in quo proprie recipiuntur, eſt prima materia, quare hac manente non dicuntur migrare de ſubiecto in ſubiectum; quia forma ſubſtantialis eſt quidem mediatrix inter accidens & materiam, non tamen ita mediatrix, vt ſit medium ſubiectum, vel pars ſubiecti recipientis, ſed ſolum tanquam conditio materiæ vt recipere poſſit. Admonere tamen volumus, hæc de illis tantum accidentibus, quæ in materia generantur, eſſe intelligenda, non de illis, quæ nunquam à materia ſeparantur; nam quantitas interminata inſequitur primæ materiæ naturam, nec requirit formam ſubſtantialem vt in materia recipi poſſit, ſed potius è contrario eſt neceſſaria conditio materiæ pro receptione formæ ſubſtantialis; forma namque per ſe indiuidua eſt, & omni quantitate carens, quare vt diuidua fiat, indiget materia per ſe quanta, in qua extenſionem ſuſcipiat. Sic igitur patet primam materiam eſſe ſubiectum, in quo omnes formæ tam ſubſtantiales, quam accidentales inhærent: idque Auerroes aperte aſſerit in 1. Comment. lib. 1. de ortu & interitu, dum inquit idem eſſe ſubiectũ generationis & alterationis. Quare cuilibet ea, quæ diximus, conſideranti facile eſt omnia Ariſtotelis, & Auerrois dicta conciliare, & eorum verba ad rectum ſenſum trahere, & omnia hac in re dubia ſoluere.

Cur poſt rei interitum aliqua eius accidentia ſeruentur in genito; aliqua vero non ſeruentur. Cap. X.

QVærere aliquis poſſet huius diſcriminis rationem, cur poſt rei interitum aliqua eius accidentia in genito remaneant, aliqua vero non remaneant: quæſtio hæc aliena fortaſſe videbitur à præſenti contemplatione, quum ſatis fuiſſe videatur oſtẽdere, quòd poſſint aliqua remanere: ideo breuiter dicimus, eſſe conſiderandam cauſam, à qua ſingulum accidens pẽdet, ex diuerſo enim reſpectu accidentis ad ſuam cauſam hoc diſcrimen oritur: nam aliqua accidentia ſunt, quæ exiſtere nequeunt non exiſtente cauſa, ideo hæc non poſſunt ſublata cauſa ſeruari; in horum numero ſunt illa omnia, quorum natura conſiſtit in fieri, vt ambulatio, loquutio, intellectio, ſenſus, nutritio, accretio, & huiuſmodi omnes operationes animæ; ideo nulla harum remanet poſt viuentis interitum, quia ſublata eſt anima, quæ earum cauſa erat: aliquorum autem natura conſtituta eſt (vt vocant) in facto eſſe, & horum alia exiſtere poſſunt etiam non exiſtente cauſa, cuiuſmodi ſunt omnia arte facta, remanent enim etiam interempto artifice: alia vero cum ſua cauſa reciprocantur, & ea ſublata non remanent, vt odores, & ſapores; certam enim quandam primarum qualitatum temperiem conſequuntur, qua deſtructa nequeunt ſeruari: hæc igitur in alicuius rei interitu remanere neceſſe eſt, ſi eorum cauſa interierit: contra vero interire, ſi eorum cauſa interierit: ideo ſapores & odores aliquarum plantarum etiam poſt plantæ interitum manere ſolent, quia inſequuntur formam miſtionis, quæ remanet poſt animæ interitum, ſed hi met poſt putrefactionem illorum corporum non ſeruantur, quia per putredinem ſoluitur miſtio, ſublata autem forma miſtionis manere non poſſunt. Si vero poſſint exiſtere etiam non exiſtente cauſa, hæc poſſunt etiam ſublata eorum cauſa poſt rei interitum ſeruari, dummodo non repugnent formæ generandæ: vt figura eſt accidens animati corporis, & animam inſequitur, vt figura humana animam humanam: ſed quia exiſtere poteſt etiam ſine anima, & in rebus inanimatis, quum ſit terminatio quanti, & quantitas primum inſequatur naturam materiæ, ideo remanet in cadauere, quia corpus inanimatum nulli certæ figuræ addictum eſt, & nulla ei figura repugnat: ſic cicatrix remanet, quia eſt quædam figuræ vitiatio: in mutatione vero aquæ in aerem non remanet quantitas aquæ, ſed deſtruitur; quia licet aeri quantitas illa non repugnet vt abſolute conſiderato, ſiquidem poteſt eſſe aer tantæ quantitatis, attamen illi repugnat vt ex tanta aqua genito; quum enim aer ſit elementum rarius aqua, neceſſe eſt in mutatione aquæ in aerem, vt etiam quantitas aquæ in maiorem mutetur: quando igitur accidens abſque ſua cauſa exiſtere poteſt, & formæ generandæ non repugnat tum vt abſolutæ conſideratæ, tum vt relatæ ad formam præcedentem, quæ interiit, poteſt idem numero accidens in re genita remanere, quod fuit etiam in re corrupta: & hæc pauca hac de re ſufficiant.

De cauſis generationis, & interitus. Cap. XI.

OMnia, quæ hactenus dicta ſunt, ad declarandam generationis naturam, ac definitionem pertinuère, vt quid generatio ſit intelligatur; reliquum eſt, vt de cauſis generationis & interitus aliqua dicamus, quas Ariſtot. quoq; poſt traditam generationis definitionem in eiſdem libris peruestigauit. Quum autem quatuor cauſarum genera ſint, de tribus dicendum eſt, materia, efficiẽte, & fine, quia de forma iam diximus; nulla namq; alia eſt generationis forma, quam ipſius eſſentia, quæ per definitionem iam declaratam ſignificatur; eiuſmodi enim ea definitio fuit, quam eſſentialem, ſeu nominalem vocari, & in demonſtratione locum maioris extremi obtinere iam in lib. Logicis diximus. Materiam generationis duplicem Ariſtot. in iis libris tradit:

Forma generationis.

Materia generationis duplex.

dit: vnam maxime communem & remotam, quæ prima materia dicitur; quæ quum apud Ariſtot. ſecundum ſuam ſubſtantiam æterna ſit, nec poſſit exiſtere ſine forma, neceſſe eſt vt recedente vna forma recipiat aliam, & ita interitus vnius rei ſit alterius rei generatio, proinde cauſa non eſt ſolum vt generatio eſſe poſſit, ſed etiam vt poſſit perpetuari: altera eſt propinquior materia, nempe quatuor vocata corporum elementa, de his enim tanquam de generationis materia Ariſtotel. in iis libris ſibi agendum propoſuit, vt videre eſt & in contextu 43. lib. 1. & in initio ſecundi: qua de re nec diſputandum in præſentia eſt, nec plura dicenda; ſatis enim in libro de naturalis ſcientiæ conſtitutione oſtendimus, corpus miſtum eſſe id, quod præcipue generationi & interitui obnoxiũ dicitur, elementa vero in iis libris conſiderari vt principia generationis, nempe vt materiam generationis miſtorum: non enim aliam ob cauſam Ariſtot. in illo 43. context. propoſuit agendum de tactu, de actione & paſſione, ac de miſtione, niſi quia elementa non ſunt materia miſti, niſi prout in miſtionem veniunt, & ad naturæ vnitatem rediguntur; quocirca de miſtione prius agere oportuit: ſed quia non commiſcentur inter ſe elementa, niſi per mutuam actionem & paſſionem, ideo de actione & paſſione agendum etiam prius fuit, quam de miſtione: & rurſus quia non agunt inter ſe, niſi ſe tangant, ideo de tactu agere prius oportuit, quam de actione & paſſione; quare clara eſt Ariſtotelis ſententia, quod de elementis agit in iis libris, tanquam de materia generationis miſtorum: ideo ſi quæratur, quodnam generationis & interitus primum ſubiectum ſit,

Primum ſubiectũ generationis quodnã ſit.

dicendum eſt, primum primitate ſcopi & intentionis naturæ eſſe corpus miſtum; ſed primum primitate adæquationis eſſe commune illud, quod & miſta omnia, & elementa complectitur.

Efficiens cauſa generationis.

Effectrix autem generationis cauſa multiplex eſt pro rerum, quæ generantur, multitudine, & varietate; ideo ſingillatim omnes cauſæ effectrices ſingularum rerum propriæ in memoratis libris conſiderandæ non fuerunt, quum in illis Ariſtoteles vniuerſe tantum de generatione agendum ſibi propoſuiſſet, non particulariter de generatione ſingulorũ: quamobrem nulla effectrix cauſa relinquebatur, quæ ibi eſſet conſideranda, niſi cœleſtis motus, qui eſt cauſa vniuerſalis omnium generationum & interituum in hoc mundo inferiore: de hac igitur Ariſtoteles ibi loquitur in libro ſecundo, & eam duplicem eſſe docet, videlicet duos cœleſtium ſphærarum motus; primum, qui diurnus dicitur; & ſecundum, qui planetarum proprius eſt; nam à primo motu, qui ſemper vniformiter perſeuerat, prouenire inquit inceſſantem generationis perſeuerãtiam in hoc inferiori mundo; à ſecundo autem motu varietatem generationum & interituum prouenire dicit; quum

A enim per illum Sol, & aſtra modo propinqua puncto noſtro verticali, modo ab eodem remota ferantur, cauſæ ſunt harum varietatum; eandem enim rem modo generant, modo perimũt, quia modo calefaciunt & magis, & minus, modo etiam per nimiam remotionem corpora hæc inferiora cœleſti calore deſtituta relinquũt, proinde interitus cauſæ ſunt. Cauſa vero finalis generationis eſt conſeruatio ſpecierum; quũ enim apud Ariſtotelem illud ſit naturæ vniuerſalis præcipuum conſilium, vt ad huius mundi tum perfectionem, tum ornatum ſpecies omnes ſeruentur æternæ, ideo illas, quarum natura in eodem indiuiduo æternitatem non patitur, æternas ſeruare ſtatuit per continuam & perſeuerantem generationem, vt interempto hoc indiuiduo aliud eiuſdem ſpeciei generetur, & ita in pluribus ſaltem indiuiduis æternitas ſpeciei ſeruetur per generationem inceſſantem, ob memoratas cauſas. Illud autem hac in re eſt ſummopere annotandum, aliud eſſe, abſolute alicuius rei cauſas,

C quæ plures eſſe poſſunt, conſiderare, aliud eſſe, æquatam cauſam quærere, propter quam res eſt; hæc enim non poteſt vnius rei niſi vna eſſe, vt Ariſtoteles docet in libro ſecundo Poſter. Analyt. & vt nos in operibus Logicis diffuſe declarauimus. Quum autem Ariſtoteles non ſoleat alicuius rei cauſam adducere, niſi æquatam, quæ ſatisfaciat quæſtioni propter quid, dubium oriri poteſt, quomodo duobus in locis cauſam

D perpetuitatis generationis aliam & aliam attulerit: nam in libro primo de ortu & interitu quærens, cur generatio ſit perpetua, cauſam inquit eſſe naturam primæ materiæ, quæ quum exiſtere nequeat ſine forma, & amiſſa vna forma accipiat aliam, quo fit, vt interitus vnius rei ſit alterius rei generatio, facit vt generatio nunquam deficiat: in ſecundo autem libro cauſam huiuſmet perpetuitatis non amplius in materiam refert, ſed in motum Cœli æternum, qui

E facit in hoc inferiori mundo generationem perpetuari. Sciendum igitur eſt, ut etiam in operibus Logicis diximus, cauſas quidem vnius rei plures eſſe poſſe remotas, & non æquatas, ſed earum tamen quamlibet eſſe proximam cauſam alicuius effectus, nempe vel alicuius communioris, vel eiuſdem alio modo conſiderati: vt prima materia, quum ſit ens mera poteſtate, non poteſt facere vt generatio ſit, proinde non eſt eius æquata cauſa; poſita enim materia, non ex

F neceſſitate ponitur generatio, ſed eſt cauſa ſine qua non, agens autem generans eſt cauſa generationis æquata, poſito enim generante, generatio ponitur, & ablato aufertur; cum eo autem eſt coniuncta cauſæ finalis conſideratio, quia propter aliquem finem generat: alia tamen ratione etiam materia eſt æquata cauſa generationis; quum enim aliud ſit poteſtas, aliud ſit actus, neque eadem ſit cauſa vtriuſque, vt riſibilitatis, & riſus; ideo vt generatio eſſe poſſit, cauſa eſt materia:

teria vt autem actu sit, causa est agens generans; eadem autem est causa generationis vniuersé sumptæ, ac perpetuitatis generationis; quæ enim facit vt generatio sit in rebus, eadem facit vt incessanter & perpetuo fit; iccirco aliud est perpetuitas generationis, aliud est eiusdem perpetuabilitas: perpetuitatis quidem causa est motus Cœli, sed perpetuabilitatis æquata causa est materia, quum non possit esse causa actus, sed solum potestatis, posita enim materia, perpetuitas generationis non quidem ponitur, sed possibilis est, perpetuatur autem ab agente; & rationi consentaneum hoc est: quum enim agens agat quatenus est actu, & materia patiatur quatenus est potestate, conuenienter causam actus in agens referimus, causam vero potestatis in materiam, & ambo hæc fuerunt necessaria in natura, vt nihil esset frustra; nam frustra daretur agens, cui nullum responderet potens pati, & frustra poneretur materia pati potens, nisi assignatum illi esset agens, à quo pateretur. Sed quum & agens indigeat materia, in quam agat, & viciffim materia egeat agente, à quo patiatur, agens tamen nō appellatur causa sine qua non, sed sola materia; appellatio enim causæ sine qua non, soli causæ

A secundariæ conueniens est, nempe illi, quæ inseruiat alij causæ principaliori, cui præcipue attribuatur effectus, & quæ absolute illius causa dicatur; principalior autem est actus potestate; ideo absolute causa alicuius rei illa esse dicitur, quæ facit vt res sit actu, deinde vero alias ministrantes causas spectando dicimus illam id præstare non sine aliarum ministerio, præterea illis conuenit appellatio causæ sine qua non: quum igitur materia sit mera potestas, & ipsa per se nihil producat, non possumus agens vocare causam sine qua non; quia sic iam statueremus, materiam per se producere, & illi primas in ea productione tribueremus: sed quum agentis nomen suo formali sensu actum producendi significet, huic ascribimus productionem effectus, & ei primas tribuimus, dum dicimus, ipsum agere non sine materia. Forma vero generationis, quæ per eius definitionem significatur, effectus potius est, quam causa; est enim declaratio nominis, quæ in demonstratione ponitur vt maius extremum, cuius causa quæritur, quemadmodum de accidentibus omnibus alias in operibus Logicis declarauimus.

Cur materia dicatur causa sine qua non.

JAC. ZABARELLÆ PATAVINI,

Liber DE REACTIONE.

Dicendorum propositio ac declaratio. Cap. I.

EACTIONEM in corporibus naturalibus satis manifeste posuit Aristot. tum in 3. Physic. cont. 8. ac 16. dum dixit omne mouens Physice in mouendo moueri, tum in primo de ortu & interitu 53. dicens omnia, quæ conueniunt in materia, agere & pati inuicem; sed in modo declarando tanta inesse videtur difficultas, vt plurimi sententiam Aristotelis tueri non volentes, ad varios sensus, eosque ab Aristotel. alienissimos illam trahere, & extorquere coacti sint: ob id licet multas hac de re disputationes aliorum habeamus, præsertim vero librum doctissimum petri pomponatij, cuius quidem viri iudicium ego semper plurimi feci, adhuc tamen non videtur sublata esse hac in re omnis difficultas, idque me mouit, vt de ea breuiter aliqua scriberem, & illa quæ Philosophando excogitare potui, ad communem

D studiosorum vtilitatem in medium proferrem. Hac igitur de re scripturus, non tempus teram in referendis omnium aliorum dictis, siquidem tum apud eos legi possunt, tum etiam in libro Pomponatij, in quo omnes aliorum sententiæ diligentissime recensentur & expendūtur: sed illa solum adducam, quæ ad veritatis declarationem conferre videbuntur, & quæ vel ab aliis tacta esse non viderim, vel tacta quidem, sed ita obscure, vt explanatione indigeant. Ante omnia vt nomen reactionis, de qua nobis in præsentia disputatio proposita est, intelligatur, dicimus reactionem esse retributam quandam mutationem, qua id, quod patitur, renititur aduersus agens, & illud commutat, dum ab illo mutatur, adeo vt & agens pati, & patiens agere modo aliquo dicatur. Quoniam autem plures sunt mutationis species, quæstio hæc neque in mutatione substantiali, neque in accretione, atque imminutione locum habere vllum potest, nisi quatenus hæ coniunctam habent alterationem: generans enim ab ipsomet genito viciffim nec generatur, nec interimitur in ipso generandi actu, nec modo vllo secundum formam sub-

Reactio quid sit.

ſtantialem labefactatur, quum hæc indiuidua A ſit, neque intendi, aut remitti poſſit: ſicneque augens dum auget, augetur ab illomet, quod augetur. Eſt igitur præcipue hæc diſputatio inſtituta de motu alterationis, & modo aliquo etiam de motu locali, an agens à patiente viciſſim patiatur: quum enim alteratio ſit in qualitate, quæ intendi ac remitti poteſt, quæritur, an agẽs alterans alteretur modo aliquo à patiente, & obtundatur, vt an calidũ agens in frigidum patiatur ſimul à frigido, ita vt eius calor in illa actio- B ne remittatur: non eſt autem quæſtio de agente remoto, ſed de proximo tantum, & quod conueniat in materia cum patiente, ipſemet Ariſtotel. in memoratis locis nos expreſſe admonet; nam egens remotum non eſt cum patiente coniunctum, ideo nihil ab eo recipere poſſe videtur: ſed neque agens proximum, quod non conueniat in materia cum patiẽte; nam Cœlum ſi immediate agere aliquid dicatur in his inferioribus, non patitur viciſſim ab eis, quia non C conueniunt in materia, neque ipſum capax eſt illarum qualitatũ, quas in illis producit, quum ſit agens (vt vocant) æquiuocum & virtuale. Loquimur præterea de agente per ſe, non de agente per accidens, quale eſt agens per antiperiſtaſin; nam calidum refrigerat, nec propterea viciſſim calefit: neque loquimur de actione ſpirituali, ſeu de alteratione perfectiua, qualis eſt ſenſus, & intellectio, quoniam in hac non fit vlla reactio, nec de ea vnquam aliquis dubitauit, D quum manifeſtum ſit obiecta, quæ & ſenſum & mentem mouent, non poſſe ſimul eſſe ſentientia, & intelligentia in illometactu, quo mouere dicuntur. Non eſt etiam quæſtio de mouente per Metaphoram dicto, ſicuti quum finis mouere dicitur, vt cuilibet conſideranti patet: neq; enim Ariſtoteles vnquam tale mouens reſpexit, quando dixit omne mouens phyſice in mouendo moueri. Eſt igitur propoſita quæſtio de alteratione materiali, an agens per ſe, & proprie di- E ctum, & patienti proximum, & cum eo in materia conueniens, dum in ipſum agit, ab eodem repatiatur. De motu etiam locali dubium eſt, quoniam Ariſt. de hoc maxime loqui videtur in 3. Phyſicæ auſcultationis, dum inquit, omne mouens Phyſice in mouendo moueri; & aliis quoque in locis, quos poſtea perpendemus, expreſſe reactionem ponere videtur etiam in motu locali: propterea de hoc quoque aliqua nobis dicenda erunt, iiſdem tamen conditionibus F conſtitutis, quas de alteratione ſtatuimus, loquimur enim de mouente per ſe, & proximo patienti, & conueniente in materia cum illo.

Argumenta quæ reactioni refragantur. Cap. II.

TAlem, qualem diximus, reactionem, multa ſunt argumenta, quæ de medio tollere videntur; quorum aliqua præcipua, quæ rei declarandæ occaſionem dabunt, in medium afferemus, reliqua apud alios legenda dimittemus. primum eſt argumentum, quo vtitur Burlæus in context. 8. tertii phyſicorum; ſtatuit in primis fundamentum, quod ſumit ex Auerroe in Comment. 71. quarti Phyſic. quod etiam apud Ariſtotel. clare legitur in libro de motu animalium, actio non prouenit niſi à victoria, & exceſſu agentis reſpectu patientis; & ex eo ita argumentatur: ſi duæ res ſumantur, in quibus actio & paſſio eſſe debeat, vt portio ignis, & portio aquæ, hæ vel æquales habent vires, vel inæquales, ſi æquales, neutra in alteram aget, quia neutra alterã vincit; ſi vero inæquales, illa, quæ validior eſt, in alteram aget, ſed viciſſim hæc in illam non aget, quoniam, vt modo conſtitutum eſt, & vt per ſe manifeſtum eſſe videtur, debilius in validius agere non poteſt. Secundum eſt argumentum Calculatoris tale: poſita reactione ſequeretur idem moueri ſimul duobus contrariis motibus, & ſimul intendi ac remitti ſecundum eandem qualitatem, quod omnino abſurdum eſt: conſequens autem deducitur; quia ſi ignis aquam calefaciat per aerem medium, & ab eadem aqua refrigerari dicatur, neceſſe eſt vt aer medius ſimul ab igni calefiat, & ab aqua refrigeretur, proinde vt eius calor ſimul intendatur, ac remittatur: præterea ſic quoque idem conſequens deducitur; ſi agat ignis etiam abſque medio in aquam, neceſſe eſt vt pars ignis propinquior aquæ prius repatiatur, & refrigeretur ab aqua, quam pars remotior; illa igitur pars erit minus calida, quam pars remotior, quare calefiet ab illa, nam minus calidum reſpectu calidioris eſt inſtar frigidi; & vna alteri continuata eſt, itaque pars illa eadem ignis ſimul ab aqua refrigerabitur, & calefiet ab alia eiuſdem ignis parte. Tertio, data reactione fieret vt agens nunquam poſſit reddere patiens ſibi omnino ſimile: hoc autem eſt abſurdum, quia nullum aliud eſſe videtur agentis conſilium, & ſcopus, quam ſibi ſimile patiens reddere: conſequens probatur; quia ſi ſtatuatur agens calidum vt quatuor, & patiens frigidum vt duo, ſcopus illius agentis erit illud patiens reddere calidum vt quatuor, hunc tamen non aſſequetur, ſed fruſtrabitur; quia in illa actione & reactione calor agentis remittetur, & fiet calidum ſolum vt tria, deinde vero etiam vt duo, in fine igitur illius pugnæ non erit amplius calidum vt quatuor, quocirca nec reddere poterit patiens calidum vt quatuor, quia nihil agit ſupra ſuarum virium gradum. Quarto, ſint duo agentia contraria, vt ignis, & nix, & ignis poſſit calefacere per diſtantiã decem pedum ad ſummum, nix vero refrigerare poſſit per diſtantiam duorum pedum tandummodo, igitur ſi quatuor pedibus diſtare inuicem ſtatuuntur, aget ignis in niuem, nec repatietur ab illa, quare non

non omne agens naturale in agendo repatitur. Postremo, si talis reactio daretur, idem secundum idem, & respectu eiusdem esset simul potestate & actu, quod nullo modo dicendum est; nam si agat ignis in aquam, & ipsam calefaciendo ab ea vicissim refrigeretur, aget quatenus calidus, proinde quatenus est actu, sed à frigido patietur etiam quatenus calidus; ergo eadem ratione, qua calidus est, & aget: & patietur, & simul erit actu, & potestate.

Varia aliorum sententiæ, & earum confutatio. Cap. III.

QVamuis & verba Aristotelis tum in memoratis, tum in plerisque aliis locis satis aperte reactionē statuant, & testimonium sensus eandem confirmet; videmus enim contingere, vt si quis manu calida rem aliquam frigidam apprehendat, tum eam calefaciat, tum simul ab eadem refrigeretur: tamen argumenta prædicta apud complures tanti momenti fuère, vt eós coegerint ab Aristotelis sententia deuiare, & in alias opiniones, quæ omnes, & earum impugnatio legi possunt in libro Petri Pomponatii, ego aliquas breuiter referam. Dixerunt quidam, vt horum argumentorum vim effugerent, dari quidem reactionem, vt Aristoteles asserit, non tamen secundum eandem contrarietatem, sed secundum diuersas, ita vt possit ignis agens in aquam vt calidus in frigidam, ab eadem repati vt siccus ab humida, at non vt calidus à frigida, quia si calor ignis præualeat frigori aquæ, agere tantū potest ignis in aquam, non aqua in ignem, per contrarietatem calidi & frigidi; sed si tunc eueniat vt humiditas aquæ præpolleat siccitati ignis, reaget aqua in ignem vt humida in siccum, sed ab eodem vt à sicco nō patietur, quoniam à debiliore in validius actio fieri non potest. Sed hæc sententia & experientiæ, & Aristot. & rationi aduersatur: nam experientia (vt modo dicebamus) docet fieri reactionem secundum eandem contrarietatē; nam si quis manu calida rem frigidam apprehendat, simul eam calefacit, & ab ea refrigeratur; ita si ferrum ignitum in aquam frigidam iniiciatur, calefacit illam, & ab eadem refrigeratur, quæ est reactio secundum eandem contrarietatem. Hoc idem significauit Aristot. in locis prædictis, si bene ipsius verba perpendantur: sed alius est locus omnium clarissimus in 4. lib. de ortu animalium, cap. 3. vbi dicit omne agens in agendo repati, & tum de motu locali, tum de alteratione hæc exempla subiungit, vt pellens pellitur, & calefaciens refrigeratur; ponit ergo in alteratione reactionem secundum eandem contrarietatem. Ratio quoque, quam loco suo considerabimus, hoc idem demonstrat; nunc autem satis sit argumentū sumere à mistione, non posset enim fieri mistio sine reactione secundum eam contrarietatem: quia si ad mistionem con-

A grederentur ignis & aqua, & ignis ratione caloris ageret tantum, non pateretur, calor eius maneret integer; sic etiam integra seruaretur humiditas aquæ, si aqua per humiditatem ita ageret in ignem, vt ab eius siccitate non pateretur; quare ad mediam tēperiem qualitates elementorum non redigerentur, proinde nulla mistio fieret. Aliqui vero alij vt experientiæ, & verbis Aristot. satisfacerent, ad hoc confugerunt, quod reactio est quidē primo secundum diuersas contrarietates; sed secundario, & per quandam sequelam est etiam secundum eandem contrarietatem: si namque ignis per calorem agat in aquam vt frigidam, & ab eadem vt humida repatiatur vt siccus, labefactatur simul, & imminuitur etiam calor ignis per quandam sequelam ex labefactatione siccitatis coniunctæ; calefacit igitur aquam, & ab eadem refrigeratur secundario, quatenus imminutionem siccitatis consequitur imminutio caloris. Sed neque hoc defendi potest: Primū quidem quia eorum dictum est omnino arbitrarium, & omni carens ratione; nulla enim adest ratio, cur ad siccitatis imminutionem labefactetur calor, siquidem calor non postulat necessario siccitatem, quum possit æque existere cum humiditate, vt in aere patet, qui est naturaliter calidus & humidus: deinde quia nulla daretur reactio inter elementa symbolam qualitatem habentia, nam si aer vt calidus agat in aquam vt frigidam, non potest ab eadem repati vt ab humida, & quum ipse sit humidus; non est igitur verum id, quod Aristot. dicit, omne agens Physicum in agendo repati. Non est etiam dicendum, Aristot. in prædictis locis hoc intelligere: quando enim dicit calefaciens refrigerari, non potest intelligere nisi per se, quoniam illa, quæ sunt per accidens, in disciplinis non considerantur: hoc etiam patet in exemplo motus localis adducto ab Aristotel. nam dicit, pellens pelli, quod quidem non potest esse per accidens, sed per se, & primo, quia ne fingi quidem potest alia loci contrarietas, secundum quam illa reactio fiat; quare etiam quando dicit calefaciens refrigerari, intelligit per se & primo secundum eandem contrarietatem. Hæc omnia quidam alij considerantes, & tueri volentes reactionem per se secundum eandem contrarietatem, confugerunt ad reactionem priuatiuam, positiuam enim nullo pacto admittere voluerunt; positiuam reactionem ipsi vocant, quando & calidum agit in frigidum imprimendo aliquid caloris, & frigidum eodem tempore vicissim in calidum imprimendo aliquid frigoris; priuatiuam autem reactionem vocant illam, quæ in sola patientis resistentia consistit, & hanc isti solam admittunt, quia licet hoc calidum sit validius hoc frigido, & in ipsum agat, nec ab eo aliquid recipiat, ipsum tamen frigidum antequam destruatur, resistit aliquandiu, & retardat actionem calidi agentis, quodli-

Opinio aliorum

B

C

Confutatio.

D

E

Suessani opinio.

F

quodlibet enim nititur se conseruare quantum potest: sed positiuam reactionem impossibilem esse dicunt: quam sententiam tandem sequutus est Augustinus Suessanus in suis Comment. in 2. Physic. vt videre est in context. 11. eius libri, vbi fatetur se hac in re sententiam mutasse; quum enim in lib. 1. de Ortu & interitu positiuam reactionem tutatus esset, inquit, se postea eam sententiam deseruisse, & ductum esse hoc potissimum argumento, quia si agens est tantæ potentiæ, vt possit vincere, & destruere penitus aliquod patiens, debet etiam tantam habere vim, quæ sufficiat ad se defendendum ne ab illo aliquid patiatur; quod quidem argumentum in idem cadit cum primo à nobis antea aduersus reactionem adducto. Sed huic sententiæ, vt antea diximus, & experientia, & ratio, & testimonium Aristot. refragantur. Quod enim ad experientiam attinet, vana est Suessani fuga, quum dicit aquam feruentem non esse calidam, sed videri calidam propter vapores in ea existentes; hoc enim dicere est negare aquam posse alterari, quod manifeste repugnat communi philosophantium consensioni, omnes enim concedunt elementa posse etiam alterari ad cōtrarias qualitates absque mutatione substantiæ: quemadmodum igitur aer seruata substantia sua potest & calidus & frigidus fieri, sic etiam aqua; propterea negandum non est, ipsam quoque aquæ substantiam à ferro ignito aliquid recipere caloris, quem postea consequatur conuersio tenuiorum aquæ partium in vaporem: sed si argumentum ab aqua ad aerem transferatur; nullus Suessano locus confugiendi relinquitur, vt consideranti manifestum est. Similiter vanum est id, quod ipse dicit de glacie apprehensa manu calida, negat enim fieri simul vtramque actionem, & inquit refrigerari prius manum à glacie, postea vero transmitti ab anima nouos spiritus, à quibus glacies calefit, & ita non eodem tempore actionem & reactionem fieri, sed diuersis. Attamen nemo est qui non videat vtramq; fieri simul; statim enim calefit glacies à manu, quod & sensu cognoscitur, & ratione comprobatur: quia si glacies retinens frigus suum non calefit à manu calida, minus potest calefieri postea à manu refrigerata, & credendum est, spiritus calidos interna potius petere, quam ad manum transmitti, dum statuitur integrum manere glaciei frigus. Nititur etiam Suessanus soluere argumentum, quo supra vsi sumus à mistione acceptum: & inquit remissionem qualitatum elementarium in mistione non fieri ex mutua earū inter se actione, ac reactione, sed fieri ab agente generante mistum, aut ab aliquo cœlesti influxu; nam censuit Arist. ipsas elementares qualitates esse proximum agens in mistione: & vt cōcedamus, ab aliquo etiam externo posse mistum tanquam ab agente proximo generari, negari tamen in philosophia Peripatetica nullo

Suessani argumentum.

Confutatio & reiectio defensionis Suessani.

A modo potest, ex mutua etiam elementorum actione posse mistionem absolui. Quod vero de influxu dicit, ita vanum est, vt confutationem non mereatur, certū enim est; influxus ab Arist. nō admitti, neq; ipsemet Suessanus id, quod dicit, intelligit: nam simpliciter ad influxum confugere absque vlla ipsius influxus declaratione nil aliud est, quam dicere id fieri ab aliqua causa, quæ ignoratur. Clara etiam sunt Arist. verba antea memorata; Aristot. enim non dicit patiens B resistere tantum agenti, sed dicit calefaciens refrigerari, quæ est absque dubio reactio positiua. Præterea vti possumus contra Suessanum tali argumento: si reactio, quam Aristot ponit, non est intelligenda, nisi priuatiua, sequeretur dari reactionem etiam inter illa, quæ non conueniunt in materia, vt inter Cœlum, & inferiora corpora, etenim hæc quoq; resistūt actioni cœlestium, & eam retardant resistendo; aqua enim resistit omni calefacienti, non solum igni, sed C etiam Cœlo: quare si dicere liceret calefaciens refrigerari à patiente ratione solius resistentiæ, quæ dicatur appellari refrigeratio, etiam Cœlum dici poterit à corporibus inferioribus per resistentiam refrigerari: hoc tamen nemo sanæ mentis diceret; & consequens apud Aristot. est manifeste falsum, qui omnino negauit corpora inferiora in Cœlum reagere, & in contextu 53. lib. 1. de Ortu & interitu aperte dixit, nullam dari reactionem inter illa, quæ in materia nō con- D ueniunt. Ex his igitur patet, negandam nullo pacto esse reactionem positiuam, sed solum cogitandum, quomodo difficultates, quæ illam de medio tollere videntur, soluendæ sint.

Quid sit agere, quid pati, quid reagere, & quid repati, & cur reactio sit necessaria. Cap. IV.

E QVoniam igitur omnes hæ opiniones falsæ sunt, & in eas illi inciderunt, quoniam argumenta à nobis antea adducta soluere nequiuerunt; nos in eo laborare oportet, vt posita vera reactione positiua per se secundum eandem contrarietatem, vt eam Aristot. posuit, omnia aduersantia argumenta soluamus. Ante omnia declarandum accuratius est, quid sit agere, quid pati, quid reagere, & quid repati, & quot modis dicantur hæc omnia quatenus secundum qualitates considerantur, nam præcipue de al- F teratione est nobis proposita disputatio. Agere est mouere ad contrariam patienti qaalitatem, sic pati est mutari ad contrariam qualitatem, hanc autem non ea ratione dicitur agens inprimere, seu tribuere patienti, quod illam inducat, sed quod educat de potestate ad actum; non enim dicendum est, calidum agens tribuere patienti suummet calorem eundem numero, siquidem non potest accidens migrare de subiecto in subiectum; sed per calorem, quem h abet, educit

Qu[id] agere [quid pa]ti.

educit alium calorem similem de potestate patientis ad actum, & hoc modo dicitur imprimere contrariam qualitatem. Hæc autem actio sumi potest duobus modis, vno modo pro impressione alicuius gradus qualitatis absolute, altero modo pro actione perfecta, quæ est cum victoria agentis aduersus patiens. Exemplis res clarior fiet. Aliquis manu calida parvam glaciei particulam apprehendit, certum est, glaciem illam in initio non solum calefieri à manu, sed etiam è contrario manum refrigerare, & in ea producere aliquid frigoris; ad hoc enim ostendēdum ita sufficiens est testimonium sensus, vt quisquis id inficietur, is sensu indigere dicendus sit: procedente autem actione absumitur glacies, & totum eius frigus destruitur à calore manus superante: dum igitur actio sumitur pro impressione alicuius gradus qualitatis, tum manus agit in glaciem, tum glacies in manum; at si totam ab initio ad finem actionem illam & passionem spectemus, manus potius, quam glacies, vocabitur agens, glacies vero patiens, quia calor manus frigus glaciei superauit. Quando igitur cum Aristot. dicimus, actionem non fieri nisi ab inæquali superante, id intelligendum est de tota & completa actione, quæ est cum victoria agentis, sed non de qualibet actione indistincte; quando enim in contrariorum pugna vnum debet alterum vertere in suam naturam, id facere non potest, nisi præualeat, & maiorem habeat vim, quam alterum; attamen si initium tantum actionis, & pugnæ consideremus, negare non possumus, etiam debilius agere in validius, vt modo de parua glacie dicebamus, etiamsi in fine pugnæ totum glaciei frigus à calore manus victum sit: hoc nisi concedamus, cogimur in hoc absurdum incidere, quod plures inani ratione coacti confiteri ausi sunt, quod si duo contraria æquales vires habentia sumantur, & vnum alteri apponatur, vt portio ignis, & portio aquæ, quibus & intensionis graduum, & magnitudinum habita ratione æquales prorsus sint vires, neutrum aget in alterum; hoc enim dicere est absurdum manifestissimum: qui enim fieri potest, vt duo extreme contraria actiua & passiua inuicem secundum proprias naturas, & se mutuo tangentia ita otiosa maneant, vt neutrū in alterum agat? fieri quidem non potest, vt alterum vincat alterum, & in suam naturam conuertat, necessarium tamen est vt pugnent, & in se inuicem agant, idq; negare est mistionem penitus de medio tollere, sicut antea dicebamus: quando enim vnum contrarium tanto excessu præualet alteri, vt mutet illud in suam naturam, tūc certum est, non fieri mistionem, sicut ait Arist. in calce lib. 1. de Ortu & interitu; sed quando viribus quodammodo æquantur, id est, vel æquales habent vires, vel non tanto discrimine inæquales, vt vnum possit alterum penitus in suam naturam mutare, tunc mutant se mutuo, ac distrahunt à propriis à naturis, & transeunt in vnam quandam naturam mediam, hæc enim est mistio. Sic itaque dicendum est, quando in fine pugnæ vnum vertit alterum in seipsum, necesse enim est, vt in principio agant in se mutuo, licet vnum debiliter, alterum autem vehementius: nam in mistione quoque hoc euenit; quum enim vnum miscibilium validius sit, magis mutat alia, quam mutetur ab illis; quo fit, vt illud medium, quod per mistionem generatur, magis ad eius naturam vergat, quam ad naturas aliorum. Huiusce autem rei vera ratio ea est, quam Aristot. adducit in contex. 8. & 16. 3. Physicorum: causa enim, cur multa inuicem agant & patiantur, est, quia singulum est simul potestate & actu, respectu diuersorum; id enim, quod est frigidum actu, est potestate calidum, & id, quod est actu calidum, est frigidum potestate, contraria namq; versantur in eodem subiecto; & vbi vnum est actu, ibi necesse est alterum esse potestate: quoniam igitur agere est formæ, pati vero est materiæ, & res agit quatenus est actu, & patitur quatenus est potestate, necesse est, vt admoto agente actu tali ad patiens potestate tale fiat actio: quando igitur admouetur ignis aquæ, necesse est vt actu calidum agat in calidum potestate, & vt actu frigidum agat in frigidum potestate, vt etiam in contex. 77. lib. 1. de generatione Aristoteles dicit: nec refert dicere, alterum altero valentius esse: hoc enim facit quidem, vt in fine pugnæ vnum alteri succumbat, sed per hoc non stat, quin antea debilius quoque agat in alterum, quod validius est: vt si ignis in aquam agat, & validior esse statuatur, necesse est, vt tum ignis tanquam actu calidus agat in aquam vt potestate calidam, tum aqua tanquam actu frigida agat in ignem vt potestate frigidum; materia enim, quæ actu sub calore est, potestate habet recipiendi frigus, & materia, quæ est actu sub frigore, potestatem habet recipiendi calorem: etenim si ignis per formam suam & ageret & pateretur, vtique nulla fieri reactio posset, quia frigus aquæ non posset agere in calorem ignis protentiorem; at non ita sese res habet, ignis enim non per formam patitur, sed per formam agit, per materiam vero patitur: quoniam igitur à nulla forma, à nulla qualitate materia abhorret; sed æquam habet potestate recipiendi omnes; ideo apta est pati etiam à debili aquæ frigore, quum ipsa sit frigida potestate: quamobrem necesse est vt in initio pugnæ remittatur tum frigus aquæ per actionem ignis, tum calor ignis per reactionem aquæ, magis tamen remittatur frigus aquæ, quia ignis vehementius agit; ideo perseuerante pugna augetur continue excessus caloris ignis ad frigus aquæ, & semper vehementior fit actio, debilior autem reactio; quia necesse est tamdiu reactionem durare, quamdiu durat actio; nam actio tūc cessat, quādo patiens omnino succubuit agenti,

Ratio cur necessariū sit reactionem fieri.

tunc autem reactio cessat, quia dum patiens habuit aliquid virium, quamuis id minimum fuerit, per illud necesse fuit vt reageret tanquam actu tale in agens tale potestate: neque dicendum est, actionem agentis fieri cōtinue debiliorem, quod per repassionem vires agentis imminuantur, propterea quod si imminuuntur agentis vires, magis imminuuntur vires patientis, proinde vehementior semper fit actio, quia crescit continue excessus virium agentis ad vires patientis: in comparandis autem inter se agentis, ac patientis viribus non sola attendenda est intensio graduum, sed etiam extēsio magnitudinum, in maiore enim corpore vis maior inest; ideo contingere potest vt contrarium remissius vincat alterum contrarium intensius propter excessum magnitudinis: nam multum vini extinguit paruum ignem, licet vinum sit minus frigidum, quam ignis calidus, & minus humidum, quam ignis siccus. Ex his igitur patet, si actio sumatur ample pro impressione alicuius gradus qualitatis, non fieri actionē ignis in aquam absque eiusdem aquæ reactione in ignem, nec manum per calorem agere in glaciem apprehensam, quin glacies quoq; per frigus eodem tempore in eandem manum reagat: si vero totius pugnæ finem, & alterius victoriam spectemus, manifestum est, manum dici agentem, & glaciem patientem; neque hac ratione potest fieri reactio, quia eadem glacies non potest simul vinci & vincere; & in hoc sensu verum est dictum Aristotelis & Auerrois, actio non fit nisi ab inæquali superante; non potest enim agens cōuertere patiens in suam naturam, nisi illo validius sit; remitti tamen, & obtundi potest etiam validius à debiliore. Reactio igitur nil aliud est, quam attributa seu reciprocata actio; si namque hoc in illud agere dicatur, illud in hoc dicetur reagere, sic repassio est reciprocata passio: sumi autem possunt tum late, tum striĉte; late enim sumuntur, dum nullo considerato discrimine agentis & patientis, vtrumq; dicimus reagere, & vtrunque repati; proprie vero, quando id, quod in actione principalius est, & vincit, vocatur agens, alterum autem vocatur patiens sic enim patienti reactio attribuitur, & agenti repassio: sicut enim alterum solum vocatur agens, quatenus principalius est, ita reliquū, tanquam debilius, vocatur reagens; & è conuerso hoc idē vocatur patiens, agens vero principalius repatiens potius dicitur, quam patiens, ita vt reagere proprie significet secundario agere, & repati secundario pati. Principalitas tamen, ex qua alterum potius, quam alterum, solet appellari agēs, duplex est: vel enim solum agendi vigorem respicimus, & ita id, quod validius est, vocamus absolute agens, id autem, quod inualidius, absolute patiens; vel solam intentionem, seu scopum attēdimus in appellando agente; vt quando aquam igni infundimus ad illum extinguendum, aqua dicitur agens, & ignis patiēs, etiam si quandoq; contingat vt aqua infusa nequeat ignem extinguere, sed ab illo potius absumatur: tunc igitur si respiciamus id, quod est validius, ignis dicetur absolute agens, & aqua patiens; si vero consilium, scopumq; infundentis; aqua dicetur agens, & repatiens, ignis vero patiens, & reagens: hoc spectasse videtur Arist. in lib. 4. de ortu animalium, cap. 3. dum dixit contingere quandoq; vt agēs magis repatiatur, quam agat; nam si magis repatitur, inualidius est; sed tamē vocatur agens ratione scopi, & intentionis, secundum quam debeat esse validius. Sic igitur patet quid sit agere, quid pati, quid reagere, & quid repati, & quot modis dicātur, & cur necesse sit agens proximum repati, & patiens reagere: ratio namque est, quoniam agens non solum est actu ratione propriæ qualitatis, sed est etiam potestate respectu contrariæ; ideo necesse est vt in agendo ab illa repatiatur. quia necessarium est vt id, quod est potestate tale, patiatur ab eo, quod est actu tale, si illi adiungatur.

Reagere & repati dicitur dupliciter.

Quid sit resistentia, & vnde proueniat.

Cap. V.

CONsiderandum præterea est quid sit resistentia, qua de re maior nos difficultas manet, quum multi multa dixerint, nemo tamen eam plene declarasse videtur. Pomponatius in libro suo de reactione probare contendit resistere non esse agere; neque esse pati, sed solum esse impedire ne agens agat in id in quod agere nititur, hoc autem vel absolute, & perfecte, vel aliquatenus, & (vt aiunt) secundum quid: nam si digito ferrum premamus, ferrum perfecte resistit, quia nulla ex parte comprimitur; si vero premamus ceram, comprimimus quidem, sed cum aliqua mora, quo fit, vt actio illa retardetur modo magis, modo minus, pro maiore, vel minore resistentia rei pressæ, quæ imperfecte, & secundum quid resistere dicitur, quatenus non sinit se statim pelli, & moram aliquam, ac difficultatem modo maiorem, modo minorem in illo motu ponit; nil igitur aliud est resistentia, quam impedimentum. Hæc Pomponatii sententia à posterioribus improbatur, quod ignotum per ignotius declarare videtur; dicit enim resistere esse impedire, sed adhuc dubium manet quid sit impedire, si neque est agere, neque pati. Hanc difficultatem vidit quidem Pomponatius, sed se ab ea explicare non potuit: quum enim ad hoc declarandum multa dixerit, tamen ex eius dictis non apparet quid sit impedire, quum ipse non declaret in quanam categoria statuendum sit; dum autē in quo genere impedimētum sit ignoramus, ipsius quoq; resistētiæ genus ignoramus, ignorato autem rei genere nihil de ipsius rei essentia nosse possumus;

Recen[tiorum] [ob]iectio [con]tra P[om]ponat[ium]

Recen[tio]rum o[pi]nio.

A mus. Quidam recentiores resistentiam redigunt ad secundam speciem qualitatis, quæ dicitur potentia, vel impotentia naturalis: nam resistentia, quam ferrum facit secanti, nil aliud esse videtur, quam impotentia naturalis patiendi ab agente secare nitente; & dicere ferrum resistere secanti, idem videtur ac dicere, non posse, seu non facile posse secari, quemadmodum paleam non resistere igni est facile pati ab igni. Sed hæc sententia, quanquam primo aspectu aliquid habet probabilitatis, tamen si bene perpendatur, B vera non est; quoniam non idē est potentia agēdi, atq; agere actu, nec potentia patiendi, ac pati actu: nam potentia agendi, & potentia patiendi est in secunda specie qualitatis; sed actu agere, & actu pati, non sunt qualitates, quum manifestum sit hæc habere proprias categorias actionis & passionis: ita potentia resistendi, potest vocari qualitas secundæ speciei, est enim potentia nō patiendi; at actus ipse resistendi non est qualitas, sed quoddam aliud, C & videtur euitari non posse quin sit agere, vel pati, vt vox ipsa significare videtur. Ob id recentiores quidam hæc considerantes dixerunt, resistentiam esse in categoria actionis, & pro hac sententia adduxerunt verba Aristotelis in memoratis locis, præsertim quarto de ortu animalium, cap. 3. vbi dicit calefaciens refrigerari. Sed isti resistentiam cum reactione confuderunt, nam positiuam reactionem esse actionem quis negare potest, videntur autem D ipsimet suam sententiam euertere, & errorem suum patefacere, dum in illis, quæ agendi vim non habent, asserunt dari resistentiam, eamque non esse amplius in genere actionis, sed in secunda specie qualitatis, quæ dicitur impotentia naturalis: dum enim fatentur dari resistentiam sine aliqua actione, fatentur etiam esse quiddam diuersum à reactione, itaque etiam in illis, quæ reagunt, aliud est resistentia, aliud reactio, proinde non potest resistentia poni in categoria actionis. E Quidam vero alij recentiores reprobant quidem & ipsi sententiam Pomponatij, tanquam non declarantis quid sit resistere, tamen ipsi postea in eundem errorem labuntur, multa enim dicunt pertinentia ad docendum cur fiat resistentia, sed in quonam genere sit, non declarant; quare adhuc quid sit ignoramus. Nobis igitur considerandum manet quid sit resistere, nam cognita eius essentia facilius postea erit causam inuestigare, & adducere. F Credo resistentiam in nulla esse categoria directe, neque esse aliquid positiuum, sed priuatiuum, proinde per reductionem tantum esse in generibus actionis & passionis; est enim priuatio quædam actionis & passionis, vt considerantibus potest esse manifestum; quia nil aliud est agenti resistere, quam non pati ab illo, proinde & ipsum agens non agere, si perfecte illi resistatur ne agat; vel si quadantenus tantum illi resistatur, est non facile pati, proinde agens non facile agere: est igitur per reductionem proprie in categoria passionis, & respectu agentis est etiam modo aliquo in categoria actionis.

Pomponatij defectus.

Propterea optime naturam resistentiæ declarasset Pomponatius per verbum, impedire, si declarasset quid sit impedire, & dixisset esse quid priuatiuum, non positiuum; nam dicere parietem impedire ne Sol me calefaciat; non est dicere aliquid positiuum, quod insit parieti, sed solum est dicere me non pati à Sole, & Solem in me non agere: sic dicere nimiam distantiam impedire ne ignis aliquis me calefaciat, est dicere distantiam loci facere priuationem actionis in igne, & passionis in me: hoc idē dicendum est de illo, quod non sit penitus impediens, sed secundum quid, vt consideranti patet.

Quæ sit causa resistentiæ.

Quoniam igitur resistentia impedimentum quoddam est, vt recte Pomponatius dixit, impedimentum autem est priuatio, quod ipse videtur ignorasse; considerandum est, vndenam proueniat hoc impedimentum, quod vocatur resistentia, quandoquidem priuationes quoque causam aliquam habent. Certum est, materiam non posse huius impedimenti causam esse: nam si resistentia est priuatio passionis, natura autem materiæ est prima radix, & prima causa omnis passionis, non potest eadem esse causa impediendi passionem, sed potius promptissima est ad quodlibet patiendum. Relinquitur vt causa resistentiæ sit forma, qua in re concordes esse omnes videntur, sed in modo dissident:

Aliquorum opinio.

aliqui enim considerantes esse officium formæ agere, necessarium esse putarunt, vt quantum actiua quælibet forma est, tantum sit etiam resistitiua;

Confutatio.

quam sententiam si admitteremus, sequeretur debuisse ignem iampridem omnia consumpsisse, & in ignem mutasse: quum enim maxime omnium sit actiuus, si esset etiam maxime omnium resistitiuus, nulla afferri posset ratio, cur non sint omnia in ignem mutata: quoniam igitur ad seruandum elementorum æquilibrium pro ipsorum conseruatione necessarium fuisse videtur, vt maxima actio cum minima resistentia coniungeretur, & maxima resistentia cum minima actione,

Aliorum opinio.

ideo alij dixerunt, in qualitatibus elementorum duos esse ordines inter se contrarios, vnum actionis, alterum resistentiæ: & in actione primum locum obtinere calorem, qui maxime omnium qualitatum est actiuus, secundum vero frigus, tertium humiditatem, quartum demum siccitatem, quæ minime omnium est actiua. Huic contrarium statuunt ordinem resistentiæ, siccitatem enim maxime resistere dicunt, aliquanto minus humiditatem, adhuc minus frigus, minimam autem resistendi vim obtinere calorem.

Confutatio.

Mihi tamen videtur hæc sententia vrgeri eadem difficultate; sequeretur enim similiter ignem iampridem omnia consumere debuisse, quum per calorem sit maxime actiuus, & per siccitatem maxime

me

me resistitiuus: quamuis enim non per calorem resistat, tamen satis est si resistat per siccitatem, ne ab aliis elementis mutetur; non facit enim calor ne resistat per siccitatem, sicut etiam siccitas, quum parum actiua sit, non propterea facit ne per calorem maxime agat; attamen videmus ignem, etsi maxime siccum, minimam tamen resistendi vim habere: igitur non recte in siccitate constituitur maxima resistentia. Alia multa, quæ ab aliis dicuntur, omitto, quoniam omnia apud Pomponatium, & alios legi possunt: dicam quid ipse sentiam; & aliqua aliorum dicta recipiendo, aliqua etiam, quæ ab aliis dicta non sunt, adiiciendo, nitar huiusce rei veritatem reddere manifestam.

Opinio propria.

Resistentiam prouenire à forma, vt multi dicunt, omnino confitendum esse arbitror ob rationem ante adductam; sed vanam esse puto nonnullorum additionem, qui dicunt resistentiam fieri tum à forma, tum ab annexis, hoc est, ab affectionibus, & accidentibus subiecti, quæ sunt coniuncta cum forma, nam ab his quoq; fit resistentia; vt ignis in ferro magis resistit, quam extra ferrum, idque non propter formam ignis, sed propter densitatem materiæ; sic terra propter densitatem maxime resistit aliis elementis; dantur igitur aliqua accidentia in subiecto patiente, quæ faciunt vt illud ægre patiatur, & agenti resistat.

Opinio aliquorũ.

Ego autem arbitror soli formæ esse resistentiam attribuendam; accidentia enim vel insequuntur formam, vt densitas terræ, vel illi penitus accidunt, vt densitas igni existenti in ferro: de illis quidem; quæ formam insequuntur, clara res est, forma enim vt non agit extra, nisi per accidentia media, ita neque resistit actioni agentis externi, nisi per accidentia consequentia: dicere igitur hæc resistere agenti, est dicere formam per hæc; actio enim magis est tribuenda primario agenti, quam secundatio, vt ait Aristotel. in context. 33. 8. Physic. quia causa secundaria non per vim propriam agit, sed per vim causæ primariæ. Si vero accidentia formam non insequantur, sed extranea sint, ab his non fit resistentia, nisi per accidens; per se enim semper fit à forma, vt in exemplo ab his adducto notare possumus; densitas enim ferri nihil conferret ad resistentiam ignis, nisi ignis suapte natura resisteret extinguenti: quoniam igitur præcipuum resistens est forma ignis, densitas autem ferri facit vt in parua illa mole sit constipatum multum ignis, & à multo igni maior sit resistentia, quam à pauco, ideo densitas facit vt ille ignis magis resistat; proinde non per se resistit, sed per accidens, quatenus facit vt ibi sit multum ignis, qui secundum propriam naturam resistit; in multo enim quam in pauco maior vis inest, vt agendi, ita & resistendi. Alium quoque errorem mihi videntur isti met committere, dum declarant, quomodo forma faciat resistentiam; dicunt enim formam resistere agendo, & eius resistentiam esse actionem: quod declarant exemplo illius, qui gladio ictus inimici reiiciat, agendo enim resistit & illa actione vires etiam inimici obtundit: sic ergo & quando agit ignis in aquam, dicitur aqua resistere, & actionem ignis retartare, quatenus reagendo minuit calorem ignis, resistit enim dum vires agentis reddit debiliores: quum igitur hæc resistentia sit actio quædam, hinc colligunt, de hac actione verum esse id, quod aliqui dixerunt, quamlibet formam tantam habere vim resistendi, quantam habet agendi.

Confutatio.

De quo[...] ma[...] stit[...] no[...] rum

Sed meo quidem iudicio hoc nulla ratione probandum est, quia sic non distingueretur resistentia à reactione positiua; distinguitur tamen, quia resistentiam concedunt omnes, reactionem non omnes; quocirca illi, qui talem reactionem negant, negarent etiam resistentiam in in tali reactione constitui, quum resistentiam concedant. Præterea hanc non possumus appellare resistentiam, nisi per accidens; quia per se & primo non est nisi actio, hanc autem consequitur vt imminuatur proportio agentis ad patiens, ita vt minus agat: quare hæc improprie vocatur resistentia, vt ait Pomponatius in cap. 5. sect. 2. libri sui; non enim immediate resistit patiens agenti, sed quatenus obtundendo eius vires ab eo minus patitur: adde quod non semper verum est id, quod ipsi dicunt, per hanc reactionem imminui proportionem agentis ad patiens; imo frequentius euenit, vt augeatur; nam si agens sit validius patienti, augetur ista proportio, quia magis imminuitur ab agente vis patientis tum actiua, tum resistitiua, quam à patiente imminuatur vis agentis per reactionem.

Con[...] tio.

In eo præterea decepti sunt, quod non viderunt alium magis proprium resistendi modum, quo forma absque vlla actione resistere dicitur, isque non fuit omnibus incognitus; vt apud Pomponatium legere possumus: aliqui enim considerarunt quamlibet formam habentem contrarium præditam esse duabus viribus, quæ confundendæ non sunt, est enim tum actiua in contrarium, vt calidum in frigidum, tum sui ipsius conseruatiua, & se conseruare nititur quantum potest, ideo conatur actionem agentis non admittere, & vel omnino impedit ne agat, vel saltem quadantenus actionem eius retardat, & hac ratione resistere dicitur, etiam nulla eius reactione considerata: huius igitur impedimenti nulla alia est afferenda causa, nisi ipsa formæ natura, quæ se conseruare volens, non statim admittit actionem agentis, à qua necesse est imminui ipsius vires, ac tandem etiam destrui: hæc proprie resistentia dicitur, propulsatio quædam actionis absque vlla reactionis consideratione, & propulsatio talis, quæ non habet aliud esse, quam priuatiuum; est enim tantummodo actionis non admissio, siue non passio, & insequitur naturam formæ nitentis se conseruare,

Ali[...] opin[...] Ver[...] Not[...] as & form[...]

Resi[...] stentia [...] sit.

uare, & est diuersum quiddam à reactione; quod quidem illi, qui dixêre, non dari positiuam reactionem, sed priuatiuam, cognouisse videntur: etsi enim in eo sunt reprehendendi, quod positiuam non concesserunt, in hoc tamen optime senserunt, quod hanc ab illa differre existimârunt, & quod hanc vocarunt priuatiuam, quia reuera nil aliud est resistentia, quam priuatio, licet positiuam formæ naturam insequatur. Differre autem à reactione resistentiam testatur experientia, qua etiam ostenditur falsitas sententiæ illorum, qui dicunt quamlibet formam habere tantam resistendi vim, quantam agêdi, terra enim magnam vim resistendi habet, quia in ignem etiam iniecta, non absumitur, agit autem debiliter; sic res terræ, vt lapis, plurimum resistunt, parum autem agunt; contra vero ignis plurimum agit, parum resistit, quia facile extinguitur: patet igitur res non tantam habere vim resistendi, quantam habent agendi; patet etiam dari vim resistendi, quæ non est vis actiua, sed alia quædam sine actione: hoc autem factum est à natura, propter rerum conseruationem, quia sic seruatur æqualitas virium in rebus actiuis & passiuis; quæ non in eo consistit, vt æquas agendi vires habeant; sed vt quantum hæc actiua est, tantum sit alia resistitiua, vt quantũ actiuus est ignis, tantum est terra resistitiua, & quantum actiua terra, tantum resistitiuus ignis: sic igitur seruantur, nec vnum ab altero absumitur, nisi quum portiones ita inæquales sumũtur, vt propter maiorem quantitatem alterum habeat maiorem agendi vim, quam alterum resistendi, tunc enim præualet, ac destruit illud. Ob aliam quoque rationem non debuit quodlibet æquas habere vires ad se tuendũ, & ad alia opprimenda: quemadmodum scribit Aristoteles in libris de Partibus animalium, natura nihil facit superuacaneum, ob idq; dedit singulo animali vnum tantum instrumentum ad se tuendum, non plura, vt equis pedes posteriores, bobus cornua, canibus dentes, & aliis alia; superuacaneum enim fuisset equis dare etiam dentes ad mordendum idoneos: hoc idem de elementis, ac de mistis inanimatis, quæ elementorum naturas redolent, dicendum est; hæc enim omnia se conseruant, vel destruendo alia, vel aliis opprimere nitentibus resistendo, & eorum actionem non recipiendo, quæ duæ cõditiones nulli simul datæ sunt summæ, sed vna tantũ summa, vel duæ mediocres: terra enim maxime resistit actioni externæ, sed minimam agendi vim habet, contra ignis plurimum agit, minimam habet resistendi vim, elementa vero media vtrumque habent mediocriter; videtur tamen aqua plus agere, quam resistere, & aer plus resistere, quam agere: & horum omnium causa (vt ego arbitror) non in singulam elementarem qualitatem referenda est, qua in re plures decepti sunt, dicentes calidum esse maxime actiuum, siccum vero maxime resistitiuum, & alia similiter; sed in varias primarum qualitatum coniugationes, calidum enim cum sicco magnam agendi vim habet, minorem cum humido; videtur enim humiditas vires caloris obtundere, nec posse pati summum calorem, contra vero frigus magis agit cum humido, quam cum sicco, ideo magis est actiua aqua, quam terra: sic calidum cum sicco parum resistit, cum humido multum; contra vero frigidum cum sicco plurimum resistit, cum humido minus: hæc autem omnia dicentes, dicimus formas elementorum & agere, & resistere per medias qualitates, quæ eas insequuntur, sicut antea dicebamus. Neque est vnquam prætermittendum id, quod antea monuimus, maiorem, & minorem tum actionem, tum resistentiam non solum à naturarum diuersitate prouenire, sed etiam à diuersis quantitatibus eiusdem naturæ; magis enim agit, & magis etiam resistit maior terra, quam minor, & maior ignis, quam minor: ideo fieri potest, vt plus agat magna terra quam paruus ignis, quia multiplicantur vires per quantitatis incrementum, licet gradus non intendatur, idem enim est gradus caloris in magno igni, atque in paruo: nec dicere possumus, in maiore esse maiorem calorem, si vterque est summus calor, sed dicere tamen possumus, in igne maiore esse plus caloris, quam in minore; ideo alicuius patientis vires minor ignis superare non poterit, maior tamen poterit, nam si quantitas duplicetur, crescit proportio, & fit tanquam duorum ad vnum, quæ prius erat tanquam vnius ad vnum, si prius æquales vires habebant; sicuti si tres sint homines æqualis roboris inter se, & eorum duo inuicem pugnent, neuter alterum vincet, sed si duo simul iuncti pugnent cum tertio, facile eum superabunt, quia plus roboris habent duo simul sumpti, quam vnus.

Causa maioris & minoris resistentiæ quænam sit.

Collectio totius veritatis de Reactione in motu alterationis.

Cap. VI.

EX his omnibus, quæ hactenus declarata sunt, possumus duabus assertionibus colligere, quid sentiendum sit de reactione in motu alterationis, quarum prior hæc est: Si actio sumatur pro sola impressione gradus, necesse est in omni alteratione reactionem fieri patiẽtis in agens proximum, dummodo cõueniant in materia, & conuenienter propinqua sint, & secundum quantitates cõmensurata. Huius ratio clara sumitur ex iis, quæ dicta sunt: quando enim appropinquat patienti habenti aptitudinem recipiendi eandem qualitatem, quam illud agere potest, necesse est, vt actio fiat: quando igitur calidũ frigido conuenienter appropinquet, necesse est vtrumque in alterum agere, quia contraria versantur in eodem subiecto, & id, quod est actu calidum, est potestate frigidum, & illud,

Prima cõclusio.

id, quod eſt actu frigidum, eſt poteſtate calidum, vtrumque igitur ab altero pati neceſſe eſt; ſicut enim vtraque qualitas actiua eſt, ita ſubiectum vtriuſq; eſt æque vtriuſque receptiuum, & dum habet vnam actu, poteſt à contraria pati, & eam recipere: neque eſt quod aliquis obiiciat, vnum eſſe validius altero, hoc enim facit quidem, ne vtrumq; poſſit alterum penitus vincere, quia ſi vnum vincit, neceſſe eſt alterũ vinci, non vincere; at non facit, quin etiam id, quod inualidius eſt, antequam victum penitus, ac deſtructum ſit, imprimat aliquid in alterum validius, quum habeat qualitatem actiuam: & alterum habeat materiam paſſiuam, & receptiuam illius: imprimi autem gradus frigoris non poteſt in ſubiecto calido, quin aliquem caloris gradũ extinguat, & ita alterius calorem obtũdat; ideo neceſſe eſt, vt agente calido etiam validiore in frigidum, obtundatur, ac remittatur agentis calor, etiamſi in fine pugnæ totum frigus ſit deſtruendum: hæc autem omnia intelligenda ſunt, adiectis conditionibus memoratis, nempe vt ſint propinqua, & impedita, & quantitatibus commenſurata: quoniam enim in quantitate maiore ineſt vis actiua maior, ideo ſi vnum nimio exceſſu alterum ſuperet, nulla fit reactio; vt ſi in ignem fornacis ardentem iniiciatur palea, credebile eſt eam ab igne ſtatim abſumi, ſine vlla reactione, ob virium inæqualitatem incomparabilem; ideo has omnes conditiones cnnſtituiſſe Ariſtotelem credendum eſt, quando vniuerſe dixit, omne agens naturale conueniens in materia cum patiente in agendo repati.

Secunda cõcluſio. Altera aſſertio eſt: Si actio ſumatur pro perfecta pugna duorum inter ſe cum victoria alterius, reactio poſitiua impoſſibilis eſt: quoniam ita ſumendo reactionem, nomen reactionis implicat contradictionem, quum fieri non poſſit, vt aliquod deſtruat aliquod aliud, & ab illo viciſſim deſtruatur, ita vt & illud perfecte mutetur in hoc, & hoc in illud, vt ſi agant inuicem portio aquæ, & portio aëris, reactio quidem fiet accepta pro impreſſione gradus, at non pro perfecta victoria; nam ſi validior ſit aer, tandem mutabit aquam in aerem, nec fieri poteſt; vt etiam ille idem aer ſimul in aquam mutetur: ob eandem rationem antea dicebamus, reactionem in mutatione ſubſtantiali nõn poſſe locum habere, niſi ratione alterationis præuiæ; in hac enim fit reactio ſumpta pro impreſſione gradus qualitatis: ſed in eductione formæ ſubſtantialis ne imaginari quidem reactionem aliquam poſſumus; agens enim interimit ſubito formam patientis, nec poteſt ipſum quoque eodem momento interimi ab illo; hoc enim eſſet remanere vtrunque integrum, & vtrunque interiiſſe, quæ eſt repugnantia manifeſta: & eadem ratio vrget in alteratione, quæ ſumatur pro perfecta victoria agentis: de miſtione autem alia ratio eſt; nam miſcibilia interimunt

A quidem ſe mutuo, neutrum tamen mutat alterum in ſuam naturam, qualem mutationem nos in præſentia conſideramus, ſed mutantur ambo in aliam quandam naturam mediam diuerſam ab vtriſque. Cæterum ea, quæ hactenus diximus, vrgeri videntur difficultate non parua, quæ multos conturbauit: nam ſi agant inuicem aer & aqua, validior autem ſit aer, & tandem vincat aquam, ipſe quoque aer in fine pugnæ manebit ob aquæ reactionem debilitatus; B ergo finem quoque pugnæ ſpectando mutua eſt reactio, & mutua victoria; ſiquidem etiam aqua vicit aerem aliqua ſaltem ex parte, quum extinxerit in aere gradum aliquem caloris naturalis: oporteret itaque naturam aeris in fine pugnæ integram ſeruari, ſi verum eſſet id, quod diximus, non eſſe victoriam mutuam. Vt dubium hoc, & alia quoque plura ſoluantur, ſciendum eſt, non eſſe neceſſarium, vt ex qualibet remiſſione qualitatum elementarium fiat C remiſſio etiam formæ ſubſtantialis; quoniam remiſſio formæ elementaris non poteſt fieri, niſi cum ipſius elementi interitu, at qualitatis remiſſio fieri poteſt, etiam integra manente elementi natura: etenim ſi intra quoſdam terminos fiat intenſio, vel remiſſio qualitatum naturalium in elemento, forma integra manet; quod ſi intenſio vel remiſſio modum excedat, forma quoque deſtruitur, & migrat in formam miſti, ſi mutua fiet remiſſio omnium formarum D elementarium; vel mutatur vnum elementum in aliud, ſi alterius forma ſeruetur, alterius vero deſtruatur: tunc enim in elemento ſuccumbente, tanta eſt facta qualitatum remiſſio, vt forma quoque ſit remiſſa, proinde neceſſario intereunt: in elemento autem præualente, atque vincente minor facta eſt naturalium qualitatum remiſſio, quare forma & natura elementi ſeruata eſt integra; nam ſi hæc quoque intereat, miſtio fit, vt modo dicebamus, & formæ eE lementares migrant in vnam formam mediam, quæ eſt miſti: itaque ſi in miſtione mutationem formæ ſubſtantialis, quæ alterationis terminus eſt, attendamus, negare non poſſumus, in miſtione mutuam eſſe omnium miſcibilium victoriam, quatenus quodlibet eſt à ſua natura diſtractum ob actionem aliorum: quodlibet igitur & vincit, & vincitur ſecundum partem, licet enim in omni miſtione vnum elementum aliis dominetur, victum tamen illud quoque eſſe F dicitur, quatenus non ſeruat amplius ſuam naturam, ſed in naturam miſti migrauit; ſed hæc poſtea, quum de miſtione loquemur, manifeſtiora fient. Ex his colligimus, ſecundam noſtrum aſſertionem non eſſe omnino veram de miſtione, quandoquidem manifeſtum eſt, miſtione abſoluta, omnia elementa agentia & patientia interiiſſe, quia omnia à ſuis naturis diſtracta ſunt, & modo quodam omnia ſunt victa, licet modo quodam dicere poſſumus,

vnum

vnum aliquod ipsorum viciſſe, ad cuius naturam magis vergit illud miſtum; & hac ratione dicere poſſumus, non eſſe victoriam mutuam, quatenus non poſſunt plura eſſe præualentia, ſed eſt vnum tantummodo. Potiſſime autem locū habet aſſertio noſtra extra miſtionem, quando duo contraria agunt inuicem, & alterius natura ſeruatur: nam ſi duo elementa inuicem agant, & patiantur, & alterius forma aboleatur, alterius vero ſeruetur integra, certum eſt, hoc ſolum perfectam victoriam obtinuiſſe ratione formæ ſubſtantialis, ratione autem qualitatum ſi non omnino perfectam, quia ipſum quoque eſt debilitatum, ſaltem modo aliquo victoriam obtinuit, & ſecundum gradus, quia minus eſt debilitatum, quam alterum contrarium, quod illi ſuccubuit: non eſt igitur ita intelligenda victoria vt vincens nullo dicatur affectum eſſe detrimento; hoc enim minime dicendum eſt; ſed vt ſit quidem paſſum aliquam remiſſionem, ſed minorem, quam alterum quod victum eſſe dicitur: hoc igitur modo victoriam intelligendo cum reſpectu ad alterum, quem reſpectum victoriæ nomen denotare videtur, non poteſt mutua eſſe victoria agentis & patientis in tota pugna: dictum autem illud Ariſtotel. & Auerrois, actio non fit, niſi ab inæquali ſuperante, non eſt intelligendum ſumendo ampliſſime nomen actionis, ſed in illa tantum actione verum eſt, in qua alterum dicatur agens, alterum vero patiens; hæc enim nominatio fit ab exceſſu, & defectu virium, dum totam eorum pugnam reſpicimus.

A B C D E F

De Reactione in motu locali. Cap. VII.

Conſiderandum manet, quomodo in motu locali reactio fiat; hanc enim ponere manifeſte viſus eſt Ariſtotel. in 4. libr. de Animal. ortu, cap. 3. dum inquit, pellens pellitur; & in 3. Phyſic. context. 8. ac 16. vniuerſe de omnibus pronuntiaſſe videtur, præſertim vero de motu locali, omne mouens phyſice in mouendo moueri: videtur etiam res ipſa ſatis manifeſta, & per experientiam comprobata; nam ſi trabs erecta ſtet, ita vt leui in eam facto ictu cadere poſſit, & ſaxo, vel pila lignea percutiatur, cadit trabs, & pila repercutitur, quare pellens pellitur ab illo ipſo, quod ab eo pellitur; ſic etiam in ludo pilarum in menſa videmus pilam percutere aliam pilam, & illam pellere, & ipſam quoque pellentem pelli ad aliam partem ex eodem ictu, neque recta ſuum motum proſequi; duo quoq; gladij ſe mutuo percutientes, ſe mutuo ſecant & obtundunt, imo hoc idem euenit altero ſolo percutiente, altero autem quieſcente; ſerra etiam ſecans lignum, non ſecatur quidem ab illo, hebetatur autem, proinde repatitur aliquid ab illo eodem ligno in illa eadem actione. Attamen dubium eſt, an ita ſit in omnibus: Ariſtoteles enim de omnibus vniuerſe protuliſſe videtur in 3. Phyſic. dicens, omne mouens phyſice in mouendo mouetur; & in 4. de Ortu animal. cap. 3. hoc idem dicit, & addit, excepto primo. In multis tamen hoc verum eſſe non videtur; nam homo hominem pellit, nec ab eo pellitur, manus mouet baculum, nec mouetur à baculo. Videtur dici poſſe, omne mouens corporeum moueri quidem, non tamen neceſſario moueri ab illomet moto, ſed vel ab illo, vel ab aliquo alio, vel etiam à ſemetipſo; qua ratione propoſitio Ariſtotelis vera eſt de omni mouente corporeo, etiam de Cœlo; mouet enim inferiora, & mouetur neceſſario; licet non ab ipſiſmet inferioribus; ſic pellens pellitur, non tamen ab illomet, quem pellit, ſed à ſeipſo, quatenus non poſſet illum pellere, niſi ipſe moueretur: hoc ſignificare videntur verba Ariſtotelis in loco prædicto 4. de Generat. animal. dum vniuerſe de omnibus dicit, omne mouens mouetur, & excipit ſolum primum, quod eſt immobile; quare vult Cœlum quoque hac propoſitione comprehendi: præterea addit [*motu aliquo*] quaſi dicens, vel mouetur à moto, vel ab aliquo alio; ſatis enim eſt, ſi omne mouens corporeum motu aliquo moueatur dum mouet. Veruntamen ſi exempla ab Ariſtotele ibidem adducta perpendantur, ſignificat mouens moueri à moto, nam dicit [*pellens pellitur quodammodo, & quod premit, reprimitur*] imo etiam aperte ibi dicit Ariſtoteles, mouens moueri, & repati ab ipſomet patiente: quare dicendum videtur, Ariſtotel. loqui præcipue de illis mouentibus, quæ conueniunt in materia cum motis; in his enim mouens mouetur à moto, nempe mouens propinquum & corporeum: hoc quidem in illis, quorum antea exempla attulimus, manifeſtum eſt; in aliis vero, in quibus dubium videtur, ita poteſt declarari. Sit ſpatium A. B. in cuius medio ſit punctum, C. pellat aliquis alium ab A. ad B. neceſſe eſt, vt pellendo ſentiat reſiſtentiam, qua repellitur quodammodo, & motus ille eſt compoſitus, conſtans modo quodam ex pulſu & repulſu, quia niſi ille, qui pellitur, reſiſteret, pellens tanto quodam ſuo conatu eum ad B. vſque pelleret, ſed reſiſtentia facit, vt illo conatu non pellat, niſi vſque ad C. quare motus ille conſtat quodam modo ex duobus contrariis motibus, quia perinde eſt, ac ſi pellens pellat alterum vſque ad B. deinde ab illo repellatur à B. ad C vſque, vincit enim primus pellens, ideo maior eſt motus ab A. ad B. quam à B. ad C. quamobrem ibi illud idem contingit, quod in alteratione contingere dicebamus: ſicut enim calefaciens dicitur refrigerari, non quod calorem ſimul cum frigore habeat, tanquam duas qualitates, ſed quod calorem habeat remiſſiorem, quam prius; ita hic non dicimus fieri ſeorſum hos duos motus, vnum pulſionis ab A. ad B. alterum repulſionis à B. ad C. ſed vnum, qui

Nota quo modo in motu locali reactio fiat.

etiam

etiam solus apparet, ab A. ad C. hic enim est, qui præualet, & est minor, quam esset si pellens non repelleretur; qui enim deberet esse ab A. ad B. est solum ab A. ad C. & est veluti motus mistus ex duobus contrariis motibus cum dominio vnius, qui fit à primo pellente, tanquam validiore: hoc significauit in dicto loco Aristot. dicens [*pellens pellitur quodammodo*] non enim absolute dicit pellens repelli, quasi retro pellatur: sic enim non diceretur pellens, sed pulsus; sed quia quum reuera pellat, est in illa pulsione repulsio aliqua admista, quæ facit, ne tanta sit pulsio, quanta esset sine illa repulsione: in pressione autem clarior res est, premens enim (inquit Aristot.) reprimitur, quia si digito rem aliquam premimus, ab illa vicissim reprimitur digitus: si vero gladio secemus aliquid, non secatur quidem vicissim gladius, obtunditur tamen, idcirco inquit ibi Aristotel. [*motu aliquo*] indicans non esse necessarium, vt repassio sit secundum eandem speciem, seu modum motus, sed esse necessarium, vt aliquo motu repatiatur, & aliquam mutationem recipiat etiam mouens à motu. De Cœlo autem mouente hæc inferiora verum quidem est illud Aristotelis dictum, non tamen omnino, neque eo modo, quo de his inferioribus mouentibus, sed modo aliquo, quatenus non mouet hæc inferiora, nisi ipsum quoque moueatur, etsi non ab illis; ob id Cœlum quoq; comprehendi videtur illa vniuersali Aristotelis propositione in lib. 3. Physi. omne mouens physice in mouendo mouetur: at de mouentibus inferioribus verum est etiam intellectum de reactione; mouens enim repatitur aliquid ab ipsomet moto; & huius rationem affert Aristoteles in context. 53. lib. 1. de Ortu & interitu, quia conueniunt in materia; etenim quæ in materia non conueniunt, ea agunt quidem, sed non repatiuntur: ideo quando Aristoteles lib. 4. de Ortu animalium, cap. 3. inquit [*excepto primo*] quod immobile esse significat, ea verba intelligi possunt de primo mouente corporeo, quod Cœlum est; quum enim præcedentibus verbis expresse dixisset, omne mouens moueri vicissim à patiente, & moto, postea excipit Cœlum, quod vocat immobile, id est, non ab his inferioribus vicissim mobile, ita enim agit, vt ab his non repatiatur, & hac ratione vocatur immobile.

Contrariorum argumentorum solutio. Cap. VIII.

Ad primum argumentum.

Veritate declarata, ad argumenta initio adducta facile est respondere. Ad primum iam responsum est: quando enim Aristoteles & Auerroes dicunt, actionem non fieri nisi à superante, totam pugnam respiciunt, qua debeat patiens mutari ab agente, ita vt illud dicatur absolute patiens, hoc vero ob victoriam dicatur absolute agens, quia mutauit alterum in

A naturam suam; hoc enim facere minime potest, nisi præualeat patienti; per hoc tamen non stat, quin durante pugna patiens quoque reagat in agens, etiamsi non vincat illud; quia reactio non debet esse cum victoria, proinde sub illa Aristotelis propositione non continetur, quoniam patiens non est absolute nominandum agens, sed solum reagens, quia eius natura mutanda est; alterum vero, cuius natura est seruanda, nominatur absolute agens, etiamsi repatiatur, & ex

B pugna debilitetur: sic igitur agens appellari non potest, nisi superet, eaque est mens Aristotelis in illa propositione, vt manifestum est illa considerantibus, quæ ab ipso dicuntur de mistione in context. 88. & 89. lib. 1. de Ortu & interitu: ibi namque duo ponit genera actionum; vnum, quando patiens mutatur in naturam agentis, tanquam dominantis; alterum, quando vtrumque mutatur quodammodo in alterum, vt in mistione fit; neutrum enim remanet, sed

C medium diuersum ab vtroque: sunt autem ibi notanda Aristotelis verba, qui vtrumque vocat dominans, non alterum determinate, propterea quod non remanet determinate natura alterius, sed vtrumque ex natura sua distractum est ab altero; vtrumque igitur vincit, & vtrumque vincitur; quare illa non est talis pugna, in qua alterum possit determinate vocari agens, & alterum patiens, quum neutrius natura seruetur; proinde huiusmodi actio non comprehenditur

D sub illa propositione Aristot. & Auerr. actio non fit, nisi ab inæquali præualente, seu (vt Latini nostri loquuntur) à proportione maioris inæqualitatis: primum ergo hoc argumentum nullius est roboris: ideo argumentum quoque Suessani, quod diuersum ab hoc esse non videtur, facile soluitur; ipse enim dicebat, agens debet esse validius patiente, ergo quantam habet potentiam agendi in illud, tantam etiam habere debet se defendendi, ne ab eo aliquid patia-

Ad argum. Sue

E tur; dicimus enim negandum esse consequens, & ratio negationis manifesta est, tum quia agens agit ratione formæ, patitur autem non ratione formæ, sed ratione materiæ: quum igitur statuantur conuenire in materia, necesse est vt agens quoque aliquid patiatur ob rationem antea declaratam; tum etiam, quia etiam solam formam spectando iam ostendimus, non æquas in singula re esse vires agendi in aliam, & resistendi, seu defendendi semetipsam:

F quisquis ergo ea, quæ antea diffuse declarauimus, bene consideret, facile intelliget, argumentum hoc nihil habere efficacitatis. Secundum argumentum, etsi multis arduum visum est, leuissimum tamen est, ac facile soluitur. Primum quidem dicere possemus, illud ad rem non facere, siquidem loquimur de agente corporeo, & proximo patienti; quare dum sumitur ignis & aqua cum aere medio interposito, nec ignis agit immediate in aquam, nec aqua in ignem,

Ad s dum

in ignem, sed ambo in aerem medium: quod si illi quærant, quomodo possit idem aer simul calefieri ab igni, & refrigerari ab aqua, hæc est alia difficultas, quæ ad præsentem considerationem non pertinet, loquimur enim de reactione patientis in agens proximum; ideo id solum esset nobis considerandum, an aer ille in ignem reagar, vel etiam in aquam, nam ignem & aquam esse duo distincta agentia manifestum est. Dicimus tamen, hanc questionem, sine oportuna esse dicatur, siue importuna, facillime solui & nihil in se habere difficultatis: nam si quis similiter quærat de aqua feruentissima, quæ cum aqua frigidissima commisceatur, quomodo possint duo contraria simul esse, nempe magnus calor, & magnum frigus, responsio in promptu est: duo contraria integra & perfecta in eodem subiecto simul existere nequeunt; at fracta, & mutuo castigata, & ad vnam mediam qualitatem redacta, possunt simul esse in eodem, sicut ibi pater; nam tota illa aqua neque frigidissima amplius est, neque feruentissima, sed tepida. Sic igitur ad argumentum dicendum est: aer ille medius & calorem ab igne recipit, & frigus ab aqua, non tamen vt duas qualitates distinctas contrarias, sed vt vnam mediocrem ex vtrisque prouenientem; ignis enim in illum aerem agit per calorem, tamen non tantum caloris imprimit, quantum deberet imprimere, quia castigatur, & remittitur à frigore, quod eodem tempore imprimit aqua; sic etiam aqua non tantum frigoris imprimit, quantum imprimere deberet, quia castigatur à calore, quem imprimit ignis; ab vtrisque igitur contrariis agentibus simul patitur idem aer medius, non tamen recipit duas qualitates contrarias extremas, tanquam distinctas, sed vnam mediocrem, quæ ex earum commistione exoritur; agens enim non agit nisi in patiens aptum ad recipiendum; maiorem igitur calorem imprimeret ignis ille in illum aerem, si nulla tunc aqua in eundem aerem ageret, sed propter illius aquæ actionem non ita est aptus ille aer ad recipiendum calorem ignis, sicuti esset, si nulla in eum aqua ageret; & è contrario non est ita aptus ad recipiendum ab aqua frigus, vt esset, si à nullo tunc igni pateretur, itaque ex vtriusque actione qualitas vna media in illo aere prouenit, quæ in parte igni propinquiore magis vegit ad calorem, in parte autem propinqua aquæ magis vergit ad frigus. Hoc idem dicendum est de igni immediate agente in aquam; pars enim aquæ propinquior igni agenti recipit maiorem calorem, quam pars remotior, quare hæc respectu illius habet rationem frigidi: igitur necesse est, vt calor partis propinquæ remittatur aliquantum à frigore partis remotioris, & ita minus caloris recipiat pars illa propinqua, quam si non haberet coniunctam aliam aquæ partem remotiorem: quo fit, vt magis; ac citius calefiat ab igni parua aquæ portio, quam magna; etenim magna iuuatur à pertibus distantioribus ab igne agente, quæ fouent partes propinquiores, & faciunt vt illæ minus patiantur ab igni, & magis illi resistant, propterea etiam pars remota recipit aliquid caloris à parte propinqua, sicuti vicissim pars propinqua recipit ab ea aliquid frigoris; hoc autem dicere, est dicere, totam aquam recipere calorem ab igni, ita tamen vt in tota sic vnica qualitas media, quæ in parte igni propinqua magis ad calorem vergit; in parte autem remota magis vergit ad frigus: hæc est verissima huius argumenti solutio. Aliqui tamen aliter soluunt: dicunt enim, nō posse distingui illius aquæ partes, sed aquam totam pati ab illo igni, tanquam corpus vnum continuum, & totam etiam reagere in illum. *Aliorum responsio.*

Sed experientia docet, hanc responsionem non esse tutam; ego enim vidi carbonem accensum, cuius partem quandam particula aquæ extinxerat, manentibus cæteris carbonis partibus accensis, à quibus postea parti extinctæ pristina accensio est restitura: patet igitur, partem eiusdem continui propinquiorem agenti magis pati, quam reliquas, & ab illis quoque aliquid recipere, quod illi negant. *Impugnatio.*

Sunt etiam qui ad argumentum de aere medio respondeant, esse quidem absurdum dicere duo contraria simul in eodem recipi vt fixa & permanentia, at non esse absurdum vt transeuntia, cuiusmodi sunt in illo aere medio calor, & frigus; sunt enim in trāsitu, quia calor transit ab igni ad aquam per aerem medium, & ita frigus ab aqua ad ignem. *Aliorum responsio.*

Hæc tamen responsio probanda non est: quoniam de accidentibus quidem spiritualibus, à quibus illi decepti esse videntur, verum est id, quod dicunt, siquidem pendent ab agente, à quo producuntur, non à subiecto, in quo recipiuntur; ideo per eundem aerem medium simul transeunt species contrariorum colorum, neque se mutuo vitiant, vel remittunt, neque inter se commisceri dicuntur: at de materialibus qualitatibus verum non est, hæ namque non possunt per aerem medium transire, quin se mutuo lædant; imo & fixæ in eo remanent vel longo, vel saltem breui tampore, vt in cubiculo remanet calefactus aer etiam post ignis extinctionem; non possunt igitur simul in eodem aere recipi summus calor, & summum frigus, ita vt vtraque maneant summa: quare abiicienda est hæc responsio, & altera sumenda, quam prius adduximus. *Impugnatio.*

Ad tertium argumentum negandum est consequens; scopus enim agentis est, sibi assimilare patiens quantum potest, ideo si ex pugna sit debilitatum, assimilat sibi patiens, si non omnino, saltem ex parte; non igitur fine suo frustratur, sed eo potitur vel perfecte, vel ex aliqua parte: imo neque dicendum est, hunc esse naturæ scopum, quem isti fingunt, in actione & passione rerum naturalium inanimatarum; nam si naturæ consilium est, vt ignis *Ad tertium.*

vertat perfecte aquam in ignem, & vt aqua vertat perfecte ignem in aquam, nec potest natura fine suo frustrari, vt illi dicunt, quomodo potest duos habere contrarios scopos; quos simul assequi nullo pacto potest? nam si is est finis horum duorum elementorum, necesse est, vt altero saltem natura frustretur. Dicendum igitur potius est, naturæ vniuersalis, quæ omnia regit, non hunc esse scopum, sed potius vt agant mutuo, & patiantur, & se mutuo obtundāt, & vnum alterius vires frangat, propter ipsorum conseruationem, & propter generationem mistorum: quod si naturam cuiusque rei propriam spectemus, scopus quidē huius ignis est, vertere illam aquam perfecte in ignem, sed illius quoq; aquæ scopus est vertere hunc ignem perfecte in aquā; frustrari igitur, & impediri, quid absurdi est, quum id necessarium sit ob repugnantiam contrarij? hoc enim si mutari penitus non sinit, vtiturque singulum viribus suis, & nititur, quantum potest se conseruare, & contrarium oppugnare; idque si facere nequeat, non dicitur suo fine frustrari, quia aliquid agit, etiam quando agit in contrarium validius; vel si aliquam esse frustrationem concedamus, at saltem natura vniuersalis, vti diximus, non frustratur. Falsum præterea est, quod nunquam possit agens perfecte assimilare sibi patiens; quia si aer mutet aquam in aerem, & maneat in qualitatibus debilitatus, in forma tamen substantiali manet integer, & in talem aerem mutauit illam aquam: quod si in calore læsus est aliquantum, & mansit minus calidus, quam conueniat aeri, restituitur tamen ei pristinus calor à circumstantibus aeris partibus, & ab actione cœlesti: quare etiam aer ex aqua illa genitus vertitur tandem perfecte in aerem. Leuissimum ergo est argumentum hoc, quia hæc omnia in natura contingere necesse est, vt agens quandoque mutet patiens perfecte in suam naturam, quandoque imperfecte, quandoque etiam mutare nequeat, quandoque etiam mutetur ab illo; hæc enim omnia eueniunt ex lege naturæ vniuersalis, quæ statuit hæc omnia posse contingere: quoniam igitur propriæ singularum rerum naturæ subditæ sunt legibus naturæ vniuersalis, frustratio est semper referenda ad naturam vniuersalem; quia si natura particularis non potest suam actionem perficere ob repugnantiam contrarij, non est frustratio, quia natura vniuersalis talem rebus naturam tribuit, vt hoc euenire possit, imo vt omnino sit necessarium, vt id possit contingere; si enim nūquam posset accidere, nulla fieret actio inter elementa, vel vnum verteret alia omnia in suam naturam: esset autem hoc potius modo frustratio, quam illo, quia res, & earum vniuersitas non conseruaretur, conseruatio autem rerum est scopus præcipuus naturæ vniuersalis. Ad quartum, concedimus, nullam fieri reactionem, vbi nimia distantia loci prohibet ne fiat. Ad quintum, negandum est consequens; non enim in reactione idem secundum idem agit, & patitur: sed ignis agit, quatenus calidus; patitur autem, non quatenus calidus, sed quatenus est potestate frigidus; agit enim per formam, & patitur per materiam, vt antea diximus. Quare omnia hæc argumenta, & alia eiusmodi commenta Latinorum vana sunt, & facile soluuntur per ipsam rei considerationem, quia nituntur oppugnare rem manifestam.

JACOBI ZABARELLAE PATAVINI LIBER DE MISTIONE.

Mistionis definitio, & difficultates, quæ ex ipsa oriuntur. *Cap. I.*

Difficillimum semper fuit intelligere, quid secundum Aristot. sit mistio, de qua nunc scribere cōstituimus; idque discordia interpretum, ac disceptatio declarat, quum multæ, & contrariæ ab his sententiæ Aristotel. attribuantur, & ad hanc vsque diem hæc altercatio perduret: orta autem est hac in re difficultas ex iis, quæ ab Aristot. in calce 1. lib. de Ortu & interitu de mistione traduntur, & ex ipsa mistionis definitione, quam Arist. tandem colligit in postremis verbis illius libri, dum ait, mistio est miscibilium alteratorum vnio: repugnantia namque esse videtur in hac definitione; quia, quum dicat, alteratorum, nec dicat, corruptorum, indicat illa quæ commi-

miscentur in mistione non interire, sed remanere in misto, quod idem denotat etiam nomen mistionis, vt consideranti patet; si enim commiscentur, ergo non intereunt; sed ibi paulo ante ipse quoq; Arist. aperte dixerat, miscibilia nō interire, sed seruari: contrarium autem significat illa vox, vnio, quæ ibi non denotat meram cōgregationem, siquidem hanc sententiam iam Aristot. reprobauerat, sed vnionem naturarum, ita vt ex plurib. naturis vna natura oriatur: itaq; si plures miscibilium naturæ, quæ prius erant, non existunt amplius, sed vna quædam alia facta est, illæ interierunt, id enim quod nō est am, plius, absq; dubio interiit, siquidem nil aliud est interire, quam desinere esse; sed hoc expresse etiam protulerat ibidem paulo antea Aristoteles, dicens, neutrum miscibilium remanere, sed generari quoddam tertium ab illis diuersum. Hac igitur de re est nobis in præsentia disputandum, vt omni, si fieri possit, difficultate sublata, definitio mistionis clara & perspicua reddatur; quā bene intelligere non possumus, nisi ea, quæ tetigimus, dubia soluantur: hæc autem duo sunt potissime: vnum de formis elementorum, an seruantur in misto, alterum de orundem qualitatibus, quas in præsentia statuimus non esse formas elemētorum, sed accidentia consequentia. Repugnantia autem prædicta traxit alios in varias opiniones; quæ mihi videntur quatuor esse ad summum, easq; singillatim cum earum argumentis nos considerare oportet, postea vero rei veritatem declarare nitemur, ac denique omnia aduersantia argumenta soluemus.

Auicennæ opinio & argumenta.
Cap. II.

PRima est Auicennæ sententia ab Auerroe relata, & confutata in comment. 67. lib. 3. de Cœlo: putauit enim Auicenna formas elementorum remanere in misto integras, & nulla ex parte læsas; qualitates vero manere quidē, non tamen integras, sed castigatas, & fractas ob mutuam inter se actionem & passionem. Ad hanc sententiam comprobandam vsus est hoc potissimum argumento: certum est formas elementorum manere in misto; hoc enim indicat ipsum mistionis nomen, & fuit ab Aristotele aperte affirmatum, dum in contextu 84. lib. 1. de Ortu & interitu dixit, neque ambo miscibilia interire, neq; alterum, sed remanere vtrunque, & in 88. dixit guttam vini non admisceri multæ aquæ, quia gutta destruitur: vult igitur omnia miscibilia seruari in misto, quum neget illa, quæ non seruantur, commisceri; atqui seruari res non dicitur, nisi maneat forma eam constituens; manere igitur debent formæ elemētorum: sed hæ, quum sint substantiales, non possunt intendi, neq; remitti; necesse est igitur, si manent, vt integræ maneant. Qualitates vero intendi, ac remitti possunt, quare necesse est, vt frangantur mutuo earum excellentiæ, & fiat qualitas vna media, quæ est temperatura misti. Secundo, sumitur huius sententiæ cōfirmatio ex definitione mistionis, mistio namq, (vt inquit Aristot.) est miscibilium alteratorum vnio; non dixit autem, corruptorum, sed alteratorum, corruptio enim est substantiæ, alteratio autem respicit qualitates; vult igitur Aristoteles formas elementorum seruari integras, & solas qualitates per mutuam alterationem remitti. Tertio, sumitur argumentum ex Aristotele in contex. 3. lib. 5. Metaphysic. vbi definiens elementum dicit esse id, ex quo inexistente res fit, vult igitur elementa inexistere, proinde remanere in eo, cuius sunt elementa; at non remanent, nisi ipsorum formæ seruentur; itaq; seruantur in misto formæ elementorum. Quarto, Aristoteles in contex. 67. lib. de Cœlo, disputans contra Platonem, docet elementa non habere figuram aliquam propriam, & hoc argumento vtitur; quia si haberent, remanere in misto non possent: quū igitur consequens hoc putet Aristoteles esse ab surdū, putat elemēta remanere in misto. Quinto, Aristoteles in initio 1. lib. de Cœlo inquit, mistum moueri ab elemento præualente; vult igitur elementa manere in misto; præualens enim elementum quomodo moueret, nisi esset actu? hoc autem si remanet, ergo etiam reliqua, quibus dominari, ac præualere dicitur. Sexto, nisi elementa seruarentur in misto, mistio à generatione & interitu non differret; quia nil aliud esset mistio, quam generatio misti, & interitus elementorum. Postremo, mistum in elementa dissoluitur, nam Aristoteles in contex. 84. lib. 1. de ortu & interitu inquit, miscibilia posse iterum separari à misto; ergo ex eisdem cōstat actu mistum; ex eisdem enim res constat actu, in quæ dissoluitur. Quoniam igitur manent elementa in misto, necesse est, vt eorum formæ seruentur, à quibus constitui elementa dicuntur.

Secundũ *Tertium* *Quartũ.* *Quintũ.* *Sextum.* *Septimũ.*

Auerrois opinio, & aduersus Auicennam disputatio.
Cap. III.

SEcunda est Auerrois opinio, quam apud eum legimus in comment. 67. lib. 3. de Cœlo, vbi dicit, tam formas substantiales elementorum, quam qualitates manere actu in misto, fractas tamen omnes, & castigatas, & ad mediocritatem redactas; ideo de qualitatibus consentit Auicenna, sed de formis diffidet; censuit enim fotmas elementorum, licet substantiales sint, in hoc tamen ad accidentium naturam accedere, quod possunt intendi, atque remitti, proinde sunt quodammodo mediæ inter formas substantiales perfectas, & accidētia. Auicenna vero quia putauit formas elementorum neq; intendi, ne-

di, neq; remitti posse; & vidit Aristot. dicentem miscibilia in mistione non interire, dicere coactus est, formas remanere integras, aduersus quam opinionem Auerroes multifariam argumentatur. *Primum argumentum.* Primum sic: si formæ elementorum seruantur integræ, ergo etiam qualitates, quoniam qualitates insequuntur formas. Præterea *Secundū.* eadem est ratio de vno gradu qualitatis, ac de alio; ergo si potest forma elementi existere sine aliquo gradu suarum qualitatum, potest similiter existere sine alio, quocirca & sine omnibus; hoc tamen est impossibile, neque aliquis diceret formam elementi seruari posse, destructis penitus omnibus gradibus suarum qualitatum. *Tertium* Præterea sequeretur generationem misti esse alterationem, quia quicquid aduenit rei actu existenti per formam specificam, est accidens: igitur si formæ elementorum sunt in misto integræ, & dant esse specificum secundum speciem specialissimam, accedens forma misti non potest esse nisi accidens, vel, si nulla misti forma formis elementorum superuenire dicatur, mistum non esset vnum; quia id, quod constituitur à pluribus formis substantialibus distinctis, & eiusdem ordinis, & specificis, non potest esse vnum. *Quartū.* Sequeretur etiam secundum Auicennam, nil aliud esse mistionem, quam congregationem, quem mistionis modum reiectum esse ab Aristot. certum est: probatur consequens; quia si formæ elemētorum integræ, ac perfectæ manent, non possunt simul omnes informare vnam & eandē materiæ particulam, hoc enim de formis substantialibus non subordinatis, sed eiusdem gradus, ne imaginabile quidem est, quia non potest eadem particula esse simul ignis, & aqua, oportet igitur vnam materiæ particulam forma ignis informari, aliam forma aeris, aliam forma aquæ, & aliam forma terræ; & has particulas se tangere inuicem; quare non erit mistio: nisi secundum tactum, quæ est congregatio. Simul etiam *Quintū.* sequeretur, non quamlibet misti particulam esse mistam, aliqua enim particula esset purus ignis, aliqua purus aer, & sic de reliquis: attamen censuit Aristoteles talem esse debere mistionem vt quælibet misti particula mista sit. *Opinio Auerrois.* Has omnes difficultates putauit se euitare Auerroes, statuendo formas elementorum posse intendi, & remitti, & frangi, & castigari, ita vt ex omnibus fiat vna forma media: sic enim non sunt amplius plures formæ specificæ, sed vna, quam insequitur etiam qualitas vna media oriens ex congressu & mutua alteratione, & castigatione excellentiarum qualitatū elementarium. Sic etiam non sequitur, generationem esse alterationem; quia fit noua forma substantialis specifica, quæ est forma misti; & elementa non seruant amplius nomina, ac definitiones; ac species, quum per illam castigationem iam desierint esse ignis, aer, aqua, terra. & totum inceperit esse aurum vel ferrum, vel aliud eiusmodi; hoc autem ad saluandam generationis naturam satis est, quum nouū esse substantiale acquiratur, & noua species fiat. Similiter non sequitur amplius, mistionem esse cōgregationem, quia formæ non sunt amplius quatuor, sed sunt factæ vna, quæ sola informat quamlibet materiæ particulam; quare non est congregatio, sed potius naturæ, ac substantiæ vnio per mutuam elementorū alterationem. Sic tandem fit, vt singula misti particula mista sit, quoniam in qualibet inest eadem forma mistionis; quamobrem seruatur ēt misti vnitas, quam secundum opinionem Auicennæ tueri nō possumus.

Scoti opinio & argumenta.
Cap. IV.

Tertia est opinio Scoti, quam apud eum legimus in 2. lib. Sent. distinct. 15. putauit Scotus & formas, & qualitates elementorum in mistione penitus interire, & nouam misti formam generari, & nouam qualitatem, quæ est temperatura misti: quod autem dici solet, mistū constare ex elemētis, id inquit ita esse intelligendum, quod forma misti habet quandam similitudinem. & conuenientiam cum formis elemētorum, quemadmodum mediū habet quandam conuenientiam cum extremis, ex quibus constare dicitur: sic propriam misti qualitatem dicit esse diuersam à qualitatibus elementorum, & æque simplicem, ac illas, dici tamen ex illis constare propter similitudinem, quam cum illis omnibus habet; quam similitudinem, & conuenientiam inquit Aristotelem significasse, quando dixit, remanere in misto virtutes miscibiliū, non ipsa miscibilia actu: putauit igitur Scotus nec formas, nec qualitates elementorum vllo modo remanere in misto, id est, neque integras, neq; refractas: in qua opinione Thomam quoque fuisse recentiores Philosophi arbitrantur, quod ego falsum esse existimo, quum Thomas hoc in loco sententiam suam proferens aperte dicat, formas quidem elemētorum nullo modo seruari, sed penitus interire; at qualitates manere remissas & ad mediocritatem redactas: Cæterum parum refert, quid hic, quid ille senserit, satis nobis erit ipsas per se sententias, cuiuscunq; fuisse dicantur, expendere. Præcipua argumenta, quibus vtitur, vel vti potest Scotus, hæc sunt: *Primum argumentum* Primum quidem de formis substantialibus ita argumentatur: non sunt multiplicanda entia sine necessitate; at nulla nos necessitas cogit, vt in misto ponamus quatuor formas elementorū, sed sufficit vna misti forma; ergo illæ in misto ponendæ non sunt: minorem sic probat: non est necessarium, eas ponere propter operationes, quia mistum habet operationes proprias specie distinctas ab operationibus elementorum; & consequentes solam misti formam: neque propter qualitates, nam qualitas cuiusque misti: differt:

fert specie à qualitatibus elementorum, & satis à forma misti prouenit, atque seruatur, nec formis elementorum eget: neque demum propter generationem, quia tam forma misti, quam formæ elementorum habent entitatem sufficientem, vt possint esse termini suæ generationis, & in hoc forma misti non eget formis elementorum, nisi tanquam termino à quo, hic autem in generatione misti recedit: igitur in misto non remanent formæ elementorum. Secundo, si formæ elementorum seruarentur in misto, mistum non esset vnum; plures enim formæ specificæ constituunt plura indiuidua de categoria substantiæ. Tertio, quamlibet formam specificam consequitur propria quantitas; ergo si quatuor formæ elementorum seruantur in misto, erunt in eodem plures simul quantitates, quod est impossibile. Quarto, duo termini generationis, à quo, & ad quem, simul manere non possunt; at forma misti, & formæ elementorum se mutuo respiciunt vt termini generationis oppositi, quum ex elementis generetur mistum, & ex misto elementa; ergo non possunt in misto formæ elementorum manere cum forma misti. Quinto, sequeretur non esse verum illud Aristotelis dictum, generatio vnius est corruptio alterius, quia quando generatur mistum, nihil interiret, si elementa non intereunt. Quod autem etiam qualitates elementorum penitus intereant, ostenditur duobus argumentis. Primo, quia qualitates insequuntur formas, ergo quod de formis dicitur, idem de qualitatibus dicendum est; atqui formas nullo modo seruari ostensum est; ergo neque qualitates seruari possunt. Præterea, si destructis formis qualitates manerent, accidens idem numero migraret de subiecto in subiectum; subiectum enim accidentis est compositum ex materia & forma constans, quod deleta forma dicitur interire, & adueniente alia forma dicitur aliud compositum generari; ergo mutatur subiectum sub iisdem accidentibus; si qualitates elementorũ in misto remanent, hæc autem est migratio, quam impossibilem esse omnes Philosophi censuerunt.

Aliorum Latinorum opinio & argumenta. Cap. V.

QVarto sententia est, vt mihi videtur, cæterorum Latinorum, qui de formis elemẽtorum Scoto consentientes dicunt, eas nullo modo seruari, neque integras, neque refractas; sed in qualitatibus ab eo discrepant, has enim putant in misto remanere fractas, & ad mediocritatem redactas: tuetur hanc sententiam aperte Marsilius in 1. libr. de Generat. & ad eandem accedere videntur Thomas, & Ægidius, & eam sequitur Ludouicus Buccaferreus, & alii nonnulli recentiores: pro hac opinione, quantum attinet ad formas substantiales, faciunt illa ea-

A dem argumenta, quæ pro Scoto adducta fuere; de qualitatibus vero hi nituntur duobus potissimum argumentis: vnum ex Aristotele sumunt *Primum argumentum.* in contextu 84. libri primi de Ortu & interitu, vbi dicit, miscibilia non manere actu in misto, vt corpus & album, neque etiam interire, sed seruari ipsorum vires; quum enim dicat ea non manere actu, significat formas non seruari, etenim per formam res est actu: quum autem dicat manere miscibilium vires, significat seruari qualitates,
B nam si hæ quoque penitus interirent, nil vtiq; de elementis seruaretur in misto, quo modo igitur manere dicerentur eorum vires? alterum simile argumentum accipiunt ex aliis verbis Aristot. clarioribus in 2. lib. de Partibus animal. cap. 1. *Secundum.* vbi dicit, tres in animali esse compositiones; & earum primam esse ex iis corporibus, quæ à nonnullis elementa vocantur, scilicet terra, aqua, aere, igni; sed statim subiungit, melius fortasse esse, si dicamus, corpora constare ex vi-
C ribus elementorum, quam ex elementis ipsis, & virium nomine statim asserit se intelligere qualitates elementares, quas etiam expresse nominat, calorem, frigus, humiditatem, & siccitatem, quas inquit esse materiam mistorum, quum ex his constent omnia mista; cæteras vero omnes qualitates inquit esse posteriores, & ab his deriuatas, proinde non esse materiam corporum, nempe leuitatem, grauitatem, raritatem, densitatem, & alias eiusmodi: igitur clara est Aristot.
D sententia, quod elementa remaneant, non secundum formas substantiales, sed secundum qualitates; hæ autem quum sint contrariæ, non possunt simul existere integræ; manent ergo fractæ & remissæ: sic igitur conditiones mistionis optime seruantur, miscibilia namque actu in misto non manent, quia formæ non seruantur; manent tamẽ eorum vires, quia seruantur qualitates castigatæ, & fractæ; quod sensus quoque confirmat; sentimus enim mista esse calida, &
E frigida, & humida, & sicca.

Latinorũ disputatio aduersus Auerrois fundamentum de formis elementorum. Cap. VI.

QVoniam autem Auerrois opinio eo potissimum fundamento nititur; quod formæ elementorum intendi, ac remitti possunt, & hac ratione participant quodammodo conditione
F accidentium, Latini fundamentũ hoc demoliri conantur, quoniam eo sublata, sententia Auerr. manifeste corruit. Thomas aduersus Auerroem duobus vtitur argumentis, quorum vno improbat illud, quod Auerroes ait, formas elementorum esse medias inter substantiam & accidens; *Primum argumentum contra Auerroem.* idq; tale est: si hoc esset verum, daretur medium inter duo cõtradictoria, quod quidẽ est manifeste falsum: probatur consequẽs, quia substantia & accidens coniunctam habent oppositionem

affirmationis & negationis, quatenus accidens A est in subiecto, substantia vero non est in subiecto. *Secundu.* Altero autem impugnat id, quod Auerroes dicit, formas elementorum suscipere magis & minus, hoc pacto: si id concederetur, esset in substantia continuus motus, quod Aristoteles negat in lib. 5. Physic. sic enim formæ elementorum essent diuiduæ secundum gradus, quemadmodum etiam qualitates; quapropter acquiri possent gradus post gradum, qui esset verus motus. *Tertium* Tertio argumentantur alij: si vera esset opi- B nio Auerrois, sequeretur etiam formas mistorum suscipere magis & minus: consequens est falsum, vt ipse quoq; Auerroes confitetur: consequentiam ita probant: in compositione theriacæ, & aliorum similium, illa quæ commiscentur, non sunt elementa, sed mista, quæ omnia seruant in theriaca vires suas, quemadmodum in misto seruantur elementorum vires; itaque oporteret mista quoque theriacam ingredientia intendi, ac remitti secundum formas suas sub- C stantiales. Et quia dicere ad hoc aliquis poterat, non esse validam consequentiam, propterea quod Aristoteles in capite de Mistione loquitur de sola mistione elementorum, non de commistione aliorum, proinde id, quod dicitur miscibilia manere in misto, de solis elementis intelligendum est: hoc ipsi inquiunt non esse verum; quia ibi Aristoteles de mistione loquitur vniuerse, non de illa tantum, quæ est elementorum; nam si de sola elementorum mistione loquere- D tur, debuisset prius de elementorum natura disserere, postea vero de eorundem commistione; loquitur ergo de quorumlibet corporum mistione; proinde illa, quæ ab Aristotele ibi dicuntur, omni prorsus mistioni competere debent. *Quartu.* Quarto, sic argumentantur; omnis substantia quantumcunq; imperfecta, perfectior est quolibet accidente, quantumlibet perfecto; atqui recipere magis & minus notat imperfectionem, datur autem accidentia, quæ non recipiunt ma- E gis & minus, vt patet; ergo nulla substantia recipit magis & minus; hoc enim dato, sequeretur aliqua accidentia esse perfectiora aliqua substantia, quod dicendum non est. *Quintu.* Addunt etiam authoritatem Aristotelis in libro categoriarum, vbi dicit, proprium esse substantiæ non suscipere magis & minus: *Solutio.* ad quam, si quis dicat Aristotelem de composita substantia loqui, non de forma, quæ est substantia simplex, obiiciunt ipsi hoc dici non posse; *Impugnatio solutionis.* quia si formæ elementorum F suscipiant magis & minus, ipsa quoque elementa suscipient magis & minus; quum enim à suis formis elementa constituantur, necesse est, si forma ignis suscipiat magis & minus, ignem quoque aliquem esse magis ignem, quam alium ignem. *Alia solutio.* Et quia videtur Auerroes respondere, Aristotel. ibi loqui de formis tantum perfectis, non de imperfectis, quales sunt formæ elemẽtorum; hanc responsionem dupliciter impugnãt.

Primo, quoniam Arist. ibi de substantia generaliter loquitur, neq; excipit imperfectam; quum igitur id, quod generi competit, debeat etiam competere cuilibet speciei, de substantiis quoq; imperfectioribus debet Aristotelis dictum verum esse: adde quod Arist. in eo libro quando propriũ aliquod adducit, quod non omni competat, solet expresse admonere, id non omni competere; de hoc tamen proprio substantiæ nullam exprimit exceptionem. Secundo, quia Aristot. lib. 8. Metaphysic. context. 10. inquit species esse vt numeros, proinde non suscipere magis & minus, quemadmodum neque numeri suscipiunt magis & minus; quicquid enim alicui numero addatur, vel detrahatur, illa numeri species destruitur; quamobrem si elementa sunt species corporis naturalis, non possunt esse magis vel minus, sed suam essentiam habent in indiuisibili constitutam.

Defensio opinionis Auerrois, & declaratio veritatis. Cap. VII.

HÆ sunt aliorum de mistione sententiæ, & totius disputationis summa ea est, quam retulimus: in qua considerare quisque potest, in quo huiusce rei difficultas sit constituta. Iam ad veritatis declarationem accedendum est: & quum hæc in recta intelligentia sententiæ Auerrois, quam solam veram esse arbitror, consistat, notanda summopere est hæc distinctio, quam apud Auerroem legimus 10. Metaphysic. comment. 23. & 6. Physic. 32. & 3. Meteorol. cap. de Iride, medium inter extrema, quod per participationem, seu per compositionem extremorum medium dicitur, duplex est: vnum, quod differt specie ab vtroque extremo, idque ait Auerroes vocari proprie medium, cuiusmodi est rubeum inter album & nigrum; de quo medio non est verum dictum illud, transeunti ab extremo ad extremum, necesse est transire per omnia media, vt Auerroes notat lib. 2. de Anima, comment. 105. alterum est medium, quod non differt specie ab altero extremorum; vt si multo albo parum nigri admisceatur, remittitur albedo, & fit minus album, species tamen non mutatur, quia adhuc vocatur album, licet minus album sit: hoc igitur dicetur medium quodammodo inter nigrum, & purum album; improprie tamen, quia non est nisi album, & de tali medio verum est dictum illud; transeunti enim continuo progressu ab extremo ad extremum, necesse est per omnia eiusmodi media transire: ideo proprie loquendo, intendi & remitti, latius patet, quam suscipere magis & minus, quamuis ampla quadam significatione accepta confundi soleant; remissio enim alibi esse potest, & absq; variatione speciei, & cum speciei variatione: at magis & minus non variant speciem, & comparationem denotant inter illa, quæ sint eiusdem speciei; oportet enim vtrumq; esse album, si dicere

cere

cere liceat vnum eſſe magis album, alterum vero minus album. Intenſio igitur & remiſſio eſſe poteſt duobus modis; vno modo ſine variatione ſpeciei, quod proprie dicitur ſuſcipere magis & minus, & ita remiſſio conſtituit medium, quod non differt ſpecie ab altero extremorum; altero modo cum mutatione ſpeciei, & ſic remiſſio conſtituit medium, quod ſpecie differt ab vtroque extremo. Hac diſtinctione conſtituta, poſſumus totam huiuſce rei veritatem duobus dictis concludere. Vnum eſt: ſi intendi & remitti ſumatur priori modo, prout idem eſt ac ſuſcipere magis & minus, nulla ſubſtantia ſiue ſimplex, ſiue concreta, ſiue perfecta, ſiue imperfecta, poteſt intendi, vel remitti: hoc modo intellexit Ariſtot. in cap. de Subſtantia, quando dixit proprium eſſe ſubſtantiæ non ſuſcipere magis vel minus; hoc enim de omni ſubſtantia, & abſque vllius exceptione verum eſt; neq; enim elementa, neq; formæ elementorum hoc modo intendi, aut remitti poſſunt, nec Auerroes vnquam dixit, elementorum formas hoc modo ſuſcipere magis & minus, nec fortaſſe vllus Auerroiſtarum, ſi bene conſideraret, hoc aſſereret; omnis enim ſubſtantia habet ſuam eſſentiam conſtitutam in indiuiſibili, nec poteſt dici magis, vel minus; quocirca etiam ignis quum ſit ſubſtantia, non poteſt de hoc igni magis prædicari, quam de illo, ita vt hic ſit magis ignis, quam ille, idq; ſignificauit Ariſtot. 8. Metaphyſ. contex. 10. qui locus, quãuis ab aduerſariis contra nos adductus, ſentẽtiæ tamen noſtræ mirum in modum fauet: inquit ibi Ariſtoteles ſpecies eſſe vt numeros, & ſubſtantiam, quæ eſt ſecundum formam, non ſuſcipere magis vel minus, ſignificare volens, cuiuſq; ſubſtantiæ eſſentiam indiuiduam eſſe, nec dici poſſe magis, vel minus: quoniam igitur non poteſt ignis eſſe magis, vel minus ignis, & vnumquodque à ſua forma conſtituitur, neceſſe eſt, vt neque forma ignis ſuſcipiat magis, & minus; quia ſi forma ita intenderetur, & remitteretur, neceſſe eſſet, vt ignis quoque diceretur magis & minus ignis, quod Ariſtoteles negat, tum in dicto loco, tum in lib. Categor. cap. de Subſtantia: in hoc igitur ſubſtantia à qualitate diſtinguitur, quod qualitas intendi ac remitti poteſt abſque mutatione ſpeciei, ſubſtantia vero minime. Alterũ dictum eſt: ſi ſumatur intẽtio & remiſſio altero modo, nempe cum variatione ſpeciei, aliqua ſubſtantia intendi & remitti poteſt: quamuis enim Ariſtoteles dixerit, nullam ſubſtãtiam poſſe intendi aut remitti abſque mutatione ſpeciei, quod vocatur ſuſcipere magis & minus; non tamen negaret formas elementorum poſſe remitti illa remiſſione, qua variatur ſpecies: forma namque ignis poteſt remitti, & amittere aliquem gradum; ſed ea remiſſio mutat neceſſario ſpeciem, & fit per admiſtionem aliorum elementorum contrariorum, per quam alia quoq; elementa ſimiliter re-

A mittuntur, & ex ea remiſſione, deſinunt eſſe ignis, aer, aqua, terra, & fit noua ſpecies, vt caro, vel aurum, quod recte ab Ariſtotele vocatum eſt medium, & diuerſum à miſcibilibus, quia eſt tale medium, quod differt ſpecie ab extremis. Huius dicti ratio conſpici facile poteſt, conſiderando qualis eſſe debuerit natura illorum corporum, quæ eſſent materia aliorum; debuerunt enim eſſe talia, vt eorum formæ variis modis remiſſæ poſſent euadere formæ omniũ miſtorum, B & horum omnium ſpecies conſtituere: adeo vt omnes miſtorum formæ (animam ſemper excipio, quæ eſt forma addita formis elementorum) reipſa nihil aliud ſint, quã gradus aliqui omniũ formarum elementariũ, diuerſæ tamen formaliter à formis elementorũ, quia non amplius conſtituunt elementa, ſed miſta, & dant aliud eſſe ſpecificum: hoc niſi fateamur, nullam poſſumus afferre rationem cur magis elementa dicantur materia miſti, quam miſtũ miſti, nec magis ele- C menta dicerentur materia hominis, quam ſemen materia hominis, & homo materia cadaueris: nam ſi formæ elemẽtorum in miſtione penitus interirent, ita ex elemẽtis generaretur miſtum per interitum formarum elementorum, vt ex pane ſanguis per interitum formæ panis, & ex ſemine homo per interitum formæ ſeminis, & ex homine cadauer per interitum formæ hominis: nec ſatis eſt id, quod aliqui dicunt, qualitates elementorum remanere, & hac ratione dici D elementa manere vt materiam miſti; certum enim eſt, quamlibet rẽ conſtitui à ſua forma ſubſtantiali, non à qualitatibus, quare nõ ob id manere elementa dicuntur, dum formæ ſubſtantiales penitus deletæ ſtatuuntur; præterea hoc etiam dato, nulla adhuc notari poteſt diſſimilitudo inter elementa, & miſtum, ex quo aliud miſtum generetur; nam ſæpe videmus, in miſto genito manere aliqua accidentia, quæ fuerunt in miſto corrupto, vt in ſanguine accidentia aliqua E cibariorum, & in homine accidentia aliqua ſeminis, neque propterea dicitur manere in homine ſemen, tanquam eius materia. Neq; etiam ſatis eſt cum nonnullis dicere elementa manere in miſto, non actu, ſed poteſtate, quatenus poſſunt iterum generari elementa ex eodem miſto: nam ſi ita intelligeretur id, quod Ariſtot. dicit, miſcibilia in miſto manere poteſtate, non minus etiam miſtũ maneret poteſtate in alio miſto, quod ex eo generatur: nam ſi ideo ſunt in F pane elementa poteſtate, quia poteſt panis in elementa mutari, eadem ratione erit in pane caro, quia poteſt panis mutari in carnem; imo eo magis diceretur in pane ineſſe caro poteſtate, quam elementa, quo facilior eſt tranſitus à medio ad medium, quam à medio ad extremum; quod idem de qualitatibus dicendum eſt; facilior enim debet eſſe tranſitus à temperie ad temperiem, quam à temperie ad qualitatem extremam: quoniam igitur cõſequens hoc Ariſtoteli

 aduer-

aduci fatur, qui dixit, miscibilia ita potestate inesse in misto, vt possint iterum separari, neq; dixit inesse hoc eodem modo etiam mistū in misto, necesse est fateri elementa ita remanere potestate in misto, vt seruent aliquid actus; remanent enim cum amissione suarum excellentiarum, id est, remanent aliqui gradus formarum elementarium, & aliqui interierunt, ita vt forma misti realiter nil aliud sit, quam collectio plurium graduū formarum elementarium, quibus accessit noua formalitas, coiuerunt enim in naturam aliam distinctam formaliter à naturis elementorum: & hanc elementorum realitatem in mistis omnibus manentem respiciebant illi prisci Philosophi, qui dicebant, omnia sunt aer, omnia sunt aqua, vel aliud aliquod elementum, vel etiam plura, quæ ab ipsis principia rerum esse statuerentur. Propterea notanda maxime est hæc differētia: dicimus hominem ex elementis fieri tanquam ex materia, dicimus etiam hominem fieri ex semine, tanquam ex materia; sed nomine seminis nil aliud denotamus, quam primam materiam cum priuatione; sic enim significare volumus materiam primam, quæ sit facta hominis propria per priuationem, peculiariter oppositam formæ humanæ, significatam nomine formæ coniunctæ, quæ est forma seminis, & constituētem proprium terminum à quo generationis hominis, qui in aduētu formæ humanæ recedit simul cum forma seminis coniuncta; at quum dicimus hominem ex elementis generari; dicimus materiam secundam remanentem in homine genito, ita vt non solum prima materia, sed etiam elementa dicantur modo aliquo remanere, quatenus manent fractæ & castigatæ ipsorum formæ; manent enim aliqui ipsarum gradus, & aliqui etiam recesserunt, ex qua remissione interiit formalitas elementorum, & accessit alia formalitas, quæ est misti, diuersa ab illa. Ex his etiam colligimus, aliam esse remissionem formarum elementarium, aliam qualitatum; nam qualitates recipiunt magis, & minus, proinde remitti possunt vtraq; remissione, etiam illa, quæ non variat speciem; aer enim quandoque est magis, quandoque est minus calidus, & tam intensior, quam remissior calor vocatur calor aereus, & est eiusdem speciei; non sic forma aeris, hæc enim remitti quidem potest, non tamen ita, vt seruetur aer, quoniam amisso aliquo gradu, non est amplius forma aeris, sed facta est forma alicuius misti: ideo non est ignorandum, non ex omni remissione qualitatis elementaris fieri remissionem formæ substantialis elementi; nam si semper remissionem qualitatis remissio formæ insequeretur, elemēta ex qualibet leui alteratione interirent, nec possent diu conseruari: quamobrem ob eorum conseruationem decreuit natura formā cuiuslibet elementi nō ita esse alligatam certo cuidam qualitatis gradui sibi naturali, vt absque illo exi-

Alio modo elementa sunt materia hominis, alio modo semen est materia hominis.

Alio modo forma remittitur, alio qualitates.

A stere nequeat; sed quum ipsa forma sit constituta in indiuisibili, & statutum habeat gradū qualitatis perfecte naturalem, non tamen ob quemlibet recessum ab illo gradu remittitur forma, quod esset interire elementum, sed ad sui conseruationem forma requirit qualitatem non in indiuisibili constitutam, sed in quadam latitudine certis quibusdam terminis conclusa; idque maxime apparet in duobus elementis mediis, potissimum vero in aere; nam eius calor potest B notabiliter intendi, & remitti absque vlla intensione, vel remissione formæ substantialis: at si præter statutos latitudinis terminos intendatur, vel remittatur, necesse est formam aeris interire. Ignis vero vix aliquam admittit suarum qualitatum remissionem, cum qua possit existere; aliquam tamen admittere dicendum est, quum sit necessarium, vt ipse quoque, dum agit, repatiatur absque formæ suæ interitu. Patet igitur, non omnem remissionem qualitatis in elemento fa- C cere remissionem formæ, quia remissio formæ semper est cum elementi interitu, at qualitatis remissio non semper. Sed aduersus hoc posset aliquis obiicere argumentum illud, quo supra diximus vsum esse Auerroem contra Auicennam: nam dicebat Auerroes; si forma elementi potest integra seruari, ablato aliquo gradu suæ qualitatis naturalis, ergo etiam ablato alio, proinde & ablatis omnibus, quia de quolibet gradu eadem est ratio: hoc igitur eodem argumento D videtur ostendi posse, formam elementi nō posse integram seruari cum remissione qualitatis, quoniam huius cōtrarium voluit Auerroes hoc argumento demonstrare. Ego vero hac in re sum in opinione multorum, qui putant argumētum hoc Auerrois aduersus Auicennam nihil habere roboris, licet sententia illa Auicennæ falsa sit; etenim inefficax est ratio à diuisis ad coniunctum: potest quidem existere forma elementi sine quolibet gradu qualitatis separatim accepto, E sed nō propterea sine omnibus simul, vt aer fortasse seruari potest sine vno, vel sine duobus gradibus sui naturalis caloris, at non sine tribus; quemadmodum scamnum quadrupes stabit sine vno pede, & quolibet vno ablato stabit, quia de singulo eadem est ratio, dummodo quilibet seorsum accipiatur, manentibus aliis; sed duob. ablatis, non amplius stabit. Nisi pro Auerrois defensione dicamus, ipsum loqui de remissione graduum qualitatum extra statutos limites, hoc F enim constituendum videtur iuxta opinionem Auicennæ: quia si formis elementorum integris seruatis (vt ipse dicit) non sunt tamen elementa, sed est genitum mistum, videtur esse necessarium, vt dicat, qualitates esse fractas extra latitudinem naturalem: & hac ratione verum est id, quod Auerroes dicit, eandem esse rationem de vno gradu, ac de omnibus, nempe de vno, qui sit vltra limites naturales; quoniam est contra elementi naturam & excedere vno, & excedere duo-

Ar- me- Au- inu- cōt- uic

Defe- argu- ti Au- roi.

re duobus, & omnibus excedere, quia nullo horum modo seruari elemẽtum potest: itaq; si hoc intelligat Auerroes, potest eius argumẽtum defendi. Auerroistæ vero absq; dubio decipiuntur, putantes argumentum illud absolute quoq; validum esse, quum sit merus cauillus.

Quod ea, quæ hactenus declarata est, sententia, Auerrois fuerit. *Cap. VIII.*

HOc modo, quem hactenus declarauimus, defenditur optime opinio Auerrois, eaque sola vera est, dum sic intelligitur, quod autem Auerroes ita intellexerit elementa in misto manere fracta, & formas elementares castigatas cum mutatione speciei, non est quod in demonstrando laboremus; est enim clarissimum legentibus commentarium illud 67. libri 3. de Cœlo, cuius verba non referimus, sed aliis consideranda relinquimus. Notandus etiam est alius apud Auerroem locus in comment. 23. lib. 10. Metaphysic. vbi duo illa mediorum genera ponit; vnum, quod ab altero extremo non differt specie, sed solum secundum magis & minus; alterum vero, quod specie differt ab vtroque extremo: deinde subiungit esse ibi motum, vbi est magis, & minus. vbi vero omnia media differunt specie ab extremis, ibi non esse motum, ex his autem duabus propositionibus colligitur in secunda figura hæc conclusio, ergo vbi omnia media differunt specie ab extremis, ibi non est magis & minus: quoniam igitur mista omnia ab Aristotele vocantur media inter elementa, & ab elementis specie differunt, sententia Auerrois est, elementa non recipere magis & minus, sed intendi & remitti cũ variatione speciei: sic igitur intelligenda sunt ea, quæ alibi dicuntur ab Auerroe, præsertim in comment. 67. lib. 3. de Cœlo, vbi etiam notare possumus obiectionem, quam contra se affert, & eius solutionem; obiectio enim est illa vulgata; sequeretur formas substantiales recipere magis & minus, quod Aristot. aduersatur: solutio autem Auerrois non illa est, quam ei multi tribuunt, vt excipiat formas elementorum tanquam imperfectas, & asserat eas recipere magis & minus: non enim concedit Auerroes eas recipere magis & minus, sed veritatem declarans inquit, ex admistione formarum elementarium prouenire aliam formam, sicuti ex commistione albi & nigri fiunt multi colores medii: sic autem significat formas elementares remitti ea tantum remissione, quæ speciem variat, non illa, quæ facit minus tale in eadem specie; iam enim dixerat in alio à nobis notato loco, vbi media differunt specie ab extremis, ibi non esse magis & minus; differre autem mista ab elementis specie asserit aperte Auerroes, dum ait, ex admistione formarum elementarium prouenire aliam formam, quod etiam clare dicit, vtens exemplo colorum: nam colores medii differunt specie ab extremis, vt alias in comment. 32. lib. 6. Physic. ipsemet dixerat: quo etiam in loco inquit media hæc differentia specie ab extremis non esse nisi finita numero, sic enim patet, necessarium esse, vt finitæ sint species mistorum, nec possint esse infinitæ. Rationem autem cur formæ elementares ita possint intendi & remitti, & migrare in formas mistorũ, refert Auerroes in harum formarum imperfectionem, dicens eas in hoc similes esse accidentibus quodammodo; non sunt enim omnino similes quum non recipiant magis & minus vt accidentia, sed solum quatenus modo aliquo intendi ac remitti possunt, quod non competit aliis formis substantialibus. Hæc est absq; dubio opinio Auerrois, & ipsa rei veritas, quam ego diu existimaui nullum Auerroistarum assequutum fuisse; quum enim vsi non sint ea distinctione, qua nos vsi sumus, & ea quidem non à nobis inuenta, sed ab ipso Auerroe posita, non potuère se penitus à magnis difficultatibus explicare, nec plene Auerrois sententiam tueri: sed quum mihi & ipsa rei natura, & consideratio verborum Aristotelis & Auerrois hanc sententiam suggessisset, res enim pene ipsa loqui videtur; postea contigit, vt quum de hac re publice in Patauina Academia disseruissem, quidã discipulus meus valde eruditus, & ex Carmelitana familia religiosus, lætus ad me accedẽs dixerit, eandem fuisse sententiam Ioannis Bacconii Doctoris sui, & locum notauit, quem fateor me antea non animaduertisse; quanquam semper Bacconii scripta libentissime legi, & illius viri doctrinam plurimi feci: quum igitur statim locum illũ auide legissem, qui est in lib. 3. Sentent. distinct. 16. non potui non eius summum iudicium maximopere admirari; non potest enim melius, aut exquisitius huiusce rei veritas declarari, quam ibi declaratur à Bacconio, qui ea in re, vt in aliis quoq; facere solitus est, solidissime philosophatur, & ex ipsa rei natura veritatem petit. In prædicto autem loco ipse non modo distinctionem illam mediorum, quæ apud Auerroem clare legitur, ad huiusquæstionis solutionem applicuit, quod cæteri Auerroistæ non fecerunt; sed etiam vsus est eisdem vocibus, quas ego ad rem hanc declarandam excogitaueram, realiter, & formaliter; realitatem enim eandem formarũ elementarium inquit esse in elementis, & in misto, sed diuersas formalitates, prout varias species constituunt: & ne eandem rem fateri videatur esse elementum, ac mistum, inquit, non esse in misto realitatem formarum elementarium, sed esse in misto realitatem eandem, quæ fuit realitas formarum elementarium; eadem enim res est, quæ fuit elementa, & nunc est mistum, sed mutata est formalitas, proinde etiam species, quæ omnia verissime dicuntur.

Io. Bacconius.

P 5 *Confir-*

Confirmatio prædictæ sententiæ ex dictorum Aristotelis consideratione.

Cap. IX.

HAnc, quam declarauimus, Aristot. fuisse sententiam, ostendere facile possumus variis in locis ipsius dicta considerando. Primum quidem illa, quæ dicuntur in postremo capite libri primi de ortu & interitu, huic soli sententiæ attestantur: nam in contextu 89. inquit, miscibilia non mutari alterum tantum in alterum, sed vtrumq; in alterum, ita vt non alterum ipsorum generetur, sed medium, & commune; medium enim & commune non appellaret, nisi aliqua ex parte retineret vtriusque naturam; & hoc commune inquit esse aliud, & differens specie ab extremis: hæc autem non habent locum, nisi iuxta opinionem Auerrois à nobis declaratam; quî enim fieri potest, vt simul aqua mutetur in ignem, & ignis in aquam, ita vt id, quod generatur, nec sit ignis, nec aqua, sed quid medium, in quo ambo illa seruentur, nisi eo, quem prædiximus, modo? mistum enim differt specie ab igni, & ab aqua, & participat gradibus naturæ vtriusque, quum tamen ipsum sit vnius tantum naturæ. Inquit etiam ibi Aristoteles in contextu 84. miscibilia nec omnino remanere sicut corpus album, quæ integra penitus coniunguntur; neque etiam interire, sed seruare vires ipsorū; vires autem intelligit realitates formarum elementarium, quæ secundum aliquos gradus seruantur; nam statim subiungit; inde fieri vt possint iterum separari, nam adiectis cuilibet illis gradibus, qui abiuncti fuerant, suscipiunt iterum pristinam formalitatem, & dicuntur ex misto elementa generari, hoc enim facilius est quam formalitatem, & realitatem totam elementi produci, sicuti quando ex aqua generatur ignis; non enim diceret Aristoteles ignem commistum fuisse aquæ, & postea separatum, quia nihil formæ ignis in aqua inerat; nec potest vlla aduersariorum seu proteruitas, seu cauillatio recte interpretari verbum illud, separari; non enim dicuntur separari, nisi illa, quæ ita erant coniuncta, vt modo aliquo inessent actu; nec Aristot. aliunde colligit ea posse separari, nisi ex eo, quod dixerat, miscibilia non penitus interire: sed adhuc clarius loquitur Aristoteles in contextu 48. libri secundi, dum ait; quando in duorum elementorum congressu vnum est absolute actu, & alterum potestate, non est mistio, sed huius generatio, huius vero interitus; at quando neutrum omnino interiit, sed modo aliquo calidum factum est frigidum, & frigidum est factum calidum, & neutrum est actu absolute, sed transiit vtrumque in quoddam medium, tunc est mistio: non vult igitur Arist. elementa in misto ita esse potestate, vt nihil retineant sui actus, sed ita potestate, vt etiam actu; non possunt aūt esse actu, nisi per suas formas; quare putauit Aristot. formas elementorum aliquo modo seruari in misto; & ibidem aperte inquit, elementa in mistione solas amittere excellentias suas, & frangi, nec penitus interire. Illud autem est semper animaduertendum, Aristotelem formas elementorum non aliis nominibus appellare, quam nominibus suarum qualitatum: ideo quando in iis libris qualitates nominat, non est credendum, eas vt accidentia à formis distincta nominari, sed sumi loco formarum, quia formæ elementorum per has qualitates agunt extra se: quando enim Aristoteles dicit, elementa symbola facile mutari inuicem, vt aquam in aerem, mutato frigido in calidum, & manente humiditate; si intelligamus in solis qualitatibus mutationem fieri; ita vt non in formis substantialibus, non erit generatio, qualem vult Aristot. eam mutationē esse, sed sola alteratio; nisi enim mutetur forma substantialis aquæ, non fit aer, sed manet aqua, licet facta calida; formas igitur præcipue respicit Aristoteles, & inquit has non penitus interire, sed solū excellentias suas amittere. Propterea etiam primo capit. libri secundi de partibus animalium, quando dicit, mistum constare potius ex viribus elementorum, quam ex elementis ipsis, & vires inquit esse calidum, frigidum, humidum, & siccum, per hæc non intelligit nisi formas elementorum, & significare vult elementa non remanere secundum suum esse formale, quum iam per mistionem suas formalitates amiserint, & ita non ex elementis proprie loquendo constare mistum, sed potius ex eorum viribus, hoc est, ex realitatibus formarum elementarium, quæ aliam formalitatem susceperunt: hoc autem ibi est manifestissimum, quum Aristoteles dicat, calorem, frigus, humiditatem, & siccitatem materiam esse mistorum corporum; nam si hæc vt accidentia accipiantur, dici non possunt materia corporum, quia materia non est nisi substantia, proinde mista non ex his qualitatibus vt ex materia constare dicuntur, sed ex ipsa substantia elementorum, quæ ab eorum formis constituitur: quod si etiam qualitates dicuntur formæ elementorum, quatenus constituunt elementa vt elementa sunt, id tamen non est nisi præsuppositis formis substantialibus; has enim si abiungamus, euanescit officium qualitatum, quæ non amplius materiam mistorum constituunt. Considerandum præterea est, tum in eo loco, tum in contex. 84. libri 1. de ortu & interitu Græcum nomen, δύναμις, quo ibi Aristoteles vtitur, vbi Latinus codex habet, virtutes, seu vires; nam δύναμις, significat etiam propriam rei naturam, significat etiam potestatem, quæ respicit actum; quare optime vsurpatur ad significandas formas elementorum fractas, & potestatem habentes ac totam suam perfectionem. Per hæc ēt optime declaramus modum, quo Arist. in illo postremo cap. lib. 1. de ortu & interitu mistionem

Virt. elem. torū mod. sint intellig. da.

δύναμ.

stionem fieri statuit: inquit enim miscibilia primum debere se mutuo diuidere in partes paruas, ideoq; oportere ea esse liquida, vel aliquod saltem ipsorum, vt possit aliorum partes penetrare, & ita diuidi ac diuidere in paruas partes; nec dicit in minimas, quia id verum non esset, neq; enim absolute minimum intelligi posset, neque minimum naturale, nam minimum absolute non datur, quum omne quantum sit diuiduum in infinitum; minimum vero naturale datur quidem, vt ait Aristot. in 1. Physicæ auscultationis disputans contra Anaxagoram, & est illud vltimum, in quo potest forma seruari in diuisione cuiusq; corporis naturalis; est enim necessarium peruenire ad paruam particulam, quæ vlterius quidem diuidi potest vt quanta, at, si diuidatur, non potest forma amplius seruari; in talia igitur minima si intelligeremus diuisionem miscibilium fieri in ipsa mistione, oporteret æquales semper inter se esse portiones omnium miscibilium, seu eandem in omnibus mistis esse illorum mensuram, & proportionem inter se, quod minime verum est; sed oportet vnum aliis dominari, variumque esse dominium, & variam elementorum proportionem pro diuersis mistorum naturis. Facta igitur miscibilium diuisione mutua in partes paruas, necesse est, vt propter qualitatum inter se contrarietatem fiat inter ipsa actio & passio mutua, per quam elementa se mutuo frangant, & ad mediocritatem redigant; quod quidem possumus cum Aristotel. in duobus miscibilibus considerare, id enim pluribus quoque accommodari poterit; itaque si generandum sit mistum, quod sex gradibus referat naturam terræ, duobus autem naturam aeris, fiet actio mutua inter particulas terræ, & particulas aeris, & aer naturam terræ, quam in octo gradibus consistere statuimus, imminuet duobus gradibus, ita vt sex gradus terræ remaneant; terra vero tanquam præualens detrahet de natura aeris sex gradus, vt duo tantum relinquantur; & sic tam particula terræ, quam particula aeris erit facta eiusdem naturæ, quia vtraque redolebit sex gradus naturæ terræ, & duos naturæ aeris; & singula nec terra amplius erit, nec aer, sed quiddam medium, vt aurum: hac igitur ratione quælibet pars misti est mista; quælibet enim pars est aurum, neque est amplius aer terræ appositus, sed & aer, & terra mutata in aurum retinens ex parte naturam terræ, & ex parte naturam aeris; quoniam vtriusque elementi formæ fractæ, & castigatæ migrarunt in formam mediam, quæ est forma auri. Sic etiam qualitates se mutuo castigant, & fit qualitas vna media, quæ cuiusq; misti temperatura appellatur. Præterea confirmatur etiam maxime hæc sententia per ea, quæ ab Arist. dicuntur in contexr. 10. 8. Metaphysic. quem locum aduersarij contra nos adduxerunt; inquit enim species esse sicut numeros, quia numero dempta vnitate manent aliæ vnitates realiter, sed mutata est formalitas, & facta alia species numeri: quemadmodum igitur numeris detractio, & additio fieri potest manentibus iisdem realiter vnitatibus, quæ relinquuntur, sed mutata specie numeri; ita formæ elementorum intensionem, & remissionem recipiunt, ita tamen vt mutetur formalitas, & fiat alia species, licet aliqui earundem formarum gradus seruentur; quod est seruari realitatē graduum formarum elementarium, sed formalitatem, ac speciem mutari: quod idem in numeris euenire videmus; propterea ad rem hanc declarandam maxime accommodatum est exemplum numerorum, quod ibi ab Aristotel. consideratur.

[margin: ...stio ...re... ...rit ...isio ...in ...ima.]

Confirmatio eiusdem sententiæ auctoritate Græcorum interpretum. Cap. X.

EAndem sententiam Alexander & Ioannes Grammaticus sequuti sunt. Alexander enim in libello suo de mistione declarans quomodo mistio fiat, inquit, miscibilia inter se mutuo agunt & patiuntur; sed neutrum interimit alterum penitus, quia prius desinit posse agere, quam prorsus verterit alterũ in naturam suam; quare mistio est mutatio quædam sine interitu: non vult igitur Alexander elementa interire, & aperte dicit ea non amittere nisi excellentias suas, quod est remanere fracta, & hebetata: postea dicit mistum non esse aliquod ex miscibilibus, sed esse illa omnia potestate: nisi igitur inuicem pugnent Alexandri dicta, significat elementa amittere suas formalitates, & suum esse specificum; quia si hoc retinerent, iam mistum esset actu ignis, & aer, & aqua, & terra, seruare tamen suas realitates, hoc est, non prorsus interiisse: nam postea quoque declarans quomodo maneant potestate in misto, inquit, sunt potestate, quoniam exiguo egent auxilio, vt recuperent naturam suam; quum enim non tota sit amissa, sed solum hebetata, possunt per additionem eius, quod amissum erat, redire in suam naturam integram, propterea (inquit) non omnino generatione & interitu indigent vt separentur, sed mutatione aliqua. Itaque arbitratur Alexander formas elementorum non esse in misto penitus potestate, sicuti in prima materia, & sicut in semine humano est potestate forma hominis; sed potestatem intelligit, quæ coniunctum habeat aliquid actus, at non integrum actum: ideo hanc integritatem postea acquiri dicit per illam mutationem, qua mistum in elementa dissoluitur, eamque non esse omnino generationem, sed mutationem quandam, quæ est dimidiata quædam generatio: non est autem ignorandũ, qualis sit hæc mutatio, qua mistum in elementa dissoluitur, & qua ex elementis generatur mistum, ne forte opinemur, eam non in substantia, sed in solis accidentibus mutationem esse, quæ dicitur alteratio; quinimo est substan-

[margin: Alexander.]

[margin: Mistio, & misti dissolutio est mutatio substantialis.]

stantialis mutatio, neque ad aliam mutationis speciem redigitur, quam ad generationem & interitum: nam si horum corporum formalitates spectemus, est perfecta generatio, & perfectus interitus, nam penitus intereunt in mistione formalitates elementorum, & producitur noua formalitas, quæ est misti; vel interit formalitas misti, & generantur formalitates elementorum, quando mistum in elementa dissoluitur: at si realitatem tantummodo respiciamus, non est perfecta generatio, nec perfectus interitus, quemadmodum antea declarauimus: idque respexit Alexander, quando dixit esse dimidiatam generationem, imo & Arist. ipse, quando in capite de mistione dixit, miscibilia non penitus interire, sed aliquo modo seruari. Notat autem ibidem Alexander quoddam summa animaduersione dignum, atque verissimum: quoniam enim dicente Aristotele miscibilia posse ex misto iterum separari, credere aliquis poterat elementa redire eadem numero, quæ prius in mistionem venerant; ideo nos monet ea non redire penitus eadem, sed alia secundum numerum, eadem autem secundum speciem tantum; quum enim proprias formalitates amiserint, & desierint esse ignis, aer, aqua, terra, hac ratione interierunt; id autem, quod semel interiit, iuxta opinionem Aristotel. non potest idem numero vnquam redire: igitur quando iterum separantur, redeunt eadem secundum speciem, idq; satis faciliter, quia non totã suam naturam, id est, non totã realitatem amiserunt. Ex his colligere possumus, non eadem esse hanc separationem elementorum ex misto, atque illam, qua ex mera congregatione dicuntur aliqua separari absque vlla mutatione, vt quando ex aceruo tritici grana separantur: hæc enim eadem numero sunt, facta separatione, quæ prius in compositione, & ante compositionem erant, quia nulla est facta naturarum mutatio; & elementa separantur à misto, in quo non omnino erant actu, proinde separantur cum alteratione, quæ non est absolute in accidentibus, sed est dimidiata quædam generatio, talem enim alterationem Aristotel. in definitione mistionis intellexit; non enim fieret naturarum vnio, & plurium reductio ad naturam vnam, si seruatis penitus formis substantialibus in solis accidentibus mutatio fieret; non possunt igitur elementa ex misto ita separari, vt redeant eadem numero, quæ in mistionem venerunt. Eiusdem sententiæ fuit absque dubio Ioann. Grammaticus in interpretando capite de mistione in calce libr. 2. de ortu & interitu: ibi enim in contextu 82. declarans quomodo miscibilia sint potestate in misto, inquit, non sunt penitus potestate respectu actus primi, quemadmodum quando dicimus aquam esse potestate aerem; neque sunt potestate respectu secundi actus tantummodo, sicuti quando dicimus, Geometram dormientem geometrizare potestate, quum habeat actum primum perfectum; sed tertio modo medio, vt quando dicimus Geometram ebrium habere potestatem geometrizandi, nam habet quidem actum primum, id est, habitum Geometriæ, sed obfuscatum, & impuratum, ideo non perfecte geometrizat: sic elementa sunt in misto secundum actum impuratum, qui coniunctam habet potestatem adipiscendi suam integram perfectionem. Hoc idem dixit Ioannes in context. 84. vbi etiam aperte asserit, elementa in mistione non totam suam formam amittere, sed solum excellentiam & complementum suæ formæ, proinde remanere in misto formas elementorum incompletas, & imperfectas: elementa igitur secundum Ioann. Grammaticum non penitus potestate in misto sunt, sed & actu, & potestate, quatenus naturam suam non perfecte seruant. Deinde etiam in contextu 89. inquit, miscibilia non prorsus interimere se mutuo, sed solum frangere mutuo excellentias suas, ita vt medium quoddam remaneat, quod ex parte redolet naturam singulorum; quam Arist. quoque sententiam fuisse iam ostendimus: quapropter de Græcorum opinione non est dubitandum.

Elemēta non separantur à misto eadem numero, quæ prius erant.

Io. Gram.

Solutio argumentorum pro Auicenna adductorum. Cap. XI.

Veritate declarata, omnia aliorum aduersantia argumenta soluenda sunt; & primo loco illa, quæ pro Auicenna adduximus. Ad primum igitur concedimus, formas elementorum manere in misto: sed quum dicit, non possunt intendi, aut remitti, quum sint substantiales, ergo manent integræ, negamus antecedens; iam enim docuimus quomodo intendantur, ac remittantur formæ elementorum, & quomodo neq; intendi, neq; remitti possint. Ad secundum dicimus, Aristot. non ideo dixisse, alteratorum, quod putauerit mistionem esse meram alterationem in accidentibus absque vlla substantiæ mutatione, sed quia si dixisset, corruptorum, perfectum miscibilium interitum intelligere potuissemus; quod aduersaretur iis, quæ prius dixerat, nempe miscibilia non interire, sed seruari in misto: maluit ergo dicere, alteratorum, ad significandam alterationem cum aliqua mutatione substantiæ, siquidem absque hac non fieret illa vnio, quam esse ipsam mistionis essentiam iam diximus. Ad tertium & ad quartum dicimus, omnia esse concedenda; iis enim ostenditur elementa manere in misto, sed non ostenditur manere integra. Ad quintum petenda est responsio ex iis, quæ scripsimus alias de motu grauium & leuium: illud enim, quod Arist. dixit, mistũ moueri iuxta elementũ præualens, non ita est intelligendũ, vt forma elemẽti præualẽtis dicatur integra esse in misto, & ita actu mouere mistũ; sed intelligendum est, nõ esse in misto aliud moués, nisi

Ad primum.

Ad secundum.

Ad tertium. Ad quartum. Ad quintum.

nisi ipsam misti formam, quæ magis redolet formam elementis præualetis, quam aliorum, ideo eo motu mouet, quo illa: hoc ergo significauit Aristot. qui non dixit mistum à præualente elemento moueri, quasi mistum, seu eius forma sit mouens; sed dixit moueri secundum præualens elementum. Ad sextum respondemus, mistionem, & generationem misti differre quidem ratione, sed re idem esse; non potest enim vera mistio fieri, quin misti generatio fiat: quomodo autem differant ratione, alibi considerabimus: nunc satis est si dicamus, mistionem vocari ratione graduum miscibilium, qui seruantur, vocari autem interitum elementorum, & generationem misti ratione graduum deperditorum, sic enim est generatio misti, & destructio formalitatum elementorum. Ad postremum dicimus: nil aliud esse dissolui mistum in elementa, quam elementa facile recuperare gradus deperditos, propterea quod non omnes gradus interierunt: ex hoc igitur nil aliud infertur quam non fuisse in misto elementa integra, sed fracta; sicut enim dissoluitur mistum in elementa per amissorum graduum recuperationem, ita generatur mistum ex elementorum compositione per eorundem graduum amissionem.

Solutio argumentorum Scoti. Cap. XII.

AD primum Scoti negamus sequi id, quod ipse infert, multiplicari entia sine necessitate: sequeretur quidem, si cum nonnullis diceremus, formam misti esse additã formis elementorum, & re distinctam ab illis in ipso misto; at nos asserimus, solam misti formam sufficere ad mistum constituendum, & ad omnes operationes edendas, sed ad hanc esse necessarias formas elementorum, quum sit idem re, quod illæ; proinde illis penitus sublatis nulla misti forma possit existere: tanta igitur est necessitas formarum elemẽtarium in misto, quanta ipsius formæ misti, quum hæc non distinguatur re ab illis, sed sit illæ omnes ad vnitatem redactæ per mistionem. Ad secundum negamus consequens, nam formæ elementorum non manent in misto vt quatuor formæ, sed vt factæ vna, siquidem multis realitatibus aduenit vna formalitas, proinde mistum est vnum. Ad tertium similiter negamus consequens; nam post elementorum congressum non sunt amplius in misto quatuor quantitates, sed vna ex omnibus facta est; quid autem absurdi, si ex pluribus quantis coniunctis vnum quantum fieri asseramus? vt autem omnis fallacia detegatur, animaduertendum est, quantitatem insequi naturam materiæ & illi esse coæuam, terminos autem quantitatis cuiq; rei præscribi à sua forma: quoniam igitur in mistione perierunt formalitates elementorum, & vna misti formalitas producta est, factum etiã est vnum

A quantum ex quatuor materiæ portionib. quantis simul iunctis, quibus vnici termini sunt præscripti à forma, quæ vna tantum est, non plures, nempe forma misti: quum igitur vnici sint termini totius illius quantitatis, vna est quantitas. Sed imaginatus est Scotus, nos dicere formas elementorum manere in misto integras, & cum eis manere proprios terminos à singula forma tributos suæ portioni materiæ: quod quidem nos non dicimus, quia neque verum, neq; imaginabile est. Ad quartum dicimus, totum esse concedendum; nam formæ elementorum prout elementorum formæ sunt, in generatione misti sunt terminus à quo, nõ terminus ad quem, nec possunt simul esse cum forma misti, quia non potest eadem res esse simul mistum & elemẽta: terminos igitur generationis oppositos simul existere non dicimus; quamuis enim eadem sit realitas formæ misti, & formarũ elementarium, diuersæ tamen sunt formalitates, & hoc satis est ad distinguendos generationis terminos, à quo, & ad quem; siquidem termini sunt ipsæ formalitates, quæ nunquam simul existunt. Ad quintum negandum est consequens: quum enim in generatione misti intereant formalitates formarum elementarium, & ita desinant constituere elementa, & incipiant constituere mistum differens specie ab elementis, generatio misti est interitus elementorum; pereunt enim formæ, quatenus formæ elementorum sunt, & subeunt nouam formalitatem, & ita fit alia forma. Ad primum de qualitatibus patet responsio ex iis quæ dicta sunt, negamus enim, formas elementorum penitus interire: quare si ita manere, vel non manere qualitates debent, vt formæ, qualitates quoque elementares in misto fractæ, & castigatæ remanent. Ad alterum negamus consequens: quum enim subiectum, in quo accidentia inhærent, sit prima materia, vt aliàs demonstrauimus, & in misto eadem materiæ portio maneat, quæ in elementis fuit, qualitates non migrant in aliud subiectum, sed potius idem earum subiectum remanet. Sed eo inualidius hoc argumentum est, quo nos dicimus formas quoque substantiales aliquo modo seruari, quocirca ne fingi quidem potest migratio vlla accidentis de subiecto in subiectum.

Ad quartum. *Ad quintum.* *Ad sextum.* *Ad septimum.* *In libr. de communi rerum generat.*

Solutio argumentorum Thomæ, & aliorum Latinorum. Cap. XIII.

AD primum Thomæ sumptum ex verbis Aristot. in contex. 84. lib. 1. de generatione, & ad secundũ acceptum ex primo capite secundi de partibus animaliũ, dicemus, omnia esse concedenda, quatenus ostendunt qualitates seruari fractas, & castigatas, & ad vnam mediam redactas: sed quatenus ostẽdere se putat, formas elementorũ substantiales nullo modo seruari, negamus eam esse mentem Arist. dũ ait vires elemento-

Ad primum. *Ad secundum.*

mentorum manere, vt velit solas qualitates seruari sine formis: iam enim diximus, per vires elementorum ibi significari gradus formarum elementarium remanentes, hoc est, realitates seruatas sub alia formalitate, vt antea locos illos interpretantes declarauimus. Cætera quoq; argumenta quibus Latini euertere nituntur fundamentum Auerrois de formis elementorum, facile soluuntur.

Ad primum contra Auerroem.

Ad primum enim, quo Thomas infert illud absurdũ, ergo daretur medium inter duo contradictoria, negamus consequentiã: ad probationem autem possumus cum Buccaferreo dicere, Auerroem non statuere formas elementorum absolute medias inter substantiam, & accidens, sed inter formas substantiales perfectas, & accidentia: hæc autem non sunt contradictoria, quoniam inter accidentia, & formas substantiales perfectas sunt formæ substantiales imperfectæ.

Quomodo formæ elementorum sint media.

Sed considerare præterea possumus, Auerroem non dicere eas esse vere medias, sed dicere, quasi medias; nullum enim datur medium inter substantiam, & accidens; nec formæ elementorum ita dicuntur mediæ, vt sint mediæ per participationem, vel per negationem extremorum, sed solum per quandam similitudinem, seu participationem conditionis alterius extremi: quum enim reuera contineantur sub altero extremo, & in formis substantialibus numerentur; similes tamen sunt accidentibus in hac conditione, quod modo aliquo intenduntur, ac remittuntur, etsi non omnino vt accidentia, & hac conditione ipsæ inter omnes formas substantiales solæ participant.

Ad secundum responsio recentiorum.

Ad secundum Thomæ, quo illud aliud absurdum inferebatur, ergo in substantia daretur continuus motus, nonnulli recentiores respondent, hoc non sequi, propterea quod si debeat fieri verus motus, non solum requiritur vt forma intendatur, & remittatur, sed etiam vt subiectum sit ens actu, sicut ait Aristotel. in 5. Physic. subiectum autẽ formæ elementi est prima materia, quæ est ens potestate: quare ad hanc formam non est motus.

Confutatio.

Sed hæc responsio vana est, & nullo modo est admittendum id, quod isti concedunt, dari mutationem continuam secundum Auerroem ad formam substantialem, ita vt forma elementi acquiratur paulatim, & per gradus, & in tempore, sicut etiam qualitates; quod quidem Auerroes nunquam cõcederet, qui putauit omnem formã substantialem acquiri subito, & totam simul; quare aduersariis satis esset ad hoc euidentissimum absurdum nos duxisse. Adde quod hoc concesso nõ videtur negari posse eum esse verum motum, esset enim à forma imperfectiore ad perfectiorem, à remissa ad intensam: & tali mutationi omnino competeret definitio motus in 3. Physic. tradita, vt cuique eam consideranti patet: quum enim omnes dicant, generationem sub ea definitione non contineri, nisi comprehensa præuia alteratione; tamen secundum istos definitio illa competeret generationi acceptæ etiam pro sola introductione formæ substantialis, quod quidẽ nullus philosophus diceret: patet autem in ea definitione non poni conditionem illam, quod motus habeat subiectum ens actu, licet hæc ex ea definitione colligatur, quatenus definitio illa non competit reuera nisi mutationi, quæ fiat secundum accidentia, quia hæc sola fit cum successione, & in tempore: quod si cum illis concederemus, etiam formæ substantialis introductionem hoc modo per successionem fieri, vanum esset negare eam esse verum motũ.

Vera solutio Bacconij.

Reiecta igitur hac solutione, nos eam accipere debemus, quam ponit, ac declarat optime Ioannes Bacconius in memorato loco: est enim neganda consequentia, propterea quod nullus datur in substantia verus motus, quo forma elementi paulatim & per successionem adueniat, vel recedat, ita vt eadem seruetur species in categoria substantiæ, sed quum forma elementi remittatur cum variatione speciei, cuiuslibet gradus mutatio est variatio speciei, & singulus gradus, quo adueniente, vel recedente generetur elementum, vel mistum, aduenit, seu recedit non in tempore, sed subito, & post alterationem præuiam, quæ est verus motus: nam in fine alterationis fit momento temporis accessio, vel remotio illius gradus, quæ est generatio subita, nec potest appellari motus. id autem quod Thomas imaginatur, vtique sequeretur, si nos asseremus, formam elementi intendi, & remitti absque variatione speciei; paulatim enim generaretur elementum, & pars formæ accederet post aliam partem intra speciem eiusdem elementi: sed quum singula mutatio gradus fiat momento temporis post præuiam alterationem in tempore factam, & in illo momento dicatur accedere illa formalitas, qua res constituitur, non sit generatio substantialis, nisi subito: hoc significauit Auerroes in Comment. 23. decimi Metaphysicorum, quando dixit, vbi est magis & minus, ibi est motus; at vbi omnia media differunt specie ab extremis, ibi non est motus, quoniam singulum horum est constitutum in indiuisibili: licet enim realitas formarum elementarium sit diuidua in gradus, in singulis tamen gradibus consistunt nouæ formalitates, quæ singulæ sunt indiuiduæ, & acquiruntur subito post præcedentem alterationem factam in tempore.

Ad tertium.

Ad tertium; quando alii dicebant, ergo formæ mistorum intendi, & remitti possent; negandum est consequens: dicimus enim, nullam dari proprie dictam mistionem, nisi elementorum, theriaca vero vel non habet veram mistionem, vel si habet, ea est mistio elementorum, non mistorum theriacam ingredientium, hæc enim constabant ex elementis, & eorum formæ constabant ex realitatibus formarum elementarium, hoc est, ex illatum

Omnis ra mistio est elementorum.

larū gradibus seruatis sub formalitate misti; & quia horum graduum in singulo misto certa, & statuta est proportio, & alia in hoc misto, alia in illo, ideo ex plurium mistorum compositione variatur proportio, & prouenit aliud mistum: & quia cuiusque naturalis corporis formalitas siue simplicis, siue misti indiuidua est, nec potest intendi, vel remitti, nisi interimatur; realitas vero diuidua est in varios gradus, & est præcipue elementorum, mistorum vero per participationem; ideo solis formis elemetorum attribuitur intensio, & remissio, non formis mistorum, quia natura statuit elementa vt materiam mistorum, non mistum vt materiam misti; & elementa sunt materia mistorum ratione suæ realitatis diuiduæ per gradus, quoniam sine tali diuisibilitate non possent esse materia mistorum: hoc videtur significasse Aristoteles in context. illo 10. libri octaui Metaphysicor. quem antea contra nos aduersarii adduxerunt; inquit enim species esse sicut numeros: quod declarans subiungit [*sicuti numerus non habet magis & minus, ita neque substantia, quæ secundum formam est: sed si qua substantia suscipit magis & minus, ea est, quæ secundum materiam est*] significat enim formam substantialem indiuiduam esse quatenus est forma, & essentia; & huiusmodi sunt etiam formæ elementorum quatenus constituunt elementa, nec datur ignis, qui sit magis ignis, quam alius ignis: sed eadem elementa quatenus sunt materia mistorum, & ratione realitatis suarum formarum abiunctæ mente ab omni formalitate, intenduntur, & remittuntur suscipiendo varias formalitates: denotat ergo ibi Aristotel. aliquam esse substantiam, quæ intenditur, & remittitur: sumit enim magis & minus in ampla significatione pro qualibet intensione & remissione, & talem substantiam inquit esse illam, quæ est materia, dum consideratur vt materia, talia autem sunt elementa quatenus sunt materia mistorum, sunt autem materia ratione realitatum suarum formarum, sed non ratione formalitatum. Hoc autem, quod de elementorum mistione diximus, possumus exemplo declarare, crasso quidem, ac rudi, sed ad propositum satis accommodato: sit statua equi fusilis ex auro, argento, & ære simul colliquatis, & commistis, in qua sit plus auri, & minus aliorum; sit alia statua bouis ex eisdem metallis, in qua tamen sit plus argenti, & minus aliorum; sit alia tertia statua leonis ex eisdem metallis, in qua sit plus æris, quam aliorum; ita vt variæ sint in his tribus figuris mensuræ, & proportiones horum metallorum: deinde colliquentur iterum tres illæ statuæ, & ex tota illa materia fiat statua vna hominis, diceturne homo ille fusilis constare ex equo, boue, & leone, an ex auro, argento, & ære? Certe ex his metallis commistis constare dicetur, cum alia tamen proportione, & diuersa à proportionibus quæ fuerunt in tribus illis sta-

[margin: ...ra- ...m- 10. Me- tafic.]

A tuis brutorum; sic igitur theriaca constare proprie dicitur ex elementis, & viribus elementorum, & diuersam habet temperiem a qualibet temperie singulorum ingredientium, & ea temperies est similiter nempe ex qualitatum elementarium, sicut etiam temperies omnes illorum singulorum: ratio etiam ad hoc comprobandum efficacissima sumitur ex ipsa mistionis natura; nam miscibilia debent agere, & pati inuicem, & alterari; at non dantur qualitates vllæ B actiuæ præter primas elementares qualitates, quæ alteratrices dicuntur; ideo si in theriaca sit vera mistio, qua de re non est præsentia disputandum, ea est primum, & per se mistio elementorum, non mistorum, nisi per accidens; contingit enim vt tot gradus singularum formarum elementarium ad mistionem delati sint per illa corpora mista, sicuti contingit vt aliqua materia ad constituendam hominis statuam fuerit materia equi, bouis, & leonis. Dicimus igitur omnem C mistionem proprie acceptam, cui competat definitio mistionis ab Aristotel. tradita, esse mistionem elemetorum; ideo id, quod aliqui dicunt. Aristotel. de mistione agentem non solam elementorum mistionem considerare, sed quamlibet indistincte, admitti potest, dummodo concedant omnem veram mistionem, quorumcunque corporum sit, reduci ad mistionem elementorum; commiscentur enim inter se alia corpora per vires elementares, ex quibus constant; quare elementa sola sunt per se miscibilia, D alia vero per elementa, quæ in se continent; nam ex elementis constare omnia mista satis per se manifesta est, & legitur clare apud Aristotel. in lib. 2. de ortu & interitu, à context. 46. vsque ad 50. dum loquitur de generatione mistorum: patet igitur theriacam quoque ex elementis constare, & eius mistionem, si qua est, a viribus elementorum esse factam. Quod autem illi dicunt, si Aristotel. ibi de sola elementorum mistione loqueretur, de elementis prius agere, quam de E mistione debuisset; hoc omnino est negandum, & potest aduersus eos argumentum torqueri: quemadmodum enim si sola elementa sint miscibilia, necessarium apud eos esset agere prius de elementis, quam de mistione; ita si plura sint miscibilia præter elementa, vt ipsi putant, de illis omnibus ob eandem rationem erat prius agendum, quam de mistione. Dicimus igitur ad mistionis cognitionem satis fuisse rudem quandam & confusam miscibilium notitiam per F quasdam vniuersales conditiones, neque opus fuisse distincte prius agere de elementis; sed id postea Aristotel facere in libro secundo, & ex ea elementorum tractatione colligimus, solis elementis competere conditiones miscibilium prius tactas in capite de mistione, quoniam enim fit mistio per qualitates actiuas & passiuas, quæ videntur communiter competere & elementis, & mistis, ita vt mistio esse videatur & simpli-

ſimplicium, & miſtorum corporum: ideo docens poſtea Ariſtoteles qualitates illas eſſe proprias elementorum, & illis competere per eſſentiam, miſtis vero per participationem ſignificat ſola elementa eſſe proprie, & per ſe miſcibilia, cætera vero per elementa, è quibus conſtant. Sumitur etiam horum confirmatio ex iis, quæ dicuntur ab Ariſtotele in context. 43. primi libri; ibi namque proponens de miſtione agendum, nullam aliam huius tractationis rationem adducit, niſi quia oportet de elementis agere tanquam de materia miſtorum; aſſerit ergo ſe de miſtione agere velle propter elementa, proinde elementorum tantummodo eſſe proprie dictam miſtionem: & potius cenſuit, cognitionem miſtionis eſſe neceſſariam ad conſiderationem elementorum prout ſunt materia miſtorum, quam è conuerſo perfectam elementorum cognitionem requiri ad cognitionem miſtionis, ſicut iſti in argumento ſumunt. Neque turbare nos debent exempla, quibus vſus eſt Ariſtoteles agens de miſtione, viſus enim eſt ſignificare miſta quoque eſſe miſcibilia, ſed rudia exempla ſunt, & ſatis habuit Ariſtoteles, ſi per illa propoſitum declararetur; & talibus exemplis ſolitus eſt paſſim in ſuis libris vti, quia manifeſtiora, & faciliora intellectu ſunt; iis autem exemplis aliquæ tantum miſtionis conditiones declarantur, vt debere miſcibilia eſſe liquida, & ſe mutuo diuidere in paruas particulas; ad has enim conditiones declarandas ſatis erant etiam exempla miſtorum: at præcipua illa conditio miſcibilium, quod debeant eſſe actiua inuicem, & paſſiua, elementorum propria eſt; nec miſtis alia ratione competit, quam per elementa, è quibus conſtant. Quartum argumentum leue prorſus ac puerile eſt: datur enim res aliqua perfectior abſolute alia re, imperfectior tamen eadem re ſecundum aliquam conditionem; vt aſinus, quum ſit ſubſtantia, eſt abſolute perfectior, ac nobilior motu Cœli, & luce Solis, quæ accidentia ſunt; attamen hæc apud Ariſtotelem ratione æternitatis, quæ eſt conditio nobilis, ſunt nobiliora aſino, qui mortalis eſt: quare ipſimet aduerſarij dicerent, aſinum illis accidentibus nobiliorem eſſe ſimpliciter loquendo, ſed illa eſſe aſino nobiliora ſecundum quid: ſic etiam prima materia, quum apud Ariſtotelem æterna ſit, eſt nobilior ratione huius conditionis, quam forma, & quã compoſitum; tamen abſolute loquẽdo eſt ignobilior, & imperfectior illis. Sic ergo dicimus, formas elementorum eſſe abſolute nobiliores quolibet accidente, quia ſubſtantiam conſtituunt, & in ſpecie collocant, quod accidentia præſtare

Ad quartum.

A non poſſunt; poſſe tamen aliqua accidentia habere aliquam conditionem nobiliorem, vt ſi qua ſint, quæ nullo modo intendi, aut remitti poſſint; nam poſſe intendi & remitti notat imperfectionem: talia itaque accidentia ſecundum hãc conditionem nobiliora dici poſſint formis elementorum, ſed illæ ſunt ipſis abſolute nobiliores. Plura etiam eiusmodi in rebus videmus; nam multa bruta hominibus præſtant robore corporis, vel efficacitate viſus, vel aliqua alia

B eiusmodi conditione; homo tamen abſolute loquendo eſt omnium animalium præſtantiſſimus, quandoquidem aliis pluribus, & illis quidem nobiliſſimis conditionibus, brutis omnibus antecellit. Ad auctoritatem autem Ariſt. in libro categoriarum dicentis proprium eſſe ſubſtantiæ non recipere magis vel minus, ego quidem alienam ab Auerroe arbitror eſſe illam reſponſionem, quam ei attribuunt plures Auerroiſtæ, nempe vt Auerroes dicat Ariſtot. ibi loqui

Ad [quar]tum

C de perfectis tantum ſubſtantiis, proinde non negare ſubſtantiam aliquam imperfectam ſuſcipere magis & minus; hoc enim ſi Auerroes diceret, in errore eſſet: quia quodlibet eſſe ſubſtantiale indiuiduum eſt, neque recipit magis vel minus, etiamſi reſpectu aliorum perfectiorum imperfectum dicatur; idque vt verum eſt de omni compoſito in categoria ſubſtantiæ tam ſimplici, quã miſto, ita etiam de formis concedendum eſt; nequeunt enim formæ recipere magis vel minus,

D quin ipſa quoque compoſita dicantur magis vel minus talia: quamobrem non opus eſt aduerſarios in hac reſponſione impugnanda laborare, ego enim eam penitus reiiciendam arbitror, vt ab Ariſtot. & ab Auerroe alieniſſimam. Dico igitur Ariſtot. ibi ſumere magis & minus pro eo quod eſt intendi vel remitti ſine variatione ſpeciei, quæ, vt antea diximus, eſt propria acceptio; hoc autem nulli ſubſtantiæ ſeu perfectæ, ſeu imperfectæ, ſeu compoſitæ, ſeu ſimplici competere

E poteſt; idque legentibus verba Ariſtot. manifeſtum eſt: ſed non ob id negat Ariſtot. poſſe aliquam ſubſtantiam intendi, & remitti cum mutatione ſpeciei, ſiquidem hanc intenſionem, ac remiſſionem ibi non conſiderat; quum præſertim huic ſententiæ atteſtetur dictum Ariſtot. in context. 10. octaui Metaphyſicorum, vt ante conſiderauimus: ſpecies enim ſimiles eſſe dicit numeris, quibus additio, ac detractio fieri poteſt cum mutatione ſpeciei; ſed quælibet numeri

F ſpecies indiuidua eſt ſecundum eſſentiam, neque poteſt ei fieri additio, vel detractio, quin deſtruatur, & alia numeri ſpecies oriatur.

IACOBI

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI,

Libri Duo

DE QVALITATIBVS ELEMENTARIBVS.

LIBER PRIMVS.

Propositio, ac partitio dicendorum. Cap. I.

Dictum à nobis est alias, quatuor simplicium corporum, quæ elementa vocantur, duo esse munera in mundo, proinde etiam in philosophia naturali duas eorundem esse considerationes, vnũ prout naturalia, & simplicia corpora sunt, quæ per grauitatem, & leuitatem proprios quæq; locos in mundo occupant; alterum vero quatenus mistorum principia & elementa sunt, & per quatuor primas qualitates, quæ alteratrices vocantur, in mistionem venientia cõstituunt mistum. Sed illa quidem, quæ ad priorem eorum corporum considerationem attinent, satis à nobis tractata fuere in eo libro, quem de grauium, & leuium motu conscripsimus, nunc alteram, quæ multis magnisque difficultatibus referta est, adgressuri sumus, & elementa consideraturi, quatenus elementa, & principia mistorum sunt: & quoniam, vt Arist, docet in initio lib.2. de ortu & interitu, corpora hæc eo munere funguntur per primas qualitates, quarum inter se actione, & passione absoluitur mistio, & generatur mistum; tota de his qualitatibus hæc disputatio nostra futura est; his enim optime declaratis, cognita erunt elementa, quatenus principia mistorum, & elementa sunt. Tria autem sunt, quæ de his consideranda nobis proponuntur: primo enim loco videndum est, quid sint hæ, quæ primæ qualitates appellantur, & harum definitiones quæ ab Arist traduntur, expendendæ, deinde vero de earum causis, vnde elementis proueniunt, agemus; ac demum quasdã quæstiones, de quibus alij maxime disputare, & controuersari consueuerunt, ad has qualitates pertinentes proponemus, atq; soluemus; in horum enim plena intelligentia consistere arbitramur perfectam elementorum cognitionem, quatenus mistorum

A principia, & elementa sunt: quomodo autem ex horum congressu generetur mistum, ad alium locum opportunius considerandũ remittemus.

Quomodo ad elementa se habeant primæ qualitates. Cap. II.

Qvum duæ sint, quas modo diximus, elementorum cõsiderationes in naturali philosophia, duobus etiam modis ad elementa sehabere primas qualitates alibi ostendimus: nam *Qualitates non sunt formæ elementorum.* B si absolute elementa vt naturalia corpora considerentur, hæ non sunt eorum formæ substantiales, sed accidentia consequentia de genere qualitatis, quod probat pluribus argumentis Achillinus in lib.3. de elementis, dubio 4. sed hæc consideratio à præsenti nostro instituto aliena est: si vero eadem vt elementa mistorum accipiantur, eædem sunt ipsorum elementorum constitutrices formæ, quia sine his corpora illa non essent elementa mistorum. Non est autem ignoran- C dum, primas has qualitates ab Arist. in libr. 2. de ortu & interitu & formas, & principia elementorum, & materiam elementorum vocari, & quandoque etiam appellari elementa; & materiam mistorum: quatenus enim in generatione elementorum hæ qualitates sunt præparationes materiæ pro singulorum elementorum formis educendis, eatenus vocantur ab Arist. materia elementorem in 6. contex. illius lib.2. nam præuiæ dispositiones faciunt materiam propriam, D & præparatam ad recipiendam formam: dum autem elementa considerantur vt genita, & iam existentia, hæ sunt formæ ipsorum constitutrices, quia faciunt vt sint elementa mistorum, & hac eadem ratione ipsæ qualitates ab Arist. etiam elementa vocantur; nam sæpe in appellatione confundere solet formam cum composito ab ea constituto: ideo quum hæ qualitates elementa constituant, ipsæ quoq; hac ratione elementa vocãtur, veluti, si quis animã humanam E hominẽ appellaret: hæc legere possumus apud Arist. in cont.7. & 16. eius 2. lib. vbi has qualitates vocat indistincte & elementa, & formas elemẽtorum:

torum: & principia constitutiua elementorum: eaidem vocat etiam materiam mistorum in c. lib. 2. de partibus animalium, quia dum constituunt elementa, materiã mistorum constituunt; quæ igitur respectu elementorum sunt formæ constituentes, & dantes elementis esse respectiuum, quo dicuntur materia mistorum, eædem respectu misti dicuntur materia, quia totum elementum ita ab his constitutum materiæ locum habet respectu misti. Hæc igitur omnia secundum varias considerationes vera sunt, nec pugnant inter se, cognita enim veritate non difficile est varia Arist. dicta, quæ discrepantia videntur, conciliare, & ad rectum sensum trahere. His igitur declaratis, ad primarum qualitatum definitiones, quæ ab Arist. afferuntur, considerandas accedamus.

De definitionibus quatuor primarum qualitatum. Cap. III.

OSTENDERE volens Aristot. quatuor primarum qualitatum duas esse actiuas, calorem, & frigus, duas vero passiuas, humiditatem, & siccitatem; in medium affert earum definitiones, in quibus id manifestum est, ut legere possumus in context. 8. & 9. lib. 2. de Ortu & interitu: sunt autem definitiones tales; calidũ est quod cõgregat homogenea, seu quod segregat heterogenea, ut homogenea congregentur; frigidum vero est, quod indistincte omnia congregat, tam homogenea, quam heterogenea; congregare autem, & segregare est agere; quare ex his definitionibus patet has duas qualitates esse actiuas: humidum vero esse dicit id, quod non est terminatum propriis terminis, sed facile terminatur alienis; at siccum è contrario, quod terminatum est propriis terminis, alienis vero non facile terminatur; terminari autem est pati; idcirco hæ definitiones declarant has duas qualitates esse passivas. Videntur autem hæ omnes definitiones satis esse manifestæ; nã in urina hypostasis secernitur à partibus aquosis, & est signum bonæ concoctionis, quæ fit à calore; sic autem separantur illa, quæ sunt diuersorum generum, & simul congregantur omnia, quæ ejusdem generis sunt, in fundo enim congregantur omnes partes terrestres, in parte autem superiore omnes aquosæ: ita in vino fervescente secernuntur à calore partes terrestres à tenuioribus: sic si in aliqua cera indurata commisti sint lapilli, & paleæ; & cera per calorem liquefiat, congregantur in fundo omnes lapilli, in superficie vero omnes paleæ supernatant, & in medio manent omnes partes ceræ; separantur igitur à calore heterogenea, ut homogenea cõgregentur. Contra vero à frigore manifestum est omnia congregari indistincte, tam homogenea, quam heterogenea; sicut enim calidi est rarefacere, vnde fit separatio eorum, quæ sunt diuersorum generum, ita frigidi est condensare, & constipare: quare si cera à frigore condensetur, omnia, quæ in ea sunt, coniunguntur, ut prædicti lapilli, & paleæ cum cera commisti; nam si omnia hæc commisceantur, superueniens frigus ea conjungit & facit, vt congregata & coniuncta maneant: si aqua turbida congeletur à frigore, cõjunctæ manent cum aquæ partibus particulæ terræ, donec à calore congelationem solvente segregentur: sic vero etiam cera pura cõgregabitur à frigore; proinde frigus condensando cõjungit omnia tam homogenea, quam heterogenea, quæ commista esse contingat. Duarum quoque passiuarum definitiones satis manifestæ sunt: humidum enim quum sit fluxile, proprios terminos retinere nequit, sed facile recipit alienos; figuratur enim facile à continẽte, & figuram ejus recipit, ut in vase videmus aquam, vel aerem facillime ad figuram vasis figurari; fluit enim statim ad omnes partes continentis, & ita recipit terminos alienos: contra vero siccum jam est terminis propriis terminatum, sed alienos non facile recipit; nam si aliquod vas iniiciantur lapides, non figurantur ad figuram vasis, sed propriis terminis terminati manent. Sic ergo (inquit Arist.) ex harum qualitatum definitionibus apparet calorem & frigus notare aptitudinem ad agendum, humiditatem vero & siccitatem notare aptitudinem ad patiendum. Hæc sunt, quæ ibi de his dicuntur ab Arist. quæ eadem postea repetuntur in initio 4. Meteorol. Sed aduersus hæc magnæ oriuntur difficultates, quæ ad hanc vsque diem omnibus negotium facessunt, & aliquæ etiam quæ à nemine tactæ vnquam fuere: dubia enim occurrunt primo loco aduersus veritatem harum definitionum, quatenus absolute considerantur ut prædicata quædam, quæ his qualitatibus attribuuntur; deinde vero dubium videtur, quomodo essentiam harum qualitatum declarent, & sint earum definitiones; quum enim munus definitionis sit exprimere essentiam definiti, non apparet quomodo per has harum qualitatum essentia exprimatur, ita vt aliter definiendæ non sint: hæc igitur vtraque considerare oportet, quum vtraq; dubia esse videantur; vnum, an competant his qualitatibus; alterum, an essentialiter competant, & earum definitiones appellandæ sint.

Definitio calidi. Definitio frigidi. A B C D E F

Dubia aduersus veritatem prædictarum definitionum, & eorum solutio. Cap. IV.

ADuersus harum definitionum veritatem multa dubia ab interpretibus Aristotel. proponuntur. Primum quidem aduersus definitionem calidi: nam cera & pix si simul à calido colliquentur, ita commiscentur, vt seiungi

iungi amplius nequeant, ita etiam ſtannum,& plumbum; ſic multa ab aromatariis per calorem ignis commiſcentur, quæ non poſſunt amplius ſeparari; ergo calidum congregat, & coniungit illa, quæ ſunt diuerſorum generum: contrarium tamen aſſeruit Ariſtoteles dicens calidum ſegregare heterogenea. Dubitatur etiam de frigido; quia tempore hyemis fit emiſſio lachrymarum à frigore, ergo frigus ſegregat heterogenea, quod Ariſtoteles negauit: ſic ſanguis è venis eductus refrigeratur, & partes eius terreſtres fundum petunt, aquoſæ ſupernatant, purior autem ſanguis in medio manet, itaque à frigore ſegregantur heterogenea,& illa eadem videntur à calore congregari potius, quam ſegregari: nam illæ eædem ſanguinis partes heterogeneæ prius erant commiſtæ, & cõfuſe, dum ſanguis erat in venis; à calore igitur commiſcentur, & congregantur, poſtea vero ſegregantur à frigore: calidum igitur congregat heterogenea, frigus vero eadem ſegregat: igitur Ariſtoteles in vtraque definitione falſum dixit. Dubitant præterea de definitione ſicci; dixit enim Ariſtoteles ſiccum eſſe terminatum propriis terminis, alienis vero non facile terminari: attamen contrarium contingit in igni, qui maxime ſiccus eſt; terminatur enim facillime terminis continentis, nec retinet terminos proprios; quapropter igni conuenit potius definitio humidi, quam definitio ſicci. Sic etiam cinis & puluis facile terminantur à continente, proprios autem terminos non facile ſeruant: falſum igitur dixit Ariſtoteles in definitione ſicci, dum contrarium aſſeruit, quum hæc ſint corpora ſicca. Vt hæc dubia, & alia eiuſmodi omnia ſoluantur, ſtatuendum præ cæteris eſt fundamentum hoc: poteſt aliquid alicui competere per ſe, & eſſentialiter, cuius tamen oppoſitum eidem competat, ſed per accidens; vt calido nihil magis per ſe competit, quam calefacere, tamen qaandoque calidum refrigerat, ſicut etiam frigidum calefacit, ſed per accidens, vt euenit in antiperiſtaſi; neque per hoc tollitur, quin per ſe dicatur calidum calefacere, & frigidum refrigerare: ſic igitur per ſe competit calido etiam rarefacere, & extenuare, hæc enim eſt caloris natura, & ex hoc fit vt homogenea congregentur, heterogenea vero ſegregentur, niſi quid aliud prohibeat: quare hæc omnia per ſe competunt calido, licet eidem quandoque competat per accidens vt congreget heterogenea, vt contingit in cera, & pice dum colliquantur; ſcopus enim naturæ caloris eſſet ſeparare picem à cera, ſed propter conuenientiam naturæ, & ſimilitudinem liquationis fit vt ſimul colliquatæ nequeant ſeparari, hæc enim continentia prohibet, ne calidum præſtet ſuam operam naturalem; quare per accidens congregat heterogenea, quum potius ea congreget quatenus vergunt ad naturam homogeneorum, nempe ratione conuenientiæ, & ſimilitudinis, quam inter ſe habent. Hoc enim contingit in multis rebus, quæ ab aromatariis per colliquationem commiſcentur; ſed ipſi prætetea adiiciunt commiſtionem artificioſam, quæ impedit ſeparationem heterogeneorum, ſegregarentur enim frequẽter res heterogeneæ ex actione caloris, quæ tamen prohibentur ſegregari per cõmiſtionem artificioſam baculo factam; ſed etiam ſine hac poſſunt per accidens congregari ob conuenientiam in modo liquationis, ſicuti dicebamus de cera & pice: ſic etiam ſtannum, & plumbum ob liquationis ſimilitudinem à calore commiſcentur, & coniunguntur; at plumbum, & cera non ita commiſcerentur, ſed ſegregarentur, quia diſſimilem habent liquationem, cera enim facilius, plumbum vero difficilius liqueſcit. Poteſt etiam alia ratione calidum heterogenea per accidens congregare: quatenus enim res aliquas indurat, dum partes tenuiores reſoluit, vt in luto contingere videmus, eatenus etiam facit vt res craſſiores, quæ remanent, etiam ſi diuerſorum ſint generum, maneant tamen congregatæ; quia craſſities, ac durities, in qua res illæ conueniunt, impedimento eſt earum ſeparationi. Conſiderandum præterea eſt alia competere calori vt ſecundum propriam naturam agenti, alia eidem competere, vt agenti inſtrumentario, & gubernato ab aliquo agente primario: quoniam enim actio præcipue attribuitur agenti primario, ideo poteſt à calore aliqua actio prouenire, quæ ſit præter [illegible] caloris naturam, ſed ſecundum naturam & co[illegible] tis primarii, à quo regatur calor: pate[illegible] [illegible] enim ſanguine exiſtente prius in venis, deinde ex venis eductio, de quo nunc dubitabamus: dum enim ſanguis eſt in venis, regitur ab anima, quare tunc calor agit ex intentione animæ, non ex intentione propriæ naturæ; nam ſi ſecundum propriam tantum naturam ageret, vtique heterogenea ſegregaret, quod manifeſte facit poſtquam eſt eductus è venis, nam terreſtres partes fundum petunt, aquoſæ ſupernatant, prior autem ſanguis in medio loco manet; fit enim ſeparatio hæc à calore, quem adhuc ſeruat ſanguis, non à frigore; quia ſi ſtatim eductus ſanguis omni calore deſtitueretur, videremus ipſum ita condenſari, vt illa omnia in eo commiſta, & coniuncta manerent abſque vlla ſeparatione; agit autem tunc ſanguis propriis viribus, neque eſt amplius ſubiectus imperio animæ, ideo eius calor ſeparat heterogenea: qui idem quando in venis incluſus ſanguis continebatur, quanquam maior, atq; intenſior calor erat, non ſegregabat heterogenea, quia obtemperare cogebatur imperio animæ, quæ vult

vult ex tota illa massa sanguinea omnes corporis partes nutrire, & illam vertere in substantiam animalis: sic dicimus de vrina, separantur enim in ipsa partes heterogeneæ à calore, non à frigore, nam vrina egreditur calida, vt manifestum est; dum autem erat in vesica, vel similiter partes terrestres ad fundum descenderunt, & postea in emissione sunt commistæ cum vrina, vel etiam ab animæ regimine prohibetur aliquantum illa segregatio ob vtilitatem animalis. Ad horum autem cõfirmationem considerare possumus motum localem nutrimenti, in eisdem viuentibus corporibus; nam alimentum, quod sua natura est graue, & naturaliter descenderet, mittitur tamen ab anima etiam ad superas corporis partes: sicut ergo anima imperare potest graui ne descendat, & facere vt ascendat, ita etiam potest imperare calido ne segreget heterogenea, nisi vbi ipsamet anima hanc separationem molitur; nam per vasa huic vsui assignata segregantur aliquæ partes sanguinis aquosiores ad renes, terrestriores vero aliquæ ad lienem, sed aliæ tamẽ in venis manent commistæ cum sanguine, quas natura non vult segregari: patet autem in eodẽ sanguine è venis educto idẽ contingere de eius motu, quod de calore dicebamus; eductus enim sanguis quum ab anima amplius non regatur, non mouetur naturaliter alio motu, quam descensus; agit enim tunc secundum propriam naturam, quemadmodum etiam eius calor tunc imperio animæ absolutus incipit agere secundum naturam suam & heterogenea separat. Ex his igitur manifestum est, competere posse quandoque calori vt congre[illegible] et heterogenea, neque per hoc stare, quin eidem per se competat vt segreget heterogenea; hæc enim non congregat nisi per [illegible], & ratione alicuius pro[illegible], [illegible]niendæ autem sunt res per illa, quæ eis per se competunt, non per ea, quæ per accidens. Sic dicendum est de emissione lachrymarum à frigore; fit enim per accidens, nam per se frigido competit constringere, & condensare, hoc autem per se facit congregationem omnium indistincte; quod si in illa constrictione eueniat vt aliquid humoris tenuis exprimatur, id fit per accidens, & præter intentionem frigidi agentis, quod quidem per se solam congregationẽ molitur, quia fit per se congregatio ex constrictione; sed propter differentiam, quæ est inter crassum, & tenue, fit per accidens expressio partium tenuiorum, & earum à crassis partibus segregatio, talis namque est emissio lachrymarum à frigore: sic etiam dicebamus, fieri etiam quandoque à calido condensationem, sed per accidens, vt quando calor lutum indurat; quum enim per se competat calido rarefacere, rarefiunt in luto partes aquosæ, & in vaporem resolutæ exhalantur, partes autem terrestres non ita facile resoluuntur, ideo induratæ manent, quoniam humore destituuntur: calor itaque per se extenuat aqueas partes, & eas separat à partibus terreis, sed facit per accidens vt partes terreæ maneant duriores. Ad alia vero dubia adducta aduersus definitionẽ sicci respondet de igni Ioan. Grammaticus, flammam, quæ est in fornace, non facile terminari, seu figurari à figura fornacis, quia non conquiescit in fornace, vt aer, sed erumpit, & ascendere nititur, atque si id facere nequeat, extinguitur; terminos quoque proprios habet, nam habet figuram pyramidalem; quare illi competit definitio sicci. De cinere autem & puluere negat Ioannes corpora hæc esse ita fluxilia, vt corpora humida; non enim ita locum adimplent, & perfecte figurantur à continente, vt aer, & aqua, & alia humida, quæ statim à continente recipiunt terminos & figuram, & perfecte omnes continentis partes attingunt, quo fit, vt cinis & puluis habeant etiam figuram propriam, & eam retineant, quando coaceruantur, aceruus enim propriam habet figuram. Sed has Ioannis solutiones ego quidem penitus approbare non possum. Quod enim de igni dicit, ipsum non facile terminari à continente, admitti potest, quia nulla reuera stabilitatem habet flamma in fornace; totum vero elementũ ignis terminatur quidem à cœlestis corporis superficie, sed cum maxima partium perturbatione, & instabilitate. Sed illud, quod dicit, flammam habere propriam figuram, nulla ratione admittendum videtur: id enim propriam habere figuram dicimus, quod stabilitatem habet, cuiusmo[illegible] est flamma, semper enim fit alia & alia, neque seruatur eadem: quod si quam figuram habere vid[illegible], eandem habet etiam aqua [illegible]scendens, quando ex aliquo vase effunditur, quũ tamen sit corpus humidum, quod Arist. negat habere terminos proprios: quocirca difficultas integra manet. Possumus igitur aliter dubium soluere dicendo conditiones humido attributas ab Aristot. videri quidem modo aliquo etiam igni, qui siccus est, competere, sed id esse per accidens; fit enim propter partium tenuitatem, vt facile terminari alieno termino videatur, non propter siccitatem, quum non omni sicco id competat; itaque hoc ei competit, quatenus est tenuis, non quatenus siccus; quo fit, vt non perfecte ei competat, sicuti perfecte competit humido; quatenus enim est humidum, eatenus fluidum est, nec potest retinere proprios terminos, & facile recipit alienos. Sed dignum consideratione est id, quod pro huius dubii solutione dicitur ab Auerroe in initio suæ Epitom. 4. Meteor. eaq; mihi videtur omnium tutissima esse responsio: inquit Auerroes Arist. describere has qualitates per quasdam proprie-

Ac tin. Re lo.

Con tio.

Solut vera.

Alia solutio.

tates,

tates, quæ competunt elementis prout elementa sunt, & prout in mistionem veniunt, ac respiciunt productionem misti; mistio autem omnis celebratur terra, vel prope terram, propterea quod ibi commode fit mistio, vbi adsunt omnia elementa; adsunt autem omnia apud terram, vbi manifeste fit trium elementorum inferiorum contactus, & partes quoque igneæ tum supra terram, tum in terra genitæ ab actione cœlesti: præterea in omni perfecto misto terra prævalet, & illi adhibetur aqua ad compagem faciendam, deinde aer & ignis propter calorem, vt castigatus à frigore terræ & aquæ regat, & moderetur siccum iunctum humido, & mistionem absoluat, mistum enim recipit à calore terminos propter humidum, & retinet propter siccum: igitur si facile vel non facile terminari considerentur in sicco & humido vt acceptis in constitutione misti, tollitur omnis difficultas: Aristotel. enim definiens siccum respexit præcipue siccum terræ, quod cum à calido & frigido terminari debeat, requirit ad mistionem humidi aquei, vt possit facile terminari: ignis autem videtur in mistionem venire potius vt calidus, quam vt siccus; vt enim est calidus, agit, ac moderatur; vt autem est siccus, non fungitur nisi officio materiæ, sed condensatus, & adiunctus sicco terreo paruam admodum molem adiicit, & parum materiæ misto suppeditat, quoniam ad paruam quantitatem restringitur siccum igneum dum adiungitur sicco terreo: quare totum fere illud siccum, quod est materia misti, terreum est, vt expresse dicitur ab Aristotel. in context. 49. & 50. lib. 2. de ortu & interitu. Sententia ergo Auerrois est, non esse necessarium, vt hæ descriptiones veræ sint de qualitatibus elementorum, prout in sunt elementis secundum se, & absolute consideratis, sed solum prout in mistionem veniunt vbi siccum humido iunctum debet à calido terminari; in mistione autem totum siccum terreum est propter magnum terræ excessum, & illi adiunctum aliquid sicci ignei non habet amplius tenuitatem, quam habet ignis per se, & ab aliis elementis seiunctus: quoniam igitur Aristotel. accepit has qualitates vt productionem misti respicientes, in productione autem misti totum siccum iam est factum solidum, ac difficulter ab alio terminabile, quia per magnum excessum est siccum terreum, & illi adiunctum parum sicci ignei est factum crassum, ac densum; de hoc sicco vera maxime est definitio sicci ab Aristotel. allata, & omni carens difficultate, neq; necessarium est, vt accommodetur elementis vt simpliciter, & extra mistionem consideratis; quum præsertim traditæ sint elementis hæ qualitates propter cõstitutionem misti, non prout sunt absolute corpora naturalia, sicut alio in loco demonstrauimus: hanc esse puto verissimam solutionem difficultatis; quæ de sicco ignis oriebatur. De cinere autem, ac de puluere præter id, quod à Ioanne Grammatico dictum est, addere nos possumus, cinerem seu puluerem non esse vnum corpus continuum, sed cõgeriem particularum terræ minutissimarum; proinde mirandum non esse, si videantur facilius terminari à continente, quam siccum aliquod continuum, quod sit vere vnum corpus; hæc enim sunt multa corpora collecta, sicuti aceruus frumenti, in quo disiuncta inuicem sunt grana, quo fit, vt fluxum aliquem habeant, per quem recipiunt aliquam figurationem à continente: at si conglobetur, & constipetur aceruus pulueris, ita, vt fiat vnum corpus, non amplius recipiet facile terminos ab alio, sed proprios terminos habebit, ac retinebit.

Quomodo primarum qualitatum duæ dicantur actiuæ & duæ passiuæ. Cap. V.

DVbium præterea est illud, quod Arist. dicit tum in prædicto loco lib. 2. de Ortu & interitu, tum in initio 4. Meteorol. calorem & frigus esse qualitates actiuas, humiditatem vero & siccitatem esse passiuas; huic enim sententiæ aduersantur illa, quæ & in primo, & secundo de Ortu & interitu libr. dicuntur: in primo quidem docuit Aristot. contrarium agere in suum contrarium, & pati à suo contrario; agit ergo & calidum in frigidum, & frigidum in calidum, & patitur frigidum à calido, & calidum à frigido; ergo hæ duæ qualitates non solum actiuæ, sed etiam passiuæ sunt: sic etiam humiditas & siccitas, quum sint contrariæ, agunt inuicem, ac patiuntur; ergo non modo passiuæ sunt, sed etiam actiuæ; agit enim & humidum in siccum, & siccum in humidum: in secundo autem lib. docuit, quodlibet elementum à quolibet elemento pati ratione contrarietatis, & aliquod pati ab aliquo per vtramque qualitatem, nempe si vtramque habeat contrariam vtrique, vt patitur aqua ab igni, & ignis ab aqua: aliquo vero pati ab aliquo secundum alteram tantum qualitatem, videlicet si altera conueniant; patitur ergo & aer ab igni, & ignis ab aere: atqui non possunt pati ratione caloris, quum ambo sint calidi; quare patitur aer ab igni vt humidus à sicco, & ignis ab aere vt siccus ab humido; igitur etiam siccum & humidum sunt actiua in se mutuo, non solum passiua: sic terra & aqua agunt in se mutuo, at non secundũ frigus, quum in eo conueniat, ergo ratione siccitatis & humiditatis. Marsilius & alii nonnulli hanc difficultatem ita soluunt: omnes hæ qualitates sunt actiuæ, & omnes passiuæ, vt Arist. in memoratis locis significauit; sed calidum & frigidum sunt magis actiua, quam humidum & siccum; & è cõtrario hæc *Opinio Marsilij.*

ſunt magis paſſiua, quam calidum & frigidum: A hoc igitur conſiderans Ariſtotel. per comparationem dixit duas eſſe actiuas, & duas paſſiuas, id eſt, duas eſſe magis actiuas, duas vero magis paſſiuas. *Confutatio.* Sed hæc ſententia à multis recentioribus reprobatur, nec iniuria; patet enim Ariſt. hac comparatione non vti, ſed abſolute loquendo has vocare actiuas, illas vero paſſiuas. Præterea oſtendit hoc Ariſtotel. ex earum definitiomnibus: at in definitionibus calidi & frigidi ſola actio ſignificatur, de paſſione nihil dicitur; B ſic in definitionibus humidi & ſicci ne verbum quidem de actione fit, ſed ſola paſſio tangitur. Adde quod dum duas vocat actiuas, & duas paſſiuas, non conſiderat actionem contrarii in contrarium, vt calidi in frigidum, ſed totius contrarietatis calidi & frigidi in totam contrarietatem humidi & ſicci; ſic autem patet calidum & frigidum eſſe ſolum actiua, humidum vero & ſiccum paſſiua ſolum, quia nemo vnquam dixit humidum & ſiccum agere modo C vllo in calidum & frigidum: itaque dictum Ariſtotel. non eſt comparatiuum, quia comparatiuum præſupponit poſitiuum, quod hic dici non poteſt; fatuum enim eſſet dicere calidum & frigidum magis agere in humidum & ſiccum, quam hæc in illa, quum hæc in illa nullo modo agant: neque enim dicendum eſt, calidum & frigidum magis agere inuicem, quam humidum & ſiccum inuicem, quum Ariſtotel. (vt diximus) non conſideret actionem contrariæ in D contrariam, ſed totius contrarietatis in totam contrarietatem. Præterea non poſſumus dicere calidum & frigidum eſſe magis actiua inuicem, quin dicamus eſſe etiam magis paſſiua: etenim dum vnum agit, alterum patitur: quare ſi intelligant calidum & frigidum magis agere inuicem quam humidum & ſiccum inuicem, & hæc magis pati, quam illa inuicem, eſt in eorum ſententia repugnantia manifeſta, & inſolubilis.

Aliorum opinio. Hac igitur reiecta videntur cæteri omnes hanc E difficultatem ſoluere dicendo has omnes qualitates eſſe actiuas, & omnes paſſiuas, dum conſiderantur in ſimplicibus ſecundum ſe ſumptis: at dum conſiderantur reſpectu miſti; & prout ad miſti generationem congrediuntur, duas eſſe actiuas tantum, & duas tantum paſſiuas: Ariſtot. igitur quando dixit omnes eſſe actiuas, & omnes paſſiuas, conſiderauit eas in ſimplicibus corporibus prout mutantur inuicem, abſque F vllo miſtorum reſpectu: aqua enim in terram agit humectando, terra vero in aquam exiccando, vt in dubitatione dicebatur: quando autem dixit duas eſſe actiuas tantum, duas vero tantum paſſiuas, conſiderauit eas in elementis vt *Confutatio.* congredientibus ad generationem miſti: quare ſecundum varias conſiderationes verum eſt vtrumque: ſumunt autem hanc ſolutionem ex Auerroe in initio 4. Meteorol. & ex Ioan. Grammatico in context. 8. lib. 2. de Generatione. Mihi tamen videtur hæc communis ſolutio aliquam pati difficultatem; quia in miſtione quoque & miſti generatione neceſſe eſt omnes agere, & omnes pati: quum enim in miſtione oporteat fieri miſcibilium diuiſionem in minutas partes, & earum inter ſe actionem, qua ad mediocritatem redigantur, neceſſe eſt particulam ſiccam exiccare particulam humidam iuxta ſe poſitam, & viciſſim ab eadem humectari, & calidam à frigida refrigerari, & frigidam à calida calefieri: oportet igitur omnes agere, & omnes pati, vt contrariæ omnes ſe mutuo obtundant, & totum ad naturam mediam redigatur, quare difficultas integra manet; quomodo enim in productione miſti, quam reſpexit Ariſtotel. dicens duas actiuas eſſe tantummodo, & duas paſſiuas, verum eſt dictum hoc, ſi etiam in productione miſti omnes agunt; & omnes patiuntur? non eſt ergo diſtinguenda harum qualitatum conſideratio in ſimplicibus & in miſtis, quod illi faciunt; ſed melius eſt, vt hac diſtinctione vtamur. Actio harum qualitatum duplex eſt; vna vniuoca, qua eſt apta ſingula gignere ſimilem, quod facere non poteſt, niſi ſuam contrariam interimendo; altera vero æquiuoca, qua producunt ſecundas omnes qualitates, & ipſam quoq; miſti naturam diuerſam à naturis elementorum. Priorum actionē exercent hæ omnes qualitates non ſolum in ſimplicibus, ſed etiam in miſtis, & hac ratione omnes ſunt actiuæ, & omnes paſſiuæ, quælibet enim ſuam contrariam deſtruere, & ſimilem producere nititur; quare humidum quoq; agit in ſiccum, vt ipſum interimat, & producat humidum, & è contrario ſiccum agit in humidum, vt ipſum perimat, & generet ſiccum. Alteram vero poſteriorem actionem exercent in miſtis tantum, eaque eſt præcipua elementorum operatio prout elementa ſunt; huius enim gratia data eis eſt à natura altera prior actio, quia ſine illa hanc poſteriorem exercere minime potuiſſent: ratione igitur huius ſecundæ actionis, quam nos æquiuocam appellauimus, Ariſtotel. duas tantum actiuas vocat, calorem & frigus; duas vero paſſiuas tantum, humiditatem & ſiccitatem; hæc enim non eſt amplius actio contrariæ in contrariam, ſed tanquam artificis in materiam; ſiccitas enim & humiditas nullam habent vim actionis æquiuocæ, qua agendo aliquod diuerſum producat, ſed ſunt conditiones conſtituentes materiam aptam ad patiendum à duabus actiuas, tanquā ab artifice elaborāte: calor enim nec ſecundas qualitates, nec miſtum produceret agēdo in ſolum humidum, vel in ſolum ſiccum, ſed in humidum cum ſicco coniunctum; ipſe aut calor non debet eſſe ſummus, ſic enim igneus, ac deſtructiuus eſſet, ſed debet

Op- Ver- Ac- ma- que tur. Gni ali. qu-

debet esse remissus, & castigatus à frigore, & modo magis, modo minus, prout diuersæ mistorum naturæ, & diuersæ secundæ qualitates requirunt: hac igitur ratione calor & frigus sunt solum actiuæ qualitates & locum habent artificis, humiditas vero & siccitas sunt solum passiuæ, quia constituunt subiectam materiam ad patiendum idoneam: hoc modo tollitur omnis difficultas, & hanc sententiam significant Auerrois verba in 1. comment. 4. Meteorol. si bene perpendantur; non enim distinguit actionem harum qualitatum in simplicibus ab actione earundem in mistis; sed productionem similis, qua sunt agentia vniuoca, à productione alicuius diuersi, qua sunt agentia æquiuoca.

Cur passiuæ qualitates non patiantur ab actiuis, nisi coniunctæ. Cap. VI.

EX his sumitur solutio eiusdem dubij, quod turbare aliquem posset: quando enim materiæ aptæ ad patiendum adiungitur agens, necesse est vt actio fiat; quum igitur quodlibet elementum vnam habeat qualitatem actiuam, & alteram passiuam, deberet quodlibet agere in seipsum; ignis enim vt calidus deberet agere in seipsum, vt siccum, & sic reliqua omnia elementa. Sed soluitur, quia materia idonea ad patiendum à duabus actiuis non est solum siccum, nec solum humidum, sed ambo coniuncta; ideo duæ actiuæ non possunt in passiuas agere, nisi in misto, quod constat ex sicco & humido: quisquis enim nouit quid sit congelatio, nouit etiam non posse aquam puram, si daretur, ab vllo frigido congelari, sed ideo congelari aquam, quod habet aliquid terræ commistum, & ita constat ex humido & sicco: quod idem de reliquis omnibus dicendum est: loquimur autem de tali actione, qua producantur secundæ qualitates; nam pati posse etiam elementum simplex à simplici, vt antea dictum est, non inficiamur. Huic tamen solutioni videntur verba Aristot. aduersari, quæ leguntur in 1. contex. 4. Meteor. vbi dicit humidum, & siccum pati à duabus actiuis, tum vtraque simul iuncta, tum etiam alterum separatim acceptum sine altero: ideo verba illa magnam interpretibus difficultatem fecerunt, qui varias interpretationes afferendo significarunt magnam esse illius loci obscuritatem; quum præsertim illarum interpretationum nulla, si bene perpendatur, ita satisfaciat, vt in ea possit animus acquiescere: eas igitur ego aliis considerandas relinquam, & illam adducam, quam puto esse illius loci veram interpretationem. Credo Aristot. dicentem humidum secundum se, & siccum secundum se, non intelligere elementa vere simplicia, & pura, qualia an dentur ambigitur; sed in hoc sequi communem loquendi consuetudinem; etenim nomine elementi appellare

A solemus id, in quo magnus illius elementi sit excessus, quia reliqua in eo commista non animaduertimus: aquam enim & maris, & fluuiorum vocamus aquam, licet pura non sit, & dicimus aquam congelari, quoniam corpus illud non alio nomine appellamus, quam aquam, propter magnum aquæ excessum; quamuis non congelaretur, nisi aliquid terræ commistum haberet: hoc igitur ab Aristot. ibi vocatur humidum secundum se, & B siccum secundum se, hoc est, terra & aqua, quæ nobis videntur esse elementa pura; quoniam in aqua non videmus commistum siccum, & in terra non animaduertimus humiditatem admistam: sic igitur siccum secundum se, & humidum secundum se appellat elementa, quæ creduntur esse simplicia, propter magnum alicuius elementi excessum; mista vero corpora, quæ non elementi nomine appellantur, quoniam manifeste sunt mista, vocat constantia ex sicco & humido: itaq; si spectemus id, quod apparet, C videntur siccum & humidum tum coniuncta, tum separatim accepta pati à duabus actiuis; attamen secundum rei veritatem non patiuntur nisi coniuncta. Confirmant autem maxime hanc nostram sententiam illa, quæ de putredine elementorum dicuntur ab Arist. in contex. 5. eiusdem libri; inquit enim omnia elementa putrescere, excepto igni, & expresse nominat terram, & aquam, & aerem: attamen quisquis intelligat quid putredo sit, is cognoscet eam soli mi- D sto competere, quum nil aliud sit, quam misti dissolutio in elementa, è quibus constabat; est enim proprius misti interitus, quatenus mistum est, qui elemento vere simplici competere nullo modo potest, dissolui namque in componentia non potest id, quod simplex est: vocat igitur ibi quoque Arist. elementa iuxta communem hominum appellationem, quia propter magnum illius elementi excessum nominibus elementorum appellari consueuerunt; putrescunt tamen, E quia reuera sunt mista, nam si vere simplicia existerent, putredini obnoxia non essent: ita igitur dicendum videtur etiam in 1. contex. eiusdem libri, Aristotelem dicentem humidum solum, & siccum solum, non rem ipsam respicere, sed solam loquendi consuetudinem.

Cur Aristoteles non aliter definiuerit primas qualitates, quam vt definiuit. Cap. VII.

F CÆterum quia definitio non solum eiusmodi esse debet, vt illa, quæ in ea sumuntur, vere prædicentur de definito, sed vt essentiam quoque ipsius perfecte exprimat, hoc quoque in præsentia considerandum est; dubitare enim non absque ratione aliquis posset, ne per has definitiones essentia primarum qualitatum exprimatur; sic enim definiri videntur

non modo per posteriora, sed etiam per accidentalia; nam primaria operatio calidi est calefacere, sicuti frigidi refrigerare; at congregare homogenea, & heterogenea, sunt operationes secundariæ, & remotæ, quæ à calido, & à frigido non exercentur, nisi per medias primarias, calefactionem, & refrigerationem; effectus autem remotus videtur esse accidentalis suæ causæ; quum per alium priorem effectum producatur; non potest igitur illius causæ essentiam declarare: Aristoteles ergo vel per priora definire primas qualitates debuit, vel si per posteriora & per effectus definire voluit, debuit saltem definire per proximos & primarios, non per remotos & secundarios. Pomponatius in initio libri quarti Meteorologicor. ad hoc dubium respondet, Aristot. ibi sic definire primas qualitates, quia in illo libro eas considerat, prout respiciunt mistum & generationem misti; secundum hanc enim considerationem non fuisset conueniens illas definire per primas operationes, quæ sunt calefacere, & refrigerare, quum has edant non minus in simplicibus, quam in mistis; eas igitur definire voluit per secundas operationes, quas edūt in solis mistis; hæ namque sunt principaliores respectu constitutionis misti, quam calefacere, & refrigerare, licet istæ sint illis principaliores origine. Hinc colligit Pomponatius discrimen illius quarti Meteorologici, & duorum de Ortu & interitu in elementis, & eorum qualitatibus considerandis; in lib. enim de Ortu & interitu considerauit Aristoteles primas qualitates, prout edunt operationes suas in simplicibus, non in mistis; in quarto autem Meteorologico, prout operantur in mistis, non in simplicibus: quo fit, vt in libris de Ortu & interitu dicamus, primam operationem calidi esse calefacere, & frigidi refrigerare, & humidi humectare, & sicci exiccare, quoniam ibi omnes sunt actiuæ, & omnes passiuæ: in quarto autem Meteorologico dicamus, primam operationem calidi non amplius esse calefacere, sed potius congregare homogenea, quoniam hæc est magis præcipua in constitutione misti. Per hanc igitur operationem definiuit ibi Arist. calidum, & alias qualitates similiter: quoniam aliter eas definire conuenit in quarto Meteorologico, aliter in libris de Generatione. Hanc responsionem ego quidem aliqua ex parte probo, sed aliqua ex parte probare minime possum: quod enim ad dubium ipsum attinet, veram esse solutionem puto; quia quum definiantur hæ qualitates vt principia mistorum tum materialia, tum efficientia, recte definiuntur per effectus posteriores, nomen enim principij respectiuum est, & notat relationē ad effectus, quorum est principium, proinde per hunc respectum illa omnia, quæ vt principia definiuntur, definiri debent; talem videmus esse definitionem primæ materiæ in calce primi Physicorum, & naturæ in initio secundi, & animæ in principio secundi de Anima: quum autem per effectus posteriores ibi definiri debuerint primæ qualitates, vbi vt principia considerantur, & horum effectuum plures sint gradus, recte etiam factum est vt definirentur per illos effectus, qui spectāt productionem misti; per calefactionem vero non recte fuisset definitum calidum, neq; per refrigerationem frigidum, quoniam hæ operationes à calido & frigido eduntur non minus in simplicibus, quam mistis; recte igitur fuit definitum calidum per cōgregationem homogeneorum, & frigidum per congregationem omnium indistincte, quoniam istæ operationes respiciunt mistum: hæc igitur est dubij solutio optima atque firmissima. Sed quando Pomponatius hinc colligit discrimen quarti Meteorologici, & duorum de Ortu & interitu in primarum qualitatum consideratione, meo quidem iudicio egregie decipitur; quia non aliter definiuntur primæ qualitates in secundo de Ortu & interitu, quam definiantur in initio quarti Meteorologici, sed eodem prorsus modo vtrobique; imo in illo quarto hæ definitiones non omnino exprimuntur, sed imperfecte tanguntur, tanquam diligentius traditæ prius in secūdo de Generatione, vt in proprio loco: quamvis enim in lib. de Ortu & interitu considerentur etiam primæ harum qualitatū operationes, quæ sunt calefacere, refrigerare, humectare, & exiccare, quia sine his aliæ secundæ operationes produci non possunt; attamen quando vult definitiones assignare primarum qualitatum in contextu 8. & 9. libri secundi: Aristoteles nulla facta mentione de primis earum operationibus, definit eas per secundas solas, quæ misti generationem respiciunt, vt ipsemet Pomponatius confitetur; inquit enim calidum esse quod congregat homogenea, frigidum vero, quod indistincte congregat omnia, tam homogenea, quam heterogenea; deinde humidum, quod non habet proprios terminos, & alienis facile terminatur, & siccum, quod est propriis terminis terminatum, nec facile recipit alienos; quæ eædem definitiones tanguntur etiam in initio quarti Meteorologici: ex his ergo definitionibus, & ex ipsiusmet Pomponatij confessione colligimus, & elementa, & primas qualitates considerari vtrobique, vt principia mistorum, neque in hoc consistere eorum librorum discrimen, sed in alio, quod considerare non est præsentis cōtemplationis, sed fuit à nobis cum diligentia declaratum alias, dum publice in Patauina Academia 4. illum Meteorolog. interpretaremur; itaq; mirandū profecto est, quomodo Pōponatius dicat esse aliter definiēdas primas qualitates in libris de

bris de Ortu & interitu, aliter in 4. Meteorologic. quum tamen nulla in libris de Ortu & interitu legatur harum qualitatum definitio, nisi quam habemus in contextu 8. & 9. libri secundi, quam eandem legimus in initio libri quarti Meteorologicorum, quæ indicat vtrobiq; considerationem cum respectu, & relatione ad mista. Vt igitur ad id, de quo sermo erat, redeamus, primæ operationes primarum qualitatum sunt quidem origine principaliores secundis operationibus earundem: alia tamen ratione nõ sunt præcipuæ, sed ipsis secundæ sunt principaliores, nimirum in mente & intentione naturæ molientis generationem misti; dum enim mista respicimus, primæ operationes ad secundas tanquam ad finem diriguntur. Sed alia de his difficultas oritur, quam considerare oportet: quum enim secundæ primarum qualitatum operationes plurimæ sint, cognoscendum est, cur non per alias, sed per solas memoratas Aristot. definire eas voluerit; calidi namque secundæ operationes sunt & congregare homogenea, & terminare, & indurare, & mollire, & liquare, & aliæ plures: cur ergo Aristotel. potius per congregationem homogeneorum, quam per alias calidum definiunt, quum aliæ quoque similiter mistum respiciant? sic etiam de aliis primis qualitatibus dubitare possumus. Ad hæc dico, non potuisse Aristotelem per aliquam aliam secundam operationem primas qualitates definire, nisi per has, per quas definiuit: nam si alias calidi operationes consideremus, per nullam illarum secernebatur calidum à frigido, sed per hanc vnam, quæ est segregare heterogenea, vt homogenea congregentur: nam terminare, indurare, mollire, humectare, exiccare, & si quæ aliæ sunt, non minus frigido attribuuntur, quam calido, licet variis modis; etenim quæ à calido indurantur, ac terminantur, ea molliuntur, ac soluuntur à frigido; & illa, quæ indurantur, ac terminantur à frigido, ea molliuntur, & soluuntur à calido: per nullam ergo istarum poterat calidum à frigido, & frigidum à calido separari: poterant quidem separari per primas operationes, quæ sunt calefacere, & refrigerare; sed hæ non respiciunt mistum, quum competant elementis etiam in se mutuo agẽtibus; imo & absurda talis definitio videretur; esset enim quodammodo idem per semetipsum definire: adde quod per effectus posteriores definire primas qualitates conueniens non esset, nisi vbi considerandæ proponuntur vt principia mistorum. Separari etiam poterant per rarefacere, quod est proprium calidi, & immediate insequitur calefactionem, & per condensare, quod est proprium frigidi, & immediate refrigerationem insequitur; sed neque hæc respiciunt mistum, quia etiam in actione elementorum mutua absque vllo respectu ad mista fit rarefactio, & condensatio; calidum enim in aquam agendo eam rarefacit, & in vaporem aeremque conuertit; frigidum vero in aerem agendo condensat ipsum, & vertit in aquam: non poterant ergo per has operationes, quæ non respiciunt mista, bene definiri primæ qualitates, vbi erant considerandæ vt principia mistorum. Hac igitur norma si semper vtamur, errare non possumus: primæ qualitates vel definiuntur vt secundum se, & absolute consideratæ, vel vt principia mistorum; si secundum se, & absolute, non per effectus posteriores sunt definiendæ, sed per causas priores, quum sint accidentia à causis, quas mox considerabimus, pendentia; quapropter hoc modo per nullam operationem eas definire cõuenit: si vero vt mistorũ principia considerentur, per effectus quidem posteriores definiendæ sunt, sed per illos tantum, qui respiciunt mistum, cuiusmodi non sunt calefacere, refrigerare, rarefacere, & condensare. At quia proprium calidi est per rarefactionem segregare inuicem illa, quæ sunt diuersorum generum, idque non insequitur aliam rarefactionem, quam illam, quæ fit in misto; ideo calidum à frigido recte separatur per segregationẽ heterogeneorum, quam insequitur congregatio homogeneorum, quum hæc operatio fiat per solam rarefactionem, & extenuationem, quæ est propria calidi, & ipsum distinguit à frigido: sic etiam frigidum recte definitur per congregationem omnium, tam homogeneorum, quam heterogeneorum, quum hæc fiat per condensationem, & constrictionem, quæ est propria frigidi, & ipsum distinguit à calido. Patet igitur nullam esse operationem calidi, vel frigidi, per quam melius definiri potuerint, atque à se inuicem distingui, quam per has, per quas Arist. calidum & frigidum definiuit. De sicco autem & humido longe clarior res est: quum enim hæ sint qualitates passiuæ, & receptiuæ omnium actionum calidi, & frigidi, conuenientissime definiuntur per has patibilitates, quia per has significatur primarium harum officium in productione misti: cur enim mistum constare debeat sicco, & humido terminandis, atque regendis à calido, & frigido, nulla est alia ratio, nisi quia siccum solũ non facile terminos reciperet ab actiuis, quia siccum non facile terminatur ab alio; adiectum ergo fuit humidum, vt cum sicco commistum redderet totum facile terminabile ab actiuis: facilis ergo terminatio habetur merito humidi, idque est præcipuum munus humidi in mistione: contra vero, quia solum humidum, etsi facile terminos ab alio recipit, non tamen eos retinet, quia labitur, ac diffluit: ideo necessaria fuit commistio sicci; per quod termini iam per humidum recepti retinerentur: vt ergo officium

ficium humidi in mistione est facere, vt termini facile recipiantur, ita officium sicci est facere, vt recepti retineantur, & conseruentur: recte igitur hæ duæ passiuæ qualitates definiuntur in contex.9.lib.2. de Generatione, per operam, quam præstant in constitutione misti: vnde colligere possumus id, quod antea dicebamus, considerari præcipue in his definitionibus siccũ terreum, & humidum aqueum, quorum ea sunt officia in mistione, vt ipsemet Aristoteles docet in eo secundo libro. *Dubium* Sed alia exoritur quæstio, ex cuius solutione mirandum profecto erit, quã belle omnia consonent veritati, quum enim quatuor primæ qualitates sint accidentia, & causas habeant priores, per quas etiam definiri poterant; cur Aristoteles nusquam inuenitur eas ita definiuisse; sed semper eo modo, quem declarauimus, per effectus posteriores? huius dubij nullam apud alios solutionem vnquam vidi, imo ne tetigisse quidem aliquis dubium hoc videtur. *Solutio.* Solutio autem nulla, meo quidem iudicio, afferri potest, nisi illa, quam alias exposui fuse in libro de Naturalis scientiæ constitutione: sunt enim à philosopho naturali cognoscendæ res naturales, vt sunt à natura constitutæ; elemẽta autem producta sunt à natura, tum vt sint naturalia corpora mundum complentia, tum vt sint principia mistorum; ideo debuit Aristoteles distinctis in locis ea his duobus modis considerare: non sic animam; hæc enim non ita est in rerum natura, vt sit ens per se completum in specie, sed vt complementum, & perfectio alterius sit, nempe formale principium corporis animati; ideo Aristoteles nullibi eam considerauit absolute vt ens quoddam, sed solum vt principium ipsam definiuit, proinde per respectum, & relationem ad corpus animatum. Sic ergo de quatuor primis qualitatibus dicendum est, non sunt enim alia ratione elementis tributæ à natura, nisi propter mista, & vt per eas elementa sint principia mistorum: idcirco Aristoteles respiciens consilium naturæ in his constituendis, non alio modo eas considerare, ac definire voluit, nisi vt sunt principia, & vt respiciunt mistum; hic enim solus fuit naturæ scopus in tribuendo elementis quatuor primas qualitates; & hoc modo tantum, non alio, Aristoteles eas considerasse fatendum est, nisi cæci vel pertinacissimus: ob id in contextu 8. & 9. libri 2. de Ortu & interitu in adducendis harum qualitatum definitionibus denotauit essentialem eis esse hunc respectum ad mista; dicens enim calidum & frigidum ita appellari, quia sunt actiua, humidum vero & siccum ita dici, quia sunt passiua, indicauit ipsamet vocabula hunc respectum significare. Hanc vnam ego videre potui huius quæstionis solutionem; illi vero qui negant elementa, & primas qualitates in libris de Ortu & interitu vt mistorum principia considerari, & sententiam illam Auerrois, & nostram non recipiunt, aliam responsionem, si possunt, inueniant.

De causis primarum qualitatum in elemẽtis opinio aliorum, & eius reprobatio. Cap. VIII.

Quoniam autem primæ qualitates, vt prædiximus, accidentia sunt; accidentia vero omnia causam aliquam extra se habere necesse est, à quo producantur, eamque vel in eodem subiecto, vel extra; hanc nos considerare & cognoscere oportet; quum aliquid in se habere videatur difficultatis. Aristot. enim in lib. 1. Meteor. cap. 4. dicere videtur, elementa recipere has qualitates à Cœlo; propterea quod aer, & ignis, cum circumferantur, accenduntur, & calida redduntur, quia motus calorẽ producit; terra vero, & aqua propter immobilitatem frigidæ manent, hoc est, quoniam illo motu non participant: hoc tamen Aristot. dictum omnibus negotium facessit, quia si hæ qualitates sunt elementis naturales, & eorum naturas consequuntur, non ergo eis tribuuntur à Cœlo, vel ab vlla alia externa causa; si enim à Cœli motu aer & ignis calorem reciperent, non consequeretur calor propriam horum elementorum naturam: ob id Græci prædicta Aristot. verba considerantes, ad alium sensum ea traxerunt: quum enim Aristot. ibi dicat, totam hanc inferioris mundi materiam esse potestate calidam, & frigidam, & humidam, & siccam, actu autem talem reddi à motu, & immobilitate; ipsi talem eorum verborũ interpretationem adinuenerunt, elementa calida habent potestatem vt fiant frigida, & elementa frigida sunt potestate calida; quare omnia elementa quum sint actu prædita aliquibus qualitatibus, potestatem habent contrarias qualitates recipiendi; quod vero Aristot. ait [*fit talis, & est, a motu, & immobilitate*] ipsi non de Cœli motu intelligunt, sed de ipsorum elementorum mutua inter se mutatione, vt sensus sit; elementum frigidum fit calidum à motu, id est, à mutatione illa, qua mutatur in calidum; & elementum calidum fit similiter frigidum à motu, id est, ab illa mutatione, qua vertitur in frigidum: est autem seu calidum, seu frigidum ab immobilitate, id est à priuatione talis mutationis, & à perseuerantia in suo calore, vel frigore: & ita elementa singulas eas, quas iam habent, qualitates retinent per immobilitatem, id est, quando non mutantur in aliud; illis vero contrarias, quas non habent, recipiunt per mutationem, & alterationem: hanc Græcorum sententiam alij eorum sectatores sequuti sunt, vt eam, quã diximus, difficultatem vitarent. Ea tamen alienissima est a verbis, & cõsilio Arist. eo in loco, &

omnino

omnino verba illa eum sensum habeant, quem antea diximus, & quem ipsi reiecerunt; nam id, quod isti dicunt, non elementis totis, sed de eorum tantum particulis verum est; non enim mutantur tota, sed particulæ, idq; fit etiam absque vlla Cœli consideratione; nam particula ignis mutat particulam aquæ, tanquam agens proximum, nec fit illa mutatio à Cœlo, nisi vt ab agente remoto, & vniuersali. Arist. autem ibi loquitur de elementis totis, & de ipsorum vniuersitatibus, & totam hanc inferioris mundi materiam vt patientem & gubernatam comparat cum Cœlo, vt agente, & gubernante proximo: considerat igitur totam hanc materiam omnibus naturis secundum se nudatam, quæ totam hunc inferiorem mundum complet, & inquit eam esse potestate calidam, & frigidam, & humidam, & siccam, actu autem recipere has qualitates à Cœlo, nempe à motu Cœli, & à negatione illius motus; quod etiam ibi declarat apertissime, dum inquit; quum Cœlum feratur circulo, pars inferioris mundi illi propinqua accenditur, & calida redditur; procul autem à Cœlo in medio mundi positum est id, quod grauissimum ac frigidissimum est: ipsemet igitur Aristotel. declarat quem motum, & quam immobilitatem intelligat, nimirum motum Cœli in orbem, quo participant duo elementa superiora, ignis & aer, & eius negationem in duobus elementis à Cœlo remotis, terra & aqua, testaturque se non de particulis elementorum loqui, quæ inuicem mutantur, sed de eorum vniuersitatibus, quarum duæ à Cœlo circumferuntur, quoniam illi propinquæ participant motu circulari, vnde calorem adipiscuntur; duæ vero eo motu immobiles manent, quoniam ita sunt remotæ à Cœlo, vt non circumuoluantur. Esset etiam iuxta illorum sententiā incongrua & inepta admodum Aristotelis loquutio; ridiculum enim est dicere aquam fieri calidam à motu, quando mutatur in elementum calidum; non enim ab illa mutatione fit calida; sed à generante, quod dans formam dat omnia consequentia formam. Sed multo vanius est, dicere aquam esse frigidam ab immobilitate, & ignem & aerem esse calidos ab immobilitate, hoc est, quod in elementum contrarium non mutentur: ineptissima enim est hæc loquutio; quoniam ignis non ideo est calidus, quod non mutetur in corpus frigidum, sed quia est ignis. Est etiam aliena ea interpretatio à scopo, & à consilio Aristotelis in eo loco, & importunissima ea sententia: nam Aristotel. iam quæstionem proposuerat de vniuersitatibus elemētorum ignis & aeris, quomodo ob varios eorum situs respectu Cœli, seu varias substantias à Cœlo, diuersas etiam qualitates, & naturas adepta sint; vt per huius quæstionis dissolutionem intelligeremus etiam discrimen trium regionum aeris ratione primarum qualitatum; a quo instituto alienum penitus est considerare mutationem particularium elementorum inuicem, quæ ad illud nihil conducit. Hoc autem cuilibet eum locum bene consideranti ita manifestum est, vt mirandum sit quomodo tot præstantes viri ad eam sententiam verba Aristotelis extorquere ausi sint; sed videntur in illud absurdum incidisse, vt aliam difficultatem, quam absoluere nequiuerunt, effugerent, eaque est, quam nos paulo ante tetigimus, qui fieri possit, vt primæ qualitates sint elementis naturalis, & ipsorum formas consequantur, si tribuuntur illis à Cœlo. Ideo alii, vt hæc vtraque absurda vitarent, aliam illorum verborum interpretationem excogitarunt: dixerunt enim harum qualitatum singulam posse in elementis duplicem considerari; nempe tum naturalē, quæ propriam elementi formam consequitur, tum aduentitiam, quæ eidem elemento tribuitur ab actione cœlesti, vt in igne duplex sit calor, vnus naturalis, & inseparabilis, qui emanat à propria ignis natura, alter aduentitius, quem recipit ignis è motu Cœli, dum circumducitur: de hoc igitur loquitur in dicto loco Aristotel. quando dicit, corpus mundi huius Cœlo propinquum circumuolui, & accendi; non enim loquitur de naturali ignis calore, sed hunc præsupponens respicit solum calorem aduentitium, qui in duobus elementis, igni, & aere generatur à motu Cœli præter calorem eorundem elementorum naturalem: sicut enim duo elementa frigida præter frigus ipsorum naturale recipiunt etiam aliquid caloris ab actione cœlesti per radios, tanquam distinctam qualitatem ab eorum frigore naturali; sic de duobus elementis calidis dicendum est, ea præter calorem naturalem recipere alium extraneum calorem à Cœli motu. Hæc illi dixere, & ita putarunt se omnem hac in re difficultatē sustulisse, quod vtinam præstitissent: nobis enim nihil amplius laborandum hac in re fuisset: at certe verba Aristotel. hanc interpretationem nō recipiunt, inquit enim totam hanc inferioris mundi materiam esse potestate calidam, & frigidam, & humidam, & siccam, actu autem talem fieri à motu, & ab immobilitate, nullum igitur calorem elementis tribuit, præter illum, quem à motu Cœli recipiunt: præterea quale frigus in elementis considerat ibi Aristot. talem etiam debet considerare calorem, quia eadem esse debet harum omnium qualitatum, quas ibi nominat, consideratio; atqui frigus considerat naturale, siquidem Cœlum agendo non refrigerat, sed potius non agendo, quare dum dicit, frigidissimum in medio consistere naturale respicit frigus, quum præsertim superlatiuo vtatur, quia nō datur summe calidum, aut summe frigidum nisi

Aliorum opinio.

Confutatio.

nisi naturale: adde quod adiicit, & grauissimum, A loquitur autem de grauitate naturali, ergo & de naturali frigore, proinde etiam de calore elementorum naturali: quam sententiam clare apud Auerroem legimus, in comment. 94. lib. de Cœlo, vbi dicit [*remotio a motu circulari dat quitem, frigiditatem, & grauitatem, sicut propinquitas dat motum, calorem & leuitatem*] quæ verba non possunt intelligi, nisi de qualitatibus naturalibus, & in elementis totis, non in eorum particulis. Sumitur autem huius sen- B tentiæ validissima confirmatio, ex consideratione loci, cuius conditiones in 4. libr. Physicæ auscultat. ab Aristotel. egregie declarantur: locus enim non modo continere locatum debet, sed etiam conseruare per vim, seu facultatem, quam habet, illius conseruatricem, in qua est præcipue loci natura constituta; nulla enim afferri ratio potest, cur ad locum suum ferantur corpora naturaliter, nisi hæc vna, vt in eo conseruentur, indita enim cuique rei a natura est C propensio ad se conseruandum, quantum potest: quapropter illa, quæ plenam se conseruandi facultatem non habent, externo conseruante, quem locum vocamus, indiguerunt, ipsum ipsum igitur naturaliter appetunt, vt ab illo conseruentur; neque enim propria cuiusque rei natura rem moueret ad suum locū, nisi in illo conseruaretur; quoniam vniuerse in omnibus, in quibus causa effectrix propter finem agit, finis præcipua causa est, & eo ablato efficiens illud D non efficeret: hæc quum loci natuta sit, manifestum est, sola elementa locum proprie sumptum habere; mista namque omnia locum in mundo habent ratione elementi in eorum mistione præualentis, iuxta quod habent etiam motum naturalem, qui eis competit quatenus grauia, aut leuia sunt; cœlestia vero corpora non sunt proprie in loco, licet enim orbes inferiores a superioribus contineantur, non ob id in loco sunt, quia ab eis non conseruantur, quum ob eorum E perfectam naturam conseruante externo nō indiguerint: solis igitur elementis per se competit locus, mistis vero per paticipationem elemētorum, at Cœlo (vt inquit Arist.) per accidēs, quod quomodo intelligendum sit, cōsiderare, ad nos in præsentia non attinet; sed quum de qualitatibus elementatibus sermo nobis propositus sit, & elementa suapte natura ad suos locos ferantur, & in eis quiescant, vt conseruentur, cognoscendum est, quænam sit facultas conseruatrix, F quæ in locis elementorum inesse dicitur: de inferioribus quidem elementis dicere possumus, conseruari singulum a superiore ratione symbolæ qualitatis, & in hac consistere vim conseruatricem elementi locati; sed hoc de ignis loco dicere non possumus; quoniam in nulla qualitate conuenit ignis cum Cœlo, cur igitur in concauo Cœli conseruatur ignis? certe non potest alia ratio afferri, nisi hæc vna, vt in orbem voluatur, sic enim conseruatur, quia nisi moueatur, extinguitur: attamē si cum illis diceremus, ignē a Cœli motu non recipere alium calorem, quam extraneum, proprium vero eius calorem ita formam ignis insequi, vt illi a Cœlo non tribuatur, non esset cur ad Cœlum moueretur ignis, siquidem eius conseruatio consistit in conseruatione propriæ qualitatis, non in adeptione qualitatis extraneæ; imo calor ille extraneus ad ignem ita se haberet vt calor febrilis ad corpus animalis, qui excedens gradum naturalem inimicus animali est, & eius destructiuus potius, quam conseruatiuus; itaque tantum abest, vt sponte superum locum petere ignis deberet, vt potius illum fugeret, vt perniciosum, & hostilem. Præterea sententiam hanc magnum aliud absurdum sequeretur; daretur enim calor calore ignis maior & intensior, quod communi omnium consensioni falsum esse existimatur; asserunt enim omnes, summe calidum naturaliter esse ignem, neque posse existere sine summo calore, proinde non dari calorem intensiorem calore ignis naturali, consequens autem facile ostenditur; quum enim Aristot. dicat corpus Cœlo propinquum accendi & calidum reddi a motu Cœli, hoc ipsi intelligunt, non de calore ignis naturali, quem dicunt iam ex se ignem habere, sed de aduentitio: igitur secundum eos Aristot. diceret ignem accendi, & calidiorem reddi, quam per semetipsum erat.

Cōditiones loci

Sola elementa locū vere habent.

Cœlestia non sunt in loco.

Opinio propria & eius declaratio.
Cap. IX.

Quoniam igitur negare nullo modo possumus, Aristotel. in eo loco de naturalibus elementorum qualitatibus loqui, id nobis relinquitur declarandum, quomodo naturales elementis dici possint illæ qualitates, & eorum naturam consequi, si tribuntur elementis a Cælo. Nos igitur dicimus, non pugnare inter se hæc duo, quamuis pugnare videantur: quatuor enim primæ qualitates, quæ & elementis & mistis omnibus insunt, siue extremæ, siue ad mediocritatem redactæ, quæ dicuntur mistorum temperaturæ, non ea ratione dicuntur singulis corporibus naturales, quod eorum naturas ita consequantur, vt consequitur effectus causam a qua producitur, adeo vt forma ignis producere in igni dicatur summum calorem; hoc enim dato, non egeret elementum cōseruante externo, proinde ad locum suum non moueretur naturaliter: sed ea ratione naturales dicuntur, quia ipsæ elementorum naturæ has qualitates requirunt, & sine his existere nequeunt; dantur tamen illis a Cœlo, & ab eodem conseruantur, & earum conseruatio est conseruatio naturæ ipsorum

Prim quali tis qu modo eleme tis na rales a Cæl proue ant.

rum elementorum; in loco enim proximo cœlesti motui conferuatur igni summus calor, & cum eo ipsamet ignis natura, quemadmodũ si ibi non esset ignis, generaretur ab illo motu in illa materia summus calor, & forma ignis; ita igitur dat Cœlum igni summum calorem, vt det etiam ipsam ignitatem; itaq; si bene considere-mus, primæ qualitates, siue summæ, siue castigatæ tum in elementis, tum in mistis omnibus præcedunt generatione formas substantiales, quia sunt præuiæ præparationes pro eductione formarum, & tribuuntur ab agente externo alterante, & generante singulam rem; non igitur ab ipsa rei forma proueniunt: naturales tamen cuique rei sunt, quia conuenientes naturæ, imo & necessariæ; etenim sine his propria cuiusque misti, & elementi natura non conseruaretur, sicuti neq; generaretur sine præcedente harum aduentu in materia: hoc significauit Aristoteles in 6. contextu lib. 2. de Ortu & interitu, dum causarum materialium seriem exponens dixit esse primo loco materiam primam nudam, & prorsus informem, secundo autem loco esse materiam præparatam primis qualitatibus, tertio demum loco iam esse elementa ipsa, ignem, aerem, aquam, terram, quæ sunt propinqua materia omnium mistorum. Si quis igitur quærat an primæ qualitates sint formis elementorum priores, an posteriores, dicendum est, & priores & posteriores esse varijs rationibus, nam origine, & generationis ordine priores absque dubio sunt, sicuti præuiæ dispositiones sunt generatione priores forma substantiali, ad cuius eductionẽ diriguntur: sed natura posteriores sunt, quatenus sunt accidentia, nam accidentia sunt substantiis posteriora; & quatenus sunt effectus, formæ vero sunt causæ, non quidem effectrices causæ, sed finales; nam qualitates in materia producuntur formarũ substantialium gratia, & ad eas tanquam ad finem diriguntur, sicut etiam conseruantur in elementis à Cœlo, vt ipsa elementa conseruentur; ita vt causa harum qualitatum finalis propinqua sit elementorum constitutio, remota vero, & vltima sit productio mistorum, nam elementa constituuntur propter mista, & vt eorum materia sint. Sic igitur dici possunt qualitates consequi formas elementorum, quatenus formæ sunt earum causæ finales: ipsæ vero qualitates, etsi sunt præparationes pro eductione formarum, non ob id causæ formarum dici possunt, sed effectus tantum posteriores, quum accidentia sint natura posteriora substantiis: quare dum simul in elementis existunt, vt naturaliter coniunctæ & formæ sub-

A stantiales, & propriæ qualitates, formæ tamen priores sunt, qualitates vero posteriores, & ita dicunt consequi formas elementorum, quum præsertim, vt modo dicebamus, formarum & educendarum, & cõseruandarum gratiâ tribuantur elementis à Cœlo. Hæc igitur fuit Aristotelis mens in memorato 4. cap. libri 1. Meteorologicorum, quando dixit, totam hanc inferiorem materiam secundum se esse potestate calidam, & frigidam, & humidam, & siccam, actu autem
B talẽ fieri à motu Cœli, & ab immobilitate: hoc idem in primo eiusdem libri capite significauit, dum dixit, omnem huius elemẽtaris mundi virtutem à cœlesti motu gubernari; idque rationi consonum maxime est: totum enim hunc elementarem mundum ad Cœlum referri putandum est, vt materiam ad agens, proinde ex se nihil habere, nisi potestatẽ, quicquid autem actus habet, id à Cœlo recipere: quemadmodũ enim si generari aliquando elementa vniuersa, & talia
C fieri cœpissent, à Cœlo essent genita per harum qualitatum productionem; ita quum Aristot. nunquã inceperit generatio, ea continue à Cœlo talia reddi, & conseruari dicendum est, quod in memoratis locis Aristot. significauit: neque per hoc stat, quin primæ qualitates sint elementis naturales, & eorum naturam consequentes; hoc enim verum est eo modo, quum declarauimus, non vt à plerisque intelligi solet; putant enim qualitates prouenire à formis, vt à causis ef-
D ficientibus: quod quidẽ tanquam rude dictum, & exempli gratia prolatũ, admitti potest; prodire enim videntur à formis per quandam emanationẽ, re uera tamen non efficiuntur à formis, sed (vt dixit Aristoteles) à Cœlo, tum qualitates gratia formarum, tum formæ per qualitates de potestate materiæ educuntur ad actum: modus tamen difficultate non caret, quomodo enim à Cœli motu calor generetur, dicere facile possumus, de frigore autem non ita facile, sed de
E sicco & humido difficillimum: ipse namq; Aristoteles in prædicto capite 4. libri 1. Meteorologicorum asseruit quidem elementa à motu Cœli, & ab immobilitate reddi, & calida, & frigida, & humida, & sicca; sed de calido, ac frigido tantum id declarauit, de humido autem & sicco nil amplius dixit, ita vt τῇ συνεκδοχῇ, aliarum qualitatum siccum & humidum nominasse, calidum vero & frigidum præcipue respexisse videatur: sed quid de hac re dici possit,
F ex iis, quæ in progressu dicentur, intelligetur.

De ipsarum igitur primarum qualitatum natura, & causis, hæc, quæ dicta sunt, sufficiant.

IACOBI

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, DE QVALITATIBVS ELEMENTARIBVS.

LIBER SECUNDUS.

An in quolibet elemento ambæ qualitates sint summæ, an poßit altera eße remissa. Cap. I.

A omnia, quæ in libro præcedente dicta à nobis sunt, ad primarum qualitatum definitiones, & naturas. & causas declarandas pertinuerunt: nunc ad multas de eisdem, & arduas quæstiones, de quibus omnes Philosophi controuersari solent, expendendas, atque soluendas accedendum est. Inprimis quærunt interpretes Arist. an in quolibet elemento ambæ qualitates sint summæ, an remissæ, an vna summa, & altera remissa, & hac de re acerrime disputant; alii namq; vnam tantum dixere summam esse, alteram vero remissam, nitentes verbis Aristot. in contextu 23. lib. 2. de Generatione, vbi dicere videtur, ignem esse magis calidum, quam siccum, & aerem magis humidum, quam calidum, & aquam magis frigidam, quam humidam, & terram magis siccam, quam frigidam. Contra vero alii locum illũ aliter interpretantes putârunt vtramq; summam, & extremam in quolibet elemento esse debere, ea ducti ratione, quod remissio qualitatis fit per admistionem contrariæ, proinde mistionem præsupponit; at elementum est corpus simplex, nullam habens mistionem; ergo neutra qualitas in elemento potest esse remissa: aliis quoque & hi, & illi argumentis vtuntur, quorum aliqua in progressu considerabuntur, aliqua etiam tanquã leuia, & inutilia missa fient: constitui namque breuibus agere, nec totam hanc disputationem in medium adducere, sed ipsam rei veritatem, si fieri possit, explanare, ac manifestam reddere. Ante omnia id notare volo, quod meo quidem iudicio est verissimum, licet ab aliis non animaduersum, nihil hac de re posse ex Aristot. colligi in libro 2. de Ortu & interitu; non enim ibi elementa sibi consideranda

Opinio aliquorum.

Aliorum cõtraria opinio.

Nota de tractatione primarum qualitatum in 2. lib. de Generat.

A proponens qualia actu existunt, ipsorum qualitates inquirit, sed à qualitatum consideratione incipiens sumit inprimis quatuor ipsas primas qualitates esse elementa & materiam corporum mistorum, id est, esse formas constitutrices elementorum, deinde faciens quatuor illarũ coniugationes, docet ab his quatuor elementa constitui, vnum à calido & sicco, aliud à calido & humido, aliud à frigido & humido, aliud à frigido & sicco, nil adhuc dicendo de corporib. qui- B bus hæ differẽtiæ seu coniugationes cõpetunt: nam ipsas elementorũ constitutrices differẽtias considerans, eas prius abstrahit à consideratione corporũ, quibus insunt, & eas ipsas elementa appellat, vt notare possumus in contex. 16. libri 2. deinde vero his differẽtiis declaratis, applicat eas primis quatuor corporib. vt ibidẽ videre est: patet igitur alienum esse à consilio Aristot. eo in loco cõsiderare, an illis quatuor corporib. insint hæ qualitates summæ, an remissæ; tales enim C applicat primis corporibus, quales prius secundum se desumptas cõsiderauerat; at absolute & indistincte primas qualitates cõsiderauerat, absque vllo discrimine intensæ, & remissæ, & absq; cõsideratione graduum singularũ, & solum docuerat calidum & frigidũ, & humidum, & siccũ esse primas qualitates, & ad corporum elementa constituenda idoneas: quemadmodum igitur vanũ esset in ea parte quærere an sumat calidũ summũ, an calidum remissum, & sic de reliquis, D quũ absolute, & absq; hoc discrimine eas qualitates consideret; ita vanũ postea est facta earum applicatione ad quatuor prima corpora, quærere an in iis existant summæ, an remissæ; quandoquidẽ consilium Arist. in eo lib. est solam cõsiderare differentiam elemẽti calidi, & elemẽti frigidi, & ita sicci, & humidi: quod quidẽ maxime cõprobatur per illa, quæ postea ibi dicũtur de mutua elementorũ mutatione inter se; in habentibus .n. symbolam qualitatẽ inquit facilem esse E mutationẽ, quia vna tantũ qualitas mutatur in suam cõtrariam, altera vero manet, vt si mutetur aer in ignem, mutatur humidum in siccum, sed calidum

calidum manet; attamen certum est, non eundem esse calorem in aere, & igne, prout revera existunt extra animam; quisquis enim sensu non eget, pro comperto habebit aerem esse minus calidum, quam ignem, proinde non posse in ignem mutari, nisi facta quoque mutatione de minore calore in maiorem: sed quoniam Aristotel. discrimen hoc, quod in eadem qualitate penes varios gradus attenditur, ibi non respicit, sed id solum, quo secernitur contraria à sua contraria; ideo dicit manere calorem, & mutari humidum in siccum: revera enim dum graduum differentiam non spectamus, non possumus nisi dicere corpus, quod interiit, fuisse calidum & humidum; illud vero quod genitum est, esse calidum & siccum. Difficultatem quidem aliquam facere possunt ea, quæ prius in eodem libr. dicuntur ab Aristotele de elementis à context. 16. usque ad 23. sed si bene considerentur, & scopus Aristotelis ea dicentis intelligatur, his, quæ modo diximus, minime officiunt: ibi namque non vult aliquid primaria intentione de elementis docere, sed solum dubia quædam, quæ turbare nos poterant, remouere: primum enim dubitare poteramus de aere, cui calorem & humiditatem jam attribuerat, quum ipsum quandoque sentiamus frigidum, & quandoque etiam appellamus siccum, quia videmus corpora quandoque refrigerari, & quandoque exsiccari ab aere: ad hanc igitur difficultatem tollendam monere nos Aristoteles voluit varietatem, quæ in elementis extra animam existentibus euenit ab externis causis; ob id notauit duo elementa extrema, terram & ignem, esse magis sincera, duo vero media esse minus pura, & ita mista potius, quam simplicia, nec penitus affecta suis qualitatibus naturalibus; videmus enim quandoque aquam ex terra prodire valde calidam & ferventem, quemadmodum quoque interdum sentimus valde frigidam: voluit igitur Aristoteles nos intelligere elementa ibi considerari vt naturaliter constituta, & vt abstracta quodammodo ab his varietatibus, quæ ipsis vt extra animam existentibus contingunt. Ob id excludit etiam in ea partem ignem hunc nostrum, & glaciem; quia quum ex nihil generetur, propter caloris, ac frigoris excessum, dubitare poteramus, quia propter eundem excessum digna maxime esse videbantur nomine elementi; attamen elementum non videtur dici posse id, ex quo nihil generatur. Aristotel. igitur ibi significat, illa non esse elementa, nec simplicia corpora, propterea quod non habent excessum ratione graduum; quia nihil datur calidius igne elementari, neque glacies est frigidior, quam elementaris; sed habent excessum operationis tantummodo, quia propter materiæ densitatem fit, vt validius agant calefaciendo, & refrigerando. Et quia dixerat, primas qualitates esse elementorum constitutrices differentias, & duas cuilibet elemento attribuerat, ambigere etiam poteramus, quomodo una & eadem differentia possit duo specie distincta corpora constituere, vt calor ignem & aerem, & frigus terram & aquam, & humiditas aerem & aquam, & siccitas terram & ignem; ideo ad hoc dubium tollendum in context. 23. dixit, unam in unoquoq; elemento esse magis præcipuam, id est, magis affinem naturæ illius, & intimiorem, quam alteram: hoc significare ibi voluit Aristot. sed non alteram esse summam, alteram vero remissam, vt multi Latinorũ perperam arbitrantur, non enim dicit Arist. ignem esse magis calidum, quam siccum, sed esse magis calidi, quam sicci, vt alii recte animaduerterunt: quare colligi non potest, ignem non esse summe siccum, sed solum maiorem habere affinitatem cum ignis natura calorem, quam siccitatem. His autem difficultatibus sublatis, Arist. agere incipit de mutua elementorum mutatione inter se, nec vllam facit mentionem intensionis, vel remissionis harum qualitatum, sed eas, vt prædiximus, absolute, & secundnm proprias naturas considerat. In eo igitur libro locum non habet hæc disputatio, an qualitates elementorũ sint summæ, an remissæ, quia tractatio illa est quodammodo abstracta ab hac consideratione; sed locum potius habet in libris Meteorologicis, ubi considerantur qualitates, quæ elementis extra animam actu existentibus insunt, quæ variæ sunt, quia multas ab externis causis varietates recipiunt; nec semper elementa sunt affecta suis naturalibus qualitatibus, præsertim duo elementa media, maxime vero omnium aer: ideo secundum hanc considerationem duplex oriri quæstio potest, una de qualitatib. quas hæc corpora extra animam existentia habent actu, quæ à præsenti instituto nostro aliena est, sed eam tractabimus postea, sumpta ab aeris qualitatibus occasione, de quarum discrimine mox loquuturi sumus, altera vero, quam in præsentia considerare nos oportet, quænam qualitates singulis elementis conueniant in sua perfecte naturali constitutione, siquidem de qualitatibus elementaribus, hoc est, elementa prout elementa sunt constituentibus, dicendum in præsentia nobis proposuimus, quum enim aer modo calidior, modo frigidior esse videatur, cognitu dignum est, quis caloris gradus aeri conueniens, & perfecte naturalis sit, an summus, an remissus, sic dico de cæteris elementis, ac de eorum qualitatibus, quod est à nobis in præsentia considerandum. Proferam igitur breuiter sententiam meam, eamque comprobare nitar: postea vero, si quæ aduersus eam difficultates ob aliorum opiniones existere videbuntur, eas dissol-

dissoluam. Quoniam autem harum qualitatum duæ sunt actiuæ, duæ vero passiuæ, nec vtrisque, vt ego puto, eadem ratio accommodatur, de vtrisque separatim dicemus. Primum quidem de calore & frigore quod à Cœlo pendeant per motum circularem, & per eius motus priuationem, iam dictum est: ea igitur si Aristotel. & vera sententia est, inde necessario colligitur, in solo igni summum calorem inesse, & in sola terra summum frigus, in duobus autem elementis mediis vtrumque remissum, in aere remissum calorem, in aqua vero remissum frigus, & has esse his omnibus naturales qualitates; nam si à Cœlo per motum generatur in his corporibus calor, necesse est in proximo corpore summum generari calorem, quum in eo fiat motus velocissimus: quoniam igitur in hoc mundo inferiore nullum corpus igne velocius circumfertur fatendum etiam est, nihil dari calidius, & nihil rarius igni; sed ignē calore, ac tenuitate omnia inferiora corpora superare: proximus enim omnium est Cœlo mouendi, & maximum omnium circuitum peragit; aer vero quum naturaliter sub igne locetur distantior à Cœlo, ita vt minorem faciat circuitum, & tardius moueatur, non potest tantam habere raritatem, nec tantum calorem, quantum habet ignis, sed remissum habeat necesse est, eumque vt sibi naturalem, nempe vt naturaliter conuenientem illi corpori, quod natura sub igne statim locare constituerit: quinam autem sit caloris gradus exquisite aeri naturalis, non facile est dignoscere, sed id solum statuere possumus, calorem aeris naturalem non esse summum, sed remissum; qui quum & maior, & minor esse possit, manente aeris natura, aliquis tamen est gradus, qui est aeri naturalissimus, etsi eum certa aliqua ratione statuere nemo potest, hanc, quam modo adduximus, esse certam demonstrationem à causa rei æquata desumptam, manifestum est: nam si modus in orbem in hac inferioris mundi vniuersitate est causa caloris per rarefactionem, & attritionem, & naturale aeri est sub igni locari, & tardius igni moueri: non potest aer ex motu in orbem consequi summum calorem, sed remissum, isque est aeri naturalis: quocirca mirandum profecto est, quomodo id negare multi audeant, & asserant, aeris quoque calorem naturalem summum esse; nam hi præterquam quod rationi aduersantur, sensus quoque testimonio refragantur; etenim etiam tunc quando aerem calidissimum appellamus, vt æstiuo tempore, certum est minorem esse aeris calorem, quam ignis, quum in eo animalia degant, & viuant, quæ in igne viuere nullo modo possent. Quod autem ad hoc aliqui dicunt, calorem quidem aeris maximum, & summum esse, à nobis tamen non sentiri propter humiditatem coniunctam, quæ non finit ipsum summe calefacere; hoc certe vanum est, & gratis prolatum, quia sine ratione, imo vero aduersus rationem: ab humiditate enim contrarium potius ostenditur; nam si æque summus in aere est calor, atque in igni, debet efficacius agere cum humiditate aeris, quam cum siccitate ignis, propterea quod aer igni densior est, idem autem calor in materia densiore magis calefacit, quam in rariore, vt ferrum ignitum magis vrit, quam flamma: sed manifestum est hos abuti consideratione humiditatis, nec veritatem confiteri velle, quam ex humiditate deductam peruertunt & in prauum sensum trahunt; nam si bene consideremus, ea est humiditatis natura, vt tam calorem, quam frigus obtundat, & neutrum sinat esse summum, sicut postea considerabimus: itaque humiditas aeris non facit ne calor aeris, quum sit summus, summe calefaciat; sed facit ne summus esse possit: causa igitur, cur aer non vrat, est, quia non est summe calidus: causa autem, cur non sit summe calidus, duplex est: vna sumitur ab agente, quod facit ne sit summe calidus, agens autem est defectus velocissimi motus, causa. n. caloris motus est, causa vero remissionis caloris, hoc est, defectus à gradu summo, est defectus velocitatis in motu, ex quo minor attritio fit: altera vero causa sumitur à materia; humiditas enim est qualitas materialis, & passiua, quæ facit ne aer possit esse summe calidus; sic alias diximus causam perpetuitatis generationis esse motum Cœli vt agentem, causam autem perpetuabilitatis eiusdem esse naturam primæ materiæ; ex eo igitur quod aer tum remotior à Cœlo, quam ignis, tum humidus est, colligimus eum minus igne esse calidum, proinde non esse summe calidum. Idem confirmatur ex consideratione secundarum qualitatum, quæ insequuntur primas; in aere enim minor est raritas, & minor leuitas, quam in igni, ergo & minor calor; nam & raritas, & leuitas calorem insequitur. Quod vero ad aquam attinet, ob eandem rationem necesse est, vt summe frigida non sit; validum enim esse puto argumentum Thomæ, quando dicit, terra est omnium frigidissima, quoniā maxime omnium distat à principio, & fonde caloris, aqua vero minus frigida, quod minus distat, proinde calore aliquo, licet debilissimo, participare videtur, ita vt calidissimus omnium sit ignis, aer calidus quidem, sed minus, aqua vero frigida, sed non summe, tandem terra summe frigida, nec detur aliquid frigidius terra: hoc autem confirmatur signo manifestissimo, sumpto à secundis qualitatibus, quæ insequuntur primas: nam frigus facit grauitatem, ac densitatem; at terra est omnium elementorum grauissima, atque densissima; ergo etiam omnium frigidissi-

De qualitatibus actiuis, quibus sint summæ, & quibus remissæ.

Aqua est media.

dissima; aqua vero non est summe grauis, quare neq; summe frigida. Quoniam autem has qualitates obtinent elementa à Cœlo, nempe ratione situs quem habent respectu Cœli, & situs, quem singula habent, est singulis naturalis, quatenus talia sunt; fatendum est eas, quas modo diximus, esse singulis elementis qualitates naturales. Multo maior in passiuis qualitatibus difficultas inest, quum ex situ & distantia à Cœlo iudicari minime possint: nam si propinquitas ad Cœlum daret siccitatem, dicere possemus, humidius esse illud, quod à Cœlo distantius est: id tamen dicere non possumus, quum & siccus sit ignis, qui Cœlo proximus est, & sicca terra, quæ omnium remotissima; sed neque humiditatis causa est propinquitas, quum ignis sit siccus, neque remotio, quum sit sicca terra. Mihi quidem dicendum videtur, qualitates passiuas iudicari ex actiuis: quum enim sint qualitates materiales, & necesse sit omnem huius inferioris mundi materiam vel humidam esse, vel siccam, proinde ex materiæ necessitate prouenire videantur, non quidem altera separatim, quum hæc tota materia ita sit apta ad humiditatem, vt ad siccitatem recipiendam, sed ambæ coniunctim, hoc est vel vna, vel altera; pendent istæ quoque ab actione Cœlesti, quatenus materia hæc secundum se non habet nisi potestatem recipiendi humiditatem, vel siccitatem: et determinatio prouenit ab actiuis, non quod passiuæ sint effectus actiuarum, sic enim non essent primæ qualitates, sed secundæ: & consideranti patet, siccum non posse dici effectum caloris, quum terra, quæ est frigidissima, sicca sit, neque etiam frigoris, quum ignis sit siccus, & calidissimus: sic humiditas neque à calore prouenit, quum aqua sit humida, neque à frigore, quum sit humidus aer: non sic de secundis qualitatibus dicere possumus; nam si quis similiter diceret, durum neque esse effectum caloris, quum metalla indurentur à frigore, neque frigoris, quum calor lutum induret, proinde videri etiam durum, & molle esse primas qualitates; non recta est consideratio: quia durum, licet neque ad calidum, neque ad frigidum reducatur, reducitur tamen ad siccum, & molle ad humidum, tanquam ad qualitates materiales priores, proinde siccum & humidum sunt primæ qualitates, vt passiuæ, & materiales; non sic durum & molle, quum habeant alias passiuas priores, à quibus pendent, tanquam à materia. Itaque si humidum & siccum pendent modo aliquo à calido & frigido, per hoc non stat, quin sint primæ vt passiuæ, siquidem non habent alias passiuas priores; vt Aristotel. considerat in 2. lib. de Ortu & interitu; imo sunt omnes æque primæ, hæ quidem vt passiuæ, illæ vero vt actiuæ; & pendentia quoque earum mutua est, quemadmodum pendere solet tum materia ab agente, à quo elaboratur, tum vicissim agens à materia, quæ nisi aptitudinem habeat, facit vt agens sit impotens ad agendum: quod quidem notare in his qualitatibus possumus; quamuis enim calidum & cum sicco, & cum humido possit existere, & frigidum similiter & cum sicco, & cum humido, & vicissim siccum tam cum calido, quam cum frigido, & humidum tam cum calido, quam cum frigido; tamen & passiuæ legem aliquam præscribunt actiuis, & aliquam actiuæ passiuis, vt non omnino hæ cum illis existere, sed statutis tantum quibusdam modis possunt; humiditatem enim obtundere & calorem, & frigus considerantibus manifestum est, proinde nec cum summo calore, nec cum summo frigore existere posse; sicut è conuerso nec summus calor, nec summum frigus potest existere cum humiditate: huius autem ratio ab Alberto & à Thoma adducitur talis; quoniam summus calor totam humiditatem absumit, summum autem frigus, quum maxime constringat, exprimit & expellit omnem humiditatem: quam quidem rationem ego non improbo, si sano modo intelligatur: non est enim intelligẽdum ignem vt calidum agere in seipsum, & in se totam humiditatem absumere, & terram vt frigidam cõstringere seipsam, & omnem humiditatem expellere: hoc enim in mistis tantummodo locum habet, vbi duæ actiuæ agunt in passiuas simul iunctas, & eas elaborant tanquam artifex materiam; in simplicibus vero non fit huiusmodi actio, etsi quodlibet habet vnam qualitatem actiuam, & alteram passiuam; sed ex eo, quod in mistis videmus, colligimus tale quiddam in simplicibus, quæ eorum principia sunt, contingere, nempe cum summo calore nullam existere posse humiditatem, itidem neque cum summo frigore, proinde & in igni, & in terra summam esse siccitatem absque vllo penitus gradu humiditatis: & rationi consonũ fuisse videtur, vt duo extrema elementa haberent vtramque qualitatem extremam, ita vt ignis sit summe calidus, & summe siccus, & terra summe frigida, & summe sicca, idque asserit de igne Auerroes expresse in commentar. 67. lib. 3. de Cœlo, dicens, ignis non est ignis actu, nisi cum caliditate & siccitate, quæ sunt in summo. Ob aliam quoque rationem necesse fuit & ignem & terram habere summam siccitatem: quoniam si bene consideremus, qualitates passiuæ non possunt esse in simplicibus, nisi summæ, & eas dicere remissas est pugnantia dicere; quia non possunt remitti, nisi per admistionem suæ contrariæ; nec datur corpus aliquod remisse humidum, nisi per commistionem corporis sicci, neque remisse siccum, nisi per commistionem humidi; omne igitur remisse humidum, vel remisse siccũ, necessario est mistum, nec potest esse simplex; itaq; arbitror etiam aerẽ & aquam esse summe humida, dummodo accipiãtur simplicia, & in sua perfecte naturali constitutione.

Cur humiditas neque cũ summo calore neque cum summo frigore esse possit.

Siccitas & humiditas in omnibus elemẽtis sunt summa.

R Dubia

Dubia aduersus ea, quæ dicta sunt.
Cap. II.

FIunt autem hæc omnia clariora, si dubia, ac difficultates, quæ aduersus ea existere videntur, sustulerimus. primo loco dubium oritur contra id, quod de aere & aqua diximus: contrariorum enim eadem debet esse conditio; at igni ratione qualitatum contraria est aqua, & terræ aer, ergo si tum in igne, tum in terra ambæ sunt qualitates sumæ, debent similiter & in aere & in aqua esse omnes summæ; secus.n. non plene contraria esset aqua igni, nec aer terræ. Secundo dubitatur, ob illa quæ dicuntur ab Aristotele lib. 2. de Generatione, context. 23. ibi enim dicit, singulo elemẽto vnam qualitatem præcipue competere; alteram vero minus, ac secundario; putat igitur vnam tantum esse summam, & alteram esse remissam: quod ratione quoque confirmatur, sumpta à definitione ad definitum; cui enim magis competit definitio sicci, illud est magis siccum; at definitio sicci magis competit sicco terræ, quam sicco ignis; terra namque est difficillime terminabilis termino alieno, ignis vero facilius; ergo minus est siccus ignis, quam terra; non igitur summe siccus: sic definitio humidi magis conuenit aeri, quam aquæ, quia facilius terminatur alienis terminis aer, quam aqua quum tenuior & fluxilior sit, aqua vero crassior; ergo minus humida aqua est, quam aer, non igitur summe humida. Præterea experientia docet, magis aquam refrigerare, quam terram, ergo aqua est frigidior: falsum igitur est id, quod diximus, terram esse frigidissimam, aquam vero non summe frigidam, quum potius è contrario sese res habere videatur, & terra sit remisse frigida, aqua vero summe: quapropter credendum etiam est hoc significare Aristotelem in prædicto loco voluisse, quum & rationi & sensui consentaneum esse videatur, nempe ignem esse summe calidum, sed remisse siccum, terram summe siccam, sed remisse frigidam, aquam summe frigidam, sed remisse humidam: idque confirmatur confessione nostra de aere, quem fassi sumus esse summe humidum, sed remisse calidum; igitur si de aere verba Aristotelis sic intelligimus, vt dicat eum esse summe humidum, non summe autem calidum, eodem modo de aliis elementis ea intelligere debemus, vt asserat singulum habere vnam qualitatem summam & alteram remissam. Præterea quicunque in aliquo elementorum ponunt qualitatem aliquam remissam, vrgeri maxime videntur illa, quam antea tetigimus, trita ac vulgata difficultate: remissio non fit, nisi per admistionem contrariæ qualitatis; ergo si elementum aliquod aliquam habet qualitatem remissam, non potest esse simplex, sed est mistum: quoniam igitur statutum iam a nobis est, sermonem esse in præsentia de elementis puris atque simplicibus, etiam si talia extra animam non reperirentur, oportet, si sunt simplicia, vt sint etiam expertia omnis mistionis: nullam ergo habere debẽt qualitatem remissam, vt sibi naturalem. Alia quoque plura dubia aduersus communem omnium consensionem à Latinis afferuntur atq; soluuntur, quorũ aliqua difficiliora consideranda sunt. Primum quidẽ omnes fatentur terram esse summe siccam: attamen si hoc esset, oporteret nullam in terra esse humiditatem; ergo nullam terra habere continuitatem, quoniam ad compactionem & continuationem partium requiritur humiditas, vt ait Aristotel. in libr. 2. de Generat. context. 49. Præterea humiditas ab aere facile separatur, quum quandoque sit siccus, & manifeste exsiccet alia corpora: sed non facile ab aqua, perit enim aqua, si ab ea auferatur humiditas; ergo aqua est humidior aere: & ex hoc duo colliguntur; vnum, quod aer non est summe humidus; alterum, quod aquæ est intimior, atque essentialior humiditas, quam frigiditas: id enim intimius est, quod minus potest separari; at ab aqua facile separatur frigus, quum possit fieri calida, non ita facile humiditas, vt patet; falsum igitur asserit Arist. lib. 2. de Generatione, context. 23. dum ait, intimiorem aquæ esse frigiditatem, quam humiditatem.

1. Dubiũ. 2. Dubiũ. 3. Dubiũ. 4. Dubiũ. 5. 6.

Dictorum dubiorum solutio.
Cap. III.

PRima dubitatio tanti apud aliquos fuit, vt ea ducti crediderint necessarium esse, vt in omnibus elementis omnes qualitates sint summæ: attamen apud me ratio illa nullius momenti est; natura enim non ideo has qualitates elementis dedit, quia elementa debuerint esse contraria: nam si hoc ita esset, fortassis aliquid roboris ea ratio haberet; sed è contrario quoniam qualitates elementorum constitutrices, contrarietatem inter se habent, ideo factum est, vt elementa sint inter se contraria: quoniam igitur hæ qualitates insunt singulis elementis tales, quales eorum naturis conueniunt, ideo elementa talem contrarietatem ex his qualitatibus assequuta sunt, qualem assequi potuerunt ratione situs, & respectus, quem ad Cœlum habent; igni enim contraria est aqua contrarietate extrema, ratione siccitatis & humiditatis, at ratione caloris & frigoris non extrema; quoniã aqua non est summe frigida, & satis est, si extreme opponatur hac ratione terra igni, quum sit summe frigida, & ignis summe calidus: & hoc tantum probare ratio illa videtur; si enim datur elementum summe calidum, debuit etiam dari summe frigidum, talis autem non est aqua, sed terra: quod autem dicitur contrariam maxime esse aquam igni, id ideo dicitur, quia opposita illi est secundum vtramque qualitatem, quod de terra dicere non possumus; sic dicimus contrarium terræ, esse aerem, quia oppositus

situs illi est secundum vtramq; qualitatem, licet terræ vt frigidæ magis contrarius sit ignis, quam aer, quum ignis sit calidior aere, & talis elementorum contrarietas sufficiens atque idonea ad mistorum constitutiōem fuit, nequealiam esse contrarietatem oportuit. Confirmatur hoc ex cōsideraitone qualitatum motricium: nam opponitur quidem ignis aquæ, vt leuis graui, non tamen extrema oppositione, quum aqua non sit summe grauis, sed maxime opponitur terræ, quæ grauissima est; insequitur autem leuitas calorem, & grauitas frigus; ergo extreme contrarius est ignis terræ vt frigidæ, non sic aquæ, quū hæc non sit extreme frigida: neque enim rationi consentaneum est, vt elementum extremum elemento modio opponatur extreme, sed extremum extremo; extremam autem contrarietatem calidi & frigidi insequitur similitudo in siccitate, quia, vt prædiximus, nec summum frigus, nec summus calor vllam patitur humiditatem; quapropter debuêre ambo elementa extrema esse summe sicca. Ad aliam difficultatem, quæ sumitur à definitionibus humidi & sicci, petenda est responsio ex iis, quæ supra de his definitionibus diximus; dum enim has qualitates ita definitas in simplicibus secundum se sumptis consideramus, in dificultates pene insolubiles incidimus; dum autem eas elementis aptamus, vt congredientibus ad productionem misti, omnia dubia facile tollimus; quum enim ex sicco & humido tanquam ex materia generetur mistum, illud est præcipue siccum terreum, vt antea cum Aristotele diximus, paruam enim molem adiicit siccū igneum ob eius maximam raritatem; hoc igitur siccum facit, vt mistum terminos proprios habeat, atque retineat; sed quia oportet, vt prius eos terminos recipiat, nec aptum est purum siccum eos recipere, quum difficulter alienis terminis terminetur, indiguit humido tum coniungente partes sicci, tum faciente, vt termini facile recipiantur; patet autem non minus idoneum ad hoc munus esse humidum aqueum, quam humidum aereum, quare definitio humidi vt hanc operam mistioni præstantis non minus competit humido aqueo, quam humido aereo; imo maxime competit humido aqueo ob eandem rationem, quam de terreo & igneo sicco tetigimus; plurimum enim humidi aquei in mistione requiritur: quoniam aqua propter suam crassitiem magis humectat, quam aer, qui propter suam tenuitatem non ita hæret corporibus, & paruam molem misto abiicit, quemadmodum etiam de igni diximus: dum igitur & aquæ & aeris humiditatem in mistione consideramus, magis aptari videtur definitio humidi humido aqueo, vtpote ad compagem, & ad terminationē magis conferēti, vt non absq; ratione Thomas in contex. 23. libri 2. de Grneratione dixerit, aquam esse aere humidiorem, si modo hoc ipse respexit: etenim humidum aqueum in mistione magis fungitur officio humidi, quā humidum aereum, quemadmodum & siccum terreum in mistione magis fungitur officio sicci, quā siccum igneum, reuera tamen nec aqua est ob id iudicanda humidior aere, nec aer humidior aqua; prædicta enim differentia eis competit per accidens, ratione densitatis aquæ, ac tenuitatis aeris, quæ multos decepit: alij namq; considerántes aerem esse facillime terminabilem, dixere ipsum esse humidiorem aqua, vt Auerroes 1. Cantic. comment. 15. vbi inquit, aer est humidior aqua, licet aqua magis humectet; quum tamen hoc illi competat ratione tenuitatis, non ratione humiditatis; quo fit, vt non sit iudicandus aer humidior, quam aqua; hoc etiam manifestius fit mistionem considerantibus; vt prædiximus: ideo quum hoc ab Auerroe annotatum habeamus in initio suæ Epitomes in 4. Meteorolog. videtur Auerroes in 1. Cantic, vel suorum dictorum immemor fuisse, vel pingui Minerua esse loquutus, & vt Medicus potius, quam vt Philosophus, quemadmodum Medici in omnibus facere consueuerunt: hoc idem dicendum videtur de alia apud Auerroem repugnantia; nam in comment. 67. lib. 3. de Cœlo inquit, ignem esse extreme calidum, & extreme siccum, hoc tamen negare videtur in 1. Cantic. loco prædicto, dum dicit terram esse sicciorem igni. Alij autem è contrario videntes aquam magis humectare, quam aerem, in quorum numero Thomas fuit, dixêre aquam esse aere humidiorem, quum tamen hoc illi contingat per accidens, nempe ratione densitatis, non ratione humiditatis: dum enim elementorum vt simplicium naturas cōsideramus, non possunt esse nisi vel summe humida, vel summe sicca, vt in præcedentibus diximus, & vt magis in sequentibus ostendemus; necesse enim est aquam & aerem habere summam humiditatem, licet aeris tenuitas indicare videatur ipsum esse humidiorem, dum definitionem respicimus, & è contrario crassities aquæ faciat, vt eam putemus humidiorem, propter efficaciorem operationem, quia magis humectat, quam aer. Hoc idem dicendum est ad aliud dubium de frigore terræ; quod enim aqua magis refrigeret, est per accidens, quia propter maiorem tenuitatem, & propter humiditatem hæret magis corporibus, quam terra; hac etiam ratione magis ea penetrat, proinde & magis refrigerat, non quod frigidior sit secundum gradum. Sed omnium difficillima est alia sequens dubitatio, quomodo qualitas aliqua in elementis possit esse remissa, si elementa simplicia esse statuuntur, quum remissio fiat per admistionem contrariæ qualitatis, proinde & per illius corporis admistionem; vnde videtur colligi, nullum corpus habens qualitatem remissam esse simplex. Alexander hanc difficultatem considerans, eam soluit, negando omnem remissionem

Solutio.

Solutio.

An omnis remissio fiat per admistionē cōtrarii.

Alexandri opinio.

ſionem fieri per admiſtionem contrarij, vt apud eum legere poſſumus in 2. lib. Quæſt. naturalium, cap. 17. & ſæpe in ſuis commentariis in libros Meteorologicos, præſertim vero capite 4. libri 1. in commentario ſuo 13. vbi aſſerit ignem eſſe remiſſe ſiccum, aerem remiſſe calidum, aquam remiſſe humidam, & terram remiſſe frigidam, quod etiam dicit in libro 1. Quæſtionum naturalium, cap. 6. nimirum illi ſententiæ adhærens, quam ſignificare Ariſtotelis verba videntur in contextu 23. libri 2. de Generatione; negat tamen remiſſionẽ hanc eſſe ob admiſtionem contrarij, & inquit, per eam non ſtare, quin pura ac ſimplicia elementa ſint; hoc tamen quomodo ſeſe habeat, non declarat, neque aliquam eius rationem adducit. Auerroes quoq; in commentario 15. libri 2. de Cœlo inquit, nõ omnem remiſſionem fieri per admiſtionem contrarij, & citat Alexandrum, ſed nil aliud hac de re dicit; ideo in eorum dictis acquieſcere minime poſſumus; nobis enim & aliis omnibus tribuentibus alicui elemento qualitatem aliquam remiſſam vt illi naturalem, neceſſarium eſt oſtẽdere, quomodo ſit remiſſa abſque admiſtione contrariæ: neque Latinorum aliqui difficultatem tollunt, dum dicunt alteram qualitatem in elemẽto eſſe remiſſam, non per admiſtionem contrarij, ſed per diſtantiam à ſummo gradu; hoc enim dicentes nihil reuera dicunt, quum rem declarent per ſemetipſam; remiſſio enim qualitatis nil aliud eſt, quã diſtantia à gradu ſummo, ideo non apparet, quomodo hanc diſtantiam ponere ſit non ponere admiſtionem contrarij, ſed neceſſarium videtur, vt à ſummo gradu diſtet qualitas per contrariæ admiſtionem; vel declarandum eſt, quomodo ſine admiſtione cõtrariæ id fieri poſſit. Ego igitur dicam, quid hac de re ſentiam, & ſeorſum actiuas & paſſiuas qualitates conſiderando prius oſtendam, quomodo duæ actiuæ in duobus elementis mediis ſint remiſſæ; poſtea vero cur paſſiuæ in omnibus elementis ſint ſummæ. Quod ad actiuas attinet, ſciendum eſt, eam eſſe frigoris naturam apud Ariſtotelem, vt ſit priuatio quædam caloris; id enim clare legimus in ſecundo libro de Ortu animal. cap. 4. & in 1. Meteorolog. cap. 4. vbi inquit, ex defectu motus circularis calorem facientis duo elementa manere frigida, quare vult ſolam priuationem caloris in materia apta calefieri, eſſe frigus; vel ſaltem dicendum eſt, frigus eſſe quidem ſecundum ſe qualitatem poſitiuam, ſed oriri ex priuatione caloris, proinde reſpectu caloris habere locum priuationis, quã de re alio in loco diligentius loquemur. Illud quoque eſt in memoriam reuocandum, quod aliâs in libro de Miſtione diximus, tum qualitates, tum formas elementorum intendi, ac remitti poſſe, non tamen eadem prorſus remiſſione; nam qualitates remitti poſſunt etiam abſque variatione ſpeciei, & cum illa tantum diffe-

Auerroes.

Latinorũ opinio.

Opinio propria.

Qualitates actiuæ in elementis mediis ſunt remiſſæ.

Frigus eſt priuatio caloris.

In lib. de calore cœleſti.

A rentia, quæ eſt ſecundum magis & minus, formæ vero non poſſunt remitti, niſi cum variatione ſpeciei; quo fit, vt non omnis remiſſio qualitatis faciat in elemento remiſſionem formæ, ſed ſæpe alterentur elementa ſine aliqua ſubſtantiæ mutatione; propterea ſi ſumatur aliqua portio aquæ, quæ pura ac ſimplex eſſe ſtatuatur, ea poterit calefieri manente integra & illæſa eius forma; quamobrem frigus naturale remittetur, neque ob id ſtabit, quin aqua ſit pura,

B ac ſimplex: vnde colligere poſſumus contrarij argumenti vanitatem; putant enim multi non poſſe qualitatem elementarem eſſe remiſſam ſine commiſtione ſubſtantiæ elementi cum alia ſubſtantia; decipiuntur tamen, quia poteſt remitti qualitas, etiam cum admiſtione graduum contrariæ qualitatis, ſeruata tamen puritate ac ſimplicitate ſubſtantiæ elementi: hoc igitur ſi verum eſt, non eſt in qualitatibus naturalibus elementorũ impoſſibile exiſtiman-

C dum vt ſint remiſſæ, demus etiam cum permiſtione contrariæ qualitatis, abſque vlla tamen remiſſione, vel miſtione ſubſtantiæ: argumento ſint qualitates motrices, quæ inter ſe contrariæ ſunt, grauitas & leuitas; nam ſecundum Ariſtotelem nec aquæ grauitas, nec aeri leuitas ſumma eſt, proinde & in aqua eſt aliquid leuitatis, & in aere aliquid grauitatis, ita vt omnia elementa grauitatem habeant, excepto igni: ſiue igitur leuitas aeris ſit remiſſa abſque admi-

D ſtione grauitatis contrariæ, ſiue etiam cum admiſtione alicuius gradus grauitatis, non propterea in aeris ſubſtantia ponitur aliqua miſtio, neq; ob id fit quin aer ſecundum ſuam ſubſtantiam ſit corpus ſimplex, & elementum, cum illa qualitate remiſſa. Sed age, conſideremus an qualitates elementorum ſint remiſſæ per admiſtionem contrarij, & qualis ſit illa remiſſio: vtuntur multi exemplo luminis, nec male, ſi modo illud exquiſitius expenderent; lumen enim *Re-*

E non habet contrarium poſitiuum, quia tenebra *lu-* nihil eſt, niſi mera priuatio luminis; videmus *fit,* tamen modo intenſius, modo remiſſius in eo- *con-* dem aere lumen fieri, quare fit remiſſio abſque *ſti-* contrarij admiſtione, & per ſolam ablationem *con-* graduum, quam illi vocabant diſtantiam à gra- *rij.* du ſummo: huiusce igitur rei quæ eſt per ſe manifeſta, ego hanc eſſe rationem exiſtimo, quod lumen eſt qualitas diuidua per gradus, & habet priuationem oppoſitam non ſolum toti quali-

F tati ſimul ſumptæ, ſed etiam ſingulis gradibus, ita vt detur tenebra tum exquiſita, quæ eſt totius luminis perfecta priuatio, tum etiam imperfecta, quæ eſt priuatio alicuius gradus, non omnium, proinde coniuncta cum gradu aliquo luminis: vbi namque eſt parum luminis, ibi eſt etiam priuatio aliorũ luminis graduum; eamq; appellare miſtionẽ luminis cũ tenebra, etſi non omnino conuenit; admitti tamen poteſt, ſi intelligatur eſſe poſitiui cum priuatiuo, non cum poſitiuo.

positiuo. Hoc idem diceremus de remissione caloris per frigus, si frigus esset mera priuatio, qualis est tenebra; sed quum sit aliquid positiuum insequens priuationem caloris, negare non possumus, caloris remissionem fieri per commistionem alicuius gradus frigoris, si modo ea est mistio appellanda; nam mistio est proprie corporum, non qualitatum: sed vtcunque remissionem illam nominemus, certum est, remissum calorem esse non posse, nisi quando adsunt aliqui gradus caloris, nec tamen adsunt omnes, sed aliqui absunt; & quia hæc aliorum graduum absentia est illorum priuatio, quam necessario comitantur gradus aliqui frigoris; siquidem vt priuationem caloris insequitur frigus, ita priuationem aliquorum graduum caloris insequuntur aliqui gradus frigoris; ideo in omni remisso calore insunt gradus caloris cum gradibus frigoris, nec ob id sunt duæ qualitates, sed vna mediocris ex gradibus vtriusque proueniens, quæ dicitur vel remissus calor, vel remissum frigus: si enim gradus caloris excedant, vocatur calor remissus, si vero excedant gradus frigoris, vocatur remissum frigus, saltem si multum excedant: quandoque enim rem aliquam vocamus calidam etiam cum debili calore, quod euenit ob caloris præstantiam, & frigoris imperfectionem, atque ignobilitatem, qua fit vt locum habeat priuationis respectu caloris: ideoq; nominatio sumatur à gradibus caloris, quando dignosci in re aliquis calor potest: neque absurdum est dicere in eadem qualitate simul existere gradus caloris cum gradibus frigoris, nulla enim est repugnantia, dummodo statutam latitudinem non excedat simul sumpti: quod optime declaratur à Marsilio in sua quæstione de hac re in lib. 2. de Ortu & interitu. Tale igitur dicimus esse naturaliter in aere calorem remissum, & tale in aqua remissum frigus, nempe cũ aliquo gradu cõtrariæ qualitatis absq; vlla substantiæ mistione: imo nec duæ qualitates dicuntur esse cõmistæ, sed vna est, quæ respectu maioris caloris est instar frigoris, & respectu minoris est calor respectu frigoris. Per hoc igitur non stat, quin aer & aqua cum his qualitatibus naturalibus remissis esse possint vere simplicia corpora, & elementa, sicuti etiam sunt cum motricibus qualitatibus; nec video quid ex hoc absurdi sequatur, nec cur ita aduersus hanc sententiam clament illi, qui negant vllam elementarem qualitatem naturalem posse esse remissam. Sed vt de actiuis qualitatibus explicatu facilis res esse videtur, ita difficilis est de passiuis, fateorque hanc magnopere animum meum conturbasse, referam igitur breuiter quid hac in re mihi negotium facesserit, & quid ego dicendum esse existimem: iam dixi, passiuas qualitates in omnibus elementis esse summas, nec posse in elemento simplici esse remissas: vt hoc crederem, duplex me ratio induxit; vna, quod hæ non ex propinquitate, & distantia à Cœlo proueniunt elementis, quandoquidem & ignis est siccus, qui Cœlo proximus est, & terra sicca, quæ omnium remotissima: neque etiam omnino fiunt ex materiæ necessitate, quia tota hæc materia ita est apta ad humiditatem, vt ad siccitatem recipiendam; quare neutra harum qualitatum materiam necessario consequitur: diceretamen possumus, eas prouenire & ex necessitate materiæ, & simul ab actione cœlesti, quatenus cœlesti actione constituta oritur huic materiæ necessitas vt alia sit humida, & alia sicca, idque à natura ideo factum est, vt hæ essent conditiones materiæ, ex qua possent mista omnia generari: quum igitur non ex differentia distantiæ à Cœlo hæ duæ qualitates proueniant, vnde colligi possit eas esse in alio summas, in alio remissas, rationi consentaneum est, vt hæ in omnibus elementis sint summæ: dum enim statuitur, sermonem esse de elementis vere simplicibus, quæ ad mista tanquam materia dirigantur, simplices, ac puras in singulis esse materiales qualitates credendum est, simplicibus enim corporibus, quatenus sunt materia mistorum, conueniunt qualitates materiales simplices, nõ permistæ, aut impuræ; non sic de actiuis dici potest, sunt enim potius formales qualitates, quam materiales; quia formæ est agere, & pendent immediate ab actione cœlesti per propinquitatem, vel distantiam horum corporum respectu Cœli. Altera vero ratio est, quoniam in qualitatibus actiuis, quæ formales dicendæ sunt, remissio prouenit ex earum mutua actione, etiam absque vlla permistione corporum, ideoque potest aqua secundum suam substantiam esse simplex, quæ tamen recipiat ab igni calorem, ita vt naturale ipsius frigus remittatur: at in passiuis, quarum munus non est agere, sed pati, non potest remissio fieri nisi per commistionem materiæ humidæ cum materia sicca: quod quidem etiam in secundis qualitatibus notari potest; nam si corpus album prope nigrum corpus ponamus ita vt se tangant, nulla fiet eorum colorum remissio per actionem, quoniam talem agendi vim non habent; at si nigrum corpus cum alio corpore albo permisceatur, vt atramentum cum lacte, fiet vtriusque remissio, & medius aliquis color orietur: ego vero de humiditate & siccitate plurimum dubitaui, num aliquam vim agendi habeant; dum enim rem ipsam consideramus, non videtur remitti humiditas ex contactu sicci; nam si in aqua sit durissimus ac siccissimus lapis, non fiet lapidis in aquam actio talis, quæ humiditatem aquæ remittat, sicuti neque humiditas aquæ remittet siccitatem lapidis, nisi eius substantiam penetret, & se in illam ita insinuet, vt commistio fiat; adeo vt quænam sit humiditatis, aut siccitatis actio non satis appareat: hoc idem confirmatur ex consideratione verborum Aristotel. dum harum qualitatum naturas declarat; semper enim eas vocat passiuas,

Nota de actione passiuarum.

fiuas, nec vnquam vllam agendi vim iis tribuit, tum in libr. 2. de Ortu & interitu, tum in 4. Meteorolog. & eas per vim patiendi definit, nulla prorsus actionis facta mentione. Ex altera tamen parte Aristoteles aliquando innuere visus est has quoq; vim aliquam agendi habere; nam in lib. 2. de Ortu & interitu, quando loquitur de mutua inter se elementorum mutatione, inquit in habentibus symbolam qualitatem transitum de vno elemento in aliud facilem esse, quoniam altera qualitas manet, & altera in contrariam mutatur; vt si inter ignem & aerem pugna fiat, & vincatur humidum à sicco manente calore, mutabitur aer in ignem, si vero vincatur siccum ab humido, mutabitur ignis in aerem: tribuit ergo Aristoteles actionem aliquam etiam sicco, & humido; quum enim ibi locum habere non videatur actio caloris, quia ambo sunt elementa calida, nulla remanet actio inter duo illa elemēta, nisi ratione humiditatis & siccitatis; hanc Aristotelis sententiam si saluare potuissem, audacter asseruissem, nullam prorsus his duobus qualitatibus vim agendi inesse: quod enim ad mista attinet, facile videbatur omnem exsiccationem, & omnem humectationem attribuere calori & frigori, quum calor per dissolutionem humidi exsiccet, & frigus per humidi expressionem, & expulsionem exsiccare mista corpora videatur. Ad illum autem Aristotelis locum videbatur posse respōderi, mutationem aeris in ignem fieri ob actionem caloris ignei; quum enim ignis aere calidior sit, agit in illum tāquam in frigidum, & reddens summe calidum, facit etiam summe siccum, quia summus calor nihil tolerare potest humiditatis: & hæc sententia legi potest clara apud Alexand in lib. 1. quæst. natur. c. 6. vbi dicit in elementis habentibus symbolam qualitatem fieri mutationem non in vna tantū qualitate, sed in ambabus; quamuis enim propter contrarietatem videatur in vna tantum mutatio fieri, fit tamen etiam in altera secundum intensionem & remissionem. Sed hæc responsio, quanquam vera est secundum se, nō est tamen tuta, neq; in ea potui conquiescere, quia iam dixi Aristot. in eo libr. 2. de Ortu & interitu, nullam graduum differentiam in primis qualitatibus considerare; quare nullam potest in igni & aere differentiam caloris respicere, sed solam conuenientiam, qua ambo sunt elementa calida; ideo aperte dicit in illa pugna aeris cum igne vinci vel siccum ab humido, vel humidum à sicco, calore manente; proinde vult actionem esse humidi in siccum, & sicci in humidum. Hac igitur responsione reiecta, tanquam infirma, nos antea, quum de hac re loqueremur, ad hoc confugimus, quod humidum & siccum sunt passiua tantum, prout considerantur in generatione mistorum, & in productione secundarum qualitatum; dum autem sumuntur vt se mutuo respicientia, vim aliquam agendi inuicem habēt, quatenus contraria sunt; ita vt actionem vniuocam habere, sed nullam æquiuocam videantur: attamen hoc quoque negare non dubitassem, si tueri verba illa Aristotelis potuissem, quando loquitur de mutatione in elementis symbolā habentibus qualitatem; ibi namq; aperte attribuit vim agendi etiam sicco & humido: adde quod ad hoc confitendum aliquis etiam ipsius rei respectus, & experiētia me compulit; aliqua enim sunt, in quibus Medici vim agendi per exsiccationem, & per humectationem manifeste deprehenderunt, quam in calorem vel frigus referre minime possumus. Quoniam igitur ego tum à cauillis, tum à nouis dogmatibus, quæ certis firmisque fundamentis non innitantur, abhorrere soleo, tandem his omnibus contrariis argumentis cōsideratis tutissimam esse sententiam putaui, si diceremus humidum & siccum habere quidem aliquam mutuo agendi vim, sed ita debilem, vt vix dignosci à nobis queat; quo fit, vt tardissima sit eorum actio, nec nisi post longum tempus mutetur ab humido siccum in humidum, vel à sicco humidum in siccū; quum è contrario celerrima sit calidi, ac frigidi actio inuicem, & manifestissime à nobis dignoscatur, ac sentiatur. Quoniam igitur debilissima est, atque tardissima actio humidi in siccum, & sicci in humidum, proinde non apta ad eorum remissionem faciendam, nulla ratio manet remittendi humiditatem corporis, vel siccitatem, nisi per corporum commistionem: ast elementa simplicia esse statuuntur, quatenus elementa sunt, non permista; igitur necessarium esse videtur, vt quæ sicca sunt, summam habeant siccitatem, & quæ humida, summam humiditatem: quare in his duabus passiuis qualitatibus validum esse argumentum puto, remissio nō fit, nisi per commistionem, ergo hæ qualitates non possunt esse remissæ. Hæc mea sententia est, quam aliis expendendam & corrigendam relinquo. Ad aliud dubium de terræ siccitate sumptum ex contex. 49. lib. 2. de Generat. dicimus, Aristotelem ibi de mistorum tantum continuitate & coniunctione partium loqui, ad hanc enim faciendam necessaria est humiditas; at non est necessarium vt siccorum quoque elementorum partes per humidum coniungantur & continuentur, hoc enim dato sequeretur, nec terram, nec ignem esse summe sicca, sed esse ambo continua per commistionem humiditatis, vel, si qua statuatur eorum particula summe sicca, eam esse prorsus indiuiduam, quod quidem nemo assereret: quoniam igitur elementa sicca sunt species corporis naturalis, & omne corpus est continuum, fateri oporetet ea ex propria natura habere continuitatem, quatenus prima materia est per se quanta, longa, lata & profunda, sed indeterminate, à forma autem cuiusque rei propria terminos recipit, vt alibi declarauimus: in solis igitur mistis locum habet id, quod ibi Aristotel. dicit; quum

quum enim mistio fiat ex diuisione miscibilium in paruas partes, proinde siccū in minutas partes diuidi oporteat, necessarium fuit humidū ad earum partium coniunctionem, & totius continuitatē. Ad aliud de humiditate, quæ facile separari videtur ab aere, non ita facile ab aqua, de aere quidem dicendum est eū humiditate nunquam carere; nam si hæc ab aere auferatur, non potest esse aer; quod autem quandoque siccus esse, & res exsiccare videatur, id non per se est, sed per accidens; halitus enim siccos habet à terra exhalatos, quibus quandoque ita refertus est hic aer noster, vt per eos exsiccet alia corpora; potest etiam vt calidus facere humidi resolutionem in aliis corporibus, quod euenit in iis, quæ putrescunt; nam ab aere externo calido educitur calor naturalis mistorū corporum, cum quo simul humidum euaporat, ita vt siccum sine humido relinquatur; per accidens igitur fit vt aer exsiccet, quum id faciat vt calidus, non vt siccus, semper enim habet suam naturalem humiditatem, ratione cuius est alienis terminis facillime terminabilis, & propriis terminis carens, per hoc igitur non ostenditur aerem esse minus humidum, quam aquam. De ipsa autem aqua cur facilius ab ea auferatur frigus, quam humiditas, multa dicuntur ab Alexandro in lib. 1. Quæst. natur. cap. 6. digna enim consideratione res est, cur si intimius naturæ aquæ est frigus, quam humiditas, ablato tamē frigore maneat aqua, ablata vero humiditate intereat, nec possit esse aqua sine humiditate: hanc difficultatem an soluat ibi Alexander, aliis considerandum relinquo; mihi quidem videtur per eius dicta difficultatem non tolli, quia id, in quo potissimum eius solutio consistit, non tangitur ab Alexandro. Eo igitur dimisso arbitror hoc discrimen ab actiuarum & passiuarum qualitatum differētia prouenire: quoniam enim actiuæ sunt formales, & omnino ab agente externo producuntur, passiuæ autem sunt materiales, & magis proueniunt à materia; ideo difficilius auferuntur elementis passiuæ, quam actiuæ: idque non in sola aqua, sed in omnibus elementis verum est, formam enim mutare, & delere, & producere vis naturæ potest, sed materiam destruere, vel producere haudquaquam potest: ob hoc igitur immutabiliores in elemētis sunt passiuæ qualitates, quam actiuæ; ab aqua enim non potest auferri humiditas, nisi aqua intereat, frigus magis auferri potest, quia potest aqua calefieri, idcirco agente etiam igne in aquam facilius tolletur aquæ frigus, quam humiditas, statim enim mutat aquam in aerem, quia facile mutat frigidum in calidum; non ita facile humidum in siccum; quod si facilius mutaret humidum in siccum, quam frigidum in calidum, primo loco mutaret ignis aquam in terram, non in aerem; sic ab aere separari humiditas non potest, quin aer intereat, calor autem magis auferri ab eo potest, quum quandoq; frigidissimus esse iudicetur. A terra quoque difficilius siccitas aufertur, quam frigus, quod patet agente igne in terram; mutat enim primo loco in exhalationem, in qua siccū terreum seruatur, frigus autem interiit, & factum est corpus calidum. Ignis vero difficillime patitur seu caloris, seu siccitatis remissionem, ideo hoc discrimen non ita in eo manifestum est. Ad dubium igitur dicimus, verum quidem esse id, quod assumitur, difficilius separari humiditatem ab aqua; sed ex hoc non inferri aquam esse aere humidiorem, siquidem dicimus ipsi quoq; aeri hoc idem cōtingere, neque etiam inferri humiditatem esse intimiorem naturæ aquæ, quam frigus, propterea quod hoc non ideo euenit, quod humiditas sit aquæ essentialior, sed quia est conditio materialis, & qualitas passiua, quæ in omnibus est difficilius separabilis, quam actiua; neq; credendum est Arist. attribuentē cuilibet elemento vnam qualitatē potius, quā alterā, significare per hoc voluisse vnam esse magis connexam cum elementi natura, quam alteram: sed ne crederemus vnum elementum à duabus simul conditionibus æque cōstitui, tanquam à duabus formis, ideo alterius qualitatis principalitatem introduxit, eamq; iudicauit ex operationibus primarū qualitatum, ex quibus earum definitiones acceperat; vis .n. calefaciendi, & attenuandi maxime in igne inest, vis refrigerandi maxime in aqua, quæ magis refrigerat, quam terra: difficultas autem recipiendi ab alio terminos maxime in terra conspicitur, ideo maxime videtur siccitas in terra inesse, è contrario autem facilitas recipiendi ab alio terminos maxima in aere est, propterea cū aeris natura maxime conuenire existimauit humiditatem, licet nō minus humida sit aqua: sic igitur sublata est, ni fallor omnis difficultas, quū non ex eadem ratione sumatur facilitas, vel difficultas separationis qualitatis ab elemento, atque ipsius qualitatis principalitas, seu maior conuenientia cum natura ipsius elementi.

An symbolæ elementorum qualitates differant specie, necne, aliquorum opinio & argumenta. Cap. IV.

QVæri præterea solet, an symbolæ elementorum qualitates sint eiusdem vltimæ speciei, an specie differant; vt an calor ignis, & calor aeris distinguātur specie nec ne, sic frigus terræ, & frigus aquæ, sic humiditas aquæ, & humiditas aeris, sic demū siccitas terræ, & siccitas ignis. Hac de re legi apud alios possunt disputationes prolixæ, præsertim apud Marsilium in 2. lib. de Generat. ob id ego paucis agam, & præcipua quadam, aliis dimissis, in medium afferam. Non defuêre qui dixerint symbolas qualitates differre specie, quā sententiam plurimis argumentis cōprobarunt, quorū præcipua hæc sunt. *Sententia aliquorū.*

1. argũ. Primum quidem, vel qualitates sunt formæ elementorum, vel sunt accidentia consequentia formas: si formæ, ergo specie differunt, quia compositorum specie differentium necesse est formas esse specie distinctas; etenim nisi specie differrent, certe composita differentia specie non constituerent: si vero sunt accidentia consequentia formas, idem sequitur, quia distinctas specie formas distincta etiam specie accidentia

2. argum. consequuntur. Præterea si essent eiusdem speciei, easdem etiam ederent operationes; at diuersas edunt, ergo non sunt eiusdem speciei. falsitas consequentis probatur, quia humiditas aerea ignem non extinguit, sed potius nutrit, patet enim flammam in aere non extingui, aquea vero humiditas extinguit ignem; ergo hæ duæ humiditates non easdem edunt operationes, differunt ergo specie; quod autem de humiditate dicimus, idem de aliis quoque omnibus dicendum est; ergo prædictæ omnes non sunt eius-

3. argum. dem speciei. Tertio sic argumentantur: calorem insequitur leuitas, frigus vero grauitas; ergo quod de motricibus qualitatibus dicitur, idẽ de alteratricibus dicendum est; atqui non eadem est leuitas aeris & ignis, neq; eadem grauitas terræ & aquæ, quum ad diuersa loca naturaliter tendant; ergo neque caliditas ignis & aeris eadem est, neq; eadem frigiditas terræ & aquæ.

4. argũ. Quarto calor ignis requirit siccitatem, neq; esse potest cum humiditate, contra vero calor aeris requirit humiditatem, nec potest esse cum siccitate, ergo differunt specie; sic de aliis quo-

5. argum. que qualitatibus argumentari possumus. Quinto si eiusdem speciei essent humiditas aquæ, & humiditas aeris, ita vt in mutatione aquæ in aerem eadem numero humiditas seruaretur; accidens idem numero migraret de subiecto in subiectum, quod absurdum esse omnes confitẽtur.

6. argum Sexto argumentantur à simili: in mistis calores specie differunt, alius enim est in asino calor, alius in homine, quum alias in hoc, alias in illo operationes edat; sic etiam calor febrilis differt specie à calore naturali, vocatur enim à Medicis innaturalis, & contrarius naturæ; naturale autem, & innaturale eiusdem speciei esse non possunt, quod ipsæ quoque eorum operationes declarant, calor enim naturalis causa est naturalium operationum, febrilis vero est illis impedimento; ergo non sunt eiusdem speciei; hoc igitur idem in simplicibus quoque dicendum est,

7. argũ. quod in mistis videtur esse manifestum. Confirmatur hæc sententia auctoritate Alexandri, qui in lib. 1. Natural. quæst. capite 6. dicit aliam esse aeris humiditatem, aliam aquæ, & alium esse calorem ignis, alium aeris. Auerroes quoq; in sua Paraphrasi 4. Meteorologic. inquit, frigiditas est secundum duas species, vna est frigiditas terræ, altera est frigiditas aquæ; itaque aperte dicit eas differre specie; & hoc idem de aliis omnibus cõfiteri necesse est, ergo omnes symbolæ qualitates specie distinguuntur. Iohannes etiam Grammaticus in contex. 24. libri 2. de Ortu & interitu inquit, calor aeris, & calor ignis non est idem secundum speciem, putauit igitur omnes symbolas qualitates differre specie.

Dictæ sententiæ confutatio, & probatio contrariæ. Cap. V.

Contrariam sententiam alii plurimi tutati sunt, ita vt communem appellare possimus, quam ego quoque veram esse arbitror, alteram vero prædictam falsam; etenim constanter credo omnem calorem esse vnius & eiusdem speciei specialissimæ, sic & omne frigus, & omnem humiditatem, & omnem siccitatem, nec differre, nisi secundum magis & minus. Hanc opinionem confirmare, & contrariam refutare multis argumentis possumus: quorum ego illa, quæ validiora videntur, adducam; reliqua apud Marsilium & apud alios legantur. Primum sumitur argumentum validissimum ex harũ qualitatum tractatione, quæ in 2. lib. de Generat. habetur: nam si opinio contraria vera esset, non quatuor essent primæ qualitates, sed octo specie distinctæ, nempe calor igneus, calor aereus, frigus aqueum, frigus terreum, humiditas aquea, humiditas aerea, siccitas terrea, siccitas ignea: attamen Aristoteles non octo esse dicit, sed quatuor, neque octo earum definitiones adducit, sed quatuor tantum; atqui illa, quibus eadem aptatur definitio, sunt eiusdem naturæ, proinde & eiusdem speciei; quare symbolæ qualitates specie non distinguuntur. Hoc videntes aduersarii respondent, ostendi hoc argumento symbolas qualitates esse eiusdem speciei subalternæ, sed non eiusdem specialissimæ; nam Aristoteles appellat quatuor, & vt quatuor definit, quatenus differunt specie subalterna. Sed hæc responsio admittenda non est, quia secundum eam Aristoteles in iis definiendis ac declarandis mancus fuisset, non satis enim fuit communes & generales, in quibus conueniunt, definitiones adducere, sed propriis quoque definitionibus erant definiendæ, quibus significarentur propriæ earum naturæ, & propriæ vires, quatenus secundum speciem vltimam distinctæ sunt. Cætera quoque omnia, quæ ab Aristotele de primis qualitatibus ibi dicuntur, præsertim quæ à textu vigesimo quarto vsque ad trigesimum manifestissime attestantur veritati: ait enim in habentibus symbolam qualitatem transitum & mutationem esse faciliorem, quam in non habentibus, & hanc rationem adducit, quoniam in non habentibus mutatio fit duarum qualitatum in duas: vt si mutanda sit aqua in ignem, oportet & humidum in siccum, & frigidum in calidum mutari; at in habentibus symbolam, mutatio fit vnius tantum in vnam, altera enim remanet; vt si mutandus sit aer in ignem, fit solum muta-

mutatio humidi in ficcum, calor autem manet: quare putat Aristoteles eundem non modo specie, sed etiam numero calorem manere in igni genito, qui fuit in aere corrupto: quod non idem specie esset calor in aere, & in igni, oporteret calorem quoque mutari, & perire calorem aereum, & generari igneum; quare hæc quoque mutatio esset duarum in duas, quod Aristoteles negat: ad hoc tamen aduersarii respondent, nil aliud ibi significare Aristotelem velle, nisi faciliorem esse mutationem in habentibus symbolam qualitatem, quia facilius est aereum calorem mutare in igneum, cui non est contrarius, quam calorem in frigus, quod ei contrarium est: sed hæc responsio vanissima est; nos enim non modo id, quod de hac facilitate Aristoteles dicit, sed rationem quoque, quam adducit, expendimus: non enim illam affert rationem, quam illi comminiscuntur, sed hanc, quod facilius est vnam mutare in vnam, quam duas in duas, quare in vnam tantum qualitatem mutationem fieri asserit. Præterea docet ibidem Aristoteles, quomodo ex duobus elementis perfecte contrariis tertium medium generetur, & inquit ex igne & aqua posse vel terram, vel aerem generari; nam si aquæ frigus, & siccitas ignis intereant, generatur aer, quia remanent calor ignis, & aquæ humiditas, quibus aer constituitur; si vero præualeat frigus aquæ calori ignis, & siccitas ignis humiditati aquæ, ita vt ignis calor, & aquæ humiditas intereant, terra generatur, quia remanet aquæ frigus & ignis siccitas, quæ simul iunctæ terram constituunt; putauit ergo Aristoteles eandem esse & specie, & numero siccitatem terræ & ignis, sic calorem ignis & aeris, sic frigus aquæ & terræ, sic humiditatem aquæ & aeris; nam si different specie, dictum Aristotelis verum non esset; remanens enim siccitas ignis non conueniret terræ, nec frigus aquæ remanens conueniret eidem terræ, sed aliam siccitatem, quam igneam, & aliud frigus, quam aqueum, terra postularet. Alia argumenta ad hoc idem probandum legi possunt apud Marsilium, ideo illa missa facio; hoc vnum adiicere volo, quod meo quidem iudicio magni momenti est, ex fundamẽtis antea iactis, ac stabilitis desumptum: si calor in elementis à Cœlo & generatur, & conseruatur, nec alio modo, quam per motum, & per lumen, necesse est eiusdem speciei esse calorem omnem elementarem, tum igneum, tum aereum; ab vna enim causa, & eodem modo agente idem effectus prouenit; sumpta igitur ratione à causa efficiente ostenditur omnem calorem in elementis esse eiusdem naturæ: quare de aliis quoque qualitatibus hoc idem dicendum est, quum eadem in omnibus ratio vigeat; vel enim omnes symbolæ specie differunt, vel nulla huius sententiæ fuisse Auerroem & Ioannem Grammaticum patet legentibus eorum Commentarios in eam partem, vbi etiam ex iis, quæ à Ioanne Grammatico de Alexandro referuntur, manifestum est idem sensisse Alexandrum: eorum autem verba non affero, quia dilucida sunt, & quisque ea legere & intelligere facile potest; neque est de Ioanne dicendum, quod sibi ipse contradixerit, vt ei aliqui attribuunt; ipsum enim huic crimini obnoxium non esse postea ostendemus.

Pro declaranda veritate, & contrariis argumentis soluendis fundamenta iaciuntur. Cap. VI.

VT omnis hac in re difficultas tollatur, & contraria argumenta soluantur, notandum est, symbolas qualitates, etsi specie nõ differũt, duas tamen habere differentias, quas considerare nos oportet. Vna est, quam recipiunt prout referuntur ad aliud: quum enim calor sit causa secundaria, & instrumentalis; qua aliquod primarium agens vtitur; diuersus calor dici potest ratione diuersorum vtentium; ideo calor ignis, & calor aeris, quum secundum propriam essentiam sint eiusdem speciei, tamen prout insequitur hic formam ignis, ille vero formam aeris, & ibi per calorem agere ignis dicitur, hic vero aer, distincti calores dicuntur, & modo quodam specie differentes, non quidem proprie specie secundum suam naturam, sed quatenus formas specie distinctas insequuntur: hac igitur ratione alius esse dicitur aeris calor, alius ignis; tunc enim non ipsam secundum se caloris naturam spectamus, sed aeris & ignis, quibus attribuitur: sic etiam diximus, primas qualitates esse præparationes materiæ ad varias formas recipiendas; ideo eadem qualitas prout in diuersis mutationibus dirigitur ad diuersas formas, differens specie dici potest, non quidem secundum se, sed respectu formarum specie differentium, ad quas dirigitur. Altera differentia est, quam istæ qualitates habent quidem secundum se, non tamen talem, quæ diuersas species constituat; ea autem est differentia secundum magis & minus, seu secundum intensionem & remissionem, quæ omnium philosophantium consensione non variat speciem; hac differentia distinguitur calor aeris à calore ignis, quia ille remissior est, hic vero intensus, & summus, specie tamen ob id non distinguuntur; & hoc quandoque significamus, dũ dicimus, alium esse in aere calorem, alium in igni, hoc est, alium & alium caloris gradum: quum enim denotare velimus differentiam secundum magis & minus, non dicimus eas differre specie, quum certum sit differẽtiam secundum magis & minus speciem non variare. Ex his aliud quiddam colligimus, quod magnopere notare debemus: quãuis enim proprie sumẽdo differre specie, significet differre natura & essentia, tamẽ sumitur interdũ improprie ad denotandam solũ differentiam accidẽtalem,

Alia cõpetunt calori secundum se considerato, alia vt est instrumentum primarii agentis: idem infra, c. 7.

lem, sequendo communem quandam loquendi consuetudinem, & hominum existimationem, dicere namq; solemus varias esse species aquæ, & varias terræ, quum tamen sit solum differentia accidentalis: & hoc legimus clare apud Aristot. in 1. cap. 1. Meteorologic. vbi considerandas proponit diuersas species terræ, quum tamen terra sit species vltima, quæ in alias species diuidi minime potest: quoniam ergo plures habet terra accidentales differentias, has vocat Aristot. species terræ, iuxta consuetudinē loquendi; dicimus enim aliam esse terram petrosam, aliam arenosam, aliam cretosam, & has vocamus varias species terræ, licet non proprie sint species. Sic igitur dicere etiam solemus species caloris, & species frigoris, quamuis hæ qualitates non habeant species; respicimus enim non quidem ipsam cuiusq; qualitatis essentiam, sed accidentales & extraneas differentias, quæ à diuersis subiectis, & à variis rerum naturis desumuntur: at propriæ harum qualitatum naturæ, & vires eædem in omnib. sunt; omnis enim calor calefacit, & disgregat heterogenea, & congregat homogenea, & soluit congelata, & extenuat, absq; vlla prorsus differentia, præter illam, quæ est secundum magis & minus; intensior enim calor magis atq; efficacius hæc omnia præstat, quam remissior, vt experientia declarat.

Contrariorum argumentorum solutio. Cap, VII.

Ad primum. His declaratis, non erit difficile contraria argumenta soluere. Ad primum dicimus, primas qualitates neque esse formas elementorum substantiales, neq; consequi formas vt singulorum elementorū propria accidentia, quum singula qualitas duobus competat elementis: sed propria singulorum elementorum est duarum qualitatum coniugatio, eaque non potest cum alio elemento communicari. *Ad secūdum.* Ad secundum dicimus, duplices esse primarum qualitatum operationes, & alias eis competere prout habent propriam agendi vim; alias vero vt instrumentis præcipue agentis, vel etiam ratione aliorum accidentium, quæ cum illis coniuncta sunt. Illæ igitur operationes, quæ ipsis competunt per se, hoc est, quatenus vim agendi, vel patiendi habent secundum proprias naturas, sunt eædem, nec distinguuntur specie, sed solum secundum magis & minus; calefactio enim, & extenuatio, & congregatio homogeneorum, & aliæ omnes operationes à calido per se prouenientes, ita competunt calori aeris, vt calori ignis, licet calor igneus efficacius, & magis hæc præstet, aereus vero minus; sic de aliis dicendum est: iidem ergo effectus à symbolis qualitatibus proueniunt, cum discrimine tamen secundum magis & minus, præterquam quod vbi aliqua operatio non absolute à qualitate aliqua prouenit, sed à certis gradibus illius qualitatis; pauciores enim gradus ad illam operationem edendam apti non erunt, vt calor omnis calefacit, quia calefacere competit calido, quatenus est calidum absolute: at vrere non competit omni calori, sed igneo tantum & summo: ex eo igitur quod calor igneus vrit, aereus vero non vrit, non infertur eos differre specie, sed solum infertur differre secundum gradus, quia vere non competit absolute calori quatenus est calor, sed statuto gradui quatenus est talis gradus: hoc idem dicendū est de operationibus calidi quatenus est instrumentum primarii agentis; ex harum enim diuersitate non infertur calores differre specie, sed solum infertur agentia præcipua, quæ calore vtuntur, specie differre. Ad argumentum igitur, quando dicitur humidum aqueum non nutrire ignem, sed potius extinguere, humidum vero aereum non extinguere, sed nutrire, dicimus, nil aliud esse nutriri ignem, nisi obiectam aliquam materiam accendi, & in ignem mutari; sed potissimum de illis dicitur, quorum mutatio in ignem facilior est; quocirca nutriri ignem humido aereo, quale est in oleo, non sic humido aqueo, est in ignem mutari facilius res aereas, quam res aqueas; hoc autem quid mirum; quum magis resistat, & cum igni pugnet aqua, quam aer? sciendum autem est nutriri ignem substantia ipsa, quæ in ignem vertitur, non accidentibus; quare nō proprie dicitur nutriri humiditate, sed humido corpore, quod in ignem vertatur: imo siccum quoq; corpus est in ignem mutabile, vt lignum aridum, quare etiam sicco nutritur ignis; humiditas autem per se, & quatenus est humiditas, cuiuscunq; sit corporis, est contraria igni vt sicco, propterea necessario pugnat cum igni omne corpus humidum, & agit & repatitur; quare non secundum propriam naturam ei competit vt nutriat ignem, sed contingit humido vt pro diuersitate accidentium connexorū vel magis, vel minus pugnet cū igni, ita vt aliqua facilius vincātur ab igni, alia difficilius, & alia etiam vincant & extinguant ignē; humiditas enim aquæ coniuncta est cū frigore; quare magis resistit igni, & magis in ipsum agit, quam humiditas aeris, quæ cum calore coniuncta est; præterea vero & cum maiore densitate, quare magis agit in ignem, quum præsertim densitas illa faciat suffocationem ignis, & prohibeat euentationem, quo fit, vt ignis extinguatur; hoc autem etiam oleum præstat, quando in nimia quantitate superfunditur igni, suffocat enim & extinguit; nam omnis humiditas per se habet vim humectandi, & lædendi ignem, at per accidens ratione aliarum conditionum coniunctarum euenit vt alia magis, alia minus lædat, ita vt quæ minus lædit, & facilius ab illo vincitur, dicatur ignem nutrire; in operationibus igitur singularū qualitatum cōsiderare

derare semper debemus, an ab eis proueniant secũdum propriam earum naturam, an propter aliquid aliud, hoc est, vel ratione agentis præcipui, vel ratione aliorum accidentium coniunctorum; nam si à qualitate proueniant secundum propriam eius vim & naturam, hæ in omnibus sunt eædem specie, nec differunt nisi secundum magis & minus: at si competant illi qualitati non secundum se, sed per aliquod a-l.u', possunt differre specie; nec tamen inde inferri potest, qualitates specie differre, vt modo de nutritione ignis dicebamus: si enim nutrire ignem significat mutari facile in ignem, contrariæ erunt operationes, nutrire, & non nutrire, proinde & specie differentes, nec tamen indicabunt humidum ab humido differre specie, quia non competunt humido secundum propriam naturam, sicut modo declarauimus. Ad tertium à leuitate, & à grauitate acceptum neganda est consequentia, asserimus enim non eiusdem esse speciei leuitatẽ aeris, ac leuitatem ignis, quum nihil aliud denotent, quam respectum ad statutum locum naturalem cũ relatione ad alia corpora: quoniam igitur alius est locus ignis, alius aeris, alia etiam est huius, alia illius leuitas; huius autem discriminis ratio, & ad consequentiæ probationem responsio est, quod leuitas, quæ est ignis, & leuitas, quæ est aeris propria non insequitur absolute calorem prout calor est, sicut antea de vstione dicebamus, neque indicant diuersos specie calores, sed diuersos caloris gradus: quod si leuitas ignis propria insequeretur non calorem summum determinate, sed calorem absolute, vtique argumentum esset efficax; oporteret enim, si alia est aeris leuitas, & specie differens à leuitate ignis, aliam etiam esse speciem caloris. Ad quartum dicimus calorem ignis consideratum quatenus est calor, neq; siccitatem determinate requirere, neque humiditatem, quoniam calor vt calor est, æque cum vtraque existere potest; requirit ergo siccitatem non ipse per se vt est calor, sed vt igneus, & vt insequens formam ignis. Ad quintum sumenda est responsio ex libro nostro de communi rerum ortu & interitu, vbi diximus, non esse migrationem de subiecto in subiectum, quando eadem primæ materiæ portio remanet. Ad sextum dicimus, omnem calorem tam simplicium quam mistorum corporum, esse per se eiusdem speciei, nec differre nisi secundum magis & minus: per accidens tamen, & per relationem ad aliud posse etiam dici diuersarum specierum vt calorem equi, & calorem asini, quatenus hic equi est, ille vero asini; sic dico de calore febrili, & calore naturali animalis, opponuntur enim vt naturalis in natũrali, quatenus referũtur ad propriam naturam illius animalis, cui conueniens est tantus calor, maior vero non est conueniens, sed inimicus, & destructiuus: at secundum propriam essentiam, & quatenus sunt calores, non differunt specie: quod ex eo patet, quod etiam idem caloris gradus, & idem numero calor, huic rei est naturalis, & alij rei est præter naturam, neque ob id fit vt idem numero calor sit duarum specierum, hoc enim ne cogitabile quidem est. Ad verba autem Auerrois & Alexandri respondemus, eos nil aliud per ea denotare voluisse, quam accidentalem calorum differentiam, secundum quam solent appellari species variæ caloris; quod quidem pluribus rationibus, quas antea exposuimus, euenire potest: quod enim ea fuerit Alexandri & Auerrois mens, patet in aliis eorum verbis, quæ antea retulimus, & hoc nisi concesserimus, manifesta est in ipsorum dictis repugnantia & contradictio: hac ratione videtur etiam Ioann. Grammat. à verborum suorum repugnantia posse vindicari, licet eius verba plus habere videantur difficultatis; nam in context. 24. lib. 1. de Ortu & interitu, manifestum est Ioannem crassa Minerua loqui, quum is non sit proprius locus, in quo de hac re sermo fiat; sed volens ibi interpretari verba Aristotelis posita in definitione generationis, considerat an in mutatione elementi in elementum symbolum eadem qualitas maneat, vt eadem humiditas, & eadem perspicuitas in mutatione aquæ in aerem, & inquit non remanere eandem, quia humiditas aquæ, & humiditas aeris specie differunt; sed postea semetipsum corrigens subiungit vel esse specie distinctas humiditates, vel saltem numero: nil ergo certi hac de re statuit, sed indistincte loquens dicit, vel esse specie distinctas, vel eiusdem speciei, solo autem numero differentes: num autem hoc verum sit, non est præsentis contemplationis; satis enim nobis in præsentia est, si specie non distinguantur, neque hoc certe statuat Ioan. Grammaticus.

De modo, quo ex duobus contrarijs elementis tertium medium generatur, quæstiones duæ, & solutio prioris.
Cap. VIII.

ALIA quoque multos turbauit ad primas qualitates pertinens difficultas, propter illa, quæ in 2. lib. de Ortu & interitu de his ab Aristotele scribuntur; loquitur enim ibi de mutua elementorum generatione, & tria docet: vnum, quod in elementis in altera qualitatum conuenientibus, quæ symbola vocant, facilior est transitus ex vno in aliud, vt ex aqua in aerem, quam in habentibus vtramque contrariam; quum enim aqua & aer in humiditate conueniant, fit solum mutatio de frigido in calidum: alterum vero est, quod in elementis in neutra qualitate conuenientibus difficilior est mutatio vnius in alterum, vt aquæ in ignem, quia necesse est duas interire qualitates, & duas generari: tertium demum est, ex duobus elementis contrarijs tertium medium generari, vt ex aqua, & igni

& igni aerem, vel terrã, & ex aere & terra ignem, vel aquam; ſi enim aquæ intereat humiditas manente frigore, ignis vero calor manente ſiccitate, fit terra; ſi vero è cõtrario aquæ frigus pereat manente humiditate, & ignis ſiccitas manente calore, generatur aer; ſic etiam congredientibus terra & aere, generatur eodem modo vel aqua, vel ignis: de hoc tertio Ariſtotelis dicto duæ quæſtiones oriuntur, quarum non facilis eſt ſolutio; vna eſt, à quonam agente hæc mutatio fiat; altera vero, an in tali mutatione duæ qualitates ita intereant, vt aliæ duæ contrariæ generentur, an duæ intereant, & nulla generetur, ſed ſatis ſint vna alterius elementi ſeruata qualitas, & altera alterius ad tertium elementum conſtituendum: de his ego ſententiã meam breuiter proferam. Priorem quidem quæſtionem expendens, non parum dubitaui ne aliena prorſus eſſet ab Ariſtotelis conſilio in eo libro, quum in eo elementa, & primas qualitates, vt prædiximus, cum quadam abſtractione conſideret, & eſſentiam potius, quàm exiſtentiam reſpiciamus; nam certum eſt in mutatione aeris in ignem non modo de humido in ſiccum mutationem fieri, ſed etiam modo quodam de frigido in calidum, quia minus calidum reſpectu calidioris inſtar frigidi eſt in agendo; & in patiendo: quemadmodum igitur non conſiderauit Ariſtoteles differentiam graduum in ſingula qualitate, ſed ſolum ſingulas abſolute reſpexit vt conditiones elementorum conſtitutrices; ita neque à quo agente mutatio elementorum fiat, conſideraſſe videtur, quum in ea parte in ſolius materialis cauſæ tractatione verſari videatur: antequam igitur doceat, quomodo ex elementis fiat miſti generatio, docere voluit, quomodo elementi ex elemento generatio fiat, & quæ in illa mutatione contingant: ideo tria illa conſiderauit, quæ antea dicebamus, quia competunt prius qualitatibus abſolute conſideratis, etiamſi reipſa nunquam euenire dicerentur; dum enim duas coniungationes qualitatum penitus contrarias conſideramus, illis ſecundum ſe ſumptis cõpetit vt deſtructa vna qualitate in vna coniungatione, & vna in altera, duæ remaneant qualitates, aliud elementum tertium ab illis diuerſum conſtituentes; num autem reuera hoc eueniat, & quonam agente fiat, non videtur ibi Ariſtoteles conſideraſſe, ſicuti non conſiderauit an dentur omnia elementa pura, atque ſimplicia, licet ea vt vere ſimplicia in eo libro ſemper acceperit, quum tamen ipſa fortaſſe nullibi ſimplicia & pura comperiantur: quod igitur ad mentem Ariſtotelis attinet, ego quidem ab hac opinione quam modo retuli, non ſum alienus. Sed ne fugere huiuſce rei difficultatem, & aliorum argumentationes videar, quum præſertim locum habeat abſolute in elementorum conſideratione quæſtio hæc de cauſa agente mutationis prædictæ, quia neceſſarium omnino eſt, vt omnis mutatio ab aliquo agente fiat, pauca de hac re dicam: communis eſt omnium fere ſententia, ab ipſiſmet elementis inter ſe pugnantibus tertij elementi generationem fieri, vt agentibus inuicem aere & terra, aerem vt humidum agere in terram, & eius ſiccitatem interimere, terram vero vt frigidam agere in aerem, & eius calorem extinguere ita vt manente terræ frigore, & aeris humiditate, aqua ſit genita, cuius hæ duæ qualitates conſtitutrices ſunt. Sed nonnulli recentiores in hanc communem ſententiam acerrime inuehuntur, ducti duobus potiſſimum argumentis. Vnum eſt, quod in ea eſt repugnantia manifeſta: nam ſi terra aerem ſuperet frigore, neceſſe eſt vt etiam ſiccitate ſuperet, quia non poteſt vna qualitate vincere, quin vincat etiam altera. Secundo dicunt, hoc etiam dato, non tamen poteſt ex iis duobus tertium elementum generari; quia neceſſe eſt vt illa duo, quum ſint contraria, repatiantur in agendo, & licet frigus terræ præualeat calori aeris, & tandem ipſum extinguat, fieri tamen non poteſt, quin frangatur, & remittatur à calore aeris; manens ergo remiſſum frigus aquam conſtituere non poteſt, quum hæc debeat eſſe ſumme frigida; ſic neceſſe eſt vt agens humiditas aeris in terræ ſiccitatem repatiatur ab illa, & remittatur; remiſſum igitur humidum non conſtituet aquam, quæ debet eſſe ſumme humida: quoniam igitur duæ qualitates vincentes, & remanentes non poſſunt eſſe niſi fractæ & remiſſæ, in omnibus autem elementis debent omnes qualitates eſſe ſummæ, fieri nunquam poteſt vt ex duobus elementis hoc pacto inuicem agentibus tertium elementum generetur. Hac igitur opinione reiecta aliam ipſi excogitarunt, dixereque agens eſſe tertium illud elementum generandum, hoc eſt, aliud eiuſdem ſpeciei: quando enim ex terra & aere generatur aqua, alia aqua eſt agens, quæ calorem aeris, & ſiccitatem terræ interimens, vertit illa duo in aquam ſibi ſimilem: ſic ſe omnem euitaſſe difficultatem exiſtimarunt. Ego vero alienam eſſe puto ab Ariſtotele eorum ſententiam, & communem opinionem ſequendam; Ariſtoteles enim in tota illa parte tria ſemper conſiderat, nec plura, in tribus illis mutationibus declarandis, videlicet agens, & patiens, & id quod ex eorum actione generatur: vel enim vnum elementum eſt agens, & aliud ab eo patitur, & mutatur in naturam agentis, idque vel facilius, quando in vna qualitate conueniunt, vel difficilius, quando in neutra, vel vtrumque eſt agens, & vtrumque patiens, id eſt, vtrumque ex parte vincit, & ex parte vincitur, proinde neutri ſimile elementum generatur, ſed tertium ab vtriſque diuerſum; ita vt dicendum omnino ſit, Ariſtotelem vel nullum ibi ſtatuere agens, quoniam ad illam conſiderationem minime pertinet, ſicut antea dicebamus;

Prior quæſtio. *Poſterior quæſtio.* *Solutio prioris.* *Altera ſolutio communis.* *Prim[um] recen[tio]rum [ar]gume[n]tum c[on]tra c[om]munem ſente[nti]am 2. [ar]gum.* *Opini[o] illoru[m] recen[tio]rum.* *Confu[ta]tio opi[nio]nis rec[en]tiorum & defe[n]ſi[o] ſent[en]tiæ communis.*

bamus; vel id vt manifestum præsupponere, & ne verbum quidem ad illud declarandum facere; nam si in aliis duabus mutationibus dicere velimus quodnam sit agēs, nil aliud dicere possumus, nisi vnum elementum esse agens, & mutare alterū in suam naturam, siue sint symbola, siue nō symbola; ergo in hac quoq; tertia mutatione dicendū est, vtrumq; elementū esse agens: & mutare alterum, non tamen in seipsum, sed in aliud tertium elementū. Præterea quando duo elementa, vt ignis & aqua, mutantur secundum
B istos ab aere agente, quæro an duo illa se tangant, necne: si dicant non se tangere, illa non erit duorum elementorum mutatio in tertium elementum, qualem Aristoteles ibi considerat, sed duæ mutationes erunt etiam loco distinctæ; ibi enim ab aere agente ignis in aerem vertetur, hic vero ab aere agente mutabitur aqua in aerem, ideoque duæ erunt aeris generationes distinctæ: si vero se mutuo tangere ignis
C & aqua dicantur, quæro an agant inuicem, an otientur, & solum ab aere agente ambo patiantur; quod otientur dicere fatuum est, qui enim fieri potest, vt duo contraria se mutuo tangant absque vlla inter se actione? si vero agant mutuo, vt omnino fateri cogimur, necesse est vt hæc eorum mutua actio tanquam efficacior, atque celerior præueniat actioni aeris in illa; videmus enim guttam aquæ seruari multas horas antequam à circumstante acre, quamuis magno, in aerem mutetur, aer enim est tardæ a-
D ctionis; sic in ferro accenso seruatur ignis aliquandiu, antequam à circumstante aere extinguatur; sed actio aquæ in ignem, & ignis in aquam celerrima est; igitur antequam illius agentis aeris actio absoluatur, & mutentur duo illa in aerem, præueniet interitus alterius duorum, quod in alterum mutabitur, vel in tertium ex mutua ipsorum actione, vt in aerem, quæ est vera sententia: quare nunquam continget, vt ex
E aqua & igni generetur terra à terra agente, vel aer ab aere agente, quod tamen asseritur manifeste ab Aristotele in memorato loco. Quamobrem ego cum aliis arbitror tertium elementum oriri ex mutua duorum in se actione, & hoc Aristotelem præsupposuisse, at non expressisse; quia, vt diximus, non hoc sibi considerandum eo in loco proposuerat, sed elementa vt materiam generationis mistorum; ideoque iudicasse de eorum inter se mutatione prius esse
F dicendum: id vero, quod ipsi dicunt, ego quidem euenire posse non inficior, sed pertinet potius ad alias duas ab Aristotele ibi tactas mutationes, nempe ad illam, qua symbolum elementum mutat alterum symbolum in suam naturam; nam si eo modo, quem ipsi statuunt, ab aere agente mutentur ignis & aqua in aerem: erunt duæ mutationes elementi in symbolum, vna ignis in aerem, altera aquæ in aerem: tertia vero ab Aristot. adiecta mutatio misti quodammodo ex aliis duabus esse videtur, est enim actio contrarii in contrarium penitus, sed est mutatio in symbolum respectu vtriusque. Ad illorum autem argumenta facile est respondere: quum enim illa Aristotelis consideratio sit abstracta à modo, quo existunt elementa actu, & spectet illa solum, quæ competunt eis ratione propriæ naturæ, negari non potest, si elementum calidum & siccum pugnet cum frigido & humido, fieri posse vt calidū superet frigidum, & vt siccum superetur ab humido, vnde generabitur elemētum calidum & humidum: fieri autem id posse manifestum est, considerando eorum naturas secundum se; calidum enim & superare frigidum, & à frigido superari aptum est; sic humidum & vincere potest siccum, & ab eo vinci: quocirca statuentes calidum superare frigidum, & humidum superare siccum, non dicimus aliquid fieri, quod nequeat fieri, sed rem possibilē dicimus secundū proprias harū qualitatū naturas: quod considerādo elementa prout actu existunt, aliquid sit, quod id euenire prohibeat, sicut etiam impeditur elementorum puritas atque simplicitas, nihil refert, quoniam ibi Aristoteles hoc non considerat; quare prior illorum ratio nihil roboris habet: adde quod etiam cōsiderando elementa prout actu existunt; fieri fortasse potest vt vnum vna qualitate vincat aliud, altera vero ab eodem vincatur, si verum est id, quod omnes fere confitentur, non easdem esse harum qualitatum vires in agendo, atque in resistendo; sic enim fieri potest, vt vna elementi qualitas suam contrariam vincat, altera vero sit imbecillior sua contraria: pro diuersis etiam elementorum, inæqualibusq; portionibus: & inter se proportionibus multæ eis contingere varietates possunt, & id, quod in tanta quantitate superat aliud, in minore superabitur ab illo, vel secundum alteram, vel etiam secundum vtramque qualitatem. Sed prior solutio verissima ac tutissima est; & illa eadem secundum quoque argumentum tollitur, iam enim diximus, illam Aristotelis considerationem esse abiunctam à consideratione graduum qualitatum; quod si obiectio istorum valida esset, non minus Aristotelem & eos quoque ipsos vrgeret: quando enim iuxta primum, vel secundum mutationis modum mutari contingat elementum aliquod ab alio siue symbolo, siue non symbolo, necesse est frangi, & remitti in illa pugna qualitatem agentis vincentem, vel ambas vincentes, proinde neq; elementum agens manet amplius purum, neque generare potest elementum simplex, & habens vtramque qualitatem summam; quia nihil agit supra proprias vires: quare eorum argumentum friuolum est.

Responsio ad primum argumentum recentiorū

Ad secundum.

Solutio posterioris quæstionis. Cap. IX.

IN solutione autem alterius quæstionis posterioris dissensisse videntur Ioannes Grammaticus,

maticus, & Alexander, vt idem Ioannes refert A in expositione contex. 27. libri 2. de Ortu & interitu. Alexander etiam existimauit in illo contrariorum elementorum congressu duas qualitates interire, & nullam generari, vt agentibus inuicem aqua & igni, interire & ignis siccitatem manente calore, & aquæ frigus manente humiditate, & ita sine productione nouæ qualitatis aerem generari, quia satis est calor ignis seruatus; & humiditas aquæ remanens ad aerem constituendum: putauit etiam Alexander vnum numero esse aerem illum, qui hoc modo ex aqua & igni congredientibus generatur, non duos. Sed Ioannes Grammaticus vtrumque Alexandri dictum impugnat: primum quidem inquit, necessarium esse, vt cum duarum qualitatum interitu fiat duarum cōtrariarum productio; dum enim in igne siccitas interit, fieri nō potest, quin loco siccitatis producatur in illa materia humiditas; sic dum aquæ frigus destruitur, produci calorem necesse est; nullus enim alius est harum qualitatum interitus, nisi productio contrariarum: hinc Ioannes alterius quoque dicti impugnationem sumit; si namque ignis siccitas seruato calore interit, & ibi producitur humiditas generatur ergo ex illo igni aer; sic si aquæ frigus manente humiditate destruitur, & ibi calor producitur, ergo ex illa aqua similiter generatur aer; duo igitur aeres distincti numero generantur, vnus ex igni, alter ex aqua, sicut ille ignis, & illa aqua numero distinguebantur. Ego vero puto alterum quidem Alexandri dictum falsum esse; & veram in eo esse Ioannis sententiam, sed alterum esse verum, & in eo refellendo Ioannem esse deceptum, vt recte in vtroq; nonnulli recentiores existimarunt. Prioris dicti Alexandri falsitas ita manifesta est, vt vix credibile sit id sensisse Alexandrum: in illa enim materiæ portione, quæ in igni erat, ne imaginari quidem possumus, siccitatem interimi, quin humiditas generetur: quod si quis dicat, satis esse humiditatem aquæ remanentem, vt reddatur humida etiam materia illa ignis, in magnū absurdum incidet, quod accidens idem numero migrabit de subiecto in subiectum, hoc est, de hac materiæ portione ad aliam portionem, quæ est vera migratio: hæc igitur si nullo modo est concedenda, alterum duorum fateamur necesse est; vel nullā humiditatem manere in materia ignis, post destructionem siccitatis, sed solum ibi esse calorem absq; humiditate, & absque siccitate, & ita etiam in materia aquæ manere solam humiditatem sine frigore, & sine calore, quod nullo pacto dici potest, quia sic nec ignis erit in aerem mutatus, quum aer non modo calidus esse debeat, sed etiam humidus, nec aqua erit mutata in aerem, quia ad aerem constituendum non satis est humiditas, sed etiam calor requiritur: vel confitēdum est, & in materia ignis genitam esse humiditatem perempta siccitate, & in materia

Alexandri opinio.

Io. Gram. opinio.

Error Alexandri

aquæ interiisse frigus per productionem caloris, & ita tum ignem, tum aquam in aerem transiisse. In altero autem dicto probādam esse arbitror Alexandri sententiam, quicquid aduersus eum dicat Ioannes Grammaticus: quamuis enim duo sint distincta numero indiuidua, imo etiam specie, ignis ille & aqua, & duas distinctas materiæ portiones habeant; tamen ex duabus illis coniunctis materiebus vna fit materia, cuius vna pars prius in igni erat, altera vero in aqua; in vna igitur illius totius materiæ parte calor ex igni remansit; & siccitate perempta genita est humiditas; in altera vero parte humiditas remāsit ex aqua, & sublato frigore est genitus calor; quare tota illa materia est facta aer vnus numero, non plures. Hoc autem verum esse ostenditur eo argumento, quod si duo distincti numero aeres geniti esse dicerentur, non esset is modus generationis elementorum tertius ab illis duobus distinctus, sed in idem caderet cum primo, nempe cum mutatione elementi in elementum symbolum; duæ namque essent distinctæ & separatæ mutationes, vna ignis in aerem, altera aquæ in aerem, sicut etiam antea aduersus alios considerabamus: oportet ergo ex duobus elementis vnum numero generari elementum tertium per illorum congressum, & ita esse tertium generationis modum medium quodammodo inter illos duos; similis enim est primo quatenus vtrumque intereuntium elementorum mutatur in symbolum, id enim quod generatur, est symbolum respectu vtriusque; secundo autem similis est, quatenus duo pugnantia elementa sunt contraria secundum ambas qualitates, & quatenus est duarum qualitatum interitus, & duarum productio; cum hoc tamen discrimine, quod in secundo duarum interitus, & duarum productio fiebat in eadem portione materiæ, in hoc autem tertio fit in duabus; in vna enim interit vna qualitas, & contraria generatur, in altera vero interit altera qualitas, & contraria producitur: hinc Ioannes Grammaticus recte colligit rationem, cur primus modus facillimus omnium sit, secundus difficillimus, tertius vero medius, hoc est, difficilior primo, sed facilior secundo: est enim primo difficilior, quoniam in primo vnius tantum qualitatis peremptio est, in tertio autem duarum; sed secundo est facilior, quia duas simul qualitates pellere, & duas simul contrarias generare in eadem materia difficilius est, quam in diuersis materiæ portionibus, hoc est, in vna portione vnam qualitatem interimere, & in altera similiter vnam; facilius enim est vnam tantum destruere qualitatem, quam duas; & faciliu duas separatas, & in diuersis materiæ portionibus existentes, quam duas simul in eadem materiæ portione. Hæc de his dicenda esse existimo, & ita omnem tolli difficultatem.

IACO-

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER

DE REGIONIBVS AERIS.

Quot sint, & quales Regiones aeris. Cap. I.

ER in duas regiones diuisus esse videtur ab Arist. in c.4. libr.1. Meteorol. quæ superficie sphærica per summitates montium circumducta distinctæ esse intelligantur; si se eodem in loco eius verba bene considerentur, tres ab eo aeris regiones statuuntur, variis qualitatibus pro situum varietate discrepantes: de quibus nunc aliqua dicere ad explanandam Aristot. sententiam constituimus. Quum igitur terra ob exuperantias montium perfecte rotunda non sit, imaginatus est Aristot. eam redditam perfecte sphæricam à superficie sphærica per montium summitates circumacta; totum enim illa superficie conclusum corpus perfecte rotundum est, tametsi non solam terram continens, sed & aquam, & partem aeris illam, quæ altitudine cacumina montium non excedit: totum igitur superficie illa superiorem aerem, qui mole maximus est, supremam regionem appellauit, eumque dixit calidum esse à motu incessante, quo à Cœlo continue circumfertur, nullis eum montibus impedientibus, aut retardantibus. Alteram vero inferiorem aeris partem in duas regiones diuidi manifeste significauit, dum dixit, in suprema regione nubes non cogi, propterea quod non possunt cogi nisi à frigore; calor enim vaporem disgregat, nec cogi in nubem sinit; supera autem regio calida est, & præterea incessantem habet motum in orbem, à quo vaporis condensatio impeditur, quia motus disgregat, & rarefacit: sed neque in infera regione ob eandem rationem cogi nubes possunt; ea namque, vt ipse ibi asserit, calida redditur à radiis solaribus qui in terra fracti resiliunt, & aerē hunc nostrū calefaciunt; igitur à calore ibi quoque condensari vapor prohibetur: quoniam igitur neq; in supera, neque in infera regione cogi queunt nubes, quum vtraq; sit calida; coguntur tamen manifeste in sublimi loco, mediam inter illas duas regionem dari censuit Aristotel. ita vt totus aer, qui prædicta superficie concluditur, in duas regiones diuidatur, vnam infimam, in qua A nos degimus, alteram vero superiorem, quæ ad illam superficiem desinat, & media sit inter supremam, & infimam: hæc autem partitio à radiis refractis, atque resilientibus desumitur: quum enim in terra fracti ascendant, alicubi tamen desinant, cessetque & extinguatur tandem omnis eorum vis, vbi finis est infimæ regionis, & initiū mediæ; quæ neque à motu calefit, siquidem infra prædictam superficiem locata vel nullo, vel debilissimo in orbem motu participat; neque à B radiis, quum ad eam partem non perueniant. Differunt inter se hæ regiones, & quantitatibus & qualitatibus; nam suprema maxima omnium est, eandemque semper, & immutabilem quantitatem seruat, vtpote certis, & immobilibus limitibus contenta; initium enim sumit à memorata superficie, & à montium summitatibus; desinit autem ad principiū loci ignis, aliæ vero duæ & multo minorem molem obtinent, & eam nō semper eandem, sed modo maiorem, modo minorem; nam æstiuo tempore infima regio maior C est, quam tempore hyemis; contra vero media est maior hyeme, minor autem æstate: ratio huius discriminis est, quoniā æstate Sol sublimior, & puncto nostro verticali propinquior incedit, hyeme vero humilior, & ab illo pūcto remotior: quo fit, vt æstate radij terram percutiant ad angulos rectos, vel rectis propinquiores, proinde & vehementius percutiant, & ad sublimiorem locum resilientes ascendant; contra vero hyeme D obtusiores, & acutiores angulos faciant, & oblique admodum terram percutiendo debilem faciunt ictum, & debilem reflexionem, & ad parum sublimem locū ascendunt: quamobrem si infima regio eousq; protenditur, quousq; radij reflexi ascendunt, ea angustior hyeme est, æstate autem amplior; media vero regio hyeme ampla est, quia magnum spacium interponitur inter finem infimæ, & initium supremæ; æstate autem angustior, quia paruum illud spatium redditur. E Qualitatibus autem differunt, quoniam suprema calida est propter motum in orbem, infima calida propter radios, media vero frigida, vtpote vtraque caloris productrice causa destituta: suprema quoque propter motum, & propter ignis propinquitatē siccior, seu minus humida est; infima humidior propter vapores, qui à terra exhalati continue per eam ascendūt, à quibus eis dem media

Singularum regionum qualitates.

Regionū qualitates.

media quoque regio humidior redditur, quum ad eam lati ibi diutius maneant, & in aquam etiam vertantur. Hæc igitur sunt harum regionum discrimina à nobis nunc leuiter, ruditerque relata, eaque ex situum diuersitate, variaque à Cœlo distantia oriri manifestum est.

Dubium de media aeris regione, solutio aliquorum, & solutionis impugnatio. Cap. II.

Sed de media aeris regione dubium non leue oritur, quod consideratione dignum est; quoniam eius solutio ad alias quoque regiones, & earum qualitates melius cognoscendas, non parum confert: quum enim aer sit naturaliter calidus, iure dubitatur, quomodo aer mediæ regionis possit esse frigidus, præsertim magno, ac perpetuo frigore; nam id, quod alicui naturale & essentiale est, inseparabile ab illo esse solet, vel non absque illius interitu separabile; igitur fieri non posse videtur, vt aer ille, qui mediam regionem implet, possit in illa violenta, ac præter naturam affectione diu perdurare; quomodo igitur manet perpetuo frigidus? difficultas hæc ita omnium animos torsit, vt adhuc nihil dictum esse videatur, in quo plene animus acquiescat. Quatuor ego hac in re aliorum sententias, & huius dubij solutiones vidi. Aliqui non recedentes à verbis Aristot. in 4. capit. lib. 1. Meteorol. quæ antea retulimus, nullam illius frigoris aliam causam adduxerunt, quam quod aer ille vtraque calorem faciente causa destituitur; neq; enim circumfertur vt aer superus, siquidem impeditur à montibus ne circumfluat, quum præsertim ob magnam eius à Cœlo distantiam debilis ad eum perueniat motus; neque ad eum vsque radij à terra resiliunt; quare vtraque causa destitutus manet frigidus. Sed hi non tollunt difficultatem, quæ integra manet; si enim aer est secundum essentiam calidus, deberet semper esse calidus: vel si refrigeretur, non deberet posse seruari aer. Præterea opinio hæc ea difficultate vrgetur, quæ per omnium philosophantium ora circumfertur: effectus enim positiuus causam debet habere positiuam, nō priuatiuam solum: frigus autem non est mera priuatio caloris, sed qualitas positiua, quare causam aliquā positiuam habere debet; at secundum illos non habere nisi priuatiuam, dicunt enim nullam aliam illius frigoris esse causam, quam defectum duarum causarum caloris, quæ est causa priuatiua, hoc autem esse absurdum concedere omnes videntur; quamobrem hi & præsentem difficultatem non soluunt, & in aliam maiorem videntur incidere.

Prima opinio.

Confutatio.

Aliorum opinio, & eius confutatio. Cap. III.

Alij dixere, aerem illum mediæ regionis esse quidem ex se calidum, sed refrigerari à vaporibus aqueis, & frigidis, qui ad illum continue ascendunt, & ibi aliquandiu manent, & in aquam vertuntur, quæ frigida est, & locum illum perpetuo frigidum reddit. Verum hi quoque nec difficultatem tollunt, nec illius frigoris idoneam causam adducunt; difficultas enim integra adhuc manet, quomodo possit ille aer esse perpetuo frigidus, si aer est naturaliter calidus. Non est enim verum id, quod dicunt, quia vaporis naturam inquit Aristoteles esse calidam & humidam, & vaporē sursum duci à calore; quare ad mediam regionem vapores perueniunt calidi actu, non frigidi, nisi potestate; quomodo igitur à vaporibus potest locus ille refrigerari? imo è contrario potius sese res habere videtur, à frigore namque illius loci vapores refrigerantur, idque Aristoteles clare asserit in primo Meteorologicorum, capite de Nube, inquit enim vapores illuc peruenientes refrigerari à loco, itaque vult locū prius esse frigidum, quam vapor refrigeretur; non ergo refrigerant locum illum vapores, sed potius ab eo refrigerantur. Præterea euenit quandoque vt aer serenus maneat longum tempus, vt duos, aut tres menses, absque aliqua pluuia, vel nube, quo tēpore à nullo vapore fit frigidus; relictus itaque suæ naturæ potiri deberet suo naturali calore, sicut aqua calefacta, si dimittatur naturæ suæ, ad naturale frigus reuertitur: propterea si post tres illos menses peteret eum locum vapor, non deberet amplius à loco illo refrigerari, quum iam locus sit calidus; hoc tamen non euenit, quia post diuturnas siccitates ascendens ad eum locum vapor calidus refrigeratur; est ergo locus ille frigidus, non propter alios præcedentes vapores, sed suapte natura, vel ob aliquam aliam causam. Præterea Aristoteles in c. 4. lib. 1. Meteorolog. nullam aliam caloris aut frigoris elementorum causam assignauit, nisi radios & motum, & immobilitatem; à motu enim dixit elementa calorem recipere, atque etiam à radiis astrorum, ab immobilitate vero frigus.

Secunda opinio.

Co[nfutatio].

Aliorum opinio, & eius confutatio. Cap. IV.

Alij, ut hanc difficultatem tollerent, ad antiperistasin confugerunt, & hanc dixerunt esse causam frigoris illius mediæ regionis; circumseptus enim aer ille à superiore aere calido propter motum, & ab inferiore calido propter radios, fit frigidus per antiperistasin, & per frigoris constipationem. Sed neque hæc sententia recipienda est, si bene consideremus quid sit antiperistasis; fit enim antiperistasis, quando alterum contrarium ab altero obsessum intensius, ac validius fit ob virium collectionem, propterea quod vires vnitæ, atq; collectæ maiores redduntur; igitur oportet aerem illū medium prius esse frigidū: sic enim postea per circumobsistentiam

Terti[a] opin[io].

Confutatio.

Anti[pe]ristasis quid.

tiam calidi frigidior redderetur: quærẽdum igitur ab illis est an aer ille ante antiperistasin calidus sit, an frigidus; nam si est calidus, nullum ibi locum habet antiperistasis, quoniam vniri, & constipari frigus non potest, vbi non est frigus; si vero frigidus, difficultas integra manet, à quonam sit factus frigidus, quum suapte natura sit calidus; nec potest eius frigoris causa referri in antiperistasin, quum prius frigidus esse statuatur, quam fiat antiperistasis: quare sententia hæc reiiciatur.

Opinio Alberti, & eius confutatio.
Cap. V.

ALbertus, & alij complures in hanc sententiam venerunt, calorem, & frigus in elementis duplicia esse, nempe vel vt qualitates naturales, vel vt aduentitias & accidentales; naturales enim sunt, quæ naturas elementorum consequuntur; aduentitiæ vero, quæ proueniũt ex actione cœlestis corporis per lumen & motum, vel ex priuatione motus ac luminis. Dicũt igitur aerem infimæ regionis esse dupliciter calidum, tum enim calore naturali & inseparabili, quem ex se habet, tum etiam calore aduentitio, quem recipit à radiis Solis reflexis, quo fit, vt calidior sit, quam aeris natura requirat: aerem vero supremæ regionis similiter esse duplici calore calidum, vno naturali, altero accidentali, quem à continuo in orbem motu adipiscitur: hunc etiam dicunt humidum esse humiditate naturali, sed siccum siccitate aduentitia, quam recipit ex ignis propinquitate, aerem vero infimæ regionis humidum esse duplici humiditate, vna naturali, altera accidentali, quam à vaporibus à terra ascendentibus recipit. Aerem vero mediæ regionis dicunt esse calidum calore tantum naturali, qui ei competit, quatenus est aer, at non calore aduentitio, quia vtraque causa calorem faciente destitutus, remanet in suo statu mere naturali, nec alium habet calorem, quam naturalem, qui debilis est, & densationem vaporis, ac conuersionem in nubem, & in aquam impedire non potest. Hi autem omnes, qui hæc dicunt, coguntur asserere Aristotel. in c. 2. 3. & 4. lib. 1. Meteorologicorum, loquentem de elemẽtorum qualitatibus, vt à Cœlo productis, & de elementis, vt à Cœlo alteratis, & gubernatis, solas considerare aduentitias qualitates, non qualitates naturales: quando enim dicit, totum hũc inferiorem mundum esse ueluti materiam potestate calidam, & frigidam, fieri autem actu talem à motu, & ab immobilitate, necesse est vt dicant ipsum loqui de calore tantum, & frigore aduentitiis, non de naturalibus; ignis enim secundũ se non diceretur potestate calidus, quum sit actu calidus proprio calore, sed dicitur tamen potestate calidus secundum istos, respectu caloris aduentitij, qui ei superuenit ex motu

A cœlesti; ob id aerem quoque superiorem dicens esse calidum & siccum, non potuit nisi aduentitiam humiditatem respicere, quia non negasset in illo aere humiditatem naturalem, & alium quoque calorem naturalem; sic etiam dixit, aerem inferiorem esse humidum propter vapores, quia respexit aduentitiam humiditatem, quam à vaporibus recipit. sic igitur necesse est, vt illi dicant Arist. in tota illa parte solas considerasse qualitates elementorum aduentitias, non qualitates naturales.

B Sed hæc quoque sententia multis vrgetur difficultatibus. *Confutatio.* Primum enim contra eam habemus argumentum illud vulgatum, & à magna Philosophorum parte receptũ: non potest à causa priuatiua prodire effectus positiuus sine vlla causa positiua; frigus ergo accidentale mediæ regionis, quum sit qualitas positiua, non potest prouenire à sola priuatione duarum causarum caloris, sed alia illius frigoris causa afferenda esse videtur. Præterea valde dubium est id quod isti dicunt de duobus contra-

C riis simul existentibus in eodem subiecto, vt de humiditate naturali, & siccitate aduentitia in aere supremæ regionis, & de calore naturali, & frigore aduentitio in aere regionis mediæ: quærendum enim est an calor naturalis à frigore illo accidentali remittatur, necne; si enim remittitur, ergo ille aer non est naturaliter affectus, sed præter naturam; quomodo igitur perpetuo talis seruatur? si vero non remittitur, ergo duo con-

D traria simul existunt perpetuo in eodem subiecto absq; vlla actione, vel passione inter se; quod est absurdum manifestum. Præterea si aer ille est frigidus frigore accidentali, calidus vero calore naturali, ergo est minus frigidus, quam aqua; hæc enim secundum eos vtroque modo est frigida, ergo non est aptus generare aquam, quia nihil agit vltra proprias vires; id enim quod frigidum est in quarto gradu, non potest aliud reddere frigidum in octauo, quamobrem non pos-

E set in media aeris regione pluuia generari.

Fundamenta iaciuntur necessaria pro declaratione veritatis.
Cap. VI.

MIhi quidem ob adductas rationes nulla dictarum opinionum ita satisfacit, vt in ea conquiescam; ex singulis tamen aliquid veri sumitur, quod ad veritatis cognitionem

F conducit, vt postea veritate declarata considerabimus: sed prius necessaria quædam fundamenta iacienda, ac statuenda sunt. Primo loco in memoriam reuocandum, ac summopere annotandum est id, quod alibi fusius declarauimus, aliud esse primas qualitates, & elementa ipsa considerare in suæ naturæ puritate & secundum ipsorum essentias cum abstractione à modo quo extra animam existunt actu, aliud est ea considerare vt actu existentia; non enim *Elementorum & primarum qualitatum duplex consideratio.*

semper habent suam naturalem puritatem, & suas qualitates penitus naturales, imo dubium apud multos est, an detur aliquod elementum purum: sic etiam de humani corporis temperatura dicere Medici solent; nam considerare quidem possunt qualis sit perfecta, & exquisita humana temperatura; sed an hæc in aliquo homine detur, dubitant, imo & asserunt aliqui, eam in nullo reperiri: talis elementorum, & elementarium qualitatum consideratio habetur ab Aristotele in 2. lib. de Ortu & interitu, ad cuius dilucidationem scriptus est à nobis liber de Qualitatibus elementaribus: in libris autem Meteorologicis quum docere Aristoteles velit ea, quæ elementis actu existentibus accidunt, illa considerat, qualia extra animam existunt, ideo dicit aerem superæ regionis calidum esse & siccum ob ignis propinquitatem, inferæ calidum & humidum, mediæ vero frigidum & humidum; multa enim sunt, quæ extrahunt elementa à sua naturali puritate, præsertim duo elementa media maxime vero aerem de quo iuxta hanc considerationem loqui instituimus; versatilis enim est naturæ, & videtur existere etiam sub contrariis qualitatibus, quoniam ad certos vsque terminos potest à sua naturali constitutione recedere, & vergere ad vtrumlibet extremorum substantiali forma seruata, & manente natura aeris; ob id Aristoteles in contextu 54. libri primi Physicorum dixit, comparatione aliorum elementorum conuenientius aerem statui primam rerum materiam, minus autem conuenienter aquam, minime vero ignem; etenim etiam aqua videtur esse ancipitis naturæ, quum possit & frigida esse, & calida, sed magis aer; de aqua enim nemo vnquam dubitauit eam esse naturaliter frigidam, at de aere non ita clarum est: Stoici namque ipsum quoque suapte natura frigidum esse dixerunt; Aristoteles vero rationem sequens, quæ ex primarum qualitatum coniungatione deducitur, aerem naturaliter calidum esse pronunciauit, licet gradum caloris exquisite sibi conuenientem non semper habeat, sed modo maiorem, modo minorem, ita vt quandoque ob magnum recessum à suo naturali calore frigidus etiam soleat appellari. Præterea statuendum est id, quod alias demonstrauimus, omnes elemẽtorum qualitates, qualescunque eas appellemus, siue naturales, siue aduentitias, & extraneas, à Cœlo produci, vel per motum, vel per lumen, vel per priuationem vtriusque, ob situum ac distantiæ diuersitatem; non loquimur autem nunc de elementorum particulis; etenim non negamus aquam ollæ calefieri ab igni, & aerem, qui in camino est ab igni calidum reddi, non à Cœlo; sed de vniuersitatibus elementorum loquimur, ac de magnis earum partibus, quarum discrimen non aliunde sumitur, quam à relatione ad Cœlum, sicuti quum aerem totum in tres regiones partimur, & aerem infimæ regionis in duo hemisphæria, vel etiam in plures terræ plagas, quas variis modis Sol respiciat vt propinquus, vel remotus; hæ namque omnes à Cœlo varias qualitates adipiscuntur, quæ vel sunt singulis elementis exquisite naturales, vel à naturalibus recedentes, idq; modo parum, modo etiam multum, ita vt sint etiam quandoque ita præter naturam alicuius elemẽti, vt sub illis qualitatibus diu seruari nequeāt, vnde multæ elementis mutationes contingunt, vt omnibus manifestum est: harum igitur omnium qualitatum, & affectionum causam actionem cœlestem esse diximus. Tertio loco illud statuimus, quod mirum quidem fortasse videbitur, sed tum ab Aristotele clare asseritur, tum rationi est maxime consentaneum, frigus non habere causam æquiuocam, sed priuatiuam tantum, nam ex priuatione causarum gignentium calorem producitur frigus: de causa quidem vniuoca non negamus à frigido generari frigidum, & à calido calidum; sed dum causam primam & præcipuam quærimus, quæ vocatur æquiuoca, calidum omne producitur à Cœlo per lumen & motum, frigidum vero oritur ex priuatione vtriusque actionis cœlestis; id enim, in quod neutro modo Cœlum agit, manet necessario frigidum: hoc fuit aperte ab Aristotele pronuntiatum in memorato 4. cap. lib. 1. Meteorologicorum, quando dixit elementa frigida esse frigida ex immobilitate; & laudandi quidem in hoc sunt interpretes Aristotelis, qui in sola ipsius authoritate non acquiescentes, de hoc dicto dubitarunt, tanquam rationem quoq; exquirentes, quod quidem illi, qui veri Philosophi esse volunt, in omnibus facere deberent; sed in eo defecere, quod rationem non inuenientes, dictum Aristotelis in eas sententias extorserunt, quia verum & clarum eorum verborum sensum defendere nequiuerunt: nos autem dicimus, illa Aristotelis verba non habere alium sensum, quam illum ipsum, quem habere videntur; de frigore enim elementorum etiam naturali loquens ibi Aristoteles ait ipsum produci à cœlestis motus priuatione, ita vt illa elementa, quæ in orbem à Cœlo non aguntur, frigida maneant, nisi aliquid caloris à radiis astrorum recipiant. Hoc autem non est ita absurdum, vt fortasse videtur, sed consentaneum naturæ huius qualitatis, quæ vocatur frigus: si enim calor & frigus sunt primæ qualitates, non possunt in hoc inferiori mundo habere aliam qualitatem priorem, à qua producantur, sed producuntur, & conseruantur à Cœlo; at Cœlum sua actione non generat nisi calorem, est enim calor qualitas multo nobilior, quæ ad frigus refertur, tanquam habitus ad priuationem: quanquam enim frigus habet naturam positiuam, tamen respectu caloris habet locum priuationis; ideo sicuti calor prouenit ab actione cœlesti, ita à priua-

Omnes elementorum qualitates tribuuntur eis à cœlo.

Frigus non habet causam æquiuocam nisi priuatiuam.

A priuatione actionis cœlestis oritur frigus: quoniam enim nullum est corpus huius inferioris mundi, quod harum duarum qualitatum expers esse possit, calor autem prouenit ab actione cœlesti, necesse est, vt frigidum sit, quicquid cœlesti actione participare non potest; neq; ob id dicimus; frigus consequi ipsam inferiorum corporum naturam, iam enim Aristoteles dixit, totam hanc inferiorem materiam non esse secundum se calidam, vel frigidam actu, sed potestate solum, actu autem talem reddi à motu in B orbem, & ab eius priuatione: quare seclusa actione cœlesti, necesse est, hanc inferiorem materiam nec calidam esse, nec frigidam; sed constituta actione cœlesti, oritur in hoc inferiori mundo necessitas caloris & frigoris, & vtriusq; qualitatis generatio pendet à Cœlo, & habet vtraq; relationem ad Cœlum; illa enim quæ cœlestem actionem recipiunt, calida fiunt; quæ vero non recipiunt, illa manent frigida, quia non esse calidum, est esse frigidum: hæc fuit Aristo- C telis mens in illis verbis, quam sequens Auerroes lib. 2. de Cœlo, comment. 94. dixit, remotio à motu circulari dat quietem, frigiditatem, & grauitatem sicuti propinquitas dat motum, calorem, ac leuitatem: & in Epitome Metaphysica, tract. 4. cap. 13. inquit, elementa ex necessitate sunt producta à magno Oœli motu, quia motus generat calorem, quem insequitur leuitas, priuationem autem motus insequitur oppositum, scilicet frigus, & grauitas: quemadmo- D dum enim in subiecto apto necesse est vt priuatio adueniat, recedente habitu, ita in corporibus inferioribus necesse est, vt vbi non est calor, ibi sit frigus; quia frigus vel est priuatio caloris, vel qualitas necessario insequens priuationem caloris; & quum sit prima qualitas, nullam in his inferioribus priorem habens, non est præter rationem si in hac sola contingat, vt habeat causam priuatiuam, quamuis habeat naturam positiuam: in aliis vero secundis qualitatibus hoc E euenire non potest, quum enim proueniant omnes ex actione harum primarum, necesse est, vt earum quælibet habeat causam positiuam. Habemus etiam aliud Aristoteles testimonium in 1. Meteorolog. cap. de Nube, vbi dicit, vaporem in media aeris regione refrigerari, tum à loco, tum quia calor, à quo elatus est in sublime, ipsum derelinquit, putauit igitur ad frigoris generationem satis esse, si calor recedat: in 2. etiam lib. de Ortu et interitu inquit, per accessum F Solis ad nos generationem fieri; per recessum vero, interitum; atqui Sol non agit nisi calefaciendo, & Solē recedere nil aliud est, quam non agere, & suæ actionis beneficium non conferre; sed etiam absque Aristotelis testimonio experientia, & resmetipsa declarat præsentiam Solis calorē generare, absentiam vero frigus absque vlla alia causa: quare ex priuatione actionis cœlestis producitur in hoc mundo inferiori frigus, sicuti ex ipsa actione calor, ita vt omnis virtus huius mundi inferioris à cœlestibus corporibus regatur, & gubernetur.

Veræ sententiæ de aeris qualitatibus declaratio, & comprobatio.
Cap. VII.

HIs iactis fundamentis, non est difficile declarare omnium regionū aeris qualitates, & earum causas adducere: quamuis enim determinata sit aeris natura, & statutæ eius qualitates, & earum gradus illi perfecte naturales, & talem aerem apta sint cœlestia corpora sua actione producere, & conseruare; attamen ex aliorum elementorum contactu, et ex variis sitibus respectu Cœli, recedunt partes aeris à naturalibus suis qualitatibus intra quosdam terminos, ita vt possit vel diutius, vel breuius aeris natura seruari, vel etiam nequeat seruari, sed in aliud elementum mutetur. Primum quidem certū est, superam aeris regionem calidam reddi à motu; circumagitur enim incessanter à Cœlo, quum nulli montes impediant; sed quia nō tantus ibi fit motus, qnantus in supremo loco, ideo nec tantus calor, sed minor & remissior fit, eumque credere possumus esse aeri naturalem: Aristoteles autem in 4. illo cap. lib. Meteorolog. dicere videtur eum aerem esse siccum, quia simul accipit duo elementa superiora, ignem & aerem, tanquam vnum corpus; adde quod pars quoq; illius aeris sublimior, quæ igni propinqua est, vergit ad ignis naturam, & respectu inferioris aeris sicca appellari potest. Infimæ autem huius nostræ regionis aer absque dubio calidus est, & humidus, vt ibi Aristoteles ait; nam calidus fit à Cœlo tum per motum, tum maxime per lumen à terra refractum, sed à motu debilissimum calorem recipit, à radiis autem validiorem: quod enim motus Cœli ad terram vsque perueniat, negare minime possumus; experientia namque hoc docet in Oceani nauigatione, quæ longe celerior fit ab orientali parte ad occidentalem, quam ab occidentali ad orientalem, quod indicio est aquam Oceani participare motu in orbem, & circumagi; quare & aer omnis circumuoluitur, sed ita tardo motu, vt parum caloris in eo generari possit; calorem enim generat non omnis motus, sed qui validus & velox sit; hic autem tardus est, tum propter magnam à Cœlo distantiam, & minorem circuitum, tum etiam propter montes, qui si eum non omnino prohibent circumferri, saltem retardant, nec sinunt motum esse velocem: ideo quando Aristoteles asserit, motum circularem ad hanc aeris partem non peruenire, non absolute hoc negat, sed solum negat de motu valido & apto ad gignendum notabilem calorem; tali namque motu fertur sola supera aeris pars, quæ ob id est valde calida; media vero & infima debilem

Prima regio qualis sit.

Infima regio qualis sit.

Motus Cœli ad terram vsq; penetrat.

motum habent, à quo nos nisi debilissimum calorem adipiscuntur: testatur autem hoc Aristotel. in 1 Meteorog. in initio capitis de Nube, vbi dicit, terram calefieri tũ à radiis, tum ab ea, quæ desuper est, caliditate; necesse enim est, vt aer mediæ, & infimæ regionis ex contactu infimi aeris calidi, & moti recipiat aliquid & caloris & motus: sed nisi alium hic aer noster calorem haberet, frigidus admodum esset, calidus autem valde redditur à radiis astrorum, præcipue vero Solis, à terra refractis, vt experientia declarat: quando enim radii vehementer agunt, magnum sentimus calorem, vt æstiuo tempore, hyeme autem longe minorem, & quandoque etiam frigidissimum aerem hunc iudicamus, quoniam tunc à radiis quoque debiliter calefit: ideo infima hæc regio non vbique est æque calida, neque omnibus temporibus, sed modo magis, modo minus, pro temporum ac locorum diuersitate, qua fit, vt radii vel validius, vel debilius terram percutiant: est præterea humidus, tum secundum propriam naturam, quum sit aer, tum quia defert continue vapores humidos, qui ab aqua & à terra madefacta exhalantur; ab his autem non fit aer humidior, quam secundum se esset, quippe quum suapte natura sit humidissimus, sed humidior fit respectu nostri, quoniam habens vapores aqueos aptior est ad humectandum: nam experientia docet, humiditatem aqueam magis humectare, quam humiditatem aeream, nec tamen aqua est humidior aere, sed id fit propter aquæ crassitiem, quæ facit, vt magis hæreat corporibus, proinde magis humectet. Media vero regio frigida est, & humida, non tamen extreme frigida, sed respectu naturæ aeris, quæ maiorem calorem postularet; illa enim regio aliquid habet caloris, sed parum, neque est penitus frigida, quia corpus illud non posset esse frigidissimum & esse aer; testatur autem eius raritas, ac leuitas ipsum esse calidum, quia omne rarum est calidum; & omne leue est calidum; sed frigidus vocatur comparatione superioris, & inferioris aeris, qui sunt calidiores. Prouenit autem ei & calor, & defectus maioris caloris, vnde frigidus vocatur à Cœlo; quoniam, vt antea dicebamus, omnis calor, & omne frigus in elementis à Cœlo prouenit; calorem quidem aliquem adipiscitur à contactu superioris aeris calidi, & à motu aliquo, debili tamen, quo participat: adde, quod transeunt etiam assidue per illam regionẽ exhalationes calidæ, superam regionem petentes, à quo transitu illa pars aliquid caloris recipit. Defectum vero maioris caloris habet ex defectu duarũ causarum facientium calorem: neq; enim ad illam partem perueniunt radii à terra repercussi, neq; ita à Cœlo circũfertur, vt superus aer: quamuis igitur aeris natura sit calida, seruatur tamen in elementis naturalis calor à Cœlo, proinde vbi

Media regio qualis.

A aer actionem cœlestem nõ recipit, videlicet nec motum in orbem, nec lumen repercussum, necesse est vt calor naturalis deficiat, & ille aer sit minus calidus, quam aeris natura exquisite perfecta requirat; adeo vt vel diu possit aer seruari sub illa qualitate, si concedamus eam esse intra terminos latitudinis naturalis; vel saltem aliquandiu, si sit extra terminos, nil enim ex hoc sequitur absurdi; sed sicuti aqua feruens seruatur aliquandiu aqua, tametsi præter suam naturam affecta; ita aer quoq; sub nimio frigore

B seruari aliquandiu potest, antequam intereat. Ex his colligere possumus, mediam illam regionẽ esse idoneam causam generationis nubium, & pluuiæ: quamuis enim ratione motus debiliorem habeat calorem aer infimus, quam aer medius, tamen adiectis radiis aer infimus fit aere medio longe calidior: quando igitur vapor calidus & humidus ex aqua calefacta genitus in sublime fertur, fouetur primum, & conseruatur

C à calore radiorum in hac infima aeris regione, ideo seruatur leuis, & ascendit, donec radiorum repercussio, et ascensus ipsum comitatur; sed quando ad mediam regionem peruenit, deseritur à calore radiorum, & incipit à loco refrigerari, transit enim à calidiore ad minus calidum locum, qui respectu calidioris est instar frigidi, & præstat operam frigidi, itaq; condensatur vapor, & in nubem vertitur, & iterum in aquam, & deorsum fertur. Notandum autem summopere

D est, non à solo illius loci frigore aquam ex vapore generari: aer enim ille est minus frigidus, quã aqua, quum sit actu aer, quare non potest agere vltra proprias vires, & aquam generare, sicut antea dubitando dicebamus; sed vapor calidior sumit principium refrigerationis atque densationis à loco frigidiore, & incipit tendere ad suam pristinam aquæ naturam; quare incipit vti viribus propriis, & propria natura adiuuante redire in aquam; fuit enim aqua, quæ postea

E à calore fuit aliquantum distracta à sua natura, & in vaporem conuersa; ideo quando vapor accipit primum mutationis impetum à loco frigidiore, & refrigeratus condensatur, roboraturque in natura propria, confert etiam proprias vires, & transit iterum in aquam; hinc autem fit, vt in aquam mutatus, frigidiorem adhuc reddat locum illum, quemadmodum etiam vinum generosum in ventriculo est prius actu frigidum, & accipit à ventriculo calorem, postea

F vero propriis viribus vtens, fit calidior ventriculo: & retribuit ipsi maiorem calorem, quam ab eo acceperit: vnde colligimus, aliquam etiam esse causam positiuam frigoris mediæ regionis, non tamen primariam, sed secundariam; quũ enim locus ille primum fit frigidus ex priuatione duarum causarum facientium calorem, ob idq; aquam ex vapore generet, fit etiam frigidior ab aqua in eo genita: quod quidem nos in hoc quoq; infimo aere experimur; nam post

casum

casum pluuiæ, vel grandinis sentimus aerem, A per quem transiuit, refrigeratum.

Dictæ sententiæ confirmatio per omnium difficultatum solutionem, & per experientiam. Cap. VIII.

HÆc, quam declarauimus, sententia ex eo maxime cōfirmatur, quod per eam omnes, quas antea tetigimus, difficultates soluuntur; id enim, quod potissimum omnes conturbabat, e- B rat, quomodo ille aer possit esse frigidissimus, & perpetuo durare in illa affectione sibi violenta, ac præter naturam: nos autem dicimus, non esse locum illum extreme frigidum, sed aliquid habere caloris, esse autem frigidum inferioris aeris comparatione, eamque esse idoneam causam generationis nubium, & pluuiæ; num autem ille debilis calor contineatur intra terminos latitudinis caloris aeri naturalis, non est C facile iudicare, sed vtcunque dicamus, nihil absurdi sequitur: si enim prædictis terminis contineri statuatur, non est dubitandum, quomodo cum illo debili calore possit aer durare, quum sit naturalis; videmus enim hominem quoque diu viuere, licet non habeat humanam temperaturam exquisite perfectam, & naturalem, satis namque est, si sit intra terminos latitudinis naturalis, quamvis recedens ab exquisite perfecta: si vero dicamus calorem illum adeo debilem D esse, vt terminis caloris aeri naturalis non concludatur, concedimus illam qualitatem esse aeri præter naturam, & aerem illum frigidiorem esse, quam aeris natura patiatur, proinde sub illa qualitate seruari diu non posse, & post tempus aliquod densari, & in aquam conuerti: quod enim dicimus de eius perpetuo frigore, non ad aerem illum tanquam ad subiectum idem numero, sed potius ad locum est referendum, inest enim perpetuum frigus illi loco, sed non eidem E aeri numero, siquidem interit aliquando, & in aquam vertitur, & ad eundem locum alius aer succedit, à supera, vel ab infera parte, ne detur vacuum, isque alius aer similiter ab illius loci frigore in aquam mutatur: inesse autem frigus illi loco dicimus, non quidem illi spatio, quod absque contento corpore nihil est, sed corpori spatium illud occupanti: nam ob talem situm, respectumque ad Cœlum, necesse est, vt quodcunque corpus locum illum occupet, ita afficia- F tur; itaque si idem numero aer perpetuo locum illum adimplere perseueraret, dubium vtique maximum esset, quomodo id, quod est præter naturam, possit esse perpetuum; sed quum non idem sibi semper existat aer, sed alius, & alius, & ab illius loci natura patiatur, atq; mutetur, hoc est, à Cœlo, dum locum illum occupat, nulla possumus vrgeri difficultate. Illud quoque dubium solutum iam est, quomodo ille aer possit vaporem mutare in aquam, & agere vltra proprias vires: dat enim vapori primum mutationis impetum, quippe qui frigidior est, sed postea vapor vtitur etiam propriis viribus; & quum omnis calor in elementis à cœlesti actione conseruetur, is autem locus non sit aptus ad tantum calorem conseruandum, quantus aeri conueniens est, necesse est, vt tandem vapor ille in aquam vertatur, quum in aerem verti minime possit. Illud quoque, quod dubium & incredibile videbatur, effectum positiuum habere causam priuatiuam, diximus in frigore & possibile, & necessarium fuisse; & huius rationem adduximus, quam repetere operæpretium non est. possumus autem etiam per experientiam id, quod diximus, comprobare. *Experientia.* mihi enim cōtigit, id quod etiam aliis pluribus contigisse audiui, vt ascenderem ad summitatem vsque montis Veneris, qui omnium in Patauino agro altissimus est, ibi per totum diem habui aerem serenissimum, sed infra circiter medium montis videbam nubes, quæ me visione vallium prohibebant, vesperi autem postquam de illo mōte descendi, inueni factam eo die in infera parte magnam pluuiam, quum in montis cacumine nihil pluisset; ex eo intellexi me transisse per mediam aeris regionem, in qua est facta pluuia, nec tamen eam sensi frigidissimam imo vt vix aliquam animaduerti differentiam frigidioris & calidioris aeris: nam æstiuum tempus erat, & pro æstiuo tempore eram vestitus, nec tamen tantum frigoris, quod me læderet, ex eo loco percepi; pars igitur ille non est absolute frigida, sed solum comparatione inferi aeris calidioris. Magnum quoque veritatis testimonium præbent stillationes aquarum: videmus enim è rosis in stillicidio existentibus, supposito igne vaporem eleuari, & in operculum stillicidii incidentem condensari, & in aquam mutari; attamen si operculum illud manu tangamus, valde calidum est, & quandoque ita calidum, vt manu tangentes tolerare calorem illum nequeamus; qui enim fieri potest, vt quum sit calidum, mutet vaporem in aquam, si facere id non potest, nisi refrigerando? dicēdum igitur est operculum illud, licet calidum, frigidi tamen operam præstare respectu vaporis ascendentis calidioris ob suppositum ignem; a re igitur calida potest per condensationem aqua generari, quia dum agit vt minus calida, agit vt frigida; quare non est necessarium, vt aer mediæ regionis, si debeat vaporem in aquam mutare, sit frigidissimus, sed satis est si sit minus calidus, quam inferus aer, & quā vapor, qui per inferum aerem elatus, ad mediam regionem perducitur.

Quod aliorū opiniones aliqua ex parte veræ sint, & aliqua ex parte falsæ. Cap. IX.

ILlud quoque hanc sententiam confirmat, quod aliæ, quas antea memorauimus, si cum

hac conferantur, aliquid videntur habere veritatis, ita vt cæteri omnes huius sententiæ nostræ veritatem consiteri videantur. Primum quidem illi, qui dixere mediam regionem esse frigidam, quoniam vtraque causa calorem faciente destituitur, omnium verissimam sententiam protulerunt, sed eam non declarantes, nec rationem vllam afferentes, cur effectus hic positiuus causam habeat tantummodo priuatiuam, dubiam maxime hanc rem reliquerunt; nihil etiam de mediæ regionis calore dixerunt, ita vt extreme frigidam esse videantur existimasse: nos vero aliquem esse illius partis calorem ostendimus, debilem tamen, & tum ipsius caloris, tum debilitatis, quæ frigoris nomine significari solet, causam adduximus; eamq; omnino in Cœlum retulimus. Alii vero, qui illius frigoris causam dixerunt esse vapores refrigeratos, & aquam ex iis genitam, verum quidem dixere, sed primariã causam prætermittentes solam secundariam attulerunt: prius enim quam à pluuia genita locus ille refrigeretur, frigidus est ex defectu illarum duarum causarum, & prius vaporem refrigerat, quam à vapore refrigeretur. Opinio autem aliorum de antiperistasi falsa quidem absolute est, quoniã ea concessa nullus calor ab igni, & ab aere supero ad nos perueniret, cuius contrarium Arist. pronunciauit: præterea secundum istos maximum esset illius regionis frigus, & ibi posset grando generari, quod negauit Arist. dicens eam gigni in infera regione per antiperistasin, non in media; quare in media antiperistasin fieri nõ putauit: videntur tamen isti modo quodam veritatem significasse, & similitudine quadam decepti nomẽ antiperistasis vsurpasse; nam frigidam esse partem illam constituunt, hoc est, & supero & infero aere minus calidam, proinde comparatione illorum frigidam; hoc autem dicere, est eam dicere destitutam, tum motu in orbem, à quo pars supera calefit, tum radiis à terra refractis, à quibus pars infima calida redditur; quandam igitur relationem aeris medii ad superum & ad inferum cognouerunt, quam minus recte antiperistasin appellarunt, quum potius comparationem appellare debuerint; reuera enim medius aer comparatione aliorum est frigidus, non antiperistasi. Tandem ad rectum sensum trahi potest sententia Alberti: nam si intelligit in aere medio esse duas distinctas qualitates, calorem naturalem manantem à natura aeris, & frigus aduentitium proueniens à defectu causarum calorem facientium, reiiciendam esse eius sententiam arbitramur, quia calor & frigus non possunt simul existere in eodem subiecto vt duæ distinctæ qualitates; quemadmodum etiamsi & in supero, & in infero aere dicat esse duos calores numero distinctos, vnum naturalem, alterum accidentalem, falsum dicit, quia duo accidentia eiusdem speciei numero distincta non possunt simul esse in eodem subiecto, & omnis calor, atque omne frigus in vniuersitatibus elementorum atque in magnis eorum partibus prouenit à Cœlo, nec per id stat, quin dicantur esse elementis qualitates naturales. At si intelligat in aere medio vnam tãtum esse qualitatem, quæ quum absolute sit calor aliquis, dicatur tamen frigus comparatione superi & inferi aeris, proinde eadem sit qualitas re, quæ sola ratione distinguatur, vera est eius sententia, quemadmodum etiam admitti potest id, quod de supero, ac de infero aere dicit, si intelligat aerem habere vnum tantummodo calorem numero, eumque à Cœlo accipere, qui tamen ratione alicuius gradus dicatur aeri naturalis, id est, exquisite conueniens naturæ aeris: at secundum aliquem gradum excedat terminos perfecte naturales, ita vt sit idem numero calor, duo autem dicantur secundum rationem; in hoc enim solo sensu vera est Alberti sententia: num autem ipse ita senserit, dubium est, idque ego asseuerare non audeo, sed aliis eius verba perpendentibus considerandum relinquo.

(Margin: 1. Sententia. — 2. Sententia. — 3. Sententia. — 4. Sententia.)

IACOBI ZABARELLAE PATAVINI, LIBER

DE CALORE COELESTI.

Astra non ideo calefacere, quod ignea sint. Cap. I.

COElestia corpora in hoc mundo inferiore calorem producere ita manifestum est, vt nulla probatione indigere videatur: de modo autem & ratione ambigitur. Non defuere prisci Philosophi, qui nimium sensui tribuentes dixerint, astra calefacere, quia sint ignea quam sententiam sequutus postea est Ioann. Grammat. qui hac in re Arist. deserere, atque oppugnare ausus est, vt legere possumus in eius Commentariis in 1. Meteorol. Aduersus hanc opinionem non est quod dispu-

disputare in præsentia velimus; satis enim ab Aristotele explosa est tum in 1. lib. de Cœlo, dum ostendit Cœlum non esse naturæ elementaris, sed corpus quintum nulli interitui, nullique alterationi obnoxium; tum in 1. Meteorolog. vbi aliis quibusdam argumentis ad eam reprobandam vsus est. Dimissà igitur naturæ cœlestium corporum consideratione, quæ à nostro præsenti instituto aliena est, siquidem de solo calore à cœlestibus producto, dicendum nobis proposuimus, signis quibusdam manifestissimis contenti erimus, quibus ostenditur, non ideo astra calefacere, quod ignea sint. Primum quidem si Sol esset igneus, & hac ratione calefaceret, non minus in hyeme calefaceret, quam in æstate, quia propter Cœli rotunditatem Sol in omnibus Cœli partibus æque distat à nobis; quare siue sublimior incedat, vt in æstate, siue humilior, vt in hyeme, eundem facere calorem deberet: quoniam, vt in hoc igni nostro experimur, eadem eiusdem ignis distantia eundē calorem facit, resque ita est manifesta, vt omni dubio careat: quod si in radiorum repercussionem productionem caloris referamus, clara est huius temporum discriminis ratio, vt mox ostendemus: adde quod si Sol esset igneus, deberet Astrologorum opinione magis calefacere in hyeme, quam in æstate, quia in hyeme propinquior nobis est, quum sit in perigæo, in æstate autem remotior, quum sit in apogæo, quam vocant augen. Præterea si Sol esset igneus, ideoque calefaceret, media aeris regio, tanquam illi propinquior, magis calefieret, quam hæc infima, quæ remotior est; quare nulla afferri ratio posset generationis nubium in media regione: oportet enim vaporem ascendendo transire de aere calido in frigidum, si debeat condensari, & in nubem verti, nec vlla fieret densatio, si à frigidiore ad calidiorem transiret. Sumitur etiam ratio validissima ab experientia, quia videmus radios Solis transeuntes per ampullam accendere stuppam in altera parte positam; cuius rei nulla ratio secundum eam opinionem adduci potest, & cur sine ampulla stuppam non accendunt? nam si Sol esset igneus, deberet etiam magis calefacere, nullo interposito corpore, à quo aliquod fieri calefactioni impedimentum necesse est, vt in igni nostro experimur; nam per interpositum vitrum transit quidem ad nos lumen ignis, at non transit calor: sed si Solem dicamus calefacere per lumen, ratio manifesta est, quoniam in ampulla, & in vitro cauo multi radii congrediuntur, & fiunt vnus radius; ideo qui dispersi debiliorem vim habebant, ii coniuncti & vniti magnam adipiscūtur, & accendunt propinquum aerem, & per illum etiam stuppam. Ex his & aliis eiusmodi præter argumenta quæ ab Aristotele afferuntur, manifestissimè ostenditur astra non esse ignea, nec formaliter calida, sed virtute tantummodo, calida quia sunt apta producere in aliis calorem: quomodo ergo producant, quum calida non sint, id nobis in præsentia considerandum proponitur.

Sententia Aristotelis, quomodo Cœlum per motum calefaciat.
Cap. II.

SI Aristotelem legamus, tū in contex. 42. lib. 2. de Cœlo, tum passim in 1. Meteorol. duo ab eo ponuntur modi, quibus cœlestia corpora calefaciunt hæc inferiora; vnus per motum, alter verò per lumen, & radios; quem vtrumque declaraturi ordiemur à motu. Declarans Aristoteles in memorato loco rationem, cur à Cœli motu in his inferioribus calor generetur, eam totam in Solis corpus referre videtur: inquit enim corpus solidum disgregare suo motu, & accendere aerem, si duabus conditionibus præditum sit; vna, vt sit prope ipsum aerem; altera, vt celerrime moueatur: nam si remotum sit, non potest aerem à se longe distantem calefacere; si vero sit propinquum, & tarde moueatur, similiter non calefacit: oportet igitur vt & propinquum sit, & velocissime moueatur: has duas conditiones coniunctim acceptas solum Solem inter omnia astra obtinere, inquit Aristoteles: nam Luna proxima quidem est inferiori mundo, sed tarde mouetur, quia paruum circuitum facit; cætera vero astra celerrime quidem mouentur, quum magnum ambitum, magnumq; spatium eodem tempore peragant, quo Luna paruum; at nimium distant à corporibus inferioribus; sed sol vtrisque conditionibus sufficienter est præditus, satis enim propinquus est inferiori mundo, & satis veloci motu circumfertur: putat autem Arist. orbem Solis esse ordine secundum, & statim supra Lunam collocatum, ita vt supra Solem sit Mercurius, & supra Mercurium quarto loco Venus, deinde Mars & Iuppiter, & Saturnus; sed Astronomi certis obseruationibus inuenere Solem, non secundo loco, sed quarto esse positum, nempe supra Lunam, & Mercurium, & Venerem: attamen Aristoteles, sua illa opinione constituta, quod Sol sit statim locatus supra Lunā, ex hoc eius positu probat Solem esse sufficientem causam caloris in hoc inferiori mundo per motum, quum & satis illi propinquus sit, & satis velociter moueatur, quæ ambæ simul iunctæ conditiones nulli astro præter Solem competunt: facere autem videtur Aristot. in prædicto loco talem syllogismum; motus velocissimus solidi corporis per aerem factus disgregat, & accendit ipsum; Sol autem est corpus solidum, & satis propinquum aeri, & celerrime mouetur; ergo disgregat & accendit aerem, & ita calorem generat suo motu. Huius ratiocinationis vtraq; propositio magnis difficultatibus vrgetur, ideo vtramq; separatim nos considerare oportet.

Sententia Aristotelis de loco Solis.

Quomodo motus generet calorem.

Cap. III.

QVod ad maiorem propositionem attinet, eius veritas omni dubio caret; experientia namque docet, motum celerem generare calorem, & Aristoteles hoc tanquam manifestum pronunciauit; tum in contex. 42. lib. 2. de Cœlo, tum in cap. 4. lib. 1. Meteorol. Sed ratio non ita manifesta est, & de hac inter Philosophos non parua est controuersia: alii namq; dicunt hoc competere motui absolute, quatenus est motus: alii vero non quatenus est motus sed quatenus est localis motus: vtriq; tamen decipiuntur, quia facere calorem neq; motus absolute sumpti, neq; localis motus naturam consequitur; si enim per se id competeret motui, vel per se locali motui, oporteret per regulam logicã omni motui cõpetere, vel omni locali, quod tamen falsum est; nõ omnis.n. motus, neque omnis motus localis calorẽ generat: nam si quid tardo motu feratur, nullũ generat calorẽ, præterea nisi solidũ, ac durum sit, etiã si velociter moueatur, non facit calorem, sicut experientia declarat, & vt asserit Aristot. in memoratis locis. Propterea rectius alii sentiunt, qui dicũt motum facere calorem, non per se, sed per accidens, hoc est, non primario, & quatenus est motus, sed per aliud, & secundario; tunc enim calorem facit, quando rarefacit, extenuat, & atterit partes aeris, vt ibi Arist. ait; quocirca motus per rarefactionem, & attritionem generat calorẽ, hoc est, per illas conditiones, per quas extenuat, & atterit, quum enim non detur corpus rarius aere, nisi ignis, necesse est, quando aer à vehementi motu cõteritur, & rarior fit, vt transeat in naturam ignis. Sed difficultas hinc magna oritur, quam alii non considerarunt: ex his enim colligi videtur, attritionem esse caloris immediatam causam: quia si motus nõ per se, sed per attritionem calefacit, attritio igitur per se caloris est causa, hoc tamen non videtur dicendum, quoniam è contrario videmus motum esse causam tenuitatis, & raritatis; agens enim calor in aquam, extenuat ipsam, & in vaporem conuertit; atqui nõ potest calor esse causa attenuationis, nisi effectrix: sic etiam si attenuatio sit causa caloris, non potest esse nisi effectrix; ergo duæ res erunt sibi mutuo causæ in eodem genere causæ, quod nullo modo dicendum est. Dubium hoc non leue est, nec tamẽ ab aliquo fuit animaduersum, licet quotidie experiamur, calorem & raritatem se mutuo consequi; nam omne extenuatum fit calidum, vel, si erat calidum, fit calidius, & è contrario id, quod calefit, rarius ac tenuius euadit: quare hæ duæ qualitates se mutuo producere videntur. In hac difficultate ego dicendum puto, calori, tanquam primæ qualitati, principem esse locum tribuendum, proinde ipsum esse effectricẽ causam raritatis, ac tenuitatis, sed non raritatem esse causam caloris; credendum enim est, primam qualitatem esse causam secũdæ, nõ secundam primæ, quod possumus etiam argumento à contrariis desumpto comprobare: sic enim calidum ad raritatem se habet, vt frigidum ad densitatem: contrariarum enim causarum contrarios oportet esse effectus, sed frigidum densitatis est causa, non densitas est causa frigoris; similiter igitur non est raritas causa caloris, sed calor causa raritatis. Ad argumentum autem adductum in contrarium, quo ostendi videbatur raritatem esse caloris causam, propterea quod motus non per se calefacit, sed per rarefactionem; dico calorem, & raritatem se mutuo consequi, vt causam & effectum reciprocabiles, dum considerantur in simplicibus, de his enim loquimur, non de mistis, quorum alia est ratio, ob contrariorum elementorum concursum; igitur vbi causa & effectus reciprocantur, quemadmodum posita causa ponitur effectus, ita & effectu posito ponitur causa, nec propterea fit, vt effectus sit causa suæ causæ, sed est præparatio ad eam in subiecto recipiendam: quando enim agens vult formam aliquam substantialem introducere, prius materiam præparat accidentibus conuenientibus formæ introducendæ, & his receptis, aduenit forma, nec ob id sunt causæ formæ, sed potius effectus illam consequentes: quoniam igitur in elementis raritas est effectus caloris, calor enim extenuat, & rarefacit, est etiam materiæ præparatio ad calorem introducendum, sicut etiam calor est præparatio materiæ ad recipiendam formam elementi calidi, neq; ob id est causa formæ: quando igitur dicebamus, motum facere calorem per rarefactionem, non intelligebamus raritatem, ac tenuitatem esse caloris proximam causam, sed potius effectum & præparationem ad calorem recipiẽdum: causæ autem caloris sunt illæ conditiones, quæ adiunctæ motui faciunt vt motus atterat, nempe soliditas mobilis, ac velocitas motus, & si quæ aliæ sunt, quæ faciunt vt motus rarefaciat, & atterat; non enim solus motus attenuat, sed motus cum statutis quibusdam conditionibus, sicuti dictum est. Illud præterea hac in re est annotandum, prædictas conditiones, quas requiri diximus, vt à motu calor producatur, non sufficere, nisi in illo quoque corpore, per quod fit motus, & in quo calor est generandus, sit aptitudo ad calorem à motu recipiendum; etenim agens non agit, nisi in patiente ad recipiendum idoneo: corpus igitur, per quod fit motus, oportet esse tenue, & rarum, & naturaliter calidum; quia si densum sit, impedit mobile, ne velociter moueatur, eique ita resistit, vt nequeat motus tantam habere velocitatem, quãnta ad atterẽdum corpus illud requiritur; si enim sagitta ab arcu emittatur per aquã, non calefit aqua, nec plumbeus mucro liquescit; igitur

Aliorum opiniones.

Confutatio.

Opinio vera.

Dubium

Solutio.

igitur elemento calido, ac raro auget motus calorem, & raritatem, at elemento frigido, ac denso nō potest calorem largiri, sed agente validiore opus est ad mutandam substantiam illius elementi frigidi in elementum calidum, vt igneo calore alterante aquam, & mutāte in vaporem; quia motus non potest solus facere hanc mutationem: hinc rationem colligimus, cur Aristoteles in prædictis locis solum aerem nominauit, in quo factus motus generare calorem possit: inquit enim atteri aerem à motu veloci corporis solidi, & ita accendi; in aliis vero densioribus elementis id ob rationem prædictam fieri nō potest; ignem autem nō nominauit, quia nihil dari potest rarius, aut calidius igni, proinde motus rapidissimus potest quidem igni conseruare calorem, & raritatem, sed calidiorē aut rariorem facere non potest; idcirco totum elementū ignis à motu Cœli conseruari asserimus, quod sine illo motu non conseruaretur: sed quia non est ita manifesta caloris conseruatio in habente summum calorē, vt est generatio summi caloris in non habente summum, ideo Aristoteles tacuit ignem, & solum aerem nominauit in declarando quomodo a motu calor generetur; nos vero inde colligere debemus, idem efficere motum etiam in igni, quia licet calorem ei dare maiorem non possit, generare tamen calorem dicitur, dum continue ipsum conseruat. Per hæc soluitur dubium de aqua fluminis velocissime fluente, quæ tamen ex eo motu non fit calida, imo aqua stagnante, & quiescente frigidior est: solutio enim est, quod aqua est corpus naturâ frigidum, ac densum, quare non potest à motu calorem recipere; non est etiam tanta illius motus velocitas, vt atterere propinquum aerem possit, neque ipsum aquæ corpus durum, ac solidum est, quale ad atterēdum aerem esse oporteret: & quamuis motus ille dicatur velocissimus respectu aquæ, quæ est minus agitabilis, quam aer, tamen respectu aeris est motus tardus, ideo potius contingit, vt propinquus aer à contactu aquæ frigescat, quam ab eius motu calefiat: quod vero quiescens aqua fit calidior, quam mota, id non fit propter quietem; quies enim ad calorem gnerandum apta per se non est, sed quia firmius recipit actionem agentis calefacientis, scilicet percussionem radiorū Solis, & tangit aerem calidum contiguum, quam aqua fluens; hæc enim dum fluit, non expectat actionem aeris agentis, quiescens vero eam expectat, & magis recipit. Non est autem quod de animali dubitemus, quomodo calefiat ex motu, non tamen per attritionem; nos enim in præsentia non de viuentibus, sed de inanimatis loquimur, nempe de motu veloci corporis solidi per aerem facto, & de hoc solo Aristot. loquitur in prædictis locis vt legentibus manifestum est: animal vero alia ratione calefit ex motu; quum enim omnis actio in animali per spiritus

A absoluatur, ambulante animali transeunt spiritus ab internis partibus ad externas, ideo ex magno spirituū concursu externæ animalis partes incalescunt, sed non per attenuationem, per hanc enim in solo aere fit calor ex motu veloci corporis solidi, vt dictum est. Possumus autem ex his, quæ diximus, sumere interpretationem illius propositionis Auerrois in comment. 42. lib. 2. de Cœlo. Motus est perfectio calidi quatenus est calidum; est enim vera non formaliter, B sed causaliter, motus enim non est actus, & forma caloris, sed est productiuus, & conseruatiuus caloris; inquit autem, quatenus est calidum, quoniam ea est caloris elementaris natura, vt à motu pendeat, & conseruetur, tanquam à causa prima, vt Aristoteles significauit libro primo Meteorologicorum, capite quarto, quando dixit elementa calida habere calorem à motu, frigida vero ex immobilitate esse frigida; ideo ignis sua natura calidus superum locum C petit, vt ibi à Cœlo circumuoluatur: notare autem in iis verbis debemus, Auerroem non dicere, quatenus motus, sed dicere, quatenus calidum, quia de motu falsum dixisset: quum enim non omnis motus faciat calorem, ideo nō quatenus motus, sed quatenus iis conditionib. præditus, quibus attritionem aeris faciat: sed calori per se competit generari & conseruari à motu. plurium enim rerum inter se comparatarum ea est cōditio, vt huius ad illam respectus sit essen- D tialis, illius vero ad hanc accidentalis, quemadmodum in libris Logicis diximus.

Motus est perfectio calidi.

In 2. lib. de Pro. pos. necess.

Dubitatio contra Aristotelem de modo, quo Cœlum calefacit per motum, & prior solutio Alexandri, & eius reprobatio. Cap. IV.

E PEr hæc maior propositio satis, vt arbitror, declarata est; in minore autem longe maior difficultas inest, eaq; tanta est, vt vix Aristoteles defendi posse videatur; dixit enim solum corpus Solis esse sufficientem causam generationis caloris in hoc mundo inferiore, quia satis propinquum est, & satis velociter mouetur. Sed hoc difficultate manifesta, & ardua vrgetur, quia motus solidi corporis tūc tantum atterit, quando non modo prope est, sed etiam tangit: omnis enim actio naturalis per contactum fit, vt ipse F Aristoteles docuit in 7. lib. Physicæ auscultationis, & in 1. de Ortu & interitu; Sol autem non tangit inferiorem mundum, quia secundum Aristotelem est interposita saltem sphæra Lunæ, at secundum Astronomos intersunt etiam orbes Veneris, & Mercurii; quomodo igitur Sol mundum inferiorem calefacere potest per attritionem, si ipsum non tangit? posset quidem per orbem Lunæ calefacere inferiora, si prius ipsum Lunæ orbem calefaceret, quemadmodum ignis

Argumētum contra Arist.

noster per aerem medium in corporibus nostris calorem producit; at orbis Lunæ nullius caloris est capax, nec vlla pars cœlestis corporis calefieri, aut refrigerari potest; nulla igitur ratione videntur hæc inferiora corpora posse à corpore Solis calefieri per attritionem. Videns hanc difficultatem Alexander, nisus est tueri Aristotelem; & duas responsiones attulit. *Prior solutio Alexandri.* Vna est, non inconuenit dari in natura aliquod agens, quod agat in extremum, quum illud non tangat, neque agat in medium, idque exemplo satis noto confirmat: piscis enim vocatus torpedo stupefacit manum piscatoris, dum adhuc retibus inclusus est, nec manum piscatoris tangit, nec agit in rete medium, certum enim est, rete non stupefieri, neque esse capax stuporis; sic igitur etiam Sol per orbem Lunæ medium calefacit inferiorem mundum, licet neq; ipsum tangat, neque orbem Lunæ calefaciat. *Confutatio.* Hæc Alexandri solutio ab omnibus reprobatur, præsertim à Ioanne Grammatico in capite quarto libri primi Meteorolog. & ab Auerroe in commentatio 42. libri secundi de Cœlo, nam aduersatur Aristot. in memoratis locis, qui voluit non posse agens naturale agere in extremum, quin prius agat in medium, propterea quod necesse est omnem actionem naturalem fieri per contactum. Ad illud autem quod de torpedine dicitur, inquiunt falsum esse id, quod Alexander ait, torpedinem in rete medium non agere; siquidem necesse est inprimi in rete aliquam affectionem, quæ postea piscatoris manum stupefaciat; eaque an sit stupefactio, an aliquid aliud, non est curandum; satis enim est si aliqua affectio retibus imprimatur, à qua stupefiat manus piscatoris; est enim fortasse refrigeratio vehemens, à qua retibus impressa, stupor in manu piscatoris generatur. Præterea (inquit Ioannes Grammaticus) quis asseuerare potest, non imprimi in rete eandem affectionem, nempe stuporem? dicere namque retia carere sensu non est idoneam rationem adducere; similiter enim dicere possemus, arbores in hyeme non refrigerari, quia non sentiunt.

Altera Alexandri solutio, & eius impugnatio. Cap. V.

Secunda solutio Alexandri. HÆc Alexander considerans, ad secundam solutionem confugit, & concedens esse irrefragabiliter veram illam Aristotelis propositionem, agens naturale non potest agere; nisi tangat, proindè non agit in extremum, quin agat in medium, dixit nō esse saltem necessarium vt in medium inprimat eandem affectionem, quam inprimit in extremum, sed satis esse si vel eandem inprimat, vel aliquam aliam; Sol igitur potest in mundo inferiore calorem producere per orbem Lunæ medium, in quo si calorem nō producit, saltem producit aliquid aliud,

A producit enim motum; quare dicere possumus, Solem in orbe Lunæ efficere motum, & per illum producere in inferioribus calorē. Sed neq; hæc solutio admitti potest. Primum quidem possumus negare Lunam moueri à Sole, nam si de proprio eius motu loquamur, mouetur Luna non à Sole, sed à motore proprio; quod ex eo etiam patet, quia Luna est velocior Sole: si vero diurnum motum spectemus, Luna nōn mouetur à Sole, sed omnes orbes mouentur à primo B mobili, seu potius ab vno motore primi mobilis, à quo totus cœlestis globus tanquam animal quoddam magnum agitur ab ortu ad occasum: adde quod Aristoteles in loco prædicto, quando dicit calefieri à Sole mundum inferiorem, non intelligit à tota sphæra, sed à sola stella Solis, hanc enim inquit esse corpus solidū, quod per attritionem calefacit; Solis aūt stella, quem motum in Lunæ orbem inprimat, ne imaginari quidem possumus. Præterea quando dicimus C agens in extremum agere etiam in medium vel eandem affectionem, vel aliam, non possumus intelligere in medio produci affectionem, nisi talem, quæ sit tanquam agens proximum, à quo producatur affectio in extremo, quemadmodum de torpedine diximus; patet enim affici rete tali affectione, quæ per contactum stupefacere possit manum piscatoris: siue enim nota illa affectio sit, siue ignota, certum est eam talem esse oportere, alioquin integra maneret diffi- D cultas, quomodo agens naturale possit agere sine patientis contactu: nunc vero non est ignota illa affectio, per quam apud Aristotelem motus calorem efficit; est enim rarefactio, & attritio à motu facta; oportet igitur vel Solem extenuare, atque atterere orbem Lunæ, quod quidem dicere nō possumus, vel illi tribuere solum motum à quo inferiora corpora atterantur: at neq; hoc dici potest, quia motus Lunæ, secundum Aristotelem, magis est tardus, quam vt at- E terere, & attritione producere calorem possit: quamobrem dum motum ipsum, quo fertur Luna consideramus, à quo is produci dicatur, ineptus est iuxta Aristotelis sententiam ad inferiora corpora atterenda: nil ergo refert considerare, à quonam motus Lunæ producatur, an à Sole, an ab alio, sed spectanda tantummodo est propria illius motus velocitas, quam Aristoteles minorem esse dixit, quam vt possit per attritionem generare calorem: itaque Sol neque F per velocitatē motus Lunæ atterit inferiora corpora, siquidem illa inepta ad atterendum est; neque per velocitatē propriam, quoniam hanc cum Luna non communicat, neque per suam velocitatem tangit inferiorem mundum, aut in ipsum agit; sed à sola velocitate orbis Lunæ patiuntur inferiora corpora motum, & attritionem. Illud igitur, quod Alexander dicit de motu, quē Sol Lunæ tribuit, nihil est, quia vel nullum tribuit, vel, si id ei cōdonemus, ineptum ad calefa-

calefaciendum tribuit, aliam vero excogitare affectionem non possumus, quam Sol tribuat Lunæ, & per quam inferiora corpora per attritionem calefaciat. Simplicius quidem in cont. 21. lib. 1. de Cœlo attribuit Alexandro vt dixerit Solem calefacere inferiora corpora, quia prius calorem imprimit orbi Lunæ: sed hanc sententiam apud Alexandrum non legimus, eaq; non est consentanea opinioni Aristotelis, qui putauit cœlestia corpora expertia esse omnis alterationis, proinde nec calorem, nec frigus recipere posse: præterea censuit Aristoteles calorem à motu effici per attritionem, & attenuationem; igitur si motus Solis calefacit orbem Lunæ, necesse est, vt extenuet, atque atterat ipsum, quod quidem nullo modo dicendum est: quocirca ego adduci non possum, vt credam id vnquam dixisse, vel censuisse Alexandrum, quod ei à Simplicio ascribitur. Patet igitur vanas esse Alexandri solutiones, & per eas sententiam Arist. non defendi, proinde integram adhuc manere difficultatem: quam considerans Ioann. Grammat. post longam disputationem cõtra Alexandrum tandem concludit, Arist. defendi non posse, nec veram caloris causam attigisse: ipse vero sententiam suam proferens inquit, cœlestia corpora calorem efficere, quia sunt naturaliter calida & ignea, maxime autem omnium Sol, vt apud ipsum legere possumus in memorato loco.

Alia Aristotelis defensio ab Auerroe adducta. Cap. VI.

AVerroes in comment. 42. lib. 2. de Cœlo reprobata Alexandri solutione, aliam ipse pro Aristotele defensionem inuenit: statuit inprimis fundamentum hoc satis apud philosophos manifestum, omnem facultatem materialem diuiduam esse ad diuisionem materiæ, proinde in maiori corpore maiorem esse potẽtiam; & in minore minorem; idque etiam ab Aristotele expresse ponitur in postremo cap. libri octaui Physicorum, hoc constituto, inquit Auerroes, quando alicui corpori attribuimus vim mouendi aliud corpus, eam dicimus illi inesse secundum totam suæ substantiæ profunditatem; non tantum secundum illam partem, qua tãgit corpus motum; vt exempli gratia, orbis Lunæ circumuoluens elemẽtum ignis, non dicitur illam vim habere in illa tantum parte, quæ est ad superficiem suam concauam, sed in tota suæ substantiæ profunditate, proinde quanto maiorem habet profunditatem, tanto etiam maiorem vim motricem habet. Ob eandem igitur rationem quum totus cœlestis globus sit tanquam corpus quoddam vnum, & tanquam animal quoddam magnum, cuius motus est ille, qui diurnus dicitur, & ab Arist. vocatur motus totius, quia totus globus eo motu mouetur; proprii aũt singularum sphærarum motus sint tanquam

A motus proprii membrorum animalis; dicere debemus ignem & aerem non à solo orbe Lunæ moueri, sed à tota omnium sphærarum congerie; in illa enim tota inest tota vis mouendi inferiorem mundum, quod etiam in Epitome Metaphysica tractatu 4. cap. 13. apud Auerroem legimus; in singulis autem partibus illius totius inest pars tantum potentiæ motricis, non potentia tota, ideoq; singula pars propriam suam illius facultatis partem contribuit, siue ipsi toti

B siue saltem parti inferiorem mundum tangenti; parum enim refert, an dicamus singulas Cœli partes toti cœlesti globo contribuere suas partes facultatis motricis, an dicamus, alias partes suam potentiam contribuere illi parti, quæ tangit inferiorem mundum, vt orbi Lunæ; satis enim est si intelligamus, totam illam vim mouendi inferiora corpora toti cœlesti globo insitam esse, eius vero partem parti illius globi, & in alia quidem maiorem inesse, in alia maiorem,

C pro illarum partium diuersitate, præsertim pro maiore, vel minore illius materiæ portione, aut etiam densitate: quoniam igitur stella est pars orbis densior, proinde plus illius corporis habet, quam pars vbi non est stella, ideo plus etiam facultatis motricis habet stella, quam pars stellam non habens: hinc fit, vt stella Solis maximam omnium habeat potentiam, quia est omnium stellarum maxima, & lucidissima, proinde etiam densissima, & plurimum in se illius

D materiæ continens; magnam igitur potentiæ partem contribuit; ob idque illa pars orbis Lunæ, quæ Solis corpori substat, maiorem, quam aliæ, habet vim mouendi & atterendi propinqua corpora inferioris mundi, quoniam ibi exercetur illa potentia, quam toti cœlesti globo Sol contribuit. Quando igitur Aristoteles corpori Solis ascribit facultatem attenuandi, & calefaciendi subiectum aerem, non est accipiendum (inquit Auerroes) ipsum solum corpus So-

E lis tanquam agens ab aliis stellis, & orbibus separatum; sed intelligendum est totam omnium Cœlorum congeriem esse quasi corpus vnum continuum, in quo insit vna tantum vis mouendi inferiorem mundum, & huius magnam partem contribui à corpore Solis ob rationem prædictam. Itaque omne dubium tollitur, quia non est necessarium vt Sol agat prius in orbem Lunæ medium, quam in corpora inferiora; hoc enim sequebatur, dum Sol tanquam agens

F quoddam ab orbe Lunæ separatum accipiebatur: sed quum Sol non sit nisi pars agentis contribuens toti magnam partem facultatis motricis, actio in inferiorem mundum fit per contactum, quia vnum est totum agens, nempe totus cœlestis globus, à quo mundus hic inferior tangitur, vt ait Aristoteles in 2. cap. libri primi Meteorol. huic autem toti partes omnes contribuunt proprias portiones facultatis motricis, alia maiorem, alia minorem; neque in parti.

partibus vnius agentis requiritur vt pars remotior à patiente imprimat aliquid in partem propinquam, sed satis est ipsa potentiæ communicatio, dum id quod mouet, est totum quoddam & vnum, cuiusmodi esse cœlestem globum dictum est,

Quod responsione Auerrois Aristoteles non defendatur. Cap. VII.

IN hac Auerrois solutione duo consideranda sunt; vnum, an per eam satis Aristoteles defendatur, & à prædicta difficultate vindicetur; alterum, an ipsa per se Auerrois sententia vera sit. Quod ad Aristotelem attinet, ego quidem arbitror eius verba hanc defensionem non recipere: nam si solũ ipsum Solis corpus spectemus, cui tanquam agenti separato vim totam mouendi attribuamus, iam aperte fatetur Auerroes, eam sententiam defendi non posse, quia Sol inferiorem mundum non tangens, in ipsum agere nequit; ob id illa, quæ ab Aristotele dicuntur, nititur Auerroes Soli attribuere considerato tanquam parti totius globi cœlestis magnam facultatis motricis partem contribuenti; attamen hæc interpretatio verbis Aristotelis non congruit, quõiam Aristoteles ita attribuit Soli vim mouendi, & atterendi aerem, vt expresse excludat omnes alias sphæras, tum superiores Sole, tum inferiores, proinde considerat corpus Solis vt agens separatum, non vt partem agentis; nam si totum globum putasset esse mouentem, & calefacientem inferiora corpora suo motu: Solem autem esse partem plurimum illius potentiæ contribuentem; certe accepisset motum diurnum, tanquam vnum totius globi motum, non vt multiplicatum, & in plures distinctum, prout in diuersis orbibus recipitur; & prout in Luna tardior est, & in superioribus remotior ab elementis, quam par sit, in Sole autem satis velox, & satis propinquus; hoc enim est Solem considerare vt agens quoddam separatum, & ab aliis partibus Cœli distinctum: at secundum Auerrois considerationem, motus diurnus sumitur vt vnus totius globi motus, qui mundum inferiorem calefaciat per contactum, proinde per illam attritionem, quæ fit à tanta motus velocitate, quanta est in parte globi tangente, hæc autem est illa velocitas, qua orbis Lunæ mouetur. quamuis enim totum globum cœlestem dicamus atterere inferiora corpora per sui motus velocitatem, tamen hoc non efficit alia velocitas, quam illa, quæ est in inferioris mũdi confinio, atque contactu; ab hac enim prouenit illa velocitas motus in igni & aere, quæ in eis calorem producit, & ita illa elementa conseruat: itaque non erat consideranda propria orbis Solis velocitas distincta ab aliorum orbium velocitate, & ob id ratio ab Auerroe adducta non innititur propriæ velocitati, nec propriæ propinquitati Solis, sed densitati tantummodo, à qua plurimum virtutis toti globo contribuitur; nullam enim respicit velocitatum, vel propinquitatum differentiam, sed vnam tantummodo velocitatem considerat, quæ est totius globi, & vnam totius propinquitatem, qua tangit inferiorem mundum; at ratio ab Aristotele allata innititur propinquitati, & velocitati propriæ corporis Solis, vt distinctæ, à velocitatibus, & à propinquitatibus aliorum; neutram tamen considerare debebat, si volebat significare totum globum esse mouentem, & atterentem: nam secundum opinionem Auerrois, Sol eandem operam præstat in quacunque Cœli parte collocetur, etiamsi in supremo omnium orbe esse statuatur; vbique enim vim suam eandem toti globo contribuit; attamen secundum opinionem Aristotelis, si Sol remotior ab inferiori mundo poneretur, non attereret, neq; calefaceret, quoniam ob eandem remotionem alios omnes superiores orbes Aristot. ad calefaciendum ineptos esse iudicauit, quare sententia Auerrois opinioni Aristotelis non accommodatur. Clara etiam sunt Aristotelis verba, dicentis [*sufficiens est hoc facere Solis latio tantum*] nam manifeste alios orbes excludit, & vult solum corpus Solis esse causam caloris vt motorem separatum attamen secundum opinionem Auerrois cætera astra ab hoc munere non excluduntur, quia dum sumitur totus globus vt vnum corpus mouẽs, omnes partes suam virtutis portione contribuunt, tum quæ propinquæ sunt, tum quæ remotæ; quum Aristoteles singula astra considerans vt mouentia separata, excludat omnia superiora Sole, vt ab inferiori mundo nimis remota. Alia quoque difficultas emergere videtur eo in loco Aristoteles, quod quum quæstionem proposuisset de causa huius caloris, qui apud nos est dixerat enim in principio capitis [*propter quam causam fiat calor in his qui circa terram, locis*] postea quæstionem soluens, nihil de radiis dicit, sed causam huius caloris in solum cœlestem motum refert, inquit enim [*propter hanc igitur causa peruenit ad hunc locum caliditas*] significans hũc locum in quo nos degimus, quem tamen aliis in locis asserit calefieri etiam à radiis, imo magis à radiis, quam à motu Cœli. Sed hoc solui facile potest; quum enim certum sit Aristotelem non negasse radios in hoc aere inferiore calorem producere, in eo tamen loco videtur solam causam vniuersalem, dimissa particulari, adducere voluisse; nam à motu Cœli productus calor per totum inferiorem mundum diffunditur, & ad terram vsque, & eius intima peruenit; at ille, qui à radiis efficitur, est in hac sola infera aeris regione, ob id hac causa neglecta, Aristoteles solum motum cœlestem considerauit; quod quidẽ prædictam de motu difficultatem auget: dum enim radiorum considerationem excludimus, & solum motum consideramus, non videtur defendi poss

Alia dubi[tatio] cont[ra] Arist[ote]lem

Solut[io]

di posse sententia Aristotelis, dicentis, motum solius Solis hunc calorem per attritionem producere; quum illi non accommodetur defensio artificiosissima, quam excogitauit Auerroes. Sed præter omnia, quæ hactenus dicta sunt, nullum est aduersus Aristotelem efficacius argumentum, quam quod ex ipsiusmet confessione desumitur: ipse enim existimauit sphæram Solis secundo loco, & statim supra sphæram Lunæ esse positam, sphæram autem Veneris in quarto loco nempe supra Lunam, & Solem, & Mercurium: Venerem igitur ineptam esse iudicauit ad calorem motu producendum; tanquam nimis remotam, proinde confessus est quartum locum esse ab inferioribus nimium distantem, nec aptum ad ea atterenda per motum: atqui inuentum postea est Astronomorum obseruationibus, Solem in quarto loco esse, & Luna, & Mercurio, & Venere superiorem; ergo neq; Sol ad calorem producendum idoneus est, quia à corporibus inferioribus est nimium remotus: nam si Aristotelis argumentum de Venere validum est, non minorem de Sole habet efficacitatem, si Sol reuera in eo loco est positus, in quo Aristoteles Venerem esse existimauit. Ego igitur, quum aperte fatear me nullam inuenire rationē potuisse, qua sententiam Aristotelis tueamur, quod mihi fortasse ob inscitiam meam, atque ingenii imbecillitatem contigit, defensionem Aristotelis aliis excogitandam relinquam; hæc enim dicere volui, non vt Aristotelis sententiam impugnarē, sed vt illa dubia, quæ mihi negotium facessunt, in medium proferēs significarem, me eorum solutionem desiderare.

Veræ sententiæ, & opinionis Auerrois declaratio. Cap, VIII.

SEquitur vt quomodo Cœlum suo motu calefaciat, consideremus, quando in sententia Arist. acquiescere minime possumus. Ego quidem arbitror verissimam esse Auerrois opinionem, quam antea retulimus: quum enim Auerroes sententiam Aristotelis, quam hactenus expendimus, falsam esse cognouerit, eam tamen reuerentiâ ductus, impugnare non est ausus, sed modestius agens maluit Aristotelem in alium sensum trahere; ad quem tamen an verba Aristotelis trahi possint, alii considerent, illa nimirum verba, quæ in calce 4. cap. 1. Meteorol. leguntur, vbi Aristoteles rem hanc distincte, & exquisite se declarare profitetur, non enim inficior ipsum aliis in locis rudius de hac re loquētem attribuisse productionem caloris cœlesti motui indistincte, non motui Solis tantummodo. Quoniam igitur res per se manifesta esse videtur; patet enim totum elementum ignis, & cum eo aerem à toto cœlesti globo incessanter circumuolui, & ita calorem ex eo motu recipere per attritionem, neque ex alia velocita-

A te, quam ex illa, quæ est in orbe Lunæ in mundi inferioris contactu; considerandæ nobis sunt conditiones, quæ in motu, vt atterat, requiruntur, & ostendendum eas omnes orbi Lunæ competere, vt argumentum tollamus, quo ductus Aristoteles, orbem Lunæ ineptum ad hoc esse iudicauit. Tres ad summum conditiones postulari videntur; vna, vt mobile sit prope rem atterendam; altera, vt sit solidum; tertia demum, vt velociter moueatur: primam conditionem hîc B non desiderari ipse quoque Aristoteles confitetur; patet enim totum cœlestem globum tangere mundum elementarem per orbem Lunæ tanquam per partem suam. Secunda quoque conditio considerantibus manifesta est: necessarium enim est cœleste corpus solidum esse totum, & inferioribus corporibus minime cedens; nam si cederet, pateretur, quod dicēdum non est: quoniam ergo non est aptum cedere vlli pressioni, solidum est, & idoneum ad subiecta corpora C dissipanda suo motu. Sed tertia conditio Aristotelis difficultatem fecit, quia in orbe Lunæ non satis velox esse motus videtur; assertio tamen illa Aristotelis videtur probatione indiguisse, quum enim certum sit, velocissimum esse Lunæ motum, quum quatuor & viginti horarū tempore totum circuitum peragat, probandum erat hanc velocitatem non esse tantam, quæ atterere ignem, & aerem, & calefacere apta sit: nos enim non possumus nisi iudicare motum illum, D quamuis tardiorem in illa parte, quam in aliis partibus superioribus, velocissimum tamen esse, & aptum ad atterendum, dum illum cum aliis, qui apud nos fiunt, motibus comparamus: frequenter enim experimur, ex motu, quo ferrum silicem percutit, atteri intermedium aerem, & in ignem conuerti, nec tamen dicendum est, motum illum esse motu Lunæ velociorem, sed potius multo tardiorem: sic etiam dicendum est, sagittæ motū per aerem esse motu Lu- E næ tardiorem, tamen fatetur Aristoteles plumbeos sagittarum mucrones motu accensos colliquescere: nam si imaginaremur equum, vel aliquam aliam rem in superficie terræ adeo celeriter moueri, vt exactis viginti quatuor horis ad locum, à quo primo discessit, rediret, nonne rapidissimum esse motum illum iudicaremus? nonne multo velociorem motu sagittæ ab arcu emissæ? eo tamen ita ficto motu longe velocior est motus Lunæ, quæ ob maximam à ter- F ra distantiam longe etiam maiorem circuitum, ac maius spatium eo tempore peragit; quemadmodum in rota celerius mouentur partes ad peripheriam sitæ, quam partes axi propinquæ, quoniam illæ eodem tempore maiorem circuitum perficiunt, quo hæ minorem. Negans igitur Aristoteles tantam esse motus Lunæ velocitatem, quæ calefacere per attritionem possit, rem negare videtur ex aliarum rerum comparatione euidentissimam, proinde non erat hoc absque

Tres cōditiones si debeat motus calefacere.

Cœlum totū est solidum.

absq; ratione proferendum, sed ea negatio maxime probationem desiderabat. Sed præter hanc velocitatem, quæ certe est magna, magnum etiam addit momentum maxima illa totius cœlestis globi moles, atque profunditas: nam si in maiori corpore maior agēdi vis inest, vehementissimam reddi illam actionem ex magna substantiæ Cœli profunditate credēdum est, quum præsertim in eo innumerabilia astra infixa sint, quæ ob suam densitatem plus potentiæ motricis contribuunt, quam cæteræ partes; & alia quidem maiorem, alia minorem, quatenus alia densiora aliis sunt: quo fit, vt maximam vim contribuat Sol, cuius densitatem maximam omniũ esse ex maxima eius luce iudicamus. Tanta igitur est cœlestis globi in parte inferiorem mundum tangente velocitas, vt per se apta maxime sit ad inferiora corpora atterenda, & mirandum profecto est, quomodo Aristot. id negauerit; sed adiecta etiam magna totius globi cœlestis mole, ac profunditate, siquidem toti globo hæc actio attribuenda est, adhuc maior illius actionis efficacitas, ac vehementia redditur: quare dubitandum esse non videtur, totum globum cœlestem per illam sui motus velocitatem, quæ est in orbe Lunæ hæc inferiora tangente, causam esse caloris in hoc mundo inferiore per rarefactionem, & attritionem.

Dubium de partibus elementi ignis, & eius solutio. Cap. IX.

Dubiũ. CÆterum aduersus ea, quæ modo demonstrauimus, dubium magnum oritur, quod omnino soluendum est ad plenam veritatis declarationem; quum præsertim non magis sententiæ huic nostræ, quam opinioni Aristot. officere videatur: nam si Cœlum motu suo velocissimo atterit, & accendit inferiora corpora, & ignem generat, seu cōseruat in proxima Cœli parte; ego in partibus huius mundi, quæ sub polis, vel circa polos sunt, nempe in illa parte, quæ ab Astronomis gelida zona dicitur, nō potest esse ignis, quoniam ibi vel nullus fit motus, vel nimis tardus: quare alterum duorum videtur esse concedendum, vel in supero inferioris mundi loco, qui elemēto ignis assignatus est, ignem non esse, sed aliud frigidum corpus, quod quidem videtur esse absurdum, quum illum supremum locum non debeat aliud corpus occupare, quam ignis, vel, si in toto illo loco sit ignis, existere ignem, & summum calorem, vbi non fit motus, aut non ita velox, vt possit calorem generare: quod sententiæ nostræ aduersatur manifestissime, nec minus opinioni Aristotelis, qui causam caloris supremi loci retulit in motum solius corporis Solis tanquam velocissimum, quum tamen Sol non feratur nisi per torridam zonam, quæ est intra tropicos, & semper

A à polis remotissimus sit: hinc etiam fit vt solam subiectam sibi aeris, & ignis partem possit calidam reddere, nempe illam, quæ sub torrida zona est, non illam, quæ est sub polis in vtraque gelida zona, quæ nec illi est supposita, nec circumfertur, nisi tardissimo motu; si enim verum est id, quod Aristoteles dixit, calorem in elementis à motu Cœli velocissimo prouenire, frigus vero à priuatione illius motus, non potest sub gelidis zonis in ipso Cœli contactu esse ignis, quum B ibi non fiat motus, nisi tardissimus. Sol. alio. Difficultas hæc nulla esset apud illos, qui causam caloris, ac frigoris elementorum referunt in ipsas eorum formas, & naturas: nam si formam ignis insequitur summus calor, satis est forma ignis sub polis locati, ad suum naturalem calorem sibi conseruandum: sed hanc sententiam falsam omnino esse, & Aristoteli repugnantem alibi demonstrauimus, Contro. per hanc enim tollitur penitus natura loci, & vis conseruatrix locati, quam illi C Aristoteles attribuit, & motus elementorum naturalis ad sua loca, vt ibi fusius ostendimus. Hoc igitur fundamento constituto, quod omnis Sol. pro. calor in elementis à Cœli motu conseruetur, vt aperte Aristoteles dixit, nitendum est hanc difficultatem, si fieri possit, de medio tollere. Ego quidem postquam rem hanc diligenter consideraui, in hanc sententiam veni, in qua penitus acquiesco, id quod dubium videtur, esse prorsus necessarium, & maxime consentaneum D rationi; sub polis enim, vbi non fit motus velox, ignem conseruari non posse existimo, sed calore destitutum refrigerari, grauescere, & in aliud elementum mutari, ac descendere: quum enim cœlestis calor ad hæc quoque frigida elementa perueniens, ille præsertim, qui à lumine generatur, ea calefaciat, & in halitus vertat, qui continue à terra, & ab aqua tanquam leues ad superam partem ascendunt, & ibi etiam magna ex parte accenduntur, & in ignem mutan- E tur; debuit natura ad seruandum elementorum æquilibrium rationem aliquam inuenire, qua in supera quoque parte generetur frigus, & vice versa ignis in graue elementum mutatus deorsum feratur: nisi enim hoc fiat, iam ex continuo halituum ascensu, & ascensione versa essent omnia elementa in ignem, & ignis ille, qui est prope Lunam, immutabilis omni tempore duraret: quod quidem absurdum secundum hanc nostram opinionem non sequi- F tur; quum enim ignis qui sub polis est, grauescat, & refrigeratus deorsum feratur, necesse est, ne detur vacuum, vt alius propinquus ignis ad eum locum implendum transeat, & ibi aliquandiu maneat, & similiter eius calor remittatur à natura loci, & deorsum feratur; ita vt hæc in elementis vicissitudo, ac circularis generatio omnibus temporibus perseueret, tanquam fluuius ad superna continue currens, atque inde recurrens; & elementa grauia nunquam

Ne ris ign suo ref rai desc re.

quam desinant mutari in leuia, & ascendere, & leuia similiter in grauia, & descendere: & quemadmodum media aeris regio, licet locus aeris sit, tamen ob eius situm non potest aerem diu conseruare quin frigescat, & in aquam mutatus descendat; ita rationi consonum est aliquam sub Cœlo esse partem, quæ licet sit locus ignis, ob motus tamen tarditatem nequeat ignem conseruare, quo fiat, vt ignis in aerem mutatus deorsum feratur. Sic itaque omnis difficultas tollitur: sub polis enim non existit nisi ignis, is tamen non in omnibus illius loci partibus diu seruatur, sed deorsum fertur, & illuc alius ignis transit; sic enim in media quoque aeris regione non quiescit nisi aer, etsi non diu ibi seruari potest: esset quidem absurdum, si in loco ignis corpus frigidum ita esse poneretur, vt quiesceret; sed in loco ignis generari ex igne elementum frigidum, seu minus calidum, & statim genitum recedere ab eo loco, non modo absurdum non est, sed meo quidem iudicio est summopere necessarium, & patefaciens nobis artificium naturæ in seruando in elementis æquilibrio, & vicissitudine ad ipsorum & totius mundi huius conseruationem. Hanc sententiam significare visus est Aristot. in primo Meteorologicorum, cap. 4. quando de duobus superioribus elementis, ac de ipsorum locis loquens dixit [*& sic continue perseuerat, hoc quidem aere plenum existens, hoc autem igni, & semper aliud, & aliud fit vnum quodque ipsorum*] tota namque elementa illa respiciens ait locum ignis esse perpetuo plenum igni, & locum aeris aere, sed particulas vtriusque considerans inquit semper vtrumque eorum mutari, & aliud, atque aliud fieri; igitur necesse est vt ignis quoque particulæ in aliud elementum mutentur, & hoc continue atque incessanter fiat; fieri autem alio modo non potest, quam eo, quem declarauimus. In partibus igitur superi loci, qui ignem continet, hoc discrimen est; quod aliquæ tardiorem habent motum, quam vt summus calor, ac summa raritas gigni in eis possit, ideo ibi nō diu seruatur ignis: sitas quidem sub polis has esse manifestum est, sed ad quem vsque terminum protendantur, & quibus limitibus à cæteris distinguantur, dicere nemo potest: credendum est, non procul à paruis circulis, qui polares dicuntur, has partes terminari, ibique incipere velociorem motum, & aptum ad ignis conseruationem: quam partem satis magnam esse putandum est, & complecti tum torridam zonam, tum duas temperatas, seu earum magnam partem, quæ torridæ zonæ propinquior est; ita vt multo maior sit illa superi loci pars, in qua ignis conseruatur, quam illa, in qua non conseruatur. Si vero quis obiiciat: sub zona temperata fit tardior motus, quam sub torrida, in qua est maximus circulus æquinoctialis vocatus, tamen sub zona temperata generatur summus calor, & summa raritas; proinde ibi conseruatur ignis, atque etiam generaretur, si ibi non esset; igitur sub torrida zona, vbi velocior fit motus, gigni debet maior raritas, & maior calor, proinde & corpus rarius, & calidius igni; ergo dabitur calor maior maximo, & elementa erunt plura, quam quatuor, quæ absurda sunt, & nullo pacto concedenda. Ad hæc dicimus, non dari in inferioribus corpus rarius aut calidius igni; ideo vbi statutus aliquis motus ad generationem summi caloris, & ad ignis productionem idoneus est, non ob id velocior motus generabit aliquid calidius, aut rarius, siquidem nihil esse potest calidius, aut rarius igni; sed vbi primum incipit motus esse ita velox, vt summum calorem, atque ignem producere possit, etiam velocior illo eundem calorem producet, nec aliud generabit, quam ignem. *Solutio.*

De lumine, quomodo calefaciat. *Cap. X.*

CONSIDERANDVM manet quomodo lumen quoque sit caloris causa: quod enim calefaciat, ita est manifestum, vt negari non possit; sentimus enim nos à radiis astrorum, præsertim Solis, calefieri, & quandoque ita vehementer, vt tolerare tantum calorem nequeamus; ideo Aristotel. pluribus in locis id confitetur, vt in primo Meteorolog. c. 4. & postea in cap. de nube; in quarto etiam libro de ortu animalium, cap. 2. asserit Lunam lumine crescentem calidiorem esse, decrescentem vero frigidiorem. Auerroes quoque in Comment. 42. lib. 2. de Cœlo, & in cap. 4. primi Meteorolog. dicit reflexionem radiorum esse in hoc aere nostro causam caloris, & magis, quam motum Cœli; imo dicit discrimen caloris Solis in æstate, & in hyeme ratione motus non esse sensile, sed ratione radiorum tantum; causam igitur caloris in hoc infimo aere in solos ferme radios Auerroes refert, & Arist. quoque hoc idem significauit in illo 4. cap. primi Meteorolog. quando dixit elementa Cœlo propinqua calida esse propter motum, remota vero manere frigida propter immobilitatem; hanc igitur inferiorem partem, ad quam motus Cœli non peruenit, vel insensilis peruenit, hac ratione frigidam vocat, quoniam in ea insensilis à motu generatur calor; quicquid igitur sensilis caloris in hac parte inest, id totum fere in astrorum radios referendum est; idcirco quum astra non sint ignea, sicut antea dictum est, ratio & modus quæritur, quo à radiis calor generatur. Nonnulli dicunt eam esse luminis naturam, vt sit productiuum caloris, proinde aliam causam quærendam non esse: in hac tamen sententia non videtur animus acquiescere, sed adhuc huiusce rei causam desiderare: ob id cum aliis dicendum puto, lumen eadem ratione esse causam caloris, qua & motus, nempe quia rarefacit, & extenuat, extenuationem autem ne- *Aliquorum opinio.* *Confutatio.* *Opinio vera.*

cessa-

Opinio Vera. cessario consequitur calor: & quemadmodum A motus in solo aere hoc præstat, vt ipsum reddat calidiorem, & accendat, neque omnis motus, sed qui magnus, ac velox sit; ita etiam lumen in solo aere attritionem facit, neque quodlibet lumen, sed magnum, ac vehemens: experientia enim docet, nullum à lumine candelæ accensæ produci calorem, ob eius luminis paruitatem, ac debilitatem; imo nec astrorum, nec Solis lumen quamuis maximum esse videatur, producere calorem videtur, vel saltem debilem ad- B modum, & insensilem producit, nisi duplicetur, & ita per duplicationem validius reddatur; projecti namq; radij Solis in terram resiliunt à terra refracti, & in aere duplicantur, nimirum descendentes, atque ascendentes, & ex radiorum inter se collisione extenuatur aer, & calidior fit: credendum quidem est radios Solis etiam rectà proiectos, ac simplices aliquid caloris efficere; quomodo enim tantam haberent vim duplicati, si nullam haberent simplices? sed admodum C paruam habere vim ex eo constat, quod si magnam haberent, media quoque aeris regio, per quam rectà transeunt, valde calida redderetur, quum tamen frigida esse censeatur, quoniam simplices tantum habet radios, quum regio infima habeat duplicatos, à quibus valde calida redditur. Est etiam in radiorum duplicatione magnum discrimen, quod ex temporis differentiis dignoscitur; nam in æstate magnus fit calor, in hyeme autem paruus, ac debilis, & eodem D tempore in aliqua regione maior, in alia minor; cuius discriminis ratio hæc est; quando enim Sol radios in terram proiicit ad angulos rectos, & perpendiculariter, quilibet radius reflectitur in seipsum, & idem fit radius ascendens, ac descendens, ideo maxima fit collisio radiorum, & aeris attritio, proinde & vehementissimus calor; quem animalia perferre nequeunt; quando autem radii non ad perpendiculum cadunt, sed ad angulos inæquales, obtusos, & acutos, minor E fit calor: cum hoc tamen discrimine, quod quanto rectis propinquiores fiunt anguli, & quanto ascendentes radij sunt propinquiores descendentibus, tanto maior fit collisio, & maior calor; contra vero quando admodum obtusi, & acuti anguli ad terram fiunt, & radij ascendentes sunt à descendentibus remotiores, minor fit collisio, & minor calor, quod in hyeme euenit. Sol enim humilior incedens terram radiis suis debiliter percutit, & angulos valde obtusos, & F acutos facit; at in æstate sol sublimior fertur, & puncto nostro verticali propinquior, ideo anguli fiunt rectis similiores, & radij reflexi descẽdentibus propinquiores: quod idem discrimen vt in temporibus, ita in regionibus quoque diuersis notari potest. Quomodo autem lumen, quum sit accidens, moueri, & percutere, & reflecti dicatur, non est in præsentia considerandum, sed in iis, quæ de anima, ac de sensu visus alio in loco dicemus, exactius declarabitur; nunc communi, & recepta loquutione vti liceat, dicendo lumen descendere, & reflecti, & ascendere, id enim quomodo intelligendum sit, prædicto loco docebimus: reflexio autem luminis ita manifesta est, vt negari nequeat; ego enim aliquando prope parietem à radiis Solis percussum ambulando non minorem calorem sensi ex radiis à pariete repercussus in mea sinistra parte, quam ex radiis me percutientibus in parte dextra; nam vtraque in parte fiebat percussio, & reflexio radiorum accendens aerem: in sinistra enim parietem percutientes reflectebantur ad me, & aerem calefacientes me quoque calefaciebant; in dextra vero mea parte percutiebant me radij Solis, & à corpore meo refracti reflectebantur, & aerem propinquum accendendo me quoque calefaciebant; & hoc idem alios plurimos animaduertisse arbitror. Vbi vero absque refractione transeunt radij, & nullam duplicationem faciunt, vt in supero, & in medio aere, per quem vtrumque ad infimum transmittuntur, an fiat à lumine illo recto calor aliquis, incertum est: credendum quidem est aliquem fieri, sicut anteà dicebamus, sed admodum debilem, quum regio aeris media etiam in magnis æstibus frigida esse comperiatur. Quoniam autem dictum est, magnum lumen calefacere per attritionem, quia extenuat aerem, si quis rationem quærat, cur extenuet, nulla (vt mihi videtur) afferri potest, nisi quod ea est luminis natura, vt tenuem, ac subtilem aerem reddat, effectus enim à sua causa immediate prodeuntis nulla alia afferri ratio potest. Aliud, quod de hac re dicam, non habeo, neque Arist. vsquam declarasse comperitur, quomodo lumen calefaciat: quare si nihil aliud est quærendum præter id, quod modo diximus, videtur id tanquam manifestum, & declaratione non egens dimisisse; si quid vero aliud ad plenam huiusce rei cognitionem desideratur, non est mihi verendum confiteri me illud ignorare, qui me nihil, aut pauca scire profiteor, quũ sapientissimus quoque philosophus Arist. se id nescire tacite confessus sit.

Quis sit calor cœlestis distinctus ab elementari. Cap. XI.

VERVM ex iis omnibus, quæ hactenus dicta sunt, magna oritur difficultas: nam si verum est id, quod diximus, omnem calorem in hoc mundo inferiore produci à Cœlo per motum, & per lumen, omnis igitur calor ratione suæ originis, & sui principij potest vocari cœlestis; attamen Aristotel. in secundo libro de Ortu animalium capit. tertio, duos videtur calores statuere, vnum cœlestem, alterum elementarem: quos etiam inter se distinguit dicens calorem cœlestem esse prolificum, & vitalem, elementarem vero nõ esse vitalem, sed potius

rius vitæ deſtructiuum: quod ex eo oſtendit, quoniam ignis nullum animal generat, at in ſeminibus animantium calor quidam ineſt, qui elementaris non eſt, ſed à cœleſti virtute proueniens, facitque vt fœcunda ſint ſemina: ſic etiam in iis, quæ putreſcunt, generantur animalia non à calore elementari, ſiquidem elementa vim generandi viuentia non habent, ſed à calore cœleſti per hunc inferiorem mundum diffuſo; aſſerit ergo Ariſtotel. non omnem calorem à Cœlo prouenire, & aliquem eſſe calorem non cœleſtem, ſed elementarem; quum tamen in primo Meteorologicorum, c. 4. dixerit omnem elementorum calorem à Cælo produci, & hanc totam materiam eſſe poteſtate tantùm calidam, & frigidam. Auerroes quoque in lib. de Subſtantia orbis, cap. 2. & 12. Metaphyſicor. Comment. 18. duos ponit diſtinctos calores, vnum cœleſtem, alterum elementarem; quare concedere non videtur omnem calorem eſſe cœleſtem. Difficultas hæc non leuis eſt, & multis magnũ negotium faceſſit, qui in declarando quis ſit cœleſtis calor ab elementari diſtinctus plurimum laborarunt; & alii duos re diſtinctos, penitusque diuerſos eſſe voluerunt, alii vero vnum & eundem re, qui alia & alia ratione tum cœleſtis, tum elementaris dicatur: quorum diſputationem ego miſſam faciam, & ſolum enitar hac in re veritatem declarare, ea etenim cognita, facile intelligetur, in quo alii defecerint. Sciendum itaque eſt duo in his inferioribus eſſe genera formarum, quarum diſcrimen ad hanc noſtram conſiderationem pertinet, formam inanimati corporis, & animam, quæ eſt forma viuentis: formam inanimati poſſumus elementarem formam appellare, quoniam alias oſtendimus formam miſti inanimati non eſſe re diſtinctam à formis elementorũ, ſed eſſe collectionem plurium graduum omnium formarum elementarium vnam formam conſtituentium, quæ non eſt addita formis elementorum, ſed eſt illæmet, quæ in aliam formam migrarunt: anima vero eſt forma penitus ſuperaddita formis elementorum, & re ab illis diſtincta. Hæ igitur duæ formæ habent inter ſe hanc ſimilitudinem, quod apta eſt vtraque educi de materia à calore cœleſti; Cœlum enim hanc inferiorem materiam calefaciendo generat elementa calida; idem ex materia putreſcente generat animal, nec alio modo, quam per calorem. Præterea Cœlum non modo generat ignem, ſed dat etiam illi facultatem calefaciendi alia, & generandi alium ignem ſimilem: ideo Aueroes in 2. cap. libri ſui de ſubſtantia orbis inquit, ignem non eſſe primum calefaciens, quia eſt etiam paſſiuus, ſed Cœlum eſſe primum calefaciens, quod agit, nõ patitur: id autem facit ignis agendo per calorem, tanquam per qualitatem conſequentem;

A iam enim diximus calorem eſſe quidem præparationem materiæ pro educenda forma ignis, ſed ea educta eſſe accidens poſterius forma; ita vt ſicuti Cœlum ſuo motu, vel lumine facit calorem, & per calorem generat ignem, ita etiam ignis genitus alium ignem generet per eundem calorem: proinde calor ſemper agit vt agens ſecundarium, & inſtrumentale, quum ſit inſtrumentum, per quod agit tum Cœlum, tum forma ignis: hoc idem in viuentibus notari poteſt, B Cœlum enim per calorem generat animal, & pluribus animalibus, ac ſtirpibus dat etiam vim generandi aliud ſimile; nam in ſeminibus tum animalium, tum plantarum inſita eſt vis prolifica, & principium quoddam generatiuum, quod per calorem conſequentem aptum eſt generare aliud ſimile. In eo autem diſcrepare videntur anima, & forma elementaris: quod forma elementaris producitur per calorem vtcunque à Cœlo genitũ, videlicet ſeu per motum, ſeu per C lumen; videmus enim radios Solis accendere, & ignire ſtuppam: aſt anima non per alium calorem à Cœlo producitur, quam per eum, qui à radiis prouenit; talis enim eſt ille calor, à quo ex putreſcente materia animal generatur. His declaratis, vt ego meam ſententiam proferam, puto calorem cœleſtem proprie acceptum vt ab elementari diſtinguitur, nullum eſſe alium, quã calorem vitalem, per quem à Cœlo producitur anima, & qui productam animam conſequitur, D & per quem anima in ſeminibus latens tãquam artifex, generat aliud viuẽs ſimile; calorem autem elemẽtarem eſſe illum, per quem educitur forma elementi calidi, aut forma aliqua miſtionis, & qui eam eductam inſequitur, & per quem illa agit: quoniam enim elementa calida videntur calorem habere vt accidens proprium, quod illis competere dicitur per eſſentiam, maxime autem igni, miſtis vero omnibus per participa- E tionem; hinc factum eſt vt calor iſte ſit vocatus elementaris, calorem vero animalem quem habeant viuentia non per elementorum participationem, ſed à natura quadam præſtantiore, hanc referimus in Cœlum tanquam elementũ quoddam aliud omnes elementorum naturas ſupereminens: & quia in viuente genito calor hic vitalis inſequitur animam, quæ eſt forma diſtincta à formis elementorum, & eis multo præſtantior; ideo Ariſt. 2. de Ortu animalium, cap. 3. dixit eſſe F in ſeminibus principium vitale, quod proportione reſpondet elemento ſtellarum, id eſt Cœlo, quod ſolet ab Ariſt. vocari quintum elementum: quemadmodum enim Cœlum per calorem educit animã de materia, & generat animal; ita etiam principium vitale inſitum ſemini generat animal per calorem vitalem conſequentẽ, & ita proportione reſpondet elemento ſtellarũ, nempe elemento ſupereminenti naturas elemen-

Opinio dicentium calorem cælestem distingui ab elementari.

mentorum, & eius officio fungitur in generando animali. Nec ob id eorum sententiam probamus, qui calorem cælestem putant diuersum esse penitus à calore elemẽtari, quasi calor elementaris non sit à Cœlo productus, proinde dicunt calori cœlesti non esse contrarium frigus: imo hanc opinionem absurdissimam esse

Confutatio.

arbitramur, quum manifestum sit, & experientia comprobatum, etiam vitalem calorem lædi, & extingui à frigore, vt in concoctione ciborum frigidorum clarissimum est; & hoc idem B asserit Aristotel. in lib. de Iuuentute & senectute, vt ibi legere possumus. Dicimus igitur omnem calorem trahere originem à Cœlo, vt sæpe diximus, proinde secundum se eiusdem esse naturæ, & speciei, nec aliam habere differentiam, quam diuersorum graduum; siquidem alius intensior, alius remissior est, dixi autem secundum se, quoniam aliud est calorem considerare secundum propriam ipsius naturam, aliud est ipsum considerare vt instrumentum agentis primarij, quod calore vti dicitur: nam si C ipsam secundum se caloris naturam spectemus, vna & eadem est in omnibus; est enim qualitas actiua, quæ calefacit alia, & extenuat, & segregat heterogenea, vt homogenea congregentur; hæc namque sunt propriæ operationes caloris secundum se considerati, ad quas edendas aptus est omnis calor seu vitalis, seu elementaris: sed alia plura sunt caloris opera, quæ ipse D per se producere aptus non est, sed ea præstare dicitur vt instrumentum agentis superioris: sicut enim in artibus videmus calorem propria vi aurum calefacere, & liquare quatenus est calor, at non vi propria efficere imaginem Mercurij, sed vi artificis calore vtentis instrumento; sic etiam in naturalibus notare possumus; nam vitalis calor aptus quidem est propriis viribus calefacere, & attenuare cibos, & tenuiores eorum partes resoluere; at sanguinem ex illis non vi E propria generat, sed virtute animæ vtentis calore, nam si quis chylum de animalis ventriculo detractum imponat ollæ, & illi eundemmet calorem supponat, quem habet iecur, non tamen generabitur sanguis; quare in generatione sanguinis calor agit virtute animæ, & actionem animæ ad illam materiam traducit tanquam instrumentum medium: hoc idem dicendum est de illo animali inter aues maximo, vocato struthiocamelo, cuius ventriculus tanti roboris est, F vt deuoratum metallum concoquat, & in nutrimentum vertat: scribit enim Auerroes in quinto Collectaneorum, cap. 24. experientia compertum esse, exhibitum aurum huic animali in cibum, & paulo post de ventriculo eius detractum inuentum esse valde imminutum, quum tamen ab igni aurum non absumatur; calor igitur illius animalis absque dubio est multo minor calore ignis, tamen absumit aurum, quod absumere calor ignis non potest; ergo non propria virtute id facit, sed virtute animæ vtentis calore: quamuis igitur ipsam secundum se caloris naturam considerando, ea vna & eadem sit, & eiusdem speciei, tamen magna discrimina propter agentia priora quæ calore vt instrumẽto vtuntur, contingunt & hoc multos decepit, qui illa, quæ calori competunt ratione agentis prioris, ipsi secundum se considerato attribuunt, & distingui specie inter se calores asserunt: sic facile interpretari possumus verba Aristot. in tertio cap. secundi libr. de Animalium ortu, quæ à multis in prauum sensum trahuntur; quum enim dicat ibi Aristotel. calorem seminibus insitum generandi animal vim habere, proinde non elementarem esse, sed cœlestem, ac diuinum, siquidem calor igneus nullum animal generat; hinc collegerunt distinctos esse specie calorem igneum, & calorem vitalem: sed decepti sunt, quia diuersa quidem sunt principia agentia, quæ calore vtuntur, sed ipsa caloris natura est eiusdem speciei: ignis enim non potest animal generare, neque animam de materia educere per calorem, quia non potest agere supra proprias vires; at Cœlum, & virtus vitalis Cœlo proportione respondens potest per calorem animal generare; ita vt si sumantur duo numero distincti calores, sed in gradu, & intensione omnino similes, quorum vno forma elementaris vtatur, altero autem vtatur immediate Cœlum vel anima eius vices obtinens, hic generabit animal, ille vero nequaquam, sed solum generabit elementum, vel mistum aliquod: calor enim elemẽtaris in mistione agit in siccum & humidum, & ea regit, & vnit, & mistionem absoluit, & formam misti de materia educit; at non educit animam, hæc enim eget agente supereminente naturam elementarem, quale est Cœlum, & anima, seu vitalis virtus Cœlo proportione respondens; ideo Aristotel. in memorato loco asserit omnem animam deforis accedere, quatenus principium actiuum non habet aliquod elementum, aut vim elementarem, sed cœleste, & natura elementari præstantius; contra quam euenit in formis elementaribus, hoc est, tam elementorum, quam mistorum omnium inanimatorum: in ipsa enim elementari materia, ex qua hæc corpora generantur; insitum est actiuum principium, nempe calor elementaris à quo absoluitur mistio, & educitur forma misti, quemadmodum etiam à virtute elemẽtari educitur de materia forma elementi, quando ab aliquo elemento conuertitur in naturam suam aliud corpus: & quamuis ad has quoque mutationes concurrat Cœlum vt agens vniuersale, non tamen vt agens proximum, & immediatum; nam proximũ agens est vis elementaris, quemadmodum

Omnis calor est eiusdem speciei.

Multa efficit calor nõ per propriam vim, sed per virtutem agẽtis primarij.

dum diximus. Sic igitur solui puto omnem difficultatem: nam si primam caloris originem respiciamus, omnis calor à Cœlo prouenit, proinde omnis calor potest hac ratione vocari cœlestis; sed si spectemus agens primarium, quod calore vt instrumento vtitur, illud vel est natura elementi, & ab hac vocatur calor elementaris, vel est vis cœlica, & ab hac vocatur calor cœlestis, ita tamen vt cœlestem virtutum appellemus omnem naturam superiorem, & præstantiorem natura elementari; talis enim est nō solum ipsamet Cœli natura, quæ per calorem à se genitum multa producit, sed etiam anima, quæ ob id vocatur ab Arist. ptoportione respondens elemento stellarum, quasi cœlestis corporis locum obtinens. Non est autem ob ea, quæ dicta sunt, putandum in viuente duos esse distinctos calores, vnum elementarem, alterum vitalem, siquidem fieri non potest vt in eodē subiecto simul insint duo accidentia eiusdem speciei distincta numero; sed vnus numero est calor ex duobus conflatus, etsi pendens à duobus principiis quemadmodum enim si in eodē cubiculo splēdeant noctu duæ candelæ ardentes, vnum numero est lumen in aere illius loci, licet pendens à duabus lucibus secundum gradus, adeo vt altera candela extincta minus luminis in illo aere maneat; quia secundum aliquot gradus prodibat ab vna candela, & secundum aliquot ab altera: ita in viuente est vnus numero calor conflatus ex duobus, nempe ex calore elementari, qui etiam dici potest calor mistionis, seu temperaturæ, & ex calore vitali animam consequente; isque totus calor secundum aliquos gradus prouenit à natura elementorum calidorū, secundum aliquos vero ab anima; ideo sublata anima remanet minor calor, solus enim elementaris calor relinquitur, qui postea interit per putredinem: sed hac de re, ac de aliis ad animantia pertinentibus postea opportunius dicemus.

IAC. ZABARELLÆ PATAVINI,

Libri Tres DE MISTI GENERATIONE ET INTERITV.

LIBER PRIMVS.

Proœmium Libri. Cap. I.

Aturalium corporum generationem & interitum Aristotelis in suis libris multifariam considerasse constat; primum enim in duobus de Ortu & interitu inscriptis generationem & interitum amplissime prout corporibus omnibus sublunatibus indistincte competunt, tam simplicibus, quam mistis, & his tam inanimatis, quam viuentibus, sibi tractanda proposuit: sed quoniam variæ naturalis corporis species varios etiam habent generationis modos, quibus inter se distinguuntur, eosque omnes cognoscere oportet philosophum naturalem; ideo postea seorsum de singulis docuit, quomodo elementa generentur, quomodo mista, quomodo metalla, & lapides, quomodo animalia, & plantæ. Nos in præsentia declarandum suscepimus eam generationem, quæ misto competit quatenus mistum est, & contrarium illi interitum, qui vocatur putrefactio; rem enim cognitu dignissimam, ac difficultatis plenam, & tum à philosophis, tum à medicis maxime agitatam esse videntes, aliquod fore operæpretium existimauimus, si illa, quæ de hac inuenire philosophando potuimus, ad studiosorum vtilitatem, si quam habitura sunt, in medium proferremus, & rei obscurissimæ aliquid luminis afferre pro viribus niteremur: quoniam autem hac de re scripsit egregie Aristoteles in initio 4. Meteorolog. conabimur in hac nostra contemplatione ipsam Aristot. in ea parte sententiam explanare, vt ea optime, si fieri possit, intellecta, possimus omnia, quæ de hac re dicturi, ac ratione ex natura rei deducta ostensuri sumus, tanti quoq; philosophi auctoritate comprobare: quæ vero de hoc alii cōplures, acerrime etiam inter se disputantes & altercantes conscripsêre; cum mode-

moderatione tangemus: illa enim quæ vana & inutilia esse iudicabimus, nulla penitus faciemus, quæ autem aut vera, aut ad veritatem cognoscendam vtilia fore arbitramur, ea breuiter referemus, & expendemus: in omnibus autem ita nos gerere nitemur, vt omnes facile intelligere possint, nos nullo controuersandi, aut detrectandi studio, sed philosophiæ ac veritatis amore, & communis vtilitatis gratia hanc disputationem instituisse. Agemus autem prius de generatione, eiusq; naturam, ac definitionem declarabimus, omnesq; in ea orientes difficultates soluemus: deinde vero eadem methodo loquemur separatim de putredine: hoc enim interest inter amplissime sumptam generationē, & eam, quæ cuiusque rei propria est, quod late sumpta generatio est alterius rei corruptio; idcirco eadem definitio Aristot. generationis, & interitus naturam expressit: non sic propriæ singularum rerum generationes; quamuis enim animalis generatio, quatenus est absolute generatio, sit alterius rei corruptio, non est tamen corruptio alterius animalis; ita nec misti generatio est necessario alterius misti corruptio: cuius discriminis ratio colligitur ex illis dictionibus, vnius alterius; generatio enim vnius non est corruptio eiusdem secundum numerum, neq; eiusdem secundum speciem, sed alterius specie differentis, quocirca generatio animalis non est animalis corruptio: distinctas igitur tractationes, distinctasq; definitiones postularunt generatio misti, & putrefactio, vt in 4. Meteorol. videre est, propterea quod generatio misti non est alterius putrefactio; sic etiam generationi animalium contraria est mors, quæ est animalium interitus; attamen Arist. in diuersis etiam, ac separatis libris vtramq; considerauit, generationi enim animalium quinque ab ea inscriptos libros dicauit, de eorum autem interitu egit in libello de vita & morte; igitur nobis quoq; seorsum de misti generatione, ac de eiusdem interitu agendum est.

Definitio generationis misti.
Cap. II.

Generatio misti, de qua dicendum proposuimus, species est illius generationis, cuius definitionem in lib. 1. de Ortu & interitu talem legimus, generatio est mutatio totius nullo sensili manente vt subiecto eodem; quoniam igitur in definitione speciei est sumendum genus, ideo Arist. quando in principio 4. Meteorolog. generationem misti definiens dixit esse mutationem, absq; dubio talem mutationem intellexit, nempe qua totum mutetur in totum; substantia namq; elementorum mutatur in substantiam misti: propria autem materia misti, quatenus mistum est, sunt quatuor elementa, quatenus humida & sicca sunt; jam enim diximus has esse qualitates passiuas, & cōditiones materiales, quæ propriam misti materiam constituunt, mistum enim constat ex quatuor elementis prout sunt humida & sicca: agens autem proximum; vt alia remota, & vniuersalia agentia omittamus, sunt duæ actiuæ elementorum qualitates, calidum enim & frigidum contēperata agunt in siccum & humidum, tanquam artifex in materiam, & illa elaborando, & cōmiscendo, & terminando educunt formam misti, & ita mistum generant: hoc enim discrimine diffidere mistum, & viuens alias diximus, quod mistum, & omne inanimatū corpus à virtute elementari tanquam agente proximo generatur; at animatum non ab elementari virtute generatur, sed à virtute cœlesti, quæ semini insita est, ita vt in generatione viuentis omnes elementares qualitates locum habeant materiæ, agens autem proximum sit virtus cœlestis, nempe calor vitalis semini insitus, qui proportione respondet elemento stellarum: at in generatione misti quatenus mistum est, duæ elementares qualitates, humiditas, & siccitas, materiam idoneam cōstituunt, è qua educatur forma misti; agens autem proximum sunt duæ actiuæ eorundem elementorū qualitates simul contemperatæ, calor, & frigus: & quia agēs non agit in materiam, nisi illi dominetur, ita vt eam regere possit, ideo si generandum sit mistū, oportet actiuas qualitates dominari passiuis; illudq; dominium varium est, & varias habet rationes, seu proportiones pro diuersis mistorū naturis, ex quadam enim statuta proportione imperii actiuarum in passiuas generatur hoc mistum, ex alia vero aliud; ideo finis generationis misti est ipsa misti forma, sicut omnis generationis causa finalis est forma generanda. Has omnes causas expressit Aristot. in definitione generationis misti, quæ ob id perfecta, & omnibus numeris absoluta definitio est, nempe, generatio est mutatio à virtutibus actiuis, quum rationem habuerint, ex subiecta materia vnicuique naturæ; deinde hanc statim declarans inquit subiectam materiam esse duas qualitates passiuas: nomine igitur mutationis significauit genus, quod formæ locum habet, scilicet generationem substantialem, quæ in 1. lib. de Ortu & interitu definita est; duas actiuas qualitates sumpsit vt causam effectricem proximam; duas passiuas vt materiam, causam autem finalem, quando ait [*Vnicuique naturæ*] forma enim, quæ est rei natura, est finis generationis, & propter eius eductionem fit ab actiuis elaboratio passiuarum: sensus ergo huius definitionis est, generatio misti est mutatio facta à duabus actiuis qualitatib. ex duabus passiuis tanquam ex materia, quando illæ ad has eam habuerint rationem, ac proportio-

portionem, quæ vnicuique formæ educendæ conueniens est; alia namque, & alia proportio requiritur pro diuersis mistorum naturis, vt cõsiderantibus manifestum est.

A

Quomodo sit intelligẽdum actiuarum qualitatum dominium in duas paßiuas. Cap. III.

MVlta in hac definitione ad plenam eius intelligentiam expendenda, & declaranda essent, sed quæ ad verborum singulorum considerationem, eorumque constructionem attinent, ea ad commentarios, si quando à nobis edentur, remittimus; nunc illa tantum, quæ ad naturam huius generationis declarandam pertinent, cum diligentia persequemur. Primo loco de illa ratione, seu proportione, quam habere debent actiuæ ad passiuas, dicendum est: videtur quidem eam declarare statim Aristot. quando subiungit [*generant enim calidum & frigidũ dominantia materiæ*] indicat enim talem esse debere rationem, vt actiuæ dominentur passiuis; nisi enim dominentur, regere, atque elaborare illam materiam nequeunt; quare non fit generatio, sed potius inconcoctio, & inquinatio, vt ibi Aristotel. ait: sed dubium adhuc est, quomodo hoc dominium intelligendum sit, & de hoc multi multa dixerunt, præsertim vero Medici in prima primi Auicennæ, quorum omnium sententiæ, & dicta hic referenda non sunt, sed pauca præcipua breuiter tangere satis erit. Primum quidem aliqui parum considerare loquentes dixerunt hoc dominium esse intelligendum secũdum intensionem graduum, videlicet vt duæ actiuæ passiuas vincant intensione, veluti si diceremus sex gradus caloris vincere quatuor humiditatis. Sed hæc sententia, si bene perpendatur, vana, & impossibilis esse cognoscitur, quod alij plures animaduerterunt, inter quos Ludouicus Buccaferreus, & Petrus Pomponatius, qui in 4. Meteorolog. diffusam de hac re disputationem scripserunt: ea autem tribus potissimum fundamentis nititur, in quibus consentire omnes videntur. Primum est, latitudinem cuiuslibet qualitatis intensiuam finitam esse; datur enim summus calor, quo maior non datur, sic summum frigus, & summa humiditas, & summa siccitas. Secundum est, omnes harum qualitatum latitudines esse æquales, ita vt in quot gradus aliqua earum diuiditur, in totidem quælibet aliarum diuidatur; proinde si summus calor sit octo graduum, sic & aliarum quælibet, & in singula octauus gradus sit summus. Tertium denique est, qualitates contrarias non posse simul existere. Ex his tribus suppositis colligunt omnem qualitatem siue summam, siue remissam, habere semper impletam totam octo graduum latitudinem: etenim si summus sit calor, erit octo graduum; si vero remissus, vt exempli gratia, sex graduum tantum, necesse est vt duos habeat frigoris admistos, quare omnes simul sumpti octo erunt; oportet enim remissionem, seu abiectionem duorum graduum caloris, qui desunt, factam esse à duobus gradibus frigoris; sic si in aliquo sint quatuor gradus siccitatis, necesse est vt in eodem sint etiam quatuor humiditatis; si vero quinque vnius, tres alterius contrariæ: sed cum quatuor vnius esse quinque alterius nullo modo possunt, quia sic ad summum nouem essent, & totam latitudinem excederent; dum enim qualitates latitudinem non excederent, non sunt contrariæ, sed ad amicitiam, ac temperamentum redactæ sunt, facta enim est vna qualitas, quæ redolet exempli gratia tres caloris gradus, & quinque frigoris, eaque si comparetur cum altera habente duos caloris, & sex frigoris, instar calidi erit respectu illius: sed quum simul iunctæ latitudinem excedunt, contrariæ sunt, & simul existere nequeunt; nam si quinque insint gradus caloris, non possunt esse nisi tres frigoris, à quibus sint fracti, seu extincti tres caloris, qui desunt; nam si quatuor esse dicerentur, quartus ibi esset integer, & sine vlla pugna cum suo contrario, & nullum caloris gradum remittens, quod impossibile est; sed oportet quatuor gradus frigoris remittere quatuor caloris, & ita quatuor tantum reliquos caloris superesse, non quinque. Ob eandem etiam rationem fieri non potest, vt duarum contrariarum qualitatum gradus simul iuncti totam latitudinem non adimpleant, vt si quis diceret in aliquo esse quatuor gradus caloris & tres frigoris, qui septem essent ad summum: hoc enim est impossibile; quia quatuor gradus, qui desunt, caloris, non possunt esse extincti, nisi à quatuor frigoris; non igitur tres tantum ibi sunt frigoris, sed quatuor. His omnibus ita constitutis, de quibus hic disputandum non est, quoniam vera omnia esse fatebitur quisquis rite philosophari voluerit, falsitas prædictæ sententiæ facile ostenditur: vel enim intelligunt, duas actiuas simul iunctas superare gradibus duas passiuas itidem simul iunctas, vel vtramque seorsum acceptam superare vtramque seorsum acceptam, quorum neutrum dici potest: nisi prius, quia per fundamenta iacta sunt æquales; calidum enim & frigidum simul iuncta octo graduum erunt, totidem erunt etiam siccum & humidum simul iuncta, ergo illæ has coniunctim non superant gradibus: non etiam alterum, quia si omnes sint æquales, nulla aliam vincet, vt si quælibet ponatur esse quatuor graduum; si vero inæquales, necesse est vincente calore passiuas vt frigus vincantur ab eisdem, non ergo dominari simul possunt amba-

bæ actiuæ, si enim sint sex caloris, quinque humiditatis, & tres siccitatis, vincet quidem calor vtramque passiuam separatim acceptam, sed frigus ab vtraque vincetur, erit enim duorum tantum graduum, denique per omnes modos discurrendo inueniemus fieri nunquam posse vt vtraque actiua separatim superet vtramque passiuam separatim acceptam; quare hæc sententia reiiciatur. Alii putarunt omnem vitari difficultatem, si reiecto frigore in solo calore persistamus; dixerunt ergo imperium qualitatum actiuarum non esse de frigore intelligendum, sed de solo calore, vnde collegerunt omne mistum apud Aristotel. esse ab excessu calidum, & ab excessu humidum: nitebantur autem testimonio Auicennæ in prima primi doctrina sexta, cap. 3. & in sexto naturalium, vbi inquit frigidum non ingredi opera naturæ tanquam agens, sed omnem operationem naturæ perfici à calido, propterea quod frigus efficit priuationem motus, omnis autem operatio naturæ cum motu perficitur, quare ad nullum opus naturæ est vtile frigus. Sed de actione frigidi nos postea loquemur, in præsentia autem satis est aduersus hos adducere testimonium Aristot. in context. 2. quarti Meteorolog. vbi dicens [*generant autem calidum & frigidum dominantia materia*] non soli calido dominium attribuit, verum etiam frigido. In eo quoque decipiuntur, quod dicunt omne mistum esse calidum excessu, quum manifestum sit plura esse mista excessu frigida, imo & frigidissima, vt metalla; non enim essent ita indurata, nisi à magna vi frigoris; multæ etiã plantæ sunt frigidissimæ temperaturæ, vt experientia docet: quamobrem etiamsi concedamus, solum calidum agere pro generatione misti, gradus autem frigoris, quotcunque sint, nihil agere, fieri tamen non potest vt calidum semper dominetur vtrique passiuæ, quoniam multa mista comperientur, in quibus calor ita debilis insit, vt gradibus superetur ab altera passiuarum, aut etiam ab vtraq;: difficultas igitur integra manet, quale sit hoc actiuarum dominium in passiuas, quum præsertim videamus in aliquo misto tantam esse humiditatem, vel tantam siccitatem, quæ superet gradibus & calidum, & frigidum separatim accepta, neque per id stare, quin illud sit vere ac perfecte mistum. Ludouicus Buccaferreus prædictis motus difficultatibus inquit, imperium qualitatum actiuarum non esse intelligendum secundum intensionem, neque secundum quantitatem, sed solum secundum virtutem. Sed hæc sententia mihi quidem videtur non carere difficultate. nã per virtutem nil aliud intelligere potest, quam potentiam actiuam; hæc autem non potest maior, vel minor dici, nisi altera duarum rationum, aut enim ex maiore intensione, aut ex maiore extensione, seu quantitate, quoniam in maiori magnitudine plus est virtutis actiuæ: igitur quî fieri potest vt qualitates actiuæ dominentur passiuis secundum virtutem, si neque intensione, neque quantitate excedunt? Ego puto optimam esse Pomponatij sententiam, quæ omnem difficultatem tollit, & ad eam reduci potest opinio Buccaferrei, qui veritatem sub nube vidisse, sed eam nõ omnino complexus esse videtur. Inquit Pomponatius. nõ esse necessarium vt qualitates actiuæ passiuas superent gradibus, sed posse earum alteram, vtpote calorem, licet humido remissiorem secundum gradus, agere in humidum intensius tanquam in materiam, & ex eo aliquid generare: vt aliquod calidum tribus gradibus potest agere in materiam habentem quinque gradus humiditatis, & ex ea aliquam misti formam educere; nam si sermo esset de actione contrarij in contrarium, vtiq; oporteret agens superare gradibus suum cõtrarium, secus enim non fieret actio: ideo dicere Latini nostri solent, nullam fieri actionem à proportione minoris inæqualitatis, qua de re alibi disseruimus; de hac tamen in præsentia non loquimur, sed de actione in subiectam materiam; quum autem hæc materia debeat quibusdam esse conditionibus prædita, & hæ suscipiant magis, & minus, incongrua, & æquiuoca esset comparatio intensionis conditionum materiæ cum intensione conditionum agentis. Dicendum igitur est quamlibet misti formam de materia educendam certos passiuarum qualitatum gradus postulare, & certos actiuarum, vt educi possit; ita vt paruus calor ex materia valde rem hanc generare non possit, sed aliam possit: dictum igitur Aristot. non est intelligendum absolute, vt scilicet actiuæ vincant passiuas secundum gradus, hoc enim esse non posse iam ostendimus; sed est intelligendum respectu formæ generandæ, & quantum illa postulat, ita vt quando adest illa proportio actiuarum ad passiuas, quæ pro huius formæ eductione requiritur, tunc dicantur actiuæ dominari passiuis: vt si exempli gratia statuamus oleum esse calidum quinque gradibus, & humidum sex, plures sunt gradus humiditatis, quam caloris; conueniens tamen est proportio pro eductione formæ olei; & ita dicitur calor dominari humiditati, id est, aptus esse ad educendam de illa materia humida formam olei, ita vt si minor sumeretur calor, non posset olei formam educere, sed aliam fortasse posset, respectu cuius dicerentur actiuæ dominari passiuis, at non respectu olei: hoc denotauit Arist. in definitione quando dixit [*ex subiecta materia vnicuiq; natura*] sic enim significauit proportionem illam non esse absolute victoriam ratione graduum sed solum respectu formæ generandæ. Ad hunc sensum si Buccaferrei sententia reducatur,

defendi

Aliorum opinio. — *Confutatio.* — *Buccaferrei opinio.* — *Confutatio.* — *Po... tij Se...* — *In... re... ne.* — *Defe... opini... nis B... caferi...*

defendi potest; nempe si per virtutem intelligat potentiam productiuam respectu talis formæ, sed non absolute, & indistincte respectu omnium: ipse tamen hoc non expressit.

De actione frigidi in generatione misti, aliorum opiniones, & argumenta.
Cap. IV.

CAEterum ad plenam eorum intelligentiam, quæ ab Aristot. & à nobis dicta sunt de actiuarum qualitatum imperio in passiuas, considerandum est quæ sit actio frigidi in generatione misti: num videlicet & calor, & frigus per se agere dicantur, an soli calori tota actio tribuenda sit, nulla frigori, nisi per accidens: hac enim de re magnæ philosophorum, & medicorum disputationes & controuersiæ existunt. Ante omnia vt intelligatur in quonam difficultas sit constituta, animaduertendum est, nos non de elementi generatione loqui, patet enim elementum frigidum per frigus generare aliud simile, & ita frigus esse per se actiuum & eductiuum formæ elementaris. Neque de viuentium generatione loquimur, hanc enim à solo calore absolui asserit manifeste Aristoteles in libro secundo de Ortu animalium, cap. 3. vbi soli calori cœlesti attribuit vim generandi viuentis, de qua re alio in loco diffusius loquuti sumus. Loquimur autem de sola misti, quatenus mistum est, generatione, quod non est nisi homogeneum: forma namque illa, quæ primum ex formarum elementarium commistione oritur, & forma mistionis vocatur, non constituit nisi homogeneum mistum, cuius generationem in præsentia considerandum suscepimus; etenim omne heterogeneum est animatum, & ex pluribus talibus homogeneis constitutum, de quo hîc non loquimur: nec ob id de solo inanimato misto homogeneo nunc sermonem facimus, sed absolute de omni misto homogeneo siue animato, siue inanimato; non enim solum de metalli, vel lapidis generatione sermo nobis propositus est: sed etiam carnis & ossis; ita tamen vt hæc non vt animata, sed solum vt mista nobis consideranda proponamus, nempe quomodo in eis producatur non quidem anima, sed sola forma mistionis, & quomodo eadem intereat, hac enim ratione hæc omnia eandem considerationem subeunt. De hac igitur misti homogenei quatenus talis generatione loquendo, non satis liquet quomodo frigidum sit actiuum. Auerroes in sua paraphrasi in 4. Meteorolog. aperte dicit frigus non agere per se, nisi corruptionem, sicuti calor agit generationem, videtur enim contrariorum agentium contrarias esse debere operationes; quod in concoctione videmus, fit enim concoctio à calido, inconcoctio autem per se à frigido, nunquam concoctio, nisi per accidens, vt quando ab externo frigore colligitur in ventriculo, & concentratur calor animalis, & fit intensior, & validior ad concoquendum: sic igitur ad misti generationem concurrit frigus vt temperet, & moderetur calorem, quia non omnis calor aptus est ad quamlibet formam educendam, sed determinatus, & variis modis remissus, prout singula forma postulat; summus autem calor est corruptiuus misti, nec potest rem vllam generare, nisi ignem. Hanc igitur Auerrois sententiam plures sequuntur, & dicunt generationem misti attribuendam esse soli calori, non frigori, quoniam frigus non generat, nisi per accidens, quatenus calorem contemperat, & moderatum reddit. Sententiam hanc improbant nonnulli recentiores & aduersus eam tribus argumentis vtuntur. Primum ex Aristot. sumunt in 1. contex. 4. Meteorol. vbi dicit frigus esse actiuum non ea tantum ratione quatenus calorē moderatur, sed quatenus terminat, congregat, & transmutat; putat igitur frigus agere etiam per se, non tantum per accidens. Secundo sic argumentantur: frigus non remittit calorem, nisi refrigerando; at in generatione misti frigus non habet locū per refrigerationem, sed per alias secundas operationes, ergo ad generationem misti non concurrit frigus vt remittens calorem, quemadmodum neque calor in generatione misti locum habet vt remittens frigiditatem. Tertio argumentum sumunt à discrimine mistionis, & generationis misti: nam in mistione intereunt excellētiæ qualitatum elemētarium, vt ait Aristot. in calce lib. 1. de Ortu & interitu, & in contex. 48. lib. 2. hoc autem non fit, nisi per actionem inter se, & mutuam remissionem qualitatum elementarium contrariarū, nam & calor remittit frigus, & frigus calorem, & siccitas humiditatem, & humiditas siccitatem: hæc igitur mutua remissio, & contemperatio non in generatione fit, sed in mistione, quoniam in generatione non comparat Aristoteles contrariam cum sua contraria, calorem cum frigore, & humiditatem cum siccitate, sed ambas simul sumptas, calorem & frigus, cum ambabus simul sumptis, humiditate & siccitate, vt agentes cum patientibus: hanc igitur esse inquiunt causam communis erroris, quod nō distinguunt mistionem à generatione misti; in sola enim mistione fit illa remissio mutua contrariarum qualitatum quæ in generatione nō consideratur, in qua ambæ actiuæ iam commistæ, & factæ amicæ suam operationem exercent in passiuas: nō igitur officium est frigoris in generatione calorē remittere. His argumentis ducti ipsi aliam sententiam tuentur, & inquiunt generationem posse dupliciter considerari, vno modo vt formæ substantialis introductionem, al-

Recentiorum contra Auerroem argumentum primum.

Secundū argumētum.

Tertium argumētum.

Illorum recentiorum opinio

tero modo cum præuia alteratione; & in formæ quidem eductione dicunt nullam esse frigoris actionem, at in præuia alteratione non minus per se frigus locum habere, quam calorem; facit enim constantiam partium, terminat, & vnit humidum cum sicco, & præterea calorem cohibet, ac detinet intrinsecus, ne euanescat: quocirca etiam frigus in generatione misti actionem per se habet ratione præuiæ alterationis. Alii vero etiam maius quiddam ostendere voluerunt, nempe frigus in eductione formæ misti habere actionem per se, & vsi sunt hoc argumento; si ponatur homo in aere frigidissimo, vel in frigidissima aqua, ita vt ab illo frigore interficiatur, erit à solo frigore forma hominis interempta, & educta forma cadaueris, ergo frigus per se agit eductionem formæ.

Aliorum opinio.

Eorum argumentum.

Vera sententia de actione frigidi, & eius declaratio. Cap. V.

EGo, hac re diligentissime considerata, quam difficultatis plenam esse non inficior, veram esse arbitror opinionem Auerrois, quam complures sequuntur: sed ad perfectam veritatis declarationem oportet non solum bimembri distinctione vti, vt illi fecerunt, sed trimembri; etenim cadere in considerationem potest & alteratio præuia generationi, & generatio ipsa misti, quæ est eductio formæ substantialis, & demum variæ alterationes cōtingentes misto iam constituto, & genito, quas Arist. in 2. contex. 4. Meteor. proposuit in eo libro considerandas, & postea etiam clarius proposuit in contex. 14. eiusdem libri, vt prouenientes ab actione duarum actiuarum qualitatum in duas passiuas. Vt igitur ab ipsa generatione quæ eductio formæ est, ordiamur, concedere plures videntur eam à solo calido fieri, & ad eam frigus per se nullam operam contribuere, sed solū per accidens, quatenus calorem moderatur, eumq; ad illam formam educendam idoneam reddit, siquidem calor generatiuus est, frigus vero corruptiuum: videmus enim Cœlum, quod ad omnium generationem concurrit, non agere nisi calore, & in reditu Solis ad nos omnium rerum generationem fieri per calorem, in recessu autem corruptionem propter frigus. Hanc sententiam ego verissimam esse puto, sed dum hoc dicimus, non video cur non idem dicere cogamur de alteratione præuia generationi; quoniam calor non alia ratione formam educit, nisi alterando materiam, & inducendo illas qualitates, quas forma substantialis statim insequatur: calor enim non agit nisi vt instrumentum primarii agentis; quare eductio formæ tribuenda potius est agēti primario, qued calore vt instrumēto vtitur, quā ipsi calori; præparatio vero per alterationem calori magis attribuēda est, quia per eam fit postea eductio formæ: pugnantia igitur dicere videtur quisquis dicat à solo calore formam educi, præuiam vero alterationem fieri per se & à calore, & à frigore: sed res clarior fiet, si modus declaretur, quo calor pro formæ introductione materiam præparat. Certum est misti homogenei generationem consistere in mistione perfecta humidi cum sicco, perfectam dico, quantum forma generanda requirit: sed hæc non potest fieri, nisi à calore; calor enim extenuat, ita vt miscibilium particulæ commisceri possint, nam alia forma maiorem humidi cū sicco permistionē, alia minorem postulat, proinde alia maiorem calorem, alia minorem: hinc fit vt in aliquibus tanta sit permistio. vt vix vnquam possint siccum & humidum separari; ideo illa diutissime durant, quia putredini non ita obnoxia sunt, vt alia; eiusmodi est oleum, & res aliæ viscosæ, nā viscositas prouenit ex magna humidi cum sicco permistione: validam etiam habent permistionem metalla, præsertim argentum, & aurū, quæ ob id, & propter congelationem diutissime seruantur: sic ergo generatio misti consistit potissimum in extenuatione sicci & humidi, vt possint eorum particulæ commisceri, & forma misti educi, à solo autem calore fit extenuatio, vtiq; à solo calore per se fit præuia alteratio, non à frigore nisi per accidens, siquidem per se frigus facit operationem contrariam operationi caloris, condensat enim & constipat, & hac ratione impedit extenuationem, & in minimas partes diuisionem; quare per se est potius contrarium generationi misti; per accidens tamen ad eam confert quatenus calorem moderatur, idq; modo magis modo minus, prout cuiusq; misti generatio postulat: quantuscunque igitur calor sit, siue intensus, siue remissus, ipsi soli per se attribuitur & generatio misti, & præuia ad eam dispositio. hoc enim ostenditur ratione sumpta à fine: finis est eductio fotmæ misti; hæc fieri non potest absq; conueniēte commistione humidi cum sicco, hæc non fit nisi per attenuationem, & hæc fit à solo calido, & quælibet attenuatio à quodam statuto gradu caloris; igitur solus calor per se, & quatenus est calor, tum formam misti de materia educit, tum prius materiam præparat per alterationem præuiam; frigus vero non per se agit, sed solum contemperando calorem: hoc autem maxime confirmatur considerando naturam, & primam originem caloris, & frigoris, de qua alio in loco fuse loquuti sumus: quum enim hæ duæ qualitates ex actione cœlesti in inferioribus corporib. oriantur, cœlestis aūt actio non generet nisi calorem, frigus solam caloris priuationem insequitur, & oritur ex priuatione actionis cœlestis, proinde respectu caloris habet locū priuationis; quo fit, vt hæ

A vt hæ duæ qualitates commistæ, & contemperatæ agant solum virtute caloris in generandis mistis, & in præparanda materia ad eorum generationem, & omne temperamentum absolute consideratum debeat vocari calor, licet comparatione calidioris possit frigidum appellari; quod idem de lumine, ac tenebris manifestum est: datur enim in aere & maius, & minus, & minimum lumen, & horum quodlibet vocatur lumen, non tenebra, quia tenebra nihil est, nisi priuatio luminis; B comparatione tamen maioris luminis solemus aerem minus luminosum vocare tenebrosum. In qualibet igitur caloris & frigoris temperie soli caloris gradus generatiui sunt: quamuis enim possint habere commistos plures frigotis gradus, ab eis tamen non impediuntur, quia iã ad amicitiam omnes redacti sunt, & facta est qualitas vna, quæ respectu generationis misti dicitur remissus calor: quod si frigus est elemẽti frigidi generatiuũ, iam diximus nos de simplicium generatione non loqui; C & præterea ille est potius vocandus interitus, quam generatio, vt Aristoteles docet in contex. 18. primi de Ortu & interitu, quoniam interiit nobilius, & genitum est ignobilius elementum: sed in misti generatione videtur nullam esse actionem frigoris, nisi ad contemperandum calorem, eaque fuit Auerrois sententia, vt prædiximus, & eandem videtur significasse Alexan. in contex. 4. 4. Meteorolog. dum inquit, id quod D in mistione humidi cum sicco agit, ac determinat, esse præcipue ipsum calorem; sic enim denotat, calidum primario, ac per se agere, frigidum vero secundario, & per accidens. Hæc igitur dicta sint de actione calidi & frigidi in generatione misti, & in præuia illi alteratione. At si loquamur de misto genito iam, & constituto, negari non potest frigus agere etiam per se; congelatio enim fit per se à frigido, & videtur frigidum tribuere vltimũ complementum rei iam E per calorem genitæ, quatenus dat aptitudinem ad actum secundum, ad operationem, quæ est vltimum rei complementum: sed actum primum producere non potest, quemadmodum diximus: id autem declarat Auerroes exemplo rerum artefactarum: faber ærarius volens ex ære aliquam figuram efficere, non potest æri figuram illam tribuere, nisi liquefaciat metallum illud, neque hoc præstare potest, nisi per calorem; sed acquisita figura opus illud consisten- F tiam non haberet, nec præberet quæsitam vtilitatem, nisi congelatetur, & induraretur à frigore: ita enim illi qui efficere volunt ensem aptum ad incidendum, calore prius vtuntur mollientc ferrum, vt possit illam figuram & illud acumen recipere; postea vero intingunt illud in aqua, vt à frigore duritiem consequatur; qua fiat ensis ad pugnandum, & ad incidendum idoneus: tale quiddam inquit Auerroes euenire in natura. generat enim metalla per calorem extenuantem, & duorũ halituum particulas commiscentem; sed postea genito metallo adueniens frigus indurat ipsum, & dat ei complementum, vt diu conseruetur, & vt ad humanos vsus aptum sit, sed non dat formam substantialem, quia hæc per se educitur actione caloris, remissi tamen à frigore, vt dictum est.

Responsio ad argumenta recentiorum. *Cap. VI.*

Ad primum. Argumenta vero recentiorum facile soluuntur. Ad primum dicimus, Aristotel. in primo illo contextu 4. Meteorolog. adduxisse exempli gratia plures calidi & frigidi operationes in misto iam constituto, tanquam manifestiores (nam illæ, quæ fiunt in generatione misti, occultiores sunt) has autem etiam à frigido per se posse fieri iam diximus, & est res clarissima, saltem in pluribus, quare non est necesse dictum Aristotelis verum esse etiam in generatione misti: quemadmodum enim nec de calore tueri possumus, quod semper agat per se, quum sit manifestum quandoque agere per accidens; sic de frigore satis est ad sententiam Aristotelis tuendum, si dicamus quasdam operationes ab eo fieri per se, non tamen omnes. *Ad secundum.* Ad secundum dicimus. falsum esse id, quod assumunt, frigus in generatione misti non habere locum refrigerando, sed solum secundum alias secundas operationes, dicimus enim è contrario potius rem se habere; nam in generatione misti frigus locum habet refrigerando solum, nempe moderando calorem, sed non secundum alias secundas operationes: quod quomodo se habeat, mox clarius explicabitur. *Ad tertium.* Tertium vero argumentum statuit generationem misti esse re distinctam à mistione, quod negandum est, quia re distingui non possunt: quoniam igitur non potest fieri mistio absque misti generatione, necesse est, vt, si in mistione frigidum agit in calidum, & refrigerat; hoc idem simul in generatione facere dicatur; sed de hoc quoque posterius dicemus, & considerabimus an differat mistio à generatione misti, & in quonam differat, ibique ostendemus necessarium esse in generatione misti vt calidum agat in frigidum. *Ad argumentum aliorum.* Ad postremum autem argumentum ab aliis adductum ad probandum frigus in ipsius quoque formæ misti eductione agere per se, puto optimam esse responsionem, quam prædicti recentiores adducunt; & miror quomodo Põponatius in quarto Meteorologic. dubitatione duodecima dicat esse ita difficile argumentum hoc, vt neque ipse soluere illud potuerit, neque Auerrois Tra-

polinus eius preceptor olim in Patauino gymnasio professor ordinarius, & magni nominis vir. Dico enim cũ illis recẽtioribus nullam in animalis interitu nouã formã educi, sed manere in cadauere formam mistionis eandẽ, quæ in viuente fuerat, siue vnam, siue plures, & per hanc solam cadauer constitui; sed eam tunc primum incipere formæ officio fungi, quũ antea sub anima officio tantũ materiæ fungeretur: quoniam igitur non negamus frigus per se corrumpere, sicut calor per se generat, ideo dicimus interempto animali à frigore nullã fuisse frigoris actionem, nisi interimẽdo animal per destructionem formæ, quæ est anima, factam per extinctionem caloris animalis; formã autem nullam esse eductam, quæ ibi prius non fuerit; quare nil tunc operatur frigus, nisi interitum, nullam enim formam educit, quia nulla tunc educitur; proinde nec vllam facit præuiam alterationem eductioni formæ. sed solum recessui formæ animalis.

De modo actionis quo duæ actiuæ agunt in duas passiuas. Cap, VII.

CÆterum ex his, quæ de actione frigidi hactenus dicta sunt, duæ magni momenti difficultates oriuntur, quas omnino soluere oportet; vna est de modo actionis, quo duæ actiuæ agere dicuntur in duas passiuas pro generatione misti; altera vero, an idem sint generatio misti, & mistio: his enim explicatis arbitror prædictam generationis definitionem satis manifestam fore. Prior difficultas oritur ex hoc principio ab omnib. concesso, qualitates actiuæ non efficiunt secundas qualitates, seu secundas operationes, nisi per medias primas: hoc enim in omnibus clarum esse videtur; nam frigidum non congelat, nisi prius refrigeret, nec calidum liquefacit, nisi per calefactionem; similiter si alias omnes in primo contex. 4. Meteorolog. ab Arist. nominatas secundas operationes spectemus, nulla illarum est, quæ non per calefactionem à calido, & per refrigerationem à frigido producatur: hoc igitur ita constituto dicendum videtur etiam in generatione misti duas actiuas edere omnes operationes per medias calefactionem, & refrigerationem, tam in præuia alteratione, *Dubium* quam in eductione formæ: sed quomodo hoc esse possit, non est explicatu facile, & magnum dubium excitat à nemine hactenus consideratum, nedum solutum: quod quidem locum habet, non minus si dicatur frigidum agere per se in generatione misti, quam si locum calidum; nam si & calorem, & frigus per se agere dicamus, & secundas vtrunq; operationes edere, necesse est eas edi per primas, quo fit vt idem corpus necesse sit simul eodem tempore, & secundum easdem partes calefieri, & refrigerari,

A quod ne imaginabile quidem est: quod si quis dicat has duas qualitates non pugnare amplius inter se, sed factas esse amicas, imo vnam esse factam; non ob id tollitur difficultas: qui enim fieri potest vt hæc eadem qualitas simul calefaciendo, & refrigerando edat omnes secundas operationes, tum illas, quæ ad calorem, tum illas quæ ad frigus pertinent? si vero dicamus (quod iam demonstrauimus) qualitatem illam mediam pro generatione misti non agere nisi vt B calorem, adhuc difficultate vrgemur: nam si à calore nulla potest secundaria operatio prouenire, nisi per calefactionem mediam, necesse est calorem illum remissum, & à frigore temperatum non agere in siccum & humidum, nisi prius calefaciendo; nil autem calefit, nisi frigidum esse statuatur; ergo idem est simul calidum, & frigidum, neque facta est horum contemperatio, & amicitia, si adhuc remanet pugna calidi cum frigido, & actio calidi in frigidum C cum reactione frigidi in calidum: quod si hoc concesso dicamus remitti iterum calidum à frigido sicci & humidi, adhuc eadem difficultate laboramus; nam calor ita remissus non aget in siccum, & humidum, nisi per calefactionem; erit ergo adhuc pugna calidi cum frigido, & sic in infinitum progrediemur. In hac difficultate, *So-* quum eam nemo considerauerit, dicam ego *Pr* quid sentiam. Credo distinguendam esse pri- *ru* marum qualitatum actionem, duplex enim abs- *lit.* D que dubio est, vna immanens, altera transiens: *du* illa enim quæ est contrarij in contrarium, est *esi* necessario transiens, quia nihil potest ita agere in seipsum, nisi sit sibi ipsi contrarium, quod quidem est impossibile: sed actio agentis in materiam potest esse immanens, qualem dicit Arist. in 2. Physicæ auscultationis dari actionem naturæ in rebus naturalibus: in seminibus enim naturam inesse dicit non vt formam, sed vt artificem, & in hoc differre naturam ab arte; quod E in arte artifex non est insitus materiæ, sed extra est, at in natura inest artifex in materia, in quam agit, sic in semine humano inest humana natura non vt forma, sed vt artifex, sic etiam de aliis. Duo hi actionis modi notari possunt in generatione misti: apposita namque elementa inuicem necesse est vt per contrarias qualitates agant & patiantur, & fiat calefactio, & refrigeratio, & humectatio, & exsiccatio; eaque est actio transiens, quia nondum est facta elementorum F vnio, sed distinctæ adhuc sunt eorum naturæ, & vnum agit in illud tanquam contrarium in contrarium separatum: quoniam autem maximam agendi vim habent calidum & frigidum, ideo absoluitur primo loco horum contemperatio, qua fit qualitas vna media, quæ vocatur temperatus calor, quia postea agit in siccum & humidum, vt illa vniat, ac terminet pro formæ misti

misti eductione; & hæc secunda actio non potest amplius esse transiens, sed est immanens, quippe quum æque omnibus elementis insit qualitas illa media proueniens ex vnione calidi & frigidi: quare hæc vna omnium qualitas agit in eadem elementa vt sicca & humida, & est actio tanquam insiti artificis in materiam, qualis illa est, quam in semine considerauimus, sed non amplius vt contrarii in contrarium: quando enim qualitas illa media agendo edit in sicco & humido secundas operationes, non amplius calefaciendo, aut refrigerando agit, sed secundas qualitates producit non per primas, quoniam agit actione immanente, quæ redigi videtur ad illam actionem, quæ per emanationem fieri dicitur, qua potest aliquid agere in seipsum, vt aliàs diximus de grauium & leuium motore naturali: ideo deceptus est Suessanus dicens passiuas qualitates reagere in actiuas; reactio enim non habet locum, nisi in actione transeunte, quæ est contrarij in contrarium, non in actione artificis vt agentis in materiam, quæ non est vt in contrarium; sed fit per quandam emanationem, quemadmodum diximus. Decepti etiam sunt alij nonnulli recentiores, qui in sua inter se altercatione de generatione misti an sit idem quod mistio, hanc duarum actionum distinctionem non cognouerunt, sed communi consensione asseruerunt calorem iam à frigore contemperatum terminare, & vnire secum & humidum pro generatione misti, idq; præstare per calefactionem: hoc autem minime verum est, & illud omnia prædicta absurda consequuntur, nempe idem agere in semetipsum vt in contrarium, & simul esse calidum & frigidum, & eandem qualitatem calefacere simul, & refrigerare eodem tempore eandem rem, & calefactiones, atq; caloris remissiones infinities multiplicari, quæ omnia absurdissima sunt. Secundæ igitur operationes, vt extenuatio, vnio, & terminatio passiuarum ab actiuis fiunt, id est, à calore iam temperato, tanquam vna qualitate media, sine calefactione, vel refrigeratione. Si quis autem objiciat, omnis actio in rebus naturalibus est contrarij in contrarium; hoc nos inficiari possumus, nam agens æquiuocum non est contrarium patienti, qualis est artifex cuiusque operis artificiosi, & cuiusmodi sunt plura agentia naturalia; Cœlum enim agit in hæc inferiora, neque est illis contrarium: sic duæ actiuæ qualitates sunt agentia æquiuoca quatenus in passiuis edunt secundas operationes, quare non est necessarium vt aliqua ibi insit contrarietas actiuarum cum passiuis: sed dicere etiam possumus, id in omni elementari actione verum esse aut formaliter, aut (sic enim loqui liceat) suppositiue; actio enim actiuarum in passiuas si formaliter non est actio contrarij

A in contrarium, saltem præsupponit factam prius actionem transeuntem, quam diximus calidi in frigidum, & frigidi in calidum. Videntur autem hæc omnia locum habere etiam in aliis actiuarum qualitatum operationibus in misto iam constituto, vt in liquefactione; præcedere namque oportet actionem caloris ignei in metallum, quæ sit calidi in frigidum, proinde actio transiens; talis enim in ipso misto iam genito nulla existere potest tanquam immanens, quia
B iam est facta naturæ vnio; quare ibi nulla est amplius contrarietas; patitur igitur metallum ab agente externo, ab igni, & prius calefit, postea ex calefactione liquefit, & ea metalli liquefactio non insequitur immediate calorem ignis externum, sed calorem metalli internum ab igne productum; quare patitur primum metallum vt frigidum ab igni calido agente actione transeunte, deinde calorem in metallo genitum insequitur liquefactio, tanquam actio imma-
C nens; & per quandam emanationem edita, sed non per aliam mediam calefactionem: sic etiam fit metalli congelatio ab externo frigore per ipsius metalli refrigerationem, quam insequitur congelatio absque alia refrigeratione. Patet igitur primas operationes primarum qualitatum semper esse contrarij in contrarium, & transeuntes; secundas vero esse actiones artificis in materiam, & immanentes, proinde non esse contrarij in contrarium, nisi vt ante dictum
D est: omnis igitur actio qualitatum elementarium vel est contrarij in contrarium, vel præsupponit actionem factam contrarij in contrarium; quia secundæ operationes præsupponunt primas, tam illæ quæ fiunt in misto iam genito, quam illæ quæ fiunt pro constitutione, seu generatione misti: quare sublata esse videtur hac in re omnis difficultas. Sed sciendum præterea est, aliam quoque dari actionem transeuntem, quæ non est contrarij in contrarium, sed simi- *Datur actio etiam simi-*
E lis in simile, quoniam eius finis non est genera- *lis in simile.*
re, vel destruere, sed conseruare; ob id quum conseruare sit agere, ea est actio non contrarij in contrarium, sed similis in simile: exemplo res clarior fiet: generatur in cauernis terræ aurum hoc pacto; ex duobus halitibus referentibus naturas quatuor elementorum commistis fit primo loco actio calidi in frigidum, & frigidi in calidum, vnde prouenit qualitas media, id est, calor mediocris agens postea in
F siccum, & humidum; sed non perficeretur hæc actio, nisi calor ille conseruaretur, ne minueretur, vel dissiparetur; conseruatur igitur calor ille à calore cœlesti, ita vt eandem suam operationem absoluat: ita in fœtu existente in vtero inest calor internus pro generatione animalis, sed ille dissiparetur, nisi conseruaretur à calore fœminæ fouente, & ita absoluitur gene-

ratio-

neratio. Patet igitur duas esse actiones calidi transeuntes; vnam, qua agit in frigidum ad generandum calidum; alteram, qua agit in æque calidum ad ipsum conseruandum; quæ dici posse videtur continua generatio eiusdem caloris: hac ratione Cœlum est agens vniuersale in omnium sublunarium generationibus: quū enim omnes calore absoluantur, hic in agente particulari conseruatur à calore cœlesti, hoc est, genito, à Cœlo per motum, & per lumen, vt alio in loco declarauimus: hac igitur ratione virtus elementaris est secundarium agens, quia vel producta, vel saltem conseruata à virtute cœlesti, tanquam ab agente primario, & remotiore.

In lib. de Calore cœlesti.

In quo differant mistio, & generatio misti, aliorum sententiæ & argumenta. Caput VIII.

SEquitur vt consideremus, an differant mistio, & generatio misti, ac si differant, quo differant. Fuit hac de re his temporibus magna controuersia inter Th. Erastum, & Archangelum Mercenarium, vt legere est in eorum disputationibus in publicum editis de putredine. Erastus enim idē prorsus esse dicebat generationem misti, ac mistionem, nec aliunde argumentum sumere videbatur, nisi ex ipsa vocum significatione, quam exemplis aliarum similium cōfirmabat; nil enim aliud esse videtur mistio, quā misti generatio, nec misti generatio aliud, quam mistio, siquidem ne imaginari quidem possumus vnam existere sine altera: quemadmodum nil aliud est ædificatio, nisi generatio sanguinis, nil aliud compositio, nisi compositi generatio, & sic de aliis omnibus, quæ generantur, dicere possumus. Contra vero Mercenarius demonstrare contendit, eas non idem esse, sed distingui penitus, & argumentabatur potissimum ab earum definitionibus: illa enim, quorum discrepantes sunt definitiones, diuersa absque dubio sunt; atqui diuersæ sunt definitiones mistionis, ac generationis misti, & in duobus distinctis locis ab Arist. afferuntur, vt manifestum est; ergo non sunt idem: patet autem diuersas esse conditiones, per quas definiuntur; nam in mistione elementa à se mutuo alterari dicuntur, quod non fit, nisi per actionem contrariæ qualitatis in suam contrariam, per quam se mutuo contemperant, tum calidum & frigidum, tum humidum & siccum, ita vt omnes ad mediocritatem redigantur; quamobrem in mistione locum non habet altera illa actio, quæ est duarum actiuarum in duas passiuas, sed sola actio contrariæ in contrariam; quo fit, vt in mistione omnes sint actiuæ, & omnes passiuæ: contra vero in generatione misti nulla huius actionis consideratio habetur, sed alterius tantum, quæ est duarum actiuarum in duas passiuas; hanc enim expressit Arist. in definitione generationis misti, nec vllam fecit mentionem alterius actionis, qua agit quælibet contraria in suam contrariam, siquidem huius actionis nulla in illo 4. Meteorol. habetur consideratio. Præterea manifestum est (inquit Mercenarius) hæc tria distincta esse, elementorum alterationem, & vnionem, qua contrariæ eorum qualitates reprimuntur: deinde terminationem humidi cum sicco factam à duabus actiuis; ac denique productionem totius substantiæ misti; in primo quidem mistio consistit, generatio autem misti in secundo, ac tertio, & necesse est primum illud præcedere, nempe elemētorum iuxta positorum, & se tangentium mutuam alterationem, & qualitatum moderationem, quæ dicitur vnio, deinde fieri terminationem passiuarum ab actiuis, quæ est proxima dispositio ad substantiæ misti productionem, hoc est, ad eductionem formæ: tantum igitur abest, vt mistio sit idem, quod generatio misti, vt potius eam præcedat, imo ita præcedat, vt ne sic quidem proxima dispositio ad eam. Hæc summa est totius eorum argumentationis, sed præterea plurima etiam ab vtroque dicuntur ad alterius rationes soluendas: quæ non refero, quoniam tædiosum admodum esset totam eorum prolixam disputationem in mediū adducere, quum præsertim eam in eorum scriptis quisque legere possit.

Mercenarij.

Confutatio prædictarum opinionum, & veritatis declaratio. Cap. IX.

EGo vt in re difficillima sententiam meam proferam, à neutro penitus dissentio, sicut etiam neutri penitus assentior; credo enim relictis horum opinionibus, vt extremis, aliam mediam accipiendam esse; quæ mihi quidem omnem tollere difficultatem videtur; nempe vt dicamus mistionem, & misti generationem re ipsa idem esse, ratione autem distingui, neque aliud ostendi duabus illis contrariis argumentationibus Erasti & Mercenarij. Quoniam igitur & in mistione, & in generatione misti & substantiam, & accidentia considerare necesse est, siquidem ex elementorum substantiis substantia misti constituitur, idque non fit nisi per actionem & passionem primarum qualitatum; ideo & ratione substantiæ, & ratione qualitatum ostendo & in mistione contineri generationem misti, & in hac mistionem, proinde eas esse idem re, sed ratione distingui: quoniam enim diuersa respiciunt, diuersis modis definiēdæ sunt: sic etiam patebit ratio, cur mistio definiri debuerit in primo libro de Ortu & interitu, misti autem generatio non ibi, sed in 4. Meteorolog. Mistionis definitio hæc fuit, mistio est miscibilium

lium alteratorum vnio: sed quia tota mistionis natura consistit in illa dictione, vnio, hæc quid significet, cōsiderandum est. Putauit Mercenarius eam non significare productionem vnius substantiæ misti ex pluribus substantiis miscibilium; hæc enim est ipsa misti generatio, cui idem esse mistionem ipse concedere noluit, sed significare solam congregationem elementorum iam diuisorum in minima, antequam plures ipsorum naturæ in naturam vnam coalescant. Sed hæc eius sententia aduersatur Aristoteli, qui eam vt antiquorum opinionem reprobauit; illi namque dicebant, mistionem nil aliud esse, quam congregationem, seu iuxtapositionem miscibilium: quam difficultatem videns Mercenarius, nisus est eam effugere, & aliquam notare differentiam inter antiquorum, & suam opinionem, quam Arist. fuisse professus est: dixit autem discrimen consistere in illa dictione, alteratorum; nam antiqui dicebant mistionem esse diuisionem miscibilium in partes minimas, & earum congregationem, sed nullam ipsarum inter se alterationem considerabant; Aristoteles vero hanc considerauit, & voluit miscibilia esse per mutuam inter se actionem & passionem ita alterata; vt refractis contrariarum qualitatum extremitatibus sint omnes ad mediocritatem redactæ: hæc igitur apud Aristotelem est mistio, in qua non includitur plurium substantiarum in substantiam vnam mutatio, quæ non est mistio, sed generatio misti. Sed hæc non sunt consentanea verbis Aristot. eo in loco, vt bene considerauit Erastus, dixit enim Aristoteles miscibilia per mistionem desinere esse id, quod ante mistionem erant, & in naturam mediam transire, quam inquit esse quoddam ὁμοιομερὲς, vt sicuti quælibet aquæ particula est aqua, & tota est aqua, ita illud quoque & totum, & singula pars habeat idem nomen, & eandem definitionem; hoc tamen iuxta Mercenarii sententiam dici non potest, quia si mistionis, & vnionis nomen non significat factam adhuc transitionem plurium substantiarum in substantiam vnam, sed solum qualitatum, quæ erant contrariæ, temperamentum, integræ igitur adhuc manent in illo priori, seu temporis, seu naturæ, omnes elementorum formæ, quum forma misti nondum educta sit; formis autem adhuc existentib. elementa quoque existunt, & sunt adhuc ignis, aer, aqua, terra, vt erant prius; non igitur per mistionem desierunt esse id, quod erant, quod tamen asserit Aristoteles, neque totum illud est ὁμοιομερὲς, vt similiter asserit Aristoteles, sed potius est dissimilium partium, quum earum alia sit ignis, alia sit aer, alia sit aqua, alia vero terra: omnino igitur fateri cogimur naturam mistionis in pluriū substantiarum vnione præcipue consistere, hoc est in earum mutatione in naturam, & substantiam vnam; at productio vnius substantiæ misti ex pluribus elementorum est absque dubio ipsa misti generatio; itaque dictio illa, vnio, in definitione mistionis posita misti generationem significat: quod etiam confirmare videtur illud participium præteriti temporis, alteratorum, quod sinificat iam præcessisse, & à mistione præsupponi mutuam illam alterationem per actionem, & passionem contrariarum qualitatum, neque in ea formaliter consistere mistionis naturam, sed in ipsa substantiarum vnitione: quare Mercenarius proculdubio hac in re lapsus est. Alium quoque errorem commisisse videtur, quod asseruit mistionem non præcedere generationem misti tempore, sed solum naturâ; tamen ex eius dictis necessario infertur præcedere etiam tempore, inquit enim illam qualitatum contemperationem esse mistionem ipsam, quam non statim sequitur generatio misti, sed intercedit actio duarum actiuarum iam per mistionem contemperatarum in duas passiuas iam similiter contemperatas, per quam actionē passiuæ terminantur, atq; vniūtur; deinde per hanc proximam præparationē forma misti educitur. Quoniam igitur actio hæc actiuarum in passiuas non uidetur nisi in tempore fieri posse, dicere enim subitam esse vanum est, nec fortasse cogitabile, fateatur necesse est, mistionem præcedere etiam tempore generationem misti, nihilominus seu tempore dicat, seu natura, aduersatur Aristoteli, vt considerauimus; quoniam in illo priori existentibus iam formis elementorum ea secundum Aristot. mistio vocari non potest, qui mistionem tunc esse voluit, quando est genitum quoddam tertiū medium ὁμοιομερὲς distinctum à miscibilibus: sic etiam è contrario negare non possumus, in definitione generationis misti contineri mistionem; nil enim aliud est generatio misti, nisi productio substantiæ misti ex elementorum substantiis; hæc autem est illa ipsa vnio, quæ accepta fuit in definitione mistionis, & quæ in definitione generationis significata est nomine trāsmutationis: patet etiam in definitione generationis nominari qualitates elementorum & actiuas, & passiuas: quocirca congressus quoque elementorum in generatione misti consideratur; hæc enim est mutatio quatuor substantiarū elementorum in vnam misti substantiam: ex his igitur patet, generationem misti, & mistionem reipsa idem esse, quod Mercenarius negauit. Quod autem secundum hanc ipsam substantiæ considerationem distinguantur ratione, quod Erastus non vidit, facile ostendo; eadem enim mutatiō, qua ex elementis generatur mistum, dicitur & mistio, & generatio misti, sed alia, & alia ratione: quum enim elementa sint terminus

Vera sententia.

Alius eiusdem error.

Contra Erastum

minus à quo mistũ vero sit terminus ad quem, nomen mistionis magis elementa respicit, nomen autẽ generationis magis refertur ad ipsum mistum, vt voces ipsæ declarant: nam mistio non misti est, sed elementorum, non enim misceri mistum dicimus, sed elementa, generatio autem non elementorum, sed misti; non enim elementa tunc generãtur, sed mistum; neque tamen est altera sine altera, misti enim generatio non est nisi ex elementis, neque hæc ita vniuntur, quin generetur mistum: quocirca & generatio misti fuit comprehensa in definitione mistionis, sed confuse, & prout respicit elementa, non mistum, cuius nondum distincta tractatio fiebat; & vicissim mistio in definitione generationis misti fuit comprehensa, prout respicit mistum, non tamen expresse, quia iam declarata prius statuebatur, quocirca in vtralibet definitione vtraque significatur, sed vna expresse, altera vero vt connotata. Hinc etiam oritur aliud earum discrimen: quum enim miscibilia partim seruari dicantur in misto, partim non seruari, sed interire in mistione, nomen generationis misti respicit elementa vt corrupta, siquidem generatio vnius est alterius corruptio; nomen autem mistionis respicit elementa vt seruata, quemadmodum Aristoteles in ea parte docet, commista enim dicuntur illa, quæ non penitus interierunt. Ex his colligere possumus rationem distinctionis harum duarum tractationum de mistione, ac de generatione misti: nam in libris de Ortu & interitu Aristoteles de elementis agit, quatenus sunt materia mistorum: quoniam igitur mistionis nomen respicit præcipue elementa vt principia mistorum, & mistio propriè dicitur ipsorum elementorum, & hæc sunt materia misti nõ aliter, quam vt in mistionem veniunt; ideo conueniens, imo necessarium fuit, vt in eo libro, in quo elementa vt mistorum principia considerarentur, de mistione ageretur, & doceretur quid sit mistio: hoc autem ipsius quoque Aristot. testimonio manifestissimo comprobatur in 1. de Generat. context. 43. vbi dicit, quoniam de materia, & de vocatis elementis dicendum est, ideo prius de iis, quæ ad illa pertinent, agere oportet: quoniam enim ex elementis non aliter fit mistum quam per eorum congregationem, quæ est mistio, ideo de mistione dicendum est; & quia mistio non fit sine miscibilium inter se actione & passione, ideo de actione quoque & passione est agendum; & quia non fit actio & passio, nisi per contactum, ideo etiam de contactu agere oportet: propterea statim primo loco egit de contactu, secundo autem loco de actione & passione, tertio demum de mistione, deinde statim in 2. lib. aggreditur tractationẽ de elementis tanquam de materia mistorum. Patet autem

Ratio distinctionis tractationũ de mistione, ac de generatione misti.

in definitione mistionis significari, nomine vnionis confuse generationem misti potius ratione termini à quo, quam ratione sui ipsius: licet enim illa vnio sit generatio misti, modus tamen, quo fit, ibi non declaratur, nec declarandus erat, nisi in quarto Meteorologico: non poterat enim declarari, nisi peculiariter in misto homogeneo, hoc enim primum generatur ex elementorum commistione, & est illius quarti libri proprium subiectum; in libris autem de B Ortu & interitu agitur vniuerse de misto absque distinctione homogenei ab heterogeneo: quare illud etiam patet, definitionem generationis misti in 4. Meteorolog. conuenientissime tradi, quum sit propriè misti similaris, quod illius libri subiectum est; in secundo autem libro de Ortu & interitu videmus Aristot. valde rudi-ter egisse de generatione mistorum; neq; ipsius definitionem ibi tradidisse, quoniam hoc facere non poterat absque distinctione homogenei ab C heterogeneo, qua in eo libro vti conueniens non erat: definienda autem res ibi est, vbi distincte est declaranda, & cognoscenda, non vbi confuse, nil ergo aliud ibi de misti generatione docet Aristot. nisi constare mistum debere ex omnibus elementis; de modo autem quo ex iis generatur, ne verbum quidem facit. Hactenus ipsas elementorum, & misti substantias considerando, ostendimus, mistionem, & misti generationem reipsa idem esse, sed ratione distingui: D restat vt ex qualitatum quoque consideratione idem ostendamus. Iam sæpe dictum est, duplicem esse harum qualitatum inter se actionem, & passionem: vna est, qua duæ contrariæ inuicem agunt, & patiuntur, qua ratione iam diximus, omnes qualitates esse actiuas, & omnes passiuas; altera vero est, qua duæ actiuæ iam simul comtemperatæ in duas passiuas agunt vtraque continetur in vtraq; definitione, cum hoc tamen discrimine, quod quæ in vna ponitur ex-E presse, ea in altera ponitur implicite; prior enim actio & passio mistionẽ præcipue respicit, ideo fuit expressa in definitione mistionis; per illam enim dictionem, alteratorum, significatur mutua elementorum actio per contrarias qualitates; hæc enim magis elementa respicit: quam mistum generandum, altera vero actio implicite fuit connotata; quoniam vnio illa, quæ est transitio plurium naturarum in naturam vnam, non fieret sine actione duarum actiuarum in F duas passiuas, hæc autem contra in definitione generationis exprimitur, quia magis mistum respicit, quam elementa; prior autem illa implicite connotatur, quia non agerent duæ actiuæ in duas passiuas, nisi per priorem actionem essent contemperatæ: quocirca necessaria omnino est vtraque actio & in mistione, & in generatione misti, quia non fit generatio misti sine mi-

sine mistione, nec mistio sine misti generatione: proinde sunt idem re, sed differunt ratione, quatenus mistio respicit elementa, generatio vero mistum: ob id in definitione mistionis exprimitur altera tantum actio, quæ magis elementa respicit, in definitione autem generationis exprimitur altera, quæ magis respicit mistum, quia per eam fit eductio formæ misti; sed altera tamen implicite includitur in vtraque definitione, quoniam vtraque actio est necessaria & in mistione, & in misti generatione. Vt igitur hæc omnia breuiter, ac distincte complectamur, certum est & in mistione, & in generatione hos duos terminos considerari, elementa separata, & eadem facta vnum quoddam; in vtraque igitur continetur totius progressus ab esse elementorum ad esse misti; ergo vtraque continet omnes partes huius progressus: hæ autem, si bene consideremus, tres præcipue sunt; nam dicendum est tria ordinatim fieri in mistione, & in misti generatione; primum est alteratio mutua per actionem & passionem omnium contrariarum qualitatum inter se; secundum est actio duarum actiuarum in duas passiuas; tertium est productio misti, quæ per formæ eductionem fit, & quæ in definitione mistionis vocatur vnio: hoc igitur tertium & mistio est, & misti generatio, sed mistio dicitur respectu miscibilium, generatio autem respectu misti; ideo in definitione mistionis exprimitur tertium cum primo, sed secundum implicite connotatur, sine quo tertium non esset; idque fit propterea quod primum respicit elementa potius, quam mistium: at in definitione generationis exprimitur tertium cum secundo, sed primum implicite connotatur, sine quo nec tertium, nec secundum fieret; quoniam secundum respicit potius mistum, quam miscibilia: per hæc tamen non stat, quin in solo tertio consistat & mistionis, & generationis essentia; idque duobus modis consideratum & mistio, & misti generatio dicitur, reliqua vero duo sunt necessariæ dispositiones in ambabus; sed vna magis elementa & mistionem respicit, altera vero magis mistum, & generationem: quare patet Aristotel. & in mistionis, & in generationis definitione ponere voluisse etiam præuiam dispositionem, eamque partim expresse, partim implicite: sicuti dictum est; ex his enim omnibus clarum (ni fallor) factum est mistionem, & misti generationem re idem esse, sed ratione differre. Ex his autem duo maxime annotanda colligimus, ne cum multis decipiamur. Vnum est, mistionem nec tempore, nec natura præcedere generationi misti: huius ratio est, quoniam vtraque consistit in productione vnius naturæ substantialis, proinde in postremo illorum trium, quæ memorauimus: quod si in solo primo esset mistionis natura constituta, quod tueri contendit Mercenarius, vtique non solum natura præcederet generationi, quod asseruit idem Mercenarius, sed etiam tempore, quod negauit: quanquam ego quomodo id negare potuerit, non videam; calidum enim & frigidum breui suam contemperationem absoluunt, quippe quæ maximam vim agendi habent; humidum vero & siccum, licet eodem tempore agant inuicem, & patiantur; credendum tamen est, non eodem tempore suam pugnam perficere; quum enim minus actiua sint, quam illa, necesse est, vt tardius suum certamen absoluant, idque etiam auxilio duarum actiuarum iam contemperatarum; calor enim iam factus temperatus agit in ea, & attenuat, & vnit, & terminat, & ita adiuuat, vt eorum quoque perfecta contemperatio fiat, prout postulat forma misti, quæ in fine huius totius præparationis momento temporis educitur: quoniam igitur generatio misti in hac vltima formæ eductione est constituta, necesse est, si mistio consistit in contrariarum qualitatum contemperatione antequam actiuæ agant in passiuas, quæ Mercenarij sententia fuit, vt mistio tempore generationem præcedat: quod etiam per ipsam mistionis definitionem confirmatur; nam si vnionem intelligamus cum Mercenario qualitatum contemperationem ex alteratione, tum certe nondum est generatio, quoniam adhuc forma misti educta non est: at si melius sentientes dicamus vnionem esse vltimam illam formæ misti productionem id adhuc manifestius est, quum Aristoteles participio præteriti temporis vtatur dicens, alteratorum; significat enim alterationem iam præcessisse, vnionem vero subsequi, in qua misti onis natura consistit: digna etiam consideratione sunt illa Aristotel. verba in 2. cont. 4. Meteorolog. ad declarandam generationis definitionem adiecta [*generant enim calidum & frigidum dominātia materiæ*] fatetur enim Mercenarius actionem contrariarum inter se priorem esse actione duarum actiuarum in duas passiuas: quod Aristotel. quoque his verbis denotat, calido namque & frigido attribuit, vt in passiuas agendo generent mistum; atqui non agunt, nisi prius sint contemperatæ per præcedentem pugnam inter se: tunc enim non possunt agere in passiuas, quoniam vna impediret actionem alterius; sed quando sunt contemperatæ, tunc agunt in passiuas pro generatione misti: considerandum autem est in eisdem verbis Aristotelem soli calido articulum apposuisse, non frigido; inquit enim [τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν] significans vnam esse qualitatem ex duabus contemperatis constantem, quæ vocari potest simul calidum & frigidum: nam si vtriq; articu-

A ticulum apposuisset, vtramque separatim agere significasset, proinde vt duas, quod minime verum esset: prius igitur dictum manifestum est, nempe mistionem & misti generationem, quum in illa extrema substantiæ misti productione consistant, simul esse non modo tempore, sed etiam natura; qua in re multi errant, dicentes generationem misti præsupponere mistionem, tanquam natura priorem. Alterum vero est: licet mistio, & generatio misti sint simul & tempore, & natura, propterea quod reipsa idem
B sunt, tamen quum ratione distinguantur, prior consideratione, & cognitione esse debuit mistio, quam misti generatio: eiusdem enim rei confusa consideratio debet præcedere distinctam; quoniam igitur eadem mutatio confusius cognoscitur quatenus est mistio, distinctius vero quatenus est misti generatio; ideo Aristot. prius eam considerare voluit prout est vnio respectu elementorum miscibilium, posterius vero vt est
C generatio respectu misti; priora enim sunt consideratione eleméta misto, quum sint principia misti.

Solutio argumentorum Erasti, & Mercenarii. Cap. X.

RESTAT vt & Erasti, & Mercenarii argumenta soluamus. Ad Erastum satis esse videtur, si dicamus nil aliud ab eo probari, nisi mi-
D stionem, & misti generationem reipsa idem esse, hinc enim fit, vt vna sine altera existere nequeat: fatemur igitur omnem mistionem esse generationem misti, & omnem misti generationem esse mistionem; sed non ob id fit, vt ratione quoque sint idem. Sed notare præterea possumus, non idonea esse aliarum rerum exempla, quæ ab Erasto adducuntur, ideoque negandam esse similitudinem: nam idem prorsus est ædificatio, atque ædium generatio, idem est sangui-
E ficatio, ac sanguinis generatio, nec dico solum re, sed etiam ratione; quoniam vtrumque nomen respicit eundem terminum, qui fieri dicitur, nempe terminum ad quem, neutrum autem respicit materiam ex qua; propterea sic etiam dicere possemus idem esse ignitionem, & generationem ignis: sed vbi ex pluribus vnum fit, & mutatio significari potest duobus vocabulis; quorum vnum respicit illa plura, ex qui-
F bus; alterum vero respicit illud vnum, quod fit, necesse est mutationem illam vi iis duobus nominibus appellatam, vnam quidem & eandem esse reipsa, sed ratione distinctam in duas; ob id ex multis exemplis ab Erasto adductis nullum est ad propositum accommodatum, nisi compositio, atque compositi generatio, distinguuntur tamen ratione, quia nomen compositionis respicit illa plura, ex quibus vnum illud generatur, illorum enim esse compositio dicitur, & illa componi dicuntur; nomen autem generationis respicit illud vnum, quod generatur: hoc igitur idem de mistione, ac de misti generatione dicendum est. Ad argumenta vero Mercenarii respondere nititur Erastus ex collatione inter se definitionum mistionis, & generationis misti, ostendens eandem esse vtriusque definitionis significationem, sed quia satis leuis est illa ipsius consideratio, nec intima rei penetrat, & multis, ac magnis difficultatibus vrgetur, ego in ea referenda tempus non conteram: & aliter ad Mercenarium respondens dico, nil aliud ostendi ex earum definitionum discrimine, nisi mistionem, ac misti generationem ratione distingui; etenim quæ ratione distinguuntur, ea distinctas definitiones habent, pro diuersis enim eiusdem rei considerationibus diuersæ illi definitiones conueniunt, quæ etiam diuersis in locis tradendæ sunt, prout eadem res diuersis in locis alio & alio modo consideratur. Quæ vero à Mercenario dicuntur ad ostendendam realem quoque distinctionem mistionis, ac generationis misti, vana & falsa omnia sunt, & a nobis iam negata, & reprobata: quod enim in mistione non requiratur nisi contrariarum qualitatum inter se actio, & passio; & contemperatio, eamque vnio in definitione mistionis accepta significet, nec requiratur in mistione actio actiuarum in passiuas, & productio formæ misti; hæc omnia sunt neganda, quoniam hæc formæ productio fuit in definitione mistionis ab Aristotele expressa nomine vnionis: sic etiam negamus in generationemisti ex elementis non requiri primam illam actionem & passionem, quæ est contrariarum qualitatum inter se: sed hæc omnia & in mistione, & in generatione misti requiri asserimus, etsi in earum definitionibus non æque omnia exprimuntur; quod quidem quomodo se habeat, iam est à nobis abunde in præcedentibus declaratum. Quod igitur ad misti generationem attinet, & ad eius definitionem, quam Aristot in 4. Meteorologicorum adduxit, declarandam, hæc, quæ hactenus dicta sunt, sufficiant.

Ad ar- me Me- rii

JACOBI

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI,

DE MISTI GENERATIONE ET INTERITV, LIBER SECVNDVS.

Quomodo fiat misti corruptio, quæ putrefactio dicitur. Cap. I.

Q Vum hactenus de misti generatione d'xerimus, sequitur vt eiusdem interitum, quem omnes putredinem vocant, consideremus: magnæ de hac controuersiæ, ac disputationes existunt, quæ rem hanc explicatu difficillimam reddunt; ideo nos plura de hac dicturi hunc ordinem seruabimus: primo loco quomodo fiat putredo, breuiter exponemus; deinde eius definitionem ab Arist. adductam diligenter expendemus, & ipsius putredinis naturam intime, si fieri possit, penetrare nitemur; mox considerabimus, an plures sint putredinis species, seu modi, vt multi existimasse videntur; tandem vero difficultates omnes, quæ aduersus eam definitionē existunt, atque eas potissimum, quæ ab Arist. oppugnatoribus afferuntur, soluemus, simulque ab aliis adductas putredinis definitiones perpendemus, & eas cum definitione Aristotelis conferentes, à quonam melius sit putredo definita, considerabimus. Primum quidem ex iis, quæ de misti generatione proxime dicta sunt, facile est colligere, quomodo fiat eiusdem misti interitus: quum enim ex quatuor elementis, quatenus humida & sicca sunt, generetur mistum; iam enim diximus, humidum & siccum esse cuiusque misti materiam, quatenus simul cōmista, & ad temperiem cuiq; misto conuenientem redacta sunt; ad hanc autem temperiem, & commistionem non redigantur, nisi ex actione & imperio actiuarum, hoc est, caloris à frigore temperati, prout cuiusque misti natura requirit; eandem esse causam existimandum est generationis misti, atque conseruationis eiusdem: quēadmodum enim quando calor ita regit humidum & siccum, vt illa commisceat & vniat, generatur mistum, ita tamdiu seruatur, quamdiu illud caloris imperium perdurat; ab illo enim

A continetur siccum, & humidum coniuncta, & ita mistio illa conseruatur, & certus ille caloris gradus dicitur singulo misto naturalis: oportet igitur ex humidi separatione à sicco fieri misti dissolutionem; quæ illius generationi cōtraria est, proinde in hac interitum misti consistere: sed quia siccum & humidum separari inuicem non possunt, dum sub caloris naturalis imperio continentur, & coercentur, ideo manente calore naturali, manet coniunctio humidi cum sicco; & è

B contrario si calor naturalis recedat, vel ita minuatur, vt nequeat amplius regere, & continere duas passiuas, separatur humidum à sicco, & ita mistum in elementa, è quibus genitum erat, dissoluitur; isque est misti interitus contrarius generationi eiusdem: quemadmodum enim generatur mistum ex vnione humidi cum sicco, facta à calore naturali, hoc est, conuenientem proportionem habente; ita interitus misti fit, quando humidum separatur à sicco ex defectu calo-

C ris naturalis, qui ob suam debilitatem non potest amplius illa regere & continere: & quia causam aliquam esse oportet imminutionis caloris naturalis, eam Arist. & Gal. & omnes in ambientis calorem retulerunt; nam aeris, vel cuiusuis ambientis corporis calor, si naturali rei calore validior sit eum educit, ideo eo destituta dissoluitur, quia siccum & humidum ex recessu caloris, à quo continebantur, non habent amplius à quo regantur; ideo separantur inuicem, & ita

D mistum dissoluitur. Rem ita se habere experientia ipsa declarat: æstiuo enim tempore videmus res facilius ac citius putrescere, quam tempore hyemali; quoniam in hyeme debilis in aere est calor, qui non potest, vel non ita facile potest naturalem misti calorem euocare, quia non est validus; at in æstate calor in aere est validissimus, ideo superat calorem misti naturalem, & eum cito ac facile educit: & hanc eandem differentiam, quam in temporibus considerauimus,

E possumus etiam in locis considerare; nam in locis calidioribus res facilius putrescunt, quam in frigidioribus: videmus præterea mista tum frigidissima,

g[illegible]ima, tum calidissima difficilius putrescere; frigidissima quidem, quia [illegible] frigus resistit calori ambientis [illegible] calidissima vero, quia calor [illegible] natu-rali inualidior est. In enim [illegible] ribus videmus ea [illegible] su-perficie, tandem vero [illegible] principio e-nim humidum erit à [illegible] separatur, sed quia [illegible] atque re-soluitur; ideo tandem [illegible] terra, nempe solam siccam ab humido destitutam. Hæc igitur & alia multa, quæ mox considerabimus, indicant eo modo fieri putredinem, quem nunc exposuimus.

Quot modis mistum interire possit.

Cap. II.

Qvoniam autem Aristoteles in principio quarti Meteorolog. dixit, putredinem esse misti interitum naturalem, ejque combustionem opposuit vt interitum violentum, duo hic consideranda nobis proponuntur: vnum, an his tantum duobus modis interire mistum possit, putredine & combustione, an etiam aliis; alterum vero, quomodo putredo dicatur interitus naturalis. Quod ad primum attinet, Argenterius inquit Aristotel. fuisse deceptum, qui existimauit non dari alium misti interitum, præter illos duos, quum tamen pluribus aliis modis interire mistum possit, vt gladio, suspendio, morbo, submersione, & aliis multis Mercenarius vero Aristotelem tueri volens, reprehendit Argenterium, dicens non dari reuera a-lium modum, præter illos duos ab Aristotel. positos, propterea quod [illegible] ab argenterio nominati non competunt misto, prout mistum est, sed potius quatenus est animatum; quatenus e-nim est mistum, nullus alius interitus illi competit, nisi putredo & combustio: huius tamen rationem nullam Mercenarius adduxit. Ego vero dissentio ab vtroque. Quod enim ad Argenterii obiectionem attinet, ea optime à Mercenario diluitur; quoniam illi modi, quos posuit Argenterius, sunt proprii animatorum quatenus sunt animata, neque eis competunt quatenus mista sunt; ille namque est misti proprius interitus, quo tollitur mistio: at si pereat animal gladio vel morbo, adhuc seruatur eadem mistio, quæ prius erat in viuente, quapropter mors animalis non est eius corruptio vt ex elementis constantis, proinde Argenterius non ostendit alium dari modum interitus misti, vt constantis ex elementis. In eo quoque deceptus est Argenterius, quod non vidit misti, quatenus mistum est, alium dari interitus modum, præter combustionem & putredinem; ideo Mercenarius quoque lapsus est, dicens nullum dari alium modum. Duo igitur in præsentia

Opinio Argenterii contra Aristotelem.

Mercenarii sententia & defensio Aristotelis.

Argenterius error.

Mercenarii error.

A sunt à nobis ostendenda: vnum, quod detur a-lius interitus misti [illegible] n[illegible] Ar[illegible] [illegible] loco [illegible] [illegible] x[illegible] quo [illegible] à pu[illegible] in [illegible] combustio vero est totius [illegible] mentum, [illegible]

B ig[illegible] ma-gnata [illegible] t[illegible] [illegible] n[illegible] quodam inter [illegible] i-prum Aristotel[illegible] tione, in cap. de m[illegible] non solum [illegible] tremi cum medio [illegible] ab actione vtriusque extremi: combustio igi-

C tur est mutatio à contrario extremo, ideo Aristoteles in lib. de Vita & morte inquit, violentum esse illum interitum, qui fit à contrario. quamuis enim ibi loquatur de corruptione animatorum, quæ dicitur mors, [illegible] tanquam interitum naturalem contraponit [illegible] tibus tanquam violentis, quos [illegible] contrario, tamen hoc idem locum habet etiam in misto quatenus mistum est, eius enim corru-ptio naturalis non fit à contrario, sed potius à

D simili, putrefactio enim est interitus misti per corruptionem caloris naturalis, actam à calore extraneo; misti autem violentus interitus [illegible] per mutationem à contrario, vt de combustione diximus. Hæc si vera sunt, & mistum tanquam medium intermittitur ab igni tanquam extremo, & contrario, non video cur non possit etiam ab altero extremo destrui [illegible] vi frigoris conuertatur totum in vnum [illegible] tum frigidum, vt in terram, neque in [illegible] e-

E lementa dissoluatur: id autem, quod no[illegible] pere potest, est, quod ignis est maximæ ac celerrimæ actionis, & facile conuertit [illegible] mi-sta in suam naturam per combustionem; frigida vero elementa non tantam agendi vim continent, neque ita celeriter mistum mutant: attamen si verum est id, quod Aristotel. docet in secundo libro de Ortu & interitu, posse quodlibet elementum mutari in quodlibet, nec minus ignem in alia, quam alia in ignem; fieri etiam po-

F test, vt omnia elementa in misto existentia mutentur in terram ob magnam vim frigidi agentis, & condensantis & omnem calorem extinguentis: licet enim hoc sit minus facile, & minus frequens, & minus euidens, ratio tamen nos cogit, vt hoc concedamus; quum præsertim [illegible] sensu & experientia confirmetur, videmus enim multa

multi, & ego ipse vidi in subterraneis locis multa mista, vt paleas, & cibaria in petram mutata à magna vi frigoris omnem calorem extinguentis, & omnem humiditatem consumentis, propterea quod cum summo frigore non potest humiditas existere, vt antè dictum est. Tres igitur modi sunt, quibus interimi potest mistum, quatenus mistum est, quoniam horum modo destruitur misto. vnus est medius, quo dissoluitur mistum in omnia elementa, eaque de causa putrefactio: alij vero duo sunt extremi, & [illegible] quia per eos non in omnia elementa dissoluitur mistum, sed mutatur totum in vnum elementum, vel in calidum, quæ est combustio, vel in frigidum, qualis est petrefactio, de qua [illegible] habemus. Non fuit autem ob id mancus in prædicto loco Aristot. duos tantum modos commemorans, putredinem, & combustionem, quia non est ibi ipsius consilium omnes possibiles misti interitus nominare, sed solum loqui de ipsius corruptione naturali, quæ est putredo: violentos autē interitus non est quod omnes consideraret, quum sint præter consilium naturæ & [illegible]accidentales, sicut etiam in lib. de Vita & morte nō omnes modos enumerat, quibus violenter interire animal potest: satis igitur habuit [illegible] mere naturalem misti interitum, de quo ibi loqui volebat, à violento generaliter accepto, ad tollendam omnem difficultatem: & combustionem exempli tantum gratiā nominauit, tanquam modum quendam violenti interitus; neque enim ob id negauit alium dari violentum interitum: exempla enim non sunt de omnibus afferenda, sed de aliquibus tantum, quæ maxime in promptu habeamus, promptissimus autem est mistorum combustio, ideo hanc solam nominare tanquam exemplum violenti interitus satis fuit. Patet igitur Aristotelem neque omnes modos interitus misti nominasse, vt putauit Mercenarius, neque mancum fuisse, vt ei obiecit Argenterius.

Quomodo putrefactio dicatur interitus naturalis, sententiæ aliorum, & earum confutatio.

Cap. III.

SEquitur vt consideremus quomodo putredo ab Aristotele dicatur interitus naturalis, ita vt per hoc à combustione distinguatur, tanquam ab interitu violento, hoc enim multis non paruum negotium facessit, quum videantur ambæ vel æque naturales, vel æque violentæ apparere: nam si violentum vocamus omnem motum, cuius principium extra est, vtraque fit à [illegible], quare vtraque est violenta. si vero putrefactio, etsi fit à principio externo, dicitur tamen naturalis, quatenus fit à causa naturali, & naturaliter agente: idem de combustione dici potest, hæc enim fit ab igni, qui dum alia comburit, ac destruit, secundum propriam naturam agere dicitur, & vocatur agens naturale: æque igitur vtraque est vocanda naturalis. De hac re plura à nobis dicta sunt aliâs, dum initium primi libri de Ortu & interitu interpretantes considerauimus quomodo interitus vniuerse sumptus vocetur ibi ab Aristotele naturalis, sed per ea dubium præsens non tollitur, quia secundum illam considerationem etiam combustio dicenda est corruptio naturalis; quum ergo Aristoteles eam dicat esse violentam, prout violentum distinguitur à naturali, certum est aliam esse Aristotelis considerationem in initio quarti Meteorologicorum, aliam in primis verbis primi de Ortu & Interitu; harum igitur considerationum discrimen cognoscere oportet. Thomas Erastus in sua aduersus Mercenarium disputatione de putredine facile fugit hanc difficultatem: duas enim dixit putredines ab Aristotele poni in principio libri quarti Meteorologicorum, vnam naturalem, de qua loquitur in tertio contextu; alteram violentam, & morbosam, de qua loquitur postea in quinto, & sexto, & aliis sequentibus, & eam dicit fieri à calore externo: sed putredinem naturalem, quæ in tertio contextu consideratur, inquit Erastus non ab externo calore fieri, sed à proprio & naturali, qui consumit humidum proprium, quod ei pabulum est, quare toto humido absumpto, necesse est, vt calor naturalis deficiat; isque est naturalis interitus omnium mistorum, qui ab Aristotele ibi iure vocatur naturalis, quia fit à principio interno, quum combustio sit interitus violentus, vtpote factus ab externo principio. Sed hanc Erasti sententiam inferius, quum de speciebus putredinis loquemur, expendemus, alienamque omnino esse ab Aristotele, demonstrabimus, qui nullam putredinem nouit, quæ non fiat ab externo calore: quum igitur hoc constituto difficultas vigeat, quomodo putrefacto dicatur interitus naturalis, ita vt à combustione distinguatur, aliam solutionem, & aliud horum interituum discrimen excogitare oportet. Albertus in eo loco in capite suo sexto inquit, in putrefactione calorem internum cooperari calori externo in euocando humido, propterea quod calor misti fungitur officio & naturalis & ignei: naturalis enim est, dum continet humidum cum sicco coniunctum, quæ est conseruatio misti; sed postea dum amittit naturalitatem, id est, proprietatem caloris naturalis ob defectum alicuius principij conseruantis mistum, tunc suscipit proprietatem ignei, quæ est dissoluere, educere humidum illius met misti, cuius

Erasti opinio.

Confutatio.

Alberti opinio.

cuius antea erat calor naturalis, & ita cooperatur calori externo in educendo ad superficiem humido: putrefactio igitur ea ratione dicitur naturalis, quatenus fit modo aliquo ab interno calore, non à solo externo; combustio autem ab externa tantum causa fit, calor enim naturalis semper manet naturalis, neque ad comburendum mistum coöperatur igni combutenti. Hæc est Alberti sententia, ipse tamen non expressit, quisnam sit ille defectus principii conseruantis mistionem, ob quem calor naturalis desinit esse naturalis, & euadit igneus, & contrarius; videtur autem hunc defectum expressisse Buccaferreus, cuius opinio non videtur diuersa ab opinione Alberti, inquit enim, calorem naturalem intensiorem fieri ex actione caloris externi, & ita auctum consumere humidum, euocando ipsum ad superficiem; sic enim calor naturalis desinit esse naturalis, quoniam amittit eam proportionem, quam habere debet ad siccum & humidum pro illius misti conseruatione: ita igitur putrefactio partim est naturalis quatenus ab interno calore fit, partim violenta quatenus fit ab externo. Sed hæc sententia non est consona verbis Aristoteles, qui, vt in tota eius tractatione de putredine videre est, nullam tribuit actionem calori naturali, sed totam calori ambientis, à quo dicit destrui calorem naturalem, proinde pati potius, quam agere: præterea iuxta hanc opinionem oporteret calorem naturalem ita auctum, & vnum factum cum calore extraneo agere immediate in humidum, & facere ipsum euaporare, attamen hoc non vult Aristoteles, sed vult calorem extraneum agere immediate in calorem naturalem ad ipsum educendum, & per hoc putrefactionem definit, postea vero subiungit, exeunte calore naturali humidum quoque naturale coeuaporare; itaque vult euaporationem humidi esse quoddam consequens exitum caloris naturalis, proinde non pati immediate humidum à calore extraneo. Nos tamen postea, quum de putredinis natura loquemur, considerabimus an opinio Alberti ad rectum sensum trahi possit: quantum autem ad præsentem difficultatem attinet, certum est Albertum non idoneam rationem adducere, cur putrefactio ad differētiam combustionis dicatur naturalis; quia concesso etiam eo modo, quo Albertus putredinem fieri statuit, quem nos postea diligentius expendemus, non recte tamen diceretur putredinem fieri ab interno principio; quia si calor naturalis non est amplius naturalis, sed iunctus calori externo est factus totus igneus, & inimicus naturæ illius misti, totus est potius vocandus extraneus, quam internus illi misto: adde quod in considerando cuiusque motus principio attendenda est

Buccaferrei opinio.

Confutatio.

A prima causa ipsius motus; prima autem causa etiam secundum Albertum est solus externus calor, qui primo loco agit in calorem naturalem; quamobrem soli calori ambientis actio illa tota attribuenda est, proinde fit ab externo principio: vt autem sententia Alberti defendi posset, oporteret externum & internum calorem esse duo agentia æqualia & distincta, non subordinata; quia dum sunt subordinata, adscribitur tota actio agenti primario, sicuti dictum est. B Alia fuit opinio, quam in eodem loco impugnauit Albertus, & quam postea Vicomercatus sequutus est, putredinem dici naturalem; quod à calore ambientis paulatim, ac sensim fiat, combustionem vero violentam, quia fit celeriter, etenim opus naturæ non est velox. Hanc sententiam Albertus refutat hoc argumento, quod modus rei insequitur rem, cuius est modus, proinde causa eius esse non potest; C fieri autem celeriter, vel tarde, est modus, qui consequitur rem vel naturalem, vel violentam; ergo non potest esse causa naturalitatis, vel violentiæ: prior igitur alia ratio esse debet, cur actio dicatur naturalis, vel violenta, deinde consequi, vt velox vel tarda sit. Aliam quoque aliorum sententiam reprobat ibidem Albertus, quam missam facio, quoniam apud eum legi potest. Alij vero dixerunt, putrefactionem dici naturalem ratione interni principij, si non D actiui, saltem passiui; materia enim putrescens vim conferre dicitur, quatenus habet aptitudinem ad putredinem. Aduersus hos Pomponatius in 4. Meteorologicorū hoc argumento vtitur, quod per hoc non apparet discrimen, quod quærimus, putrefactionis & combustionis: siquidem etiam combustio habet tale internum principium passiuum, materia namque illa naturaliter est apta comburi, & ita vim conferre dicitur non minus, quam putrefactio: ego vero alias demonstraui, vanum esse in iis, quæ ex ma- E teria & forma constant, aliquem motum vocare naturalem, ratione solius materiæ tanquam principij passiui; sic enim fieret, vt nullus motus esset violentus; materia enim habet aptitudinem vt ad omnes formas, ita ad omnes motus indistincte recipiendos; quare motum lapidis sursum proiecti liceret appellare naturalem ratione materiæ vt principij passiui, hoc tamen nemo diceret. Ipse autem Pomponatius in sua dubitatione 17. libri quarti Meteorolog. inquit F putrefactionem esse tum naturalem, tum violentam: quatenus quidem fit à principio externo, violentam esse; naturalem vero, quatenus mistum, si suæ naturæ dimittatur, neque impediatur, hoc est, à nullo alio violenter interimatur, sed sinatur interire secundum communem cursum naturæ, tandem interit per putredinem. Hanc sententiam quidam recentiores impugnant,

Vicomercati opinio.

Confutatio.

Aliorum opinio.

Confutatio.

Improbatio.

Pomponatij opinio.

gnant, & eam etiam Buccaferreo attribuunt, A quum tamen Buccaferreus (vt prædiximus) aliud sensisse videatur; ita autem argumentantur: quando dicitur mistum interire suæ naturæ relictum, vel dicitur interire absque externo agente, vel ab externo agente, si primum, id Aristot. aduersatur, dicenti putredinem fieri à calore externo; si vero secundum, nulla apparet ratio, cur magis putredo, quam combustio, sit interitus naturalis, quum fiat vtraque ab agente externo. B Hæc tamen obiectio mihi videtur aduersus Pomponatium, qui reuera huius sententiæ fuit, parui esse momenti: siquidem ipse palam asserit, non accipi hic naturale pro eo, quod fit ab interno principio, sic enim fatetur putrefactionem non esse naturalem, sed violentam; sed accipi pro eo, quod est secundum cursum naturæ, nam hic talis est, vt mista dimissa suæ naturæ intereant tandem per putredinem, non per combustionem: sic enim putrefactio ad differentiam combustionis videtur dici posse naturalis. C Sed præterea opinio, quam postea istimet recentiores adducunt, atque tuentur, mihi quidem non videtur ab hac Pomponatij opinione discrepare: dicunt enim putrefactionem esse misto naturalem, quatenus est secundum propriam misti naturam, qua mistum est; quum enim sit genitum per vnionem humidi cum sicco, aptum natura est perire per dissolutionem, & separationem humidi à sicco ob defectum caloris continentis; D vnumquodque enim naturaliter dissoluitur in illa, ex quorum compositione genitum est: quoniam igitur mistum, quatenus est mistum propensionem habet, vt in ea, è quibus constat, dissoluatur, putrefactio est ipsi naturalis, quatenus mistum est: non sic combustio, quia mistum prout est mistum, non habet propensionem vt intereat per conuersionem in aliam naturam: addunt autem hi, posse putrefactionem alia ratione dici violentam, & præter naturam, E quatenus rei naturam destruit, nec fit secundum intentionem naturæ, quandoquidem cuiusque rei natura abhorret à suo interitu. Ego vero non video, in quo hæc sententia differat ab opinione Pomponatij: nam dicere putrefactionem competere misto secundum propriam eius naturam, & prout mistum est, idem videtur, ac dicere mistum dimissum suæ naturæ, non interire, nisi per putredinem, & ambo concedunt interitum hunc misti ea ratione esse violentum, quatenus fit ab externo principio. F Propterea ego puto vtramque sententiam esse obnoxiam eidem reprehensioni: nam ad ostendendum quod putrefactio sit interitus naturalis, respexerunt ambo propriam misti naturam, iuxta quam considerationem non potest putrefactio dici misto naturalis; quia si per naturam intelligant materiam vt principium motus passiuum, in sententiam incidunt, quam ambo reprobarunt, quod putrefactio ratione aptitudinis materiæ dicatur naturalis; si vero formam intelligant, iam ambo expresse confessi sunt, putrefactionem esse contrariam, & inimicam formæ misti, & ipsius destructricem; est igitur potius contra misti naturam, quam secundum eius naturam: propterea falsum est id, quod illi recentiores dicunt, mistũ habere naturalem propensionem ad putredinem, imo vero propensionem habet ad se conseruandum, quantum fieri potest: quod vero Pomponatius ait, mistum dimissum suæ naturæ non aliter, quam per putredinem interire, id non facit vt secundum propriam naturam quærat putrescere, sed solum significat eam esse eius naturam, quæ non possit tandem resistere agenti externo putrefacienti; negari enim nullo modo potest resistentia misti ad externum interimens: sic igitur non videtur putrefactio esse misto naturalis.

Vera sententia, & eius declaratio, & quorundam dubiorum solutio.

Cap. IV.

PRopter hæc omnia, quæ hactenus considerata sunt, ego puto non esse hic respiciendam propriam misti naturam, sed potius naturam vniuersalem, quæ nil aliud est, quam ordo rerum omnium, seu omnium causarum certo quodam ordine dispositarum cum pendentia ab vno primo principio, vnde statutæ singulis rebus sunt propriæ quædam leges, quæ præteriri nequeunt; natura igitur propria misti nollet putrescere, nec modo vllo interire, at natura vniuersalis statuit eam esse interitui obnoxiam, & tandem interire: secundum hanc considerationem dixit Aristotel. in initio 1. lib. de Ortu & interitu, interitum esse naturalem, id est, secundum leges naturæ vniuersalis, quæ statuit omne genitum esse aliquando interiturum: sed in context. 3. lib. 4. Meteorolog. consideratio Arist. est particularior, quam ibi; nam in initio 1. de Generat. etiam combustio misti dicitur interitus naturalis, quatenus est rei corruptibilis, & fit à causa naturali, & naturaliter agente. Sed quoniam præter ipsum interitũ natura statuit etiam modum, quo singulæ res intereant, ideo hunc modum à natura constitutum respiciens Aristot. in 4 Meteorolog. dixit combustionem esse interitum violentum, quæ in principio lib. 1. de Generat. dicebatur naturalis, quum ibi nulla modi consideratio habeatur. Tres autem ego inuenio modos vniuersales, quibus statutum est in natura res interire; vnus simplicium corporum est, alius mistorum animatorũ, alius demum mistorum inanimatorum. Simplicibus quidem hic assignatus est modus, vt per mutuam inter se actio-

Natura vniuersalis.

Tribus modis res interire natura statuit.

ctionem & paſſionem intereat, atque etiam per actionem cœleſtium corporum, quæ idem poteſt per virtutem, quod elementa per formam. Animatis vero aſſignatus eſt modus per humidi naturalis conſumptionem, factam à proprio naturali calore, eaque mors dicitur, de qua agit Ariſtotel. in lib. de Vita & morte; ideo ibi naturalem vocat illam mortem, quæ fit per vltimam humidi reſolutionem à calore naturali, qui abſumpto à ſe humido tandem extinguitur; violentam vero mortem vocat illam, quæ ante ſta- B tutum tempus alio modo fiat, vt gladio, combuſtione, ſubmerſione, morbis, nam his omnibus modis intereunt animantia præter naturam, hoc eſt, præter modum à natura eis conſtitutum. Miſto autem inanimato, id eſt, prout miſtum eſt, & cum abſtractione ab anima; ſi ſit animatum, aſſignatus eſt à natura vniuerſali proprius modus vt intereat per putredinem, quæ nihil aliud eſt, quam diſſolutio in elementa; & eſt vere contraria generationi miſti, quæ fit per C elementorum commiſtionem: hic ergo vocatur ab Ariſtotel. modus naturalis, quia ſecundum decreta naturæ vniuerſalis eſt vt miſtum ex elementis conſtans, tandem in elementa diſſoluatur; combuſtio vero dicitur violenta, quia eſt præter hanc naturæ legem, nam ex ignis actione violenta vertuntur omnia elementa in ignem, ideo ita eſt miſtio præter naturam, vt animato mors ex morbo, vel ex gladio: hæc eſt abſq; dubio mens Ariſtotel. in eo tertio contextu 4. Me- D teorolog. vt etiam ipſemet aſſerere videtur in context. 57. lib. 5. Phyſic. vbi tam generationem, quam corruptionem diſtinguit in naturalem & violentam, & inquit oppoſitam eſſe naturalem generationem violentæ, & naturalem interitum interitui violento; poſtea declarans quænam ſit generatio & corruptio naturalis, & quæ violenta, inquit naturalem eſſe illam, quæ eſt fatalis, id eſt, fato determinata: nil enim aliud per fatum poteſt intelligere, niſi legem à natura vniuerſali E conſtitutam de modo, quo quælibet res generetur & intereat. Sententiam hanc Pomponatius, & recentiores illi ſub nube viderunt, & proxime ad veritatem acceſſiſſe videntur, quam etiam plene eſſent aſſequuti, ſi naturam particularem ab vniuerſali, quam Ariſtoteles in memorato loco reſpexit, ſeiunxiſſent; non enim dixit putrefationem eſſe ſecundum miſti naturam, ſed ſecundum naturam abſolute, nempe ſecundum leges naturæ vniuerſalis: & hanc F proprie ſignificat id, quod Pomponatius dixit, ſecundum curſum naturæ, nempe vniuerſalis, ſeu etiam dicamus naturæ particularis, quatenus ſubdita eſt legi naturæ vniuerſalis, à qua miſtum, quatenus miſtum eſt, dirigitur ad determinandum ſuum eſſe per diſſolutionem in elementa, quæ putrefactio dicitur; hoc etiam ſi-

Pomponatij & recentiorum ſententia ad rectũ ſenſum trahitur

A gnificare poteſt illa, quam recentiores illi dixerunt, miſti, prout miſtum eſt, naturalis properſio ad putredinem; non enim à propria natura dirigitur ad putreſcendum, ſed à conſtitutione naturæ vniuerſalis, quæ talem eſſe eius interitum ſtatuit. Hanc puto eſſe rei veritatem, quæ clarior fiet, ſi quædam aduerſus eam dubia ſoluerimus: quum enim plura ab interpretibus Ariſtotel. tangantur in 4. Meteorolog. nobis pauca magis præcipua conſiderare ſatis erit. Dubitatur autem aduerſus id, quod dictum eſt, putredinem eſſe interitum naturalem: ſi enim putrefactio eſſet naturalis interitus miſti, quatenus miſtum eſt, deberet omni miſto competere; id enim quod alicui naturale atque eſſentiale eſt, omni competit, neque id negauit Ariſtotel. in memorato loco, quum aperte dixerit, putrefactionem eſſe maxime commune contrarium generationis miſti, eſt enim maxime communis, quia competit omni miſto, quum ei competat, quatenus miſtum eſt: attamen non videtur eſſe omnium miſtorum communis interitus, quod multifariam oſtendi poteſt. Primum 1. quidem in climatibus extremis, quæ calidiſſima & frigidiſſima ſunt, non per putredinem intereunt miſta; ſed in calidiſſimis locis per combuſtionem, idque eſt illis locis naturale; in frigidiſſimis vero deſtruuntur à frigore, à quo etiam prohibentur putreſcere, idque ſimiliter eſt illis locis naturale: non omnia ergo miſta per putrefationem intereunt. Præterea metalla, 2. & lapides compluresnunquam putreſcunt, vt aurum, & argentum & lapis adamas, & alia: non eſt igitur putrefactio miſtis ſecundum naturam, quum non ſit omnium miſtorum communis interitus. Ad hæc, & alia eiuſmodi ſumenda So eſt reſponſio ex Ariſtotel. in loco prædicto: non pr enim dixit putrefactionem eſſe interitum maxime communem, quod voluerit eſſe neceſſarium vt omnia miſta intereant per putredinem, iam enim confeſſus eſt aliqua per combuſtionem interire, ſed ſignificare ſolum voluit omnia eſſe putreſcibilia, imo & aliquando putreſcere, ſemota tamen omni violentia; nam ſi præoccupent interire violenter, non perueniunt ad naturalem ſuæ durationis finem, qui eſt eis à natura vniuerſali conſtitutus. Ad illud ergo quod de locis calidiſſimis & frigidiſſimis obiiciebatur, dicimus negari non poſſe miſta à ſummo calore, & à ſummo frigore per violentiam interimi, ſed negandum etiam non eſt illa eadem miſta eſſe putreſcibilia & per putredinem eſſe tandem interitura, ſi omnis violentia amoueatur, & dimittantur propriæ naturæ: quod vero dicitur eſſe illis locis naturale vt per ſummum calorem, vel per ſummum frigus, res interimant, verum id quidem eſt, ſed ita vt etiam igni naturale eſt comburere: quare ſicuti

uti combustio est ea ratione naturalis, quatenus fit à causa naturaliter agente, neque ob id fit, quin dicatur alia ratione esse misto interitus violentus, quatenus non est secundum legem naturæ vniuersalis; ita dicendum est de illis, quæ in locis calidissimis & frigidissimis intereunt alio modo, quam per putredinem; etenim patiuntur quidem à causis naturalibus, sed non intereunt eo modo, quo natura statuit vniuersaliter mista esse apta interire, scilicet per dissolutionem in elementa; quanquam hoc naturæ decretum recipit impedimentum ob aliquam violentiam præoccupantem misti interitum, sicuti etiam Aristoteles dixit. Ad illud vero, quod de metallis, ac de lapidibus dicebatur, respondemus & aurum, & argentum, & adamantem, & metalla omnia, & omnes lapides tandem necessario putrescere, & in elementa dissolui, licet aliqua diutissime durent: nisi enim aurum putresceret, iam tanta esset auri copia congregata, vt omnia fere in aurum mutata essent, ipsumque vilis admodum esset pretii: putrescere autem metalla cognoscimus ex ærugine, quam emittunt, eaq: in ferro euidens est, sed in aliis quoque notari potest; nam antiquum aurum, & argentum cernitur coloratum colore obscuriore, quam recens; sic de lapidibus omnibus dicendum est; quamuis enim diutissime, & multa quoq; annorum millia perdurent, tamen necessario tandem per putredinem in elementa dissoluuntur. Sed clarior habebitur omnium huiusmodi dubiorum solutio, quando putredinis natura exactius declarata à nobis erit.

Definitio putredinis, & definitionis declaratio. Cap. V.

Ex his, quæ hactenus dicta sunt, talem putredinis definitionem cum Aristotele colligere possumus, putredo est corruptio proprii & naturalis caloris in vnoquoqua humido à calore ambientis; quam esse perfectam, & omnibus numeris absolutam definitionem, ex eius, ac singularum partium plena intelligentia manifestum fiet, est enim integra definitio, quæ dicitur demonstratio positu terminorum differens: quod quidem aliàs in operibus logicis ruditer, vt ibi conueniens erat, declarauimus, dum hanc definitionẽ vt perfectæ definitionis exemplum in medium adduximus; nunc vero eam exquisitius considerare oportet. Quum igitur perfecta accidentis definitio tribus partibus constare debeat, genere accidentis, subiecto, & causa, qui tres potissimæ demonstrationis termini sunt, diximus sumi hic proprii caloris corruptionem, tanquam genus putredinis, quod est in demonstratione maius extremum; deinde humidum vt subiectum proprium, quia non est

A putrescibile, nisi id, quod est humidum; tandem vero externum ambientis calorem tanquam causam, quæ est in demonstratione medius terminus: sed vt hæc omnia distinctius explicẽtur, & ipsa putredinis essentia ab effectrice eius causa seiungatur, cognoscere oportet in putredine ordinem à natura seruatum. Primum quidem locum calori externo tribuendum esse certum est, ab hoc enim corrumpitur calor misti proprius, & naturalis, corruptio autem caloris facit vt

B humidum separetur à sicco; itaque dicendum videtur, ipsam putredinis essentiam in hoc vltimo esse constitutam, reliqua vero esse causas putredinis, ita vt essentialiter nil aliud esse putredo videatur, quam separatio humidi à sicco, è quibus tanquam materia mistum constabat, hæc enim est in elemẽta dissolutio, quæ est contraria generationi misti: corruptio autem caloris naturalis est potius causa effectrix putredinis, quam essentia: quemadmodum enim in ge-

C neratione misti duæ actiuæ qualitates funguntur officio agentis, quia calor à frigore contemperatus commiscet, vnit, ac terminat siccum & humidum coniuncta, vt antea in definitione generationis ostendimus, ita dicendum est in interitu misti, defectum caloris esse causam putredinis effectricem, non putredinem ipsam: sed quoniam est causa priuatiua, in qua animus non acquiescit, propterea quod omnis priuatio causam aliquam habet, proinde omnis causa pri-

D uatiua habet causam positiuam priorem, à qua pendet; Aristoteles hac non contentus exprimere voluit etiam causam positiuam externam, à qua fit proprij caloris corruptio, eaque est calor ambientis; & res per se manifesta est: quamuis enim certum sit, corruptionem proprij caloris esse causam vt humidum diffluat, & à sicco separetur; tamen in hac causa non quiescimus, dum ignoramus causam positiuam, à qua fit hæc proprij caloris corruptio: attamen Ari-

E stot. non sine artificio in hac definitione sumpsit corruptionem proprij caloris tanquam putredinis genus, quo eius essentia significaretur; duo namque respexisse videtur, vnum vt breuissima esset definitio, alterum vt tribus tantũ terminis constaret, sicut etiam demonstratio: nam si quatuor in ea terminos accepisset, dubitare poteramus, an forte hæc definitio non esset demonstratio situ terminorum differens, quemadmodum in Posterioribus Analyticis iam ipse

F docuerat: nam si & subiectum in hac definitione expressum fuisset, quod est corpus humidum, & essentia, quæ est separatio humidi à sicco, & causa, quæ est proprij caloris corruptio, & causa causæ, quæ est calor ambientis, quatuor termini in ea sumpti essent; quod vitare volens Arist. & definitionem reddere breuiorẽ, vno termino duos cõplexus est; nam separationem hu-

midi à ſicco, quæ putredinis eſſentia eſt, ſub proprii caloris corruptione implicite comprehendit; hanc enim neceſſario inſequitur ſeparatio humidi à ſicco; vt paulo antea Ariſtoteles docuerat: dixerat enim putredinem eſſe humidi & ſicci ſeparationē prouenientem à corruptione proprii caloris facta à cōtinente: & hoc idem etiam poſt allatam definitionem declarat illis verbis [*exeunte enim proprio calido, coeuaporat quod ſecundum naturam eſt humidum*] ſic enim monere nos voluit, corruptionem proprii caloris in definitione ſumptam eſſe, quatenus continet ſeparationem humidi à ſicco: igitur proprii caloris corruptio denotat quidem per ſe cauſam proximam putredinis priuatiuam, ſed connotat etiam eſſentiam, quatenus complectitur humidi à ſicco ſeparationem, quæ ex neceſſitate eam inſequitur; & Ariſtot. hanc in definitione accipere maluit vt effectum, quam vt cauſam, quia cauſam habet priorem poſitiuam, & in definitione expreſſam, cuius reſpectu eſt effectus, non cauſa: itaq; hæc definitio tres partes habuit; corpus humidum tanquam ſubiectum putredinis; corruptionem proprii caloris tanquam putredinis eſſentiam, & tanquam effectum, talem autem effectum, in quo includi intelligitur ſeparatio humidi à ſicco tanquam effectus alius poſterior, & illum priorem neceſſario inſequens; ac demum calorem externum tanquam cauſam primam: eſt igitur hæc perfecta definitio, & demonſtratio ſolo ſitu differens, quales omnium accidentium perfectæ definitiones eſſe debent.

Opinio recentiorum, quod prædicta putredinis definitio ſit cauſalis, & eius confutatio. Cap. VI.

Opinio recentiorum. NOn eſt hic prætereundus quorundam recentiorum error, qui dixerunt definitionem hanc totam eſſe cauſalem, cuiuſmodi eſt illa, eclipſis eſt obiectio terræ, quæ non exprimit eſſentiam rei, ſed ſolam cauſam; licet in caloris naturalis corruptione conceſſerint includi ſeparationem humidi à ſicco: negârunt enim eſſentiam putredinis eſſe ſicci & humidi ſeparationem, ſed hanc quoq; eſſe putredinis cauſam dixerunt; eſſentiam vero nullā aliam eſſe, quam interitum formæ miſti, qui humidi à ſicco ſeparationem inſequitur tanquam cauſam, ita vt calor ambientis ſit cauſa corruptionis proprii caloris, & hæc ſit cauſa ſeparationis humidi à ſicco, & hæc tandem ſit cauſa deſtructionis formæ miſti, quæ eſt formaliter putredo: quoniam igitur huius deſtructionis formæ Ariſtot. nullam mentionem fecit, hinc collegerunt non eſſe definitionem formalem, ſed cauſalem, traditam per tres illas ordinatas putredinis cauſas.

A Sed hanc ſententiam ego probare non poſſum: quod enim caloris proprii corruptio ſit cauſa putredinis, & in ſe contineat ſeparationem humidi à ſicco, nos quoq; aſſerimus: proinde non negamus cauſalem eſſe definitionem, quantum attinet ad ſolum proprii caloris interitū: at humidi & ſicci ſeparationem puto non eſſe putredinis cauſam, ſed eſſe ipſammet putrefactionis eſſentiam, & deſtructionem formæ miſti: quod facile oſtendo argumento ſumpto à generatione
B oppoſita: nam ſi generatio miſti nil aliud eſt, quam vnio, ac terminatio humidi cum ſicco, operantibus actiuis; ergo eiuſdem miſti interitus nil aliud erit, quam humidi ac ſicci diſſolutio, ex defectu actiuarum non valentium amplius imperare paſſiuis: & videtur cuilibet conſideranti eſſe manifeſtum, nil aliud eſſe miſti interitum, quatenus miſtum eſt, niſi eius in elementa diſſolutionem. Sed ſoluenda eſt difficultas, & quidem non parui momenti, quæ hos mouiſſe *A ta re rū*
C videtur: nam interitus miſti debet eſſe ſubita, ac momentanea formæ miſti deſtructio, ſicuti etiam generatio miſti eſt introductio formæ miſti in momento temporis, non in tempore facta; atqui ſeparatio humidi à ſicco non in momento fit, ſed in tempore, & eſt continua, vel ſaltem ſucceſſiua; ergo hæc non poteſt eſſe formaliter ipſe miſti interitus. Soluitur meo iudicio hæc difficultas ſic: generatio dupliciter accipi pōt; vno modo pro vltimo termino, qui eſt *So. Ge tu cit mi*
D formæ ſubſtantialis introductio ſubita: altero modo pro via ſimul cū termino, quæ nō eſt momentanea, ſed in tempore fit: his etiam eiſdem modis interitus quoq; ſumi poteſt: attamen proprie & generatio & interitus pro ſolo termino ſumitur, licet etiam ſæpe ſumatur pro termino cū tota præuia alteratione: ſed nomen putrefactionis videtur proprie ſignificare præuiam alterationē tendentē ad interitum ſubſtantiæ, & ad diſſolutionē miſti; tunc enim rē putreſcere dici-
E mus, quando eſt in via ad perfectam diſſolutionem, non quando eſt facta diſſolutio perfecta: quod etiam Galen. ſignificauit lib. 11. Meth. c. 8. putredinem ſic definiens; putredo eſt mutatio ad interitum totius ſubſtantiæ putreſcentis ab aliena caliditate; non enim dixit eſſe totius ſubſtantiæ interitum, ſed mutationem ad ſubſtantiæ interitum. Quoniam igitur putrefactio eſt ſeparatio humidi à ſicco, quæ non eſt ſubita, ſed cum ſucceſſione fit; dicendum eſt non interire
F in primo eius initio formam ſubſtantialem, ſed eouſq; eam ſeparationem procedere, vt tandem forma miſti momento temporis deſtruatur: neque etiam dicendum eſt, deſtructionem formæ miſti fieri ſolum poſt totius humidi ſeparationem à ſicco. ſed corrumpitur forma miſti antequam remaneat terra, & fimus: hæc igitur tria quodam temporis ordine fiunt; primum incipit ſepara- *Nota putri ne ti ordin ta.*

ſeparatio fieri humidi à ſicco, quæ tamen adhuc eſt abſque formæ ſubſtantialis interitu, ſed eſt præparatio & via ad eam; ſecundo loco tanta eſt facta diſſolutio, ac ſeparatio humidi, vt forma, quum ſeruari amplius non poſſit, ſubito deſtruatur, & tunc ſeparata quidem ſunt inuicem humidum & ſiccum, quia non habent amplius illam miſtionem, quæ naturæ vnio dicitur, ſed particulæ tamen vtriusq; ſe mutuo tangunt, & eſt humidum aqueum contiguum ſicut terreo, & iuxta poſitio quidem particularum, at non miſtio, quia iam ſoluta eſt naturæ vnio; tertio demum loco humidum illud à calore conſumitur, hoc eſt, vertitur in vaporem, & exhalatur, ita vt nihil reliquum ſit, niſi fimus ac terra, vt Ariſtot. ait: qui non ideo hoc dicit, quod putet per hoc exprimi naturam putrefactionis, ſed vt per hoc tanquam vltimum remanēs poſt putrefactionem, & ea poſterius tempore, cognoſcamus putrefactionem eſſe ſeparationem humidi à ſicco; quoniam videmus putreſcentia in hoc tandem deſinere vt remaneat terra, & materia quædam ſicca, quum humor iam ſecretus ſit, & in vaporem conuerſus euanuerit. Dicimus igitur putrefactionem ab Ariſt. definiri non pro ſolo termino, ſed vt viam quoque præcedentem complectitur; ſic etiam eſt formaliter ſeparatio humidi à ſicco, quæ in tempore fit: idq; Ariſtot. ſignificauit dicens proprij caloris corruptionē; calor enim eſt qualitas, nec corrumpitur, ſeu euocatur, niſi in tempore, nec in prima eius imminutione interit forma miſti; ſed poſtquam tota latitudo, intra cuius terminos forma miſti ſeruari poteſt, deſtructa eſt, tunc ſubito interit forma miſti. Dignum autem conſideratione eſt, cur Ariſtot. in ea definitione ipſum miſti interitum non expreſſerit, quū tamen putredo ſit miſti interitus quatenus miſtum eſt; ſed hoc poſtea quum de putredinis ſpeciebus agemus, conſiderabimus, & magno cū artificio ab Ariſtot. factum eſſe oſtendemus. Patet igitur, prædictam putredinis definitionem nō eſſe mere cauſalem, qualis eſt illa, eclipſis eſt obiectio terræ; ſed eſſe definitionem perfectam, quæ & cauſalem & formalem continet; ſic enim eſt demonſtratio poſitu differens, at ſecundum illos eſſet ſolum medium, quod minime dicendum eſt.

Quodnam ſit ambiens, cuius calor eſt cauſa putredinis. Cap. VII.

HActenus ſtructuram definitionis putredinis & Ariſtot. in ea afferenda artificium conſiderauimus, ſequitur vt ſingulas eius partes ordinatim expendamus. A prima igitur cauſa ordiendo, quam Ariſt. ambientis calorem eſſe ait, cognoſcendum eſt quodnam ſit intelligendum ambiens, quod ſuo calore corpora putrefacit. *rū* Sunt qui dicant, hunc non eſſe aliud, quam aerem & aquam, & argumentum ſumunt ex ipſo Ariſtot. in eadem tractatione de putredine, vbi hæc tantum duo ambientia nominat. *& argumentum.* Hæc tamē ſententia falſa eſt, & melius eſt, vt communi interpretum opinioni adhæreamus, qui dicūt ambiens eſſe vniuerſe intelligendum, vt complectatur omne continens, à quo res putrefieri poſſit, iam enim dixerat Ariſt. tria elemēta eſſe materiam igni ad putredinem faciendam; ergo vult etiam calorem ignis eſſe poſſe cauſam putredinis aliorum elemētorum: *Confutatio.* B ſic ſi ſanguis, vel alius humor putreſcat in venis, ambiens putrefaciens non eſt aer, aut aqua, ſed eſt circumſtās caro, ſeu pars alia ſolidior, quæ calore extraneo, & modum excedente affecta, efficit in humoribus putredinem tanquam cauſa quædam externa, quæ naturalem humorem calorem educit, & ita putredinem efficit: ſic quando ex obſtructione, vel prohibita tranſpiratione fit in animalium corporibus putredo, vapores ab humoribus exhalati, *Quomodo in animalibus humores putreſcant.* C quum difflari non poſſint, ibi manentes calefaciunt humores, ac putrefaciunt tanquam externa quædam cauſa; ob eandem enim rationem fit etiam lætaminis putrefactio multo facilior, atq; celerior, ſi lætamen in aceruum congregatur, propterea quod vapores intrinſecus exhalati, quum nequeant difflari, funguntur officio externi calidi putrefacientis. Argumentum autem illorum nullius roboris eſt: Ariſtot. enim in illa parte exempli tantum gratia nominat aerem, & *Argumēti ſolutio.* D aquam, non quod hæc ſola nomine ambientis comprehenſa eſſe voluerit, ita vt cætera omnia excluſerit: cur autem hæc potius nominauerit, quam alia, non abſque ratione id factum eſt; ibi namq; Ariſt. pluribus ſignis eam putredinis definitionem confirmat, quæ omnia ſumuntur ab iis, quæ in aere, & in aqua putreſcunt, tanquam à manifeſtioribus: ſigna enim non dicuntur niſi illa, quæ manifeſta ſunt; à putredine autem humorum in corpore animalis nullum ſignum E accipi potuit, propterea quod illa, quæ in animalium corporibus accidunt, occulta ſunt: non eſt igitur mirum, ſi Ariſt. ibi nominet ſolum aerem & aquam, dum varia ſigna deſumit ab illis rebus, quæ in his duobus elementis manifeſte ob corporis ambientis calorem putreſcunt.

Quomodo putredo tum à calore alieno, tum à proprio frigore fieri dicatur. Cap. VIII.

F SEd alia nobis de putredinis cauſa maior difficultas proponitur: quum enim Ariſtot. ſtatim poſt allatam putredinis definitionem dixerit à duabus ſimul cauſis putredinem fieri, à calore alieno, & frigore proprio, conſiderādum eſt, quomodo hoc intelligere debeamus. Plures recentiores id ita intelligunt: calor ambientis incipit *Recentiorum opinio.*

primo educere calorẽ naturalẽ, quo imminuto, frigus naturale inualescit; quũ enim nõ extrahatur frigus, sed solus calor, frigus seruat propriũ gradum, calor autem imminuitur; ergo proprium frigus inualescit supra calorem proprium ipsius misti, & incipit ipsum excellere, adiuuans in hoc calorem externum vt altera causa positiua: quare euaporatio caloris naturalis duas habet causas positiuas, calorem externum euocantem, & internam frigiditatem expellentem, tametsi origine & tempore prior est calor externus, qui primo incipit calorem naturalem educere, & facit vt internum frigus incipiat inualescere. Ex hoc præterea eorum aliqui colligunt non esse eam, quam diximus, perfectam definitionem, & in hoc omnes decipi; sed absolui postea ab Aristotele definitionẽ, quando adiicit etiam frigus proprium tanquam alteram putredinis causam; etenim in definitione perfecta debuit vtraque causa nominari, & frigus proprium, & calor alienus.

Confutatio. Ego vero hæc omnia falsa esse existimo. Et primum quidem id, quod de frigore dicunt, nequerationi, neque Aristoteli consentaneum est: existente enim adhuc misto, & nondum corrupto, vna est eius natura, & vna temperies; quare non sunt ibi calor & frigus tanquam duæ distinctæ qualitates, sed est vna qualitas media, quæ aliquibus gradibus calorem redolet, & aliquibus frigus, eaque dum gradus caloris euocantur, magis ac magis tendit ad frigus, donec tandem mistum intereat; non est igitur verum illud, quod dicunt, frigus seruare proprium gradum; quum enim ex priuatione caloris frigus necessario oriatur, necesse est vt cum caloris imminutione fiat incrementum frigoris: quocirca non recte dicitur eundem esse frigoris gradum immutabilem, qui imminuto calore idem seruetur. Sed maxime falsum illud est, quod dicunt, gradus frigoris agere in gradus caloris ad eos expellendos: nam existente adhuc vnione non potest frigidi in calidum actio fieri, quum adhuc sit vna tantum qualitas media, quæ immutatur continue, & fit magis vergens ad frigidũ, nec ab vlla alia actione, nisi caloris externi euocantis calorem naturalem: quo fit, vt quum, calor temperatus à frigore terminet, atque contineat humidum iunctum sicco, idem calor debilitatus reddatur impotens ad continendum; proinde humidum diffluat, & separetur à sicco. Præterea primaria operatio frigoris est refrigerare, ergo internum frigus non potest positiue agendo pellere calorem, nisi refrigerando: ergo idem corpus refrigerabit seipsum, quod dicere vanum est.

Vera sententia. Frigus igitur proprium non potest esse causa positiua, quæ calorem expellat, sed est causa priuatiua, & mera priuatio caloris producta à calore ambientis, quæ non agit in calorem, sed in humidum tanquam causa priuatiua; corpus enim ex defectu caloris est frigidum: quare non potest amplius ab ea qualitate nimis ad frigus vergente contineri humidum, ne diffluat, & à sicco separetur. Hoc significauit Aristoteles, quando post allatam definitionem subiunxit [*quare quoniam ob indigentiam patitur calidi, indigens autem tali virtute frigidum omne*] considerandum enim est, quodnam dicat Aristoteles esse patiens, & hoc quidnam patiatur: certe mistum est id, quod patitur, patitur autem putrefactionem, & hanc non potest intelligere Aristot. esse proprii caloris corruptionem, sic enim assignaret idem vt causam suiipsius; quia sensus esset, patitur corruptionem caloris ob indigentiam caloris: sed necessario intelligit sicci & humidi dissolutionẽ, quæ est putredo formaliter accepta; ex quo possumus intelligere hanc in illa definitione necessario contineri, quum ex ea nunc ab Aristot. hoc deducatur: sensus ergo illorum verborum est, quare quoniam mistum patitur dissolutionem humidi & sicci propter priuationem proprii caloris, omne autem calore priuatum frigidum est, ambæ vtique erunt causæ putredinis, & frigus proprium, & calor alienus: non igitur dicit frigus proprium esse causam respectu corruptionis proprii caloris, sed respectu separationis humidi, & causam quidem priuatiuam, quia pro eodem hic sumit frigus proprium, & proprii caloris priuationem. & ex priuatione caloris infert frigus proprium, tanquam declarans vnam & eandem causam priuatiuam prodeuntem à causa externa positiua, quæ est calor ambientis: inquit enim [*indigens calore frigidum omne*] non dicit, indiget calore propter frigus expellens, sed dicit, ea ratione dicitur frigidum; quatenus est calore priuatum: & recte inquit [*indigens*] defectum indicans non cuiusuis caloris, sed proprii & naturalis; sic enim mistum fit indigens tanquam re sua, qua est priuatum: patet igitur Aristot. nullam tribuere frigido actionem respectu caloris, sed solum respectu separationis humidi, quum dicat, patitur ob defectum calidi, hoc autem est frigidum, ita vt eadem putredinis causa priuatiua significetur per frigidum, ac per defectum proprii caloris, cuius causæ causa prior est calor ambientis. Ex his colligimus, falsum etiam esse id, quod eorum aliqui dicunt non esse completam putredinis definitionem, nisi addatur altera causa, quæ est frigus proprium: nos enim dicimus definitionem, quam declarauimus, esse perfectam, & in ea comprehẽdi frigus proprium tanquam causam priuatiuam, quæ est effectus causæ primariæ; nam dicere corruptionem proprii caloris, est dicere incrementum frigoris; quare nulla amplius additione opus est, sed potius declaratione,

tione; illud enim, quod ab Aristotel. postea de frigore subiungitur, nil aliud est, quam declaratio, qua significatur contineri frigus in ea definitione vt causam putredinis; hoc enim colligit Aristoteles ex ea hoc pacto; omne priuatum calore est necessario frigidum, ergo si priuatio caloris efficit putredinem, frigus efficit putredinem; primaria tamen causa est calor ambientis, secundaria vero frigus proprium, id est defectus proprij caloris: significat hoc dictio illa illatiua [*quare*] qua indicat Aristoteles se non addere aliquid noui præter illa, quæ in definitione sunt posita, sed ex illa inferre aliquid, quod in ea continebatur virtute: quicquid autem ex aliqua definitione necessario colligitur, id non potest esse illius definitionis pars aliis partibus adiecta, sed vel est earundem declaratio, vel proprietas consequens: ideo verba illa [*& putrefactio communis affectio frigoris proprij, & caloris alieni*] sensum habent causalem; non enim significant putredinem esse affectionem calidi & frigidi vt subiectorum, sed vt causarum, à quibus efficitur, sicut etiam in libris de anima sæpe Arist. dicit affectiones animæ, id est, quæ producuntur ab anima: sic igitur patet proprium frigus non addi ab Aristot. vt alteram causam corruptionis caloris, vt illi existimarunt, sed vt declarationem ipsiusmet priuationis caloris; Aristot. enim sic expresse ex definitione colligit id, quod implicite solum in ea continebatur.

Quomodo calor extraneus in calorem naturalem agere, & corrumpere ipsum dicatur. Cap. IX.

QVoniam autem dictum à nobis est, corruptionem proprij caloris ita esse intelligendum, vt etiam proprij humidi separationem complectatur, eamque à calore ambientis fieri; consideratione dignum est, an calor externus agat prius in calorem naturalem, & ipsum educat, deinde eductionem caloris eductio humidi consequatur, an è contrario prius agat in humidum, deinde per quandam necessariam consequutionem calor quoque naturalis vna cum humido exhaletur: nec soluitur dubium dicendo educi simul vtrumque, adhuc enim difficultas manet, vtrius eductio sit secundum naturam prior. Sunt qui dicant, calorem externum non agere primum in internum calidum, sed in humidum, hoc moti argumento; quod non agit simile in simile, neque corrumpitur simile à simili, quare non potest immediate calor in calorem agere, sed prius agit in humidum, deinde huius eductionem insequitur caloris quoq; naturalis eductio. Alij vero dicunt, à calore externo educi prius calorem naturalem, deinde consequi vt et-

A iam humidum educatur; quæ communior, ac verior sententia est, & tum Arist. testimonio, tum ratione comprobatur. Arist. enim postea eodem in loco dicit [*exeunte enim proprio calido coeuaporat quod secundū naturam est humidum*] vult igitur exitum proprij caloris priorem esse saltem natura, deinde per quandam consequutionem humidum quoque naturale exire, & euaporare. Adest etiam ratio; quia non est necessarium vt amoto effectu amoueatur causa, est tamen ne-

B cessarium, vt amota causa amoueatur effectus, pendet enim effectus ex causa, non causa ex effectu; atqui calor naturalis in misto est causa coniunctionis humidi cum sicco, vt Arist. dixit, ergo necesse est vt exitum caloris naturalis insequatur separatio humidi à sicco, non sic necessarium est vt exitum humidi insequatur exitus caloris naturalis; in multis enim videmus contingere, vt si exiccentur à putredine præseruentur, & diutius durent: cur igitur calor euaporet, non

C pōt vt causa assignari euaporatio humidi; quia neq; est causa, neq; hanc necessario caloris euaporatio consequeretur. Hanc igitur & calidi, & humidi eductionem ita intelligere debemus, vt prius tollatur causa, deinde vero effectus, & caloris eductionem eductio humidi consequatur. Ob id antea diximus, nullam esse aliam putredinis essentiam, quam separationem humidi à sicco, proprij autem caloris corruptionem esse potius causam putredinis, quam ipsammet putre-

D dinem; etenim generatio quoque misti fuit coniunctio humidi cum sicco, calor autem in ea locum habuit agentis. Hinc autem colligimus validam confirmationem eorum, quæ de actione frigidi in misti generatione antea diximus: ex eo enim quod solius caloris euocatio est causa putredinis, manifeste infertur solum calorem continere, & vnire siccum & humidum, & per se generare mistū: nam si frigus quoq; in generatione per se ageret, & contineret humidū coniunctum

E cum sicco, deberet etiam frigoris corruptio, seu eductio esse causa dissolutionis, & putredinis; quod tamen Arist. nunquam dixit, sed solius caloris remotionē causam putredinis esse voluit. Potest præterea illud, quod dicebamus, confirmari testimonio Aristot. in problem. 20. part. 25. vbi rationem reddens cur ignis non putrescat, inquit; quia refrigerari prius oportet illud, quod putredinem est concepturum, ignis autem refrigerari non potest, sed semper est summe cali-

F dus: notanda enim est dictio illa [*prius*] quæ significat caloris proprij corruptionem, quam vocat refrigerationem, non esse formaliter putrefactionem, sed illi præcedere vt causam, si non tempore, saltem natura, ideo relinquitur nullam esse aliam essentiam putrefactionis, quam separationem humidi à sicco. Itaque in putrefactione hic est naturæ ordo: calor ambientis euocat calo- *Ordo naturæ in putredine.*

calorem naturalem, & ita ipsum corrumpere dicitur, corruptionem autem proprij caloris insequitur separatio humidi à sicco. Ad argumentum autem illorum dicimus, non ita intelligi, calorem à calore corrumpi, vt contrarium destruitur à suo contrario, sic enim calidum à frigido interimitur, non à calido; sed calorem corrumpi, id est priuari mistum suo calore naturali à calore alieno ipsum euocante: non est autem absonum rationi vt simile ad se trahat suum simile; etenim dum ipsum secundum se calorem consideramus, est eductio caloris, non corruptio; at respectu misti est caloris destructio, quatenus mistum suo calore priuatur: quod autem simile attrahatur à simili, videtur esse per se manifestum, nec probatione indigere; vt enim contrarium pellitur à suo contrario, ita rationi consonum est vt simile attrahatur à simili: idque afferere videntur medici de medicamentis purgantibus, purgant enim per attractionem ratione similis qualitatis. Proprie igitur calorem à calore non interimi confitemur, nisi quatenus potest calidus agere in minus calidum, sed tunc non vt in calidum agit, sed vt in frigidum; destruit enim in eo gradum frigoris, non gradum caloris: trahi tamen calor à calore potest, vt simile trahitur à simili. Sed vt hoc melius intelligatur, digna est consideratione Alberti sententia, quam postea alii plures sequuti sunt: declarans Albertus quomodo corrumpatur calor naturalis à calore externo, notat calorem naturalem agere posse & vt naturalem, & vt calorem absolute: nam in generatione misti agit vt naturalis, dum terminat humidum, & ipsum cum sicco commiscet, & coniungit cum sicco, quantum illius misti natura requirit, & has passiuas qualitates continendo conseruat mistum: at in misti interitu idem agit non amplius vt naturalis, sed solum vt calor, proinde vt igneus, agit enim in consumptionem humidi, & dissolutionem misti; etenim ambientis calor agens in mistum necesse est vt calefaciat, quia prima actio calidi est calefacere; hac igitur actione calor naturalis intenditur, & fit maior, ita vt sublata proportione ad passiuas fiat præter naturalis, & destructiuus; ob id deserit illud mistum, & euaporat, & secum educit etiam humidum; & ita dicitur esse corruptus non vt calor, sed vt naturalis; quia tunc desinit esse naturalis. Hæc Alberti sententia certe artificiosa est, sed eam nonnulli recentiores impugnant hac ratione, quod apud Aristotel. putrefactio fit, quando actiuæ desinunt imperare passiuis, & ipsæ passiuæ actiuis dominantur; hoc autem esse non potest nisi ob imminutionem caloris: quod etiam Aristot. manifeste significat, quando dicit putredinem fieri & à calore alieno, & à frigore proprio, propterea quod omne priuatum calore est frigidum: tantum igitur abest vt Aristot. putet putredinem fieri per accretionem caloris in misto, vt potius aperte dicat eam fieri per caloris imminutionnem, quam etiam appellat frigus. Ego tamen censeo Alberti sententiam sano modo intellectam defendi posse: non enim cæcus fuit Albertus, qui non viderit Aristot. dicentem fieri putredinem à frigore proprio; sed significare voluit id, quod ipsa rei natura, si bene consideretur, nobis ostendit: in principio enim quum externus calor agat in mistum, necesse est vt mistum reddatur calidius, qrima namque actio calidi transiens debet esse calefactio, dicere autem duos numero distinctos calores simul in eadem re existere, vanum est; ipse igitur misti calor ex illa actione intenditur, & maior fit, & hac ratione dicitur corrumpi, quia desinit esse illi misto naturalis, quum amiserit debitam proportionem ad passiuas respectu naturæ illius misti; hinc igitur fit, vt deserat illud, & euaporet, ita res illa tandem sine calore maneat, & frigida: in fine igitur putrefacionis rem manere frigidam manifestum est; sed in initio quoque dici potest frigida respectu caloris naturalis, quem non habet, ille enim quem habet, non est naturalis, nec continet humidum iunctum sicco; tunc igitur licet mistum illud habeat maiorem calorem, quam prius, non habet tamen naturalem, & ita indiget calore vt naturali: quoniam igitur omne indigens calore est ea ratione frigidum, mistum dicitur frigidum vt carens calore naturali: per hoc tamen non stat, quin esse possit calidius, quam prius, calore alieno, & aduentitio; hoc enim & experientia, & ratione, & Aristot. & Galeni auctoritate comprobatur. Experientia docet putrescentia in initio fieri calidiora, quam prius erant; aceruus enim tritici quando incipit putrescere, fit calidior; sic aceruus lætaminis in principio putrefactionis adeo incalescit, vt imposita qua gallinarum foueat non minus, quam calor gallinæ, ita vt inde pulli nascantur: huius autem duplex est ratio; vna, quam paulo ante tetigimus, quoniam ex calidi externi actione necesse est vt mistum reddatur calidius; altera, quia etiam absque externi caloris consideratione calor internus exiens fit maior, id est, apparet maior, quia fit sensilior: in illa namque elementorum commistione, & contrariarum qualitatum contemperatione, atq; amicitia videtur quodāmodo contraria contrariam abscondere, ita vt neutra distincta sentiatur; sed dum vna contraria abiungitur ab altera, sensilior fit; proinde videtur maior, præsertim quando exeundo transit ab internis ad externa. ex hoc autem sumi potest ratio differentiæ inter qualitates, quæ vocari solent à medicis actuales, & potentiales, seu virtuales: dicunt enim, vinum & piper habere frigus actuale; sed calorem

rem virtualem, tactu enim sentiuntur frigida, (A) sunt tamen maxime calefactiua; cuius discriminis rationem quum ego sæpe à pluribus medicis quæsiuerim, nunquam tamen ab aliquo intelligere potui, ipse autem arbitror eam sumi posse ex iis, quæ proxime dicta sunt: quamuis enim illa plurimum habeant caloris in sua temperatura, is tamen calor absconditus est à contraria qualitate, cui est commistus; sed si ab aliquo externo calefiant, vt à ventriculo, excitatur etiam calor internus, & ei abiunctus calor externus (B) reddit calorem vnum magnum, & valde sensilem, ita vt postea illa maiorem ventriculo calorem retribuant, quam ab eo receperint. Confirmatur autem illud, quod modo dicebamus, per id quod ab Aristotele affirmatur, & ab ipsa experientia ostenditur de humido; par enim ratio est, quum in putrefactione & calidum & humidum educantur: quemadmodum igitur illa, quæ putrescunt, fiunt in initio humidiora, non quidem noua humiditate; sed quia humidum ab (C) internis ad externa eductum, & à sicco abiunctum sit sensibus; ita exiens calor ad externa rei putrescentis sensilior fit: illud igitur, quod putrescit, in initio vt humidus est secundum Aristot. ita etiam calidus; in fine tamen frigidum, & siccum fit, propter totius caloris, ac totius humidi euaporationem. Hoc etiam testatur clare Aristoteles in 20. problem. part. 25. dicens; necesse est vt id, quod putrescit, fiat calidissimum, id est, vt magnum calorem suscipiat (D) propter propriis caloris incremētū à calore ambientis. Et in 3. part. problem. 5. inquit, calorem naturalem quandoq; extingui ob excessum ab externo calore acceptum, vt in illis, qui à Solis ardore vruntur, & in ebriis, qui quandoque ob magnam ebrietatem tremunt; tremor enim ille prouenit à frigore, quoniam in illis calor naturalis est imminutus ex nimio excessu caloris à potu; ex eo enim calor, qui erat naturalis, fit (E) præter naturam, & euaporat; certum autem est illis ebriis in principio magnum esse calorem, sed dum desinit esse naturalis, euaporat, & corpus frigidum relinquit. Galenus quoque in lib. secundo de Temperamentis, cap. 6. inquit illa, quæ putrescunt, calidiora fieri adscititio calore, proprio autem frigidiora. Hoc igitur modo intellecta opinio Alberti est rationi & experientiæ, & Aristot. consentanea; quum negari non possit putrescentia omnia in principio fieri calidiora; neque per hoc fiet quin dici possint frigida ratione caloris naturalis, quo destituuntur. (F) Argumentum igitur, quo illi aduersus Albertum vtuntur, facile soluitur: fit enim putrefactio ex imminutione caloris vt naturalis, quia desinit esse naturalis, & postea etiam separatur à misto; sed simul etiam fit ex intensione caloris prout absolute est calor.

Declaratio illorum verborum, in vno quoq; humido, *in definitione putredinis. Cap. X.*

HActenus ea, quæ ad ambientis calorem, & ad naturalis caloris corruptionem pertinent, declarauimus; restat vt verba illa [*in vnoquoque humido*] perpendamus: dubitare namque non absque ratione possumus, an per hæc intelligat Aristot. humidum naturale, an omne humidum indistincte, seu naturale, seu aduentitium: quem enim dicat [*vnoquoq;*] videtur omnem calorem amplecti, non solum naturalem, attamen sequentib. verbis videtur hæc interpretari, quando subiūgit [*exunte enim proprio calido, coeuaporat quod secundum naturam est humidum*] intelligit ergo solum humidum naturale; ideo solum hunc omnes intrepretes receperunt, vt Aristot. dicens [*in vnoquoq; humido*] intelligat omne humidum naturale, non omne absolute. *Communis expositio.* Sed hæc interpretatio mihi non parum dubia est, potuisset enim Aristot. in definitione quoq; dicere. in humido naturali, si voluisset; cur igitur postea dicit, quod secundum naturam est humidum, in definitione vero dicit, vnum quodque humidum? Mihi quidem videtur huiusce rei declaratio sumi posse ex cuiusdam dubii solutione, quod à nemine vidi fuisse consideratum: *Dubium.* videtur putredo esse eductio non solum humidi naturalis, ex quo tanquam ex materia constat ipsa misti substantia, sed etiam humidi aduentitii, à quo non fit coniunctio partium; videmus enim ligna arida in ædificiis diutissime seruari sine putredine, & multis seculis manere illæsa; ea tamen si madefiant, & externo humore humectentur, facillime putrescunt ex illa humectatione; videtur igitur putredo esse eductio etiam humidi aduentitii: hoc tamen non est consonum rationi; quia si putrefactio est interitus contrarius generationi misti, debet esse dissolutio misti in humidum & siccum naturalia, ex quibus genitum est, & constat, sed non euaporatio humidi aduētitii, quod substantiæ pars non est. Si bene dubium hoc consideremus; *Solutio.* nulla esse potest alia eius solutio, nisi hæc: calor (vt iam diximus) non ita corrumpitur, vt prorsus intereat, sed corrumpitur illi misto, quoniam ab eo recedit; atqui recedere non potest calor sine proprio interitu, quum accidens idem numero non possit deserere proprium subiectum, & migrare ad aliud; necessaria ergo est calori substantia humida, in qua resideat, si debeat educi, sic enim cum substantia humida tanquam vehiculo calor euaporat: in lignis ergo aridis nulla est humiditas nisi naturalis, & ea quidem modica, per quam coniunctæ sint partes, quæ dicitur humiditas oleosa, cuius signum manifestum ab Alchimistis ha-

ctis habemus, nulla enim res est ita sicca, & arida, vt ex ea ipsi oleum non educant, hoc autem educto remanet puluis inconiunctus, quia separata est illa humiditas, qua fiebat partium conglutinatio: quum igitur hæc interna, ac naturalis lignorum humiditas difficillime extrahatur, ideo ligna arida non facile putrescunt, quia non potest calor solus euaporare sine substantia humida: at si eadem ligna extraneum aquosum humorem imbiberint, facile putrescunt, quia ille satis est vt possit cum eo tanquam vehiculo calor naturalis educi, à calore ambientis; eductionem autem proprij caloris insequitur proprij quoque humidi eductio, & separatio à sicco: quum enim proprio naturali calore destituatur mistum, ita vt proprium humidum non habeat amplius calorem, à quo contineatur, dissoluitur, & fit separatio humidi naturalis a sicco, quæ est putrefactio. Sunt igitur in lignis illis considerandæ ac distinguendæ hæ duæ humiditates; vna aduentitia, altera naturalis: aduentitiæ quidem eductio, seu euaporatio non esset putredo, nisi cum ea calor naturalis educeretur, sed ea est solum occasio putredini, quia offertur calori vt vehiculum, cũ quo calor educatur; hæc igitur aduentitij humoris eductio non est putrefactio, sed est conditio, sine qua tunc calor lignorum naturalis non extraheretur; sed putrefactio est alterius propriæ humiditatis eductio insequens eductionem caloris naturalis; aliquæ autem res adeo abundant humido naturali, vt eo solo sine alio aduentitio humore sint aptissimæ ad putredinem, vt caro, lac, & alia multa, in quibus hæc humiditatis distinctio locum non habet, seu nullum momentum facit. Aristoteles igitur in definitione dixit vniuerse [*in vnoquoque humido*] vt omne humidum complecteretur quod sit vehiculum calori ad exeundum, siue sit naturale, siue aduentitium: non enim denotare per hæc verba voluit illud humidum, cuius à sicco separatio putredo est, sed conditionem subiecti putrescibilis, sine qua calor naturalis non educeretur; quia non datur hæc proprij caloris corruptio, nisi in corpore humido, id est, habente aliquam humiditatem siue propriam, siue aduentitiam: patet igitur verba illa non signare putredinis essentiam significare, quæ est proprij humidi euaporatio, sed solum subiectum putrescibile; nam ita communiter acceptum humidum non est illud, cuius a sicco separatio sit putredo, essentia autẽ putredinis subintelligitur, quia constituta naturalis caloris corruptione, insequitur necessario separatio humidi naturalis a sicco: idque Aristoteles ipse ibidem postea declarat dicens [*exeunte enim proprio calore coeuaporat quod secundum naturam est humidum*] hæc igitur quam diximus, est ratio cur ibi exprimat humidum naturale tantummodo, prius vero in definitione vniuerse dixerit [*in vnoquoque humido*] cõplectens etiam aduẽtitium: vnde patet sequentia illa verba [*coeuaporat quod secundum naturam est humidum*] non esse declaratiua illorum [*in vnoquoque humido*] sed ipsius essentiæ putredinis, quæ in definitione [illegible] batur implicite in his verbis [*corruptio proprij & naturalis caloris*] vult enim [illegible] admonere in hac corruptione [illegible] calore [illegible] cludi [illegible] esse coeuaporationem humidi naturalis, quæ ex necessitate illam consequitur.

Expositio propria.

An detur alia putredinis species, quæ sub definitione prædicta non contineatur, & opiniones aliorum. Cap. XI.

DEfinitione putredinis declarata, considerandum est an hæc omnem propriæ putredinis modum comprehendat, an alia putredinis species detur, quæ hac definitione non contineatur, vt nonnulli recentiores existimarunt: nam Thomas Erastus, & Archangelus Mercenarius, quum in hoc consenserint, duas esse putredinis species, quarum alteri tantum competat definitio prædicta, alteri vero nequaquam, in his tamen speciebus statuendis dissenserunt, & inter se acerrime controuersati sunt, vt in eorum iteratis disputationibus ac certaminibus editis videre est. Quoniam igitur noua ab vtroque dogmata hac de re introducta sunt, & Aristot. attributa, non erit ab re si eorum sententias aliquantũ expendamus. Putauit Erastus duas duarum diuersarum putredinum definitiones ab Aristotele afferri in initio quarti Meteorologici, vnam priorem in contextu tertio, alteram vero posteriorem in sexto: priorem quidem dixit misti, quatenus mistum est, naturalem interitum, proinde vero contrariam generationi misti, quum sit eius dissolutio in elementa, ex quibus genitum est, & omni misto [illegible], nisi prius contingat vt aliquo violento interitu mistum pereat; ideoque [illegible] vocari ab Aristotele interitum naturalem, quia fit ab interno principio: non enim à calore externo, sed potius ab interno & naturali, siquidem proprius misti calor tandem absumit humidum naturale, quod illi pabulum est [illegible] tandem [illegible]: hanc igitur putredinem naturalis, [illegible] definitionem afferri ab Aristot. talem, putredo est finis interitus naturalis misti quatenus mistum est. Alteram vero posteriorem putredinis speciem dixit violentam esse, & morbosam, fieri a principio externo, [illegible] a calore ambientis, & vocari ab Arist. interitum secundum partem: quia per hunc non dissoluitur proprie mistum in elementa, [illegible] in aliud mistum [illegible] tur: [illegible] definitionem [illegible] esse in [illegible]

[illegible]

ab Aristot. in 6. libr. illo context. traditam nos iam abunde declarauimus, hanc scilicet, putrefactio est corruptio proprii & naturalis caloris in vnoquoque humido a calore ambientis; hanc definitionem ait Erastus priorem putredinis speciem continere, quæ a proprio calore fit, non ab alieno, propterea non est violenta, sed naturalis; Mercenarius vero alio longe diuerso modo duas putredinis species statuit; priorem enim dicit esse illam, quæ in 6. contextu definitur ab Aristotele, & est corruptio proprii caloris in vnoquoque humido a calore ambientis, quæ Erasto fuit posterior, quare in hac nō dissident: quæ enim ab Erasto dicta est secunda species putredinis, eadem est, quæ prior a Mercenario est posita, præterquam quod hanc negauit Erastus vocari naturalem putredinem, atque ab Aristot. in contextu appellari interitum secundum partem, Mercenarius vero naturalem esse ait, & ab Aristot. in eo contextu appellari, & esse interitum secundum totum, non secundum partem, ita vt de vna eadem putredine loquatur Arist. in 3. & in 6. context. Alteram vero putredinem inquit esse illam, quæ ab Arist. in context. paucis verbis tangitur, & vocatur interitus secundum partem, & elementis competere dicitur excepto igni: hanc inquit non esse corruptionem proprii caloris a calore ambientis, sed esse potius quandam corporis impurationem propter admistionem corporis alieni, quam Arist. vocat separationem à natura, hoc est, recessum quendam a natura naturali, qui non est omnino interitus, vt quando aeri commiscentur halitus terrestres, vnde dicitur aer putrescere, quia recedit à naturali constitutione, sic quando aquæ exhalatio humida è terra ascendens cōmiscetur, dicitur aqua putrescere; ita vt elementis non competat illa putredo, quæ est proprii caloris a calore ambientis, sed hæc posterior, quæ est impuratio quædam ob alieni corporis admistione. Ad hanc de secūda putredine sententiam comprobandam vsus est Mercenarius duobus argumentis. Vnum est, duo elementa, terra & aqua, nullum habet proprium calorem, ergo non sunt obnoxia illi putredini, quæ est proprii caloris corruptio. Alterum est: si tali putredine elementa putrescerent, redirent potius in suam puritatem, & naturalem simplicitatem, quam recederent à natura, quia putredo est dissolutio in elementa, & misti in simplicia; consequens tamē aduersatur Arist. qui vult elementa ita putrescere, vt a sua natura recedāt. Cæteri vero omnes interpretes Arist. & Græci, & Latini, & Arabes, vnam tantum putredinis speciem agnouisse videntur, quæ ab Erasto posterior, à Mercenario autē prior putredinis species appellata est, & cuius definitionem nos hactenus declarauimus; ita vt communi eorum omnium consensione omnis putredo sit corruptio proprij caloris à calore ambientis, nec detur alius putredinis modus quem hæc definitio non complectatur: igitur & ea, quæ ab Erasto prior adducta est, & ea, quæ a Mercenario posterior, ipsorum inuenta fuisse videntur; quæ à nobis consideranda sunt, vt intelligamus, quænam, & qualis illa putredo sit, quæ ab Arist. vocatur interitus secundum partem, & elementis quóque attribuitur, & an definitione illa, quam declarauimus, cōprehendatur: certum enim est illa Arist. verba & Erastum, & Mercenarium ad excogitandam aliam putredinis speciem induxisse.

Dictarum opinionum confutatio, & argumentorum solutio. Cap. X I I.

EGO vero quum à communi interpretum sententia non recedam, qui putarunt vnam tantummodo esse putredinem, eius definitio iam est à nobis declarata; proinde errasse tum Erastum in priore ab eo inuenta putredine existimem, tum Mercenarium in posteriore; aliqua breuiter aduersum vtramque sententiam adducam. *Opinio vera.* Quod ad Erastum attinet, eius error satis manifestus est; nam si duæ sunt putredines, vna naturalis, altera violenta, conueniens fuit vt Aristot. de naturali putredine fusius, quam de violenta, ac diligentius loqueretur; tamen de violenta longe plura dixit, & eius definitionem exactissimam attulit, eamque postea longo sermone declarauit; de naturali autem admodum pauca dixit in solo tertio context. imo huius nullam definitionem adduxit: quod enim Erastus dicit, eam ita definiri, putredo est finis interitus naturalis, id nulla ratione admittendum est; nam in definitione accidentis perfecta duo exprimere oportet, tum essentiam ipsius, tum causam, propter quam est; quorum neutrum iis verbis exprimitur: quod enim essentia non exprimatur, manifestum est; quia dicere finem interitus naturalis est dicere quendam respectum ad præcedentia, & conditionem quandam communem; sed non est dicere, in quonam ipse putredinis natura, & essentia sit constituta, & quidnam ipsa secundum se sit: causa vero huius putrefactionis est secundum Erastum calor naturalis absumens proprium humidum, huius tamen nulla in ea definitione fit mentio, quum tamen omnino facienda fuerit: quod enim dicit Erastus eam subintelligi, vanum est; quomodo enim potest subintelligi, si nota non est? & quomodo potest esse nota, si ab initio primi Physic. auscultationis ad hunc vsq; locum nusquā fuit ab Arist. declarata? dico præterea falsum omnino hoc esse, quod Erastus putredinis naturalis causam esse asserit, nempe proprium misti calorem ali humido proprio, & ipsum absumere tanquam pabulum:

Confutatio opin. Erasti.

bulum; de solo enim calore animali id verum est, propriumque est animatorum, vt eorum calor humido naturali nutriatur, ipsumque tandem absumat, quæ est viuentis mors per vltimam resolutionē, naturalis appellata; & in hoc recte carpit Erastum Mercenarius, licet nullam huiusce discriminis rationem adducat: ego vero hanc esse puto rationem, quod calor naturalis dupliciter accipi potest, vno modo pro sola qualitate, altero modo pro subiecto quali sicuti solent medici nomine caloris naturalis vitales spiritus intelligere, qui sunt primum subiectum caloris animalis: igitur quando dicimus calidum nutriri humido tanquam pabulo, non possumus simplicem qualitatem intelligere; non potest enim humiditas in calorem verti, sed potius destruitur à calore, quoniam nutriri aliquo est vertere illud in suam substantiam; sic enim dicimus ignem ali combustili, id est, illud vertere in ignem: in animantibus igitur calorem vesci humido vt pabulo non potest intelligi de calore accepto pro qualitate, sed accepto pro spiritibus vitalibus, qui continue nutriuntur, dum vertunt humidum in suam substantiam; hæc autem humidi consumptio, & ex consumptione nutritio, non fit, nisi ex actione substantiæ calidæ in aliam substantiam humidam; proinde non habet locum, nisi in corporibus heterogeneis, quæ constant ex partibus diuersarum naturarum, & diuersarum temperierum; alia namque est natura spiritus, alia sanguinis, alia carnis, alia ossis, dicere igitur possumus carnem nutriri sanguine, & spiritus nutriri humido in eorum substantiam conuerso, & hac ratione nutriri calorem naturalem, id est, conseruari per conseruationem spirituum: ast vbi vna & eadem est substantia homogenea calorem habens, & humiditatem naturalem, nihil est vanius, quam dicere calorem ali per consumptionem humidi naturalis: vna enim est natura, ac temperies misti homogenei, quare non potest agere in seipsam: adde quod calor in nutritione non agit nisi per mediam calefactionem, ergo oporteret idem mistum calefacere seipsum, quod dicendum non est; sic enim esset simul calidum & non calidum, & actu & potestate secundum idem, quod ne imaginabile quidē est. Præterea si hoc verum esset, etiā mista inanimata egerent sumptione alimenti externi pro consumpti humidi restauratione, hoc tamen nemo vnquam dixit: videmus enim multa mista sine vllo assumpto alimento diutissime durare, vt metalla, & lapides, & oleum; in his ergo nulla proprij humidi consumptio fit. Dicendum ergo est calorem temperaturæ in misto continere, & cōseruare humidum sicco iunctum, tantum abest vt absumat ac perimat: ideo recte dicit Albertus calorem misti, dum agit vt naturalis, conseruare humidum, nec sinere elabi ac diffluere: non est ergo Arist.

A tribuenda hæc opinio, quæ omnino repugnat veritati: & miror quomodo Erastus in tantum errorem lapsus sit, quum præsertim modus ille loquendi Aristotel. non possit definitionem significare; potius enim denotat quæ corruptio sit putredo, quam quid sit; & sententia Arist. est, quod illa putredo, quæ est interitus naturalis, & oppositus generationi misti, fit à calore ambientis, eaque definitur in contex.6. illius libri, vt est omnium interpretum opinio, quam tuetur B recte Mercenarius contra Erastum. Possumus autem aduersus eum considerare etiam verba Arist. in context.4. quando dicit [*quare humida primum, deinde sicca tādem fiunt illa, quæ putrescunt*] nam secundum Erastum dicere oporteret mista semper magis exiccari, si semper calidum absumit humidum: igitur quomodo dicit Aristot. putrescentia fieri primum humida, deinde vero manere sicca? vidit hanc difficultatem Erastus, & illa verba ita est interpretatus: mista C putrescentia habent in principio humorem, & humida sunt, tandem vero toto consumpto humido remanent arida. Sed hæc non est conueniens interpretatio, quia non dicit Arist. ea esse humida, sed fieri humida ob ipsam putrefactionem, quum ante putrefactionem non essent humida, siquidem per eductionem humidi ad superficiem, in extima parte redduntur humida in initio putrefactionis. Sed non recte etiam diceretur omnia mista esse humida: quamuis e- D nim omnia mista habeant humorem in sua mistione, non ob id omnia denominantur humida; etenim non fit denominatio, nisi ab excessu; vt lignum aridum vocamus siccum, non vocamus humidum, licet aliquid habeat humidi in sua mistione: aliud ergo est dicere omne mistū habere in se humiditatē, aliud est dicere omne mistum esse humidum: nam illud quidem verū est, sed hoc est falsum. Mercenarius quoque in secunda ab eo adducta putredine, quam secun- E dum partem vocauit, deceptus est. Primū quidem non est verum id, quod ait, hanc esse elementorum propriam putredinem: nam modus loquendi, quo Arist. in eo 5. cont. vtitur, significat hanc mistis quoque competere; inquit enim [*proprie dicitur putrefactio in iis, quæ secundum partē intereunt*] postea vero subiungit [*quapropter & putrescut alia omnia excepto igne*] & ita colligit tria quoq; elemēta hoc modo putrescere: non ergo solis elementis hanc putredinem F attribuerat, nam dictio coniunctiua indicat eam aliis quoque competere præter elementa; hoc autem postea manifestum fiet, quū declarauerimus quid sit hæc putredo, quæ secundum partem dicitur. Sed ipsamet Mercenarij de hac putredine sententia videtur esse absona rationi, neque Arist. attribuenda: nam si putrescere elementa dicuntur per alieni corporis admistionē, quod recedant à sua naturali puritate; ergo illa tria

Cōf- tio nio Me nar

la tria elementa sunt semper putrida, semper enim sunt mista, & absque naturali simplicitate: salsedo enim maris indicat mistionem cum halitu terreo, & in aere semper sunt halitus à terra ascendentes, vel saltem frequentissime; terra quoque in extima saltem parte, & à centro remotiore apparet humefacta, & cum aqueo humore commista, attamen nec totam aquam maris vocamus putridam, nec terram madefactam, nec aerem per vaporum commistionem putrescere dicimus: non igitur in hac commistione cõsistit natura putredinis, ita vt quicquid habet alienum corpus sibi commistum, ea ipsa ratione dicatur putridum: id quidem verum est, talem commistionem in elementis esse putredinis causam, sine qua non, quia nisi essent mista, non putrescerent; sed tali commistione posita non necessario ponitur putredo, causa enim est vt sint putrescibilia, sed non vt sint putrida; sic autem & cætera mista non semper putrescunt, sunt tamen semper putrescibilia, quum sint mista. Præterea verbis Aristot. aptari hæc sententia nullo modo potest, qui in eo loco de tali commistione ne verbum quidem facit; erat tamen omnino exprimenda, si in hac ipsa conditione hæc secunda putredo constituta est. Arist. autem nil aliud dicit, nisi aliqua secundum partem putrescere; at hoc quomodo significare possit commistionem cum alio corpore, ego quidem imaginari non possum, est enim absona rationi, & incongrua hæc interpretatio; at (inquit Mercenarius) declarat hoc Aristot. quando subiungit [*quum separata fuerint à natura*] per talẽ enim commistionem elementa remouentur à sua naturali cõstitutione: sed hoc reuera nihil est, quia separari res à sua natura plurib. modis possunt, non hoc vno, quem ipse ponit; nã & quando elementũ mutatur in aliud elementũ, separari dicitur à sua natura; & quando etiam alteratur contraria qualitate, vt quando aqua calefit, separari modo aliquo dicitur à sua naturali affectione: nihil ergo in verbis Arist. est, quod determinate cum extraneo corpore commistionem significet, quum præsertim neque in præcedentibus de hac quippiam dixerit, neque in sequentibus dicturus sit: hæc igitur huius secundæ putredinis conditio apud Aristotel. non legitur, quum tamen fuerit omnino exprimenda, si per hanc secunda putredo distinguenda est ab altera priore. Restat vt argumenta ab his adducta soluamus. Erastus quidem pro sua opinione de priore putredine non alio argumento vsus esse videtur, quam consideratione verborum Arist. in cont. 3. illius lib. 4. nempe quando Arist. dicit eam esse naturalem corruptionem, & vere contrariam generationi misti: sed ad hæc iam patet responsio ex iis, quæ de eius loci vera intelligentia diximus; cõtraria enim vocatur generationi misti, quia est misti dissolutio in elementa; naturalis autem dicitur, non quod fiat ab interno principio, fit enim à calore ambientis, sed quia fit secundum legem naturæ de modo, quo debeat interire mistum quatenus mistum est. Ad primum Mercenarij dicimus, terram & aquam, si simplices esse statuantur, & omni penitus calore carẽtes, vtique non posse putrefieri; attamen putrefieri, quoniam aliquem habent calorem, si non naturalem, saltem aduentitium; is enim (vt aliqui recte dicunt) si vere intrinsecus non est, est saltem intrinsecatus, & facit vt elementum sit aptum putrescere. Ad secundum dicimus, totum esse concedendum: nam si fieri posset vt aqua perfecte putresceret, dissolueretur aqua in elementa simplicia, proinde impura in puriorem; sed quia id fieri non potest, ideo non fit perfecta dissolutio in elementa: cur autem fieri non possit, postea declarabimus, quando veram sententiam de hac secundum partem putredine proferemus; vbi etiam ostendemus terram non modo secundum partem, sed etiam perfecte putrescere posse. Vtcumque sit, semper putredo est corruptio rei putrescentis siue perfecta, siue imperfecta: ideo si putrescit elemẽtum, putrescit quatenus mistum est; idque si perfecte in simplicia dissoluatur, non negamus impurum ea ratione resolui in purum; si vero non perfecte dissoluatur, id non euenit, sed adhuc remanet aliquid impurum: hoc tamen à nobis postea magis declarabitur.

Ad primũ Mercenarij.

Ad secundum.

Aliorum sententiæ de putredine secundum partem, & earum confutatio. *Cap. XIII.*

RECtius igitur alij senserunt, qui dixere vnam tantum esse putredinem, quæ est proprij caloris corruptio à calore ambientis; ita vt eiusmodi sit tum illa, quæ in context. 3. 4. Meteorolog. dicitur esse interitus naturalis, & vere contrarius generationi misti; tum illa, quæ in context. 5. vocatur interitus secundum partem. Sed antequam veram de hac re sententiam, ac mentem Aristotelis declaremus, non erit ab re, si plures aliorum sententias de putredine secundum partem breuiter expendamus; quia licet in eo omnes consentiant, quod hæc non sit alia putredinis species, variis tamen modis hunc secundum partem interitum intellexerunt. Plures Latini considerantes Aristotelem ibi dicere ea, quæ secundum partem intereunt, esse separata à sua natura, de elementorum tantum putredine eum loqui existimarunt, & dicere ea separari à sua natura, quando ob commistionem aliorum corporum substantiæ dicuntur à sua naturali puritate recedere, fiuntque apta ad putrescendum; non enim putrescerent, nisi essent mista, quum putredo sit dissolutio misti in simplicia: sensus ergo verborum Aristotelis secundum eos hic est: elementa, quando à sua natura recesserunt, id est, quando facta sunt quodam-

Latinorum opinio.

X

dammodo mista, tunc apta sunt ad putrescendum. *Confutatio.* Sed hæc interpretatio tum manca, & imperfecta admodum est, quum eorum complures non declarent cur hæc putredo appelletur secundum partem: tum etiam fasa: quia si modum loquendi Aristotelis perpendamus, non solis elementis attribuit hanc putredinem secundum partem, quemadmodum antea aduersus Mercenarium ostendimus; sed postea etiam demonstrabimus, mistis quoque eam putredinem, quæ secundum partem ab Aristot. dicitur competere posse. Notare autem volo hos in consideranda in elementis mistione, quam dicunt ibi vocari recessum à natura, minus errasse, quam Mercenarium: ille namq; mistionem, & impuritatem ipsam elementorum formaliter putredinem esse dicebat, quod omnino negandum est; isti vero non formaliter, sed antecedenter, quod quidem verum per se est, sed ab illis Aristotel. verbis alienum; nam fatemur quidem Aristot. præsupponere elementa esse mista quodammodo, si debeant putrescere; sed negamus hoc significari per separationem à natura. *Alberti opinio.* Albertus vero similiter dixit putredinem secundum partem solis elementis attribui, sed rationem quoque adduxit cur dicatur interitus secundum partem, dixit enim putredinem esse mistorum tantummodo: ideoque perfecta mista putrescere perfecte, ac secundum totum; at elementa, quia non sunt perfecte mista sed imperfecte, dici etiam putrescere imperfecte, ac secundum partem. *Confutatio.* Attamen in hac Alberti ratione manifestum est animum non acquiescere: quamuis enim putredo mistionem præsupponat, aliud tamen est mistio, aliud putrefactio: quod igitur imperfecta in elemento sit mistio, non ob id apparet imperfectam etiam eius putredinem esse, nisi de ipsa secundum se putredine declaretur quomodo sit imperfecta; imo nos p steaostendemus, tum perfecte mista posse imperfecte putrescere, tum elementa, quæ sunt imperfecte mista, quandoque perfecte putrescere. *Aliorum opinio.* Aliqui putredinem secundum partem intellexerunt de parte quantitatis; vt quãdo pomi pars putrescit, dum aliæ partes sunt integræ, eam vocant putredinem secundum partem; sic quando in aliqua corporis nostri parte propter vlcus fit senies, eam dicunt esse putredinem secundum partem, nempe secundum corporis nostri partem. *Confutatio.* Sed hac interpretatione nescio an alia possit crassior ac rudior excogitari; eadem enim est putredinis natura, & conditio, qua totum pomum, & qua pars pomi putrida dicitur: nam si pars pomi in elementa penitus dissoluatur, etiamsi cæteræ partes sanæ, & integræ maneant, certum est perfectam esse eius partis putredinẽ: nec vllum huius discrimen esse, & illius; qua totum pomum putrescit, nisi ratione quantitatis maioris, vel minoris, quæ non facit differentiam in natura putredinis, nec fuit ab Arist. considerata. Probabilior videtur quorundam aliorum sententia, qui putarunt putredinem secundum partem tunc dici, quando non tota misti substantia, sed particulæ tantum tenuiores putrescunt; qualem vini putredinem esse dicunt; non enim tota vini substantia putrescit, sed particulæ tantum tenuiores, & aquosæ, quæ solæ euaporant, non totus humor vini: idque eo argumẽto comprobant, quod illi qui vinum præseruare volunt ne putrescat, coquũt ipsum igni, vt oẽs illæ partes aquosæ exhalentur; sic enim vinũ à putredine præseruatur. Verum hi videntur quidẽ propius ad veritatem accessisse, quam alij, sed ab ea tamen aliquantum recesserunt: quum enim omnes putredo fiat per separationem partis à parte, nempe humidi à sicco, non ipsi parti eductæ attribuitur putredo, sed toti misto; non enim putrescere dicimus humidum pomi, sed educi, putrescere autem pomum totum; quando igitur aquosiores vini partes in putrefactione extrahuntur, non illæ dicuntur putrescere, seu vinum totum, licet non secundum totum, quia non totum humidum separatur à sicco: ea igitur sola debet adduci ratio cur aliquid secundum partem tantum putrescat, quod non totum humidum educitur, sed pars eius tantum; at non quod pars tantum aliqua putrescat, nempe illa, quæ educitur; itaque hi in discernenda putrefactione secundum partem non videntur errasse, sed solum in ratione afferenda huius appellationis; toti enim misto est attribuenda putrefactio, nõ humido educto: ob id falsum est id quod dicunt, non totum vinum putrescere, imo totum putrescit, quia ab omnibus partibus euaporat proprium calidum cum humido; non tamen perfecte putrescit: quare dicendum est vinum totum putrescere putredine imperfecta, & hac ratione dici secundum partem interire. Buccaferreus dicit Aristotel. in eo loco, nec aliam putredinis speciem adducere, nec eandem vt imperfectam, sed absolute de omni putredine loqui, & putredinem vniuerse sumptam declarare, ac dicere omnem putredinem esse interitum secundum partem tantum, nullam autem secũdum totum, propterea quod est secundum calidum & humidum tantum, non secundum frigidum, & siccum; nam à calore ambientis extrahitur calor tantum naturalis, & humidum naturale, non extrahitur frigidum & siccum: omnis igitur putrefactio est corruptio secundum partem, quia non est secundum omnes qualitates, sed secundum duas tantum. Hanc sententiam maxime omnium approbat Buccaferreus, & eam inquit fuisse Alexandri, quod tamen minime verum est; quum præsertim sit vanissima interpretatio, & indigna Alexandro: tum ob rationem prædictam, quia putrefactio non attribuitur soli parti eductæ, sed toti misto, hoc enim dicitur putrefieri & dissolui; tum etiam quia reuera hæc est separatio

omnium

omnium qualitatū, nam educere calorem non magis est separare calidum à frigido, quam relinquere frigidum separatum à calido, hoc idem de humido & sicco dicendum est: quare hæc sententia est prorsus reiicienda.

Opinio vera de speciebus putredinis, ac de putredine secundum partem. Cap. XIV.

EGo quum hac in re à communi interpretum sententia arbitrer nō esse recedendum, & vnam tantum dari putredinis speciem, vnamque & eandem omnis putredinis definitionem, omnis enim putredo apud Aristotelem est separatio humidi à sicco ex propria caloris corruptione à calore ambientis, etiam illa putredo, quæ ab Aristotele vocatur putredo secundum partem; tamen hos quoque errasse existimo in hac intelligenda, & falsas esse omnes prædictas eorum sententias, vt modo demonstrauimus; declarandum igitur à nobis est, quænam sit apud Arist. putredo secundum partem, & quomodo hanc ab illa, quæ secundum totum est, distinguere videatur. Sciendum itaque est eam, quam Aristoteles definiuit, putredinem multas recipere varietates ex diuersitate rerum putrescentium, & diuersis earum mistionibus, & naturis; quo fit vt diuersis modis putrescere res diuersæ videantur, propterea quod eædem causæ eundem effectum cum aliqua varietate producunt ob varias differentias subiectorū recipientium: vt exempli gratia eadem est putredinis natura & conditio, qua putrescit caro, & qua pomum, & qua stercus; varii tamen sunt horum putrescentium odores, & sapores, quæ differentiæ oriuntur ex diuersitate mistionum: sed hæc tamen diuersitas indigna est consideratione, quoniam accidentalis est, nec facit vt hoc magis, quam illud putrescere dicatur; æque enim omnia prædicta dissoluuntur tandem in elementa, & nihil ex eis reliquum apparet, nisi terra & fimus, quanquā per diuersa accidentia ad hunc finem perueniunt: aliæ tamen maiores putredinum differentiæ existunt, quæ considerari meruerunt, quia faciunt vt alia magis, alia minus putrescere dicantur, & alia penitus, alia vero secundum partem tantum interire, vt in memorato loco Aristot. admonet; attamen non sunt ob id diuersæ putredinis species, quia differentia secundū magis & minus non variat speciem, sed potius varios gradus putredinis efficit, vnde aliam maiorem, aliam minorē putredinem appellamus. Summa igitur, & perfecta putredo ea est, qua mistum penitus in elementa dissoluitur, ita vt nihil eis reliquum appareat, nisi terra: hoc modo putrescunt caro, & pomum, & stercus, & alia omnia mista, quæ solida, & per excessum terrea sunt; euocato enim proprio calore, humidum quoq; existēs educitur ad externa, ibiq; tandem consumitur, ita vt remaneat terra sicca. Sed in illis, quæ fluida, & magno excessu aquea sunt, non fit hæc perfecta, & integra putredo vt in vino; quum enim in eo insit plurimum humidi, & parum sicci, si per sicci quoq; eductionem fieri putredo posset, vtique etiam hæc secundum totum facile putrescerent: sed quum siccum euocari à calore nequeat, sed solum humidum educatur, idque ibi plurimum insit, ideo non potest educi totum, & à sicco separari; sed primum tenuiores partes educuntur, quia facilior est ipsarum, quam crassiorum eductio, vt in putrescente videmus: eius enim ebullitio indicat tenuiores, & aquosiores partes exhalari, ex quibus in superficie vini genitum inspicimus illum situm, qui in omnibus signum putredinis esse solet; attamen non omnino tunc dissoluitur ex illa actione vinum in elemēta, quia multo maior in eo inest humoris copia, quum vt educi totus possit, & à sicco separari: hanc igitur putredinem Aristoteles appellat interitum secundum partem; nam mistum quatenus est mistum tunc dicitur secundum totum, & perfecte interire, quando penitus abiungitur humidum à sicco; sed quando hæc separatio non perficitur, tunc mistum quatenus mistum est, secundum partem tantum interire dicitur, & secundum partem dissolui, & (vt inquit Arist.) à natura, & à sua naturali constitutione recedere; vinum .n. putrefactum non omnino interiit quatenus mistum, quia non est in elementa dissolutum, tametsi recessit à sua naturali temperie, & modo magis, modo minus, vt postea considerabimus: hæc tamen est eadem putredinis natura, & idem modus, & ab eadem causa proueniens, nempe à calore ambientis; est enim omnis putrefactio eductio proprii caloris vna cum proprio humido à calore continentis, vt in vini putredine manifestum est; videmus enim tantum tempore æstiuo vina putrescere, non tempore hyemali, quo aer est frigidus: quod autem de vino exempli gratia diximus, id de alis omnibus intelligi volumus, in quibus non perfecta fiat separatio humidi à sicco, eam enim semper appellandam esse censemus putredinem secundum partem. Tali putredine dixit Aristot. elementa quoque putrescere vno igni excepto; quatenus enim non sunt simplicia & pura, sed permista, eatenus tria elementa putredini obnoxia sunt: ignis vero non est putredinis capax; tum quia nihil secum patitur commisceri, quum omnia consumat, & in suam naturam conuertat; tum quia calidissimus omnium est, nec datur aliquid ipso calidius: quare interire quidem potest, & mutari à frigido in elementum frigidum, at non putrefieri; quia putrefactio est corruptio proprii caloris, non à frigore alieno, sed ab alieno calore proprium rei calorem superante. Cætera vero elementa sunt apta ad putrescendū, quia sunt permista;

Putredo imperfecta in quibus fiat.

Cur elemēta putrescant.

mista: terra namque habet commistum humorem aqueum, & calorem ingenitum à lumine astrorum; sic aqua habet commistas exhalationes siccas terreas, & calorem similiter ex lumine astrorum acceptum; & aer habet commistas exhalationes tum aqueas, tum terreas, & habet calorem naturalem, qui calore igneo debilior est; ideo sunt apta materia putredini per interni caloris eductionem, & separationem humidi à sicco: videtur autem de his elementis impuris, & sua naturali simplicitate carentibus alterum duorum dicendum esse: aut factam esse in ipsis veram mistionem, & vnionem naturæ; ita vt portio aliqua terræ, licet vocetur terra, quia magno excessu terra vincit alia elementa in ea mistione, non sit tamen terra, sed mistum quoddam; sic etiam aqua, quam appellamus aquam: sic etiam aer; & ita quatenus sunt mista, eatenus esse obnoxia putredini: aut veram mistionem, & naturæ vnionem ibi non esse factam, quod eo magis credo, quum Aristot. in calce libri 1. de Ortu & Interitu dicat mistionem tunc esse, quando nullum miscibilium manet integrum, quod quidem euenit quando nullum nimio excessu alia superat, quo fit vt transeant omnia in naturam quandam mediam, nec remaneat amplius nomen alicuius ex miscibilibus: quoniam igitur in aqua nõ est facta perfecta mistio, quum adhuc & natura, & nomen aquæ seruetur propter magnum aquæ excessum in illa mistione; ideo calidũ & siccum, quæ inexistunt, non poterunt quidem dici internæ: & naturales qualitates aquæ, sed tamen ita sunt permistæ cum ipsa aquæ substantia, vt totum illud corpus putredini obnoxium reddant; quamuis enim non sint veræ intrinsecæ, sunt tamen (vt bene aliqui dixerunt) intrinsecatæ illi elemento: quod idem dicimus de terra, & de aere: hoc autem confirmatur ex eo, quod in mistis quoque contingere videmus; plura namque diu durarent sine putredine, sed quia aduenit eis humor aqueus extraneus, is facit vt cito putrescant: licet enim nunquam dici possit ille humor esse illi corpori naturalis, & intrinsecus, est tamen ita intrinsecatus, vt quamuis sit extraneus, per eũ tamen res illa facile putrescat, quemadmodum supra considerauimus. Hæc autem sententia de putredine & secundum totum, & secundum partem maxime confirmabitur, si aliquarum rerum putredinem, de qua magis dubitari solet, diligenter considerantes ostenderimus omnes putredines ad hanc vnam reduci, & vno, ac eodem modo eas omnes fieri; cum eo tamen discrimine, quod alia penitus & secundum totum putrescunt, alia vero secundum partem tantum. Primum quidem considerandum est, quomodo in tribus illis elementis locum habeat putredo: aqua putrescit, quoniam insitum habet calorem, vt modo dicebamus, debilem tamen, qui vincitur à calore aeris ambientis,

Quomodo aqua putrescat.

A ideoque educitur; quum autem calor sit accidens, & nequeat migrare de subiecto in subiectum, non potest educi, nisi cum aliqua tenui substantia, in qua inhæreat, eaque est pars aliqua humoris tenuior, quæ ad superficiem aquæ euocata facit ibi quandam teliculam, quæ putredinis signum esse solet; non potest autem totum aquæ humidum euocari, quia est plurimum cum pauco sicco, ideo remanet adhuc in aqua plurimum humidi cum sicco terreo, eaque B est putredo secundum partem, quia non penitus separatur humidum à sicco; nec videtur hæc putredo dissimilis putredini vini, cuius humor totus separari à sicco non potest ea vna actione, qua putrescere vinum dicimus in illa omnibus manifesta ebullitione, & manifeste etiam cessat, & relinquit vinum iam putrefactum secundum partem; nec tamen negamus materiam illam putridam interire etiam penitus, & in elementa resolui posse, sed id postea fit per aliam actio- C nem, & non nisi per longum tempus; tunc enim nil aliud cõsideramus; quam illam vnam actionem caloris æstiui, ex qua remanet vinum putrefactum secundum partem, in illo enim statu imperfectam esse putredinem certum est. Talis etiam esse videtur aeris putrefactio: quando enim permistum habeat plurimum siccæ exhalationis, & vaporis etiam aquei (nam aquea humiditas putrescibiles maxime res facit, propterea quod humidum, quod in misto vt mate- D ria requiritur, aqueum potissime est, sicuti etiam siccum est potissime terreum; hæc enim duo elementa substantiam habent magis consistentem, & humidum aqueum aptius est ad conglutinationem, & vnionem partium misti, quam humidum aereum) potest ab externo calore seu circumdantis ignis, seu ab astris genito educi aeris calor naturalis vna cum aliqua humoris parte, quæ erit imperfecta putredo, & secun- E dum partem dicta, quia totus aeris humor tam proprius, quam alienus non potest ea actione à sicco permisto separari: ideo & ante putrefactionem, & post seruatur nomen aeris, quia non secundum totum est facta illius corporis dissolutio, neque omnis calor eductus est; etenim si remanet aer, necesse est vt aliquid caloris in eo remaneat: huius autem putredinis signum apparet, quod aer fit turbidus, & situm generat in suppositis illi corporibus, vt in superficie terræ, F & arborum, & ædificiorum, ad quæ situs tanquam grauis descendit; ideo quando turbidum, ac densum esse aerem videmus, id signum est putredinis vel præsentis, vel futuræ; indicatur enim permistio multarum exhalationum, quæ aerem putrescibilem reddunt, præsertim tempore æstiuo, aut verno, nam sine calore superante calorem proprium non fit putredo; purus autem aer, & nulli alii elemento permistus non posset putrescere sicuti, neque aqua pura; quomodo enim separari potest humidum

à sicco,

à sicco, vbi nihil est sicci? Partes autem terræ, quæ permistam habeant humiditatem aqueam, & aliquid caloris, possunt putrefieri à calore ambientis educente calorem illum intrinsecatum vna cum illo humido intrinsecato, ex qua putrefactione terra illa fiet humidior, & apparebit etiam in ea situs, sicut in aliis multis putrescentibus: ideo proxime videtur accedere hæc putrefactio ad eam, quæ dicitur interitus secundum totum; quia potest totus educi ille paruus calor, & totus ille paruus humor, ita vt remaneat terra pura; eaque erit dissolutio in elementa simplicia: sed non est ignorandum illam putredinem vocari posse & secundum totum, & secundum partem; quatenus enim reuera est perfecta dissolutio in simplicia, eatenus est interitus secundum totum, sed ratione eius, quod apparet, dicitur secundum partem tantum, id est, secundum accidentia; nam & illud quod putrescit, vocatur terra, & id, quod ex putredine remanet, vocatur similiter terra; quare non videtur substantia interiisse, sed solum esse alterata: neque hoc Arist. aduersatur dicenti tria hæc elementa secundum partem putrescere, quandoquidem non dicit ea secundum partem tantum posse putrescere; sed ex eo, quod dixerat, aliqua ita putrescere, vt secundum partem tantum intereant, infert tanquam consequens, tria illa elementa putrescere posse: quia si putredo secundum partem non daretur, sed solum secundum totum, hoc fortasse non intulisset, sed solam terram inter elementa putrescere posse asseruisset. Talem esse puto in corporibus animalium illam humorum putredinem, ex qua febres oriuntur à medicis putridæ appellatæ: sicut enim putrescunt in eisdem excrementa, vt patet ex eorum fœtore postquam sunt emissa, ita etiam humores putrescere possunt, sed vt plurimum putredine secundum partem; sicuti vinum, & aquam, & res liquidas putrescere diximus: calefacti enim humores ab aliquo extraneo, vt nomine extranei intelligamus etiam circumstantes animalis partes solidas, & quodcunque aliud extra ipsam humorum substantiam existens cōsideretur, putrescunt, quia proprius eorum calor, & cum calore humidum educitur; sed quum sint fluidi, vix potest totum ipsorum humidum extrahi, vt dici possit putredo secundum totum, sed pars aliqua humidi educitur, non tota humiditas; quare non est nisi putredo secundum partem: potest tamen aliquis humor ex ingenti putredine exarescere tandem, & (vt aiunt) incinerari, sed id perrarum est; imo nec videtur eousq; vita animalis posse produci, donec tota sit absoluta putredo, sed mortem præuenire necesse est: hoc tamen si concedamus, perfectam quoque, & secundum totum putredinem esse fateamur oportet: id tamen non admodum euenit, sed putrescunt humores secundum partem, nec omnino absoluitur dissolutio in elementa; imo etiam cœptam humoris putredinem compescunt, & cohibent sæpe remediis medici, humoremq; illum pristinæ integritati restituunt, vt asserit Galen. in arte Medicinali in eo cap. quod de communissima intentione curatiua inscribitur; inquit enim concoctione fieri vt humorum putredo cesset, proinde eos alterari manente substantia. Hæc est mea de vtraque putredine opinio: puto enim non duas esse species, sed vnam, ad quam omnium putrescentium rerum putredines reducantur; hanc autem modo perfectam esse, modo imperfectam, quam Arist. dicit esse secundum partem, patet enim imperfectam putredinem per hoc significari.

An putredo secundum partem sit interitus formæ substantialis, an sit mera alteratio, aliorum sententia, & argumenta. Cap. XV.

CÆterum vt melius hæc secundum partem dicta putredo intelligatur, alia non parui momenti difficultas nobis expendenda proponitur quæ inter aliquos eruditos viros agitata est, qui in hoc consentientes, quod hæc secundum partem putredo sit alia putredinis species, fiat tamen hæc quoque à calore ambientis, acerrime disputant, an sit in solis qualitatibus alteratio, an potius sit interitus formæ substantialis rei putrescentis; habet autem locum quæstio hæc etiam secundum nostram opinionem; quum enim dicamus, putredinem secundum partem non esse aliam putredinis speciem, sed eandem quando imperfecta est, opportuna admodum est quæstio, an per hanc imperfectam putredinem intereat forma misti, & aliud mistum generetur, an maneat eadem forma, & in solis accidentibus sit facta mutatio: nec indigna per se consideratione hæc res est, an vinum putrefactum differat specie à seipso iā integro, an non differat; certum enim est non differre specie, si forma substantialis seruata esse dicatur. Thomas Erastus efficaciter tueri contendit hanc secundum partem putredinem esse interitum formæ substantialis, & quatuor argumentis vtitur. Primum considerat verba illla Arist. [*quum separata fuerint à natura*] quæ significant, illa, quæ ita secundum partem putrescunt, recedere à sua natura, atqui natura est forma, ergo vult Aristotel. hæc suam formam amittere. Præterea hanc vocat corruptionem, non solet autem alterationi tribuere nomen corruptionis, præsertim vero hoc non debet facere in illo initio 4. Meteorologici, in quo de misti generatione, & interitu substantiali sibi agendum proposuit; non potest igitur intelligere, nisi formæ substantialis interitum; sed vocat interitum secundum partem, quia non est dissolutio misti in elementa, sed est mutatio misti in aliud mistum diuersæ speciei; putauit enim

Erasti opinio.

Primum argumētum.

Secundū argumētum.

Erastus putredinem ibi in 6. context. definitam non esse dissolutionem in elementa, sed esse mutationem misti in aliud mistum & hac ratione dici putredinem secundum partem. Tertio Aristoteles dixit tria elemẽta esse materiam igni, non ignem illis, at hoc falsum esset de mera alteratione, siquidem ignis quoque alterari potest ab aliis elementis, proinde est illis materia alterationis; ergo loquitur Aristoteles de mutatione substantiali. Tandem argumentum sumit ex illis signis, quibus Aristoteles definitionem putredinis postea confirmat; inquit enim exeunte calido, humidum quoque coeuaporare, hoc autem substantiæ destructionem significat; inquit enim animalia generari ex iis, quæ putrescunt, atqui animalia formam habent nouam, & diuersam à forma misti putrescentis, ergo vult Aristotel. in hac putredine formam substantialem interire. Mercenarius vero hoc negat, & inquit esse alterationem tantum: quod ostendit statuto illo fundamento, quod hæc secunda putredo nil aliud, sit, quam corporis extranei cum elemento commistio, & ipsius elementi adulteratio quædam, hoc enim constituto nil aliud reuera dici potest: sed quia nos iam hoc fundamentum sustulimus, & ostendimus hanc putredinem fieri à calore ambientis, non est quod cum eo amplius hac de re loquamur. Nonnulli vero alii recentiores, qui de putredine aduersus Erastum scripserunt, præter cætera in hoc quoque conati sunt Erasti sententiam impugnare; & ostendere hanc secundam putredinem non esse interitum formæ substantialis, sed esse meram alterationem, & in solis accidentibus mutationem: quum enim ipsi quoque existimauerint hanc secundam putredinem specie distingui ab altera priore, hanc huius differentiæ rationem attulerunt, quod prior putredo est substantiæ misti perfectus interitus, hæc vero est mutatio in solis accidentibus ab eadem tamen causa proueniens, nempe à calore ambientis. Ad hanc igitur sententiam aduersus Erastum probandam sumpserunt argumentum ex verbis Aristotelis, qui in contextu quinto quarti Meteorolog. hanc putredinem vocat interitum secundum partem: sic autem apellare solet illam generationem, & corruptionem, quæ est seundum accidentia tãtum, & à nostris vocatur secundum quid: hoc aperte legimus in contextu decimotertio primi libri de Ortu & interitu, vbi inquirendam proponit causam perpetuitatis generationis, tum illius, quæ dicitur simpliciter, tum illius, quæ secundum partem. In 2. etiam context. 4. Meteorolog. dixit Aristoteles: si actiuæ non dominentur passiuis, secundum partem quidem inquinatio, & inconcoctio fit, at simplici generationi maxime opponitur putrefactio: patet autem inconcoctionem esse in accidentibus mutationem: ideo secundum partem ibi significat secundum accidentia, hinc enim fit vt inconcoactio generationi misti non maxime opponatur, sed potius putrefactio. Addere etiam nos in confirmationem possumus testimonium Aristotelis in 1. cap. 2. Poster. vbi distinguens quæstionem simplicem, an sit, à quæstione complexa, quod sit, dicit per illam quæri rem simpliciter, & secundum totam suam substantiam, per hanc vero quæri solum partem: atqui per hanc quæritur inhærentia accidentis in subiecto: ergo secundum partem apud Aristotelem idem significat, quod secundum accidentia. Præterea (dicunt illi) videmus quandoque elementa, & aliqua mista ita putrescere, vt non amittant formam substantialem: putrescit enim vinum adhuc remanens vinum, & seruans nomen, ac definitionem vini: sic putridam aquam adhuc vocamus aquam: experientia ergo declarat, hanc secundam putredinem esse in solis accidentibus alterationem.

Tertium argumentum.

Quartum argumentum.

Mercenarii opinio.

Aliorum recentiorum opinio.

Primum illorum argumẽtum.

Secundum argumentum.

Propria sententia, & prædictarum confutatio, & argumentorum solutio. Cap. XVI.

Ego huiusce rei difficultatem considerans tandem in hanc sententiam deueni; relictis his duabus opinionibus extremis, tertiam mediam accipiendam esse; vt dicamus in hac imperfecta, & secundum partem dicta putredine neque necessarium esse vt forma substantialis intereat, quod putauit Erastus, neque esse necessarium vt seruetur, quod alii eius aduersarii asseruerunt; dicimus enim omnem putrefactionem quæ ad dissolutionem in elementa non perueniat, vocari ab Arist. imperfectã, & secundum partem: in hac tamen dari gradus, vt aliqua ita leuis sit, vt res alteretur solum secundum accidentia, forma vero substantialis non intereat, aliqua etiam sit maior, qua substantialis forma perdatur, nec tamen in elementa dissolutio fiat, sed mutatio misti in aliam misti speciẽ; videmus enim quandoq; vinũ leuiter putrescere, nec desinere esse vinũ, quia quando putredinis initium animaduertimus, & aliquo remedio calorẽ cohibemus ne euaporet, nec pergere putredinem sinimus, non est facta in vino mutatio, nisi in accidentibus, proinde non desinit esse vinum; sic quando putrescere incipit in venis sanguis, potest adhibitis remediis reprimi illa putrefactio, ita vt sanguis pristinæ suæ naturæ, & integritati restituatur; quod quidem fieri non posset, si forma sanguinis interiisset; nam secundum Aristotelem compositum, quod perit, nunquam idem redit. Contra etiam potest eiusq; progredi putrefactio, vt forma substantialis perimatur, & vinum non sit amplius vinum, nisi æquiuoce sicuti quando cadauer hominem esse dicimus; sic etiam sanguis potest ita putrefieri vt non sit amplius sanguis, sed factus sit humor putridus, cũ quo non potest animal amplius viuere: & hos putres-

Imperfectæ triplex fundamentum.

putredinis gradus optime norunt medici, qui in febribus putridis hanc differentiam notare consueuerunt, vt in alia maior, in alia vero minor putredo fiat; vtroque autem modo vocatur putredo secundum partem, quia siue destructa sit misti forma, siue seruata, dummodo non sit facta in elementa dissolutio, non potest perfecta putredo vocari, neque est interitus contrarius generationi misti: & huius appellationis duplex afferri ratio pōt, vna est, vocatur secundum partem, quia non est absoluta, neque ad finem ducta putrefactio; altera est, vocatur secundū partem, quia est secundum accidentia: est enim necessaria omnis putrefactionis seu perfectæ, seu imperfectæ conditio, vt sit alteratio in accidentibus; nō est tamen necessarium vt in omni imperfecta putredine forma quoque substantialis perdatur, sed quandoque perditur, quandoque etiam seruatur: quoniam igitur consueuit Arist. regulas semper afferre vniuersales, recte fecisset si omnem imperfectam putrefactionem vocasset interitum secundum accidentia, quia hoc perpetuum ac necessarium est; de forma vero substantiali nullam certam regulam afferre potuit, quia hæc quandoque perit, quandoque non perit. Non est tamen ignorandum, istam appellationem, secundum partem, non habere hanc propriam significationem, vt significet secundum accidentia; sed proprie denotare quiddam imperfectum, quod ex aduerso respondet ei, quod est perfectum, & secundum totū: adeo vt alicuius membri propriam ægritudinem liceat appellare secundum partem, non quidem vt significetur eam esse secundum accidentia, sed vt ab illa, quæ totius corporis est ægritudine distinguatur; hoc enim nomen, pars, non habet proprietatem, vt significet accidens: alteratio autem fuit quandoque vocata generatio secundum partem, quatenus accidens non est tota res, sed aliquid rei; ideo quicquid est aliquid rei; neque est res tota, non video cur non possit appellari pars, etiamsi non sit accidens: hoc dico, quia, etsi defendi potest quod Aristoteles in memorato loco per interitum secundum partem possit significare interitum secundum accidentia, tamen ego puto hanc eius mentem non fuisse; sed ipsum ea tantum ratione dixisse secundum partem, quatenus nō est perfectus misti interitus; nam misto prout est mistum ille interitus competit, quo in elementa dissoluatur, non ille, quo mutetur in mistum diuersæ speciei. Veritate declarata, super est vt illorum argumenta expendamus atque soluamus. Ad primum Erasti dicimus, recessum à natura non semper significare amissionem formæ substantialis, sed quandoque sumi posse pro recessu secundum aliquem gradum à qualitatibus naturam rei consequentibus, quæ naturales, & essentiales appellari solent; quod quidem in elementis manifestū est: putrescit enim aliquando aqua, sed remanet aqua, dicitur tamen recedere à natura, quatenus aliquantum recedit à suis naturalibus qualitatibus, nempe quas habebat quatenus erat mistum quoddam: Nam si à natura recedere semper significaret formæ substantialis amissionem, omnia æque recederent à natura, nec daretur maior, aut minor recessio; quoniam igitur manifestum est dari & maiorem, & minorem recessum à natura, necesse est vt hic possit in accidentibus quoque essentialibus considerari. Ob id notanda maxime est ratio, cur Aristoteles imperfectam putredinem significare voluerit per separationem à natura: ratio enim est, quoniam perfecta putredo duos terminos habet; vnum, à quo; alterum, ad quem; terminus à quo, est ipsa misti natura, terminus vero ad quem, sunt naturæ elementorum, in quas misti dissolutio fit; vtrumque igitur terminum attingit perfecta putredo, res enim & à natura recedit, & ad elementa peruenit: ast in putredine imperfecta postremus hic terminus non attingitur; nam recedit quidem res à sua natura siue per qualitates sibi contrarias, siue etiam per amissionem formæ misti, at non peruenit ad dissolutionem in elementa: quemadmodum si quis ab hac vrbe discedens Romam proficiscatur, perfectum est iter, si Romam attingat; at imperfectum, si maneat Bononiæ, recessit enim à patria, & Romam versus profectus est, sed Romam non peruenit: Aristoteles igitur recte ibi fecit, declarans imperfectam putredinem per recessum à natura, non per dissolutionem in elementa, licet per hanc potius declaretur natura putredinis si modo ad eam perueniat; denotat igitur imperfectam putredinem ad hoc vltimum non peruenire, quum eam declaret per solum recessum à natura, & dicat esse interitum secundum partem.

Cur putredo imperfecta vocata sit separatio à natura.

Ad secundum. Ad secundum dicimus falsum esse id, quod sumit Erastus, nomen corruptionis apud Aristotelem non significare nisi illam, quæ secūdum substantiam fit: & miror quomodo non viderit ea, quæ in 2. Physic. contex. 7. & 8. & in 1. de Ortu & interitu 18. & 20. ab Aristotele scribuntur; ibi enim etiam in accidentibus mutationem, generationem & interitum vocat, non tamen simpliciter, sed secundum quid, quod hîc dicitur secundum partem: quod vero inquit Erastus solum substantialem misti interitum ad quarti Meteorologici institutum pertinere, negandum est; nam in eo quarto libro de pluribus misti alterationibus agitur, quæ non sunt secundum substantiam mutationes: in primo autem eius libri capite non negamus consilium esse Aristotelis agere de misti generatione, & interitu substantiali; sed ad eandem scientiam, & ad eandem tractationem pertinere dicimus cōsiderare id, quod proprie, & summe tale est, & id, quod minus est tale: ideo licet præcipue ibi agat de perfecta putredine, quæ perfe-

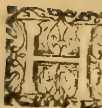
perfecte opponitur generationi misti, tamen cōsiderare etiam debuit putredinem imperfectam quæ est misti interitus secundum partem; ideo eam tetigit paucis verbis in 5. contextu eius libri, & statim ad perfectam putredinem considerandam reuersus est, & eius definitionem tradidit, quæ imperfectæ quoq; putredini imperfecte & secundario accommodatur; sic etiam in primo libro Posteriorum non definiuit Aristot. demonstrationem ab effectu, sed solum demonstrationē propter quid, & huius conditiones docuit; demonstrationis autem ab effectu satis habuit notare defectum, & cadentiam à perfectione demonstrationis propter quid. *Ad tertium.* Tertium argumentum Erasti cōtra ipsum manifeste retorquetur: inquit enim, si Arist. dicens tria elementa esse materiam igni, non ignem illis, intelligeret alterationem, falsum diceret, quia nō minus ignis ab illis alterari potest quam alia ab igne; ego vero similiter dico, si Aristot. intelligat substantialem mutationem, falsum dicit, quia non minus ignis ab aliis elementis interimi potest, quā alia ab ipso. Ad argumentū igitur respōdeo, Aristotelem neq; de alteratione elementorum ibi loqui, neq; de eorum generatione, & corruptione, quæ fit à contrario, sic enim etiam ignis ab aliis & alterari, & destrui potest; sed loqui de sola putrefactione, quæ est corruptio caloris proprii a calore alieno; sic enim tria elementa pati possunt ab igni, non ignis ab eis, quum nihil eo calidius sit. *Ad quartum.* Ad vltimum dico, falsum esse id, quod sumit Erastus; Aristotelem in contex. 6. illius libri definitionem adducere; non illius prioris putredinis, quam dixerat esse interitum misti naturalem, & illius generationi contrariū, sed alterius posterioris, & violentæ; nos enim dicimus definitionem illam præcipue competere perfectæ putredini, quam Aristot. in 3. contex. dixerat esse interitum contrarium generationi misti: propterea illa omnia signa, quæ postea ad illius definitionis confirmationem afferuntur, eam potissime putredinem respiciunt; imperfectæ autem putredini competunt modo aliquo, & imperfecte, & vt illi aptari possunt: non est autem necessarium, vt omnia illa signa conueniant imperfectæ putredini, & secundum partem dictæ; datur enim putredo ita leuis, vt nullum in ea animal generetur, eaque est mera alteratio, in qua non fit vlla mutatio formæ substantialis, neq; vllius formæ generatio. Ad contraria vero argumenta, quæ ab Erasti aduersariis adducta sunt, responsio clara sumitur ex iis, quæ hactenus diximus. Ad primum enim iam dictum est, hanc putredinem ab Aristotele appellari secundum partem ea tantū ratione, quatenus non est secundum totum; qua eadem ratione etiam generatio accidentalis solet vocari secundum partem, quia non est mutatio secundum totum. Alterum vero argumentum, quod ab experientia sumitur, nil aliud probat, nisi dari putredinē, quæ sit mera alteratio, per quam forma substantialis nō intereat, quod nos quoque confitemur; dicimus enim vinum quandoque ita putrescere, vt forma mistionis seruetur: at non probat hanc solam intelligere Aristotelem per interitum secundum partem; dicimus enim Aristot. non hanc tantum comprehendere, sed etiam illam, qua destruatur forma substantialis, dummodo non fiat perfecta dissolutio in elementa, sed sit mutatio in illam misti speciem, nam hæc quoq; vocatur ibi ab Aristotele interitus secundum partem.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI

DE MISTI GENERATIONE ET INTERITV

LIBER TERTIVS.

Definitione putredinis à Galeno adducta, & aliorum sententiæ de illius comparatione cum definitione Aristotelis, & earum confutatio. Cap. I.

Hactenus ea, quæ ab Aristotele de putredine dicta sunt, percurrimus, & eius sententiam, quantum per nos fieri potuit, declarauimus; restat vt tum alias ab aliis traditas definitiones putredinis expendamus, & cum hac, quam Aristoteles attulit conferamus, videamusque à quonam sit putredo optime definita; tum demum hanc Aristotelis sentētiam ab omnibus difficultatibus, & ab aliorum morsibus vindicemus, & sic quoque eius veritatem confirmemus. *Putredinis definitio Galeni allata* Considerandaprimo loco est putredinis definitio, quam Galenus adduxit in lib. 11. Methodi, cap. 8. ponit enim eo in loco ex professo putredinis naturam.

turam declarandam, & talem eius definitionem assignat, putrefactio est mutatio ad corruptelam totius substantiæ putrescentis ab externa caliditate. Hanc definitionem alii & Philosophi, & Medici, qui de putredine loquuti sunt, in eundem sensum cadere existimarunt cum definitione ab Aristotele tradita; discrimen vero, si quod est, paruum, ac leue esse: nos igitur ea, quæ ab aliis de hac Gal. definitione dicuntur, breuiter consideremus, vt postea ipsi quoq; propriam hac in re sententiam feramus. Nonnulli recentiores dixerunt, eundem esse vtriusque definitionis sensum, sed eas in eo tantum differre, quod Galenus putredinem pro termino acceptam definiuit, quum totius substantiæ corruptionem dixerit; Aristoteles vero pro via iuncta termino, dixit enim corruptionem proprii caloris, quæ est via ducens ad substantiæ interitum; quum tamen ambo idem significare voluerint. Sed hæc sententia mihi non probatur; hi namq; in duobus peccasse videntur: primo, quod harum definitionum discrimen, quod reuera magnum est, vt nos postea ostendemus, ipsi non viderunt: deinde quod hoc ab eis consideratum discrimen reuera nullum est: nam si Galenus dixisset putredinē esse totius substantiæ interitum, vtiq; dicere possemus eum definiuisse putredinem pro solo termino non comprehensa via, quæ est alteratio præuia; sed quum dixerit esse mutationē ad corruptionem, aperte dixit viam ad interitum, non interitum ipsum: itaq; non est verum id, quod illi dixerunt, definitionem Galeni in hoc differre à definitione Aristotelis. Alii vero dixerunt, harum definitionum discrimen in hoc esse constituum, quod Aristot. dicens putredinem esse corruptionem, putrefactum mistum respexit; Galenus vero dicens esse viam ad corruptionem, respexit mistum semiputridum, quod potest reduci ad benignum: igitur isti cognouerunt Galenū significasse viam ad terminum, quod isti alteri negauerunt. Sed hi quoq; in eo errarunt, quod dixerunt Arist. respexisse mistum putrefactum: etenim si ipsius misti corruptionem dixisset, vtique admitti posset ista consideratio; at nō misti corruptionem dixit, sed corruptionem proprii caloris, quæ competit etiam misto semiputrido; calor enim quum sit qualitas, suscipit magis & minus: quare educi potest à calore ambientis aliquis gradus caloris naturalis, quæ dicetur corruptio caloris; etsi nō totius, nec tamen erit adhuc corrupta substantia. Videntur etiam isti in hoc sibi contradicere, quum prius dixissent Aristot. ibi definire vniuerse omnem putredinem, tam perfectam, quam imperfectam; sic enim necesse est Arist. respexisse & putrefactum mistum, & semiputridum, sicuti reuera debuit absolute putredinem definire; igitur falsum est id, quod postea dixerunt, Arist. definire mistū tantum putrefactum. Non est etiam concedendum id, quod de Galeno dixerunt, neq; tantus error Galeno attribuendus est, vt proponat absolute naturam putredinis declarandam, postea vero solius imperfectæ putredinis definitionem adducat: si namq; ea definitio naturam putredinis exprimit, debet præcipue competere putredini perfectæ, quæ enim magis est putredo, ea magis recipit definitionem putredinis: itaque credendum potius est tam Galenum, quam Arist. absolute & vniuerse putredinem definiuisse, ita vt definitio competat primum perfectæ putredini, secundario autem etiam imperfectæ; ideo notandum in hoc est Aristot. artificium, qui licet prius dixisset agendum esse de putredine, quæ est misti interitus contrarius generationi eiusdem, tamen in definitione non dixit esse misti interitum, sed proprii & naturalis caloris, quia si interitum misti dixisset, non comprehendisset illam imperfectam putredinem, quæ non est mutatio formæ misti, sed in solis accidentibus alteratio: volens igitur ea definitione omnem putredinem vniuerse complecti, & perfectam, & imperfectam; non dixit esse substantiæ interitum, sed solum dixit esse proprii caloris corruptionem; hæc enim est communis omnium putredinum conditio, vt proprius rei calor à calore ambientis euocetur, siue totus, siue aliquis ipsius gradus, & quandoq; etiam absq; substantiæ læsione. Sed præterea illud in horum sententia mihi videtur esse mirandum, quomodo potuerint eam Galeni definitionem approbare, quum iam de Aristot. definitione loquentes dixissent eam non esse perfectam, nisi & calor externus, & frigus proprium, tanquam duæ distinctæ caussæ in ea exprimantur: quum enim secundum eos Aristoteles definitionem à se allatam absoluat & perfectam reddat: adiiciens statim etiam frigus proprium, non video quomodo ipsi, qui Medici sunt, Galenum tueri possint, qui neq; in ea definitione, neq; post allatam definitionem facit illam proprii frigoris mentionem. Ex his ergo patet errasse hos omnes in definitione Galeni consideranda, & ea cum definitione Aristot. conferenda.

Nota artificium Arist. in definitione putredinis.

Collatio definitionis Galeni cum definitione Aristotelis, & obiectiones contra definitionem Galeni. Cap. II.

Dicam ego hac in re libere philosophando quid sentiam, nec verebor dubia illa in medium adducere, quia me cogunt Galeni definitionem minus probare, & eorum solutionem Medicis meditandam relinquam. Quod non bene fit à Galeno definita putredo, ostendo signo euidentissimo, deinde erroris rationem adducam; & quæ in ea definitione vitia insint, considerabo. Signum quidem manifestum prauæ definitionis est, quod aliis quoque competit præter putredinem; competit enim etiam combu-

combustioni, quia cõbustio est mutatio ad corruptionem totius substantiæ corporeæ à colore externo: neque recte Galenum tuentur illi, qui dicunt Galenum per illa verba, corporis putrescentis, excludere combustionem, & ab ea putredinem separare; hoc enim esset putredinem à combustione seiungere per semetipsam, nõ per aliquam essentialem differentiam; quemadmodum si quis definiret hominem per animal bipes, deinde ad hominem ab auibus separandum adderet humanum, dicens, homo est animal bipes humanum; sic enim nullam inter hæc differentiam poneret, nisi quod homo est animal bipes, quod est homo, auis vero est animal bipes, quod est auis: sic etiam hic sensus esset, putredo est illa mutatio ad totius substantiæ interitum à calore externo, quæ est putredo combustio autem est mutatio ad totius substanriæ interitum à calore externo, quæ est combustio: ponit igitur Galenus in definitione rem differentem; at differentiam, qua differt, non ponit: ideo in eum quoque errorem lapsus est, quod in definitione definitum nominauit vt partem definitionis, & separat ipsum à combustione per semetipsum, quod quidem vitiosum est, quia in definitione non est ipsum definitum ponendum loco differentiæ: sed dico præterea neq; sic putredinem à combustione separari; nam si corpus putrescens in ignem coniiciatur, ita vt comburatur, illa combustio erit mutatio totius substantiæ putrescentis corporis ad corruptelam à calore externo: quod si quis dicat contingere per accidens vt corpus putrescens comburatur, hoc nullius momenti est; quoniam propria rei definitio non debet alii rei competere nec per se, nec per accidens: si enim contingeret per accidens, vt aliquod animal brutum esset animal rationale, ea dici non posset hominis definitio, neque essentiam hominis exprimeret: quoniam igitur definitio à Galeno adducta competit etiam combustioni, non potest dici putredinis definitio, licet sit oratio quæ vere de putredine prædicatur; quũ præsertim cum putredine non reciprocetur, sicut ostendimus. Vt igitur huius imperfectionis rationem cognoscamus, & cur Galeni definitio essentiam putredinis non declaret, nec separet eam à combustione, considerandæ sunt particulæ illius definitionis, & singulæ cum partibus definitionis Arist. conferendæ. Iam sæpe diximus, & in lib. logicis fuse declarauimus, in definitione cuiusque accidentis perfecta, tres partes necessario postulari genus, subiectum, & causam. Quod igitur ad subiectum attinet. Galenus nullum proprium subiectum putredinis expressit, nisi totam corporis substantiam, quod nimis amplum & commune est, neq; in eo vlla apparet ratio putrescibilitatis; Arist. vero hanc expressit, dum dixit, in vnoquoq; humido, nam omne humidum est putrescibile, & quatenus est humidũ, dummodo mi-

Ratio defectus in definitione Galeni.

A stum sit: primũ igitur hic defectus in definitione Galeni manifestus inest. Genus vero quod solet formã, & essentiam definiti significare, exprimitur à Galeno valde commune, dum dicit mutatio ad cortuptelam; complectitur .n. omnem præuiam alterationem ad quemlibet substantiæ interitũ; & quamuis huic addatur, à calore externo, comprehendit ẽt combustionem, vt iam ostendimus: Aristoteles vero dixit, proprii caloris corruptionem, in qua contineri intelligatur

B etiam separatio humidi à sicco; hæc autem proprii caloris corruptio propriam naturam putredinis exprimit, & eam separat ab omni alia corruptione, nulla enim datur alia proprii caloris corruptio, quam insequatur separatio humidi à sicco, nisi putrefactio: quód si etiam causa externa adiiciatur, adhuc manifestior res est; nulla enim datur proprii caloris corruptio à calore ambientis, nisi sola putrefactio; hic enim est corruptionis modus proprius putredinis, in quo putredinis natura consistit: quem quum Galenus

C in sua definitione non exprimat, nec considerare videatur, vanum est dicere naturam putredinis per eam definitionem declarari: saltem si traditam illam definitionem postea explanaret, & doceret quonam pacto ab externo calore mutetur ad corruptelam tota rei substantia, fortasse aliqua ratione defendi ea definitio posset; sed in eius definitionis declaratione Galenus in toto illo capite ne verbum quidem fecit de edu-

D ctione caloris naturalis, vel de separatione humidi à sicco, sed solum affert rationem cur à calore externo putrefactio fiat, distinguens calorem externum à calore proprio & naturali, quia proprius internus calor est potius rei conseruatiuus, externus vero humores inuadens eos perdit, quare à calore externo fit putrefactio, non à proprio calore: quod autem proprius calor ab externo calore extrahatur, Galenus ibi non considerat, ideoque de eo, in quo

E est putrefactionis essentia constituta, nihil penitus dicit; imo magnam errandi occasionem præbet, ita vt plures in eum errorem inciderint, vt dixerint aliud esse putredinem Philosophorum, aliud esse putredinem Medicorum, & humorum putredinem apud Medicos nil aliud esse, quam efferuescentiam, ac exustionem; reuera enim definitio à Galeno adducta combustioni competit, quare non absque ratione factum est, vt humorum putredinem esse exustionem quandam existimauerint. In causa vero putredinis

F eatenus peccat Galenus, quatenus causam affert remotam, & accidentalem, ex qua non cognoscimus quomodo fiat putrefactio; externus enim calor causa est corruptionis caloris naturalis, quam insequitur separatio humidi à sicco, & hanc tandẽ insequitur totius substantiæ corruptio, ideo Arist. calorẽ externũ afferẽs vt causam corruptionis caloris naturalis, affert ipsum vt causam proximã, quia vt causam effectus ab eo im-

co im-

eo immediate producti; Galenus vero eundem affert vt causam remotam, quia vt causam effectus remoti, nempe totius substantiæ corruptionis: ignorato igitur effectu medio, non cognoscitur quid sit putrefactio, neque cognoscitur modus, quo externus calor totam rei substantiam corrumpit, siquidem potest etiam intelligi corruptio per combustionem, imo & multo magis, quia is est modus lōge euidentior, quem facile est vt solum respiciat quisquis eam definitionem considerat. Itaque si Galeni definitio in demonstrationem mutetur, ea nullam scientiam pariet, quia medium erit maioris extremi causa remota, & propositio maior demonstrabilis, & mediata erit: ea igitur definitione non dicitur quid sit putredo; quoniam neque proprium subiectum exprimitur, neque essentia putredinis, neq; proxima rei causa adducitur. Ego quidem nullam Galeni defensionem inuenio; nisi dicamus ipsum non eam afferre vt definitionem putredinis, sed præsupponere iam ab Arist. perfecte definitam putredinem, ideoq; pauca illa de putredine dicere, vt nos reliqua iam ab Arist. dicta subintelligamus. At si eam vt definitionem putredinis rite traditam Medici recipiendam esse contendant, vt & ipsi omnes, & multi etiam Philosophi eam vt definitionem receperunt; ego quidem, quum nullam prædictarum difficultatum solutionem videam, eam ex Medicis audire cupio, & expecto.

Alia ab aliis adducta putredinis definitio, & eius reprobatio.
Cap. III.

NOnnulli recentiores, qui fortasse animaduerterunt definitionem putredinis à Galeno allatam complecti etiam combustionem, voluerunt eam aliquantum coarctare, & talem ipsi perfectam, & omnibus numeris absolutam putredinis definitionem protulerunt; putredo est corruptio misti secundum totam substantiam proueniens à frigore proprio vna cum calore ambientis, alteram enim causam addendo, frigus proprium, videntur combustionem exclusisse. Sed si bene consideremus, hæc definitio iisdem difficultatibus, quibus definitio Galeni, & fortasse etiam maioribus obnoxia est: de humido enim, & de proprio putredinis subiecto nihil dicunt, nihil de corruptione proprij caloris, nihil de separatione humidi à sicco, quæ est essentia putredinis, vt iam dictum est; quare non expresserunt proprium corruptionis modum, quo ab aliis corruptionibus putrefactio distinguitur: sed præterea dicentes corruptionem totius substantiæ, excluserunt putredinem imperfectam, qua non interimitur tota substantia; cui quidem crimini non est obnoxia definitio Galeni, qui dicens mutationem ad interitum, imperfectam quoque putredinem complexus est; siquidem tendere ad interitum res aliqua potest, ad ipsum tamen non peruenire, sed præseruari: errarunt etiam addentes frigus proprium tanquam alteram causam per se agentem, hoc enim falsum esse iam demonstrauimus; quem errorem non commisit Galenus: nihil præterea dicunt de corruptione proprij caloris; quare calorem ambientis accipiunt vt causam remotam, sicut etiam contra Galen. considerauimus. Præterea in eo reprehendendi esse videntur, quod rationem reddentes cur à Galeno, & à se in definitione dicatur, secundum totam substantiam, dicunt per hoc distingui putredinem à corruptione misti animati, quæ vocatur mors; siquidem mors non est totius substantiæ interitus, quum remaneat cadauer, quod postea interit per putredinem. Hoc autem dicentes, videntur non considerasse definitionem generationis vniuersè acceptæ, quam Arist. tradit in cont. 23. lib. 1. de Ortu & interitu, ibi namque dicit omnem mutationem substantialem esse mutationem secundum totum; quamobrem si omni generationi substantiali ea definitio debet competere, oportet etiam viuentis interitum esse mutationem secundum totum; nam reuera ibi Aristoteles non ideo dicit secundum totum, quod velit omnes prorsus substantiæ partes interire, prima namque materia certe non interit; sed quia vltima forma destruitur, quæ, quum alia omnia contineat, & det rei esse specificum, ideo vocatur totum: patet igitur tam mortem, quam putredinem esse totius substantiæ interitum, vel neutram, quandoquidem in putredine relinquitur prima materia, quæ substantiæ pars est; imo etiam secunda materia modo aliquo relinqui videtur, quum per putredinem dissoluatur mistum in elementa, quæ aliquo modo in ipso inerant, & ita illa, quæ simul erant commista, postea separantur: patet igitur in misto solam misti formam esse respiciendam, & in viuente solam animam, cuius vtriusq; corruptio dicitur corruptio totius substantiæ, tum misti, tum animati: quum vtriusq; auferatur esse specificum; quare non minus mors, quam putrefactio, est totius substantiæ interitus; non igitur per hoc distinguitur putrefactio à morte. Ex his ergo quæ dicta sunt, colligimus definitiones putredinis ab aliis adductas maximis vrgeri difficultatibus, quibus tradita ab Aristot. definitio non vrgetur: sed artificio plena est, & optime naturam, & causam putredinis exprimit, ita vt melius exprimi non posse videatur.

Dubia, & aliorum obiectiones aduersus definitionem putredinis ab Arist traditam. Cap. IV.

SEquitur vt Aristotelis definitionem, atque sententiam ab aliorum obiectionibus, dubiisque eam oppugnantibus vindicemus; & sic quoq; illius veritatem, & ea quæ à nobis hactenus

ctenus ad eam declarandam dicta sunt, tandem confirmemus; magnum enim esse solet veritatis indicium, quando omnia, quæ aduersus eam existere videntur, dubia facile soluuntur: quoniam autem plura dubia iam à nobis in præcedente disputatione soluta sunt, & aliorum plurium solutiones, etsi à nobis non expressæ, tamen ab omnibus facile ex dictis nostris colligi possunt; nunc iis prætermissis, alia quædam, quæ difficiliora videntur, in medium afferemus.

1. Dubium. Primum quidem falsum videtur id, quod Aristoteles dixit, putrefactionem esse mutationem vere contrariam generationi misti; etenim generatio est mutatio vna, at putrefactio non est vna mutatio, quum ex pluribus mutationibus constare videatur, vnde etiam factum est, vt multi absolute negauerint putrefactionem esse mutationem vnam: quoniam igitur eadem debet esse contrariorum conditio, non est putredo generationi contraria, quum generatio sit mutatio vna, putredo vero ex pluribus constet, fit enim primum proprii caloris corruptio, deinde humidi proprii euaporatio & separatio humidi à sicco, & dissolutio misti.

2. Dubiũ. Secundo obiiciunt aliqui Arist. illud idem, quod nos antea Galen. obiecimus; nam definitio putredinis ab Arist. tradita competere videtur etiam cõbustioni, quoniam etiam combustio est proprii caloris corruptio à calore externo.

3. Dubiũ. Tertio dubitatur aduersus definitionem putredinis, quia non omnis putrefactio à calore ambiẽtis fieri videtur: quũ enim omnis putrefactio sit interitus misti, quatenus mistum est, proinde sit misti in elementa dissolutio, omnis igitur dissolutio misti in elementa putrefactio est; atqui potest mistum in elementa dissolui, etiam absque actione caloris ambientis; ergo potest aliquid putrefieri non à calore ambientis: assumptum probatur tripliciter. Primo sic: si mistum poneretur in vacuo: aliquando interiret, quia necessarium est, vt omne genitum possit interire, & aliquando intereat; & vt ex elementis genitum in elementa dissoluatur; at in vacuo nullus esset ambientis calor; ergo putrefactio fieret non à calore ambientis. Præterea si mistum poneretur in centro mundi, vbi nullus est calor, putrefieret aliquando, non tamen à calore ambientis. Præterea mistum constat ex contrariis, ergo ex sola contrariorum inter se actione & passione dissolui, & interire potest, sic igitur fiet putrefactio à principio interno, ab interna pugna, non à calore ambientis; ideo sæpe apud Auerroem legimus, naturalia corpora ideo interire, quia constant ex contrariis.

4. Dubium. Quarto dubitatur, & est obiectio Argenterii contra Aristotelem: Si putrefactio est interitus contrarius generationi substantiali, debet definiri corruptio substantiæ, vt definiuit Galenus, non caloris corruptio, vt eam Aristoteles definiuit, quum enim calor sit accidens, caloris corruptio non est nisi alteratio; quare Arist. sibi aduersatur, quum prius dixerit putrefactionem esse interitum vere contrarium generationi misti; deinde vero dicat esse corruptionem caloris, quæ est mera alteratio. 5. Quinto obiicit idem Argenterius: corrumpi est pati, calor autem non est qualitas passiua, sed actiua, ergo non recte dixit Arist. calorem corrumpi. 6. Sextum dubium satis tritum, ac vulgatum est: castaneæ, & nuces putrescunt intus, in extima autem parte manẽt illæsæ; ergo non fit putredo à calore ambientis: quoniam si ab hac fieret, oporteret prius extimam partem, quæ ambienti calido propinquior est, putrescere, quam intimam, quæ est remotior: agens enim non agit, nisi per contactum; quare prius agit in propinquum, quam in remotum. 7. Postremo dubitetur de multis quæ in aere valde frigido frequenter putrefieri cernuntur: nam in hyeme quoque & in magnis aeris frigoribus videmus & lac, & carnes animalium, & herbas à solo separatas, & alia eiusmodi putrescere, quum tamen calidiora illo aere esse videantur; atqui ambientis calor, quando est minor calore misti naturali, non ipsum vincit, proinde educere eum non potest, sicut etiam Arist. aperte dixit; vel igitur hæc non deberent eo tempore putrefieri, vel non fit putrefactio a calore ambientis.

Dictorum dubiorum solutiones.

Cap. V.

Ad primum dubium responsio. Vt has omnes difficultates ordinatim soluamus, ad primam, omissis iis, quæ ab aliis dicuntur, nos breuiter dicimus & generationem misti, & putredinem esse modo aliquo mutationem vnam, & modo etiam aliquo non esse vnã: quum igitur similiter vtraque & vna, & non vna dici possit, per hoc non stat quin vere contrariæ inter se hæ mutationes sint: ipsa quidem misti generatio si maxime proprie sumatur pro sola substantialis formæ introductione, est penitus vna mutatio: & putrefactio similiter, si pro sola formæ misti destructione sumatur, est absolute vna mutatio: & hoc potissimũ respicimus, dum dicimus eas esse inter se contrarias; per vnam enim res incipit esse, quæ antea non erat; per alteram vero illa eadem res definit esse, quæ prius erat: præuia vero ad vtramque dispositio secundarium quoddam est, quod ad substantiæ mutationem dirigitur; quare non ita exquisite considerãda esse videtur, quia non est necessarium vt contraria easdem prorsus habeant omnes cõditiones, sed vt aliquas habeant easdem, aliquas etiam differentes, imo etiã contrarias; attamen quod ad vnitatem, & multiplicitatẽ attinet, certum est vtramq; acceptam pro substantiæ mutatione cũ tota dispositione præuia, esse congeriẽ plurium mutationum- quæ etiam vocari põt mutatio vna, quatenus ad vnum finem tẽdit, ad substantiæ mutationem; quemadmodum enim videmus in animali plura esse distincta membra,

bra, & plures plures variis præditas tēperaturis, quæ tamen omnia ad vnitatē rediguntur ab vna vltima forma, quæ totū animatum reddit vnū; simili quadā ratione plures illæ mutationes, etsi secundū se plures sunt, tamen respectu vltimi finis, ad quem tendunt, dici possunt vna mutatio, quoniam ab vno fine vnitatē recipiunt: sic igitur possumus ēt comprehēsa tota præuia dispositione dicere & generationē misti esse mutationem vnā, & misti putredinem esse mutationē vnam: quod enim plures contineat mutationes, negari certe non potest; fit. n. primum actio calidi externi, qua mistū calefit, postea vero caloris naturalis euaporatio, & eductio humidi, q̄ est motus quidā localis, & humectatio externarū partium, ac demū totius exiccatio; quare oēs mutationes, siue totidem his contrarias in generatione misti fieri non est necessariū, sicuti ēt non oportet vt in viuentis interitu fiant eædem illæ præuiæ dispositiones, q̄ fiūt in generatione eiusdem, neq; etiam vt totidem illis cōtrariæ, sed satis est si finis vtriusque vnus sit, & finis vnius sit cōtrarius fini alterius, & tota præuiæ dispositionis cōgeries dicatur vna ex illius finis vnitate; sic n. & generatio misti, & eiusdem putredo est similiter mutatio vna. Ad secundū dubium multi cōcedunt ēt combustionem esse corruptionem ꝓprij caloris à calore externo, & ad argumentū hoc soluendum multa inania dicunt, q̄ referenda non sunt: ego puto non esse alio modo respondendum, quam id constanter negando; quoniam in combustione destruitur potius frigus à calore, q̄ calor à calore: quum enim id q́ comburitur, vel sit frigidum, vel habeat qualitatem mediam inter summum calorem, & summum frigus, proinde sit minus calidum, q̄ ignis, & respectu illius habeat locū frigidi, non alia ratione patitur, q̄ vt frigidum à calido, agit. n. tunc ignis in gradus frigoris ad eos corrumpendos, non in gradus caloris, & in ea actione frigidum habet locum contrarij, humidum vero & siccum habent locum vel materiæ patientis, vel similiter humidum habet locum cōtrarij, in quod agit ignis vt siccus, proinde patiens non patitur vt calidum, nec vt siccum, sed vt frigidum, & humidum, & per horum destructionem comburitur, atq; in ignem vertitur, eaq; est actio vehemens, & violenta; quare combustio nullo pacto dici potest corruptio caloris à calore, sed frigidi & humidi à calido & sicco: in putrefactione aūt etsi calidum externū agit primum in patiens calefaciendo, tamen agit etiam in calidū educendo; nec alia ratione dicitur putrefactio, nisi quatenus agit calidum in calidum ad ipsum extrahendū, quod non potest fieri actione vehementi, sed leni, & sensim facta: præterea Aristot. ipse definitionem putredinis postea declarans asserit illam proprij caloris corruptionem complecti, & in se continere separationem humidi à sicco; at in combustione non euaporat humidum, nec

A separatur à sicco, sed absumitur totum, siccum autem intenditur, & fit siccum igneum, quia omnia elementa ibi deniq; mutantur in solum ignem: eductio igitur caloris naturalis, quam insequatur separatio humidi à sicco, & quæ fiat à calore ambientis, non potest esse combustio, sed solum putrefactio. Præterea conditio necessaria putredinis est vt fiat in corpore humido, non ita combustionis, potest enim terra pura mutari in ignem, quæ erit combustio rei nullatenus humi-

B dæ: patet igitur definitionem putrefactionis non posse dici definitionem combustionis. Ad tertium dubium concedimus omnem dissolutionem misti in elementa esse putrefactionem, sed negamus fieri aliter posse talem dissolutionem, quam à calore ambientis. Ad probationes vero, ad primam dicimus, quod positum in vacuo mistum non corrumperetur, quamuis corruptibile sit: licet enim inconueniens sit, & absurdum, rem corruptibilem nunquam corrumpi, sequitur ta-

Ad tertium.

C men ex falsa & impossibili positione, est enim impossibile dari vacuum; quare non est mirum, si hoc posito sequatur corruptibile nunquam corrumpi, & alia fortasse plura absurda; natura enim nihil frustra facit, & omni corruptibili constituit proprium agens, à quo corrumpatur, tali autem destituitur mistum, dum in vacuo ponitur. Ad secundam probationem dicunt multi etiam ad centrum mundi calorem aliquem peruenire ex actione cœlesti, à quo mistum si ibi esset, putre-

D fieret: sed hæc solutio nititur fundamento dubio, dum asserit ad centrum mundi aliquid caloris peruenire. Idcirco ego aliter respondeo, siue illuc perueniat calor, siue non perueniat, argumentum nullius roboris esse: nam si dicamus, nullum ibi esse calorem, non putresceret illud mistum, non quidem quod euaderet incorruptibile, sed quia non putredine, sed alio modo interiret; etenim à circumstante frigido destrueretur interitu violento, cuiusmodi

E est etiam combustio, quemadmodum antea dictum est: sicut enim combustio mistum in elementa non dissoluit, sed totum conuertit in ignem; ita summum frigus in centro mundi mutaret totum mistum in terram destructis cæteris elementis, sed non faceret ipsorum separationem, quæ est putrefactio. Si vero in centro dicatur esse aliquis calor, is vel vincet calorem misti naturalem, vel non vincet; de hoc enim non est disputandum, quoniam ad dubij solu-

F tionem nihil confert: si igitur vincet, ab eo putrefiet mistum, & erit putrefactio à calore ambientis; si vero sit ita debilis, vt non vincat, vt in præsentia concedamus, ab eo non posse putredinem fieri, saltem aget in illud mistum tanquam contrarium, nempe tanquam frigidum in calidum, & ita destruet illud destructione violenta, sicut antea dicebamus. Ad tertiam probationem dicunt aliqui, licet mistum constet ex contrariis, tamen internum eius frigus non

non agere in calorem internum, nisi ipsi dominetur; non dominatur aūt nisi cōstituta prius actione calidi externi, à quo internus calor imminuatur, tunc enim incipit etiam frigus internum agere in internū calorem, & ipsum expellere; est ergo necessaria actio calidi externi, quia sine hoc non fit putrefactio. Sed hanc solutionē ego probare non possum: iam enim ostendi fieri non posse, vt frigus internum agat in internum calorem, & sit causa putredinis positiua; sed facta mistione iam est vna qualitas media, non duæ, quæ inuicem agere possint, & quamuis etiam ea media qualitas intendatur, vel remittatur, est tamen semper vna vel ad calorem, vel ad frigus magis vergens, quæ non potest in seipsa habere agens & patiens: vt aūt ad hoc probandum argumento ex ore istorum desumpto, dicunt enim frigus non agere in calorem, quia illi non dominatur, quasi posset in illū agere, si maius illo esset; si autem hoc verum est, ergo deberet calor, quem dicunt viribus superiorem esse, agere in frigus propriū, & ipsum expellere, eadem .n. esse debet ratio actionis & graduum caloris in gradus frigoris, & graduū frigoris in gradus caloris; sic igitur fieri nunquā posset vt daretur mistum excessu calidum, vel excessu frigidum, quoniam altera qualitas potētior destrueret alteram debiliorem; hoc autem dicere esset omnem mistionem de medio tollere, & omne primarum qualitatum temperamētum: vanum igitur est id, quod illi dicunt, facto temperamēto calidi cum frigido posse vnū agere in alterum, etiamsi plus insit vnius, & minus alterius. Ego igitur aliter ad argumentum dico, constare ex contrariis nō esse in misto rationem corruptionis, sed corruptibilitatis. idq; non ea ratione, vt corrumpi possit mistum ex contrariorū, à quibus constat, actione inter se, siquidem facta mistione non possunt amplius inuicem agere: quo fit, vt constare ex contrariis nil aliud significet, quam esse genitum ex iis, quæ fuerunt contraria, in ipso autem misto non sunt amplius contraria: sed eatenus dicitur significare corruptibilitatem, quatenus mistum constans ex contrariis est naturæ mediæ inter extrema contraria; proinde significat illud habere extra se contrarium, à quo lædi, atque interimi potest; nam contrarietas est non solum extremi cum extremo, sed etiam extremi cū medio: quoniam igitur mistum est medium constans ex extremis, vt ait Arist. in calce primi libri de Ortu & interitu, ideo pati, ac destrui potest tum à frigidiore, tum à calidiore. Sic igitur est intelligēdus Auerroes, quando dicit, omne ex contrariis constans esse corruptibile, per hoc enim significatur, illud habere extra se cōtrarium, à quo destrui potest, ita vt ab externo agente pati, & corrumpi semper dicatur, nunquam à seipso. Quartum dubiū facile soluitur per ea, quæ antea dicta sunt, iam enim diximus non omnem putredinem ad

Cur omne constans ex contrariis, sit corruptibile.

Ad quartum.

A interitum vsque substantiæ peruenire: quanquam enim perfecta putrefactio est substantiæ destructio, non tamen omnis putrefactio est perfecta: ideo Aristot. licet in definitione putredinis præcipue respiciat putredinem perfectam, quæ est corruptio caloris, quam insequitur separatio humidi à sicco, & deniq; etiam substantiæ interitus; tamen ita in definitione loqui voluit, vt imperfectam quoque putredinem complecteretur: quando autem dixit, putrefactio-

B nem esse interitum contrarium generationi misti, perfectam putrefactionem intellexit, quæ est destructio substantiæ misti: de hac enim præcipue loqui volebat; ideo etiā in definitione hanc præcipue respexit, & eam caloris corruptionem, quæ ad substantiæ interitum ducat, sed voluit etiam vt ea definitio secundario imperfectam quoq; putredinem amplecteretur. Ad quintum dicimus, leuissimam esse obiectionem, quia licet calor qualitas actiua esse dicatur, non ob id

C dicitur esse impatibilis, & incorruptibilis; quia licet agat in siccum & humidum in generatione misti; tamen patitur etiam & læditur à frigore, vt contrarium à contrario, sicut antea declarauimus: nunc autem non proprie dicimus corrumpi calorem naturalem, sed extrahi, & educi à calore ambientis, vt simile attrahitur à simili: est igitur calor in generando misto actiuus, & multas etiam edit operationes in misto genito; nec propterea fit vt sit impatibilis, nam & de-

D strui potest à suo contrario, & attrahi à simili. Ad sextum dubium de castaneis & nucibus respondent aliqui causam huius esse, quoniam externus calor aperit extimam partem castaneæ, ac nucis, vbi est rarior, & penetratu facilior, & ita penetrat ad intimas partes putrefaciendas. Sed hæc solutio probanda non est; quia calor incorporeus est, neq; vt intima penetret eget apertione, quum præsertim non migret de subiecto in subiectum, sed agendo producat alium

E numero calorem in patiente; patiens autem, quum sit vnum continuum, calefit & in externis, & in internis partibus, sed magis in externis, quæ sunt agenti propinquiores: quod autem in castaneis, ac nucibus putrefactis appareant parua foramina in cortice, id non est, quia calor externus agendo perforauerit, sed quia calor & humor intimæ partis putrescentis euaporantes faciunt illud foramen, per quod exeunt; ideo intus in ea parte videmus relictum

F puluerem, quod signum putredinis est, recedente enim humido siccus puluis remanet: videmus ēt genita ex ea putredine animalia, quia exiens calor si respectu exeuntis humidi eam nanciscatur proportionem, quæ sit conueniens respectu naturæ illius animalis, generat illud animal, & respectu illius fit naturalis, qui respectu misti putrescentis iam est factus præternaturalis, & destructiuus: potuit igitur calor externus penetrare ad internas partes putrefaciendas etiam sine

A ſine foramine, licet neceſſario foramen fiat ab
interno humido euaporante. Reiecta igitur ea
ſolutione dicendum eſt, calorem externum ca-
lefacere tum extimam, tum intimam partem, &
magis etiam agere in extimam, tanquam pro-
pinquiorem, quam in intimam, quæ remotior
eſt; ſed quum pars intima ſit ad putreſcendum
aptior, quam extima, ideo putreſcit intima, dum
extima adhuc ſeruatur incolumis; extima enim
multo ſiccior eſt, proinde minus putreſcibilis,
B intima vero humidior, & putreſcibilior; quo-
niam igitur agens magis agit in illud patiens,
quod ſit aptius ad actionem illam recipiendam,
ideo prius putreſcit pars intima caſtaneæ, vt a-
ptior ad putreſcendum, licet ab agente remo-
tior ſit; extima vero pars difficilius putreſcit,
quia propter ſiccitatem magis reſiſtit agenti ex-
terno, tandem tamen ipſa quoque putreſcit, ſed
non niſi poſt longum tempus; & ſemper multo
prius quam pars extima, eſt putrefacta pars inti-
C ma propter prædictam cauſam. Poſtremum au-
tem dubium non leue eſt, & multos maxime
conturbauit. Ad ipſum igitur ſoluendum eſt no-
bis ante omnia ſtatuendum tanquam veriſſi-
mum illud idem, quod dubium videbatur, & ex
quo hæc ipſa difficultas oriebatur, nempe pu-
tredinem à calore ambientis tunc ſolum fieri,
quando ille mediocris, & debilis eſt, & ſenſim a-
gens; non fieri autem, quando ambiens eſt cali-
diſſimum: patet autem hoc per experientiam;
D nam res in ignem coniectæ non putreſcunt, ſed
vruntur; & in æſtate plura, quæ ab aeris calore
putrefierent, ſi exponantur radiis Solis, qui ma-
gnum calorem efficiunt, non modo non putre-
ſcunt, ſed etiam à putredine præſeruantur. Ra-
tio autem huius diſcriminis eſt; quoniam ſi ca-
lor vehementer agat, prius reſoluit humidum
quam calorem internum educat, quoniam in-
ternus calor non poteſt educi celeri, & vehemẽ-
ti actione, ſed longa ac minus vehementi: quan-
E do igitur actio eſt vehemens, præoccupat reſol-
uere humidum antequam internum calorem e-
ducat, ſic autem res exiccata diutius à putredine
præſeruatur: at ſi actio non ſit vehemens, ſed
lenta, prius educitur calor, & eam eductionem
inſequitur humidi euaporatio, quæ eſt putredo;
ob id ſolemus res exponere radiis Solis, vt hu-
midum, quod facit rem aptiſſimam ad putre-
ſcendum, reſoluatur ante proprij caloris edu-
ctionem, & ita res præſeruetur. Illud præterea
F hac in re annotandum eſt, maiorem, ac mino-
rem agendi vim non ſolum ab intenſione gra-
duum prouenire, ſed etiam ab extenſione ma-
gnitudinis: nam vt ſæpe diximus, in magnitudi-
ne maiore maior vis agendi ineſt, maior enim i-
gnis magis calefacit, quam minor; ideo multa
agentia, quæ intenſione debilia ſunt, extenſio-
ne ſunt valida: contra vero aliqua, licet paruam
habeant extenſionem, vehementer tamen a-
gunt, propter magnam intenſionem: cum hoc

A tamen diſcrimine; quod quæ intenſione ſunt
valde efficacia, illa vehementer etiam agunt ſe-
cundum intenſionẽ, & celeriter ſuam actionem
abſoluunt; quæ vero extenſione tantum valida
ſunt, illa magnam faciunt actionem non quidem
vt vehementem, ac celerem, ſed vt lõgam, & diu
perſeuerantem, adeo vt tandem vincant, ſed poſt
longum tempus, non celeriter, vt illa: tale agens
eſt calor aeris, qui mediocris eſt, nec vehemen-
ter agit, ſed ſenſim & lente; quo fit, vt calorem

Diſcrimen inter agẽs validum intenſiue & agens validum extẽſiue.

B prius educat, quã reſoluat humidum, quare talis
calor putredinem facit: ratio aũt huius eſt, quo-
niam omne agens corporeum in agendo repati
neceſſe eſt, & ex ea repaſſione eius vires im-
minuantur; ſed vbi agens eſt mole magnum re-
ſpectu patientis, ibi vel nulla, vel debilis admo-
dum fit repaſſio: illud enim agens repatitur qui-
dem à patiente in ſuis partib. illi propinquis, ſed
hæ fouentur atque adiuuantur à partibus remo-
tioribus; vt partes aeris propinquæ alicui patiẽti
C patiuntur quidem ab illo, ſed adiuuantur à ma-
gna mole circumſtantis aeris, ita vt illarum vi-
res nullam imminutionem recipere, ſed eædem
ſeruari videantur; vires aũt patientis imminuũ-
tur continue, ac debilitantur, adeo vt ipſum tan-
dem ſuccumbere neceſſe ſit: hac igitur ratione
longa & perſeuerans actio agentis extenſione
magni, quamuis intenſione debilis, fit magna, &
valida, ita vt ſuperet vim patientis etiam inten-
ſione maiorem, & hinc fit vt tandem neceſſa-
D rium ſit miſta omnia à circumdante aere ſupe-
rari, ac putrefieri. Hoc igitur quomodo in aere
contingat, declarandum eſt: eo enim intellecto
manifeſtum erit, cur multa in aqua, & in terra,
quæ frigidiores aere ſunt, putreſcant: quod enim
de aere dicemus, id aliis omnibus ambientibus

Cur in aere omnia miſta putreſcant.

accommodandum erit. Dubitari quidem de ae-
re maxime poteſt ob ea, quæ dicuntur ab Ariſt.
in context. 10. & 14. Meteorol. ibi namque dicit
res frigidiſſimas, & res calidiſſimas non putre-
E fieri, propterea quod frigidiſſimæ reſiſtunt ſuo
frigore calori aeris, faciuntq; ne ab illo miſtum
patiatur; calidiſſimarum vero calor maior eſt
calore ambientis aeris, quare quum ab eo non
vincantur, educi non poteſt: quamobrem ſi ſen-
tentia illa Ariſt. vera eſt, nihil in aere putreſcere
poſſe videtur, vel ſaltẽ pauca admodũ putredini
obnoxia ſunt; oportet enim calorem aeris, ſi pu-
trefacere debeat, ſuperare & calorem & frigus
miſti, quod quidem perrarum eſt, vt ſi dicamus
F aerem eſſe calidum quinq; gradibus, miſtũ vero
habere quatuor gradus caloris, & quatuor fri-
goris; ſed cætera, quæ vel frigus, vel calorem ha-
beant maiorem calore aeris, putreſcere non po-
terunt; hoc tamẽ dicendũ non eſt, ſiquidẽ putre-
do eſt interitus miſti quatenus miſtũ eſt, proinde
omni miſto cõpetere debet. Dico igitur Ariſt. eo
in loco denotare ſolũ velle difficultatem putre-
ſcendi in reb. frigidiſſimis, & in calidiſſimis, ſed
nõ impoſſibilitatem, nam illas quoq; tandẽ pu-
tre-

trescere necesse est: quod ex iactis fundamentis ita ostendo. Statuatur in aëre aliqua res frigidissima, vt metallum, quod à magno frigore est congelatum, aer calidior agit in illud per calorem: sed repatitur ab eius frigore, ex qua mutua actione necesse est vt & frigus metalli, & aeris calor imminuatur; at calor aeris fouetur, ac restituitur à magna mole circumstantis aëris; adeo vt dicere possimus à tota aeris mole metallum pati, proinde calorem aeris non imminui ob magnum excessum magnitudinis, imminui tamen frigus metalli: perseuerante igitur pugna diutissime, & decrescente frigore metalli, aere autem seruante proprij caloris gradum, necesse est vt tandem fiat in metallo caloris gradus similis gradui aeris, proinde soluatur congelatio, ac putrefiat metallum; similis enim calor à simili educitur, quia vincitur à magnitudine molis; proinde metallum necessario dissoluetur, atque putrescet. Hinc colligimus magnum & manifestum esse errorem illorũ, qui in quarti Meteor. interpretatione dixerunt, putredinem esse proprium interitum animatorum, id est illorum similarium, quæ vel sunt partes animatorum, vel ex animatis ortum habuerũt, vt carnis, sanguinis, lactis, vini, & aliorum eiusmodi; at metalla, & lapides non per putredinem interire; decepti enim sunt ob magnam istorum resistẽtiam, quam faciunt agenti externo; sed ratio, quomodo exposuimus, declarat necessariũ esse, vt illa quoque tandem putrescant: Arist. etiam in eo lib. satis clare docuit putredinem esse interitum misti quatenus mistum est, & esse cõmune contrariũ generationi misti, proinde omne mistum esse putrescibile, licet aliqua diutissime durent, vt metalla, & lapides propter frigus resistẽs calori ambientis, & oleum, & alia eiusmodi propter magnam viscositatem, quæ indicat mistionẽ elementorum maximam, & exquisitissimam, proinde difficilem reddit dissolutionem. Si vero mistum sit calidissimum, vt piper, & vinum generosum, necesse est vt aer tanquam minus calidus agat in illud vt frigidus in calidum, & vt continua, & perseuerante actione paulatim imminuat illius calorem, ipse autẽ ob dictam causam seruet proprium suæ qualitatis gradum; igitur necesse est imminutionem caloris misti eousq; procedere, vt tandem ad gradum similẽ gradui aeris redigatur, & tunc à calore aeris ambientis extrahatur, & mistum illud dissoluatur: ideo illa, quæ mediocrem habent calorem, & calori continentis similiorem, citius putrescunt, nisi propter magnum elementorum commistionẽ diutius seruentur. Ex his possumus facile intelligere, cur etiam in aqua, & in terra tandem omnia mista putrescant: quum enim & in terra, & in aqua aliquid caloris insit, necesse est vt ex diuturna, & incessante actione tandem imminuatur seu calor, seu frigus misti, & redigatur ad similẽ caloris gradum, atque putrescat; longa enim & perseuerans actio, & nunquam debilitata, licet intensione sit debilis, & sensim fiat, tamen extensione est maxima, ac si tota simul collecta cõsideretur, validissima: quare necesse est vt mista omnia tandem dissoluantur, atque putrescant, quum effugere nequeant actionem ambientis vniuersalis, nimirum elementorum, præsertim vero aeris. Quod vero Arist. dixit, tria elementa esse materiam igni, ita vt etiam ignis ambiens putrefacere possit, id sano modo intelligendum est: tangens enim ignis non putrefacit, sed vrit ob eius vehementissimam actionem; at si ita agat, vt minus vehemens eius actio sit, veluti si à patiente remotior agat per aliud corpus mediũ, vt per aerem, tunc potest putrefacere: ideo videmus multa, quæ igni nostro propinqua ponuntur, putrefieri à calore ignis debilius in illa agẽte; quæ tamen, si in ignem ipsum conijcerentur, statim comburerentur: neq; est quod aliquis dicat ea à propinquo aere putrefieri, non ab igni; nam putrefiunt quidem ab aere, sed vt ab agente secundario, ab igni autem vt primario, à quo recipit aer illum calorem, per quem putrefacit.

Vicomercati error.

Cur in aqua & in terra omnia mista putrescant.

De ... Sol.

Dubium de putredine vini, & aliorum solutiones, earumque impugnatio.

Cap. VI.

Sed alia maior difficultas nobis expendenda, ac soluenda proponitur; quam & ob id, & quoniam prolixam de hac facere tractationem oportet, seorsum ab aliis considerare constituimus; eaque est de vino putredine: quum enim illud sit nobis maxime laborandũ, vt omnia, quæ putrefieri cernuntur, ad vnam & eandem putredinis naturam reducantur, nitendum est etiam vini putredinem declarare, & ostendere quomodo sub definitione putredinis iam à nobis tradita ac declarata contineatur; quod quidem non satis manifestum est: id enim, quod hac in re dubium maximum facit, est conuersio vini in acetum, quam complures dicunt esse putrefactionem: quum enim alio etiam modo vinum putrescere tempore æstatis videamus, quãdo propter ambientis calorem incalescit, & ebulliẽdo fit putridum, & vappa, & hæc omnium prorsus consensione fit vini putrefactio; cognoscendum est, qualis sit illa alia vini putrefacio, qua vinum non fit vappa, sed acetum: & quid inter has duas mutationes intersit: tota autem difficultas consistit in declarando, quomodo vinum mutetur in acetum. Galenus in 4. lib. de Simplicibus medicamentis inquit vinum habere quatuor partes: primum enim habet fæcem terream, quæ fundum petit; secundo habet partem illam, quæ flos vocatur, & primum quidem supernatat, deinde etiam ipsa fundum petit; tertio habet partem aquosam toti vino commistam; ac tandem habet ipsammet vini substantiam: vino autem efferuescente inquit illam aqueam partem præcipue feruescere, & tunc florem supernatare, sed

Gali & A... corum opini...

sed hunc quoque cessante feruescentia fundum petere, vbi fæx subsidit: declarans igitur Galenus conuersionem vini in acetum, inquit eam esse putredinem, non quidem totius vini, sed partis tantum humidioris, & aquosæ, quæ cum substantia vini est commista, adeo vt ea putrescente, & euaporãte, id, quod remanet, fiat acetum, remanet autem ipsa vini substãtia cum imminutione etiam proprij & naturalis caloris facta à calore ambientis, qui simul aquosas partes putrefacit, & proprium calorem substantiæ vini imminuit, quo fit, vt vinum reddatur frigidius; certum enim est frigidius esse acetum vino, ideo inquit ibi Galen. acetum esse quodammodo vinum mortuum. Hanc Galeni sententiam nonnulli recentiores Medici, quorum etiam antea meminimus, penitus sequentes, ac declarantes, dixerunt acetum non esse vocandum putridum vinum, id enim falsum esset, propterea quod ea non est perfecta putredo, sed secundum partem solum; siquidem non ipsa vini substantia est putrefacta, sed solæ aquosiores partes, portio autem vinosa non est putrefacta licet ex putrefactione portionis aquosæ reddita sit frigidior. Et quia Gal. ibidem dicit, acetum vi quoque calida præditũ esse, id isti sic interpretantur: ex illa partis aquosæ putrefactione generatur situs, qui toti substantiæ aceti commiscetur, & facit ipsum participem alicuius caloris: idque dicunt à Gal. ibidem significari, quando inquit acetum calorem vini naturalem perdidisse, sed alium calorem adscititium ex putredine acquisiuisse, nempe ex commistione situs: hoc tamẽ ego quidem apud Galenum non vidi, qui huius commistionis situs nullam mentionem fecit; sed solum dixit acrimoniam aceti prouenire ex calore extraneo, quem ex putredine contraxit acetum. Hæc sententia, vt mihi videtur, magnis vrgetur difficultatibus quas breuiter referam; & quum soluere ipse nequeam, Medicis soluendas relinquam. Primum quidem, si ipsa quoque vini substantia, quam illi vinosam portionem appellant, proprium calorem amisit, non video cur non illa quoque sit dicenda putrefacta, si putrefactio est corruptio caloris naturalis, & corruptionem caloris naturalis à calore ambientis insequitur necessario separatio humidi à sicco: igitur secundum istos illa est putrefactio secundum totum, quia sic necessarium est vt non solum aquosæ partes, sed etiam vinosæ putrefiant: quod si dicant non esse putrefactionem secundum totum, quia non totum humidum euaporat, sed pars eius tenuior; quodnam erit discrimen aceti, & vini putridi, quod vocatur vappa? nullum certe discrimen apparet, quia neq; illius vini putridi, quod vappa dicitur, totum humidum euaporauit; ipsi tamen dicunt hanc esse putredinem secundum totum, & inde fieri vt absolute vocetur vinum putridum, acetum vero non dicatur putridum vinum propter rationem prædictam;

A attamen necesse est vel vtramque similiter esse putredinem secundum totum, vel neutram. Sed neq; recte dicitur, partem vini humidiorem putrescere, etenim sicut ante considerauimus, non attribuitur putredo, parti humidæ euaporanti, sed toti misto: quare si ex omnibus partibus integrantibus pars aliqua humidi euaporet, totum putrescere dicitur; quia toti attribuitur putrefactio, & totum ab eo nominatur non humidum solum exiens. Similiter igitur dicenda est putre-
B factio secundum partem, vel similiter secundum totum, & vini in acetum mutatio, & vini in vappam; proinde per vtramque similiter vinum est vocãdum putrescens, vel putridum, quod illi negant. Quod vero de situ dicunt, vanũ est, & gratis pronuntiatum; nemo enim vnquam vidit situm in aceto genitum esse, & commistum toti substantiæ vini; neq; etiam est credibile, quia situs redderet acetũ turbidum, & praui saporis: attamen sæpe videmus acetum limpidũ, & trans-
C parentissimum, quod etiam iucũdum omnibus habet saporem. Est etiam consideratione dignũ, quod in vera vini putrefactione videmus ebullitionem fieri, quæ indicat manifeste euaporationem humidi; at in conuersione vini in acetũ nihil tale videmus, quare ibi nullum putrefactionis indicium apparet; quamobrem necesse est magnam esse differentiam inter vinum putridum, & acetum: sed hoc postea diligentius considerabimus, & ostendemus mutationem vini in ace-
D tum nullo modo esse putredinem appellandam. Nonnullos autem alios audiui dicentes vinum *Aliorum* esse animatum anima vegetante, ideoque con *opinio.* uersionem in acetum esse mortem vini ex interitu animæ, putrefactionem vero esse corruptionem vini quatenus est mistum, non quatenus est animatum; ideo hi penitus negant acetum esse vinum putrefactum. Sed hæc senten- *Confuta-* tia, licet prope accedere ad veritatem videatur, *tio.* ipsa tamẽ secundum se vera non est: omnis enim
E anima est actus corporis organici, atque heterogenei; at vinum non est organicum, sed homogeneum: illud enim, quod Galenus dixit de quatuor illis vini partibus, non facit vinum esse heterogeneum, sed solum denotat esse mistum, & constare ex elementis: igitur in vino non est anima, quia non potest anima residere vbi non sunt organa ipsi inseruientia ad edendas operationes animales: nulla etiam in vino apparet vegetantis animæ operatio; neque enim augetur,
F neque nutritur, neque omnino alimentum sumit, neque generat sibi simile; quare etiam ex operationibus manifestum est, nullam in vino animam inesse: præterea videmus quidem in aliis viuentibus hunc vtrumque interitum, mortem & putrefactionem; sed semper in iis omnibus mors tempore præcedit putrefactionem, videmus enim non putrefieri animalium corpora, nisi post mortem: sic igitur etiam in vino accidere oporteret, non deberet enim putrefieri,

nisi prius moreretur, hoc est conuersum esset in acetum: hoc tamen non videmus, imo experimur contrarium, putrescit enim vinum antequam vertatur in acetum, factum autem acetum non putrescit, sed diutissime seruatur.

Fundamenta necessaria ad propositum de aceto dubium soluendum, Cap. VII.

EGO vt in re difficillima sententiam meam proferam, quum in aliorum dictis acquiescere non potuerim, post longam considerationem in hanc opinionem deueni, quod necesse sit confiteri in vino duos calores, & duas humiditates, vt hinc discrimen sumamus vini putrefacti, & aceti; omnino enim negandum puto, acetum esse vinum putrefactum, & vinum mutari in acetum per putrefactionem. Duplex humidum ponit Albertus in quarto Meteorologicorum cap. 10. deinde etiam duplex calidum in c. 15. sed in horum conditionibus declarandis mihi videtur Alberti sententiam non omnino esse approbandam: quod enim ad calorem attinet, ipse dicit esse in vino duos calores, vnum naturalem, alterum loci, vbi creuit vitis, qui est infusus à calore magno Solis, & hunc dicit esse accidentalem. Hoc autem mihi dubium videtur: nam calor loci non est alius calor diuersus à calore naturali, sed est illi corpori naturalis; hominem enim in Æthiopia natum non diceremus duos habere calores, vnum naturalem quatenus est homo, alterum accidētalem ex loco; sed diceremus vnum tantum esse calorem naturalem, qui propter locum maior, & intensior est, quam calor hominis nati in Italia; vtriusque enim hominis calor dicitur naturalis, licet alter maior, alter minor: puto autem Albertum id accepisse ex Galeno in quarto de simplicibus medicamentis cap. 7. tametsi rectius dicere videtur Galenus, quam Albertus; ibi namque Galenus de plantarum fructibus loquens inquit duplex in iis calidum inesse, vnum cuiq; proprium, & ingenitum, alterum externum, & à Sole infusum, sed eorum tamen naturæ conueniens, & familiare; non enim hoc secundum calidum vocat Galenus accidentale, sed potius naturale, quia licet externum appellet ratione principij, vnde prouenit; tamen significat factum esse naturale: ideo rectius mihi videtur, si dicamus, vnum hac ratione esse calorem vini naturalem, qui intensior sit propter locum; nam qualitates cuiusque rei naturales non in indiuisibili sunt constitutæ; sed intra quosdam terminos quandam latitudinem comprehendentes, quæ tota dicitur naturalis. Quum igitur per hoc non appareat in vino plurium calorum distinctio, in qua possimus cōquiescere, ego credo aliam adduci posse firmiorem, & principiis philosophiæ magis consonam calorum distinctionem in vino, ex qua veram propositæ difficultatis solutionem haurire possimus. Certum est, in quolibet animato duos inspici interitus naturales, tēpore etiam distinctos, mortem, & putredinem: & vtramq; censuit Arist. esse corruptionem caloris naturalis, mors enim naturalis est absumptio caloris vitalis à seipso per absumtionem humidi naturalis: post mortem vero remanens corpus interit per putredinem, quæ est corruptio caloris temperaturæ, qui continebat, ac terminabat humidum commistum sicco: omne igitur viuens duos habet calores, vnum animalem, qui insequitur animam, alterum elementarem, qui est calor temperaturæ, & post mortem remanet: sed hoc tamen est sano modo intelligendum; non enim credo existere posse in eodem subiecto duos calores tanquam duo distincta indiuidua eiusdem speciei, sed vnum esse calorem intensiorem ex vtroq; conflatū; ita vt dicere duos, nil aliud sit, quam dicere duo distincta principia à quibus profluunt plures caloris gradus, quam ex altero tantum; ita vt simul iuncti constituant vnum numero calorem intensiorem, qui secundum aliquos gradus est calor elementaris, secundum reliquos vero est calor vitalis. Potest autem hoc optime declarari exemplo luminis: si enim nocturno tempore locus aliquis à duabus simul candelis illuminetur, maius ab iis lumen prodit, quam ab altera sola, nam vna extincta remanet in eodem loco minus lumen; attamen accensis simul vtrisq; non dicimus in illo eodē aere duo distincta lumina inesse, sed vnum numero lumen, intensius tamen, quam id, quod ex vna tantum candela proueniret; ex vna enim candela prodeunt aliqui gradus illius luminis, & ex altera reliqui, & ii omnes simul iuncti constituunt vnum lumen intensius. Quod vero ad humidum attinet, Albertus in loco prædicto inquit dari in mistis corporibus duplex humidū: Vnum, quod dicitur continuans, à quo fit partium coniunctio; nam si absque vlla humiditate essent penitus siccæ, essent omnes disiunctæ; nullum igitur est corpus ita durum & exiccatum, quod non habeat aliquid humidi coniungens partes inter se: ideo Alchimistæ ex quolibet quantumuis arido corpore oleum educunt, humidum enim continuans est crassum instar olei; ideo recte etiam à quibusdā vocatur humidum oleaginosum ex aereo, & ex aqueo humido constans. Alterum mistorum humidum vocatur ab Alberto humidum quasi nutriens: idque est humidum aquosum, quod inest misto præter continuationem partium, & facile resoluitur, quum sit aqueum; oleaginosum vero non facile, quia crassius est: ideo quando volumus aliqua mista à putredine præseruare, curamus vt vel sale, vel igni, vel Sole exiccentur, vt euaporet humidum aqueum, quod est causa facilis putrefactionis, sic enim diu seruatur incolume. Notate vtrumque humidum possumus in carnibus animalium mortuorum; nā ex humido aqueo facile

Opinio Alberti de duplici calore vini.

Confutatio.

Galeni opinio de duplici calore in plantis.

Propria opinio de duplici calore vini.

facile putrescunt, sed eo consumpto diudurant, quia manet solum alterum humidum, quo partes coniunguntur: ideo non absq; ratione humidum aqueum vocatum est ab Alberto quasi nutriens, quia in animali viuente dispersum est per substantiam carnis tale humidum ex alimentis genitum, quo substantia carnis nutriatur, idq; nec penitus extraneum est, nec penitus naturale, sed medium quodammodo inter extraneum & naturale; est enim aliqua ex parte assimilatum naturali, at non penitus assimilatum: in carnibus igitur animalium iam viuentium humidum hoc vere dicitur nutriens; sed in carnibus animalium mortuorum nō est amplius nutriens, sic neque in aliis mistis inanimatis, in quibus præter humidum coniungens sit etiam humidum aqueum extraneum: ideo hoc ab Alberto vocatum est non absolute nutriens; sed quasi nutriens, hoc est, simile humido alimentali in viuentibus, quod est vere nutriens.

De qualitatibus vini. Cap. VIII.

HIs iactis fundamentis, declarandæ ante omnia sunt qualitates vini. Dicimus igitur in vino, quum à viuente corpore defluxit, inesse duos illos calores, quos antea declarauimus; vnum elementarem, seu temperaturæ: alterum vero animalem; quamuis enim non sit animatum, tamen potest secum ferre calorem ab anima sibi insitum, & impressum; quod quidem aliarum rerū exemplo manifestissimo comprobare possumus: semen enim tā animalis, quam plantæ secundum Aristot. in initio lib. 2. de Ortu animalium nō habet animam actu, attamen ab anima iam accepit vim generatiuam alterius similis, quam in 3. cap. eius libri, dicit nil aliud esse, quam calorem vitalem, quem distinguit à calore igneo & elementari; ita vt in generatione viuentis primum mouēs sit animal, seu planta, vnde semen defluxit, semen vero sit eius instrumentum quod per vim ab eo receptam, videlicet per calorem vitalem generat alterum animatum simile: quum ergo in semine sit calor vitalis præter calorem elementarem, cur non idem dicere possumus, imo debemus, de vino, quod similiter ex animato corpore defluxit? habet igitur vinum duos calores, hoc est, vnum ex duobus cōflatum, sicuti de lumine diximus, qui magnus, & intensus est, vt experientia declarat: isque non consistit in indiuisibili, sed in quadam latitudine, & est modo maior, modo minor, pro specierum varietate, atq; etiam pro diuersitate locorum; in locis enim calidioribus, vbi Sol maiorem efficit calorem, vina calidiora nascuntur, isque non est externus calor, sed potius naturalis, & connatus illi vino; nam ex calore loci fit, vt tum calor vini vitalis, tum elementaris, qui ambo naturalem vini calorē constituunt, maior, atque intensior fit. Sic etiam negare in vino non possumus duplicem illam humiditatem; & eam aperte ponit Galen. in libro prædicto; dum distinguit in eo substantiam vinosam, & substantiam aquosam: vinosa enim substantia habet illud humindum, quo fit comiū ctio partium; humidum vero aquosum est illud, quod ex alimento contractum est: dū enim vua erat viti coniuncta, ad eam confluebat humor aqueus, quo nutriretur; separata ergo vua à vite retinet adhuc humorem illum aqueū, qui nondū in vini substantiam conuersus erat, neq; amplius conuertitur, quia vinum non est amplius animatum: hoc autem humidum aqueum, quod in vino remanet, est illud, quod in coctione vini consumitur, & quando vinum feruet, & quando igne coquitur, absumitur humidum illud aquosum, & remanet solum alterum humidum, quod ipsi vini substantiæ intimius est: & inde fit vt totum vinum dulcius reddatur, quia consumpto humido aqueo remanet sola vini substantia, & eius humidum vere naturale, quod quum per concoctionem sit in substantiam conuersum, dulcedinem facit; quia omne concoctum, vt inquit Arist. dulce est.

Duæ humiditates in vino.

Solutio propositæ difficultatis de aceto, & de vini putredine. Cap. IX.

EX his, quæ de duplici calore, ac de duplici humido dicta sunt, sumi potest propositæ difficultatis solutio, & differentia inter acetum, & putridum vinum; ex eo enim calorum & humiditatum discrimine, necesse est multas in vino contingere varietates. Quoniam igitur iuxta Aristotelis doctrinam certum est, putrefactionem non esse cuiuslibet calidi, & cuiuslibet humidi eductionem, sed solius calidi elementaris, & illius humidi, à quo partes habent compactionem, & continuationem; corruptionem autem caloris vitalis non esse putrefactionem, sed potius mortem, quum non ab eo calore contineatur humidum iunctum sicco: & similiter eductionem humidi, quod alimentale, seu extraneum appellabatur, non esse putrefactionem, quum adhuc remaneat humidum continuans, quod cum sicco est commistum, & maxime proprie vocatur naturale: ideo si in vino euaporat solum humidum aqueum manente humidum coniungente, tantum abest vt illa sit vini putrefactio, vt potius sit à putredine præseruatio; hinc enim fit vt vina vetusta non amplius putrescant, quia necesse est vt continue euaporet humidum vini aquosum ex calore tum ambientis, tum proprio, quare semper magis ac magis exiccatur vinum, quo fit, vt vetustius vinum tanquam siccius minus sit aptum ad putrescendum: & experientia docet maximum periculum putrefactionis vini esse prima æstate sequente ipsius confectionem, ea namque elapsa si sanum remaneat vinum, altera sequente æstate non putrescet: vinum autem continue euaporare ita est manifestum, vt proba-

tione non egeat, atq; etiam id fieri absq; putredine; etenim euaporat solum humidum aquosum, nō alterum oleaginosum, proinde nō soluitur mistio: similiter si solus vini calor vitalis intereat manente calore elementari, ea non dicetur putrefactio vini, quoniam eam non insequitur solutio mistionis. At inquies: Si ex interitu illius caloris, quem vinum contraxit ab anima, non fit putrefactio vini, fiet ergo mors, vinum igitur dicetur mori, quo nihil absurdius: quod enim nō est animatū, ei mors nō cōpetit, si quidē mors est interitus caloris vitalis cū ipsius quoq; animæ interitu, vel recessu à corpore, in vino aūt iam diximus animam non inesse. Respondeo interitum solius caloris vitalis in vino non posse quidem proprie vocari mortē, quum nullus eum sequatur animæ interitus, siquidem vinū non habet animam; posse tamen per quandam similitudinem dici mortem, ita vt vinum postquam vitalem calorem amisit, per similitudinem dicatur mortuū, propterea quod viuentia tunc dicuntur mori, quando vitali calore destituuntur: Hæc omnia si admittantur, vt mihi quidem admittenda esse videntur, facilem reddunt propositæ difficultatis solutionē: arbitror enim dicendum esse acetum fieri per interitum caloris vitalis manente calore elementari, proinde sine separatione humidi continuantis à sicco; putridum aūt vinum fieri per corruptionem caloris temperaturæ, seu elementaris, quam insequitur separatio humidi continuantis à sicco, quæ est putrefactio: hoc enim ita esse ex eo maxime comprobatur, quod his admissis ratio facile redditur omniū, quæ vino cōtingere cernuntur; vinum enim dilutum, ac tenue debilem habet calorem, & plurimum humidi aquei, facile igitur putrescit, quia non facile resoluitur tantū humidum à calore tum ambiētis, tum proprio, ideo manet in vino multū humidi aquei: quod facit, vt debilis calor facile educatur à calore ambientis, qui totum simul calidum euocans, tam vitale, quā elementare facit vt humidū quoque continuans separetur à sicco; idq; non fit nisi cū ebullitione, quod est putredinis indicium manifestum. Vinum aūt merum, ac generosum siccius est, & minus habet aquei humoris, ideo nō ita facile putrescit, sed potius acescit: nam si ab ambiente calido fiat euaporatio caloris vitalis, qui in vino est, eam nō insequitur separatio humidi coniungentis à sicco, propterea quod non ab illo calore terminantur passiuæ, sed ab elementari, qui potest remanere illæsus; quia si solus educatur calor vitalis, calor elementaris remanens est valde remissus, proinde ibi est plurimum frigoris, & parum caloris, quare frigus illud, quum magnum sit, resistit calori ambientis, & ob hanc causam acetum non putrescit, quum præsertim adsit etiam defectus humidi aquei, à quo, si adesset, facilis putrefactio redderetur, sicut antea declarauimus; quoniam igitur acetum amisit calorem vitalem, & caret humido aquoso, non amplius putrescit, quia est valde frigidum, & resistit suo frigore calori ambientis; tanto autem minus resistit, quanto plus habeat humoris aquosi: ideo acetum factum ex vino tenui, ac diluto facilius putrescit propter eius humiditatem aquosam, quam factum ex vino generoso, quod diutissime seruatur. illud enim omnino constituendum nobis est, non facilem esse putredinem, vbi solum adest humidum continuans sine humido aqueo abiuncto: ideo oleum etsi valde humidum est, non facile putrescit, quia illud est humidum totum oleaginosum, & eum sicco efficacissime commistum, vnde illa viscositas oritur, quæ facit ne humidum illud possit à sicco separari: humidissimum autem esse oleum ex eo constat, quod excessu aereum, & aqueum est, vt ait Aristot. in contex. 41. 43. & 48. quarti Meteorolog. Confirmant etiam id, quod de vino diximus, ea quæ ibidem dicuntur ab Arist. in contex. 52. & 53. inquit enim vinum esse aqueæ naturæ, & excessu valde aqueum, proinde etiam excessu frigidum, sed calidum esse ob alienam caliditatem: alienam enim intelligit caliditatē animalem, quam vinum secum tulit, propterea quod anima, & omne insequens animam est quoddam superadditum misto considerato, quatenus mistum est, & hac ratione dici potest alienum respectu mistionis. Dum igitur considerat Aristot. vinum quatenus est mistum ex elementis, quæ est eius consideratio in illo quarto lib. recte dicit aqueum esse, & frigidæ temperaturæ, & parum habere caloris, reddi autem calidum à calore vitali, & quandoque etiam calidissimum, vbi ratione loci calidum illud intensius redditur. Secundum hanc igitur sententiam optime illi loquuti sunt, quos Galenus ait dixisse acetum esse vinum mortuum; sic enim dicere melius est, quam dicere esse vinum putrefactum: idq; confirmatur testimonio Aristot. passim in eo 4. lib. vbi exempla sæpe adducens mistorum, de quibus is liber est, nominat vinum, & acetum tanquam species quasdam misti; quod non faceret, si acetum esset vinum putrefactum, quia nominatione cuiuslibet misti significatur quoddam in specie sua completum per propriam formam mistionis: at putrefactum, quatenus est putrefactum, notat imperfectionem, & recessum rei à propria natura, & progressionem ad dissolutionem in elemēta; proinde indignum est, quod nominetur vt mistum. Si vero illi, qui dicunt acetum esse vinum putrefactum, dicerent hanc esse differentiam inter acetum, & vinum vere putridum, quod minor est aceti putredo, huius autem maior; hæc sententia & experientiæ, & rationi aduersatur: in omnibus enim videmus minorem putredinem esse viam ad maiorem, ita vt facilius sit vt magna putredine corripiatur id, quod aliquantum putrescere cœpit, quam

id, quod

id, quod adhuc putrescere non incepit: & ratio hoc idem confirmat, facilior enim transitus est à medio ad extremum, quam ab extremo ad extremum; deceret ergo acetum facile putrescere, si in eo, vt illi dicunt, est inchoata putredo; attamen acetum non putrescit, seu difficillime putrescit: & experientia docet vinum facilius fieri putridum antequam fiat acetum, quam si mutatum sit in acetum: non possumus ergo dicere acetum esse vinum mediocriter putrefactum. Confirmatur etiam hæc sententia nostra ex illa aceti generatione, quam arte molimur; curamus enim vt vel à Sole, vel ab alio mediocriter calefaciente incalescat vinum, vt calidum vitale exhaletur, & humidum aquosum absumatur; sic enim fit vt remaneat solus calor elementaris, & humidum continuans, quæ est aceti natura; est enim excessu aqueum; & valde frigidum, quia parum habet caloris in sua mistione; sed est absque dubio perfectum mistum, vt dixit Arist. in memoratis locis, non corpus putridum, seu putrescens, vt Medici arbitrantur.

An Galeni de aceto sententia modo aliquo defendi posit. Cap. X.

VErum quia Galenus sæpe dicit acetum ex vino esse genitum per putredinem, nempe ex putrefactione humoris aquei cum ipsa vini substantia commisti; etsi nos dictum hoc non admodum approbamus, dignum tamen considerationeob Galeni auctoritatem esse censemus, an id modo aliquo defendi, & ad rectum sensum trahi possit. Ego quidem arbitror illud admitti posse, si per quandam solum similitudinem, non vt proprie dictum intelligatur: quemadmodum enim illa, quæ vere putrescunt, per proprij caloris corruptionem putrescunt, proinde ex dissolutione proprij humidi, & à calore ambientis; ita acetum ex vino genitum est per corruptionem caloris, & resolutionem humidi à calore ambientis: attamen magnum est horum discrimen; nam in definitione putredinis non aliud calidū, neque aliud humidum consideratur, nisi elemētare, & est putredinis conditio vt humidum non immediate patiatur à calore ambiētis, sed prius patiatur calor naturalis, & educatur, deinde illam caloris eductionem insequatur proprij humidi dissolutio: potest quidem aliquo violento interitu, vt antea diximus, vt combustione destrui simul totum mistum sine præcedente eductione caloris; sed interitu illo naturali, qui vocatur putredo, non potest mistum dissolui, nisi prius educatur calor naturalis, qui humidum & siccum coniuncta cōtinebat: de humido namq; continuante loquor, non de aduentitio, quod diximus per quandam similitudinem appellari nutriens seu alimentale, ideo videmus ligna arida diutissime seruari, etiam in magnis æstibus, & in locis calidissimis, nec vnquā educi humidum continuans, nisi prius educatur calor naturalis continens. At si alterius caloris, & alterius humiditatis vini corruptionē consideremus, nempe caloris vitalis, & humidi aquosi, quod dicebatur quasi nutriens, aliter sese res habet; nā humidum illud nō ideo resoluitur, quia prius vitalis calor sit corruptus: proinde eius humidi euaporatio nō insequitur corruptionem caloris vitalis, sed fit immediate à calore ambientis, ab eo enim immediate & euocatur calor vitalis, & resoluitur humidum aquosum, & persæpe etiam sine exhalatione caloris vitalis solum humidū aquosum consumitur: quo fit, vt vinum maneat calidius, cuiusmodi est vinum vetustū, est enim maxime exiccatum, quia resoluta est illa humiditas aquosa, quam prius habebat; quum enim hæc obtundat actionem caloris, hac consumpta vinum efficacius calefacit, quia efficacius agit calor cum sicco, quam cum humido: quod si contingat, vt simul cum humidi aquosi resolutione, vel post illam, calor quoque vitalis exhaletur, fit ex vino acetum; quare huius generatio longe diuersa est à putredine: nam in putredine necesse est prius educi calorem naturalem, deinde fieri separationem humidi; at in generatione aceti non fit resolutio humidi ex euaporatione calidi, quia hæc non insequitur alicuius caloris corruptionem in vino, siquidem à neutro calore dicitur contineri; imo quum illud humidum fuerit inductum ab anima nutritionem moliente, patitur potius à calore vini animali, & consumitur, quam contineatur & regatur: quanquam enim in vino anima non remansit, sed solus calor vitalis, & humidum illud alimentale attractum prius ab anima nutritionis gratia, tamen seruatur cum illo calore hæc vitalis conditio vt consumat humidum; non quidem ita, vt nutriat vinum ea actione, non enim nutritur amplius vinum; sed quia resoluitur ab eo calore humidum illud, & simul etiam à calore ambientis, à quo non educitur calor vitalis pro generatione aceti, nisi prius multum humidi aquosi fuit resolutum: ideo videmus ex vino nouo non facile fieri acetum, sed ex vino vetustiore, cuius humidum aquosum sit aliqua ex parte resolutum: differt igitur generatio aceti à putredine, quod in generatione aceti non fit resolutio humidi ex eductione caloris, sed fit immediate à calore ambientis, & simul à calore vitali adiuuante eius consumptionem, vt prædiximus. Est igitur acetum genitum modo quodam simili putrefactioni, quia calor educitur & consumitur humidum; non est tamen reuera putrefactio, quia non educitur calor elementaris, sed solus animalis, neque huius eductionem insequitur euaporatio alicuius humidi, sed potius præcedit; postquam enim vinum est exiccatum per euaporationem humidi, quod vocatur quasi nutriens, tunc per exhalationem calidi vitalis generatur acetum: quare patet in generatione aceti nō dissolui mistum quatenus

mistum est, quia siccum est humidum temperaturæ non separantur inuicem, sed manent coniuncta. Sunt autem hæc omnia consentanea naturæ & qualitatibus aceti, quæ & per experientiam notæ sunt, & à Galeno declarantur in prædicto lib. 4. de simplicibus medicament. est enim acetum frigidum, & humidum actu, sed facultate exiccatiuum, quia per consumptionem humidi alimentalis redditum est siccius, quam vinum; neque ita humectat, quia recessit humiditas aquosa, illa vero quæ est temperaturæ, est maxime commista cum sicco, per corruptionem autem caloris vitalis factum est frigidum: est etiam acre, & mordax (vt ait Galenus) ex tenuitate substantiæ, qua fit penetratiuum; singulas enim animalis partes penetrat, & per frigus constringit, & ita mordicationem facit: quæ interdum tanta est, vt sit cum dolore, nempe si tanta fiat singularum partium constrictio, quæ faciat disjunctionem continuitatis, sic enim dolor fit: dicere etiam videtur Galenus, illam acredinem

Qualitates aceti.

A prouenire à calore extraneo, quem contraxit acetum ex putrefactione, siquidem omne putrescens amittit calorem proprium, & acquirit alienum: quod Galeni dictum admittere possumus in eo sensu, secundum quem diximus generationem aceti posse per similitudinem putredinem appellari: quum enim hæc quoque fiat à calore ambientis; ambiens autem non possit patientis corporis calorem educere, quin simul inducat aliquid caloris extranei; nullum est absur-
B dum, si dicamus acetū aliquid extranei caloris accepisse ab actione ambientis, & ab eo adeptum esse illam acrimoniam; ita vt acrimoniam calori extraneo attribuamus, mordacitatem autem frigori constringenti; vere tamen putridum dici non potest acetum, sicut antea ostendimus. Hoc pacto ego puto solui posse hac in re omnem difficultatem: si quis autem aliquid probabilius inuenerit, eius sententiæ subscribere non recusabo.
C

IACOBI ZABARELLAE PATAVINI LIBER

DE FACVLTATIBVS ANIMAE.

Qvum animæ naturam declarandā susceperit Aristoteles in tribus de Anima libris, neque alia ratione consideratam, quam prout causa, & principium aliorum est, duas eius tractationes in iis libris ab eo factas notare possumus: quoniam enim anima tum corporis animati principium est vt forma ipsum constituens, tum operationum vt effectrix; per vtrumque respectum declarare voluit quid sit anima. Prius etenim eā definiuit per respectum ad corpus animatum, cuius est forma, dicens eam esse primum actum corporis naturalis instrumentalis; qua communi definitione omnem animam complexus, significauit eam esse omnis animæ conditionem, & naturam, vt sit actus, & perfectio, qua corpus viuens constituitur, & in specie collocatur. Deinde vero eandem considerare statuit etiam prout respicit operationes, quemadmodum in context. 33. lib. 2. videre est; & de singula animæ parte ab eo loco ad finem vsque lib. 3. hac ratione diligentissime pertractauit.

Duæ considerationes animæ in lib. de Anima.

D Quod igitur ad priorem animæ considerationem attinet, eam nos in præsentia ad eos, qui libros Aristot. vel voce, vel scriptis interpretentur, remittimus; quum eorum officium sit Aristot. verba, & ipsam animæ definitionem, & singulas eius particulas declarare: sed & nobis alia fortassis occasio dabitur, qua aliquid de ea definitione dicamus: nunc de altero animæ respectu quædam, quæ prolixiorem disputationem postulare videntur, quam vt in commentariis
E exponi conueniat, scribere constituimus: quum enim plures operationes animæ sint, quarum edendarum naturali facultate præditam esse animam constat; inde factum est, vt respectu diuersarum opinionum diuersas etiam facultates philosophi omnes animæ attribuerint. Quum igitur Aristoteles in libris de Anima solitus sit animam, & eius partes facultatum nominibus appellare: nam certum est, vegetatiuum, sensitiuum, motiuum, appetitiuum, intellectiuum,
F & alia eiusmodi nomina facultatum esse, & varias operationes respicere: illud nobis considerandum proponitur, de quo solent philosophi nostri controuertari, quomodo hæ facultates

In li... men... hum...

tates tum ad ipsam animæ substantiam, tum ad se inuicem referantur: quæritur enim, an à substantia animæ distinguatur, an potius sint idem quod illa; quæritur etiam, quo discrimine ipsæ discrepent inter se, & quot sint: hæc igitur consideraturi statuimus imprimis, id, quod paulo ante tetigimus, nomen facultatis in præsentia à nobis sumi proprie prout respicit operationem, & significat potentiam operandi, vnde Latini potentias animæ eas appellare consueuerunt: quum enim potentia respiciat actum, duplex autem sit actus, vt Aristoteles docet in initio libri secundi de Anima; actus primus, qui est formæ; & actus secundus, qui est operatio formæ: duplex etiam est facultas; vna est, quæ respicit actum primum, eaque est materiæ potentia; altera vero, quæ respicit actum secundum, & est potentia formæ, cuiusmodi sunt facultates animæ, de quibus in præsentia sermonem habituri sumus.

An facultates ab essentia animæ distinguantur, opinio Scoti, & Greg. Ariminens. cum eorum argumentis.

Cap. II.

Considerandum primo loco est, an facultates distinguantur re ab ipsa animæ substantia, an sit idem, quod illa: sed ad omnem tollendam ambiguitatem, sciendum est, posse duobus modis intelligi id, quod Latini dicunt realiter differre: primum enim sumitur pro eo, quod est differre subiecto, vt quando cum Aristot. dicimus, materiam & priuationem non esse distinctas re, id est subiecto, sicuti neque pomum & albedo, quum simul sint subiecto, distingui dicantur, sed solum ratione; altero modo sumitur pro eo, quod est est esse res diuersa, & secundũ essentiam distinctas, etiã animo non cogitante: sic autem dicimus materiam & priuationem esse distinctas re, sic etiam pomum & albedinem; quum enim toto genere differant, maxime dicuntur distingui re, hoc est essentias habere diuersas: quæstio autem præsens nullum habet locum iuxta priorem acceptionem, quum enim in eodem viuente insint facultates, & anima ipsa, certe non distinguuntur subiecto; sed locum habet iuxta posteriorem tantum acceptionem, quærimus enim quum simul sint in eodem, an potentiæ sint quid reale distinctum essentialiter ab ipsa animæ substantia, an idem sint, quod illa. Scotus libro 2. Sentent. distinct. 16. & Gregorius Ariminensis ibidem quæst. 3. nituntur ostendere potentias animæ esse ipsammet animæ substantiam, quæ, quum varias operationes respiciat, variis etiam nominibus appellati solet, quæ dicuntur potentiæ animæ, proinde hæ sunt idem re, quod ipsa animæ substantia; & hanc sententiam sequitur magna pars recentiorum philosophorum.

Aliter ferre dupliciter.

Opinio Scoti & Gregorii Ariminensis.

A Contra vero Thomas existimauit, potentias esse qualitates secundæ speciei manantes ab essentia animæ, proinde ab ea distinctas re, sicut apud eum variis in locis legere possumus, præsertim vero in 1. part. Sum. quæst. 77. artic. 1. & in 1. Sentent. distinct. 3. quæst. 4. artic. 2. Hanc eandem sententiam sequutus est Aegidius in Quodlibeto 3. quæst. 11. & Ioannes Gandauensis in libr. 2. de Anima. Pro sententia Scoti hæc ab ipso, & ab aliis argumenta afferuntur.

Opinio Thomæ.

B Primum est: de quo dicitur definitio, de eodem dicitur & nomen definiti; atqui de forma prædicatur definitio potentiæ actiuæ. ergo & nomen; anima igitur est suæ potentiæ: maior clara est: minor probatur auctoritate Aristot. in 9. Metaph. vbi potentiam actiuam ita definit, potentia actiua est principium trasmutandi aliud quatenus est aliud, atqui forma est huiusmodi principium, ergo forma est potentia actiua. Secundo sic argumentantur; sicuti se habet potentia passiua ad patiens, nempe ad materiam primam, ita & potentia actiua ad agens, nempe ad formam; at potentia materiæ passiua est materia ipsa; ergo etiam potentia actiua est ipsamet forma: probant similitudinem per ea, quæ dicuntur ab Aristot. in 9. Metaphys. quæ nunc recensenda non sunt: assumptum autem ita probant; si potentia materiæ esset aliquid diuersum à natura materiæ, esset accidens; ergo aliquod accidens in materia reciperetur ante formam substantialem, quod est absurdum. Tertio: sicuti se habet forma mere naturalis ad suas operationes, ita etiam anima ad suas; at forma mere naturalis est immediatum principium suarum operationum absq; vlla potentia media ergo & anima, nullæ igitur sunt potentiæ distinctæ ab essentia animæ, sed sunt anima ipsa: similitudo est manifesta, quia non debet anima esse minoris perfectionis, quam forma inanimati, imo debet esse maioris; forma autem inanimati potest exire in actum secundum absque vlla potentia media: quod probatur & de substantiali forma, & de accidentali: forma enim substantialis est natura, at natura est principiũ motus immediatũ, vt denotat dictio illa, primo, in definitione naturæ: tales etiã sunt formæ accidentales, nã calor ignis est immediata causa calefaciẽdi alia sine vlla potẽtia media, sic grauitas & leuitas sunt causæ immediatæ mouendi elementa ad sua loca, igitur anima multo magis debet esse immediata causa suarum operationũ. ergo non per potentias medias. Quarto, natura nihil frustra facit, nec abundat in superuacaneis, atqui ipsa animæ substantia sufficiens est ad producendas omnes operationes seclusa ope cuiuslibet extra se, ergo frustra ponuntur potentiæ ab ea distinctæ. Quinto, agens nunquam agit in extremum, quin prius agat in medium, si medium habeat; itaque si anima efficit operationes per medias potentias, ne-

Primum argumentum Scoti.

Secundũ argumẽtum.

Tertium argumẽtum.

Quartũ argumẽtum.

Quintũ argumẽtum.

cesse est vt prius agat in ipsas potentias, quod est absurdum, & inexcogitabile. *Sextum argumentum.* Sexto, si potentiæ sunt diuersæ ab essentia animæ, & ab ea manēt, ergo ab ea pendent vt à causa, in quo igitur causæ genere? certe non vt à materia, neq; vt à fine, neque vt à forma, vt patet, ergo vt ab efficiente; igitur anima aliquid immediate producit, quod aduersarii negāt, producit enim ipsas potentias: quod si dicāt has produci per alias potētias medias, procedimus in infinitum, quod dicendum non est. *Septimū argumentum.* Septimo, si nullum agens potest immediate aliquid producere, sed solū per potentiam mediam: ergo neq; ipsa potentia poterit immediate operationem producere, nisi per aliam potētiam mediam, & sic illa per aliam, quare procedemus in infinitum. *Octauum argumētum.* Octauo, si anima, vt operetur, requirit potētiam à se distinctam, vel eam requirit ob suam perfectionē, vel ob suam imperfectionē; at neutro modo requirit, ergo nullo; non ob suam imperfectionem, quia hoc posito formæ accidentales, quū sint imperfectiores, magis requirerent huiusmodi potentias, at non requirunt, vt ante dictum est de calore, & leuitate ignis; nō etiam ob suam perfectionem, quia substantiæ à materia abiunctæ, ac Deus ipse, quum sint perfectiores, magis requirerent, quod tamen dicendum non est. *Nonum argumētum.* Postremo sententiam hanc confirmant auctoritate Aristotelis in libris de Anima in pluribus locis: nam in contextu 9. lib. 2. inquit, si esset oculus animal, potentia visiua esset forma eius, ergo potentia est idem quod anima: deinde in context. 10. inquit. anima est sicuti potentia instrumēti; postea vero passim in iis libris ita potentias animæ considerat, vt putet se de ipsis animæ partibus loqui dicit enim naturas, & gradus animatorum ab his potentiis constitui, quod falsum esset, si potentiæ essent qualitates; quoniam igitur vbiq; potentias cum anima ipsa confundit, non censuit eas esse aliquid præter ipsam substantiam animæ, sed esse ipsammet animam.

Opinio Thomæ, & Ægidij, & eorum argumenta. Cap. III.

E Contrario autem ad probandum potentias animæ esse qualitates, per quas anima suas operationes edat, multa argumēta à Thoma, & ab Ægidio, & à Ioanne Gandauense afferuntur, vt apud eos videre est, ego vero pauca præcipua seligam: & quia sententiam hanc veriorem esse puto, afferam etiam responsiones, quibus ad singula aduersarii vtuntur, & quantum roboris habeant, considerabo. *Primum argumētum.* Primum argumentum, quo opinio Thomæ comprobatur, tale est: potentia naturalis, seu aptitudo ad operandum ponitur ab Arist. in secunda specie qualitatis; at potentiæ animæ sunt aptitudines naturales ad operandum, ergo sunt essentialiter in secunda specie qualitatis; proinde sunt re distinctæ ab anima, quæ est substantia. Ad hoc respondent aduersarii, non omnem potentiam operandi poni ab Aristotele in secūda specie qualitatis, sed solam potentiam ad bene, seu facile operandum, vel ad facile resistendum. *Refutatio.* Sed hæc responsio nullius momenti est, & iam abunde reprobata à nobis fuit in libr. 1. de materia prima, quoniam differentia per magis & minus non variat speciem, multo igitur minus potest variare genus: & quemadmodum actus currendi non differt genere ab actu bene currendi, ita neque potentia currendi differt genere à potentia bene currendi; potentia enim respicit actum; quare vt se habet actus ad actum, ita & potentia ad potentiam, Sumitur etiam alia huius confirmatio ex habitu, & dispositione, quæ specie non differunt, sed solum secundum magis, & minus fixum; quare neque potentia bene currendi differt specie à potentia currendi absolute. *Secundum argumentum.* Secundo ita argumentantur: si anima esset idem quod suæ potentiæ, ipsæ quoq; potentiæ inter se essent idem, quia quæ alicui tertio sunt idem, etiam inter se sunt idem; igitur potētia visiua erit idem, quod potentia motiua, & quod potētia olfactiua. & quod reliquæ omnes: hoc tamen nemo assereret, quia potentiæ sunt plures, non vna. *Responsio aliorum.* Ad hoc alii respondent, potentias animæ dupliciter considerati posse, vno modo secundum internam rationem, altero modo secundum externam: ideo si secundum internam rationem considerentur, totum argumentum esse concedendum, hac enim ratione omnes sunt ipsamet anima, quæ vna est, & hoc solum eo argumento ostenditur: si vero considerentur secundum rationem externam, dicunt argumentum nihil habere roboris; quia quatenus eadem anima respicit varias operationes, appellatur nominibus diuersarum potētiarum ratione diuersorum respectuum: quam suam opinionem declarantes dicunt potentiam esse animam ipsam, & nihil aliud ei superaddere, quam respectum quendam, quoniam anima est substantia quædam non otiosa, sed (vt aiunt) virtuosa, & apta ad multifariam operandum; quare ista aptitudo nihil aliud est, quam anima ipsa vt respiciens hanc, aut illam operationem. *Impugnatio.* Sed contra hanc responsionem ita argumentari possumus; illæ aptitudines, quæ secundum externam rationem respiciunt varias operationes, & in quibus potentiarum discrimen consistit, vel sunt aliquid, vel nihil; si nihil, nulla igitur erit potentiarum differentia, quare argumentum contra eos viget: si vero aliquid, vel sunt substantiæ, vel accidentia; substantias quidem nemo diceret: sic enim non possent esse; nisi diuersæ formæ substantiales; si vero sunt accidentia, vt reuera sunt, considerandum est, in quanam sint Categoria; in Categoria quidem relatiuorum poni non possunt, quia non est ratio, nisi inter alia, quæ simul actu sint, non est enim pater nisi qui actu filium habeat, quo

quo fit vt semper necessarium sit vno relatiuorum existente alterum quoque existere; at in anima sunt actu istæ facultates etiam nulla existente operatione; neque dicere possunt esse relationem rationis, quoniam etiam animo non cogitante habet anima potentiam videndi distinctam à potentia ambulandi, nulla etiam existente actu visione, aut ambulatione: igitur hæ potentiæ non habent esse respectiuum, sed absolutum; proinde in nulla alia Categoria statui possunt, nisi in Categoria qualitatis, vt considerantibus manifestum est: itaque aduersarii hoc dicentes veniunt in ipsammet opinionem Thomæ; quod enim dicunt potentias omnes secundum internam rationem idem esse, nil aliud est, quam dicere vnam esse animæ substantiam, à qua omnes emanant: quum autem dicunt eas distingui secundum varios respectus, fateri coguntur eas vel esse qualitates, vel nullo modo distingui, & ita argumentum aduersus eos validum esse. Alia quoq; ratione potest eadem ipsorum responsio impugnari; nulla est magis interna, seu magis essentialis consideratio, quam quæ significatur per hanc duplicatiuam, quatenus: quod patet testimonio Aristotelis in 1. Posterior vbi docet hanc esse præcipuam, & supremam conditionem; quæ in propositione faciat necessariū, & essentialem connexum; ergo nulla esse potest intimior ratio potentiæ visiuæ, quam quæ significatur dicendo, potentia visiua quatenus est potentia visiua; itaque si nulla est magis interna ratio quam hæc, & potentiæ secundum internam rationē omnes idem sunt, sequitur potentiam visiuam, quatenus est potentia visiua, esse potentiam olfactiuam, & potentiam ambulatiuam: patet igitur vanam esse eorum distinctionem internæ, & externæ, nisi intelligatur eo modo, quem diximus, nempe vnam esse animæ essentiam, potentias vero esse diuersas aptitudines ad varias operationes; & externas dici, quia sunt extra animæ essentiam, quum sint qualitates eam insequentes, quarum singula quatenus talis, absolutum quoddam est, & ab aliis distinguitur: hoc videtur confiteri Ludouicus Buccaferreus, qui prædicta distinctione vtitur; sed tandem veritate coactus asserit essentiam animæ esse quoddam prius, potentias vero esse posteriores, quod est concedere eas distingui à substantia animæ Præterea aduersus id, quod illi dicunt, animam esse substantiam quandam virtuosam, tali argumento vti possumus ex eorum verbis desumpto: anima est virtuosa, ergo non est virtutes ipsæ, quia neq; concretum potest prædicari de suo abstracto, neque abstractum de concreto; neq; enim album est albedo, neque albedo est alba; igitur si anima est ipsæmet potentiæ, seu virtutes, vt illi dicunt, nō recte vocatur potens, seu virtuosa, vel si recte appellatur, aliud est ipsa anima habens virtutes, siue potentias, & aliud

A potentiæ ipsæ. Præterea sic pro opinione Thomæ argumentari possumus: potentia operandi respicit actum, id est operationem ipsam, sed semper nobilior, & perfectior est actus potentia ipsum respiciente; ergo si potentia essentialiter, & secundum internam rationem esset anima ipsa, operatio, quæ est accidens, esset perfectior, quam anima, quæ est substantia. Aliud quoque argumentum constituere possumus ex duobus, quæ à Thoma vt distincta ponuntur in *Tertium argumētum.* *Quartū argumētum.*

B prædicto loco primi sententiarū: sicuti se habet posse ad esse, ita potentia ad essentiam; sed in anima differt posse ab esse; ergo & potentia ab essentia; quod differat posse ab esse, probat ibi Thomas ratione supernaturali, quæ aliena est à nostra consideratione; nos autem id probare possumus ratione naturali, quod est aliud Thomæ argumentum in eodem loco: nam anima secundum suum esse respicit totum corpus vt à se formatum, & constitutum, at secuudum

C suum posse respicit operationes, & distinctas eiusdem corporis partes tanquam instrumenta, quibus vtitur ad operandum: hoc autem discrimen in aliquo corporis nostri parte notare possumus; aliquis enim oculos habens cæcus est, quare in eiusmodi oculo est anima secundum suum esse, quia oculus est animatus, & habet substantiam animæ in seipso; non est autem ibi anima secundum suum posse, quia non potest operari, & videre: quoniam igitur ibi est sub-

D stantia animæ absque potentia visiua, aliud est ipsa visiua potentia, aliud est substantia animæ. Aliis quoq; argumentis vtuntur in memoratis locis Thomas, & Ægidius, & Gandauensis: quæ quum infirmiora videantur, dimittimus, præsertim quia apud eos legi possunt.

Vera sententia, & ejus declaratio.
Cap. IV.

Ego in hac cōtrouersia, licet magis ad Thomæ, & aliorum prædictorum opinionem

E accedam, eam tamen penitus recipere non possum, sed adhibēdam ei esse puto quandam correctionem; arbitror enim totam huiusce rei veritatem in duobus dictis esse constitutam: alterum aduersus Scotum tale est; facultates animæ sunt re distinctæ ab ipsa animæ substantia, & sunt qualitates secundæ speciei: alterum vero aduersus Thomam, & alios est, facultates animæ non sunt agentia media inter animam, & *Primum dictum contra Scotum.* *Secundū dictum contra Thomam*

F operationem, vt Thomas, & Ægidius existimarunt. sed sunt solummodo cōditiones quædam, & aptitudines animæ ad operandum. Horum prius satis probatur argumentis antea pro Thoma adductis, quibus reuera nil aliud ostenditur, nisi facultates esse qualitates ab animæ essentia distinctas; at non ostenditur eas esse agentia media sicut illi existimasse videntur. Alterum autē dictū probatur argumētis Scoti, eorum n. plura contra Thomam efficacissima sunt; nec solui

 posse

posse videntur, dum dicimus potētias esse agentia media inter animam, & operationem; sed à nobis hoc negantibus facillime soluentur. Vt igitur veritas clarior fiat, & omnia aduersantia argumenta soluantur, notanda sunt quædam. Primo loco sciendum est, potentiam operandi esse accidens quoddam medium inter priuatiuum, & positiuum: quum enim notet priuationem actus, videtur esse priuatiuū potius, quam positiuum, non est tamen pura priuatio, sed est quoddam reale, & absolutum, est enim aptitudo, ac propensio quædam ad talem actum, quam Aristot. in genere qualitatis collocauit directe tanquam eius speciem: quod si esset mera priuatio, in nulla Categoria poni posset, nisi per reductionem; adeo vt hinc colligere possimus, facultatem operandi esse quidem rem quandam positiuam, & absolutam, sed debilis admodum, ac tenuis entitatis. Secundo loco notandum est, hanc potentiam siue aptitudinem præsupponere in eadem re aliam naturam priorem, quam insequatur: hoc autem satis videtur considerantibus esse manifestum; quia omnis operatio fit ab actu, quare aptitudo operandi, quū sit potentia, præsupponit necessario priorem aliquam actualem naturam, à qua prouenit, & potest inductione declarari: nam potentia recipiendi omnes formas, quæ inest primæ materiæ, ipsam materiæ naturam insequitur; & in elemētis grauitas, & leuitas nil aliud sunt, nisi potentiæ naturales, quibus elementa propensa redduntur ad sua loca naturalia, hæ autem ipsas elementorum formas consequuntur: aliæ quoque plures eiusmodi potentiæ naturales consequuntur alia accidentia priora, vt illæ, quæ exempli gratia nominantur ab Aristotele in cap. de Qualitate; cursor enim dicitur, qui naturalem habet potentiam bene currendi, sed hæc necesse est vt ab aliqua causa priore proueniat, veluti ab optima partium corporis inter se proportione, vel à conueniente qualitatum temperie, seu à bona totius corporis habitudine, vel ab alia aliqua eiusmodi causa, quæ necessario differt specie ab ipsa potentia, & quandoque etiam genere: nam si dicatur esse temperies, ea vel est in prima, vel in tertia specie qualitatis, non in secunda; si vero figura, ea est in quarta specie; quod si dicatur esse situs partium, distinguitur toto genere ab ipsa potentia, quum sit in categoria positionis: potentia vero primæ materiæ differt ab ea toto genere, quum sit qualitas, materia vero substantia. Tertio scire oportet, tales potentias non alio modo pendere ab alia causa priore, quam vt à causa effectrice: sed eam non posse esse effectricem proprie dictam, quæ est per transmutationem, & cum resistentia patientis, sed per solam emanationem; emanatio enim dicitur, quando absque vlla resistentia patientis, & sine vllo efficientis conatu effectus ipsum insequitur quasi sponte sua, sicut vmbra

Potentia operandi est medium inter positiuū, & priuatiuum.

Omnis aptitudo præsupponit aliā naturā positiuā.

Potentia est effectus per emanationem.

A corpus, quemadmodum alio in loco declarauimus. Quarto notandum est, potentiam hanc naturalem, licet sit modo quodam media inter causam, quam insequitur, & operationem, non esse tamen causam mediam, sed causam illam priorem esse immediatam causam operationis; vt si quis actu currat, non dicimus potentiam currendi esse illius cursus proximam causam, animam vero, seu instrumenta, seu temperiem, seu quodlibet aliud, à quo illa potentia emanare dicatur, esse causam remotam, sed potius proximam, & immediatam: etenim potentia non est causa operationis, sed solùm aptitudo causæ ad operandum; quod potest argumento prædicto comprobari: operatio enim fit ab actu, non à potentia, nisi prout potentia præsupponit aliam quandam actualem naturam, à qua emanat; illi igitur tribuenda est actio, non ipsi potentiæ, quæ non est nisi conditio causæ ad operandum: patet autem hoc de potentia passiua primæ materiæ, est enim conditio materiæ ad recipiendum, non est tamen recipiens medium, non enim potentia recipit, sed materia immediate recipit: hoc idem in qualitatibus elemētorum motricibus manifestum est, grauitas enim & leuitas sunt aptitudines, & propensiones naturales elementorum ad propria loca, proinde qualitates secundæ speciei, & omnium consensione distinctæ à formis elementorum; nemo tamen dixit elementa moueri à grauitate & leuitate tanquam motoribus à forma distinctis, sed vt acceptis loco formarum latentium: omnes enim, qui de motore elementi controuersantur, vel à forma moueri elementum dicunt, vel à generante externo; nemo tamen dicit à grauitate & leuitate prout sunt qualitates à forma distinctæ; esse autem qualitates testatur Aristoteles in primo cap. libri secundi de Partibus Animalium. Ex his colligere possimus, debile esse argumentum Ægidij in prædicto loco, quod indicat eum non sano modo hanc sententiam accepisse, ac defendisse: inquit enim, non potest anima edere immediate operationes, quia est naturæ nimis remotæ ab operatione, natura autem non transit ab extremo ad extremū sine medio: anima quidem est substantia, & permanens; operatio vero, siue sit immanens, siue transiens, est accidens non permanens; ideo conueniens fuit vt operatio ab anima produceretur per mediam potentiam, quæ est quidem accidens, sed permanens, & ita medium inter conditiones extremorum. Videtur enim considerasse Ægidius id, quod ab Aristot. & clarius ab Auerroe dicitur in libr. 8. Phys. auscultationis; motorem penitus immutabilem non posse immediate producere effectum nouum, & mutabilem, nisi per motorem medium, qui partim mutabilis, partim immutabilis sit, cuiusmodi est Cœlū, quod secundum substantiam immutabile est, secundum locum aut mutabile,

(margin letters B, C, D, E, F)

tabile. Sed hæc similitudo non est omnino par, quia primus motor agit in Cœlum, & Cœlum agit in hæc inferiora, quare Cœlum est ages medium; at potentia non est agens medium inter operationem, & animam, neque est instrumentum animæ, sed conditio & aptitudo ad operandum, quæ eius naturam insequitur per emanationem: argumentum igitur Ægidij, licet ingeniosum & probabile sit, necessitatem tamen non habet: nulla enim ratio prohibet quin anima, quæ est substantia permanens, possit esse immediata causa accidentis fluentis. Postremo notandum est, potentias prouenire quidem ab anima vt à principio, & origine, non tamen in ea recipi vt in subiecto, sed in corpore animato: quemadmodum enim operationes attribuuntur animato vt subiecto, animæ vero vt principio, & causæ, ita etiam potentiæ; totum enim animatum dicitur potens operari propter animam tanquam causam, à qua potentiæ emanant.

Contrariorum argumentorum solutio. Cap. V.

His ita constitutis, nitendum est ad argumenta contraria respondere. Ad primum Scoti sumptum ex Aristotele in 9. Metaphysiorum, dicere possumus, Arist. ibi nec definire solam potentiam, quæ est qualitas, nec solam formam sine potentia, sed totum coniunctum, hoc est, formam potentem, seu agens potens, hoc enim dicitur principium mutādi aliud quatenus est aliud. Dicere etiam possumus, eam definitionem competere potentiæ, & nomē illud, principium, ibi non significare causam agentem, sed rationem agendi; sic enim potentia actiua est principium, id est, ratio principij. Ad secundum negamus potentiam passiuam esse ipsammet materiæ substantiam, dicimus enim eam esse accidens manans à natura materiæ: ad probationem autem respondemus non esse absurdum, si aliqua accidentia indeterminata, & potentialia in materia præcedant formā, quum ab his materia ad nullam certam naturam restringatur, vt alibi declarauimus; accidentia quidem terminata non debent formam præcedere, quum eam insequantur; at potentia passiua non est huiusmodi, sed est necessaria materiæ vt possit esse rerum principium, & recipere formas. Thomas autem in prædictis locis aliter hoc argumentum soluit, quum concedat potentiam passiuam esse ipsammet substantiam materiæ: sed nos alias hanc eius opinionem reiecimus: ideo standum putamus solutioni, quam nunc attulimus. Ad tertium respondet in memoratis locis Thomas negando similitudinem quantum attinet ad formas accidentales, propterea quod non ita se habet calor ad suam operationem, vt forma substantialis ad suam, calor enim non est causa primaria, sed agit tanquam virtus formæ, quam insequitur; quare similis potius est potentiæ animæ, quam animæ ipsi: itaque de formis substantialibus negare videtur Thomas aliquam ipsarum agere sine potentia media, cui ego assentiendum puto; ac de accidentalibus formis eius sententiam non approbo; in eo namque errauit, quod confessus est potentiam esse agens medium inter formam, & operationem; hoc enim si dicamus, innumeris vrgemur difficultatibus, vt antea dictum est. Ego igitur de omnibus formis naturalibus, tam substātialibus, quam accidentalibus vniuerse negandum esse puto, quod agant sine potentia media tanquam ratione agendi; quemadmodum vniuerse de omnibus asserimus, quod agant sine potentia media tanquam causa media; ideo vt in præsentia admittamus dictionem illam, primo, in definitione naturæ significare immediate, quod quidem fortasse verum non est, dicimus naturam producere motum in eodem corpore sine vlla causa media; neque per hoc stare quin naturam insequatur potentia motrix, per quam moueat non tanquam per causam mediam, sed tāquam per conditionem necessariam: sic formam accidentalem actiuam consequitur sua potentia, quæ ab ea distincta est, vt calorem insequitur potentia actiua quæ est in secunda specie qualitatis, quum calor sit in alia specie: sed cauendum est ne in sumendis formis accidentalibus actiuis erremus, nam grauitas & leuitas reuera non sunt actiuæ; & dum aduersarij ex his argumentum sumunt, decipiuntur; nam formæ elementorum mouent elementa immediate, grauitas autem & leuitas non sunt causæ mediæ, sed sunt propensiones ad propria loca à formis emanantes, & potentiæ naturales, quas æquum est ponere in secunda specie qualitatis; quare grauitatem & leuitatem non insequuntur aliæ potentiæ: & id, quod dici solet, elementa moueri à grauitate, & à leuitate, sano modo intelligendum est, nempe ea moueri à suis formis per grauitatem, ac leuitatem, tanquam per potentias mouendi, non tanquam per causas medias. Ad quartum negamus animam esse aptam operari per seipsam sine ope alicuius extra essentiam ipsius, hoc enim manifeste falsum est, etiam reiectis potentiis; eget enim anima corporeis instrumentis, sine quibus operari non potest: sed vtcunque de aliis sese res habeat, sat est si in præsentia dicamus, quando inquiunt, secluso quocunque extra ipsam, si intelligant seclusis potentiis, eos falsum sumere, & petere principium, nos enim dicimus, nullum agens posse agere seclusa potentia actiua. Ad quintum dicimus, eos supponere potentias esse causas medias, quod quidem nos negamus: de solis enim mediis, & instrumentalibus causis verum est id, quod sumunt agens agere prius in medium, quam in extremum; at potentiæ non sunt causæ mediæ, neque instrumenta

menta media, ſed ſunt aptitudines ab ipſa ani- A mæ eſſentia emanantes. Dicimus præterea ineptam, & incongruam in hoc argumento loquutionem eſſe; ab anima enim tum potentiæ emanant, tum operationes producuntur per potentias, nec tamen anima in potentias agere dicitur, neque in operationes. *Ad ſextum.* Ad ſextum dicimus, nullum agens materiale poſſe immediate producere aliquid per tranſmutationem ſine potentia media, at per emanationem poteſt aliquis effectus ab agente immediate prouenire; B ſic igitur potentiæ emanant immediate ab eſſentia animæ, non per alias potentias. *Ad ſeptimum.* Ad ſeptimum reſpondere alii debent, qui dicunt potentiam eſſe operationum cauſas proximas, at nobis, qui id negamus, argumentum non officit; non enim dicimus potentiam, prout eſt quiddam diſtinctum ab anima, producere operationem. *Ad octauum.* Ad octauum dicimns potentiam inſequentem, & animæ, & formis naturalibus eſſe neceſſariam, ob earum imperfectionem; nam C formæ à materia abiunctæ agunt per eſſentiam, ideo & potentia, & ipſamet operatio in eis idem eſt quod eſſentia; at formæ materiales ob ſuam imperfectionem agunt per potentias ab eſſentia diſtinctas, quum non poſſint agere per eſſentiam: ideo quando dicunt, ergo etiam formæ ignobiliores agunt per potentias medias, hæc omnia concedimus. *Ad nonum.* Ad Ariſtotelem autem, qui paſſim in libris de Anima ſumit potentias pro ipſamet animæ eſſentia, dicimus, naturam ani- D mæ eſſe abſconditam, & innominatam, ideo Ariſtotelem eam ſignificaſſe nominibus potētiarum conſequentium, quæ nobis notiores ſunt; quum præſertim ibi conſideret animam vt principium operationum, ſic enim conuenientiſſime vocari poteſt nomine potentiæ ab ea emanantis: ſic etiam in libris de Cœlo formas elementorum nominauit per grauitatem, & leuitatem, quia formæ non ſunt nominatæ; ipſe tamen grauitatem, & leuitatem, quas ibi dixerat E eſſe formas elementorum, poſtea qualitates eſſe aſſerit in primo capite libri ſecundi de Partibus animalium. Ad hoc autem confirmandum conſidero verba Ariſtotelis in context. nono libri ſecundi de Anima, quæ ipſi contra nos adduxerunt; ibi namque non abſolute dicit, potentiam viſiuam eſſe animam, ſed hoc conſtituto, ſi oculus eſſet animal totum, quia vidit potentiam viſiuam non eſſe animam ipſam, ſed eſſe accidens conſequens animam, qua oculus in- F formatur: at quia non per animam, ſed per potentiam viſiuam diſtinguitur oculus ab aliis membris, ideo dixit; ſi oculus eſſet animal totū, potentia viſiua eſſet anima eius; putauit igitur eam non eſſe animam, ſed quid diſtinctum ab anima, quum reuera oculus non ſit animal totum. *Ad omnia argumenta Thomæ.* Argumenta vero omnia, quæ pro Thomæ, & aliorum opinione adducta ſunt, nil aliud probant, quam potentias eſſe re diſtinctas ab eſſentia animæ, & eſſe qualitates, quod nos quoque aſſerimus; at non probant eſſe cauſas medias: quare ſunt à nobis omnia concedenda.

De diſtinctione facultatum Animæ inter ſe, duæ aliorum contrariæ opiniones.

Cap. V.

HActenus oſtendimus facultates animæ ab ipſa animæ ſubſtantia diſtingui vt ac- B cidentia à ſuo principio, conſiderandum reſtat quomodo ipſæ inter ſe diſtinguantur: illud quidem manifeſtum eſt, earum differentiam ab actionum diſcrimine deriuari, ita vt quæ eſt ipſarum operationum differentia, eadem ſit etiam facultatum, vt enim diſtinguitur viſio à nutritione, ita & viſiua facultas à nutritiua: quiſquis igitur noſcat proprios ſingularum operationum fines, & vtilitates, quarum gratia ſunt à natura inſtitutæ, & is operationum, & faculta- C tum diſcrimen, quod à fine ſumitur, optime intelligit, idque nos tanquam difficultate carens alijs conſiderandum relinquimus: ſed alia eſt vtriſque communis difficultas, quam nunc conſiderare decreuimus, de ipſarum tam operationum, quam facultatum principio, & origine; quoniam enim ſunt qualitates ab ipſa animæ ſubſtantia manentes, ſicut antea demonſtrauimus, & plures ſunt animæ tanquam plures formæ ſecundum eſſentiam diſtinctæ, quod qui- D dem concedere omnes videntur, minus erit illarum facultatum inter ſe diſcrimen, quæ vnam & eandem animæ ſubſtantiam inſequantur; illæ vero, quæ à diuerſis animabus, tanquam à diuerſis principiis prodeant, maiore inter ſe diſcrimine diſſidebunt. Eſt igitur inprimis conſiderandum quæ ſit animarum diſtinctio in viuentibus; hoc enim declarato cognoſcemus, quænam facultates vnam & eandem formam conſequantur, & quæ diuerſas. Duæ hac E de re opiniones exiſtunt, vna eſt Latinorum fere omnium, altera plurium recentiorum, præcipue vero Auerroiſtarum. Latini non concedunt in eodem viuente plures animas tanquam formas ſubſtantiales diſtinctas, ſed ſolum in diuerſis viuentibus; in homine enim vnam tantum eſſe dicunt animæ ſubſtantiam tanquam vnam formam, rationalem vocatam; in quolibet bruto vnam tantum vocatam ſenſibilem; & in qualibet planta vnam vocatam vegetantem; F & has inter ſe eſſentialiter differre tanquam formas diuerſas: quum autem in eodem viuente vnam tantum eſſe animam ſecundum ſubſtantiam dicant, illam præditam eſſe aiunt omnibus facultatibus animarum ignobiliorum; vt in bruto non eſſe animam vegetantem; & ſentientem vt duas diſtinctas formas, ſed vnam tantummodo præditam omnib. facultatibus, & vegetantis animæ, & ſentientis, ſed à præſtantiore facultate appellari ſenſibi-

L. ru ni ny mi di

A sibilem: sic in homine vnam tantummodo esse animam rationalem, quæ prædita est tum propriis facultatibus, tum illis omnibus quæ attribuuntur & vegetanti, & sentienti animæ, sed à nobilioribus suis facultatibus vocatur rationalis, seu mens, seu intellectus; ita vt eadem anima humana per facultatem rationalem intelligat, & sapiat, per sensibilem sentiat, per vegetantem nutriat, & augeat, & generet aliud simile. Secundum hanc igitur opinionem omnes facultates animæ in homine insunt, & in eo vnum B & eandē animæ substantiam insequuntur; prout vero in diuersis specie viuētibus considerantur, à diuersis animarum substantiis emanant: facultas enim sensibilis, & facultas nutritiua in bruto pendent ab eadem anima bruti, quæ dicitur anima sensibilis; sed si ad differētia specie viuentia referatur eadem facultas, insequitur diuersas animas tanquam diuersas formas, vt facultas nutritiua in bruto insequitur animā bruti, quæ dicitur anima sensibilis, in planta vero C insequitur animam plantæ, quæ vocatur vegetans, & in homine animam humanam. quæ dicitur rationalis: ob id aliud esse dicunt animam sensibilem, aliud facultatem sensibilem, sic aliud animam nutritiuam, aliud facultatem nutritiuam; & sensibilem animam in solis brutis inesse, non in homine, esse tamen & in homine, & in brutis sensibilem facultatē; & nutritiuam animam in solis plantis inesse, non in animalibus, in omnibus tamen & plantis, & brutis ani- D malib. & homine inesse facultatem nutritiuam. Hæc dicentes illud meo quidē iudicio mirabile pronuntiare videntur, omnes facultates in eodem viuente insequi vnam tātum formam substantialem, singulam vero facultatem in diuersis viuentibus diuersas etiam formas insequi; proinde maius hac ratione esse discrimen vnius facultatis in pluribus viuentibus quam plurium facultatum in eodem. Hæc igitur Latinorum sententia est. Plures autem Auerroistæ putârunt E partem vegetantem, & sentientem, & intelligentem esse distinctas formas substantiales, etiam in eodem viuente, vt in homine; sic in bruto duas esse formas, sensibilem, & vegetantem; ita vt eadem sit anima sensibilis in homine, & in brutis, & eadem vegetans in plantis, in brutis, & in homine: secundum quam opinionem singula facultas animæ vnam & eandem animæ substantiam semper insequitur, nunquam plures, vt facultas nutritiua solam animam vegetan- F tem, siue in plantis, siue in brutis, siue in homine consideretur; adeo vt in quo viuente sint ipsæ partes animæ, in eodem sint etiam facultates illarum partium propriæ, proinde in quo est potentia nutritiua, in eodem sit anima nutritiua distincta ab aliis partibus animæ, si quæ in eodem insint; & in quo est facultas sensibilis, in eodem sit etiam anima sensibilis. De hac igitur controuersia nos secundum principia philosophiæ Arist. disputaturi, & quæ eius sententia fuerit inuestigaturi, vtriusque opinionis argumenta seorsum referemus, deinde quid putemus sensisse Aristotelem, exponemus.

[marg.: ...oi- ...n]

Argumenta pro opinione Latinorum. Cap. VI.

Latini, quum ad probandum non posse in eadem materia plures simul formas substantiales inesse, pluribus argumentis vti soleant, & horum aliqua iam in libro, quem de communi rerum generatione conscripsimus, considerauimus; nunc ea tantum, quæ peculiariter ad animam & eius partes attinentia adducunt, in medium afferemus. Primum sic argumentantur: frustra fit per plura, quod æque absolui potest per pauciora, at in bruto vna anima sensibilis sufficit ad omnes edendas operationes animæ vegetantis, ergo frustra in bruto ponitur anima vegetans distincta à sensibili: idem dicendum est in homine de parte vegetante, & de parte sensibili, quæ ponantur distinctæ à rationali, frustra enim ponuntur, si vna rationalis sufficit ad earum omnium operationes edendas. Secundo si in bruto essent duæ illæ distinctæ formæ, vegetans, & sensibilis, & in homine tres, vegetans, sensibilis, & rationalis, duobus interitibus obnoxium esset brutum, & homo tribus; diuersæ namq; formæ distinctis interitibus destruuntur, siquidem vnus substantialis interitus vnius tantum substantialis formæ destructione terminatur; prius igitur interiret in bruto anima sensibilis, deinde vegetans; sic in homine prius oporteret animam rationalem separari, deinde sensibilem, ac tandem vegetantem: ter igitur homo moreretur, & brutum bis, hoc tamen nemo afferet. Tertio si esset in homine anima vegetans re distincta à sensibili, & hæc re distincta à rationali, homo esset planta, & esset animal brutum; quoniam anima vegetans, vt ab aliis distincta, plantam constituit, & anima sensibilis, vt ab aliis distincta, constituit brutum. Quarto aliqui ita argumentantur: si anima vegetans esset in homine distincta ab aliis partibus animæ, non esset nisi communis, & eadem, quæ in plantis est; ergo operationes quoque essent communes; qualis enim est forma, tales sunt operationes: consequens tamen falsum est, quia non idem est nutritionis modus, quo alitur homo, & quo planta; sed modus nutritionis hominis est hominis proprius, & nutritio plantæ est propria plantæ; igitur etiam principium nutritionis humanæ est aliquid proprium hominis, proinde est anima rationalis, non alia communior; quare anima rationalis habet altricem facultatem, & alias omnes. Vtuntur etiam maxime auctoritate Aristotelis in cōtextu 31. libri secundi de Anima, vbi dicit vegetatiuum contineri in sensitiuo, vt triangulum in quadrangulo; at quadrangulum non habet actu trian-

[marg.: 1. argum. Latinorum. — 2. argum — 3. argum. — 4. argument. — 5. argum.]

triangulum, ita vt sint duæ distinctæ figuræ, sed vna tantum est figura actu, quæ dicitur quadrangulum, & cõtinet triangulum virtute, non actu; sic igitur non est vegetatiuum actu in sensitiuo, esset autem actu, si esset forma distincta, sed solum potestate, & virtute, quia sensitiuum habet vim vegetatiuam, & aptum est omnibus vegetantis animæ muneribus fungi. His argumentis, & aliis, quæ missa facio, nituntur ostendere, non posse in eodem animato esse plures animas tanquam distinctas formas, sed vnam tantum fungentem muneribus aliarum.

Argumenta pro opinione Auerroistarum. Cap. VIII.

In lib. de cõmuni rer. genera. cap. 2. Contraria vero Auerroistarum opinio, quam ego Aristotel. fuisse arbitror, illis argumentis maxime comprobatur, quibus alias ostendimus animam, & formam mistionis in eodem viuente esse duas re distinctas formas: quum enim in illis res ita manifesta sit, vt eam negare vanum esse videatur, inde colligimus nihil esse absurdi, si plures quoque in eodem simul existere formas asseramus; nam si rationi & rerum naturæ non repugnat duas esse re distinctas formas substantiales in eadem materia, certe neque tres, neq; decem, neque centum simul esse repugnabit: sed multis causa erroris fuit similitudo partium animæ inter se, quæ multo maior est, quam formæ mistionis, & animæ; harum enim tanta est dissimilitudo, vt negari non posse videatur eas esse duas distinctas formas, sicut eo in loco demonstrauimus: sed animarum inter se maior est similitudo, vt in earum communi definitione manifestum est: omnis enim anima est actus corporis naturalis heterogenei, & variis instrumentis præditi: idcirco multi, quum animæ & formæ mistionis distinctionem confessi sint, eam tamen in partibus animæ negauerunt. *1. argum* Sed his aliquam poterat fidem facere de distinctione animarũ inter se illa continua, quam in nobis experimur, pugna sensus cum ratione, quod enim sensus appetit, ab eo ratio frequenter abhortet; & quod ratio vult, id persæpe sensus fugit vt molestũ, ita vt eadem res molesta sensui, & iucunda rationi sit, vel sensui iucunda, & molesta rationi: alia igitur est animæ substãtia, qua sentimus, & alia, qua intelligimus, & volumus: hoc argumento vtitur Galenus in libr. 5. de Hippocratis & Platonis decretis, ad probandum diuersas esse animæ partes, rationalem & concupiscibilem, & irascibilem; & integrum ex Platone sumit in lib. 4. de Republ. putatque esse efficacissimũ. *Responsio aliorum.* Si quis autem dicat hoc indicare solum facultatum discrimen, nõ animarum, propterea quod hæ inuicem pugnantes facultates eandem animam insequuntur: *Confutatio respõsionis.* hoc certe absurdissimum est, quia non possunt ab eadem animæ substantia prodire duæ contrariæ, & inter se pugnantes facultates, quarum vna alteri resistere, & ei impedimento esse & præualere contendat: neq; est quod aliquis nobis obiiciat facultatem motricem, quæ est apta mouere ad contraria loca, quia hæc est quidem facultas libera, at dum ad hunc locum mouet, non mouet ad contrarium; sed sensus & ratio simul eodem tempore mouent ad contraria, & pugnant inuicem tanquam duæ distinctæ facultates; quare non recta est comparatio: nam facultas motrix vna tantum est, quæ contraria respicit sine aliqua pugna cum seipsa; at appetitus sensibilis, & voluntas sunt duæ distinctæ facultates, vt ipsimet aduersarii concedunt, eæq; inter se pugnantes; quare non possunt ab vna & eadem animæ substantia deriuari, sed necessario à pluribus, ac diuersis animæ partibus prodeunt: quod ne aduersariis absurdum, ac rationi repugnans videretur, satis illis erat considerare discrimen manifestissimum formæ mistionis & animæ in eodem viuente; quia, vt modo dicebamus, si duas distinctas formas tolerat natura simul in eadem materia, potest eadem ratione & tres, & quatuor, & plures tolerare. Sed ad maiorem huius *2. a.* sententiæ cõprobationem libet nunc alia quædam argumenta ad animam attinentia considerare præter illa, quæ aliâs ad probandam formæ mistionis, & animæ distinctionẽ adduximus: qui autem plura videre cupit, is legat quæstionem Ioannis Gandauensis 8. lib. 7. Physic. vbi fusissima disputatione hanc sententiam tuetur. Primum quidem ad hanc sententiam sequendam illud me max me mouit, quod forma simplex est essentia, & dát vnum tantum esse, non plura, quæ igitur dat esse hominẽ, eadem non potest dare esse animal; igitur si homo per animam rationalem est homo, non potest per eandem esse animal, & esse viuens, sed per rationalem est homo, per sensibilem est animal, & per vegetantem est viuens: hoc significauit Aristoteles, dum frequenter formam appellauit essentiam, & τὸ τί ἐστιν, id quod nostri quod quid est, seu quidditatem vocare consueuerun; aliud namque est quid est animal, aliud est quid est homo: absurda igitur est aduersariorum sentẽtia, qui dicunt, eandem formam esse simul in eodẽ has omnes quidditates, & tribuere simul plura esse, & eandem rem simul in specie, & in genere collocare. *3. arg* Incidunt autem in aliud quoq; absurdum non minus graue: sicut enim dicunt, plura esse ab vna & eadem forma tribui, ita etiam dicunt vnum & idem esse tribui simul à pluribus diuersis formis; nam secundum eos tam forma propria hominis, quam forma propria equi, & forma propria leonis dat esse animal: hoc autem tum ipsum per se cuilibet cõsideranti absurdũ est manifestum, tum etiam hoc argumento reprobari potest: quia si vnum, & idem esse prouenit simul à pluribus formis, ergo à singulis prouenit

uenit per accidens, vt animalitas per accidens à forma hominis, per accidens à forma equi, & à qualibet alia: illa enim est alicuius causa per accidens, sine qua illud esse potest; atqui animalitas existere potest, & existit actu sine forma humana; ergo ab ea prouenit per accidens, & eadem ratione à qualibet alia per accidens, idque à nullo rite philosophante negari potest. Ex hoc autem possumus tale argumentum colligere: omne quod est per accidens, est reducendum ad aliquod per se, vt ait Arist. in 2. Physic. context. 66.67. ergo necesse est aliam esse formam ab omnibus specierum formis distinctam, quæ per se tribuat esse animal, eamq; vnam & eandem esse in omnibus animalibus, proinde communem formam generis distinctam esse à formis specierum: quod eo quoque argumento confirmatur, quod sic seruatur vniuocatio generis, quæ secundum illorum sententiam seruari non potest; illa enim vere conueniunt in vniuoco, quibus vna aliqua natura communis, qua participent, respondet, atqui secundum eos homo, & bruta non participant aliqua eadem communi natura, qua sint animalia, siquidem homo est animal per animam rationalem, equus vero est animal per propriam equi formam, ergo animal non est eis genus vniuocum: at si in omnibus animalibus vnam & eandem inesse animæ sensibilis naturam fateamur, animalis vniuocationem optime seruamus: sic etiam per vegetantis animæ participationem dicimus in viuente tanquam communi genere conuenire animalia omnia, & stirpes, ideoque viuens esse illis omnibus genus vniuocum. Ad hæc omnia solent aduersarij respondere, confugiendo ad diuersos eiusdem animæ gradus, ideo hos diligenter considerare oportet; ego enim, vt libere dicam, quum ex eorum scriptis nunquam potuerim intelligere quid sint isti gradus, non potui non suspicari eos quoque, licet ad hos gradus confugiant, id tamen, quod dicunt, non satis intelligere. Vt igitur hac in re veritatem cognoscamus, sumamus exempli gratia animam humanam: hanc illi dicunt vnam tantum esse & vocari rationalem, & dare homini tum esse hominem, tum esse animal, tum esse viuens, non tamen per eundem gradum, sed per gradum vegetabilem dare esse viuens, per gradum sensibilem dare esse animal, & per gradum rationalem dare esse hominem; & quamuis ea sit forma vna, & diuersa à forma equi, eam tamen in eo cum illa conuenire inquiunt, quod continet gradum sensibilem, sicut illa; licet igitur in nulla vna communi forma conueniant homo, & equus, conueniunt tamen in eiusdem gradus sensibilis participatione: sic animalia, & plantæ nullam habent communem animam, conueniunt tamen in participatione eiusdem gradus vegetabilis, quem continent omnes tum animalium, tum stirpium formæ, & hac ratione seruatur horum generum vniuoca-

A tio. Ego vero ex iis intelligere cuperem, quidnã sint isti gradus; quatenus enim distincti sunt, necesse est vt vel substantiæ sint, vel accidentia: nam si dicerent neutrum horum esse, dicerent esse nihil, proinde & id, quod de his gradibus dicunt, nihil esset, nulla enim ab iis distinctio, nulla vniuocatio prouenire posset: accidentia autem dici non possunt, quia id, quod substantiam constituit, non potest esse accidens: restat igitur vt sint substantiæ, & vt sint plures distinctæ for- B mæ, non possunt enim esse aliæ substãtiæ, quam formæ, si autem sunt formæ; iam illi incidunt in sententiam nostram, vt cuilibet eam consideranti manifestum est; ideo mirum profecto est, quomodo aduersarij multas simul in eadem materia formas concedere vereantur, nec tamen vereãtur dicere formam distinctam in varios substantiales gradus, quod quidem vel absurdum est, vel est idem à quo ipsimet abhorrent: cur autem abhorreant non video: etenim si formæ es- C sent corpora, vtique vereri deberemus ne plures simul in eodem existere ponentes diceremus corpus à corpore penetrari; sed quum secundum se incorporeæ, ac simplices sint, neque aliud sit apud Aristotelem forma, quam essentia, & quidditas rei, non video quid absurdi dicamus, dum ponimus plures subordinatas quidditates in eadem re, quum pateat eundem hominem esse & animal, & viuens, & hominem, quæ plures essentiæ colligatæ sunt ea ratione, quatenus vna D ad aliam refertur vt potestas ad actum, nam ex potestate & actu vnum fit: dum igitur naturam, & conditionem formæ diligenter cõsideramus, cognoscimus nil aliud esse illos ab his positos gradus, quam formas; idque Thomas veritate coactus aliquando confessus est, vt postea ostendemus. Præterea aliud absurdum eorum opinionem consequitur: dicunt enim rationalem, & sensibilem, & vegetabilem in homine non tres formas esse, sed tres facultates vnius & eiusdem E formæ, attamen harum singula apud Arist. plures habet facultates: vegetantis enim facultates sunt nutritiua, accretiua, & generatiua; & sentiẽtis visiua, auditiua, & aliæ plures; sic rationalis facultates sunt intellectus, & voluntas; igitur facultas habet aliam facultatem, & facultatem facultates insequuntur; hoc autem dicere vanum est: soli namq; substantiæ animæ attribuendum est vt habeat varias operandi facultates, quum nil aliud sit facultas, quam potentia, seu aptitu- F do animæ ad operandum: dicendum igitur est vegetantem, sensibilem, & rationalẽ in homine tres partes animæ esse, & tres formas, & earum singulam variis præditam esse facultatibus: & hanc sententiam significauit Arist. in 1. c. libri de Vita & morte, quando dixit [*necesse est vnam & eandem esse animæ particulam in animali, qua & animal est, & viuit, ipsi autem esse plures ac diuersas*] nam esse ibi non potest significare, nisi essentiam, quare putauit eas essentialiter esse distin-

5. argum.

Autoritates Arist. in lib. de Vita & morte.

distinctas, licet ex connexu potestatis, & actus vna ex eis anima fiat; nam statim rationem subiungens inquit [*quia non idem est esse animal, & esse viuens*] significat ergo distinctas essentias, quæ distinctas formas denotant: in 2. etiam cap. eiusdem libri ait [*necesse est in corde esse principium & sensitiuæ, & nutritiuæ animæ*] vtramq; enim vocat animam in animali, quare vult duas esse animas, non vnam, quæ & nutritiua, & sensitiua dicatur. Sed clarissime significauit hanc sententiam Aristotel. in 2. libr. de Ortu animal. cap. 3. quando dixit, conceptum in vtero prius habere animam vegetantem, postea recipere sensibilem, qua est animal, ac demum rationalem, qua est homo; sic enim asseruit has esse diuersas animæ partes; neque ad id confugere aliquis potest, vt dicat Aristotelem ibi ordinem naturæ considerare, non ordinem temporis, nam Aristoteles manifestissime de tempore loquitur, & inquit, non simul fieri animal, & hominem, nec simul animal, & equum: ideo plures ex aduersariis hoc videntes, & negare non audentes, dixerunt Aristotelem ibi non de ipsa animæ substantia loqui, sed de operationibus, & harum tantummodo ordinem significare: anima namque humana momento temporis aduenit, non tamen simul est apta edere omnes operationes, sed prius edit illas, quæ ad partem vegetantem pertinent, deinde illas, quæ ad sensibilem, tandem illas, quæ ad rationalem.

In 2. de Generat. animal.

Interpretatio aduersariorum.

Confutatio.

Sed hæc interpretatio à verbis Aristotel. alienissima est; ibi namque non de operationibus, sed de ipsa substantia animæ loquitur: & adeo manifestum est quæstiones ibi ab Aristotele proponi de substantia animæ, non de operationibus, vt id negare pertinacis admodum hominis esse videatur: clara etiam sunt verba illa [*non simul animal fit, & homo, nec simul animal & equus*] forma enim est, quæ dat esse, & rem constituit, nec fit homo, vel animal ab operatione sed à forma.

Dubium.

De hoc igitur non est vllo pacto dubitandum, sed alia potius difficultas ex ea Aristotelis sententia oriri videtur: quia si prius aduenit anima vegetans, deinde anima sensibilis, ac tandem rationalis; forma igitur generis existit sine vlla forma specifica, & datur genus extra omnes species suas; siquidem erit ibi viuens, quod nec est planta, nec animal; deinde erit ibi animal, quod non est aliqua species animalis; hoc tamen falsum videtur, & communi omnium opinioni, & rationi repugnantissimum. Sed quisquis rem ipsam, & ibi verba Aristotelis bene consideret, facile hoc dubium soluet.

Solutio prior.

Videtur dici posse conceptum prius viuere anima matris, quam propriam recipiat animam, proinde viuere tanquam membrum quoddam illius fœminæ, non tanquam aliud indiuiduum illius speciei, omnes igitur partes animæ habet vt sibi communicatas à fœmina vtero gerente; ideoque conceptus humanus semper est homo, prius quidem est homo vt hominis pars, deinde vero vt homo integer: sed hæc tamen solutio non habet locum in illis animalibus, quæ pariunt ouum; animal enim quod ex ouo generatur, si prius animam vegetantem recipiat, vt Aristoteles omnino necessarium esse dicit, non potest esse animal per animam animalis incubantis, quum sit separatum:

Al. solu.

ideo secundo dicere possumus, conceptum in vtero esse speciem specialissimam, non quidem perfectam, sed imperfectam, & (vt aiunt) in fieri, non in in facto esse, conceptus enim humanus, quando accepit animam vegetantem, vel sentientem: est homo in fieri, & in via; & ita negandum est consequens, non enim sequitur dari animal, quod non sit aliqua species animalis; forma autem generis ibi existens absque forma speciei restringitur saltem ab accidentibus, & à dispositionibus conferentibus ad formam speciei, ab his enim fit illa species potestate proxima, quum ex eo conceptu non possit aliud animal fieri, quam homo: illud igitur, quod dici solet, formam generis non posse existere sine forma speciei, intelligendum est de re perfecta, & quæ iam sit in facto esse, non de re imperfecta, quæ adhuc sit in fieri, & in via, licet tunc quoque dicatur modo aliquo restricta ad aliquam speciem, nempe ab accidentibus & dispositionibus, vt dictum est.

For gen quæ exi sine ma, es.

Sed aduersus ea, quæ de illis gradibus diximus, fortasse obiicere nobis quispiam posset illud, quod nos alias de formis elementorum tutati sumus, eas habere varios gradus, ratione quorum intendi ac remitti possunt: si enim forma elementi, quæ simplex est, plures habet distinctos gradus, cur anima, quæ non ita est simplex, plures habere gradus non potest?

Solu

nos autem ad hoc dicimus, non eandem esse rationem: nam forma elementi simplex est, neque habet actu plures gradus, quibus plura simul constituat, & det plura esse; dum enim constituit aquam, nullam aliam rem constituit; remitti tamen potest, & ita remissa constituit vnum aliquod mistum tantummodo, vt aurum, & desinit aquam constituere: at secundum illos anima hominis habet simul actu plures distinctos gradus, quibus simul diuersa constituit, quum simul det esse viuẽs, & esse animal, & esse hominem; quo fit, vt per eandem formam & differat homo à brutis, & conueniat cum eis: nam ratione gradus rationalis est differentia, qua distinguitur homo à brutis, ratione autem gradus sensibilis eadem est natura communis, in qua conueniunt homo & bruta; quæ est manifesta repugnantia in natura, imo de forma, quæ apud Aristotel. simplex essentia est, id ne imaginabile quidem esse videtur: nos igitur non talem elementi formam esse statuimus; formam enim aquæ non dicimus & aquam, & aurum eodem tempore constituere, & simul aquam ab aliis corporibus distinguere, & esse rationem conuenientiæ inter illa eandem. Adde

quod

quod formæ elementorum remittūtur per gradus, non quatenus sunt formæ constitutrices, sed quatenus sunt materia, id est, quatenus sunt conditiones materiæ mistorum, quod significauit Aristotel. in context.10. 8. Metaphysic. alias à nobis declarato; aduersarii autem tribuunt animæ gradus vt fungenti officio formæ, & vt rem in specie constituenti: quod Aristotel. aduersatur, qui in prædicto loco inquit formam, quatenus est forma, esse indiuisibilem: patet igitur longe diuersam esse graduum rationem in anima, & in forma elementi: quod si ita attribuant animæ gradus, vt nos formis elementorum, dicunt animam intendi, ac remitti posse, ita vt anima rationalis per remissionem fiat anima sensibilis, & hæc per intensionem, & additionem gradus fiat rationalis, quod quidem ridiculum est. Hanc, quam hactenus demonstrauimus, fuisse Auerrois sententiam non est dubitandum: nam sæpe Auerroes dicit omnes partes definitionis esse formas, & genus esse formam vniuersalem, differentiam vero esse formam particularem: dicit etiam genus esse compositum, & ex materia & forma constare: quare putauit aliam esse formam, qua constituitur genus, & aliam esse, qua constituitur species: legere autē de hoc Auerroem possumus in comment.28. lib.2. physic. & in 17. primi Metaphys. & in 11. tertii, & in 43. septimi, & in 6. & vltimo octaui, & in Epitome Metaphysica, tract.2. cap. 13. nobis enim in præsentia in considerandis omnibus Auerrois verbis non est immorandum. Id solum Apud Auerroem est notandum, in comment.42. libr. 7. Metaphysic. Auerroem dicere genus non esse actu in specie, sed potestate, sic etiam differentias remotiores potestate esse in specie, non actu; suam autem vltimam esse actu: hoc enim Auerrois dictum si crassa Minerua intelligamus, in errorem labi possumus: quia si in homine non esset actu natura animalis, homo non esset actu animal: quum igitur homo sit actu animal, inest actu natura generis in specie; proinde dictum Auerrois est sano modo intelligendum: quoniam enim sola vltima differentia tenet locum actus, ceteræ vero communiores, quæ constituunt superiora genera, locum habent potestatis quatenus restringuntur, ac determinantur ab ultima, eatenus dicuntur inesse potestate; sic enim etiam materia in composito inest potestate, quia est sub forma, & ab ea perficitur, & ad determinatam naturam contrahitur; vltima vero differentia nō amplius ab alio perficitur, sed perficit alia, ideo absolute fungitur officio actus absque potestate, præterquam respectu operationis; sed nos de primo tantum actu, non de secundo in præsentia loquimur: per hoc tamen non stat, quin materia in composito insit actu, & differētiæ ac formæ communiores insint actu in specie; proinde & natura generis, quæ à propria eius forma constituitur. Hanc igitur fuisse Auerrois sententiam non est dubitandum: sed Auerrois verba, quæ in pluribus locis leguntur, diligentissime perpenduntur à Ioa. Gandauense in prædicta sua quæstione, quæ omnia apud eum legenda, & consideranda relinquo. Galenus quoque huius sententiæ fuit, in 5. enim & in 6. lib. de Hippoc. & Plat. decretis, licet attribuat Arist. vt dixerit esse facultates tantum eiusdem animæ, ipse tamen asserit esse partes animæ specie distinctas, non tantum facultates, idque proponit probandum in sequentibus libris, vt apud eum videre est: quod autem in iudicanda Aristotelis sententia deceptus sit Galenus, ex eo patet, quod Aristoteles in eo tantum Platonem carpit, quod eas loco separauerit, non in eo quod specie distinctas esse asseruerit.

Galenus.

Veræ sententiæ conclusio, & contrariorum argumentorum solutio. Cap. IX.

HÆc igitur omnia considerans probabiliorem semper existimaui plurium Auerroistarum sententiam, ad quam tuendam sunt nobis illa eadem fundamenta statuenda, quæ alias in libro de Communi rerum generatione iecimus, ac declarauimus: proinde hic repetenda non sunt: id solum notare volo, Aristotelem in libris de Anima solitum esse totam animarum collectionem in eodem viuente appellare animam totam, illarum autem singulam appellare partem animæ: quum enim ex potestate & actu vnum fiat, ex materia & forma fit vnum, & ex materia & pluribus formis fit vnum; & plures quoque formæ ita subordinatæ, & inter se colligatæ eo nexu actus & potestatis dicuntur esse quodāmodo forma vna, quæ plures habet substantiales partes, quas illi gradus vocabant, dum formas appellare verebantur: huic igitur toti animæ omnes operationes attribuuntur ratione diuersarum partium: ideo Arist. in primis verbis 3. libr. de Anima hoc respiciens dixit [*de parte autem animæ, qua & cognoscit anima, & sapit*] totam enim animam vocat omniū animæ partium collectionem in homine, quæ per partem vegetantem dicitur nutrire, & augere & generare sibi simile, per sensibilem vero sentire, & per rationalem contemplari, & sapere: in aliis quoque locis hunc eundem loquendi modum annotare possemus, sed eum vnum tetigisse satis sit, quia per illum alii omnes facile animaduerti atque intelligi poterunt. Alia quoque hac in re sunt animaduersione digna, quæ mox in soluendis contrariis argumentis considerabuntur. Ad horum igitur solutionem venientes ad primum

Quid sit anima tota, quid pars animæ.

Ad primum.

mum negamus minorem, qua dicebatur, in bruto animam sensibilem absque vegetante sufficere ad edendas omnes operationes animæ vegetantis: dicimus enim nullam formam posse operationes edere ad aliam formam pertinentes, proinde necessariam esse in bruto animam vegetantam à sensibili distinctam, sic in homine vegetantem, & sensibilem distinctas à rationali. Ad secundum negamus consequentam: ratio autem negationis est, quoniam, vt ex Arist. colligimus in libro de Vita & morte, cuiuslibet viuentis mors est præcipuè, & immediatè destructio animæ vegetantis, absque hac autem animæ parte non possunt reliquæ partes, sensibilis, & rationalis, in corpore remanere; ideò ex illius interitu aliæ quoque per necessariam consequutionem simul intereunt, vel à corpore separantur; vnus igitur est viuentis interitus, & vna mors, non plures: neque ob id fit, vt vna & eadem sit anima, qua est homo, & animal, & viuens: quod enim non sit vna, sumitur argumentum à generatione, quum non simul omnes adueniant, sed prius anima vegetans, deinde sensibilis, postmodum vero rationalis, quæ fuit Arist. sententia in 2. lib. de Ortu animal. cap. 3. à nobis antea declarata: itaque à generatione viuentis sumitur pro nobis argumentum validissimum, ab interitu autem nullum; neq; enim pro nobis, neque pro aduersariis, quum viuens omnibus simul animæ partibus eodem momento destituatur. Tertium vero argumentum, vt libere dicam, est puerile, & philosophis indignum: quia si anima vegetans cõstitueret plantam & sensibilis brutum, vtique si homo has vt distinctas formas haberet, esset planta, & esset brutum; sed anima vegetans reuera non plantam constituit, sed viuens, quod est commune genus animalis, & plantæ; & anima sensibilis non brutum constituit, sed animal genus commune bruti, & hominis; nil ergo aliud eo argumento ostenditur, nisi quod si in homine sint hæc tres distinctæ formæ, homo est simul viuens, & animal & homo, hoc autem quis negare potest? ex his colligo necessarium esse, vt quod sunt formæ in homine, tot sint etiam in quolibet bruto: sicut enim in homine est anima vegetans, qua est viuens, & anima sensibilis, qua est animal, & rationalis, qua est homo; ita in equo necesse est præter vegetantem, qua est viuens, & sensibilem, qua est animal, esse etiam propriam formam; si enim solam sensibilem haberet, non differret specie equus à formica, sed solis accidentibus: hoc significauit Aristoteles in 2. libro de Ortu animalium, capite 3. quando dixit, non simul fieri animal, & equum; sic enim asseruit per aliam formam esse animal, & per aliam esse equum: sic in qualibet planta necesse est præter animam vegetalem, in cuius

Ad secundum.

Quot sũt formæ in homine, tot etiã in bruto sunt.

Qualibet planta duas animas habet.

participatione omnes plantæ, & omnia animalia conueniunt, esse etiam propriam formam, qua distinguitur specie ab aliis plantis; nam si per solam animam vegetantem omnes plantæ constituerentur, non differrent specie lactuca, & quercus; sed hæ vltimæ differentiæ sunt nobis incognitæ, eas tamen dari fatendum est, easque esse vocandas animas: omnem enim formam nobiliorem anima animam esse necessarium est; nobilior autem est forma speciei, quam forma generis; ergo si anima sensibilis, quæ est forma generis, est anima; propria quoque equi forma, quæ est nobis incognita, est anima: neq; absurdum est plurimas animarum species constituere, siquidem aduersarii quoq; id fateri coguntur; quum enim dicant, aliam esse equi animam, aliam asini, & aliam cuiusq; speciei animalis, tot animas ponunt, secundum essentiam distinctas, quot animalium, ac stirpium species sunt: nisi dicant eiusdem esse speciei carnem & equum, & omnia bruta; quod si dicant, eum iis disputandum nõ est. Sunt autem hac in re consideratione digna verba Thomæ in prima parte Summæ, quæst. 50. artic. 4. ad primum, vbi inquit animalia bruta differre specie per diuersos gradus animæ sensitiuæ: deinde paulo post ad secundum inquit, magis & minus, prout ex eiusdem formæ intensione, ac remissione proueniunt, nõ variant speciem; sed quatenus proueniũt à formis diuersorum graduum, sic variant speciem: fatetur igitur id, quod nos antea ex eius opinione colligebamus, has gradus animæ sensibilis esse diuersas formas, & vnã esse alia perfectiorem, cuiusmodi esse etiam numeros alias cum Aristotele diximus: quare necesse est vt dicat animam sensibilem esse naturam communem & generalem; varios autem eius gradus esse diuersas formas specificas, à quibus coarctatur, quæ est nostra sententia. Illud tamen est animaduertendum, duplices esse operationes formæ specificæ: etenim tum proprias ipsa edit operationes, quas non edit forma generalis, vt propria hominis forma habet proprias operationes, contemplari, & sapere, distinctas penitus ab operationibus animæ sensibilis; tum etiam coarctat, & restringit operationes formæ generalis, & illius speciei proprias reddit: anima enim rationalis in homine vt vegetantem, & sensibilem coarctat, & eas reddit humanas; ita & eius operationes restringit, & facit hominem modo humano sentire, & modo humano moueri, & modo humano nutriri, & augeri, & generare hominem, non equum, neque animal commune, neque viuens commune; ita vt nutritio in homine tum à parte vegetante, tum à rationali prouenire dicatur; nam ipsa per se nutritio à vegetante prouenit, modus autem, & coarctatio, qua fit nutritio

No[...] fess[...] Th[...]

For[...] spec[...] dup[...] oper[...]

Nutri[...] in h[...] ne t[...] anim[...] veget[...] te fit, à rati[...] nali.

nutritio humana, adiicitur à rationali; quod si per rationalem animam intelligamus humanam animam totam ita appellatam à parte nobiliore, illi attribuuntur omnes operationes ratione diuersarum partium, vt nutitio ratione partis vegetantis. In illis igitur, quas ignoramus, vltimis formis brutorum, & stirpium, hoc secundum munus inspicimus; nempe coarctationem operationum formarum generalium, sed proprias earum operationes distinctas ab operationibus formæ generis non cognoscimus, has enim si notas haberemus, ex iis in formarum notitiam duci possemus: vel dicendum est, nullam esse earum propriam operationem, nisi coarctationem operationum formæ generalis, hoc enim fortasse sufficit, ne illæ nobis incognitæ formæ dici possint otiosæ, & operationibus carentes; siquidem omnes operationes tribuuntur formæ specificæ, quæ alias omnes complectitur atque restringit. Ex his sumitur etiam quarti argumenti solutio: quemadmodum non datur viuens, quod neque sit planta, neque animal, ita neque nutritio communis datur, sed omnis nutritio vel est humana, vel equina, vel huius plantæ propria, vel illius: dicimus igitur; neque animam vegetantem, quæ in homine est, neque eius operationem esse communem; quoniam anima humana tum generales formas coarctat, tum earum operationes, facitque omnes esse humanas: quod autem anima vegetans, vel anima sensibilis dicatur communis, id fit per mentalem abstractionem; nam si eam mente concipiamus abiunctam ab omnibus conditionibus restringentibus, est communis & est illa eadem natura, quæ in aliis viuentibus inest; etenim non est in rebus vniuersale, nisi per mentalem abstractionem, quod significauit Auerroes in commentario octauo 1. libri de Anima, quando dixit, intellectum esse qui facit vniuersitatem in rebus. Postremo loco adduxêre aduersarii verba illa Aristotelis in contextu 31. secundi libri de Anima; vegetatiuum inest in sensitiuo potestate, sicut triangulum in quadrangulo: sed si hæc bene perpendamus, cognoscemus ea refragari potius illorum sententiæ quam suffragari; considerandum enim est quid ibi significent ea nomina, vegetatiuum, & sensitiuum, an animas, & formas substantiales, an facultates animæ, ostendo enim neutrum sensum iis verbis accommodari iuxta eorum opinionem: formas quidem significare non possunt, quia secundum eos anima sensibilis est vna simplex forma, in qua nullo modo inest ipsa substantia animæ vegetantis: sed neque facultates, quoniam secundum eos anima sensibilis habet actu omnes facultates, quas habet; vt enim habet actu facultatem sensibilem, ita & nutritiuam & generatiuam habet actu; attamen Aristoteles denotat esse actu sensitiuum, in quo sit potestate vegetatiuum; reliquum est, vt dicant nomen potestatis ibi non respicere actum primum, nempe vel formam, vel facultatem, sed operationem, & actum secundum, ita vt nil aliud significet, quam vim, & potestatem edendi operationes attinentes ad vegetantem, & verborum sensus sit hic, in sensitiuo inest potestate vegetatiuum, id est anima sensitiua habet potestatem edendi omnes operationes animæ vegetantis. Sed hoc quoque ab Aristotele alienum est, quia comparatio cum figuris conueniens non esset, oporteret enim ita competere quadrangulo proprietates trianguli, vt animæ sensibili inest vis edendi operationes animæ vegetantis, id tamen dicere non possumus, quia quadrangulo non competunt proprietates trianguli. Itaque secundum illorum opinionem manifestum est, nullum esse eorum verborum conuenientem sensum, si illa bene perpendamus, nec sola eorum superficie velimus esse contenti. At iuxta sententiam nostram facilis est illorum verborum interpretatio: nam Aristoteles ibi non de facultatibus loquitur, sed de ipsa substantia illarũ partium animæ, quum eas in contextu præcedente vocasset animas, & dixisset non conuenire in aliqua vna communi natura vniuoca: idcirco recta est earum comparatio cum figuris, hæ namque distinctæ sunt specie, sed ordinem habent inter se, & præcedens continetur potestate in sequente, vt triangulum in quadrangulo; quomodo autem contineatur potestate, possumus in numeris considerare, in quibus id manifestius est; nam ternarius est pars quaternarii, & in illo inest, vt patet: neque per id stat, quin quaternarius sit vnus numerus, vtendum enim est illa distinctione vulgata, materialiter, & formaliter; ternarius enim in quaternario inest materialiter solum, at non formaliter, siquidem est pars quaternarii, pars autem est materia; formaliter vero non est ibi ternarius, quoniam vna tantum est ibi formalitas, qua vnus numerus fit, qui dicitur quaternarius; quoniam igitur res à forma constituitur, & vna tantum ibi est formalitas, vna etiam est species numeri, non plures, nec ibi est ternarius vt species numeri, sed solum vt pars quaternarii: sic de figuris dicendum est: quadrangulum est vna figura, non plures, quia licet insit in eo triangulum, inest tamen solum vt pars, & materialiter, sed non formaliter, & vt alia species figuræ; ducto .n. diametro, diuiditur quadrangulum in duo triangula, quæ illius partes sunt: non igitur proprietates trianguli in quadrangulo insunt, sed ipsamet (vt ita dicam) eius substantia in quadrangulo est, quoniam area trianguli est pars totius areæ qua-

dranguli: ratio igitur clara est cur dicatur triangulum in quadrangulo esse potestate, inest enim vt pars, & vt materia; materia autem in composito inest potestate, quia substat formæ tanquam potestas actui, à quo perficitur, ac determinatur; quare inest quidem triangulum in quadrangulo, sed determinatur à formalitate quadranguli, tanquam materia à forma: hac ratione antea dicebamus, genus & differentias remotiores in specie inesse potestate, quatenus tenent locum materiæ, sola vero vltima differentia dicitur actu inesse, quia fungitur officio actus, & formæ, & perficit, & contrahit cætera omnia ad determinatam naturam, sicut optime declarat Auerroes in comment. 23. lib. 7. Metaphysic. & in Epitome Metaphysica, tracta. 1. in cap. de Potentia & actu. Quoniam igitur Aristoteles animam totam solet nominare ab vltima parte, quæ continet alias tanquam forma materiam, & actus potestatem, ideo vbi duæ partes animæ inesse considerantur, vegetans, & sensibilis, totam vocat sensibilem, à qua dicit vegetantem contineri potestate; vbi vero & hæ, & rationalis, totam vocat rationalem, & hanc dicit continere alias potestate: quamuis enim sint plures substantiales formæ, tamen sola vltima dat nomen toti animæ; & dicitur alias continere potestate, quia illæ respectu eius funguntur officio materiæ, ipsa vero formæ. In prædicto igitur loco sumit Aristoteles sensitiuum eo modo, quo reuera existit, non existit autem sine anima vegetante, ideo sumit tanquam animam totam, quæ vocetur sensitiua, sed contineat etiam vegetantem potestate, id est, tanquam determinatam ab ipsa, & habente locum partis & materiæ: ea igitur ratione anima vegetans inest potestate in anima sensibili, qua secundum Auerroem antea declarauimus solam vltimam differentiam esse actu in composito, & omnia continere, & esse totum, reliqua vero omnia esse potestate, & esse partes: hæc est illius loci vera intelligentia, neque alium sensum illa verba recipiunt; sic autem intellecta fauent nostræ opinioni, vt considerantibus manifestum est.

De facultatibus Animæ vegetantis.
Cap. X.

SAtis demonstratum est (vt arbitror) tres esse distinctas animæ partes, etiam in eodem viuente, vegetantem, sensibilem, & rationalem; idq; rationi omnino consentaneum est, vt quod est earum discrimen secundum proprias naturas, id perpetuum, ac semper idem sit, siue illæ in diuersis viuentibus, siue in eodem considerentur. Quoniam igitur ab harum singula propriæ facultates emanant, considerandum breuiter est, quasnam, & quot singula facultates habeat, vt harum omnium numerum, & differentiam quantum præsens occasio postulat, cognoscamus. Vt à vegetante anima ordiamur, huic tres facultates attribuit Aristoteles; altricem, auctricem, & generatricem; has enim solas tanquam præcipuas nominare satis habuit, & alias, quas Medici considerant, tanquam secundarias, & illis ministrantes in lib. de Anima commemorare neglexit, nempe attractricem, retentricem, expultricem, & concoctricem, etenim sine harum ministerio hæc anima neque nutrit, neque auget, neque generat; iis autem tribus sublatis cæteræ corruunt, quia ipsæ per se sine illis tribus præcipuis viuenti non prosunt: at illæ tres, licet ordinem inter se habeant, & vna ad aliam tanquam principaliorem dirigatur, singulæ tamen possunt appellari præcipuæ, quoniam quæ minus præcipua est, ea existere etiam potest, & operari sine principaliore; altrix enim facultas dirigitur ad auctricem, & ambæ ad generatricem, nam generare aliud simile est huius animæ operatio maxime omnium præcipua in mente naturæ vniuersalis, quia confert immediate ad conseruationem speciei; huius gratia dedit viuentibus facultatem auctricem, qua augerentur donec ad perfectam ætatem peruenirent, ac debitam quantitatem adipiscerentur, vt possent aliud simile generare; accretio igitur fuit penitus necessaria viuentibus propter generationem: quoniam enim semen à viuente abscissum modicæ est quantitatis, & viuentia omnia in principio parua admodum, proinde ad generantum inepta oriuntur, oportuit ea augeri, & perfectam quantitatem consequi, tanquam necessariam ad aliud simile generandum: accretio autem fieri non potest absque nutritione, imo neque generatio; ideo propter vtramq; est necessaria nutritio, vt considerantibus per se manifestum est: sed quamuis ad has nutritio dirigatur, & illis inseruiat, tamen ipsa quoque per se existere potest absq; illis, & est necessaria propter conseruationem indiuidui, vt patet in illis viuentibus, quæ nõ amplius augentur, neque generant; videmus enim plures homines esse natura steriles, & ad generandum ineptos, sic etiam plura animalia bruta, & plures stirpes, quibus, postquam augeri desierunt, necessaria est nutritio vt seruentur vsque ad tempus eis à natura præscriptum, & alias edere possint naturales operationes, quales sunt in homine contemplari, & sapere, & alios regere, has enim nobilissimas operationes edere potest homo etiam ad generandum ineptus, & quando non amplius augetur; oportet igitur eum post absolutam accretionem diutius seruari harum operationum gratia; seruatur autem, & quandoque etiam diutissime per nutritio-

tritionem. Hæ igitur tres facultates tanquam A præcipuæ ab Aristot. nominatæ sunt in secundo libro de Anima, aliæ vero quatuor neglectæ, vel sub illis tribus implicite comprehensæ; quoniam illæ tres absque aliis secundariis exerceri minime possunt, & earum ministerium necessario præsupponunt, & continent; his autem tribus sublatis cæteræ auferuntur, quia sunt prorsus inutiles, nihil autem est frustra in natura. Est autem summopere animaduertendum, non talem esse ordinem in his facultatibus, vt posterior B aliam priorem insequatur, & dicat esse facultas facultatis, quod antea Latinis tanquam absurdum obiecimus; non enim dicitur facultas habere aliam facultatem, sed sola animæ substantia dicitur omnes facultates habere, imo & omnes eam immediate insequuntur, non vna facultas aliam facultatem: sed ordo in solis operationibus intelligendus est, vna enim ad operandum præsupponit operationem alterius, vt à natura animæ vegetantis immediate emanant C hæ tres facultates, altrix, auctrix, & generatrix; sed generatrix non potest operari, seu anima ipsa non potest per hanc facultatem generare aliud simile, nisi præsupposita prius operatione tum altricis, tum auctricis facultatis: sic igitur dirigi vnam ad aliam dicimus ratione operationum, sed non ratione emanationis ipsarum à substantia animæ; quod quidem etiam de facultatibus animæ sensibilis, quas postea considerabimus, est intelligendum, hoc enim semel an- D notasse satis est. Hæ sunt vegetantis animæ facultates, quas dum inter se conferimus, & earum inter se ordinationem, ac pendentiam, quam modo declarauimus, consideramus, facile cognoscimus eas ab vna & eadem animæ substantia pronenire: at si eas cum sensibilis animæ facultatibus comparemus, tanta est illarum ab his discrepantia, vt satis aperte declaret eas à diuersis animæ partibus emanare, quum illarum operationes ad operationes harum non diri- E gantur, neque illis inuiant, nisi quatenus animali ad vsum sensuum necessaria est vitæ conseruatio, quam per nutritionem assequitur.

Dubia de facultatibus Animæ vegetantis, & eorum solutio.

Cap. XI.

CÆterum de his, quæ modo dicta sunt, dubia quædam oriuntur, quæ ad eorum F plenam intelligentiam soluere oportet. Primum quidem de nutritione & accretione dubitatur: ignis enim combustibili alitur & augetur, ergo hæ non sunt propriæ operationes animæ vegetantis, proinde nec propriæ eius facultates altrix & auctrix. Multo magis de generatione dubitatur, quia neque omnibus viuentibus, neque solis competere videtur: quod non omnibus competat, manifestum est, plures enim homines infœcundi, ac steriles nascuntur, sic alia plura animalia, & plures stirpes; imo etiam aliqua secundum totam speciem infœcunda sunt, vt muli, & illa animalia, quæ ex putri materia generantur. Quod autem solis non competat, *3. Dubiū.* manifestum est in multis inanimatis, à calido enim generatur calidum, à frigido frigidum, ab igni ignis, ergo etiam inanimata generant sibi simile; quomodo igitur dici potest hanc facultatem manare ab ipsa animæ vegetantis natura? nam si id verum esset, oporteret in solis viuentibus, & in omnibus hanc facultatem inesse; id enim quod à propria alicuius rei natura emanat, necessarium illi rei est; neque aliam naturam insequi potest. Ad hæc, & primo ad primum de *Solutio primi.* nutritione, & accretione dicimus negandum esse eas competere igni, & rebus inanimatis, quia proprie loquendo sola animata nutriuntur & augentur: tres enim conditiones in accretione *Sola animata nutriūtur, & augētur.* proprie dicta requiruntur, vt Aristotel. docet in 1. libr. de Generatione & interitu; vna est vt ex materia extrinsecus accedente res augeatur; secunda, vt idem numero seruetur, id, quod augeri dicitur; tertia demum, vt non solum toti, sed etiam singulis particulis facta sit additio magnitudinis, ita vt omnes separatim acceptæ dicantur maiores factæ: in ignis autem incremento sola prima conditio adesse videtur, reliquæ duæ absque dubio desunt; quia non manet idem numero ignis, qui auctus dicatur, sed fit alius, & alius neque omnibus eius particulis fit additio magnitudinis, sed toti tantummodo nouus ignis accedit; veluti si frusto ceræ aliam ceram adiungamus, tota enim cera fit maior, at partes singulæ nullum faciunt incrementum. Ob eandem rationem neque nutritio proprie dicta competat igni, quoniam conditiones prædictæ etiam in nutritione requiruntur, quoniam neq; idem numero manet, neque singula particula nutriri dicitur; vera autem nutritio est, quando omnium partium substantia reparatur atque instauratur: igitur proprie sumendo nutritionem, & accretionem cum tribus memoratis conditionibus, sola viuentia nutriuntur & augentur, & hæ sunt propriæ operationes animæ vegetantis. Ad secundum de generatione, quæ *Solutio secundi.* non omnibus viuentibus competere videtur, dicimus negari non posse plura esse viuentia, quæ nequeunt generare, sed hæc generandi impotentia, vel competit indiuiduis quibusdam, non toti speciei, vel etiam speciei toti: si quibusdam tantum indiuiduis competat, non toti speciei, id nullam debet difficultatem facere, quia certum est res naturales recipere impedimentum præter consilium & intentionem naturæ; ideo sicuti contingit vt homo siue

oculis nascatur, vel cum oculis ad videndam ineptis, ita contingere potest vt nascatur homo sterilis, seu propter malam temperiem, seu ob alicuius instrumenti defectum; hæc enim vocantur monstra, & præter naturæ consilium facta, in quibus concedendum est esse aliquid frustra. Si verò hæc impotentia competat toti speciei, id est, omnibus eius indiuiduis, id vel est aliquo tantum tempore, vel omni tempore, & semper; aliquo tempore, vt omnibus hominibus nullo excepto competit vt tempore pueritiæ, & tempore senectutis nequeant generare, & in his non possumus dicere organa esse frustra: in puero enim non sunt frustra, quia sat est si aliquando poterit generare; neque in sene, quia sat est si aliquando generare potuit ille idem homo: per hoc autem non stat, quin facultas generandi insequatur animæ vegetantis naturam: quod enim ad ipsam animam attinet, ea semper habet omnes vires suas; sed quia ad eas exercendas plurium aliorum ministerium requiritur, ideo propter aliquem horum defectum fit quandoque vt animal generare nequeat, cuiusmodi defectus in omnibus pueris, & in omnibus senibus necessario inest. Vbi autem tota species per omne tempus hanc impotentiam habet, maius dubium est, quod quidem contingit in mulis, & in animalibus ex putri materia genitis: sed de multis dicere possumus non esse mirum si non generat, sunt enim numerandi inter animalia monstrosa, quæ præter naturæ consilium fiunt; natura enim voluit equum coire cum equa, & asinum cum asina, non asinum cum equa: sicut igitur concedimus facultatem generandi, aut etiam instrumenta generationis esse frustra in fœmina sterilis, & in viro infœcundo; ita de tota mulorum specie dicendum est, eos frustra habere organa, & facultatem generatricem, quum sint animalia monstrosa, & aliquo vitio affecta; ob id non est fortasse eis assignanda propria species, quum nil aliud sit mulus, quam equus imperfectus, & asinus imperfectus, vt ait Ioan. Grammaticus in context. 34. libr. 2. de Anima: vt igitur tueamur naturam nihil frustra facere, satis est si dicamus equum perfectum, & asinum perfectum generare sibi simile: nam mulus, licet habeat facultatam generatricem, quatenus habet animam vegetalem, habet tamen in partibus instrumentalibus, vel in qualitatum temperie aliquem defectum, qui facit ne illa facultas possit exire in actum, & ita facultas generatrix in mulo sit frustra tanquam in animali monstroso: quod autem in mulo sit potentia generatrix saltem ratione suæ originis, quæ est anima vegetans, cognoscere possumus ex eo, quod scribitur ab Aristotel. in 6. libr. de Historia animalium, cap. 24. inquit enim, inuentam esse mulam prægnantem, sed eam non potuisse fœtum perficere, & edere prolem perfectam, hoc igitur est signum, & vestigium quoddam facultatis generatricis insequentis animam vegetantem: inquit etiam in eodem cap. Aristotel. & postea in cap. 36. esse in Syria mulos & mulas coeuntes, & generantes prolem perfectam; sed addit, eos non esse eiusdem generis cum his mulis nostris, sed habere tantum similitudinem faciei, propter quam apellantur muli, differre tamen specie à mulis genitis ex asino & equa. De animalibus vero ex putri materia genitis dicendum est, ea non esse quidem monstra, sed habere tamen naturalem quandam imperfectionem, quæ impedit facultatem generatricem ne exeat in actum: euenit enim sæpe vt aliquid alicui competat ratione generis, quod tamen repugnet naturæ speciei; nam forma speciei adueniens formæ generis, plura illi superaddit, quæ illam, & eius operationes ad certos quosdam modos restringunt, aliqua etiam demit, hoc est, affert aliquod impedimentum alicui eius operationi; quod hîc dicere possumus de his animalibus ex putri materia genitis: propria enim eorum forma facit in eorum natura talem petfectum, vt potentia generatrix non possit edere suam operationem; imo in his quoque aliquod apparet vestigium facultatis generatricis, quia (vt ait Aristotel. in lib. de Ortu animal. cap. 16.) hæc animalia non carent omnino actu generandi, generant enim aliud, sed imperfectum, quod neque est mas, neque fœmina, neque est eis simile secundum speciem; quare habent aliquam generationem, sed imperfectam, quæ ad speciem conseruandam non prodest, indicat tamen esse ibi aliquam facultatem generatricem: & hæc in eis non potest dici frustra, tum quia aliquam habet operationem, qnamuis imperfectam, tum etiam quia ne facultas aliqua animæ frustra sit, satis est si in aliquo viuente ducatur perfecte ad actum: simile enim etiam in sensibus notare possumus; vbi enim est anima sensibilis, ibi sunt omnes eius facutates, saltem vt in origine, licet non semper omnes vt in subiecto; vt si dicamus apes auditum non habere, habent quidem apes facultatem auditiuam ratione solum originis, sed propter naturam propriam habent aliquem defectum illis naturalem, qui prohibet ne illa facultas possit exire ad actum: neq; ob id dici potest, ibi esse frustra, quia quum insequatur necessario animam sensibilem, quæ in omnibus animalibus æque inest, satis est, ne frustra esse dicatur, si in aliquo animli perfectam possit edere operationem. Ad tertium dubium, quod generare sibi simile videatur etiam igni, & aliis inanimatis competere, illud idem dicendum est, quod de accretione paulo ante dicebamus: non enim

Cur muli & aliqua alia animalia non generent

Cu[...] ta[...] ta[...] tio[...] ner[...] rep[...] rat[...] spec[...]

Quo[...] fac[...] fine[...] rat[...] non[...] fru[...]

Soluti[...] tertij.

nim vtcunque generare sibi simile est propriam animæ vegetantis, sed modo quodam proprio & cum statutis quibusdam conditionibus, quæ inanimatis competere non possunt; proprius autem hic modus tangitur à Thoma in 1. part. Summæ, quæst. 78. artic. 2. ad secundum, sed non perfecte explicatur: ipse enim dicit, generationem similis in rebus inanimis fieri penitus ab extrinseco, in viuentibus autem fieri quodam altiori modo per aliquid ipsius viuentis, quod est semen, in quo est principium corporis formatiuum, ideoque oportere aliquam esse rei viuentis facultatem, per quam semen præparetur; eamque esse vim generatricem: sed hanc Thomæ responsionem postea veritate declarata perpendemus: nos dicimus differentiam in hoc esse constitutam; quod ignis ignem generat agendo in aliam materiam extra se, & ex ea educendo aliam ignis formam; at viuens non ita generat aliud simile, vt agat in aliam materiam extra se, sed largitur quodammodo alteri aliquid de suamet materia, & aliquid de suamet forma cum facultate actiua, dum exhibet semen generationi: nam semen plātæ, dum est in ipsa planta, est animatum anima vegetante, qua etiam planta tota, & ab ea separatū retinet vim prolificam; & alterius plantæ generatricem, non quidem ex alia materia, sed ex illa ipsa, quæ est in semine, quæ prius fuit portio quædam materiæ totius plantæ, à qua semen prodijt; separatur igitur à planta aliquid de propria materia, & aliquid de propria forma de facultate generatrice, quæ est agens proximum, à quo ex illa materia fit alia numero planta: huic proportione respondet semen in animalibus; est enim materia quædam abscissa ab ipsomet animali generante, retinens vim actiuam & generatiuam alterius similis animalis; semen enim humanum proprie dicitur totum illud, quod constat ex semine viri, & menstruo sanguine fœminæ, soletque appellari conceptus, & est simile seminibus plantarum, quoniam habet insitam vim actiuam, quæ, vt inquit Arist. in 2. Phys. est natura humana non tanquam forma, sed tanquam artifex, & agens proximum; habet etiam in se materiam, ex qua potest homo fieri, nempe sanguinem menstruum fœminæ: hæc enim fuit ratio distinctionis maris & fœminæ, propter eorum diuersa officia in generatione: nam maris officium est exhibere vim actiuam, & generatiuam alterius animalis similis; fœminæ vero exhibere materiam conceptui: quæ munera distinxit oculatissimus Philosophus Aristoteles, neque illa confudit, quod Medici faciunt; dum dicunt & semen viri esse materiam fœtui, & fœminam quoq; semen vt actiua præditum emittere; ita vt & virile semen vtroque munere fungatur, tum agentis, tum materiæ; & fœminarum sanguinem menstruum exhibeat vt materiam generationis, tum semen præditum vi generatiua; quod quidem si verum esset, oporteret euenire aliquando vt fœmina sine viri congressu concipiat, quod tamen nunquam compertum est. Sed repugnatissimum etiam illud est rationi, quia natura non abundat in superuacaneis, nec propria rerum munera confundit: quare si statuit à mare prodire vim actiuam, à fœmina vero materiam, non debuit fœminæ dare semen cum facultate generatrice, neque virili semini materiæ officium tribuere: voluit igitur fœminæ officium esse exhibere conceptui materiam, ex qua à facultate actiua virilis seminis generetur alterum animal simile; & hoc genitum viuit prius anima matris, sed postea viuit anima propria: quemadmodum etiam ramus in planta viuit eadem numero anima, qua viuit tota planta, sed postea auulsus fit alia planta numero, & ita vetus illa planta generat alteram similem, largiendo aliquid de sua propria materia, & de sua propria forma. Hæc igitur est alterius similis generatio, quam Aristoteles dicit esse propriam vegetantis animæ operationem, cuius propria conditio est, vt generans exhibeat aliquid de sua materia, & aliquid de sua forma; nam in semine tum materia inest, tum vis quædam vitalis à forma viuentis proueniens, & fungens officio agentis: hoc significauit Aristoteles in libro de Vita & morte, cap. 14. dum generationem viuentis ita definiuit, generatio est prima participatio animæ nutritiuæ cum calore naturali; generans enim communicat aliquid de sua anima nutritiua, quatenus exhibet semen animatum, vt ipse Aristoteles asserit in 2. lib. de Ortu animal. cap. 3. est enim semen præditum facultate vitali, quæ eadem in generante erat; sed simul communicat aliquid de sua materia, quia forma non potest migrare de materia in materiam quare necesse est vt viuens generans exhibeat portionem suæ materiæ vna cum portione animæ nutritiuæ, & caloris sui naturalis; fit autem postea alia numero anima, & aliud viuens eiusdem speciei. Inanimata vero ita generant aliud simile, vt solam conferant vim actiuam in aliam externam materiam; at neque de propria materia, neq; de propria forma aliquid exhibeant, sed aliam numero formam eiusdem speciei ex illa externa materia educant. Illud autem, quod in memorato loco Thomas dixit, verum est, sed ipse materiam considerare non videtur, quæ tamen in hac generatione est maxime consideranda: inquit enim generationem animatorum esse penitus ab extrinseco, agens enim agit in materiam extra se, viuentis autem generationem esse per aliquid ipsius viuentis, scilicet per se-

Quid sit generatio viuentis.

men: quæ omnia vera sunt; sed postea dicens in semine esse principium corporis formatiuum, videtur considerare semen vt habens vim actiuam, non vt materiam; attamen nisi materiam quoque in semine consideremus, non satis apparet in hac facultate actiua discrimen, quo generatio viuentis ab inanimati generatione secernatur, siquidem etiam inanimatum habet vim generatricem alterius similis: sed res ita clara est. vt omnino dicendum esse videatur eam Thomæ incognitam non fuisse, quamuis eam non expresserit. Sed illud quoque mihi dubium est, quod ibidem à Thoma subiungitur, oportere aliquam esse rei viuentis facultatem. per quam huiusmodi semen præparetur, eamque esse vim generatricem: etenim duæ generatrices facultates hic considerari posse videntur, vna, qua viuens generat semen; altera, qua semen generat aliud viuens simile; ipse quidem Thomas significare videtur vim illam generatricem, quæ secundum Aristot. est præcipua facultas animæ vegetantis, esse priorē illam, qua semen generatur: ego tamen puto esse potius alteram posteriorem, quæ in semine inest tanquam artifex, & ex illa materia generat aliud viuens; seminis enim generatio nil aliud esse videtur, quam concoctio quædam vltimi alimenti, proinde non est illa generatio alterius similis de qua in præsentia loquimur: neque ob id negamus esse in ipsomet viuente vim generatricem alterius similis; nam dicendo eam in semine inesse, dicimus in viuente, à quo est abscissum semen, & à quo hanc vim recepit: viuens igitur non ea ratione dicitur habere vim generatricem, quatenus potest ex alimento generare semen, sed quatenus semen in viuente genitum habet vim generatricem alterius viuentis similis. Alia plura de his vegetantis animæ facultatibus & operationibus dici possent, quæ consulto omittimus, tanquam ad singularum facultatum & operationum distinctam declarationem pertinentia: nunc enim consilium nostrum est generalem tantummodo harum facultatum partitionem, & enumerationem facere: hac eadem ratione de aliarum animæ partium facultatibus nunc aliqua dicere aggrediemur, aliâs fortasse de singulis diligentius atque accuratius locuturi.

Nota in viuente duas facultates generatrices.

De facultatibus Animæ sentientis. Cap. XII.

Sentientis vero animæ facultas in duas classes diuidi solent, in externos & internos sensus: externi sunt illi, qui ab obiectis ipsis materialibus patiuntur, iique sunt quinque, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus, de internorū autem numero ambigitur, quum ab aliis plures, ab aliis pauciores statuantur: ego duos proprie loquendo esse arbitror, sensum communem, & phantasiam, à nostris imaginatiuam appellatam; vel tres, si memoriam addere velimus: sed quia nomen sensus cognitionem denotare videtur, memoria vero non est cognoscitiua, sed solum cōseruatiua imaginum & tanquam promptuarium imaginatiuæ; ideo dubium est an memoriam liceat sensum appellare: sed qualiscunq; sit, certū est esse vim quādam animæ sensibilis, & posse facultatem huius animæ nominari; quæ inmediate inseruit imaginatiuæ; nam ex imaginatione imago imprimitur in organo memoratiuæ facultatis, quod est proximū organo imaginatiuæ, & est tanquā liber apertus, in quo imaginatiua inspicere, ac veluti legere imagines sensilium rerum potest: sed ipsa per se memoria vim cognoscendi non habet, neque habere debuit, propterea quod facultas cognoscitiua non potest sine cognitione recipere speciem; species enim recepta nil aliud est, quam cognitio ipsa, plura autem simul cognosci minime possunt, ideo facultatem illam, quæ plura simul retinere apta esset, cognitione carere oportuit, immediate tamen inseruire cognitioni, & hac tantum ratione posse appellari cognoscitiuam. Sensus communis ad quinque externos eam habet rationem, quam habet centrum quod vnum est, ad quinque distinctas lineas ab eo prodeuntes: est enim tanquam ipsorum radix atq; principium, & comparat inter se plurium sensuū obiecta, & illorum discrimen cognoscit, non tamen operatur, nisi præsente obiecto externo, quemadmodum neque ipsi externi sensus. At imaginatiua res quoq; absentes imaginari potest: etenim necessarium quidem est eam moueri primum ab aliquo externo sensu, sed postquā semel apprehendit, & idolum impressit in memoria, potest postea illud idem sæpe imaginari, etiam absente obiecto materiali. Præter hos vero ponunt aliqui alios internos sensus, vt æstimatiuam, & cogitatiuam, seu ad ratiocinandum, & discurrendum à noto ad ignotum in particularibus, seu ad ea comprehendenda, quæ à sensu cognosci nequeunt: vt ouis videns lupum, sentit solos colores, & magnitudinem, & figuram lupi, & hæc omnia imaginatur; neq; tamen propter hæc fugit lupum, sed propter inimicitiam & periculum, quod simul cognoscit per facultatem æstimatiuam, licet sub externum sensum non cadat: ob hanc igitur rationem ponit hanc facultatem Thomas in 1. part. Summæ, quæst. 78. art. 4. & inquit appellari in brutis æstimatiuam; in homine autem cogitatiuam, quia perfectius in homine, quam in brutis, prædictum munus exercet; etenim bruta res, quæ à sensibus non apprehenduntur, non concipiunt per earum

earum inter ſe collationem, ſed naturali quodam inſtinctu, homo vero per collationem ipſarum inter ſe: ideo accedere in hoc videtur Thomas ad opinionem Auerrois, qui præter facultatem imaginatiuam poſuit in homine cogitatiuam, cui tribuit vim affirmandi, & negandi, & ratiocinandi. Ego vero hac in re arbitror nõ eſſe ab Ariſt. recedendum, qui præter ſenſum communem, & phantaſiam, & memoriam, non poſuit aliam internam animæ ſenſibilis facultatem, quæ ad cognitionem pertineat; etenim enuntiandi vim, multo autẽ magis ratiocinandi & diſcurrendi propriam eſſe voluit ſolius animæ rationalis, vt in 3. lib. de Anima videre manifeſte poſſumus: vanum igitur eſt, & ab Ariſtotele alienum, ponere vllam animæ ſenſibilis facultatem ratiocinatricem, vel enunciatricem: ad concipiendas autem res ſenſiles etiam abſentes ſufficit ſola imaginatrix facultas, quare aliam ponere ſuperuacaneum eſt: at quoniam imaginatio ſecundum Ariſtotelem eſt motus ab externo ſenſu factus, proinde nihil poſſumus imaginari, quod prius in ſenſu non fuerit; ideo multi conſiderantes fieri aliquando imaginationem etiam illorum, quæ nunquam fuere in ſenſu, imo & eorum, quæ nihil penitus ſunt (imaginamur enim montem aureum, & animalia monſtroſa) alias facultates, quarum id munus eſſe, introduxerunt. Attamen certum eſt hæc omnia præſtari à ſola imaginatiua; phantaſma enim fuit aliquando ſub ſenſu, ſaltem ratione partium ſuarum ſeparatim, licet non ipſum totum, ſenſu namque & montem ſeorſum apprehendimus, & aurum; quæ igitur ſenſus ſeparata cognouit, hæc à phantaſia coniunguntur, & ita montem aureum imaginamur: ſic etiam videmus magnitudinem montis, & videmus animal, ideo magnitudinem cum animali coniungentes, imaginamur animal magnum inſtar montis, & alia eiuſmodi: hac igitur ratione omnis imaginatio ortum habet à motu facto ab externis ſenſibus: neque credendum eſt eam enuntiare, quando imaginatur montem aureum; non enim affirmando dicit, mons eſt aureus; ſed abſque vlla enuntiatione duo componit, & concipit ſimplicia tanquam vnum. Quod vero aliqui dicunt de conceptu rerum, quæ nullo modo ſub ſenſum cadunt, dignum eſt aliqua conſideratione; ouis enim fugit lupum propter inimicitiam, quam nullo ſenſu cognoſcit, ſed naturali tantum inſtinctu; ſic auis cognoſcit vtilitatem paleæ ad nidificandum, nec tamen aliquo externo ſenſu illam vtilitatem percepit: ideo illi ducti ſunt ad ponendam facultatem æſtimatiuam, diſtinctam ab imaginatiua, vt Thomas in loco prædicto. Attamen, ſi bene conſideremus, non oportet ob id ponere aliam animæ ſenſibilis fa-

A cultatem diſtinctam ab imaginatiua; iucunditas enim & moleſtia non ſunt aliquid in obiecto ſenſibili inexiſtens, ſed ſunt paſſiones quædam rem cognitam inſequentes: nam in palea ineſt quidem color, & figura tanquam res quædam, ſed non ineſt iucunditas, quam dicatur auis ſentire, proinde iucundicas illa in palea nihil eſt; viſionem autem paleæ conſequitur in aue perceptio iucunditatis, non quod iucunditas inſequatur colorem paleæ ſecundum ſe, neque B naturam animæ ſenſibilis ſecundum ſe, ſed quia propriam illius animalis naturam inſequitur ille naturalis inſtinctus, quo percipit iucunditatem ex intuitu paleæ, inditus à natura, vt excitetur appetitus apprehendendi paleam ad nidificandum; ſic ex viſioni lupi fit moleſtia quædam in oue, vt excitetur appetitus fugiendi ad ſe conſeruandum, illa tamen moleſtia in lupo nihil penitus eſt: ideo notandum eſt ex Ariſt. in 3. lib. de Anima, à contex. 28. vſque ad 32. in C rerum ſenſilium perceptione tria hæc ordinatim fieri: primum ſentitur res à ſenſu externo ſub ratione obiecti proprii, vt color à viſu quatenus eſt color: ſecundo percipitur iucunditas, vel moleſtia, ſiue eadem res quatenus delectãs, vel moleſtans, quia, vt diximus, nulla eſt in ipſo obiecto iucunditas, vel moleſtia tanquam res ſenſilis, ſed obiectum in ſenſu iucunditatem, vel moleſtiam efficit per impreſſionem ſuæ ſpeciei; & Ariſt. perceptionem obiecti ſub D propria obiecti ratione attribuit ſenſui externo, perceptionem uero iucunditatis, vel moleſtiæ ſenſui communi, qui eſt cõmunis radix, & centrum omnium ſenſuum; idque non ſine ratione fecit, quia hæc iucunditatis, vel moleſtiæ perceptio non eſt propria alicuius ſenſus, ſed omnium communis conditio indita à natura, propter animalis conſeruationem; ideo iure adſcribitur ſenſui communi, qui eſt commune principium omnium ſenſuum externorum; ab E hoc igitur apprehenditur obiectum ab externo ſenſu oblatũ, & ſimul percipitur vt iucundum, vel vt moleſtum: tertio demum excitatur appetitus, qui in duos diuiditur, proſequutionem, & fugam; iucundum enim appetimus, moleſtum autem fugimus; & quia à ſenſu communi offeruntur phantaſiæ obiecta ſenſilia, quæ in ea producunt phantaſma, phantaſia imaginatur obiectum tam præſens, quàm abſens, tum ſub ratione obiecti, tum ſub ratione delectantis, vel F moleſtantis, ideo ſimiliter ex imaginatione obiecti abſentis excitatur appetitus proſequendi, vel fugiendi. Horum igitur trium duo priora ad eandem facultatem pertinent; nempe ad ſenſum, vel ad phantaſiam: idem enim eſt animæ operandi modus circa vtrumque, quum ſimiliter apprehendatur, & cognoſcatur vtrumque, ſeu à ſenſu communi, ſeu à phantaſia li-

In perceptione ſenſilium tria ordinatim fiunt.

cet vnum ex altero; prius enim apprehenditur A obiectum sub ratione obiecti sensilis, deinde vero vt iucundum, vel molestum; sed cum hoc discrimine, quod apprehensio obiecti sub ratione obiecti pertinet absolute ad naturam sensus quatenus est sensus, seu phantasiæ quatenus est phantasia, idcirco animalibus omnibus competit; sed apprehensio eiusdem vt iucundi, vel molesti non amplius ad sensum pertinet quatenus est sensus, neque ad phantasiam quatenus est phantasia, sed quatenus restringuntur, & coar- B ctantur à propria forma cuiusque animalis; iam enim diximus propriam cuiusque formam coarctare formam generis, & eius operationes cõtrahere ad quosdam proprios modos, & ad proprias cuiusque animalis conditiones: colorem igitur & figuram paleæ omne animal visu præditũ videt, & imaginatur; sed nõ omne animal percipit ex ea visione iucunditatem, sed aliqua tantum animalia, quæ egent palea ad nidificandum: hæc igitur apprehensio rei vt iucundæ C competit sensui illius animalis, non prout sensus est, sed vt determinatus, & coarctatus à propria illius animalis natura; sed quum hæc sit nobis incognita, solemus eam nomine naturalis instinctus appellare. Tertiũ vero illorum trium, quod est prosequi, vel fugere, ad aliam eiusdem animæ facultatem, quæ appetitiua dicitur, pertinere existimo; nec dicendum esse cum quibusdã vnam & eandẽ animæ facultatem esse sensitiuũ, & appetitiuũ, sed potius duas distinctas, D sicut ostendere nititur Thomas in 1. part. Summæ quæstione 78. articul. 1. quæ fuit etiã sententia Aristotelis, si bene perpendamus ea, quæ ab ipso in secundo libro de Anima, contextu 20. & 22. & 27. scribuntur, & potest etiam ita demonstrari: vbi diuersi sunt modi operandi circa idem obiectum, ita vt variis modis anima ab illo obiecto immutetur, ibi diuersæ facultates iudicandæ sunt: quemadmodum vbi idem est operandi modus circa diuersa obiecta, ibi vna E & eadem est facultas animæ iudicanda, eodẽ enim modo operatur sensus in visione albi, & in visione nigri; ergo facultas visiua vna est: atqui non est idem operandi modus, quo anima sentit & iudicat, & quo apetit idem obiectum: ergo non per vnam facultatem, sed per duas hæc duo præstat: minor probatur; quia sentire est cognoscere, & fit per transitum obiecti ad animam; in cognitione enim obiectum quodammodo ad animam trahitur, at in appe- F titu trahitur potius anima ad prosequendum obiectum: quoniam igitur sensus omnes, & phantasia sunt facultates cognoscentes per obiecti receptionem, diuersa ab his est facultas appetitiua, cuius operatio, quamuis cognitionem obiecti præsuppponat, non est tamen formaliter cognitio, ut potius propensio animæ ad

Facultas appetitiua.

prosequendum obiectum, quod prius cognouit: eadem igitur anima sensibilis per diuersas suas facultates hæc omnia præstat; cognoscit enim cum sensu, tum imaginatione, & cognitionem insequitur appetitus prosequendi, vel fugiendi. Ex appetitu autem incitatur ad motum, vt quærat quæ vtilia sunt, & fugiat noxia; ideo tandem hæc eadem anima habet facultatem motricem, quæ fuit animalibus necessaria ad ipsorum cõseruationem. Vt igitur omnes sensibilis animæ facultates colligamus, tres sunt in animali operationes certo ordine dispositæ, cognoscere, rem cognitam appetere, ac demum ad eam moueri: harum gratia datæ sunt animali à natura plures facultates ad cognitionem quidem propter rerum sensilium diuersitatem non satis fuit vna facultas, ideo plures in animali sunt facultates cognoscitiuæ, quinque externi sensus, & tres interni, nempe sensus communis, phantasia, & memoria; licet enim memoria nõ sit cognoscitiua, nullum tamen aliud habet officium, quam inseruiendi cognitioni; inseruit enim suppeditando obiectum, quod in ea seruatur, vt ab ea moueatur phantasia: ad prosequendum autem, & fugiendum data animali est facultas appetitiua: demum ad se mouendum facultas motrix, hæc tamen nõ omnibus inest animalibus, sed perfectioribus; tantum illa namque imperfecta animalia, quæ à Græcis ζωόφυτα appellantur, non habent facultatem motricem, sicuti tribus quoque perfectioribus sensibus destituta sunt; & duos tantum habent, tactum & gustatum; ob id facultas motrix apud Aristotelem constituit gradum viuentis distinctum à gradu sensibili; phantasia vero & appetitus non constituunt alium gradum: quoniam enim quatuor graduum distinctionem Aristoteles non aliunde accepit, quam ex maiore & minore amplitudine, & communitate, appetitus autẽ & imaginatio sunt æque communia, ac sensus, quia vbi sensus, ibi imaginatio, & appetitus, ideo hæc non faciunt gradum viuentis distinctum à gradu sensibili: at facultas motrix non omnibus sentientibus inest, ideo hæc proprium viuentis gradum constituit; in quo sunt animalia non omnia, sed perfectiora. Hæc de anima sensibili, atque de eius facultatibus in præsentia dixisse satis sit.

De facultatibus animæ rationalis.
Cap. XIII.

ANimæ rationali tres facultates aliqui attribuunt, intellectum, voluntatem, & memoriam; ita vt in intellectu res apprehendat atque cognoscat, voluntate ad eas prosequendas trahatur, memoria vero conseruet. Aliqui vero memoriam quidem huic animæ adscribunt, sed negant esse facultatem diuersam ab

ſam ab intellectu, vt Thomas in 1. partic. Summæ, quæſt.79.articul.7. Sed de memoria alio in loco oportunius diſputabimus: nunc ſatis ſit breuiter dicere, duas tantum eſſe mentis noſtræ facultates, vnam cognoſcendi, alteram appetendi, ſeu volendi; nil enim aliud eſt voluntas, quam appetitus animæ rationalis: quemadmodum enim cognitionem ſenſus inſequitur propenſio ad obiectum, quæ dicitur appetitus, & ita mentis cognitionem proprius appetitus conſequitur; quem vt ab appetitu ſenſibili diſtinguerent, voluntatem appellarunt. Harum duarum facultatum diſcrimen ex iis, quæ paulo ante de ſenſu diximus, manifeſtum eſt; aliud enim eſt cognoſcere, aliud eſt rem cognitam appetere, & longe diuerſus eſt operandi modus hic ab illo; nam mens noſtra cognoſcit patiendo & recipiendo ſpecies à phantaſia, per quam receptionem dicitur fieri res ipſæ; obiectum igitur, vt cognoſcatur, ad animam ferri oportet, & in ea recipi: ſed in volendo trahitur potius mens ad proſequendum obiectum: quod etiam in ſe diuerſitatem habet, nam cognoſcitur quatenus ens, appetitur autem quatenus bonum. Ipſa autem facultas cognoſcitiua vna tantum ſtatuenda eſſe videtur, quia hæc animæ pars non habet illam, quam aliæ, ex organis varietatem, quum nullo prorſus proprio organo vtatur; ſed in ipſamet anima, non in organo, ſpecies recipiuntur, vnde ſola ab Ariſtotel. vocata eſt locus ſpecierum; & ob id vnus tantum in ea notari poteſt modus, quo ab obiectis immutatur, & dicitur recipiendo fieri ſingula. Eſt autem conſideratione dignum, quum Ariſtotel. in 3. libr. de Anima diſtinguat intellectum practicum à ſpeculatiuo, num hi dicendi ſint duæ diſtinctæ facultates, an vna & eadem. Thomas in quæſtione prædicta, articulo vndecimo inquit eſſe vnam & eandem facultatem, & hac vtitur ratione: id, quod accidit obiecto ſub ratione obiecti, non variat potentiam; at rebus, quæ mente apprehenduntur, accidit vt dirigantur ad opus, vel non dirigantur ad opus; ergo hæc differentia non poteſt varias potentias conſtituere, ſed vna tantum eſt, quæ res omnes eodem modo apprehendit, & harum alias ad actionem dirigit, alias non dirigit, ſed ſimpliciter contemplatur: hoc ſignificare viſus eſt Ariſtot. in context.49. libri tertij de Anima, dum dixit, intellectum practicum à ſpeculatiuo diſtingui fine, ſunt enim ambo cognoſcentes eodem modo, proinde vnam & eandem animæ facultatem denotant, ſed ſpeculatiuus finem habet ipſammet cognitionem, practicus vero eam ad actionem dirigit: ſed quamuis ratione vltimi finis diſtinguantur, proximo tamen & immediato fine non ſecernuntur, quia etiam intellectus practicus habet proximum finem cognitionem veri in rebus agendis. Ego vero arbitror, intellectum practicum, & ſpeculatiuum, duas notare rationalis animæ facultates: quum enim tria in intellectu practico conſiderauerit Ariſtoteles, quemadmodum etiam in ſenſu; apprehenſionem rei, affirmationem, vel negationem boni vel mali; ac demum proſequutionem, vel fugam: certum eſt in duobus prioribus nullum intellectum diſcrimen oriri, quoniam in illis non poteſt intellectus alio nomine appellari, quam ſpeculatiuus; res enim contemplatur per vnam & eandem ſuam facultatem, quæ intellectiua dicitur, quia etiam bonum contemplatur, quatenus eſt verum: in ſolo igitur tertio neceſſe eſt horum diſcrimen eſſe conſtitutum, imo & propriam intellectus practici conditionẽ, qua dicitur practicus, in eo ſolo conſiſtere, vt nomen quoque ipſum declarat; nam in duobus reliquis cognoſcit tantum, & contemplatur, in tertio autem actionem reſpicit, & per hoc ſolum diſtinguitur à ſpeculatiuo, videlicet per propenſionem ad proſequendum bonum, & fugiendum malum, quæ dicitur voluntas, & differt ab apprehenſione, quemadmodum diximus: per hoc autem denotatur diuerſitas obiecti ſub ratione obiecti, quia licet verum, & bonum, vt ibi Thomas inquit, re idem ſint, & vnum in altero ſit incluſum, tamen differunt ratione, & per has duas diſtinctas rationes conſtituunt duo diſtincta obiecta duarum facultatum; apprehenditur enim bonum, prout eſt quoddam verum, appetitur autem non vt verum, ſed vt bonum: quoniam igitur diſtinctæ ſunt obiectorum rationes, quatenus obiecta ſunt, & diuerſi etiam modi operandi circa illas, non poſſunt niſi duas animæ rationalis facultates ſignificare, non tamen alias, quam eaſdem duas, quas antea conſiderauimus, intellectum & voluntatem; intellectus enim eſt facultas apprehenſiua, & cognoſcitiua obiecti, vt veri; voluntas vero eſt facultas proſequutiua eiuſdem, vt boni: ille igitur intellectus qui dicitur ſpeculatiuus, eſt prior facultas, ſeu operatio prioris tantum facultatis, ſine altera poſteriore; ille vero, qui vocatur practicus, eſt operatio vtriuſque, & eatenus notat aliam animæ facultatem, quatenus eſt operatio voluntatis, imo hæc eſt propria conditio intellectus practici, qua diſtinguitur à ſpeculatiuo, quum in apprehenſione ſeu veri, ſeu boni ab eo non differat; ſed hanc præſupponens videtur eſſe formaliter electio, quæ eſt operatio voluntatis. Igitur intellectus practicus, & intellectus ſpeculatiuus eatenus duas animæ facultates ſignificant, quatenus diſcrimen denotant intellectus & voluntatis. Hanc ſententiam tuetur Ioann. Gandauenſis in quæſtion. 39. libri tertii de Anima. Ad argumentum

Confutatio & opinio propria.

Ad argumentum Thomæ.

rum autem Thomæ dicimus, de apprehensione rei totum esse concedendum: quum enim possit cognitio tum dirigi ad actionem, tum non dirigi, accidit ei vt dirigatur, & accidit vt non dirigatur, proinde hæc sunt apprehensioni accidentalia discrimina, nec possunt facultates diuersas constituere, quũ apprehensio respectu omnium rerum eodem modo fiat: obiectum quoq; quatenus apprehenditur, seruat in omnibus eandem obiecti rationem, quia etiamsi sit bonum, cognoscitur tamen quatenus ens quoddam, cui vt cognoscibili accidit bonitas, illa præsertim, quæ est rei agendæ, quum hæc possit esse tum bona, tum mala; & tam bona, quam mala, quatenus apprehenditur, apprehẽditur vt ens quoddam, & quãdo affirmatur esse bona, vel esse mala, cognoscitur illa affirmatio vt vera. Per hoc igitur argumentum nil aliud ostenditur, nisi intellectum practicum in ipsa apprehensione non denotare facultatem distinctam ab illa, qua si-

A gnificatur per intellectum speculatiuum; iam enim diximus, hos in apprehensione nullam habere differentiam, nisi accidentalem, quæ sumitur à rerũ differentiis, prout diuersæ res sunt, sed non prout habent rationem obiecti. At si tertiũ intellectus practici actum, qui electio est, consideremus, mutatur ratio obiecti; licet enim sit ens, eligitur tamen non amplius vt ens, sed vt bonum. Sic ergò neganda est minor argumenti, quia nõ est amplius illi accidens, vt ad actionem

B referatur, sed necessarium & essentiale: propria enim ratio obiecti voluntatis est quatenus bonum; sicut propria ratiò obiecti intellectus est quatenus ens, bonum autem est per se omnium humanarum actionum finis: quoniam igitur in intellectu practico fit prius apprehensio, deinde prosequutio, obiectum non est idem in vtraque, quia mutatur ratio obiecti; apprehenditur enim vt ens, non vt bonum, appetitur autem non vt ens, sed vt bonum.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER.

DE PARTITIONE ANIMAE:

Propositio, ac diuisio dicendorum. Cap. I.

MAGNA fuit inter priscos Philosophos controuersia de animæ partitione, atque eius distributione per corpus, eaque à posterioribus quoque agitata est: solent enim tum interpretes Aristot. tum Medici de hac re disputare, & quærere an anima tota in toto corpore insit, pars vero in parte, an potius tota tum in toto, tum in singula corporis parte. Verum Ioan. Gandauensis huius quæstionis ambiguitatem animaduertens, tres eius acceptiones notauit, secundum quas totam suam disputationem in tres partes distinxit, eumque alij postea sequuti sunt: easdem tetigit etiam Thomas in 1. parte Summæ, quæst.76. articul.8. nos igitur hac de re disputaturi, id rite factum esse arbitrantes, ad vitandam obscuritatem eadem distinctione vtemur; etenim certum est,

C problema hoc posse tribus modis intelligi: habet enim anima essenttam suam; habet quantitatem quamuis per accidens, quum ad corporis extensionem extensa sit; ac denique habet facultates diuersas; ideo primum quæri potest, an tota secundum essentiam, & in toto corpore sit, & in qualibet eius parte; secundo an tota secundum quantitatem sit & in toto, & in singula parte tertio demum, an anima tota, id est, secundum omnes facultates suas sit non solum in to-

D to, sed etiam in qualibet parte, an potius secundum aliquam faculaatem sit in aliqua parte, & secundum aliam in alia: ideo dicere solent animam posse tripliciter appellari totum: totum essentiale, totum quantitatiuum, & totum potestatiuum, id est, cum omnibus suis potteñiis & facultatibus. Hunc itaque ordinem in hac nostra disputatione seruabimus: primum de tota anima secundum suam substantiam; postea de tota secundum suam quantitatem & extensio-

E nem; ac demum de tota secundum facultates suas, quid juxta Aristotelis mentem sentiendum sit, considerabimus.

Anima pote[...] plici[...] appe[...] totu[...]

Depri-

De prima quæstionis intelligentia.
Cap. II.

QVod ad primam partem, ipsamque animæ substantiam attinet, quum ante omnia intelligendum sit, quidnam quæratur, non erit ab re, si difficultatem à Ioanne Gandauensi tactam consideremus: ipse enim quamuis de hac re disputet, suamque sententiam proferat, tamen subiungit, sibi hanc quæstionem non probari, sed absurdam videri: nam quærere, an anima tota secundum essentiam sit in qualibet parte corporis, an non tota, sed eius pars, est constituere eam habere partes essentiales, quod minime verum est; quoniam anima, quum sit forma, est substantia simplex, & nullas habet essentiales partes: non recte igitur appellatur tota, si partes non habet, sed rectius diceremus nec totam, nec secundum partes in corpore, vel corporis partibus esse, quia neque partes habet, neque potest appellari tota. Nituntur multi variis modis quæstionem hanc ab absurditate vindicare. Sunt qui dicant animam habere definitionem, & partes definitionis, & hac ratione habere partes essentiales. Sed hoc nihil est, quoniam anima non per partes essentiales definitur, sed vt natura quædam simplex per effectus eam declarantes: propterea nemo vnquam dubitauit, an anima secundum omnes suæ definitionis partes sit in qualibet parte corporis, an secundum vnam definitionis partem sit in vna parte corporis, secundum aliam vero in alia; ideo quæstio sic intellecta absurdissima esset, proinde hoc modo problema ab absurditate non defenditur. Nonnulli vero dixerunt, posse in hac quæstione animam vocari totam; non ita tamen, vt sumatur totum respectu partium, siquidem anima, vt dictum est, partes non habet; sed prout sumitur totum pro eo, quod est perfectum & absolutum, cui nihil deest; ita vt quæstio sit, an anima secundum suam essentiam perfecta sit, & in eo toto corpore, & in qualibet eius parte. Sed neque sic conueniens est quæstio, neque vllum locum habere potest; quum enim anima secundum omnium sententiam nec intendi, nec remitti possit, sed substantiam habeat indiuiduam, non datur eius substantia, nisi perfecta, & integra; proinde vanum est quærere an in corporis parte sit perfecta animæ substantia, an imperfecta, quum nullibi possit esse imperfecta. Ego vero, etsi arbitror Gandauensem recte dubitasse, & illum quæstionis sensum ita esse absurdum, vt nullum apud Philosophos locum habere possit; alios tamen duos inuenio, secundum quos digna quæstio est disputatione, neque absurda dici potest. Vnus est, vt nomen partis pro parte subiecta, hoc est, pro specie sumamus, nomen autem totius pro omnium specierum animæ collectione, sicut Aristot. frequenter in lib. de Anima vocat animam totam, & partes animæ, ita vt quæstio sit, quum in eodem viuente plures inesse posse animas ordine quodam dispositas iam alibi ostenderimus, tanquam formas substantiales distinctas, num hæ locis quoque distinguantur in corpore, an non distinguantur, sic enim ad substantiam animæ quæstio pertinet: quæritur enim, an huius animæ substantia vnam tantum corporis partem occupet, illius vero aliam; quã sententiam ab Arist. Plat. attributam esse manifestum est. Alter vero sensus est, constituendo ipsas specierum animæ substantias locis distinctas non esse, sed simul omnes informare idem corpus, admitti quæstio potest, si appellationem totius, & partium attribuamus non animæ, sed corpori: reuera enim non potest anima vocari totum essentiale, nec vllus vnquam dubitauit an anima tota secundum suam essentiam sit in singula corporis parte, an pars aliqua essentiæ in vna parte, alia vero pars in alia, hoc enim ne excogitabile quidem est, quare de hoc disputare vanum esset; sed videtur sic posse quæstionem proponi, eamque nihil in se habere absurditatis, an anima secundum suam essentiam toti corpori adsit, & cuilibet corporis parti; an potius alicui tantum parti corporis insit anima secũdum suã essentiam, ita vt in reliquis partibus non insit, hoc enim in controuersia positum est, neq; paruum est operæpretium id considerare.

Opinio Platonis de distributione partium animæ, & eius confutatio.
Cap. III.

QVum quæstio proposita intelligi his duobus modis possit; quod ad priorem attinet, certum est eum ab Aristotele Platoni fuisse attributum, videlicet vt tres animæ partes in corpore animalis in tribus distinctis locis collocauerit, concupiscibilem in iecore, irascibilem in corde, & rationis compotem in cerebro: quanquam enim credi potest, Platonem non animarum, & formarum substantialium, sed facultatum animæ distinctionem intellexisse; tamen Aristoteles illi attribuit, vt eas tanquam diuersas substantiales formas, ita vt prædictum est, locis separauerit in corpore animalis; & Galenus quoq; in 5. & 6. libris de Platonis & Hippocratis decretis, diligenter Platonis verba considerans nititur ostendere eam illius fuisse sententiam. Huius igitur falsitatem ostendit Aristoteles, argumento sumpto ab animalibus illis imperfectis, quæ in partes diuisa adhuc viuunt; omnes enim quas habent, animæ partes in singulis diuisis partibus coniunctæ ex earum operationibus cognoscuntur, sed non vna in vna parte,

Confutatio opinionis Platonis.

parte, alia vero in alia: quum enim in singula animalis parte ab aliis separata omnes operationes inspiciantur; vbi autem est operatio, ibi & facultatem, & ipsam animæ substantiam inesse oporteat; omnes animæ partes in singula animalis parte reperiri fatendum est, proinde locis distinctas non esse. Præterea secundum hanc sententiam ostendi non potest quomodo animal sit vnum: quia vbi sunt tres distinctæ formæ substantiales non subordinatæ, ibi tria esse distincta composita manifestum est, illæ autem animæ non possunt dici subordinatæ, quum distinctæ locis esse statuantur, sed earũ singula est forma specifica, constituens proprium animatum sine aliis; vbi enim est vna, ibi non sunt aliæ: nos autẽ, qui dicimus has partes animæ non distingui locis, sed omnes simul informare idẽ corpus, in hoc absurdum non incidimus, sed optime animalis vnitatem seruamus; dicimus enim eas esse subordinatas, ita vt vltima contineat omnes, & sola det toti nomen, ac definitionem: vel igitur animalis vnitatem tueri Plato non potest, vel ad eam seruandam statuere cogitur aliam vniuersalem animam, à qua totum corpus informetur, & vnum reddatur, ab hac enim illæ omnes contineri dicerentur; quemadmodum etiam nos dicimus plures esse in corpore animalis formas mistionis, easque locis separatas, quia vbi est forma carnis, ibi non est forma nerui, nec forma ossis, neque ob id tolli animalis vnitatem, quum satis sit anima illis omnibus superueniens, & eas omnes continens, ad vnitatem animalis constituendam: ob id dicimus cadauer non esse amplius vnum corpus, nisi per contactum, quoniam anima destitutum non habet amplius formam vnam, quæ totum contineat, sed plures locis distinctas: sic igitur animal ita, vt Plato posuit, à tribus animæ partibus inuicem disiunctis informatum non est vnum, sed plura animata se mutuo tangentia. Præterea manifestum est, vt Aristoteles in 2. de Animalibus ostendit, in illis tribus animæ partibus naturalem, ac necessarium ordinem inesse: sensibilis enim anima non est sine vegetante, nec rationalis sine his ambabus; atqui irascibilis, quam Plato in corde posuit, non esse nisi anima sensibilis; concupiscibilis vero, quam posuit in iecore, non est nisi anima vegetans, quum Medici quoque eam in iecore, tanquam propria sede locare videantur; quomodo igitur in corde est anima sentiens absque vegetante? quomodo in cerebro rationalis absque aliis duabus? Sed ipsæ operationes falsitatem huius opinionis declarant: patet enim & cerebrum, & cor nutriri, proinde in iis partibus quoque esse partem animæ altricem, in quibus Plato rationalem, & irascibilem collocavit: igitur non sunt locis distinctæ, vt asseruit Plato. Huiusmodi ergo sententia, qua dicantur singulæ partes animæ ita esse in singulis partibus corporis, vt locis distinguantur, & vbi vna est, ibi non sint aliæ; falsa omnino est, & tum rationi, tum experientiæ refragatur.

Cadauer non est corpus vnum.

A

Alberti opinio, & argumenta, & opinionis confutatio. Cap. IV.

B QVoniam igitur partes animæ in animalis corpore locis distinctæ esse non possunt, sed omnes simul sunt, & solum ratione distinguuntur, vt Aristoteles censuit, altera, quam tetigimus, quæstio exoritur: quum tota anima secundum omnes species suas simul sit in eadem materia, an tota insit in aliqua tãtum præcipua corporis parte, non in aliis, an potius in toto animalis corpore, & in omnibus eius partibus insit. Priorem sententiam accepit Albertus, vt apud eum legere possumus in lib. 2. de Anima, cap. 7. C vbi asserit, animam secundum suam essentiam ac substantiam residere in solo membro præcipuo, quod inquit esse cor, in aliis vero partibus ipsam animæ substantiam non inesse, sed solum facultates diuersas, quæ ad illas à corde transmittuntur, ideo dicit cor esse organum essentiæ animæ, alias autem partes esse organa facultatum. Sententiam hanc probat Albertus pluribus argumentis. Primo, si in oculo esset anima secundum substantiam suam, ergo tota ibi esset animæ essentia, proinde anima tota: quum enim substantiales partes non habeat, necesse est vt vbi est secundum substantiam, ibi sit tota; igitur auulso oculo tota anima auferretur, quare in reliquo corpore non remaneret anima; hoc tamẽ falsum esse videmus: ergo in oculo non est substantia animæ. Secundo, si essentia animæ in qualibet corporis parte inesset, manus ab homine abscissa deberet aliquandiu viuere: quoniam si ibi esset substantia animæ, non posset forma illa subito interire, quia forma substantialis non interit sine præuia alteratione, quæ non fit subito, sed in tempore aliquo: consequens tamen falsum est, quia manus abscissa statim mortua est, neq; vlla ibi notari potest præuia alteratio: igitur in manu non inerat substantia animæ. Tertio, si essentia animæ esset in qualibet animalis parte, pars quælibet animalis esset animal; vbi enim est animæ substantia, ibi perfecta & integra est; vbi autem est anima perfecta, necesse est illud perfectum animal esse. Tandem confirmatur hæc sententia auctoritate Aristotel. in libr. de Motu animal. cap. pen. vbi dicit, animam non in omnibus corporis partibus inesse, sed in vna tantum præcipua, cui cæteræ partes adnascuntur, & ea ratione participant vitã; idque declarat exemplo Regis ad rem valde accommodato: Rex enim non omnibus regni sui partibus

Al[...] sen[...] tia

1. a[...] Al[...]

D

2. ar[...]

E

3. ar[...]

F

4. a[...] men[...]

tibus adest secundum substantiam, sed soli regiæ, ad alias vero partes tanquam ab illa pendentes transmittit vim gubernandi per varios ministros suos, & ita regere dicitur non solam regiam, sed regnum totum: sic igitur in solo corde residet anima secundum substantiam suam, non in aliis membris, sed ad illa varias facultates transmittit ad varia munera obeunda. Hæc Alberti sententia admittenda non est, & iure à multis impugnatur, præsertim à Thoma in 1. part. Summæ, quæst. 76. articul. 8. & in quæstionibus disputatis de anima, quæst. 2. artic. 10. & in 2. contra gentes, cap. 72. vbi sententiam veriorem tuetur, nempe animam tanquam substantiam simplicem, & indiuiduam, inesse in qualibet corporis parte integram, non in solo membro præcipuo. Potest autem falsitas opinionis Alberti multis argumentis ostendi. Primo sic, si essentia animæ non adesset cuilibet corporis parti, sequeretur non totum animal esse animatum; etenim partes omnes corporis præter partem præcipuam, quum animam non habeant, animatæ dici non possunt: nec defenditur Albertus, dicendo cæteras partes esse animatas per virtutes, seu facultates animæ eo trāsmissas; quoniam illæ virtutes non sunt nisi accidentia, quare non possunt, substantiam constituere, & dare esse materiæ: nam (vt inquit eo in loco Thomas) si anima non esset in corpore nisi motor, & rector, locum vtique haberet opinio Alberti, possent enim cæteræ partes corporis ab illis facultatibus moueri, & regi per pendentiam à parte præcipua, sed quia est in corpore vt forma informans materiam, & substantiale corpus constituens, necesse est omnes corporis partes esse animatas, & ab ipsamet anima informatas. Præterea vel putat Albertus facultates animæ esse ipsammet animæ essentiam, & ab ea non distingui, vel esse qualitates re distinctas à substantia animæ, vt nos alias demonstrauimus; vtrumuis dicat, eius sentētia falsa est; nam si sint idem, quod anima ipsa, necesse est vt in omnibus partibus insit substantia animæ, si in eis sunt facultates animæ: si vero sint qualitates distinctæ à substantia animæ, similiter necesse ibi animam esse, vbi sunt facultates, quoniam accidentia à forma subiecti emanantia non debent esse loco distincta à forma; nam eiusmodi omnia emanant in eodem subiecto, in quo inest forma, à qua emanant. Sumitur etiam ex definitione animæ argumentum contra Albertum, inquit enim Aristoteles animam esse actum primum corporis naturalis organici, organicum intelligens illud, quod variis instrumentis præditum est, huiusmodi autem est totum viuentis corpus, non solum membrum præcipuum, quia cor dici quidem potest organum, at non organicum, vt ibi ab Aristotele vocatur organicum: idque ipsemet Albertus fatetur, dum dicit, cor esse organum essentiæ animæ, cætera vero membra esse organa facultatum: quod si dicat cor esse corpus heterogeneum, ideoque ob varia partium suarum officia dici posse organicum; hoc certe nihil est, quia non eiusmodi est membrum præcipuum in animalibus imperfectioribus, quæ cor non habent, sed aliquid cordi proportione respondens, hoc enim homogeneum, ac simplex est, inde enim fit, vt illa animalia etiam in partes diuisa aliquandiu viuant: quare quum membrum præcipuum non in omnibus animalibus organicum appellari possit, definitio autem animæ sit vniuersalis, & omnia viuentia complectatur, non potest in ea definitione organicum significare aliud, quam totum viuentis corpus: quum igitur huius dicat Aristotel. animam esse actum primum, hoc est, formam, quæ ipsum constituit, aperte significat animam informare totum corpus, non solum membrum præcipuum: idque confirmant ea, quæ statim ab Aristotel. ibi dicuntur de plantis, inquit enim plantarum partes esse organa, vt radicem, folia, fructum, & pericarpium, quod denotat totam plantam vocari corpus organicum, proptereà quod his omnibus instrumentalibus partibus prædita est. Idem significauit Aristoteles in contextu 9. eiusdem libri, quando argumentum sumens ab oculo dixit animam ita esse totius animalis actum, & formam, vt visus est actus oculi: vana enim esset ea Aristotelis argumentatio, si anima non totum corpus informaret, vt considerantibus manifestum est.

Vera sententia, & eius declaratio. Cap. V.

VT meam hac in re sententiam proferam, credo Albertum errasse quidem aliqua ex parte; vt modo ostensum est, attamen aliqua etiam ex parte veritatem attigisse: vt enim absurdum esse arbitror id, quod ait Albertus, animam secundum suam substantiam in solo corde esse; ita & contrariam sententiam, quod in omnibus corporis partibus æque resideat anima, falsam esse existimo: etenim si omnes corporis partes æque præcipue, & absque vllo ordine animam haberent, necessarium prorsus, & insolubile esset argumentum Alberti; oporteret enim manum à corpore separatam viuere aliquamdiu, quod tamen non contingit: præterea secundum hanc sententiam vana de membro præcipuo disputatio redderetur, quia nullum in viuentis corpore membrum præcipuum vocari posset; siquidem nullo alio argumento præcipuum membrum iudicatur, nisi radicatione animæ in eo quæ ex operationibus indagari solet: quoniam igitur magna est Philosophorum ac Medi- *Anima est in omnibus corporis ordine quodam.*

Medicorum disceptatio de membro præcipuo A in corpore animalis, concedere hi omnes videntur non æque in omnibus partibus viuentis inesse animam, sed radicari in aliquo membro præcipuo, & ab eo ad reliquas corporis partes diffundi, secundum Aristot. autem præcipuum membrum in animalibus sanguineis cor est, in aliis autem, & in plantis pars aliqua cordi proportione respondens; nos facilioris doctrinæ gratia de solo corde loquemur, quod enim de hoc dicemus, illud idem de quolibet præcipuo B membro in iis, quæ cor non habent, intelligendum erit. *De cordis primatu.* De cordis quidem primatu clara est Aristotel. sententia in libro tertio de Partibus animal. cap. 3. 4. & 5. vbi ab Auerroe in cap. 4. res hæc disertissime disputatur, nec non ab Alexandro in primo suo lib. de Anima, cap. vltimo, hoc igitur in præsentia constituto, ex eo elicimus animam præcipue, ac primario residere in corde, & in eo esse tanquam in radice, à qua postea diffunditur C animæ substantia ad vniuersum corpus; primum enim quod generatur, est cor animalis, & in eo radicatur anima, postea vero illi cæteræ partes aggenerantur, ad quas statim protenditur anima non tantum secundum facultates, sed etiam secundum essentiam, ad extensionem enim subiecti corporis, anima quoque extenditur: hac igitur ratione habet anima in corde esse principale, in reliquis autem partibus habet esse participatum; quemadmodum etiam lumen in Sole habet esse principale, in aere au- D tem habet esse per participationem, & per deriuationem à Sole; quo fit vt aliquo solido corpore interposito priuetur statim aer, vel pars eius aliqua suo lumine, quia priuatur illa participatione, ac pendentia à luce Solis. Sic etiam dicuntur res omnes habere esse per participationem primi entis, quod solum habet esse per se, & est ipsummet esse subsistens, ideoque sublato primo ente; cætera omnia statim redigerentur in nihil: hac igitur eadem ratione si manus E à toto corpore seiungatur, statim in ea vita omnis extinguitur, quia manus non habebat animam, nisi per continuam deriuationem à corde, qua simulatque destituitur, desinit esse animata; *Cur animalia insecta, & plantæ post diuisionem viuant.* contra vero euenit in plantis, & animalibus annulosis, in quorum partibus separatis inest adhuc vita aliquandiu, propterea quod animalia illa pro corde habent humorem quendam intus per totam animalis longitudinem extensum, & homogeneum, proinde diuisio- F nem recipientem; quo fit vt si ita diuisio fiat vt in singula parte remaneat aliqua pars illius humoris, singula pars aliquamdiu viuat, quum in se habeat portionem aliquam membri principalis: sic etiam plãta in omni parte habet membrum præcipuum, in quo est anima radicata, siue id sit cortex, siue radix (siquidem in omnibus fere partibus habet radicem potestate) siue quidpiam aliud; vnde fit vt pars ab aliis seiuncta viuere possit, & fieri aliqua planta per se: ad in animalibus perfectioribus, in quibus est cor, vel aliud simile, quod sit heterogeneum, & certam figuram requirat, id nulla ratione fieri potest, quia tale membrum præcipuum non est diuiduum manente vita animalis. Hæc est rei veritas, quæ ipsa per se considerantibus manifesta est: quum enim anima duobus muneribus fungatur in corpore; vt Græci notare solent; informat enim corpus, & constituit animatum; deinde illo iam informato, & animato vtitur vt instrumento ad operandum; facultates non respiciunt corpus nisi vt organum, quo vtantur; non vtuntur autem, nisi animato; ideo præsupponunt ipsum iam animatum, neque esse possunt nisi vbi sit anima; facultates igitur à corde missæ secundum Albertum ad alias corporis partes possunt quidem reddere membrum aptum ad operationem, sed non possunt facere membrum animatum, hoc enim sola anima per suã substantiam præstare potest, imo neque aptum reddere possunt ad operandum, nisi prius constituatur esse animatum, facultas enim præsupponit animam, à qua non potest esse seiuncta. Ex his colligimus alium quoque Alberti errorem: non recte enim dicitur cor esse organum essentiæ animæ, cætera vero membra esse organa facultatum: organum enim non dicitur nisi respectu facultatis, quia respicit operationem, ipsa vero animæ substantia quatenus est forma, materiam potius habere dicitur, in qua recipiatur, quam organum. Ex his ergo patet animam secundum substantiam suam non in solo corde inesse, sed in omnibus membris; non tamen in omnibus æqualiter, sed ordine quodam: nam si æque in manu atque in corde inesset anima, hoc est, æque præcipue, oporteret manum à corpore abscissam viuere aliquandiu, quod tamen non videmus.

Responsio ad argumenta Alberti. Cap. VI.

Veritate ita declarata, facile est ad Alberti argum. respondere. At primum neganda est consequentia: quia licet in oculo sit anima tota secundum essentiam, quum essentiam habeat indiuiduam, nec proprie appelletur tota, tamen non est ibi tota secundum quantitatem & extensionem, qua de re posterius loquemur, auulso igitur oculo non tota secundum extensionem anima aufertur, sed remanet in aliis partibus corporis. Ad secundum dicere possemus compertum esse quandoq; membrum aliquod abscissum corpore pusillum tẽpus viuere, vt ait Alexand. in 1. lib. de Anima cap. vlt. quandoque caput

caput humanum à toto abſciſſum vixiſſe paruo quodam tempore; hoc enim non eſt abſonum rationi, quia licet habeat animam deriuatam à corde, tamen quia ipſam animæ ſubſtantiam inſitam habet, fieri poteſt vt non ſtatim in eo anima extinguatur: ſed aliter reſpondemus, & concedentes membrum abſciſſum ſtatim interire, dicimus id fieri, quoniam in illo non erat anima radicata, ſed à membro præcipuo deriuata; ob id enim fit, vt ſeparato membro non poſſit amplius in eo eſſe anima; ſicuti etiam de lumine dicebamus; negamus igitur ſequi quod manus abſciſſa debeat viuere: ad probationem autem, quando dicebat formam ſubſtantialem non poſſe ſine alteratione præuia interire, dicimus hoc eſſe verum de forma totius compoſiti, & de forma etiam illius partis, in qua habeat eſſe radicatum, & principale; at non de forma partis habente ibi eſſe participatum; illud enim non eſt formam interire, quum in aliis partibus eadem remaneat, ſed eſt potius illam partem per eam ſeparationem priuari participatione illius formæ, quæ eadem remanet in membro præcipuo: ad hanc igitur priuationem dicimus non eſſe neceſſariam alterationem præuiam, ſed ſatis eſſe ſeparationem à toto, & à membro præcipuo; per hoc tamē non ſtat quin fieri poſſit vt membrum ſeparatum viuat paruo aliquo tempore, vt modo dicebamus, deinde ſtatim intereat ſine vlla præuia alteratione; ſiquidem hæc non eſt neceſſaria, niſi vbi forma etiam ſecumdum totam ſuam extenſionem intereat. Ad tertium quoque ſimiliter negamus conſequens: & ratio negationis eſt; quia vt aliquod vocetur animal, non ſatis eſt ſi habeat animæ eſſentiam integram, hæc enim indiuidua eſt & vbi eſt, ibi non poteſt niſi integra & tota eſſe; ſed etiam oportet vt habeat totam ſuam materiam, & corpus integrum, in quo recipiatur: quum enim anima ſit prædita pluribus facultatibus, per quas apta eſt plures edere operationes, requirit neceſſario corpus varia obtinens inſtrumenta, quæ omnibus facultatibus correſpondeant; ideo licet in oculo inſit animæ eſſentia integra; oculus tamen non poteſt dici animal, quia non habet ibi anima omnia ſibi neceſſaria inſtrumenta, neque integram ſuam materiam, cui adiuncta poſſit animal conſtituere; quare oculus non eſt animal; ſed pars animalis. Propterea negare etiam poſſumus animam in oculo eſſe integram & perfectam: quum enim ſit eſſentialis conditio cuiuſuis formæ vt recipiatur in tali determinata materia, proinde ſit neceſſaria animæ conditio, vt ſit in corpore tot inſtrumentis prædito; anima, quæ eſt in oculo, ob hunc defectum non poteſt vocari perfecta. Ad Ariſtotelem autem in calce libelli de Motu animalium Thomas in memorato loco reſpondet, Ariſtotelem loqui de ſola facultate motrice, ſignificans ſe hanc concedere non in omnibus partibus ineſſe, ſed in ſola parte præcipua: ſed hanc reſponſionem ego probare minime poſſum; vel enim intelligit huius facultatis obiectum adæquatum, vel præcipuum, quod ſit eius primum principium, & tanquam radix: ſi adæquatum, falſa eſt eius ſententia, quia vis motrix non in ſolo corde, ſed in toto corpore ineſſe conſpicitur: ſi vero præcipuum, non de ſola motrice facultate, ſed de tota quoque animæ ſubſtantia in aſſerere debuit, quum ibi dicat eam in ſingulis quoque partibus in eſſe totam. Nos igitur dicimus, Ariſt. nil aliud ibi negare, niſi quod anima ſit æque in omnibus partibus radicata, & ſignificare velle, eam in ſolo membro præcipuo habere eſſe radicatum; neque ob id negare animam eſſe in omnibus membris ſecundum ſuam ſubſtantiam, & habere in eis eſſe participatum. Comparatio autem cum Rege non ſecundum omnes conditiones accipienda eſt, ſed ſecundum illam tantummodo, quod vnus eſt locus principalis, in quo anima reſidet tanquam in regia, quemadmodum vna eſt vrbs regia, in qua reſidet Rex: in reliqnis autem non eſſet conueniens comparatio; nam anima, quum ſit per ſe incorporea, poteſt ſecundum ſuam eſſentiam tota in qualibet parti ineſſe, non ſic Rex, qui corporeus eſt.

Confutatio.

Vera reſponſio.

Galeni argumentatio contra Ariſtotelem de membro præcipuo. *Cap. VII.*

HÆc ſententia, quam modo expoſuimus, eſt rationi maxime conſentanea, nam & animatum, & vnum eſſe totum animal oportet, non eſt autem animatum totum, niſi in omnibus eius partibus ipſa animæ ſubſtantia inſit, non in ſola præcipua, vt putauit Albertus: ad vnitatem vero animalis ſeruandam vnum tantum præcipuum membrum eſt concedendum, in quo tota ſit anima radicata, & à quo tanquam principio, & fonte ad omnes corporis partes effundatur; ſic enim & vnum corpus eſt per omnium partium ab vna pendentiam, & anima vna, quæ ex omnium dictarum partium congreſſu conſtituitur: nam propter earum inter ſe ordinem, atque reſpectum fit vt vna ad aliam tanquam poteſtas ad actum, & tanquam perfectibile ad perfectionem referatur, proinde vna ex his omnibus anima conſurgat, cuius totius nomiuatio ab vltima tanquam ab actu deſumatur, qua ratione vere dicere poſſumus, vnam eſſe in homine animam, quæ dicitur rationalis; ſic vnam in equo animam equinam, & ſic de reliquis. At ſecundum Platonis opinionem, quam reiecimus, hoc dicere minime poſſumus: dum enim partes animæ locis ſeparatæ in animalis corpore ſtatuuntur, vna aliam non perficit, ſed ſingula per ſe perfecta anima eſt, & abſque aliarum ope proprium animatum cōſtituit:

quocirca animal non potest vnum animatum apellari, sed plura, sicut antea consideraui mus. Præterea iuxta omnium Philosophorum sententiam animal, præsertim vero homo, paruus mundus appllari solet: attamen hoc secundum hanc opinionem verum non est, adest enim hæc magni momenti dissimilitudo, quod in mago mundo vnum esse principem necesse est, vt omnes concessisse videntur, ex cuius vnitate Aristoteles multi vnitatem demonstrari asseruit; in animali autem non vnus princeps, sed tres iuxta Platonis sententiam, quam Galenus quoq; sequutus est, absque dubio statuuntur: neque absurditatem hanc euitat Galenus, dum cerebro principatum tribuit propter animam rationalem, quæ in eo residet, & præstantissima omnium est; etenim non penes solam nobilitatem attendendus est principatus, sed etiam penes gubernationem, atque pendentiam: attamen quid cordi cerebrum imperet, quid iecinori, & quomodo horum actiones iussu cerebri aut eius virtute ad hæc trans missa producantur, ne fingere quidem tota Galeni pertinacia, ac proteruitas potest, quinimo ipse palam fatetur in 2. ac 5. libro de Hippogratis & Platonis decretis, cerebrum & cor proprias habere functiones, easque vtrumque absque alterius ope obire; quod dicere est confiteri neutrum actioni alterius imperare, aut vim aliquam contribuere, proinde neutrum posse princeps membrum appellari. Verum quia veram hanc Aristotelis sententiam demoliri prolixissima disputatione Galenus nixus est in libris de Hippogratis & Platonis decretis, non ab re fore iudicaui, si præcipua quædam, quæ ibi à Galeno contra Aristot. afferuntur, breuiter referam & expendam: quamuis enim non de membrorum primatu, sed de animæ dispensatione per corpus sit nobis proposita dispensatio, attamen cum hac ita est præcipui membri consideratio coniuncta, vt penitus omitti nec debeat, nec possit: hac igitur de re alias fortasse fusius disputabimus, nunc eam cũ moderatione tangere satis erit, & quandum ad partium animæ distributionem, de qua loqui instituimus, declarandam pertinere videatur. Galenus in memoratis libsis de hac re fusissime disputat aduersus Aristotelem & aduersus Stoicos, Chrysippum præsertim, qui omnes vni cordi primatum attribuerunt, & animam vniuersam in eo tanquam loco præcipuo, ac membro principe residere asseruerunt: ipse vero & eorum argumenta soluere, & suam opinionem comprobare efficaciter nititur in septem prioribus libris, & in principio octaui: ita vt omnia ferme, quæ ab eo in tota illa parte dicuntur, ad hoc vnum pertinere videantur. Sed ego plurima illa paucis perstringam; omnia namque argumenta, quæ tum à Galeno, tum à Chrysippo, & aliis à nominum etymologia, ab existimatione, naturalique instinctu hominum, atque Poetarum

Stoici.

A B C D E F

auctoritate desumpta sunt, & à Galeno soluta, tanquam leuia, & probabilia, vt ipsemet Galenus aperte ibi profitetur, missa penitus faciam; & vno argumento contentus ero, in quo potissime tanquam demonstratiuo Galenus innititur à venarum, & arteriarum, & neruorum origine desumpto: quum enim horum trium ministerio absolui omnes in animali operationes videantur, illud esse præcipuum membrum, & præcipuam animæ sedem dicendum esse videtur, vbi origo venarum, & arteriarum, & neruorum esse conspiciatur. Quoniam igitur Arist. horum omnium principium asserit esse cor, Galenus in hoc constitutam esse totam controuersiam existimans, petit sibi demonstrari cor esse & neruorum, & venarum principium; nam hoc ostenso concessurum se profitetur solum cor esse membrum princeps & in eo vno animam omnem residere: sed quum ipse per anatomen certo se cognouisse affirmet venarum principium non cor esse, sed iecur, & neruorũ non cor, sed cerebrum; insolubile inde argumentum sumi arbitratur, ad demonstrandum tria esse præcipua membra, & tres trium specierum animæ sedes; argumentum autem tale est: illud est membrum præcipuum, & animæ sedes, vbi est principium venarum, & arteriarum, & neruorum; at principium venarum iecur est, neruorum cerebrum, arteriarum vero cor; igitur tria sunt membra præcipua, cerebrum, cor, & iecur, in quibus tres partes animæ resident: & has non tantum facultates distinctas, sed species animæ diuersas & formas substantiales esse asseueranter affirmat: in quo ego quidem ab eius sententia non recedo, sed in eo tantum, quod has esse locis separatas, vt prædiximus, Platonem sequutus existimat: nutritiuam igitur animã, quam etiam naturalem partem vcat, Plato vero concupiscibilem, in iecore tanquam propria sede collocat, quoniam ibi principium est generationis sanguinis, quo totum corpus alitur, & origo venarum, quæ sanguinem ad omnes corporis partes nutriendas deferunt; deinde vitalem, seu irascibilem in corde, vbi est origo caloris vitalis, qui per arterias inde orientes ad vniuersum corpus emittitur, ac tandem rationalem, seu cognoscentem ponit in cerebro, à quo originem ducunt nerui omnes, per quos ad omnes corporis partes vis sentiendi, ac vis mouendi transmittitur. Hoc vnum argumentum ex tota ea prolixa Galeni disputatione mihi expendendum desumpsi, quia cum eius solutione coniuncta est sententiæ Arist. validissima demonstratio; vno enim labore & veritatis comprobationem, & argumenti solutionem afferemus.

Ar... me... len... tra... tu... tur.

Fundamenta pro declaratione veritatis. Pap. VIII.

VT clarior & firmior disputatio nostra sit, quædam prius fundamenta, ac veluti di-

cendorum principia statuemus, quæ vel sunt à Galeno concessa, vel ita manifesta, vt à nullo erudito viro negari possint. Primo loco assumo id, quod ab Aristotele dicitur in contex. 19. libri 3. de Anima, agens est præstantius & nobilius materia patiente: hoc autem per se manifestum esse videtur; nam actus est nobilior potestate, agens autem agit quatenus est actu, & materia patitur quatenus est potestate. Secundo accipio id, quod ab Aristotele declaratur in 8. lib. Physicæ auscultationis, in ordine agētium agens primarium esse præstantius agente secundario, & instrumentali; agens enim primarium vim agendi tribuit agenti secundario, quod sine primario nullam prorsus habet: hinc etiam fit vt inter agentia secundaria illud nobilius, ac principalius sit, quod est prius, & primario agenti propinquius: quod si quis dicat primariū quoque agens egere secundario, & nihil agere sine illo, id nihil est, neque in agente secundario vllam præstantiam notat; primarium enim illo eget vt ministrante & inseruiente, non vt agendi facultatem, ipsi largiente; at secundarium eget primario, à quo vim agendi recipiat, quæ tota in eo radicata est: hæc omnia ita sunt manifesta, vt quisquis ea neget, indignus sit, quo cum disputatio instituatur. Tertio, sumo id, quod præcipuum Galeni fundamentum est neruos omnes oriri à cerebro, & esse instrumenta tum sensus, tum voluntarij motus. Quarto sanguinem alimentalem in iecinore generari, & inde magnam partem ad reliqua membra nutrienda transmitti per venas, sed aliquam etiam partem per venam cauam ad cor, ibique magis elaborari, & ex eo sanguinem tenuiorem, & vitalem spiritum in sinistro cordis ventriculo generari. Quinto cum Galeno accipio sanguinem deferri quidem à iecore ad cor per venam cauam, non tamen per eandem ad iecur remeare; sed duo tantummodo esse vasa, per quæ sanguis ex corde ad alias partes emittatur; vnum, quo ad pulmones ex corde defertur sanguis, quo nutriantur; alterum (quæ arteria magna est, ab Aristot. vena aorta appellata) quo ad omnes corporis partes vitalis spiritus mittitur, & cum spiritu portio aliqua sanguinis purissimi, ac tenuissimi, quod vehiculum spiritui sit. Sexto sumo cor esse fontem caloris in animali, quem calorem cum spirituum substantia mittit per arterias ad cunctas corporis partes, tanquam primum animæ instrumentum; hoc Galenus asserit in lib. 7. de Hippocrat. & Platon. decretis, & res per se clara est: anima enim omnia facit per calorem naturalem, tanquam per primum eius instrumentum; locus autem in animali calidissimus consensione omnium cor est; quamobrem ibi est origo, & fons omnis caloris animalis. Septimo loco statuo id, quod alibi fusius declaraui, duos in animali esse calores, seu potius duas caloris origines, vna origo est anima, altera vero est natura elementaris; in omni enim misto necesse est aliquid inesse caloris propter elementa calida, huic autem additus calor animæ vnum reddit calorem intensiorem, qui in diuersis partibus varius est, & modo maior, modo minor ob temperierum varietatem; etenim in solo vitali calore nulla in corporis partibus diuersitas oriretur, nisi fortasse propter earum maiorem, vel minorem à corde distantiam, sed propter diuersas elementorum mistiones fit vt alia pars calidior, alia frigidior esse dicatur: Medici quidem soliti sunt totum ex vtrisque conflatum calorem vocare cuiusque membri temperaturam, seu calorem temperaturæ; attamen si recte loqui velimus, debemus illum tantummodo calorem, qui formam mistionis insequitur, & in corpore post animalis obitum remaneat, vocare calorem temperaturæ; alterum vero, qui consequitur animam, nominare animalem, sed totum ex vtrisque constantem naturalem cuiusq; membri calorem appellare.

Duo calores in animali.

Solutio argumentorum Galeni, & contra illum argumentatio. Cap. IX.

HIs ita constitutis ostendo nullum principatum iecinori attribui posse, deinde idem in cerebro demonstrabo, vt ostensum maneat, solum cor esse membrum princeps, & vniuersæ animæ sedem, vnde etiam argumenti Galeni solutio desumatur: de iecore ita argumento: iecur in nutritione nullam aliam operam præstat, quam præparandi, & exhibendi materiam, qua totum corpus alatur; agens autem conuertens hanc materiam, hoc est, sanguinem alimentalem in substantiam, est calor naturalis missus à corde per arterias ad omnia membra, ergo facultatis altricis princeps est cor, non iecur: deductio consequentis manifesta est ex fundamendo à nobis iacto, agens est principalius materia, & cuilibet mediocriter in philosophia versato, qui in nullius verba iurauerit, manifestissimum esse debet suppeditationem materiæ ignobile officium esse, & ministri potius, quam principis, idque in artibus notare possumus; nam ars illa, quæ nauibus construendis solam materiam subministrat, vilissima est, eamque nemo architectonicam, seu artem principem appellaret; ast illa, quæ ex illa materia nauim extruit, potest architectonica nominari; & adhuc magis alia superior ars, quæ huic præcipit quomodo, & qualem efficere nauim debeat: ita ars illa, quæ domibus ædificandis materiam suppeditat, ignobilis est, nec potest vocari princeps; ars autem ædificandi, quæ domum efficit, magis potest appellari ars princeps, quoniam illi imperat; sed multo magis ars alia, quæ nō facit, sed faciēti præcipit, nomine architectonicæ dignanda est, & hos solemus voca-

Quod iecur nullum habeat principatum.

Quænam artes dicantur architectonica.

Principo officium. re architectos; quoniam officium principis est A non occupari in aliqua actione particulari, sed in aliqua tantum vniuersali; qua singulis ministris propria officia distribuantur, ac principis auctoritas, & agendi facultas communicetur. *Altricis facultatis fōs & principium est cor.* Facultas igitur altrix in corde sita est, vbi est fons caloris vitalis, & à quo per omnia membra distributo fit conuersio sanguinis alimentalis in substantiam: hoc respexit Arist. in lib. 3. de Partibus animal. cap. 4. quando generādi sanguinis officium cordi attribuit, non iecori; respexit B enim (vt inquit ibi Auerroes) sanguinem illum, *Sanguis duplex.* qui primus est perfectione, & intentione naturæ, non illum, qui solo generationis ordine primus est: nam primus perfectione, & naturæ cōsilio est ille, qui generatur in corde, & agentis, potius, quam materiæ in totius corporis nutritione locum habet: ex eo enim generatur spiritus, & idem vna cū spiritu per arterias ad omnia membra defertur, tāquam secundarium agens, & primum principis instrumentum, à quo cum C omnibus membris communicato sanguis alimentalis, qui à iecinore per venas prouenit in cuiusque membri substantiam mutatur: quid enim (quæso) causæ fuit, vt natura ad singulam corporis partem non solam venam, sed cum vena coniunctam arteriam mitti voluerit? certe ea vna causa fuit; quia nutritio & agens, & materiam postulat; materia nutritioni à iecore ad membra per venas mittitur, agens autem nutriens mittitur à corde per arterias: quomodo D igitur altrix facultas agenti potius, quam materiæ attribuenda est; non iecur, sed cor in animalis nutritione est membrum princeps; iecur autem est tanquam eius minister, à quo & cordi ad generandos spiritus, & toti corpori materia ad nutritionem suppeditatur, nam etiam ad alias partes sanguinem mittere est cordi materiam ad alendum subministrare, quatenus est mittere ad vitales spiritus, qui à corde prodeuntes in omnibus corporis partibus existunt, & agentis officio E fungentes sanguinem à iecore missum in substantiam vertunt: hoc igitur iecoris officium *Iecoris officium principe indignū est.* indignum principe est; idque tantum abest vt cordi attribuere conueniat, vt potius non esset cor dicendum princeps, si eo munere fungeretur: adde quod (vt ait in dicto loco Auerroes) hanc quoque suam operam non præstat iecur, nisi virtute cordis: dicant enim Medici cur iecur arteriis refertum sit, vt per anatomen inspicere omnes possunt; vel enim frustra sunt in iecore vi- F tales spiritus per arterias delati, si iecur propria tantum virtute sanguinem generat; vel præbent iecori actiuam facultatem, & vitalem calorem, quo sanguinem efficit, quod quidem omnino dicendū est, quia natura nihil frustra facit: imperium igitur cordis in iecur est manifestissimū, quum & iecoris officiū sit generare materiam, qua totum corpus alatur, sed non tamen alere, ac vertere in substantiam, & in eius quoq; muneris functione iecur non agat, nisi per facultatem ipsi à corde communicatam; ita vt dicere possimus etiam sanguificationem à spiritibus fieri, qui à corde ad iecur mittuntur, quum ex cordis imperio, & auctoritate iecur sanguinem generet. At (inquit Galenus) venarum origo, & *N...* principium iecur est: hoc autē, si bene perpendatur, leuissimum, & nullius momenti ad id, de quo disputamus, esse cognoscetur; dictū enim hoc ambiguū est: quia vel intelligit principium generationis venarum, vel principium dispensationis sanguinis per eas, vel principium magnitudinis, sicuti dicere solemus initiū viæ, initium lineæ: si primo modo intelligat, nullum inde argumentum sumi potest; genitas enim esse venas & ante cor, & ante iecur credere possumus, tanquam instrumenta, quæ prius parare oportet, quam præcipua membra his vsura generentur, quemadmodum si quis aduentū principis alicuius expectans aliqua prius necessaria instrumenta paret, vt accedens princeps iis statim vti possit: hoc autem si concedamus, nō apparet quæ prrs venæ cauæ prius generari cœperit, an illa, quæ est prope cor, an illa, quæ in iecore, & nemo ex certa cognitione id asseuerare potest: credendum autem potius est, totam illam venam simul secundum omnes suas partes cœpisse generari, non vnam eius partem prius quam alias: asserit etiam Galenus se per experientiam in arboribus comperisse iecur prius corde genitum; quod si admittamus, nil tamen inde aduersus Aristot. colligi potest: quanquam enim ego hoc non vidi, & cogor de eo maxime dubitare, tamen dicere possum, naturam voluisse venas & iecur cordi prægenerare tanquam necessarios ministros, quorum vsus cordi necessarius est: dicat tamen Galenus an ante generationem cordis cognouerit iecur esse animatum, hoc quidem ipse asseuerare non audet, neque si assereret, vlla esset ei fides adhibenda; quia repugnantissimum est rationi: anima enim non potest existere sine membro præcipuo, in quo solo radicatur: quare si fœtus prius habet iecur, quam cor, non habet tamen animam nisi genito corde; ideo quando Aristoteles dicit cor primum omnium generari, dictum hoc saltem in comparatione membrorum animatorum defendi potest; cor enim animatum præcedit omnium aliorum membrorum animationem, & prius est animatum, quam iecur. Si vero intelligat Galenus iecur esse principium dispensationis sanguinis per venas, & hac ratione esse principium venarum, id concedimus de sanguine alimentali, & materiali, hoc enim dicimus generari in iecore, & ab eo primum tum ad cor, tum ad omnia membra per venas transire: num autem ob id fiat vt iecur sit membrum princeps, iam supra diligenter considerauimus: adde quod si hac ratione esset princeps, multo dignior hoc nomine ventriculus esset, à quo prius

prius ad iecur materia alimẽtalis mittitur, quam à iecore ad alias partes. Tandem si magnitudinis principium Galenus intelligat, negandum est iecur esse initium venarum, sed tale est solum cor, in quo solo est conceptaculum sanguinis sine vena, quum vena caua per iecur transeat, & in eo nullibi sit interrupta, ita vt nullum eius venæ initium in iecore notari possit: quod si conceptaculum aliquod sanguinis ibi esset præter venam, à quo illa ortum duceret, vtique ibi esse initium magnitudinis venarum asseuerare possemus. Non est etiam alicuius momenti id, quod Galenus magna cum iactantia considerat, sanguinem per venam cauam à iecinore ad cor permeare, sed non per eandem ad iecur remeare: hoc enim verissimum est, sed solum pertinet ad ostendendum principium dispensationis sanguinis alimentalis per illam venam esse iecur, non cor; at nihil probat de principio magnitudinis, quia licet per illam venam fluat sanguis à iecore ad cor, nec refluat à corde ad iecur, ob id tamen non fit, vt eius magnitudinis initium sit iecur, quum in iecore nullum eius venæ initium notari possit: ad hoc confirmatur ex consideratione venæ portæ, per eam enim fluit materia à mesenterio ad iecur, nec refluit à iecore per eandem: igitur si ea ratio aliquid firmitatis haberet, eius venæ initium non esset iecur, proinde non omnium venarum initium diceretur. Quod autem à Galeno dicitur, ampliorem esse venam cauam in iecinore, quam prope cor, debile argumentum est, & ab Auerroe solutum in memorato loco: non omnia enim in suæ magnitudinis initio maiora sunt, sed in singulis partibus eam habent quantitatem, quæ muneri & operationi conueniens sit; præsertim vbi initium magnitudinis non est initium generationis, sicut antea de vena caua dicebamus: quoniam igitur initium dispensationis sanguinis alimentalis per eam debuit in iecore esse, ideo conueniens fuit vt in iecore vena amplior esset; non tamen ibi est eius magnitudinis initium, sed in corde, licet aliquanto angustius sit. Quod igitur ad iecur attinet, non potest illi facultatis altricis principatus attribui, sed is soli cordi attribuendus est. Ad argumentum autem Galeni facile respondemus: nam si de perfecto sanguine loquamur, qui in nutritione fungitur officio agentis, neganda est minor; non enim iecur est huius generationis principium, sed cor: si vero alimentalem sanguinem, qui nutritionis materia est, intelligamus, neganda est maior; non enim vbi hic generatur, ibi est animæ sedes, & membrum princeps, quia materiam subministrare agenti est potius serui officium, quam principis; quum præsertim in hoc quoque munere obeundo pendeat iecur à corde, siquidem non sanguificaret, nisi beneficio caloris vitalis ad ipsum per arterias delati: de iecore igitur argumentum Galeni nihil concludit. Sed neque de cerebro: nam cerebrum esse cognitionis, & motus instrumentum, non inficiamur; dicimus tamen nullam ibi cognitionem fieri, nisi beneficio spirituum vitalium: qui à corde illuc per arterias mittuntur, vt ipsemet Galenus confitetur, asserit enim in libr. 7. de Hippocratis & Platonis decretis, animal ex cerebri sectione nullam in sensu & motu læsionem recipere, nisi ad aliquem cerebri ventriculum vulnus penetrauerit: quum enim ventriculi spiritu sint repleti, inquit ex illius spiritus exinanitione animal remanere stupidum sine sensu, & motu; postea vero iterum restitui, quum iterum iidem ventriculi spiritu repleantur; & hunc à corde ad cerebrum per arterias mitti Galenus non negat: fatetur igitur non in ipsa cerebri substantia vim sentiendi, ac mouendi inesse, sed in solis spiritibus, qui in cerebri ventriculis concluduntur: ideo considerans Galenus spiritus reuera à corde prouenire, & ob id credere aliquem posse vim omnem cognoscendi à corde tribui, ad hoc confugit, quod ipsamet anima non in spiritibus, sed in cerebri substantia residet, ita vt spiritus non sint ipsius animæ sedes, sed sint primum instrumentum, quo anima vtitur ad sensum, & ad motum efficiendum. Mirandum profecto est, quomodo, vt suam sententiam tueretur, ad magnum hoc absurdum confugerit: quum enim fateatur substantiam cerebri nullum habere sensum, & detractam etiam non afferre aliquam animali noxam, nisi ad ventriculos vulnus perueniat; quomodo ad id induci potuit, vt diceret substantiam cerebri esse præcipuam animæ sedem? rationi enim consentaneum est maximam fieri in toto animali læsionem, & omnium operationum impedimẽtum ex vulnere membri præcipui, in quo ipsa animæ substantia residere vocatur: adde quod cerebrum est omnium membrorum frigidissimum, animæ autem conuenientior est locus calidus, quam frigidus; tum quia nobilior potius qualitas est animæ attribuenda, quam ignobilior, quæ priuationis locum tenet; tum quia manifestum est animam omnes suas operationes edere per calorem: neque alicuius momenti hac in re est Galeni cauillus, dum inquit cerebrum non esse frigidissimum, sed esse omni calido aere calidius; cauillus enim est manifestus, siquidem neque Aristotel. neque vllus alius ita vel cœcus, vel proteruus fuit, vt cerebrum nil penitus habere caloris, & absolute frigidissimum esse dixerit; sed solum comparatione aliorum membrorum animalis, præsertim autem viscerum: quum enim omnia calorem habeant, minimum omnium habet cerebrum, & hac ratione frigidissimum dicitur, quia minus calidum respectu calidioris instar frigidi est, & frigidi operam præstat. Dicendum igitur est omnem sentiendi, ac mouendi vim non à cerebro spiritibus, sed cerebro à spiritibus tribui, proinde à corde, in quo primum generantur, & à quo ad-

De cerebro.

Error Galeni de sede animæ.

Cerebrũ est omnium membrorum frigidissimum.

Galeni cauillus contra Aristotelem.

Neruorũ substãtia a cerebro est.

ad omnes corporis partes per arterias deferuntur: & quoniam à substantia cerebri omnes nerui tanquam surculi deducuntur, siue ab ipsamet, siue à spinali medulla, quæ cum ea est coniuncta, vt ex colore cognosci potest, neruus enim albus est, tanquam ipsa cerebri substantia aliquantum indurata, partem tamen mediam tenuiorem, ac molliorem retinens, tanquam portionem quandam cerebri; ideo pro cerebro in omnibus corporis partibus existunt nerui, per quos cerebrum officium suum cum omnibus partibus communicat, sed in nulla tamen corporis parte conspicitur neruus sine arteria; quare si recta ratione vti velimus, dicere debemus substantiam cerebri, & neruos esse instrumentum & sensuum omnium, tam internorum, quam externorum, & motus voluntarij, spiritum autem vitalem esse instrumentum prius, & primo mouenti propinquius; anima enim immediate vtitur vitali spiritu, hic vtitur neruo, & tandem etiam neruus per musculum mouet singulas partes: cerebrum igitur est instrumentum secundarium, quod vim recipit à spiritibus, sic nerui omnes, cum quibus hoc ministrandi munus à cerebro communicatur. Quod autem à Galeno dicitur, secto, vel constricto neruo statim musculum motu priuari, nobis non officit; nam agens primarium, licet instrumentis vim agendi tribuat, tamen vicissim etiam eget instrumentis, ac ministris ipsi à natura assignatis, ita vt sine illis agere nequeat: neque igitur spiritus, neque anima ipsa absque neruorum ministerio mouere potest sicuti neque nerui sine anima, vel sine spiritu vitali; similiter enim experimur constricto, seu compresso brachio, vel crure, ita vt spiritus refluat ad interna, manere totum brachium, vel crus stupidum sine sensu, & sine motu, quamuis neruos obtineat integros, idque etiam Gal. in 6. eorum librorũ confitetur: est igitur neruus necessarium animæ instrumentum ad sensum, & ad motum, sic etiam spiritus; imo magis, quum immediate inseruiat primo agenti, & per ipsum facultas neruis ab anima tribuatur: quare neque absque neruo, neque absque vitali spiritu edere anima has operationes potest. Primatum autem cordis, & pendentiam omnium aliorum membrorum ab eo fatetur Galenus in illo 6. libro, dum inquit solum inter omnia viscera cor, si eximatur, naturalem suam functionem seruare, & moueri: hoc enim dicens indicat cor à nullo alio membro pẽdere, sed habere in se animam radicatam, cætera vero omnia viscera pendere à corde, & ab eo vim animalem recipere, quum separata priuentur statim suis functionibus. Ex his colligimus solutionem argumenti Galeni, quod à neruorum origine sumitur: ego enim qui in nullius verba iuraui, fateor neruos à cerebro originem ducere, concessa enim minore propositione nego maiorem, non enim illud est princeps membrum iudicandum, à quo nerui oriuntur, sed potius illud, à quo oriuntur spiritus: nam rationi consonum est vt membrum princeps, & præcipua animæ sedes ibi esse dicatur, vbi est origo primi, ac præcipui instrumenti, quo anima vtitur, non vbi oritur secundarium, & à primo mouẽte remotius instrumentum. Sed restat vt illud vnum refugium, ad quod se Galenus recipit, illi adimamus: videns enim non posse negari cerebri à corde pendentiam, dum conceditur spiritum, qui in cerebro est, in corde generari, & inde ad cerebrum mitti, hoc inficiari ausus est, vt plurium absurdorum accumulatione errorẽ suum insigniorem redderet: dixit igitur duplicem esse spiritum; vnum vitalem, qui fit in corde, alterum vero animalem, qui non in corde, sed in cerebro generatur, ita vt omnis cognitionis, & voluntarij motus principium sit spiritus animalis, qui oritur in cerebro; proinde pars animæ nobilissima non in corde, sed in cerebro resideat: non negat quidem spiritum vitalem à corde ad cerebrum per arterias deferri, sed inquit eum in arteriis esse vitalem, at in cerebro mutari à facultate cerebri in animalem: modum etiam huius mutationis declarans, ait spiritum vitalem mitti primum à corde ad illum reticularem plexum, qui sub cerebro est, & ibi aliquantum elaborari, deinde ab eo per arterias ferri ad ventriculos cerebri, vbi perfectius elaboratur, & exquisitius concoquitur, & mutatur in animalem. sed quisquis intelligat quid sit concoctio, cognoscet hoc Galeni dicto nil posse pronunciari ineptius: concoctio enim fit à calore, quomodo igitur spiritus vitales calidissimi à cerebro frigidissimo concoqui possunt? at elaborantur (inquit) à cerebro, nos igitur consideremus quonam pacto elaborentur: certe nulla esse potest alia cerebri elaboratio, seu actio in spiritus, quam refrigeratio; necesse est enim vt calidius à minus calido patiatur tanquam à frigido, atque refrigeretur; itaque refrigerantur spiritus vitales in cerebro, & huius refrigerationis causa finalis, scopusque naturæ manifestus est, sic enim ad cognitionem aptiores redduntur; nimius namque calor impedimento est cognitioni, quia calor motum & agitationem efficit, cognitio autem quietem, & stabilitatem requirit: testatur hoc Aristoteles in libro secundo de Partibus animalium, cap. 10. dum ait calidioris sanguinis agitationem retingere sensum; & clarius in secund. capite eiusdem libri, dum inquit sanguinem calidiorem plus habere roboris, sed frigidiorem maiore sentiendi, atque intelligendi vi esse præditum; & paulo post ibidem dicit esse suis contrariis ingeniosiora illa, quæ sanguinem frigidiorem ac tenuiorem habent: quod autem ibi ab Aristotele de sanguine dicitur, in spiritu quoque locum habere debet, ita vt vitalis spiritus, si aliquantum refrigeretur, aptior ad sensum, & ad omnem cognitionem redda-

reddatur: ipse quoque Galenus in lib. de Oculis asserit cerebrum calidius minus esse aptum ad contemplationem. Ex his igitur patet, quodnam cerebri officium sit, & cur fuerit à natura constitutum; eius enim officium est, calorem spirituum moderari cognitionis gratiâ, & hanc ob causam factum est à natura frigidũ, & satis magnæ molis, in homine præsertim, qui maxime omnium ad cognoscendum, & ad contemplandum natus est, vt plus vitalis spiritus contineret, atque ipsum refrigerando ad cognitionem idoneum redderet; quia frigus stabilitatem facit, calor autem agitationem, & mobilitatem, quæ cognitionem perturbat. Ad hunc sensum si trahamus illa, quæ ab Aristotele de cerebro in cap. 7. eiusdem libri dicuntur, inanis redditur Galeni aduersus Aristot. exclamatio in lib. 8. de Vsu partium: quod enim officium cerebri sit calorem cordis moderari, asserere absque vlla absurditate possumus, si id sano modo intelligamus; quum enim spiritus vitales sint primum animæ instrumentum, & in corde generentur, & ab eo ad omnes partes mittantur, ad eorum calorem moderandum dedit natura animalibus cerebrum, quod suo frigore calorem spirituum, qui illuc mittuntur, imminuens, eos ad cognitionem redderet aptiores; ob id sola sanguinea animalia, vtpote calidiora, cerebrum habent, sola namque frigido illo membro ad moderandum spirituum calorem indiguerunt. Vt igitur quanta sit cerebri præstantia, & quis primatus, intelligamus, ita rectius, quam Medici faciant, philosophari nos oportet: Princeps in regno suo omnia agere dicitur, non quidem ipse per se, & immediate omnia, sed per varios ministros, qui ab eo variis muneribus præficiuntur, & vim agendi recipiunt; cerebrum autem non omnia agit, non enim nutrit, neq; auget, neq; simile generat, neq; ad hæc munera obeunda vim vllam contribuit, neq; obeuntibus imperat; igitur cerebrum nõ est membrum princeps, sed est minister quidam principis, omnium tamen ministrorum nobilissimus, cui operatio omnium præstantissima commẽdata est à principe, nempe cognitio, & is, qui cognitionem insequitur, totius corporis, & singularum partium motus: at cor in nulla particulari actione occupatur; sed in hac vna vniuersali generandorum spirituum vitalium, per quos tanquam princeps dicatur omnes edere operationes; eos enim & ad cerebrum, & ad iecur, & ad omnes corporis partes mittit; per quos tribuit aliis membris auctoritatem & vim obeundi proprias singulorum functiones, cerebro sentiendi, ac mouendi, ventriculo concoquendi, iecori sanguificandi, manibus apprehendendi, & sic reliquis omnibus; nullum enim membrum potest sine spiritu vitali suam actionem exercere: omnium ergo membrorum pendentia à corde, & ipsius cordis principatus manifestissimus est; quo fit vt in solo corde tãquam membro præcipuo sit animæ sedes statuenda, & ipsi cordi omnes operationes tanquam primo agendi attribuendæ, ita vt maxime omnium cor & nutrire, & sentire, & imaginari, & mouere, & reliqua omnia peragere dicatur, quemadmodum rex nouit omnia, quæ à ministris aguntur, eaque suo imperio agere dicitur, quocirca non absque ratione ab Aristotele fuit primum sensorium appellatum. Galenus tamen hæc considerans mirabili subterfugio vsus est, & vt cordi principatum sentiendi, ac mouendi adimeret, cerebroq; tribueret, dixi duos in animali esse spiritus, vitalem, qui in corde, & animalem, qui in cerebro, non in corde generatur, & hunc esse primum instrumentum animæ cognoscentis, quæ in cerebro residet. Ego autem miror, cur non plurimas spirituum species introduxerit: nam certum est spiritus à corde recedentes aliquam in aliis membris alterationem recipere, præsertim refrigerationem, ex maiore enim recessu à fonte caloris necesse est vt eorum calor aliquantum imminuatur, & præterea à propriis singulorum membrorum temperaturis multas recipiunt varietates; quo enim magis ad frigus vergit membri temperies, eo magis remitti spirituum calorem oportet, maxime vero in cerebro, quod (vt diximus) frigidæ admodum est temperaturæ: itaq; si hæc spirituum alteratio sit diuersorum specie spirituum generatio appellanda, dicendum erit spiritus concoctiuos non in corde, sed in ventriculo ex vitalibus à corde prouenientibus generari: sic sanguificatiuos ex vitalibus generari in iecinore, apprehensiuos in manibus, lactificatiuos in mammis, carnificatiuos in pluribus membris, & sic alios plurimos; non est enim diuersa ratio ab ea, qua Galenus dicit spiritus cognoscitiuos, seu animales, non in corde, sed in cerebro ex vitalibus generari: quid igitur? dicemusne tot esse spirituum species, quot in diuersis partibus operationes à spiritibus fieri cernuntur? an pudebit nos ita philosophari, & huiusmodi fabulis veritati tenebras offundere, ad imprudentes homines decipiendos? nos igitur dicimus, differentiam secundum magis & minus non variare speciem: & quemadmodum aliâs ostendimus omnem calorem esse eiusdem speciei, licet alius alio intensior sit; ita spiritus omnes in toto animalis corpore eiusdem esse speciei, & vitales vocandos, & in solo corde generari: quod si à diuersis operationibus eos variis nominibus distinguere quispiam velit, & illos, qui sunt in manibus, apprehensiuos appellare, qui vero in cerebro, animales, seu cognoscitiuos, non prohibemus, dummodo ratione ipsius spirituum substantiæ accidentalem esse differentiam fateamur: sic autem plures quoque artifices videmus ad varia opera varios caloris gradus adhibere, prout singulorum operũ conditio postulat; coquus enim in cibariis co-

Galeni fuga ad duplices spiritus.

Confutatio.

In lib. de calore cœlesti.

quendis, atq; condiendis modo plus, modo minus ignis subiicere consueuit, eadem tamen est species ignis, idem specie calor, quo ad omnia vtitur. Sed illud in artibus considerandum est, quod totam huiusce rei veritatem, & Galeni errorem patefacit: certum est calorem non dici remissum, nisi aliquos gradus frigoris commistos habeat: quando igitur coquus remisso calore vtitur, vbi res coquenda talem postulat, operatio illa fitne à gradibus caloris, an à gradibus frigoris, qui remittere calorem illum dicuntur? certe nemo est, qui non gradibus caloris totam eam actionem attribuat: quod idem in omnibus aliis artibus, quæ calore vtantur, manifestum est; quandoq; enim remissiore, quandoque intensiore vtuntur; semper tamen calore dicuntur vti, non gradibus frigoris, nisi ad moderandum calorem. Sic de spiritibus in cerebro existentibus, quos Galenus animales vocat, dicendum est; remittitur enim eorum calor à frigore cerebri, proinde à cerebro solos frigoris gradus recipiunt; at gradus caloris, quos retinent, habent à corde; operationes igitur animales, quæ fiunt in cerebro, fiunt à gradibus caloris illorum spirituum, non à gradibus frigoris, proinde à facultate manante à corde, non à facultate cerebri, nisi quatenus cerebrum frigore suo, calorem spirituum moderando ita operam suam præstare, & ad cognitionem conferre dicitur; temperatus enim ad eas operationes calor postulatur, non tantus, quantus esset, nisi à cerebro imminueretur. Hoc ita sese habere manifestum est cuilibet conditionem animæ consideranti: quemadmodum enim cœlestia corpora non frigus faciunt, sed calorem, ita & animam non frigus, sed calor insequitur, quem Arist. in libr. 2. de Ortu animalium vitalem esse dixit, & proportione respondere elemento stellarum: argumento sunt corpora mortuorum; cadauera namque omnia frigidiora sunt, quam viuentia, quia mors est caloris vitalis extinctio, quem viuentia recipiunt ab anima: quoniam igitur animam non frigus, sed calor insequitur, licet non summus calor, sed moderatus; ideo ad omnes animales operationes animæ non frigore vtitur, sed solo calore, vt instrumento, & eo quandoq; maiore, quandoq; minore, prout quælibet actio postulat; ob id ad calorem moderandum plura instrumenta molita est natura, potissime vero cerebrum, quod maxime omnium frigidam habet temperaturam, vt calorem spirituum moderatissimũ redderet ob eam, quam diximus, causam: per hoc tamen non stat, quin anima ad omnes suas operationes edendas calore vt instrumento vti dicatur, idq; ab Aristot. notatum legimus in libr. 2. de Partibus animalium, c. 7. Quale autem temperamẽtum ex frigore cerebri, & spirituũ vitalium calore fieri diximus, tale ex spiritu arteriarum, & neruo in aliis corporis partibus fieri existimãdum est, pro corde enim in aliis

Nota quomodo anima per solum calorem, non per frigus omnes edat suas operationes.

In omnibus membris pro corde est arteria, & pro cerebro neruus.

A membris arteria est, & pro cerebro neruus: ideo non erat Galeno laborandum in quærendo quomodo per neruos spiritus animalis, qui vim sentiendi, ac mouendi deferat, à cerebro ad membra mittatur, qua de re in septimo illorum librorum inquit se dubitare, nec posse aliquid certi statuere; etenim spiritu misso à cerebro membra non egent, quum satis eis sit spiritus vitalis à corde per arterias delatus, qui neruis eam facultatem impertiatur. De ipsa igitur animæ substantia quomodo, & quo ordine sit per omnes B corporis partes distributa, hæc dicta sint.

De Animæ partitione secundum quantitatem opiniones aliorum, & argumenta. Cap. X.

Sequitur vt animam secundum suam quantitatem, & extensionem considerantes videamus, an vere sit extensa per vniuersum corpus, C ita vt tota secundum suam quantitatem in toto corpore sit, non tota in parte, sed potius pars in parte; an potius tota etiam in singula parte esse dicatur. Sunt qui dicant alias partes animæ præter rationalem esse extensas ad extensionem materiæ, quia sunt formæ vere materiam informantes, & ita quamlibet earum esse totam in toto, non totam autem in parte, sed partem in parte; at rationalem negant esse formam informantem, sed dicunt assistere tantum homini, D sicuti nauta assistit naui, ideoque non esse extensam ad extensionem materiæ, sed indiuisibiliter tum in toto, tum in singula parte inesse. Sed de hoc in præsentia disputare est ab instituto nostro alienum: alibi opportunius considerabimus, an secundum Aristotelem omnis anima sit forma informans materiam, an non omnis. Nunc autem de sola anima informante sermonem facientes quærimus, an omnis anima, quæ sit forma dans esse corpori viuenti, & materiam E informans, sit quanta per accidens, & extensa ad extensionem materiæ, ita vt sit pars in parte, an potius sit tota in qualibet parte. D. Thomas hac in re distinctione vtendum esse existimauit; neque idem de omni anima esse asserendum: animam quidem plantarum, & imperfectiorum animalium, quorum partes etiam diuisæ viuũt, dixit esse extensam ad corporis extensionem, & ita totam in toto, sed partem in parte, idque significasse Aristot. in contextu 20. lib. 2. de Anima, F dicentem in his esse in toto vnam animam actu, sed plures potestate, quum in parte seiuncta ab aliis remaneat anima: perfectiorum autem animalium animam negauit esse extensam, & quantam, sed indiuisibilem esse dixit, & nullo modo quantam, nec per se, nec per accidens, proinde in toto esse indiuisibiliter, ita vt tota etiam sit in singula parte, siquidem nullas habet partes, quum nec per se, nec per accidens diuidua sit. Videtur igitur D. Thomas existimasse animam

Aliorum opinio.

Opinio Thomæ.

animam non solum hominis, sed & omnium A perfectorum animalium, quorum partes separatæ non viuunt, esse eiusdem conditionis cum animabus cœlestibus, nam & illæ suis orbibus adsunt indiuisibiliter, ita vt secundum se totas adsint etiam cuilibet parti orbis. Albertus aliqua ex parte à D. Thoma non dissentit: in eo quidem discrepat, quod de omni anima negat eum secuudum suam substantiam esse in omnibus partibus corporibus, sed dicit eam esse in solo membro præcipuo, quam sententiam iam refu- B tauimus: in eo etiam discrepat, quod nullam viuentium distinctionem facit, sed eandem in omnibus rationem vigere arbitratur: in eo autem consentire D. Thomæ videtur, quod inquit omnem animam illi parti, cui inest, inesse indiuisibiliter, & totam esse in toto, & totam in singula parte; ita vt in corde anima insit indiuidua, & quantitate, & partibus carens, proinde tota in qualibet cordis parte: ad hoc aũt declarandum vtitur exemplo puncti in linea, est enim C in qualibet lineæ parte punctum, vbique tamen indiuisibile, neque extensum per lineam & hoc exemplum accommodat Albertus ad declarandam rationem, cur partes animalis insecti retineant animam separatæ; quum enim id significare videatur eorum animam esse per corpus extensam, ipse hoc negans ait ita ibi animam inesse, vt in linea punctum; vbicunq; enim notetur punctum in linea, ibi est indiuisibile, tamen si in eo secetur linea, duo puncta fiunt, D quia vtraque lineæ pars retinet punctum: sic igitur etiam in planta, & in animali insecto anima, cui inest, indiuisibiliter inest, separatis autem partibus adhuc in singulis remanet eodem modo vt indiuisibilis: hæc Alberti sententia fuit. Nos autem de eo, in quo à D. Thoma Albertus discrepat, nihil in præsentia dicemus, nempe quod ipsa animæ substantia insit soli membro præcipuo, iam in hoc Alberti sententiam reie- E cimus; restat igitur vt nunc de illo solum, in quo conueniunt, disputemus, nempe an anima, quæ sit forma vere informans materiam, possit, indiuisibiliter, & absque extensione inesse illi, cui inest, ita vt sit etiam tota in qualibet parte viuentis corporis ab ea informati. Referemus igitur inprimis argumenta, quibus hæc opinio comprobari videtur, mox quid sentiendum sit considerabimus. Præcipuum argumentum, quo inniti videtur Thomas, est hoc: primo loco ipse hoc discrimen declarat animæ, & formæ corpo- F ris inanimati, quod forma inanimati eodem prorsus modo se habet ad totum, & ad partes, neque vlla est partium pendentia inter se ratione formæ, quum nulla dici possit præcipua magis, quam aliæ; anima vero longe diuerso modo ad totum animatum, & ad eius partes se habet, variis enim instrumentis eget, quæ omnia in toto corpore habet, sed non in singula parte omnia, hæc autem diuersitas totius & partium

parua admodum est in plantis, quia si in ramo non sunt actu omnia, quæ sunt in tota arbore, sunt saltem potestate, ideo anima est ibi extensa per partes, & ad corporis diuisionem diuidua: in animalibus autem insectis est maior diuersitas, quoniam anima in vna corporis parte non habet omnia necessaria instrumenta, nec actu, nec potestate, tamen non tanta est diuersitas, vt anima non possit in parte aliqua separata seruari modico saltem tempore; quocirca in his quoque anima ad corporis extensionem extensa, ac diuidua est: at in animalibus perfectis tanta est totius, & partium singularum diuersitas, vt anima longe diuersis modis ad totum, & ad partes se habeat; quia in parte non solum non habet omnia organa, sed neque aliquid habet, quod possit eam per vllum quamuis breue tempus seruare post separationem partis à toto; ideo toti tantum dicitur proprie inesse, non partibus singulis, nisi quatenus cum omnibus communicatur indiuisibiliter: hoc ita declarato, sic Thomas argumentatur: illa forma, quæ longe diuerso modo sese habet ad totum. & ad partes, non est extensa, neque ad corporis diuisionem diuidua; eiusmodi est anima perfectorum animalium; ergo non est extensa. sed cuilibet parti indiuisibiliter inest. Secundum argumentũ pro Thoma à Caietano adducitur tale: de omni forma extensa ad extensionem materiæ verum est, quod in maiori corpore est maior virtus, & in minore minor, sed hoc non est verum de anima, ergo anima non est extensa: maior manifesta est: minor probatur, quia homo aliquis minor est validior homine maiore, & animalia quædam minora multo validiora sunt aliis maioribus; bos enim est maior leone, & leo est validior boue. Tertio inquit Caietanus: si anima esset extensa per omnes corporis partes diuisibiliter, manus separata à corpore deberet aliquandiu viuere, quia non posset in manu interire anima subito absque vlla præuia alteratione. Addere in confirmationẽ possumus exemplum puncti in linea, quo vtitur Albertus, & Ioannes quoq; Bacconius in 3. Sentent. distinctione 18, quemadmodum enim in omni parte lineæ inest punctum indiuisibiliter, & diuisa linea remanet in vtraque eius parte punctum; ita videtur de anima esse concedendum, eam in singulis corporis partibus indiuisibiliter, & absque extensione inesse.

2. argũ. *3. argũ.* *4. argũ.*

Vera sententia, & eius comprobatio.

Cap. XI.

HÆc Thomæ opinio de animalibus perfectis, vt ego arbitror, est ab Aristotele aliena, itidem & Alberti sententia de viuentibus omnibus, quod anima cui inest, seu toti, seu parti præcipue, indiuisibiliter insit, at sine extensione; credo enim in philosophia Aristotelis firmam & irrefragabilem esse hanc propositio-

 nem,

Omnis forma informãs materiam extẽsa est.

nem, omnis forma informãs materiam, & constituens compositum, est extensa ad extensionem materiæ, proinde tota secundum extensionem suam in toto est, non toto autem in parte, sed pars in parte; colligatio enim & vnio formæ cum materia ad vnum compositum cõstituendum, hoc necessario efficit, vt æque vtraque extendatur, & in parte materiæ sit pars formæ: per hoc enim distinguitur forma informans à non informante, quæ solum assistat ad regendum, sicuti nauta assistit naui; hæc enim non est aligata materiæ, neque per eam extensa, neq; speciem constituit per suam præsentiam in materia, proinde nullas partes habet, sed cuilibet corporis parti tota inest indiuisibiliter: sed forma constituens cõpositum, & ipsum in specie collocans, & dans esse cunctis illius partibus, necesse est vt ad diuisionem corporis diuidatur: sicut enim albedo non est per se quanta, neque diuidua, sed fit quanta, ac diuidua per accidens ratione materiæ, in qua inest, vt ait Aristoteles in libro Categoriarum in capite de qualitate; ita de omni forma materiam informante dicẽdum est, nam eadem in omnibus ratio viget, pars enim informans vnam corporis partem non informat aliam: & quisquis illa omnia bene consideret, quæ à Latinis dicuntur, ad probandum animam esse in qualibet parte totam, manifestam in eorũ dictis ambiguitatem animaduerteret; de ipsa namque animæ substantia verum est id, quod dicunt: sicut enim tota, & integra est albedinis essentia in parte parietis, nec minus, quam in toto pariete; ita in singula viuentis parte inest essentia animæ integra, non tamen tota secundum quantitatẽ, quam per accidens adepta est ex coniunctione cum corpore: quemadmodum etiam albedo in qualibet parietis parte, etsi tota inest secundum essentiam, non tamen inest tota secundum suam extensionem & quantitatem; nam illa, quæ in alia parte parietis inest, in hac parte non inest: hanc Aristotelis sententiam fuisse manifestum est in contex. 7. lib 3. de Cœlo, vbi dicit nullum diuisibile esse posse in aliquo indiuisibili, quare neque indiuisibile in aliquo diuisibili toto, nempe idem numero indiuisibile, sed non diuersa numero, vt diuersa sunt puncta in linea; quæ ab aduersariis cnnsiderantur: etenim, vt modo dicebamus, materiæ, & formæ informantis coniunctio hoc necessario efficit, vt vna ad alterius extensionem extendatur. Sed clarissima est Aristotelis sententia in contex. 78 lib. 8. Physic. vbi ad ostendendum primum motorem nõ esse formam materialem, sed abiunctam à materia, hoc fundamentum statuit, quod forma materialis diuiditur ad diuisionem materiæ, ita vt in parte materiæ sit pars formæ, non forma tota; ex quo ita constituto fundamento faciens diuisionem formæ ex diuisione magnitudinis, in qua est: ostendit nullam formam materialem

Argum. ex cõtex. 7. lib. 3. de Cœlo.

Argum. ex lib. 8. Physic. con tex. 78.

A posse mouere perpetuo: at si fieri posset vt aliqua forma materiam informans singulis materiæ partibus indiuisibiliter inesset, & in singulis tota, illud Aristotelis fundamentum euerteretur, & tota illa argumentatio corrueret; nam dicere aduersarius aliquis posset, primum motorem esse formam materialem, non tamen extensam ad materiæ extensionem, proinde nullam eius fieri partitionem posse, quia in singula parte est tota. Aliqui tamen sunt, qui licet hac

B in re sententiam nostram tueantur, tamen putant argumentum hoc aduersus Thomam nihil habere efficacitatis: quia quum Aristoteles ibi dicat, si forma materialis tanto tempore mouere potest, eius dimidium minore tempore mouebit, præsupponit talem esse illam formam materialem, quæ in parte materiæ separata ab aliis partibus seruetur aliquandiu; dicere namque non possumus dimidium illius formæ mouere tanto tempore, nisi statuamus illam in par-

C tibus à toto separatis adhuc seruari; Thomas autem diceret animam perfectiorũ animalium non esse eiusmodi, sed esse talem, quæ in toto tantum inesse possit, in partibus autem separatis minime seruetur: quare argumentum nihil habet roboris aduersus Thomam. Sed hæc eorum consideratio mihi pr bari nullo modo potest: quia si admittatur, similiter ratio illa Aristotelis corruit & nullam prorsus vim habet ad demonstrandam primi motoris abiunctionem

D à materia; aduersarius enim dicere posset, primum motorem esse quidem formam materialem, sed talem, quæ in partibus separatis non seruetur, qualis est anima perfectorum animalium. Ego igitur puto argumentum illud contra Thomam ad mentem Aristotelis declarandam esse optimum; quoniam Aristotelis consideratio eo in loco est vniuersalis, & abstracta ab hoc formarum materialium discrimine, quod aliæ seruentur, aliæ non seruentur in partibus à

E toto separatis: sed mentalem tantum diuisionem ibi Aristoteles facit, statuens hanc esse communem conditionem, ac legem omnium formarum materialium, tam substantialium, quam accidentalium, vt in tota materia sit forma tota, in parte autem materiæ sit pars formæ, hoc enim tanquam certum constituens argumentum à partitione mentali, tum magnitudinis, tum formæ in ea existentis, non à diuisione reali, quam fieri posse statuat; sic enim ratio

F nullius momenti fuisset, quemadmodum etiam prædicto fundamento de formarum extensione non constituto, nullam prorsus haberet efficacitatem. Id autem, quod multos in errorem traxit, fuit, quoniam aliud est formam inesse in cunctis partibus corporis, aliud est eam remanere in iisdem separatis à toto; nam in omnibus partibus inesse est commune omni formæ informanti materiam, at in singulis remanere post earum separationem non omnibus

Re al.

Re ru fu.

bus competit; viuentibus enim vel nullo modo competit, vel imperfectè; & in his licet realem diuisionem in partes cum formæ conseruatione facere nequeamus, mentalem talem possumus, & considerare in hac corporis parte esse partem formæ illi respondentem, & partem potentiæ motricis, vt ibi considerat Aristoteles, nam potentiæ imminutionem sumere aliunde non potest, quā ex partitione extensionis formæ, quam ibi præcipue respicit; non enim de ipsa tantum vt motrice probare ibi vult Aristoteles abiunctionem à materia, sed ipsiusmet motoris, & argumentum sumit ab eius partitione quæ fit necessario cum partitione magnitudinis, si est in magnitudine tanquam informans; & hanc ipsius partitionem necessario insequitur partitio etiam facultatis motricis. Ad horum autem confirmationem simile quiddam notare apud Aristotelem possumus in contextu 20. libri secundi de Anima, vbi probare volens facultates animæ non esse in animali distinctas loco, sumit argumentum ab animalibus insectis, quorum partes separatæ iunctas retinent omnes animæ facultates; nam certum est Aristotelem non de solis animalibus insectis id ostendere velle, sed de omnibus, nullo excepto; tamen argumentum, quo vtitur, non habet locum in animalibus perfectis, quia in eorum partibus separatis nulla animæ facultas seruatur; facit ergo in his mentalem tantum diuisionem, & ex animalibus imperfectioribus ostendit idem esse dicendum in aliis perfectioribus: quod si quis contendere vellet id nō esset verum, nisi vbi post partium separationem omnes animæ partes in singula remanere cernuntur, illa Aristotelis contra Platonem argumentatio vana redderetur; quia de solis insectis animalibus probaret, non de aliis. Sic igitur patet validissimum inde argumentum sumi ad Aristotelis sententiam hac in re cognoscendam. Ioannes autem Bacconius in 3. Sententiarum, distinct. 18. artic. 3. locum illum expendens veritatem sub nube inspexisse videtur, sed eam plene assequutus non est; dixit enim argumentum illud Aristotelis esse efficax secundum propositiones physicas communes, sed non esse efficax secundum propriam considerationem animæ intellectiuæ; est enim propositio vniuersalis in naturali philosophia, omnem formam dantem esse materiæ extendi ad materiæ extensionem, sed hæc non est vera de anima intellectiua. Sed rectius philosophatus esset, si dixisset validum esse argumentum secundum considerationem vniuersalem, & mente abiunctam à diuisione reali, illudque in omnibus, nullo excepto, locum habere; sed non esse coarctandum ad realem partitionem, quia sic inualidum redderetur, propterea quod neque de anima intellectiua, neq; de plurium brutorum animalium anima aliquid haberet efficacitatis, quum hæ facta reali diuisione in magnitudinis partibus non seruentur. Quod autem lapsus sit Bacconius in intelligenda vi argumentationis Aristotelis, patet, quia iuxta eius sententiam ratio Aristotelis est prorsus inefficax: nam aduersarius diceret partitionem illam fieri non posse, quia primum mouens est intelligentia, quæ dat quidem esse corpori, & hac ratione est forma materialis; diuidi tamen non potest, quoniam ad extensionem magnitudinis extensa non est; quamobrem non probaret Aristotel. primum motorem à materia abiunctum esse: itaque si ratio illa Aristot. valida esse debet, eo modo, quem diximus, intelligenda est; sic enim est validissima, nempe eo fundamento constituto, quod omnis forma informās materiam extensa est ad materiæ extensionem. Præterea ad mentem Aristotel. declarandam sumitur argumentum etiam ex context. 9. lib. 2. de Anima, vbi ab oculo ad totum animal argumentatur, & probat ita se habere partem animæ ad totam animam; vt se habet pars animalis ad animal totum; putat ergo animam habere partes secundum extensionem, & in parte corporis partem animæ inesse, totam vero animam in toto animali.

Argum. ex cōtex. 9. lib. 2. de Anima.

Contrariorum argumentorum solutio. Cap. XII.

RESTAT vt argumenta pro Thoma & aliis adducta soluantur. Ad primum, in quo Thomas considerat animam ad corpus totum, & ad partes diuersis modis se habere, dicere possumus, argumentum hoc primo ipso aspectu ipsiusmet sententiam oppugnare; videtur enim rationi consentaneum, vt forma, quæ alio modo se habeat ad totum, alio ad partes, alio etiam modo insit in toto, & alio in partibus; quoniam igitur toti tota inest, non debea similiter cuiqui parti inesse tota, sed pars parti: ipse tamen ex eo quod alio modo se habet ad totum, & ad partes, ostendere nititur, eam eodem modo inesse toti, & cuilibet parti, nempe omnibus indiuisibiliter, quod quidem fundamento ab ipsomet Thoma iacto consonum esse non videtur. Sed diligentius argumentum hoc considerando, dicimus animam ad corpus referri duobus modis; vno modo, vt eius formam, & actum primum, à quo in specie constituitur; altero modo, vt corpore à se informato vtentem tanquam instrumento ad operandum, & vt ei tribuentem actum secundum: priore igitur modo dicimus animam eodem modo se habere ad totum, & ad partes, quatenus informat, ac perficit tum totum, tum partes omnes; proinde minorem propositionem hac ratione veram non esse, sed veram esse secundo modo: anima enim quatenus vtens non eodem modo se habet ad partes singulas, quo se habet ad totum; in toto enim habet omnia organa necesaria, in singulo autem membro non omnia: sed quum his duobus officiis anima [illegible]gatur in corpore, tum informandi

Ad primum.

Anima ad corpus refertur duobus modis.

mandi, tum vtendi, dicimus extensionem animæ sequi primum solum officium, non secundum, quia necesse est omnem formam informātem totum, & partes, extensam esse ad extensionem materiæ, licet diuersis modis vtatur toto, & partibus: ad argumentum igitur dicimus, si sumatur relatio animæ ad corpus ratione informationis, negandam esse minorem; anima enim hac ratione ita se habet ad partes, vt ad totum; si vero ratione vsus, & operationum, negandā esse maiorē, quia etiamsi aliter se habeat ad totum, & ad partes ratione vsus, tamen dummodo eodem modo se habeat ad hæc omnia ratione informationis, debet esse extensa, & ad corporis diuisionem diuidua: quare argumentum Thomæ prorsus inefficax & fallax est. Ad secundum dicimus, propositionem illam, in maiori corpore vis maior inest, esse intelligendam cæteris paribus; non est enim comparandus leo cum boue, qui specie differunt, quia sic etiā dicere possem, paruum ignem magis calefacere, quā magnum aerem, neque tamen sequitur formas horum elementorum non esse extensas: neq; comparandus est paruus homo, qui sit sanus & validus cum magno male temperato, & male affecto; nam propter meliorem temperaturam, vel propter bonam valetudinem poterit esse validior homo paruus homine magno, sed si temperatura, & alia omnia sint paria in duobus hominibus, magno, & paruo, dico magnum hominem semper esse paruo validiorem, & vniuerse in omnibus maiorem esse vim in maiori corpore, quam in minori eiusdem speciei, & cæteris omnibus paribus existentibus. Ad tertium sumptum à manu abscissa iam respondimus, dū aduersus Albertum de animæ substantia disputauimus. Postremum vero, quod sumitur à similitudine puncti in linea, vanum prorsus est, quia neganda est similitudo; non est enim ita punctum in omnibus partibus lineæ, vt est anima in toto viuente corpore: punctum enim non est in partibus lineæ actu, sed potestate, neque dat esse ipsi lineæ; anima vero dat esse corpori animato vt eius forma, & est actu in illo, imo est actus ipsius: ideo si punctum est in linea indiuisibiliter, non oportet animam esse in corpore indiuisibiliter, sed potius oportet eam esse extensam ad extensionem materiæ. Præterea anima in toto corpore, & in singulis partibus vna & eadē numero esse dicitur, punctum vero non idem numero est in omnibus lineæ partibus, sed plura, & infinita, quare non est idonea comparatio.

Ad secundum. *Ad tertium.* *Ad quartum.*

An anima secundum omnes suas facultates sit in singula parte corporis, aliorum sententiæ & argumenta.

Cap. XIII.

Superest huius nostræ disputationis tertia pars, in qua considerandum est, an anima vt totum quoddam (vt Latini vocant) potestatiuum, sit tota in qualibet corporis parte; hoc est, an in singula parte corporis habeat omnes suas facultates simul iunctas, an potius in singula parte vnam tantum habeat facultatem, vel plures, non tamen omnes, ita vt potentia visiua sit in oculo, non in manu, neque in pede. Hac de re disceptatio fuit inter expositores Aristotelis, tum antiquiores, tum recentiores, nam vtraque pars sectatores habuit: alij namque dixerunt, in qualibet corporis parte omnes inesse facultates, alij vero hoc negarunt. Hanc posteriorem sententiam sequutus est Albertus: quum enim putauerit animam secundum suam essentiam non esse in omnibus corporis partibus, sed in vna tantum præcipua, necesse est vt dicat transmitti ab ea ad alia membra varias facultates, per quas membra inter se distinguantur, vt visiuam ad oculos, olfactiuam ad nares, & sic de reliquis, proinde non simul esse omnes in eadem corporis parte. In hac opinione videtur fuisse Ioann. Grammatic. in interpretatione context. 20. libr. 2. de Anima, non quidem quod semper facultates diuersæ diuersas corporis partes obtineant, sed quod non omnes simul iunctæ sint in qualibet parte; vt si dicamus esse in ligua facultatem gustatiuam, & facultatem tactiuam, & facultatem nutritiuam, at non facultatem visiuam. Hanc sententiam aliqui posteriores sequentes, eam pluribus argumentis probare nisi sunt, ea tamen omnia ad huius vnius argumenti vim rediguntur; natura nihil frustra facit, ergo vbi non potest fieri operatio alicuius facultatis, ibi nec facultas ipsa esse potest, nam facultas gratia operationis est; frustra igitur ponitur, vbi fieri operatio non potest; quod autem non in qualibet corporis parte fieri omnes operationes possint, per se manifestum est, neque enim in manu, neque in pede fit visio. Sed ex ipsis quoque organis idem ostenditur: quum enim cuilibet facultati sint necessaria propria organa cuique assignata à natura, sine quibus operari non potest, organa autem non possint simul esse omnia in eadem corporis parte, non possunt in eadem parte corporis omnes operationes fieri: ideo ex ipsis quoque instrumentis argumentantur; vbi enim non inest instrumentum cuique facultati necessarium ad operandum, ibi neque facultas ipsa statuenda est: quoniam igitur in pede non est oculus, dicendum est potentiam visiuam in pede non esse: quemadmodum & è conuerso vbi facultas non inest, ibi frustra instrumentum poneretur; nam in pede frustra esset oculus, quum ibi facultas visiua non insit; ideo natura non dedit oculum pedi, quia nihil vnquam frustra facit. Confirmant testimonio Aristotelis in secundo libro de Cœlo, context. quinquagesimo vbi dicit: si natura dedisset astris facultatem ambulandi, seu progrediendi, vtique dedisset eis etiam instrumentum talis motus, significans non posse in astris esse hanc facultatem,

1. O. *1. ar.* *2. ar.*

tatem, quia ibi esset frustra. Similiter in 3. lib de Anima, contex. 44. inquit si stirpes haberent facultatem locomotricem, instrumenta quoque ralis motus haberent, at instrumenta non habent, ergo neque facultatem: quare apud Aristotelem efficax semper est argumentum hoc, non est ibi instrumentum talis operationis, ergo neque facultas operandi ibi inest. Ex altera parte illis, qui dicunt in singula corporis parte esse omnes animæ facultates, argumenta non desunt. Primum quidem vtuntur argumento valde efficaci: in qualibet corporis parte inest ipsa animæ substantia, ergo in qualibet sunt omnes facultates: vel enim facultates sunt idem cum animæ essentia, vel sunt qualitates eam insequentes; si idem, omnino necessarium est, vt vbi est anima, ibi sint omnes facultates; si vero sunt qualitates essentiam animæ consequentes, similiter oportet animam id qualibet parte corporis esse his omnibus præditam; quemadmodum necesse est vbicunque est Sol, ibi esse lumen, quod eum consequitur, & vbicunque est homo, ibi esse risibilitatem: neque eadem est ratio de facultatibus, ac de organis; nam facultates, quum sint incorporeæ, possunt in qualibet parte simul omnes existere, organa vero corporea simul existere nequeunt, quia non datur penetratio corporum, sed necessario disiuncta sunt. Confirmatur hæc snntentia testimonio Aristotelis in contextu 20. libri secundi de Anima, vbi argumento sumpto ab animalibus insectis, ostendit facultates animæ non distingui loco, sed in singula corporis parte inesse omnes; & quum ibi multas nominet, nempe motricem, sensibilem, phantasiam, & appetitum, vult vt idem de omnibus intelligamus, quoniam ea demonstratio non debet esse particularis, nam statim in contextu 21. inquit, dubium esse de facultate speculatiua, sed postea in 22. subiungit, verum esse de cæteris omnibus id, quod prius dixerat, eas locis separatas non esse, sed sola ratione separabiles. Eadem est Alexandri sententia in cap. vlt. lib. 1. de Anima, vt ibi legere possumus. Eandem sequitur Simplicius in context. 19. & 20. libri secundi de Anima, vbi quum eam Aristotel. attribuat, aduersus ipsam facit hanc obiectionem: sensus externi loco distincti sunt, nam facultas visiua non est in omnibus partibus corporis, sed solum in oculis, sic olfactiua in solis naribus, sic auditiua in solis auribus, ergo hæ facultates locis disiunctæ sunt: sed soluens inquit nil aliud per hoc probari, quam instrumenta corporea locis distincta esse, at non facultates; etenim hæ in qualibet corporis parte insunt omnes; quoniam in qualibet parte est anima. Themistius quoq; tum in calce primi libri de Anima, tum in contextu 20. libri secundi clare dicit omnes animæ facultates, quæ in toto corpore sunt, esse etiam in qualibet parte; sed sola earum organa esse locis distincta, quia sunt

A corporea, nec datur corporum penetratio. Habemus etiam de Aristotelis sententia testimonium Ioannis Grammatici, qui in contextu 20. lib. 2. de Anima, fatetur Aristotelem existimasse omnes animæ facultates esse simul iunctas in qualibet corporis parte, licet ipse in hoc ab Aristotele dissentiat, & contrariam opinionem sequatur, sicut antea dicebamus.

Io. Grammaticus.

Vera sententia, & eius declaratio.

Cap. XIV.

B IN hac difficultate ego sententiam mediam sequendam esse arbitror, per quam videntur duæ prædictæ contrariæ opiniones, & argumentationes modo aliquo inter se conciliari: puto enim facultates animæ in qualibet corporis parte omnes aliqua ratione inesse, aliqua etiam ratione non inesse: quum enim iam dixerimus eas esse qualitates mutantes quidem ab anima vt à principio, & origine, sed in C corpore animato receptas vt in subiecto; dicendum videtur omnes in qualibet corporis parte inesse secundum origine &, sed non secundum subiectum, ita vt per hanc distinctionem originaliter, & subiectiue (sic enim nobis in præsentia more Latinorum loqui liceat) omnis hac in re difficultas tollatur; nam visiua facultas est in solo oculo, vt in subiecto, sed originaliter est etiam in pede, etenim in pede est anima, quam illa facultas insequitur, ita vt reciperet pes facul- D tatem visiuam, si haberet oculum. Setētia hæc ex ipsa rei consideratione fit manifesta, & per eam prædicta contraria argumenta ad rectum sensum, & ad conciliationem rediguntur: nam si anima suapte natura omnes operationes edere apta est, necesse est vt vbi est essentia animæ, ibi sit etiam hæc aptitudo, quæ ab ea emanat, & potentia, seu facultas appellatur; & in hoc sensu posterioris sectæ argumentum efficax est. E Sed quoniam facultates in corpore animato recipiuntur, nihil autem in materia recipitur, nisi ad id recipiendum idonea, non recipitur in qualibet corporis parte facultas visiua, quia non omnis pars ad eam recipiendam apta est, sed solum oculus; & hac ratione argumentum prioris sectæ validum est; neque nos ad hanc nostram sententiam comprobandam aliis argumētis vti volumus, quam illismet, quibus alii contrarias illas opiniones tutati sunt; patet enim vtramq; F eorum sententiam aliqua ex parte veram esse, sed quoniam ipsi hanc distinctionem non animaduerterunt, ideo discordes in suo certamine perstiterunt. Huic etiam nostræ sententiæ attestantur verba Ioannis Gandauensis in sua quæstione, dubius enim est, vtra duarum contrariarum opinionum verior sit, & ait vtramlibet defendi posse, & veriorem quidem sibi videri illam, qua dicitur in omni corporis parte omnes facultates inesse, sed alteram esse apparentio-

Omnes facultates in singula parte insunt originaliter, at non subiectiue.

Io. Gandauēsis.

rentiorem: quũ enim de facultatibus iudicium ex operationibus faciamus, ibi tantum videtur esse facultas, vbi fit operatio; quocirca hæc quoque sententia defendi sine absurditate potest: itaq; vidit vir ille sub nube ipsam rei veritatem, sed eam, quam diximus, distinctionem ignorans se explicare nequiuit. De facultatibus autem animæ rationalis, quas alibi declarauimus manifestior res esse videtur: quum enim hæc animæ pars nullum habeat organum proprium, habet vbiq; suas facultates; sed quia non potest operari non operante phantasia, ideo ibi videtur intellectio fieri, vbi fit imaginatio; proinde si in pede inesset phantasiæ organum, ibidem etiam intellectio fieri videretur. Sed huius nostræ sententiæ veritas clarior fiet, si omnia ab aliis adducta argumenta diligentius expendamus, & quantum roboris habeant, consideremus.

Contrarium argumentorum solutio. *Cap. XV.*

Ad primũ primæ sectæ.

PRioris sectæ argumentum erat: si in qualibet corporis parte inessent omnes facultates, ibi essent frustra, quia frustra est facultas, cuius non potest esse operatio: ad hoc dicimus totũ esse concedendum, si intelligant subiectiue, hoc enim tantum eo argumento ostenditur; si vero originaliter, negamus consequens: ad probationem autem dicimus necessariũ fuisse, vt ibi est anima, ibi sint originaliter omnes eius facultates, quia non potest animæ essentia non est fons omnium facultatum suarum; vt autem non sint frustra, satis est si in aliqua corporis parte recipiantur; quum enim organa sint corporea, nec simul esse, ac se penetrare queant, necesse fuit ea locis distingui: à tota igitur animæ substantia, quæ in toto corpore est, quælibet facultas emanat; recipitur tamen quælibet in vna tantum parte, quæ ad eam recipiendam apta est, non in omnibus: illi igitur, qui sic argumentantur, in eo errare videntur, quod partes animalis sumunt tanquam plura animalia, quum tamen omnes sint vnum tantum animal, in quo nulla facultas animæ frustra esse dicitur, dummodo in aliqua corporis parte possit suam exercere operationem. Si quis vero obiiciat cæcum ab ortu, in quo facultas visiua frustra esse videtur; dicendum est non posse omnino negari in natura id, quod est frustra: quod enim dicitur, naturam nihil frustra facere, intelligendum est de effectibus vniuersalibus omnibus, nullo excepto, de particularibus vero non quidem omnibus; seu maxima ex parte, propterea quod effectus naturæ quandoq; impedimentum recipiunt, & propter materiæ defectum aliqua præter consilium naturæ eueniunt; cuiusmodi sunt

Quomodo in natura sit aliquid frustra.

A oculi ad videndum inepti. Vel dicamus id de omnibus vniuerse verum esse si intelligatur secundum intentionẽ & consilium naturæ; quicquid enim à natura fit secundum eius consilium & intentionem, id nunquam potest esse frustra. Ad verba autem Aristot. facile est respondere; vtique enim frustra in Cœlo poneretur facultas ambulandi, quum nulla in Cœlo pars sit, in qua recipi possit: sic frustra in plantis eadem facultas inesset, quum in nulla plantarum parte recipiatur: B at in animali nulla est ipsius corporis pars, in qua sit frustra facultas visiua; quia, quum in omnib. corporis partibus insit, sat est, si in ea saltem parte, quæ oculus dicitur, recipiatur; sed si in pede quoq; esset oculus, ibi quoque fieret visio, quum autem ibi non sit oculus, non ob id est ibi frustra facultas visiua; quia sat est, si in oculo, qui in capite est, recipiatur. Cõtrariæ quoque sectæ argumentum nihil aliud probat, nisi, in qualibet parte esse facultates omnes originaliter, C sed non probat in esse subiectiue: quia sicut secundum Aristot. omnes operationes toti viuenti corpori vt subiecto attribuendæ sunt, non animæ, nisi vt principio, sic etiam facultates sunt animæ, vt principii, & originis, sed non vt subiecti recipientis. Hoc significauit Arist. in contex. 9. lib. 2. de Anima, dicẽs facultatem visiuam esse vt formam oculi, per eam enim distinguit oculum ab aliis membris, quasi alia membra eam facultatem non habeant; aliquẽ igitur dari mo- D dum oportet, quo in aliis partibus facultas visiua non insit: quare dicẽdum est, eam in aliis non inesse subiectiue, sed solum originaliter. Quod vero in contex. 20. lib. 2. de Anima Aristot. dixit de animalib. insectis, id sano modo intelligendum est: non enim dixisset in vtraq; parte lacerræ diuisæ seruari potentiam visiuam vt in subiecto, quum non sit in vtraque oculus; sed ex illis facultatibus, quæ sunt subiectiue in toto corpore, satis habuit argumẽtum sumere ad proban- E dum de omnibus, vt inde colligeremus, omnes in omnibus partibus esse ratione animæ, à qua originem ducunt, etsi non ratione subiecti corporis; nam per se manifestum est, plures facultates simul esse posse in eadem corporis parte, etiam vt in subiecto, non tamen omnes, quia non est in oculo facultas odoratiua; attamen eam in omnibus partibus esse originaliter ratione ipsius animæ, ex iis, quæ diximus, manifestum est. Ad hanc sententiam trahi facile pos- F sunt Alexandri, & Simplicii, & Themistii dicta, quæ antea retulimus; quod quidem aliis considerandum relinquimus; satis enim nobis est, per eam, quam attulimus distinctionem, omnia aliorum dicta ad verum sensum trahi posse, & omnes aliorum opiniones conciliari.

JAC. ZABARELLÆ PATAVINI,

Liber

DE ACCRETIONE ET NVTRITIONE.

Quot modis sumatur accretio, & quæ conditiones ad accretionem propriè dictam requirantur. Cap. I.

VAM difficile atque arduum sit accretionis naturam penetrare, & modum, quo viuentia corpora augentur, cognoscere, tum res ipsa declarat, tum doctissimorum virorũ, qui de hac re scripserunt, testimonia confirmant; nam, vt nunc alios mittam, Petrus Pomponatius, qui duobus à se editis libris diligentissime, & optime de accretione disputauit, non solum se in eius cognitione non acquiescere, palam, & ingenue confessus est, sed etiam asseuerare ausus, nullum esse mortalium, qui possit asserere sibi in huiusce rei intelligentia esse plene satisfactum. Hoc ego considerans, & illius viri, cuius eruditionem atque iudicium plurimi facio, exemplo & authoritate ductus; neque detrectandam mihi propter difficultatem esse hanc disputationem existimaui, quod pusillanimi, ac philosophia indigni hominis esset; neque eo animo hanc scribendi prouinciam suscipere constitui, quod me ad plenam veritatis notitiam peruenisse putans, perfectam eius declarationem polliceri me posse considerem, quod quidem arrogantiam fortasse, ac temeritatem præ se ferret: sed vt in re difficillima eam partem, quæ cum minoribus difficultatibus coniuncta esse videbitur, accipiens, niterer quantum per me fieri possit, prope ad veritatem accedere, ac si ipsam non prorsus attingere, saltem ad eam inueniendam alios magis excitare, & fortassis etiam iuuare hac me disputatione possem. Scribam igitur & quæ fuerit hac in re Aristot. sententia, & quid sentiendum sit, quanta potero diligentia perscrutabor. Vt autem ad ea, quæ obscura, & abscondita nobis sunt, inuestiganda à notioribus progrediamur, prius quædam ab omnibus concessa, & cognita de accretione tanquam dicendorum fundamenta constituam, vt & illa, quæ nota sunt, ab illis, quæ in controuersia sunt posita, distinguamus, & per illa ad reliquorum inuestigationem viam planiorem reddamus. Ante omnia vt quam accretionem in præsentia consideremus, intelligatur,

A sciendum est ex Auerroe in 1.lib. de Cœlo, com. 22. accretionem tribus modis sumi: quandoque enim sumitur pro aggregatione, seu accumulatione, vt quando cumulum fabarum augeri dicimus per appositionem aliarum fabarum; & quando aquam ex aquæ appositione maiorem fieri dicimus: quandoque absque alicuius corporis accessione dicimus aliquid augeri per solam rarefactionem, & sic imminui per condensationem absque alicuius particulæ subtractio-

Accretio triplex est.

B ne, quando enim aqua in aerem mutatur, quantitas maior redditur, quoniã aer est rarior aqua, & quando aer in aquã vertitur, fit minor quantitas, quia aqua est densior aere: tertio modo, qui maxime omnium proprius est, sumitur accretio pro viuentium tantummodo corporum incremento, quum statim nata augeri incipiant, donec ad perfectam ætatem, ac debitam sibi quantitatem peruenerint. De hac tertia accretione, aliis dimissis, est nobis proposita disputa-

Tres conditiones veræ accretionis.

C tio, & hanc vt ab aliis separet Aristot. in 1. libr. de Ortu & interitu, tres conditiones in ea postulari dixit; vna est, vt ex aliqua extrinsecus accedente materia res maior fiat; secunda, vt id quod augetur, idem numero maneat, postquam auctum est, quod ante accretionem fuit; tertia demum, vt non modo totum maius fiat, sed etiam quælibet eius particula augeatur. Primæ accretioni duæ posteriores conditiones non competunt, nã neq; idem numero manet fabarum aceruus,

D neq; partes illius omnes creuerunt, quia singulis granis nulla est facta additio; sic per appositionem aquæ alia numero aqua est facta, & tota quidem aqua aucta est, sed singulæ eius particulæ nullum incrementum acceperunt: ad hunc modum redigitur accretio ignis; continue namque alius, & alius numero ignis generatur, nec singulis particulis additio quantitatis fieri dicitur; per has igitur duas conditiones hic accretionis modus excluditur. Per primam autem

Qualis sit accretio ignis.

E conditionem excluditur secundus modus; nam in mutatione aquæ in aerem fit maior quantitas, nulla extrinsecus adueniente materia. Sed tertio modo sumpta accretio his omnibus conditionibus prædita est: nam & planta, & animal idẽ numero seruatur per totam vitã, vt manifestum est; & ex alimento extrinsecus assumpto quodlibet viuens augetur, & demum nõ solum toti, sed etiam cuilibet parti fit quantitatis additio;

ditio; ratio autem cur hæ omnes conditiones A coniunctim in viuentium accretione reperiantur, est, quia hæ ab interno principio augentur, & ex alimento non extrinsecus apposito, sed introrsum recepto; hinc enim fit, vt ad omnes partes augendas per totum viuentis corpus distribuatur, nec solum totum maius fieri dicatur, verum etiam partes omnes. Sed hæc omnia, & tres prædictæ conditiones magis in sequentibus declarabuntur.

B

Quomodo fiat in viuentibus accretio, & quæ mutationes ad eam faciendam concurrant. Cap. II.

EST præterea breuiter, & pingui Minerua exponendum, quomodo in viuentibus hæc vera accretio fiat; nam Aristoteles in 5. Physic. auscult. accretionem ab aliis mutationibus seiunxit ratione terminorum, qui ex diuersis categoriis sumuntur; generatio enim & interitus C est mutatio de substantia in substantiam, alteratio de qualitate in qualitatem, latio de loco ad locum; at ipsa accretio & imminutio est de quantitate in quantitatem: est igitur inter has omnes mutationes differentia essentialis, quæ sumitur à terminis, hoc est, à forma fluente, quæ est ipsa motus essentia, vt nos in tertij Physicorum interpretatione demonstrauimus: attamen accretio fieri non potest sine multiplici omnium aliarum mutationum concursu, vnde magna diffi- D cultas hac in re oritur; quum enim absque multis, ac diuersis mutationibus fieri accretio nequeat, difficile est cognoscere in quanam ex eis sit accretionis natura cõstituta: sunt igitur ordinatim hæ omnes mutationes considerandæ, & videndum per quas, & quot mutationes, & quo ordine alimentum ad augendas omnes corporis partes perueniat, postquam intra est receptum: hoc autem consideremus in animalium perfectorum accretione, quæ nobis familiarior, E atq; euidentior est; poterit enim quisq; & omnibus animalibus, & stirpibus hæc omnia per quandam proportionem accommodare. Certum est imprimis cibum in ore sumi, si durus fuerit, conteri dentibus, quæ contritio ab aliquibus prima concoctio dicitur: sed ea reuera non est concoctio, sed potius præparatio ad primam concoctionem, quæ postea in ventriculo fit: cibus enim in ventriculo non coqueretur, nisi prius liquaretur; liquari autem vel F non posset, vel ægre posset, nisi prius esset in ore contritus: transit itaque ab ore ad ventriculum cibus, fitque primum necessario motus ille localis; in ventriculo autem fit prima concoctio, qua & alteratur cibus, & secũdum substantiam mutatur in succum, qui à Græcis χυλὸς dicitur; quare in ventriculo fit tum alteratio cibi, tum generatio, & interitus; generatio quidem succi, interitus vero panis, vini, & aliorum cibario-

Essentia motus est forma fluens.

rum: deinde alio motu locali mouetur succus ad intestina, & ab his per venas mesenterij fertur ad iecur, in quo iterum alteratur, & secundum substantiam mutatur, vertiturque in sanguinem; fit igitur in iecinore tum alteratio, tum interitus succi, tum generatio sanguinis: postea loco mouetur sanguis, dum per venas ad omnia membra transmittitur, & ex venis per minutissimos poros penetrat membrorum partes solidiores; nam omnes homogeneæ partes, vt caro, os, neruus, minutissimis poris refertæ sunt, & instar spongiæ sanguinem à venis exugunt, ita vt pori sanguine impleantur; fit autem ibi tertia & vltima concoctio, qua sanguis à calore naturali alteratur, densatur, & in substantiam similẽ conuertitur, vt in carnem, os, & alias homogeneas partes; quare ibi fit tertio alteratio, & generatio, & interitus, alteratio quidem & interitus sanguinis, generatio autem carnis, & aliarum partium; ob id solet sanguis appellari vltimum alimentum, est enim per multas memoratas mutationes ita præparatum, vt iam potestatem proximam habeat vt in rei substantiam conuertatur: quod autem de sanguine dico, illud in animalibus sanguine carentibus, & in plantis de quolibet alio homore, qui sanguini proportione respondeat, intelligatur: in hac aũt postrema mtatione, qua vltim. alimentũ vertitur in substantiam, constituta est nutritionis natura, est enim nutritio reparatio substantiæ, quæ continue resoluitur à calore naturali, per substantiæ similis aggenerationem: facta autem nutritione adhuc humidum, quod in carne, & in aliis partibus est, consumitur à continua actione caloris naturalis, & ex ea consumptione oriuntur iterum pori, deinde iterum sanguine replentur, qui iterum in substantiam conuertitur, & nutrit, & hoc ad finem vsque vitæ incessanter perseuerat; animata enim nutriuntnr donec viuũt, vt Aristotel. dixit in 1. libr. de Ortu & interitu, & in 2. de Anima, & quando nutriri amplius nequeunt, necessario moriuntur: sed in prima ætate non solum nutritio fit, sed simul etiam accretio singulorum membrorum, & corporis totius; calor enim naturalis est vehemens, & validus, & plus conuertit in substantiam, quam consumptum fuerit, vnde viuens redditur maius, quia plus materiæ per nutritionem adipiscitur, quam per actionẽ caloris naturalis amiserit: propterea ita coniuncta est cum accretione nutritio, vt accretionis naturam declaraturis necessarium omnino sit etiam de nutritione loqui, & quid nutritio sit, & quomodo fiat, cum diligentia considerare: ob id in hac nostra contemplatione nos non minus nutritionis, quam accretionis naturam, & causas peruestigabimus. Hæc sunt, quæ tanquam manifesta ab omnibus conceduntur, nunc ad reliqua, quæ in controuersia sunt posita, progrediendum est: & quum tres conditiones veræ accretionis ab Aristotel. propositæ

Nu... qu...

positæ sint, in iisque omnibus magna insit difficultas, de singulis ordinatim differendum.

Quomodo ex materia extrinsecus accedente id, quod augetur, maiorem quantitatem, & maiorem locum acquirat, duæ aliorum contrariæ opiniones.

Cap. III.

PRimo loco difficultas oritur de adeptione maioris quantitatis ex alimento extrinsecus assumpto: nam per illa, quæ hactenus dicta sunt, non apparet quomodo corpora augeantur: quia licet omnes pori sint noua carne repleti, & nouo osse, & reliquis homogeneis partibus, non tamen totum viuens est factum maius; potest enim fortasse caro dici maior, quia plus carnis ibi est, quam prius, sed non occupat maiorem locum, imo eundem, quem prius occupabat, proinde non acquirit maiores dimensiones; sicuti vas, quando est aqua impletum non est factum maius, quam erat prius, quam aqua impleretur; sic etiam spongia si impleatur aqua, non fit maior, neque locum mutat: attamen Aristoteles in context. 25. libr. 1. de Generat. aperte dixit, id quod augetur, locum mutare, eo quod maiorem quantitatem acquirit, proinde necesse est, vt transeat ad maiorem locum: oportet igitur post nutritionem fieri aliquam aliam mutationem, qua totum reddatur maius. Hac in re duæ opiniones existunt. Vna communior est, & eam plurimi sequuntur, qui dicunt per membri extensionem fieri adeptionem maioris quantitatis, tum in ipso membro, tum in toto viuente corpore; veluti si spongia manu constricta postea dimittatur, dimissa enim extenditur, & maiorem occupat locum: sic igitur caro, quando omnes eius pori sunt repleti alia noua carne ex sanguine genita, extenditur, & carefit, & maiorem locum occupat; ita os, & neruus, & aliæ omnes similares partes: ad extensionem autem partiũ omnium similarium crescit membrum, proinde totum viuentis corpus maius redditur: hanc sententiam significare visus est Aristot. in prædicto contextu 25. quando dixit, illa quæ augentur, mutare locum, sicut ea, quæ extenduntur. Altera sententia fuit nonnullorum, qui negarunt hanc extensionem accretioni necessariam esse, & dixerunt partium, & totius corporis incrementum fieri potius per pulsum, quam per extensionem, vna enim pars aliam pellit, ac trudit, & illa aliam, quemadmodum in vnguibus fieri videmus. Ad hoc probandum, & extensionem reprobandam, tali argumento vsi sunt: contrariorum contrariæ sunt conditiones, accretio, atque imminutio sunt contrarij motus; ergo debent contrariis modis fieri; itaque si accretio fieret per extensionem, oporteret imminutionem fieri per contractionem, nam extensioni contractio opponitur; attamen nemo dixit imminutionem fieri per contractionem, quia hoc nullo pacto dicendum est, ergo neque accretio fit per extensionem. Præterea nullum connatum, & vniforme à seipso moueri potest, vt ait Aristoteles in context. 30. lib. 8. Phys. at caro est corpus vniforme, & homogeneum; ergo non potest à seipsa moueri; non potest ergo extendi, quia si extenderetur, à seipsa extenderetur, & ita à se moueretur, quod ibi Aristoteles negat. *2. argument.*

Opinio vera, & eius comprobatio.
Cap. IV.

ARbitror ego veram esse priorem opinionem, quam complures sequuntur, & extensionem accretioni penitus necessariam esse, pulsum vero nequaquam, imo nullo modo fieri posse: nam vngues ita crescunt per pulsum, dum vna pars aliam pellit, sed non dicuntur reuera augeri, quoniam ad vnam tantum partem mouentur; illa vero, quæ augentur, ad omnes simul partes; præterea alimentum, seu excrementum illud, quod per vngues expellitur, non penetrat omnes vnguium partes, sed vni tantum parti apponitur; proinde est mera appositio terrei excrementi, quod per vnguem emittitur, pulsione facta vnius partis ab alia, quare illa non potest vocari accretio: at in vera viuentis accretione certum est partes alimenti penetrare omnes corporis partes, & augere totum corpus secundum omnes simul differentias positionis; non igitur per talem pulsum, qualis in vnguibus fit, hoc enim dicere, est dicere vnam partem & pellere alteram, & ab eadem pelli, quod ne excogitabile quidem est, quia se mutuo impedirent ne vlla pulsio fieret, siquidem fit pulsio, quando in vna tantum parte fit additio materiæ pellentis, quæ propinquam partem pellat, & illa aliam, sed non eandem, à qua ipsa pellitur, quo fit, vt in pulsu omnes partes ad eandem positionis differentiam tendant, sicuti videmus in vnguibus; sed non ita fit in eo, quod vere augetur, hoc etenim mouetur ad omnes simul differentias positionis. Præterea si per pulsum accretio fieret, oporteret cicatricem in manu pueri factam tempore procedente pelli ad digitum, quod tamen non contingit: videmus enim cicatricem manere semper in eadem parte, cui fuit vulnus illatum, & eum locum nunquam mutare. Per talem igitur pulsionem accretio non fit, nisi pulsionis nomine idem intelligatur, quod extensio; reuera enim alium modum imaginari non possumus, quo totum membrum augeatur, & cum maioris quantitatis adeptione maiorem locum occupet, nisi vt spongia prius manu constricta, postea dimissa extenditur, & rarefit: ideo non est ignorandum, in viuente crescente poros propter duas simul causas generari, propter consumptionem humidi à calore naturali factam, *Posterioris sententiæ confutatio.* *Pori ob duas causas fiunt.*

ctam, & propter extensionem; in adultis vero ex sola humidi consumptione poros exoriri, quia nulla amplius in eis extensio fit: at in crescentibus etiamsi nulla humidi consumptio fieret, necesse esset ex sola extensione poros generari.

Solutio argumentorum, quæ contra extensionem adducta sunt.

Cap. V.

A Dargumenta autem aduersus extensionem adducta facile est respondere. Prius quidem argumentum potest contra aduersarios ita retorqueri: si accretio per pulsionem fieret, oporteret imminutionem fieri per attractionem, quoniam pulsioni contraria est attractio, & contrariorum contrariæ sunt conditiones: sed soluitur, quia non omnes contrariorum conditiones debent esse contrariæ, sed aliquæ; & hinc fit, vt locus argumentandi à contrario sit locus Topicus, qui probabilitatem aliquam habet, at non necessitatem: dicimus igitur accretionem, ac imminutionem esse motus contrarios, ideoque oportere vt ea ratione, qua opponuntur, contrarias etiam conditiones habeant: accretio igitur est motus à minore quantitate ad maiorem ex materia extrinsecus accedente, imminutio vero est motus à maiore quantitate ad maiorem ex materiæ subtractione; hæ namque sunt accretionis, ac imminutionis conditiones contrariæ ab Aristotele positæ, quas negare non possumus: at his positis sequitur necessario eas non posse opponi etiam in modo, sicut illi imaginantur, nempe vt accretio fiat per extensionem, imminutio vero per contractionem; hac enim contrarietate constituta tolleretur altera illa oppositio rationæ materiæ accedentis, & recedentis, quam Aristoteles posuit, quia dicere contractionem est supponere eandem materiam seruatam, quæ prius extensa fuit; hæ igitur duæ contrarietates, vna per materiam additam, & ablatam, altera per extensionem, & contractionem, eiusmodi sunt, vt vna alteram non patiatur, quare vna constituta, non potest altera poni; quia si contrahitur materia, ergo non est sublata, sed eadem remanet in eo, quod imminuitur, quod tamen Aristoteles negat: quod si materia in imminutione est sublata, vt asserere debemus, cuiusnam volumus fingere contractionem? certe si per subtractionem materiæ quantitas imminuitur, nulla opus est contractione: imminutio namque respectu accretionis locum habet priuationis, quatenus in accretione apponitur materia, in imminutione autem demitur: quare id, quod imminuitur, priuatur sua materia, seu parte materiæ: extensio autem est materiæ extensio, nec potest in viuente considerari sine materia. Ad alterum argumentum dicimus, eos male accipere verba Aristotelis in illo contextu 30. libr. 8. Physicorum: nam Aristoteles ibi non dicit homogeneum & vniforme à se moueri non posse, sed dicit continuum non posse ita à se moueri, vt vna pars alteram moueat, & sumit continuum proprie, & eius partes secundum quantitatem considerat; quare locus ille ad id, de quo nunc loquimur, non pertinet; non enim dicimus vnam carnis partem extendi ab alia parte carnis, tanquam à mouente, hoc enim Aristotel. ibi negat; sed dicimus totam carnem extendi ab anima, proinde agens extendens esse animam, non aliam carnis partem: quod si omissa eius loci consideratione ita argumentari velint, corpus homogeneum extendi à se non potest, quia sic à seipso moueretur; dicendum est corpus homogeneum non posse mouere seipsum, dum sumitur homogeneum inanimatum, siue sit elementum, siue mistum; quum enim hoc non diuidatur in partem mouentem, & partem motam, non potest à seipso moueri, vt ibi Aristotel. considerat; at secus est de homogeneo animato, quod est actu pars corporis heterogenei, & organici, hoc enim præter formā mistionis habet animam informantem, à qua tanquam à mouente fit motus ille extensionis: homogeneum vero inanimatum habet solā formam elementi, vel solam formam mistionis, ideo non potest se mouere eo modo, quo animalia à se moueri dicuntur; nam omne anima prædictum potest moueri à seipso, id est, ab anima; quare etiam caro, si habet animam, ab illa tanquam mouente extendi potest per calorem naturalem, tanquam per instrumentum, seu agens proximum.

Ad primum. — Imminutio quid sit. — Ad secundum. — De motu testib. Phys.

Solutio quæstionis, cur in adultis cesset accretio. Cap. VI.

HÆc, quæ de extensione diximus, maxime confirmantur, ex eorum consideratione, quæ in viuentibus contingere cernuntur, propterea quod facile est eorum rationem adducere, dum asserimus accretionem per extensionem fieri; videmus enim viuentia non semper augeri, sed ad aliquod vsque tempus, vt homo augetur ad ætatem vsque adolescentiæ, postea vero augeri desinit; quod idem in cæteris animalibus, & in plantis omnibus contingere manifestum est: attamen videretur etiam in iuuentute accretionem fieri debere, nam in iuuene calor naturalis validissimus est; potest igitur & multum alimentum in substantiam conuertere, & facere extensionem membrorum, siquidem certum est hæc fieri ab anima per calorem naturalem: manente autem eadem causa, debet idem manere effectus; quoniam igitur manet eadem anima, & calor naturalis est vehemens, deberet etiam iuuenis augeri non minus, quam puer: est igitur cognoscenda causa, cur in adultis accretio cesset. Possemus ad hanc quæstionem

nem respondere, adducēdo causam finalem accretionis: natura enim viuentibus accretionem dedit, vt possent ad debitam sibi quantitatē peruenire, & naturales exercere operationes; etenim viuentia omnia nascuntur admodum paruula, nec possunt in initio sui ortus habere quātitatem sibi conuenientem, propterea quod omnia plantarum, & animalium semina necesse est multo minora esse ipso animali, vel planta generante, ideo tā animal, quam planta in principio suæ generationis habet necessario paruam B quantitatem, & multo minorem quantitate totius viuentis perfecta: in animalibus vero, quæ vtero gerunt, manifestum est fœminam nō posse fœtum sibi æqualem gestare vtero, sed longe minorem: quoniam igitur cum ea parua quantitate non possunt viuentia omnes naturales operationes exercere, potissime vero illam præcipuam, quæ est aliud sibi simile generare; ideo necessaria fuit viuentibus accretio, per quam ad conuenientem cuiq; quantitatem peruenire C possent, & idonea reddi ad aliud simile generandū; hæc est accretionis causa finalis, ex qua sumi potest ratio cur viuentia, quando cōuenientem sibi quantitatem sunt assequuta, non amplius augeantur; natura enim nihil frustra facit, sed omnia quæ agit, propter finem agit: quoniam igitur accretionem viuentibus dedit propter assequutionem perfectæ quantitatis, necesse est, vt hac acquisita cesset accretio, quia non est amplius necessaria, acquisito fine. Sed in hac D causa finali non videtur animus acquiescere, nisi alia quoque huius affectus causa reddatur, quoniam natura aliquē sibi finem proponens dirigit etiam certa aliqua media ad illius finis assequutionem; ideo si puero accretionem dat, & eam iuueni negat, necesse est iuueni media quoq; negata esse, per quæ possit augeri; sin minus, augetur etiam iuuenis, quia augendi officium est animæ vegetantis, quæ sine cognitione agit, quocirca semper agit, nisi impediatur: E quamobrem si natura vult in iuuentute accretionem non fieri, necesse est, vt huic agenti impotentiam, vel impedimentum aliquod afferat, ne augere amplius possit: hoc autem impedimētum non potest esse ratione ipsius agentis, quia ipsa animæ vis nunquam debilitatur, vt asserit Arist. in contex. 65. lib. de Anima, dum ait [*si senex acciperet oculum iuuenis, videret sicut iuuenis*] anima enim nunquam labefactatur, sed id, quod in senio debilitatur, est corpus, quo vt in- F strumento anima vtitur: non potest etiam impedimentum oriri ex impotentia secundarii agentis, qui est calor naturalis: hic enim in iuuene validissimus est, nec minus aptus ad augendum, quam in puero. Restat vt impedimentum sit in subiecto recipiente, ita vt quando corpus augeri amplius non potest, tūc desinat accretio, quoniam agens non agit, nisi in subiectū aptum ad recipiendum: ratio autem, cur corpus iuuenis

A non possit amplius augeri, est, quia pcipua pars, quæ augeri dicitur, & ad cuius incrementū crescit totum viuētis corpus secundum omnes dimensiones, sunt ipsa ossa: quum igitur omne viuens in principio suæ generationis sit valde humidum, & molle, & domabile, ossa quoq; tenera sunt, & ad extensionem idonea; ætate autem procedente necesse est, vt per actionem caloris naturalis omnes corporis partes magis semper exiccentur, & indurescant; ex cōtinua enim hu- B midi resolutione à calore omnes partes duriores & solidiores redduntur, quod ipsa experientia docet; humidiorem enim & molliorem esse experimur vituli carnem, quam bouis, & bouis iuuenis, quam bouis senis, & ossa quoq; duriora in boue, quam in vitulo: quoniam itaq; accretio per extensionem fit, necesse est vt tunc cesset, quando ossa ad tantam duritiem peruenerunt, vt extendi amplius nequeant; peruenire aūt ad tantam duritiem necesse est, propter continuam C actionem caloris naturalis, quemadmodum diximus: posset quidem etiam in iuuene extendi caro, sed nō fit accretio totius corporis, nisi ossa extendantur: huius autem signū habemus manifestissimum, quia sæpe contingit, vt cessante accretione incipiant iuuenes fieri carnosiores, & impinguari; calor enim naturalis in illa ætate validus ac vehemens est, & multum nutrimentum in substantiam conuertit; ideo multū carnis generat, non tamen dicitur augeri caro, neq; D ex carnis incremēto membrum, vel corpus totum, propterea quod ossa non extenduntur: totum igitur nutrimentum abundans in carnem & in pinguedinem conuertitur, nec potest illa impugnatio vocari accretio, quia non secundum omnes dimensiones incrementum fit, non enim secundū longitudinem, secundum quam absque ossium extensione accretio fieri nullo pacto potest; pueros autem raro impinguari videmus, quia totum nutrimentum in totius cor- E poris accretione consumitur; sed cessante accretione incipiunt impinguari, nisi à nimio coitu, ad quem adolescentes, ac iuuenes procliues maxime sunt, impinguatio impediatur; abundans enim nutrimentum, si totum per coitum excernatur, in pinguedinem conuerti non potest: hinc fit, vt animalia castrata pinguia fiant, & vt frequentius in virili ætate pingues fieri homines videamus, quam in adolescentia, & in iuuentute; nam in virili ætate liberiorem habent F vsum rationis, & incipiunt abstinere à coitu; adolescentes vero immoderato vt plurimum vtuntur coitu, quia concupiscentia potius ducuntur, quam ratione. Ex his igitur colligimus, duas simul ob causas cessare in viuentibus accretionem, ob materiæ necessitatem, & propter finem, sicut in 2. Poster. Analytic. in multis cōtingere Aristoteles dixit, vt tum propter materiæ necessitatem, tum propter finem fiant; finis enim & scopus naturæ est assequutio de-

Ratio cur post adolescētiam cesset accretio sumitur ab ossibus.

Cur animalia castrata pinguescant.

Duæ causæ cessationis accretionis: materiæ necessitas & finis.

bitæ quantitatis, & huius gratia viuentibus accretionem dedit, ideo acquisito fine cessat accretio, quia non est amplius necessaria: sed quia maxima est consonantia in rebus naturæ, ideo materiæ quoq; necessitatem natura adiecit, & statuit materiam tunc ineptam esse ad accretionem recipiendam, quando viuētia nō egent amplius accretione ad naturalia munera obeunda, & ad omnes edendas naturales operationes.

In quanam mutatione sit accretionis essentia constituta, opiniones aliquorum, & earum confutatio.

Cap. VII,

Hactenus declaratum à nobis est, quot fieri mutationes oporteat, vt ex alimento extrinsecus accedente viuentia corpora augeantur: sequitur vt consideremus in quanam mutatione sit accretionis essentia constituta, an in omnibus simul sumptis mutationibus prædictis, an in aliqua earum tantummodo. Non defuêre qui dixerint accretionem esse omnium dictarum mutationum congeriē: quam sententiam reprobat Marsilius in primo lib. de Generatione, quæst. 10. idq; non iniuria, quoniam Aristoteles censuit accretionem esse speciem quandā motus ab aliis speciebus distinctam; quo fit, vt neque vlla ex aliis speciebus, neque earum congeries possit esse accretio, sed eius natura constituēda sit in aliqua particulari mutatione, quæ non sit alia vlla species motus, sed sit solum accretio. Præterea illæ omnes mutationes, quas diximus, non modo accretionis naturam non constituunt, sed neque illi necessariæ sunt: duæ namq; illæ priores concoctiones non sunt necessariæ, nisi in animalibus; nimirum vt per eas præparetur alimentū ad postremam concoctionem, quæ in membris fit, recipiendam; primum enim oportet cibum conuerti in chylum, deinde chylum in sanguinem, vt tandem sanguis in substantiam cōuertatur, & ita viuens augeatur: in plantis vero non fit nisi postrema hæc tertia concoctio, qua alimentum vertitur in substantiam, & huic proportione respondet conuersio, quæ in animali fit, sanguinis in substantiam; alimentum enim plantarum nulla præparatione indiget, quia plantæ ipsum à terra extrahūt iam præparatum, & aptum vt in substantiam cōuertatur, veluti si animalia sanguinem extrinsecus traherent iam extra genitum, ita vt non fieret in eis alia coctio, quam postrema illa, qua sanguis in substantiam mutatur, assimilatio appellata, propterea quod vltimum alimentum, quod dissimile erat, redditur simile, dum vertitur in substantiam viuentis corporis: absq; hac igitur assimilatione accretio nunquam fieri potest; fieri tamen potest sine aliis præcedentibus mutationibus, vt in plantis manifestum est, quare illæ

Aliquorum opinio.

Confutatio.

In plantis vna tantum concoctio fit.

omnes absq; dubio ipsi accretionis naturæ extraneæ sunt. Duæ mutationes remanent, in quibus dici possit esse accretionis naturam constitutam, & in iis tota huiusce rei difficultas posita est; vna est hæc modo dicta assimilatio, quæ est vltimi alimenti in substantiam conuersio; altera vero est postrema illa extēsio, qua diximus totum viuentis corpus maiorē acquirere quantitatem, proinde & maiorem locum: quum igitur in harum vtralibet accretionis natura constitui posse videatur; duæ contrariæ sententiæ ortæ sunt, & vtraque sectatores habuit. Marsilius in sua quæstione prædicta priorem partem accipit; asserit enim nil aliud esse accretionem, quam generationem partis substantiæ maioris parte consumpta; & in hoc distinguit accretionem à nutritione, quod nutritio solam substantiam respicit vt restaurandā, accretio vero quātitatem; subiecto tamen idem sunt, vt Aristoteles dixit in primo lib. de Generatione; quoniam eadem mutatio est, & nutritio, & accretio; nutritio quidem quatenus est generatio substantiæ ad ipsum viuens restaurandum, accretio autem quatenus generatur pars substantiæ maior parte consumpta: ideo inquit accretionem formaliter generationem esse, distinguit tamen in hoc accretionem à generatione, quod generatio proprie dicitur, quando aliquid per se existens generatur, accretio vero, quando alteri aggeneratur: quo fit, vt accretio sit potius aggeneratio, quam generatio appellanda, quia est generatio partis, quatenus est pars. Quando igitur generatur pars maior parte consumpta, eam inquit Marsilius formaliter accretionem esse, & hanc sententiam probat duobus argumētis. Primo sic: omnis conuersio nutrimenti in maiores partes partibus comsumptis in viuente corpore accretio est, at illa aggeneratio ex vltimo alimento facta est conuersio in partes consumptis partibus maiores, ergo illa generatio est ipsamet accretio. Secundo ita argumentatur: illa mutatio, qua existente seclusis aliis omnibus accretio existit, & qua non existente non existit, est ipsamet accretio; atqui generatio partium maiorum est huiusmodi, ea namque existente augetur viuens, non existente autem, non augetur; ergo illa aggeneratio est accretio ipsa. Hæc sententia magnis difficultatibus vrgetur. Primum enim censuit Aristoteles in accretione non solum partes, sed etiam totum acquirere maiorem quantitatem, vt videre est in contex. 38. primi libri de Ortu & interitu, imo vero accretio præcipue totum respicit, non partes: at in illa aggeneratione maioris partis membrum non fit maius, nisi extendatur, proinde nec totum viuens fit maius: nam poris sanguine repletis, & sanguine in carnem, & alias partes homogeneas conuerso, singulis quidem partibus carnis, & ossis est facta additio, sed nisi fiat totius membri extensio, nondum crescit membrum;

Opinio.

1.

2.

Opinionis confutatio.

neque

neque totum viuens: ergo illa aggeneratio non est formaliter accretio, quoniam ea posita, & aliis omnibus seclusis, non fit accretio. Confirmatur: quia in vera accretione totum mutat locum, vt dixit Aristoteles in contextu vigesimoquinto libri primi de Generatione: at per solam aggenerationem maioris partis totum non mutat locum, nisi fiat extensio; ergo illa aggeneratio non est formaliter accretio. Patet etiam cuilibet diligenter consideranti, nullam esse differentiam inter accretionem & nutritionem, nisi membri extensio assimilationem consequatur, quia etiam in nutritione fit additio substantiæ quantæ sine extensione membri; & ad accretionem totius nihil refert substantiam illam adiectam maiorem esse parte consumpta, nisi sequatur extensio; sine hac enim totum corpus non fit maius, vt videmus manifestissime in iuuenibus & in viris, qui carnosiores fiunt; generatur enim in eis plus carnis, quam fuerit consumptum, nec tamen augeri dicuntur, quia nulla fit extensio membrorum. Præterea Aristoteles in 5. lib. Physicæ auscultationis per hoc motum à generatione distinguit, quod motus in tempore fit, generatio autem subito, & sub motu accretionem ponit tanquam veram speciem proprie sumpti motus, & à generatione distinctis; quare censet accretionem in tempore fieri, & esse verum motum. At secundum opinionem Marsilij accretio fieret subito, quum ipse dicat accretionem esse formaliter generationẽ; quare Marsilius Aristoteli aduersatur in multis: primo dum inquit, accretionem esse formaliter generationem, quum Aristoteles dicat manifeste eas distingui re, deinde dum ait accretionem subito fieri, quam Aristoteles in tempore fieri asserit; tum demum quod ponit subiectum accretionis ens potestate, quod formam vltimi alimenti amittens sumit formam rei nutriendæ, vt carnis, & ossis, Aristoteles autem putauit omnes motus habere subiectum ens actu, ad differentiam generationis, cuius subiectum est ens potestate: patet igitur sententiam Marsilij defendi non posse, & ab Aristotele alienam esse.

Aliorum opiniones, & earum confutatio. Cap. VIII.

HÆc, quæ aduersus Marsilium adduximus, aliqui considerantes, in aliam sententiam inciderunt, quod accretio non sit formaliter illa aggeneratio, quæ assimilatio dicitur; sed sit illa extensio, quæ assimilationem consequitur: hanc opinionem tuetur Ioan. Gandauens. in quæstione sua decima libr. 4. Physic. & in quæstione septima libr. 8. & hæc videtur multo probabilior priore illa opinione, quia secundum hanc accretio est verus motus, cum successione, & in tempore factus; extensio enim fit in tempore, & est transitus ad solam maiorem quantitatem, nulla

A facta mutatione in substantia, ideo in ea manifeste apparet accretionis, & aliarum mutationum discrimen. Præterea secundum hanc sententiam seruatur in accretione id, quod Aristoteles dixit in context. 25. primi libri de Generatione: id enim quod per extensionem augetur, mutat locum, & ita mutat, vt toto manente in eodem loco partes de loco ad locum moueantur, hæc enim in extensione apertissime conspiciuntur: at in conuersione vltimi alimenti in B substantiam nequaquam; partes enim locum non mutant, nec totum manens in eodem loco maiorem adipiscitur. Visus est etiam Aristoteles in memorato context. 25. hanc sententiam proferre; dixit enim illa, quæ augentur, mutare locum eo modo, quo illa, quæ extenduntur; putauit igitur, ea quæ augentur, extendi, quare videtur naturam accretionis in illa extensione constituisse. Verum hæc quoque opinio difficultatibus non caret, vt patet legentibus priorem li- C brum Petri Pomponatij de accretione, & nutritione, vbi tum prædictam Marsilij sententiam confutat, tum hanc Ioannis Gandauensis: aduersus quam in capite eius libri nono multifariam argumentatur. Primo sic: extensio est motus ad raritatem, est enim rarefactio quædã; raritas autem est qualitas, non quantitas, vt ait Auerroes in commentario 84. libri quarti Physicorum, & in 15. libri septimi: accretio autem est motus ad quantitatem, non ad qualitatem; ergo D non est formaliter extensio. Præterea si natura accretionis in extensione consisteret, reprehendendus esset Aristoteles, qui in primo libro de Ortu & interitu declarare volens accurate quid sit accretio; & quomodo fiat, nunquam extensionem nominauit, sed solum considerauit accretionem esse mutationem ad maiorem substantiam: quare videtur ad priorem potius opinionem fuisse inclinatus. Præterea extensio fit etiam nulla adueniẽte materia, accretio autem E fit necessario ex materia extrinsecus accedente, vt Aristoteles docuit, dicens hanc materiam esse in principio contrariam, in fine autem fieri similem; ergo accretio non est extensio: quod autem fieri possit extensio absque vlla accedente materia, patet in spongia. Argumentatur etiam ex eo, quod Aristoteles dixit in contextu 41. primi libri de Generatione, accretionem, & nutritionem esse idem subiecto; si accretio esset extensio, non esset idem subiecto cum nu- F tritione, propterea quod extensio est tempore posterior nutritione, quare non potest esse idem subiecto cum illa. Tandem considerat id, quod Aristoteles dicit in contextu 25. eiusdem libri: declarans enim quomodo illa, quæ augentur, locum mutent, vtitur similitudine, & inquit, sicuti quæ extenduntur: igitur significat accretionem non esse formaliter ipsammet extensionem, quia non debet aliquid declarari per seipsum, neque comparari cum seipso: extensio

Pōponat. contra Gandauensem. 1. argũ.

2. argument.

3. argument.

4. argument.

5. argument.

igitur non constituit ipsam accretionis naturam A apud Aristotelem, sed est quoddam ab ea diuersum, & extraneum. Ipse igitur Pomponatius volens vitare absurda, quæ vtramque dictã opinionem consequuntur, inquit accretionem neque esse generationem maioris partis, neque esse extensionem, sed esse adeptionem maioris quantitatis, quæ fieri non potest absq; aduentu quantitatis externæ, & quam sequitur necessario maioris loci occupatio. Sed hæc dicens mihi videtur ad propositam quæstionem nihil dicere: B omnia enim quæ dicit, vera sunt & omnibus manifesta, quia omnes concedunt accretionem esse acquisitionem maioris quantitatis, & fieri ex materia quanta adueniente, & cum loci mutatione: hoc igitur non est id, quod in præsentia quæritur, sed quæstio nostra est, in quonam consistat hæc maioris quantitatis acquisitio; quum enim ad accretionem faciendam plures concurrere mutationes videamus, quærimus in quanam ex illis ipsa accretionis natura consistat, ita vt illa dicatur esse mutatio ad maiorem quantitatem: quum autem omnes mutationes, quæ in accretione locum habent, iam singillatim considerauerimus, videtur vitari non posse, quin dicamus accretionem vel in assimilatione consistere, vel in extensione, vel in ambabus simul, & hoc debuit ipse Pomponatius considerare.

Pomponatii opinio

Confutatio.

Vera sententia, & eius declaratio.
Cap. IX.

Ego in hac difficultate dicendum puto, accretionem non in sola extensione consistere, neque in sola vltimi alimenti conuersione in maiores substantiæ partes, sed essentialiter continere vtramque, est enim accretio mutatio ad maiorem quantitatem per motum extensionis ex alimento in substantiam conuerso tanquam ex materia: vtramque conditionem posuit manifeste Aristoteles in primo de Ortu & interitu, dixit enim accretionem fieri ex materia extrinsecus accedente; quare non in sola extensione naturam accretionis consistere existimauit, siquidem in hac nulla nouæ materiæ accessio includitur, sed etiam in conuersione alimenti in substantiam, ita vt hæc quoque in ipsa accretione comprehẽdatur. Extensionem quoque satis clare expressit in context 25. eius libri, quando dixit, illa, quæ augentur, locum mutare, sicut illa, quæ extenduntur: censuit igitur in accretione fieri talem extensionem, qualem in spongia, & aliis eiusmodi fieri videmus, vel saltem motum aliquem similem, quem propter similitudinem non possumus nisi extensionem appellare: & quum maioris loci adeptio sit coniuncta cum adeptione maioris quantitatis, & eam insequatur, necesse est, vt quemadmodum per motum extensionis maior locus acquiritur, vt ait ibi Aristot. ita per eundem maior quantitas acquiratur: itaque si accretionis natura consistit in adeptione maioris quantitatis, manifestum est eam secundum Aristotelem consistere in extensione. Hæc fuit Auerrois sententia in comment. 38. eiusdem libri, vbi aperte asserit accretionem fieri per extensionem membrorum, & in illa extensione foramina generari, quemadmodum antea considerauimus. Sic etiam facile declaramus id, quod Aristoteles dixit, accretionem esse idem subiecto cum nutritione, hoc est, continere in se nutritionem, sed ab ea differre ratione; nam si solam extensionem accretionem esse dicamus, id tueri nullo modo possumus; at si præcedentem mutationem in substantiam ei adiungamus, dictum Aristotelis clarum redditur; nam in illa mutatione nutritio & accretio sunt idem subiecto: quatenus enim mutatur sanguis in carnem, eatenus est nutritio, quæ solam substantiam respicit, quum sit substantiæ reparatio; quatenus vero mutatur in C carnem maiorem, eatenus est accretio, quæ non substantiam respicit, sed quantitatem, licet substantiæ mutationem necessario contineat, vt Aristoteles significauit in contex. 41. eiusdem libri, quando dixit, alimentum nutrire quatenus est potestate caro, augere autem quatenus est potestate caro quanta: possumus enim ita argumentari; sicuti se habet caro quanta ad carnem, ita accretio ad nutritionem: at in carne quanta comprehenditur caro, igitur & in accretione D nutritio; ea tamen mutatio est alia ratione nutritio, alia vero accretio, & fit vtraque eodem tempore, imo eodem temporis momento, sed differunt ratione, sicuti dictum est: si vero extensionem, quæ illam mutationem insequitur, consideremus, maior oritur earum differentia; nam in nutritione, quatenus est nutritio, nulla extensio fit, in accretione autem necessarium est, vt membra extendantur; ideo ratione extensionis accretio non est simul tempore cum E nutritione, sed est posterior, idque omnino necessarium est: quia si nutritio est substantialis mutatio, nõ in tempore fit, sed in temporis momento; accretio autem quum sit motus, ex necessitate successionem habet, & in tempore fit; id autem, quod in tempore fit, non potest simul esse cum eo, quod fit subito; est autem ita necessaria extensio ad constituendam accretionis naturam, vt, si fiat sola in substantiam conuersio, imo & in substantiam maiorem, nec vlla sequa- F tur extensio, non fit accretio, sed nutritio solum, vt patet in adultis, quando carnosiores fiunt: illud ergo, quod dicitur, accretionem simul esse cum nutritione, & hac ratione esse idem subiecto, non est verum de tota accretione, sed de solo eius initio, quod ex necessitate est mutatio vltimi alimenti in maiorem substantiam; hanc autem postea insequitur extensio, quæ est tempore posterior nutritione; in illo autem initio continet accretio nutritionem, licet ab ea differat ra-

Quo dictio differt ab nutritione.

rat ratione, quia non ea ratione dicitur accretio, quatenus nutritionem continet, sed quatenus respicit quantitatem, quæ per sequentem maioris substantiæ extensionem acquiritur. Si quis autem obiiciat, ergo accretio non est vnus motus, neganda est consequentia, quia conuersio in substantiā est substantialis mutatio, nempe generatio carnis, ossis, & similium; quare non est motus, sed mutatio subita, quæ est principium sequētis extensionis, quæ est verus motus in tempore factus sicuti punctum est principium lineæ: quemadmodum igitur vna dicitur linea, licet duobus punctis terminata, atq; conclusa, & ea puncta in ipsa lineæ definitione accipiuntur; ita vna accretio, & vnus motus dicitur, licet terminū à quo, habeat subitam mutationem in substantiam, terminum autem ad quem, ipsam maiorem quantitatem in fine extēsionis acquisitam, qui vterq; terminus in ipsa accretionis essentia comprehenditur, sicuti duo puncta terminantia in definitione rectæ lineæ: propterea vera sunt in accretione hæc ambo dicta, accretio est acquisitio substantiæ cum quantitate maiore, & accretio est acquisitio maioris quantitatis tantum: dum enim totam accretionem consideramus, ea vtrumq; terminum continet, proinde ēt nutritionem tanquam terminū à quo, non vt extraneū: proinde est adeptio substantiæ cum quantitate maiore, at si motū à fine nominare velimus, & à termino, ad quē, accretio est acquisitio quantitatis tantum. Seruamus autem hoc modo optime naturā motus, & successionem, imo & continuitatem in ipsa accretione: nam si accretio esset sola cōuersio alimenti in substātiam, nulla ratione esset motus, neq; vllam successionem haberet, quoniam illa conuersio in momēto temporis fit; transitus aūt ad maiorem quantitatem, qui per extensionem fit, est verus motus, & cōtinuus. Non est aūt ignorandum, motum accretionis in viuentibus posse duobus modis considerari; potest enim accipi pro toto cuiusq; viuentis incremento ab initio sui ortus ad initiū vsq; ætatis consistentiæ, quod quidem constat ex multis nutritionibus, & pluribus extensionibus distinctis; secundo modo potest accipi pro vna tantum particulari nutritione cum vna extensione eam insequente: primo modo accretio non est vnus continuus motus, quoniam adeptio totius debitæ quantitatis, quæ fit in homine per totum tempus viginti annorū, non est ita continuata, vt in qualibet particula illius temporis fiat extensio, & acquisitio particulæ quantitatis illius; sed de toto eo tempore fiunt plures interruptæ & distinctæ extensiones, inter quas positum est tempus medium, quo nulla fit extensio; postquam enim facta est in puero aliqua extensio, desinit puer extendi per tempus aliquod, nam iterum implentur sanguine foramina, deinde iterum sanguis ille mutatur in carnem, postea vero fit alia membro-

A rum extensio: at secundo modo accepta accretione pro vna tantum particulari extensione, ea est verus motus, vnus, & continuus: & hæc Auerrois sententia est in commentario 6. libri 3. Physicorum, & in 23. lib. 8. vbi dicit motum accretionis non esse vnum continuum motū, sed esse compositum ex pluribus motibus, & pluribus quietibus: non est enim admittenda aliquorum interpretatio, qui videntes Auerroem negare motum accretionis esse vnum continuum, B dicunt ipsum accipere continuum pro perpetuo, & significare accretionem non esse perpetuam, sed aliquando desinere, nempe in initio ætatis consistentis: etenim sensus hic est ab Auerroe alienus, qui seipsum declarans inquit non esse continuum, quia constat ex pluribus motibus, & pluribus quietibus; igitur non quia non sit perpetuus, sed quia est interruptus, negat totam vnius viuentis accretionem ad ætatem vsq; consistentem, esse vnum cōtinuum motum: quam- C uis enim modo quodam dici possit vnus ratione vnius subiecti, quod augeri dicitur, & ratione scopi naturæ, quæ vnum sibi finem proponit, acquisitionem tantæ quantitatis; reuera tamen non est vnus continuus, quia natura non potest vno conatu, & vno tantum motu eam totam quantitatem assequi, ideo saltem acquirit partem post partem: quare totius quantitatis acquisitio non est vnus continuus motus, sed singula pars per verum motum acquiritur, qui est vnus continuus; scilicet vna particularis exten- D sio: hoc modo saluamus continuitatem, & naturam motus in accretione, quæ aliter saluari non potest; in motu autem locali est vera continuitas etiam secundum totum, nam si in sublimi loco ponatur lapis, ad cētrum vsq; descendet vno cōtinuo motu absq; vlla interruptione.

Auerroes.

Praua aliquorū interpretatio.

E

De duplici quantitatis incremento, & duplici raritate. Cap. X.

CÆterum vt res magis intelligatur, & omnes difficultates tollantur, notanda sunt quædam: primum de quantitate, in qua videtur accretionis natura consistere; hanc enim Aristotel. ab aliis motibus per hoc distinxit, quod est motus ad quantitatem. Quantitas, vt alibi fuse demonstrauimus, materiæ naturam insequitur, & est illi coæua, & ab ea inseparabilis; termini autem omnes quantitatis præscribun- F tur à forma; ideo sicuti quantitas materiam insequitur, ita termini quantitatis corporum naturalium insequuntur formam, & à forma ipsi composito tribuuntur; hinc fit vt neq; materia possit esse vnquam sine quantitate, neq; quantitas sine materia, ideoque non possit alicui rei addi noua quantitas sine additione nouæ materiæ. Incrementum autem quantitas fieri potest duobus modis, vt ex Auerroe colligimus in comment. 84. libr. 4. Physicorum, vbi de hac re du-

In libr. 2. de prima materia.

Incrementū quantitatis fieri potest duobus modis.

doctiſſime loquitur; vno modo fit maior quantitas per additionem nouæ quantitatis, proinde & nouæ materiæ, ſicuti quum aquæ portionem alteri portioni adiungimus, ſic enim maior aquæ quantitas redditur: altero modo per ſolam mutationem factam in forma, & abſque vllius materiæ additione fieri maior quantitas dicitur, vt quando aqua calefacta mutatur in aerē, maior enim fit aeris quantitas, quā fuerit quantitas aquæ; non eſt tamen adiecta aliqua noua materia, neq; aliqua noua quantitas, quum enim eadem ſeruetur materiæ portio, quantitas quoq; eadem ſeruatur; ſed mutantur termini, nam propter formam aeris illa quātitas ad ampliores terminos extēſa eſt, diciturq; ea ratione facta maior, quatenus eadē quantitas per rarefactionem ſubiecti extenſa eſt ad maiorem locum occupandum, ita vt terminorum potius, quam ipſius quantitatis ſit facta mutatio propter mutationem formæ, quam termini inſequuntur. Duobus igitur modis fit tranſitus de minore quantitate in maiorem: aut enim manente eadem materia fit mutatio in terminis quantitatis propter mutationem formæ, ſicuti quando aqua mutatur in aerem; aut ſine mutatione formæ res fit maior per acceſſionem nouæ materiæ, vt quū aquæ aqua apponitur, dum enim nulla fit mutatio formæ, fieri nullo modo poteſt vt magnitudo augeatur, niſi per nouæ externæ materiæ acceſſionem: hic modus locum habet in accretione, de qua in præſentia loquimur; forma enim rei augendæ debet eadem ſeruari, vt mox oſtendemus, ſic enim idem numero remanere dicitur id, quod augetur; ideo per acceſſionem externæ materiæ nouam quantitatem afferentis fit viuentis corporis incrementum. Colligere ex his poſſumus quoddam alterationis & accretionis diſcrimen, & diſcriminis rationem: alteratio namq; non eget aliqua materia, ex qua fiat, ſed ſolum habet ſubiectum, in quo fit, & quod alterari dicitur; accretio autem non modo habet ſubiectum, in quo fit, & quod dicitur augeri, ſed eget etiam materia externa, ex qua fiat: huius autem ratio eſt; quoniam alteratio eſt motus ad qualitatem, quæ inſequitur naturam formæ, non naturam materiæ; accretio vero eſt motus ad quantitatem, quæ materiæ, non formæ, naturam inſequitur; ideo ſi noua qualitas inducenda ſit, non opus eſt aliquam externam materiam accedere, ſed illa ipſa materia ſubiecta eſt apta ad omnem qualitatem recipiendam, quia omnis forma, & omnis qualitas de poteſtate materiæ educi poteſt: ſed quando abſque mutatione formæ, & eadem manente forma debet quantitas maior reddi, id fieri nullo modo poteſt, niſi per additionem nouæ materiæ; quantitas enim ingenerabilis, & incorruptibilis eſt, & ſemper, ac neceſſario in materia ineſt; ideo ſi manere debeat eadem ſubſtantia, & ſeruari eadem forma, non poteſt fieri maior quantitas, niſi per acceſſionem nouæ materiæ, cum qua etiam noua quantitas adueniat.

Nota alterationis, & accretionis diſcrimen.

Secundo loco aliud quiddam notandum eſt nō parui momenti: quoniam enim dictum eſt accretionem fieri per extenſionem, quæ eſt rarefactio quædam, ſciendum eſt duplicem eſſe raritatem, & duplicem denſitatem: quam diſtinctionem ignorans Zimara in illa contradictione, quam notauit in Auerroe in comment. 84. lib. 4. Phyſic. in errorem manifeſtiſſimum lapſus eſt. Auerroes enim variis in locis de raritate loquens varia, & inter ſe pugnantia pronunciare viſus eſt: nam in illo comment. 84. inquit, rarum & denſum eſſe contraria in quantitate; tamen in comment. ſeq. 85. ait raritatem & denſitatem non eſſe de eſſentia quantitatis. In 7. autem Phyſic. comment. 15. inquit, raritatem & denſitatem eſſe qualitates. Sed in 1. Metaphyſ. comment. 15. eaſdem locauit in Categoria ſitus, quæ videtur etiam Ariſtotelis ſententia fuiſſe, in lib. Categoriarum, cap. de Qualitate. At in comment. 77. libri 8. Phyſ. dixit rarefactionem & denſationem eſſe motus locales. Magna igitur eſt horum locorum diſcrepantia, quum Auerroes motū ad raritatem modo dicat eſſe ad quantitatem, modo ad qualitatem, modo ad ſitum, modo ad vbi. Soluens Zimara dicit raritatem, & dēſitatem eſſe reuera in ſola Categoria qualitatis: quando autem Ariſt. & Auerroes eas l[illegible] c[illegible]re videntur in Categoria ſitus, inquit eos loqui iuxta aliorum opinionem, non ſecundum mentem propriam: quod vero rarefactio dicatur motus ad quantitatem, vel ad vbi, inquit eſſe verum per quandam conſequutionem; at non formaliter; raritatē enim inſequitur maior quantitas, proinde & maioris loci occupatio: rarefactio igitur eſt primario, & eſſentialiter alteratio, & motus ad qualitatem, per conſequutionem vero & ſecundario eſt etiam ad quantitatem maiorem, & ad ampliorem locum; quare nulla eſt repugnantia in Auerrois dictis, quum omnia vera ſint ſecundum varias conſiderationes. Ego autem nihil veri à Zimara dictum eſſe arbitror, niſi illud vnum, quod de quantitate dixit: omnis enim rarefactio eſt tranſitus ad maiorem quantitatem, ſeu potius ad maiores terminos quantitatis, non tamen primario, ſed ſecundario, & per quandam comitantiam, ſeu conſequutionem; per ſe autem, & primo non eſt ad quantitatem, ſed ad aliquod aliud, quod maior quantitas conſequitur. In reliquis autem puto deceptum eſſe Zimaram, quia non animaduertit duplicem eſſe raritatem, & duplicem denſitatem; quarum vna eſt proprie in Categoria qualitatis, quia conſiſtit in tenuitate ſubſtantiæ, non in diſtantia partium inter ſe, & eſt de numero ſecundarum qualitatum conſequens calorem & frigus, vt ait Ariſtoteles in libro ſecundo de Partib. anim. cap. 1. & Auerroes in 7. Phyſic. comment. 15. & in 2. de Generat. 15. & ibidem Ioann. Grammaticus in con-

R. du A, cō ct di ue ... *So. Zi* ... *Im tio tio* (marginal notes cut off at right edge)

in contex. 17. talis autem raritas, & talis densitas, sunt illæ, quibus dissident elementa inter se, aerem enim dicimus rarum, & aquam densam, non quod partes aeris distent inuicem, & habeant interpositas vacuitates, reuera enim nihil est vacui in aere, neq; aliud inter eius partes est interpositũ corpus: sed quod aer tenuem habet substantiam, aqua vero crassam: patet autem prouenire hanc substantiæ densitatem à frigore, & raritatem à calore, & hanc non esse aliam, quam illam, quæ consistit in tenuitate substantiæ: ideo Auerroes in comment. 22. lib. 1. de Cœlo de hac raritate loquens inquit motum ad raritatem esse alterationem, non quod motus possit esse primario ad raritatem, sed quia primario est ad calorem, quem consequitur raritas, ac tenuitas substantiæ; hanc autem consequitur etiam magnitudinis incrementum: quod considerans Auerroes in illo comment. 84. lib. 4. Physic. dixit raritatem & densitatem esse contrariæ in quantitate, quatenus raritatem consequitur maior quantitas, densitatem autem minor; hoc enim dicens respexit id, quod secundarium est, non id, quod primarium, vt recte dixit Zimara: ideo in sequente comment. 85. hoc declarans Auerroes ait densitatem & raritatem nõ esse essentialiter in Categoria quantitatis. Altera est raritas, quam non videtur animaduertisse Zimara, quæ non consistit in tenuitate substantiæ, sed in distantia partium inter se; quemadmodum spongiam raram esse dicimus, quia partes habet inuicem distantes per spatium vacuum interpositum, non quidem vere vacuum, quod omni corpore careat, sed quod alio tenui, & insensili corpore plenum est; in spongia enim vacuas vocamus partes illas, in quibus aer est inclusus: hæc raritas est absque dubio in Categoria situs; nam distantia, vel propinquitas partium inter se, nil aliud est, quam situs; de hac igitur loquutus est Auerroes in comment. 15. lib. 1. Metaphys. & Aristot. in libr. Categor. in cap. de Qualitate: quum enim hæc acceptio omnibus hominibus magis in promptu, atque euidentior sit, hanc solam Aristoteles ibi respexit, quia in eo libro statuit ea tantum in medium adducere, quæ notiora, & communi hominum opinioni magis consentanea essent; ideo negauit raritatem esse qualitatem, quod alteram illam acceptionem vulgaribus incognitam esse animaduertit: ob id Auerroes quoq; ibi asserit raritatem esse in Categoria situs & ibi Leui in suis Annot. in Auerroem expresse notat duo esse genera rari, & densi; vnum, quod est in Categoria qualitatis; alterum, quod est in Categoria situs: & hoc idem sumitur ex Ioan. Grammatico in contex. 8. lib. 2. de Ortu & interitu. In hoc igitur deceptus est Zimara, quod dixit Aristotelem & Auerroem, quando raritatem in genere situs collocarunt, iuxta aliorum sententiam esse loquutos; quum potius ex mente propria, & secun-

A dum veritatem hoc dixerint, dum alteram hanc veritatem respexerũt. In eo etiam, quod de motu locali dixit, lapsus est Zimara: quando enim spongia manu cõstricta postea dimittitur, & relaxatur, rarefieri dicitur, nõ ita tamen, vt motus ille fieri primo dicatur ad raritatẽ; siquidem ad situm non est motus, neq; ad vllam aliam Categoriam præter quantitatem, qualitatem, & vbi, secundario tamen ad alias quoque fieri potest motus, & per mediam aliquam ex tribus prædictis:

B igitur necesse vt motus ille spongiæ sit primo ad locum, mouentur enim partes ad diuersa vbi, quæ postea cõsequitur varius illarum partium situs inter se: non est igitur verum id, quod Zimara dixit, rarefactionem esse motum localem secundario, & per cõsequutionem; est quidem verum de priore illa rarefactione, quæ primario est motus ad qualitatẽ, sed de hac posteriore falsum est: quum enim negari non possit, eam esse motum quendam, ad nullam speciem motus reduci potest, nisi ad localem; est

C igitur motus ille primario ad locum, secundario vero ad situm. Talem esse certum est illam raritatem, ad quam tendere videtur id, quod augetur: tum enim extenditur, foramina exoriũtur, quæ sunt veluti partes, in quibus non est caro, vel os, sed aer, vel vapor aliquis similis; patet enim per illam extẽsionem non acquiri priorem raritatem, quæ est substantiæ tenuitas, & qualitas, siquidem substantia viuẽtis non fit tenuior, *Ad quā raritatē accretio tendat.*

D quam prius erat; sed acquiritur raritas per illum motum altero modo accepta, qualis est raritas spongiæ, ita tamen vt motus ille dicatur secundario ad situm, primario autem ad quantitatem; nam primarius terminus & scopus, quẽ sibi natura proponit in illo motu, est assequutio maioris quantitatis, hanc autem consequitur mutatio situs partium: nam mutato sanguine in carnem, in foraminibus caro densa est, quia foraminibus caret, postea vero extẽditur, & fit rara,

E dum iterum in ea oriuntur foramina, licet hæc raritas non sit scopus naturæ, quemadmodum diximus: imo, si bene consideremus, dicere non possumus in accretione viuentis maiorem acquiri raritatem, sed eadem est densitas, & raritas in principio, & in fine accretionis; in principio enim caro dum habet foramina, potest dici rara, postea vero repletis foraminibus sanguine, & eo in carnem conuerso dici potest modo quodam densior facta, dum foraminibus caret; de-

F inde vero extenditur, & rursus foramina oriuntur, & caro ad pristinam raritatem reuertitur; quare nulla tunc acquiritur maior raritas, sed sola quantitas per accessionem nouæ materiæ maior est facta: reuera enim nulla est qualitas, & nullus alius terminus, quem per illam extensionem dicere possumus esse acquisitum, nisi sola maior quantitas, & hæc sola est naturæ scopus in eo motu; eam postea secundario consequitur maioris loci acquisitio, sed hæc nõ tum motus

Alia extensio in accretione fit, alia in spongia. pus naturæ. Ex his colligimus discrimen quoddam in viuentis, & in spongiæ extensione: nam extensio viuentis primario ad quantitatem tendit, non ad vbi; at extensio spongiæ est motus primario ad vbi, non ad quantitatem: nam maior quantitas duobus modis acquiritur, vno modo per additionem materiæ, altero modo per ampliationem terminorum; in spongia extensa acquiritur maior quantitas secundo modo, sed non primo; in conuersione autem sanguinis in carnem fit maior quātitas primo modo, at non secundo, nisi sequatur extensio: quod si vtraq; simul accipiatur, tum conuersio in substantiam, tum extensio consequens, fit maior quantitas vtroque modo simul, & hæc est accretionis natura: quare eius extensio nōn est omnino similis extensioni spongiæ, licet per vtramq; eadem raritas acquiratur. *Maior quātitas acquiritur duobus modis.*

B

Aduersantium argumentorum solutio. Cap. X I.

C

VERITATE ita declarata, sequitur vt omnia prius adducta argumenta expendamus, & quantum roboris habeant, consideremus. Primo loco soluenda sunt argumenta Marsilij, quibus probare nitebatur, accretionem esse formaliter generationem, id est, conuersionem in maiores partes. Primum erat: omnis mutatio alimenti in partes consumptis maiores est accretio, at vltima illa ex alimento generatio est huiusmodi, ergo illa est accretio. Huius argumenti neganda est maior; quia petit illud idem, quod probandum erat, & idem est sensus maioris, ac conclusionis. Alterum argumentum erat: illud, quo existente est accretio, & quo non existente non est, accretio ipsa est; at conuersio illa vltimi alimenti in partes maiores est huiusmodi; ergo est accretio. Ad hoc dicimus negandam esse minorem: nam ablata quidem tali conuersione aufertur accretio, quoniam absq; illa fieri non potest: non tamen illa conuersione posita ponitur accretio, nisi etiam sequens extensio ponatur, sicut antea demonstrauimus. Argumenta vero, quæ aduersus Marsilium adducta sunt, valida omnia sunt, non quidem vt excludatur hæc in maiorem substantiam mutatio, sed vt ostendatur non in ea sola consistere accretionis naturam, sed etiam in extēsione sequente, vt ea considerantibus manifestum est. Argumenta vero Ioan. Gandauensis ad probandum accretionem in extensione cōsistere, valida quidem sunt, non tamen ad excludēdam priorem illam mutationē in maiores partes; quia sine hac seruari quidem possunt aliquæ accretionis conditiones ab Aristotele positæ, non tamen omnes, quia non illa, qua dicitur accretionem fieri ex materia extrinsecus adueniente; siquidem extensio, dum sola consideratur, nullam materiæ accessionem complectitur, quum sine hac extendi res possit.

Ad primū Marsilij. *Ad secundum.* *Ad argumenta contra Marsiliū adducta.* *Ad argument. Gandauensis.*

D

E

F

A

Argumenta vero Pomponatii ad ostendendum non in extensione accretionem consistere, facile soluuntur. Primum erat: extensio est motus ad raritatem, raritas est qualitas, ergo est motus ad qualitatem. Huius argumenti notare possumus & maiorem, & minorem: nam raritas, quæ per extensionem acquiritur, non est qualitas, sed positio, vt antea dictum est, ideo maior est falsa; est etiam falsa minor, quia extensio non est primario ad hanc raritatem, sed ad maiores terminos quantitatis, ad illam autem raritatem secundario, quare per hoc non stat, quin extensio sit motus in Categoria quantitatis. Præterea vt ei condonemus raritatem esse qualitatem, non ob id fit, vt extensio sit alteratio; siquidem non ad omnem qualitatem transitus est alteratio, sed ad solas primas quatuor qualitates, quæ sunt in tertia specie illius Categoriæ; ideo neque motus ad raritatem illam, quæ est qualitas, hoc est, partium tenuitas, est ea ratione alteratio, quod fit ad raritatem, sed quia est primario ad calorem, quem consequitur raritas. Secundum Pomponatii argumentum erat; si accretio esset extensio, reprehendendus Aristoteles esset, qui de accretione agens, nunquam nominauit extensionem. Ad hoc dicimus Aristotelem in ea tractatione versatum esse solum in explicandis obscurioribus accretionis conditionibus, has enim declarare operæ pretium erat; extensionem vero declarare non oportuit, quia satis manifesta est, & comprehenditur in sensu formali huius vocis, accretio; quia non possumus alio modo imaginari totum fieri maius, quam per extensionem membrorum, id enim per pulsionem fieri nullo modo posse iam demonstrauimus; quare nullus relinquitur modus, quo res crescat, nisi hic vnus per extensionem. Aristoteles itaque hoc tanquam notum constituens in reliquis declarandis versatus est, imo neque penitus omisit extensionis nominationem; nam in contextu 25. libri primi de Ortu & interitu dixit, illa, quæ augentur, mutare locum, sicut illa, quæ extenduntur; ita enim significauit accretionem fieri per extensionem: quærendum autem ex aduersariis est, vbinam Aristoteles in eo tractatu declaret modum, quo totum id, quod augetur, transeat ad maiorem locum; nam absque dubio nullibi hoc declarauit, sed de sola assimilatione loquutus est: attamen certum est, non per hanc solam fieri transitum ad maiorem locum: omnino igitur reprehendendus est Aristoteles, qui neque de pulsione, neque de extensione, neque de aliquo alio modo, quo maior locus acquiratur, loquutus est, aliquem tamen esse modum oportet præter conuersionem alimenti dissimilis in simile: & quamuis Aristoteles dixerit alimentum augere quatenus est potentia caro quanta, modum tamen non expressit, quo totius viuentis quātitas maior reddatur: nos igitur dicimus modum

Ad ... Pomponatii *Non omnis qualitatem transitus alteratio.* *Ad ... dum*

dum hunc satis tactum fuisse in cont. 25. quando dixit, illa, quæ augentur, mutare locum, sicut illa, quæ extenduntur; sic enim significauit hoc fieri per extensionem membrorum, & de hoc tanquam de re manifesta nil amplius dicere oportuit. Tertium argumentum erat: extensio fit etiam nulla adueniente materia, accretio autem omnis fit ex materia adueniente, igitur accretio non est extensio. Huius facilis est solutio, est enim paralogismus ex maiore particulari in secunda figura; nam dari aliquam extensionem concedimus, quæ nullam materiæ accretionem præsupponat, sub tali tamen extensione accretio non comprehenditur, quum necessario consequatur nouæ materiæ aggenerationem: quod si maiorem vniuersalem sumat, omnis extensio fit absque vlla adueniente materia, neganda est maior, quia falsa est. Ad quartum argumentum, quod erat; si accretio esset extensio, non esset idem subiecto cum nutritione; neganda est consequentia: ad probationem autem dicimus, nil aliud hoc argumento ostendi, quam accretionem non esse idem penitus cum nutritione, quod quidem nos concedimus, quoniam secundum Aristotelem non debent esse idem essentialiter, sed idem subiecto, & differentes ratione: conuenientia autem, & discrepantia in hoc consistit, quod accretio complectitur & conuersionem in substantiam, & extensionem, qua maior quantitas acquiritur, & ratione conuersionis in substantiam dicitur idem re cum nutritione, non tamen idem ratione, quoniam illa conuersio est alia ratione nutritio, alia vero accretio; sed ratione sequentis extẽsionis differt etiam re à nutritione, quia est tempore posterior: at quoniam accretio neq; est sola in substantiam mutatio, neque sola extensio, ideo dum totam accretionem cõsideramus, dicimus eam esse idem subiecto cum nutritione, quoniam nutritionem continet, & sine illa fieri non potest; ratione autem differt, quia illa mutatio est nutritio quatenus est generatio carnis, & est accretio quatenus est generatio maioris carnis cum extensione sequente: & hoc significare voluit Aristot. quando dixit eas esse idem re, differre autem ratione. Postremum argumentum erat: Aristoteles declarauit accretionem ex similitudine eorum, quæ extenduntur, ergo putauit eam esse quid diuersum ab extensione; quia nihil comparatur cum seipso, neq; declaratur per semetipsum. Ad hoc dicimus, varias esse extensiones, & diuersos earum modos, proinde nõ esse absurdum, si vnam per aliam declaremus, quod ibi Aristoteles facit: sumit enim eam extensionem, quæ sub sensum cadit, & quã omnes vident, cuiusmodi est spongiæ extensio, & per eam declarat, quomodo illa, quæ augẽtur, locũ mutent, significans ea quoq; per extensionem augeri, quæ non est sensilis, sed mente comprehenditur, à quolibet modũ considerante, quo fit accretio: quamobrem ex eo

A loco sumitur potius argumentum pro nostra opinione; quia si id, quod augetur, locum mutat eo modo, quo id, quod extenditur, cui dubium accretionem extensionem quandam esse? sic igitur per extensionem sensilem, quæ sine adueniente materia fit, declarat Arist. extensionem intellectilem, quæ fit ex accessione materiæ: imo nec dicendum est, vnam extensionem ibi per aliam declarari, sed mutationem loci eorum, quæ augentur, per sensilem aliquorum extensionem:

B quare non declarat idem per semetipsum, sed potius indicat illa, quæ augentur, ideo locum mutare, quia extenduntur, sicuti illa, quæ extendi cernuntur, locum mutant: quare illius loci consideratio nostræ sententiæ suffragatur.

Quomodo ad accretionem se habeant aliæ mutationes, quæ in ea fiunt.

Cap. XII.

C TRES ab Aristotel. veræ accretionis conditiones constitutas esse iam diximus; vna fuit, accretionem ex materia extrinsecus accedente fieri; altera, idem numero ab initio ad finem vsque accretionis seruari id, quod augetur; tertia demum, non modo totum, sed etiam partes omnes aliquod suscipere magnitudinis incrementum. Ad harum primam declarandam ea, quæ hactenus dicta à nobis sunt, pertinuerunt:

D quomodo enim ex accedente materia corpus viuens augeatur, satis ex iis, quæ diximus, potest esse manifestum. Sequitur vt ea, quæ ad duas reliquas conditiones attinent, consideremus, & difficultates, quæ in iis magnæ oriuntur, expendamus, ac soluere nitamur; vt his omnibus declaratis tandem perfectam tum accretionis, tum nutritionis definitionem colligamus: sunt autem hæ duæ conditiones ita inter se connexæ, vt coniunctim declarandæ esse videantur;

E vnam enim & eandem esse rationem ostendemus, qua & idem numero manet id, quod proprie augeri dicitur, & omnibus eius particulis aliqua fit additio quantitatis; ideo prius difficultates, quæ in vtraque conditione existunt, seorsum proponemus; deinde vna, & eadem contemplatione omnes soluere, & veritatem patefacere aggrediemur. Quod ad alteram attinet, quæ est, idem numero id, quod augetur, manere, scire oportet hanc non esse propriam accretionis conditionem, sed ei cum omnibus a-

F liis motibus communem, qua omnes à substantiali mutatione distinguuntur; quando enim aliquod in solis accidentibus mutatur manente substantia, idem numero subiectum sensile manet, cui motus ille attribuitur: sed Aristoteles hanc exprimere coactus est; tum ad multas excludendas improprie dictas accretiones, quæ cum substantiæ mutatione coniunctæ sunt, ita vt non eadem numero substantia in iis manere dica-

dicatur, vt quando mutata aqua in aerem moles crescit; tum etiam ad separandas alias mutationes, quæ ad veram accretionem faciendam concurrunt, iam enim diximus accretionẽ non fieri sine alterationis, & generationis, & interitus multiplici interuentu; sed harum omnium, & accretionis non idem est subiectum, cui attribuuntur; idque summopere annotandum est ad accretionem ab aliis seiungendam: sæpe enim contingit, vt quæ eadem esse mutatio videtur, multæ sint, dum ad diuersa subiecta referuntur, vt si ferrum aliquod quiescens altero ferro moto confricemus, is respectu moti est motus localis, respectu aũt quiescentis non est motus localis, sed alteratio solũ, quia motu illo calefit; qui igitur vnus esse motus videtur, duo sunt ita distincti, vt in vno alter minime includatur: sic in viuente quando mutatur chylus in sanguinem, ea est generatio, & interitus, non tamen ipsius viuentis, sed generatio sanguinis, & interitus chyli: sic postea quando vertitur sanguis in carnem, illa mutatio dum diuersis subiectis attribuitur, alia, & alia esse cognoscitur; nam respectu sanguinis non est nutritio, neque accretio, sed interitus, quia neq; nutriri, neq augeri mutatione illa sanguis dicitur sed interire; respectu autem carnis genitæ secundum se consideratæ non est nisi generatio; at respectu totius viuentis neque alteratio est, neque generatio, neq; interitus, sed nutritio, & accretio: totum enim viuens neque alterari, neque generari, neque interire illa mutatione dicitur, sed nutriri, & augeri; proinde totum idem numero seruatur, non sic sanguis, neque caro, quibus non accretio, sed generatio, & interitus attribuuntur. Accretio igitur & cum alteratione, & cum generatione, & cum interitu coniuncta est; non tamen eidem subiecto hæ omnes mutationes ascribuntur, sed diuersis: sola nutritio tantam cum accretione affinitatem, & coniunctionem habet, vt eidem subiecto attribuatur; nam idem viuens eadem mutatione & nutriri, augeri dicitur, licet variis rationibus, sicut antea declarauimus: ideo etiam id, quod nutriri dicitur, idẽ numero manet, non sic illud, quod in nutritione generatur, vel interit. Ita igitur separata ab aliis dictis mutationibus accretione per diuersa subiecta denominationis, manifestum est in ea idem numero seruari id, quod augetur. Hoc tum ab ipso Arist. expresse acceptum, & absque vlla probatione constitutum est, tum ab omnibus hominibus concessum, tanquam per se manifestissimum; eandem numero plantam, & idem numero animal per vniuersam vitam seruari omnes homines existimare videntur.

Accretionis, & aliarum mutationum, quæ cum illa coniuncta sunt, non idem est subiectũ.

Quomodo idem numero maneat id, quod augetur, duæ contrariæ opiniones, & difficultates, quibus vrgentur.

Cap. XIII.

Cæterum vt res ipsa manifesta per se esse videtur, ita obscurissima est ratio, & modus, quo id sit intelligendum. Duæ hac de re contrariæ opiniones existunt, quarum alteram sequi necessarium omnino est; vtraque tamen cum maximis difficultatibus est coniuncta, & vtraque sectatores habuit, atque habet. Vna est quam in libr. 1. de Generat. Marsilius tuetur, & Scotus in 4. Sentent. distinct. 44. quæst. 1. & alij complures, qui dicunt non manere per totam vitam idem numero viuens, nisi secundũ quandam æquiualentiam, propterea quod in viuente non remanet per totam vitam eadem materia, neque eadem forma numero: de materia quidem certum est; ea namq; continue fluit, & alia noua quotidie ex alimentis aggeneratur: quare in homine sene non est eadẽ numero caro, quæ fuit in eodem puero; eadem tamen est secũdum æquiualentiam, quia non tota simul est renouata, sed pars post partem: hoc modo etiam integritates elementorum eædem manere dicuntur tanquam indiuidua æterna, quia seruantur eadem secundum æquiualentiam solum; in partibus enim fit continua mutatio, nõ in toto simul elemento: sic etiam nauis dicitur eadem numero longum tempus seruari, licet tandem omnes partes in ea sint renouatæ; hodie namque mutatur temo, alio die malus, alio hæc tabula, alio illa, adeo vt post aliquod tempus sint omnes partes mutatæ, & nulla earũ, quæ initio factæ sunt, remanserit, eandẽ enim numero nauim dicimus remansisse per æquiualentiam: at si omnes simul partes eodem tempore renouarentur, nõ eadem nauis esse diceretur, sed esset alterius numero diuersæ generatio: quod autem de materia dicitur, idem videtur esse necessario dicendum de omni forma, quæ de potestate materiæ sit educta; forma enim materialis non est à sua materia separabilis, & ad materiæ extensionẽ extensa est; quare ita est pars formæ in parte materiæ, vt tota forma in tota materia: fluentibus igitur partibus materiæ, necesse est vt simul partes formæ fluant, & aliæ nouæ partes cum noua materia generentur, hoc est, de illius potestate educantur. Quoniam igitur viuens est viuens, & augetur per illam animæ partem, quam altricem vocamus, hæc, quum sit forma materialis, fluit cum materia secundum partes, & aliæ eius partes quotidie generantur; fluente enim carne secundum particulas, fluunt etiam particulæ huius animæ cum particulis carnis, & quando fit mutatio alimenti in nouam carnem, generatur in illa particula carnis alia noua animæ particula, quæ de illius materiæ potestate educitur. Sic igitur neque eadem numero materia, neque eadem numero anima remenet ab ortu viuentis ad finem vsque vitæ ipsius, sed remanet vtraque per æquiualentiam, quia vtraq; secundum partes continue renouatur. Altera est opinio huic contraria, quam Albertus,

Opi. S. ot Ma

bertus, & Thomas, & alii multi ſequuti ſunt, inter quos Petrus Pomponatius in libro ſuo de accretione eam efficaciter tueri contendit: quamuis enim hi non parum diſſideant in modo dicendi, vt in dicto Pomponatii libro videre eſt, in hoc tamen omnes conſentiunt; quod ſola materia ſecundum partes fluat, & renouetur, anima vero vegetans non fluat, ſed per totam vitam maneat penitus eadem numero tam ſecundum ſe totam, quam ſecundum partes, & adueniente noua materia extendatur ad eam informandam, & animandam, fluente vero aliqua parte materiæ non fluat cum illa, ſed ad alias remanentes materiæ partes retrahatur. Hanc opinionem ſequentes facile oſtendunt, quomodo viuens idem numero per totam vitam ſeruetur: quum enim à forma, quæ anima eſt, conſtituatur, neceſſe eſt manente eadem forma, quæ nec ſecundum ſe totam. nec ſecundum partes mutata ſit, vt idem iudicium maneat. Vtraque hæc opinio magnis difficultatibus vrgetur: nam ſi hanc poſteriorem ſequamur, & dicamus animam tranſire ab vna parte materiæ ad aliam, aſſerimus formam materialem nuper genitam, migrare de ſubiecto in ſubiectum, quod videtur, vt Baccaferreus ait, totam euertere Ariſtot. philoſophiam; etenim Ariſtot. cenſuit formam materialem de poteſtate materiæ educi, non in materiam induci, quum prius extra illam extiterit, vt ſecundum hanc opinionem aſſeritur. Ex altera vero parte, ſi cum aliis dicamus animam vna cum materia fluere, & in partibus materiæ ex alimento genitis nouas animæ particulas generari, ita vt non eadem penitus anima per totam vitam ſeruetur, communi hominum exiſtimationi aduerſari videmur; omnes enim eandem numero plantam, idemq; numero animal ab ortu ad mortem vſque ſeruari arbitrantur: cui opinioni atteſtatur etiam conſeruatio ſpecierum in memoria, nam multa bruta animalia ad mortem vſque retinent multarum rerum ſpecies in memoria impreſſas; canes enim inuenti ſunt, qui quum multos annos à domino ſuo abſentes fuerint, eum poſtea viſum ſtatim agnouerunt: quod non videtur poſſe contingere, niſi eadem numero anima abſque aliquo ſuarum partium fluxu ſeruata ſit, nec ſolum per æquiualentiam eadem; facit enim æquiualentia, vt animal eandem rem addiſcere ſimiliter aptum ſit, ſed non vt eandem actu retineat: quodquidem oſtenditur ſimilitudine accepta à naui ſecundum partes renouata, qua ipſi quoq; vtebantur; nam ſi quis in naui characteres aliquos imprimat, & poſt tempus aliquod mutentur, vna poſt aliam trabes, & tabulæ omnes illius nauis, manebit quidem nauis eadem per æquiualentiam, ſed characteres non ſeruabuntur. Vtramque igitur opinionem maximis, & vix ſolubilibus difficultatibus vrgeri manifeſtum eſt.

Quomodo omnibus partibus eius, quod augetur, fiat additio magnitudinis, plures aliorum ſententiæ.

Cap. XIV.

De reliqua etiam conditione altercatio magna eſt, quomodo quælibet eius, quod augetur, pars fiat maior: quum enim id, quod augetur, corporeum ſit: proinde in infinitas partes diuiduum, & alimentum itidem corpus ſit, non videtur fieri poſſe vt omnibus prorſus corporis augendi partibus fiat acceſſio magnitudinis ex alimento adueniente, quin corpus à corpore penetretur, quod philoſophi omnes impoſſibile penitus eſſe exiſtimarunt: ideo Ariſt. vt hoc abſurdum euitaret, dixit cõditionem hanc de forma, non de materia intelligendam eſſe; ita vt quando dicitur, quamlibet partem rei creſcentis maiorẽ fieri, id verum ſit ſecundum formam tantummodo, non ſecundum materiam: quod Ariſt. dictum magnas interpretum controuerſias excitauit, quum dubium maxime ſit quid Ariſt. intellexerit per partes ſecundũ formam, & per partes ſecundum materiam, & variæ huius dicti interpretationes à multis excogitatæ ſint, vt videre eſt in memorato Pomponatij lib. de Accretione, & in quæſt. Marſilij 12. lib. 1. de Ortu & interitu. Aliqui nomine formæ animam intellexerunt, & nomine materiæ corpus, quæ eſt maxime propria, & euidẽtiſſima harum vocum ſignificatio: & accretionem dixère attribui animæ, quoniam anima non fluit, ſed eadẽ manet tam ſecundum ſe totam, quam ſecundũ partes ab ortu ad mortem vſq; ipſius viuentis, & omnes eius partes fiunt maiores ſine vlla corporũ penetratione, quia anima eſt incorporea; materiæ vero accretionem non attribui ſecundum omnes eius partes, quia hæ ſunt in cõtinuo fluxu, neq; eædem per totam vitam manent, neq; poſſunt omnes maiores fieri per additionẽ materiæ, quin corpus à corpore penetretur, quod quidem fieri nullo modo poteſt. Sed alij, qui non modo materiam, ſed etiam animam ſecundum partes fluere exiſtimarũt, ad aliam horum verborum interpretationem confugere coacti ſunt; neque eandem omnes attulerunt, ſed in varias ſententias diuiſi ſunt. Aliqui enim dixerunt partes ſecundum materiam intelligi partes homogeneas, quæ ſunt materia heterogenearum, partes autem ſecundum formam eſſe partes heterogeneas: hæ namque certam figuram poſtulant, & ipſius animæ proxima inſtrumenta ſunt, quocirca his præcipue attribuitur accretio, & homogeneis propter ipſas. Alij vero dixerunt duplex in viuente corpore eſſe humidum; vnum radicale, quod ab ortus initio trahitur; alterum cibale, quod ex alimẽto generatur: & radicale nunquã reſolui, quoniam eius conſumptionem mors neceſſario inſequitur; cibale vero

1. opinio.

2. opinio.

3. opinio.

A vero esse illud, quod ad humidi radicalis defensionem adiicitur, & hoc solum fluere continue, & renouari: partes igitur habentes humidum radicale putarunt ab Aristot. appellari partes secundum formam, quoniam anima in eis præcipue residet; partes autem habentes humidum cibale vocari partes secundum materiam, sunt enim veluti materia ad tutelam humidi radicalis adiecta, & in eis anima proprie non residet, & hæ continue resoluuntur, & restaurantur: B quoniam igitur accretio attribuitur illi, quod permanet, non illi, quod fluit, ideo Aristot. dixit accretionem fieri secundum partes formales, non secundum partes materiales.

4. Opinio Alii per formam intellexerũt totum animatum corpus, per materiam vero partes ipsius, quum Arist. in contex. 31. secundi Physic. dixerit totum notare formam, partes vero materiam: quoniam igitur totum manet semper idem per æquiualentiam, partes vero sunt in continuo fluxu; & accretio C attribuitur illi, quod permanet, non illi, quod fluit; ideo Aristot. dicens accretionem fieri secundum formam, significare voluit eam esse attribuendam toti, quod permanet, non partibus, quoniam illæ omnes fluunt, nempe tam corporis, quam animæ partes, quum anima à materia separari non possit: sic igitur hi dixerunt, Arist. non intellexisse materiam ab anima distinctam, sed partes totius cõpositi animati prout distinguuntur à toto: ad hanc sentẽtiam accessisse videtur Scotus in prædicta distinct. 44 quarti Sent. D quæst. 1. & hãc sequutus est Flaminius Nobilius in suis Commentar. in libr. 1. de Generat.

5. Opinio Marsilii. Marsil. autẽ dicit duplices esse viuentis corporis partes, alias porosas, alias non porosas, id est, plenas, & porosas vocari ab Aristot. partes formales, non porosas vero vocari materiales, propterea quod partes porosæ sensiles sunt, & sensilitas conuenit formæ, partes autem non porosæ insensiles sunt propter paruitatem, ideo attribuuntur materiæ, & dicuntur materiales: quũ E igitur partes porosæ augeantur recipiendo alimentum intus, quæ est proprie dicta accretio; non porosæ vero augeantur per solam appositionem alimenti, non per receptionem intus, quia fieri non potest penetratio corporum; hic autem fit improprius accretionis modus; idcirco Arist. dixit accretionem fieri secundum partes formales, quæ sunt partes porosæ, non secundum partes materiales, quæ sunt partes plenæ. F Alii quoque alia dixerunt, in quibus omnibus recensendis conterendum esse tempus non videtur, quemadmodum neq; in singulis modo numeratis sententiis refutandis; satis enim sit cognouisse quid alii dixerint, vt intelligatur, in quonam sit constituta huiusce rei difficultas: nunc veritatis declarationem aggrediamur, ea enim cognita facile, ac breue negotium erit cognoscere aliorum errores.

Vera sententia, & eius comprobatio, & contrariæ refutatio.
Cap. XV.

Arbitror ego veram esse illarum sententiam, qui dicunt animam vegetantem (de hac enim sola in præsentia loquimur) in omni viuente vnam penitus, & eandem numero ab ortu ad finem vsque vitæ illæsam, & incorruptam tam secundum se totam, quam secundum partes seruari, proinde cum corporis particulis fluentibus partes animæ non fluere; nihil .n. meo quidem iudicio vanius, & ab animæ natura alienius est, q̃ dicere particulas animæ cũ particulis materiæ cõtinue fluere, & alias nouas animæ particulas de potestate materiæ ad actũ educi: ad hoc ostendendũ nullum adduci potest efficacius argumentum, quam quod ex natura animæ sumitur: illud inprimis certum est, Arist. in 2. lib. de Anima docuisse animam esse formam corporis, non quidem cuiuslibet, sed organici, hoc est, in varias instrumentales partes distincti, proinde heterogenei; & per hoc tanquam per conditionem essentialem definiuisse animam, atq; eam ab inanimatorum formis distinxisse: hæ namque, quum nullam instrumentorum distinctionẽ requirant, formæ sunt corporum homogeneorum; anima vero quum variis facultatibus prædita sit, varia etiam instrumenta corporea postulauit, quibus ad varias edendas operationes vteretur. Quum igitur anima sit heterogenei corporis forma, necessarium fuit, vt ordine quodam omnes illius partes perficeret, & in vna præcipua resideret, in qua ortum habens, postea ab ea cũ aliis partibus communicaretur, quemadmodum Arist. declarat in calce libelli de cõmuni animalium motu, & in tertio de Partib. Animal. cap. 4. 5. & 7. qua de re quam abunde iam loquuti simus in libro, quem de partitione animæ scripsimus, nunc eam sententiam breuiter referemus, & tanquam ibi declaratam, & confirmatam constituemus. Docet in dictis locis Aristot. animam in vno præcipuo membro residere, quod in sanguineis animalibus inquit esse cor, in aliis vero, & in plantis aliud quiddam eodem munere fungens, & cordi proportione respondens; ideo quod nos nunc de corde dicemus, id de quolibet alio simili in aliis viuentibus membro intelligendum erit. A corde igitur inquit Aristot. pendere animalis vnitatem: quia animal est vnũ propter animam vnam; & anima est vna propter vnum principium, in quo primum oritur, & in quo præcipue residet, & à quo ad alias omnes adnatas partes diffunditur; statim enim genito corde producitur in eo anima per eductionem de potestate illius materiæ ad actum, deinde adnascentibus cordi aliis membris ordinatim, anima ab illo principio ad alia membra animanda protẽditur: vtitur autem ad hoc declarandũ Arist. exemplo regis,

Appr... tio op... omis... ma.

Anim... natu...

Vni... ani... pen... cor...

regis, qui in sola vrbe regia residet, sed potentiam suam ad omnes regni partes gubernandas extendit; ita vt si ad eius imperium accedat aliquod aliud nouum oppidum, ad illud quoque regis potentia extendatur, quemadmodum in prædicto libro nostro fusius declarauimus. Cognouit ergo Aristotel. viuentis corporis tantam partium varietatem habentis seruari vnitatem non posse absque hoc ordine, & illarum partium colligantia, quæ consistit in earum omnium pendentia ab vna præcipua, in qua fuit primus animæ ortus; idque manifestum est sumpta à regno similitudine, non esset enim regnum vnum, nisi vnum regem haberet, qui in aliquo præcipuo loco residens vires suas ad cunctas alias partes extenderet. Ex his colligimus, duplicem esse animæ productionem in corpore secundum Arist. licet vnam proprie dictam, alteram vero satis improprie: vna est, quæ fit in corde in initio generationis, eaque est vere productio animæ, & generatio per eductionem formæ de potestate materiæ ad actum; neq; in vno viuente fit, nisi semel, quemadmodum vna tantum est generatio cordis, nec potest sæpius iterari: altera vero est, quando adnatis cordi cæteris membris innascitur in eis anima, non tamen amplius per eductionem de materia, sed per deriuationem à corde, & per influxum ab illo principio ad alia omnia, quæ adnascuntur, membra: quod autem in initio generationis euenit, illud idem postea in aggeneratione, quæ in nutritione per totam vitam fit, concedere debemus, scilicet animam à corde ad aggeneratas particulas deriuari, nam eadem vtrobique ratio viget: sic vero non proprie dicimus animam, seu partem animæ in aggeneratis partibus generari, nulla enim animæ pars producitur, quæ prius non fuerit, sed potius noua materiæ particula, quæ prius non erat, animæ iam præexistenti subgeneratur. Hanc ego sententiam sequendam puto, tanquam Aristot. & rationi magis consentaneam, quum alteram contrariam plura sequantur absurda, eaque penitus insolubilia. Primum quidem, si de noua particula carnis noua animæ particula educeretur, anima esset primo actus corporis homogenei; quare non esset essentialis conditio animæ illa, quam Arist. in eius definitione accepit, animam esse actum corporis heterogenei, sed etiam de similari corpore anima educeretur, & anima quidem tota: alias namq; ostendimus essentiam animæ esse totam, & integram in qualibet corporis parte; quæ enim animæ essentia diuidua non sit, necesse est vt vbicunque esse dicitur, ibi sit integra. Præterea sequeretur nullum esse in viuēte præcipuum membrum, sed omnes corporis partes esse æque præcipuas; siquidem præcipua pars non alia ratione iudicatur, quam ex primo animæ ortu in illa, & ex præcipua eius sede, à qua ad alias partes anima deriuatur, atque diffunditur; quocirca si vbique anima oritur, vbique est membrum præcipuum; falsa igitur erit Aristotel. sententia de primatu cordis, quia sic omnis aliarum partium à corde pendentia tollitur; ab eodem enim res pendet secundum conseruari, à quo pendet secundum esse; quare si in partibus corporis anima secundum esse non pendet à corde, sed in singula parte est primum educta de materia, neq; secundum conseruari pendebit à corde. Quapropter sequeretur etiam oportere quodlibet membrum ab animali separatum viuere aliquamdiu: nam si membrum non habet animam à corde influentem, sed in ipso primum exortum, nulla esse potest ratio cur separatum membrum à toto non debeat aliquamdiu animam retinere, quum substantialis interitus non fiat sine præuia alteratione, quæ non potest esse subita, sed in tempore fit necessario: imo non solum membrum, sed etiam quælibet carnis particula separata deberet ob eandem rationem aliquamdiu viuere, hoc tamen omnium consensione falsum est, & experientiæ, ac sensui repugnat. Præterea sequeretur etiam non vnam esse animam in vno viuente, sed plurimas; in singula enim aggenerata carnis particula inesset anima propria, & seorsum ab aliis educta de illa materia: idq; confirmatur per memoratum Arist. dictum in 3. lib. de Partibus animalium, animal est vnum propter animam vnam, & anima est vna propter vnū principium, quod est cor, in quo exoritur, & in quo residet: nam secundum illorum sententiam non vnum est principium generarionis animæ, quum æque in singula parte anima generetur, proinde non vna est anima, neque vnum animal: sed præter Aristotelis testimonium id omnino confiteri nos ratio cogit: nam in tanta partium varietate non potest totius vnitas seruari, nisi per colligantiam; nulla autem esse earum colligantia potest, nisi per naturalem ordinem, & aliarum pendentiam ab vna: quemadmodum ergo Arist. dicit vnum esse animal propter vnum principium generationis animæ, ita si plura sint talia principia, plura quoque animalia in quolibet animali erunt, & plura quotidie generabuntur. Hæc & alia eiusmodi absurda manifestissima euitamus, si cum Arist. dicamus eductionem animæ vegetantis de potestate materiæ ad actum semel tantum fieri, & in solo corde, seu alio mēbro, quod cordi proportione respondeat, in initio generationis cuiusque viuentis, deinde ab eo diffundi animam ad alias adnatas partes, & per totam vitam ad particulas materiæ ex alimento aggeneratas, nec posse in alia parte præter membrum præcipuum animam de potestate materiæ educi. Propterea optime illos sentire arbitror, qui dicunt animam non ita esse materialem, atque diuiduam, vt non sit etiam immaterialis, & indiuidua; est enim mediæ naturæ inter formas penitus à materia abiunctas, & formas materiæ prorsus immersas, quæ sunt formæ

Margin notes: *Tertium argumentum.* *Quartū argumentum.*

mæ inanimatorum; formæ namque à materia abiunctæ omnino indiuiduæ sunt, & nullam habent quantitatem, quia nullum habent materiam: formæ vero inanimatorum sunt necessario adiunctæ quantitati materiæ, in qua extenduntur, & determinatæ etiam quantitati, & determinatæ materiæ, sine qua existere nequeunt: forma enim, quæ est in hac aquæ particula, ita est alligata huic portioni materiæ, & hinc determinatæ quantitati, vt non possit extendi ad informandam aliquam aliam materiæ portionem adiectam; sed si aliqua materiæ portio adiiciatur, quæ debeat aquæ formam recipere, oportet de potestate illius alterius materiæ aliam aquæ formam educi: anima vero medio modo sese habet; nam est quidem necessario materiæ, & quantitati addicta, quia sine materia, & sine quantitate esse nullatenus potest; non est tamen ita addicta determinatæ materiæ, ac determinatæ quantitati, vt non possit materiam quantam mutare, & aliam, cui inhæreat, sibi adscribere, non ita tamen, vt possit materiam, in qua est, derelinquere secundum totum, & ad aliam transire, quia si tota simul materia destruatur, perditur anima necessario; sed secundum partes, & per successionem, manente scilicet eadem materia per æquiualentiam, vt ante declarauimus exemplo nauis, cuius partes diuersis temporibus renouentur, non eodem tempore omnes; hanc enim conseruationem eiusdem rei per æquiualentiam in ipsa quidem materia & in partibus corporis concedimus, at non in anima, cuius partes fluentibus materiæ partibus minime fluunt; est enim anima forma nobilioris conditionis, & magis eleuata, ac libera à nexu materiæ, quam formæ inanimatorum, quæ nullum in materiam imperium habent, sed in ea prorsus immersæ sunt: anima enim, quatenus sine materia esse non potest, materialis est, & semper extensa, & semper quanta, ac diuidua; sed quatenus fluentibus materiæ partibus ipsa non fluit sed in remanentibus integra manet, & ad alias renouatas materiæ partes extenditur, redolet naturam formæ immaterialis, & indiuiduæ. Hæc fuit absque dubio sententia Aristotelis in context. 41. libr. 1. de Generatione, quando dixit, formam, secundum quam fit nutritio, & accretio, esse formam quandam immaterialem, in materia tamen existentem: quam eius loci interpretationem à Latinis adductam omnino sequi debemus reiecta altera Ioannis Grammatici, etsi nunc à multis recepta, in qua ego alias dum eum locum publice declararem, multa ostendi absurda tum in Philosophia, tum in Grammatica ex verborum Aristotelis Græcorum consideratione; nam rei veritas hæc est: quum Aristotel. prius formam eius, quod augetur, nominasset, voluit aliquid dicere de hac forma, secundum quam nutritio, & accretio fieri dicuntur; sed quia forma hæc est anima vegetans, quam in eo libro considerare minime conueniens erat; ideo etiam ab animæ nominatione abstinere volens satis habuit eam propria conditione circumscribere, & significare, dicendo eam esse formam immaterialem, materiæ tamen inhærentem, hæc enim non est nisi anima: hoc significāt verba illa Græca, τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ εἶδος, quam enim in præcedentibus formam rei, quæ augetur, nominasset, idcirco postea his verbis subiunxit, hæc autem forma sine materia, nec significare potuit aliam formam, quam illam, quam iam nomine formæ appellauerat; at secundum Ioannis Grammatici opinionem oporteret formam in his verbis esse prædicatum, vt sensus esset, hæc autem est forma sine materia; hoc tamen dicere non possumus, quia articulus ostendit formam ibi esse subiectum, non prædicatum: præterea dictio illa τοῦτο est neutri generis; quare non potest ad alimentum referri, quod à Græcis fœminino nomine τροφὴ appellatur: sed magis est ea sententia absurda, quam vt in præsentia confutari mereatur, nam & secundum eam maxime impropria, & incongrua est Arist. loquutio, & in multiplicem errorem, ac repugnantiam incideret Arist. si id, quod ei Ioannes attribuit, significare voluisset. Non possum hic me continere quin dicam id, quod mihi eum locum consideranti venit in mentem, quod non credo Aristotel. cogitasse, quanquam illud cogitare maxime debuit; sumitur enim ex eo loco, & ex Aristotel. confessione argumentum aliquod, vel saltem coniectura de animæ humanæ immortalitate: quum enim de anima vegetante, quæ ignobilissima omnium animarũ est, loquens ibi Arist. fateatur eam esse modo aliquo immaterialem, eleuatam, & liberam à nexu materiæ, quia potest saltem à partibus suæ materiæ separari, credendum est animam sensibilem multo eleuatiorē esse, sed maxime omnium animam rationalem; proinde ita esse liberam à nexu materiæ, vt possit etiam à tota sua materia separari, si aliæ partes animæ sunt à partibus saltem suæ materiæ separabiles; eo enim negato non haberet anima rationalis maiorem eleuationem, quam anima vegetans, quod non videtur consentaneum esse rationi. Sed vt ad id, de quo sermo erat, reuertamur, sumitur etiam nostræ sententiæ confirmatio ex iis, quæ dicuntur ab Aristotel. in context. 36. eiusdem libri: ibi nam quæ vtrem aqua fluente plenum comparans cum corpore, quod augetur, vtri simile esse dicit formam eius, quod augetur, aquæ vero fluenti similem esse materiam; siquidem materia semper fluit, quemadmodum aqua illa per vtrem, manente tamen vtre sine aliquo fluxu, sicuti etiam forma eius, quod augetur, non fluit. Similiter in context. 42. de imminutione loquens dixit materiam, & quantitatem minui, formā autem manere; putauit igitur nullam formæ partem cum fluente materia fluere, sed totam ani-

Quintũ argumentum, & declaratio text. 41. lib. 1. de Gener.

N. an hu im lit

Sex argu tum

Sep argu tum

mam remanere, & ad reliquam materiam restringi: nam si substantiam quoque formæ in particulis materiæ fluentibus corrumpi, & fluere cum materia existimasset; non potuisset vllum materiæ & formæ discrimen statuere ratione fluxus, vel permanentiæ, quoniam idem prorsus de vtraque dicendum fuisset.

Dubia contra veram sententiam, & eorum solutio. Cap. XVI.

VErum sententia hæc ita magis difficultatibus vrgeri videtur, vt multi eas solui nullo modo posse arbitrantes, hac reiecta, alteram, quam nos modo confutauimus, sequi maluerint: has igitur soluere nitendum est, vt si nobis non ita eas diluere datum erit, vt omnes conquiescant, id saltem præstemus, vt ii, qui mediocri ingenio præditi sunt, & rite philosophari volunt, dum eam cum contraria opinione contulerint, hanc cum minoribus difficultatibus coniunctam esse cognoscant, & fateantur. Duo potissimum dubia sunt, quæ maxima infirmare nostram hanc sentẽtiam videntur. Vnum est quod per eam ponitur forma migrare de subiecto in subiectum, quod & de accidentibus & de formis omnibus materialibus impossibile prorsus esse omnes existimant; quod autem hoc sequatur, patet: nam si illa eadem numero anima, quæ est in carne vetere, transit ad informandam carnem nuper ex alimento aggeneratam; & illa eadem, quæ erat in particulis materiæ consumptis, non fluxit cum illis, sed remanens contrahitur, & restringitur ad alias materiæ partes remanentes, absque dubio eadem numero anima migrat de subiecto in subiectum, Alterum dubium est, quoniam Arist. in lib. 1. de anima docuit animam non esse per se mobilem, sed solum per accidens ad motum corporis, nam in lib. 6. Physi. auscult. ostenderat sola corpora esse per se mobilia: at secundum hanc sententiam anima per se moueretur, non ad motum corporis; quando enim ad aggeneratã carnem extenditur anima. & quando à parte carnis consumpta ad remanentẽ carnis partem retrahitur, nõ potest hunc transitum facere, nisi loco moueatur; itaq; mouetur loco per se, quia nulla corporis pars tunc loco mouetur, sed sola particula animæ locũ mutat, quod est moueri per se. Hæ sunt validissimæ obiectiones, vt multis videtur, quæ sententiã hanc prorsus euertere, impossibilem reddere videntur: ad quas quid dici possit, proponitur nobis in præsentia considerandum. Ego quidem arbitror priorem dubitationem non tanti esse momenti quanti eam esse plures arbitrantur, quum ex ipia met resolutio sumi videatur; migratio enim quæ à philosophis impossibilis esse existimatur, est illa solum, qua accidens, vel forma totum suum subiectum derelinquat, & eadem numero ad aliud transeat; sed dummodo forma totum suum subiectum non deserat, sed in eo maneat, potest absque vlla absurditate ab vna eius parte ad aliam informandam transire: neque hæc dicenda est migratio, sed quædam nomine carens transitio, quæ in nulla forma vel accidente materiali est admittenda, nisi in sola anima, ob eius naturam aliquantum eleuatam, & mediam, sicut antea declarauimus: in aliis igitur omnibus formis, & accidentibus naturalibus nullam siue secundum totum subiectum, siue secundũ partem fieri posse migrationem concedimus; at in anima est possibilis, imo & necessarius transitus, ac diffusio ab vna corporis parte ad aliam: & huius discriminis ratio ex eo: quod alias declarauimus, satis clara desumitur; nam cæteræ præter animam formæ naturales sunt formæ corporum similarium, in quibus eadem est natura, & conditio totius, & partis cuiuslibet, proinde in ea forma participanda nullus est in partibus ordo naturæ; sola anima est forma corporis organici, & dissimilaris, & eius corporis partes, quarum magna est varietas, informat, ac perficit certo quodam, ac necessario ordine, vnam quidem primo, ac præcipue, deinde alias per illam, & per deriuationem ab illa; quamobrem necesse est vt ab vna præcipua viuentis parte ad alias partes anima diffundatur, & hoc quemadmodum in prima totius viuentis generationis fieri certum est; ita in quotidiana nutritione est concedendum; eaq; migratio, si modo migratio vocanda est, non est impossibilis in anima, sed necessaria, & ipsi naturæ animæ maxime consona. Mutatis igitur per successionem partibus viuentis, toto tamen corpore eodem per æquiualentiam seruato, potest anima à membro præcipuo, in quo est radicata, ad aggeneratas partes protendi, & ita semper informare, atq; viuificare totum corpus, quod per totam vitam idem per æquiualentiam seruari dicitur: quocirca ea non est animæ migratio vocanda, quum semper in eodem corpore seruetur, neq; de illo toto ad aliud totum transeat. Hoc videtur concessisse inter aduersarios Scot. in prædicta quæst. 1. distin. 44. quarti Sent. vbi aduersus sententiã nostram ita argumentatur: quãdo anima, quæ est in materia vetere, transit ad nouam materiam informandam, deseritne materiam veterem, & ad nouam transit, an informat simul vtramque? si primum, ergo migrat de materia in materiam; si secundum, ergo eadem forma perficit simul duo perfectibilia, quorum vtrumque separatim acceptum illi est adæquatum: concedit igitur Scotus, si secundum ponatur nõ esse migrationem, sed ex eo aliud absurdum deducit: ad quod tamẽ nos facile respondemus: dicimus enim posse duobus modis intelligi animam corporis adæ-

Scoti concessio.

CC quari,

quari, vno modo secundum quantitatem, altero modo secundum proportionem: si secundum quantitatem intelligat, vt intelligere videtur, anima nulli corpori adæquari potest, quia non adæquatur nisi quantum quanto, anima vero per se quanta non est, proinde vana est quæstio de animæ adæquatione cum corpore; eadem enim anima vegetans ita est adæquabilis corpori formicæ, vt corpori elephantis, vel alicuius magnæ arboris, quantitatem enim non habet, nisi quam recipit à materia, & ita apta est extendi in magna, & in parua materia, quemadmodum etiam dicimus eandem animam ita adæquari corpori gigantis, vt corpori Pigmæi: argumentum igitur Scoti vanum est, quoniam anima & paruæ, & magnæ materiæ adæquabilis est, & quando caro facta est maior, non sunt ibi duo perfectibilia ab anima, sed vnum, quod prius erat minus, postea est factum maius, imo totum viuentis corpus est vnicum perfectibile: secundum proportionem autem rectius dicimus animam corpori adæquari, seu potius corpus ipsi animæ; quum enim anima pluribus facultatibus prædita sit, tūc corpus dicitur esse illi adæquatum perfectibile, quando omnibus instrumentis prædium sit, quæ ad exercendas illas omnes facultates requiruntur; ideo si quis homo sine manibus, vel sine oculis nascatur, anima non habet integrum, & sibi adæquatum perfectibile, quia non potest in illo corpore suas omnes facultates exercere: si igitur hoc modo Scotus intelligat adæquatum perfectibile, vanum similiter eius argumentum est, quia nulla corporis pars est animæ adæquatum perfectibile, nec membrum vllum, imo nec totum viuentis corpus, quando est mitilatum, sed solum quando omnibus instrumentis præditum, quæ facultatibus omnibus animæ respondeant. Hoc igitur modo tolli facile puto priorem difficultatem, & in hac solutione ego quidem penitus acquiesco. Maioris momenti esse videtur altera obiectio de Animæ motu, ab vna enim corporis parte ad aliam transire eadem anima non posse videtur, nisi loco moueatur. Ego quidem non absurdam fore responsionem puto, si cum Ioanne Bacconio in distinct. decimaoctaua libr. 3. Sentent. diceremus, animam ad informandas aggeneratas partes transire non per motum, sed modo quodam alio nobis occulto, & abscondito; fateamur enim velimus nolimus, necesse est plurima fieri in natura, quorum rationem & modum non intelligimus: quemadmodū igitur fatui hominis esset negare illam, quam videt, pluuiam de sublimi loco descendere, quod modum generationis eius ignoret; ita ingenui, ac vere philosophici animi est humani ingenij infirmitatem, & nostram ignorantiam confiteri, qua frequentissime fit

Nota quo modo anima dicatur corpori adæquari.

Solutio secundi.

A vt rerum manifestissimarum causas, & modum generationis intelligentia non assequamur: dicere igitur possumus animam ad aggeneratam partem informandam effundi absque motu; quis autem & qualis ille transitus sit, nos ignorare; hoc enim asserentes vel non erramus; vel multo minus erramus, quam qui transitum illum, licet per se manifestissimum, inficiari audent, propterea quod modum, & rationem eius non intelligunt. Sed si quid hac de re dici

B potest, illud est, quod Pomponat. dicit in libro suo de accretione, cap. 15. eaque mihi videtur tuta, firmaque responsio, animam vegetantem partim naturalem, partim immaterialem esse, vt Aristotel. dixit in contextu 41. primi de Ortu & interitu; quem locum Pomponatius optime intellexit: materialem quidem, quatenus de materia educta est, & est necessario addicta materiæ quantæ, sine qua existere non potest; immaterialem vero, quatenus transit secundum

C partes eiusdem corporis ad informandam aliam materiam similem, de qua non est educta, propterea quod non est ita addicta statutæ materiæ, vt ad aliam transire non possit eo scilicet modo, quem in prioris dubitationis solutione declarauimus: quum igitur protendatur eo modo anima à parte materiæ ad partem, hoc præstat, quatenus immaterialis, & indiuidua est, non quatenus materialis, atque diuidua; id autem, quod immateriale, & indiuiduum est; vt locum

D non occupat, ita nec loco moueri dici potest: ideo transitus ille non est vocandus localis motus, neque omnino motus, quia non mouetur nisi id, quod corporeum est; sed est accessio subita rei immaterialis. Ob id ne hac in re decipiamur, notandum est aliud esse mutationem alimenti ultimi in substantiam, vt in carnem, vel in os, aliud esse extensionem, seu fluxum animæ ad eam: mutatio quidem alimenti in substan-

E tiam est verus motus, est enim alteratio in tempore facta, quam insequitur etiam substantiæ mutatio, de qua postea loquemur; sed extensio animæ ad illam aggeneratam partem subita, ac momentanea est, neque est vocanda motus: itaque sola materia vere mouetur, sicuti sola vere locum occupat; anima vero vt in loco non est, ita nec vere moueri dicitur, sed absque motu ad aggeneratam partem subito extendi, sicuti rei immateriali & indiuisibili conuenit vt extenda-

F tur ad aliā. Quod vero Arist. dicit, animam non esse per se mobilem, intelligēdum est de anima tota; quod quidem respexisse Arist. manifestum est, quum illi quoque philosophi, quorum ibi sententiam improbat, hoc solum intellexerint; non potest enim anima tota sine corporis motu mutare locum, & de toto subiecto in totum aliud subiectum transire, quemadmodum antea de migratione dicebamus, neque tota seipsam

ipsam mouere, vt illi philosophi dicere visi sunt: sed manente anima in eodem toto viuente extensionem eius ad omnes aggeneratas partes animandas Aristoteles non negauit, neque motum animæ appellaret, sed soli materiæ, & corpori motum attribueret; dicendum enim potius est, nouam materiam mutari ad recipiendam animam, quam moueri animam ad illam informandam, cuilibet enim aggeneratæ parti iam adest anima, quæ in toto corpore existens æque apta est & paruam, & magnam materiam informare. Hæc ad propositas obiectiones dicenda esse puto, & profiteor mihi per illa ita esse satisfactum, vt de hac re non dubitem; quum enim re ipsam ita sese habere constanter existimem, de modo, quo id fiat, contentus esse volo eo, quod in re difficillima, & sensum maxime latente assequi, & complecti humana ratio potest: quisquis autem in his non acquiescat, is debet vel confiteri se concessa rei veritate modũ ignorare; vel hunc ipse inuenire, & in medium proferre, vel tandem si à nobis dissentiens contrariam sententiam sequatur, ad illa, quæ nos aduersus eam attulimus, respondere.

Quomodo in accretione duæ posteriores cõditiones seruentur. Cap. XVII.

SEntentia hæc nostra eo argumento maxime confirmatur, quod eam sequentes facile seruamus duas illas accretionis reliquas conditiones; quod idem numero maneat id, quod augetur; & quod omnibus partibus fiat accessio magnitudinis, idq; verum sit ratione materiæ: prior enim conditio omni dubio caret, quia manente prorsus eadem forma per totam vitam absque aliquo suarum partium fluxu totum viuens idẽ manere dicitur, quia vnitas indiuidui à forma prouenit, & constituitur. At secundum illos, qui dicunt partes animæ cum partibus materiæ fluere, non video quomodo seruari hæc conditio possit, tandem enim tota animæ substantia erit mutata, quare non idem viuens seruatur: quod vero dicunt eandem manere per æquiualentiam, vanum est, siquidem materia quoque sic per æquiualentiam eadem seruatur, quare nullum est in hoc materiæ, & formæ discrimen: hoc tamen Aristot. aduersatur, qui dixit materiam esse in continuo fluxu instar aquæ per vtrem fluentis, formam vero manere instar ipsius vtris; deinde etiam dixit quantitatem imminui, sed formam manere; significans concedi posse quantitatem formæ fluere, at non ipsam formæ substantiam: solam autem formæ quantitatem fluere est nihil formæ fluere, quum sit quanta per accidens: & nil aliud significat, quam animam desinere per illam partem extendi, & esse quantam per illam. Reliqua etiam conditio, licet maiore declaratione indigeat, facile tamen secũdum hanc nostram opinionem intelligitur; contra vero, hac negata, nullum idoneum sensum recipit, vt coniectare quisque potest ex eorum dissensione, qui putantes animam quoque secundum partes fluere, varias, quas antea retulimus huius tertiæ conditionis interpretationes, easque omnes absurdissimas, vt mox ostendemus, commenti sunt. Hæc igitur antequam declaremus, tollenda est propter illa, quæ mox dicentur, quædam ambiguitas, quæ fortassis aliquem trahere in errorem posset: quum enim sæpe nobis contigerit in hac nostra disputatione vt extensionem nominaremus, animaduertendum est duas esse, easque inter se valde discrepantes, quarum antea meminimus, extensiones, ne vnam cum altera confundamus; vna est extensio animæ subita ad partes substantiæ aggeneratas, altera vero est totius corporis extensio ad maiorem quantitatem; & in hac posteriore diximus esse accretionis naturam constitutam, non in altera priore, quæ est solius animæ extensio, & potius vocanda esset defluxio, seu deriuatio virtutis animæ ad omnes corporis partes viuificandas: & hæc etiam in viris, & in senibus fit, licet non amplius augeantur; dum enim per aduenientem materiam nutritur senex, extenditur anima ad illam aggeneratam materiam, nec tamen illa est accretio. Quum igitur accretio consistat in ea, quæ est totius corporis extensio facta ab anima per additionem nouæ materiæ, & Aristot. dicat talem accretionem fieri secundum omnes partes formæ, non secundum omnes partes materiæ; vt hoc plene declaremus, tria nobis consideranda proponuntur, ad quæ singula accretionem referamus, materia, forma & compositum. quum enim in accretione quodlibet horum maius fiat, videndum est, quomodo tum materia, tum forma, tum compositum, tam secundum se tota, quam secundum partes augeantur, & cuinam ex his tribus tanquam præcipuo, & æquato subiecto accretio attribuenda sit.

Tertiæ conditio quomodo intelligatur.

Duæ extensiones.

De duplici viuentis materia, & de nutritione quomodo fiat, & quid sit.

Cap. XIIX.

VT à materia ordiamur, certum est, ipsam accessione nouæ materiæ maiorenm fieri: & quia materiæ nomine non primam omnium materiam, remotam intelligimus, sed propinquam & propriam, hæc duplex est, & vtraque augeri dicitur; nam & heterogeneæ partes, quæ membra vocantur, sunt viuentis materia proxima, vt in animali caput, & pes, & manus, & in arbore truncus, & ramus; & homogeneæ sunt materia heterogenearũ, ex carne enim

Partes viuentis duplices, & vtriusque accretio competit primo.

& osse, & neruo, & aliis similaribus constant animalium partes dissimilares: his vtrisque partibus Aristoteles accretionem attribuit, & vtrisque primo, alia tamen, & alia primitate; primum enim augentur similares primitate originis, sed primum dissimilares primitate scopi, & intentionis naturæ, quum dissimilarium gratia similares sint à natura constitutæ: quoniam igitur dissimilares non augentur, nisi quatenus similares, è quibus constant, augentur, nos accretionem in similaribus tantum considerabimus, & has tanquam materiam viuentis, cui accretio attribuitur, accipiemus: & quia ad huius materiæ reparationem nutritio pertinet, & absque nutritione fieri accretio non potest, de nutritione quomodo fiat, & quid sit, breuiter dicemus, deinde ad declarandam huius materiæ accretionem progrediemur. Homogeneas viuentis partes continue consumi à calore naturali, & in continuo fluxu esse iam diximus; ad huius igitur materiæ reparationem sumunt viuentia alimentum, vt pro particulis consumptis in homogenearum partium substantiam conuertatur: hæc igitur alimenti in substantiam similaris partis conuersio nutritio dicitur, quæ nihil aliud est, quam generatio partium materiæ similarium loco partium, quæ effluxerunt, propterea nutritio non est mutationis species ab aliis mutationibus distincta, reducitur enim ad mutationem substantialem, quæ dicitur generatio & interitus, vt significauit Aristoteles in primo libro de Generat. partic. 41. dicens, nutritionem respicere substantiam, & in hoc distingui ab accretione, quæ respicit quantitatem: si igitur substantiam respicit, generatio quædam est, quia nulla mutatio ad substantiam tendit, nisi generatio; & est reuera generatio, si absque animæ consideratione ipsam per se homogeneam partem consideremus, vt carnem, & os, tanquam compositum constans ex materia prima, & sua forma mistionis, interit enim forma sanguinis & generatur forma mistionis; quare est vera generatio carnis ita sumptæ: at si animam complectamur, differt modo aliquo à generatione nutritio; generatio enim est mutatio ad formæ acquisitionem tendens, nutritio vero est mutatio tendens ad acquisitionem materiæ sub præexistente forma: anima namque nutritioni præexistit, & noua materiæ portio per nutritionē generatur pro sustentatione animæ; ideo terminus ad quem, nutritionis, est acquisitio materiæ respectu animæ, sed exclusa per considerationem anima, terminus ad quem, est forma mistionis: sic igitur nutritio partim est generatio, partim differt aliquantum à generatione, scilicet dum adhibetur consideratio animæ, quia non est mutatio ad formam, sed ad materiam; nisi forte dicamus etiam ratione animæ

Nutritio quid.

A esse generationem quandam, quia est mutatio tendens ad receptionem animæ, à qua incipit materia informari in fine nutritionis, quum prius ab ea non informaretur: est igitur generatio aliqua per aduentum formæ substantialis, quæ est anima, non est tamen vera generatio, quoniam anima de illius materiæ potestate nō educitur, sed quum prius in aliis partibus esset, postea ad eam partem adiectam extenditur, & ita est noua informatio eius materiæ ab anima, non B tamen noua illius formæ eductio de potestate materiæ: si quis vero obiiciat; non potest materia ab aliqua forma informari, nisi ea forma de potestate ipsius materiæ educta sit: ad hoc dicendum est, satis esse si forma illa sit educta de potentia vel illius, vel alterius materiæ, quod quidem de anima concedendum esse iam diximus, neque in generatione partium materiæ absurdum dicendum est, sed absurdum esset in generatione totius; non potest enim anima migrare C à tota sua materia ad aliam totam, sicuti supra declarauimus in solutione argumenti de migratione. Patet igitur, nutritionem esse aliquo modo generationem, quatenus aliquo modo est via ad formam; & aliquo etiam modo differre à generatione, quatenus est via non ad formam, sed ad materiam debentem sustinere præexistentem formam, neque ad materiam totam, sed ad partes materiæ; est igitur modus quidam generationis improprius, qui licet omnino genera- D tio non sit, ad generationem tamen reducitur, quia ad substantiæ productionem tendit, vtcunque id sit; etenim etiam materia est substantia, præsertim materia secunda, & formata, de qua nunc loquimur: videtur autem hoc significasse Aristot. in contextu 39. libri 1. de Ortu & interitu, quando dixit, nutritionem esse potius aggenerationem, quam generationem, generatio enim vere esset, si caro per se existens, & separata gene- E raretur; sed aggeneratio est, quando generatur adiuncta alteri carni, & vt pars totius; generari namque vt partem, est generari vt materiam sub forma præexistente, quia partes materiam significant: quoniam igitur tunc respicimus totum, quod non generari, sed nutriri dicitur; ideo nutritio non est omnino generatio, quia respectu totius viuentis, non est generatio. Quid igitur sit nutritio, dictum est.

F

Quomodo materia, & eius partes in accretione maiores fiant.
Cap. XIX.

QVONIAM igitur nutritio est acquisitio partium materiæ loco partium consumptarum; si maiores consumptis acquirantur, idque in omnibus homogeneis partibus, præsertim vero in ossibus fiat, tunc præter nutritio-

tritionem fit etiam accretio: quare negari non A potest materiam quoque viuentis maiorem fieri, & per nouæ materiæ additionem augeri, vt carnem per carnis aggenerationem, & os per aggenerationem particularum ossis, idque fieri per receptionem alimenti intus. iam enim diximus, partes omnes homogeneas plurimis esse refertas minutissimis foraminibus, per quæ intro pertransit alimentum: est igitur considerandum, quomodo & tota materia, & eius partes augeantur, vt intelligamus id, quod Aristotel. dixit, & totum, & omnes partes aliquod re- B cipere magnitudinis incrementum, idque verum esse ratione formæ, non ratione materiæ. Vt à materiæ consideratione ordiamur, sciendum est, duo partium genera esse in qualibet similari parte, quam in præsentia tanquam materiam nobis considerandam proposuimus; aliæ namque dicuntur partes maiores, aliæ vero minimæ: maiores vocantur illæ, quæ intus habent foramina, per quæ sunt actu diuisæ in mi- C nores: foramen enim, quod in carne est, separat quodammodo vnam carnis particulam ab alia; de his maioribus partibus idem dicendum est, quod de accretione totius, de qua mox loquemur: minimas autem carnis partes voco illas, quæ nullum amplius intra se foramen continent; neque has appello minimas, quia non dentur aliæ minores quemadmodum disputari solet, an detur minima caro, qua non detur alia minor: sed concedo diuiduas esse in alias mi- D nores, proinde hac ratione nõ esse minimas; sed ea tantum ratione voco minimas, quia singula est indiuisa, nec habet actu porum per quem diuidatur, ita vt minimæ dicantur ratione actus, sed non ratione potestatis; possunt enim diuidi in minores, sed non sunt actu diuisæ per poros: quod autem dentur actu hæ partes minimæ ex necessitate, considerantibus manifestum est; quum enim finitus sit foraminum numerus, necesse est dari duo foramina ita pro- E pinqua, vt nullum habeant aliud foramen interpositum, sed solam materiæ particulam, vt carnis, foramine prorsus carentem, eamque nunc appello partem minimam. Si quis igitur quærat, an pars hæc minima augeatur, dicendum est eam augeri quidem, non tamen per receptionem alimenti intus; quum enim intus nullum foramen habeat, nihil intra se recipit, quia non potest in eam ingredi alimentum, nisi fiat corporum penetratio, sed per solam no- F uæ carnis appositionem maior fit; proinde non habet proprie dictam accretionem, sed eam, quæ fit per appositionem extrinsecus; discrepat tamen ab illa aliarum rerum accretione impropria, quæ per appositionem fit, vt quando per frumenti appositionem crescit aceruus, & cera per appositionem ceræ: nam si caro à nulla alia forma informaretur quam à forma mistionis, vtique carnis ad carnem appositio, & illa, quæ est ceræ ad ceram, nullum discrimen haberent; sed differentia est penes animam: etenim in particula minima carnis inest anima, quæ appositum alimentum in nouam carnem conuertit, & ad eam postea informandam extenditur; at in cera priore nulla inest vis mutandi aliquid in ceram, neque forma aliqua, quæ ad appositam nouam ceram extendatur, ideo non est accretio, sed mera appositio: hæc autem minimæ partis accretio, licet secundum seipsam non omnino sit vera accretio, est tamen vero accretio, quatenus illa particula consideratur vt pars totius, quod intus recipiendo in se alimentum vere augeri dicitur. Tota vero materia magis proprie dicitur augeri, quia non per solam appositionem maior fit, sed per receptionem alimenti intus, sanguis enim per foramina ingrediens intima corporis penetrat, quod significauit Aristotel. in contextu trigesimo nono libri prædicti, quando dixit alimentum cum re nutrienda commisceri, hoc est, per poros ad minimas vsque materiæ particulas penetrare; non enim veram illam mistionem intellexit, de qua loquitur in calce eiusdem libri, nam in vera elementorum mistione intereunt formæ elementorum, quatenus migrant in formam vnam quintam distinctam ab eis; in accretione vero sanguis per foramina ingrediens cum carne commiscetur, deinde in carnem mutatur; quare non est vera mistio, quum sanguis intereat, caro autem maneat: sed non ob id similis est mistioni aquæ cum vino: & harum differentiam tetigit Aristot. in eo contextu trigesimo nono: quoniam in mistione aquæ cum vino penetrant quidem partes aquæ ad minimas vsque vini particulas, sed non conuertuntur in vinum, licet ita vulgaribus hominibus videatur, seruatur enim aqua cum vino commista, quia vinum non habet vim mutandi aquam in vinum: at in carne vetere inest vis couertendi commistum sanguinem in aliam nouam carnem: hoc igitur modo tota materia augetur per receptionem alimenti intus; & eodem modo augentur etiam partes maiores, sicut paulo ante dicebamus, quoniam hæ quoque intus recipiunt alimentum per poros ingrediens: sed partes minimæ, quum non habeant in se aliud foramen, augentur solum per appositionem alimenti extrinsecus, non per receptionem intus. Hæc quum ita sese habeant, facile est sententiam Arist. interpretari, quando dicit acctetionẽ fieri secundum omnes partes formæ, non secundum omnes partes materiæ: de forma quidem posterius dicemus, nunc de materia facile est dictum Aristotelis declarare per ea, quæ modo diximus: materia namque est per se quanta, & per se in infi-

Quomodo tota materia, & maiores partes augeantur.

Cur non secundũ omnes partes materiæ accretio fieri dicatur.

infinitum diuidua, proinde partes habet infinitas, non quidem actu, sed potestate; igitur particula illa quam modo minimam vocabamus, reuera non est minima, quoniam est adhuc diuidua in alias, licet non sit actu diuisa per aliquod foramen, quum nullum habere statuatur: Hanc igitur partem minimam appellemus A. & quia diuidua est potestate in partes, has vocemus B. & C. quando igitur ipsi A. apponitur alimentum, id toti minimæ apponi dicitur totum simul, sed non separatim pars eius apponitur ipsi B. & alia pars ipsi C. sed totum simul toti A. quoniam igitur dicendo omnes partes materiæ, complectimur partes illas infinitas, in quas diuidua est potestate, ideo hoc respiciens Aristot. dixit non omnibus materiæ partibus fieri additionem magnitudinis, non quod negauerit materiam augeri, reuera enim & tota materia, & partes eius augentur per nouæ materiæ accessionem, non tamen partes omnes; quia partibus omnibus infinitis, in quas diuidi possunt partes minimæ, non est facta peculiaris additio nutrimenti, sed solum toti minimæ: & huius sententiæ nulla est alia ratio, nisi quod impossibilis est penetratio corporum, vt ipse Aristoteles significauit, argumentans in contextu 32. & soluens in 35. eiusdem libri; nam particulas alimenti infinitas, in quas diuiduum est, transire ad infinitas illas particulas, in quas corpus nutriendum diuidi potest, ne imaginari quidem possumus sine corporum penetratione, quam omnes Philosophi impossibilem esse existimarunt. Aliam quoque rationem multi adducunt, cur non omnibus materiæ partibus fiat additio magnitudinis, eamque sumunt ex Aristotele in context. 36. eiusdem libri, vbi vtrem inquit similem esse formæ, aquam vero influentem, & effluentem similem esse materiæ, quæ est in continuo fluxu, neque semper eadem seruatur; hinc igitur hanc rationem sumunt: partes materiæ non semper eædem manent; quia fluunt continue, non igitur omnibus additio fieri potest magnitudinis, quoniam non manenti nihil addi potest. Sciendum tamen est, hanc non esse necessariam, & adæquatam rationem, cur non omnibus materiæ partibus additio fiat, sed sumendam esse potius vt confirmationem quandam ad veræ rationis corroborationem adductam; vt in illo exemplo intelligeremus, non omnibus aquæ partibus additionem nouæ aquæ fieri, quoniam ille fluxus est continuus, & partes non remanent; at in illo, quod augetur, non omnino ita se res habet; credendum enim est interpolatas esse materiæ fluxiones, quia non fit resolutio partis materiæ sine præuia alteratione; quare datur tempus aliquod medium, in quo nihil resoluitur, & nulla pars materiæ fluit; in igitur medio tempore fluxus non impediret

A quin omnibus materiæ partibus additio fieret, quia tunc nullus est fluxus, sed impossibilitas penetrationis corporum prohibet omni tempore ne id fiat: quod igitur dixit Aristoteles de materiæ fluxu, dictum est potius ad intelligentiam illius exempli, nempe aquæ per vtrem fluentis, quam vt omnino ipsi accretioni accommodaretur tanquam vera ratio cur non omnibus materiæ partibus fiat additio magnitudinis; sed vera ratio ea vna est, quia fieri nullo modo potest B penetratio corporum.

Quod non omnes partes materiæ extendantur, & quomodo alimenti quantitas quantitati rei nutritæ adiungatur.

Cap. XX.

C QVod hactenus de accretione nouæ materiæ ad veterem materiam ostendimus, id etiam de ipsius materiæ extensione ostendere possumus quemadmodum enim non omnibus materiæ partibus fit nouæ materiæ additio, ita neque omnes materiæ partes extenduntur: etenim dictum est antea, necessarium esse in extensione, vt foramina oriantur, quæ partem materiæ ab illa parte separant; oportet igitur aliquam inter duo foramina particulam esse, quæ inte-D gras maneat absque vlla disiunctione, eamq; vocabamus partem minimam hæc itaque non extenditur, quia si extenderetur, diuideretur ipsa quoque in alias per foramina, quæ in ipsa fierent, quare non essent minima, vt esse statuitur: partes igitur maiores extenduntur, & rarefiunt; sed necesse est dari partes minimas, quæ non rarefiant, neque extendantur, omnes enim extendi neque possibile, neque imaginabile est, esset enim omnes euanescere, & nihilati, & conti-E nuum esse actu diuisum in partes infinitas, quæ ne imaginari quidem possumus. Ex his igitur manifestum est, veram esse Aristotelis sententiam; quando inquit non omnes materiæ partes augeri; nam tota materia maior fit, & partes materiæ maiores fiunt, non tamen omnes: idque ostendimus tum ratione additionis nouæ materiæ ad materiam veterem, tum etiam ratione extensionis; quia neque omnibus partibus additio fit, neque additione facta omnes exten-F duntur. Sed alia ad materiam pertinens quæstio hic oritur: quum enim & accedens materia, & illa cui accedit, quanta, & corporea sit, quæritur an vna alteri incorporetur, & quomodo id fiat, hoc est, an noua materia amittat suam pristinã quantitatem, sola manente quantitate veteris materiæ, an è contrario, maneat quantitas nouæ, & pereat quantitas veteris, an maneat

An men qua tasi qua tate di c ris i pore

maneat vtraque, an demum vtraque pereat, & noua quantitas generetur vtramque materiam complectens, quæ fuit Pomponatij opinio: negauit enim quantitatem interminatam coæternam materiæ, quam Auerroes posuit, ideo putauit vtriusque materiæ, tum nouæ, tum veteris quantitatem interire, & nouam totius aggregati quantitatem generari. Ego vero dimissa disputatione de quantitate coæterna materiæ, quæ ab hac nostra disputatione aliena est, dicam breuiter, constituta huius rei veritate aliàs à me demonstrata, quid ad propositam quæstionem dicendum esse putem: statuens enim quantitatem materiæ ingenitam, & incorruptibilem esse, & secundum Aristotelem primæ materiæ coæternam, dico vtriusq; materiæ quantitatem seruari, quemadmodum vtraq; materiæ portio seruatur: sicut enim ex duabus materiebus vna materia fit, ita ex duabus quantitatibus fit vna quantitas, & soli duarum quantitatum termini mutantur; quando enim ex sanguine noua caro generatur, illa propriam habet quantitatem, id est, proprios quantitatis terminos; ex illa igitur nouæ carnis quantitate, & quantitate carnis veteris fit vna quantitas, & neutra perit, sed solum noui termini generantur; quemadmodū si duas lineas per extremitates in directum coniungamus, vna linea ex duabus fiet, & neutra illarum erit corrupta, sed duo tantum puncta eas terminantia corrupta erunt, vtraque autem linea manebit, quia manebit vna linea maior ex duabus minoribus constans: hoc idem dicendum puto de quantitate eius, quod nutritur, & augetur; nam vtraque quantitas manet, quæ enim prius erant duæ quantitates distinctæ, postea manent vt partes vnius maioris quantitatis: nec propterea dicimus ita vnam materiam alteri incorporari, & vnam quantitatem fieri, vt vna alteram penetret, nulla enim fit corporum penetratio; fieret quidem, si particula nouæ materiæ ita particulam veteris penetraret, vt non per foramina ingrederetur, sed per partem plenam; sed positis foraminibus crebris, atque minutis, per quæ ingrediantur particulæ nouæ materiæ, non fit corporum penetratio, sicuti neque quando aqua vino commiscetur, diuidunt enim se mutuo in partes minimas, & minima vnius non penetrat minimam alterius, sed illi cedit, & ei solum apposita est. Quomodo ergo materia, & eius partes maiores fiant, dictum est.

Quomodo forma, & omnes eius partes fieri maiores dicantur.

Cap. XXI.

Sequitur vt formam quoque viuentis, quæ anima vegetans est, consideremus, & ostendamus quomodo omnes partes formæ in accretione maiores fiant, sicut Aristot. dixit. Certum est formam secundum se incorpoream esse, & omni carentem quantitate, quantā autem fieri per accidens, quatenus per materiam quantam extenditur, proinde non propria quantitate esse quantam, sed aliena: hinc ergo fit, vt omnes corporis partes penetrare absque vlla absurditate possit; nam est quidem impossibilis penetratio duorū inuicem, quando vtrumq; est per se corporeum, sed incorporei cum corporeo non est impossibilis, vt in accidentibus cōsiderare possumus: nam lactis albedo non est per se quanta, sed per accidens, & ex lactis quantitate, per quam extensa est; ideo penetrat omnes lactis partes; neq; vlla earum est, quæ non sit alba; non ita tamen penetrat, vt per foramina ingrediatur, sed per partes plenas: quod quidem, si per se corporea albedo esset, fieri nullo modo posset: sic calor ignis penetrat omnes ignis partes, ita vt earū quælibet, quantulacunq; sumatur, calida sit, neq; aliquis est, qui hoc inficietur. Sic igitur anima, quum nō sit per se corporea, potest omnes corporis partes penetrare, ita vt nulla sit pars, quæ non sit animata: hoc significauit Arist. in contex. 4. lib. 2. de Anima, quando dixit animā esse non posse corporeum aliquid, quia si esset corpus, non posset omnes corporis partes penetrare, quum penetratio corporum sit penitus impossibilis; quare non omnes corporis partes essent animatæ, adiaceret enim particula animæ particulæ corporis, quæ in se animam non haberet. Hoc igitur fundamento, quod clarissimum est, constituto, veritas dicti Aristot. facile declaratur: animam enim maiorem fieri ex materiæ incremento negare non possumus, quia si fit quanta ex corporis quantitate, fit igitur magna in magno corpore, & parua in paruo: hoc enim dicere necessarium est, si quælibet magni corporis pars est animata: quoniam igitur viuentis tum materia, tum forma fit maior, non tamen ex additione & materiæ, & formæ, sed solius materiæ; quum enim sola materia fluat, sola etiam materia additur, & additur vtrique, tum materiæ, tum formæ; materia enim per nouæ materiæ additionē maior fit, & forma quoq; fit maior, quia per maiorem materiam extenditur: hinc fit necessario, vt omnes partes formæ crescant, & nulla sit, quæ in accretione non fiat maior: quemadmodum enim anima facta est quanta per materiam, ita & partes per materiam adepta est, & facta diuidua; extenduntur ergo omnes partes animæ ad maiorem materiam, nec vlla cōsiderari potest eius particula, quæ nō extendatur: omnibus igitur animæ partibus fit additio materiæ, & magnitudinis: quia quum sit facta quanta, & in infinitum diuidua secundum suam quantitatem, quantamcunque eius particulam consideremus, illi est facta propriæ magnitudinis additio, eaque proprium recepit incrementum: hoc enim

Quomodo omnibus partibus formæ fiat additio.

Additio fit solius materiæ, non formæ, fit tamen vtrique, & materiæ, & formæ.

enim non esse absurdum, sed potius necessarium, sumitur ex fundamento iacto; quando enim aliquid per se quantum cum altero per se quanto commiscetur, non potest omnibus alterius partibus fieri alterius additio sine corporum penetratione, quæ in philosophia admitti non potest; at si alterum tantum sit per se quantum, alterum vero per se quantum non sit, potest omnibus alterius partibus additio alterius fieri absque vlla absurditate, neque illa dicenda est penetratio corporum, quum alterum non sit corpus: quod quidem ita ostendere possumus: quando duo inter se coniuncta sunt, vt A. & B. nullum potest esse discrimen in coniunctionis modo ex eo quod dicatur coniungi A. cum B. vel B. cum A. nam vtrouis modo dicamus, eadem est eorum coniunctio, & idem coniunctionis modus; quemadmodum idem prorsus fit, commiscendo phialam aquæ cum phiala vini, ac commiscendo phialam vini cum phiala aquæ: eadem igitur fit & animæ cum corpore, & corporis cum anima coniunctio, & idem est coniunctionis modus: atqui anima ita adiungitur corpori, vt omnes illius partes penetret, & nulla sit corporis particula, quæ animam non habeat; non solum enim illæ, quas diximus, minimæ partes animam habent, sed & illarum particulæ, & particularum particulæ, & demum omnes, quæ in ea cōsiderari possunt: sic igitur etiam quando materia adiungi animæ dicitur, necesse est idem fieri, & cuilibet parti animæ aliquam materiæ particulam adiungi, quamcunque partem sumamus; non ita tamen, vt re disiunctas partes esse statuamus, hoc enim fieri non potest cum animæ conseruatione in eis, sed vt in toto existentes, sic enim Aristot. intellexit. Quomodo igitur non omnibus materiæ partibus, sed omnibus partibus formæ fiat additio magnitudinis, manifestum est.

Confutatio opinionum aliorum in intelligendis partibus materiæ, & partibus formæ. Cap. XXII.

Confutatio secūda opinionis.

VEritate ita declarata de partibus materiæ, & de partibus formæ, ita vt pateat quomodo sit intelligendum id, quod Aristoteles, dixit, omnibus partibus formæ fieri magnitudinis additionem, partibus autem materiæ non omnibus, sequitur vt aliorum sententias in eius dicti interpretatione falsas omnes esse demonstremus. Illi primum decepti sunt, qui partes heterogeneas dixerunt vocari ab Aristotele formales, homogeneas vero materiales: hoc enim verbis Aristotelis aptari nullo modo potest, qui non dixit additionem fieri magis partibus formalibus, quam materialibus; sed aperte dixit tam materiam, quam formam augeri, & tam partibus materiæ, quam partibus formæ additionem fieri magnitudinis, cum hoc tamen discrimine, quód partibus formæ omnibus, partibus autem materiæ non omnibus: vel igitur hi partes heterogeneas dicunt appellari partes formæ, homogeneas vero materiæ; vel heterogeneas dicunt vocari formales, & partes harum dici partes formæ, & ita homogeneas materiales, & harum partes vocari partes materiæ; quorum neutrum est verbis Aristotelis consentaneum: non primum, quia sicuti augentur omnes heterogeneæ, ita & omnes homogeneæ, imo his primum fit additio materiæ, non heterogeneis, nisi ratione homogenearum, è quibus constant; falsum igitur esset Aristoteles dictum, quia significaret non omnibus homogeneis additionem fieri. Sed neque secundum, quia partes heterogenearum sunt homogeneæ, ipsæ, quamobrem dicere omnes heterogenearū partes fieri maiores, est dicere omnes homogeneas; quod tamen secundum ipsos Aristoteles negat, dum dicit non omnes homogeneas, quas materiæ partes vocat, maiores fieri: huius igitur sententiæ falsitas manifestissima est, quoniam Aristoteles non dicit accretionem magis formæ attribui, quam materiæ, sed dicit omnes partes formæ fieri maiores, partes vero materiæ fieri quidem maiores, non tamen omnes, cui sententiæ interpretatio illorum accommodari minime potest, vt considerantibus verba Aristotelis in contextu 35. & 36. primi libri de Ortu & interitu manifestum est. Alia quoque aliorum interpretatio, qui humidum radicale ab humido cibali distinxerunt, reiicienda est, quia admissa etiam hac humidi distinctione dictum Aristotelis falsum esset: humidum enim radicale, quod ipsi immutabile esse statuunt, absque dubio corporeum est; igitur si huius partes omnes fiunt maiores per alimenti corporei accessionem ad omnes, fit corporum penetratio, quam in eodem loco in contextu 32. & 35. Aristoteles impossibilem esse dixit, vt eam euitaret, ad partes formæ confugit; per formam igitur non possumus ibi aliquod corporeum intelligere, quoniam alimenti corporei ad omnes penitus alterius corporei partes accessio est absque dubio corporum penetratio. Sed hi decepti sunt in afferenda ratione, cur non omnibus materiæ partibus fieri additamentum possit; eam enim vnam respexerunt, quia materia fluit; non alteram, quæ à corporum penetratione sumitur, licet hæc potior sit, illa vero debilior, sicut antea diximus; ideo satis se vitare omnem difficultatem existimârunt, si materiam aliquam non fluentem adinuenirent. Sed ipsa quoque per se humidi distinctio, quam ponunt, non parum dubia est: qua de re tanquam scitu dignissima, & ad id, de quo agimus, plurimum

Ce tu ti

rimum conferente, postea seorsum differemus, A & eorum in hoc quoque errorem patefaciemus. Non minus absurda, & ab Aristotele aliena est alia interpretatio, quam complures sequuti sunt, qui nomine formæ totum ipsum viuens intellexerunt, nomine autem materiæ partes; quia totum significat formam, partes vero materiam, & totum manet semper idem, partes vero mutantur, & fluunt: etenim si Aristoteles solum dixisset, attribuendam esse accretionem non materiæ, sed formæ, fortasse admitti eorum opinio posset, attamen non dixit hoc Aristoteles, sed distinxit partes formæ à partibus materiæ, & illis omnibus additamentum fieri dixit, his vero non omnibus: quare si secundum illos partes materiam significant, quomodo seiunxit Aristoteles partes formæ tanquam significantes formam à partibus materiæ tanquam significantibus materiam? & cur totam materiam non vocat formam, sed vocat materiam, si secundum eos totam significat formam? certe si nomine formæ totum vt à partibus distinguitur, intellexisset, & nomine materiæ partes vt distinguuntur à toto, neque dicere potuisset partes formæ, neque totam materiam, quia partes formæ secundum hos significant materiam, tota vero materia quatenus est tota significat formam. Præterea secundum hanc interpretationem destruitur illa accretionis conditio, quam vult ibi tueri, & à difficultate vindicare Aristotel. quod in vera accretione non modo totum, sed omnes etiam partes maiores fiant: quum enim huic obstare videretur impossibilitas penetrationis corporum, ipse ad tollendam hanc difficultatem dixit hoc esse verum de partibus formæ, non de partibus materiæ: isti vero sententiam Aristotelis, & illam accretionis conditionem euertentes dicunt solum totum augeri, non partes. Demum opinio Marsilii dicentis partes formæ esse partes porosas, partes vero materiæ esse partes plenas, absurdissima est; quia partes porosæ nil aliud sunt, quam ipsa foraminum spatia & vacuitates, proinde partes corporis appellandæ non sunt, quia non sunt partes viuentis, quum enim substantiam in se non contineant, sed aerem, vel vaporem aliquem extraneum; vanum ergo est dicere illis additamentum fieri in accretione viuentis quod augeri dicitur, quum eius partes nõ sint, proinde nec materiæ, nec formæ locum teneant; nam si debeat totum viuens proprie augeri, oportet eas, quæ vere eius partes sunt, maiores fieri. Sed & hanc, & alias omnes interpretationes refutant satis manifeste ipsamet Aristotelis verba in contextu 35, prædicto: inquit enim accretionem competere partibus dissimilaribus propter similares, è quibus illæ constant,

& quæ primum augeri dicuntur; facitque eam partium distinctionem, vt dimissis dissimilaribus solas consideret similares, in quibus illam, quæ de corporum penetratione oriebatur, difficultatem tollat; & ob id statim subiungit similares singulas ex materia & forma constare, ac demum concludens dicit omnibus partibus formæ fieri additionem, at non omnibus partibus materiæ: nomine igitur formæ ibi neque B dissimilares partes significat, quum eas iam reiecisset; neque humidum radicale, quum huius nullam mentionem fecisset; neq; totum ad differentiam partium; quum partes solas ibi consideret, & quomodo augeantur doceat ad prædictam tollendam difficultatem; & quum formam ibi sumat vt partem compositi, non vt compositum totum, inquit enim carnem ex materia & forma constare, & statim subiungit, omnibus partibus formæ additamentum fieri, sed non omnib. partibus materiæ: nec demum C significat partes porosas, quum hæ non sint viuentis partes, ipse vero illam tantummodo formam, & illam materiã intelligere possit, è quibus constare carnem, & quamlibet aliam homogeneam partem proxime dixerat. Igitur non aliam formam intelligit, quam animam; neque aliam materiam, quam corpus illi subiectum: ex his enim duabus constat caro animata, cuius ibi Aristoteles accretionem considerat, quum in partibus similaribus quibus primo compe- D tit, eam considerandam, & ab ea remouendam illam difficultatem suscepisset, quæ de corporum penetratione oriebatur; hæc enim solui nullo modo potest, nisi confugiẽdo ad aliquod per se incorporeum, quod omnes corporei partes penetrare sine absurditate possit.

Vera.

An aliqua sit materiæ pars in viuente, quæ non fluat, sed eadem per totam vitam seruetur. Cap. XXIII.

E CÆterum ad plenam eorum intelligentiam, quæ de materia ac de forma eius, quod nutritur, & augetur, dicta sunt, considerandum diligentius est id, quod paulo ante tetigimus, an aliqua in viuente sit materiæ pars, quæ non fluat, neque à calore naturali absumatur, sed eadem ab ortu ad finem vsque vitæ immutata seruetur; an potius ita omnes materiæ partes fluant, vt post tempus aliquod nulla earum, quæ ab ortu ductæ sunt, in viuente rema- F neat, quod euenit aquæ per vtrem fluenti; quod exemplo Aristoteles ad declarandam & formæ, & materiæ accretionem vsus est. Iam diximus aliquos existimasse, duplex esse humidum in viuente; vnum radicale, quod durante vita nunquam consumitur, quia eius consumptio mors est; alterũ vero cibale, quod ex alimẽtis ad illius

Aliquorũ opinio de duplici humido scilicet alimentali, & radicali.

Alexander. *Argum. Io. Grammat.*

defensionem quotidie aggeneratur, & hoc continue fluit, & renouatur, neque idem permanet: sententiam hanc attribuit Auerroes Alexandro in Comment.38. primi libri de Ortu & interitu, & eandem sequutus videtur Ioannes Grammaticus, qui in eodem libro dixit necessarium dari aliquam materiæ partem, quæ non fluat, sed per totam vitam eadem permaneat; vsusque est tali argumento: si tota materia flueret, & tota renouaretur, sequeretur posse indiuiduum seruari æternum, quia viuens haberet semper materiam nouam, atque virentem: quare semper esset in iuuentute, & nunquam senesceret: quum enim anima per senium non debilitetur, si dicamus materiam quoque totam posse renouari, nihil erit quod detrimentum aliquod patiatur; nullum igitur decrementum in viuente fiet, nulla senectus; cuius contrarium in omnibus viuentibus experientia docet. Adest etiam argumentum, quod Auerroes in prædicto loco Alexandro attribuit: si tota materia flueret, & tota renouaretur, sequeretur posse formam materialem separari à tota sua materia, quia si à tota sua materia potest hoc modo derelinqui per partem post partē, ita vt tandē maneat sine vlla parte suæ materiæ, potest etiam à tota simul materia separari, eadem enim vtrobique ratio viget. Aliud quoque mirabile, & vix credibile attribuit Alexandro Auerroes in eodem loco, quod hac in re Aristotel. reprehenderit, ac deseruerit: quum enim Aristoteles dixerit accretionem esse adscribendam formæ, non materiæ, hac ductus rationi, quia est attribuenda non illi, quod fluit, sed illi quod permanet, forma autem permanet, materia vero fluit continue, ita vt nulla eius pars eadem maneat; Alexander, vt ait Auerroes, dixit Aristotelem hoc de materia protulisse sine vlla probatione, tanquam sequntum id, quod apparet, quum in ea animus acquiescere videatur; falsum tamen esse hoc Aristotelis dictum, propterea quod datur etiā aliqua materiæ pars non fluens, cui ob eandem rationem non minus, quam formæ est accretio attribuenda. Sed vbinam apud Alexandrum hoc Auerroes viderit, ego quidem nescio: nam si Alexandrum legamus in primo libro Natural. quæst. cap.5. & in postrema parte libri sui de Mistione, vbi de hac re loquitur, nihil tale comperiemus; sequitur enim in omnibus Aristotel. & inquit, materiam continue fluere secundum partes, formam vero non fluere, sed eandem manere, & per formam intelligit animam, vt nos intelligendam esse diximus, quam dicit ad maiorem materiam extendi, & ad minorem retrahi: de humido autem radicali; quod non fluat, ne verbum quidem ibi apud Alexandrum legimus, sed potius videtur in omnibus Auerroi consentire; nam Auerroes quoque in memorato loco asserit mate-

Argum. Alexandri. *Auerroes.*

A riam fluere, formam vero non fluere, sed eandem seruari: defensionem autem Aristotelis in eo putat esse constitutam, vt dicamus omnes prorsus materiæ partes fluere, & ob id non esse ipsi meteriæ attribuendam accretionem; sed in eo quod nos antea declarauimus, quod Aristot. non negauit materiam, & materiæ partes augeri, & illis quoque additionem magnitudinis fieri, sed negauit omnibus partibus materiæ additamentum fieri; proinde illam accrtionis conditionem, quod omnes partes augeantur, de partibus formæ veram esse, non de partibus materiæ: neque per formam aliud ibi intelligit Auerroes, quam animam, sicut etiam Alexander, quicquid multi dicant, qui in alium sensum verba Auerrois trahentes inquiunt, Auerroem nomine formæ intellexisse totum, vt distinguitur à partibus, & putasse partes quoque animæ vna cum materiæ partibus fluere; hoc enim etiam Pomponatius Auerroi adscribit in libro suo de accretione, & nutritione. Sed non est, cur in verbis Auerrois interpretandis immoremur: quanquam enim ea per se obscurissima, ac difficillima intellectu sunt, tamen quisquis ea cum diligentia legat, atque perpendat, deprehendere poterit eam, quem illi putârunt, Auerrois sententiam non fuisse; sed Auerroem existimasse Aristot. nominē formæ animam vegetantē significasse, & hanc nullo modo fluere, sed materiam solam fluere, sicuti nos quoq; diximus. Sed mittamus hæc, & quicquid Auerroes & Alexander senserint, ipsam secundum se, quam expendendam proposuimus, de duplici humido sententiam, cuiuscunque ea fuisse dicatur, consideremus. Hanc ego approbare nullo modo possum: non enim video, quomodo detur aliquod humidum, quod à calore pati, & resolui nequeat, quum omne aliud humidum sit patibile à calore; quodnam igitur est huius priuilegium, vt sit impatibile? præterea si id verum esset, quomodo tam parua materia, quæ ab ortus initio trahitur, diffundi postea per tantam molem potest, quantam esse videmus animalis perfecti & plantæ: certe embryum est valde paruum comparatione perfecti animalis, & parum humidi in se habet; quomodo igitur potest ea parua materia inconsumpta seruari ad ætatem vsque perfectam, & cum tot tantisque membris communicari? videmus etiam ex paruo admodum semine magnam arborem nasci; oporteret igitur in illo semine, seu in primo germine pullulante, quod valde pusillum est, totum humidum contineri, quod inconsumptum seruetur ad extremum vsque incrementum, & per omnes magnæ arboris partes distribuatur, quod quidem incredibile est. Hanc igitur de duplici humido sententiam reiiciendam prorsus esse existimo. Quid ergo dicendum? totane materia secundum

B C D E F

Op. nu. pl. m. fu. *Ve. ten*

cundum partes ita fluit, vt in senio nulla eius pars remaneat, quæ prius in infante fuerit? hoc quoque mihi non probatur, sed puto aliquam esse materiæ partem, quæ à calore naturali consumitur, & aliquam esse, quæ non consumitur: sed hanc differentiam non ex eo sumi, quod alia sit radicalis, alia vero cibalis, & aduentitia; sed sumi ex eo, quod alia pars est humida, alia vero sicca & terrestris; humidum enim à calore naturali consumitur, est enim proprium ipsius pabulum, pars vero terrestris remanet, quemadmodum etiam in his, quæ comburuntur, inspicimus; toto namque humido consumpto ab igni, remanet cinis, quæ est pars terrestris, quam ob eius maximam resistentiam non potest ignis absumere: viuentia autem omnia in sui ortus initio humidissima sunt, procedente autem ætate fiunt semper ficciora, quia calor consumit humidum radicale: & quamuis adueniat humidum cibale reparans ipsum, atque restaurans, tamen aduenit cum eo etiam pars aliqua terrestris, quæ postea remanet cum terrestri parte ducta ab ortu, & semper, ætate procedente magis à calore naturali condensatur, & indurescit: propterea Aristotel. in libel. de Iuuentute & senectute dixit, nil aliud esse senectutem, quam exiccationem, quoniam humidum semper imminuitur, siccum vero crescit: ideo nisi morbi naturalem vitæ cursum interrumperent, nec esse esset nos peruenire ad mortem naturalem, quæ ob totius humidi resolutionem fit: quando enim corpora nostra per longam ætatem ad tantam duritiem, & siccitatem redacta sunt, vt sint inepta ad operationes, & ad pabulum calori naturali præbendum. & animam conseruandam, fit ex necessitate mors. Dicimus igitur humidum radicale, seu naturale consumi à calore viuentis; neque illud solum, quod ab ortu trahitur, esse vocandum naturale, sed etiam illud omne, quod per totam vitam ex alimentis aggeneratur; humidum enim cibale conuertitur in substantiam, & in humidum radicale, & naturale; quum enim, mutetur in simile naturali & cum eo commisceatur, ipsum quoque fit naturale; & vocatur radicale ad differentiam humidi excrementitii, quod non est idoneum pabulum calori naturali. Sed præterea hoc radicale, & naturale humidum fit semper impurius propter reactionem ciborum in facultatem naturalem, quoniam agens naturale in agendo repatitur; quare per continuam actionem in cibos corpora nostra redduntur impuriora, & imbecilliora. Non est igitur ponenda aliqua humiditas fixa, & irresolubilis, hoc enim nihil inanius pronuntiari potest; quia omne humidum est resolubile à calore, illud quoq;, quod ab ortu trahitur, consumitur enim & eget aliquo reparante, & nouum humidum subministrante; id autem, quod non consumitur, est pars terrestris, tam quæ ab ortu trahitur, quam quæ ex cibis continue adiungitur. Possumus autem ad huiusce rei declarationem vti similitudine satis opportuna: in ellychnio lucernæ videmus ignem nutriri donec attrahitur humidum olei, à quo proprium ellychnij humidum reparatur, quod quidem sine olei suppeditatione cito ab igni consumeretur, sed propter continuam ignis actionem peruenit ellychnium tandem ad tantam siccitatem, vt nequeat amplius ignem conseruare: idque ideo fit, quia ignis plus indurat, & exiccat, quam ab oleo humectetur, & reparetur, & ipsius quoque olei consumpti pars terrestris remanet cum terrestri parte ellychnij, quoniam ab igni non comburitur, sed remanet etiam contincto igni: sic in viuentium corporibus euenit; in senio enim plus exiccationis, & terrestris naturæ receperunt, quam à cibali humido fuerit reparatum: pars igitur, quæ in consumpta manet, non est alia, quam pars terrestris, quam resoluere calor non potest, testimonio sunt ossa, quæ etiam post mortem animalis diutissime durant, quoniam eorum temperatura magno excessu terrestris est; terra enim maximam vim resistendi habet. Hæc sententia Ioannis Grammatici fuit, qui in interpretatione context. trigesimi quinti primi libri de Ortu & interitu, ostendere volens formam non fluere, sed eandem numero manere, hoc argumento vsus est, quod neque materia tota fluit, sed aliqua est materiæ pars in sene, quæ eadem fuit in puero; & hanc inquit esse partem solidiorem, ac densiorem; nempe terrestrem, quæ à calore non soluitur: & ad hoc confirmandum adhibuit satis validum signum, nam cicatrices in adolescentia receptæ remanent eædem in senio, quod non esset, nisi aliqua materiæ pars eadem numero in sene remaneret, quæ in adolescente fuit: quod quidem argumentum satis habet efficacitatis, nam proprium sicci est figuram, ac terminos retinere. Sed alterum Ioannis argumentum, cuius supra meminimus, reuera ad huius comprobationem parum roboris habet: quando enim inquit, si nulla materiæ pars in sene seruata est, quæ in infante fuerit, ergo indiuiduum esset immortale: posset aduersarius hanc consequentiam negare, quia etiam si totam materiam fluere per partem post partem diceremus, non ob id fieret vt materia in sene semper virans renouaretur, & ipse semper in flore iuuentutis seruaretur: etenim etiam si tota renouari statuatur, fit tamen semper impurior, propter reactionem ciborum, & caloris debilitationem; calor enim naturalis semper debilior fit, ob illam continuam reactionem, & ob materiæ maiorem impurita-

Ioa Gramaticus.

Solutio argumenti Ioan. Grammatici.

ritatem; quare necesse est, vt tandem deficiat: ex hac igitur continua caloris debilitatione fit, vt non ita perfecte immutare cibos, & in similem substantiam vertere calor possit: quare etiamsi omnes materiæ partes per successionem renouarentur, necesse tamen esset animal senescere, & tandem mori. Similiter nec argumentum ab Auerroe Alexandro attributum in Commentario 38. prædicto aliquid habet efficacitatis, nempe quum dicebat; si tota materia per successionem renouaretur, posset anima à tota sua materia separari: nam hæc illatio nullam vim habet, quia fallacia committitur à diuisis ad coniunctum: ideo dicere aduersarius posset animam sine qualibet parte suæ materiæ separatim sumpta posse remanere, sed non sine omnibus simul eodem tempore subtractis; talem enim esse naturam animæ diximus, vt determinet sibi certã materiam secundum totum, quæ semper vna & eadem seruetur per æquiualentiam, sed non vt sibi determinet certas eius materiæ partes, quo fit vt mutari possint partes materiæ vna post aliam diuersis temporibus, sed non tota simul materia eodem tempore sub anima renouari. Patet igitur, rationem, cur in sene aliqua materiæ pars eadem seruetur, quæ in infante fuit, non esse ab ipsa anima sumendam; quia etiamsi omnes materiæ partes per successionem vna post aliam renouarentur, posset anima seruari, dummodo materia tota eadem seruaretur per æquiualentiam: sed rationem sumendam esse à sola materiæ natura, eadem enim materiæ pars ideo seruatur, quia densa, ac terrestris est, quam consumere calor naturalis non potest.

Solutio argumenti Alexandri.

Quomodo, & qua ratione compositum augeatur.

Cap. XXIV.

HActenus accretionem & cum materia, & cum forma comparauimus, & quomodo vtrique, & earum partibus competat considerauimus: restat vt eam ad ipsum quoque compositum referamus, nempe ad totum viuens, quod ex corpore vt materia, & anima vegetante vt forma constare statuitur. Primum quidem certum est, compositum esse proprium subiectum, cui primo est accretio attribuenda; siquidem, vt Aristoteles docuit in context. 64. primi libri de Anima, omnes operationes animæ sunt toti viuenti attribuendæ vt subiecto, non soli animæ, neque soli corpori: quamuis igitur propter magnum animæ & corporis discrimen, & propter eleuationem à materia, potuerit & in materia, & in anima seorsum accretio considerari: tamen proprie loquendo, neque materia augetur, neque forma, sed compositum ex vtrisque constans est id, quod augetur vt quod, materia vero, & forma, vel ipsarum altera vt quo, non vt quod, est enim id, quo totum viuens aptum est augeri, & augetur: ideo dubium non leue oritur, an forma, an materia sit in viuente formalis ratio accretionis, hoc est, an viuens augeatur ratione materiæ, an potius ratione formæ, & quatenus est animatum; nam pro vtraque est ratio. Videtur primum ratio formalis, cur corpus viuens augeatur, petenda esse à materia, non ab anima; quia tota accretionis natura in quantitate consistit, quum eius finis sit adeptio perfectæ quantitatis, quantitas autem est propria materiæ conditio, itaque augentur corpora, quatenus sunt quanta, & ita ratio formalis sumitur à quantitate, proinde à materia: quod si rationem formalem ab anima sumeremus, dicentes corpora augeri quatenus sunt animata, eam ad substantiam potius, quam ad quantitatem referremus; sic autem tota accretionis natura tolleretur, quæ non ad substantiam, sed ad quantitatem dirigenda est. Ex altera vero parte si corpora dicantur augeri quatenus quanta sunt, sequitur omni quanto accretionem competere: consequens est manifeste falsum, quia solis viuentibus proprie dicta accretio competit: consequentia autem facile probatur, quia valida semper est illatio à quatenus ipsum ad de omni; quoniam igitur corporibus inanimatis accretio, de qua nunc loquimur, non competit, sed solis, atque omnibus animatis; ergo quatenus sunt animata, non quatenus quanta: res igitur difficultate non caret; & eam augent verba Auerrois in Commentario trigesimo octauo prædicto, vbi inquit quantum augeri quatenus habet formam, quod est dicere animam esse rationem formalem accretionis in corpore viuente, sed postea etiam dicit formam augeri, nõ prout est forma, sed prout est quanta, & extensa, quare videtur etiam dicere rationem formalem esse quantitatem. Philop. quoque ibidem in digressione contextu 35. ostendit accretionem corporibus competere ratione formæ; addit tamen, non prout est forma, sed prout est forma quanta. Dignum ergo est consideratione, quomodo hoc sese habeat, & quid hac in re sentiendum sit. Ante omnia statuendum est, quidnam sit id, quod quærimus, vt hac in re omnem ambiguitatem tollamus: diximus alias in libro de Natura, duplex esse principium motus; vnum actiuum, à quo motus producitur; alterum passiuum, quod facit in subiecto aptitudinem, ac propensionem ad talem motum recipiendum; nunc igitur non quærimus actiuum accretionis principium, nam illud animam esse certum est, à qua & coquitur alimentum, & in substantiam vertitur, & membra ad maiorem quantitatem extenduntur: sed id, quod quærimus, est prin-

Accretio proprie est compositi, nõ formæ, neq; materiæ.

An gea vtu rat ma an ne Qu tio tio ma ria & tit

Qu tio tio ma ani

An est a tion prin pri, ctiu. passi

principium accretionis passiuum, illud scilicet à quo viuens corpus aptum, atque propensum redditur ad accretionis motum recipiendum; ideo hoc rectius vocaretur argumentabilitatis, quam augmentationis ratio formalis; nosque ipsum ita in præsentia appellare liceat; nã augmentabilitas significat potentiam, & aptitudinem patiendi motum accretionis. Si igitur verum est id, quod in memorato libro docuimus, formam esse principium motus, & actiuum, & passiuum, diuersis modis acceptam, necesse est, vt dicamus animam vegetantem, quæ est principium accretionis actiuum, esse etiam passiuum eiusdem motus principium; & rationem formalem, qua corpus animatum, augmentabile est, est enim augmentabile, quia est animatum, proinde omne animatum augetur, quia hoc ei competit, quatenus est animatum, non quidem vt per totam vitam augeatur, sed per statutum quoddam à natura tempus, quemadmodum antea declarauimus. Quum igitur hæc rei veritatis sit, nitendum est difficultatem tollere, quæ ex quantitatis considera ione oriebatur: quoniam enim augeri nil aliud est, quam maiorem quantitatem fieri: non potest augeri, nisi id, quod quantum esse statuatur, ideoque augmentabilitas quantitatem potius, & materiam, quam formam consequi videbatur. Sciendum igitur est, animam vegetantem, de qua loquimur, & formam omnem materialem duas habere essentiales conditiones, quæ pugnare inter se videntur, nec tamen pugnant; vna est, quod secundum se non est quanta, sed incorporea: & indiuisibilis; altera est, quod necessario requirit statutam materiam quantam, per quam extendatur, & fiat diuidua: neque hoc extraneum, & accidens esse ipsi formæ dicendum est, quum Aristoteles in Prooemio primi libri de Anima dixerit, hanc essentialem omnis formæ materialis conditionem, proinde in cuiusque formæ definitione propriam materiam sumendam esse, secus vanam, & dialecticam esse definitionem, neque eius formæ essentiam exprimere: non pugnant autem hæc inter se, quasi dicamus esse essentialem conditionẽ formæ, vt sit & diuidua, & indiuidua; quemadmodum enim non implicamus contradictionem, quando dicimus materiam postulare formam, & necessario esse formatam, essentialiter tamen esse penitus informem, quia sic nil aliud denotamus, quam materiam debere esse formatam, non habere tamen formam in sua natuta, sed extrinsecus eam recipere: ita etiam formam materialem dicimus debere ex necessitate quantam & extensam esse, quantitatem tamen & extensionem non ex propria sua natura habere, sed ex materia in qua recipitur; ideo essentialis est conditio omnis formæ materialis vt sit in tali materia, vt in dicto loco Aristoteles asserit. Ratio autem horum omnium est, quia nec materia, nec forma est ens per se completum, & in specie collocatum, sed vtraque dirigitur ad cõstitutionem compositi, ideo neutra omnes habet necessarias conditiones ad speciem constituendam, sed aliquas singula habet ex se, aliquas ab altera recipit: materia ex se habet quantitatem, & naturæ corporeæ inchoamentum, non terminos, & actum, sed hæc recipit à forma; contra vero forma est terminus, & complementum, sed eget materia recipiente & sustentante, & quum debeat esse quanta & diuidua, eiusmodi autem à seipsa non sit, requirit necessario materiam quantã, per quam extendatur, ita vt per eam quanta, ac diuidua fiat: itaque non dicimus conditionem esse formæ necessariam vt sit & quanta, & non quanta, & simul diuidua, & non diuidua; sed dicimus necessarium esse, vt quanta ac diuidua sit, siquidem compositum, quod ab ea est constituendum, debet esse quantum, atque diuiduum; sed quum ipsa ex se non sit huiusmodi, fieri quantam, ac diuiduam à materia, per quam extenditur, & ita ad compositum cõstituendum tum materiam, tum formam ita concurrere, vt propriam vtraque operam contribuat: hoc quum ita sit, non est mirum, si formæ pro diuersis suis conditionibus diuersa etiam attribuantur; alia namque illi competunt ratione propriæ naturæ, alia vero ratione illarum conditionum, quas recipit à materia, est enim principium motus actiuum quatenus est forma, non quatenus est extensa, & diuidua per materiam, sed est principium motus passiuum quatenus est quanta, & extensa per materiam, non potest enim esse ratio recipiendi incrementum, nisi sit quanta: propterea dicebat Auerroes in Cõment. 28. tertii lib. de Cœlo, forma elementi mouet vt est forma, & mouetur quatenus est in materia; hoc est, forma elementi est ratio formalis cur elementum sit tali motu mobile, quatenus est in materia, in qua sit, quanta, & constituit corpus tali motu mobile quod autem dicit Auerroes de forma elementi respectu motus localis, idem dicendum est de anima vegetante respectu motus accretionis. Sed id, quod hac in re difficultatem faciebat, erat quod accretionis natura in quantitate cõsistit, quare ratio augmentabilitatis videtur à quantitate potius esse sumẽda, quam à forma: quod etiam significasse videntur Auerroes, & Ioannes Grammaticus; dicentes viuens augeri quatenus habet formam; formam vero augeri quatenus est forma quanta. Sed re bene intellecta omne dubium tollerit & Auerrois, & Ioannis Grammatici sententia, vera esse cognoscetur: dicimus enim particulam illam, quatenus, quando hi dicunt formam quate-

A quatenus est forma quanta, non denotare rationem formalem, sed conditionem materialem ipsi formæ necessariam, & sine qua non: sola enim forma est ratio cur corpora sint augmentabilia, non quidem omnis forma, sed hæc, de qua loquimur, scilicet anima vegetans quatenus est anima vegetans; hæc tamen id non præstat, nisi per materiam quantam extēsa sit: quod autem diximus de ea dictione, quatenus, confirmatur Aristotelis testimonio in contextu 20. libri secundi Physicorum, vbi sumit, quatenus non pro ratione formali, sed pro cōditione materiali, quemadmodum alio in loco declarauimus. Auerroes igitur, & Ioannes Grāmmaticus, quando dicunt formam augeri quatenus est forma quanta, per hoc denotant & materiale, & formale augumentabilitatis; quantū enim est conditio materialis, anima vero est ratio formalis: quod sic ostendo: illud est materiale, quod quum per se sit amplum, & indeterminatum, restringitur, & determinatur ab alio, illud vero est formale, quod restringit, ac determinat; at hîc quantum determinatur, & anima determinat; igitur anima est formale augmentabilitatis, quantum vero materiale: maior clara est, minor ita probatur: quantum quatenus est quantum, non alia ratione est augmentabile, quam quia omni quanto ratione quātitatis fieri additamentum potest; hoc autem non soli animato competit, sed omni prorsus quanto, etiam lineæ, ac superficiei; quare ille augmentabilitas, quæ ex sola quanti natura sumitur, nimis ampla est, atque indeterminata, neque est propria solius viuentis; nos autem eam non ita amplam hic consideramus, sed determinatam, & ad certum modum, qui viuentium proprius est, contractam atque restrictam, nimirum per tres illas conditiones; vt ex accessione materiæ fiat; & idem numero maneat id, quod augetur; & non solum totum, sed etiam omnes partes secundum omnes dimensiones incrementum recipiant; talem autem accretionem quisquis dicat quanto competere quatenus quantum est, fatuus est, quia sic diceret eam omni quanto competere: fatendum igitur est, hanc proprie sumpte accretionis determinationē non à quanto fieri, sed ab anima, proinde talem accretionem cōpetere quanto quatenus est animatum: & ita illius augmentabilitatis, quæ dicit aptitudinem recipiendi accretionem iis conditionibus præditam, rationē formalem non esse quantitatem, sed animam vegetantem; quantitatem vero esse conditionem necessariam, & sine qua non, quoniam anima hoc non præstat, nisi juncta materiæ quantæ: & hoc Auerroes, & Ioannes Grammaticus significare voluerunt, quando dixerunt formam augeri quatenus est forma quanta. Ad argumentum autem, quod antea

In lib. de tribus præcog. cap. 12.

Anima est ratio formalis augmentabilitatis, quantitas vero est conditio materialis.

Ad argumentā.

ab accretionis natura sumebatur, facile est respondere: dicimus enim naturam accretionis à quantitate pendere tanquam à termino, ad quē dirigitur; siquidem ad quantitatem est, non ad substantiam; sic autem, & cuiuslibet motus natura similiter à termino iudicatur: sed aliud est terminus, ad quem tendit, & in quo desinit motus, aliud est formalis ratio subiecti mobilis, qua est receptiuum talis motus; nam motus elementi ad suum locum sumit nominationem à termino, & vocatur motus localis; at ratio B formalis, qua elementum est tali motu mobile, non est locus, sed grauitas, & leuitas, seu ipsa elementa forma; quatenus enim est forma in materia, eatenus est principium passiuum motus elementi naturalis. Sic igitur quantitas est terminus, ad quem accretio tendit, & in quo huius motus natura consistit: ac ratio augmentabilitatis in iis, quæ proprie augentur, non est quantitas, sed anima vegetans. Considerandum præterea est, terminum veræ accretionis, C ad quem, non esse quantitatem absolute, sed perfectam quantitatem, vt ex Aristotele colligimus in tertio libro Physicæ auscultationis contex. 5. perfectio autem respicit formam, & à forma tribuitur; quare etiam ratione termini ratio augmentabilitatis est attribuenda formæ, quum quantitas secundum se nec perfecma nec imperfecta dici possit; forma enim, non quantitas, determinat propensionem ad perfectam quantitatem. D

Collectio omnium causarum accretionis, & nutritionis, & perfectæ ambarum definitionis constitutio.

Cap. XXV.

EX iis omnibus quæ hactenus diximus, colligendæ breuiter sunt omnes accretionis & nutritionis causæ, vt ex iis omnibus perfectam E vtriusq; definitionem constituentes in hac tandem desinamus, finemq; huic difficillimæ disputationi imponamus. Habet accretio omnia quatuor genera causarum, & in singulo genere plures, quod eam cognitu difficiliorem facit: has igitur omnes breuiter enumeremus. Forma accretionis est ipsamet eius natura, quæ significatur per genus propriis eius differentiis, & conditionibus coarctatum; genus quidem est motus differētiæ vero videntur esse tres illæ conditiones ab Aristotele positæ, & iam à F nobis declaratæ: sciendum tamen est primam conditionem quæ fuit, vt ex adueniente materia accretio fiat, ad materiā potius, de qua mox loquemur, quam ad formam, pertinere; secundam vero, quæ erat, vnum numero manere id, quod augetur non esse accretionis propriam, sed cōmunem omni motui, prout motus à substantiali

Form

tiali mutatione distinguitur; illud enim, quod secundum sola accidentia mutatur, manente substantia, dicitur idem numero esse post motum, quod ante motum erat: Aristot. autem has conditiones non ideo adduxit, quod omnes accretionis proprias esse voluerit, sed vt alias improprie dictas accretiones à vera accretione secerneret, quod quidem per has tres conditiones satis commode præstitit, vnam igitur sumpsit à materia: alteram à natura motus vniuerse sumpti, prout à generatione distinguitur, sed tertiam à propria accretionis natura, quæ est, non modo totum, sed omnes etiam partes secundum omnes dimensiones incrementum suscipere; per hanc enim significatur illa membrorum extensio, in qua diximus esse accertionis naturam constitutam: quocirca hæc est maxime propria accretionis differentia, quum secunda omni motui cõmunis fuerit, proinde in definitione accretionis exprimenda non sit, sed satis nominatione motus significetur, prima vero sit accretioni communis cum nutritione: est igitur forma, & essentia accretionis hæc, motus extensionis ad Maiorem quantitatem & totius, & partium omnium secundum omnes simul dimensiones. Materia duplex est, vna ex qua, altera in qua: materiam ex qua, significauit Aristoteles per primam conditionem, eaque est alimentum quod in principio est contrarium, in fine autem est factum simile, & in substantiam maiorem conuersum: materia vero, in qua, subiectum est, quod augeri dicitur, sed hoc ab Aristotele in primo libro de Ortu & interitu expressum nõ fuit, id enim est corpus animatum quatenus est animatum; iam enim diximus animam esse rationem formalem, qua proprium subiectum accretionis susceptiuum constituitur, in eo autem libro animam, & animatum considerare conueniens non erat; sed hoc postea declarauit in secundo libro de anima: vtraque autem hæc materia præter conditiones accretiones formales in eius definitione tanquam differentia ponitur, quod fit in accidentium omnium definitionibus. Causa quoque efficiens duplex est, vna primaria, quæ est anima vegetans; altera instrumentalis, & secũdaria, quæ est calor naturalis. Finis itidem duplex; vnus propinquus; alter vero remotus, ac magis præcipuus: propinquus est assequutio debitæ quantitatis; remotus vero, vt viuens possit exercere omnes operationes vitæ, sed illam præcipue, quæ est aliud simile generare. Ex his omnibus causis possumus hanc veræ accretionis perfectam, & omnibus numeris absolutam definitionem constituere: Accretio est motus viuentis corporis, quo totum, & omnes partes secundum omnes simul dimensiones extenduntur ad maiorem quantitatem, factus ab anima per calorem naturalem, ex alimẽto intrinsecus assumpto, & in maiores consumptis partibus partes substantiæ conuerso, vt ipsum viuens debitam sibi magnitudinem assequatur ad exercendas omnes operationes vitæ. *Accretionis definitio.* Nutritio vero & subiecto, & materia, ex qua, & effectrice causa tam primaria, quam secundaria, ab accretione non differt, ideo Aristoteles dixit eas esse idem subiecto; ex fine autem distinguũtur, proinde etiam ex forma, & propria natura: nutritio enim formaliter non est motus, sed mutatio subita, & ad generationem potius reducitur, quam ad motum, vt significauit Aristoteles, dicens eam tendere ad acquisitionem substantiæ, non accidentis; quanquam non est perfecta generatio, quia generatio est via ad acquisitionem formæ, at nutritio est via ad acquisitionem partium materiæ, vt optime declarat Albertus in suo libro de homine & Petrus Pomponatius in capite decimooctauo prioris libri sui de accretione & nutritione; ideo videtur potius vocanta aggeneratio, quam absolute generatio: sicut antea declarauimus; quia non est generatio respectu viuentis, respectu cuius vocatur nutritio, sed solum respectum partium materiæ: hæc igitur est propria eius natura, & forma. *Nutritionis materia, & efficiens. Forma. Finis.* Finis autem duplex est, vnus propinquus, alter remotus, & præcipuus: finis propinquus est, vt materiæ partes restaurentur loco partium à naturali calore consumptarum; quæ restauratio ad alterum principaliorem finẽ dirigitur, nempe ad conseruationem animæ, ac durationem vitæ vsque ad tempus cuique viuenti à natura præscriptum. Ex his igitur talem nutritionis perfectam definitionem colligimus. Nutritio est aggeneratio partium materiæ in corpore viuente, ex alimento extrinsecus admoto, facta ab anima per calorem naturalẽ, vt materia, quæ effluxit, restauretur, & ipsum viuens seruari possit ad illud vsque tempus, quod est ipsi à natura præscriptum. *Nutritionis definitio.*

JACO-

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI,

LIBER

DE SENSV AGENTE.

Propositio, ac partitio dicendorum. *Cap. I.*

GENS Aristoteles de mente humana in 3. lib. de Anima, eam sensui in eo similẽ esse dixit, quod vt sensus sentiendo patitur ab obiecto sensili, ita & mens intelligendo patitur ab obiecto intelligibili, proinde vt se habet sensus ad sensilia, ita se habet intellectus ad intelligibilia: ob id quum postea præter hunc intellectum patientem dixerit esse ad intellectionem necessarium alterum intellectum agentem, iure multi dubitarunt, an præter sensum patientem detur alius sensus agens, qui sit illi necessarius ad sentiendum. Rem hanc ego consideratione dignam esse arbitratus, aliquid de ea scribere constitui, eo præsertim, quod occasionem nobis datura est naturam sensus, quæ cognitu dignissima est, declarandi; etenim de actione sensus loqui non possumus, quin de passione quoque loquamur; quisquis autem intelligat quomodo sensus agat, & quomodo patiatur, is iam ipsius naturam perfecte cognoscit. Quoniam autem res hæc à Latinis tum antiquioribus, tum recentioribus maxime agitata, ac diffusissime disputata est, vt tædiosam legentibus fore hanc nostram disputationem oporteat, si omnia, quæ ab aliis de hac re dicuntur, in medium adducere, & perpendere statuamus; ideo strictius agere decreuimus, & eorum, quæ ab aliis dicuntur, pauca recensere, quæ præcipua esse, & ad veritatem intelligendam conferre videbuntur, reliqua vero, vt quæ apud eos legi possunt, missa facere: ita vt omnes intelligant, me non controuersandi, sed veritatis quantum per me fieri possit, declarandæ gratia hæc scribenda suscepisse. Ante omnia non est ignorandum, quæstionem hanc à Latinis propositam, & tractatam esse tanquam simplicem, sed postea alij complures animaduerterunt eam habere duplicem sensum, & in duas esse diuidendam, vt reuera est: primum enim comparari potest obiectum sensile cum sensu, qui ab illo patitur, & quæri an obiectum sensile egeat alio externo simul agente, seu ipsum adiuuante ad speciem in organum sensus imprimendam, an solum obiectum agat, & speciem imprimat: deinde vero facta speciei impressione quæri potest quodnam sit agens, à quo producitur operatio quam vt à sensu pro facultate, seu pro anima ipsa accepto distinguamus, liceat nobis sensionem appellare; cũ enim aliud sit imprimere speciem, aliud sensionem, quæ cognitio quædam est, producere, nec dicendum sit obiectum reale esse productiuum cognitionis in sensu, aliud aliquod esse necesse est, quod impressa specie promat operationem. Igitur nos quoque nostram hanc disputationem in duas partes diuidemus: in vna considerabimus, an solum obiectum speciem imprimat in organum, an præter ipsum requiratur aliquod aliud agens; deinde vero inquiremus, impressa specie, à quonam agente promatur operatio, & sensio producatur.

Argumenta ad probandum, quod præter obiectum detur aliud agens, à quo species sensilis producatur. *Cap. II.*

QVod ad priorem quæstionem attinet, videtur esse necessarium præter obiectum sensile, aliquod agẽs, à quo species sensilis & in medio, & in organo sensus producatur: nam obiectum sensile est qualitas materialis, eius vero species est accidẽs spiritale; at spiritale nobilius est materiali; ergo si obiectum solum sine alio agente speciem produceret, ignobilius produceret effectum nobiliorem, & ageret supra proprias vires: quoniam igitur agens debet esse nobilius patiente; obiectum autem materiale non est nobilius specie sua, quæ spiritalis est, sed ignobilius; non potest solum obiectum producere speciem, sed necesse est præter ipsum esse aliud agens nobilius, à quo species producatur. Confirmatur argumento sumpto ab intellectu: Aristot. enim existimauit phantasma solum non esse aptum ad speciem intelligibilem in intellectu

lectu producendam, quia species intelligibilis phantasmate nobilior est, ideoque præter phantasma esse necessarium intellectum agentem, & phantasmate, & specie nobiliorem, proinde potentem in intellectu producere speciem intelligibilem; possumus igitur sic argumentari: vt se habet obiectum intelligibile ad intellectum, ita obiectum sensile ad sensum, vt ait Arist. in cont. 3. lib 3. de Anima, atqui intelligibile ad speciē in intellectu producendam non sufficit sine ope alterius intellectus, qui vocatur agens; ergo neque B obiectum sensile ad producendam speciem sensilem sufficiens est absque alio sensu agente; vt igitur datur intellectus agēs præter intellectum patientem, ita præter sensum patientem datur sensus agens. Præterea idem comprobatur testimonio Auerrois, qui in Comment. 60. libr. 2. de Anima hisinet, quæ modo adduximus, argumētis vtens ostendit esse necessariam præter obiectum sensile aliquam facultatem actiuam, à qua species spiritalis producatur, quum ab obiecto C materiali produci non posse videatur: tollit etiam ibidem responsionem ad quam confugere aliquis poterat dicendo, rationem & causam spiritalitatis speciei non esse ipsum obiectum materiale, sed materiam recipientē, nempe medium, & organum, in quibus recipitur species, ita vt ex horum recipientium natura fiat, vt forma, quæ recipitur, spiritalis fit. Sed refellit hoc Auerroes dicens esse magis consonum rationi, vt natura effectus attribuatur agenti, quam pa- D tienti: agens enim agit per formam, & patiens patitur per materiam; quare spiritalitas speciei videtur potius obiecto agenti attribuēda, quam subiecto recipienti; nullius igitur roboris responsio est, & argumentum viget: quare concludit Auerroes, esse necessarium præter sensum patientem ponere facultatem agentem, sicuti necessarium fuit ponere intellectum agentem præter intellectum patientem: subiungit autem Aristotelem hoc dixisse de intellectu, sed tacuis- E se de sensu, quoniam occultum est in sensu, manifestum autem in intellectu.

Suessani, & Buccaferrei opinio, & eius Confutatio. Cap. III.

HÆc multos coegerunt præter obiectum sensile ponere aliud externum agens, à quo species & in medio, & in organo sensus producatur. Suessanus enim refert causam spiritalitatis F harum specierum in Deum, tanquam in causam primam & remotam, quæ per medium obiectum materiale, tanquam per instrumentum, producat speciem sensilem: inquit enim qualitatem sensilem materialem posse duobus modis considerari, vno modo secundum se, altero modo vt instrumentum Dei: & secundum se sumptam non producere nisi aliam similem materialem, vt quum calor calorem efficit; vt autem est instrumentum Dei, producere effectum spiritalem, scilicet per virtutem primi agentis spiritalis, non per facultatem, seu naturam propriam: itaque concedere videtur Suessanus colorem spiritalem, qui est in medio, esse nobiliorem colore materiali, à quo producitur: ideo ad tollendam difficultatem illam quomodo effectus nobilior ab agente ignobiliore produci possit, ad Deum confugit, qui obiecto materiali tanquam instrumento vtatur ad producendam speciem spiritalem: ad propositam igitur quæstionem respondet dari aliud agens præter obiectum sensile, sed non dari sensum agentem; illud enim Deus est, quem appellare sensum non licet. Hæc Suessani sententia recipienda non est; quoniam Deus est rerum omnium, quæ generantur, causa vniuersalis, nec aliter secundum Aristot. quam vt mouens Cœlum; ipsum autem Cœlum in hæc inferiora non agit, nisi per motum, & per lumen; ostendere igitur Suessanus debuit, quomodo Cœlum seu per motum, seu per lumen agat in obiecta omnium sensuum, & ad species spiritales producendas iis tanquam instrumentis vtatur; sic enim probabilius dici posset Deum tanquam primam causam, à qua Cœlum mouetur, vti obiecto materiali tāquam instrumento ad speciei spiritalis productionem: id tamen neque dicere, neque imaginari aliquis potest: sed Deus per cœlestia corpora motu & lumine agentia res omnes inferiores producit, & singulis proprias naturas tribuit, per quas edunt operationes proprias, & singulis conuenientes; quicquid ergo agunt qualitates sensiles, id secundum proprias naturas agunt, neque illa operatio est Deo attribuenda, nisi vt causæ vniuersali à qua pendet obiectum sensile secundum suum esse, à quo omnes eius operationes proueniunt; ideo recte Thomas dixit in quæstionibus disputatis de potentia Dei, quæst. 5. artic. 1. agentia naturalia non esse causas formarum, quarum natura consistit in facto esse, sed solum esse causas productionis ipsarum; fieri enim prouenit ab agente particulari; proinde subtracto agente particulari res desinit fieri, at non desinit esse, si eius natura consistit non in fieri, sed in facto esse, propterea quod eius esse pendet à Deo, non ab agente particulari, quocirca subtracto Deo omnia ad nihilū redigerentur; recte igitur Thomas pendentiam à Deo tribuit illis, quorum natura consistit in facto esse; quia cuiuslibet rei esse est per quandam Dei participationem, sicut etiam Arist. dixit in part. 100. lib. 1. de Cœlo, illis vero quæ consistunt in fieri, tribuit pendentiam ab agente particulari, quod non est causa rei vt sit, sed solum vt fiat. Quoniam igitur hæ, de quibus loquimur, sensilium species naturam habēt constitutam in fieri non in facto esse, nam in perspicuo species coloris non est fixa tanquam iam facta, sed fit continue, rectius dicuntur ab obiecto reali pendere, quam à Deo: quod etiam signo

Confutatio.

Agēs naturale non est causa formæ, sed productionis formæ.

Species sensiles habent esse in fieri, non in facto esse.

DD mani-

manifestissimo deprehendimus; subtracto enim subiecto materiali desinit eodem momento, & euanescit species, & imago eius tum in medio, tum in organo: quare probandum maxime videtur illud Thomæ dictum, & per ipsum ratio erroris Suessani declaratur. Non probo tamen aliud eiusdem Thomæ dictum in eodem loco, art. 8. nisi sano modo intelligatur: ibi enim dicit duas esse naturalium corporum actiones; vnam secundum propriam eorum naturam, quatenus corpora sunt; alteram vero, prout participant conditione aliqua superiorum agētium, & substantiarum à materia separatarum, cuiusmodi est productio specierum spiritalium in sensu, & in intellectu; hoc autem Thomæ dictum duos potest habere sensus; vnum vt intelligat ipsa obiecta sensilia non secundum proprium naturam producere speciem spiritalem, sed per virtutum eis infusam à substantiis spiritalibus, ita vt illa operatio sit ipsis obiectis potius supra naturam, quam secundum naturam; qui sensus ad Suessani sententiam accedere videtur, proinde reprobandus est. Alter vero est, vt intelligat res habere inter se aliquam similitudinem secundum aliquas conditiones, non ita tamen, vt quicquid in aliqua conditione alteri nobiliori simile est, id habere illam dicatur ab illo nobiliore, sed sit huiusmodi secundum propriam naturam: qui sensus admittendus est; & hunc significare videtur comparatio, quam ibidem Thomas facit, quando dicit in quibusdam animalibus brutis inspici similitudinem quandam illius prudentiæ, quæ hominis propria est; nam si intelligeret illam brutorum prudentiam non eis competere secundum propriam naturam, sed vt ab humana narura cum illis communicatam, & illis quodammodo infusam, ita vt supergrediatur naturam illorum animalium, vana prorsus, & reiicienda sententia esset; quoniam illa prudentiæ similitudo insequitur propriā illorum brutorum naturam, neque homo potest illius prudentiæ causa, vel origo appellari: hoc igitur, quod ibi Thomas dicit, ea tantum ratione verum est, quatenus res omnes inuicem comparatæ habent in aliquo similitudinem inter se, ita vt species spiritalis obiectorum sensilium dicatur modo quodam similis substantiis spiritalibus, non tamen ab illis producatur, sed à propria sensilium obiectorum natura, quæ apta per se est ad talem speciem, & imaginem in medio & in sensu producendam. Adde quod illa cum substantiis spiritalibus similitudo parua admodum est, & prorsus æquiuoca, nil enim, quod eiusdem naturæ sit, potest diuinis substantiis, & his materialibus idem competere: quare alia prorsus spiritalitas est in substantiis à materia abiunctis per essentiam, alia in his speciebus sensilibus, quæ licet non à materia, in qua recipiuntur, sed à producente pendeant, tamen existere absque materia recipiente non possunt.

Alia est specierū sensilium spiritalitas, & alia substātiarum immaterialium.

A Vnde etiam manifestius colligimus Suessani errorem: quum enim non eadem sit horum specierum spiritalitas, quæ Dei, & substantiarum à materia abiunctarum, sed penitus æquiuoce dicta, vanum est ob hanc solius nominis similitudinem referre illam potius in Deum, vel in substantias separatas, quam in ipsorum obiectorum propriam naturam, à qua producuntur. Notare etiam in eius sententia repugnantiam aliquam possumus: nam si obiecti materialis B naturam dicat esse à Deo productam talem, quæ speciem suam spiritalem in medio, & in organo sensus efficere posset, & hac tantum ratione causam eius esse Deum; sic concedit id, quod est verissimum, speciem à propria obiecti natura produci, sicuti res omnes seruata earum pendentia à Deo proprias edunt operationes singulis naturaliter conuenientes; hoc tamen ipse negat, dum dicit obiectum non secundum naturam suam producere speciem, sed quatenus est in- C strumentum Dei: si vero dicat productionem talium specierū ab obiectis fieri non per proprias ipsorum naturas, sed per diuinam virtutem, sic asserit Deum esse earum causam immediatam, q; tamen ipsemet expresse negat vt absurdissimum; in hoc igitur pugnantia dicit, quia primum aperte notat Deum non esse harum specierum causam effectricem immediatam, sed remotam; deinde id declarans, & eius rationem referens in spiritalitatem Dei, tanquam in cau- D sam spiritalitatis harum specierum, illud idem, quod negauerat, affirmat; quum enim obiecti realis natura non sit spiritalis, necesse est vt illa specierum spiritalitas immediate proueniat à spiritalitate Dei: vtrumlibet igitur dicat, sibimet aduersatur. Non admodum diuersa ab hac sententia fuit opinio Buccaferrei, qui similiter dixit præter obiectum sensile esse necessarium aliquod externum agens ad producendam speciem spiritalem, non esse tamen sensum agentē; E sed neque esse Deum, quæ fuit Suessani sententia, sed esse cœlestes intelligentias, seu Cœlum per virtutem intelligentiarum: aduersus quam sententiam illa eadem dicenda sunt, quæ contra Suessanum diximus: quod si ad lumen Buccaferreus confugiat, quod à Cœlo productū causa est visionis, hoc nihil est; ad solum enim visum hoc pertinet, non ad alios sensus: præterea non solum cœleste lumen causa est visionis, sed lumen etiam ignis, & aliorum lucidorum; quare F per hoc non ostenditur, quomodo Cœlum sit causa productionis omnium specierum sensilium. Facit autem Buccaferreus ibidē aduersus se obiectionem de intellectu agente: quemadmodum enim ad productionem specierum sensilium non requiritur sensus agens, sed sufficit obiectum sensile cum virtute cœlesti, ita etiam intellectio fieri poterit ex actione phantasmatū per virtutem cælestem; quare non opus erit intellectu agente. Dubium autem hoc non solum

Bucca-

Co... di... se... Su... *Bu... fe... pi...* *Co... tic...* *Du... Bu... fer...*

Buccaferreo, ac Suessano officit, sed & aliis omnib. etiam illis, qui dicunt a solo obiecto sensili speciem spiritalē produci absq; vlla prorsus ope alicuius externi agentis: nam etiam aduersus hos dubitari potest, cur intellectus indigeat externo agente præter obiectum, sensus vero nō indigeat. Respondet ad hoc dubium Buccaferreus, competere intellectui propter suam dignitatem vt habeat in seipso non modo passiuum, sed etiam actiuum suæ operationis principium; sensum vero propter suam imperfectionem externo agente indigere præter obiectum sensile: quod idem etiam à Suessano dicitur in eadem sua disputatione de sensu agente. Sed isti hac sua respōsione declarant se non intelligere quid sit apud Aristot. intellectus agens, & quodnam sit eius officium in nostra intellectione: quem eorum, & multorum errorem alio in loco opportunius declarabimus, simulq; huius discriminis rationem afferemus, cur obiectum, à quo mouetur intellectus, & illud, à quo mouetur sensus, non similiter egeant auxilio externi agentis; hoc enim explicari perfecte non potest, nisi declaratis tum officiis, tum conditionibus intellectus agentis, de quo alibi differemus.

Recentiorum opinio, & eius confutatio. Cap. IV.

NOnnulli recentiores considerantes huiusce rei difficultatem in hoc esse constitutam, quomodo obiecta sensilia, quum sint qualitates materiales, possint speciem producere spiritalem: neque eam aliter soluere valentes, non modo concedunt nullum obiectum sensile posse suapte natura spiritaliter agere, sed etiam dicunt non esse necessariam speciem spiritalem, nisi in solo visu: ideo hanc sensuum distinctionem faciunt: visio fieri non potest, nisi per receptionem speciei spiritalis; ideo quum eam producere color materialis non possit, eget agente externo adiuuante, quod est lumen; quare spiritaliter agit non ex sua natura, sed ope luminis: in aliis vero quatuor sensibus non est necessaria ad sensionem species spiritalis, ideo eorum omnium obiecta materialiter tantum agunt, neque egent auxilio alicuius externi agentis: ideo isti sententiam Auerrois refellunt, qui in Commentar. 97. & 101. lib. 2. de anima aperte dicit omnia sensilia spiritaliter agere; ipsi vero dicunt solum obiectum visus agere spiritaliter, idque non per naturam suam, sed beneficio luminis, cætera vero omnia materialiter solum: idque in iis omnibus singillatim ostendunt: nam in tactu manifestum est tactiles qualitates nō facere sensionem, nisi per corporum materialem contactum, quare ex necessitate agunt materialiter; corpus enim calidum nō potest esse contiguum corpori frigido, quin materialiter calefaciat; ideo corpus illud frigidū, si vi sentiendi præditum sit, illico sentit, & cognoscit calorem per illam ipsam actionem materialem, qua realem calorem recipit à calido agente: sic etiam gustabile non sentitur, nisi in contactu linguæ ponatur; ideo per illum contactum agit materialiter, & afficit linguam sapore materiali, non specie aliqua spiritali. Sonus quoq; est realis motus partium aeris, vt eo argumento ostenditur, quod flante vento vehementi feruntur ad aures nostras soni, quos non flante vento non sentiremus, & è contrario si ventus sit aduersus, repellit à nobis sonos, & prohibet ne ad aures nostras deferentur, proinde facit ne audiantur: sic etiam odores feruntur à ventis ab vna aeris parte ad aliam; quo fit, vt modo magis, modo minus, modo etiam nequaquam sentiantur: quod quidem non contingeret, si odores essent species spiritales; nam species colorum, quum sint spiritales, non pelluntur à ventis; quare si odores quoque essent spiritales, nullam à ventis agitationem paterētur; sunt igitur qualitates reales, imo sunt vapores corporei à corporibus odorabilibus exhalati, & ad olfactum nostrum delati; quod patet in suffumigiis, quia nisi eis apponatur ignis, qui vapores ex illis educat, non mouent olfactum. Sed quoniam hæc sententia videbatur aduersari Aristoteli, qui aperte dixit sensile positum supra sensum nullam facere sensionem, cuius ipsi contrarium afferunt: respondent, non ob id sententiam illam Aristot. labefactari, quoniam Aristot. ibi nomine obiecti sensilis non intellexit vapores eductos, sed corpus illud, è quo educuntur; quia si vapores ad organum sensus deferantur, sensionē faciunt, at si corpus ipsum, à quo vapores exhalantur, ponatur in contactu organi, nulla fit sensio. Hæc sententia mihi probari nunquam potuit, quia & rationi, & Arist. aduersatur: quod rationi aduersetur, facile intelligemus, si cognouerimus, quomodo fiat actio materialis; hoc igitur declaremus in tactilibus qualitatibus, quæ maxime omnium materiales esse, & materialiter agere videntur, id enim in aliis omnibus intelligendum erit. Calorem agere materialiter nil aliud est, quam calefacere; calefacere autem nil aliud est, quam in patiēte generare aliud numero calorē, & ipsum educere de potestate ad actum; non enim credendum est ignem agentem in lignum tribuere illi suummet calorem eundem numero, sed alium similem generare per eductionem de potestate ad actum, hoc certe in philosophia ita clarum est, vt à nullo negari debeat; hoc igitur constituto sic argumentemur: si calor in sensum tactus agit solum materialiter; ergo alium numero calorem in organo tactus producit, nō semetipsum eundē numero, siquidem non potest accidens materiale migrare de subiecto in subiectum; ergo sensus tactus non sentit illud calidū, quod tanquam obiectum agit in ipsum, sed alium numero distinctum: quod quidem omni-

Obiectio illorum cōtra se.

Solutio.

Opinionis confutatio.

Quid sit agere materialiter.

Quod omnia sensilia in sensum agant spiritaliter.

omnino falsum est; quia sensus quilibet sentire dicitur illud idem numero obiectū, à quo patitur, nō aliud simile; consequentia autem manifesta est, quia sensus illud idem iudicat, & sentit, quod recipit; ergo si recipit alium numero calorem, alium numero iudicat. Imo secundū eam sententiam sequeretur non iudicari, aut sentiri vnquam illum met caloris gradum, qui reuera in obiecto est: quod ita declaro: si ferrum frigidum coniiciatur in ignem, & inde paulo post extrahatur, certe aut nihil, aut parum caloris ab B igni recipit, quia restitit per frigus proprium: sic igitur etiam manus hominis, quæ in hyeme sit valde frigida, tangens ignē non sentiet calorem ignis, sed multo minorem calore ignis, quia parum caloris materialis eo breui tēpore recipiet, quum ipsa frigore suo resistat: hoc tamē falsum esse experientia declarat; nam manus illa parum quidē caloris materialis in illo paruo tempore recipit, sed tamen sentit, & iudicat maximum ignis calorem, & eo maiorem iudicat, quo C maior est excessus, atq; distantia caloris ignis à frigore proprio, si verum est id, quod Arist. dixit, tactum sentire, & iudicare tactilium qualitatum excessus; patet igitur alium esse calorem materialem, qui tunc imprimitur ab obiecto, alium esse calorem spiritalem, qui similiter imprimitur ab eodē, & cognoscitur subito, quum hic cognoscatur maximus, ille vero debilis recipiatur & huius discriminis ratio est; quia actio, seu alteratio materialis, quum sit verus motus, D & alteratio corruptiua, nō fit subito, sed in tempore, propter resistentiam, vt diximus, contrariæ qualitatis; at sensio eiusdem qualitatis fit subito, & sine aliqua mora, quia est alteratio perfectiua, sicut Arist. dixit, proinde fit per actionem spiritalem, & per impressionem speciei spiritalis, cui nihil est contrarium, quod illi resistat, & ab ea pellatur. Præterea sumitur argumentum validum à sensili communi, quantitas enim est sensile commune, & sentitur per se, & imprimit E speciem suam in organo (hoc .n. est per se sentiri) vel igitur materialiter agit, vel spiritaliter: si materialiter, ergo est actiua, & ita quantitas similem quantitatē producit, quod est manifeste falsum, & ab omnibus negatum; agit ergo spiritaliter; quare integra manet difficultas, quam illi soluere nequiuerūt, quomodo, quū sit accidēs materiale, possit speciem spiritalem producere sine ope externi agentis; non enim dici potest illud esse lumen, quia, vt quātitas tactu sen- F tiatur, non requiritur lumen. Similiter à multis sensilibus propriis, quæ materialiter actiua non sunt, argumentari possumus; nam durū, & molle, sunt sensilia per se sensa tactus, ergo si materialiter agere dicantur, durum imprimit in carne duritiem realem, quod tamen verum non est; caro enim nullam realem duritiem recipit, neq; durum est aptum indurare, coguntur igitur confiteri durum agere spiritaliter; hoc igitur

A si in his manifestum est, nō est negandū in aliis, nam sapores quoq; non sunt actiui materialiter, ideo eorum actio in linguam non potest esse nisi spiritalis; quare hoc idem dicendum est etiam de quatuor primis qualitatibus, quæ sunt actiuæ materialiter, quum enim eadem esse debeat ratio sensionis in omnib. in iis præsertim, quæ eodem sensu sentiuntur, necesse est vt hæ quoq; præter actionem materialem producant etiam speciem spiritalem. Hæc fuit Aristot. sententia in contex. 121. libr. 2. de Anima, dicentis sensum esse susceptiuum formarum sine materia: hoc enim fieri alio modo non potest, nisi recipiendo spiritualiter, quia forma materialis non potest separari à materia, neq; accidens materiale à subiecto; quare sensus formam materialem, quæ est in obiecto sensili, recipere eandem numero absque eius materia nullo modo potest; at spiritaliter pōt, quia recipit eius imaginem, quæ illam repræsentat, proinde dicitur illam eandem recipere per repræsentationem: ideo locū illum optime declarans Auerroes inquit, si sensus reciperet formas sensiles cum materia, sequeretur sensilia habere idem esse in anima, atq; extra animam, vtrobique enim haberent esse materiale, quod tamen falsum est, quia (inquit) in anima sunt intentionaliter, extra animam vero materialiter. Hoc idem significauit Arist. in contex. 37. lib. 3. de Anima, quando dixit, animam esse quodammodo res omnes: quia res omnes vel sensiles sunt, vel intellectiles, anima vero per sensum est quodāmodo res omnes sensiles, per intellectum vero est res oēs intellectiles: sensus autem fit res omnes sensiles, dum eas spiritaliter apprehendit, certum enim est ipsum non fieri ipsamet sensilia materialiter accepta, quemadmodum neque intellectus fit ipsamet intellectilia realia, sed recipit illa spiritaliter, hoc est, species à quibus illa repræsentantur, & ita fieri omnia dicitur. Hanc sententiam tuetur efficaciter Auerroes in Comment. 97. & 101. lib. 2 de Anima, vbi de odore ita argumentatur: si odor esset vapor corporeus, non posset in loco remotissimo sentiri, vt sentiuntur à vulturibus cadauerum remotissimorum odores; etenim fieri non potest, vt tanta vaporis quantitas ab illis corporibus exhaletur, quæ ad omnes partes totum aerem impleat per decem, & viginti, & plura millia passuum: quare non est quidem negandum id, quod illi dicunt. vaporem aliquem à corporibus odorabilibus exhalari; sed neque negari potest odores agere spiritaliter, vt omnia quæ considerauimus, argumenta demonstrant. Illud quoque de Arist. sententia magnam fidem facit, quod ipse dixit sensile positum supra sensum non facere sensionem: quia nulla esse huius dicti alia ratio potest, nisi hæc vna, quod inter obiectum materiale, & organū necesse est speciem spiritalē intercedere in medio; hoc enim negato, nullam afferre rationem.

tionem aduersarii possunt, cur sensili supra sensum posito non fiat sensio: quod enim illi de vapore à corporibus exhalato dicunt, vanum est; quia vaporis consideratio ad solum olfactus sensum pertinet, quum ipsi aliquid omnibus sensibus commune ad interpretanda Arist. verba adducere debuissent, nam in aliis non per vapores exhalatos sensionem fieri certum est; sed arbitrarium quoq; est hoc ipsorum dictum, & omnino carens ratione: quum enim odor habeat idem esse in tenui corpore vaporis exhalati, quod habet in illo, à quo exhalatur, in vtroq; enim habet esse materiale; necesse est vt eadem sit vtriusque ratio ad organum sensus, & vt non minus illud corpus, à quo vapor exit, quam vapor ipse, mutare sensum olfactus per suum realem odorem aptus sit.

Vera opinio & eius declaratio. Cap. V.

HIs reiectis opinionibus, ego accipiendam puto Alberti sententiam, quam & alii plures sequuti sunt: inquit Albertus qualitates sensiles talem habere naturam, vt multiplicent in medio speciem suam spiritalem, proinde vanum esse quærere aliud externum agens, quum ad speciem producendam ipsæ suapte natura sufficiant: huiusce autem rei rationem reddens Albertus dicit, omnem formam esse multiplicatiuam sui ipsius vel realiter, vel spiritaliter: quatuor enim primæ qualitates vtroque modo agunt; vt calor tum calorem realem in alia materia producit, tum etiam speciem spiritalem in medio, & in organo sensus tactus: reliquæ vero omnes sensiles qualitates, & accidentia omnia sensilia per se, quum vim non habeant agendi realiter, saltem agunt spiritaliter; vt quantitas, licet non sit actiua actione reali; hoc est, productiua alterius similis quantitatis, spiritali tamen actiua est; quum enim sit de numero sensilium per se, speciem suã producit, quod non est aliam quãtitatem producere, sed sui ipsius imaginem, quæ ipsammet repræsentat: sic dicendũ est de omnibus sensilibus per se tum propriis tum communibus. Duplicem hanc actionem distinguẽs Albertus dicit aliud esse producere formam in matetia, aliud esse producere formam tantum: etenim producere formam in materiã est materialiter agere, & producere alteram similem formam materialem; forma enim materialis à materia, in qua recipitur, pendet in esse, & in conseruari, non ab agente, nisi solum in fieri; & tali actione non sunt actiua alia accidentia, quam solæ quatuor primæ qualitates, quæ ob id actiuæ appellari solent: producere aũt formam tantum non formam in materia, est spiritalem speciem producere; quia licet species sit in aliqua subiecta materia, ab ea tamen non pendet in esse, & in conseruari, sed ab agente, à quo producitur.

A Quemadmodum igitur vana esset quæstio cur calor alium calorem materialẽ producat, quum nulla huius productionis sit alia ratio, quam ipsamet caloris natura, quæ apta est ad alium calorem in alio generandum; ita etiam vana est quæstio cur sensiles qualitates in medio, & in organo speciem suam producant: etenim suapte natura sunt aptæ ad speciem suam multiplicandam: quum enim multo maius sit agere realiter, & producere aliud simile materiale, quod est *Maius est agere realiter quam spiritaliter.*
B maioris entitatis, quam producere speciẽ suam spiritalem, quæ minoris est entitatis; siquidem videmus qualitates, quæ materialiter agunt, agere etiam spiritaliter, multas autem agere spiritaliter, quæ realiter agere nequeunt; si non miramur, quomodo aliquæ realiter agant, cur mirãdum est aliquas agere spiritaliter? num autem omnes penitus formæ tam substantiales, quam accidentales eiusmodi sint, vt spiritaliter agant, & seipsas multiplicent; quod videtur asserere
C Albertus, & alii, qui eius sententiam sequuntur; alienum est à præsẽti consideratione: satis enim nobis est, si eiusmodi esse dicantur illa omnia accidentia, quæ per se sensilia sunt; siquidem nil aliud est sentiri per se, quam speciem suam in sensu producere: de reliquis vero accidentibus, ac de formis substantialibus, quæ non per se sentiuntur, hoc est, non per speciem propriam, sed per alienam, certum est nullam ab his speciem sensilem produci; quum enim nihil sit frustra in
D natura, nulla est ponenda species sensilis, quæ nullo sensu sentiatur: quæri solum de his posset, an speciem intelligibilem in intellectu producant, quũ omnia entia sint intelligibilia; quamuis enim non per propriam speciem moueant sensum, mouent tamen vt inuoluta speciei alienæ, quia visus non solum videt colorem, sed rem totam coloratam; licet solum per speciem coloris, & aliorum, quæ per se sensilia sunt; ideo species hæc ad phantasiam delata mouet intel-
E lectum, & imprimit in eo species intelligibiles etiam earum rerum, quæ nullam speciem sensilem produxerunt in sensu; nam intellectus agẽtis lumine collustratis rerum sensilium phantasmatibus apparent intellectui nostro etiam illa, quæ non per propriam speciem, sed commista, & inuoluta speciei rei per se sensilis mouerunt sensum: sed de hoc disputare ad nos in præsentia non attinet; quum enim de eo tantum sit nobis proposita disputatio, an sensiles qualita-
F tes ad producendam speciem spiritalem egeant aliquo externo agente, satis est si has solas considerando dicamus cum Alberto eas nullum aliud externum agens postulare, sed suapte natura speciem producere, quia sunt multiplicatiuæ sui, & actiuæ spiritaliter. Dubitari tamen de coloribus potest, qui egent lumine ad speciem in medio, & in organo producendam; quare non sunt per se motui, proinde nec productiui speciei, sed egent agente externo. Ad hoc respon- *Dubium de colore.*

Responsio Alberti. det Albertus, lumen non requiri ad calorem, sed ad medium solum illuminandum, proinde colorem esse suapte natura aptum ad producendam speciem suam in perspicuo, lumen vero non esse necessarium ad auxiliandum colori agenti, sed ad præparandum perspicuum recipiēs, color enim vt agat, non indiget alio; sed quia agens non agit, nisi patiens sit aptum ad recipiendum, requiritur lumen propter medium recipiens, non propter colorem agentem. Refutatio. Sed hæc Alberti responsio difficultate non caret: nam Aristotel. in context. 18. libr. 3. de Anima loquens de intellectu agente inquit, eius officium esse facere ex potentia intelligibilibus actu intelligibilia, quemadmodum lumen de coloribus potestate facit actu colores; non potest autem Aristotel. considerare colores secundum se prout colores sunt, quia etiam in tenebris sunt colores, sed solum prout sunt visibiles, & motiui perspicui; asserit ergo colores fieri actu motiuos à lumine, quum per se non sint motiui, nisi potestate; igitur ad colores, vt agant in perspicuum, inquit Aristot. esse necessarium lumen: sumitur etiā ex eodem loco visum & intellectum nō differre in requirendo externum agens ad speciem ab obiecto producendam, proinde ita obiectum visus indigere externo agente, vt obiectum intellectus ad speciei productionem eget intellectu agente; ideo non parua est inter philosophos disceptatio de eo quod Albertus tanquam notum assumit, an lumen requiratur ad colorem solum; an ad solum medium, an ad vtrumq; illuminandum: qua de re non est, quod in præsentia disputemus, ideo eam integram ad librum de visu remittimus, vbi eam diligenter considerabimus, atq; explicare nitemur. Responsio melior. Ad propositum autem dubium sat est si in præsentia dicamus, cōcessa luminis actione ad speciem sensilem producendam, non ob id dari sensum agentem in productione speciei, sicuti datur intellectus agens in productione speciei intelligibilis; magnum igitur est sensus & intellectus discrimen: datur enim intellectus agens distinctus ab intellectu patiente; at non datur sensus agens à sensu patiente distinctus, siquidem lumen non est sensus, imo agit vt obiectum sensile, non vt sensus: & quamuis intellectus quoque agens agat potius vt obiectum intelligibile, quam vt intellectus, sicut alio in loco declarabimus; is tamen non potest esse nisi alter intellectus, quia non potest eo munere fungi, nisi sit per se intelligibilis, omne autem per se intelligibile est etiā intellectus: at lumen est quidem per se sensile, & in visione fungitur officio obiecti sensilis; inde tamen non infertur, quod sit alter sensus, qui dicatur agens; neque quod præter obiectum visus detur aliud agens, siquidem lumen in visione non alia ratione interuenit, quam vt obiectum; sed hoc in libro de visu diligentius declarabitur. Est etiā hac in re summa annotatione dignum,

A accidens spiritale productum in medio tum idē numero dici posse cum accidente materiali, à quo producitur, tum diuersum ab illo: color enim in perspicuo, si secundum se consideretur, differt numero à colore materiali, & fortasse etiam specie, quum sit spiritalis, ille vero materialis; sed quatenus imago illius est, & illum repræsentat, est idem numero cum illo, ita vt oculus colorem spiritalem recipiens dicatur videre illummet realem colorem, qui per illam speciem repræsentatur: B sic conceptus lapidis in mente partim est idem cum lapide reali, partim non idem; nam si formaliter, & secundum suam naturam consideretur, differt ab eo & numero, & specie, & genere, nam lapis realis est in categoria substantiæ, at conceptus lapidis est qualitas in animo: quatenus autem est imago, quæ ipsum repræsentat, est idem cum illo, & intellectus per illum conceptum dicitur intelligere lapidem realem, qui ab illo conceptu repræsentatur: quare C omne dubium hac in re tollitur, si Latinorum more loquentes hac distinctione vtamur, formaliter, & repræsentatiue; idem enim est per repræsentationem, at non idem formaliter. Hinc colligimus differre inter se formam spiritalem, & formam realem, prout ad formam producentem referuntur; nam forma realis producta ab alia reali simili, vt calor à calore, non est eius repræsentatiua, sed penitus differt numero ab illa: ob id antea contra recentiores argumentando D dicebamus; quod si tangibile in sensum ageret materialiter solum, tactus non diceretur sentire illud ipsum obiectum tangibile, à quo pati dicitur, idque insolubile contra eos argumentum fuit, forma vero spiritalis differt modo aliquo à forma reali producente, sed modo etiam aliquo est idem, quod illa, quatenus eandemmet numero repræsentat.

Contrariorum omnium argumentorum solutio. Cap. VI.

E Veritate declarata, superest vt omnia, quæ prius tacta sunt, dubia, & argumenta, quæ illi officere videbantur, soluamus. primo loco soluendum est id, quod huius disputationis occasio fuisse videtur: obiectum est qualitas materialis, ergo speciem spiritalem producere non potest, quia spiritale est nobilius, ac pefectius F materiali, nihil autem agit supra suarum virium gradum. Ad hoc ego puto negandam esse consequentiam, & ad probationem negandum esse speciem esse obiecto nobiliorem, in hoc enim constitisse puto multorum errorē, qui omne spiritale omni materiali nobilius esse existimarūt, quod tamen non est vniuerse verum; in substantiis quidem verum est, quia substantiæ spiritales materialibus nobiliores sunt, & materiales non sunt causæ spiritalium, imo potius spiritales sunt causæ materialium, ideo nulla in iis oritur

oritur difficultas; at in accidentibus spiritale ad materiale refertur, vt effectus ad causam producentē, & est minoris entitatis, quam illud, ideo & imperfectius, deficit .n. ab integritate perfectionis illius, & à natura eius specifica; lux enim Solis nobilior est lumine ab ea producto in aere, quod est imago lucis, & accidens spiritale: sic species coloris, quæ recipitur in perspicuo, ignobilior est colore ipso reali, & minoris entitatis; quamobrem color realis eam producens non agit supra vires, sed infra vires, quia producit quoddam deterius & ignobilius se, quod vel eiusdē esse naturæ dicendū est, cū defectu tamen, & casu ab illius naturæ perfectione, & ita ab illo productū tanquam ab agente vniuoco, vel si dicere velimus esse diuersæ naturæ; vt etiam dicere possumus, producitur à calore reali, tanquā ab agente æquiuoco, agens aūt æquiuocū solet suo effectu esse nobilius; reuera enim potest modo aliquo vniuocum, modo etiam aliquo æquiuocum agens appellari, & vtroq; modo est nobilius specie spiritali ab eo producta. Alterum fuit adductum argumentum à simili: vt se habet obiectum intelligibile ad intellectū, ita obiectum sensile ad sensum; at phantasma, quod est obiectum intellectus, nō potest mouere intellectum sine ope intellectus agentis; ergo neq; obiectum sensile potest mouere sensum sine ope alicuius externi agentis. Ad hoc neganda est similitudo: id enim quod dicunt, vt se habet intelligibile ad intellectum, ita sensibile ad sensum, verum quidem est, at non secundum omnia, ideo non licet inferre easdem prorsus conditiones requiri ad sensile vt moueat sensum, & ad intelligibile vt moueat intellectum; intelligibile quidē requirit auxilium agētis, qui alter intellectus est, at sensile non eget externo agente tanquam altero sensu, qui dicatur agens: ideo si de obiecto visus concedamus quod egeat lumine, non tamen eget illo tanquam sensu agente, sed tanquam perfectione constitutrice obiecti, sicuti alio in loco declarabimus: aliorum vero sensuum obiecta omni prorsus dubio carent, etenim nullo alio egent, sed per se sola species spritales producunt. Ratio autem discriminis sensus, & intellectus est in hoc potissimum cōstituta, quod obiectum, à quo mouetur intellectus, est phantasma singulare, & sensile, quod vt moueat intellectum, transferri oportet de gradu inferiore in gradum excellentiorem, de gradu sensili ad gradum intellectilem; ideo quum nō sit aptum ad id propriis viribus præstandum, eget aliquo per se intelligibili, à quo reddatur actu intelligibile: at obiectū sensus non eget vlla traductione de gradu in gradum, sed iam per se est sensile, & vt tale est motiuum sensus; in obiecto autem visus requiritur lumen, non ad ipsum traducendum de gradu in gradum. quum debeat seruare gradū sensilem, neq; ad altiorem sit euehēdum: sed ob aliam rationem, quæ in libro de visu considerabitur. Ad verba autem Auerrois dicēdum puto cum aliis multis, Auerroem ibi non asseueranter, sed sub dubio loqui; id enim dicit tanquam difficultatem tangens, & difficultatis causam; & eam insolutam dimittit: quod si putasset esse reuera necessarium in sensu aliquo agens, vt in intellectu, certe alio saltem in loco id declarasset, & quodnā sit docuisset; de hoc tamen nullo alio in loco aliquid amplius dixit; quare eius ipse opinionis non fuit. Ad argumenta vero recentiorum probantium obiecta quatuor sensuum materialiter tantum agere, non est difficile respondere: quod enim de tangibilibus, ac de gustabilibus dicunt, ea non agere, nisi carnem, & linquam tangant, id nihil est, quia secundum Aristot. neq; caro est instrumentum tactus, neq; lingua gustatus, sed vtraq; est mediū deferens obiectum ad organum, quod intimius est; quare nihil nobis officit iste cōtactus; quum certum sic etiam calorē tangere necessario medium perspicuum, si debeat in ipsum, & in organum agere: concedimus etiam quatuor primas tactiles qualitates materialiter agere in carnem, & imprimere reales similes qualitates, quis enim hoc inficietur? at non ob id fit vt spiritaliter non agant, dicimus enim eas & materialiter & spiritaliter agere; non enim facerent sensionem, si materialiter tantum, non spiritaliter agerent, nam hoc esse necessarium iam demonstrauimus: ideo etiam de saporibus dicimus, nil nobis officere quod materialiter agāt, & imprimant in lingua saporem realem; hoc enim etsi dubium est, nos tamen in præsentia condonamus, quia per hoc non stat, quin agant ēt spiritaliter, & ita faciant sensionem. Illud vero, quod de sonis, ac de odoribus dicunt, aliqua consideratione dignū est: nam si concedamus, sonū esse realem motum, & odorem esse vaporem corporeum, dicendum erit, esse necessarium concedere etiā spiritales, per quos sensio fiat, seu in medio, seu saltem organo sensus receptos, neq; videtur negari posse odoratum fieri etiam sine alicuius vaporis exhalatione, multa enim faciunt odorem per longum aeris spatium, quæ tantam vaporis copiam emittere nullo modo possent. Sed dicere etiam possumus, imo debemus, species has spiritales, quæ à sensilihus producuntur, non ea ratione dici spiritales, quod non sint res aliquæ, sic enim essent nihil; sed res quædam sunt, licet tenuis entitatis, & imagines, quibus aliæ res repræsentantur; ideo gradus habent, & aliquæ magis, aliquæ minus ad materialem naturam accedunt, proinde magis, vel minus pendent à materia, in qua recipiuntur: ideo concedere possumus aliquas esse, quæ ad motum aeris modo aliquo commouentur, & alias magis, alias minus: sonus igitur, qui ad aures defertur, videtur tum spiritale quoddam, tum materiale esse, non est enim talis motus aeris, qualis fit flantibus ventis, vel quando ab aliquo pelli-

Marginal notes: cū- ; ib. de ; a dif- ntiā er ob- um ūs, et ctū elle- r. ; Ad ten- tium. ; Ad argum. recētiorū. De tactib. & de sapore ; De sono & odore. ; Dantur gradus accidētium spiritaliū, & aliqua magis, aliqua minus ad naturā materialem accedunt.

pellitur aer, non fluit enim aer in sono, sed solum tremere videtur non mutato loco, atque is tremor est imago repræsentatiua illius motus, qui est vere fluxus aeris, & ex corporum mutuo ictu primum factus est: ille namq; est vere realis motus; ille vero, qui ad aures defertur, videtur aliquantum ad spiritalem naturam accedere, quia sine aeris fluxu partes ipsius ordinatim tremunt, dum vna alteri suum tremorem communicat: sed ordo tēporis aliquid denotat materialis naturæ, quia non eodem tempore, quo fit, ad aures peruenit, sed aliquanto posterius, idque necessarium est (vt ait Aristot.) quia medium est quātum, atq; diuiduum: signum autem spiritalitatis in sono est, quod non penitus ad aeris agitationem mouetur, nam feruntur soni ad aures etiam contra venti fluxum, & sentiuntur, licet debilius: credendum autem est speciem adhuc spiritaliorem fieri in aere illo congenito, qui auribus inclusus organū auditus esse existimatur. Idem de odore dicendum est: medium enim quoddam est inter perfecte materiale, & perfecte spiritale, quod nullo modo pendet à materia; pendet enim modo aliquo à subiecta materia, quia modo aliquo sequitur subiecti aeris motum. Igitur non idem est spiritalitatis gradus in omnibus speciebus sensilibus, sed in aliqua maior, in aliqua vero minor; maxime quidem spiritalis est species coloris, quum à nullo aeris motu, & ne à vehementissimo quidem vento moueri possit; reliquæ vero aliorum sensilium species videntur esse mediæ inter materiale, & spiritale, aliquid enim habent materialis naturæ, sed cum defectu quodam, & casu à natura specifica, à qua producuntur, propter quem defectum, atq; (vt ita dicam) entitatis imminutionem spiritalis dicuntur, atque etiam quia sunt imagines repræsentantes obiectum perfecte materiale: hoc autem non absq; ratione fit; nam si potest accidens materiale producere accidens tum spiritale, tum perfecte materiale, potest etiam producere medium inter vtrumque, & tum maiorem, tum minorem facere spiritalitatem; quia si potest extrema producere, rationi consonum est vt possit etiam media. De spiritalium igitur specierum productione, quæ propositæ quæstionis prior pars fuit, hæc dicta sint.

Medium datur inter materiale & spiritale.

De sentiendi actu, à quonam agente producatur, variæ aliorum sententiæ.

Cap. VII.

SEquitur altera huius nostræ disputationis pars, à quonam agente producatur sensio: quum enim aliud sit speciem producere, aliud sit facere sensionem, quia in aere est species coloris ab obiecto producta, non tamen ibi est sensio; ideo postquam considerauimus, à quonam agente species producatur, considerandum etiam est, à quonam producatur sensio: quoniam

A enim operatio quædam est, aliquod esse agens oportet à quo producatur; idque necesse est esse duorum alterum, aut sensum ipsum, si sensum habere vim actiuam fateamur, aut obiectum, si negemus sensum agere, aut etiam simul vtrunque: ideo variæ hac de re sententiæ ortæ sunt, quas multi diffusissime examinant, vt Io. Gandauensis in lib. 2. de Anima, & Genua, & alij recentiores cōplures; ideo quum totam hanc disputationem omnes legere in aliorū scriptis possint, B ego strictim, & paucis verbis quid alii sentiant referam, vt ex eorum disputatione intelligatur in quonam huiusce rei difficultas constituta sit, deinde in veritatis declaratione diligentius immorabor. Prima est Thomæ opinio, qui in libr. 2. de Anima, contex. 149, & aliis in locis omnino negauit esse in sensu aliquam vim actiuam. & dixit sensum sola vi passiua esse præditum, vt videtur vbique asserere Aristot. qui semper dicit sentire esse pati, & operationem sensus C consistere in patiendo, & nunquam tribuit sensui vim actiuam; vnde colligitur agens producens sensionem esse solum obiectū per speciem mediam ab eo productam. Vtitur autem Thomas argumento tali: ratio, quæ mouit Arist. ad ponendum intellectum agentem præter obiectum intelligibile, fuit, quoniam agēs debet esse actu, ad obiectum intellectus, quod est phantasma, non est actu intelligibile, ideo indiguit intellectu agente, à quo transferretur de gradu in gradum, D de intelligibili potestate ad intelligibile actu; nā si phantasma esset per se intelligibile actu, non posuisset Aristot. intellectum agentem; atqui obiectū sensile, quod extra animam est, est per se actu sensile, ergo superuacaneus est sensus agens; quum solum obiectum sufficiat ad mouendum sensum, & producendam sensionem. Præterea idem agens, quod pro aliqua forma dispositiones in patiens inducit, dicitur etiam illam formam producere; at obiectum producit E speciem in organo tanquam dispositionem necessariam pro sensione, quam necessario consequitur sensio; ergo etiam sensionem producit: vel formetur idem argumentum sic: agens dans formam, dat omnia consequentia formam, vt habemus in contex. 32. octaui Physic. & in 22. & 25. lib. 4. de Cœlo; at obiectū sensile producit in organo speciem, quam ex necessitate consequitur sensio; ergo etiam sensionem producit. Ioannes autem Gandauensis cō- F trariam opinionem secutus est, & dixit sensionem non ab obiecto produci, sed à solo sensu, ob id in singulo sensu duas re distinctas facultates posuit, vnam agentem, & alteram patientem, ita vt detur visus patiens, & alter visus agens in eodem animali, & ille recipiat solum, hic vero solum agat, & sensionem producat, sic etiam in aliis sensibus; quare secundum ipsum quinq; sunt sensus actiui, & alii quinq; passiui. & sicuti agens producens speciem in sensum est obiectum,

Op. Tho

Pri arg. tum.

Secu argu tum.

Opinio Io. Gadauen

obiectum, ita recepta specie id, quod sensionem A producit, est sensus agens. Tertiam sententiam defendisse videtur Scotus in 1. Sentent. distinct. 3. quæst. 7. quod sensio à duobus simul agentibus producatur, nempe à potentia actiua sensus tanquam ab agente primario, & ab obiecto tanquam secundario, & minus præcipuo, ita vt neutrum sine altero sit totale agens sensionem producens, sed vtrunque simul, & vtrunq; propriam operam præstet in producenda sensione; hoc autem quomodo intelligat, atque declaret B Scotus, & quibus argumentis tum hanc sententiam probet, tum plures alias reprobet, in prædicta eius prolixa quæstione legi potest; nolo enim prolixam illam disputationem in medium adducere, sed satis habui sententiam Scoti breuiter tetigisse.

Omnium dictarum Opinionum confutatio. Cap. VIII.

C SEd hæ omnes sententiæ magnis difficultatibus vrgentur. Primum quidem aduersus opinionem Thomæ est argumentum Ioan. Gandauensis efficacissimum, quod apud eum legere possumus longo sermone expositum; nititur enim quatuor fundamentis, vt ibi videre est: sed eius argumenti vis breuiter collecta in hoc consistit, quod sequeretur, obiectum externum, vel saltem speciem, quæ ipsum repræsentat, esse nobiliorem sensu; cuius consequentis D falsitas satis manifesta est, quia sensus est forma substantialis cognoscens, & valde nobilis, obiectum vero & eius species est accidens ignobile, quod non est dicendum esse nobilius sensu: consequentia vero sic probatur: illud est perfectius altero, cuius perfectissima operatio est nobilior perfectissima operatione alterius, nam operatio indicat essentiam, atqui perfectissima operatio sensus apud Thomam est pati, & recipere sensionem, ipse namq; nullam in eo concedit E vim actiuam; perfectissima vero operatio obiecti, seu speciei est agere, & producere sensionẽ, nobilius autem est agere, quam pati; igitur obiectum erit nobilius sensu: nititur tamen Thomas hoc argumentum soluere in libro 2. de Anima loco prædicto, & inquit nil aliud per hoc ostendi, nisi obiectum esse sensu nobilius secundum quid; nam quatenus obiectum est actu tale, sensus vero est talis potestate, eatenus obiectum nobilius est, quoniam actus est potestate F nobilior, per hoc tamen non stat, quin substantia sensus, quæ anima est, sit absolute nobilior obiecto; siquidem frequenter contingit vt aliquid sit absolute nobilius aliquo, sit tamẽ ignobilius secundum aliquam conditionem. Sed reuera argumentũ per hoc non soluitur; quia in argumẽto sumitur non solũ operatio aliqua, qualiscunq; ea sit, sed operatio perfectissima, & maxime præcipua: quoniam igitur præcipua operatio sensus est sentire, & ad hanc à natura dirigitur sensus, & eam edit patiendo, obiectum vero ad eam concurrit vt agens, & hæc est perfectissima operatio obiecti prout sensile est, & ipsius sensus quatenus est sensus; præcipua vero operatio declarat essentiam; ideo sequitur necessario obiectum esse nobilius anima: quare argumentum Gandauensis validissimum est. Sed ipsa quoq; Gandauensis sententia difficultatem patitur: quum enim ponat sensum agentem, & sensum patientem re distinctos, quærendum est, an ambo cognoscant, an solus patiens; nam si ambo, ergo alter superuacaneus est: & præterea si ambo sentiunt, ergo ambo patiuntur, quia secundum Aristot. sentire est pati; quare etiam sensus agens patitur, ergo ab alio agente, & sic res in infinitum ibit: si vero sensus agens non cognoscit, sequitur aliud absurdum, facultatem non cognoscentem esse nobiliorem cognoscente, agens enim est nobilius patiente, quare sensus agens, qui non cognoscit, erit nobilior sensu patiente, qui cognoscit. Vidit Gandauensis argumentum hoc, & ipsum solui putauit, dicendo sensum quidem agentem non cognoscere, sed vtrunque esse secundum quid nobiliorem altero variis rationibus; nam sensus agens est nobilior patiente quatenus agens, sensus autem patiens est nobilior agente quatenus cognoscens. Sed hæc euasio inanis est: nam, vt antea aduersus Thomam dicebamus, ex perfectissima operatione infertur maior perfectio absolute, nec solum secundum quid; perfectissima autem operatio sensus est cognoscere. & ea competit patienti, non agenti; ergo patiens est absolute nobilior; quum autem talis sit, non potest à natura dirigi ad patiendum ab aliquo agente ignobiliore. Illud præterea aduersus sententiam Gandauensis considerandum est, ipsum non seruare, vt seruare se putat, proportionem, seu similitudinem sensus cum intellectu, vt sicuti præter intellectum patientem datur intellectus agens re distinctus ab illo, ita detur sensus agens re distinctus à sensu patiente; etenim alio in loco demonstrabimus officium intellectus agentis non esse sensionem producere in intellectu patiente, sed solum speciem producere: itaque si similitudo seruanda sit, oportet sensum agentem requiri ad productionem speciei, non ad sensionem; vel præter intellectum agentem, qui speciem producit, dari alterum intellectum agentem, qui sit causa effectrix intellectionis: quæ omnia vana sunt. Scoti quoque opinio admittenda non est, quia nullo modo asserendum est, obiectum esse causam sensionis effectricem, neq; vt primariam, neq; vt secundariam, sic neque speciem; propterea quod sensio est formaliter cognitio, obiectum vero nullã potest vim habere efficiendi cognitionem, licet possit aliquid sensui subministrare necessarium ad sensionẽ, efficit enim speciem, sine qua sensio non fieret, sed

Confutatio opinionis Gandauens.

Responsio Gandauens.

Responsionis impugnatio.

Confutatio opinionis Scoti

ret, sed ipsius sensionis nullo modo est causa effectrix: ipsa vero species in sensione non habet locum agentis, sed solum formæ genitæ, & effectus producti, neque potest agere in organum, in quo tanquam forma in subiecto recipitur, forma enim in subiectum suum non agit. De ipso quoque sensu dubium est, quomodo idem possit esse actiuus, & passiuus, quum nihil agat in seipsum: quod si dicatur distinctus esse agens à patiente, incidimus in opinionem Gandauensis modo refutatam, & in aliud præterea absurdum; quod eam insequitur, quod Aristotel. in tractatione de sensibus mancus ac diminutus esset, quum de sensu agente distincto à patiente nihil vnquam dixerit, sed vnicum, qui patiendo operatur, considerauerit.

De actione sensus, vera sententia. Cap. IX.

AD hanc difficultatem soluendam duo à nobis declaranda sunt; vnũ, à quonam agente sensio producatur; alterũ vero, quisnam sit huius actionis modus; hoc enim ignorato nil possumus intelligere, quia multis dubiis perturbemur necesse est. Quod ad alterum attinet, sequendam esse arbitror Græcorum sententiam, quam passim apud eos legimus in libris de Anima, & apud Alexandrum in 1. suo de anima libro in capite de intellectu practico, & speculatiuo, & quã plures recentiores sequuti sunt, quod eadem sit facultas sensibilis, quæ & agat, & patiatur variis rationibus: quum enim eadem anima duobus muneribus fungatur; tum informet organum, quod sine ipsa non esset organum, nisi æquiuoce; tum organo à se informato vtatur ad operandum: ratione prioris muneris patitur, proprium enim organi officium est speciem recipere, & pati, ideo anima sensibilis quatenus dat esse organo, constituit proprium receptiuum speciei sensilis, & ad hanc receptionem refertur anima vt ratio recipiendi: facta autem receptione anima vtitur organo dum speciem in eo receptam iudicat: itaq; recipere est organi animati, iudicare autem est solius animæ, & ratione iudicii anima dicitur agere, quia nil aliud est iudicare, quam sensionem producere: simile huic est id, quod Auerroes de motu elementorum dicit in Comment. 28. lib. 3. de Cœlo, forma elementi, vt est forma mouet, mouetur autem vt est in materia; nam quatenus materiam informans, & constituens tale elementum, dicitur principiũ passiuum motus elementi naturalis, ipsa vero secundũ se forma est principium actiuum eiusdem motus. Hæc est Arist. sententia in contex. 127. lib, 2. de Anima, vbi dicit odorare non esse solum pati, quia hoc dato sequeretur aerem odorare dum odores recipit, sed esse sentire: quasi dicat, odorare est aliud quidnam præter pati, est enim sentire, hoc aũt est iudicare, quod est agere: Sic etiam in contex.

Græcorũ sententia.

Idem sensus agit, & patitur variis rationibus

Iudicare est sensionem producere.

A 37. eiusdem libri aperte dicit animam esse causam effectricem sensionis: quare non est verum id, quod à Thoma pro comperto assumitur, Aristot. nunquam dixisse sentire esse agere, sed solum pati. Hoc idem significauit Aristoteles in contextu 140. eiusdem libri dicens, actio visus dicitur visio, sed actio coloris nomine caret; sic enim denotauit aliud esse impressionem coloris spiritalis in organo, quæ fit à calore materiali agente; aliud esse sensionem ipsam, quæ di-

B citur visio; si namque visio nil aliud esset, quam impressio speciei, actio coloris esset visio, quod ibi Arist. negat: hoc idem ex verbis Aristotelis colligimus in contextu 16. noni Metaphysicorum, vbi actionem immanentem distinguens à transeunte dicit visionem esse actionem immanentem, quia est in ipso agente: per hoc enim differt actio immanens à transeunte, quod immanens est in ipso agẽte, transiens vero est in aliquo alio separato ab agẽte, vt ædificatio est in

C externa materia, non in ædificante: sic igitur visio est actio immanens, quia recipitur in ipsomet agente, nempe in anima, seu in corpore animato quatenus est animatum: quod si nullum aliud agens haberet visio, nisi materialem colorem, esset absque dubio actio transiens. quod ibi Aristot. negat; putat igitur causam visionis effectricẽ esse animam ipsam. Hoc idem comprobatur argumento satis manifesto sumpto ab experientia: nam sæpe contingit vt rem

D coloratam ob oculos positam non videamus, quia licet fiat impressio speciei in oculo (nullo enim existente impedimento id negari non potest) attamen anima aliis rebus intenta, speciem illam non iudicat: non sola igitur speciei receptio est visio, sed etiam iudicatio; nam si sola receptio esset visio, id quod diximus, euenire non deberet; ergo præter receptionem speciei requiritur etiam animæ actio, qua species iudicetur, proinde neque obiectum, neque eius spe-

E cies est causa effectrix visionis.

De modo, quo sensus in sentiendo agit. Cap. X.

QVoniam igitur præter actionem obiecti qua producitur species, necesse est aliam esse ipsius animæ actionem, qua eadem species iudicetur, neq; proptetea duplex est sensus, vnus patiens, alter vero agens, sed vnus & idem, qui variis rationibus & patitur, & agit; restat vt mo-

F dum, quo hæc actio fit, consideremus: nam dicere sensum iudicando agere, modum autem huius actionis non declarare, est fere nihil dicere, quum in eo animus non acquiescat, quia dubium manet, quomodo idem possit agere simul, & pati ratione eiusdem operationis, quoniam præsente obiecto statim, & momento temporis sensio fit. Hoc igitur est à nobis in præsentia considerandum, quum ab aliis satis declaratum esse non videatur, quum solum dixerint sensum agere

agere iudicando, sed huius actionis modū non declarauerint. Non est approbandus modus à à Simplicio positus, quem apud eum legimus in context. 60. libr. 2. de Anima, vbi dicit animam sensibilem habere sensilia consubstantialia, quemadmodum anima intellectiua habet intelligibilia consubstantialia; hæc enim negantur penitus ab Aristotel. qui putauit & intellectionem, & sensionem fieri per solam receptionem speciei ab obiecto externo; neq; aliam speciem seu sensilem, seu intellectilem concessit præter illam, quæ ab obiecto materiali imprimitur. præterea neque sic declaratur quomodo sensus agat; inquit enim Simplicius colorem agentem in oculum non imprimere speciem, sed excitare animam ad videndum colorem sibi essentialiter insitum, & ita excitatam animam iudicare at per hoc non tollitur dubium, quomodo aliquid agere possit in seipsum; nam in illa excitatione patitur potius anima, quam agit, in iudicando autem nec agere videtur, nec pati, quoniam sensilia illa consubstantialia ab ipsa animæ substantia nō distinguuntur; quomodo igitur idem secundum idem potest in eodem actu & pati & agere? Ego puto modum hunc posse declarari per illa, quæ de intellectu dicuntur ab Aristotel. in context. 8. lib. 3. de Anima, & in 37. eiusdem de intellectu, ac de sensu; inquit enim intellectum intelligendo fieri rem intellectam, & sensum sentiendo fieri ipsum sensile, ita vt visus in videndo fiat color, non quidem materialis, sed spiritalis: quemadmodum enim intellectus dum speciem receptam iudicat, fit res illa, quam recipit; ita dum oculus colorem recipit, & anima ipsum iudicat, dicitur anima fieri color ille, non enim cognoscit, nisi fiat res ipsa cognita: ob id aer, & alia perspicua recipiunt quidem colores spiritales, sed eos non sentiunt, quia non iudicant; non iudicant autem, quia non habent hanc vim vt fiant illud, quod recipiunt, hoc enim non competit formæ immersæ penitus in materia, cuiusmodi est forma rei inanimatæ; sed soli animæ, quæ est aliquantum elata supra materiam, & materiæ imperat per cognitionem; magis quidem eleuatus est intellectus, quam sensus, quum in operando non vtatur aliquo organo recipiente, sed ipse sine organo tum recipiat, tum fiat illud quod recepit; est tamē modo aliquo supra materiam eleuatus etiam sensus, vim enim cognoscendi habet, & quamuis speciem non ipse recipiat, sed organum animatum, vt oculus; tamen non organum iudicat, sed anima ipsa, & in iudicando fit res illa, quam iudicat: hoc igitur iudicare, & fieri rem ipsam iudicatam, est proprium animæ opus, & anima est eius causa effectrix, non tamen per veram actionem, qua mutatur patiens ab agente, sed per solam emanationem; & per hoc soluitur omnis difficultas, quæ aliter solui non potest, nam omne vere agens eget patiente, in quod agat, neque potest idem pati, ac recipere aliquid à semetipso: propterea illi, qui hæc duo agentia non distinguunt, ostendere non possunt, quomodo idem sensus patiatur, & agat; nos vero dicentes sensum per solam emanationem efficere sensionem, omne dubium tollimus: agens enim per emanationem non agit in aliud, sed necessario in seipsum, emanat enim ab illo operatio, & in ipsomet remanet, ideo talis agentis actio nunquam est transiens, sed semper immanens; veri autem agentis actio est semper transiens, quoniam tali actione nihil potest agere in seipsum, sed solum in aliud extra se, & in hoc distinguitur actio immanens à transeunte. Recepta igitur in oculo coloris specie, cuius effectrix causa est color materialis externus, emanat ab ipsa natura anima vt in sua substantia imbibat illam speciem, & fiat spiritaliter color ille, quem sentire dicitur: hoc modo anima est sensionis causa effectrix per emanationem, & hæc operatio emanat ab anima, recipitur autem tum in ipsamet anima, tum in toto oculo animato; quatenus enim anima est, quæ iudicat, & fit spiritaliter res cognita, eatenus in anima sensio fieri dicitur; sed quatenus species in oculo animato recepta est, & anima quoque ipsa non extra oculum est, sed in oculo, imo est ipsa oculi forma, & essentia, qua oculus est oculus, eatenus in oculo fieri sensio dicitur, & ipsi attribuitur, ita vt oculus dicatur sentiens vt quod, anima vero non vt quod, sed vt quo. Similis autē huic actioni animæ est illa, qua alias diximus elementū moueri à seipso, nam ea quoque est actio per emanationem, proinde non transiens, sed immanens est, vt eo in loco cum diligentia declarauimus. per hæc autem, quæ modo diximus, ratio facile affertur, cur aliquando non videmus ea, quæ ob oculos habemus; tunc enim anima intenta est considerationi alterius rei, & est facta res illa, non potest autem simul fieri duæ res, ideo dum vnam speciem recipit, ac iudicat, non potest fieri alia res: tunc igitur recipitur in oculo species coloris, at non iudicatur, propterea quod anima cuius est iudicium, tunc est facta alia res, nec potest fieri color hic receptus, nisi desinat esse res illa alia. Ex his omnibus colligimus tria hæc in sensione notanda esse, quæ Latini tria instantia appellarunt, ordinata, atq; distincta, si non tempore, saltem natura: primū enim ab actione obiecti materialis fit in organo receptio speciei, vt coloris in oculo; secundo anima iudicium profert, & ita agere dicitur; tertio recipitur iudiciū in toto composito, nempe organo animato, & ita anima tanquam eius pars dicitur pati: primum quidem instans potest etiam tempore præcedere reliqua, vt diximus de illo, qui res præsentes non animaduertit, potest etiam non præcedere tempore, sed solum natura; at secundum non potest præcedere tertium tempore, sed natura tantum præcedit, quia visio est si-

Actio per emanationem semper est immanens.

In I. lib. de motu grauium & leuium.

Cur aliquando ea, quæ præsentia sunt, non videmus.

Tria instantia in sensione.

& ſimul iudicatio, ſeu actio animæ, & receptio oculi animati, quemadmodum ſimul tempore forma elementi eſt mouens quatenus eſt forma, & mota quatenus eſt in materia, ita vt agere ſit ſolius animæ, pati autem non ſolius, ſed organi animati: ideo Ariſt. quando effectricem cauſam ſenſionis conſiderat, eã refert in ſolam animam, non in compoſitum animatum, vt in contex. 37. lib. 2. de Anima; quando autem conſiderat ſubiectum recipiens ſenſionem, & cui ſenſio attribuitur, id negat eſſe animã, ſed dicit eſſe ipſum compoſitum animatum, & hac etiam ratione inquit ſenſum pati, quia conſiderat organum animatum, quod reuera patitur: de ſenſu autem loquens ſemper dixit ipſum patiendo operari, quia ſentire non eſt ſolum iudicare, ſed complectitur omnia illa tria momenta, quorum primum & vltimum paſſiones ſunt organi animati, & primum eſt paſſio facta ex actione obiecti externi; ideo tria illa in vnum colligendo, & tanquam vnam operationem conſiderando, ea reſpectu ſenſus vocata eſt paſſio, cuius actiuum principium eſt obiectum externum, ideo reſpectu totius operationis ſenſus dicitur patiens, obiectum vero dicitur agens; per hoc tamen non ſtat quin inter duo illa extrema momenta tertium medium intercipiatur, in quo ſenſus agere dicitur, quemadmodum declarauimus.

Quod argumenta aduerſus alios adducta prædictæ ſententiæ non officiant. Cap. XI.

HÆc noſtra ſententia ex eo maxime comprobatur, quod eam ſequentes illa omnia A abſurda euitamus, quæ aduerſus alios adduximus: nam ſecundum opinionem Thomæ agens eſſet ignobilius patiente, quod iuxta ſententiam noſtram non ſequitur, quum ſenſionis productionem totam animæ, nullam ſenſui attribuamus. Argumentum quoque allatum contra Gandauenſem nobis non officit: nos enim non duos diſtinctos ſenſus ponimus, ſed vnum, qui & agat, & patitur diuerſis rationibus, & ita cognoſcat: ſed cauſa erroris Gaudauenſis fuit, quia B non cognouit agens per emanationem; ideo, quum oſtendere non potuerit quomodo idem ſenſus patiatur, & agat, duos re diſtinctos ſenſus introduxit. Facimus etiam in hoc ſimilem ſenſum intellectui, quod vt ſenſus ſuapte natura ſenſionem producit, ita intellectus noſter producit intellectionem, non intellectus agens: qua in re decepti ſunt multi, ſicut alio in loco demonſtrabimus. Tandem nobis non obſunt illa, quæ aduerſus Scotum dicta ſunt: nos enim in C productione ſenſionis nullam obiecto actionem attribuimus, ſed totam animæ ſentienti: deinde ita ponimus eundem ſenſum agere & pati, vt in nullam difficultatem incidamus, ſiquidem actiuum eſſe dicimus non actione vera, ſed per ſolam emanationem; talem autem actionem ſi negemus, nulla dabitur actio immanens, quoniam vera actione nihil poteſt agere in ſeipſum. Non facimus etiam Ariſt. mancum in tractatione de ſenſu, quia vnicum ſenſum po- D nimus, quem ipſe dixit operari patiendo, ſed non omnino negauit eum agere, quemadmodum antea demonſtrauimus.

In intellectu te.

IAC. ZABARELLAE PATAVINI,

Libri Duo DE VISV.

LIBER PRIMVS.

Propoſitio ac partitio dicendorum. Cap. I.

SENSVVM omnium nobiliſſimum eſſe viſum, ſatis inter omnes conſtare videtur, nam & ad ſcientias capeſſendas vtiliſſimus omnium eſt, & menti etiam quam ſimillimus; quod tum eius operatione colligi, tum ex hoc dignoſci facile poteſt, quod dicere non ſolemus mentem audire, vel olfacere, vel guſtare, neque illi aures, aut nares, aut linguam per E translationem vnquam attribuimus; dicimus tamen oculos mentis, & per actionis ſimilitudinem inſpicere, ac videre mentem dicere conſueuimus. Inſtrumentum quoque huic ſenſui pulcherrimum, & artificioſiſſime fabricatum natura tribuit, ipſumque in ſuprema corporis parte, vnde totius corporis ſaluti præeſſe, ac proſpicere melius poſſet, collocauit. Fuit præterea hic ſenſus etiam magna ſummorum philoſophorum diſſenſione, & controuerſia nobi- F litatus, ſcilicet Ariſtotel. Platonis, & Galeni, qui de huius actione contrarias penitus ſententias protulerunt. De hac igitur animæ facultate, quæ

Viſus intellectui ſimilis.

quæ digna præ cæteris omni studio, ac diligentia esse videtur, in præsentia dicendum, eiusque naturam, & actionis modũ diligentissime perscrutandum nobis proposuimus; vt ea, quæ ab Aristot. de hac tum in libris de Anima, tum in paruis naturalibus dicuntur, declarare omnibus viribus nostris contendamus. Totam aũt hanc nostram disputationem in duas partes diuidemus: in quartum altera Arist. de visu opinionem ita claram reddere conabimur, vt quantum fieri possit optime intelligatur: in altera vero sententiam Platonis, quam Galenus enixe tutatus est, considerabimus, & cum Aristot. sententia conferemus; & veritate opinionis Arist. demonstrata, eam à Galeni obiectionibus vindicare nitemur. In ipsa autem Arist. sententia declaranda hunc ordinem seruabimus: quũ enim ipse existimauerit visionem fieri per actionem obiecti in organum visus per medium perspicuũ, de his omnibus singillatim agemus, & eas, quæ in singulis orientur, difficultates soluemus; vt tandem quomodo ex eorum trium concursu secundum Arist. visio fiat intelligamus. Primum igitur de obiecto, qui color est, iuxta Arist. præceptionem dicendum est, vt eius naturam, & generationem intelligentes, melius cognoscere possumus, cur, & quomodo à colore medium, & organum sensus afficiatur.

B

De coloris natura, & generatione.
Cap. II.

[...]co- [...]defi- [...]nes. DVas coloris definitiones Arist. tradidisse videtur; vnam in contex. 67. lib. 2. de Anima, color est motiuus perspicui, quod sit actu; alteram in libro de sensu & sensilibus, cap. 3. color est extremitas perspicui terminati; in libello autem Arist. adscripto de colorib. nulla coloris definitio traditurt, v non iniuria suspicari possimus, librum illum ab Arist. scriptum non fuisse, licet aliqua etiam notatu digna in eo legantur. De priore tamen definitione, quæ tradi in secundo de Anima dicitur, ego semper dubitaui an sit definitio appellanda, quum verba illa non ad modum definitionis prolata esse videantur, inquit enim Arist. [*omnis autem color*] attamen in definitionibus afferendis dictio distributiua non conuenienter ponitur, sed potius articulus: nam dictione distributiua significatur natura vt distributa per particularia supposita; articulo autem significatur vt collecta, & ad vnitatem redacta; at in definitione essentiam rei vt vnam significare, & exprimere volumus, non vt distributam: præterea visibilitas est accidens posterius ipsa coloris natura, quod significauit Arist. in 10. contex. 3. Physic. dicens colorem, & visibile esse idem subiecto, sed differre ratione; etenim nomen coloris notat naturam quandã absolutã, cui hæc aptitudo, & hic ad visum respectus superuenit, vt dicatur visibilis, ideo ibi Sim-

[...]r de- [...]io [...]est [...] de- [...]io.

A plicius, ac Themistius admonent visibilitatem esse accidens coloris; intelligendum autem est accidens non quidem separabile, aut commune, sed proprium, & colori per se cõpetens iuxta secundum modum dicendi per se: quoniam igitur esse motiuum visus competit colori nõ qua tenus absolute est color, sed quatenus visibilis, ideo per hoc ipsa coloris natura non exprimitur; proinde videtur potius Arist. his verbis illam vt coloris proprietatẽ proponere, quam vt coloris definitionem adducere: attamen quia statim subiungit [*& hæc est ipsius natura*] innuere videtur posse per hanc proprietatem definiri colorem, non quiden absolute vt color est, sed vt visum respicit, & visibilis dicitur; ideo si ea est vocanda definitio, non est talis definitio per quam absolute sumpta coloris natura declaretur, sed est descriptio quædam tradita per posteriora, & pro occasione sufficiens; quum enim non alia ratione ibi de colore agatur, quam ad declarandam ex sua operatione facultatem animæ visiuam, satis fuit declarare nomen coloris, prout visum respicit, & quatenus visibilis est; non est autem alia ratione visibilis, nisi vt est motiuus perspicui, quod actu perspicuum sit hoc est illuminandum, lumen enim est actus, & perfectio perspicui, vt eodem in loco Aristoteles docet. At in libro de sensu & sensilibus volens Aristoteles exactiorem nobis notitiam visionis tradere, intimius naturam coloris scrutatus est, & ipsum etiam absolute sumptũ considerauit, ac definiuit; quoniam eius cognitio non parum confert ad intelligendam cur color visibilis sit, & quomodo fiat visio. Ad illius igitur definitionis intelligentiam dicendũ est breuiter de generatione coloris: & quum duplex esse dicatur color, vnus, qui solet appellari realis, alter vero, qui vocatur apparens, & spiritalis; vtriusque generatio est seorsum consideranda, quemadmodum Aristoteles quoque in eodem libro separatim vtriusque coloris generationem declarauit. Quod ad reales colores attinet, sunt qui dicant, ipsos, & alias omnes qualitates, quæ secundæ appellantur, generari ex primis, nempe ex calido, & frigido, & humido, & sicco; quod nos de coloribus non omnino verum esse arbitramur: nam certum est cœlestia corpora esse colorata, siquidem lux ipsorum color est, & visum mouet quatenus color; & hoc testatur Aristoteles tum in illo tertio capite libri de sensu & sensilibus, tum in 1. cap. libelli de coloribus; primæ tamen qualitates nullum in cœlesti corpore locum habent: vnde colligi posse videtur, quod etsi colorata inferioris mundi cõstant ex quatuor elementis, quæ sunt calida, frigida, humida, & sicca; non tamen primo ex his qualitatibus colores proueniunt, id est, non quatenus elementa sunt calida, & frigida, & humida, & sicca, sed potius alia ratione, quæ eadẽ in his, & in cœlestibus locũ habeat, saltem secundum quan-

C D E F

Visibilitas inest per se colori in secundo modo dicendi per se.

Declaratio secundæ definitionis coloris.

Color duplex, realis, & aparens.

De colorum realium generatione.

quandam similitudinem, & analogiam; quum igitur & cœlestia, & inferiora corpora perspicuitate sint prædita, ego puto his omnibus colorem competere ratione perspicuitatis: quoniam enim perspicuum illud est, quod propter partium tenuitatem transparet, nec visum terminat, vnde etiam interminatum appellatur; necesse est si vt perspicuum incrassetur, & cõdensetur, ita vt desinat transparere, & visum terminet, nec sinat vlterius per intimam eius substantiam porrigi, tunc amissa perspicuitate colorem loco eius recipiat in superficie, quo moueat ac terminet visum: tale igitur perspicuum ab Aristot. vocatur terminatum, idq; necesse est vt sit coloratum, nam sua superficie visum terminare est esse coloratum, quia terminare visum non potest, nisi per colorem aliquem: color itaque oritur ex sola condensatione perspicui; quum enim ex condensatione desinit esse perspicuum, fit coloratum, & per suam superficiem mouet visum, etenim in sola superficie retinet perspicuitatem, quam prius habebat in tota sua substantia: & quum solum perspicuum sit receptiuum coloris, prius in tota substantia sua colores aliorum recipiebat, dum interminatum erat; postea vero factum terminatum habet solum in superficie perspicuitatem, & colorem proprium loco perspicuitatis interminatæ, quam prius habebat in tota substantia. Condensatio autem ac terminatio perspicui fieri videtur duobus modis. Vnus est quando sine alicuius alterius corporis admissione ipsum solum perspicuum corpus in se constipatur, neque in aliam naturam mutatur, præterquam quod fit densum, & desinit esse peruium, & incipit terminare visum: qui modus locum habet in cœlestibus corporibus, ex vna enim & eadem corporis natura constant cœlestia omnia, nec differunt, nisi per maiorem, vel minorem raritatem, seu densitatem; & quo densiora sunt, eo magis colorata sunt, hoc est, magis lucida; nullus enim alius est cœlestium color, quam albedo splendens, quæ dicitur lux, & quo densiora sunt, eo magis alba ac lucentia sunt: ideo pars Cœli rara perspicua est, atq; transparens, astra vero sunt partes Cœli densiores, quia non transparentes, sed lucidæ, & coloratæ sunt, minime autem omnium astrorum densa Luna est, quia minimum habet proprii luminis. Alter modus in solis inferioribus corporibus locum habet, & est condensatio perspicui non per solam eius constipationem, sed per admistionem opaci; sic enim fit coloratum, quia desinit esse peruium, sed alia magis, alia minus, prout plus, vel minus opaci habent in sua mistione, vel etiam ratione modi mistionis, vnde etiam prouenit varietas specierum coloris; quatuor enim elementorum tria sunt perspicua, ignis, aer, & aqua, vna autem terra opaca, ideo ex admistione terræ desinunt corpora esse perspicua, & fiunt colorata in superficie variis coloribus; opponitur enim perspicuitati opacitas, & hæ varias faciunt mistiones, proinde & varias colorum generationes.

Condensatio perspicui fit duobus modis.

Materia Cœli tota est eiusdẽ natura.

A

B

C

D

E

F

Quum autem tria elementa perspicua sint, est tamen inter ea discrimen: aqua enim quia parum recedit à natura terræ, minus est perspicua, quam alia duo, & habet aliquid opacitatis; aer vero magis perspicuus est; sed maxime omnium ignis, ille scilicet elementaris, qui tenuissimus, & inuisibilis est: cũ his igitur admista terra per suam opacitatem impedimento est perspicuitati; admiscetur autem duobus modis, vel enim per solam compositionem sine vera mistione, vel cum vera mistione, quæ est mutatio naturarum elementorum in naturam misti: priore quidem modo si elementa perspicua condensentur, fiunt alba, vel parum ab albedine recedunt, aqua enim condensata alba fit; sic etiam aer, vt inquit auctor libelli de coloribus in calce capitis tertii; non condensantur autem aqua, & aer, nisi eis aliquid densæ materiæ admisceatur, neque enim aqua congelaretur, nisi esset commista cum terra: ignis vero propter maiorem tenuitatem ac perspicuitatem non modo fit albus, si condensetur, sed etiam lucidus, & splendens; non condensatur autem nisi ob alicuius terrestris materiæ admistionem, sic enim fit visibilis, qui per se perspicuus, & inuisibilis est; flamma enim est ignis commistus fumo terrestri, & in eo constipatus. sed propter illius fumi raritatem alba est flamma, maxime vero in parte superiore ellychnii ardentis, vbi magis est conuersus fumus in ignem, & à circumstante aere frigido condensatus; in parte autem inferiore, quæ prope ipsum ellychnium est, fumus est magis integer, necdum bene in ignem mutatus, ideo ibi magis turbida est flamma, & minus alba, & rarior: in carbone autem, & in ferro ignito inest ignis commistus materiæ crassissimæ absque vera mistione, ideo propter materiæ crassitiem est minus albus, ac minus lucens; habet tamen necessario aliquid lucis, quia seruatur ibi integra natura ignis, quem ex illa condensatione splendentem fieri necesse est. Quando autem fit vera elementorum mistio, in qua non seruatur elementorum naturæ, sed mutantur in naturam misti, ignis non amplius splendet, quia desinit esse ignis, quare mistum adipiscitur colorem non splendentem: contingit tamen in aliquibus, vt licet veram habeant mistionem, tamen aliquid lucis retineant ex igni commisto, cuiusmodi sunt oculi quorundam animalium, & noctilucæ & alia, quorum mentionem facit Aristot. in contex. 72. lib. 2. de Anima, quæ, quum noctu luceant, videntur in tenebris; in talibus enim parum est opaci terrestris, & plurimum aquæ, cui commistus ignis, licet desierit esse ignis, aliquid tamen sui splendoris reliquit, quoniam aqua nõ tantũ impedimentum affert luciditati ignis, quantum affert

Fla- qui

affert terra, quæ sine vlla perspicuitate est opacissima; non est tamen in talibus multum lucis, sed parum, quod offuscatur à maiori lumine diei, ideo interdiu non videntur. Ex his colligimus, eiusdem esse naturæ lucem, & albedinem, & perspicuitatem, quum perspicuum interminatum, si condensetur, fiat album, idque vel splendens, vt ignis, vel non splendens, vt aer, & aqua; propterea necesse est etiam tenebram, & nigredinem esse eiusdem naturæ, ita vt id, quod in interminato vocatur tenebra, in terminato dicatur nigrum, siquidem albedini nigredo opponitur, & lumini tenebra; vt igitur lumen, & albedo sunt eiusdem naturæ, ita oportet tenebram quoque, & nigrum esse eiusdem naturæ: & hoc clare apud Aristotel. legimus in capite 3. lib. de sensu & sensilibus: quemadmodum igitur tenebra est priuatio luminis, ita dici potest nigrũ esse priuationem quandam albedinis; ita vt sicuti videri dicuntur tenebræ, quando nihil videtur, ita etiam nigrum videri tunc dicatur, quando nullus color videtur: & hoc apud Aristotel. aperte legimus in 3. libr. Meteorol. in tractat. de Iride, vbi inquit [*nigrum est veluti negatio, ideo enim apparet nigrum, quia deficit visus*] eiusdem igitur rationis esse videtur visio nigri in corpore terminato, & visio tenebrarum in corpore interminato, licet magis videri dicatur nigrum, quã tenebræ, quia id, quod est terminatum, est per se terminatiuum visus, & per se visibile; interminatum vero non est per se visibile, quia non est terminatiuum visus. Illud quoque mihi videtur posse colligi ex iis, quæ dicta sunt, vt albedo est proprius color trium elementorum perspicuorum, siquidem perspicuitas per condensationem migrat in albedinem, ita nigredinem esse proprium colorem terræ, cuius propria est opacitas, quæ opponitur perspicuitati: iccirco non assentior authori libelli de coloribus, qui dicit omnia elementa esse naturaliter alba; quum enim ille met fateatur album & nigrum esse colores simplices, credendum est vtrumq; esse proprium simplicium corporum, & ad hoc probandum possumus ita argumentari: id, quod alicui competit per participationem, debet alicui cõpetere per essentiam; at colores extremi, album, & nigrum, & medij omnes ex his constantes competunt mistis corporibus per participationem elementorum, ergo necesse est vt colores simplices competant elementis essentialiter, & per se, quum per elementa competant mistis, & quum ex elementorum commistione oriantur in mistis omnes colores medij; est igitur naturale terræ nigrum, sicut etiam opacum, quum sit aliis naturale album, & perspicuum: confirmatur hoc ex opinione Parmenidis à Græcis interpretibus declarata in primo Physicæ auscultationis, cont. 41. dicunt enim Parmenidem statuisse rerum principia ignem & terram, quæ aliis nominibus calidum, & frigidum appellauit, & aliis etiam nominibus lucem, & tenebras: Parmenides igitur terræ tribuit tenebras, proinde & nigredinem, quia eiusdem naturæ sunt tenebræ, & nigredo, atq; etiam opacitas, quam manifestum est esse naturalem terræ: itaque terra pura debet esse nigra, quum sit naturaliter opaca, & causa opacitatis omnibus corporibus mistis; opacitas autem opponatur perspicuitati, quæ est de natura albedinis. Hæc igitur est illorum colorum generatio, qui solent appellari reales, album enim & nigrum sunt proprij colores elementorum, & per elementa competunt mistis tum ipsimet colores extremi, tũ omnes medij, qui ex elementorum reali commistione oriuntur in mistis. Alterum datur colorum genus, qui vocari solent apparentes, seu spiritales, & horum quoque generationem declarat diligenter Aristotel. in illo 3. cap. libri de Sensu & sensilibus: sicut enim ex tali statuta mistione albi cum nigro fit rubeus color realis, ita sine reali mistione albi cum nigro fiet idem rubeus color, si solũ species illorum spiritales commisceãtur in medio; hoc autem fit, quando per eandem rectam lineam fertur vtriusque coloris species ad oculum, vt quum Sol sit naturaliter albus, si eius lumen transeat per aerem atrum, & plenum terrea exhalatione, fert ad oculum speciem mistam, quæ rubeum colorem præ se fert: quamuis enim corpora illa non commisceantur, neque reales ipsorum colores, commiscentur tamen illorum colorum species in medio, dum per eandem rectam lineam feruntur ad oculum tanquam color vnus medius: isque non ideo dicitur apparens, quia falsa sit illa apparentia, nam visus non decipitur, dum iudicat se rubedinem recipere, rubedo enim reuera est quæ recipitur, & est genita ex commistione specierum, quemadmodum diximus: quod si iudicaret ex ea visione Solem esse rubeum, vtiq; deciperetur, quia non est in Sole color ille, sed generatur in aere ex cõmistione luminis Solis cum aere atro, & participatione tũ opacitatis, tum perspicuitatis. Sic et quando radij Solis percutientes collum palumbæ reflectuntur ad oculum, adiiciunt proprio pennarum reali colori albedinem spiritalem, & ita generant colorem medium, qui magis ad albedinem vergit, quam solus realis illarum pennarum color; ideo si quis iudicet, talem esse reipsa colorem pennarum, decipitur; at si iudicet esse colorem prouenientem ex vero pennarum colore, & albedine luminis, non decipitur, quia talis reuera est color. Differt autem realis color à spiritali, quia realis pendet omnino à subiecto, in quo est, & ad eius motum mouetur, vt color vini, & color lactis, & color sanguinis; at color spiritalis pendet ab agente, à quo producitur, nec mouetur ad motum subiecti, in quo recipitur, vt color in linteo panno productus à colore vini in phiala existentis; ad motum enim phialæ mouetur, sed non ad motum panni lin-

De generatione colorum apparentium.

Discrimen colorũ realis ac spiritalis.

lintei: in hoc autem exemplo patet colorem A spiritalem, quando recipitur in corpore aliquo terminato, posse in medio speciem suam producere, & per se videri, sic enim fit per se terminatiuus visus. Per hæc videtur satis esse declaratá definitio illa coloris ab Aristot. tradita in libro de Sensu & sensilibus, color est extremitas perspicui terminati; sumit enim perspicuum in definitione caloris, tanquam proprium eius subiectum, quia vbi est calor, ibi necesse est esse perspicuum: perspicuum quidem interminatum, B quando est actu perspicuum, habet calores aliarum rerum; si vero fiat terminatum, habet calorem proprium in superficie. Ex his colligere possumus, non esse veram illorum sententiam, qui dicunt colorem generari ex commistione perspicui, & opaci; patet enim Aristotelem in definitione coloris non nominare opacum, sed solum prespicuum; quia iam diximus, ex sola condensatione perspicui etiam sine opaco generari colorem, dum res loco perspicuitatis suscipit terminationem; admistio autem o- C paci variat quidem colorum species, at non est æquata ratio generationis coloris, sed solum quatenus facit condensari perspicuum. Non est autem ignorandum, definitionem hanc partim dici posse caloris absolute considerari, partim ad visionem relati: ipsa namq; secundum se nullum respectum notat, nam dicere extremitatem perspicui terminati, non est recipere visum; dicitur tamen ea ratione definiri cum respectu, D quatenus calor absolute sumptus non minus in profundo esse videtur, quam in superficie, vt albedo non minus in profunditate substantiæ lactis, quam in eius extremitate; attamen non est visibilis, nisi color superficiei; hunc igitur solum definit ibi Aristoteles: quum enim ibi in sensuum consideratione versetur, ad eum non pertinebat definire alium colorem, quam eum, qui visibilis est, definit ergo colorem visibilem, sed definit ipsum secundum se, & absolute E consideratum, non tamen alio consilio, quam gratia visus; quocirca est modo aliquo definitio respectiua, & dicere possumus notari in ea respectum ad visum, sed respectum remotum; in illa vero, quæ in secundo de Anima traditur, notari respectum proximum, ita vt hæc sit definitio coloris visibilis quatenus est visibilis, illa vero coloris visibilis quatenus est color. Sed dicere etiam possumus (neque erit ab Arist. aliena sententia) non esse actu colorem, nisi illum, qui est F in superficie; eum vero, qui est in profundo, potestate tantum esse colorem, quatenus enim potest fieri superficialis, eatenus potest euadere actu calor: quum enim eo consilio à natura constitutus color esse videtur, vt visum moueat ad vitam animalium conseruandam, & in homine ad rerum scientiam adipiscendam, ille solus est actu color, qui aptus est per se operam suam præstare, hic autem est ille solum, qui in superficie est; quia etiam si contingat vt sit in tenebris, tamen aptitudinem per se habet mouendi visum, licet mouere nequeat ob defectum luminis in perspicuo: nisi enim hoc dicamus, non erit color æquatum obiectum visus, siquidem daretur color, qui secūdum propriam naturam non est visibilis, nempe is, qui est in profundo: neque Aristoteles per definitionem prædictam declararet naturam coloris, sed eam traderet per accidentalia; nam si non minus color in profundo esset, quam in superficie, esse accidentale colori esse in extremitate. Sed aduersus hoc oritur dubium, quod tangitur à Ioanne Grammatico in contextu 66. secundi libri de anima, videtur enim esse color etiam in profundo, imo & actu visibilis; nam in electro, multisque lapidibus transparentibus in est, quandoque intrinsecus concretum aliquod animal, vt musca, vel etiam folium aliquod, idque à nobis cernitur, licet sit in profundo illius corporis, sic etiam videmus colorem nummi in fundo aquæ, & colorem ipsius vasis. Sed hoc à Ioanne optime soluitur; inquit enim necessarium esse vt proprius electris color vel sit intensior colore animalis inclusi, vel æque, vel minus intensus: si igitur intensior sit, aut etiam æque intensus, solus videbitur, & occultabit colorem animalis inclusi, qui non videbitur: si vero intensior sit color illius animalis, videbitur quidem, sed non vt color electris, sed vt color illius animalis, proinde vt in illius animalis superficie, non vt in profundo electri; quod enim appareat in profunditate substantiæ electri, hoc nihil est, quia tunc electrum fungitur officio medij perspicui, cuiusmodi est etiam aer; sic igitur electrum tanquam perspicuum medium defert ad oculos colorem existentem in superficie illius animalis in eo inclusi; quare nullus color videtur, nisi qui in superficie est. Causa autem dubitationis, & erroris est, quoniam huiuscemodi lapides sunt simul & colorati & perspicui; participant enim aliqua opacitate, quæ eos facit esse coloratos, sed non omnino tollit in eis perspicuitatem: ideo quia fertur visus per profundum lapidis ob eius perspicuitatem, credimus visibilem esse etiam illum colorem, qui est in profundo; non tamen sic est, sed quatenus coloratus, ac visibilis est lapis, eatenus à nobis videtur secundum propriam ipsius superficiem; quatenus vero perspicuus est, transfert ad nos tanquam medium colores aliarum rerum, vt colorem animalis inclusi, vel inclusæ herbæ, sed non tanquam coloratus: itaque & color existens in superficie animalis inclusi transit ad oculos per electrum tanquam perspicuum medium; & ipse quoque proprius electri color, qui in ipsius est superficie, mouet visum, & ita cernitur electrum vt coloratum. Patet igitur non esse visibilem alium colorem, nisi illum, qui in superficie est, imo & eum solum esse actu colorem; sic enim recte

Cur in definitione coloris non ponatur opacum, sed solum perspicuum.

An is, qui est in profunditate, sit dicendus color.

Dub.

Solu.

Pot. alia sim. tra ren. colo tum.

recte ipsum definiuit Arist. dicens, colorem nihil aliud esse, quam extremitatem, hoc est, superficiem perspicui terminati.

De Perspicuo. Cap. III.

HAEc de obiecto dicta sint: sequitur vt de medio, quod perspicuum est, dicamus: huius duæ sunt partes; vna tanquam materia, quæ apta est recipere & lumen, & tenebras; altera vero vt forma, eaque est lumen: de vtraque igitur dicendum est. Quod ad partem materialem attinet, ea nil aliud est, quam corpus aptum recipere in sua substantia & lumen, & aliarum rerum colores; præstare autem hoc non potest, nisi sit peruium, idque est id, quod vocamus perspicuum siue transparens; peruium autem esse non potest, nisi habeat substantiæ tenuitatem, vt per eam possit lumen intima penetrare, nam tenuitati opponitur crassities, ac densitas, quæ impedimento est receptioni luminis, & coloris introrsum, quia facit terminationem, & colorationem in superficie: ideo recte notat Albertus, esse quidem necessarium vt perspicuum materiale habeat substantiam raram, id tamen non satis esse ad faciendam perspicuitatē, sed requiri etiam subtilitatem substantiæ; vult enim per hoc denotare perspicuum non in illa raritate consistere, quæ significat distantiam partium, non substantiæ tenuitatem, & est de categoria situs; sed in illa, quæ est de genere qualitatis, & significat tenuitatem substantiæ, hæc enim facit perspicuitatem; vnde etiam perspicuorum differentia oritur, prout enim alia tenuiorem alia minus tenuem substantiam habent, maiorem etiam, aut minorem habent perspicuitatem. Est autem animaduertendum, posse duobus modis considerari perspicuum; vno modo absolute, & secundum propriam naturam; altero modo respectu visus: absolute quidem consideratum nō complectitur lumen, sed talem habet naturam, quæ est apta recipere introrsum, & lumen, & tenebras; quemadmodum etiam prima materia nullam in sua substantia formam habet, sed apta est tum formam, tum priuationem recipere: quare vt naturæ primæ materiæ extranea est tum forma, tum priuatio; ita naturæ absolutæ ipsius perspicui extraneum est & lumen, & tenebræ; proinde naturam suam absolutam retinet perspicuum tam sub tenebris, quam sub lumine: at respectu visus continet lumen tanquam formam, à qua constituitur, & hac ratione non est actu perspicuum, nisi sit illuminatum, quia non est aptū fungi officio suo, nisi cum lumine; est enim eius officium moueri à coloribus, & eos recipere, vt ab illis visus moueatur; lumen igitur tanquam forma constituit perspicuum actu sumptum hoc secundo modo, id est, actu receptiuum colorum: ideo diximus, perspicuum quatenus est medium deferens co-

A lores ad visum, à duas his partibus constitui, à corpore tenui tanquam materia, & à lumine tāquam forma; & hoc respexit Arist. in contex. 69. lib. 2. de Anima, quando lumen sic definiuit, lumen est actus perspicui quatenus est perspicuū, nam secundo modo perspicuum accepit, nempe respectu visus, non primo modo; quia secūdum se, & absolute sumptum retinet naturam suam, & suam tenuitatem etiam sine lumine, sed vt est mediū inseruiens visui, non est actu perspicuum B nisi per lumen: propriam vero perspicui naturam priori modo acceptam considerauit Aristot. in context. 71. eiusdem libri, quando dixit eandem eius naturam quandoq; cum lumine esse, quandoque cum tenebris, non esse tamen secundo modo actu, nisi quando habet lumen. Aliud quoque magni momenti eodem in loco notandum est, inquit enim Arist. perspicuum esse inuisibile; nec solum prædicat hoc de perspicuo, vt alij arbitrantur, sed asserit hoc cum perspicuo C reciprocari, & idem esse inuisibile, quod perspicuum; hoc enim si intelligatur, verissimum est, licet ab aliis non animaduersum: dicimus igitur posse duobus modis aliquid appellari inuisibile: vno modo negatiue, qua ratione Deus, & omnes substantiæ incorporeæ sunt inuisibiles, & nullam habent aptitudinem vt videantur; quare ita acceptum inuisibile latius patet, quam perspicuum: altero modo priuatiue, nempe quod habet priuationem visibilitatis, cum aptitudine D tamen ad eam adipiscendam, hoc autem est ipsummet perspicuum; visibile namq; color est, perspicuitas vero est de natura coloris, quia est eius priuatio in subiecto apto colorari, & est loco coloris in subiecto perspicuo: ideo si perspicuum condensetur, & fiat terminatum, euadit coloratum, & perspicuitas migrat in colorem: in genere igitur visibilium perspicuum est, quia perspicuitas notat priuationem coloris, & visibilitatis cum aptitudine, quo fit, vt solum per- E spicuum sit receptiuum coloris: quamobrem in genere visibilium solum perspicuum est inuisibile, & ita omne inuisibile priuatiue est perspicuum. Si quis vero obiiciat: coloratum valde distans inuisibile est, quia propter distantiam non potest videri, nec tamen est perspicuum; quare in genere visibilium datur aliquod inuisibile, quod non est perspicuum: dicendum est, colorem cum hoc, vel quouis alio impedimēto posse quidem inuisibilem dici, nō tamen per se, sed F per accidens, siquidem est per se, & secundum propriam naturam visibilis, licet ei accidat, vt ab aliquo videri nequeat; ideo etiamsi conuenienter alicui propinquus, videri tamen ab illo nō possit propter illius visus debilitatem, id fit per accidens, quia per hoc non stat, quin suapte natura sit visibilis, & ab aliquo etiam alio videatur, si nō ab homine, saltem à lynce; nullus enim per hoc defectus notatur in coloris visibilitate, vt consideranti patet. Dum igitur loquimur de illo

Declaratio cont. 71. lib. 2. de Anima.

Omne inuisibile quomodo sit perspicuum.

Inuisibile dicitur duobus modis.

Obiectio.

Solutio.

tantum inuisibili, quod per se inuisibile sit; hoc duplex est; vnum est per se inuisibile negatiue, vt Deus; alterum vero priuatiue, quia potestatem habet recipiendi colorem, & visibilitatem, idque est solum perspicuum, vt Arist. ibi significat; hoc enim tum ea ratione est visibile potestate, quatenus si incrassetur, & condensetur, fit coloratum, & visibile; tum etiam quatenus seruata in eo perspicuitate recipit aliorum colores, non quidem realiter, sed spiritaliter, repugnat enim perspicuitati color realis, & eam imminuit, aut etiam penitus tollit. Hæc igitur est natura perspicui, quam ibi declarat egregie Arist. perspicuitas enim notat priuationem realis coloris, qui non inest nisi in corpore habente terminationem perspicuitati oppositam; proinde notat etiam potestatem tum patiendi à reali colore, & recipiendi speciem eius spiritalem seruata perspicuitate, tum etiam recipiẽdi realem colorem, si condensetur, & fiat ex perspicuo terminatum.

De luminis, ac lucis discrimine. Cap. IV.

DE formali autem perspicui parte, quæ lumen est, maior nos difficultas manet; sed ne ambiguitate laboremus, intelligendus imprimis est quid nomine luminis intelligamus, & quid intersit inter lucem, & lumen: lux proprie dicitur illa, quæ est in corpore lucido, vt in Sole, & in aliis astris, & in flamma; lumen vero est id, quod à luce producitur in perspicuo, ita vt in Sole sit non lumen, sed lux, in aere autem non lux, sed lumen: est enim lumen imago, & species lucis; nam à luce corporis lucidi generatur in perspicuo lumen, quemadmodum reales rerum colores producunt in perspicuo speciem suam. Sed magnum est lucis, ac luminis discrimen respectu visus, ad hunc enim variis modis referuntur; duplx enim est visibile: vnum proprie dicitur visibile visum terminans, diciturque visibile vt quod, cuiusmodi est color, sub quo lucem contineri, manifestum est; lux enim est color, quia visum terminat, & videtur tanquam albedo quædam quod aperte asseritur ab Arist. in libro de Sensu & sensilibus & in libello de Coloribus, & in calce capitis 4. libr. 1. Meteorol. vbi Solem vocat album, quum sit lucidus; resq; per se manifeste est, videmus enim flammam non esse peruiam, sed densam, nec transferri per ipsam ad nos aliarum rerum colores, sed in ipsa terminari visum; quare continetur sub obiecto visus æquato, quod à visu iudicatur, & est visibile vt quod & tanquam species quædam coloris, vt significauit Aristotel. in 2. lib. de Anima in cap. de Visu, quando dixit omne visibile esse colorem; quum enim lucida corpora sint visibilia, vt ipse ibidẽ confitetur, & vt per se manifestum est, patet lucem esse colorem, imo est primum visibile, vt posterius dicemus. Lumen vero, quod

Lux est color, & est visibilis vt quod. Lumen est species lucis. Visibile duplex, vt quod & vt quo

A à luce producitur in perspicuo, est alio modo visibile: non enim vt quod sed vt quo; est enim ratio visibilitatis colorum, siquidem non sunt visibiles, nisi in lumine, at ipsum per se non mouet visum, nec dicitur videri, nisi per accidens, dum enim rerum colores videmus, ex ea visione iudicamus perspicuum medium esse illuminatum, quare non videtur lumen per se, sed cognoscitur per visionem colorum, est igitur visibile solum vt quo, non vt quod, dum consideratur in

B perspicuo interminato: tametsi in corpore terminato receptum sit etiam visibile vt quod, non tamen quatenus lumen, sed quatenus subiens rationem coloris, sic enim migrat in colorem, vt lumen à Sole productum in aere non est visibile, sed idem in pariete receptum migrat in colorem, & fit obiectum visibile vt quod, nam simul cum colore corporis recipientis mouet visum tanquam color vnus ex vtroque conflatus. Nunc igitur dimissa luce, quum in appellatio-

C ne coloris comprehendi volumus, quum per se visum moueat, & iudicentur vt quod, de solo lumine verba faciemus; hoc enim est illud, quod ab Aristotele vocatur perfectio & actus, & forma perspicui; nam lux non est actus perspicui, nisi causaliter, lumen vero formaliter: & hoc respexit Aristotel. in definitione luminis, definiuit enim ipsum vt formam, sicut etiam in eiusdem libri initio definiuerat animam, quum e-

D nim forma nil aliud sit, quam perfectio, & actus, quo aliquid tale est, nil aliud est anima, quam actus, quo corpus viuens est viuens; & lumen nil aliud est, quam actus, quo perspicuum est perspicuum, id est, qui constituit ipsum perspicuum, & facit esse medium actu idoneum vt inseruiat visui.

L... es... le...

Quod lumen non sit corpus. Cap. V.

E LVMINIS naturam declarare non facile est, nec paruum est in eo difficultatis indicium, quod de genere quoque ipsius multi Philosophi dubitarunt, ac varia senserunt: Aristot. enim censuit lumen esse accidens, alij tamẽ fuere, qui putarunt lumen esse substantiam, & alij quidem corpoream, alij incorpoream, sed in hac disputatione nobis immorandum nõ est, quum & ipse Aristot. validis ac manifestis argumentis sententiam illorum reiecerit, tum in 2. lib. de Anima, tum in libr. de Sensu & sensilibus, & præ-

F terea plures etiam habeamus interpretum hac de re disputationes, vt Ioannis Grammatici in 2. libr. de Anima. in cap. de Visu, & Latinorum tum ibid. tum in 2. Sentent. distinct. 13. & Thomæ in 1. part. quæst. 77. articul. 2. ac 3. Nunc igitur satis sit argumenta Aristotelis paucis referre, & difficultatem quandam, quæ multos turbare posset, de medio tollere. Duobus potissimum argumentis probat Arist. lumen non esse corpus. Vnum sumitur ex eius subita diffusio-

Ar... ta... tel... lum... non corp...

fusione per totum Hemisphærium: nam si esset corpus, non posset subito ad ortu ad occasum transire, sed necessario in tempore; corpus enim per spatium plenum moueri non potest, nisi in tempore, ob medii corporis resistentiam; quum igitur lumen Solis orientis totum illud spatium subito, & absque tempore peragat, non potest esse corpus Alterum argumentum est: si lumen esset corpus, fieret corporum penetratio: quum enim nulla penitus sit perspicui pars, quæ non sit luminosa, seruetur autem integra tam luminis, quam perspicui corporis natura, necesse est vt lumen penetret omnes partes perspicui; nam hæ non cedunt partibus luminis, sed eas in se recipiunt; quare si lumen esset corpus, penetratio corporum fieret, quæ penitus impossibilis est: hinc itaque intulit Aristoteles, lumen in perspicuo inesse non ad modum corporis, sed ad modum formæ: qua eadem ratione etiam in contextu quarto eiusdem libri ostendit animam non posse esse corpoream, quia quum omnes penitus viuentis partes sint animatæ, fieret penetratio corporum. Sed qui plura de hac re videre cupiunt, legant prædictas interpretum disputationes, in quibus diffuse ostenditur, lumen non esse corpus, neque omnino substantiam: non est n. nobis tempus conterendũ in recensendis aliorum dictis, sed tollenda est difficultas quædam, quæ huic veritati maxime omnium videtur officere, eaque est quod lumen & moueri, & percutere, & reflecti videtur: nam lumen Solis ad non transit, & solida corpora percutit; terram enim percutiens, & resistens generat in aere calorem, & percutiens speculum ad multa illuminanda reflectitur: quæ omnia indicare videntur lumen esse corpus, quum solis corporibus competant, accidentibus vero competere nullo modo possint. Ad hæc igitur dicimus, esse quidem in vsu positum, vt hæc per quandam similitudinem lumini attribuantur, & dicamus lumen moueri, & percutere, & frangi & reflecti; sed reuera nihil tale competere lumini; producitur enim lumem à præsentia lucidi corporis in perspicuo, & quia non est corpus, neque habet contrarium positiuum, quod illi resistat, producitur subito in omnibus perspicui partibus: nec tamen ita producitur, vt habeat esse fixum, ac permanens, & recedente lucido, à quo est genitum, adhuc in ipso perspicuo maneat; sed recedente lucido perspicuum statim desinit esse luminosum: quare ipsius natura cõsistit solum in fieri, & tamdiu existit in perspicuo, quamdiu perseuerat produci à præsentia lucidi: & quia corpora solida, ac polita percutiens lumen reddit illa apta per receptum lumen ad alia illuminanda, ideo videtur reflecti, & moueri lumen; non tamen sic est, sed ab eis illuminatis generatur lumen in aliis: quod idem de colore dicimus, nam color producit in speculo spiritalem colorem, & speculum similiter colorem producit in aere, nec ob id dicimus colorem moueri & reflecti, quum certum sit colorem esse accidens: non est igitur credendum, idem numero lumẽ transire ab vna aeris parte ad aliam, neque aliquod idem recedere à Sole, & ad aerem progredi, sed in omnibus perspicui partibus subito, & in temporis momento generatur lumen siue directe, siue per reflexionem id fieri videatur; non enim illud idem lumen, quod in vna parte est, ad aliam transit, sed in omnibus, in quibus est, generatur continue, siue ab ipsomet lucido corpore immediate, siue ab alio, quod ab illo illuminatum illuminet alia.

Variæ sententiæ de lumine, an sit ens reale, an intentionale, & quid sit intentio. Cap. VI.

Aliud est de lumine nõ leue dubium à Latinis interpretibus maxime agitatum, an lumen, quum sit accidens in medio perspicuo, sit accidens reale, an intentionale. Thomas in prima parte Summæ, quæst. 77. artic. 3. nititur ostendere lumen in medio non habere esse intentionale, sed reale tantum. Contra Ægidius in secundo libro de Anima, in cap. de Visu, probat lumen in medio non habere esse reale, sed solum intentionale. Inter has duas extremas sententias est tertia media, quod lumen in medio habeat simul esse reale, & intentionale; hac sequuti sunt Scotus, & Ioannes Bacconius, & Durandus in 2. Sentent. dist. 33. & alii complures; eamq; ego veram esse existimo, & Auerrois quoque & Alberti sententiam fuisse: imo etiam Caietanus in suis Commentariis in Thomam loco prædicto volens ipsum tueri ab argumentis Scoti, ita ipsum defendit, vt transeat manifeste in opinionem Scoti; quum tamen neque ad eam trahi, neque modo vllo defendi Thomas meo quidem iudicio possit, quia negat lumen in perspicuo habere esse intentionale, & confundit lumen cum luce, quum tamen aliud sit lux, aliud lumen, vt prædiximus, & lux habeat penitus esse reale, lumen vero in perspicuo sit intentio, & imago lucis, nec aliter, q̃ vt color in perspicuo est imago, & intentio coloris realis. Mitto hic considerare argumenta, quæ tum à Thoma, tum ab Ægidio adducuntur, quum in hac disputatione non sit nobis immorandum, & quum illa apud eos in locis prædictis legere quisque possit: sed solum nitar ipsam rei veritatem breuiter declarare, & paucis argumentis que validiora esse videbuntur, comprobare. Ante omnia intelligendum est, quid sit intentio, seu ens intentionale. Latini quidem huius vocis etymologiam considerantes, dicunt intentionem vocari id, per quod tanquam per rationem formalem anima tendit in obiectum cognoscendum, vnde omnes species tam sensi-

Opinio Thomæ.

Opinio Aegidij.

Opinio Scoti, & Bacconij, & Durãdi. Caietanus.

Intentio quid sit.

les, quam intellectiles vocantur intētiones: quæ etymologiæ cōsideratio satis crassa est, & quamuis fortasse ad rectum sensum trahi posset, non est tamen in ea tempus conterendum. Ego dico intētionem nil aliud esse, quam attentionem, ac diligentiam animæ in alicuius rei consideratione, quo fit, vt intentum etiam sumamus pro attento; hæc est vere Latina huius vocis significatio, sed traducta postea à Philosophis nostris hæc vox est ad omnem animi conceptum significandum, etiamsi absq; diligētia fiat, & omnem speciem, siue sensilem, siue intellectilem; hæc enim, quatenus est species spiritalis reale obiectum repræsentans, dicitur esse illius intentio, id est, imago in anima: hinc orta est distinctio illa, qua omnes vtuntur, primarum, & secundarum intentionum: primas enim intentiones vocamus illos omnes conceptus, qui rem immediate repræsentant; vt conceptum lapidis in animo, & speciem coloris in oculo: secundas vero intentiones vocamus illos conceptus, qui non rem immediate, sed alium priorem conceptum repræsentant; vt conceptus generis dicitur secunda intentio, quia repræsentat conceptus animalis, & plantæ, & aliorum eiusmodi, à quibus immediate repræsentantur res. Sed postea traducta est huius vocis significatio etiā extra animam, vt id, quod est imago alterius repræsentatiua, etiamsi non sit in anima, dicatur ens intentionale; huiusmodi est species obiecti sensilis in medio, vt species coloris in aere, siue etiam in solido aliquo corpore recepta, sicuti sæpe videmus à lumine per phialam vino plenam transeunte produci speciem, & imaginem coloris vini in panno linteo subiecto: illa enim rubedo, quæ in vino est color realis, & mouetur ad motum vini subiecti, est in panno linteo color intentionalis, qui non mouetur ad motum subiecti panni, sed ad motum vini, & ad motum luminis, à quo producitur.

Primæ & secundæ intentiones.

Declaratio, & comprobatio veritatis de natura luminis. Cap. VII.

SI vera hæc sunt, & intentio est id, quod modo diximus, non video quomodo Thomas negare possit, lumen in medio habere esse intentionale; nam producitur à luce lucidi corporis, vt inquit Aristot. tanquam ab obiecto reali, cuius est repræsentatiuum; & videmus lucem tanquam colorem quendam, quod fieri non posset, nisi species lucis, quæ ipsam repræsentet, ad oculum ferretur, quemadmodum etiam species coloris realem colorem repræsentat; ergo negare lumen in perspicuo habere esse intentionale, est negare rem manifestam, quum manifestum sit, ipsum produci à luce, & ita eius intentionem esse: Ex altera etiam parte non debuit negare Ægidius lumen in aere habere esse reale, quum reales effectus producat, vt Thomas argumentatur, patet enim lumen producere colorem, qui est effectus realis; patet etiam lumen vehemens destruere temperiem oculi, qui similiter est effectus realis: sed causa erroris multorum fuit, quod putarunt non posse aliquid esse simul intentionem, & rem, quum potius è contrario sese res habeat, & hoc negare sit pugnantia dicere; nam si aliquid est intentio alicuius, ergo est res aliqua, quomodo enim esset intentio, si esset nihil? ideo optime inquit Scotus in loco prædicto de signo, & re: quando enim distinguimus rem à signo, non propterea dicimus signum non esse rem, sic enim esset nihil, proinde signum appellari non posset; sed quum rem à signo distinguimus, nil aliud significare volumus, quam aliquid esse rem tantum, non signum, aliquid vero esse & rem & signum rei: sic igitur (inquit) distinguuntur res, & intentio; aliquid enim est res, & non est intentio rei, aliquid autem est intentio, & res simul, quia non potest esse intentio rei, quin sit etiam res aliqua, & ita habeat esse reale. Huic sententiæ Scoti ego omnino subscribo; non solùm enim illas intentiones, quæ extra animam sunt in medio sensus, sed etiam eas, quæ sunt in anima, puto esse aliquid, & esse res: eaque Aristotelis sententia fuit, qui in libro Categoriarum, in capite de qualitate sciētiam posuit in genere qualitatis, nil autem aliud est scientia in anima, quam intentio & imago rei cognitæ, repræsentans rem, quæ extra animam est; hæc igitur apud Aristotelem est ens reale, quum sit qualitas. Possum etiam ratione id confirmare; nam cognoscimus etiam cognitionem nostram tanquam rem aliquam positiuam & consideramus quid sit cognitio, quare tali nostræ cognitioni respondet cognitio ipsa tanquam res cognita: sic etiam diximus, colorem intentionalem incidentem in corpus aliquod solidum producere adhuc intentionem suam in perspicuo, & videri ad modum rei. Sed pluribus causa erroris fuit, quod illa, quæ spiritalia sunt, ipsi putant esse nihil, quum tamen sint res: sicut enim dantur substantiæ incorporeæ & spiritales, quæ verissime sunt substantiæ; ita dantur etiam accidentia spiritalia, quæ veram habent entitatem, licet minorem, quam accidentia materialia, à quibus producuntur: nam (vt ait Durandus in loco prædicto) istæ species habent esse debile, quia deficiunt à perfectione propria speciei, & eo magis deficiunt, quo magis distant à prima causa. Auerroes quoque in duobus postremis capit. libri de Sensu & sensilibus inquit formas in anima habere esse spiritale purum, in materia vero extra animam habere esse materiale purum, at in medio habere esse medium inter materiale, & spiritale; quare secundum Auerr. negari non potest, lumen & colores in medio habere esse reale, & magis, q̃ in anima speciem, quod etiam hoc argumento cōfirmari potest: id, quod habet esse, seclusa omni operatione

Quod lumen habeat esse intentionale contra Thomam.

Quod lumen habeat esse reale contra Aegidium.

tione animæ, habet eſſe reale; at lumen in medio habet eſſe, etiam ſecluſa omni animæ operatione; ergo de ipſo manifeſtius eſt quod habet eſſe reale, quam de intentionibus, quæ ſunt in anima: & quod de lumine dicimus, id de colore quoque ob eandem rationem dicendum eſſe arbitramur: ideo deceptus eſt Thomas, negans colorem in medio habere eſſe reale, quod de lumine conceſſit; quamuis enim lumen ſit efficacius ad reales effectus producendos, non ob id negandum eſt colorem habere eſſe reale, nam rerum quoque materialium multæ ſunt, quæ non ſunt actiuæ, neque per hoc ſtat, quin habeant eſſe reale. Illud vero hac in re maxime annotandum eſt, has ſpecies, ſeu intentiones, quas diximus, & in anima, & extra animam eſſe aliquid reale, & intentionale ſimul, habere hoc duplex eſſe duabus rationibus, vt recte notat Ioannes Bacconius in ſua quæſtione: nam reſpectu obiecti materialis, quod repræſentant, & cuius dicuntur ſpecies, habent eſſe intentionale: at reſpectu ſubiecti, in quo inhærent, habent eſſe reale, vt lumen in perſpicuo, & ſcientia in anima, quod quidem ex hoc diſcrimine cognoſci poteſt, quia lapis in anima tum ſubſtantia eſt, tum accidens; nam ſecundum ſe formaliter eſt accidens de genere qualitatis, & eſt ſubſtantia per repræſentationem; mouere autem animam dicitur, & cognoſci, non ſecundum ſuum eſſe formale, ſed ſecundum eſſe repræſentatum: quando enim cognoſcimus lapidem, ſubſtantiam cognoſcimus, quæ per illam ſpeciem repræſentatur, non ipſam ſecundum ſe qualitatem illam; dicimus enim videri realem colorem, non ſpeciem ipſam; immo idiotæ homines non concederent vllam coloris ſpeciem in medio productam, quia propriam illam realem ſpeciei entitatem ignorant, & nil aliud fatentur, quam realem colorem à ſe videri; illum igitur vident per eius ſpeciem, quam ignorant, non enim illam cognoſcunt, ſed colorem, ſolus enim realis color viſum terminare, ac videri dicitur. Per hoc ſoluitur argumentum quoddam Ægidii, qui inquit: ſi lumen in medio haberet eſſe reale, ſuperpoſitus oculo, aer illuminatus impediret ſenſionem, attamen patet lumen tangens oculum facere ſenſionem, ergo non habet eſſe reale. Nos autem dicimus, ſententiam illam Ariſtotelis, ſenſile poſitum ſupra ſenſum ſenſionem non facit, eſſe intelligendam de obiecto reali terminante ſenſionem, non de eius ſpecie, quinimo neceſſe eſt ſpeciem ad contactum vſq; organi peruenire, ſi fieri ſenſio debeat: lumen autem in aere eſt, non vt obiectum terminatiuum viſionis, ſed vt ſpecies ipſum repræſentans; & quamuis habeat etiam ſecundum ſe eſſe reale, tamen non eſt viſibile ſecundum ſuum eſſe reale, ſed ſecundum illud, quod ab eo repræſentatur; quare tangens oculum non impedit viſionem. Hoc autem eodem argumento, quo abuſus eſt Ægidius, recte vſus eſt Scotus, dicens: ſi lumen non eſſet intentio, ſed ſolum haberet eſſe reale, ergo ſuperpoſitum oculo non faceret viſionem: eſt enim argumentum validum, dum ſtatuimus lumen mouere oculum; quia ſi non mouet vt intentio alterius, ſed vt res ſecundum ſe, ergo eſt obiectum terminatiuum viſionis; tale autem tangens oculum impedit ſenſionem, quoniam inſtrumentum ſenſus debet pati à ſpecie obiecti immediate, non ab ipſomet obiecto reali.

Argumẽtum Scoti optimum.

De inſtrumento Viſus. Cap. VIII.

Sequitur vt de organo dicamus, quod quidem breuiſſime præſtabimus, vt Ariſtotelem potius, quam Galenum imitemur: Galenus enim tum de viſione, tum de pleriſque aliis rebus ſcribens, neſciuit artem medicã diſtinguere à naturali philoſophia; quum enim plurima ad naturalem philoſophum attinentia conſtituere potius, quam exquiſite tractare debuiſſet; eorum tamen conſiderationem diligentiſſimam cum medica arte cõmiſcuit, quod ab aliis quoque Medicis Galeni in ſcribendo artificium optime edoctis factum frequenter eſſe animaduerti: apud Ariſtotelem vero nihil tale notare aliquis, quantumuis liuidus aduerſarius eius poteſt; qui ſemper à rebus alienis abſtinuit; & non modo illa, quæ ad aliam diſciplinam, ſed etiam quæ ad alium eiuſdem diſciplinæ librum pertinent, tractare veritus eſt: quod quidem eſt manifeſtiſſimum in tractatione ab eo facta de viſu, & de facultate viſiua; diligentem enim oculi, & conſtructionis eius declarationem apud Ariſtotel. nullibi legimus, licet oculus ex pluribus humoribus, & pluribus tunicis, aliiſque partibus mirabili ſtructura, atque artificio conſtitutus ſit; nihil denim aliud de oculi fabrica ab eo ſcriptum habemus, niſi eum aqueum eſſe debuiſſe, nõ quidem aquam puram, ſed exceſſu aqueum: quum enim in primo cap. 2. libri de partibus animal. dixerit organa ſenſuum debere eſſe ſimilaria, totus autem oculus ſit corpus diſſimilare, Ariſtoteles præcipuam oculi partem reſpexit, quæ eſt humor cryſtallinus, in quo tanquam in vero viſus inſtrumento ſpecies coloris recipitur, & ab anima iudicatur: hunc igitur conſiderare ſatis habuit, & dicere organum viſus eſſe corpus aqueum; reliquas oculi partes Medicis conſiderandas reliquit, quum illarum officium non ſit videre, ſed inſeruire cryſtallino, vt in eo fieri viſio poſſit, aliæ namque ad ipſum protegendum, aliæ ad nutriendum, aliæ ad mouendum totum oculum pertinent. Nos igitur Ariſtotelem imitati, non totam oculi ſtructuram conſiderabimus, ſed quaſdam tantum partes, quæ ad id, quod in præſentia quærimus, conferre poſſe videbuntur; reliqua apud

Galenum legi poterunt in libr. 10. Vsu partium, & in libro ei adscripto de Oculis, & apud Auerroem in 1. Collectaneorum, cap. 17. & in 2. lib. cap. 15.

Tres humores in oculo.

Substantiam oculi tribus humoribus cōstare certum est, quorū medius, & inter duos reliquos collocatus; crystallinus est, durior aliis, & similis glaciei, sed lucidissimus, non quidem propria luce, sed lumine extrinsecus recepto; post hunc positus est in parte oculi posteriore humor vitreus, qui mollior est, & substantiam habet minus consistentem, & multo maior est crystallino; nam vt ego iudicare videns potui, est fortasse quadruplo, vel etiam quintuplo maior; sed maxime clarus, & albus, & in hoc manifestissimum est, deceptum esse Galenum, qui in libr. 19. de Vsu partium dixit huius colorem esse subnigrum, veluti si quis parum nigri cum multo albo commiscuerit; ego enim apertissime vidi vitreum hunc humorem nihil habere nigredinis, nec minus crystalino album esse, non tamen ita solidum; sed molliorem, & fluentem, vnde appellatus est vitreus, ad similitudinem vitri liquefacti; deceptus etiam in eo est Galenus, quod dixit huius humoris officium esse, vt ex eo crystallinus nutriatur; hoc enim falsum esse ostendemus loco suo.

Error Galeni de humore vitreo

In anteriore autem oculi parte est tertius humor vocatus aqueus, seu albugineus, qui vna cum spiritu misso à cerebro per opticos neruos implet anteriorem pupillæ partem, & crystallinum defendit, prohibetque à contactu corneæ, quæ sua duritie ipsum lædere potuisset.

Tres tunicæ in oculo.

Tunicas tres habet oculus, quarum extima ob suam duritiem σκληρότης dicitur, sed in anteriori parte oculi vocatur cornea, quæ durior quidem est, sed trāsparentior, vt per eam lumen ad humores oculi ingredi possit: secunda tunica vocatur χοροειδὴς & colorata est colore subnigro, & in parte oculi anteriore vocatur vuea; nec totam pupillam operit, sed in medio pupillæ loco est perforata, vt per illud foramen ingredi lumen & colores possint: tertia, & intima tunica retina appellata, constare videtur ex ipsamet cerebri substantia, nec totum oculum circumdat, sed desinit in maximo crystallini circulo, vbi degenerare videtur in tenuem illam & luminosam membranam, araneam telam vocatam, quæ totum crystallinum operit, & separat tum in parte anteriore ab aqueo humore, tum in posteriore à vitreo. De his, ac de aliis ad oculi structuram pertinentibus si quis plura videre cupiat, legat Galenum, & Auerroem in memoratis locis: nunc enim satis nobis est statuisse solum crystallinum esse verum instrumentum visus, cæteras vero oculi partes eius ministras esse, quarum aliquas postea considerabimus, quum de modo, quo visio fit, verba faciemus, nempe illas, quæ ad rem facere videbuntur, reliquas vero dimittemus.

An lumen requiratur ad medium, an ad colorem illuminandum, opinio Auempaces, & argumenta.
Cap. IX.

His declaratis, considerandum nobis proponitur id, de quo interpretes Aristotel. maxime controuersantur, quæ sit luminis necessitas in visione secundum Aristotelem: quum enim fieri visio nequeat sine lumine, quæritur cuius gratia sit necessarium lumen, an ad illuminandum perspicuum medium, an ad illuminandum obiectum colorem.

Opi. Auempace

Fuit opinio Auempaces, quam considerat Auerroes in Commentario sexagesimo septimo libri secundi de Anima, quod lumen sit necessarium, non propter medium, sed propter solum colorem, vt faciat colorem esse actu motiuum perspicui, quia non esset actu motiuus, nisi esset illuminatus; quam eandem sententiam tuetur Auicenna in 6. Natural.

Pri. argumentum

Nitebatur Auempace, vt refert Auerroes, tali argumento: lumen, & color specie non differunt, atqui omne recipiens debet carere [redacted] pto, ergo perspicuum debens recipere co[redacted] debet carere lumine, igitur moueri perspicuum est illuminari, & illuminari, est colorari; itaque si color sit illuminatus, est actu motiuus perspicui, & imprimit in eo colorem quatenus ipsum illuminat: ideo dictum illud Aristotelis, color est motiuus perspicui, quod est actu, sic ab Auempace intelligebatur, color est aptus ducere perspicuum de potestate ad actum, & reddere actu perspicuum; hoc enim facit, dum simul ipsum illuminat, & colorat: quod si prius illuminatus esse aer statuatur, non poterit à colore moueri, quum color sit de natura luminis, & nihil recipiat se.

Secundum

Alia quoque ratione hoc confirmatur, quam eo in loco tangit Albertus: obiectum cuiusque sensus debet reduci ad aliquam communem naturam, secus enim non esset obiectum vnum, proinde nec sensus vnus; patet autem esse visibile & lumen, & colorem; ergo duo hæc vel reducuntur ad vnam tertiam communem naturam, vel vnum ad alterum; primum dici non potest, vt manifestum est, ergo secundum: atqui non reducitur lumen ad colorem, quia non definitur lumen per colorem, sed potius color per lumen; ergo reducitur color ad lumen, & est visibilis ratione luminis; sic igitur vna est natura visibilis, nempe natura luminis, ad quam reducitur color; ergo ad constituendum colorem visibilem est necessarium lumen.

Tertium

Confirmatur hæc opinio ab Auicenna per experientiam; si quis enim sit in aliquo obscurissimo loco, vbi sit foramen, videt per foramen illud externos colores, illi igitur transeunt per aerem tenebrosum, quare non requiritur lumen ad medium illuminandum, sed satis est si colores ipsi in lumine sint; sic enim sunt nobis visibiles etiam per aerem tene-

tenebrosum. Addit etiam Auerroes pro Auempace aliud argumentum acceptum ex verbis Aristotelis in contextu 18. lib. 3. de Anima, vbi intellectum agentem comparat lumini, & inquit esse necessarium propter phantasmata, vt ea faciat actu intelligibilia, sicuti lumen facit colores esse actu colores id est, actu motiuos perspicui: asserit ergo Aristot. lumen requiri propter colores ad mouendum perspicuum.

Auerrois, & Alberti sententiæ, & argumenta. Cap. X.

Ex altera parte Auerroes contrariam sententiam sequens inquit, lume esse necessarium, non propter colores, sed propter medium solum, & in eam inductus esse videtur præcipue à verbis Aristotelis, qui in secundo libro de Anima in capite de Visu, definiens colorem dixit esse motiuum perspicui illuminati, & definiens lumen dixit esse actum perspicui quatenus est perspicuum, non dixit esse actum coloris; censuit igitur necessarium esse lumen propter solum medium, non propter colorem. Addit etiam rationem Auerroes ad hoc comprobandum: color secundum Aristotelem est per se visibilis in secundo modo dicendi per se, ergo non accipit à lumine visibilitatem, sed eam habet ex sua natura; nam si à lumine fieret visibilis, & motiuus perspicui, non esset per se visibilis, sed per aliud. Albertus vero etiam sententiam sequutus est, & putauit lumen esse necessarium propter vtrunque, ita vt neque medium possit à colore moueri, nisi sit illuminatum, neque color possit mouere medium, nisi illuminatus: & quia de medio clara est sententia Aristotelis, qui dixit lumen esse actum perspicui, ipse de colore declarat hac distinctione: color habet duplex esse, vnum materiale, alterum formale: esse materiale fit per materiæ mutationem à quatuor primis qualitatibus, quæ varios in superficie colores producunt, licet ipsæ qualitates non sint de essentia colorum, & ad tale coloris esse non requiritur lumen; est enim color etiam in tenebris, non est tamen aptus ad mouendum medium: esse autem formale habet color à lumine, quatenus lumen iungitur superficiei, & facit colorem actu motiuum perspicui, quia sine lumine non moueret. Sic igitur necessarium est lumen etiam propter colorem vt motiuum perspicui, idque videtur significasse Aristoteles in contextu decimooctauo tertij libri de Anima, quem antea pro Auempace considerauimus: ideo id, quod Aristoteles dicit, colorem esse motiuum perspicui, interpretãs Albertus inquit esse intelligendum de colore secundum esse formale, sic enim est motiuus perspicui. Ex his igitur patet, rem hanc non carere magna difficultate: sequitur vt ratione duce quid sentiendum sit, inuestigemus.

Vera sententia, & eius declaratio, ac comprobatio. Cap. XI.

In hac controuersia ergo puto lumen esse necessarium, non modo propter medium, & propter colorem, vt sensit Albertus, sed etiam propter organum, quod credo non negasse Albertum, quum aperte ab Aristotele proferatur, vt mox considerabo: Ioannes etiam Gandauensis in secundo libro de Anima, dum pro Auerroe demonstrare nititur lumen non requiri propter colorem, sed propter medium, fatetur tamen requiri etiam propter organum. Quum igitur tria hæc, de quibus antea diximus, in visione considerentur, obiectum, medium, & organum, in his omnibus requiri lumen existimo, si visio fieri debeat; hoc enim facit tum colores esse actu motiuos perspicui, & organi, tum oculum, & medium esse receptiuum coloris: organum enim ob eandem rationem debet esse illuminatum, ob quam & medium; nam si medium colores recipit (vt Aristoteles dixit) non quatenus aer, nec quatenus aqua, sed quatenus perspicuum, non est autem actu perspicuum, nisi per lumen; oculus vero, vt colores recipere posset, debuit esse perspicuus, vt Aristoteles docet in libro de Sensu & sensilibus, capite secundo; necessarium est non minus oculo lumen, quam medio, proinde oculus non recipit colorem, nisi recipiat lumen: huic sententiæ attestatur crystallini humoris natura & conditio: ipsum enim esse præcipuum visus instrumẽtum omnes confitentur, est autem maxime perspicuus ac splendidus, quia est de genere illorum perspicuorum, quæ lumen quidem ex se non emittunt, sed si extrinsecus recipiant lumen, splendida fiunt; imo aliqui etiam sunt oculi, qui in tenebris emittunt ex se aliquid luminis, vt oculi leonum, & pardorum, & catorum; sed omnium oculorum communis conditio est, vt eatenus lucidi sint, quatenus ob externi luminis receptionem fiunt splendidi, hoc enim est proprium illorum perspicuorum, quæ aliquam habent densitatem, & consistentiam, qua retinent receptum lumen, & ex eius constipatione redduntur lucida tanquam alieno lumine. Quoniam igitur oculus debuit esse perspicuus perspicuitate aquea, vt lumen recipere, ac retinere, imo & intensius reddere posset, & talem esse humorem crystallinum manifestum est, negari non potest datam esse organo perspicuitatem, vt per receptionem luminis possit recipere aliarum rerum colores; est enim communis conditio omnium perspicuorum, vt à lumine fiant actu perspicua, & quatenus talia sunt, à coloribus patiantur: igitur quando Aristoteles dixit colorem esse motiuum perspicui, quod est actu, & quando dixit lumen esse actum perspicui quatenus est perspicuum, absolute perspicuum considerauit: quare hæc non soli medio competere debent,

Quod lumen sit necessarium & propter medium, & propter organum.

bent, sed etiam organo, si organum quoq; perspicuum est. Hoc idem confirmatur ex visu specillorum, non enim alia ratione faciunt, vt melius videamus, nisi quia faciunt vt plus luminis recipiant oculi, & ita melius etiam recipiant colores: oculi enim seu propter prouectam ætatem, seu etiam quandoq; propter naturalem temperiem habent substantiam terrestriorem, siccescunt enim oculi senum, vt ait Arist. in 5. lib. de Ortu animalium, cap. 1. quo fit, vt minus recipiāt luminis, & ob id egeant auxilio specillorum, in quibus ob vitri cauitatem vnitur, & concentratur lumen tanquam in puncto, & ita vnitum, ac validum oculos penetrat, & lucidiores reddit, & aptos ad melius colores recipiendos. Legimus autem hanc sententiam clare apud Aristotelem in libro de Sensu, & sensilibus, cap. 2. vbi dicit. [*Videtur autem sicut exterius non sine lumine, ita & interius*] & paulo post inquit [*quare necessario est perspicuum, & receptiuum luminis id quod interius oculi est*] & idem dicit etiam in libro 2. de Partibus animalium, cap. 13. Itaq; sententia Aristotelis est, oportere non modo externum, sed internum quoque oculi perspicuum illuminari, si fieri visio debeat; sic enim vtrunque fit actu perspicuum, & aptum vt à coloribus patiatur, quale non esset sine lumine. De colore ostendendum manet, quod ipsum quoque illuminari oporteat, si debeat esse motiuus perspicui; hoc quidem satis per experientiam manifestum esse videtur; nam si totus intermedius aer illuminatus esse statuatur, & color sit in tenebris, non videbitur; contra vero si color sit illuminatus, videbitur ab oculo in spelunca in tenebris existente, & per multum quoq; aeris medii tenebrosi: num autem hoc argumento ostendatur, solam coloris illuminationem esse necessariam, vt putauit Auempace, ita vt absque medii illuminatione visio fieri possit, postea considerabimus: nunc sat est demonstrare visionē absq; illuminatione coloris fieri minime posse, quod quidem prædicto argumento aperte ostenditur: neque est quod aliquis dicat fieri non posse, vt toto medio aere existente luminoso, color solus in tenebris sit; hoc enim esse possibile non constituo in præsentia, sed ex mentali tantum abstractione argumentum sumo: dum enim statuimus totum medium esse illuminatum, colorem vero esse tenebrosum, manifestum est visionem non fieri: dicere autem hoc esse impossibile, & posito medio luminoso esse necessarium vt color quoq; sit illuminatus, non est argumentum soluere, sed est fateri necessitatem illuminationis coloris, & visionem fieri nō posse, ea sublata. Sed res clarior fiet, si cognoscatur ratio cur ita esse oporteat; hæc autem sumitur à natura coloris, quam antea declarauimus: nam absolute sumptus color oritur ex condensatione perspicui, sed color non splendens, de quo in præsentia loquimur, oritur ex ea perspicui condensatione, quæ fit per admistionem opaci, cuiusmodi est mistorum corporum color, qui fit quidem ex commistione elementorum quatenus sunt perspicua, & opaca, imo etiam lucida, ignis enim est lucidus, aer perspicuus, terra opaca, aqua & perspicuitate & opacitate participans, attamen quia elementa per mistionē proprias naturas amittunt, ignis quamuis in misto sit condensatus, desinit esse splendidus, vel siquid splendoris ex igni seruatur, id exiguum est, quale est in illis, quæ noctu splendent; iure igitur hi omnes colores vocantur offuscata lumina, seu extincta per admistionem opaci, quæ facit ne luceant, sed sint absolute colores. Quoniam autem primum visibile, & per se visibile est lux, quæ est color splendens, color autem non splendens visibilis est per participationem lucis, proinde secundario visibilis; omne autem secundario tale, est tale potestate, nec ducitur ad actum, nisi ab eo, quod est actu tale; color tanquam secundario visibilis est potestate visibilis sine ope lucis, sicut etiam phantasmata sunt potestate intelligibilia absque ope intellectus agentis, qui est primum intelligibile, vt alio in loco ostendemus: color igitur non est actu visibilis, nisi talis fiat à lumine, quare vt sit actu motiuus perspicui, requiritur lumen tanquam species, & imago lucis, quæ est primum visibile: neq; satis est id, quod aliqui dicunt, colorē constare iam ex lucido & opaco, proinde in sua natura habere lucem, neq; externo lumine indigere: hic enim est cauillus manifestus, color enim deficit à natura lucis, & luminis, & ab his specie differt, licet oriatur ex lucido, & opaco, neque potest appellari lux, vel lucidus, nisi cum additione lux offuscata, seu lux extincta, quæ non amplius splendet, nec potest amplius fungi officio lucis, quum desierit esse lux, & in colorem non lucentem degenerauerit; eget igitur lumine producto à lucido actuali, si debeat mouere perspicuum, nam actuale lucidū est per se motiuum, & alia omnia sunt motiua per illud. Præterea certum est proprium coloris subiectū esse ipsum perspicuū: nam in perspicuo interminato recipiuntur colores spiritales, qui sunt species colorum realium: in perspicuo autem terminato reales colores recipiuntur, nō enim haberent colorem corpora, nisi ex perspicuo constarent; ergo eiusdem est rationis vtrumq; perspicuum: & sicuti interminatum non potest spiritalem colorem recipere, nisi sit illuminatum; ita neque terminatum potest habere colorem motiuū perspicui, nisi iunctam habeat lumen: hoc autem confirmatur, quoniam maius, ac nobilius est agere, quam pati, & plura requiruntur vt aliquid possit agere, quam vt possit pati; ergo si perspicuum interminatum requirit lumen vt fiat receptiuum colorum, magis debet perspicuum terminatum requirere lumen, vt per suum colorem possit mouere perspicuum interminatum;

Specillorū vsus.

Quod lumen sit necessarium etiam propter colorem.

Argumentū sumptum à natura coloris.

Lux prin. visib.

A tum; ita vt tum interminatum perfici à lumine oporteat, vt a calore pati possit, tum color, qui est in perspicuo terminato, debeat perfici a lumine, vt possit agere in perspicuum interminatum. Ex his igitur patet necessarium esse lumen & propter medium, & propter organum, vt hæc tanquam perspicua colores recipere possint; & maxime etiam propter colorem, vt possit mouere perspicuum: quia id, quod est motiuum per naturam alterius, quod in eo genere est primũ, B non potest mouere, nisi ope illius. Alia multa ad plenam huiusce rei declarationem dicenda essent, sed ne eadem frustra repetantur, hæc postea in argumentorum solutione opportunius considerabuntur.

Solutio argumentorum pro Auempace adductorum. Cap. XII.

Reliquum est, vt ad maiorem veritatis declarationẽ consideremus, quantum roboris C habeant argumenta omnia prius adducta, tum pro Auempace, & Auicenna, tum pro Auerroe. Primũ erat Auempaces argumentũ ab Auerroe relatũ, quod deducebatur ex eo fundamẽto, lumen & color specie nõ differũt. Ad hoc respondens Auerroes non satis habet id fundamentum negare, sed ẽt efficaciter probat lumen, & colorem differe specie. Primum quidem sumit argumentum ab experiẽtia; videmus enim in transitu nubium parietes colorari colore herbarum, D quod non fieret, nisi prius in aere color ille reciperetur; at qui iam erat prius illuminatus aer, ergo lumen nõ est color, quia si esset color, non posset aer illuminatus recipere alium colorẽ: sic etiã lumen Solis transiens per vitrum coloratũ colorat parietem illo eodem colore, quare prius in aere luminoso color ille recipitur: hoc aũt Auerrois argumentũ probat contra Auempacem tum inexistens in aere lumen non impedire receptionem colorũ, tum differre specie colorem, E & lumen; quia obiectũ receptibile, licet in suo receptiuo receptum vt aduentitium non impediat receptionem aliorũ eiusdem generis, nam prima materia habens formas elementorum recipere animam non prohibetur, tamen non potest ita in illo inesse, vt sit ratio recipiendi; quum enim non inficietur Auempace colorẽ vniuerse sumptum esse adæquatum receptibile respectu perspicui; imo hoc dicere cogatur, dum ait lumen & colorem esse idem specie, ideo dum per F experientiam ostendimus aerem illuminatũ ita recipere colorem, vt lumen sit ratio recipiendi, quia non reciperet aer colores, nisi esset illuminatus, demonstramus non esse idem specie lumen & colorem; quia si essent idem, sequeretur aliquid esse rationẽ recipiẽdi seipsum, quod nullo modo esse potest. Quoniam ergo falsum est assumptum illud, color, & lumen sunt idem specie, non sequitur id, quod inde colligebat Auempace, aerem recepturum colores debere carere lumine; imo ex huius consequentis falsitate clarissima per experientiam cognoscitur falsitas illius assumpti. Probat etiam Auarroes hoc idem argumento sumpto à definitionibus: illa enim quæ diuersas habent definitiones, specie, atq; essentia differunt; at color definitur esse extremitas perspicui terminati, lumen vero actus perspicui interminati; differũt ergo specie. Ex his ergo infert Auerroes, non oportere illud, quod mouetur à colore, esse nõ luminosum, sed oportere esse non coloratũ, quia nihil est ratio recipiendi se; & in hoc recte sensit, & eius solutio meo quidem iudicio optima est. Auempace vero errauit, putans lumen requiri propter solum colorem, non propter medium, ideo neq; recte est interpretatus definitionem coloris ab Arist. traditam; non enim dixit Aristot. colorem ducere perspicuum de potestate ad actum, & facere actu perspicuum, sed dixit esse motiuum perspicui, quod iam sit actu; est igitur prius actu perspicuum per lumen, posterius vero vel tempore, vel saltem natura est mobile à colore. Ad secundum argumentum ab Alberto adductũ respondeant Auerroistæ, qui negãt lumen requiri propter colorem: ego enim arbitror totũ esse concedendum, & assero primum visibile esse lucem; ideoq; omnes non lucentes colores fieri visibiles per lumen, quod est imago, seu species lucis, vt prædiximus. Ad tertium, quod Auicenna sumebat ab experientia, dico probari quidem illo argumento, necessarium esse lumen propter colorem, quia iam concessimus non posse perspicuum moueri à colore non illuminato, at non probari ipsum non requiri propter medium; dico enim eam esse luminis naturam, vt receptum in superficie corporis terminati subeat quodammodo conditiones lucis, & illuminet perspicuum medium: quando igitur color est illuminatus, videtur ab aliquo existente in spelunca tenebrosa, quia lumen illud colori adiunctum illuminat totum illum aerem ad ipsos vsque oculos videntis: quanquam enim non ita illuminat, vt faciat aliorum colores videri, tamen tantum illuminat, quantum satis est ad visionem illius coloris, cui iunctum est; sic etiam illa noctu lucentia, de quibus loquitur Aristoteles in contextu 72. lib. 2. de Anima, vt oculi catorum, & leonum, & noctilucæ, & alia huiusmodi, ideo videntur noctu, quia illuminant aerem satis pro ipsorum visione, licet nõ satis pro visione aliorum circumstantium colorum: ideo annotandum summopere est, Aristotel. in memorato loco satis pingui Minerua illa noctu lucentia considerare: quum enim vera ratio cur noctu videantur sit, quia illuminant sibi aerem, tamen Aristot. concedit ea videri in tenebris, & sine lumine; quoniam non erat ibi eius consilium exquisite docere illa, quæ ad visionem pertinent: sed quantum satis erat ad facultatem visiuam declarandam; ideo satis habuit ibi sumere, co-

Ad secũdum.

Ad tertium.

Declaratio tex. 72. lib. 2. de Anima.

re, colores saltem sine lumine videri non posse, A quasi lux nõ sit color, id .n, fecit, ne lumen cum colore confunderet, ita vt idẽ esse crederetur: at in libro de Sensu & sensilibus, vbi exquisitius de visione loquitur, aperte dicit lucem videri vt colorem. Ad argumentũ igitur Auicennæ dico aerem illum, qui in spelunca est, esse quidem tenebrosam ratione aliorũ colorum, qui sunt ibi in tenebris, quia non est in eo tantũ luminis, quantum ad illos illustrandos requireretur, sed vocari posse illuminatum ratione illius tantum coloris, qui extra speluncã illustratus esse statuitur: B quoniam aer ille ab illo ipso colore illuminato illuminatur; & quamuis color ille, & lumen illi iunctum moueat tãquam obiectum vnũ; tamen secundum naturam prius mouet illuminando, posterius verò coloris speciem imprimẽdo; quia sicut natura lucis naturam coloris præcedit, ita in perspicuo lumẽ præcedit natura speciem coloris; nunquam igitur videtur color sine illuminatione perspicui, quod inter colorẽ, & oculos C medium est. Quartũ argumentum nobis nõ officit, proinde omnino concedẽdum est; eo enim nil aliud ostenditur; quam colorem non posse mouere nisi sit illuminatus, & hoc asserit apertè Arist. in illo contex. 18. lib. 3. de Anima. Auerroes tamen, qui omnino negat esse necessarium lumẽ propter colorem, nititur hoc argumentum soluere, & inquit, cõparationem illam intellectus agentis cũ lumine in visione non esse intelligendam secundũ omnia, sed in hoc solum, quod sicuti necessarium est lumen ad visionem, ita necessarius est intellectus agẽs ad nostram intellectionem; in eo autem (inquit) sunt dissimilia, quod intellectus agens est necessarius ad illuminanda phantasmata, at lumen non est necessariũ ad illuminandos colores, sed ad solum mediũ illuminandũ. Hæc tamen Auerrois solutio vana est, quoniam Arist. non modo dicit necessarium esse intellectum agentem ad intellectionem, sicuti lumen ad visionem, sed modũ etiam exprimit, in quo hanc similitudinem consistere arbitratur: dixerat enim dari intellectum, qui omnia fit, & dari alterum, qui omnia facit, nam intellectus agẽs facit de intelligibilibus potestate actu intelligibilia, & ita apertè inquit eius officium in obiectis phantasmatibus esse cõstitutum; deinde vero hoc declarans ait [*Vt habitus quidam, quale est lumen, facit enim lumen potestate existẽtes colores, actu colores*] asserit ergo intellectũ agentem iungi phantasmatibus tanquam formã, & habitũ, & in hoc dicit ipsum esse similem lumini, quia lumen quoq; est habitus, & forma, quæ iuncta coloribus facit eos esse actu, qui prius erãt potestate, qui enim erant potestate motiui, fiunt actu motiui: non debet ergo in hoc Aristot. de coloribus, ac de lumine falsum dicere, quia non vtitur eo exemplo tanquam ficto ad rei declarationem, sed tanquam vero: asseuerãter enim hoc de colore pronunciat, & nisi de colore verum sit; non declaratur illa comparatione, quomodo intellectus agens facit intelligibilia: argumentum igitur est validum, & solutio Auerrois vana est.

Ad quartum.

Responsio Auerrois

Respõsionis impugnatio.

Solutio argumentorum Auerrois.
Cap. XIII.

EXpendenda manent duo Auerrois argumenta, quibus ostendere nitebatur lumen non propter colorem, sed propter solum medium requiri, quæ difficilia sunt, & magnũ negotium facessere videntur. Alterũ sumebatur ex Arist. in 2. lib. de Anima, in cap. de Visu, vbi definiens lumen vt ad visionem cõferens, nil aliud dixit, quã esse actum perspicui quatenus est perspicuum; non dixit esse actum coloris, quo perficiatur color, imò etiam colorem definiens dixit esse motiuum perspicui actu, nullà facta luminis mentione; censuit ergo colorem esse per se motiuum perspicui absque ope luminis. Ad hoc argumentum varia dicuntur à sectatoribus cõtrariæ opinionis. Quidam dicunt lumen propriè iungi perspicuo, non colori: nam perspicuo iungitur formaliter, quia imbilitur in tota eius substantia tanquam forma reddens ipsum actu; colori autem iungitur non formaliter, sed obiectiue; non enim facit colorem esse colorem, siquidem etiam in tenebris est color, sed facit esse obiectum motiuũ perspicui: ob id Arist. lumen in solo perspicuo, non in colore considerauit, D Sed hæc responsio mihi non satis fecit, neq; difficultatem tollit. quum enim Aristotel. ibi non alio modo colorem consideret, quam vt visibilem proinde sub ratione obectiua, quum ipsum definiens dicat esse motiuũ perspicui; ad constituendam aũt in colore rationẽ obiectiuam requiratur lumen, ergo declarans quomodo color sit motiuus perspicui, debuit omnino facere luminis mentionẽ, si est motiuus per lumen. Præterea negari non potest iungi lumen colori formaliter: E quamuis enim lumen in colore habeat rationẽ obiecti motiui respectu perspicui, quia constituit obiectum motiuum; tamen respectu ipsius coloris non habet nisi formæ rationem: quicquid enim alicui iunctum constituit ipsum in tali esse, id facit vt forma illius quatenus talis, hoc enim est officium formæ; lumen autem iunctum colori constituit ipsum in esse obiectiuo; ergo est forma illius cõsiderati secundum illud esse obiectiuũ: hoc asseruit aperte Arist. tum de F ipso lumine respectu colorum, tum de intellectu agente respectu phantasmatum, quẽ locum antea considerauimus: nulla igitur ratio apparet, cur non debuerit Aristot. dicere lumen esse necessarium colori, vt color sit motiuus perspicui: quare argumentum viget. Rectior esse videtur Alberti responsio, qui dicit Aristotelem ibi sumere colorem secundum esse formale, & vt visibilis est, ideoque statuere ipsum iam illuminatum, sic enim est motiuus perspicui; quam sententiam

Ad primũ Auerrois.

Responsio aliquor

Responsionis impugnat

Resp. Albe

tiam videntur sequentia Aristot. verba significare, statim enim subiungit [quare non est visibilis sine lumine] quæ magis videntur ad colorem referri, quam ad perspicuum; de colore namque colligit Aristotel. ipsum non esse motiuum sine lumine, & videtur esse illatio à posteriore ad prius, ex eo enim quod est motiuus perspicui, infert conditionem ei necessariam ad mouendum; quasi dicat, est motiuus perspicui, ergo debet esse illuminatus. Attamen quia Arist. occasionem inde sumit loquendi de lumine, & declarandi eius naturam, & statim ipsum definiens vt ad visionem relatum, inquit esse actum perspicui quatenus perspicuum, neque dicit esse actum coloris vt visibilis, neque vllam coloris mentionem facit, non videtur hæc Alberti solutio, nisi quid aliud ei addamus, difficultatē tollere. Ego igitur dicam, in quo huius argumenti solutionem constitutam esse existimem. Certum est, Aristot. eo in loco per lumen non intelligere lucem ipsam, quæ inest in corpore lucido, quum hanc in context. 69. tetigerit vt causam luminis in perspicuo: nomine igitur luminis nil aliud intellexit, quam id quod à luce producitur in perspicuo; hoc autem est necessarium medio, quod supponitur esse perspicuum interminatum, sed non est necessarium colori ample accepto, & prout color est, nam color quatenus est color, & visibilis vt quod, amplectitur etiam lucem, & hæc est motiua perspicui absque externo lumine; at perspicuum semper eget lumine externo, quo illuminetur, vel ab ipsomet obiecto colore, vel ab alio lucido; illuminatur autem à colore, tum quando est color lucens, tum quando non est quidem lucens, sed est ab alio illuminatus, vt quando alicuius rei color à Sole illustratus cernitur ab aliquo existente in spelunca obscurissima, quia color ille illuminatus illuminat sibi medium, sicut ante dicebamus: quoniam igitur non omnis color eget illustratione externa, siquidem lux nullo illuminante indiget, non potuit Arist. lumen in definitione coloris: & quoniam ita acceptum lumen est necessarium omni perspicuo, si per ipsum visio fieri debeat, & ipsi quoque lumini est necessarium perspicuum tanquam proprium eius subiectum, in quo solo recipitur, colori autem adhæret vt lux potius, quam vt lumen, quia in corpore terminato receptum lumen fit instar lucis visibile vt quod, & fungitur officio lucis, quum illuminet medium; ideo Aristot. lumen definiuit per perspicuum tanquam per eius subiectum, non per colorem: attamen dum statuimus colorem esse tenebrosum, ita vt neque ex se luceat, neq; ab alio illuminetur, manifestum est, ipsum non esse visibilem, nec motiuum perspicui: ideo recte Albertus dicit Aristot. in definitione coloris accepisse colorem secundum esse formale, hoc est, lucentem vel ex se, vel ab alio; nisi enim eiusmodi sit, nō est motiuus: hoc autem ipsemet Aristot. declarat, quando ex definitione coloris colligit ipsum non esse motiuum sine lumine, & subiungit omnem cuiusque rei colorem in lumine visibilem esse, quod est inferre conditionem necessariam ad visibilitatem coloris, nec potest intelligere nisi conditionem ipsius coloris; quare acceperat colorem secundum esse formale, secus enim non posset inferre non esse visibilem sine lumine: nec potest aliquis dicere, Aristotel. id colligere, non vt conditionem coloris mouentis, sed solius perspicui patientis; etenim patientis aptitudo est quidem necessaria mouenti vt moueat, sed non vt sit motiuum; ignis enim non vrit, nisi rem aptam vri, attamen est per se vestiuus, etiāsi nihil ei adsit, quod vratur; Arist. autem ibi non considerat colorem vt actu mouentem, sed vt motiuum, quia si consideraret vt mouentem, vtique dicere possemus, ipsum nō posse mouere, nisi perspicuum aptum moueri, hoc est, illuminatum: sed quum consideret vt motiuum, non est ei necessaria patientis conditio, quia etiam sine hac non desinit mouens esse secundum se motiuum, etiamsi nihil ab eo moueatur; itaque non considerata conditione patientis, colligit Aristot. conditionem in colore requisitam, si debeat esse motiuus; quare accipit colorem secundum esse formale, & illatio, quam facit, est à posteriori ad prius, ex eo enim quod est motiuus, infert ipsum esse in lumine, tanquam conditionem, per quam est motiuus. Solutio igitur argumenti est in hoc constituta: lumen accipi potest duobus modis; vel enim vt communiter amplectitur tam lucem, quam lumen, hoc est, vt est visibile seu vt quod; seu vt quo; vel solum vt visibile vt quo, & ratio visibilitatis à colore distincta: priore quidem modo est necessarium & medio, & colori; quia color non potest mouere perspicuum, nisi luceat vel luce propria, vel lumine accepto ab alio; vt quando lumen Solis in pariete receptum fit visibile & vt quod, & vt quo, quum & ipsum per se visum moueat, & faciat vt color moueat: secundo autem modo acceptum soli medio est necessarium, tale namque lumen, quod non sit visibile, nisi vt quo, non datur nisi in solo perspicuo interminato; Aristot. autem in 2. lib. de Anima, in c. de Visu, hoc solum respexit, quoniam ad declarandam per suam operationem facultatem visiuam voluit tria illa distinguere, obiectum, medium, & organum; ideo considerans lumen colori adueniens subire rationem coloris, & fieri visibile vt quod, nempe vt colorem quendam, quia omne visibile est color, accepit ipsum tanquam visibile tantummodo vt quo, & vt actum perspicui, proinde vt conditionem perspicui, ne ipsum cum colore confunderet; hoc enim satis ei fuit ad declarandam ex sua operatione facultatem animæ visiuam: per hoc tamen non stat, quin absolute sumptum lumen sit necessarium colori; nam color ille, qui non est lux, non

[Margin notes: *Responsio ...ta.* (beside "Certum est"); *Lumen potest accipi duobus modis.*]

non potest mouere perspicuum, nisi ab aliquo lucido illuminetur. Alterum Auerr. argumentum erat: si color fieret visibilis per lumen, ergo non esset per se visibilis, quod aduersatur Arist. & communi omnium opinioni, qui dicunt colorem esse per se visibilem iuxta secundum modum dicendi per se. Ad hoc ego puto negandam esse consequentiam: potest enim aliquid alicui competere per se, id est essentialiter, non tamen absq; auxilio & ope alterius, vt eclipsis competit Lunæ per se secundo modo, per terræ tamen interpositionem tanquam causam, & hoc idem in pluribus accidentibus notare possumus, quæ subiectis suis insunt per externas causas, tamen insunt per se, & in suis definitionibus subiecta accipiunt. Præterea Arist. in 2. lib. de Anima dixit, sensilia communia esse sensilia per se, quum enim sensum moueant per species proprias, dicuntur per se sentiri; non mouent tamē sensum, nisi auxilio sensilium propriorum, hoc est, nisi eorum species cum speciebus sensilium propriorum coniunctæ ad organum sensus deferantur, quia necessariū est, vt sensilia propria prius moueant saltem natura: ergo dicendo aliquid alicui per se competere, non excludimus omne externum auxilium. Ad huius autem rei veritatem plene declarandam plurimum confert distinctio illa duplicis primitatis, qua Logici vti solent in libris Posterioribus Analyticis: dicunt enim propositionem posse duobus modis dici primam, & immediatam, vno modo primitate subiecti tantum, altero modo primitate causæ, quæ habet necessario coniunctam etiam subiecti primitatem; quare maior primitas, & immediatio hæc est, quam ratione subiecti tantummodo: conclusio enim demonstrationis est prima, & immediata ratione subiecti solum, quia si sumitur affectionis subiectum primum, nullum est subiectum prius, cui illa affectio insit; at ratione causæ non est immediata, neq; prima, quia

Propositio dicitur prima duobus modis.

A causam mediam habet, per quam demōstratur: principia vero demonstrationis sunt vtroq; modo prima, & immediata, vt in libr. nostris de Propositionum necessitate declarauimus: si hæc vera sunt, igitur competere aliquid alicui per causam mediam, non facit quin cōmpetat ei per se, quum accidentia propria cōpetant suis subiectis per se, tamen per causam mediam, & plura etiam per externam; imo apud Aristot. neq; alicui competere per aliud subiectum medium, cui B priori competat, impedit quin competere possit per se, siquidem sensilibus communibus per se competit vt sensilia sint, sunt enim sensilia per se, tamen non sentiuntur nisi per sensilia propria, quibus prioribus sensilitas competit: ergo multo magis per se sentiri dicetur illud, quod non per subiectum aliquod prius dicatur sentiri, sed solum per aliud tanquam per causam, & rationem sensilitatis; tale autem est color respectu C luminis; dicimus enim colorem esse visibilem per lumen, non tamen vt per subiectum prius, id est, quod prius sentiatur, constat enim lumen non esse per se visibile, dum sumitur vt à colore distinctum, sed solum esse rationem visibilitatis, id enim quod videtur vt quod, est color, non lumē; quinimo ipsamet lux, si est visibilis vt quod est, quatenus color, & ipsummet lumen in corpore terminato iunctum colori fit visibile vt quod, quatenus subit rationem coloris; illud D enim quod proprie dicitur videri, & visum terminare per speciem propriam, est color; quare dicendo colorem esse visibilem per lumen, non tollimus, quin color sit per se visibilis, color enim est primū subiectum visibilitatis vt quod, lumen vero prout à colore distinctum consideratur, non est per se visibile vt quod, sed est solum ratio visibilitatis: sic igitur patet non tantum roboris habere argamenta Auerrois, quantum habere videntur.

IAC. ZABARELLAE PATAVINI,

DE VISV.

LIBER SECVNDVS.

De modo quo fiat visio, opinio Democriti, & eius confutatio.

Cap. I.

Omnia quæ hactenus dicta sunt, ad declarandam Aristotel. de visione sententiam pertinuerunt: sequitur vt aliorum quoq; hac de re opiniones perpendamus, & cum Arist. sententia con- E feramus, & eam ab aliorum obiectionibus vindicare nitamur. Certum est, si debeat fieri visio, oportere rem visam cum vidente coniungi, vt etiam Gal. considerat. in 7. lib. de placitis Hipp. & Platonis: oportet igitur vel aliquid ab oculo egredi, & ad rem visam transire, quæ Platon. & Gal. opinio fuit; vel aliquid à re visa procedens ad oculū progredi, & in eo recipi, quæ fuit Arist. opinio à Galeno efficaciter impugnata: videtur etiam

etiam adhunc modum redigi opinio Democriti, quam refellit Arist. in lib. de sensu & sensilibus, cap. 2. quæ nunc à nobis breuiter consideranda est. Putauit Democritus visionē fieri per receptionem quidem speciei in oculo, non tamen in ipsa oculi substantia introrsum, sed in superficie, apparet enim in oculo impressa imago alterius tanquam in speculo: quum enim superficies oculi sit læuis, ac tersa, recipit imagines rerum præsentium; quo fit, vt quisq; cernat imaginem suam in oculis alterius: dicebat ergo Democritus, nos ideo videre, quia habemus aliarū rerum imagines in superficie oculorum. Hanc sententiam impugnat Arist. considerando quid sit illa imago, quam in oculis aliorum intueri solemus; ea namque nihil aliud est, quam refractio speciei tanquam in speculo, quoniam superficies oculi instar speculi tersa, ac læuis est: hanc igitur imaginem (inquit Arist.) in oculo habere non est videre, sed videri ab alio, non enim ille videt, qui in oculis habet imaginem, sed alius, qui imaginē in oculo alterius intuetur; refacta enim imago in oculo illius reflectitur ad oculum alterius. qui ita eam videre dicitur tanquam imaginem suam à supeficie oculi alterius refractam: quod si refrangi in oculo imaginem esset eā videri ab illomet, in cuius oculo refrangitur, sequeretur (inquit Arist.) omnia tersa, ac læuia, in quibus imagines refranguntur, esse videntia; igitur etiam speculū videret, si hoc modo visio fieri diceretur. Quamobrem dicendum est, eam reuera non esse receptionē speciei in oculo, sed esse speciei refractionem à superficie oculi: vera autem speciei receptio est illa, quæ ab Aristot. ponitur, qui dicit speciem recipi in ipsa oculi substantia intrinsecus; ea namque aquea est, & perspicua, & aliquantum densa, ita vt recipere speciem coloris, ac retineri possit, vt ab inexistente facultate animæ iudicetur, & ita sentiri, & cognosci dicatur: hæc enim est Aristotel. opinio, quæ in præcedente libro fuit à nobis diligenter considerata, & declarata.

Argumenta Galeni contra sententiam Aristot. Cap. II.

Galenus vero & in 7. illo de Hippocr. & Platonis decretis, & in 10. de vsu partium, & in libro ei adscripto de oculis, aduersus hanc Aristot. opinionem acriter inuehitur, & pluribus vtitur argumentis, quorum primum est: si visio fieret per receptionē speciei in oculo, non posset rerum magnitudo videri; quum enim per foramen pupillæ debeant omnia visibilia in oculum ingredi, idq; sit valde paruum, qui fieri potest, vt per illud magnitudo magni mōtis ingrediatur? Præterea (inquit Galenus) eadem montis magnitudo videtur simul à pluribus, ergo oporteret eandem transire eodem momento ad oculos innumerabilium animalium, quod ne excogitabile quidem est. Sumit etiam argumentum ex ea visione, quæ in speculis fit, & inquit: dicere quidem potest Aristot. colorem refrangi in speculo, & ad videntis oculum reuerti; at magnitudo & figura, quomodo videntur in speculo? dicere namq; eas refrangi vanum est, quia nō possunt hæ frangi in speculo, & ad oculum retrouerti, quum consistant in quadam concinnitate partium, & integritate totius, quam frangi nec dicere, nec imaginari possumus. Vtitur etiam Galenus ipsamet Aristot. confessione, qui in 3. Meteorolog. dum agit de area, iride, parellis, & virgis, inquit fieri refractionem visus, seu radiorum visualium, & ita fatetur visionem fieri per radiorum emissionem ab oculo ad rem visam: & ibi in cap. 3. rationem afferens cur Antiphon quidam cernebat ante se imaginem suam in aere tanquam in speculo, causam esse inquit, quia ob visus debilitatē visuales radii in propinquo aere frangebantur, fiebatque illi aer tanquam speculum, à quo radii visuales ad eum reflectebantur: in his igitur omnibus declarandis (inquit Galenus) Aristoteles sua dimissa opinione vsus est opinione Platonis, quia suam tueri non est ausus. Notat etiam Galenus Aristotelem ibi dicere nihil referre, an dicamus visionem fieri per egressum radiorum ab oculo ad rem visam, an per progressum speciei à re visa ad oculos: quod idem nos legere apud Aristotelem possumus in calce 1. cap. lib. 5. de Generat. animal. quum enim aliqua ad visum attinentia considerasset, postea fatetur nihil referre, an egressione radiorum fieri visionem dicamus, an receptione specierum: inquit ergo Galenus, Aristot. vidisse suæ opinionis absurditatem, & cognouisse eam defendi non posse, neque illis, quæ apparent, accommodari; ideoque nos hoc cauillo elusisse, dicēdo nihil referre an hoc modo, an illo visionem fieri dicamus; quippe opinionem mutans, & ad alienam sententiam confugiens, illaque vtens, nec tamen fateri volens se mutare sententiam. Hæc sunt, quæ à Galeno aduersus Aristotelem adducuntur.

Tertium argumētum.

Quartū argumētum.

Platonis & Galeni opinio, & eius declaratio. Cap. III.

Svam autem hac in re sententiam proferens Galenus inquit visionem fieri per radiorum emissionē ab oculo ad rem visam, quæ Platonis in Timæo opinio fuit, & eam declarare multis verbis nititur: ego tamen fateor me illam plene assequi mente nunquam potuisse, nullum enim eius sensum inuenio, qui non sit absurdus, & omnino absonus rationi; referam igitur quid ex Galeni verbis colligere de eius sententia potuerim, postea sensus omnes, qui illi attribui possunt, diligēter considerabo. Inquit Galenus primum totius sensus instrumentum esse cerebrū, & ab eo vim sentiendi cum aliis partibus communi

municari per neruos, qui ab ipſamet cerebri ſubſtantia deriuari tanquam propagines quædam videntur, ſed in duriorem materiam aliquantum degenerare: neruos autem viſioni inſeruientes, qui optici vocantur, in hoc differre inquit ab aliis omnibus quod optici molliſſimi omnium ſunt, & omnium etiam maximi, quippe qui ſoli inter omnes neruos caui, & perforati eſſe debuerunt: quod quidem ampliorem magnitudinem poſtulauit, quia per hos oportet ſpiritus animales à cerebro ad oculos deferri; per alios vero ſenſorios neruos ipſa quidem ſenſibilis facultas ad alia membra transmittitur, at non ipſamet animalium ſpirituum ſubſtantia, ſed per ſolos opticos: hinc colligi ait magnam huius ſenſus nobilitatem inter omnes alios, quũ in eo tantum ſtudiũ natura poſuerit, eiq; tot, & tantas prærogatiuas largita ſit: de horũ autẽ neruorum tunicis, & quomodo in ingreſſu oculi dilatatæ migrent in tres oculorum tunicas, quas antea conſiderauimus, recenſere prætereo illa, quæ à Galeno dicuntur, quum apud eum diffuſe ſcripta legi poſſint in libro 10. de vſu partium; per cauitatem igitur neruorum opticorum prædictam inquit Galenus magnam ſpirituum animalium copiam à cerebro ad oculos transmitti, nec ſolum ad humorem cryſtallinum, quem eſſe præcipuum viſus inſtrumentum confitetur, ſed etiam ad anteriorem pupillæ partem, ita vt totum illud ſpatium, quod eſt inter corneam, & humorem cryſtallinum, plenum ſit non modo humore illo albugineo, ſed etiã ſpiritu animali, qui copioſus illuc à cerebro mittitur: quũ ergo à magna ſpirituũ animalium copia oculus fiat lucidus, ac ſplendidus, emittitur (inquit) ſplendor ille ab oculo ad externum aerem, & ad res coloratas, & ita fit viſio per extramiſſionem, ad hanc conferre dicit medium pupillæ foramen, per illud enim emittitur ab oculo internus ſpiritus ad aerem externum; & ob hanc eandem cauſam inquit extimam illam pupillæ tunicam, quã vocant coniunctiuam, non operire totam corneam, quia ſi totam operiret, eam ſpiritus perforare, & extramitti non poſſet. Videns autem Galenus magnam illam abſurditatem, quod oporteret ab oculo ad cœlum vſque emitti ſpiritum ſubito, quum aſtra momento temporis intueamur; vt hanc euitaret, inquit, non emitti lumen ab oculis ad aerem externum, neq; cum eo commiſceri, niſi ille ſit illuminatus, & ita fieri vt aer externus illuminatus ita commiſceatur ſpiritui ab oculis emiſſo, vt euadat tanquam internum nobis, & cognatum membrum ad viſionem idoneum, iam enim aer externus recepit aliarum rerum colores, quippe qui aptus natura eſt ad eos recipiendos: quum ergo aer iam in ſe receperit lumen, & colorem aſtrorum, ſpiritus viſiuus non ad cœlum vſque protenditur, ſed ſolum ad circumſtantem aerem imbutũ coloribus aſtrorum, & cum eo commiſtus reddit

Nerui optici.

A ipſum ſibi ſimilem, ita vt vnum fiat corpus ex ambobus, per quod tanquam per inſtrumẽtum animal videt & aſtrorum, & aliarum rerum colores, tanquam in circumſtante aere iam receptos: & hoc idem apud Platonem in Timæo aperte legimus; inquit enim ex igni ab oculis exeunte, & aere externo illuminato ab aliquo lucido corpore, vnum corpus fieri, quod eſt inſtrumentum viſus; hoc ergo idem aſſerit, & declarat Galenus, & putat pulcherrimam eſſe hãc

B ordinationem, & colligantiam omnium partium viſui inſeruientium, quod quum vis viſiua ſit in cerebro radicata, cerebrum mittit neruos opticos ad oculum, & per eos tranſmittit ſpiritus animales, & his vt inſtrumentis ad videndum vtitur; ita poſtea oculi quoque ad externum aerem mittunt ſpiritus animales, & ſimiliter externo aere vtuntur tanquam inſtrumento ad videndum, ſicut cerebrum vtitur neruis opticis; nam commiſti cum aere ſpiritus viſiui con-

C uertunt ipſum in ſuam naturam, & inſtrumentum ad viſionem aptũ conſtituunt; ita vt quemadmodum nerui à cerebro emiſſi ſupplementum faciunt cerebro, ita aer externus ſupplementum oculo faciat: ſed notat efficaciter Galenus ſe non ita intelligere oculum vti externo aere tanquam inſtrumento, vt intelligebant Stoici, qui dicebant ita vti, vt manus baculo vtitur ad mouendum; ſiquidem manus vtitur baculo vt inſtrumento externo, & alieno à ſua natu-

D ra, cui fit reſiſtentia ab illo, quod mouetur extra: at ſpiritibus animalibus ad aerem emiſſis commiſtus ipſe aer fit inſtrumentum cognatum, ac veluti internum, cui nulla fit reſiſtentia. Hoc igitur pacto putauit Galenus ſe magnam illam difficultatem ſubſtuliſſe, quę modo tanta poſſit ſpiritum copia oculo ſuppeditari, vt ad omnia circumſtantia corpora, & ad Cœlum quoque videndum diffundantur: inquit enim non eſſe neceſſarium, vt ſpiritus animalis ad

E rem vſque viſam extendatur, ſed ad aerem ſolum externum, qui cum illo commiſtus eius vices ſubit, & illi ſupplementum facit. Singula quoq; elementa ſingulis ſenſibus accõmodans Galenus (quod & Ariſtot. facit) aliter tamen, quam Ariſt. per ſenſus elemẽta diſtribuit, quum enim Ariſtot. inſtrumentum viſus dicat eſſe aqueum, ipſe ignem eſſe aſſerit, tanquam ſplendidum, & lucidum propter ſpiritus, quod Plato quoq; in Timæo dixit; nam ſi eo modo, quem

F expoſuimus, viſio fieri dicatur, oportuit oculum eſſe igneum, vt lumen, & radios ad externum aerem emittere poſſet, ſolus enim inter elementa ignis hoc facere aptus eſt.

Stoic[orum] opini[o].

Ocul[us] aqueu[s] ſecun[dum] Ariſt[ot.] eſt, at [ſe]cund[um] Plato[nem] & Ga[le]num i[g]neus.

Sententiæ Galeni de viſione confutatio.
Cap. IV.

HÆc Galeni ſententia, quanquam faciliima impugnatu eſt, vt quæ eſt omnino abſona rationi, tamen propter varia & pugnantia Galeni

Galeni dicta magnum nobis negotium facessit, quum eam plene intelligere non facile esse videatur; quo factum est, vt eam plures Medici ad varios sensus, vt ipsam tuerentur, extorserint; nam si Galenum præsentem haberemus, quem interrogare, & vicissim respondentem audire nobis liceret, magis eius sententiam assequi, & assequuti reprehendere, atque impugnare facilius possemus: quærendum enim à Galeno esset, an ipsam spirituum animalium substantiam egredi ex oculo putet, an solum lumen, quod est accidens, & rursus an id, quod exiit, ad oculos iterum vna cum coloribus, ac rebus visis reuertatur, ita vt in ipsis oculus sentiatur, an potius non remeare amplius ad oculos; sed in externo aere remanere, & ibi visionem absolui arbitretur: sed quum Galenum audire hæc declarantem non liceat, magnum subire laborem cogimur cuncta hæc separatim confutandi, præsertim quum ea omnia apud Galenum legantur, pugnareque ipse cum seipso frequenter videatur; itaque aduersus omnes sensus, tum quos Medici verbis Galeni attribuerint, tum quos attribuere possunt, est nobis in præsentia disputandum. Inprimis quum Galenus ex visione magnitudinis aduersus Aristotel. argumentum sumat, ex eadem nos argumento irrefragabili falsam esse Galeni opinionem ostendemus: nam si visus, vt ipse ait, ad rei magnitudinem videndam extra porrigitur, ergo in qualibet distantia eandem debet magnitudinem iudicare, vbicunque enim ea sit, ipse eam amplectitur vti est; attamen non ita euenit, nam propinquum hominem videmus vt maiorem, remotum vero vt minorem, & astra iudicamus multo minoris quantitatis, quam reuera sint. At secundum Aristotelem manifestam afferimus huius discriminis rationem; nam eadem res, dum est propinqua, obtusiorem, & ampliorem angulum linearum visualium in oculo facit, dum autem est remota, acutiorem, & strictiorem; ob id propinqua maior videtur, remota vero minor: at si per egressum radiorum visio fieret, deberet in qualibet distantia quantitas eiusdem rei eadem videri. Præterea quum radij visuales ab oculo extra mittantur, dicere Galenus debet, an extra oculum fiat rei visæ iudicatio, an in oculo, vtrum horum senserit, ego quidem nescio, quia vtrumque asseruisse videtur, sed vtrouis dato ostendam eius sententiæ absurditatem; iudicationem autem considerandum accepi, quia ibi esse rem visam oportet, vbi iudicatur, siquidem visio debet esse coniunctio facultatis visiuæ, cum re visa, seu eius mutatio in rem visam; quare vel in re visa recipitur facultas visiua, vel contra in ipsa facultate, seu in organo res visa recipitur: Galenus quidem in libr. 10. de vsu partium dum crystallini humoris conditiones declarat, inquit ipsum esse album, clarum, ac splendidum, quia sic aptus est vt à coloribus immutetur: putat ergo colores in crystallino recipi, & ita visionem fieri per speciei receptionem, immutari namq; est pati, & recipere, agens enim non immutatur, sed immutat, patiens vero immutatur: ideo quidam Medici ita Galeni sententiam interpretati sunt, vt Galenus putauerit visionem & emissione, & receptione fieri, nempe lumen ab oculis emitti ad aerem iam luminosum, & cum illo aeris lumine commisceri, deinde simul iunctum vtrumque lumen vna cum colore ad oculum remeare, & in eo recipi, ac iudicari: in libro quoque de oculis inquit Galenus, crystallinum esse album, ac splendidum, vt cito colores recipiat: & in septimo de Hippocratis, & Platonis decretis dicit aerem tunc maxime à coloribus affici, quando est purus, & lucidus; ex quo infert etiam instrumentum visus lucidum, ac perspicuum esse, vt à coloribus alterari possit: concedit itaque oculum à coloribus pati, & huius veram causam adducit, cōfirmans etiam exemplo aeris, quem ideo recipere in se colores dicit, quia luminosus, ac perspicuus est; omne igitur perspicuum est receptiuum colorum, substantia autem oculi perspicua est, & luminis receptiua, quare etiam colorū; iure igitur illi ad hoc confugerunt, quod etiam secundum Galenum fit receptio coloris in oculo, & eiusdem iudicatio. Attamen hoc pugnat cum aliis Galeni dictis, & nulla videtur horum esse posse conciliatio: nam in septimo de placitis, dum aduersus Aristot. argumentatur, hoc statuit, sensus visus, & aliorum sensuum discrimen, quod alij sensilia ad se venientia expectant, visus vero per aerem medium ad colores videndos porrigitur; negat ergo colores ad oculum remeare, quia sic quoque visus sensilia ad se venientia expectaret: quod etiam clarius ex aliis Galeni verbis colligitur, nam postea inde infert, solum visum magnitudinem sui obiecti vna cum obiecto ipso comprehendere, quia (vt aperte ibi dicit) fieri non potest vt magnitudo rei in paruam oculi pupillam ingrediatur, quo argumento (vt prædiximus) ibi aduersus Arist. vtitur: quoniam ergo secundum Gal. ita videtur color, vt videtur etiam magnitudo rei coloratæ, magnitudo autem ingredi oculum non potest, igitur color quoque extra oculum videtur; nam si ad oculum remearet, etiam magnitudo cum eo remearet, proinde rueret argumentum Galeni aduersus Aristotel. quod sumebatur à magnitudine, quam nullo modo in parua pupilla recipi posse Galenus existimauit; igitur color quoque extra oculum videtur, ac iudicatur, idque confiteri eo in loco Galenus cogitur. Hæc igitur omnia Galeni dicta quisquis perpendens non fateatur manifestam esse, & insolubilem ipsorum inter se pugnantiam, vel cœcus, vel proteruus, ac pertinax est. Sed ostendamus, vtrouis horum dato, Galenum defendi non posse. Primum quidem si cum illis Medicis dicamus Galenum reuera putasse colorem vna cum vtroque lumi-

Quorundam Medicorum sententia de mente Galeni.

Repugnantia in dictis Galeni.

lumine ad oculum remeare, & in eo recipi, iam receptione visionem fieri Galenus confitetur: vnde etiã colligimus sola receptione fieri, non extramissione, quia natura non abundat in superuacaneis, neq; facit per plura id, quod æque potest absoluere per pauciora; igitur non opus est emitti lumen ad externum aerem, vt iterum ad oculum reuertatur: nam fatetur Galenus aerem perspicuum, & luminosum iam mutatum esse à coloribus, & eos in se recipisse; fatetur etiã oculũ esse eiusmodi, vt queat colores recipere; B poterit ergo pati oculus ab aere ita colorato, imo necessariũ est vt patiatur, quia patiens aptũ ad patiendum, & à nullo impeditũ, necesse est, vt ab agentis contactu patiatur. Illud vero ad quod aliqui confugiunt dicentes visionem non intrinsecus in oculo fieri, sed in contactu & superficie oculi, ita vanum est, vt confutatione quoque indignum esse videatur; sic enim non in oculo fit visio, sed extra oculum, & extra corneam: quare non defenditur id quod Galenus dicit, receptionem colorum in crystallino fieri, neque ea dicetur remeatio luminis ad oculum, sed extra oculum manet lumen, nisi pertranseat iterum corneam, & ad humorem vsque crystallinum perueniat; non enim de propinquitate, vel remotione externi luminis quæstio nunc est, sed de emissione extra oculum, vel receptione intus in oculo: quare æque extra oculum esse lumen dicitur, si sit in extima tantum superficie corneæ, ac si ab oculo remotissimum sit. Itaque si vere ad oculum remeare lumen debet, in ipsa oculi substantia ipsum recipi oportet, vbi etiam insita est vis iudicatiua: quare emissio superuacanea fuit. Si vero extramitti tantũ dicunt lumen, nec remeare, sed manere extra oculum in aere vna cum colore, ibique fieri visionem, in maius absurdum incidunt, sic enim non erit animal videns, sed aer, siquidem nulla in animali visio fit, sed extra animal in aere: dicere autem colorem non recipi in oculo, fieri tamen in oculo visionem, est omnino absonum rationi: quoniam omnis cognitio est coniunctio cognoscentis cum cognito, & ipso quoque Galeno confitente necesse est in visione vel colorem accedere ad oculum, & in eo recipi, vel contra ab oculo porrigi visum ad rem videndam extra oculum: quoniam igitur facultas visiua, qua animal videns dicitur, in animali esse debet, non extra, nulla fit visio manente colore extra oculum; vel solus aer, non animal, ea ratione dicetur videns. Præterea experientia docet emissionem luminis à re lucida facere potius vt ea videatur, quam vt videat; illa enim quæ lucent, visibilia sunt quatenus lucent, ideo etiam oculi catorum, quatenus noctu lucent, eatenus visibiles à nobis esse dicuntur, at non videntes; nisi ea ratione, qua significatur illam oculi substantiam esse aliis oculis luicidiorem, proinde aptiorem ad recipiendos, & ad videndos colores.

Subterfugium aliquorum pro Galeno.

Confutatio.

Tertium argumentum.

A Hoc etiam manifeste sensui repugnat, ab omnibus enim oculis illuminaretur nocturnus aer, si lumen omnes oculi emitterent; nulla tamen apparet illuminatio facta ab oculis nostris noctu. At vero si tanta sit aduersariorum pertinacia, vt asseuerare contendant emitti ab oculis nostris lumen; negare id saltem non possunt, debile ad modum lumen esse, cur ergo huic lumini nostro non euenit id quod aliis omnibus euenire manifestum est? omnia namque parua lumina à B magnis luminibus offuscantur, idcirco interdiu non lucent, noctu autem lucent; & videntur, quia tunc à nullo maiori lumine opprimuntur. Galenus tamen de oculorum lumine, quod debilissimum est, asserit contrarium: interdiu enim dum externus aer à Sole illuminatur, inquit emitti ab oculis nostris lumen, & externo lumini iunctum reddere aerem visus instrumentum idoneum; quum tamen tunc nullum deberet emitti ab oculis lumen, quum debilia lucida præ- C sente aliquo vehementer lucente, lumen non emittant: noctu vero dum à nullo alio lucido illuminatur aer, deberent oculi nostri lumen emittere, & visibiles aliis reddi, quia tunc eorum lumen à nullo maiori lumine offuscatur; sic enim videmus debilia lucida noctu esse visibilia, quæ interdiu videri non possunt; attamen Plato, & Galenus dicunt nullum ab oculis lumen noctu emitti, at certe emitti deberet, saltem tantum, quod faceret oculum visibilem ab aliis, si D non videntur alia: ratio autem, quam huiusce rei Plato in Timæo adducit, inanis est, & ab Arist. refellitur in libro de sensu & sensilibus, c. 2. Plato enim dicit emissu ab oculis lumen noctu extingui à circumfusis tenebris; hoc autem inquit Arist. vanum esse, quoniam ignis non extinguitur, nisi humido, aut frigido; hæc enim sunt contraria positiua, quæ extinguere ignem possunt; at tenebræ nullam agendi vim habent, quum sint mera priuatio luminis; & in omnibus aliis lumi- E nibus experimur etiã debilia lumina à nocturnis tenebris non extingui: quod si cõcedatur ab humiditate, vel à frigore nocturni aeris ignem, seu lumen ab oculis emissum extingui, cur non extinguitur etiam interdiu, dum pluuia est in aere, & dum aer frigidissimus est, & dum magna glacies existit; si ergo tunc non extinguitur, neque noctu extingui debet, & quum ab his contrariis, quæ maxime extinguere ignem possunt, non extinguitur, vanum est dicere ipsum extin- F gui à tenebris, quum tenebræ sint nihil, proinde agendi vim non habeant. Est præterea considerandum, an dicat Galenus aliquid corporeum exire ex oculo, vt ignem, vel spiritũ animalem, an lumen, quod est accidens: dicere quidem aperte videtur corporeum aliquod egredi, refert enim Platonis sententiam, ac verba in Timæo, qui dicit ignem egredi ex oculis, & cum aere iam luminoso ita coniungi, vt vnũ ex ambobus corpus coalescat, necesse est igitur, vt secundum Plato-

Quartum argumentum.

Quintum argumentum

Sextum argumentum

Platonem id, quod exit, corporeum sit, quia non fit tertium corpus ex duobus, nisi illa sint corpora, ax aere enim & aliquo accidente vnum corpus fieri dicere vanum esset: Platonis ergo sententiam quum ad vnguem sequatur Galenus, debet ipse quoque dicere id, quod egreditur, corporeum esse; idque ipse aliis satis claris verbis asserere videtur, nam in illo septimo lib. de Hipp. & Plat. decretis modum, quo visio fit, declarans inquit, spiritum animalem ad circumfusum aerem egredi, & cum eo commisceri, & eum sibi similem reddere: inquit etiam, nostram visoriam aciem spiritali substantia præditam emitti ad externum aerem, & ipsum totum alterare, atque in naturam suam mutare; spiritum autem animalem apud Galenum constat esse corporeum, & ipse etiam aperte dicit esse substantiam spiritalem, id est, tenuem; quare hæc videtur Galeni fuisse sententia, corporeum esse id, quod exit: in libro autem de oculis rationem afferens, cur extima pupillæ tunica, quam coniunctiuam vocant, non totam pupillam operiat, inquit, si totam operiret, spiritus egrediens eam perforare non posset; ego quidem non video, cur ob eandem rationem non viderit Galen. etiam corneam debuisse perforatam, vt spiritus egredi possit; dura enim est, nec potest à spiritu corporeo perforari; sed hanc difficultatem ego medicis considerandam relinquo; satis mihi nunc est ex hac Galeni ratione colligere corporeum esse id, quod exit, non solum accidens, nam lumen pro accidente acceptum eo tunicæ foramine non indiguisset, sed facere natura potuisset vt coniunctiua totam pupillam operiret, sicut etiam cornea totam operit, nam satis erat eam facere perspicuam, & transparentem, cuiusmodi esse etiam corneam manifestum est. Ego igitur credo hanc fuisse Galeni sententiam, quod oculus animalem spiritum ad se à cerebro missum ipse foras ad aerem mittat, sic enim maior appareret ratio cur externum aerem cognatum sibi reddat per continuatam spirituum egressionem, & commistionem cum ipso aere, sic enim cum externo aere magis continuatur, & coniungitur oculus per egredientes spiritus. Verum hæc sententia magnis, & insolubilibus difficultatibus vrgetur: nam si corpus est id, quod emittitur, cur non pellit, ac mouet aerem loco, quum duo corpora eundem locum occupare non possint? cur etiam emissus spiritus non mouetur flante vento? moueri certe deberet, & ita vt à vento impediri visio, quod tamen non contingit. Præterea experiuntur medici, quanta virium eneruatio, atque imbecillitas fiat ex emissione, vel consumptione spirituum; patet hoc in venæ sectione, patet maxime in actu Venereo: quamuis igitur non ad cœlum vs-

A que, sed ad circumfusum aerem expandatur emissus spiritus, magnam omnino ipsius quantitatem, & copiam emitti necessarium est, atque etiam durante visione continuam emissionem fieri: quemadmodum igitur in aliis omnibus modis emissionis spirituum contingere videmus, vt durante duas horas continuas effusione, concidant omnes vires, vitaq; simul cum sanguine effundatur, ita in visione contingere deberet, continua namque spirituum ab oculis B effusione totum corpus debilitaretur, ac tandem etiam non magno temporis interuallo interiret; hoc tamen non euenit, nam ex magna, vel longa inspectione oculus quidem, ac vis visiua debilitatur, sed corpus totum nullam virium imminutionem sentit. Quod si Galenus dicat effundi quidem in visione animalem spiritum, at non vitalem, ideoque virium debilitationem fieri. *Responsio Galeni.* vanissima hæc responsio est; *Confutatio.* quoniam secundum Galenum spiritus animales C generantur continue in cerebro ex vitalibus eo incessanter missis à corde, quare necesse est vt animalium spirituum consumptio sit etiam consumptio vitalium: validum itaque argumentum est, oporteret enim magis periculosam, ac lethalem esse continuam duarum horarum inspectionem, quam immoderatum coitum, qui sæpe in vitæ discrimen adducere homines solet: præterea experimur per longam, & assiduam contemplationem corpus ob animalium D spirituum consumptionem debilitari, multo autem maior eorundem consumptio in visione fieret, quare absque dubio deberent ex longa inspectione totius corporis vires debilitari, atque concidere. *Alia responsio.* Neque etiam dicere Galenus potest, non continuam spirituum emissionem in visione fieri, sed semel emitti statutam quandam spiritus quantitatem ad propinquum aerem, & durare visionem cessante emissione: *Confutatio.* etenim fluxilem esse spiritum illum E credendum est, nec diu in aere seruari posse; neque etiam patet, à quonam detineatur, nec continue ab oculis exeat: præterea fingere quidem, & assuetare hoc pertinaciter potest, dum animal in eodem loco manet immotum, eandemque rem incessanter intuetur; at quando ad varias partes, variaque loca progreditur animal, in singulis locis nouam fieri spirituum emissionem necesse est; nisi fortasse dicere audeat, in loci mutatione oculum re-F ceptui canere, & emissos iam spiritus ad se iterum reuocare, quale figmentum si diceret, ego quidem non mirarer. *Plurium Medicorum subterfugiũ pro Gale.* Hæc omnia plures Medicos dicere coegerunt, Galenum non putasse emitti ab oculis spiritum ipsum animalem, neque corporeum aliquid, sed solum lumen, quod est accidens: *Confutatio.* hi tamen debent Galeni verba, quæ iam considerauimus, interpre-

pretari, quibus corporeæ substantiæ emissio A manifeste significatur. Sed hoc quoque maximas difficultates coniunctas habet, quarum vna, quæ ex natura luminis iam à nobis declarata desumitur, insolubilis est; diximus enim lumen non esse aliquid exiens à corpore lucido, sed esse accidens spiritale in perspicuo productum à præsentia lucidi, lumen enim Solis in aere existens, neque est pars aliqua substantiæ Solis, neque accidens eius aliquod, quod à Sole ad aerem transmissum fuerit; non posset enim acci- B dens migrare de subiecto in subiectum, sed est accidens spiritale in aere genitum à luce Solis præsente: hoc si verum est, vt certe est verissimum, non possunt Medici, & Galen. si hoc intellexerunt, vti nomine extramissionis, quia sic emitti ab oculis lumen, non est egredi aliquid ab oculis, sed est produci ab eis lumē in circumstante aere: quomodo igitur ex hac aeris illuminatione dicere audent animal fieri videns? sic C enim nulla fit coniunctio videntis cum re visa; & nihil ex oculo ad aerem egreditur, quo dici possit oculum fieri videntem, sed potius aer, quod lumen illum recipit, redditur videns: ob id in magnum etiam absurdum incidunt, dum dicunt lumen cum colore ad oculos remeare; quum enim lumen, vt antea diximus, nullo modo moueatur, vt vanum est dicere lumen ex oculis egredi, ita est ridiculum dicere lumen ad oculos reuerti. Præterea experimur in omni- D bus alijs lucidis, quæ lumen generant in perspicuo, quodlibet eorum per hanc illuminationem fieri quidem visibile, at non videns; quare emitti ab oculis lumen non est eos esse videntes, sed potius visibiles alijs reddi. Sed possumus tandem contra Galenum argumentari ex ipsiusmet dictis, quibus veritatem inuitus confiteri visus est: nam in septimo illo de decretis inquit, cerebrum esse omnium sensuum primum instrumentum, & hoc munere fungi per E neruos ad omnes partes missos tanquam eius propagines; sic enim sensus omnes ad naturam vnam vniuocam reducere videtur, & ad vnum operandi modum, qui prouenit ab vna primi instrumenti temperie, ac facultate; eiusdem ergo rationis esse debet omnium sensuum operatio; quare si alij sensus operantur patiendo ab obiectis, debet etiam visus patiendo operari; quod etiam inficiari non est ausus Galenus: nam in libro decimo sexto de vsu partium vni- F uerse de omni sensu loquens, & ipsam sensus naturam considerans dixit, sensum in patiendo consistere, & in decimo etiam libro particulariter de visu loquens dixit organum visus debuisse esse album, ac splendidum, vt à coloribus pati, & immutari possit.

Octauū argumē-tum.

Alia aduersus Galenum argumentatio ab oculi substantia. Cap. V.

EX ipsa quoque artificiosissima oculi structura magnum pro Arist. contra Galeni sententiam argumentum sumitur: nam si absque receptione per solam emissionem fit visio, non potest autem extramitti lumen, quia accidens non migrat de subiecto in subiectum, sed solus spiritus, certe ad hunc emittendum satis erat sine oculo neruus opticus, ita vt cerebrum tanquam commune instrumentum eo vteretur ad visionem, deinde etiam aere externo tanquam instrumento proximo. Sed aliquas præcipuas oculi partes consideremus, vt tum ex toto oculo, tum ex eius partibus cognoscamus, cum ad receptionem luminis, & colorum, non ad vllius rei extramissionem directum esse à natura: primum quidem considerandum accipio humorem crystallinum, quem & Philosophi, & Medici præcipuum esse videndi organum concordes fatentur; hunc asserit Galenus solidum esse, ac durum, & præterea album, & splendentem, & perspicuum; sed absque Galeni confessione hæc omnia sunt manifesta ex anatome, & inspectione constructionis oculi; nam in eius medio tanquam princeps positus est crystallinus, & in parte anteriore habet aqueum humorem, in posteriore autem vitreum; & substantiam habet ita solidam, vt sublata etiam aranea tela, qua totus inuestitur, consistentiam habeat, & figuram suam retineat, nec modo vllo fluat; non eiusmodi sunt alij duo humores, ex tunicis enim educti non consistunt, sed fluunt: albus etiam maxime est, & splendens, sed quo splendore? an tali, vt ex se propriam lucem habens illuminet alia? nequaquam, & hoc asserere pertinacissimi hominis esset, & negantis res sensui manifestas; sed splendens est alieno lumine, quod receperit: idque etiam in crystallo, & alijs solidis perspicuis cernimus, recepto enim alieno lumine fiunt lucentia, sed in tenebris omni prorsus lumine destituta sunt; fit autem splendor talis in perspicuis solidis, ac densis, quia propter perspicuitatem recipiunt lumen introrsum, & propter densitatem retinent, atque vniunt, & intensius reddunt; factus igitur est crystallinus aptus ad lumen recipiendum, non ad emittendum; & huius ratio ab eius temperie sumitur, aqueam enim substantiam habet, ea autem est aquæ conditio, vt per suam perspicuitatem recipiat lumen, & per soliditatem & crassitiem retineat, & intensius esse faciat, & adhuc magis si condensetur, & congeletur, vt in crystallo euenit: ad emittendum autem lumen aqua ex se apta non est, nam quantumuis densata nunquam fit lucida; nec dico crystallinum esse puram aquam,

Arg tum hum cryst ni substan

sed

ſed dico eſſe corpus miſtum, in quo eſt aliquid ignis, & aliorum elementorum, exceſſu tamen aqueum; eſt etiam in aliquibus oculis plus ignis, quam in aliis, quo fit vt noctu aliquid luminis emittant, non tamen ob id exceſſu ignei ſunt, ſed aquei, quia ſemper aliis elementis præualet aqua in miſtione cryſtallini: ſed illud non omnibus oculis competit, quare conſideratione dignum non eſt, non enim in ea emiſſione conſiſtit viſio, ſed ſolum indicatur melior viſio propter maiorem cryſtallini luciditatem, quæ facit vt colores melius recipiantur. Patet igitur cryſtallini officium non eſſe lumen emittere, ſed lumen & colores recipere; quod etiam ipſius figura confirmat, gibboſam enim aliquantum habet vtramque ſuperficiem, magis tamen interiorem, qua infixus eſt vitreo, exterior enim planior eſt, vt plures recipere radios poſſit: interioris autem ſuperficiei maior gibboſitas eandem cauſam habet, quam & ipſe vitreus humor, in cuius officio aſſignando deceptum fuiſſe Galenum ita manifeſtum eſt, vt nihil eſſe poſſit clarius, & hoc intellecto patebit receptione viſionem fieri, non emiſſione. Inquit Galenus, nullum eſſe aliud vitrei humoris officium, ſiue vſum, quam nutrire cryſtallinum, & hac vtitur ratione: cryſtallinus omnino egebat nutritione, nutriri autem ſanguine immediate non oportebat, quoniam à calore, & craſſitie ſanguinis vitiata fuiſſet luciditas, & albedo cryſtallini; natura igitur voluit vt ſanguine prius nutriretur vitreus, deinde vitreo cryſtallinus aleretur; ideo inquit vitreum eſſe minus album, ac minus lucidum, & eſſe veluti ſi quis multo albo parum nigri commiſcuerit, aliquid enim nigredinis accipit à ſanguine, quo nutritur. Sed hæc Galeni ſententia aduerſatur ſenſui, & rationi: nam ſenſui patet humorem vitreum cryſtallino minus album non eſſe, eſt quidem minus ſolidus, ſed nihil penitus nigredinis in eo apparet, quum ſit albiſſimus vt cryſtallinus, nutritur tamen ſanguine, vt Galenus aſſerit: quare vana eſt eius ratio, cur non debeat cryſtallinus ſanguine ali; ſi enim vitrei albedo hac nutritione non vitiatur, pariter neque cryſtallini albedo vitiabitur; hoc ergo non facit, quin ali ſanguine cryſtallinus poſſit; idque confirmatur ex aliis, quæ alba ſunt, licet ſanguine nutriantur, huiuſmodi enim ſunt nerui, & oſſa: ſemen quoque & lac alba ſunt licet ex ſanguine ſint genita, quia mutatur in ea generatione color in colorem conuenientem rei generandæ, vel nutriendæ, quod præſtare ſagaciſſima natura, quando ita expedit, facile poteſt. Eſt etiam abſonum rationi, quod tanta moles, quanta eſt humor vitreus, cryſtallino ad eius nutritionem tradita ſit: nam multo maior eſt cryſtallino vitreus, ac ſi ſenſui credi-

...umē figu-ry-ini.

...or Ga de ...iore ...eo.

A mus, eſt quadruplo, & fortaſſe quintuplo maior, videmus autem in omnibus alimentum eſſe re nutrienda longe minoris quantitatis, idque omnino neceſſarium eſt: quia, quum alimentum in principio ſit contrarium, & cum re alenda pugnet, ſi maius eſſet, opprimeret eam potius, quam aleret, tanquam validius, quoniam in maiori corpore vis maior ineſt; potius igitur natura cryſtallini in naturam vitrei mutaretur, quam è contrario. Hanc igitur Galeni

B ſententiam ego prorſus reiiciendam puto, & aliud eſſe vitrei humoris officium, quam cryſtallinum alere, idque inſpicientibus ac diligenter conſiderantibus ita manifeſtum eſt, vt nihil clarius eſſe poſſit: & hinc validum argumentum ſumitur ad oſtendendum receptione fieri viſionem; quum enim neceſſarium ſit, vt per cryſtallinum tanquam perſpicuum tranſeat lumen, & color receptus, certe niſi aliquis alius humor in parte poſteriore inter tunicas, & cryſtal-

C linum interceſſiſſet, lumen illud ad tunicas in illa parte perueniſſet, & quum ſoleat lumen à ſolidis corporibus reflecti, fuiſſet iterum reflexum à tunicis ad cryſtallinum vna cum colore tunicarum, eſt autem ſecunda tunica colorata colore ſubnigro, ideo imbutus fuiſſet perpetuo cryſtallinus colore illo, quod quidem viſioni maximum impedimentum attuliſſet; nam viſus omnia illius coloris eſſe iudicaſſet, quemadmodum etiam ictericis contingere ſolet: fuit er-

D go neceſſarium, vt inter tunicas & cryſtallinum in poſteriore oculi parte humor vitreus poneretur, iſque magnus, & magnæ profunditatis, vt in eius medio poſſet linearum viſualium angulus fieri, & inde earum conus exinaniri, neq; ad tunicas peruenire, ne ab earum colore cryſtallinus per reflexionem luminis coloraretur: hoc eſt abſque dubio vitrei humoris officium; nam experientia docet, lumen tranſiens per vitrum aliquod cauum vniri in illa cauitate, & permeans

E vltra vitrum in quadam certa ab eo diſtantia facere conum, in cuius extremitate intenſiſſimum lumen apparet, ſed minimæ quantitatis inſtar milij, nempe ſi in illa certa diſtantia ponatur corpus aliquod ſolidum, id quod angulus impingat; nam ſi propinquius vitreo corpus illud ponatur, maior eius pars illuminabitur, & eo maior, quo ſit propinquius vitreo; at ſi paulatim remoueatur, minuetur cõtinue, donec ad minimam ſuperficiei illuminatæ quantitatem

F perueniat, ideo in illa minima quantitate ita eſt vnitum & validum illud lumen, vt etiam accendat, & vrat, quoniam ibi deſinit conus, & angulus à concurſu radiorum productus; ideo ſi adhuc magis remoueatur corpus illud, nullum amplius lumen ab illo vitro ad ipſum peruenit, ſed eſt exinanitum, quia quum ad conum, & ad acumen tendat, non prætergreditur quoddam deter-

Alimentum debet eſſe multo minus re alenda.

Argumentum ex vitrei humoris officio.

determinatum punctum: ego igitur in oculorum ſectione vidi cryſtallinum ab aliis humoribus ſeparatum, cui quum accenſa candelula apponeretur, totus fiebat lucidus, & ſplendens tanquam candelæ lumine imbutus ob ſuam perſpicuitatem, & trans totam cryſtallini ſubſtantiam meabat lumen, & in poſteriore cryſtallini parte tranſibat in conum, & in acumen, non multo poſt intimam cryſtallini gibboſitatem, ita vt acumen illud, & linearum concurſus parum diſtaret à cryſtallino, imo ipſum fere attingere videretur; ideo certum eſt, illius coni acumen exinaniri in humore vitreo, qui magnam habet profunditatem, ideoque ad poſteriores tunicas peruenire non poſſe. Ad hunc ergo vſum natura humorē vitreum magnæ quantitatis poſt cryſtallinum collocauit, vt in illo perſpicuo, & incolorato corpore fieret radiorum per cryſtallinum tranſeuntium coniunctio; ne ad poſteriores tunicas peruenirent: & hanc eandem ob cauſam credendum eſt factam eſſe à natura maiorem illam in interiore cryſtallini parte gibboſitatem, ne procul à cryſtallino radiorum coniunctio fieret, nam gibboſitas illa maiorem luminis vnionem facit, ita vt in puncto propinquiore radij à cryſtallino prouenientes congrediantur. Hoc igitur ſi eſt vitrei humoris officium, neceſſe eſt non emiſſione, ſed receptione viſionem fieri; nam ſi emiſſione fieri ſtatueretur, non opus eſſet humore vitreo congreſſum radiorum recipiente; quare ſuperuacaneus ille humor eſſet, ſicut & alia multa in oculi ſtructura ſuperuacua eſſent. Quærendum præterea eſt, quomodo ad viſionem, vel ad oculi ſalutem conferat color vueæ, à quo oculum, & vim viſiuam roborari fatetur Galenus, hoc enim dicens veritate coactus ſuam ipſe ſententiam euertit: nam inquit, oculum lædi ab albo, & à luce, contra vero à colore ſubnigro, & cæruleo roborari, & inde fieri vt oculus fatigatus claudi ſoleat, tanquam ad naturale remedium confugiens, vt ab illo circumſtante tunicæ colore roboretur. Hoc quidem à Galeno veriſſime dicitur: attamen nulla fieri roboratio poteſt, ſi viſio per emiſſionem radiorum, non per receptionem fiat; vt è contrario manifeſta roboratio poteſt, ſi per receptionem fieri ſtatuatur: albi namque magna eſt actio in oculum, ideo exercetur maxime, & fatigatur oculus inſpectione albi; contra vero nigri vel nulla, vel parua eſt actio, quia nigrum tanquam priuatio albi eſt; ita vt nigrum videre ſit nihil videre, vt aperte ait Ariſt. in 3. Meteor. cap. de iride: quod ſi nigrum in lumine videmus, id fit; quia illi adiectum lumen remittit illā nigredinem, & conſtituit quēdam medium colorem motiuum viſus poſitiue: colores itaque ad nigredinem vergentes parum agunt in viſum, & parum exerce-

Argumētū a colore vueæ.

Albi magna eſt actio in oculum.

A tur viſus in eorum viſione: itaque ſi receptione colorum fit viſio, in promptu eſt ratio cur viſus à colore vueæ roboretur; at ſi emiſſione fit, nulla eſſe ratio poteſt: nā ſi ipſa ſpirituum ſubſtantia emittitur, color ille non cohibet ſpiritus ne egrediantur; ſimiliter ſi lumen ſolum emitti dicatur, non prohibet color vueæ ne per foramen emittatur lumen; imo neque per huiuſmodi emiſſionē luminis debilitari oculus poteſt, quandoquidem iam diximus eam proprie emiſſio- B nem non eſſe, ſed productionem luminis in extremo perſpicuo; lucidum autem in lucendo, & illuminando alia non fatigatur: quare ſi ita ſit viſio, neque vlla egebat oculus roboratione, neque ſi indigeret, à colore vueæ vllum recipere ſui laboris remedium, aut roborari poſſet. Alias quoque oculi partes conſiderare poſſemus, & ex iis quoque ſententiam Ariſtot. confirmare; huic enim omnes atteſtantur, & ſuffragantur: C ſed præcipuas conſiderare ſatis ſit, reliquas iudicioſis viris, & libero animo philoſophantibus conſiderandas relinquimus.

Confutatio ſententiæ Galeni de oculo, quod ſit igneus. Cap. VI.

EX his quæ hactenus dicta ſunt, colligere poſſumus alium Galeni errorē, quem conſiderare, ac demonſtrare, a noſtro inſtituto alienum non erit, ſed potius ad ipſum non parum D conferret; inquit enim Galenus oculum non eſſe aqueum, vt Ariſtoteli placuit, ſed igneum, vt ex eius luciditate conijci poteſt. Attamen huic ſententiæ diſſectio oculi, & ſenſus ipſe refragatur; nam, vt Ariſtoteles notat in 2. cap. lib. de ſenſu & ſenſilibus, ſecto oculo apparet totam eius ſubſtantiam aqueam eſſe, & id negare proterui admodum hominis eſt: argumentum autem ab oculi luciditate ſumptum nullam habet efficacitatem; nā quomodo lucidus oculus ſit, E iam diximus; non eſt enim lucidus luce propria, qua in tenebris illuminet aerem, & per ſe viſibilis ſit, ſed lumine aliunde recepto, quemadmodum etiam vitrum, & cryſtallus; talem ergo habet luciditatem, quæ aqueū potius eſſe oculum denotet, quam igneum; nā ſi luceret luciditate ignea, luceret in tenebris, quod non de omnibus oculis verum eſt. Alio quoq; nititur fundamento Galenus ad hoc comprobandum, nam ple- F nus oculus eſt ſpiritu animali ad eum tranſmiſſo à cerebro per neruum opticum, de cuius ſpiritus emiſſione paulo ante diſputauimus: quoniam igitur ſpiritus animalis igneus eſt, & Plato quoq; in Timæo eum vocat ignem, ideo ratione ſpirituum oculus dicēdus eſt igneus. Sed hoc quoq; leuiſſimum argumentum eſt. Primū quidem, quia nos non inficiamur ſpiritum animalem à cerebro ad oculos fluere, ſed non ob id fit vt ocu-

Argumētū Galeni.

Solut.

Argumētum contra Galenum.

Aliud Galeni argumentum.

vt oculus sit igneus, etiamsi igneum esse spiritum concederemus; etenim huiusmodi appellatio sumitur ab excessu, excedit autem humor aqueus, non spiritus, vt per se manifestum est, idque optime declaratur ab Aristotel. in libr. 2. de Partibus Animalium, cap. 4. vbi dicit substantiam oculi esse frigidam & humidam, & esse humoris cerebri partem purissimam, quæ secernitur, & ad oculum mittitur: quemadmodum igitur etiam in cerebro insunt spiritus tum in arteriis, tum in ipsismet cerebri ventriculis, neque per hoc stat, quin ab omnibus cerebrum membrorum omnium frigidissimum, & humidissimum esse dicatur; ita in oculo insunt spiritus animales, ipsa tamen oculi substantia aquea est. Sed præterea etiamsi spiritus animalis in oculo excederet humorem aquum, non ob id oculus esset igneus appellandus, quia spiritum animalem vocare igneum vanissimum est, vt facile est vel ex ipsiusmet Gal. dictis demonstrare; spiritum enim animalem putat Galenus in cerebro generari, vitalem vero in corde, & hunc per arterias ad cerebrum deferri, & ibi à facultate cerebri in animalem conuerti: spiritus autem vitalis, si bene consideremus, calidus est & humidus, proinde aereus, non igneus, vitales enim hæ duæ qualitates sunt, calor, & humiditas: quod etiam ex eo patet, quia generatur ex sanguine tenui, & purificato in corde, sanguis autem tenuis non potest verti nisi in vaporem aereum, quia est spiritus vitalis: præterea spiritus vitalis non est summe calidus, ergo non est igneus, non est enim ignis, nisi sit summe calidus; assumptum manifestum est, quia calor igneus destructiuus potius vitæ est, quam conseruatiuus, vt ait Aristoteles in libro secundo de ortu animalium, cap. 3. præterea si calor spirituum summus esset, non posset intendi & augeri; augetur tamen, quoniam accenduntur spiritus in febri, & fiunt calidi supra modum naturalem; per se igitur sunt mediocriter calidi, quæ est aeris natura; quocirca & ex gradu caloris, & ex humiditate vitales spiritus non igneos, sed aereos esse manifestum est: minus igitur spiritus animales possunt ignei appellari, hi namque ex vitalibus generantur in cerebro per refrigerationem; quia necesse est, vt in loco frigidissimo, atque humidissimo, quale cerebrum est, obtundatur vitaliũ spirituum calor, & ita ex vitalibus iuxta Galeni sententiam animales generentur: si ergo in corde loco calidissimo spiritus non sunt ignei, sed aerei, multo minus in cerebro dicẽdi sunt ignei, vbi multo minus habent caloris quam in corde, imo potius dicendum videtur, eos ad aquæ naturam accedere, & esse instar vaporis, qui est medium quiddam inter aerem, & aquam; vel saltem esse aereos compactiores, & minus calidos, nullibi enim sunt calidiores, quam in corde, qui fons & radix caloris est; & nullibi frigidiores, quam in cerebro, sic enim ad cognitionem, & ad contemplationem aptiores sunt, sicut alio in loco ostendimus. Sed ipsemet Galenus in initio libri decimi de vsu partium veritate coactus confitetur pupillam esse plenam spiritu aereo, ac splendido; quum ergo aereum esse affirmet, non est oculus à spiritu igneus appellandus, neque potest ex eo spiritu ita lucere, vt illuminet alia, quoniam aer non lucet luce propria, quemadmodum nec aqua, sed solum aliena per suam perspicuitatem recepta. Si vero Galen. dicat spiritum vitalem aereum esse, sed mutari in animalem igneum, hoc manifeste repugnat rationi, quoniam hæc mutatio fit in cerebro, quod quum frigidissimum sit, non potest vertere aerem in ignem: imo etiamsi spiritum vitalem in corde propter magnum calorem vellemus igneum appellare, cogeremur tamen animalem vocare aereum, quum in eo sit plurimum remissus, atque imminutus calor. Quod vero aliqui adducunt verba Aristotel. in postremo problemate particulæ 31. dicentis oculum esse igneum, id parui momenti est: nam constat Aristotel. in problematibus populariter loqui, & sæpe aliorum opiniones sequi, præsertim quando ad id de quo loquitur, nullum momentum afferunt; quam eandem ob causam etiam in 3. Meteorolog. loquens de iride vsus est opinione platonica de visione, vt mox in argumentorum solutione considerabimus: quoniam igitur in illo problemate quærit, cur non ita differant oculi inter se, vt manus inter se differre cernuntur, respondet id contingere, propterea quod manus est corpus mistum, id est, heterogeneum, oculus vero non est mistus, id est, non heterogeneus, sed simplex, id est, homogeneus, siquidem igneus est, hoc autem idem dixisset statuendo oculum aqueum, ideo non curauit Aristotel. ipsum aqueum potius, quam igneum appellare, dummodo simplex, hoc est, homogeneus esse statueretur; non est autem credibile Aristotel. qui in lib. de sensu, & sensilibus, cap. 2. opinionem Platonis oculum igneum esse asserentis efficaciter improbauit, ibi ex animi sententia cõtrarium affirmare dicẽdo esse igneum: ideo persæpe debilia esse solent argumenta, quæ ex Aristotel. verbis in aliis locis extra propriam de aliqua re tractationem sumi solent; ipse enim extra proprium locum de re aliqua loquens, vtitur frequenter opinionibus aliorum tanquam manifestioribus, ne propria opinione vtens dubiam redderet propositæ rei declarationem; sed id tamen nunquam facit, nisi quando ad id, quod ibi proposuit, declarandum, nihil referat, an propria, an aliena sententia de aliqua re vtatur.

Obiectio ex vlt. prob. partic. 31.

Solutio.

FF 3 Non-

Nonnullorum conciliatio Platonis, & Galeni cum Aristotele, & eius reprobatio. Cap. VII.

COlligere ex his possumus quorundam recentiorum errorem, qui putarunt se Aristotel. cum Platone & Galeno, tum de oculi temperie, tum de visione optime conciliasse: primum quidem de oculo per hanc distinctionem: oculus duobus modis considerari potest; vno modo sumi potest pro illo corpore, quod per anatomen sensu conspicitur, sic autem aqueus est, patet enim crystallinum humorem esse aqueum; secundo modo pro calido innato, quo vt instrumento crystallinus vtitur, nempe pro spiritu animali illuc misso à cerebro, & hac ratione oculus est igneus, ideo Aristot. vtrumque respiciens varie loquutus est. Sed vana est hæc consideratio, quoniam Aristot. in lib. de sensu, & sensilibus oculum sumit animatum, atque perfectum, siquidem anima destitutum negat esse oculum appellandum, sed illum solum, qui facultatem videndi habeat; hic autem non est sine spiritibus, & calore innato, eum tamen Aristot. negat esse igneum tam ibi, tum in libr. 5. de ortu animalium, cap. 1. & aperte asserit esse aqueum, scilicet ratione excessus, quia aliquam ignis quoque portionem in crystallino esse quis negare potest, si crystallinus est corpus mistum, & perfectum mistum? num est ergo credendum Aristot. alibi ex propria sententia loquentem appellare oculum igneum: adde quod de omnibus corporis partibus hoc dicere possemus, vt carnem esse terream ratione terræ præualentis, qualem eam esse sensu iudicamus, sed esse igneam ratione caloris innati, quum ergo hoc absurdum sit, vanũ est à spiritibus appellare, seu iudicare alicuius membri temperaturam. Quod vero ad visionem attinet, dicunt eam posse duobus modis considerari, vno modo prout est visio absolute; altero modo vt cum alia visione comparatur, & melior esse dicitur, quam illa: priore igitur modo dicũt satis posse visionem fieri per solam colorum receptionem in oculo; quia quum aer externus recipiat sua perspicuitate species colorum, fieri non potest quin oculus vt perspicuus easdem species recipiat, & receptas iudicet, & ita videat; vt igitur fiat absolute visio, non est opus emissione radiorum, sed sufficit colorum receptio in oculo à contiguo aere illuminato: & hoc respicit Aristotel. quando improbat Platonis sententiam de extramissione, loquitur enim tunc absolute de visione, non de meliore visione; & hoc idem à Galeno, & à Platone concessum fuisse asserunt. Si vero consideremus, quomodo fiat melior visio, melior certe fit per extramissionem, non quidem spirituum, id enim impossibile esse

Conciliatio de oculo.

Confutatio.

Conciliatio de visione.

A confitentur, sed radiorum, & luminis, quod est accidens; emittuntur enim ab oculo radij, sicut etiam à sole, non quidem ad rem vsque visam, quod etiam Galenus notauit, sed ad circumstãtem aerem illuminatum, in quo iam receptus est rei videndæ color: quare lumen cum colore in aere existens obuiam fit lumini emisso ab oculo, & simul commistum vtrumque lumen remeat cum colore ad oculum, & in eo recipitur, ac iudicatur, eaque optima visio est, nec fit extra B oculum, sed in oculo: & hanc dicunt non modo Platonis & Galeni sententiam fuisse, sed etiam Aristot. cuius verba citant in particul. 31. problematum variis in locis, vbi concedit extramissionem, quia de meliore visione loquitur, & in quinto de ortu animalium, cap. 1. vbi dicit, corneam oportuisse non esse nigram, quia debet esse translucida, nigrum enim non translucet, quare etiam laternæ, si ex nigra cute conficiantur, non translucent: vult igitur Aristotel. ita extra- C mitti lumen ab oculis, vt ex laterna lumen foras emittitur, comparat enim oculum cum laterna. Sed hanc sententiam veritati repugnantissimam esse, satis patet ex præcedẽte nostra aduersus Galenum disputatione: iam enim ostendimus, nec ipsam spirituum substantiam posse extramitti, quod isti quoq; concedunt, nec lumen tanquam accidens, quod idem ex oculo ad externum aerem egrediatur, propterea quod accidens non migrat de subiecto in subiectum, sed D generatur in perspicuo lumen à corpore lucido: quapropter omnia, quæ ab his dicuntur de egressu luminis ab oculo, & de eiusdem regressu ad oculum, vanissima sunt, quoniã eiusmodi motus lumini attribui nulla ratione potest. Vana igitur est illa, qua vtuntur, duplicis visionis distinctio; siquidem nihil reuera ab oculo emittitur, dum lumen emitti statuimus, quoniam illuminare non est emittere aliquid, vt antea ostensum est. Sed præterea reprobatur eorum sententia per dictum illud Aristot. 2. Topicorum, cap. 4. E vt simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis: nam si visio simpliciter in receptione consistit, & receptio est ratio, qua simpliciter visio fit; oportet meliorem visionem in meliori receptione consistere, non in extramissione: imo Topica hæc regula in præsentia euadit demonstratiua; nam si ratio visionis absolute considerata non in emissione consistit, sed in receptione, iam essentialis est visioni receptio speciei, acci- F dẽtalis vero extramissio luminis, quum sine hac fieri visio possit, non sine receptione; ex eodem igitur fonte haurienda est comparatio visionis cum visione, qua vna melior dicatur, & altera deterior, ex quo absolute sumitur ipsa visionis natura; itaque melior visio in meliori receptione constituenda est, si absolute sumpta visio in

Con tio.

sio in receptione consistit: & huic sententiæ attestatur experientia, nam senes deterius vident, quam iuuenes, non propter animæ imbecillitatem, sed propter impuritatem organi: nam, vt inquit Aristoteles in particula 65. primi libri de Anima, facultas animæ iudicatiua, & anima ipsa per senium non debilitatur, sed solum organum corporeum; nam oculus in sene factus est terrestris, ac minus perspicuus, proinde minus aptus ad lumen, & ad colores recipiendos; officium enim organi est recipere, & officium animæ est iudicare, ideo inquit ibi Aristoteles, si senex acciperet oculum iuuenis, ita videret, vt iuuenis: in senibus igitur & in iuuenibus patet meliorem, ac deteriorem visionem in nullo alio consistere, quam in meliore, ac deteriore luminis receptione. Ipsa igitur secundum se horum sententia absurda est: sed adhuc absurdius est eam Aristot. attribuere, qui vbique sententiam hāc de extramissione refellit, & ab ea abhorret, multo autem magis abhorreret ab hoc discrimine visionis, & melioris visionis, quum sit rationi repugnantissimum: quod autem in problematibus vtatur sententia Platonis de radiorum extramissione, hoc nihil est; eadem enim vtitur etiam in tertio Meteorologicor. in tractatione de iride, sed de hoc postea in solutione argumentorum dicemus: quando autem ibi nominat meliorem visionem, certum est eum non ita loqui; quia comparat extramissionem cum receptione absque emissione, nam ridiculum est hoc dicere; sed vnum & eundem visionis modum considerat, qui varietur secundum magis, & minus, idque ibi ita manifestum est, vt de hoc disputare vanum sit. Quod vero dicunt de comparatione cum laterna, quæ habetur in primo capite libri quinti de ortu animalium, id nullius roboris est, quoniam Arist. ibi comparat oculum cum laterna ratione solius transparentiæ corneæ, sed non ratione modi; per corneam enim transire lumen oportet, sicuti per laternam, non tamen eodem modo, quia per corneam trāsit ingrediendo, per laternam vero egrediendo; quare non est in omnibus accipienda illa similitudo, & res per se manifesta est.

Solutio argumentorum Galeni.
Cap. VIII.

Tandem super est vt ad argumenta à Galeno adducta respondeamus: quorum primum, quod Galenus, & Medici tanti faciunt, à magnitudinis visione acceptum, nullius penitus momenti est? possumus enim primo illud hunc in modum retorquere: in phantasia, quæ paruo spatio in capite hominis concluditur, recipitur montis magnitudo; imaginamur enim magnitudinem montis quanta reuera est, qui ergo fieri potest, vt magna montis moles in paruo hominis capite contineatur? vel, si in phantasia hoc non impossibile esse Galenus iudicat, cur in oculo impossibile esse iudicat? Dicimus igitur, si oculos recipere ipsammet montis magnitudinem materialem diceretur, vtique per foramen tam paruum quantum pupillæ est, eam ingredi minime posse; sed quum non ipsa realis magnitudo, sed eius imago, & species, quæ spiritalis est, recipiatur, id sine vlla absurditate fieri; nam imago magnitudinis est quidem magnitudo, & quanta per repræsentationem, quia magnitudinem repræsentat, ipsa tamen secundum se formaliter accepta non est quanta, sed est indiuisibilis, & recipitur indiuisibiliter, neque per hoc stat quin per eam cognoscatur rei magnitudo modo ampla, modo angusta, pro obtusitate, vel acumine anguli visualis in oculo, sicut antea diximus: hoc significauit Aristoteles ipse in contextu 121. libri secundi de Anima, quando dixit omnes sensus esse receptiuos specierū sine materia, nam quantitas naturam primæ materiæ insequitur, vt alias in lib. de materia ostendimus, ideo extra materiam nil potest esse quantum: species igitur quantitatis sine sua materia nō est quantitas, licet quātitatis repræsentatiua sit, sed est indiuisibilis, & tum in oculo, tum in medio indiuisibiliter recepta, quia in quolibet puncto medii terminatur angulus coni, quo magnitudo illa videri potest: confirmatur hoc ex consideratione colorum, nam per eundem aerem medium simul eodem momento transeunt cōtrarii colores, qui tamen in ipso aere non commiscentur, neque vnus alterum vitiat, quia sunt spiritales, & sunt materia; nam possunt in eodem aere duo homines esse, quorum vnus videat rem aliquam nigram, alter vero aliam rem albam, ita vt per eundem aerem simul transeant duæ illæ species, absque vlla sua læsione, vel commistione; quare argumentum leuissimū est, vt patet ex consideratione phantasmatum in imaginatiua, quemadmodū modo dicebamus; eadem enim vtrobique ratio est; vel enim similiter in oculo species quantitatis montis recipi potest, vt in phantasia recipitur, vel, si in oculo recipi non potest, similiter dicendum est non posse recipi in phantasia. Secūdum Galeni argumentum erat, quomodo potest eadem numero magnitudo eodem temporis momento ad oculos diuersorum transire, & simul in iis omnibus recipi? hoc quoque conuertere contra ipsum possumus hoc modo: quomodo potest eadem numero magnitudo recipi simul in phantasia diuersorum hominum? recipitur tamen, quia multi eodem temporis momento eandem rei magnitudinem imaginantur, & eadē est ratio vtrobique; nam si in sensu id fieri nō potest, in phantasia quoque non potest fieri; at si in phantasia potest, vanum est negare id in sensu fie-

Species spiritalis non est quanta formaliter, sed solum repræsentatiue.

Ad primum.

Ad secūdum.

su fieri posse. Dicimus igitur magnitudinem rei materialem, neque ad multorum hominum, neque ad vllius alicuius oculos posse transire, quoniam accidens idem numero non migrat de subiecto in subiectum; sed multiplicare tamen speciem suam, atque ad totum circumstans perspicuum diffundere potest, ita vt recipiatur eodem momento in oculis multorum hominum; itaque de obiecto materiali totum Galeni argumentum concedimus, acde obiecti specie spiritali nullius momenti est, quia non est absurdum id, quod Galenus absurdum esse arbittratur; quod ostendo per ea, quæ ab ipsomet Galeno dicuntur: concedit ipse præter visum alios sensus per receptionem operari, nonne igitur idem numero sonus recipitur simul in auribus plurimorum hominum? cur ergo non & idem numero color, & eadem numero magnitudo potest eodem momẽto recipi in oculis diuersorum? etenim non ipsa materialis magnitudo, neque materialis color ad oculos transit, sed species spiritalis, quæ vndique diffusa per aerem adest in quolibet aeris puncto, & in quolibet æque visibilis est: patet igitur nil esse vanius his Galeni argumentis. Tertium eius argumentum sumebatur à visione magnitudinis, & figuræ in speculo; res enim quæ retro, vel trans parietem sunt, videre rectâ non possumus, in oblato tamen speculo refractas videmus; sed colorem quidem in speculo frangi, & ad oculos reflecti dicere possumus, at figurã, & magnitudinem refrangi in speculo ne imaginari quidem possumus; consistit enim figura in quadam partium harmonia, quam per talem refractionem tolli, ac destrui necesse est, quomodo igitur potest integra videri, si in speculo fracta ad oculos reflectitur? ego vero hoc magis dubito iuxta Galeni sententiam, quam secundum Aristotelis opinionem; quomodo enim radii ab oculo exeuntes frangi in speculo possunt, & reflecti ad rem videndam, quæ trans parietem est posita? cur enim non in quolibet alio corpore, quod non sit speculum, franguntur similiter radii visuales, & ad rem videndam reflectuntur? oporteret etiam secundum hanc opinionem rem illam videri vt in eo loco existentem, in quo reuera est, non vt in speculo; nam si visus à speculo refractus ad eam vsque porrigitur, ita deberet in loco suo videri, vt in eo esse crederetur; & huius apparentiæ nulla afferri ratio potest, cur res videatur in speculo esse, non vbi reuera est: at secundum opinionem Aristotelis facile est huius rationem assignare, dicimus enim speciem rei visibilis ad speculum vsque protendi, & in eo frangi, ideoque videri esse in speculo: dum enim asserimus, obiectum ad visum deferri, res clara est, & omni dubio caret; sed dum dicimus rem visibilem in loco suo immotam manere, &

Ad tertium.

A visum ad illam progredi, insolubili difficultate nos vrgeri necesse est. Solutio igitur argumenti huius ex eodem fonte sumenda est, ex quo aliæ quoque acceptæ sunt; frangi enim ipsa quidem materialis figura non potest, quin partium concinnitas, in qua consistit, destruatur, sed eius species, quæ spiritalis, & indiuidua est, refrangi sine figuræ destructione potest; imago enim, quæ figuram, & quæ magnitudinem repræsentat, in speculum tersum incidens reflectitur ad B oculum, & ei figuram ac magnitudinem illius rei repræsentat: euenit tamen, vt propter obiecti à speculo distantiam maiorem, vel minorem nõ eadem eiusdem rei magnitudo iudicetur, quia quando remotior est, per acutiorem angulum inspicitur, quando autem propinquior, per obtusiorem; & huius quoque varietatis nullum afferre rationem Galenus potest: euenit etiam vt propter superficiem speculi inæqualem quantitas vel maior, vel minor appareat: & figura etiam C vitiata, & deturpata repræsentetur, ideoque tum de magnitudine, tum de figura prauum iudicium à visu fiat; non est enim inconueniens, si dicamus, sensum quandoque in rebus iudicandis decipi ob aliquam perturbationem medii, in quo species vitietur, præsertim vero in iudicandis sensilibus communibus; in his enim magis euenire potest, vt sensus decipiatur, quam in iudicandis propriis: ob id non decipimur in iudicando colore in speculo, decipimur tamen in D iudicanda magnitudine, vel figura ob prauam speculi constitutionem, quæ est vitiatio quædam, seu deturpatio medii: & hoc quoque manifeste refragatur opinioni Galeni; nam secundum eam deberemus videre, ac iudicare & magnitudinem, & figuram vti reuera est, non deturpatam, seu vitiatam, proinde nunquam decipi; nam si radii visuales in speculum incidentes ad rem videndam reflectuntur, eam attingere deberent vt reuera est. Ad postremum E Galeni argumentum sumptum ex Aristotelis testimonio in tertio Meteorologicorum dico Galenum abuti confessione Aristotelis, quoniam Aristoteles consueuit vti aliorum opinionibus, de aliqua re ad aliud aliquid declarandum, quando sunt vulgariores, & notiores, & ad id declarandum nihil refert hac vel illa opinione vti, præsertim vero quando de illa re nondum aliquid docuit secundum propriam opinionem, vt in secundo Posteriorum Analyticorum docere volens ea, quæ ad demonstrationem F pertinent, vtitur falsis aliorum opinionibus de rebus naturalibus, quas exempli gratia adducit: inquit enim causam cur lumen transeat per laternam, esse, quia vitrum illud, vel cornu laternæ est perforatum, & ita per poros ampliores lumen, quod tenuius est, pertransire; attamen ipse censuit eam nõ esse causam transitus

Ad tum

tus luminis, neque illa corpora esse perforata, sed causam esse, quia sunt perspicua, & transparentia: at quia vtroque modo causa materialis adducitur, & nullum momentum ad declarandam demonstrationem facit hac potius opinione vti, quam illa, quæ aliorum Phylosophorum fuit,& illa etiam vulgatior erat; satis habuit Aristot. exempli gratia vti opinioni aliorum: sic etiam in eodem libro accipit exempli gratia tonitru esse sonum factum ab extinctione ignis, quoniam ibi nihil refert hanc potius, quam aliam veriorem causam adducere, quum ille non sit idoneus locus, in quo id declaretur. In tertio igitur libro Meteorologicorum Aristoteles modum, quo visio fit, nondum declarauerat; ideo ad iridem, & alia declaranda vti maluit opinione Platonis de visione, quæ vulgatior erat, & quam sequi vulgares etiam homines videntur, quam opinione propria, licet veriore, propterea quod ad illa, quæ ibi tractantur, declaranda, nihil referebat hoc potius modo, quam illo fieri visionem dicere: non est ergo verum id, quod Galenus ait, Aristotelem vti aliorum sententia de visione, quod eam veriorem esse cognouerit; sed quia vidit eam esse propria sua opinione vulgatiorem. & quia vtro modo dicamus, nihil referebat ad iridem declarandam; sed hoc ipsemet Arist. clare in ea parte nos admonet, subiungit.n. nihil interesse, an emissione, an receptione visionem fieri dicamus; hoc enim non variat eam doctrinam, quæ ibi de iride traditur; ideo si eo in loco Auerroem legamus, videbimus cū illa omnia declarare iuxta Aristotelis sententiam de visione, non iuxta opinionem Platonis, licet Aristoteles hac vt euidentiore vti maluerit. Sed aliud præterea artificium ibi in Aristotele notare possumus, quod Galenus non animaduerterit, & quo ipse in libris vti nesciuit: nam si in iride declaranda vsus esset propria sua sententia de visione, dicere aliquis potuisset infirmam eam doctrinam esse, vt quæ infirmis fundamentis nitatur, nimium opinione Aristotelis de visione, proinde non similiter vera fore ea quæ ibi de iride dicuntur, si aliorum de visione sententiam sequamur; sic igitur negato visionis modo, qui ab Aristotele ponitur, omnia illa, quæ ibi de iride, ac de aliis dicuntur, in dubium essent reuocata: Aristoteles igitur cum artificio voluit ad iridem declarandam vti aliorum sententia de visione, nec difficultatem aliquam in iride, aliisque rebus, quæ ibi tractantur, poneret: sed voluit etiam nos admonere, vtcunque visio fieri dicatur, nihil referre ad iridem declarandam, quia vtrunque dicatur fieri, eadem de iride sententia immutata, atque illæsa manet. Idem notare apud Aristotelem possumus in cap. 1. lib. 5. de Animalium ortu, vbi docet cur aliqui acute cernant, sed non procul, contra aliqui procul, sed non acute; deinde subiungit nihil referre an emissione, an receptione fieri visio dicatur, nam vsus quidem propria opinione, sed notare postea voluit idem esse etiam secundum Platonis sententiam de visione, vt firmior ratio ab ipso adducta videretur, quæ similiter iuxta omnium opinionem locum haberet. Admirari autem in hoc debemus ingenium Aristotelis qui omnia locis suis tractauit; & si quid vnquam extra proprium locum considerauit, satis habuit pingui Minerua ac leuiter illud tangere, neque voluit tractationes commiscere, neque alienas; atque intempestiuas alicubi instituere. Num autem Galenus hoc artificio suos libros scripserit, dubium est; nam præter alia multa, quæ ab ea intempestiue tractata notari possent, hoc vnum volo in præsentia considerare: citat ipse persæpe libros à se scriptos de demonstratione, & in iis se de sensibus diligentissime loquutum esse asserit, ideoq; de illis, quæ ad sensus pertinent, nos ad eos libros remittit, quod legere frequenter possumus in 7. libro de placitis Hippocratis & Platonis, num autem in Logica conueniens sit exquisite de sensibus agere, & an tale aliquid fecerit vnquam Aristoteles, aliis considerandum relinquo.

IACOBI ZABARELLAE PATAVINI, LIBER

DE MENTE HVMANA.

Procemium. Cap. I.

Vlla res est, cuius notitiam illi, qui rerum scientiam inquirunt, & sapientes euadere cupiunt, magis indagare, atque enixius peruestigare deberent quam illa animæ præstantissima pars, qua homines sumus, & quam solam hominem ipsum esse plures Pphilosophi existimarunt: cur enim non fatui potius, quam sapientis hominis esse fateamur ad cœli & elementorum, & rerum aliarum cognitionem adispicendam omne studium conferre, seipsum autem ignorare? ego igitur ne huic crimini me obnoxium redderem, postquam de rebus aliis naturalibus plura scripsi, de hac quoque scribendum mihi esse iudicaui, neque alio consilio, quam vt Aristotelis hac de re sentētiam, si fieri posset, declararem; hunc enim vnū totius huius susceptæ prouinciæ scopū mihi propositum esse aliâs protestatus sum, vt quum in hac Patauina Academia Aristotelis publice interpretandi officio fungar, non solum voce, sed etiam scriptis operam hanc præstando magis possem obscura Aristotelis sensa auditoribus meis plana, ac manifesta reddere. Hæc autem, quam proposuimus de anima humana disputatio, cum ipsa per se dignissima est, in quam summa cum diligentia incumbamus, siquidem res nostra agitur, quum ad nos ipsos cognoscendos hæc maxime omnium pertinere videatur; tum ob ipsius difficultatem; & magnam, quæ ex Aristotelis dictis oritur, interpretum controuersiam non omittenda; etenim Aristoteles de mente humano, quam & animam rationalem, & intellectum potestate, seu patientem appellauit, tum ex professo in tribus de anima libris, tum obiter in aliis pluribus ita aut varie, ac dubie, aut saltem obscure loquutus est, vt ad diuersas, imo etiam contrarias sententias à grauioribus quoq; interpretibus eius verba distracta sint; nec defuerint. qui eum ancipitem fuisse, & nihil certi hac de re statuisse affirmare ausi sint. Illud vero, quod potissime considerandum in præsentia suscepimus, est humanæ mentis natura, & quid ipsa sit: & quia omnis anima principium est animati corporis, & ab Arist. in libris de Anima non alia ratione, quam vt principium considerata est, nomen autem principii notat respectum ad illa, quorū est principium; ideo ex hoc respectu omnis animæ natura fuit ab Arist, declarata: Duorum autem principium est anima, corporis animati tanquam forma, & operationum tanquam effectrix; ob id in initio 2. lib. de Anima Aristot. vniuersæ omnis animæ naturam & essentiam declarauit per respectum, quem habet ad corpus, cuius est anima; deinde in contex. 33. eiusdem lib. proposuit in tota sequente eius operis parte singularum animæ facultatum naturas ex operationibus declarandas, & post diligentem & vegetantis & sentientis partis declarationem, quæ in eo 2. lib. habetur, sumpsit in 3. lib. declarandū quid sit humana mens, respectu operationis tantum, non respectu corporis; quid enim respectu corporis sit, iam in initio 2. lib. de omni anima vniuerse docuerat, neq; aliquid aliud de singulis declarandum relinquebatur: ac respectu operationum nihil vniuerse de omni anima dici poterat, nisi valde rude & imperfectum, quia non eodē modo omnes partes animæ suas edunt operationes, sed hoc in singulis considerandum erat, ideoque proponitur ab Aristot. in illo contex. 33. lib. 2. Nos igitur Aristot. quem interpretari volumus, imitati, humanæ mentis naturam vtraq; ratione declarabimus, vt tandem ex vtroque respectu perfectam eius definitionē colligamus.

An. ad c. cem fect. refe

Quæstio, an anima rationalis sit forma hominis, & quæstionis declaratio. Cap. II.

Illud igitur, quod primo loco considerandū nobis proponitur, est, an anima rationalis sit forma hominis, & quia de hoc interpretes Aristot. non consenserunt, ideo vt id, quod quærimus, intelligatur, notāda est distinctio formæ, qua oēs vtuntur. Forma duplex est: vna materiam informans, & dans esse specificū, & rē constituens tanquam differentia adiecta generi; de qua forma egit Arist. in lib. Phys. auscul. tanquam de tertio principio rer. natural. & eandē in 2. libr.

Forma duplex

2. libr. vocauit naturam; cuiuscunque enim rei natura dicitur illa sola forma, quæ informat materiam habentem potentiam ad esse, & in statuta specie collocat. Altera est forma, quæ non dat esse, sed ipsi rei iam constitutæ, & habenti esse specificum superuenit tanquam præstantius quoddam, & dat solum operationem, ad quam res illa potestatem quidem habet naturalem, sed eam edere propriis viribus suis non potest, ideo eget ope alicuius nobilioris, quod eius naturam, & conditionem excedat; ab eo igitur non recipit esse, sed recipit operationem, nisi dicamus, vt aliqui dicunt, eam recipere quoddam esse nobilius, & eminentius, quam sit proprium eius esse specificum. Exemplis res clarior fiet: nauis habet suam formam, qua est nauis, eaque est figura illa ex lignorum compositione proueniens, quæ dicitur forma informans; per hanc enim nauis in specie constituitur, & sine hac non esset nauis: naui autem ita constitutæ superuenit nauta, qui non dat illi vt sit nauis, iam enim est, sed dat quoddam esse eminentius, & actum nauigandi, qui nauis conditionem excedit, quia nauis secundum se non habet nisi aptitudinem ad nauigationem, actum autem nauigandi à se ipsa non habet, sed à quodam superueniente, & nauis naturam excedente, qui nauta est: figura igitur nauis dicitur actus informans, nauta vero dicitur actus assistens, sed non materiam informans, nec dans esse specificum; aduenit enim naui iam habenti esse completum, & dat illi solam operatonem. Sic dicimus de securi, qua exempli gratia Aristotel. quoque vsus est; nam figura illa, & acumen est forma dans esse, & materiam perficiens, & constituens securim, quæ sine illa non esset securis; homo vero vtens securi dat illi solam operationem, & est tanquam actus assistens, sicuti nauta in naui. Tales sunt etiam cœlestes intelligentiæ respectu orbium; orbis enim iam habet ex se suum esse completum, neque illud recipit ab intelligentia, illa igitur materiam illam non informat, neque orbem in specie constituit, sed solum dat operationem, quæ est motus in orbem, ad quem est quidem corpus illud naturaliter propensum, sed ipsum se mouere non potest; illa igitur dicitur forma assistens tantum, quasi astans ad regendum, nec solum dicitur separabilis, sed separata & abiuncta ab illa materia propterea quod non dat illi esse: quemadmodum nauta etiam quando est in naui, dicitur à naui separatus, quia est extra ipsam nauis essentiam, quo fit, vt possit esse sine naui, & habeat etiam operationem propriam præter nauigationem, hoc est, operationem non cum naui communicatam, nam & in naui, & extra nauim potest multas edere operationes nihil ad nauim pertinentes: huius enim ratio manifesta est, propterea quod nauta, & nauis sunt duo entia perfecta in sua specie, & habentia duos distinctos actus specificos, neque vnum recipit esse ab altero: sic intelligentia, & orbis sunt duo distincta entia perfecta, neque orbis recipit actum specificum ab intelligentia, sed ipsum habet ex se, & intelligentia præter operationem mouendi orbem habet etiam operationem propriam non communicatam cum orbe, neq; vllo modo ab eo pendentem, nam contemplatur seipsam, & incessanter intelligit absq; vllo orbis interuentu. Quoniam igitur anima rationalis humana est forma quædam existens homini, quærimus nunc, qualisnam forma sit, an informans materiam habentem potentiam ad esse, constituens humanam speciem sub animali genere tãquam differentia diuidens ipsum genus, ita vt homo per eam sit homo, & absque illa non sit homo: an potius sit solum assistens, ita vt homo per aliquam aliam formam sit homo, & ipsi iam constituto, & habenti suum esse specificum sub animali genere, hæc tanquam præstantior quædam forma superueniat, quæ non det illi vt sit homo, sed solum vt sit quoddam eminentius homine, nempe det illi solam operationem nobilem & præstantem, qualis est intellectio, adeo vt sit forma actu separata, & abiuncta à materia, illi autem assistens ad regendum, sicut intelligentia cœlestis assistit orbi: & vt vno verbo dicam, quæstio est, an anima rationalis sit forma hominis, vt figura nauis est forma nauis, an potius sit in homine tanquam nauta in naui. Vtraque pars sectatores habuit grauissimos, ac summæ authoritatis viros, inter quos est de hac re acerrima controuersia. In hac igitur disputatione nos hunc ordinem seruabimus: primo loco vtramque contrariam opinonem recenseremus, ac declarabimus; deinde argumenta præcipua, quibus vtraque secta sententiam suam comprobare solet, ac potest, in medium afferemus; postea vero veritatem declarare, ac manifestam reddere nitemur; & postmodum omnia, quæ veræ sententiæ aduersari videbuntur, argumenta soluemus: vt his peractis ad talia, quæ ad mentem humanam pertinent, consideranda transeamus.

Declaratio opinionis Auerrois, & aliorum dicentium animam rationalem non esse formam hominis.
Cap. III.

Animam rationalem non esse formam hominis, qua homo sit homo, sed esse formam assistentem, sicuti orbi cœlesti assistit intelligentia, existimauit Auerroes, vt legere apud eum possumus in Commentar. quinto libri tertii de Anima, vbi dicit nomen actus de anima rationali, & de aliis partibus animæ dici ferme æ-

me æquiuoce, quoniam de anima sentiente, & de vegetante significat formam informantem, de rationali vero significat non informantem, sed assistentem solum; & ad huius sententiæ confirmationem adducit verba Aristot. in contextu vndecimo & duodecimo libri secundi de Anima, quæ postea loco suo a nobis considerabuntur: & quia necesse est omne corpus naturale habere propriam formam, quæ in ei mando materiam ipsam in specie constituat; homo autem est corpus naturale, & species animalis, ideoque oportet esse in homine aliquam huiusmodi formam informantem, quæ det homini esse specificum sub genere animali, hanc inquit Auerroes esse cogitatiuam, ita vt per hanc homo sit homo, non per intellectum, loquitur autem de hac Auerroes etiam in commentaris 6. 20, & 33. eiusdem 3. lib. & in 63. libri secundi, & aperte dicit cogitatiuam esse formam hominis, qua est homo, & generationi & interitui obnoxius: videtur autem in dictis locis eam distinguere à phantasia: verum quia de hac animæ facultate distincta à phantasia Aristotel. ne verbum quidem in libris de anima facit, ideo multi Auerroistæ, vt Auerroem tuerentur, dixerunt, hanc Auerrois cogitatiuam esse reuera phantasiam, de qua loquutus est Aristoteles, sed Auerrorem nomine cogitatiuæ significare voluisse phantasiam humanam distinctam à phantasia brutorum, & illa multo perfectiorem, quæ sit supremus gradus ipsius facultatis imaginatiuæ, immo & totius partis animæ sentientis, constituens hominem in specie sub animali genere, & ipsum à cæteris animalibus distinguens. Homini igitur formato ab hac perfecta imaginatiua dicunt superuenire animam rationalem, quæ dat homini quoddam esse eminentius, & supergrediens humanam naturam, non quod ponat hominem in alia nota specie, sed quia in specie humana dat ei nobilitatem, quæ est supra hominem, ad quam recipiendam habet humana natura aptitudinem naturalem; ideo secundum Auerr. imaginatiua in homine est sicuti figura nauis in naui, quæ constituit nauim tanquã forma materiam informans; anima vero rationalis est sicuti nauta, qui superuenit naui iam constitutæ, & dat homini operationem prestantissimam, quæ est contemplari, & intelligere, quemadmodum nauta nauim regens dat illi actum nauigationis. Hæc certe Auerrois opinio fuit, & miror quod Achillinus in tertio quodlibeto, dubio quarto contrariam opinionem Auerroi attribuerit, nempe quod putauerit animam rationalem esse formam hominis, qua homo est homo: argumenta vero quibus ad hoc probandum vtitur Achillinus, potius ostendunt eam esse rei veritatem, & absolute ita credendum esse, quam hanc fuisse Auerrois opinionem, vt ea considerantibus manifestum est: quod autem dicat Achillinus Auerroem quandoque dicere rationalitatem esse hominis quidditatem, & differentiam constituentem, quod quidem apud Auerroem legimus in commentariis vndecimo & duodecimo libri septimi Metaphysicorum, hoc certe nihil est, quoniam Auerrores exempli gratia loquitur, & est apud Philosophos vulgatissimum, vt exempli gratia sumant animal rationale tanquam hominis definitionem, ita vt rationale significet formam, & differentiam diuidentem animal genus, & constituentem humanam speciem; exemplorum autem non est exquirenda veritas, sed solum rei propositæ declaratio: possunt tamen Auerroistæ etiam veritatem huius exempli defendere duobus modis: primo quidem dicendo Auerroem per rationale significare cogitatiuam, tanquam discurrentem, & ratiocinantem in particularbus, quam etiam in contextu vigesimo libri tertii de Anima putat vocari ab Aristotele intellectum passiuum; quippe quæ potest appellari anima rationalis, & intellectus, quatenus propinpua illi est, & ei ministrat, & est apta obedire animæ rationali: altero autem modo dicendo Auerroem significasse animam rationalem proprie sumptam, & hanc dixisse esse hominis quidditatem, non quidem illam quidditatem, qua homo in specie constituitur, sed per quam adipiscitur præstantissimam quandam operationem, & quoddam esse eminentius, quod est vltimum ac supremum hominis complementum, ad quod assequendum habet homo potestatem naturalem, tanquam ad quoddam humana natura excellentius: hæc quidem consona esse doctrinæ Aristotelis in ca. septimo Metaphysicorum ego nunc non assero, solum dico Auerroem, qui prædictam sententiam pertinaciter tutatus est, alterum horum intelligere potuisse: sententia namque Auerrois illa reuera est, quam diximus, & quam cætari omnes illi attribuunt, Eandem opinionem Temistius sequutus est, vt legere apud eum possumus in contextu vigesimo libr. 3. de Anima, putauit enim intellectum patientem vnum numero esse in tota humana specie, sicut etiam Auerroes; ideo præter hunc posuit in homine aliam humanam animam multiplicatam, per quam homo, significans imaginatiuam humanam, & hanc dixit habere potentiam recipiendi intellectum tanquam supremam hominis perfectionem: quare non putauit Themistius intellectũ esse formam hominis, & hoc ita clarum est in memorato loco, vt mirandum sit, quomodo Thomas in opusculo 16. contrariam sententiam Themistio attribuerit, nempe quod dixerit intellectum esse veram hominis formã, quæ sub genere animali humanam

nam speciem constituat. Videtur etiam huius sententiæ fuisse Ioannes Grammaticus; nam in sua Præfatione in secundum librum de Anima, & in declaratione 1. contex. eiusdem libri aperte dicit animam rationalem nõ esse actum corporis secundum substantiam, sed solum secundum operationem, cuiusmodi est nauta in naui; alias vero animas esse actus etiam secundum substantiam: negat igitur animam rationalem esse formam informantem, & asserit esse solum assistentem, & dantem operationem, non dantẽ esse substantiale. Idem tamen Ioannes in primo contextu libri tertij de Anima inquit, animam rationalem dare esse homini, & hominem constituere: quare vel dicendum est, ipsum sibimet aduersari, vel illud intellexisse, quod etiam Auerroistæ existimârunt, animam rationalem dare homini esse eminentius, quod supra hominem est, quemadmodum antea declarauimus.

Aliorum contraria opinio, quod anima rationalis sit vera hominis forma. *Cap. IV.*

ALteram vero contrariam sententiam, quod anima rationalis sit vera forma hominis, quæ informando materiam constituat hominem in esse specifico sub animali genere, tutati sunt Latini ferè omnes, nec solum tanquam absolute veram sententiam, vt reuera est, sed etiam vt Aristot. opinionem, quod ipsi efficaciter ostendere nixi sunt, præsertim D. Thomas in 1. part. Summæ, quæst. 76. & in opusculo 16. vt ibi videre est. Fuit etiam eius sententiæ Alexander, licet enim ipse in alio à Latinorum sententia, & à veritate dissenserit, in hoc tamen, de quo in præsentia loquimur, non dissensit, sed existimauit animam rationalem esse formam hominis, quæ materiam informet, & sub animali genere humanam speciem constituat. Hanc eandem tribuit Aristot. Olympiodorus in interpretatione Phædonis Platonis. Plotinus quoque censuit hanc fuisse opinionem Aristot. nam in 1. lib. 1. Ennead. cap. 4. & 5. eum reprehendit, quod in contex. 8. libr. 2. de Anima dixerit, animam esse sicut acumen in securi, quod est ponere eam esse formam informantem; & similiter refert Aristotelis verba in contex. 64. libri 1. de Anima, quando dixit, operationes animæ omnes esse coniuncti, non esse solius animæ, & perinde esse dicere animam cogitare, vel irasci, ac dicere animam texere, vel ædificare: in principio etiam 2. lib. 4. Enneadis refert verba Aristotelis in definitione animæ, neque admittit animam dici ἐντελέχειαν vt eam appellauit Aristoteles, inquit enim non declarari per hoc essentiam animæ. Hanc igitur Aristotelis sententiam fuisse Plotinus prædicta omnia Aristot. dicta recensendo constanter affirmat; sed quum Aristot. in hoc reprehendat, videtur contrariam opinionem sequi, quum præsertim in eo 1. lib. 1. Enneadis, cap. 4. dicat, animam rationalem esse formam separatam, & in 2. libro 4. Enneadis dicat animam non recte ab Aristotele appellari ἐντελέχειαν, propterea quod est potius dicenda vtens corpore, quam perfectio corporis; quia dum dicitur perfectio corporis, dicitur inseparabilis à materia, dum autem dicitur vtens, dicitur domina, & separabilis. In tertio etiam libro 4. Enneadis inquit, animam non esse in corpore vt in loco, neque vt in vase, neque vt forma est in materia, neque vt pars in toto, neque vt totum in partibus: igitur negare videtur animam esse formam corporis, imo & rationẽ addit, dicens, esset enim inseparabilis, & ipso corpore posterior, propterea quod materiæ iam prius existenti aduenit forma: sed dicendum potius est (inquit) corpus esse in anima; anima enim tanquam domina corpus complectitur: qua in re nos sensus decipit, corpus enim videmus, animam non videmus, ob id credimus animam esse in corpore; at si animam quoque videremus, corpus in anima esse cognosceremus, & animam complecti, & regere corpus, & ipso vt instrumento vti. Attamen hæc Plotinus non ideo dicit, quod neget hominem constitui per animam rationalem, sed solum vt ostẽdat eam à materia non pendere, & ab illa separabilem esse: imo Platonici omnes non solum affirmant nos habere esse ab anima rationali, sed dicunt nos esse animam ipsam: quod certe non dicerent, nisi putarent eam esse formam, qua homo est homo: negârunt igitur eam esse formam immersam materiæ, & ab ea inseparabilem, non omnino negârunt esse formam hominis. Ideo Marsilius Ficinus in primum librum primæ Enneadis Plotini, cap. 2. inquit, sententiam Platonis esse mediam inter Auerrois & Alexandri opiniones: nam Alexander putauit esse solum formam informantem, & dantem esse; Auerroes vero assistentem solum, & vtentem corpore: at Plato vtrumque simul asseruit, animam & perficere corpus, & ipso à se perfecto vti: quomodo autem dicant Platonici animam perficere corpus, legere possumus apud Plotinum in toto primo libro primæ Enneadis, vbi etiam docet hominem esse animam ipsam. Illud tamen quod Marsilius de Alexandro dicit, mihi videtur non omnino verum esse; fortasse enim sententia Platonis dici potest media inter duas prædictas, at non eo modo, quem Marsilius ponit: etenim Alexander non negauit animam rationalem regere corpus, & ipso vti: est igitur alia potius ratione media, quatenus secundum Auerroem est separata.

Marsilius Ficinus de opinione Platonis

Ficini error.

rata à corpore, nec dat esse homini, sed ipsum regit solum: secundum Alexandrum vero regit quidem, sed neque est separata à corpore, neque separabilis: at secundum Platonem non ita est abiuncta à materia, vt non det esse homini, sed eatenus est abiuncta, quatenus continet, & imperat, & est à corpore separabilis: fatentur ergo Platonici informationem, non tamen eo modo, quem statuit Alexander, sed eo potius modo quem D. Thomas posuit, ipsi namque ponunt informationem cum separabilitate. Patet autem hoc, considerantibus ea, quæ à Simplicio dicuntur; qui in omnibus Platonicorum sententias defendere nisus est; ipse enim non negat animam rationalem esse formam hominis, & informare materiam, vt apud eum legere in multis locis possumus, præsertim in primo libro de Anima, contex. 53. 63. 66. 86. 87. & in 2. lib. contex. 4. & 10. sed videtur cum Platonicis dicere duo esse genera formarũ materiam informantium: & aliam ita dare esse materiæ, vt nihil aliud sit, quam actus talis rei, proinde inseparabilem esse ab eo, cuius est actus: aliam vero esse formam, cuius essentia non in hoc tantum est constituta, vt sit actus alterius, sed ipsa quoque secundum se est aliquid eo respectu absolutum, proinde potest esse sine illo, cuius est forma; talem igitur esse putauit animam rationalem humanam: ideo duas ei vires attribuit, vnam informandi corpus, alteram vtendi corpore iam à se informato, etenim illi dominatur, & ab eo separabilis est: ideo Simplicius, & Platonici sententiam Auerrois non admitterent, quod homo constituatur in specie per imaginatiuam, seu per aliam formam præter animam rationalem; sed clara est eorum sententia, quod anima rationalis sola sit illa forma, per quam homo est homo. Galenus quoque in libro illo, quod mores animi sequantur temperaturam corporis, hanc sententiam tuetur, quod anima rationalis sit forma hominis, & fere materiam informans: & eandem inquit sequutum esse Andronicum Rhodium, & eam Aristoteli attribuit, idemq; existimasse ait eundem Andronicum. Hæ sunt aliorum sententiæ à me breuiter relatæ: sequitur ut argumenta, quæ ab vtraque secta afferuntur, consideremus.

Simplicius.

Duo genera formarũ materiam informantiũ secundum Platonicos.

Galenus.

Andronicus Rhodius.

Argumenta pro opinione Auerrois, quod anima rationalis non sit forma hominis. Cap. V.

Averroes, & illi, qui eius sententiam sequuntur, eam multis argumentis, iisque potissime ex variis apud Aristotelem locis desumptis comprobare nituntur. Primum argumentantur ex cognitione vniuersalium hoc pacto: cognito vniuersalium fit cum abstractione à materia; ergo non conuenit nisi facultati à materia abiunctæ: igitur anima rationalis humana, quum cognoscat vniuersalia, est abiuncta à materia, proinde non dat esse homini. Secundo sumunt aliqui argumẽtum ab intellectu agente: intellectus patiens est vna & eadem substantia cum intellectu agente, at intellectus agens consensione omnium est forma abiuncta à materia, ergo eiusmodi est etiam intellectus patiens, qui est anima nostra rationalis. Tertio considerant verba Aristotelis in contex. 92. libri primi de Anima, vbi dicit, ne fingi quidẽ posse quam corporis partem occupet intellectus; vult igitur eum non esse formam corporis, proinde esse abiunctum à materia. Quarto adducũt verba Aristotelis in secundo lib. de Anima, contex. 11. vbi aperte dicit aliquam animæ partem nullius esse corporis actum, significans rationalem partem, & statim sequentibus verbis inquit eam ita esse actum corporis, vt nauta est actus nauis; asserit ergo eam non esse formam informãtem sed assistentem solum. Quinto perpendunt verba Aristotelis in contex. 21. eiusdem libri, vbi ait intellectum esse aliud animæ genus, & eum solum posse separari; non vult igitur ipsum esse actum corporis, cuiusmodi sunt aliæ partes animæ, sed à corpore separatum. Sexto sumunt argumentum ex Aristotele in 3. libr. de Anima, contex. 4. & 6. vbi dicit intellectum humanum esse immistum, hoc est, non cõmistum cum materia, quare negat esse formam informantem. Septimo vtuntur testimonio Aristot. in 10. libr. de Moribus, cap. 7. vbi dicit, intellectum respectu hominis esse quoddam diuinum; proinde hominem, qui secundum intellectum viuat, & vitam contemplatiuam traducat, non quatenus hominẽ ita viuere, sed quatenus diuinum quiddam in ipso est; ideo hæc verba subiungit [*non oportet (vt quidam monent) vnumquemq; quum sit homo, humana, & quum sit mortalis, cogitare mortalia, sed quatenus licet, immortalem se reddere, omniaq; efficere vt ex præstatißimo omniũ, quæ in eo sunt, vitam traducat*] his igitur verbis significat Aristoteles hominem non per intellectum esse hominem, sed intellectum esse quoddam anima humana diuinius, quo homo adipiscitur non quidem esse specificum sub genere animali, neq; esse humanum, sed quoddam esse nobilius humana natura. Octauo adducunt verba Aristotelis in quarto libro de Partibus animalium, capite 10. quæ sunt hæc [*solus homo erectus omnino est, quoniam eius natura, & substantia diuina est, officium autem diuini est sapere, & intelligere*] non vocaret enim Aristoteles hominem diuinum, nisi mens humana esset forma diuina, & separata à materia. Nono perpendunt ea, quæ dicuntur ab Aristo-

Primum argumentum.

Se[cundum] ar[gumen]tu[m].

T[ertium] ar[gumen]tu[m] de [...]

Q[uartum] ar[gumen]tu[m] 2. [...]

Q[uintum] ar[gumen]tu[m] 2. [...]

Se[xtum] ar[gumen]tu[m] de [...] 6.

Se[ptimum] ar[gumen]tu[m] 10. ca[p].

Oct[auum] arg[umen]tu[m] 4. [...] tib. [...] 10.

No[num] [ar]gu[mentum] 12.

Aristotele in libr.12. Metaphysic. context. 51. vbi quum de primo intellectu docuisset, idem in illo esse intelligens, & intellectum, & intellectionem, quæstionem subiungit an ille intellectus sit compositorum, hoc est intelligat composita: quia si esset cōpositorum, sequi videretur ipsum intelligere ordinatim partes cuiusque compositi, & modo vnā, modo aliam; sic igitur in eius intellectione esset aliqua mutatio, dum transiret ab vna parte ad aliam intelligendam. Soluit Aristoteles, dicens primum intellectum esse à materia abiunctum, proinde indiuisibilem, quia omne abiunctum à materia est indiuisibile; ideoque eius intellectionem indiuisibilem esse, & totam simul, non partem post partem: idque declarat Aristoteles, exemplo sumpto ab intellectu humano, & eius verba sunt hæc [*an omne non habens materiam est indiuisibile, quemadmodum humanus intellectus*] patet igitur Aristotelem asserere intellectum humanum nō habere materiam, quia non posset esse indiuisibilis, nisi esset à materia separatus. Postremo adducunt verba Aristotelis in 2. libr. de Generatione animalium, cap. 3. & is locus ita difficilis esse existimatur, vt Auerroistæ putent argumentum demonstratiuum & insolubile inde pro Auerroe sumi: Aristoteles ibi quum quæstionem proposuisset de partibus animæ, an omnes extrinsecus aduenient, an nulla extrinsecus, an aliqua extrinsecus, & aliqua non extrinsecus; postea ad quæstionem respondens inquit, solam mentem extrinsecus accedere, eamq; solam diuinam esse, quia nihil cum eius actione communicat actio corporalis; quum igitur aperte dicat Aristoteles humanam mentem extrinsecus accedere, asserit eam esse formam non informantem, sed abiunctam à materia & assistentem solum: idem confirmāt alia sequentia verba in eodem loco, nam paulo post inquit mentem humanam esse diuinum quoddam, significans eam non dare esse homini, sed excedere humanam naturam. Alia quoque tum Aristotelis loca, tum argumenta, quibus Auerroistæ vtuntur, adducere possemus; sed ea tanquam leuiora consulto omisimus, satis esse arbitrantes, si pauca hæc, quæ validiora, & magis præcipua ab iis habentur, diligenter consideremus.

Dictæ sententiæ confutatio, & alterius contrariæ comprobatio.

Cap. VI.

Hanc Auerrois sententiam ego & absolute secundum ipsam rei veritatem, & secundum philosophiam Aristotelis falsam esse existimo, veram autem alteram illorum qui dicunt animam rationalem humanam vere formam hominis esse, qua homo est homo, & in specie constituitur: ad huius igitur veritatem, & alterius falsitatem demonstrandam argumentis prius vtar, deinde consideratione verborum Aristotelis, quæ sententiæ nostræ manifestissime attestantur, opinioni autem Auerrois refragantur. Primum vtor argumento D. Thomæ, quod ab eo adducitur in contextu septimo libri tertij de Anima, & opusculo decimo sexto: si anima rationalis nō daret homini esse specificum, homo non diceretur intelligens; quia si intellectus est in homine vt forma separata à materia, & sicuti nauta est in naui, ergo quemadmodum nauta quum sit secundum substantiam separatus à naui, speculatur in naui, neque ob id nauis speculari dicitur, ita intellectus in homine intelligeret, neque ob id homo diceretur intelligens; igitur quo modo homo intelligat, ostendi nullo modo posset. *Primum argumētum.* Si quis vero pro Auerroe dicat intellectum iungi homini per phantasmata, & ita fieri, vt intellectu intelligente homo intelligat; hoc (inquit ibi Thomas) nihil est: dum enim ponitur intellectus secundum suam essentiam à natura humana separatus, nihil facit illius coniunctio per phantasmata ad reddēdum hominem intelligentem, quia phantasmata sunt quidem humana, sed respectu intellectus non habent nisi locum obiecti mouentis, & rei cognitæ, at non cognoscentis; ita igitur per sua phantasmata homo non fit intelligēs, vt paries per suum colorem, quo mouet oculum, non fit videns: immo neque illa potest vocari coniunctio, neque iungitur intellectus phantasmatibus; phantasmata enim sunt in phantasia, nec recipiuntur in intellectu, sed producunt in intellectu speciem intelligibilem, & hæc iungitur intellectui, non phantasma ipsum, sicuti neque realis color iungitur oculo, sed speciem suam in oculo producit; vel si cum aliis dicamus nullam speciem produci in intellectu, sed solum excitari à phantasmate intellectum ad intellectionē, ipsum certe phantasma omnibus confitentibus non iungitur intellectui: patet igitur vanum prorsus esse hoc subterfugium, quia dicere intellectum iungi homini per phantasmata, perinde est ac dicere oculum, seu facultatem visiuam iungi parieti per colorem, dum statuimus intellectum non esse hominis formam, sed esse à natura humana separatum secundum substātiam: quod si etiam concedamus hanc, qualiscunque sit, posse vocari coniunctionem quandam intellectus cum homine, quatenus homo offert intellectui phantasmata à quibus moueatur, ita vt iste respectus intellectus ad obiectum possit vocari coniunctio, sicut etiam relatio visus ad obiectum coniunctio quædam appellari potest; ea saltem non est talis, quæ faciat homi-

Responsio.

Confutatio.

hominem esse intelligentem, aut rem coloratam esse videntem, sed solum facit hanc esse rem visam, & hominem, vel phantasmata esse rem intellectam; sed solus intellectus, non homo, dicetur intelligens, quum sit substantia quædam seiuncta à natura hominis: hoc igitur Thomæ argumentum ego efficacissimum aduersus Auerroem esse arbitror. Aliqui tamen sunt, qui licet Auerroem non sequantur, putant argumentum hoc parum habere efficacitatis: dicunt enim Thomam non animaduertisse Auerroem dicere intellectum iungi homini nō solum per phantasmata, sed etiam per naturam; iungitur enim homini statim vt genitus est, nec tamen iungitur tunc per phantasmata, quia nondum potest suam edere operationem, sed soli adulto iungitur per operationem, proinde tunc solum dici potest iunctus per phantasmata, infanti autem non per phantasmata, sed per naturam tantum; qua de re legere Auerroem possumus in commentar. 20. lib. 3. de Anima: quamobrem ad argumentum Thomæ respondere Auerroes posset, aliam esse maiorem coniunctionem humanæ mentis cum homine, quam per phantasmata, proinde eo argumento non ostendi hominem non esse intelligentem.

Aliorum responsio.

Secunda coniunctio intellect. cū homine secundū Auerroem.

Confutatio.

Ego vero puto argumentum Thomæ esse demonstratiuum, quod sic ostendo: Auerroes inquit ita coniungi intellectum cum homine, vt vniatur cum illo, vtitur enim nomine vnionis; considerandum igitur est, quidnam sit vnio illa, quam vocant vnionem per naturam: vnio certe dicitur, quando ex pluribus fit vnum, nec satis est duorum congregatio, & vnius præsentia respectu alterius, vt vniri dicantur; si namque ponatur aliquis homo in naui, qui eam non moueat, non dicetur vnitus naui, licet illi insit; est enim, veluti si lignum lapidi apponeretur: & huius ratio est, quia non fit vnum ex duobus actibus sed ex potestate, & actu: ex nauta igitur & naui non fit vnum secundum esse, sed solum secundum operationem, quatenus fit vnum nauigabile constans ex potestate & actu; at secundum esse sunt duo entia actu completo, ex quibus non fit vnum: sic igitur quando ponitur intellectus in infante antequam sit per ætatem aptus ad intelligendum, nulli fit vnio, si intellectus non dat esse homini; sed est solum præsentia intellectus ipsi homini iam per cogitatiuam constituto, & perfecto in specie humana, non secus ac homo in naui non nauigans dicitur præsens ipsi naui, non tamen illi vnitus: quum enim homo habeat suum esse actu perfectum per cogitatiuam, intellectus non vnitur illi secundum esse, quia non facit esse hominem; restat igitur, vt per solam operationem dici possit vniri, quam vocant vnionem per phantasmata; nulla enim reuera est illa vnio quam vocant per naturam. Sed id, quod multos decepit, & fecit apparentiam quandam vnionis, fuit, quod intellectus est incorporeus, quare eius à corpore distinctio non cernitur, qualem Auerroes statuit, sicuti cernitur distinctio naturæ à naui dum existit in naui, quo fit, vt etiam statuendo ipsum non esse formam hominis, non videatur à corpore separatus secundum substantiam, sed potius illi vnius tanquam facultas quædam insita toti corpori, quæ tota est in toto & tota in qualibet parte, sicut ipsi dicunt: attamen dum ponitur non informare materiam, non potest dici vnitus corpori per naturam, quia ex his non fit vnum, quemadmodum diximus; sic enim idem prorsus esset, quod euenit in homine dæmoniaco; dæmon enim in eo existens non est illi vnitus, licet illi assistat & membra etiam mouere statuatur: quemadmodum igitur dæmone illo intelligente homo illum habens non intelligit, ita si eo modo sit mens humana in homine, vt non det esse homini, ea intelligente nemo non intelligit, quo circa argumentum D. Thomæ, si eius vis bene perpendatur, validissimum est: at statuendo intellectum esse formam hominis, qua est homo absurdum hoc non sequitur; quum enim ipso tanquam forma homo sit homo, & corpus ad ipsum referatur tanquam materia ad actum, materia inquam habens potentiam ad esse, ita vt solus intellectus locum habeat actus, intellectum intelligere, est hominem intelligere; ideo Aristoteles dixit hominem esse intelligentem vt quod, intellectum vero non vt quod, sed vt quo. Aliqui etiam pro Auerrois defensione vtuntur exemplo luminis in perspicuo; lumen enim aduenit aeri extrinsecus, neque est eius forma, est tamen ratio recipiendi colores, & receptio attribuitur aeri propter lumen; sic igitur intellectus, etsi non est forma hominis, sed homini extrinsecus accedit, est tamen ratio, qua homo dicitur intelligens. Sed hæc comparatio congrua non est, quoniam aer non quatenus est aer recipit lumen, sed quatenus perspicuus; lumen autem est forma perspicui, & ipsum cōstituit quatenus perspicuum est, neque in ipso lumine recipiuntur colores, sed in corpore perspicuo; lumen enim non est receptiuum colorum, sed est ratio recipiendi, ideo iure attribuitur receptio aeri perspicuo: at intellectus secundum Auerroem non est forma hominis, vt lumen est forma perspicui, & recipit ipse species sine vllo vsu corporis in recipiendo: nam si ad recipiendas species vteretur corpore, iam esset organicus, quod Aristoteles negat context. 6. lib. 3. de Anima: vnde colligit solum intellectum esse locum specierum, non sensuum: loci enim est recipere, sem-

A[...] ru[...] fe[...] A[...]

Co[...] tio

sensus autem non recipit, sed organum recipit, ideo non ipsa anima sensibilis est locus specierum, sed organum est locus; ast anima rationalis dicitur locus specierum, quia nullum habet organum, quod species recipiat, sed ipsamet recipit: quocirca non recte comparatur cum lumine, quod est forma perspicui, neque est recipiens colores, sed solum ratio recipiendi; quo fit, vt iure attribuatur receptio aeri: non sic intellectio potest attribui homini, quia neque intellectus secundum Auerroem est forma hominis, neque in homine fit receptio specierum, sed in solo intellectu. Praeterea si intellectus non est forma hominis, & ex operatione intellectus homo dicitur intelligens, intellectio est actio transiens; at hoc falsum est, quia omnium consensione intellectio est actio immanens; consequentia autem probatur per ipsammet comparationem, qua aduersarij vtuntur, intellectus cũ nauta: actio enim, qua nauta mouet nauim, est absq; dubio transiens, quũ nauta nõ sit forma nauis, sed sit substantia distincta à substantia nauis; sic actio, qua intelligẽtia cœlestis mouet orbẽ, est actio trãsiens: similiter igitur si ex actione intellectus homo dicitur intelligens, illa est actio transiens; attamẽ est immanens, vt omnes concedunt; ergo ex ea homo non potest dici intelligens, nisi intellectus sit forma hominis, hoc enim negato, non video cur non idem de intellectu sit concedendum, quod & de nauta, & de intelligentia cœlesti manifestum est: nam si sumatur aliqua nautae operatio immanens, vt contemplatio, vel loquutio, ea neque cum naui, neque cum toto coniuncto communicatur; loquente enim nauta neque nauis, neque totum coniunctum dicitur loquens; sic intelligentia contemplante seipsam, neque orbis dicitur contemplans, neque totum coniunctum, quod ex intelligentia & orbe constat, sed sola intelligentia dicitur contemplans, quemadmodum solus nauta dicitur loquens; sic igitur solus intellectus dicitur intelligens, non homo, cui assistere dicitur. Neque alicuius momenti est illud, quod aduersarij dicunt, intellectum pendere à corpore obiectiue, quatenus à phantasmatibus humanis pendet vt ab obiecto, à quo mouetur; nam, vt recte Thomas considerat, hoc facit potius hominem intelligi, quam intelligere; quod ex eadem comparatione manifestum est; nam si statuamus nautam videre nauim, & ab ea moueri, vt ab obiecto; non ob id nauis dicitur videns, sed visa solum, neque totum coniunctum dicitur videns, sed solus nauta; sic si intelligentia statuatur intelligere orbem, non ob id orbis dicetur intelligens, sed sola intelligentia; quamuis ergo intellectus moueatur à phantasmate, vt ab obiecto, non tamen ob id homo est intelligens, sed est tanquam paries habens colorem, à quo mouetur visus; quare sicuti paries non est videns, ita homo non est intelligens. Non est etiam admittendum id, quod dicit Auerroes de cogitatiua; omnino enim confiteri cogitur hominem in specie constitui, & à brutis distingui per formam aliquam substantialem: vel igitur cogitatiua est forma substantialis distincta ab anima sensibili, vel est solum facultas quaedam animae sensibilis, quarum neutrum dici potest; primum quidem dici non potest, neque id diceret Auerroes, quia de hac forma distincta secundum substantiam & ab anima rationali, & sentiente Aristoteles nihil vnquam dixit: sed neque secundum, quia sic homo distingueretur à brutis, non per formam substantialem, neque per animam, sed per facultatem animae, quare non distingueretur ab eis specie; quum enim facultates animae sint qualitates, vt alias ostendimus, per facultatem distingui est sola accidentali differentia distingui. Praeterea vel ista cogitatiua est illamet imaginatiua, de qua loquitur Aristoteles in calce secundi libri de Anima, vel alia; si eadem est, homo à brutis specie non differt, quum etiam bruta habeant imaginatiuam: nec refert dicere eam esse perfectiorem phantasia brutorum, quia magis & minus non variant speciem, & Aristoteles ibi agens de phantasia, nullum in ea discrimen considerat, sed de ea agit communiter, prout omnibus animalibus competit: si vero est alia, non potest hominem constituere, & à brutis separare, nisi sit alia forma substantialis: cur ergo Aristoteles de hac essentialiter ab aliis distincta phantasia nihil vnquam dixit? Sed haec omnia fabulas esse manifestum est, quoniam Aristoteles in 3. libr. de Anima aperte docuit proprium esse solius animae rationalis discurrere, & affirmare, & negare; ideo hoc alicui alij parti animae attribuendum non est: quum igitur homo enuntiet, ac ratiocinetur, id per imaginatiuam facere non potest, sed per solum intellectum: ob id possumus ita argumentari; idque est argumentum firmissimum & tum Aristoteli, tum veritati absolute maxime consentaneum: per illam animae partem species humana constituitur, & à brutis distinguitur, per quam homo enuntiat, & ratiocinatur, at per solam animam intellectiuam haec praestat, ergo haec sola est forma humanam speciem constituens, & eam à caeteris animalibus separans: immo est ipsiusmet Aristotelis argumentum hoc, qui in eo contextu vigesimo quarto libri secundi de Anima probare volens animam esse formam corporis, ita argumentatur: anima est id, quo primo viuimus, sentimus, mouemur, & ratiocinamur; ergo anima est forma viuentis, sentientis, mouentis, & ratiocinantis: quoniam enim manifestum est hominem ratiocinari, & intelligere, ex hoc infert animam, per quam hoc agimus, esse formam, à qua constituimur.

A B C D E F

Tertium

Quartũ.

***

Quod prædicta sententia Aristotelis fuerit. Cap. VII.

HAnc sententiam Aristotelis fuisse non est difficile demonstrare, cõsiderando illa, quæ ab ipso in libris de anima ad animæ essentiam declarandam traduntur. Clarum hoc erit, si duas propositiones ostenderimus: vna est, Aristotelem in toto 1. lib. de Anima dum ex mente antiquorum de anima loquitur, & in 2. lib. dum loquitur de anima secundum mentem propriam ab initio libri ad contextum vsque 41. amplissime animam sumere prout omnes animæ partes complectitur, etiam animam rationalem, de qua agit postea in 3. libro: altera est, Aristotelem docuisse omnem mortalium animam nulla excepta esse formam vere informãtem materiam, & constituentem animata corpora sub genere, corpore naturali. Prior propositio facile demonstratur: quod enim ad primum librum attinet, manifestum est Aristotelem in toto eo libro recensentem antiquorum de anima sententias plurimum sermonem facere de mente humana; immo in contextu 7. reprehendit antiquos, quod in agendo de anima solam humanam animam considerauerint, quasi omnes animæ sint eiusdem speciei, & sola detur anima humana: quare tantum abest vt sermo in 1. lib. factus de anima sit cum exclusione animæ rationalis, vt potius antiqui de anima loquentes hanc vnam respexisse videantur; ob id carpit eos Aristotel. quod non vniuerse omnem animam cõsiderarint, sed solam ferme humanam, quum de animalium anima parum loquuti sint, plantarum vero animam vel ignorasse penitus, vel tanquam nomine animæ indignam spreuisse videantur: propterea in vltimo capite eius libri probat stirpes quoque esse animatas, quoniam aggredi statim volens tractationem de anima iuxta mentem propriam, redigere prius statuit ad genus animæ omnes animæ partes, vt tractatio integra, & perfecta esset: nullam igitur animam ab antiquis consideratam ipse à sua tractatione exclusit, sed potius adiecit animam stirpium, vt animæ consideratio vniuersalis esset, & omnes prorsus animas complecteretur. Quum igitur in 2. libr. incipiat ex animi sententia de anima loqui, necessarium est, vt omnem animam comprehendat, præcipue vero rationalem; quia si hanc exclusisset, multo maiorem, quam antiqui, errorem ipse commisisset: quandoquidem illi plantarum animam neglexerunt, quæ vilissima est, & vix aliquod animæ vestigium habere videtur; ast anima rationalis nobilissima, & maxima omnium præcipua, nullo pacto prætermittenda erat. Sed res per se clara est: quum enim in eo 2. libr. Aristoteles de illa anima loqui incipiat, de qua in primo priscorum sententias expenderat, & illi vel solam rationalem, vel hanc præcipue respexerint, necesse est vt tractatio Aristotel. rationalem animam complectatur; idque ita esse, multifariam ostendere possumus, ea considerando, quæ in illo 2. libr. dicuntur: nam in ipso libri initio inquit, postquam antiquorum de anima sententias recensuimus, videamus quid sit anima, & quæ sit cõmunissima eius definitio, certe superlatiuo vtens significat nullam animam à se omittendam esse: deinde in context. 7. concludens definitionem animæ dicit [*si quid commune omni animæ dicere oportet, erit vtique actus primus corporis naturalis instrumentalis*] & postea in contex. 8. inquit [*vniuersaliter igitur dictum quid sit anima*] quare cum toties admoneat, se omnem animam nulla prorsus exclusa considerare, ac definire, absque dubio animam rationalem ea definitione complexus est. Hoc idem testatur diuisio, quam postea facit: nam in context. 13. diuidit animam latissime sumptam in quatuor partes, vegetantem, sensibilem, loco motricem, & intelligentem; prius igitur nomine animæ late accepto etiam rationalem animam complexus erat; post eum autem locum de illis quatuor vitæ gradibus multa dicit, & semper ab aliis tribus distinguit intellectiuum, quem modo vocat διάνοιαν, modo διανοητικὸν, modo λογισμὸν, modo δοξαστικὸν, modo νοῦν, modo νοητικὸν; his enim omnibus nominibus eundem quartum animæ gradum intellexit, de quo etiam in 3. libr. diligentissime pertractauit, vt ipsa eorum librorum series indicat; agit enim ordinatim de illis omnibus gradibus, in lib. 2. de vegetante, ac de sentiente, in 3. autem de intelligente, ac de mouente secundum locum, quare dubitandum non est, intellectum, de quo agitur in 3. libr. esse illam ipsam quartam animæ partem, quam in 2. lib. in ipsa animæ partitione iis omnibus, quæ commemorauimus, nominibus appellauerat: quod etiam affirmat ipsemet Aristoteles in context. 5. libr. 3. quando declarans quisnam sit ille intellectus, quem ibi considerandum sibi proposuerat, inquit [*dico autem intellectum, quo anima διανοεῖται*] iam enim in 1. parte 2. libr. quartum vitæ gradum vocauerat διανοητικὸν, & ita etiam in 3. libr. sæpe eum vocat, dum de ipsius operationibus loquitur; Latinus autem interpres eam dictionem conuertens modo dixit cogitatiuum, modo intellectiuum, rectius dixisset discursiuum, quia διανοεῖσθαι proprie est ratiocinari, & à noto ad ignotum discurrere. Manifestum igitur est, Aristotelem in initio secund. lib. de Anima ita ample acceptam animam definiuisse, vt animam rationalem ea definitione, totaque illa naturæ animæ declaratione complexus sit; quare de priore propositione dubitandum non est. Sequitur altera propositio declaranda, quæ fuit, Aristotelem docuisse eam esse omnis animæ naturam, vt omnis anima, nulla excepta, sit forma vere materiam informans, & dans esse animato corpori, & in specie

Duæ propositiones.

Prioris propositionis declaratio.

Post. propo[sitio].

ſpecie collocans ſub genere corpore naturali: hanc demonſtrare multifariam poſſumus, quoniam omnia Ariſtotelis verba ita clare huic ſententiæ atteſtantur, vt pertinacis admodum hominis ſit eam inficiari. In primis volens Ariſtoteles communem omnis animæ definitionem inueſtigare, præmittit in 2. contex. illius 2. libri diuiſionem ſubſtantiæ in materiam, formam, & compoſitum; vt horum aliquod acciperet, ſub quo tanquam ſub genere animam collocaret: eſt igitur conſiderandum, quam materiam, & quam formam ibi Ariſtoteles ſumat; certe non ſumit aliam formam, quam informantem, neque aliam materiam, quam habentem poteſtatem ad eſſe, & hoc recipientem à forma; nam dicit materiam ſecundum ſe non eſſe hoc aliquid, ſed eſſe ens poteſtate, & à forma fieri hoc aliquid: quum igitur hoc aliquid ibi ſignificet eſſe ſpecificum, & determinationem in ſpecie, negari non poteſt, materiam ibi ſumi cum poteſtate ad eſſe, & id à forma recipientem; quare formam quoque talem intelligit, quæ informet materiam, & tribuat eſſe ſpecificum; aperte etiam dicit formam facere hoc aliquid, quod ſignificat dare eſſe, & in ſpecie conſtituere; nam de forma, quæ ſolum aſſiſtat, hoc dici nullo modo poteſt; ſi namque cœleſtem orbem conſideremus, & ad intelligentiam illi aſſiſtentem referamus, certe non recipit eſſe ab illa, ſed eſt hoc aliquid ſecundũ ſe, & habet determinatam naturam, neque habet poteſtatem ad eſſe, ſed ex ſe eſt aliquid actu ſine ope intelligentiæ: ſic nauis ſecundum ſe eſt actu hoc aliquid ſine nauta: & homo quoque ſecundum Auerroem per cogitatiuam formatus iam eſt hoc aliquid, & habet actum ſpecificum etiam ſine anima rationali, iam enim eſt homo, & à cogitatiua in ſpecie humana conſtitutus ſub animali genere: quamobrem neque orbi cœleſti, neq; naui, neque homini ita formato conuenit id, quod ibi Ariſtoteles de materia dicit, proinde neque formæ aſſiſtenti conuenit id, quod dicit de forma: nec dicere aduerſarij poſſunt, hominem non eſſe hoc aliquid, ſed habere poteſtatem ad eſſe, dum conſideratur prout reſpicit formam nobiliorem, à qua recipit quoddam eſſe eminentius: etenim has fabulas reijciunt verba Ariſtotelis, qui non dicit materiam non eſſe hoc aliquid reſpectu alicuius formæ, ſed dicit materiam ſecundum ſeipſam non eſſe hoc aliquid; talem ergo materiam conſiderat, quæ ſecundum ſe nullum habet eſſe ſpecificum, & illud à ſola forma recipit; proinde non aliam formam ſumit, quam informantem, & in ſpecie conſtituentem: neque etiam dici poteſt Ariſtotel. tribuere materiæ potentiam non ad eſſe, ſed ad operari; etenim hoc aliquid non ſignificat operans, ſed habens ſtatutum eſſe ſpecificum, præterea inquit formam facere hoc aliquid, & eſſe actum: & quum duplex ſit actus, dicit formam eſſe actum

A primum, non actum ſecundum, eſt autem actus ſecundus operatio: non igitur ſumit formam vt tribuentem operationem, ſed vt dantem eſſe, hoc enim ſignificat actus primus; ideo neq; materiam ſumit cum poteſtate ad ſolam operationem, ſed ad eſſe. Hoc idem oſtendamus ex conſideratione actus, quem ibi loco formæ accipit Ariſtoteles; inquit enim formam eſſe actum, & ſtatim diuidit actum in primum & ſecundum, & dicit formam non eſſe actum ſecundum, ſed B actum primum: ſciendum igitur eſt, duo eſſe vocabula apud Græcos, quæ ſignificant id, quod non actum vocamus, vnum eſt ἐνέργεια, alterum vero ἐντελέχεια; quorum ea eſt differentia, quod ἐντελέχεια habet ſignificationem reſpectiuam tantum, ſignificat enim perfectionem alterius, & præterea dicitur tum de forma, tum de operatione, quia & forma & operatio dicitur actus alterius, & complementum alterius: ἐνέργεια C vero habet ſignificationem abſolutam, ſed ſtrictiorem, quia ſignificat ſolam operationem, nam ἐνεργεῖν eſt operari; ideo vbi forma ab operatione tanquam ab accidente diſtinguitur, non poteſt vocari ἐνέργεια, ſed ſola operatio dicitur ἐνέργεια; âſt vbi operatio idem eſt, quod ſubſtantia, ibi etiam ipſa ſubſtantia dicitur ἐνέργεια, quatenus eſt idem, quod ſua operatio; ob id ſubſtantiæ à materia abiunctæ vocantur ἐνέργειαι, & Ariſtoteles in contextu 19. libri tertij de Anima, de intellectu agente loquẽs, dixit ipſum D ſecundum ſuam ſubſtantiam eſſe ἐνέργειαν: non ſic in rebus materialibus; nam operationem quidem ignis vocare poſſumus ἐνέργειαν; vt eam vocat Ariſtoteles in contex. 32. libri octaui Phyſicorum, ſed ipſam formam ignis ſubſtantialem nunquam vocaremus ἐνέργειαν, quia dictio hæc ſolam operationem ſignificat, nec poteſt attribui formæ, niſi quando forma eſt idem, quod ſua operatio, cuiuſmodi eſt omnis forma per E eſſentiam abiuncta à materia; ob id nos quoque talem formam ſolemus intelligentiam appellare, quia nomen hoc proprie ſignificat operationem, quæ vocatur etiam intellectio. Non recte autem ſubſtantiæ à materia abiunctæ vocarentur ἐντελέχειαι, quia ſunt actus abſolute, non ſunt perfectiones alterius: Ariſtoteles tamen in contextu 49. libri duodecimi Metaphyſicorum primam intelligentiam vocauit ἐντελέχειαν, ſatis impropria loquutione, neque vllum alium locum inueniemus, in quo dictio hæc ſubſtan-F tiis à materia abiunctis attribuatur: neque abſque ratione ibi Ariſtotel. ita loquitur, nam primam intelligentiam ibidem vocat appellatione reſpectiua primum quod quid eſt, quia eam cõſiderat vt modo quodam perfectionem vniuerſi, propterea ἐντελέχειαν quoque eam appellat nomine ſimiliter reſpectiuo, certiſſimum enim eſt, huius vocis ſignificationem eſſe reſpectiuam, & Ariſtoteles ibi eam ſumit, vt ad propoſitum accommodatam. Hac dictione vtitur Ari-

ἐντελέχεια.

ἐνέργεια.

stoteles in principio secundi libri de Anima, cum A diuidit actum in primum & secundum, & postea definiens animam dicit animam esse ἐντελέχειαν τὴν πρώτην, & manifestum ibi est actum sumi pro perfectione alterius, non pro actu absoluto, quum Aristoteles dicat actum corporis naturalis organici, quod videns Themistius recte dixit ἐντελέχειαν ibi significare τελείωσιν, nam τελείωσις non significat nisi respectiue perfectionem, & complementum alterius: quod etiam confirmatur testimonio Plotini, qui in initio se- B cundi libri 4 Ennead. carpit Aristotelem, quod dixerit animam esse ἐντελέχειαν; ipse enim cogitauit ἐντελέχειαν non significare nisi id, quod est perfectio alterius, & quod non habet aliud esse, quam hoc, vt sit alterius complementum; hoc tamen negat Plotinus de anima rationali, quia putat animam rationalem esse etiam aliquod absolutum absq; vlla relatione ad corpus: quod si cognouisset nomen hoc significare posse actum absolutum, certe appellationem hanc Ari- C stotelis non reprehendisset; cognouit ergo Plotinus sententiam Aristotelis fuisse, quod omnis anima sit forma corporis, quæ vere materiam informet. Hoc idem colligimus ex ipsa diuisione actus in primum & secundum, nam formæ à materia abiunctæ non conuenit appellatio primi, neque secundi actus; & illi, qui putant eiusmodi formam esse actum primum, decipiuntur: dicitur enim absolute actus, sed non primus, neque secundus; quia operatio non di- D stinguitur à substantia; actus autem primus dicitur respectu secundi, qui distinguatur à primo: propterea non dicitur actus primus nisi forma materialis, quæ à sua operatione distinguitur; & significat formam dantem esse, quia res materialis duas habet distinctas perfectiones: vna est proprium esse specificum, quod habet à forma, ideo forma dicitur prima perfectio corporis naturalis, ad differentiam secundæ perfectionis, quæ est operatio; vt actus primus i- E gnis nihil aliud est, quam forma per quam est ignis, hæc enim est prima perfectio, quæ rei essentiam significat, ascendere autem est secunda ignis perfectio; res enim non habet suam integram perfectionem dum est otiosa; sed quando edit suam naturalem operationem. Ex his igitur patet, formam, quæ non informet materiam, sed solum assistat alicui corpori, non posse dici illius actum, nec primum, nec secundum; nam intelligentia non est primus actus orbis, F quum orbis iam ex seipso sit actu, & habeat esse specificum sine ope intelligentiæ; non potest etiam dici actus secundus, quia licet orbi det actum secundum, ipsa tamen per se non est actus secundus: forma igitur assistens non potest dici perfectio alterius, nec prima, nec secunda, sed solum absolute dicitur actus, sicut antea dicebamus. Quum igitur Aristoteles animam vniuerse sumptam dicat esse actum primum corporis naturalis, non potest significare, nisi formam informantem, tum quia dicit ἐντελέχεια, tum quia dicit ἡ πρώτη, tum quia dicit σώματος φυσικοῦ, hæc enim omnia formam non informantem excludunt, vt quisq; iudiciosus vir ea, quæ diximus, considerans cognoscere facile potest. Eandem sententiam sumimus ex iis, quæ in eodem 2. lib. post traditam animæ definitionem ab Aristotele dicuntur, nam in contex. 7. inquit, non esse quærendam, an ex corpore, & anima vnum fiat, sicuti non est quærendũ, quomodo fiat vnum ex cera, & figura, quoniam ex potestate, & actu non fiunt duæ res, sed vna; eadem enim, quæ prius erat potestate, postea est actu: ergo loquitur Aristoteles de forma informante, non de assistente, quia de hac id minime verum est, aduenit enim enti perfecto, quod nõ habet potestatem ad actum, à quo recipiat esse; non fit autem vnum ex duobus actibus, sed ex potestate & actu: exemplum etiam Aristotelis est de forma vere informante, figura enim statuæ est forma informans ceram, & faciens esse statuam; quare vult Aristoteles animam esse in corpore vt figuram in naui, nõ vt nautam in naui. In contex. autem 8. Aristoteles ita clare loquitur, vt nullum relinquat subterfugiendi locũ inquit enim se vniuerse dixisse quid sit anima, & statim sensum definitionis aliis verbis referens clariorem subiungit (*est enim substantia, quæ secundum rationem, id est, quod quid est talis corporis*) quæ verba formæ assistenti aptari non possunt, sed solam significant informantem, sumit enim ibi οὐσίαν pro essentia, & dicit animam esse illam essentiam animati corporis, quæ per definitionem significatur; quod adhuc magis declarans dicit, id est, quod quid est talis corporis: at forma assistens non sumitur in definitione illius, cui assistit, nec dicitur eius essentia, seu quod quid est, nam intelligentia non sumitur in definitione corporis cœlestis, nec est eius quidditas, ita neque natura nauis, neque auriga currus, vt manifestum est: nam etiam quando genera causarum enumerat, vt in lib. 2. Metaphysic. & in 2. Physicor. & in 2. Posterior. non aliam formam in causis numerat, quam informantem, quia semper eam vocat essentiam, & quod quid est, & hanc solam dicit esse rei naturam in eo 2. Phys. lib. nam forma assistens non vocaretur natura: quod etiam ex eo patet, quod in 2. lib. non aliam formam vocat naturam, quam illam, de qua in primo libro loquutus erat, tanquam de tertio principio rerum naturalium; ea autem est forma dans esse materiæ, & terminus ad quem generationis: sic igitur declarat Aristoteles, quod in definitione animæ intellexerit per actum primũ, & asserit se intellexisse essentiam, quæ secundum rationem, & quod quid est corporis naturalis organici. Idem significat in eodem cõtextu, dum cõparat corpus animatum cum securi, & animam cum figura, & acumine securis:

Plotinus

securis: non enim dicit animam esse vt hominem vtentem securi, vel vt nautam vtentem naui, sed esse vt figuram, quæ est quod quid est ipsius securis & nauis. Similiter in context. 9. & 10. dicit ita se habere animam respectu totius corporis animati, vt se habeat facultas visiua respectu oculi, hæc autem est essentia, & quod quid est ipsius oculi, & forma dans esse oculo, sine qua non esset oculus, nisi æquiuoce: quemadmodum igitur facultas visiua non est forma assistens oculo vt nauta naui, sed forma dans esse oculo, ita anima est forma dans esse toti animato corpori. In hoc itaque declarando laborat Aristoteles ab eius libri initio ad eum vsque locum, & nihil dicit, quod non manifestissime informationem significet; multi tamen sunt inuenti ita pertinaces, vt hoc negare ausi sint. Ex 11. autem contextu possumus nostræ sententiæ confirmationem sumere, sed quia aduersarij eum locum pro se adduxerunt, ideo illum postea in argumentorum solutione considerabimus. Ex iis quoque, quæ ab Aristotele dicuntur in context. 24. & 25. hæc sententia manifestissime comprobatur: nam ostēdere ibi volens animam esse formam corporis, hoc fundamentum statuit; id, quo aliquid dicitur tale, duplex est, vnum vt materia, alterum vt forma; dicimur enim sani tum corpore vt materia, tum sanitate vt forma; primario tamen quodlibet dicitur tale per formam, secundario autem per materiam: quod quidem fundamentum patet intelligi non posse nisi de forma informante, hæc enim est illud, quo primo res dicitur talis, & constituitur, vt ipsa quoque Aristotelis exempla declarant: hoc igitur iacto fundamento facit ibi Aristoteles syllogismum talem: anima est illud, quo primo dicimur viuētes, sentientes, moti, & intelligentes; ergo anima est vt forma, & ratio animati corporis, non vt subiectum & materia: medius terminus absque dubio significat informationem; id enim, quo viuens est viuens, & quo sentiens est sentiens, est forma dans esse; quare conclusio Aristotelis non potest nisi de tali forma intelligi: quod etiam per se manifestū est; dicit enim animam esse formam, & rationē, id est, essentiam, ac definitionem, quod quidem de forma assistente dici non potest; sicut antea notauimus in cont. 8. eiusdem libri: deinde vero in contextu 25. repetit substantiæ diuisionem, quam in 2. contextu fecerat, in materiam, formam, & compositum, & inquit animā esse substantiam vt formam, quare eandem formam significat, quam in 2. contextu, scilicet informantem. Tandem hoc colligimus ex cont. 36. & 37. eiusdem lib. & est locus clarissimus: ibi namque Aristoteles dicit animam esse causam viuentis corporis in triplici genere causæ, nempe vt effectricem, vt finem, & vt formam, nec potest aliam formam significare, quam illam, quam in libro secundo Physicæ auscultationis in causis numerauerat, hæc autem non est nisi forma dās esse; quod etiam in prædicto loco expresse asserit, inquit enim animam esse causam vt formam, & hoc declarans subiungit, id est, vt essentiam animatorum corporum: postea vero dicit, id, quod est causa ipsius esse omnibus, esse eorum essentiam, animam vero esse causam ipsius esse omnibus viuentibus, ideo esse ipsorum viuentium essentiam; ad quod etiam confirmandum subiungit, quoniam anima est actus eius, quod erat potestate: expresse igitur asserit animam esse formam dantem esse corpori animato, & perficere materiam, quæ habebat potestatem ad esse. Quoniam igitur anima secundum Aristotelem est forma dans esse corpori animato, & hoc docens Aristoteles, complectitur nomine animæ etiam animam rationalem, negari non potest hanc secundum Aristotelem esse formam, qua homo est homo & in specie constituitur sub animali genere.

Variæ Auerroistarum euasiones, & earum impugnatio. Cap. VIII.

CÆTERVM quamuis hæc omnia ita clara sint, vt nullum subterfugiendi locum relinquere videantur, tamen sectatores Auerrois ausi sunt variis modis verba Aristoteles extorquere, ac subterfugere. Primum quidem multi ad hoc confugerunt, quod quartus ille gradus animæ, quem Aristoteles in tota illa secundi libri parte variis illis, quæ recensuimus, nominibus appellauit, non est anima illa rationalis, de qua in 3. libro Aristoteles agit, sed est præstantissima illa hominis propria imaginatiua, quæ ab Auerroe cogitatiua vocata est; & ad hoc asserendum inani argumento ducti sunt, quod Aristoteles in contextu 18. & 29. illius secundi libri (vt in Latinis Codicibus legimus) quartum illum gradum vocat cogitatiuum: ridiculum certe argumentum, propterea quod vbi Latinus Codex habet cogitatiuum, Græcus habet διανοητικὸν, quod significat discursiuum, & ita vocauit Aristoteles in contextu trigesimo libri tertij animam intellectiuam vt à phantasia distinctam, vt ibi videre est, & ibi quoque Latinus Codex habet [*cogitatiua autem anima*] nemo tamen est, qui non fateatur, verba illa significare intellectum distinctum à phantasia, quum Aristoteles ibi dicat cogitatiuam animam ita moueri à phantasmate, vt mouetur sensus ab obiecto externo. Sed illa omnia, quæ antea diximus, quisquis bene consideret, cognoscet negari non posse quartum illum vitæ gradum esse animam rationalem, quæ etiam vocata est intellectus, & in tertio libro diligentissime ab Aristotele consideratur: iam enim diximus Aristotelem in primo libro multa de intellectu secundum antiquos, ac de eius excel-

Prima euasio.

Confutatio.

A lentia, & diuinitate dixisse, quæ nemo sanæ mentis referret ad imaginatiuam humanam; illam igitur eandem animæ partem postea in secundo libro nomine animæ complexus est, quod etiam progressus Aristot. ac verba testantur; quum enim animam in quatuor illos gradus diuisisset, eos postea sumit singillatim, & ordinatim considerandos; dicant igitur, vbinam consideretur ab Aristotele illa humana cogitatiua, nullus enim apparet locus in libris de anima, nam in

Aduersus cogitatiuam Auerrois.

B postrema quidem secundi libri parte agit de phantasia, non tamen vt de hominis propria, sed vt de facultate omnibus animalibus communiter competente: ea igitur non est quartus ille animæ gradus, qui solius hominis proprius est, vt asseruit Aristoteles in contextu 29. eiusdem libri; figmentum igitur est hæc humana cogitatiua, de qua Aristoteles nusquam aliquid dixisse comperitur: sed quum in tertio libro accurate agat de humano intellectu, omnino dicendum est eum esse quartum illum vitæ gradum,

C quem in prima parte secundi libri cum aliis connumerauerat. Præterea in context. 22. quartum gradum vocat opinatiuum; atqui in calce secundi libri separat manifeste opinionem ab imaginatione, & vult eam sub intellectu contineri: ergo non potest per opinatiuum significare imaginatiuam. In contextu etiam 32. quartum gradum vocat λογισμὸν, & διάνοιαν, & ab hoc postea distinguit imaginationem amplissime

D acceptam, vt etiam fecit in contextu 29. quare per quartum vitæ gradum non potest imaginatiuam significare: adde quod solus intellectus vim ratiocinandi, ac discurrendi habet, vt Arist. aperte asserit in tertio libro, neque hoc est phantasiæ attribuendum: quum igitur in prima parte secundi libri quartum vitæ gradum vocet διάνοιαν, & διανοητικὸν, & λογισμὸν, quæ omnia ratiocinium & discursum significant, non potest per hæc phantasiam significare. Sed quid dice-

E mus de illa dictione νοῦς; quam nos mentem, seu intellectum dicimus, & nobilissimam habet significationem, & hoc nomine cœlestes quoque intelligentias, ac Deum ipsum appellare solemus; absonum enim est rationi phantasiam appellare intellectum, neque vnquam Aristoteles ita eam appellauit: quod enim multi dicunt de contextu vigesimo tertij libri, ita vanum est, vt nihil vanius, patet enim de quo intellectu loquatur ibi Aristoteles, quum paulo ante duos

F intellectus distinxisset, vnum agentem, & alterum patientem; quænam autem sit vera eius loci interpretatio, non est hic opportunum considerare: in contextu etiam 155. secundi libri videtur Aristoteles phantasiam vocare intellectum, sed ibi patet eum id dicere iuxta id, quod apparet, non ex propria sententia; inquit enim intelligere videri aliud esse imaginationem, aliud existimationem, vtitur enim verbo, videtur, quod significat rem dubiam, & apparentem,

nec omnino veram; nam videntur vulgares homines existimare omnem internam animæ facultatem, præsertim absente obiecto operantem, esse intellectum; ideo Aristotel. hanc communem opinionem accipiens diuidit facultatem animæ internam cognoscentem absente obiecto, in phantasiam, quæ est reuera facultas animæ sensibilis, & existimationem, quæ est vere intellectus, de quo in tertio libro agitur; sed nunquam Aristoteles comperietur phantasiam absolute intellectum vocasse: quare prima hæc aduersariorum euasio vanissima est; quum enim Aristoteles in distinguendis quatuor gradibus vitæ quartum sæpe vocet νοῦν, non potest significare humanam imaginatiuam. Ideo hæc alii Auerroistæ considerantes, ad aliud figmentum confugerunt, ad distinctionem duplicis hominis, dicentes vnum esse hominem, qui est species animalis constituta per phantasiam humanam ab Auerroe vocatam cogitatiuam, quam dicunt significari per rationale, quando diuidimus animal per rationale, & irrationale; dicitur enim rationalis, quia est apta ad suscipiendam animam rationalem, & ad obediendum rationi: alteram autem esse hominem diuinum, qui per intellectum constituitur, & constat ex homine illo, qui est species animalis, & intellectu superueniente tanquam diuina quadam forma: priorem igitur hominem dicunt esse in genere substantiæ, vt speciem animati corporis; sed alterum posteriorem esse eminentiorem, & supergredi totam substantiæ categoriam, vtpote formarum diuina potius forma, quam naturali, eamque esse in homine vt lumen in perspicuo: ideo inquiunt diuinam hanc formam dici posse modo quodam informantem, & modo quodam non informantem; informat enim, quatenus dat esse illi homini eminentiori; non informat autem, quia non perficit materiam, quæ habeat potestatem adesse, sed aduenit homini iam perfecto per imaginatiuam, sicuti nauta aduenit naui iam constitutæ, atque completæ; quare non constituit hominem vt speciem animalis, neque modo vllo ipsum collocat in aliqua noua specie, sed solum diuiniorem reddit illum ipsum hominem, qui in categoria substantiæ est species animalis: quam sententiam nituntur colligere ex Aristotele in 10. libr. de Morib. capit. 7. quem locum nos postea perpendemus; tunc enim satis est, si à definitione animæ ab Aristoteles tradita non recedentes ostendamus huius commenti vanitatem, ex iis enim quæ in verbis Aristotelis considerauimus, manifestum est hæc omnia idem significare, dare esse materiæ, informare, constituere in specie, facere hoc aliquid, & esse actum primum talis corporis; igitur si anima rationalis non constituit hominem in specie, non facit hoc aliquid, non dat esse, non est actus primus corporis naturalis organici, proinde

Secunda euasio.

Confutatio.

inde sub definitione animæ non continetur; hoc tamen falsum est, & contrarium priori fundamento à nobis iacto & comprobato; Aristoteles enim in contextu libri secundi de Anima, substantiam diuidit in materiam, & formam, & compositum, & intelligit illam materiam, quæ secundum se non est hoc aliquid, sed habet potestatem ad esse, proinde & illam formam, quæ facit hoc aliquid, & rem in specie collocat; quare sub tali forma tanquam sub genere animam sumit, & vult omnē animam esse formam dantem esse specificum: deinde in tertio contextu diuidit corpus naturale in habens vitam, & non habens vitam, vt colligat animam esse formam constituentem corpus illud naturale, quod habet vitam: asserit ergo animam sub genere corpore naturali speciem constituere: postea in contextu quarto probat animam non esse corpus, eo quod corpus non est in subiecto, anima vero est in subiecto: vult igitur omnem animam esse formam vere informantem, quia forma assistens esse in subiecto non dicitur; nam intelligentia assistens orbi non dicitur in eo esse vt in subiecto, & est res manifestissima: quoniam igitur postea mutat nomen talis formæ in nomen actus primi, quem distinguit ab actu secundo, putat idem significari per actum primum corporis naturalis organici, quod prius in 4. contextu significauerat per formam corporis naturalis viuentis; & viuens in contex. 3. dixerat se intelligere illud, quod nutritionem, & accretionem habet, & est vere in categoria substantiæ: ergo negari non potest, Aristotelem censuisse omnem animam esse formam vere dantem esse, & sub naturali corpore in specie collocantem, proinde figmentum illud est ab Aristotele alienissimum. Hæc igitur omnia aliqui Auerroistæ considerantes, & cognoscentes ita manifesta esse, vt negari non possint, ad hoc tandem confugerūt, quod reuera omnia illa, quæ ab Aristotele dicuntur in principio secundi libri de Anima, etsi proferūtur de anima late accepta, & omnes animæ partes complectente, tamen proprie cōueniunt aliis partibus animæ præter rationalem, ipsi autem rationali non omnino accommodantur; proinde non est mirum, si ea quæ ab Aristotele dicuntur in definitione animæ, atque in eius definitionis declaratione, respiciunt actum informantem, propterea quod Aristoteles præcipue considerauit alias animæ partes præter rationalem: huius autem rationem esse dicunt, quia nomen animæ est commune analogum, & alio modo competit animæ rationali, alio cæteris partibus, ob id Aristoteles respicere voluit alias partes animæ tanquam præcipuum analogatū, nec per hoc tamen stat, quin consideretur anima in communi etiam ad rationalē; quia quando consideratur aliquod cōmune analogū, satis est si ea, quæ de illo dicuntur, conueniant præcipuo analogato, etiamsi cæteris non competant. Sed quam inane sit hoc subterfugium, quisque sanæ mentis intelligere potest. Primum in eo peccant, quod si anima est commune analogum, rationalis potius, quam reliquæ, vocanda est præcipuum analogum, tum ratione dignitatis, tum quia continet ac perficit alias, tum etiam ratione familaritatis: quia anima nostra est & nobis maxime omniū rerum familiaris, & omnes ob causas nomine animæ dignior, quam reliquæ: hanc potissime respexerunt antiqui Philosophi de anima differentes, vt Aristot. ait in context. 7. lib. de Anima, & vt totum illum librum legentibus manifestum est: nulla igitur est ratio, cur reliquæ partes animæ dicantur præcipuum analogatum, & cur Aristotel. in declaranda animæ essentia eas potius, quam rationalem, respicere debuerit. Præterea hæc dicentes, & Aristot. & sibi aduersantur, & est in eorum dictis repugnantia manifesta: nam si definitio animæ, & ea quæ postea ad eius declarationem dicuntur, rationali parti non competunt, quomodo dicunt Aristotelem definire animam in communi ad omnes animæ partes, etiam ad rationalem? dicere igitur ea non competere animæ rationali, & dicere Aristotelem ea proferre communiter de omnibus, etiam de rationali, est implicare contradictionem: attamen patet Aristotel. aperte dicere definitionem animæ competere omni animæ, & hoc sæpius repetere, & animam late sumere vt quatuor illos gradus complectentem: manifestum igitur est ipsum existimasse definitionem illam competere etiam animæ rationali, ideo hæ fabulæ dimittantur.

Confutatio.

Solutio argumentorum pro Auerroe adductorum. Cap. IX.

Restat vt argumenta, quæ pro Auerroe adducta sunt, soluamus. Ad primum sumptū ex cognitione vniuersalium dicimus hanc esse propriam intellectus operationem, & cum abstractione fieri, proinde in ipso quoque intellectu aliquam abstractionem postulari, non tamen secundum esse, sed secundum operationem, ea enim ratione est abstractus, quatenus in operando est abiunctus ab organo, & hoc satis est vt possit intelligere vniuersalia: quando igitur dicunt, intellectus cognoscit vniuersalia, ergo est abiunctus à materia; si intelligant abiunctionem ab organo in operando, concedimus omnia: at si intelligant secundum esse, negamus consequentiam; quia ex abstractione vniuersalium nil aliud inferri potest, quam intellectum non esse organicum, nam organum respicit operationem. Ad secundum negamus intellectum agentem, & intellectum patientem esse vnam & eandem substantiam; quare, licet intellectus agens sit forma abiuncta penitus à materia, quod & nos ex sententia Aristot. asserimus, non ob id fit vt etiam intelle-

Ad primum.

Ad secundum.

tellectus patiens sit forma immaterialis: sed de intellectu agente quid sit, & quomodo ad nostram intellectionem conferat, postea fusius loquemur. Ad tertium acceptum ex context. 92. lib. 1. de Anima, facilis est responsio: dicens enim Aristot. intellectum non occupare aliquam corporis partem, nil aliud significat, quam non esse organicum, quod quidem nos concedimus; at si inde colligant, ergo non dat esse homini, neganda est consequentia, & Aristot. si hoc significare voluisset, absurde loquutus esset, quia forma informans occupat totum corpus, ideo inepta quæstio esset, quam corporis partem occupet informanda; sed congrua est quæstio de parte, quam occupet in operando, quæ esset de organo quæstio; ideo inquit Arist. intellectum nullam corporis partem tanquam ipsius proprium organum occupare. Ad quartum acceptum ex context. 11. lib. 2. de Anima, responsio sumitur ex vera illius loci intelligentia, à qua aduersarij longissime absunt: tres in eo context. sunt partes, in prima inquit Aristot. manifestum esse vel omnem animam, vel aliquas eius partes esse à corpore inseparabiles; & rationem affert, quia sunt actus partium corporis, in secunda dicit nihil prohibere, quin aliquæ partes sint separabiles, quia nullius corporis sunt actus; & cum ipsis aduersariis affirmo Aristotel. in prima parte respicere animam vegetãtem, & animam sentientem, in secunda vero rationalem: in tertia demum inquit, nondum esse manifestum, an anima sit ita actus corporis, vt nauta nauis: Ad primæ igitur, ac secundæ partis veram intelligentiam, sciendum est, Aristot. ibi velle satisfacere vulgatæ illi, & optatæ quæstioni, an anima sit à corpore separabilis; non quidem quod eam plene ibi soluere statuat, id enim fieri minime poterat; sed solum considerare, quid hac de re per illa, quæ eo in loco manifesta erant, dici possit: duo autem ibi erant manifesta, vnum iam in definitione animæ acceptum, quia erat omnis animæ communis conditio, animam esse actum corporis, hoc est, formam dantem esse viuenti corpori: alterum vero quod aliquæ partes animæ sunt alligatæ propriis corporeis organis, sine quibus nullam edere operationem possunt, aliquæ vero nulli organo sunt alligatæ; de omnibus enim vegetantis, ac sentientis animæ facultatibus nemo est qui ignoret eas per proprias quasdam corporis partes tanquam per instrumẽta suas edere operationes, neq; vnquam Aristot. hoc declarauit, quia declaratione non indiguit: dubitare quidem potuit, quodnam alicuius facultatis organum sit, aut quomodo aliqua per suum organum operetur, sed an habeant propria organa, nunquam dubitauit, quia res per se manifesta omnibus est; rationalem autem animam nulli proprio organo in operando esse addictam, manifestum est, inquit enim Aristoteles in contextu 92. libri 1. de Anima, ne fingere quidem facile esse quam corporis partem occupet intellectus: hæc igitur duo manifesta erant, sed secundum in definitione animæ poni non poterat, quum in eo non conueniant omnes animæ partes, & alia organum habeat, alia vero non habeat. Quod igitur ad animæ à corpore separationem attinet, nihil ex priore communi conditione colligi manifeste poterat; ex eo enim quod anima est forma vere materiam informans, non licuit Aristotel. inferre omnem animam esse à corpore inseparabilem; non enim manifesta fuisset illatio, quia quicquid ipse hac de re senserit, id alii plures negassent; quemadmodum etiam secundum rei veritatem negandum est omnem animam informantem esse à corpore inseparabilem: quoniam igitur ex actu accepto in definitione animæ nihil manifeste colligi poterat, Aristoteles id colligere voluit ex altera conditione, hoc est, ex coniunctione cum organo: videamus igitur, quid ex hac colligi possit, certe si bene rem consideremus, ex eo quod forma sit organica, necessario infertur eam esse à corpore inseparabilem, sed ex eo quod non habeat organum, nihil necessario colligi potest, hoc est, neq; separabilem, neque inseparabilem esse: prioris dicti ratio clara est, quia nihil esse potest in nauta otiosum, & carens propria operatione; forma igitur, quæ ita organo addita est, vt sine illo operari non possit, si à corpore penitus separaretur, non posset operari; facultas enim visiua sine oculo non videret, neque ambulatiua sine pedibus ambularet; omnes igitur animæ partes, quæ certis corporis partibus addictæ sunt in operando; sunt à corpore prorsus inseparabiles: alterius autem dicti ratio est, quia licet nullum extet organum, quod separationem prohibeat, aliquod tamen aliud esse potest, quod prohibeat; nam forma elementi nullum habet organum, neque ob id est à materia separabilis, quia licet ab organo non impediatur, quin separetur, impeditur tamen à propria sua natura. cui essentiale est vt sit forma talis materiæ, nec sine illa existere possit: clarum igitur est quid dicat Arist. tum in prima, tum in secunda parte illius contex. in prima enim dicit, esse de aliquibus saltem animæ partibus manifestũ eas esse à corpore inseparabiles, & affert rationem, quia illarum actus est ipsarũ corporis partium, hoc est, quia actus, qui de illis prædicatur, est addictus certis partibus corporis, nempe tanquam instrumentis: nam quum dicat Aristot. ipsas corporis partes, non potest eas considerare nisi vt instrumẽta partium animæ in operando; quare accipit quidem actum positum in definitione animæ, sed vt addictũ statutæ corporis parti, qua vt instrumento vtatur; hæc igitur est manifestissima ratio, cur partes animæ, quæ organis sunt alligatæ, à corpore inseparabiles sint: & hanc eandem rationem legimus clariorem ab Arist. addu-

In lib. de intel. agente.

Ad tertium ex cont. 92. lib. 2. de anim.

Ad quartum ex con. 11. lib. 2. de anim.

Omn[is] form[a or]gani[ca] corp[ore] insep[ara]bilis

adductam in libr. 2. de ortu animalium, cap. 3. quem locum postea in argumentorum solutione considerabimus, & huic consonũ esse ostendemus; ita vt ex illo hunc, & ex hoc illum interpretari possimus, ac debeamus. In 2. vero parte eiusdem contex. considerans Aristot. illas animæ partes, quæ organo addictæ non sunt, cuiusmodi est sola rationalis, non potest aliquid de his certi colligere, sed solum dicere eas ab organo non prohiberi ne separari possint, quum nullum organum habeant; per hoc enim non B fit vt absolute separabiles dici possint, quum alia conditio esse possit prohibens ne separentur: ideo quando rationem subiungens dicit [*propterea quod nullius corporis sunt actus*] non potest intelligere nisi vt organi, vt hæc verba præcedentibus ex aduerso respondeant, & perinde sit, ac si dicat, quia nullius partis corporis sunt actus; non asserit ergo ibi Aristot. eas esse à corpore separabiles, sed solum dicit non prohiberi ab organo quin separari possint, quum nul- C lum organum habeant; ideo optima est illorum verborum interpretatio, quam Alexander Aphrodisiensis adduxit, dicens Aristot. ibi de intellectus separabilitate non asseueranter, sed sub dubio loqui. Nullum igitur argumentum ex eo loco sumere Auerroistæ possunt: quia quando Aristot. negat intellectum esse alicuius corporis actum, non negat vt informantem, sed solum vt organicum, idque asseueranter profert, separabilitatem vero sub dubio; adeo vt si- D ue separabilem à corpore, siue inseparabilem esse animam rationalem Aristot. existimauit, pro neutra tamen parte colligi argumenta possit. Quod autem ex tertia quoq; illius contex. parte argumentum aduersarii sumant, ridiculum est: quum enim Aristot. dicat immanifestum esse an anima sit ita actus corporis, vt nauta nauis, non magis affirmare ipsi possunt animam esse vt nautam quam nos negare; ideo miran- E dum certe est, quomodo inde sumere audeant Aristot. asseueranter dicere animam esse vt nautam, quum ipse aperte dicat hoc non esse manifestum: imo ostendo esse in Aristot. secundum eorum interpretationem, repugnantiam insolubilem, necesse enim est omnem animam esse actum corporis vel vt informantem, vel vt assistentem, ergo si pars aliqua animæ non sit actus informans, manifestum esse debet eam esse actum assistentem, itaq; si secundum eos præce- F dentibus verbis Aristot. asseueranter dixerat, animam rationalem non esse actum informantem, quomodo dicere postea potest nõ esse manifestum an sit ita actus, vt nauta nauis? Dicere enim potius debuisset esse manifestum eam esse actum assistentem, qualis est nauta in naui: patet igitur eos in eius loci intelligentia longe abesse ab Aristot. mente. Nos igitur veram illius loci interpretationem afferamus, quæ plurimorum errorem patefaciet, eamq; ita claram, vt si

ua ani- a, & ir dica- ir simi- nau-

A primus ego eam inuenissem, asserere auderẽ id solum Arist. voluisse, & alios omnes fuisse deceptos; eam tamen ego non inueni, sed apud Simplicium in eodem loco legi, eamque statim verissimam esse cognoui: dico igitur nautam ad nauim referri duobus modis; vno modo quatenus non dat esse naui, & ab illa abiunctus est; altero modo quatenus eam gubernat, & mouet: multi igitur putant Aristot. comparare animam cum nauta, quatenus nauta non dat esse naui, in hoc tamen decipiuntur; quia in eo non consistit Aristot. comparatio, neque in eo anima est similis nautæ, sed in eo tantum, quod regit corpus, sicuti nauta regit nauim, & hoc animæ regimen non est contrarium informationi, sed simul est cum informatione; quocirca ratione informationis anima est dissimilis nautæ: ratione autem regiminis est similis, & hoc tantum Aristoteles respexit: hæc fuit Simplicii, & Platonicorum opinio, qui dixerunt animam & informare corpus, & ipsum regere, vt nauta nauim regit, ipsoque vti vt instrumento, sicuti nauta vtitur naui: hoc igitur respiciens Aristot. ibi significare vult se dixisse quidem animam esse actum corporis vt informantem, & dantem esse corpori viuenti, sed nihil dixisse de gubernatione, ideoque immanifestum esse: an anima præterquam quod est actus informans, sit etiam actus gubernans, sicuti nauta dicitur actus nauis; huius veritatis argumentum clarissimum est, quod Aristoteles non de sola anima rationali hoc dicit, sed de anima vniuerse; dicit enim esse immanifestum, an anima sit ita actus corporis, vt nauta nauis; reuera enim hoc competit etiam animæ sentienti, quæ est forma constituens animal, & est vt nauta in naui; quia regit corpus, & ipso tanquam instrumẽto vtitur: hoc idem legimus apud Aristotelem in contex. 28. octaui Physic. vbi similiter animam comparat cum nauta, & corpus cum naui, nec loquitur de sola anima rationali, sed de omni animalium anima, vt ipsi quoque aduersarii non negarent, quia ibi est manifestissimum; inquit enim animam mouere corpus animalis, & ita animal diuidi in partem mouentem: & partem motam, ratione quarum dicitur à seipso moueri. Si quis autem quærat vbinam postea Aristotel. declarat an anima sit actus vt nauta in naui, certum est id nullibi ab Aristotele expresse declarari, colligi tamen facile potest ex illis, quæ de singulis animæ partibus postea dicuntur; anima enim regere corpus, & imperare illi dicitur per cognitionem, vt asserit ipse Aristoteles in contextu 4. libri 3. de Anima, omnis igitur anima cognoscens dicitur regere corpus, & illi imperare tanquam nauta: ideo similis est nautæ, tum anima sentiens, tum anima rationalis, quia vtraque cognoscitiua est; anima vero vegetalis, quum cognitione careat, nõ dicitur similis nautæ, neque imperans corpori: Aristoteles igitur

nullibi docet expresse animam esse vt nautam, quia ex eo quod & anima sentiens, & anima intelligens sunt cognoscentes colligere quisque potest vtramque ipsarum instar nautæ regere corpus Hinc etiam sumitur ratio, cur Aristotel. ibi dicat esse immanifestum an anima sit vt nauta, & cur hanc conditionem in definitione animæ non posuerit; ratio enim est, quia non competit omni animæ, non enim animæ vegetanti, quia non cognoscit: ob id quum in eo contextu 11. absolute de omni anima quærat absque vlla distinctione, an sit ita actus corporis, vt nauta nauis, iure dicit esse immanifestum, quia non omnibus animæ partibus competit; vel satis est si dicamus Aristotelem per immanifestum nil aliud significare voluisse, quam non expressum in definitione animæ propter rationē prædictam.

Ad 5. ex contex. 21. libr. 2. de Anima.

Ad quintum argumentum, quod ex contextu 21. eiusdem secundi libri sumebatur, responsio colligitur ex ipsis Aristotel. verbis in eodem loco: duo namque ibi sunt Aristotelis dicta, quæ nos considerare oportet: vnum est [*de intellectu autem, & speculatrice facultate nihil adhuc manifestum est*] alterum vero est, quod statim sequitur [*sed videtur aliud genus animæ esse, & hoc solum posse separari, tanquam perpetuum a corruptibili:*] patet autem & præcedētia, & sequentia considerantibus Aristotelem de separatione partium animæ loqui, hanc igitur vtraque hæc dicta respiciunt: ideo si vtraque ab Aristotele asseueranter vt vera proferantur, est in iis verbis manifesta, & insolubilis contradictio; nam si de intellectu speculatiuo, hoc est, de eius separatione nil adhuc manifestum esse asserit, quomodo potest sequentibus statim verbis asseueranter dicere ipsum esse aliud animæ genus, & formam abiunctam à materia? quum præsertim in promptu sit ratio cur nihil de illo manifestum sit; nondum enim de ipso actum erat, sed agendum in tertio libro relinquebatur: ad tollendam igitur in dictis Aristot. repugnantiam, fateri cogamur non vtrunque dictum asseueranter, & ex animi sententia proferri ab Aristotele, sed vnum asseueranter, & secundum mentem propriam, alterum vero dubium, & iuxta aliorum, vulgarium præsertim opinionem; ita vt omnium verborum sensus clarissimus hic sit; de intellectu autem speculatiuo, nempe de eius separatione à corpore, si secundum rei veritatem loqui velimus, nihil adhuc manifestum est: sed sequamur id, quod aliis apparet, multis videtur ipsum esse aliud animæ genus; vtitur enim ibi Aristoteles verbo (*videtur*) quod significat rem dubiam, & apparentiam potius, quam propriam ipsius opinionem; hanc enim ad alium locum declarandam remittit. Non est autem prætereundum, Aristot. eo in loco non omnino quartum animæ gradum excipere tanquam immanifestum, & obscurũ, nam statim in contex. sequenti 22. inquit manifestum esse de opinatiuo, neq; aliud per hoc significat, quam eum ipsum quartum gradum; quanquam ibi non amplius loquitur de separatione à corpore, sed de separatione partium animæ secundum locos iuxta Platonis opinionem, de qua antea loquebatur, cuius methodi rationem non est hîc opportunum considerare: in contextu igitur 21. solum excipit intellectum speculatiuum, hoc est eundem quartum gradum vt exercentē præstantissimam suam operationem, quæ est speculari essentias rerum, & vniuersalia; quum enim hoc facere non possit, nisi ope intellectus agētis, qui est forma vere abiūcta à materia, adeo vt ex vtroque intellectu constare quodammodo videatur intellectus speculatiuus, ideo non absque ratione fit vt hic videatur esse aliud animæ genus, & forma abiuncta à materia, euenit enim hoc propter interuentum agentis; & Auerroes quoque dicit intellectum speculatiuum constare ex intellectu possibili, & phantasmatibus, & intellectu agente: hanc igitur ob caussam Aristoteles, & in illo contextu 21. & postea in 32. excipit intellectum speculatiuum, tanquam illum, de quo nihil ibi manifestum erat, quoniam ratione intellectus agentis non continetur reuera sub animæ definitione, neque est actus corporis: at ratione aliarum ignobiliorum operationum Aristoteles nunquam excipit intellectum, neque dubitat ne sub animæ definitione contineatur, sed pro comperto habet eum esse formam viuentis corporis, & sub animæ difinitione non minus, quam alias animæ partes contineri; nam in contextu 22. inquit nullum dubium esse de opinatiuo, & in eo ipso 32. vocat quartum gradum λογισμόν, & διάνοιαν, neque vllum dubium de illo esse dicit; sed statim subiungit, de intellectu speculatiuo aliam esse rationem, & esse posterius considerandum: de intellectu igitur speculatiuo, tota dubii ratio prouenit ab intellectu agente, qui est aliud animæ genus, neque est actus corporis, vt Aristoteles postea in libro tertio declarat.

Ad 6. ex contex. 4 & 6. lib. 3. de anima.

Ad sextum argumentum sumptum ex contextu quarto & sexto libri tertii de Anima, dicimus intellectum dici posse commistum corpori, vel immistum duobus modis; vno modo secundum esse, altero modo secundum operationem: & hoc adhuc duobus modis; vel enim ratione obiecti recipiendi; vel ratione corporis, quo vtatur ad recipiendum, adeo vt tribus modis dici possit intellectus commistus, vel immistus: sed primus modus non fuit ab Aristotele consideratus in libro tertio de Anima, quoniam ibi proposuit sibi considerandam naturam intellectus respectu operationis tantum, nam secundum suum esse iam dixerat in principio libri 2. omnem animam esse actum primum corporis naturalis organici, hoc est, formā informantem: quare necesse est intellectū hac ratione esse cum corpore commistum, non quidem vera mistione

Immistio intellectus tripliciter considerari potest.

stione, quæ non est nisi corporis cũ corpore, sed illa, quæ competere potest incorporeo cum corporeo, nam forma corpus aliquod constituens insinuat se in omnes partes materiæ, in qua inest, & ita dicitur comisceri cum materia; sic igitur intellectus secundum suum esse non est immistus, sed potius commistus cum corpore, prout nomine commistionis nil aliud denotamus, quam veram materiæ informationem, & constitutionem speciei. Ratione autem obiectorum recipiendorum intellectus est immistus, quia in sua natura non habet aliquod ex obiectis recipiendis, nam intus apparens prohibet alienum, vt inquit Aristoteles in illo context. 4. lib. 3. quare si in ipsa essentia intellectus contineretur aliquod ex obiectis recipiendis, prohiberetur alia recipere; quemadmodum materia prima, si in sua natura formam aliquam haberet, nullam posset aliam recipere: de hac tantum immistione loquitur Aristotel. in eo contextu 4. libr. 3. vt manifestissimum est, neque ex illa potest inferri immistio cum corpore secundum esse, quoniam etiam cuilibet sensui competit talis immistio respectu sui obiecti; organum enim visus recepturum colores debuit esse sine colore, & organum auditus debuit esse sine sono, & sic de aliis; attamen certum est sensum esse formam materialem, & vere informantem materiam; quare ex eo 4. contextu nullum potest argumentum pro Auerroe sumi ad probandum intellectum non esse formam informantem. In 6. autem context. loquitur Aristot. de altera immistione respectu operationis, nempe quæ opponitur illi commistioni, ex qua inferretur intellectum esse organicum: quum enim Aristotel. prius docuisset intellectum patiendo, ac recipiendo intelligere, ibi ostendere vult ipsum in recipiendo non esse commistum cum corpore, hoc est, non vti ministerio corporis in recipiendis obiectis, sed ipsummet recipere, ad quod probandum hoc argumento vtitur, quia si in recipiendo esset cum corpore commistus, iam extaret aliquod eius organum in humano corpore, propterea quod si in recipiendo egeret corpore simul recipiente, iam postularet certam aliquam corporis temperaturam idoneam ad recipiendum, proinde statutam aliquam corporis partem, in qua hæc receptio fieret, quod esset ipsum esse organicum; nullum enim aliud est officium organi sensus, quam recipere species: quoniam igitur nullum apparet organum proprium, quo vtatur intellectus in recipiendis obiectis, dicendum est eum in operando non esse cum corpore commistum, sed ipsummet recipere species; vnde postea colligit solam animam intellectiuam dici posse locum specierum, locus enim recipit locatum, anima autem sensibilis non recipit species rerum sensilium, sed organum animatum eas recipit, proinde non anima ipsa, sed organum est locus specierum: anima vero intelle-

A ctiua non vtitur organo corporeo in recipiendis speciebus, sed ipsa recipit, ideo recte vocatur locus specierum. Quum igitur talem immistionem tribuat ibi Aristot. intellectui, quæ solum respicit operationem, nullum inde sumere argumentum Auerroistæ possunt: nam si hinc colligere velint immistionem cum corpore etiam secundum esse, negamus consequentiam, quia licet intellectus in recipiendis speciebus non vtatur aliquo proprio corporeo instrumento, per hoc tamen non stat quin sit forma hominis, & hominem in specie constituat sub animalis genere; nam ex eo quod aliqua forma non habeat organum proprium, non licet inferre eam non esse formam informantem, sed abiunctam à materia. Alia multa ad illius loci declarationem, & ad huius argumenti vanitatem ostendendam pertinentia dicta à nobis sunt in illius libri interpretatione; quæ hic recensenda non sunt. Ad septimum, quod sumitur ex cap. 7. libr. 10. Ethic. dicimus hominem apud omnes Philosophos esse mediæ naturæ inter mortalia, & immortalia, inter terrena, & diuina: pluribus enim facultatibus præditus est, quarum aliæ faciunt eum similem brutis animalibus, & rebus ignobilioribus; aliæ vero reddunt eum similem diuinis, vt intellectus, præsertim speculatiuus: inter quæ duo extrema datur medius quidam status, secundum quem homo neque ad inferiora vergit, neque ad superiora, & huiusmodi est vita secundum intellectum practicum; ideo dici solet, hominem, si viuat secundum sensus, viuere, vt bestiam; si vero secundum intellectum speculatiuum, viuere vt Deum; si vero secundum intellectum actiuum, viuere vt hominem; sed tamen quando Philosophi ita loquuntur, non propterea negant vitam contemplatiuam homini competere quatenus est homo, sed id dicunt comparatione illius vitæ mediæ, secundum quam homo neutri extremorum similis esse dicitur; sic enim per comparationem vocatur status ille supra humanus, absolute tamen non est suprahumanus, sed est penitus humanus; quicquid enim est in homine, humanum est, & eo humanius, quo magis proprium hominis est; quocirca contemplatiua hominis vita est maxime humana, idque asserit ipse Arist. clare in calce eiusdem capitis, dum ait (*quod natura vniuscuiusque est accommodatum, id præstantissimum, ac iucundissimum vnicuiq; est, ergo etiam homini vita, quæ ex intellectu traducitur, siquidem maxime id est homo*) vult igitur absolute loquendo intellectum esse humanæ naturæ maxime accommodatum, & hominem per eum maxime esse hominem: dum enim absolute quid natura humana sit consideramus, eam esse dicimus, per quam homo maxime constituitur, & ab aliis distinguitur; constituitur autem, & distinguitur per id, quod est summa ipsius perfectio; summa autem perfectio

Ad 7. ex 10. Eth. c. 7.

Vita contemplatiua est maxime humana.

ctio cuiusque speciei est præstantissimæ eius partis operatio, qualis est in homine contemplatio; hac igitur nihil in homine humanius est, dum absolute hominem consideramus; dum autem nomine hominis non omnes humanas vires, & operationes intelligimus, sed aliquas tantum ignobiliores, tunc vita contemplatiua dicitur esse supra hominē, non quidem absolute supra hominem, sed supra hominem ita consideratum; quia homo est quidem naturæ mediæ, sicuti dictum est, non tamen per veram extremorum participationem, sed solum per eorum similitudinem: ideo nomine hominis quãdoque perfectionem, & nobilitatem significare volumus, quandoque imperfectionem, & ignobilitatem; denotamus enim nobilitatem, quando dicimus hominem esse animal præstantissimum, & ad imaginem Dei esse factum; imperfectionem vero, quando excusare alicuius errorem volentes dicimus, homo est, & quando dicimus, humanum est peccare, & memento homo quod cinis es, & alia huiusmodi. Quando igitur Aristoteles dicit vitam ex intellectu non esse humanam, sed diuinam, non absolute negat esse humanam, sed solum prout humanum notat imperfectionem, neque vult esse proprie diuinam, quum proprie sit humana, sed per quandam superiorum similitudinem, & cum inferioribus comparationem; non est enim eiusdem generi mens, & intellectio in homine & in superioribus, habent tamen quandam similitudinem: ob id homo respectu ignobiliorum vocatur diuinus, absolute tamen nihil est in homine, quod humanum non sit, & nihil in eo humanius est mente, atque intelligentia. Ad octauum argumentum, quod sumitur ex capite decimo libri quarti de Partibus animalium, dicimus debilem esse rationem, quæ sumitur à sola appellatione diuini, nam in contextu 81. lib. 1. Physic. auscultationis Aristotel. omnem formam naturalem vocat diuinam & optimam; & in libro secundo de ortu animalium, cap. 3. dicit, quamlibet animæ facultatem participare diuino quodam corpore præter illa, quæ elementa appellantur, neque propterea putat omnem formam naturalem, vel omnem animam esse à materia abiunctam; quod igitur mentem humanam vocet diuinam, nullius momenti est ad ostendendum eam non esse formam informantem, sed abiunctam à materia. Ratio autem, cur Aristot. omnes animæ partes, & omnes formas naturales appellauerit diuinas, est illa, quæ ex eius verbis sumitur in contextu 100. libri 1. de Cœlo; ibi enim dicit rebus omnibus à Deo communicari esse, & viuere, his quidem clarius, illis vero obscurius; quælibet enim res illud quod est, est per participationem perfectionis diuinæ; sed ea participatio est inæqualis, quoniam aliæ res magis, aliæ minus ad diuinam perfectionem accedunt: quoniam igitur esse cuique rei tribuitur à forma, quælibet forma dicitur diuina, quatenus est imago alicuius gradus perfectionis diuinæ; ideo non male à Platone dictum est, omnia ex duobus principiis constare, ex ente, & non ente; per ens enim Deum significabat, per non ens vero primam materiam, quasi ex materia & forma constare, sit constare ex materia & Deo. Solet etiam Aristotel. aliquid appellare diuinum comparatione rerum ignobiliorum, vt in 1. Physicor. loco prædictio formam vocat diuinam etiam respectu materiæ, à qua appetitur; & in cap. 3. lib. 2. de ortu animalium omnem animæ facultatem diuinam vocat respectu elementorum, & rerum animæ expertium: maxime igitur homini hæc appellatio conuenit, quia omnium sublunarium corporum præstantissimus est, & proxime omnium ad Deum accedit: quid igitur mirum, si Aristotel. dixit substantiam hominis esse diuinam, & officium diuini esse sapere, & intelligere? appellatio enim diuini apud Aristot. non denotat abiunctionem à materia. Ad nonum ex context. 51 duodecimi Metaphysicor. responsio sumitur ex ipsis Aristotel. verbis in eodem loco, & ex Alexandri interpretatione, quæ plana, & facilis est: aduersarij namque verba Aristotelis tum mutilata in medium afferunt, tum perperam interpretantur; citant enim verba hæc [*an omne non habens materiam est indiuisibile, quemadmodum humanus intellectus*] & subticent sequentia illa [*aut qui compositorum est, in aliquo tempore se habet*] dico igitur Aristotel. his verbis primum intellectum cum humano non in eo comparare quod careat materia, sed in eo quod intelligat obiectum totum simul, & indiuisibiliter; neque dicere humanum intellectum ita semper se habere, sed aliquo tantum tempore, adeo vt talis semper sit primus intellectus, qualis aliquo tempore est intellectus humanus: quod si putaret Aristotel. humanum intellectum esse formam abiunctam à materia, vt illi volunt, certe non dixisset ipsum aliquo tantum tempore talem esse, sed omni tempore, qui si non dat esse, est semper à materia abiunctus, licet corpori assistat: est igitur sensus verborum talis: omne non habens materiam est indiuisibile, quemadmodum humanus intellectus aliquo tempore se habet; est enim quandoque eius intellectio indiuisibilis, nempe quando intelligit obiectum totum simul, non per discursum à parte ad partem: verba autem illa [*aut qui compositorum est*] ad maiorem declarationem ab Aristotele adiiciuntur, & habent sensum vniuersalem, vt inquit ibi Alexander, ita vt sensus sit, quemadmodum se habet aliquo tempore humanus intellectus, aut vniuerse loquendo, omnis intellectus, qui composita intelligat, si alius præter humanum datur, qui sit eiusmodi: dicit ergo humanum intellectum esse compositorum, proinde intelligere quandoque cum discursu à parte ad partem, nec semper intelligere

Quomodo homo sit medius inter diuina & terrena.

Ad 8. ex 4. de par. animal. c. 10.

Cur forma ab Aristot. vocetur diuina.

Plato dixit omnia ex ente con[...]re.

Ad 9. 12. Metaphys.

A ligere indiuisibiliter, sed aliquando, imo raro; hoc enim euenit, quando ad perfectionem ductus est, & fruitur felicitate contemplatiua, hoc est, omnia nouit, quæ homini in hac vita mortali cognoscere datum est, tunc enim intelligit etiam intellectum agentem, proinde rem indiuisibilem & indiuisibiliter: quod ipsemet Aristoteles declarat, quando subiungit [*nō enim semper habet id, quod bene est, in hoc, aut in illo, sed in toto quodam id, quod optimum est, illud ab eo existens*] quæ verba Auerroistæ sic interpretantur; B intellectus humanus nō habet suam perfectionem in hoc, aut in illo indiuiduo, vt in Socrate, vel in Platone: sed hæc interpretatio ab Aristotele alienissima est, neque ad id, de quo ibi sermo fit, vllo modo pertinet; nam Aristoteles ibi nec de indiuiduis, nec de specie loquitur, sed docere vult Deum intelligere seipsum indiuidue, & id declarat per humanum intellectum: quemadmodum .n. humanus intellectus quandoque C intelligit indiuisibiliter, nempe quando ad perfectionem peruenit, & intelligit intellectum agentem; ita Deus semper seipsum indiuisibiliter intelligit; hoc igitur significant verba illa Aristotelis, & eorum sensus hic est: perfectio humani intellectus non semper consistit in intellectione diuisibili, quæ est quando partibiliter intelligit modo hoc, modo illud, & comparat hoc cum illo, & discurrit ab hoc ad illud, quod quidem ei euenit in ipsa habituum acquisitione; sed quandoque habet in toto quodam, D hoc est, in temporis momento indiuisibili id, quod est optimum, id est, cognitionem intellectus agentis, qui est diuersum quiddam ab ipso, & ei iungitur tanquam forma extrinsecus adueniens: sic locum illum interpretatur Alexander, nam momentum temporis vocatur totum quoddam, quia quum partes non habeat, est totum simul, & indiuiduum: tunc igitur intellectus humanus in momēto intelligit, sed quando intelligit discurrendo ab hoc ad illud, tunc E intelligit in tempore. Quando autem subiungit Aristot. [*sic autem se habet ipsa sui ipsius intellectio toto æuo*] profert hæc verba de primo intellectu, & sensus clarus est: sicut enim se habet quandoque, & raro humanus intellectus, videlicet quando indiuisibiliter intelligit intellectū agentem, sic se habet Deus in tota æternitate, nam seipsum semper intelligit indiuisibiliter. Patet igitur nullum argumentum contra nos ex eo loco sumi posse, imo ridiculus esset Aristot. F si id vellet, quod illi Auerroistæ attribuunt: nam docere volens primum intellectum esse abiunctum à materia, non bene faceret hoc declarans per intellectum humanum; non enim ita immaterialis Deus est, vt humanus intellectus, & multo euidentius est immaterialem esse Deum, quam intellectum humanum; quocirca Arist. declararet notius per ignotius, & per id, quod est dissimile, tanquam per simile: ideo nos ex eo

A loco contrarium colligimus; nam secundum Aristot, omne carens materia est semper indiuisibile, & indiuisibiliter intelligens; ergo humanus intellectus, quum non semper indiuisibiliter intelligat, sed raro, non est abiunctus à materia. Ad postremum, quod sumitur ex libro secundo de ortu animalium, cap. 3. sectatores Alexandri variis modis respondent. Simon Portius in libro suo de mente humana traxit verba illa Aristot. ad operationem respectu intellectus B agentis, & dixit esse intelligenda de actu secundo, operatio enim intellectus dicitur extrinsecus accedere, quatenus pendet ab intellectu agente, qui extra est, & sine quo non fit intellectio. Sed alii posteriores Alexandræi sententiam Portii non receperunt, quia reuera verbis Aristot. accommodari non potest: Aristoteles enim ibi quæstionē proponit de ipsa animæ substantia, de actu primo, non de actu secundo, quærit enim de facultatibus animæ, an extrinsecus C adueniant, nec ne; nomen autem facultatis apud Aristotel. semper sumitur pro anima ipsa, nunquam pro operatione, neque pro intellectu agente, hic enim non est pars animæ nostræ, vt alio in loco demonstrauimus, proinde facultas animæ appellari non potest. Præterea si dictum illud Arist. sic intelligatur, falsum est, quia non solius intellectus operatio ratione mouentis extrinsecus accedit, sed etiam operatio sensus, nam etiam visio fit per actionem obiecti externi in oculum, & præterea ad eam necessarium D est lumen externum, quod proportione respondet intellectui agenti secundum Aristotelem, quare non minus visio extrinsecus aduenit, quam intellectio. Ideo alii hac responsione relicta cōfugerunt ad intellectum speculatiuū, & de hoc dixerunt esse intelligenda verba Aristotelis qui eundem exceperat in contextu 21. & 32. lib. 2. de Anima, & distinxerat à quarto gradu vitæ: hic enim dicitur extrinsecus accedere ratione intel- E lectus agentis, qui in eo comprehenditur, sicut antea diximus. Sed hi mihi videntur in easdem difficultates incidere, in quas Portius incidit: nam dicere intellectum speculatiuum nil aliud est, quam dicere præstantissimam intellectus operationem; tunc enim dicitur speculatiuus, quando essentias rerum actu speculatur: quoniam igitur dicentes hunc extrinsecus accedere, respicimus vel intellectum agentem, vel operationem vt pendentem ab intellectu agen- F te: responsio hæc in idem cadit cum responsione Portii, nec conuenit cum verbis Aristot. qui eo in loco de solis facultatibus animæ loquitur; quare nomine mentis nil aliud intelligere potest, quam mentem humanam, quæ vocari solet intellectus potestate, de quo in præsentia disputamus: idq; confirmatur ex sequentib. Arist. verbis, quibus rationē afferens dicit [*nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis*] sic enim distinguit intellectum à sua operatio-

tio, &

Ad 10. ex 2. de Generat. Animal. cap. 3.
Portij responsio.
Confutatio.
Aliorū responsio.
Confutatio.

ne, & cur extrinsecus accedat, hanc rationem adducit, quoniam in sua operatione corporeo instrumento non vtitur: hæc autem ratio probat de ipsa substantia intellectus possibilis, hunc igitur Aristoteles respicit, quare neutra horum solutio recta est, & difficultas integra manet, quomodo Aristot. dicat solam inter animæ partes humanam mentem extrinsecus aduenire.

Pomponatij responsio. Petrus Pomponatius meo quidem iudicio proxime omnium ad Aristotelis mentem, & ad veram argumenti solutionem accessit, eam tamen non perfecte assequutus est, quia ipsam quidem veritatem iuxta Aristotelis mentem optime declarauit, sed ad illa Aristotelis verba, in quibus aduersarii maximam vim faciunt, nihil respondit: nam in libro 1. suæ Apolog. cap. 7. locum illum declarans, inquit Arist. asserere non ipsam mentis substantiam extrinsecus accedere, sed solum principium effectiuum, quod externum est; hoc enim ibi paulo post ab Arist. aperte dicitur. Attamen quoniam Aristoteles eo in loco non solum intellectum, sed quamlibet etiam aliam animæ partem dicit habere principium actiuum cœleste, ac diuinũ, quod nobilitate excellit naturas elementorum, difficultas manet, quam Pomponatius non soluit, quomodo prius dicat solam mẽtem hac ratione extrinsecus aduenire. *Pomponatij defectus.* Vt igitur nos veram huius argumenti solutionem, quam nemo vidit, afferamus, declaranda sunt verba, & consilium Aristotelis eo in loco; *Vera responsio.* his enim intellectis, non modo difficultas omnis tolletur, sed etiam validum pro nobis argumentum inde sumetur & eo validius, quo ab interpretatione ipsiusmet Auerrois in eo ipso loco non recedemus; adeo vt mirandum profecto sit, quomodo Auerroistæ loco illo tanquam Achille pro Auerroe aduersus sententiam nostram vtantur; illius tamen interpretationem, quam ibi affert Auerroes, non animaduertant. Quum in primo eius libri capite Aristoteles docuisset semen maris obiectum in fœminam, non esse materiam animalis, neque fieri partem vllam ipsius, sed solum agentis officio fungi, sanguinem autem menstruum fœminæ esse totam materiam animalis generandi, & postea in 2. cap. de ipsius seminis natura loquutus esset, mox in initio tertii, quod nobis considerandum proponitur, tres quæstiones soluendas in medium affert, sed proposita prima statim subiungit soluendas prius esse alias duas sequentes, etenim earum solutio ad primam soluendam conferebat: prima quæstio est, quum semen maris non sit pars aliqua ipsius conceptus, neque habeat locum materiæ, in quodnam eius corpulentia conuertatur, quum certum sit ipsum non posse transire in nihil: secunda est, an sanguis menstruus fœminæ, qui est materia cõceptus, accipiat aliquid à semine maris: tertia demum est, an in semine, & in conceptu insit anima, qua anima est animal. Hanc tertiam quæstionem statim primo loco soluit, quia cognouit eius solutionem ad secundæ solutionem conferre, & solutio in hoc consistit, quod omnes animæ partes in conceptu nondum separato ab vtero, insunt prius potestate, quam actu, quia in materia apta ad formam recipiendam necesse est vt forma prius insit potestate, quam actu; sciendum autem est hoc posse intelligi tum de primo, tum de secundo actu; *Quomodo in conceptu insit anima potestate.* nam embryum antequã accipiat animam, habet potestatem respectu actus primi, ea vero recepta habet potestatem respectu actus secundi, quoniam anima illa nondum vtitur instrumentis propriis, quia his non incipit vti, nisi post separationem conceptus ab vtero; quare antequam separetur, viuit illud animal instar membri illius fœminæ: non enim nutritur sumens ore proprio cibum, nec proprio ventriculo concoquit, sed per vmbilicum recipit à matre sanguinem, sicut alia membra omnia illius fœminæ, & hac ratione dicitur habere animam potestate, quoniam eius anima nondum potest per propria organa operari, quum imperfecta atq; imbecilla sint. ita vt conceptus, dum est in vtero, dicatur habere animam potestate solum, nõ actu, id est, non actu completo. Hæc igitur ad tertiæ quæstionis solutionem ab Aristotele ibi dicuntur, & alia etiam multa, quæ non refero, quia ad nos in præsentia non attinent. Postea vero quando dicit [*sed aut omnes contingere, quũ ante non fuerint, necesse est*] multi putant nouã aliam quæstionem discutiendam proponi relictis aliis duabus, sed hi consilium Aristot. non penetrant, quum enim non multo post, quando dicit [*corpus autem genituræ, in quo semen animalis principij contentum vna prouenit*] soluat primam quæstionem de semine, in quodnam eius corpulentia cõuertatur, necesse est vt prius secundum soluerit; vult igitur aliis prædictis verbis eam soluere, sed id facit proponẽs aliam nouam quæstionem; quod quidem alios decepit, vt crediderint non secundam quæstionem ibi solui, sed aliam nouam, quæ ibi proponitur: nos autem dicimus proponi quidem quæstionem nouam, & solui, sed eam esse secundariam, & ab Aristotele eo consilio proponi, vt ex eius solutione secundæ præcipuæ quæstionis solutionem colligamus; & nisi hoc dicamus, nullus alius apparet locus. in quo secunda illa quæstio soluatur, quæ fuit an sanguis menstruus fœminæ accipiat aliquid à semine maris, an nihil, hanc igitur vt soluat Arist. aliam nouam quæstionem proponit, eaq; est, quum in conceptu nondum separato anima pro actu primo accepta insit prius potestate, quam actu, vndenam adueniam actu; & statim tria membra discutienda proponit, vt declaretur, quodnam illorũ asserendũ sit; necesse .n. est vel omnes illas animæ facultates præfuisse, & postea illi materiæ aduenisse, ꝙ est eas oẽs extrinsecus accedere: vel

vel omnes in illa materia innasci, quum ante non fuerint, & ita nullam extrinsecus aduenire; vel tandem aliquas innasci, quum prius non fuerint, aliquas vero induci, quum prius fuerint: non est autem ignorandus verus sensus quæstionis huius, in quo manifestum est plurimos fuisse deceptos; cognoscere enim oportet quid ibi significet extrinsecus accedere: certum est quæstionem illam non proponi de anima secundum speciem, quia nulli dubium est eandem secundum speciem præfuisse, sed proponi de eadem numero anima an præextiterit, & extrinsecus materiæ inducta sit, ita vt prius extra materiam generationis fuerit, & illi postea inducta sit; certe in hoc sensu accipit ibi Arist. extrinsecus accedere, quo fit vt tum secundum sententiam Aristotelis, tum absolute secundum rei veritatem nulla prorsus anima hoc modo extrinsecus accedat, sed omnes nulla excepta in ipsa generationis materia innascantur, cum hoc tamē discrimine, quod cæteræ præter rationalem ita in illa materia innascuntur, vt de illius potestate educantur, & hac ratione ab agente naturali dicantur attingi, hoc est produci; anima vero rationalis ita in materia innascitur, vt ab agēte naturali non attingatur, neque de materiæ potestate educatur, sed à Deo creetur; non enim ita creari animam humanam dicendum est, vt prius extra corpus à Deo producatur, deinde creata inducatur in corpus, sed vt in ipsomet humano corpore à Deo immediate creetur, & eodem momento creata, & infusa dicatur; agentis vero naturalis opera in eo tantum consistere intelligatur, vt materiam disponat, ac præparet ad eam recipiendam; hoc dico secundum rei veritatem, nam quid hac de re Aristoteles senserit, & an talem creationem cognouerit, dubium est, idque discutere ad propositam nobis considerationem non attinet; hæc autem dicere volui, vt omnes intelligerent, nullam animæ partem, ne ipsam quidem rationalem extrinsecus accedere, prout ibi ab Aristotele sumitur extrinsecus accedere, nempe vt ita præextiterit, vt potuerit ante ingressum corporis operari. Hac igitur quæstione, & iis tribus mēbris propositis antequam Aristotel. ex animi sententia eam soluat, disputationem, vt plerumque facere solet, præmittit: nam etiam in cap. 1. lib. 1. de partibus Animal. quum quæstionem proposuisset, an de omni anima agere ad Philosophum naturalem pertineat, antequam eam solueret, voluit dubitando argumentari; hoc idem igitur etiam in eo loco facit, quod quum alij non viderint, omnes decepti sunt, putantes Arist. statim soluere difficultatem propositam, & ex animi sententia loqui, quum tamem hoc facere non incipiat nisi vbi in Latino codice ita legitur [*sed enim omnis animæ facultas*] adeo vt omnia præcedentia verba disputatiua sint, & nihil in iis ab Aristot. certi statuatur, sed omnia dubitandi, seu argumen-

A tandi gratia dicantur: argumentatio autem talis est: quum Arist. tria vt prædiximus, membra proposuisset, voluit vnum ex eis tantummodo impugnare disputandi gratia, nempe illud, quo dicebatur omnes partes animæ extrinsecus accedere, hoc enim falsum esse ostendit; & quia vniuersalis affirmatiua satis euertitur per probationem contradictoriæ, quæ est negatiua particularis, scilicet, aliquas animæ partes extrinsecus aduenire non posse; ideo hanc probat Arist.
B & argumentum sumit ab illis, quæ organicæ sunt, & per propria organa operantur, hunc in modum: si hæ extrinsecus accedunt, vel cum corpore aliquo adueniunt, vel sine corpore; non sine corpore, quia quum sint organicæ, operari sine corpore non possunt, proinde neq; sine corpore esse, quia sic essent otiosæ, & sine operatione; quod dicendum non est; eas igitur extra corpus sine vllo corpore præfuisse impossibile est, quum sine corporeo organo non operentur: sed
C neque cū corpore extrinsecus aduenire possunt, quia nullum aliud corpus apparet, cum quo aduenire dicantur sanguini menstruo, nisi semen maris, cum hoc tamen aduenire extrinsecus nequeunt, ergo cum nullo: assumptum patet per fundamentum modo iactum: tales enim animæ partes esse non possunt sine corpore habente organa quædam statuta, quæ ad singulas requirūtur, vt facultas ambulatiua non potest esse sine pedibus, nec visiua sine oculis; at semen non hu-
D iusmodi corpus est his instrumentis præditū, sed est similare quoddam, imo est excrementum vltimi alimēti ex cibis geniti, igitur hæ facultates neque sine corpore, neque cum corpore aduenire extrinsecus possunt: hæc est Arist. argumentatio, in qua notare manifeste possumus Arist. sumere extrinsecus accedere pro eo, quod est præfuisse extra corpus, ita vt ante corporis ingressum operari potuerint, deinde in corpus induci; patet enim Arist. ex eo quod extra corpus
E non possunt operari, probare eas extra corpus non extitisse. Hanc argumentationem statim sequuntur verba illa [*restat igitur vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit, nihil enim cū eius actione communicat actio corporalis*] quæ absq; dubio in disputatione comprehenduntur, & nihil certi statuunt; sententia namq; Arist. hæc est, ōes animæ partes extrinsecus accedere impossibile est, nā multæ sunt organicæ, ideoq; extrinsecus accedere nequeunt, sed sola relinqui-
F tur mens, quæ extrinsecus accedere possit, ac diuina esse dicatur, propterea ꝙ in sua operatione nullo corporeo instrumento vtitur; quasi dicat Arist. quantū attinet ad vim rationis huius, quæ ab organis sumitur, ex ea non probatur de intellectu quod extrinsecus accedere non possit, etenim non habet organum, ex quo argumentari, vt de aliis possimus: sed satis est, si de reliquis facultatibus probetur ꝙ extrinsecus aduenire non possint; hoc enim sufficit ad impugnandam illa-

lam vniuersalem, qua dicebatur omnes extrinsecus aduenire: igitur manifestū est id, quod antea diximus, maximam esse huius loci consonantiam cum context. 11. lib. 2. de Anima, vbi de separabilitate sermo erat; ex illis enim animæ partibus quæ propriis instrumentis vtuntur, Aristot. vtroque in loco argumentum sumpsit; ex illis vero, quæ non sunt organicæ, vtrobique dixit nullum posse argumentum sumi ad probandum quod separari non possint, & quod nequeant extrinsecus aduenire, nam ex organis quidem probatur aliquas animæ partes accedere extrinsecus non posse, at ex organi defectu non probatur aliquas extrinsecus accedere, sed solum eas à nullo organo prohiberi quin extrinsecus accedere possint; per hoc tamen non stat, quin ab aliquo alio prohiberi possint, quemadmodum in eo quoque 11. contextu considerauimus. Hæc est absq; dubio sententia Aristot. eo in loco, eaque in Græcis verbis multo manifestior est, nam errorem in Latinis notaui non parui momenti: quū enim Græce legatur [λείπεται δὲ] Theodorus Gaza vertit [*restat igitur*] quū vertere debuerit [*restat autem*] quare verum nō est id quod alij pro comperto sumunt, Arist. ibi ex dictis conclusionem colligere, qua propriam sententiam proferat; sed vtitur dictione aduersatiua, quæ nil aliud significat, quam id, quod modo diximus, non posse ex intellectu idem argumentum sumi, quod ex aliis animæ partibus sumptum erat, propterea quod ipse non est organicus; adeo vt dubium de ipso maneat, an extrinsecus accedat, necne. Sic interpretatur Auerroes ibi verba illa in sua paraphrasi; nam eorum loco, & ad ea interpretanda ipse hæc ponit [*de intellectu tamen dubium est; quum eius operatio non videatur communicare cum organo corporeo*] cognouit enim Auerroes verba illa ab Aristotele sub dubio esse prolata, & recte vsus est dictione aduersatiua [*tamen*] ideo & admiratione, & risu dignum est, quod Auerroistæ, dum Auerrois sententiam tueri volunt, ita illis Arist. verbis innitantur, & ita inflati incedant, vt putent se demonstrasse, neque animaduertant ipsiusmet Auerrois interpretationem huic eorum sententiæ refragari; patet igitur nullum prorsus argumentum inde sumi posse ad probādum mentem humanam non esse formam hominis, quum neque dicat hoc Aristoteles, neq; omnino informationem, vel informationis negationem respiciat, quum huius consideratio ab illis propositis quæstionibus sit penitus aliena. Quod autem prædicta verba non sint ab Arist. ex animi sententia prolata, sed sub dubio, & in parte disputatiua contineantur; nō id solum, quod antea diximus, declarat, nempe quod falsum esset Aristot. dictum, quia non potest mens extrinsecus accedere eo modo quo ibi sumitur extrinsecus accedere: verum etiam illa, quæ statim sequuntur, apertissime demonstrant: nam

A quæstionis solutio, ac propriæ sententiæ determinatio in iis sequentibus verbis incipit [*sed enim omnis animæ facultas*] sed in eorum quoque conuersione errauit Theodorus Gaza, quum enim Græca verba sint [πάσης μὲν οὖν ψυχῆς δύναμις] non bene dictio illa [*sed enim*] refert vim illarum dictionū [μὲν οὖν] sed ita absq; dubio vertendum fuit [*omnis igitur animæ facultas*] certū autem est, posteq; ab Aristotel. frequentissime obseruari, dictionem, οὖν, tunc poni, quando cōcludere, & ex dictis colligere aliquid vult; sed μὲν

B οὖν, tunc dici, quando aliquid, quod antea proposuerit, aggredi, atque incipere vult, & raro comperietur Aristotelem in concludendo dicere, μὲν οὖν; sed frequentius in aggrediendo, seu incipiendo: incipit ergo ibi quæstionē soluere post præmissam disputationem, & solutio manifesta est; quum enim quæstio proposita esset de partibus animæ, an extrinsecus accedant, seu omnes, seu aliquæ, cognoscens Aristot. nullam extrinsecus

C accedere in eo sensu; vt ipsa animæ substantia dicatur prius extra corpus existere, & operari, postea in corpus induci, alium modum in medium affert, quo dici potest, non solum aliquam partem, sed etiam omnes extrinsecus accedere, nempe ratione causæ efficientis: formæ namque inanimatorum de materia educuntur ab agente elementari; nam calor elementaris in generatione misti locum habet agentis in educenda forma misti de potestate materiæ, vt alio in

D loco declarauimus; sed anima non potest à facultate elementari produci; quare principium actiuum habet externum, nempe cœleste, atque diuinum; itaque causam agentem in productione omnium partium animæ refert Aristotel. in facultatem cœlestem, hoc est, in astrorum vires, quas etiam inquit inter se dissidere maiore, ac minore nobilitate, prout etiam animæ producendæ nobilitate discrepant, & sunt aliæ aliis nobiliores, adeo vt à facultate cœlesti nobiliore

E nobilior etiam animæ pars produci dicatur: in hanc igitur causam agentem refert Aristotel. productionem animarum; nam animalia, quæ ex putri materia generantur, ibidem asserit à tali cœlesti principio generari; illa vero quæ per propagationem, & ex semine gignuntur, inquit habere in seminibus facultatem generatricem à cœlestibus corporibus inditam, quam dicit esse calorem, non quidem elementarem, & igneum, siquidem calor igneus non est produ-

F ctiuus viuentis, sed calorem cœlestem, & à cœlo impressum, proinde referentem naturam quinti elementi, quod est elementum stellarum; calor enim vitalis, qui in semine est, locum tenet illius quinti elementi, quum ab eo proueniat, & tanquam illius instrumentum est productiuus animalis: postea vero aliis sequentibus verbis inquit duas in seminibus vires inesse, vnam ab ipsis separatam, alteram vero non separatam; agit enim semen, tum virtute propria

Omnis anima habet principium productiuum externum, & cœleste. In 1. lib. de Gen. misti.

Calor cœlestis distinctus ab elementari.

Duæ vires in semine.

pria tanquam agens proximum, tum etiam virtute cœlesti tanquam instrumentum cœlestis agentis, & hac ratione dicitur in semine inesse principium actiuum ab eo separatum, hoc est rectum, & gubernatum ab agente separato, vnde dici solet, Sol, & homo generant hominem; propria autem ipsius seminis virtus non potest esse alia, quam elementaris, quum semen ex elementis constet; nam hæc quoque virtus suam actionem contribuit, sed ad animalis generationem nullius momenti esset sine altera, quam semen à Cœlo accipit. Hoc igitur modo inquit ibi Aristotel. omnes partes animæ extrinsecus accedere, non quidem ratione suæ substantiæ, sed ratione principij agentis, quod non est elementare, sed cœleste. Hoc autem Aristotel. dictum, vtcunque ab ipso intellectum sit, de quo in præsentia non disputo, verum etiam absolute est, si sano modo intelligatur: nempe vt dicamus alias partes animæ præter rationalem ita produci ab illo cœlesti principio, vt ipsæ de potestate materiæ educi ab illo dicantur; animam vero rationalem, à solo Deo immediate creari in corpore, pendere tamen ipsam quoque à cœlesti principio nobilissimo, quod materiam tantummodo præparet, & idoneam reddat ad ipsam recipiendam, sed ipsammet animam non producat. Quod autem Aristotel. prædictis verbis dicat, solam mentem esse diuinam, id nullius momenti est ad probandum eam esse à materia abiunctam, quia ibi diuinam vocat constituens eam extrinsecus accedere; nam si extrinsecus adueniret eo modo, quem antea declarauimus, vtique diuinum quiddam absolute esset, maxime vero comparatione aliarum partium animæ; ideo etiam paulo post eam vocat Aristotel. diuinam quippe hanc comparationem respiciens, & ibi mentem ipsam exempli gratia nominat, quando dicit [*qualis est, quæ mens appellatur*] id enim, quod ibi dicit de pendentia ab agẽte externo, verum esse prius dixerat de omnibus animæ partibus; sed quia de intellectu est manifestissimum, quum sit pars omnium nobilissima, ideo ipsum exempli gratia nominare voluit: quod autem quælibet pars animæ nobilior respectu ignobilioris dici possit diuina, ipsemet Auerroes sæpe asserit: nam in Commentar. 59. lib. 2. de Anima, animam quoque sentientem diuinam appellat, inquit enim Aristotel. existimasse in sensibus actum primum produci ab intelligentia agente, & à diuino principio, & citat Arist. in libris de Animalibus innuens caput illud 3. libr. 2. de Animalium generatione: similiter in Comment. 31. septimi Metaphys. & in 18. duodecimi loquitur Auerroes de hac omnium partium animæ diuinitate secundum Arist. & citat eundem locum. Patet igitur cur Arist. mentem humanam, & ibi, & aliis in locis diuinam appellet: at nos, qui veriorem philosophiam sectamur, aliam quoque rationem afferimus, cur inter omnes animæ partes sola humana mens dicatur diuina; est enim diuina non comparatione aliarum, sed etiam quia sola est à Deo immediate creata, aliæ vero partes non sic, sed per media agentia naturalia de materiæ potestate eductæ sunt.

Auerrois ac Themistij opinio de intellectus vnitate, & eorum argumenta.
Cap. X.

LICET per ea, quæ hactenus dicta sunt, aliud quoque Auerrois dogma sit reprobatum, nempe id, quod dixit, mentem humanam vnam tantum numero esse in tota humana specie: quia si est forma materiam informans, & qua homo est homo, necesse est vt iuxta numerum indiuiduorum hominum sit multiplicata: attamen ad vberiorem huius erroris confutationem, & vt argumentorum quibus ad hoc probandum Auerroes vsus est, vanitas manifesta fiat, libet aliqua separatim de hac re scribere. Fuit itaque Auerrois, atque etiam Themistij sententia, quam postea multi posteriores sequuti sunt, animam rationalem humanam, quæ ab Auerroe vocatur intellectus possibilis, non esse iuxta hominum numerum multiplicatam, sed vnam tantum numero in tota humana specie, & esse intelligentiam omnium infimam, cui assignata sit tota humana species tanquam proprius, & illi æquatus orbis, & quæ intereunte aliquo homine non intereat, sed in reliquis hominibus eadem numero maneat; vt apud eum legere possumus in Comment. 5. libr. 3. de Anima, & apud Themistium in context. 20. eiusdem tertij, & in sexagesimo primi. Cæteri vero omnes Aristotel. interpretes Græci & Latini putarunt eam esse multiplicatam; vt non modo secundũ Aristotelem, sed etiã secundum veritatem asserendum est. Videtur quidem Simplicius in 2. context. illius libr. 3. dicere animam rationalem secundum se vnam esse, per suam autem in corpus progressionem multiplicari: sed hoc aliis pluribus Simplicij figmentis annumerandum est, multa enim dicit, quæ simul esse nequeunt, & manifestam repugnantiam habent, veluti animam rationalem totam esse in se manentem, & perfectam, & totam esse lapsam in corpus, & imperfectam; eamque vnam numero esse secundum se, in hominibus autem esse multiplicatam, & alia eiusmodi, quæ neque esse, neque cogitatione comprehendi à nobis possunt. Ideo his omnibus dimissis, satis nobis erit illam Simplicij confessionem accipere, quod anima rationalis in hominibus multiplicata numero sit, non vt Auerroes, ac Themistius voluere, vna numero in omnibus. Hac igitur de re sermonem habituri, ante omnia in medium afferemus Themistij & Auerrois argumenta, postea veritatem demonstrare, & omnia illa

Simplic. eius.

HH argu-

Primum argumentum Auerrois, & Themistij. argumenta soluere nitemur. Primum quidem A hoc argumento ambo vtuntur; quamuis enim Themistius illud adducat ad ostendendam vnitatem intellectus agentis, idem tamen aptari potest ad patientis quoque vnitatem demonstrandam, sicut eo vsus est Auerroes, nec minus roboris iuxta eorum sententiam habet in intellectu patiente, quam in agente; argumentum autem tale est: Si anima rationalis esset iuxta hominum numerum multiplicata, esset forma materialis: consequentia sumitur ex Aristot. in B context. 49. duodecimi Metaphys. vbi dicit multitudinem indiuiduorum sub eadem specie à materia prouenire: consequentis autem falsitas ita probatur: omne materiale est potestate intellectum, vt ait Arist. in context. 16. lib. 3. de Anima, omne autem potestate intellectum est obiectum motiuũ intellectus patibilis; ergo idem intellectus est obiectum sibi ipsi, & mouet seipsum, & recipit se, vel intellectus non est intellectus, sed est solummodo obiectum intelle- C ctus; quum igitur hæc sint absurda, id quoque, ex quo deducuntur, absurdum est; quare intellectus non est forma materialis, proinde neque multiplacatus. *Secundũ argumentum.* Secundum argumentum in prædicto loco affert Auerroes tale: si intellectus patibilis multiplicatus est, ergo etiam intellectiones sunt multiplicatæ, hoc est, intellectio eiusdem rei mea, & tua sunt penitus distinctæ numero; hoc autem dato sequitur, rem intellectam habere rem intellectam, & illam adhuc D habere rem intellectam, & sic in infinitum: cõsequens est absurdum, consequentia vero ita probatur: singularia sunt intellecta potestate, vniuersale autem est actu intellectum, ideo singularia dicuntur habere rem intellectam, quatenus habent vniuersale, quod est actu intelligibile; singulares igitur intellectiones habebunt suum vniuersale tanquam actu intellectum, quum ipsæ sint potestate tantum intellectæ, nam intellecto communiter accepta de illis prædi- E cabitur, vt vniuersale de singularibus; hanc igitur intellectus intelligit vt rem vniuersalem: atqui intellectio ipsa intellectionis est intellectio quædam singularis, quia est in animo huius hominis singularis; igitur si plures singulares homines intelligant intellectionem vniuersalem, erunt plures singulares intellectiones intellectionis vniuersalis; ergo adhuc habebunt rem intellectam, nempe aliud vniuersale eas comprehendens, & sic in infinitum: dicendum igi- F tur est (inquit Auerroes) tuam intellectionem, & meam non esse penitus numero distinctas, sed esse aliquo modo plures, & aliquo modo vnam; plures enim sunt ratione diuersorum phantasmatum, vna autem numero ratione intellectus, qui eas recipit, quia vnus numero est. *Tertium argumentum.* Tertio Auerroes, ac Themistius in prædictis locis ita argumentantur: si intellectus huius hominis esset penitus numero distinctus ab alterius hominis intellectu, non posset magister in animo discipuli scientiam producere; quum enim scientia non sit qualitas actiua, non potest aliam numero scientiam in alio generare eo modo, quo calor ignis producit in alia re alium numero calorem; igitur fateri cogimur vnum & eundem numero esse intellectum magistri, atque discipuli, & discipulum eandem, quam magister habet, scientiam acquirere, quoniam à magistro excitatur ad eandem, quæ in animo magistri est, recipiendam.

Prædictæ sententiæ confutatio. *Cap. XI.*

AD huius sententiæ falsitatem demonstrandam satis est (vt paulo ante dicebamus) illud vnum argumentum, quod deducitur ex prædemonstratis: *Primum argumentum* nam si anima rationalis est forma dans esse homini, sicut ostendimus, necesse est vt sit multiplicata; quia si esset vna numero in omnibus, omnes homines essent vnus homo singularis, vel ego essem per esse tui, & tu esses per esse mei, quæ vtraque absurda, & inexcogitabilia sunt: consequentia autem manifesta est, & ab Auerroistis concessa; quia necesse est formam hanc singularem cõstituere indiuiduum vnum, quare vel omnes homines essent vnus homo, vel si plures, vnus esset per esse alterius, & vnius constitutio esset omnium constitutio, quæ omnia sunt absurda, & implicant contradictionem. Solus tamen Achillinus hanc consequentiam negare ausus est in Quodlibeto 3. dubio 2. *Achillini resp.* inquit enim animam rationalem esse formam vere informantem, & esse vnam numero in tota humana specie, non multiplicatam; negat autem prædicta absurda sequi, quia putat omnem tolli difficultatem dicẽdo vnam quidem esse, diuersa tamen indiuidua constituere, & dare diuersa esse pro diuersitate cogitatiuarum, quæ in diuersis hominbus sunt, quia propter has fit vt esse meum non sit esse tuum, nec simus omnes vnus homo, nam ab eadem forma numero recipimus diuersa esse, quatenus illa est coniuncta cum diuersis cogitatiuis; sic igitur sumus multiplicati, & numero distinguimur, licet ipsa vna & eadẽ numero maneat. Sed Achillini sentẽtia est omnino absona rationi; *Responsio impugnatur* quia vel à forma pendet singularitas, vel à materia: si à forma, ergo vna numero forma vnum numero singulare constituit, proinde valida est consequẽtia nostra; si vero à materia, siue (quod idem est) à conditionibus materialibus, necesse est ab his formam indiuiduari, & fieri hanc, numeroq; distinctam à forma alterius; prorsus enim necessarium est formam aut indiuiduare, aut indiuiduari à materia, in qua est, & quam informat; quia, vt inquit Arist. in 2. Physic. materia, & forma inuicem referuntur, & ad aliam formam refertur alia materia; quo fit vt quicquid est in hoc indiuiduo, ex necessitate sit hoc, & numero distinctum

tinctum ab aliis eiusdē speciei. Est etiam rationi consentaneum, vt forma vltima restringat, & determinet alias, sed non ipsa ab vlla illarū determinetur, ac restringatur: quare dicendum potius est animam rationalem determinare, & coarctare imaginatiuam; quam ab illa coarctari. Ex his igitur patet, efficacissimum esse argumētum nostrum, neque recipiendam esse Achillini solutionem in Aristotel. philosophia, imo neq; absolute in philosophia. Cognouit hoc, atque confessus est Auerroes; videns enim poni simul non posse vnitatem numeralem animæ rationalis in tota humana specie cum informatione, negauit eam informare materiam, quū vnam numero in omnibus esse existimauerit; quoniam igitur nos demōstrauimus eam esse formam vere informantem; valida est Auerroe quoq; confitente hæc consequentia, intellectus est forma, qua homo est homo, ergo est multiplicatus, nec potest esse vnus numero in tota humana specie. Ad hoc idem demonstrandum efficacissima est ratio ab Auerroe aduersus seipsum adducta in prædicto loco, nec bene soluta, quæ ab operatione sumitur, & talis est: actus secundus, nempe ipsa intellectio, multiplicatur iuxta numerum indiuiduorum, ergo etiam actus primus: patet consequentia, quia diuersitas operationum indicat diuersitatem formarum: assumtum autem manifestum est, quia mea intellectio non est tua, & me intelligente alij homines non ex necessitate eandem rem intelligunt. Soluit hoc argumentum Auerroes confugiens ad diuersitatem phantasmatū, ex qua inquit prouenire diuersitatem intellectionum; quia licet vnus sit intellectus in pluribus hominibus, tamen quum phantasmata in iis diuersa sint, & sine his homo non intelligit, diuersas quoq; esse intellectiones necesse est. Hanc Auerrois euasionem euertere nititur Thomas in 1. part. Sum. quæst. 66. artic. 3. & in opusculo 16. vana enim reuera est, quoniam phantasma, vt recte Thomas considerat, in intellectione habet locum mouentis, non formæ vt perperam Auerroes accipit, sed locum formæ habet species intelligibilis à phantasmate in intellectu producta; quemadmodum etiam color realis respectu oculi non habet formæ locum, sed mouentis, species autem coloris recipitur in oculo ad locum formæ: igitur phantasma quidem huius hominis non potest esse illius, quia phantasia huius differt numero à phantasia illius, sed species intelligibilis necesse est vt vna & eadem in omnibus sit; quum enim vnus numero intellectus in omnibus hominibus insit, necesse est vt quicquid in eo recipitur, in omnibus similiter recipiatur: dū igitur phantasma, quod in me est, agit in intellectum, necesse est omnium hominum intellectū ex ea actione pati, & intelligere, queadmodum si vnus numero esset oculus omniū hominum, necesse esset, vt eo patiente à quolibet colore

[margin: ...ndū ...men; ...onsio ...rrois; ...onsio ...mpu ...tio.]

omnes simul homines illum colorem viderent. Nonnulli tamen hoc Thomæ argumentum parui momenti esse putant, & dicunt solui duobus modis posse: Primo quidem negando species in intellectu impressas, vt ipsi eas negant: nam dicunt nullam reuera speciem in intellectu imprimi, sed satis esse phantasma præsens ad promendam intellectionem, per eius enim præsentiam intellectus fit illamet res, & ita dicitur intelligere; negata igitur impressione speciei, argumentum inane redditur. Secundo, concessa etiam specie impressa, dicunt argumentum solui dicendo, imprimi quidem in intellectu speciem, non tamen eandem numero in intellectu omnium, sed eandem specie, numero autem differentem, proinde neque eandem numero in omnibus fieri intellectionem. Ego tamen puto infirmam esse vtramque solutionem, & argumentum Thomæ firmissimum, atq; insolubile esse. Quod enim ad priorem solutionem attinet, nos quidem postea ostensuri sumus, non posse absq; speciei impressione intellectionem fieri: sed mittamus hoc, siue imprimatur species, siue non imprimatur, argumentum efficacissimum est: quia si intellectus ex præsentia phantasmatis fit res illa, cuius est phantasma, & ita eam intelligit, idem aūt numero est omnium hominum intellectus, ergo omnium intellectus eodem momento est factus res illa; & eam intelligit, etenim ne imaginabile quidem est fieri in aliquo homine intellectionē, quin simul fiat in omnibus, si intellectus patiendo intelligit, & idem numero in omnibus est. Altera quoq; solutio inanis est: nos enim in præsentia non consideramus varia diuersorum hominum, aut etiam eiusdem hominis phantasmata, quæ diuersas numero species, aut intellectiones in intellectu producant; sed vnum & idem phantasma, quod moueat intellectum, & dicimus vnam numero speciem imprimi ab vno phantasmate in intellectu vno secundum numerum, proinde ex necessitate eandem numero in omnibus hominibus inesse. Sed age, concedamus ex vnius phantasmatis actione non eandem numero speciem, & intellectionem produci in intellectu omnium hominum, sed eandem specie, numero autem plures propter eorum hominum diuersitatem; quid hoc ad nos? satis enim nobis est, si ostendatur necessarium esse vt eodem tempore omnes homines eandem rem intelligant, etiamsi diuersæ numero species atque intellectiones fieri dicantur. Argumentum igitur Thomæ efficacissimum est, & de eius efficacitate plura legi possunt apud Gregorium Ariminensem in libro secundo Sentent. distinct. 16. & 17. quæst. 2. Alio quoque argumento hoc idem confirmare possumus: si vnus numero esset intellectus in omnibus hominibus, in eodem simul inessent opiniones contrariæ de eadem re, quod est penitus impossibile, hic enim homo putat mundum

[margin: Aliquorum opinio. Solutionis impugnatio. Tertium argumentum.]

esse æternum, alius vero non esse æternum; hic animam mortalem esse opinatur, ille vero immortalem, & sic de pluribus aliis rebus. Sed Achillinus hanc quoque rationem solui putauit dicendo, non posse quidem in eodem subiecto recipi duo contraria secundum esse reale, at secundum esse cognitum, ac spiritale recipi duo contraria absque vlla absurditate posse: quod confirmauit dicto illo vulgato, contrariorum eadem est scientia; idem enim homo, qui cognoscit calidum, cognoscit etiam frigidum, & qui cognoscit album, cognoscit etiam nigrum. Sed in hoc quoque deceptus est Achillinus, & hæc solutio vim argumenti non tollit; quia aliud est cognitio contrariorum, aliud est cognitio contraria: contrariorum enim cognitio in eodem intellectu contrarietatem in se non habet, & in hoc sensu verum est illud Achillini dictum, contraria secundum esse spiritale possunt esse in eodem, quia sunt quidem repræsentatiua rerum contrariarum, sed ipsa secundum se non sunt contraria: at contrariæ opiniones habent inter se veram contrarietatem, quia non eatenus habent contrarietatem, quatenus sunt repræsentatiuæ rerum contrariarum, quum potius de eadem re sint, sed quatenus secundum se considerantur vt qualitates reales in animo inhærentes; ideo iure dicuntur contrariæ, nec possunt simul esse in eodem, quemadmodum quisque in seipso experitur; non potest enim idem homo simul opinari eandem rem eodem tempore esse albam, & esse nigram secundum eandem partem, nec potest simul credere animam humanam esse mortalem, & immortalem. Quod igitur in animo eiusdem hominis impossibile est, non minus est impossibile in tota specie, si idem numero intellectus est in tota specie humana & id, quod Achillinus dicit, quum in vno & eodem homine locum non habeat, falsum absolute esse deprehenditur; nam si contrariæ de eadem re opiniones non sunt reuera contrariæ, & tanquam spiritales possunt simul esse in eodem intellectu, cur non possunt simul esse in eodem homine? sicut igitur in eodem homine simul esse non possunt, ita neq; in eodem intellectu, si vnus numero est in tota specie; quare argumentum est validissimum, & Achillini solutio vana est. Si quis vero dicat solui argumētum hoc per phantasmatum diuersitatem, nempe dicendo posse in eodem intellectu contrarias opiniones recipi ratione diuersorū phantasmatum, quæ in diuersis hominibus sunt: hæc quoq; solutio vana est, quia phantasmata (sicut antea dicebamus) in intellectione non habent locum nisi mouentium, intellectus autem recipit species, & intelligit; at impossibilitas tota in recipiente cōsistit, nulla in agente; potest enim contingere, vt duo contraria agentia, vnum calidum, alterum frigidum simul agant in idem patiens; at nō potest idem numero patiens recipere simul eodem

Achillini responsio.

Responsionis impugnatio.

Aliud est cognitio cōtrariorū, aliud est cognitio contraria.

Alia responsio.

Impugnatio.

A tempore calorem, & frigus tanquam distinctas qualitates cōtrarias: quemadmodum igitur hic diuersitas agentium, & contrariarum actionum possibilitas non tollit impossibilitatem, quæ in subiecto est, recipiendi simul duas contrarias qualitates; ita neque diuersitas phantasmatum mouentium, quam quidem nos concedimus, non tollit impossibilitatem recipiendi contrarias opiniones in intellectu patiente.

B
Solutio argumentorum Themistij, & Auerrois. Cap. XII.

Argumenta vero à Themistio, & ab Auerroe adducta facile soluuntur. Primum erat: Si intellectus est multiplicatus, ergo est forma materialis, ergo est potestate intellectum, ergo est obiectum sibimet, & mouet seipsum. Nos vero hæc omnia concedere possumus, dummodo per formam materialem nil aliud intelligamus, quam formam informantem mate-
C riam, & dantem esse rei naturali, hoc est, prout materiale sumitur vt oppositum illi, quod est abiunctum à materia; intellectum autem intelligere seipsum asseruit clare Aristoteles in context. 8. libri 3. de Anima, ita tamen vt intelligamus eum non primo seipsum intelligere, sed secundario, & per intellectionem aliorum; dum enim alia intelligit, potest animaduertere suam intellectionem, & eam, atque seipsum cognoscere: dictum autem illud Aristotelis, in-
D tus apparens prohibet alienum, intelligendum est de solo obiecto primario, non de secundario; oculus enim recepturus colores tanquam obiectū primarium, debuit esse absq; color, quia color oculo naturaliter inexistens eum prohibuisset receptione aliorum colorum; at propria oculi quantitas non impedit oculum, ne aliarū rerum quantitates recipiat, ac videat, quia quantitas non est obiectum primarium, sed secundarium, quod igitur intellectus dicatur esse sibimet ob-
E iectum secundarium, nihil absurdi est; quare totum argumentum concedi potest. Sed quoniam aduersarij, dum ita argumentantur, videntur obiectū primarium intelligere, ideo aliter respondemus: & quando dicunt, est forma materialis, & est potestate intelligibilis, ergo est obiectum sibimet, negamus hanc consequentiam: dicimus enim obiectum primum & adæquatum intellectus nō esse materiale quatenus materiale, nec potestate intelligibile quatenus potestate
F intelligibile; sed quoddam nomine carens, nempe omne ens quatenus est ens, vno excepto ipso intellectu; quicquid enim est præter ipsum, continetur sub subiecto eius primo, ipse autem sibi est obiectum secundarium; quare ex eo quod sit potestate intelligibilis, non infertur ipsum esse sibi obiectum primum, quia obiectum eius primum nō est omne potestate intelligibile, sed omne, quod est præter ipsum; argumentum ergo nihil roboris habet; de ipso autem intellectus

Adi... mur.

Intus apparens prohibet alienum sit obiectum primari...

Obiect. intellectus est omne ens.

obiecta

obiecto nos alibi accuratius loquemur. Ad secundum argumentum respondere duobus modis possumus. Primo dicimus, intellectionem nostram posse dupliciter considerari, vno modo secundum suum esse formale, altero modo secundum esse repræsentatum: formaliter accepta omnis nostra intellectio est singularis; est enim qualitas hæc spiritalis in animo huius hominis indiuidui; at per repræsentationem potest esse tum vniuersalis, tum singularis, scilicet vel rei vniuersalis, vel rei singularis; nam si intelligam equum vniuersalem, hæc mea intellectio est vniuersalis per repræsentationem, ipsa tamen secundum se formaliter est vna intellectio singularis: si vero intelligã equum singularem, est intellectio vtroque modo singularis: sic dicendum est de intellectione intellectionis, nam si intelligam intellectionem vniuersalem, mea hæc intellectio est singularis formaliter, sed est vniuersalis per repræsentationem, quia repræsentat intellectionem tanquam rem intellectam vniuersalem. Ad argumentũ igitur dico omnem intellectionem esse singularem, & hac ratione dici posse potestate intellectam, etiam comprehendendo intellectionem intellectionis vniuersalis, nam hæc quoque formaliter accepta singularis est; habet igitur rem intellectam, hoc est, intellectionem vniuersalem tanquam rem, quare omnes intellectiones complectitur, ipsa vero intellectio vniuersalis, quatenus est vniuersalis, non habet amplius rem intellectam, quia si habet, habet vt singularis, non vt vniuersalis, & dum sumitur formaliter vt singularis, est potestate intellecta, & continetur sub intellectione vniuersali repræsentata, tanquam indiuiduum sub specie; non procedimus igitur in infinitum, sed gradum sistimus in intellectione vniuersali, quia non habet amplius rem intellectam, siquidem solum singulare dicitur habere rem intellectam. Sed respondere etiam aliter possumus, negando intellectionem dici posse potestate intellectam, quod enim dicitur, omne singulare est potestate intellectum, verum est de singulari tantum materiali, quod per sensum ad phantasiam transiens ab ea offertur intellectui; vt lapis in intellectu, licet sit conceptus hic singularis, non est tamen res potestate intellecta, sed est res actu intellecta, quia est sine materia: idem igitur de intellectione dicendum est; intellectu enim intelligente vnum fiunt hæc tria, intellectus, & res intellecta, & intellectio: quare sicuti res intellecta est sine materia, intellectio quoque dicitur esse sine materia, & ipse quoq; intellectus, etsi est forma dans esse materiæ, in hac tamen sua operatione est sine materia. Hanc responsionem ego defendi posse arbitror, quod si quis constanter affirmare velit, intellectionem singularẽ esse potestate intellectam, & habere rem intellectam, eo etiam concesso fallax argumentum est, & priore responsione optime soluitur.

Ad tertium. Postremum argumentum potest contra aduersarios ita retorqueri: aliqua animalia bruta discunt multa ab hominibus, vt psittacus vocem humanam audiens eam imaginatur, & in memoria figit, & mirabiliter imitatur, quid igitur? dicemusne eandem numero esse phantasiam in aue atque in homine? Ad argumentum autem dicimus intellectum magistri differre numero ab intellectu discipuli, & scientiam, quæ est in animo magistri numero differre ab ea, quæ in animo discipuli gignitur, & eam efficere; quum autem obiicitur, scientia non est qualitas actiua, dicimus non esse quidem actiuam actione materiali, quæ cum vera alteratione fit, qua ratione actiuus est calor: nihil tamen prohibere quo minus agere possit actione spiritali: quod quidem de aliis eiusmodi pluribus negari non potest; nam quantitas non est actiua realiter, agit tamen spiritaliter, quia imprimit in oculo speciem suam, & inde in phantasia, ac demum in intellectu: quemadmodum igitur videns aliquis colorem, & quantitatem, potest hæc imaginari, ac demum intelligere, & horum cognitionem per visum acquirere, cur non etiam per auditum audiendo voces harum rerum significatrices à præceptore loquente? huius igitur actionis modum consideremus, & videamus nihil in ea contingere absurdi posita intellectus nostri multiplicatione, anima enim informata rerum cognitione potest conceptus suos exprimere voce per media corporea instrumenta: & quia voces sunt signa non solum conceptuum, sed etiam obiectorum realium quorum conceptus sunt; significant enim res per medios conceptus; ideo discipulus audiens vocem apprehendit rem ab ea significatam, quia per illam vocem illi repræsentatur illud idem obiectum reale, cuius conceptus in animo magistri est: quemadmodum igitur obiectum reale potest in sensu producere speciem suam, & ad mentem vsque per phantasiam peruenire; ita potest idem à magistri voce repræsentatum producere speciem suam per auditum in mente discentis. Tantum igitur abest, vt ex doctrina & disciplina vnitas intellectus humani ostendatur, vt potius contrarium significetur; quia si idem numero esset intellectus in magistro, & in discipulo, iam non opus esset scientiam imprimere in intellectu discipuli, esset enim iam impressa: quum ergo habente eam præceptore discipulus non habeat, postea vero acquirat, inde colligitur differre numero intellectum vtriusque.

Quid sit humana mens ratione suæ operationis. Cap. XIII.

QVid mens humana sit respectu corporis, ex iis, quæ hactenus dicta à nobis sunt, satis manifestum esse arbitror: nam si communem animæ definitionem in 2. de Anima lib. ab Arist.

traditam singulis animæ partibus (vt consilium Aristotelis fuit) aptare velimus, nil aliud est anima vegetans, quam actus primus viuentis, hoc est, forma, qua viuens est viuens; nil aliud est anima sensibilis, quam actus primus animalis, id est, forma, qua animal est animal; nil aliud est anima rationalis, quæ mens humana dicitur, quam actus primus hominis, seu forma, qua homo est homo: aliud quoque, quod ex hoc deducitur, declarauimus, nempe ipsam esse non B posse vnam numero in tota specie humana, sed iuxta indiuiduorum hominum numerum esse multiplicatam. Superest vt respectu etiam operationis naturam eius declaremus, quod facere sibi proposuit Aristoteles in 3. lib. de Anima; sed ita obscure, vt pars illa maxime omnium ambigua esse, & interpretatione indigere videatur, quum propter multa, & magna interpretum dissidia non satis liqueat, quid de hac animæ parte doceat ea tractatione Aristoteles. Nos igitur, dimissis aliorum sententiis, quum in earum C consideratione nimium temporis esset inutiliter conterendum, dimissis etiam in præsentia multis ad hanc animæ partem attinentibus, quæ ibidem ab Aristotele tractantur, de quibus postea seorsum differemus: illud solum, quod ad institutum hoc nostrum attinet, breuiter, ac statim declarandum sumemus, idque est, quænam sit animæ rationalis natura, quatenus principium est operationis. Hanc Aristoteles ibi in duplici immistione consistere docet, seu in altera prio- D re, quam postea altera ex necessitate insequitur; vna est cum obiectis intelligendis; altera vero cum organo: ad has declarandas ita progressus est, ante omnia hoc fundamentum statuit, intellectum similem in hoc esse sensui, quod patiendo intelligit, sicut etiam sensus patiendo sentit: quum enim in nobis ipsis experiamur, nos quandoque esse actu intelligentes, quandoque non actu, sed potestate solum, nulla autem res possit seipsam ducere de potestate ad actum, necesse E est intellectum ab alio pati; non potest autem pati, nisi ab ipsismet obiectis intelligendis, id enim quod est potestate tale, fit actu tale ab illo, quod iam sit actu tale; sic enim etiam sensus ab obiectis sensilibus patitur, vt iam docuerat Arist in 2. lib. Quoniam igitur patiendo, & recipiendo obiecta intellectus intelligit, hinc infert Aristoteles ipsum esse inaffectum, id est, non habere in sua essentia ipsam obiectorum naturam sed potestate solum, quia si actu haberet in sei- F pso naturam sui obiecti, non posset illud recipere, & in hoc quoque similem esse dicit intellectum sensui: quod sicut sensus non habet actu in seipso obiecta sensilia, sed potestatem ea recipiendi; ita neque intellectus habet actu obiecta intelligibilia, sed solam recipiendi potestatem; ita vt quemadmodum se habet sensus ad obiecta sensilia, ita se habeat intellectus ad obiecta intelligibilia. Verum quia per hæc nullum sensus, & intellectus discrimen apparebat, sed sola similitudo, ideo Aristotel. statim declarat in hoc ipso eorum dissimilitudinem, ac differentiam, quæ in hoc consistit, quod obiectum cuiusque sensus non est omne ens, sed solum quædam statuta species entis; visus enim dirigitur ad recipiendos solos colores, auditus ad sonos tantummodo, olfactus ad solos odores, intellectus vero ad res omnes, est enim omnium rerum cognoscitiuus: ob id alio modo debuit esse inaffectus, & immistus ratione obiectorum, quã sensus: nam sensus est inaffectus, atque immistus non omnino, & absolute, sed (vt aiunt) secundum quid, hoc est, non ratione omnium rerum, sed solum ratione sui obiecti, quod nõ est omne ens, sed statutum quoddam entis genus; quum enim visus per proprium corporeum organum operetur, debuit quidem illud esse sine colore; debuit enim esse perspicuum, hoc autem sine colore est; at non debuit esse sine sapore, & sine tactilibus qualitatibus; quare visus non est penitus immistus respectu rerum omnium, sed est nauraliter affectus certis qualitatib. quas cum aliis rebus communes habet: at intellectus, quia res omnes cognoscere aptus est, debuit omnino & absolute, & respectu omnium esse inaffectus, & cum nulla alia re quicquam habere commune; est igitur absolute, & penitus immistus cum aliarum rerum naturis, vt eas omnes intelligere possit; quia nisi talis esset, non cognosceret omnia, cognoscit enim recipiendo, nihil autem recipit id, quod iam habet, quia intus apparens prohibet alienum: hæc igitur est prior immistio, quam colligit Aristoteles in context 4. libri tertij de Anima, hoc medio vtens; quoniam intellectus omnia intelligere aptus est, & patiendo intelligit, sicut antea dixerat: vnde sumere possumus, quid secundum Aristotelem dicendum sit de obiecto intellectus, ipsius namque obiectum est ens omne præter ipsum intellectum; non dicit enim Aristoteles, quoniam omnia materialia intelligit, sed absolute dicit [*quoniã omnia intelligit*] nisi enim omnia penitus intelligeret, non posset inde perfectam illam & vniuersalem intellectus immistionem deducere, quam ibi deducere vult, sed solum secundum aliquid, vt cuique consideranti manifestum est; talis autem immistio imperfecta etiam sensui competit ratione sui obiecti, sicuti dictum est. Non est autem ignorandum, posse duobus modis considerari obiectum intellectus; vel enim illud obiectum respicimus, à quo intellectus mouetur, vel illud, quo intellectus aptus est recipere, & intelligere; illud quidem, à quo mouetur, non est ens omne, sed solum phantasma, quod, quum per sensus transierit, non potest esse nisi rei materialis; sed quia intellectus phantasma intuens non solum ipsum intelligere aptus est, sed etiam alia, quæ in ipso phantasmate vt illuminatio ab intellectu agente relucere

Duplex immistio intellectus.

Declaratio cont. 2. in 3. li. de Anima.

Declaratio cont. 3. in 3. lib. de Anima.

Declaratio cont. 4. in 3. de Anima.

Obiecti intellectus duplex.

cere possunt, nempe & essentias & quidditates rerum; quæ per phantasmata repræsentantur, & causas quoq; ab effectibus abiunctas tanquam in ipsis relucētes, ideo ex motione facta à phantasmate immaterialia quoque intelligere aptus est: à solo igitur phantasmate materiali mouetur, per eam tamen motionē intelligere omnia potest; & hac ratione dicimus obiectum intellectus esse illud nomine carens, quod omnia præter ipsummet intellectum entia complectitur: sic igitur inquit Aristoteles ipsum nihil habere cum aliis rebus commune, sed esse quiddam ab omnibus distinctum; & omnium receptiuum, proinde esse alia omnia potestate, sed nihil eorum actu, & ita esse penitus immistum ratione sui subiecti, quod est ens omne præter ipsum intellectum. Alteram quoque immistionem tribuit Arist. intellectui in contex. 6. eiusdem lib. quam ex illa priore deducit, eaque est respectu corporis, in quo existit, ita tamen vt hæc quoque intelligatur respectu operationis, nō alia ratione; quum enim intelligat recipiendo obiecta, necesse est, vt in hac receptione non vtatur corpore, in quo est, hoc est, vt ipse sit recipiens, non corpus neque vlla corporis pars: quod Aristoteles eo argumento ostendit; quia si corpus illi in recipiendo opitularetur, iam intellectus esset qualis, & haberet organū, quæ vtraque falsa sunt; esse autem quale ibi significat esse naturaliter alligatum determinatæ naturæ, & certæ temperiei primarum qualitatum: nam si in corpore receptio fieret, statuta aliqua in illo qualitatum temperies postularetur, sicut in sensibus videmus; non enim quodlibet corpus est aptum recipere quodlibet sensile, sed aliquod videmus esse aptum recipere colores, non odores, aliquod vero odores, non colores, horum enim singulum requirit certam quandam naturam ex quadam statuta elementorum mistione prouenientem; quo fit, vt singulus sensus sit naturaliter qualis, quoniam in corpore recipiente requirit certam quandam qualitatem atque naturam: quoniam igitur intellectus nihil habet cum aliis rebus commune, & cum nulla earum natura commistus est, neq; cum corpore, in quo inest, potest esse commistus in recipiendo: præterea si ita cum corpore esset commistus, haberet aliquod organum proprium, attamen nullū eius organū apparet, quoniam, vt in context. 92. lib. 1. de Anima dicitur, ne fingere quidem possumus quam corporis partem occupet intellectus in recipiendis speciebus: consequentia vero ita declaratur; quoniam si intellectus in recipiendo species ministerium corporis postularet, statutam etiam recipientis corporis naturam, ac determinatam quandam temperiem, vt modo dicebamus, requireret; at non omnes viuentis corporis partes eandem habent elementorum mistionem, idemq; temperamentum; aliquam igitur determinatam corporis partem occuparet in operando, quemadmodum visus oculum, & auditus aures, id autem esset habere organum proprium; nil enim aliud est vti proprio organo in cognoscēdo, quam habere statutam aliquam in corpore animato partem, cuius officium sit obiectiuum cognoscendorum species recipere. Ex eo igitur quod intellectus res omnes cognoscere aptus est, Aristot. vtramq; eius immistionem collegit; neque enim cum obiectis vllam naturæ communionem habere debuit, si omnia recepturus erat, neq; vlla corporis parte vti in recipiendo, quod fuisset proprio organo vti: hinc autem Aristot. statim eodem in loco intulit solum inter omnes animæ partes intellectum dici posse locum specierū, locus enim per metaphoram appellatur, quia recipit; ideo anima sensibilis apud Arist. non est vocanda locus, quia non recipit ipsa species rerum sensilium, sed organum animarum, anima vero rationalis in recipiendo non vtitur organo, quia ipsa sine organo species recipit, proinde iure vocatur locus. Neq; existimare ob id aliquis debet, solum intellectum, non hominem esse intelligentem; nam hoc quidem sequeretur, si cum Auerroe diceremus, intellectum non esse formam, qua homo est homo; sed quum asseramus ipsum esse formam hominis vere informantem, & hominem illo hominem esse, necesse est vt intellectu intelligente homo dicatur intelligens, imo vt solus homo sit intellgens vt quod, intellectus vero non vt quod, sed vt quo, idq; eo argumento confirmare possumus, quod etiam anima sensibilis, licet in speciebus recipiendis organo vtatur, tamen ipsa iudicat, & iudiciū non organo, sed soli animæ tribuitur; neque per id stat quin animal dicatur sentire, quoniam illa est forma, qua animal est animal. Neq; etiam ex eo quod intellectus in recipiendo non vtitur organo, inferre aliquis potest, ipsum esse formam à corpore abiunctam, nec dantē esse corpori: quoniam aliud est considerare intellectum secundum suum esse, aliud secundum operationem; nam secundum suum esse est forma corporis, & vere materiam informat, secundum operationem vero est eleuatior à materia, quam ceteræ partes animæ, & in specierum receptione non vtitur aliqua corporis parte recipiente, si debeat ita esse immistus, vt possit omnia intelligere. In operando igitur patet intellectum neq; cum alicuius rei natura, neq; cum vlla corporis parte tanquam organo esse commistum, & ita esse vtroq; immistum in sua operatione.

Error D. Thomæ, & sectatorum Alexandri de intellectu considerato in 3. lib. de Anima. Cap. XIV.

COgnoscere ex his possumus D. Thomæ, & plurium aliorum errorem, atque erroris causam, qui dixerunt intellectum ab Aristotele in tertio de Anima libro consideratum

non esse animam ipsam rationalem, quæ forma hominis est, sed facultatem tantum, seu potentiam ipsius animæ; hæc enim Thomæ sententia fuit: qui considerans ea, quæ ab Auerroe in 3. libr. de Anima aduersus Alexandrum dicuntur, nititur Alexandrum defendere, nempe in eo, quod ei Auerroes attribuit, quod dixerit intellectum, de quo in eo libro agitur, non esse animam ipsam, sed solum præparationem, & aptitudinem animæ ad omnes rerum species recipiendas, & cognoscendas: inquit enim Thomas Alexandrum in hoc optime sensisse, quia significare voluit intellectũ esse potẽtiam quandam animæ, non animam ipsam; ideo sectatores quoque Alexandri hanc eandem sententiam enixe tutati sunt: in hanc autem inducti hi omnes videntur ex eo, quod Aristoteles in contex. 5. eius libri dixit, intellectum nihil esse actu eorum, quæ sunt, & nullam esse aliam eius naturã, nisi hanc, quod potestate est: at (inquiunt) si esset anima, & forma substantialis, id minime verũ esset: iam enim certam, ac statutam, eamque præstantissimam naturam haberet: quamobrem dicens Aristoteles ipsum nihil esse actu, sed esse solam potestatem, significat se non de anima ipsa hæc dicere, sed de facultate animæ intellectiua: hæc enim non est forma, sed solum facultas, ac potentia humanæ formæ. Hanc sententiam visus est significare Alexander in 1. suo lib. de Anima, in cap. de Intellectu speculatiuo, & in 2. lib. in cap. de Intellectu materiali, vbi considerans id, quod ab Aristotele dicitur in contex. 14. libri 3. de Anima, intellectum esse vt tabellam abrasam, in qua nihil descriptum sit, inquit intellectum melius fortasse comparari τῷ ἐγράφῳ τοῦ γραμματείου quam, τῷ γραμματείῳ: quoniam γραμματεῖον est aliquid actu, at intellectus non est actu, sed est mera potestas. Ego vero sententiam hanc sequi nunquam potui, eamque ab Aristotele alienissimam esse semper existimaui; omnia enim, quæ in eo libro dicuntur, significant animam, non solam facultatem vt distinctam ab anima; etenim facultas non patitur, neque recipit, sed est ratio patiendi, ac recipiendi, quemadmodum etiam id, quod materiales formas recipit, non est potentia primæ materiæ, sed materia ipsa potens, potentia vero est ratio recipiendi: quum igitur Aristoteles ibi dicat intellectum pati, & recipere, absurdũ hoc esset, si de aptitudine ac facultate animæ diceretur: & in contex. 5. dicit intellectum esse δυνατὸν, non dicit esse δύναμιν: in 6. autem aperte dicit animam intellectiuam esse locum specierũ, non dicit ipsam facultatem esse locum: quoniam igitur illud ex dictis colligit, necesse est, vt per animam intellectiuã significet illud idẽ, quod prius nomine intellectus, quem pati, & recipere dixerat, ex eo enim quod sine corporis ministerio recipit, infert ipsum esse locum formarum: huic sententiæ consona sunt ea, quæ in 3. contex. leguntur, ibi enim non dicit Aristoteles intellectum ita se habere ad intelligibilia, vt se habet sensus ad sensilia, sed vt se habet sensitiuum ad sensilia, attamen si facultates tantum significare, atque inter se comparare voluisset, vel dicere debuisset intellectiuum, & sensitiuum: vel intellectum, & sensum: quoniam igitur de receptione specierum ibi loquitur, recte dicit sensitiuum, vt significet organum sensus, quod potestatem habet recipiendi species, sed non habet illas actu; id enim, quod recipit species sensiles, est absque dubio organum sensus: sed quia intellectus nõ habet organum; ideo non intellectiuum dicit, sed intellectum: inquit igitur ita se habere animam ipsam intellectiuam ad intelligibilia, vt se habet organum sensus ad sensilia, nempe quod respectu illorum est ἀπαθὴς, hoc est, inaffecta, & non habens illa actu, sed potestate: id igitur, quod secundum Aristotel. respicit species, & est locus specierũ, est anima ipsa, non facultas animæ. Præterea in contex. 8. & in 18. inquit intellectum intelligendo fieri omnia, aptitudo autem recipiendi non dicitur fieri aliquid, sed subiectum potens, & aptum fit illud, quod recipitur; sic enim etiam primæ materiæ potentia non dicitur fieri lapis, vel homo, sed materia ipsa per receptionem formarum dicitur fieri modo res hæc, modo illa. Sed si totam illam partem legamus, & bene perpendamus, videbimus omnia Aristotelis dicta illi sententiæ refragari, & aperte animam ipsam, non facultatem animæ ibi considerari, quum etiam quandoque animam nominet, vt ibi legere est. Maxime vero hoc confirmatur ex consideratione illorum, quæ dicuntur ab Aristotele in contextu 37. & 38. eiusdem libri, vbi epilogum faciens omnium à se dictorum de vtraque animæ parte cognoscẽte, de sensu, ac de intellectu, inquit animam esse quodammodo res oẽs, quia per partem intellectiuam fit res omnes intellectiles, per partem vero sensibilem fit res omnes sensiles: quod igitur in contextu 8. & 18. dixerat intellectum fieri omnia, hoc in 37. & 38. dicit animam fieri omnia; quare ibi nomine intellectus animam significauit, quoniam hoc non recte de facultate dicitur, sed de sola anima. Tandem vero Aristoteles hoc apertissime dicit in contextu illo trigesimo octauo, quando cõcludẽs inquit intellectum esse formam formarum, & sensum esse formam sensilium; sic enim testatur intellectum esse formam, eamque talem, quæ omnium formarum est receptiua; non est igitur sola aptitudo, & facultas animæ, sed est anima ipsa, quæ est forma hominis. Illud vero, quod illos in errorem traxit, fuit, quod non animaduerterunt Aristotelem ibi considerare animam rationalem respectu suæ operationis circa intelligibilia, ideo putarunt non animam, sed facultatem considerari; & videntes Aristotelem dicere, intellectum nihil

Alexandraorum opinio.

Confutatio.

Declaratio contex. 3. 2. lib. Anim.

nihil esse actu ex entibus, sed esse omnia potestate, dixerant intellectum non esse formam, quia si esset forma, iam esset aliquid actu: attamen, dum hoc attribuimus animæ rationali respectu operationis omne dubium tollitur, & eorum error patefit, vt primæ materiæ exemplo declarare possumus: materia namque duas habet entitates; vnam propriam, quæ est eius propria essentia, est enim aliquid, & est ens distinctum à forma; alteram vero, quam acquirit ex receptione formæ, à qua fit hoc aliquid, nam recipiens formam hominis dicitur fieri homo, & recipiens formã equi dicitur fieri equus: quando igitur dicimus materiam primam non esse actu vllum ex entibus, sed omnia potestate, non ob id asserimus eam secundum se nihil esse, neque hoc dicimus de ipsius potentia & aptitudine, sed de ipsamet materia respectu secundæ tantum entitatis; præsupponendo enim propriam materiæ entitatem, nec tamen eam respiciendo, sed alteram solam, qua fit res omnes per receptionem formarum, dicimus eam nihil esse actu, sed omnia potestate. Ita igitur etiam intellectus duas habet entitates, vnam propriam, alteram acquisitam, nam secundum se est forma corporis, & nobilissima quidem forma; sed respectu operationis, & quatenus est aptus omnia fieri, quia intelligendo rem aliquam dicitur fieri res illa spiritaliter, sic dicitur secundum se esse omnia potestate, & nihil actu: recte igitur hoc dicit Aristotel. de anima rationali considerata respectu operationis, quare non oportet id ad facultatem animæ referri, sed ad animam ipsam; eamque fuisse Aristotelis mentem testantur verba illa nuper à nobis relata, quando in contextu trigesimo octauo illius libri inquit intellectũ esse formam formarum; sic enim illum intellectum, qui formarum receptiuus est, formam esse asserit, nec solam formæ aptitudinem: Ad hunc sensum etiam Alexandri verba, quibus solam aptitudinem significare visus est, redigi posse videntur; ipse enim ita loqui voluit, vt Aristotelem imitaretur, atque interpretaretur, & nullam intellectui entitatem tribueret, significaretque ipsum nihil esse actu, sed omnia potestate, sicut etiam Aristoteles dixit, nempe prout respicit operationem circa obiecta intelligibilia, sic enim ipsum considerans Alexander, voluit eius entitatem extenuare, vt significaret eum ita consideratum nihil esse actu. Quemadmodum igitur ducti claris Aristotel. testimoniis eius verba ad rectum sensum trahimus, ita Alexandri quoque verba ad eundem sensum trahenda sunt, si ipsum tueri, & à magna absurditate vindicare volumus. Quod si ea fuit ipsius sententia, quam ei Auerroes, & alij attribuerunt, parum refert ipsum indefensum relinquere, atque eius opinionem refutare.

***

Animæ rationalis perfecta secundum Aristotelem definitio. Cap. XV.

SI animæ rationalis perfectam definitionem assignare velimus, qualem Aristot. nobis ex suis dictis colligendam reliquit, debemus per vtrunq; respectum naturam eius exprimere hoc pacto; intellectus est forma hominis, quæ quum nullum ex entibus sit actu, ea omnia recipere spiritaliter, & cognoscere apta est: immistionem vero cum organo in definitione ponere non oportet, quoniam hæc necessario alteram immistionem sequitur tanquam proprietas, quare superuacue in definitione poneretur. Hæc est humanæ mentis natura apud Arist. quam ipse partim in initio 2. libri de Anima, partim in 3. lib. declarauit, & quã etiam epilogo collegit in contex. 38 eius 3. lib. in quo non possum nõ maxime mirari ingenium & artificium Arist. qui quum in 37. proposuisset colligenda epilogo ea, quæ de sensu, ac de intellectu dixerat, non tantum recẽsere debuit, quæ de sensu tradiderat post con tex. 50. lib. 2. & quæ de intellectu in tertio ad eum vsq; locum, siquidem ea omnia solam operationem respiciebant, sed cum iis etiam illa coniungere, quæ prius in secundi libri initio de omni anima vniuerse dixerat, dum eam respectu corporis considerauit: adeo in context. 38. id quod proposuerat, perfecte & artificiose exequendo, duabus tantum dictionibus exquisite naturam intellectus cum vtroq; respectu significauit, dũ dixit intellectum esse formam formarum, formam respectu corporis, formarum vero respectu operationis; ideo vt formam dicens collegerit vnico verbo naturam intellectus, vt declaratam in 2. libro, dicens autem, formarum, vnico similiter verbo collegerit intellectus naturam vt in 3. libro declaratam; ex libro enim 2. habemus intellectum esse formam, qua homo est homo, ex tertio autẽ cognoscimus eam esse omnium formarum receptiuam. Sic igitur definitionem intellectus omnibus numeris absolutam, quam nos modo pluribus verbis protulimus, Aristot. duobus tantummodo, ac strictim expressit, dum dixit ipsum esse formam formarum. Idem de sensu dicendum est, similiter enim ex dictis in initio secundi libri collegit sensum esse formam: ibi enim docuerat omnẽ animam esse viuentis corporis formam; postea dixit, sensilium, hoc colligens ex iis, quæ post contextum 50. eiusdem secundi libri docuerat; sensus enim sensilia recipiendo operatur; non dixit autem absolute, formarum, quia vt antea dicebamus, sensus non cognoscit omnia, sed sola sensilia, & formas quidẽ sine materia recipit, proinde formarum ipse quoq; receptiuus est, non tamen omnium, sed sensilium tantum; recte igitur Arist. dixit sensum esse formam sensilium, intellectum vero esse absolute formam formarum.

Artificium Aristot. in dicendo intellectum esse formam formarum.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI,

LIBER DE SPECIEBVS INTELLIGIBILIBVS.

Propositio dicendorum. Cap. I.

De mente humana agens Arist. in 3. de Anima libr. frequenter specierum intelligibilium mentionem facit; dixit enim ipsam esse locum Specierū, ita tamen vt non habeat eas actu in sua essentia, sed potestatem solum recipiendi, recipiat autem ipsas à phantasmatibus. Hoc quomodo se habeat, non ita clarum fuit, vt magnas interpretū controuersias atque altercationes non excitauerit; non solum enim dubitârunt, quodnam harum specierum officium sit in intellectione, verum etiam an reuera dentur, imprimanturque in intellectu species vllæ: idque etiam aliqui prorsus negare ausi sunt, & aliud aliquod excogitare, quod Aristot. nomine specierum intelligere potuerit. Præterea vero cum hac disputatione alia non parui momenti, & explicatu dignissima coniuncta est, quidnam sint in intellectu illi, qui habitus vocari solent, vnde appellatur intellectus in habitu; quum nil aliud esse videantur, quam hæ species in mente humana impressæ, atque ita fixæ, vt non facile amoueri queant. Nos igitur hac de re secundum principia philosophiæ Aristot. disputaturi, ante omnia Simplicii, & Platonicorum sententiam tanquam Aristoteli manifeste aduersantem reiicimus, & ab hac nostra disputatione penitus excludimus; quippe quum nimis longa oratione opus esset ad Aristotel. de mente humana, eiusque operatione sententiam cum Platonis opinione conferendam: quum enim illi dicant animam rationalem habere in se rationes ideales in se naturaliter insitas, & consubstantiales, non vt extrinsecus impressas, proinde nihil à phantasmatibus recipere, sed solum excitari ad contemplandas in se rationes ideales, quæ tunc tanquam è tenebris in lucem prodeuntes incipiunt vocari habitus; huic sententiæ aduersatur aperte Aristoteles, dicens intellectum esse prorsus immistum, neque vllum intelligibilium habere actu in seipso, sed omnia potestate, proinde ea

Simplicii opinio.

A recipere ab obiectis externis. Hanc igitur Aristotelis sententiam veram esse statuentes, quum eam in dubium atque in disputationem reuocare nullum operæ pretium fore videatur; de eius tantummodo intelligentia disputandum, & aliorum hac in re altercationem expendendam in præsentia nobis proposuimus. Referemus igitur inprimis contrarias multorum sententias, & argumenta, quibus vtuntur, vt intelligatur, in quonam huiusce rei difficultas

B constituta sit; deinde nostram hac de re sententiam proferemus, tandemque illa, quæ nobis aduersari videbuntur, aliorum argumenta soluemus.

Duæ Latinorum contrariæ sententiæ, & earum declaratio. Cap. II.

QVum Aristoteles species rerum intelligibilium tanquam ad intellectionem necessariae manifeste posuerit, Latini omnes tum in

C earum concessione consenserunt, tum etiam in eo quod species in re ab intellectione distinguantur, ita vt aliud sit species intelligibilis, aliud intellectio, quum præsertim etiam tempore secundum eos distinguantur, & detur species intelligibis absque intellectione, vt postea declarabimus; sed quidnam sint species intelligibiles, & quem in intellectione locum habeant, dissenserunt: primum enim in duas peni-

D tus contrarias sectas diuisi sunt, alii namque species intelligibiles in intellectu imprimi asseruerunt; alii vero eas constanter negârunt, & solum extra intellectum species concesserunt, quas ob id species expressas nominârunt; vtramque igitur sententiam prius declarabimus, postea vtriusque argumenta referemus. Illi, qui priorem sententiam sequuntur, dicunt eas esse quiddam intellectui superadditum, & esse accidentia spiritalia à phantasmatibus in intelle-

E ctu producta, quæ & præcedunt tempore intellectionem, & post eam seruantur in intellectu, vnde eas impressas appellârunt: secundum hos facile est ostendere cur intellectus vocetur in habitu, & quidnā sit hic habitus; quando enim impressas habet rerum intelligibilium species, quas contemplari potest quando vult, quum

Prior secta.

quum post intellectionem fixæ in intellectu maneant, tunc dicitur in habitu, quia nil aliud est habitus, quam species impressa, & ita fixa, vt deleri vix possit. Sed hi in modo discordes fuerunt, & adhuc in duas sectas diuisi sunt. Alij namque dixerunt has species respectu intellectus habere locum obiecti terminantis intellectionem, quia intellectus eas habens contemplatur quando vult, cuius sententiæ fuit Gregorius Arimminensis in 1. Sentent. distinct. 3. quæst. 1. & clarius in 2. distinct. 7. quæst. 3. eandem sequutus videtur Scotus in 1. Sentent. distinct. 3. quæst. 6. vbi longo sermone ostendere nititur dari species intelligibiles in intellectu ante intellectionem impressas, tanquam obiecta ipsius intellectus, ex quarum multiplicata intellectione firmior impressio fiat, ita vt appellentur habitus, quos intellectus potest contemplari quando vult; habet enim obiectum præsens, quum species in intellectu maneant post intellectionem: confutat etiam ibi Scotus opinionem Henrici, & aliorum negantium species impressas, & ponentium tantum expressas, vt ibi legere possumus. Alij vero dicunt, species impressas non habere obiecti locum, sed formæ tantum, & actus primi, quia per eas ita operatur intellectus, vt ignis per formam suã, quæ dicitur actus primus respectu operationis, quæ est actus secundus: sic igitur species intelligibilis impressa in intellectu est ratio formalis, qua intellectus operatur; non operatur autem, nisi à phãtasmate moueatur, ideo phantasma locũ habet obiecti mouentis, species autem impressa non obiecti locum habet, sed formæ & habitus reddentis intellectum propensum, & aptum ad operandum: hæc fuit Thomæ opinio, quæ apud eum legitur tum in context. 8. libri tertij de Anima, tum clarius in 1. part. Summ. quæst. 85. articul. 2. eamque Scotus impugnat in dicto loco quæst. 7. sed opinionem Thomæ sequi videtur Zimara in theoremate 82. vbi asserit speciem in intellectu impressam esse principium effectiuum intellectionis, hoc est, rationem formalem, qua intellectus qui possibilis dicitur, est intellectionis productiuus. Non est autem ignorandum, non apparere per ea, quæ diximus, differentiam vllam inter Thomam & Scotum; nam etiam dicendo speciem impressam habere locum obiecti, dicimus ipsam esse principium effectiuum, & motiuum, quia officium obiecti est mouere, & agere; ideo plures recentiores philosophi dum hoc tãtum dicentes putant se Thomæ & Scoti discrimen, ac dissidium tetigisse, meo quidem iudicio decipiuntur, quia nullum adhuc eorum discrimen apparet. Dico igitur discrimen vtriusque sententiæ in hoc consistere, quod Scotus dicens speciem impressam tenere locum obiecti negat intellectum phantasmate mouente tunc indigere, quia species ipsa impressa obiecti officio fungitur; Thomas vero & Zimara dicunt, obiectum esse phantasma, non speciem ipsam impressam, ideoq; semper requiri phantasma mouens, & excitans ad intellectionem; intellectus enim habens impressam speciem tanquam habitum, à phantasmate excitatus statim intellectionem producit, quia species est ratio producendi intellectionem, nec produceret hanc intellectus, nisi speciem haberet; idcirco in altero quoque dissentiunt, quod Thomas putat speciem impressam esse totam rationem producẽdi intellectionem, Scotus autem dicit, neq; intellectum, neque speciem esse rationem totam intellectionis productiuam, sed vtrumque simul, adeo vt ex ambobus constituatur ratio adæquata intellectionis productiua; est enim tum ipsa species impressa, tum etiam ipsa intellectus natura: ideo in d. quæst. 7. impugnat Scotus in hoc opinionem Thomæ, vt ibi legere possumus. Sed Caietanus in 1. part. Sum. quæst. 79. art. 2. aliam Thomæ sententiam attribuit; inquit enim Thomam non dixisse species imprimi in intellectu, sed intellectum fieri res ipsas, & imbibere quodammodo totum obiectum: ideo videtur Caietanus accedere ad opinionem ponẽtium species expressas, de qua postea dicemus, ideoq; aliqui eam sequentes approbant hoc Caietani dictum. Attamen apud Thomam in memoratis locis eam sententiam legimus, quam nos prius exposuimus, & quã ei omnes attribuunt. Ioannes autem Gandauensis in 3. lib. de Anima, quæst. 11. & 17. tuetur quidem species impressas, tum præcedentes, tum sequentes intellectionem, sed negat eas esse intellectionis effectiuum principium, & probare nititur eas esse principium receptiuum tantum, id est, rationem recipiendi intellectionem, non quidem receptiuum præcipuum, hoc enim est intellectus, sed receptiuum præparatiuum, sicut in dictis locis legere possumus. Hæc sunt, quæ ab illis dicuntur, qui species imprimi asserunt, & eorum inter se controuersia ea est, quam nos breuiter retulimus. Contrariam vero sententiam, quod nulla in intellectu species imprimatur, sed sola species expressa satis sit ad intellectionem producendam, sequutus est Henricus, quam Scotus confutat in dicta sua quæstione: & eam magno conatu defendit Ioannes Bacconius 2. Sentent. distinct. 6. quæst. 1. articul. 3. quam eandem tuentur his temporibus omnes fere Philosophi recentiores; species autem expressæ apud hos sunt ipsa phantasmata, quando ab intellectu agente illustrata sunt actu intelligibilia, & actu motiua nostri intellectus; quemadmodum enim lumen Solis iunctum coloribus constituit eos in esse claro, & expresso, & actu motiuo ipsius visus; ita phantasmata ab agente intellectu illustrata fiunt clara, & motiua intellectus, & ita dicuntur species expressæ, quæ ad intellectionem in intellectu producendam sufficiunt absque vlla speciei impressione, quia nihil in intellectu imprimitur tan-

Margin notes: Gregorius Ariminensis. Scotus. Thomas. Zimara. Caietanus. Gandauensis. Secunda secta. Henricus. Ioa. Bacconius.

tanquam illi superadditum. Est autem etiam inter hos dissidium aliquod: nam Ioannes Bacconius dicit hanc speciem excitare intellectum, deinde ipsum ita excitatum promere ex seipso intellectionem: quare apud eum intellectio formaliter est solum actio ipsius intellectus, quia ipse in promenda intellectione agit, non patitur; sed antecedenter est passio, quia excitatio præcessit, quæ est passio quædã intellectus à phantasmate. Sed recentiores quidam in reliquis Bacconij sententiam sequentes, id tantum non receperunt, intellectionẽ esse intellectus actionem tantummodo; nam aduersus hoc sententiam Aristotel. adduxerunt, qui clare dixit intelligere esse pati, & modum etiam passionis expressit, dicens intellectum fieri res ipsas, putauit ergo Aristot. intellectionem esse passionem non modo andecedenter, sed formaliter, adeo vt sit simul actio & passio; actio ratione iudicij, siquidem iudicare est agere; passio vero quatenus intellectus imbibit quodammodo totum obiectum, & in ipsum transformatur, nihil tamen recipiendo tanquam sibi superadditum; imbibere enim & transformari est pati quoddam. Hi autem suam hanc sententiam declarantes dicunt neque intellectum, dum intelligit, formam vllam in se recipere, neq; perspicuum à coloribus informari, sed visum fieri rem visam, & intellectum fieri rem intellectam, absque vlla speciei receptione: quemadmodum enim quum columna ex dextra fit sinistra, id non prouenit ex aliqua nouæ formæ receptione, quæ in columna fiat, sed ex solo respectu vnius rei ad aliam; ita per solam præsentiam corporis luminosi, & respectum perspicui ad ipsum fit ipsius perspicui illuminatio, quum nulla in eo species recipiatur, sic etiam in oculo non recipiuntur colorum species, neque fit visio per receptionem colorum, sed per præsentiam colorati corporis in perspicuo illuminato, & respectum oculi ad colorem præsentem: quo fit, vt mutetur visus quodammodo in colorem, & hac ratione pati dicatur, non quod speciem aliquam recipiat; non enim color per medium perspicuum ad oculum transit, sed vltra perspicuum apparet oculo, & inspicitur, quum nihil in oculo imprimat: ita phantasmata, quando lumine intellectus agentis sunt illustrata, & constituta in esse claro, & expresso, apparent intellectui, & nihil in eo imprimunt, sed intellectus fit res illa, quam intelligit, & hæc dicitur intellectio: quam sententiam colligunt ex verbis Alexandri, tum in 1. tum in 2. lib. de Anima in cap. de Visu, tum etiam in lib. de Sensu & sensilibus.

Prioris sectæ argumenta ad probandum species impressas. Cap. III.

Contrariis sententiis ita declaratis, vtriusque argumenta consideranda sunt. Illi quidem, qui tuentur species impressas, primum ita argumentantur: intellectio est vnio intellectus cum intelligibili, ergo necesse est vt intelligibile in intellectu spiritaliter imprimatur; nam quomodo erit vnio, si intelligibile maneat extra intellectum? Secundo, dantur habitus intellectuales distincti ab habitibus partis animæ sensibilis, ergo dantur species in intellectu impressæ, & post intellectionem seruatæ: consequentia clara est; quia isti habitus non possunt esse aliud, quam species ipsæ rerum intelligibilium manentes in intellectu post intellectionem, & ante intellectionem impressæ: assumptum quoque manifestum est apud Arist. in 6. lib. de Moribus, vbi dicit intellectum, scientiam, sapientiam, prudentiam, & artem esse habitus intellectuales, & esse actu in anima; in libro etiam categoriarum dicit hos habitus esse qualitates primæ speciei in ipsa anima inhærentes, & diu manentes, & ægre separabiles: hoc etiam confirmatur per ea, quæ dicuntur ab Arist. in context. 8. libr. 3. de Anima; ibi enim inquit nos per tales habitus reddi aptos ad operandum quando volumus; vult igitur eos esse in anima fixos, & post operationem permanentes, nam operatio labilis est, nec diu durat; quare si simul cum ea desineret habitus, quomodo aptiores ad operandum essemus, quam prius? certe scientia rerum naturalium acquisita in animo Philosophi naturalis seruatur in eo etiam dum nil contemplatur, & dum dormit; similiter seruatur ars medica in animo Medici etiam dormientis; in quanam igitur animæ parte seruari has disciplinas dicendum est? seruantur vtique in parte cognoscente, atqui non in parte sensibili, quia hæc non recipit vniuersalia, hi autem omnes habitus sunt vniuersales, quare non possunt seruari in memoria, quæ est facultas animæ sensibilis, & sola particularia, quæ à sensibus recipit, seruare potest; restat igitur vt in intellectu seruentur, & ea ratione dicantur habitus, quatenus etiam post intellectionem, & diu quidem, in intellectu remanent. Tertio, rationi consentaneum est, actum primum præcedere actum secundum; at scientia est actus primus, & contemplatio est actus secundus, vt inquit Arist. in initio 2. libr. de Anima, & in context. 8. lib. 3. ergo habitus scientiæ debet præcedere intellectionem: & nisi hoc dicamus, sequetur intellectum semper habere potestatem æque propinquam ad operationem, neq; ostendere poterimus, quomodo nunc habeat potestatem propinquiorem, quam prius; quoniam potestas non potest esse facta propinquior, nisi aliquid in intellectu impressum, & illi superadditum remanserit: sed neque ostendere poterimus, quomodo intellectus in habitu sit aptus ad operandum quando vult; cur enim est aptior, quam ante acquisitionem habitus, si nullus remanet habitus, à quo aptior reddi possit? dantur ergo species impressæ, & post intellectionem seruatæ. Præterea cõfirmatur

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium

Quartum

tur hæc sententia testimonio Aristot. in multis locis: nam in 2. contex. 3. lib. de Anima dixit intellectũ pati ab intelligibilibus, atqui nihil patitur sine receptione: ergo vult intellectum ab obiectis recipere species: deinde in contex. 3. clare dixit intellectum esse susceptiuũ speciei, at non potest speciem suscipere, nisi species in ipso imprimatur: postea in contex. 6. dixit intellectum esse locum formarum, at nulla esset cum loco similitudo, nisi species esset in intellectu, quum etiam locatum sit in loco; nam si species essent extra intellectum, quomodo intellectus diceretur locus specierum? Auerroes quoq; eũ locum interpretans inquit differre animam intellectiuam à loco proprie sumpto, quod locus recipit locatum, nec fit illud, anima vero recipit species, & fit illamet species, quam recipit; ponit ergo Auerroes receptionem speciei in intellectu, & vnionem intellectus cum specie intelligibili: in contex. etiam 37. & 38. dicit Aristoteles animam modo quodam fieri omnia, nam per sensum fit omnia sensilia, per intellectum vero fit omnia intelligibilia, non potest autem fieri res ipsæ, nisi species rerum in se recipiat.

Argumenta posterioris sectæ ad probandum non dari species impressas. Cap. IV.

Altera vero secta, quæ species imprimi negat, argumentatur præcipue verbis Aristot. in contex. 5. lib. 3. de Anima, vbi dicit intellectum nihil esse actu eorum quæ sunt, antequam intelligat; atqui intelligere est operari, ergo negat ante operationem esse in intellectu aliquam speciem intelligibilem; quia posita specie impressa ante intellectionem, tunc intellectus esset factus aliquid antequam intelligeret: idem etiam legimus apud Aristot. in contex. 14. eiusdem libri, vbi inquit intellectũ, antequam intelligat, esse sicut tabellã, in qua nihil descriptum sit; non vult igitur Aristot. aliquam speciem in intellectu præcedere intellectioni. Secundo sic argumentantur: satis saluatur intellectio per solam speciem expressam, hoc est, per phantasma illustratum, & actu motiuum, ergo superuacaneũ est ponere speciem à phantasmate in intellectu impressam, frustra enim fit per plura, quod per pauciora æque fieri potest: antecedẽs patet; quoniam præsentia obiecti ad mouendum apti potest sine alicuius auxilio producere intellectionem, si nihil impediat. Tertio vtuntur argumento tali: si concederentur species impressæ, & post intellectionem seruatæ, daretur memoria intellectiua: consequentia clara est; quia nullum est aliud memoriæ officium, quam species post cognitionem seruare, quare species post intellectionem in intellectu seruarentur tanquam in memoria; consequens aduersatur Aristot. qui in libro de Memoria, & reminiscentia dicit memoriam esse per se primi sensitiui, per accidẽs vero esse intellectiui, nempe quatenus intellectus nõ intelligit sine phantasmate; nullam igitur memoriam cõcedit, nisi vnam, quæ est facultas animæ sentientis, & per se inseruit phantasiæ, quum idola reiũ tantummodo particulariũ seruet, & sit phantasiæ tanquam apertus liber; per accidẽs vero, & per mediam phantasiam inseruit et intellectui, quatenus ille mouetur à phantasmate. Quarto aliqui ita argumentantur: forma non potest esse subiectum accidentium, intellectus autem forma est, & species sunt accidentia, ergo intellectus recipere species nõ potest. Addunt iidem hoc aliud argumentum: substantia æterna non est capax accidentiũ mutabilium, intellectus est substantia æterna, species vero sunt accidentia labilia, ergo intellectus recipere species non potest.

Error vtriusque sectæ, & quod necessarium sit, species in intellectu imprimi à phantasmatibus, contra posteriorem sectam. Cap. V.

Ego in hac difficultate neutri opinioni adhærendum puto, sed mediam quandam viam tenendam, per quam vt mihi videtur, omnia dubia, & argumenta facile soluuntur. credo intellectionem fieri non posse sine impressione speciei intelligibilis in intellectu, quæ sit quiddam diuersum tum à phantasmate producente, tum à substantia intellectus recipiente; & in hoc puto posteriorem sectam fuisse deceptam, priorem vero recte sensisse; sed hanc quoque in eo errasse, quod posuit speciem hanc impressam præcedere intellectioni, & post intellectionem manere in intellectu; ego enim arbitror tam diu seruari in intellectu speciem, quam diu intellectus intelligit actu, quia puto speciem in intellectu receptam, & intellectionem reipsa idem esse; proinde errasse in hoc omnes, qui species impressas re distinctas ab intellectione posuerunt: ob id posterior secta in hoc bene sensit, quod nihil in intellectu posuit præter intellectionem, in eo tamen male, quod dixit nullam à phantasmate speciem in intellectu imprimi, & intellectum absque vllius formæ receptione intelligere: in eo quoque hi defecerunt, quod in intellectu intellectionem ponentes negarunt speciem, proinde diuersum quiddam esse putarunt speciem ab intellectione; quod etiam aperte protulerunt, dum phantasma illustratum expressam speciem appellarunt: sic enim etiam subiecto distingui speciem, & intellectionem asseruerunt, scilicet vnam in phantasia esse, alteram vero in intellectu. Tria igitur à nobis demonstranda sunt. Primum aduersus posteriorem sectam, quod non sufficiat phantasma sine specie impressa, sed necessarium sit imprimi in intellectu spe-

Quartũ.

Quintũ.

Primum argumentum.

ctu speciem à phantasmate. Secundum vero aduersus priorē sectam, quod species impressa non præcedat tempore intellectionem, neq; post intellectionem seruetur. Tertiũ demum cur intellectus dicatur in habitu, & quid sit iste habitus, qui post intellectionem in intellectu manēs facit vt intellectus possit contēplari quando vult, & vt dicatur respectu operationis habere potētiam propinquiorem, quam prius habuerit. Primum probatur efficaciter argumētis prioris sectæ, nempe illis, quæ solam impressionē demōstrant: nam illa, quæ ad probandum permanentiam adducta sunt, nihil roboris habere postea demonstrabimus. Primum quidem necesse est, sicut primo argumento ostendebatur, in intellectione coniunctionem fieri intellectus cum intelligibili, hæc aũt fieri non potest, nisi aliquid in intellectu recipiatur; hoc significauit Aristot. quando dixit intellectum fieri rem ipsam intellectam: at non potest fieri res intellecta. ita vt ab ea nominationem accipiat, nisi in se recipiat aliquid noui, quod antea non habebat; sic enim etiam prima materia non dicitur facta homo, nisi per receptionē formæ hominis.

Euasio aliquorũ.

Illud vero, quod aliqui ad hoc dicunt, intellectum intelligentem nihil recipere, sed imbibere totum obiectum, & fieri illud, mihi quidem non modo vanum esse videtur, sed etiam implicare contradictionem:

Confutatio.

nam si idem intellectus prius nihil intelligat, postea vero intelligat equum, & dicatur factus equus, quæro an sit idem intellectus, & eadem res nunc, & prius, an duæ, si idem, ergo etiam ante intellectionem erat equus, quod neq; aduersarii concederent: si vero non idem, necesse est, vt vel destructa sua priore entitate sit facta alia entitas, vel ea manente alteram nouam entitatem receperit: si priorem suam entitatem amisit, ergo destructus est; quare intellectio erit destructio ipsius intellectus, nec licebit amplius dicere, humanus intellectus intelligit, sed potius dicendum erit, equus intelligit, quoniam tunc ita est factus equus, vt non sit amplius intellectus: si vero manente pristina sua entitate, alteram quoq; entitatem acquisiuit, necesse est, vt aliquam formam receperit, non potest enim dici factus equus, nisi forma equi illi accesserit vt eius substātiæ supperaddita, sic enim recte dicemus, factam esse vnionem intellectus cum re intelligibili; non enim dicitur vniri, & coniungi res vna cum semetipsa, sed plures esse oportet, ex quarum coniunctione vnum fieri dicatur: oportet igitur speciem in intellectu imprimi, & ita vnũ fieri tanquam ex materia & forma, nam ipse in recipiendo tenet locum materiæ, vnde vocari solet intellectus materialis, species autem impressa tenet locum formæ; & quia nominatio fit à forma, totum dicitur factum vnum, & vocatur equus, non quidem materialis, sed spiritalis: hoc modo intelligendus est Arist. quando dicit intellectum fieri singula; nō enim

A quum videmus factum vnum, debemus negare eius constitutionem ex parte materiali, & parte formali; perinde enim esset ac si quis videns hominem esse vnum negaret ipsum ex materia & forma constare. Sed id, quod eos decepit, fuit, quod vnio intellectus cum intelligibili, quum sit spiritalis, est maior, quam vnio materiæ cum forma materiali, ideo partium coniunctarum discrimen non conspexerunt: imo veritate coacti ita loquuti sunt, vt inscii in nostram sententiam
B venerint; negarunt enim intellectum recipere, sed dixerunt ipsum imbibere potius obiectum, & fieri illud, quare idem affirmant, & negant; negant enim intellectum recipere species, id tamen cōcedunt, dum dicunt imbibere, quia imbibere est recipere, & nil aliud est hæc imbibitio, quam magna vnio; quum enim sit rerum spiritalium, est maior, quam vnio formæ materialis cum materia: ideo hanc eorum appellationem non modo non refutamus, sed maxime ap-
C probamus, quia receptio specierum in intellectu conuenientissime vocatur imbibitio, nec potest cōuenientius nominari. Præterea alia ratione hoc cōprobare possumus, qua manifeste causa erroris illorũ declaratur: in omni actione & passione duas dari formas necesse est, vnā producentem, alteram productam in patiente; at phantasma est forma agens in intellectum, & intellectus à phantasmate patitur; ergo necesse est præter phantasma dari aliam formam ab ipso
D productam in intellectu: maior à nullo neganda esset, quoniam & ratione, & experientia cognoscitur esse verissima; scopus enim omnis agentis nullus alius est, quam introducere in patiens formam sibi similem, nam ipsamet agentis forma non potest eadem numero migrare ab agente ad patiens; ergo nil aliud est agere, quam formam sibi similem producere in patiente: idque per inductionem manifestum est; ignis enim agit in igneum, non vt illi suammet formam nu-
E mero eandē largiatur, quia hoc fieri nullo modo potest, sed vt in lignũ introducat aliam formam similem, nempe aliam numero formam ignis, etenim sine huius introductione non fit actio, neq; productio; non enim sufficit sola præsentia ignis agentis ad faciendam hanc productionem: quid enim producitur, si ignis agens nullam formam producit? ergo manifestum est idem in omni actione dicendum esse; est enim omnino necessarium, vt à quolibet in aliud a-
F gēte forma aliqua in patiente producatur: quoniam igitur phantasma in phantasia est, nec potest recipi in intellectu; & est agens respectu intellectus, oportet formam aliquam ab eo in intellectu produci, quam iudicans intellectus intelligat: quamobrem quum sit (vt aduersarii dicunt) in esse claro, & expresso, ita vt sufficiat ad agendum, necesse est, vt formam producat in intellectu, hoc enim est agere; & hoc negato phantasma ad agendum non sufficit, qua non agit, nisi

Secũ. argu. tum. In om actio duas f[...] ma c[...] dera.

nisi speciem producat. Sed videntur aduersarij A hoc concedere, dum dicunt phantasma producere intellectionẽ in intellectu, etenim nil aliud est intellectio, quam species impressa, vt asserit apertissime Arist. in cont. 15. 27. 37. libr. 3. de Anima, dum inquit scientiã, & scibile idem esse, non quidem scibile materiale, quod extra animã est, sed scibile spiritale, quod est in anima; hoc enim scibile idẽ est ac scientia, quæ actu est: vt actualis cognitio equi est equus ipse spiritalis; discrimen est solum secundum rationem, hoc est, se- B cundum diuersas considerationes: nam si referatur ad ipsum intellectum, in quo est, & à quo iudicatur, dicitur intellectio; si vero ad obiectum externum, vocatur species, & imago illius, seu illud ipsum spiritaliter. Ob id horum sententia proculdubio ad veritatẽ propius accedit, & magis defendi potest, quam altera: nam videtur Io. Bacconius, & alij, qui eius sententiam sequuti sunt, hoc solum respexisse, vt euerterent species ita impressas, vt intellectionem præcedãt, & post C intellectionem seruẽtur; at speciem impressam, quæ idẽ esse dicatur cum intellectione, certe (vt ego arbitror) nec Bacconius, nec alij negarent: quãobrem sententia hæc ad rectum sensum trahi facile potest. Hæc fuit Auerrois opinio, qui in Comment. 5. lib. 3. de Anima inquit intentiones intellectas habere duo subiecta, vnum per quod sunt entia, & alterum per quod sunt veræ; subiectum enim per quod sunt entia, est intellectus in D quo inhærent; subiectum autem per quod sunt veræ, est ipsum obiectum externũ; veritas enim est æquatio conceptus cum re, cuius est conceptus; asserit ergo Auerr. species esse in intellectu tanquam in subiecto, nec re distingui ab intellectione, sed solum ratione, sicuti declarauimus. Hoc idem de speciebus sensilibus dicendum est; nam color in oculo receptus, ac iudicatus, si ad realem colorẽ referatur, dicitur species coloris, seu color spiritalis; si vero ad oculum, dicitur cognitio coloris, & visio, ita vt anima, dum iudicat, E dicatur fieri color ille. Verum quia aliqui ita negarunt species impressas, vt omnem eorum entitatem de medio tollere conati sint, & ostendere nullius formæ receptionem fieri siue in sensu, siue in intellectu, sed cognitionem nil aliud esse, quam habitudinem, seu respectum quendam ad obiectum præsens; ideo operæpretium est sentẽtiam hanc aliquantum considerare, vt ostendamus speciem imprimi in sensu & in intellectu, tanquam ens positiuum, & absolutum, & veram F speciem qualitatis, non vt meram relationem, vt ipsi dicunt. Inprimis illud nobis statuendum est, quod ipsi non negarent, eandem esse rationem & speciei intelligibilis in intellectu, & speciei sensilis in sensu, ac luminis in perspicuo; horum enim omnium entitatem absolutam isti inficiantur: quod igitur de horum aliquo ostendemus, id de aliis quoque ostensum intelligatur. Primum possumus argumentum de lumine sumere ex iis, quæ alias fusius à nobis dicta sunt in libris de visu: lumen in perspicuo producit qualitatem materialem, nempe realem colorem, vt Arist. sæpe asserit in lib. 1. Meteor. & vt per se manifestum est; ergo lumen nõ est pura relatio, sed est accidens absolutum: consequentia clara est; quia mera relatio non potest efficere qualitatem realem, & multo minus talem agẽdi vim habere potest id, quod est purum nihil: nec dici potest colorem produci à luce, quæ est in Sole, non à lumine, quod est in perspicuo; etenim actio omnis fit per contactum, vt inquit Arist. in 3. & 7. Physic. lux autem, quæ in Sole est, corpora hæc inferiora non tangit. Confirmatur hoc ex oculi læsione, quæ fit ab inspectione excellentis lucis, læditur enim ac destruitur temperies oculi à magno lumine, vt ait Arist. in cont. 123. & 143. lib. 2. de Anima, & in 7. libr. 3. destructio autem temperaturæ oculi est alteratio realis, quæ à pura relatione fieri non potest; lumen igitur in perspicuo non est mera relatio, sed est accidens absolutum, & species quædam qualitatis. Possumus etiam à phantasmate sumere contra hos argumentum validissimum: phantasma in phantasia non est purum nihil, neque mera relatio ad obiectum præsens, sed est ens absolutum; ergo etiam species obiecti in sensu, & intellectu est ens absolutum: consequentia clara est, quia horum omnium eadem est conditio; ab obiecto n. externo mouetur sensus, à sensu phantasia, & à phantasia intellectus; quare si species in sensu nulla recipitur, sed est mera relatio, nõ potest in phantasia produci phantasma, quod sit maioris entitatis: antecedens aũt probatur multifariam: primo, quia, vt etiam aduersarij confitentur, phantasma mouet intellectum, ergo est aliquid absolutũ, quia mera relatio non est apta ad mouendum; præterea illuminatur ab intellectu agente, ergo est ens positiuum & absolutum: præterea phantasma inhæret actu in phãtasia, etiam non præsente obiecto externo, imo etiam destructo obiecto, & nulla etiam existente specie in sensu externo; ergo non est mera relatio ad obiectum, siquidem destruitur relatio per ablationem termini: si vero aduersarij ad partẽ memoratricem confugiant, dicentes memoriam seruare imagines obiectorum, & has esse præsentes phantasiæ, & prædictam relationem facere, incidunt in Scyllam dum volunt vitare Charybdin: nam eadem difficultas manet de imagine in memoria, quæ eiusdem est conditionis, ac reliqua omnia prædicta: nam secundum eos etiam imago illa deberet esse mera relatio ad obiectum præsens, quum hæc quoque sit eiusdem conditionis, ac reliqua prædicta; hoc tamen dici non potest, quum nullum adsit obiectum reale, quia memoria est præteritorum: igitur & idolum in memoria, & phantasma in phantasia, & species sensilis in organo sensus, & species intelligibilis in intellectu sunt entia positiua, & abso-

absoluta. Confirmant hanc sententiam verba Aristotel. in multis locis: nam in context. 121. & 138. libri 2. de Anima inquit sensum recipere formas sine materia, meram autem rationem ad obiectum præsens non vocaret formam, igitur indicat recipi aliquid positiuum; neque dicere possunt obiectum reale, vt realem colorem, ibi ab Arist. vocari formam; nam color ille est forma in materia, Arist autem dicit recipi formam sine materia: prætereain 3. lib. dixit intellectum esse immistum, vt possit species recipere, dixit esse locum formarum, & formam formarum; & sensum dixit esse formam formarum sensilium, quæ omnia nostræ opinioni attestantur, vt considerantibus manifestum est. Auerroes quoque absque dubio hoc sensit, quum in Commentario 5. libr. 3. dixerit intellectum speculatiuũ constare ex tribus, ex possibili, & agente, & phantasmatibus, seu ex speciebus intellectis, quæ tenent locum formæ, & sunt productæ à phantasmatibus; ergo non putauit species esse meram relationem, quia relatio non facit compositionem, nec recte vocatur forma: in Commentatio etiam 30. eiusdem libri Auerroes dicit species intellectas habere subiectum aliud à subiecto phantasmatum, quare vult eas recipi in intellectu; quũ phantasmata recipiantur in phantasia; non igitur putauit intellectionem esse solam præsentiam phãtasmatis extra intellectum, sed esse speciem à phantasmate productam in intellectu. Videtur autem causa erroris istorum fuisse, quod non cognouerunt entitatem accidentis spiritalis; quare id omne, quod materiale non sit, putarunt esse nihil: qua de re diffusius scripsimus in libris de Visu. Quod autem hi nituntur in suam sententiam trahere Alexandrum de visu loquentem, & in primo, & in secundo eius lib. de Anima, id meo quidem iudicio vanum est; trahi namq; verba Alexandri ad verum sensum facile possunt, quoniam Alaxãder nil aliud respexit, nisi vt ostenderet obiecta non agere in organa sensuum, præsertim colorem in oculum, actione reali, & vera alteratione, qua realis qualitas producatur; quare quando negat formam in intellectu, aut in sensu recipi, negat solũ formam realem, non negat spiritalem, vt ex eius verbis manifeste colligimus: nam argumentum sumit ex eo, quod formæ non recipiuntur nisi per verum motum in tempore factum, visio autem fit subito; non igitur aliam formam excludit, & recipi negat, quam formam materialem: exemplum autem columnæ, quo Alexander vtitur, sano modo intelligendum est; non enim in omnibus ea comparatio consistit, sed in eo solum, quod columna fit dextra absque vllius materialis formæ receptione, siquidem nulla alia forma considerari potest, quæ in columna recipiatur, nisi forma materialis; in hoc igitur est similis instrumento visus, in quo fit visio sine alicuius materialis formæ receptione: at si spiritalem formam consideremus, & nomine formæ comprehendamus, non est amplius similitudo: in oculo enim recipitur forma spiritalis, in columna minime; quod patet, si huic exemplo aptemus modum loquendi Arist. de sensu, ac de intellectu; is enim columnæ, quæ dextra fiat, minime conuenit: inquit Arist. sensum recipere formas sine materia, inquit intellectum pati, & recipere formas, & esse locum formarum: at columna, quando fit dextra, non dicitur pati, neq; formam aliquam recipere; quare horum discrimen magnum, & manifestum est. Posset autem aliquis pro his nobis obiicere verba Arist. in cōt. 69 lib. 2. de Anima, vbi dicit lumen esse præsentiam corporis lucidi in perspicuo: sed hæc nobis non obsunt, quoniam propositio illa Arist. non est intelligenda formaliter, sed causaliter; non enim dicit, nil aliud esse lumẽ, quam præsentiam lucidi, sed dicit lumẽ produci in perspicuo à præsentia lucidi, idq; manifestum est legentibus omnia Arist. verba in eo loco: & hoc idem de Alexãdro dicimus, qui & in 1. & in 2. suo lib. de Anima, de visu loquens inquit, lumẽ esse præsentiam lucidi, sed hoc ipsemet declarans inquit lumen produci in perspicuo à lucido tanquam à causa. Hoc idem apud Auicennam legere possumus in libr. suo, qui vocatur Compendium de anima: ibi enim dicit præsentiam lucidi in perspicuo esse causam luminis, non dicit esse lumen ipsum: notare etiam apud Auicennam in eo lib. possumus in c. 6. & 8. ipsum existimasse species in sensu, & in intellectu imprimi ab obiectis tanquam à causis producentibus, & esse entia absoluta, non solum relationes, vt isti existimarunt.

Auerroes. *Alexander.* *Obiectio.* *Solutio.* *Auicenna.*

Quod species impressæ nec præcedere intellectionem possint, nec post eam seruari, contra priorem sectam.

Cap. VI.

SEquitur secundum caput demonstrandum, quod species impressæ nec præcedere intellectionem tempore, nec post eam seruari possint; qua in re priorem sectam deceptam fuisse arbitror. Ad hoc demonstrandum nullum est efficacius argumentum illo, quod à D. Thoma refertur, tanquam argumentum Auicennæ in 1. part. Summ. quæst. 79. art. 6. Auicenna enim hoc, quod verissimum est, cognouit, non posse in intellectu esse impressam speciem sine intellectione, ideo hoc argumento vsus est: Si species ad modum habitus imprimeretur in intellectu, intellectus necessario eam semper intelligeret: consequens manifeste falsum est: consequentia autem probatur, quia species non potest imprimi in intellectu, nisi abiuncta à materia, & nudata conditionibus materialibus; at secundum Aristotelem in context. 15. & 16. lib. 3. de Anima, omne abiunctum à materia est actu intelligibi-

Primum argumentum.

ligibile, imo est actu intellectum, imo est idem quod intellectio, & quod intellectus ipse; ergo species in intellectu impressa intellectio ipsa est, idque asserit expresse Aristot. in contex. 15. 20. 27, 37. libri 3. de Anima, igitur ponere in intellectu speciem sine intellectione est pugnantia dicere, & implicare contradictionem, quia tantum abest vt species in intellectu esse possit sine intellectione, vt potius sit ipsamet intellectio. Neque dicere aliquis potest, requiri semper phantasma, proinde speciem impressam non sufficere ad intellectionem promendam sine actione phantasmatis; etenim actio phantasmatis non alia ratione ad intellectionem confert, quam imprimendo speciem, quæ est intellectio ipsa, quamobrem dum ponitur iam impressa species, non est amplius opus phantasmate: idque adhuc manifestius est secundum eos, qui dicunt speciem impressam habere locum obiecti, seu principii productiui intellectionis, quæ deterrima omnium sententia est; tum quia necessarium omnino esset, vt intellectu semper intelligeret, quum ipse sit semper aptus ad intelligendum, & haberet obiectum actiuum semper præsens, nempe speciem impressam potentem semper producere intellectionem; tum etiam quia forma ab agente producta in patiente non potest habere locum agentis, nulla enim forma agit in suam materiam in qua est, sed habet potius locum effecti, quam efficientis, vt forma ignis in ligno genita non habet locum efficientis respectu illiusmet materiæ, sed solū formæ effectæ. Quanquā etiam opinio dicentium speciem impressam habere locum formæ, ipsa quoq; est absona rationi, nam acquisita forma cessat omnis motus, & omnis actio agentis; quare, vt modo dicebamus, siue species impressa efficientis locum habeat, siue formæ, nullum est opus phantasmate mouente post impressam speciem, sed necessarium est præsente specie in intellectu intellectum actu intelligere. Ad huius autem veritatis confirmationem notandum est artificium naturæ in facultatib. animæ sentientis: quum enim oportuerit duas in hac animæ parte inesse vires, vnam cognoscendi, alteram retinendi ac conseruandi imagines rerum, natura non tribuit eidem facultati, neque eidem organo vtramq; vim simul, sed voluit memoriam, quæ conseruatiua est, non esse cognoscitiuam & imaginatiuam, quæ est cognoscitiua, non esse conseruatiuam: propterea quod necessarium omnino est, vt facultas cognoscitiua cognoscat actu illa, quæ actu recepta habet; quare si phantasia, quæ cognoscitiua est, conseruaret etiam phantasmata recepta, & memoria, quæ est conseruatiua, cognosceret etiam imagines in ea seruatas; cognosceret multa simul eodem momento, quod penitus impossibile est; quoniam contemplari, vel imaginari eodē tempore plura ita est impossibile, vt est impossibile materiam simul habere plures formas specificas: quemadmodum igitur phantasia quum sit cognoscitiua, non potuit esse conseruatiua, & memoria, quum sit conseruatiua, nō potuit esse cognoscitiua; ita intellectus, quum sit cognoscitiuus, non potest esse conseruatiuus specierum, ideo nunquam plura simul intelligit, sed semper vnum, proinde non potest esse in eo impressa species sine intellectione. Hoc idem ostenditur argumentis posterioris sectæ antea relatis, illis tamen exceptis, quæ impressionem tollunt; hæc enim postea ostendemus nihil habere efficacitatis. Sed quia illa omnia postea in argumentorum solutione considerabimus, & singulorū vim expendemus, nunc satis sit vnum tantum considerare. quod non parui momenti est, si bene intelligatur; erat autem tale: Si species in intellectu post intellectionem seruarentur, daretur memoria intellectiua. Cōsiderantes argumentum hoc D. Thomas, & Scotus in locis prædictis, totum concedunt, proinde negant consequentis falsitatem: ad Arist. autem in lib. de memoria & reminiscentia statuentem vnam tantum memoriam, quæ est facultas animæ sensibilis, respondent duplicem esse memoriam; vnā, quæ est conseruatrix imaginum rerum præteritarum quatenus præteritæ sunt, de qua ibi Arist. loquitur tanquam pertinente ad partem animæ sensibilem: alteram vero, quæ est solum conseruatrix specierum repræsentantium obiecta secundum se absq; temporis præteriti consideratione, eaq; est memoria intellectiua, quam Arist. non negaret, etsi in eo lib. eam non consideret: fatentur igitur dari memoriam intellectiuam distinctam ab altera memoria. quæ ad sentientem animam pertinet. Sed hoc dicentes non soluunt argumentum, neque tuentur Arist. qui in cap. 1. eius lib. asserit se loqui de memoria prout inseruiente tam intellectui, quam sensui, proinde vniuerse de memoria loquitur, vnam tamen tantummodo ponit, quam dicit inseruire primo imaginatiuæ, secundario autem, & per accidens etiam intellectui; putat enim solum phantasma remanere fixum in parte memoratiua post imaginationem, speciem vero intelligibilem non manere in intellectu fixam post intellectionem, dici tamen illius memoriam conseruari, quatenus phantasma, à quo produci potest, seruatur impressum in parte memoratiua, quod phantasia potest iterum imaginari, & iterum producere speciem eius in intellectu; hoc modo, non alio, censuit Aristoteles remanere in animo scientias, ac disciplinas omnes, sicut postea, quum de habitibus agemus, declarabimus. Præterea ostendo nullum esse harum duarum memoriarum

discrimen, quod ipsi fingunt: nam quando dicunt, memoriam sensitiuam esse rei præteritæ quatenus est præterita, vel intelligunt esse necessariam conditionem recordationis, vel simul cum ipsa re etiam determinati temporis recordemur, atque imaginem cum hac conditione in memoria conseruemus; vel dicunt non esse quidem necessarium vt imago rei præteritæ cum determinato tempore conseruetur, sed vt ea sit conditio obiecti tantum recordabilis, non ipsius recordationis: prius quidem dici nullo modo potest, quia falsum est; etenim multa particularia recordamur, quorum certum ac determinatum tempus non recordamur; hæc igitur non est memoriæ necessaria conditio, neque hoc intellexit Aristotel. quando dixit memoriam esse præteritorum, sed significauit alterum posteriorem sensum, nempe quod tempus præteritum sit quidem conditio obiecti memorabilis, sed non ipsius recordationis, seu memoriæ, etenim fieri recordatio potest absque vlla præteriti temporis consideratione: quod quidē hoc argumento probare possumus sumpto ex Aristotel. in eodem libro; nam ibi inquit sensum esse præsentium, memoriam vero præteritorum, vult igitur eandem esse rationem memoriæ, ad præteritum, quæ est sensus ad præsens; atqui sensus non apprehendit tempus præsens, imo sentire etiam rem præsentem possumus absque vlla præsentis temporis consideratione; ergo vult Aristotel. etiam præterita posse memorari sine vlla consideratione præteriti: hoc igitur si dicant, vt dicere omnino coguntur, non distinguunt, vt putant, vnam memoriam ab altera, nam intellectus, vt alio in loco demonstrabimus, potest etiam singularis intelligere, ergo etiam præterita, imo etiam vt præterita; igitur tunc saltem, quando intellectus conseruat speciem rei singularis præteritæ, non distinguetur memoria intellectiua à sensitiua, quoniam etiā intellectiua erit rei præteritæ eodem prorsus modo, quo memoria sensitiua est præteritorum.

In lib. de ordine intelligendo.

Hæc igitur est Arist. sententia: facultas imaginatiua, & memoria accepta vt imaginum conseruatrix, sunt facultates eiusdem partis animæ, nempe sensibilis, & vtraq; est organica, & organū vnius est propinquū organo alterius, nam organum phantasiæ est medius ventriculus cerebri, memoriæ vero postremus, phantasia quidem, vt ante dicebamus, cognoscitiua est, at non specierum conseruatrix, memoria vero est conseruatrix, sed non cognoscitiua ideo non potuit idem organum vtrique facultati, & tum cognitioni, tum conseruationi inseruire, sed duo distincta esse debuerunt, propinqua tamen, vt diximus, quum præsentium cognitio humidius organum requirat conseruatio vero siccius, atque etiam frigidius, quia sic tenacius est: quod etiam Galen. asserit, licet alio modo facultates animæ in cerebri partes distribuat; medium enim ventriculum abscribit parti rationi, quam nos cum Aristotel. organicam esse negamus, sed de hoc in præsentia disputandum non est. A phantasia igitur imaginante imprimuntur imagines memoria, & ibi seruantur, ideoque propter propinquitatem phantasia dicitur habere propinquam memoriam, tanquam lib. apertum, in in quo multa sunt scripta, quæ legere potest: quod si vtrumque simul organum accipiamus vt vnum, tunc dicimus illud habere vim imaginandi phantasmata, & retinendi ac conseruandi ipsorum imagines; quo fit vt intellectus quoque hac ratione dicatur habere phantasiam tanquam apertum libr. in quo multa legere suo arbitratu potest; quum enim ibi sint fixa phantasmata illarum rerum, quarum species intellectus prius intellexit, potest ab eisdem phantasmatibus iterum pati, & easdem species recipere; dum enim phantasia renouat eiusdem phantasmatis imaginationem, intellectus quoque eiusdem rei intellectionem renouat, qua fit in ipso noua eiusdem conceptus impressio à phantasmate: hac igitur vna ratione vna & eadem memoria sensitiua apud Aristotel. per se, & primo inseruit animæ sensibili, secundario autem rationali; quare dum proprie memoria sumitur pro facultate recipiendi rerum imagines, quæ in ea fixæ absque cognitione seruentur, nulla datur memoria intellectiua; proinde Thomæ, & Scoti sententia de duplici memoria sic accepta aliena est ab Aristotel. & eam quoq; negare cogitur Ioannes Bacconius, dum species impressas negat. In alio tamen sensu memoriam intellectiuam à sensitiua distinctam etiam secundum Aristot. tueri possumus, quem mox, quum de habitibus loquemur, declarabimus. Confirmatur præterea nostra hæc opinio auctoritate Auerrois qui absque dubio huius sententiæ fuit; asseruit species in intellectu imprimi sicut antea considerauimus, & vt passim apud eum legere possumus in libr. de anima, ac non putauit eas manere fixas in intellectu post intellectionem tanquam habitus: nam in Commentar; 30. libr. 3. hæc apud eum verba leguntur [*formæ sunt duobus modis, sunt enim formæ rerum tum extra animam, tum in intellectu: sed in intellectu sunt veluti res velocis transmutationis, & non fixæ, extra animam vero existunt in materia sensili tanquam habitus in habete habitum & res fixa in re patiente*] itaq; cognouit Auer. formas intelligibiles ita esse in intellectu, vt sunt res sensibiles in organo sensus, nimirū præsente solum obiecto; tamdiu enim in est species coloris in oculo, quamdiu præsens est realis color; ab hoc.n. pendet in fieri, & in conseruari: sic tam diu est in intellectu species intelligibilis, quam

Auerroes.

dia

diu est in phantasia phantasma actu; & cessante phantasmate cessat intellectio; & species intelligibilis euanescit, quoniam à phantasmate pendet in esse, & in conseruari: quo fit vt intellectio formaliter sit præsentia speciei in intellectu, causaliter vero sit præsentia phantasmatis actu in phantasia. Hanc eandem sententiam de speciebus impressis, sed post intellectionem non seruatis, tribuunt Auicennæ D. Thomas, & Scotus in memoratis locis; licet, vt ibi Scotus ait, satis obscure ex Auicennæ verbis colligatur: sed cuiuscunque sit, vera est, vt argumenta à nobis adducta demonstrant, quæ quam debiliter à Gandauense soluantur in quæst. 15. lib. 3. de Anima, quisque apud eum legere, & considerare potest; non est enim operæpretium, vt omnia, quæ ab aliis dicuntur, in medium afferamus.

Confirmatio eiusdem sententiæ testimonio Aristotelis, & reiectio interpretationis Scoti, & collectio erroris omnium aliorum.

Cap. VII.

Sententia hæc ab Aristotele manifeste ponitur in contex. 30. lib. 3. de Anima, dum dicit animam nunquam intelligere sine phantasmate; & in 39. eiusdem lib. dum inquit necessarium esse, vt intelligens speculetur phantasma aliquod; putauit enim nunquam fieri posse intellectionem sine actione phantasmatis, proinde non seruari speciem in intellectu, quam possit intellectus intelligere sine phantasmate agente. Sed Scotus qui existimauit species in intellectu impressas habere locũ obiecti mouentis, verba illa Aristot. considerans, & suam sententiam tueri volens, inquit, conuersionem intellectus ad phantasmata posse duas ob causas dici necessariã, vnam ante acquisitionem habituũ, alteram vero post; antequam enim habeat habitus, necesse est vt ad phantasmata conuertatur, si debeat intelligere, sicut omne passiuum conuertitur ad suum proprium actiuum; postquam autem acquisiuit habitus, non eget amplius phantasmatibus vt motiuis, est tamen necessarium, vt dum ipse intelligit, phãtasia quoque imaginetur, propterea quod tanta est propinquitas, & coniunctio harum facultatum, vt vna operante alteram quoq; operari necesse sit, licet quandoq; neutra alteri inseruiat; est igitur necessariũ intellectioni phantasma, non tamen semper vt causa, sed quandoq; vt necessario cõsequens; ideo quando Aristot. dixit animam sine phantasmate nunquam intelligere, vtramq; necessitatem communiter complexus est, nempe nunquam sine phantasmate vel efficiente intellectionem, vel eam consequente. Attamen si verba Arist. bene consideremus, videbimus eum dicere intellectũ in homine semper egere phantasia vt mouente, & obiectũ subministrante; inquit enim in illo 39. contex. necessarium esse vt intelligens phantasma aliquod speculetur: atqui phantasia speculari nõ dicitur, sed solus intellectus; quare non dicit Aristot. phantasiam tunc imaginari, sed dicit intellectum speculari phantasma aliquod; hoc autem non potest alio modo intelligi, nisi vt Aristot. dicat intellectum intelligentem intueri necessario phantasma aliquod, & ab illo moueri. Sed vana etiam secundum se est illa secunda necessitatis ratio, quam Scotus adducit: nam quando duo ita se habent inuicem, vt neutrum alterius causa sit, nullus esse potest inter illa essentialis respectus, seu necessarius contextus, proinde separari possunt, & vnũ existere sine altero; igitur si post habituum acquisitionem neque intellectio est causa imaginationis, neq; imaginatio intellectionis, nulla est necessitas vt intellectu intelligente etiam phantasia imaginetur: quod si propter propinquitatem id contingere dicat, vt admittamus id posse contingere, nulla tamen ratio adest cur sit necessarium ita semper euenire, quum in aliis facultatibus animæ, quamuis propinquis, id fieri non videamus; dum enim fit visio, non est necessarium vt auditio, vel gustatio fiat: quod si dicat in subordinatis tantum facultatibus id euenire, adhuc falsum est; quia non est necessarium vt phãtasia imaginante etiam sensus sentiat, quum possit operari nullo operante externo sensu, neque sensu communi: neque ad rem facit exemplum, quo Scotus vtitur, sensus communis respectu sensuum externorum; quia sensus cõmunis est veluti centrum omnium quinque sensuum, neq; ab illis re distinguitur, quocirca non potest operari nisi illis operantibus; absente enim obiecto externo non operatur, sed præsente, & mouente organum aliquod sensuum externorum: at intellectus non ita se habet respectu phantasiæ, sed est facultas animæ separata à phantasia, & secundum Scotum habet iam species impressas tanquam obiecta motiua, & fixas, neque eget amplius phantasia obiectum suppeditante; quare nulla est similitudo, proinde verba illa Aristotelis manifeste aduersantur opinioni Scoti. Præterea alia etiam à nobis sæpe notata loca apud Aristotelem nostræ sententiæ attestantur, & Latinorum opinionem reiiciunt, nempe quando Aristoteles dicit speciem intellectã & intellectionem idem esse; sic enim aperte dicit non posse in intellectu existere speciem sine intellectione. Colligere igitur ex dictis possumus errorem illorum omnium, qui impressas & permanentes species posuerũt. Primum enim falsa est Scoti sententia, qui dixit speciem in intellectu perma-

nentem habere locum obiecti mouentis; etenim mouens secundum Aristotelem est solum phantasma; species vero inest in intellectu vt forma producta ab agente, non vt agens. Errauit etiam Thomas dicens speciem in intellectu seruari tanquam rationem operandi, quia secundum Aristotelem species in intellectu est operatio ipsa, non ratio operandi: ideo neque Gandauensis recte dixit, species impressas esse tanquam dispositiones ad operationem; hoc enim dicens dicit aliquid esse præparationem ad semetipsum: quum igitur species impressa intellectio ipsa sit, non est præparatio ad intellectionem; quare manifestum est has omnes sententias pugnantia dicere, dum ponunt in intellectu impressam speciem sine intellectione. Errarūt etiam illi, qui omnino specierum impressionem negarunt, quia horum quoque sententia, vt antea considerauimus, implicat contradictionem: dicunt phantasma esse agens, nihil tamen agere, quum nullam formam in patiente producat; quum enim nec speciem vllam imprimat, nec dicendum sit ipsum producere intellectionem, nihil agit, proinde est agens, & non est agens. Sed aduersus sentētiam nostram dubitare aliquis posset: quia si species impressa idem est, atque intellectio, sequitur phantasma solum esse idoneum, ac sufficiens principium producendi intellectionem; quum enim sufficiat ad imprimendam speciem, & species impressa idem sit, quod intellectio, certe sufficit ad producendam intellectionem; hoc tamen, vt paulo ante dicebamus, falsum est, & communi omnium consensioni aduersatur; nemo enim dixit, solum phantasma esse æquatum principium productiuum intellectionis. Ad hoc dicimus speciem intelligibilem non dici intellectionem quatenus solum recipitur, sed simul etiam quatenus iudicatur. adeo vt species recepta & iudicata idem sit quod intellectio: atqui phantasma ad speciei iudicium nihil confert, sed ad impressionem solum: ideo dum hanc solam spectamus, intellectus patitur tantum, phantasma vero agit; sed dum iudicium respicimus, ipsa intellectus natura est principium actiuum intellectionis: quare adæquatum principium intellectionis productiuum neque solum phantasma est, neque solus intellectus, sed ambo simul, illud vt speciem imprimens, hic vero vt iudicans; quæ duo simul eodem tempore fiunt, sed ratione & natura distinguuntur; prior enim est impressio iudicatione, & in iudicatione præcipue consistit intellectio, quare præcipuum agens intellectionem est intellectus ipse. Idem prorsus de sensibus dicendum est: nam obiectum externum est principium productiuum sensionis quatenus speciem in organo imprimit, sed

Dubium.

Solutio.

Phantasma non producit intellectionem.

A facultas ipsa sensibilis dicitur agens, dum speciem iudicat, qua ratione sensionem producit, sicut alias declarauimus in lib. quem de sensu agente scripsimus.

Quid sit habitus intellectus, à quo intellectus dicitur in habitu.

Cap. IIX.

Declarandum relinquitur, quid sint illi habitus, qui solent attribui intellectui tanquam fixi, & permanentes, à quibus vocatur B intellectus in habitu; si enim post intellectionem nulla in eo species remanet, nihil apparet, quod possit habitus appellari. Ego hac in re sequendam puto nonnullorum opinionem, cuius mētionem facit Scotus in dicta quæst. 6. distinct. 3. lib. 1. & eam dicit fuisse à quibusdam Auicennæ adscriptam: attamen an Auicenna id voluerit, inquit Scotus, se nihil certi habere; attribuit autem illam Auicennæ Thomas in contex. 8. lib. C 3. de Anima, & in 1. part. Sum. quæst. 79. artic. 6. sed cuiuscunq; fuerit, eam ego veram esse arbitror, & Arist. verbis consentaneam. Dico igitur acquiri in intellectu ex multiplicatis intelligendi actibus quandam maiorem aptitudinem seu habilitatem ad easdem res intelligendas, quam non habebat prius, eaq; dicitur habitus acquisitus, nam mens nostra nascitur rudis, & inepta ad rerū cognitionem statim capiēdam, ideo necesse est vt laboret, & inuestiget, vt discat, & in- D ueniat; sed postquam semel rem aliquā apprehendit, si diu in eius contēplatione versetur, acquirit habitum, id est, habilitatem quandā, qua potest, quando vult, rē illam speculari absq; exercitio, & absq; labore: dicunt autem id ab Auicenna hoc pacto fuisse declaratum: intellectus postquam hanc habilitatē adeptus est, cōuertit se, quando vult, ad quandam intelligentiam superiorem, quæ infundit ei species, quas ipse sine vllo labore tunc recipit. Sed hæc sententia apud E Peripat. admittenda non est: dicere potius debemus intellectum illam habilitatem adeptum conuertere se, quando vult, ad phantasiam, & absq; vllo labore fieri hanc rem, vel illam, quia iam est exercitatus in eorundem phantasmatum inspectione, & earundem rerum cognitione; quo fit vt ex phantasmatis oblatione imprimatur in eo statim species intelligibilis, & promatur intellectio, quod ante habitus acquisitionem non eueniebat; nam offerebatur qui- F dem phantasma lumine agentis illustratum, nō tamen statim intelligebat, quia rudis erat, & ad recipiendum ineptus, & labore, ac consideratione indigebat, vt speciem reciperet, quum autem semel recepit, aptior est ad eandem rem iterum intelligendam, mox autem si aliquantum in illa exerceatur, fit aptus ad eam rem statim, & sine labore in phantasmate inspiciendam, quando

vult

vult. Hæc igitur aptitudo acquisita dicitur habitus quem prius intellectus non habebat, nec tamen est species intelligibilis, quæ fixa maneat in intellectu post intellectionem, iam enim ostendimus speciem cessante intellectione aboleri; sed est solum maior quædam habilitas, quæ post intellectionem fixa in intellectu manet. Hoc modo intelligenda puto verba Aristot. in context. 8. libr. 3. de Anima, quando dicit intellectum in habitu esse adhuc potestate, non tamen ita, vt erat antequam disceret, aut inueniret; significat enim Aristot. potestatem respectu operationis, semper enim intellectus non actu intelligens habet potentiam ad operationem; sed discrimen est, quoniam hæc potentia prius remotior erat, quando non habebat habitum, postea vero acquisito habitu est facta propinquior: ob id antea dicebamus, non omnino verum esse id, quod Aristotel. quandoque exempli gratia sumit, scientiam in animo esse actum primum, speculationem vero esse actum secundum; vtitur enim hoc exemplo non vt vero, sed vt apparente, & ad declarandum primi ac secundi actus discrimen satis accommodato; reuera enim intellectus habet potentiam ad scientiam vt ad actum secundum potius, quam vt ad primum; quando enim post ignorantiam acquirit scientiam, nil aliud reuera acquirit, quam intellectionem & speculationem, quæ est actus secundus; acquirit quidem etiam illam operandi habilitatem, ea tamen non est actus primus, nisi improprie, & per quandam similitudinem, sed actus primus est ipse intellectus, cuius esse operatio dicitur: nam si illa habilitas esset actus primus, non posset fieri intellectio, nisi præsupposita hac habilitate, quoniam actus secundus præsupponit primum; hoc tamen verum non est, quia fit intellectio etiam ante acquisitionem huius habilitatis: igitur intellectus ipse est actus primus, & semper est potestate respectu actus secundi, cum hoc tamen discrimine, quod illa potestas, antequam acquirat habitum, remotior est, postea vero fit propinquior: quare habitum acquirere non est acquirere actum primum, sed est potentiam ad secundum actum fieri propinquiorem, quam prius erat. Hoc possumus declarare exemplo satis claro: manus hominis nascitur ad scribendum apta, & habet hanc potentiam naturalem, valde tamen remotam ab actu scribendi; in principio enim non potest scribere, nec facere illos motus, quibus characteres formantur; at si exerceatur, & laboret, discit scribere, & nunc dicitur habitum scribendi acquisiuisse: quid igitur ex illo exercitio manet in manu impressum? certe ea cessante scribere, nihil ipsius actus in ipsa impressum manet; non enim alicuius characteris forma in manu remanet, sed sola habilitas, quæ nihil aliud est, quam aptitudo, & potestas scribendi facta propinquior; sic igitur de intellectu nostro dicendum est; nam in initio cum labore addiscit, aliqua tamen facilius aliqua difficilius, nec sine magno studio; nam prima principia, & dignitates facilius recipit (etenim hæc quoque à phantasia, & à sensibus recipit) alia vero difficilius, & cum exercitio, & labore, & discursu à noto ad ignotum; & is labor modo est maior, modo minor pro rerum varietate; & cognitio illorum, quæ facilius apprehenduntur, præparat intellectum ad recipienda alia cognitu difficiliora; & aliqua etiam ita difficilia sunt, vt ipse per se nullo discursu, nulloque studio illa addiscere possit, sed doctore ea explanante indigeat. Ad huius autem rei confirmationem dignus annotatione est locus aput Aristot. in context. 59. libri secundi de Anima, vbi dicit sensum esse naturaliter similem intellectui in habitu: sensus enim nascitur cum potestate operandi ita propinqua, vt nullo doctore, nulloque exercitio indigeat, sed statim sine labore species sensilium recipiat; ideo si hanc habilitatem, quam sensus naturalem habet, vocaremus habitum, sensus accepisset habitum à generante, non à doctore aliquo: non sic intellectus; non enim cum tali habilitate nascitur, sed laborandum illi diu est vt eam adipiscatur; talis igitur est intellectus postquam acquisiuit habitum, qualis est sensus natura, proinde cum eo tantum discrimine, quod illa habilitas in intellectu est acquisita, in sensu autem est naturalis, sed ipsa secundum se considerata habilitas eadem est: quemadmodum igitur in sensu nulla nascitur impressa species obiecti, & nihil illius actus, qui recipiendus est, sed mera habilitas, & aptitudo, & potentia operationi proxima; sic in intellectu hic habitus nullam significat impressam speciem, sed solam habilitatem, & aptitudinem ad speciem statim recipiendam. Si quis autem quærat, quidnam sit hæc habilitas, quæ vocatur habitus, ego arbitror esse qualitatem; quamuis enim Aristotel. in 7. Physic. à 17. ad 20. vsque contextum dicat habitus esse relationes, tamen rei veritas est, habitum notare naturam absolutam, quæ simul essentialiter respectum contineat; quocirca sunt & in categoria qualitatis, & in categoria relatiuorum, alia tamen & alia ratione; id enim quod habent absoluti, qualitas est. In genere autem qualitatis, an ad primam speciem, an ad secundam pertineant, non est clarum; quum enim sint quædam aptitudines ad operandum, videntur ad secundam speciem pertinere, quæ est potentia, vel impotentia; attamen Aristoteles omnes habitus in prima specie colocasse videtur. Ego dicendum puto tales operandi habilitates locatas esse ab Aristotel. par-

Intellectus in habitu est similis sensui.

Quid sit habilitas

tim in prima, partim in secunda specie qualitatis; habent enim hoc discrimen, quod aliæ sunt naturales, aliæ vero acquisitæ: quando igitur sunt naturales, Aristotel. eas in secunda specie colocauit, quam ob id vocauit naturalem potentiam, aut impotentiam: quando autem sunt acquisitæ, vocantur habitus, & pertinent ad primam speciem qualitatis; ideo habilitas videndi, quæ in oculo est, licet similis sit habitui intellectus, nō tamen vocaretur habitus, quia est qualitas connata, ideo ad secundam speciem qualitatis pertinet: potentia vero intelligendi in intellectu duplex considerari potest, vna propinqua, altera remota; & illa quidem, quæ est remota, pertinet ad secundam speciem qualitatis, quia connascitur intellectui, sed facta propinquior vocatur habitus, quia est habilitas per multiplicatos actus acquisita, ideo hæc sola ad primam qualitatis speciem pertinet; hac de habitibus intellectus esse Aristotel. sententiam arbitror, per eam enim omnes difficultates tolluntur. Sed aliqui recentiores, qui species impressas negarunt, & illam quam diximus, habilitatem non cognouerunt, ad phantasmata confugerunt; quoniam alium modum, quo habitus intellectuales seruarentur, inuenire non potuere; dixerunt enim eatenus seruari habitus, quatenus phantasmatum imagines in memoria seruantur, à quibus potest intellectus intellectionem recipere quandocunque ad phantasiam se conuertere vult. Sed hæc sententia recipienda non est, quia hoc dicentes non possunt interpretari verba Arist. in cont. 8. libr. 3. de Anima, quando inquit, intellectum in habitu maiorem habere operandi potestatem, quam prius: etenim si nihil penitus in intellectu manet, quæ eorum sententia est, certe habet potestatem æque remotam, ac prius habebat; quare nisi concedamus in intellectu illam habilitatem ex iterata operatione comparatam, neque interpretari Arist. possumus, neque ostendere quinam sint habitus intellectuales, quia secundum istos nullus in intellectu habitus ponitur, sed solum in parte animæ sensibili; quare nullam afferre rationem possumus, cur cognitio rerum naturalium sit magis in animo Philosophi non contemplantis actu, quam in anima hominis idiotæ, quum phantasmata rerum particularium æque in vtriusque animo esse possint; quamobrem nisi dicimus intellectum Phliosophi maiorem habere aptitudinem contempladi vniuersalia, & rerum essentias, quam intellectū hominis idiotæ, nullam afferre possumus rationem, cur magis ille, quam hic, habeat in animo scientiam naturalem fixam tanquam habitum. Præterea hoc illi dicentes nullam intellectui memoriam attribuere possunt, quum nos aliquam etiam secundum Aristotel. intellectiuam memoriam

potentia ad intellectionē est duplex.

Recentiorum opinio.

A concedamus; habitus namque illi aptum intellectum reddunt ad rem oblatam statim absque vllo labore intelligendam, vt quum fixi in intellectu sint, nomine memoriæ appellari possint: ita enim celerem, & facilem esse operationem intellectus habitibus præditi certum est, vt instar conceptus impressi esse videatur, nec alio modo, quam hoc, Ioannes Bacconius memoriam intellectiuam in homine concedere potest, quum specierum impressionem omnino B neget. Si quis autem quærat, quænam memoria animæ humanæ separatæ attribuenda sit, de hoc nihil prorsus enunciare iuxta Arist. possumus, quum ipse animam humanam à corpore separatam nullibi considerasse comperiatur, ita vt non absque ratione dubitauerint multi, an talem separationem cognouerit. Secundum veritatem autem Theologos consulere oportet; certum quidem illud est, alium in eo statu esse intellectionis modum & quemadmodum tunc C non amplius à phantasmatibus obiectum recipiendo intelligit, neque vllas species recipit, quæ sint accidentia distincta ab eius substantia; ita perennem rerum memoriam ipsum habere credendum est, quæ ab intellectione non distinguatur: attamen hoc statuere instituti nostri non est, ideo rem hanc vt à proposito alienam ad Theologos nostros integram remittimus.

Memoria int. lectiua secundum Arist.

D

Omnium vtriusque sectæ argumentorum consideratio & solutio. Cap. IX.

SVperest vt omnia vtriusque sectæ argumenta perpendamus, & quantum roboris habeant, consideremus. Primum argumentum, quo prior secta impressas species ostendebat, totum est concedendum; quoniam eo nil aliud probatur, quam speciei impressio, quam & nos concedimus, at non ostenditur eius permanentia post intellectionem. Ad secundum sumptum E ex habitibus intellectualibus neganda est consequentia: iam enim diximus habitum non esse speciem impressam, sed esse habilitatem, & aptitudinem operandi facilius, quam prius; dicimus enim scientiam naturalem eatenus seruari tanquam habitum in animo scientis, quatenus seruatur illa aptitudo cognoscendi statim res naturales in phantasmatibus in memoria seruatis, & intellectui oblatis à phantasia imaginante: ideo scientia vniuersalis non remanet actu in F animo vt vniuersalis, sed potestate maxime propinqua in suis causis, quia seruantur in memoria imagines particulares, & in intellectu aptitudo abstrahendi conceptum vniuersalem absque vlla difficultate; hanc. n. significauit Aristot. in cont. 8. lib. 3. de Anima nomine habitus, per quem intellectus est aptus ad operandum quando vult. Ad tertium negamus scientiam, seu habi-

Ad primum prioris sectæ.

Ad secundum.

Ad tertium.

habitum prædictum esse actum primum, & operationem esse actum secundum respectu habitus; hoc enim verum non est proprie loquendo, sed solum per quandam similitudinem; ipsa enim substantia intellectus est actus primus, contemplatio autem, & scientiæ acquisitio est actus secundus; Arist. autem hoc exempli gratia sumsit, & crassa Minerua considerauit, quoniam exemplorum veritas exacte quærenda non est. Sed hoc etiam concesso nullius roboris argumentum est, quia non est necessarium, vt actus primus præcedat tempore actum secundum; nam anima vegetans simul incipit esse, & operari; graue in sublimi genitum quo momento incipit esse, eodem incipit deorsum ferri; ignis simul atque est genitus, calefacit: itaque adeo validum est argumentum, vt eius vtraque propositio neganda sit. Ad testimonia autem Aristot. in pluribus locis nulla opus est responsio de, quia per illa non ostenditur specierum permanentia post intellectionem, sed sola ostenditur impressio, quam nos concedimus. Posterior vero secta primum argumentabatur ex verbis illis Aristot. in context. 5. lib. 3. de Anima [*intellectus nihil est actu eorum, quæ sunt, antequam intelligat*] quæ significant nullam speciem præcedere intellectioni, quare hoc argumento non impugnatur impressio speciei, sed sola præcessio: videtur tamen solui posse dicendo Aristot. ibi considerare primam apprehensionis originem, quæ fit in puero; puer enim prius intelligendo acquirit habitus, qui postea in eo seruantur, & præcedunt alias sequentes intellectiones, non illam primam. Sed reuera argumantum contra priorem sectam efficax est, quia secundum illos species impressa ante intellectionem requiritur vel tanquam obiectum mouens, vel alio modo tanquam causa; sic enim intellectio fieri non potest, nisi impressa iam species esse statuatur, impressa autem specie factus est intellectus res illa, vt Aristotel. asserit in contex. 8. eiusdem libri, quare antequam aliquid intelligat, est aliquid eorum, quæ sunt, quod in eo context. 5. Arist. negat. Secundum argumentum erat: sufficit species expressa; ergo frustra ponitur impressa: hoc dirigitur ad impugnandam speciei impressionem, & facile soluitur; perinde enim est, ac si quis diceret, ignis agens sufficit ad vrendum lignum, ergo frustra ponitur in ligno generari aliam formam ignis: inefficax enim argumentum est, quum potius contrarium ex eo colligatur, nam si ad lignum vrendum sufficit: ergo in eo producit aliam formam ignis; nisi enim producat, certe vel non agit, vel non sufficit: sic igitur dicimus phantasma illustratum sufficere ad mouendum intellectum, ideoque producere in eo speciem; quia hanc non producere esset nihil agere, vel non sufficere: ideo repugnantia inest in hoc argumento, si bene perpendatur; sed deceptio in hoc consistit, quod putant speciem in intellectu poni tanquam causam intellectionis, vt eam alii ponebant, aduersus quos fortassis efficax argumentum est: nos vero speciem in intellectu ponimus tanquam effectum à phantasmate productum, non tanquam intellectionis causam, quin potius tanquam intellectionem ipsam; quare argumentum contra nos inane redditur. Tertium argumentum erat: si darentur species in intellectu impressæ, daretur memoria intellectiua: ad hoc quid respondendum sit, iam dictum est superius; validum enim est aduersus ponentes specierum permanentiam post intellectionem, sic enim proprie intellectiuam memoriam omnino negamus secundum Aristot. qui memoriam sumptam pro impressione imaginis non concessit, nisi in parte animæ sensibili: sed aduersus sententiam nostram de habitibus nullius roboris argumentum est; nam si quis dicat, his habitibus positis daretur memoria intellectiua, nos hoc concedimus, quoniam sic acceptam memoriam ipse quoque Aristotel. non negaret. Ad quartum, quod impressioni refragari videtur, dicimus formam non esse quidem receptiuam accidentis materialis, sed esse tamen receptiuam spiritalis, formam scilicet informantem materiam, & constituentem aliquid in specie sub corpore naturali, qualis est in homine anima rationalis; nam de forma abiuncta à materia cõcedimus eã nullius accidẽtis subiectũ esse posse. Postremũ argumentum nullius prorsus momenti est, nititur enim fundamento inter Philosophos maxime controuerso, & ab omnibus solui facile potest: Alexander enim & illi, qui eius sententiam sequuntur, minorem negarent: sed alii interpretes Aristot. qui animam rationalem etiam secundum Aristotel. immortalem esse affirmant, negarent maiorem: dicerent enim substantiam quidem æternam, & ab omni materia abiunctam, accidentia mutabilia recipere non posse; at substantiam æternam vt corpori caduco alligatam, & ab eo pendentem (vt aiunt) obiectiue, cuiusmodi est anima rationalis humana, posse absq; vlla absurditate recipere accidentia caduca, & mutabilia, quum enim moueatur à phantasmatibus tanquam ab obiectis, & phantasmata mutabilia sint, ipsa quoque ab eis recipit affectiones nouas, atque mutabiles propter mutationem agentis, à quo producuntur: quare argumentum iuxta omnium sententias debile est.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER.

DE MENTE AGENTE.

Propositio, ac dispositio dicendorum. Cap. I.

PRæter humanam mentem quæ patibilis dicitur, censuit Aristotel. necessariam esse alteram mentem agentem, sine qua nequeat in homine intellectio fieri, ea ductus ratione, quod vbi est aliquod patiens; quod in aliquo genere omnia recipere, & omnia fieri aptum sit, necesse est vt illi respondeat agens, quod illius generis omnia facere possit: quoniam igitur humana mens patiendo intelligit, & apta est omnia intelligere, proinde omnia pati, & omnia fieri; necesse est aliquod illi agens respondere, quod omnia intelligibilia faciat, idque non esse nisi mentem: quo fit vt duæ in humana intellectione mentes considerandæ sint, vna patiens, de qua nos in aliis libris egimus, altera vero agens, de qua in hoc libro agendum nobis proposuimus; etenim tum ob eius dignitatem, tum ob summam difficultatem. tum etiam ob ipsius in humana intellectione necessitatem dignissima res est, quæ accurate tractetur, ac declaretur. Duo autem sunt; in quibus tota est huiusce rei difficultas constituta: vnum, quid sit hæc mens agens, an sit pars aliqua animæ nostræ, necne, & quæ sit eius natura; alterum vero, quænam sint eius officia in nostra intellectione; nam ipse quoque Aristoteles hæc vtraque de mente agente in 3. de Anima libro tractasse comperitur; & quamuis ordine naturæ dicendum prius esset de ipsius essentia, postea vero de officiis, tamen in hoc quoq; Aristot. imitati de officiis prius agemus, deinde vero de eius natura; progrediendum enim semper est à facilioribus, & ab iis, quorum cognitio ducere nos facilius in aliorũ notitiam possit; cognitis enim huius intellectus officiis, facilius quid ipse sit indagare, atque inuenire poterimus, quod etiam Aristot. mouit, vt prius de ipsius in humana intellectione officijs, postea vero de essentia loqueretur. Id tamen ante omnia protestari velim, me hac de re secundum principia tantũ philosophiæ Aristot. esse disputaturum, quum non aliud in his omnibus libris consilium meum sit, quam quid senserit Aristoteles, inuestigare, & eius sententiam, quantum in me est, planam, & manifestam reddere.

De officiis intellectus agentis variæ opiniones. Cap. II.

CErtum est, officium mentis agentis esse agere, hoc est, trahere de potestate ad actum, sed in quodnam agere dicatur, & quomodo, obscurissima res est, & maxime controuersa: alii namq; dicunt ipsam agere in phantasmata, non in mentem patibilem: alii in mentem patibilẽ, non in phantasmata; alii vero in ambo simul. Prima sententia Latinorum fuit, præsertim D. Thomæ, qui in libr. 3. de Anima, & in 1. part. Sum. quæst. 79. art. 3. & 4. & in quæstionib. disputatis de spiritalibus creaturis, artic. 10. & de anima, artic. 4. & 5. quibus in locis fusissime de hac re loquitur, asserit rationem agentis in hoc esse constitutam, vt agat in phantasmata: eiusdem sententiæ est Ioan. Bacconius in 1. Sentent. quæst. 2. prologi vbi dicit officium intellectus agentis esse propter phantasmata, & totam eius actionem in phantasmatibus terminari, neque vlterius progredi. Pro hac opinione videtur argumentum sumi ex verbis Aristot. in contex. 18. lib. 3. de Anima, vbi declarans officium intellectus agentis inquit ipsum esse sicut lumen, nam lumen facit colores, qui potestate sunt, esse actu colores: quemadmodum igitur lumen non agit in oculum, sed in obiectum colorem, & ipsum ducit de potestate ad actum; ita intellectus agẽs agit in phantasmata, non in intellectum patibilem, ideo potest inde colligi argumentum tale; officium omnis agentis est trahere de potestate ad actum; sed Arist. hoc officium tribuit intellectui agenti ratione obiectorum, facit enim de intellectis potestate actu intellecta: ergo in phãtasmata agit, non in intellectũ patibilem. Contra vero Simplicius videtur ei totam actionẽ tribuere respectu intellectus patibilis; putat enim vtramq; esse vnam & eandem substantiam, & vnum intellectum, qui vt in se manens dicatur agens, & vt progressus dicatur patibilis; quoniam ipse

Thom. *Io. Bacconius* *Argumentum illorum.* *Simplicius.*

ipse vt in se manens seipsum vt progressum ducit de potestate ad actum, de imperfectione ad perfectionem. Hanc sententiam Auerroes in Comment. 5. lib. 3. de anima Themistio attribuit, attamen non satis liquet Themistium fuisse huius opinionis. Hanc eandem sequitur Ioannes Gandauensis in quæst. 24. 25. lib. 3. de Anima, vbi totam actionem intellectus agentis inquit esse in intellectum patibilem, non in phantasmata, & ipsum in intellectu patibili producere actum intelligendi. Pro hac sententia fu- B mitur argumentum ex Aristot. in contex. 17. eiusdem lib. vbi ex eo quod detur intellectus patiens, infert dari etiam intellectū agentem, proptetea quod omni patienti respondet aliquod agens: vult igitur Arist. intellectum agentē dari propter intellectū patientem, & vt agat in eum; ratio namque illa vana esset, nisi agens ageret in illudmet patiens cui respōdere debet; hoc idem Aristot. exempla declarant; inquit enim intellectum agentem ita se habere ad intellectū pa- C tibilem, vt ars ad materiam se habet, ars autem in materiam agit; ita materia prima est patiens, in quod agunt omnia agentia naturalia; quare etiam intellectus patibilis dicitur patiens respectu intellectus agentis & nomen quoque ipsum hoc ostendit; non enim phantasmata vocauit patientia, sed ipsum patibilem intellectum: in hunc itaque voluit agere intellectum agentem. Auerroes autem varius fuisse videtur quandoq; enim asserit actionem intellectus agentis requi- D ri propter intellectum patibilem, vt ipsum ad actum ducat, atque perficiat; quandoq; propter phantasmata, vt ea transferat de gradu in gradum, hoc est, de materialibus faciat immaterialia, & de intellectis potestate actu intellecta: quare videtur Auerroes existimasse officium intellectus agentis requiri propter vtramq; actionem, ductus fortasse vtrisq; argumentis ex verbis Aristot. sumptis, quibus duas priores sectas vsas esse diximus, nam Arist. in contex 17. lib. 3. E de Anima dicere videtur intellectum agentem agere in intellectum patibilem, deinde in 18. videtur asserere ipsum agere etiam in phantasmata. Ideo sententiam hanc nonnulli recentiores sequuti sunt, qui eam magis declarantes dixerunt, intellectum agentem esse idem re cum intellectu patibili, & esse cognoscentem, & eatenus in illum agere, quatenus tribuit illi cognitionem, vt hac ratione dicatur intellectionem producere, quia intellectui patibili tribuit co- F gnitionē, quā ipse agens prius habebat. Hæc sunt quæ ab aliis dicuntur, à me breuissime collecta.

Dictarum opinionum confutatio. *Cap. III.*

Nos vero aliorum errores patefaciendo simul ipsam rei veritatem iuxta Aristotelis mentē declarabimus. Inprimis à veritate prorsus aberrant illi, qui dicunt intellectum agentem agere in phantasmata: quoniam, vt modo alios considerasse dicebamus, Arist. intellectum agētem inuenit propter intellectum patibilem, & vt in eum ageret tanquam patientem. Sed obstare nobis videntur verba Aristot. in contex. 18. quando intellectum agētem cum lumine comparat, & significat ipsum agere in phantasmata: iis tamen verbis bene intellectis tolletur omnis difficultas, & ipsa rei veritas manifesta fiet. Sciendum igitur est, quando dicimus aliquid facere de tali potestate tale actu, verbum illud [*facere*] ambiguum esse, & posse intelligi duobus modis; potest enim facere vt forma, potest etiam facere vt agens; forma enim humana adueniens materiæ, facit de homine potestate hominem actu, neque ob id est agens, quia facit hominem ad modum formæ, non ad modum agentis; homo vero generans alterum hominem, dicitur facere hominem tanquam agens: differentia igitur est in hoc cōstituta, quod ignis generat alterum ignem, & facit de igne potestate ignem actu, producendo in illa materia alteram formam ignis sibi similem; illa vero altera forma producta facit de igne potestate ignem actu, non tamen producendo aliam formam, sed vt forma ipsa, quia non id facit vt agens; iungitur enim ipsi rei; at agens generans externum est, neque cum materia coniungitur. Quando igitur Aristoteles dicit intellectum agentem facere phantasmata actu intelligibilia de intelligibilibus potestate, non ob id declarat rationē agentis, quia non id præstat vt agens, sed vt forma; iungitur enim phantasmatibus lumen intellectus agentis tanquam forma, qua redduntur actu motiua, & actu intelligibilia; sicuti lumen iungitur colori tāquam forma, & perfectio, qua redditur actu visibilis, & actu motiuus visus, neque dicitur lumen esse agens respectu colorum; quia nihil in eis producit vt agens, sed eis iungitur vt forma, per quam totum hoc cōiunctum, color illuminatus, constituitur in esse obiectiuo; & fit actum motiuū visus: hoc significauit Aristot. in eo ipso loco, dum dixit intellectum agentem facere omnia tanquam habitum quendam; habitus enim formam denotat, non causam effectricem. quia efficiens est à patiente disiunctū, forma vero iungitur materiæ recipienti, & habitus rei habenti habitum; sic lumen coloribus hæret vt forma, & perfectio; neq; ad eos se habet vt agēs ad patiens. Non est igitur verū id, quod prima secta dicit, intellectum agentem agere in phantasmata, & argumentū eorum nullius roboris est. Decepti etiam sunt illi, qui putarunt intellectū agentem agere in intellectum patientèm tanquam agens distinctum à phantasmatibus, quod extra phantasmata agendo perfi-

Iandunensis. *Sumē illo.* *Auerr.* *Recentiores.* *Confutatio opinionis.* *Rhem. & Bacc.* *Solutio argum.* *Facere aliquid vel sumitur ad modū formæ, vel ad modū agentis.* *Confutatio opinionis Simplicij & aliorum.*

perficiat intellectum patientem, & ipsi tribuat intellectionem; hoc enim dato sequeretur intellectum patientem posse etiam sine phantasmatibus intelligere, nempe sumendo cognitionem immediate à solo agente; id tamen Aristot. aduersatur, qui in contex. 39. libri tertii de Anima aperte dicit, fieri nunquam posse vt intellectus intelligat, nisi phantasmata aliquod speculando: quare secundum Aristotelem omnis nostra intellectio fit ex motione facta à phantasmatibus. Imo non solum falsum est id, quod dicunt, intellectum agentem tribuere patienti suam cognitionem, sed neque ea ratione, qua est agens, est intelligens; quamuis enim necessario consequatur vt sit mens aliqua, & actu intelligens, tamen ea ratione, qua est agens, nihil formaliter intelligit, sed solum effectiue; quatenus in homine intellectionem producit: quomodo autem id faciat, postea declarabimus, & ostendemus intellectum agentem esse quidem semper intelligentem, agere tamen non vt intelligentem, sed vt intelligibilem: falsum id quoq; est, quod Gandauensis dicit, intellectum agentem in intellectu patiente producere actum intelligendi: postea enim ostendemus intellectum patibilem sufficientem sibi esse ad promendam intellectionē sine ope intellectus agentis. Quocunque igitur modo dicatur intellectum patibilem pati ab intellectu agente, tanquam ab agente distincto à phantasmatibus, & tanquam à cognoscente, falsum est, & ab Arist. alienum. Quum autem vtraq; hæc secta errauerit, errauit etiam tertia, quæ vnum cum altero errorem coniunxit, vt considerantibus manifestum est.

Intellectus agēs non agit quatenus intelligens.

Vera sententia de actione intellectus agentis. Cap. IV.

De actione igitur mentis agentis ego hanc esse puto veritatem iuxta Aristotelis opinionem; vt agere dicatur in intellectum patibilem, non in phantasmata, sed phantasmatibus iungatur vt forma constituens obiectum motiuum intellectus patibilis: clarum hoc est considerantibus argumentum Aristotelis in contextu 17. eius libri; ibi namque constituto intellectu patiente colligit mentis agentis necessitatem, quia nihil imperfectum, & tale potestate vult in sua imperfectione manere, sed ad perfectionem ducatur necesse est; non potest autem semetipsum perficere; ergo requirit agens, à quo perficiatur, ducaturque de potestate ad actum; agit ergo mens agens in mentem patientem, non in phantasmata, sed eis iungitur vt forma. Vnde colligimus, quomodo agit in intellectum patibilem: non enim agat vt solus, & vt agens distinctum à phantasmatibus, tū quia sequeretur posse absque phantasmate intellectionem fieri, tum etiam quia agit vt habitus, & forma phantasmatum: agit igitur vt iunctus phantasmatibus, ita vt ex vtrisque vnum constituatur obiectum perfectum, & potens in intellectu patibili speciem producere: quare vnum tantum est agens, ipsum phantasma, lumen vero intellectus agentis non est agens separatum, sed est perfectio phantasmatis, quæ constituit obiectum perfectum, & potens mouere intellectum patibilem. Ideo recta est illorum sententia, qui dicunt intellectum agentem esse agentem vt intelligibilem potius, quam vt intelligentem; quia si debet reddere phantasma actu intelligibile, oportet ipsum per se esse actu intelligibilem, quemadmodum etiam lumen, quatenus est per se visibile, non quatenus videns, reddit colorem actu visibilem: est quidem necessarium, vt ipse quoque sit intellectus aliquis, quia omne actu intelligibile est intellectus; non in hoc tamen consistit ratio agentis, sed in eo quod sit actu intelligibilis: hoc autem non ita accipiendum est, vt dicamus ipsum ita intelligibilem esse, vt à nostro intellectu intelligatur secundum propriam naturam, & quatenus est quædam substantia abiuncta à materia; hoc enim fortasse est vltimum, quod à nobis cognoscitur: sed eatenus dicitur agere vt intelligibilis, quatenus est ratio intelligibilitatis aliorum, id est quatenus est actus, & perfectio, qua cætera redduntur intelligibilia; proinde dicitur intelligibilis, non quod ipse intelligatur, sed quod per ipsum alia intelligantur; sic enim & lumen vna cum colore locum habet vnius obiecti visibilis, & mouentis; non enim quod ipse Sol, seu eius lumen videri separatim dicatur, sed quia est ratio, qua colores sunt actu visibiles. Facultas igitur passiua intellectus patibilis non respicit aliud agens, quam obiectum phantasma; sed hoc non potest agere, nisi ab intellectu agente perficiatur, & fiat obiectum actu motiuum: quare intellectus agens est forma, qua obiectum fit actu obiectum, proinde respicit obiectum vt forma, patibilem vero intellectum vt agens, non quidem agens separatum, sed vt forma constitutiua agentis. Hæc est absque dubio sententia Aristot. quam ipse magno cum artificio significauit: nam in contextu illo 17. docuit rationem agentis esse respectu intellectus patibilis, deinde in 18. modum actionis declarauit, ne intelligeremus esse agens distinctum ab obiectis; comparauit enim vtrunque intellectum cum obiectis dicens, hic fit omnia, ille vero omnia facit, id est, facit esse actu intelligibilia, facit autem vt habitus quidam, id est, vt forma & perfectio, quæ obiectis iuncta constituit obiectum actu, & perfectum, quemadmodum declarauimus.

Intellectus agit vt intelligibilis.

An intel-

An Intellectus agens iungatur phantasmatibus in phantasia existentibus, an in intellectu patibili receptis.

Cap. V.

QVæstio explicatu digna hic oritur, quum intellectus agens iungatur phantasmatibus vt forma, an eis iungatur in phantasia, an postquam in intellectu patibili recepta sunt. Dicunt aliqui non in phantasia hanc coniunctionem fieri, sed lumen agentis phantasmatibus iungi, & ea perficere in ipso intellectu patibili: quod probant argumento tali: officium intellectus agentis requiritur propter quidditates, quæ in phantasmatibus latent; has enim facit actu intelligibiles; ergo si in phantasia phantasmatibus iungeretur, phantasia cognosceret quidditates, & vniuersalia, quod nemo vnquam dixit; non potest igitur intellectus agens munus hoc exercere, nisi in phantasmatibus iam in intellectu patibili receptis. Confirmant per illa, quæ ab Aristotele dicuntur in contextu 10. libri tertij de Anima; ibi enim inquit, intellectum à solo sensitiuo recipere carnem, id est, totum compositum singulare, absque vllo auxilio intellectus agentis; ergo phantasmata sunt per se ipsa sufficienter præsentia intellectui patibili: vt ab eo apprehendantur tanquam confusæ quædam cōceptiones singularium, per eas tamen non apprehenduntur quidditates, quia non apparent; sed illis confusis conceptionibus adueniens lumen intellectus agentis resoluit eas in quidditatem, & quidditatem à quidditate distinguit, & facit quidditates de intellectis potestate actu intellectas, quæ sunt verum obiectum intellectus patibilis; quum igitur requiratur intellectus agens propter obiectum, hoc est, propter quidditates, vt eas apparere faciat, & hæ non cognoscantur nisi ab intellectu, oportet lumen agentis iungi phantasmatibus in intellectu, non in phantasia. Vtuntur etiam ad hoc declarandum exemplo tali: si velimus in statua cernere aliquas minutissimas lineas, apponimus statuam lumini, vt illustretur, nec quærimus vt illuminentur oculi, quoniam oculi non egent lumine, sed obiecto illuminato, vt illa quæ confusa erant, appareant, quia absque illo lumine videret quidem oculus statuam, at minutissimas illas lineas non cerneret: statua igitur potest per se imprimere in oculo speciem confusam, neque lumen illud requirit, sed solum requiritur propter lineas illas, quibus proportione respondent quidditates latētes in phantasmatibus. Hæc sententia mihi probari nulla ratione potest, quum per eam tollatur tota ratio agentis: si enim intellectus agens iungitur illis confusis conceptionibus iam receptis in intellectu patibili, iungitur potius vt forma, quam vt agens, quod etiam illi concedere videntur, fatentur enim intellectum agentem respectu obiectorum non habere locum agentis, sed formæ tantummodo; attamen neque respectu intellectus patibilis potest habere locum agentis, hoc enim non potest esse alio modo, nisi quod illæ conceptiones ita illuminatæ agant in intellectum patibilem, quod nullo pacto dici potest, iam enim inhærent ipsi intellectui tanquam formæ; quare etiam intellectus agens illis iunctus habet locum formæ vna cum illis, at forma non agit in subiectum, in quo recepta est; quare intellectus agens nulla ratione haberet locum agentis iuxta illorum opinionem. Miror etiam, quomodo hoc dicere potuerint; quum omnino negauerint species in intellectu imprimi; id enim si verum est, quomodo possunt phantasmata, & confusæ illæ cōceptiones in intellectu recipi? sic enim reciperentur in intellectu tanquam species distinctæ à phantasmatibus, quod ipsi negant, dum negant species impressas. Ego igitur cogor multorum sententiam sequi, qui dicunt intellectum agentē iungi obiectis nondū in intellectu patibili receptis, sed in phantasia existentibus, quia hoc modo seruatur vera ratio agentis; phantasmata enim sine lumine agentis essent quidem apta ad imprimendam in intellectu patibili conceptionem rei singularis, at non imprimerent speciem quidditatis, nisi essent illuminata ab intellectu agente, qui dat eis vim motricem, & productricem speciei quidditatis; facit enim vt in phantasmatibus distincte appareant omnes naturæ, & quidditates, sicuti lumen Solis in statua facit vt appareant distincte omnes minutissimæ lineæ, & vt statua sit apta ad imprimendum in oculo non solum totam imaginem confusam, sed etiam omnes partes, & omnia exilia lineamenta: ideo similitudo ab illis adducta manifeste cōtra ipsos facit, nā minutissimæ illæ lineæ in statua non indigēt lumine eas illustrante, quando iam in oculo receptæ sunt, sed extra oculum, & in ipsa statua; ipsi enim fatentur oportere statuam illuminari, non oculum: sic igitur optime seruatur ratio agentis, nam agens debet esse externum, vt possit agere in patiens, id vero, quod in ipso patiente recipitur, non est vocandum agens, sed forma. Ad argumenta autem illorum facile est respondere. Primum erat; si iungeretur phantasmatibus in phantasia; ergo phantasia esset intelligens, & apprehenderet vniuersalia, & quidditates: ad hoc neganda est consequentia, & ratio negationis sumitur tū à phantasia, tū ab obiecto ipso: à phantasia, quoniam ipsa nō est apta cognoscere vniuersale, & quidditatem; quare etiam si haberet in seipsa speciem vniuersalem, non eam cognosceret, quia non est talis facultas, quæ ad hanc operationem

Primum argumētum.

nem idonea sit; non potest enim abstrahere vniversale, & ipsum transferre de gradu in gradum: hoc possumus confirmare exemplo coloris, & luminis; lumen enim facit vt color parietis sit actu visibilis, paries tamen habens colorem illum illuminatum non est videns, quia vim cognoscendi non habet; quare est quidem color ille visibilis, non tamen à pariete, in quo inest, sed ab oculo, cuius motiuus est: sic etiam in phantasia sunt quidditates in phantasmatibus illuminatæ, proinde intelligibiles, non tamen à phantasia, quoniam ipsa hanc vim non habet. Idem ostenditur ratione obiecti: phantasma enim quantumuis ab intellectu agente illuminatum non est formaliter intelligibile, ideo si fieri posset vt idem formaliter acceptum ad intellectum possibilem transferretur, non intelligeretur ab eo; quia phantasma illuminatum vocatur quidem actu intelligibile, nō tamen formaliter, sed obiectiue, nam si ipsummet in intellectu poneretur, non fieret intellectio; sed ideo vocatur intelligibile, quia potest producere in intellectu possibili speciem intelligibilem, quæ dicitur intelligibilis formaliter, quia ipsamet recipitur in intellectu. Hoc quoque confirmatur eodem exemplo luminis, & coloris: nam color realis, qui in pariete est, licet sit actu illuminatus, & ita actu visibilis, non est tamen visibilis formaliter, sed solum obiectiue; quia si idemmet realis color illuminatus posset in oculo poni, non videretur ab eo: ideo actu visibile sumi potest duobus modis; nam coloris species spiritalis in oculo recepta dicitur visibilis formaliter, sed color realis illuminatus visibilis dicitur obiectiue, sed non formaliter. Leuitas igitu argumenti manifesta est, quia neque phantasia est apta intelligere quidditates, neq; phantasma illuminatū in phantasia est actu intelligibile formaliter, sed est formaliter imaginabile; intelligibile autem obiectiue, quatenus est obiectum potens extra phantasiam producere in intellectu speciem intelligibilem. Alterum argumentum sumebatur ex cont. 10. lib. 3. de Anima, vbi Arist. dicit intellectum recipere compositum confusum à solo sensu sine ope intellectus agentis: vult igitur phantasmata in phantasia existentia non egere lumine agentis, vt sint actu motiua, sed esse per se motiua absque illo, proinde lumen agentis non requiri nisi postquam illud confusum in intellectu patibili receptū est, nempe vt in eo quidditas elucescat. Ad hoc dicimus obiectum illud posse duabus rationibus dici actu motiuum; nempe vel ita motiuum, vt totius tantum confusi speciem imprimat; vel ita motiuum, vt imprimat etiam speciem quidditatis latentis in eo confuso: priore quidem modo inquit ibi Arist. phantasma esse per se motiuum intellectus nostri absque lumine intellectum agentis, sed non secundo modo; non est enim ex se ita motiuum, vt possit quidditatē imprimere, nisi illuminetur ab intellectu agente: vult igitur Arist. phantasma illuminari in phantasia, & ita illuminatum imprimere in intellctu speciem quidditatis: quare per hoc argumētum non ostenditur obiectum illuminari in intellectu sed potius in phantasia; hoc enim demonstrat comparatio, quam ibi Arist. facit cum linea flexa; dicit enim cognitionem quidditatis similem esse lineæ flexæ, quatenus lumen agentis fertur prius ad obiectum in phantasia, deinde cum eo ad intellectum reflectitur.

Intelligibile aliquid dicitur vel formaliter, vel obiectiue, sic etiam visibile.

De abstractione, an fiat ab intellectu patibili, an ab agente.

Cap. VI.

Dignum consideratione hîc est, à quonam fiat abstractio, an ab intellectu patibili, an ab agente; hoc enim cognito, erit plene cognitum officium intellectus agentis: plurium sententia est abstractionem fieri ab intellectu agente; nam Latinorum plures hoc dicunt, & Auerroes quoque aperte id asserit in Comment. 18. lib 3 de Anima, & in calce 20. vbi dicit Arist. fuisse coactum ponere intellectum agentē propter abstractionem, quia eius actio est abstractio; abstrahit enim à phantasmatibus vniuersale, & ipsum denudat omni materiali conditione; ideoque intellectio intellectus patibilis nil aliud est, quam receptio huius vniuersalis ita abstracti ab agente; & actio ipsius agentis nil aliud est, quam abstractio vniuersalium ab omni conditione materiæ, vt mouere possit intellectum patientem illud igitur, quod vocari solet, facere de intellectis potestate actu intellecta, apud Auerroem est abstahere, proinde abstrahere est officium solius agentis: citat etiam Auerr. dictum Alexandri, quod apud eum legimus in lib. 2. de Anima in capite de intellectu agente; ibi enim Alexander dicit, non solum esse necessariam in anima intellectiua vtramque vim, vnam agendi, alteram patiendi, sed etiam melius declarari naturam intellectus per agere, quam per pati: quod declarans Auerroes dicit intellectum per pati non differre à sensu, sed solum per agere, quia non datur sensus agens, sed datur intellectus agens, qui fabricat intelligibilia, quod dicitur abstrahere. Hæc sententia recipienda non est, & impugnatur efficacissime argumento Ioannis Gandauensis, licet ipse ad aliud demonstrandum eo abutatur; nam probare volens intellectum agentem non agere in phantasma & eis nihil tribuere, ita argumentatur: intellectus agens, si phantasmata illuminat, æque omnia in eis existentia illuminat, æque omnia intelligibilia facit, nec potest vnum expo-

Auerr. is & Latinorū opinio.

Confutatio.

expoliare alijs, & ab eis, separare, & facere vt vnum sine alio intelligatur; quemadmodum lumē picturam aliquam feriens facit æque omnes eius colores esse visibiles, æque omnes illustrat, nec facit vt vnum videatur sine alio; ergo intellectus agens nihil phantasmatibus tribuit, & nihil in eis operatur. Sed hæc consequentia reuera inefficax est, & Ioannes fallaciam committit à secundum quid ad simpliciter; quia hoc argumentum probat quidem intellectum agentem non separare, seu abstrahere vnum ab alio, quoniam æque illuminat totum phantasma, & omnia, quæ in eo sunt; proinde est efficacissimum ad probandum quod intellectus agens non possit facere abstractionem; quū nihil aliud sit abstractio, quam separatio vnius ab alijs, & acceptio vnius non acceptis aliis: at non probat intellectum agentem nil prorsus in phantasmatibus operari; operatur enim aliquid necessarium pro abstractione, licet non faciat ipse abstractionem, vt mox declarabimus: quando enim rem aliquam ab alia re abstrahere volumus, & eam sumere non sumpta illa alia, certum est necessarium esse vt vnam ab alia distinctam habeamus; quia si confusæ & commistæ sint, id facere minime possumus; vt si nobis offeratur aqua vino commista, non est in nostra facultate accipere vinum non accepta aqua, quod dicitur abstrahere; quod si quispiam aliquo artificio vinum ab aqua separaret; ita vt vtraque distincta inspicierentur, facile nobis esset vnum accipere relicto altero: duo igitur actus considerandi sunt; vnus est actus distinguendi rem à re, vt distincte appareant; alter est actus accipiendi vnam dimissis alijs: qui duo actus ad eundem intellectum pertinere non possunt, sed vnus ad agentem, alter ad patientem; quia si abstrahere est accipere vnum dimissis alijs, certe nō intellectus agentis officium est, sed patientis, hic enim quidditatem intelligit in phantasmate emicantem, & eam accipit absque conditionibus materiæ, & absque alijs, quæ in eo phantasmate sunt, & sic eā ab alijs abstrahere dicitur: at facere id nō posset, nisi prius omnia in phantasmate distincta apparerent, quæ distinctio est opus intellectus agentis; huius enim lumen phantasmati adueniens omnia, quæ in eo sunt, æque illuminat, & facit vt distincte omnia appareant, vt in phantasmate equi facit vt distincte appareant natura corporis, natura viuentis, natura animalis, natura equi, natura quantitatis, & natura qualitatis, & sic aliorum accidentium; hæc enim omnia in eo phantasmate confusa, & indistincta erant, sed ab agente illustrata offeruntur patibili intellectui clara, atque distincta, vt ipse ea omnia intuens possit contemplari id, quod vult, tam totum confusum, quam singulam quidditatem in eo emicātem, & eam omissis alijs intelligere: hoc idem in coloribus euenit; quando enim debile est in aere lumen, videmus confuse picturam totam, sed colorum distinctionem non videmus; adueniente autem Solis lumine distincti apparent omnes colores, & omnes tenuissimæ lineæ, nosque liberi sumus, & apti ad intuendum in ea pictura quicquid volumus dimissis alijs: nam primo loco totum confusum inspicimus, postea ad singulas particulas conuertimur, & intuemur modo hāc sine illa, modo illam sine hac, & hoc visus ipse facit, non lumen, siquidem lumen illustrat solum, atque distinguit, visus vero inspicit hanc partem sine illa, & illam sine hac: ea tamē à philosophis abstractio non appellatur; quia vt dicatur proprie abstractio, non satis est si vna res sine alia accipiatur, sed oportet etiam vt de ordine in ordinem transferatur: quod in visione non euenit; oculus enim rem hanc accipiens videndam sine alijs non ob id eam transfert ad alium ordinem rei cognoscibilis, quia ibi omnia sensilia sunt, tam totum, quam partes; at intellectus abstrahens transfert rem de ordine in ordinem, seu potius talem translationem factam præsupponit, fit tamen re vera translatio hæc ab agente, qui illustrans facit rem è sensili intellectilem, deinde patibilis intellectus eam accipit, & ita abstrahere dicitur: in hoc igitur differt intellectus agens à lumine, quod lumen non transfert colores ad alium gradum cognoscibilitatis, at intellectus agens facit è sensili intellectile. Ex his igitur patet error Auerr. qui putauit abstractionem esse mūnus intellectus agentis: patet etiam error Ioannis Gandauensis, qui ex hoc colligebat intellectum agentem nil tribuere phantasmatibus; tribuit enim reuera lumen distinguens, sed nullam electionem facit; hæc enim fit ab intellectu patiente, diciturque formaliter abstractio, quum actio intellectus agentis non sit abstractio, nisi antecedenter, quia necessario præcedit abstractionem.

Abstrahere sunt idea. *Nota quæ dicatur à philosophis abstractio.*

Solutio dubij aduersus ea quæ dicta sunt. Cap. VII.

SEd aduersus hæc dubium oritur; si enim abstrahere esset munus intellectus patibilis, ergo esset pati, quia officium intellectus patibilis est pati; id tamē videtur esse falsum, & repugnare propriæ huius vocis significationi, nā abstractio actionem potius, quam passionem significat: quod argumentum mihi videtur Auerroem mouisse ad dicendum abstractionem esse operationem intellectus agentis. Ad hoc dicimus, verum quidem illud esse, quod ex vi vocabuli sumitur, abstractionem esse actionem, sed negandum esse, patibilis intellectus officium esse solum pati; quia licet Arist. dixerit intelligere esse pati,

Intellectus noster in cognoscendo agit.

pati, quia secundum originem est pati, & facilius ad cognoscendam eius naturam ducimur per pati, quam per agere, tamen intelligere est etiam agere; nam cognoscere non in sola specierum receptione, quæ passio est, consistit, sed etiam in receptarum iudicatione, quæ est actio; quare patibilis intellectus speciem quidem recipiendo patitur, sed eam iudicando agit, & ita agendo dicitur abstrahere, quo fit, vt intellectio dicatur actio immanens, quia fit ab ipso patibili intellectu, & ipsomet recipitur. Hoc significare voluit Alexander in loco ab Auerroe citato, quando dixit intellectum humanum magis declarari per agere, quam per pati; hoc est, eius naturam ratione operationis magis in actione, quam in passione esse constituiam: quem locum non intelligens Auerroes traxit ea verba ad intellectum agentem, quasi Alexander dicere voluerit intellectum agentem obtinere in anima humana præcipuum locum, & patibili intellectui antecellere, non quidem tempore, sed dignitate, quia nobilius est agere, quam pati. Attamen Alexander ibi nō de illa actione loquitur, quæ attribuitur intellectui agenti: sed de illa, quæ est propria intellectus patibilis, & est speciei receptæ iudicatio; vult enim ijs verbis significare cognitionem magis in iudicatione, quam in receptione consistere: nam si receptio tempore iudicationem præcederet, vtique clarum esset intellectionem esse formaliter iudicationem, non receptionem, nisi antecedenter; sed quum simul tempore receptio, & iudicatio fiant, dicimus intellectionem esse simul passionem, & actionem, sed magis in actione, quam in passione consistere. Ex his colligimus errorem illorum, qui dicunt officium esse intellectus agentis producere in intellectu patibili actum intelligendi; hoc enim falsum est, quoniam actus intelligendi producitur ab ipsomet intellectu patibili, dum receptam speciem iudicat; agens vero non iudicat, neque iudicium producit, sed id solum præstat, quod antea diximus; iunctus enim phantasmati ipsum aptum reddit ad speciem quidditatis in intellectu patibili imprimendam: propterea si intellectio esset sola receptio in intellectu patibili, absque dubio dicēdum esset ab intellectu agente vna cum phantasmate produci actum intelligendi in intellectu nostro, quum species impressa idem sit, quod intellectio: sed quoniam intellectio non est sola receptio, sed etiam iudicatio, imo est præcipue iudicatio, & hæc fit à solo intellectu patiente, siquidem ipse ad iudicandam speciem est sibi sufficiens ex propria sua natura sine ope intellectus agentis; ideo non dicimus intellectum agentem producere intellectionem in intellectu patiente, hoc enim neque solus facit, neque phantasmatibus iunctus, nisi vt causa remota, & antecedens; causa enim proxima, & æquata est ipsemet patibilis intellectus, qui ex sua natura speciem receptam iudicat.

Auerrois error.

Intellectus agēs non producit actū intelligendi.

Collectio officiorum intellectus agentis, septem propositionibus.

Cap. IIX.

QVÆ igitur sint officia intellectus agentis in nostra intellectione, satis ex iis quæ diximus, manifestum est: vt autem omnia quæ hactenus declarauimus, breuiter colligamus. tota rei veritas iuxta Aristot. sententiam in his septem assertionibus iam à nobis satis superque demonstrantis constituta est. Prima assertio est: intellectus agens respectu obiectorum non est agens, sed perfectio, & forma, quæ ipsis phantasmatibus iuncta perfecit ipsa, & facit vt sint obiectum actu, hoc est, idoneum ad mouendum intellectum patibilem. Secunda est: intellectus agens iungitur obiectis extra intellectum patibilem, videlicet vt in phantasia existentibus. Tertia est: intellectus agens dicitur agens respectu intellectus patientis, quia in ipsum solum agit. Quarta est: hic intellectus, non ita agit in intellectum patibilem, vt sit agens distinctum, & seiunctum à phantasmatibus, sed vt actus phantasmatum, ita vt ex phantasmatibus, & intellectu agente constituatur vnum agens imprimens in intellectu patibili speciem vniuersalis, & quidditatis; quia phantasmata propriis viribus non essent apta ad imprimendam aliam speciem, quam singularis confusi. Quinta, quæ ex hac quarta deducitur, est: intellectus agens est agens vt intelligibilis, non vt intellectus, & agit ad modum obiecti; quare quatenus est agens, non est formaliter intelligens; quanquam ex hoc infertur necessario ipsum esse alterum intellectum, quia omne actu intelligibile est intellectus. Sexta est: intellectus agens non producit in intellectu patibili actum intelligendi, sed ipsemet patibilis intellectus hunc actum producit, dum receptam speciem iudicat. Septima est: officium abstrahendi non est intellectus agentis, sed est proprium intellectus patibilis; ita tamen, vt abstractio ex necessitate præsupponat operam intellectus agentis, qui phantasmata illustret, & claras, atque conspicuas esse faciat omnes naturas, & quidditates, quæ in phantasmatibus insunt, vt postea patibilis intellectus accipere possit id, quod vult, & alia dimittere, quod vocatur abstrahere: quare abstractio formaliter sumpta est opus solius intellectus patientis, sed antecedenter est opus etiam intellectus agentis, cuius operam abstractionem præcedere necessarium est.

Prin cōcl. *Secu* *Tert* *Qua.* *Quin* *Sexta* *Septi*

Quid sit intellectus agens, variæ aliorum sententiæ.

Cap. IX.

COgnitis officiis intellectus agentis est quoque eius natura consideranda; quod etiam Aristotel. fecit, sed ita breuiter, & obscure, vt per eius dicta non satis liquere videatur, quisnam sit apud eum intellectus agens; quo factum est vt interpretes ad varios, & inter se contrarios sensus verba Aristotel. traxerint: non igitur aliorum sententias summa breuitate conplectendo ratione dure peruestigabimus, quisnam sit apud Aristotel. intellectus agens. Necesse est intellectum agentem vel esse eundem secundum substantiam cum intellectu patiente, vt multi arbitrantur, adeo vt non sint duo intellectus essentialiter distincti, sed vnus, qui sola ratione distinguatur; vel distinctum esse essentialiter ab intellectu patiente, & duas esse formas, non vnam, quæ etiam plurium sententia fuit. Qui dicunt intellectum agentem, & intellectum patientem non esse duas formas, sed vnam, quæ sola ratione distinguatur in duas, variis modis id asserunt; Simplicius dicit vnam esse humanæ mentis substantiam, quæ dicitur possibilis quatenus est progressa in corpus, & dicitur agens quatenus in se manet; quam eandem sententiam Themistio quoque & Auerroi multi posteriores attribuunt; ego tamen puto Themistium & Auerroem statuisse intellectum agentem distinctum essentialiter à patiente, ita vt sint duæ formæ, & duæ intelligentiæ distinctæ, & ambæ humanæ; hanc enim sententiam legere apud Temistium possumus in context. 20. lib. 3. de Anima, & apud Auerroem in Comment. 4.5.18 20. eiusdem libr. vbi hos duos intellectus vocat duas substantias æternas, & alia multa dicit, quæ significant ipsum existimasse duas esse substantias, non vnam: quod si Themistius & Auer. quandoque dicere videantur vnum esse intellectum, consideranda sunt vtriusque verba: nam vnum appellant id, quod ex eis tanquam ex materia, & forma conflatur; nunquam enim dixerunt eos esse essentialiter vnum eo modo, quo Simplic. existimauit. Alii fuerunt, eaq; fuit antiqua opinio relata, & confutata à Them. in loco prædicto, qui dixerunt vnum esse intellectum secundum substantiam; qui dum est in mera potestate, & omni cognitione caret, possibilis dicitur; dum autem habet habitus dignitatem, quæ sunt prima principia per se nota, vocatur agens, quia horum principiorum cognitio est actiuum principium scientiæ conclusionum: in quam sententiam ducti sunt ob Aristotel. verba in context. 18. lib. 3. de Anima, quando dixit intellectum agentem esse habitum quendam; videtur enim non potuisse alium habitum significare, quam habitum principiorum. Ab hac sententia parum recessit Ioannes Grammaticus, qui putauit eundem patibilem intellectum, quatenus habet habitus non modo principiorum, sed etiam conclusionem, vocari agentem, quoniam dum habet scientiarum habitus acquisitos, potest agere quando vult, quemadmodum Aristotel. dixit, ideoque vocatur intellectus agens, quia potest arbitratu suo exire in actum: & in hanc opinionem ipse quoque Ioannes incidit ob illa Arist. verba, quibus intellectum agentem dixit esse habitum quendam. Demum D. Thomas putauit intellectum agentem, & intellectum patientem non duas formas esse, sed duas facultates eiusdem animæ rationalis, quæ ratione potentiæ passiuæ dicatur intellectus possibilis, & ratione potentiæ actiuæ dicatur intellectus agens: quare apud eum non sunt duæ partes animæ, nisi prout nomen patris pro facultate, seu potentia sumitur; ideo eius sententia iure numeratur in opinionibus illorum, qui dicunt intellectum agentem, & intellectum patientem non esse duas substantias distinctas, sed vnam, quæ sola ratione distinguatur.

Simplicius. *Themistius & Auerr.* *Antiquorum opinio.* *Io. Grammaticus* *Thomas.*

Confutatio omnium opiniorum eorum, qui dicunt intellectum agens, & intellectum patientem esse vnam & eandem substantiam. Cap. X.

HÆ omnes sententiæ, quibus statuitur hos duos intellectus vnam esse substantiam, falsæ sunt, & cum principiis Arist. minime conuenire possunt: quod prius communiter aduersus omnes ostendemus, postea vero etiam sinsus omnes considerando proprios cuiusq; ergillatim eas considerando proprios cuiusq; errores patefaciemus. Imprimis certum est, Arist. existimasse nullum simplex posse mouere seipsum, sed quicquid mouetur, ab alio moueri; hoc enim legimus ab eo fuse demonstratum in 7. & 8. Phys. idq; in ipsa quoq; anima impossibile esse docuit in 1. libr. de Anima, quando confutauit illorum sententiam, qui dicebant animam mouere seipsam: non potest igitur eadem humanæ mentis substantia, quũ sit forma simplex, esse simul agens, & patiens respectu sui ipsius; nec satis est distinctio secundum rationem, quia si hoc sufficeret, de omni re simplici hoc idem dicere possemus, eam habere facultatem agendi, & facultatem patiendi, & ita agere in seipsam ratione diuersarum virium; hoc tamen absurdum est, nec secundum Aristot. concedendum: ergo similiter in intellectu est absurdum, qui, quum sit simplex, non potest simul esse perfectus, & imperfectus, potestate & actu, & in seipsum agere, & seipsum ducere de potestate ad actum

ctum, de imperfectione ad perfectionem: patet autem Aristotelem in contex. 17. libri 3. de Anima inuenisse intellectum agentem propter patientem, & vt in ipsam agat, sicut antea demonstrauimus, ergo non possunt esse vnus & idem intellectus secundum substantiam; potest quidem eadem res habere & agendi. & patiendi facultatem respectu diuersorum, ita vt ab vno patiatur, & in aliud agat, sed non respectu suiipsius, nempe vt in se agat, & à se patiatur, nisi habeat in se ipsa partes secundum substantiam B distinctas, quibus hæ duæ contrariæ vires attribuantur. Exempla quoque ab Aristotele adducta in contex. 17, & 18. libri 3. de Anima hoc idem demonstrant, in tota enim natura videmus semper agens distinctum esse secundum substantiam à patiente, sic omnis ars agens distincta est essentialiter à materia patiente; Aristoteles autem dixit intellectum agentem ita se habere ad intellectum patientem, vt ars se habet ad materiam, ergo voluit eos secundum C substantiam esse distinctos: hoc idem significat exemplum luminis; lumen enim est essentialiter distinctum & à colore, cui iungitur & à visu in quem agit; putauit autem Aristoteles quem locum habet lumen in visione, eundem habere intellectum agentem in intellectione; censuit igitur hunc esse distinctum essentialiter & ab intellectu patiente, & ab obiectis intelligibilibus. Ipsa quoque ratio, qua Aristoteles ad ostendendum intellectum agentem vsus est. hoc D idem demonstrat, probat enim dari intellectum agentem, eo quod datur intellectus patiens, eos igitur statuit tanquam duos, non tanquam vnam substantiam, quoniam argumento illo hoc non ostenditur: nam si Aristotel. id, quod isti comminiscuntur, ostendere voluisset, probare non debuisset dari intellectum agentem, quia detur intellectus patiens, sed solum ostendere eundem intellectum patientem, de quo antea loquutus erat, actiuam quoque vim habere, E ratione cuius dicitur etiam agens: hoc tamen neque dixit, neque significauit modo vllo Aristotel. sed omnia, quæ ibi dicit, contrarium indicant, vt modo dicebamus. Hoc idem declarant illa, quæ ibidem dicuntur postea ab Aristotele in contextu 19. & 20. inquit enim agens esse honorabilius patiente, inquit intellectum agentem esse actionem secundum substantiam; inquit ipsum nil aliud esse, quam id, quod est, nempe puram quidditatem, & F purum actum, imo ipsummet esse; at in contextu 5. dixerat intellectum patibilem nihil esse, nisi puram potestatem; quomodo igitur sunt essentialiter idem, si alterius natura, & essentia est actus purus; ita vt sit idem essentialiter cum sua operatione, alterius vero est pura potestas? dixit etiam intellectum agen-

A tem semper intelligere, patientem vero non semper, quod manifeste denotauit eos esse duas distinctas substantias, nam eadem substantia dici non potest simul intelligens, & non intelligens. Quoniam igitur Aristot. nihil vnquam dixit, quod significare potuerit vnam esse horum duorum intellectuum substantiam, immo omnia eius verba denotant eorum differentiam substantialem, & ratio quoque Aristot. hoc demonstrat, vanæ & falsæ sunt omnes sententiæ, B quibus quouis modo statuatur vnam & eandem horum duorum intellectuum esse substantiam. Si vero singulas prædictas opiniones seorsum considerare velimus, opinio Simplicii ab Aristotele alienissima est: nam secundum Simplicium non est essentiale intellectui esse potestate, sed id per accidens ei contingit, nempe quatenus progreditur in corpus; Aristotel. tamen vult illud ei essentiale esse, inquit enim nullam esse aliam eius naturam, nisi meram potestatem; at si sequamur Simplicium, intellectus C essentialiter est purus actus, per accidens vero est pura potestas: igitur hæc sententia est contraria opinioni Aristotelis, & est potius Platonica, quam Peripatetica; vnde colligere possumus, eam nec Themistio, nec Auerroi adscribendam esse; hi namque in Aristotele interpretando non solent vti dogmatibus Platonicorum, quod Simplicius vbique fecit. Alia quoque opinio eorum, qui dixerunt intellectum a- D gentem esse ipsummet intellectum patibilem, vt habentem principiorum habitus, vel etiam habitus conclusionum, vt Ioannes Grammaticus existimauit, non est opinio Aristotelis: quoniam Aristoteles intellectum in habitu manifeste distinxit ab intellectu agente, quum de vtrisque separatim egerit, & intellectum in habitu considerauit in ipso tractatu, qui est de intellectu patibili: dixit etiam intellectum in habitu non semper esse actu intelli- E gentem, sed quandoque etiam potestate, agentem vero dixit semper esse intelligentem: denique si illa omnia, quæ intellectu agente in contextu 19. & 20. dicuntur, consideremus, manifestissimum est ea non posse accommodari intellectu in habitu; illud præsertim, quod dixit, intellectum agentem esse per essentiam suam actionem; nam intellectus in habitu, qum quandoque non intelligat actu. non est per essentiam sua operatio: alia quoque multa in ea parte dicuntur F ab Aristot. ex quibus hoc ostenditur, quæ missa facio vt in re manifesta. Neque suffragantur huic sententiæ verba Aristotelis in contextu 18. dicentis intellectum agentem esse habitum quendam: non enim quemlibet habitum significauit, neque illum, quem isti respexerunt, sed talem, quale est lumen; lumen ve-

Contra Simplicium

Contra antiquiores, Ioan. Grammatic.

men vero non est habitus ipse videndi, neque est A species coloris in oculo recepta, sed est quoddam externum, ab externo principio adueniens, distinctum & à visione, & ab obiectis; & à facultate visiua, & ab ipsa habilitate videndi: talis igitur habitus est intellectus agens, qui extrinsecus accedens producit in intellectu patibili scientiarum habitus, à quibus ipse patibilis intellectus vocatur in habitu: quare intellectus agens non est talis habitus, à quo dicatur intellectus in B habitu. Opinio quoque D. Thomæ non est Aristoteli consentanea, & proprias patitur difficultates: nam quum in intellectu patibili cognouerit & vim patiendi, & vim agendi, in ambiguitatem lapsus est, credens vim actiuam, quam patibilis intellectus habet, esse intellectum agentem, quod minime verum est; quia intellectus agens debet agere in intellectum patibilem, & antea demonstrauimus; igitur si esset vis illa actiua, quam habet intellectus patibilis, C idem ageret in seipsum, quod minime dicendum est. Nos vero iam diximus, quæ sit vis actiua, quam habet intellectus patibilis, est enim vis iudicatiua obiecti recepti: quæ non est dicenda intellectus agens; quia non est vis agendi in ipsummet intellectum patibilem, sed potius in obiecta quodammodo, dum ea iudicat. Thomas igitur non in hoc errauit, quod posuerit in intellectu patibili vim passiuam, & vim actiuam, hoc est, & vim recipiendi, & vim iudicandi, ete- D nim nos quoque vtramque concedimus; sed in eo errauit, quod putauit vim hanc actiuam ab Aristotele vocari intellectum agentem: sed mox ostendemus D. Thomam proxime omnium ad mentem Aristotelis accessisse, neque in ipsa re, sed in sola ferme appellatione aberrasse.

ra / *i.*

Quod necessarium sit, intellectum agentem esse formam abiunctam à materia per essentiam. Cap. XI.

QVONIAM igitur nullum dogma secundum Aristotelem defendi potest, quo dicatur intellectum patientem, & intellectum agentem esse vnam & eandem substantiam; restat vt sint duæ substantiæ essentialiter distinctæ, quæ absque dubio sententia Aristotelis fuit. Hoc autem si ita est, sequitur necessario inellectum agentem esse formam immaterialem, & à materia prorsus abiunctam, quod facile ostendo argumento sumpto ab intellctu patiente: is enim vel est forma separata à materia, nec dans esse homini, vt Auerroes existimauit, vel est forma materiam informans, & hominem constituens, vt Alexander, & Latinæ omnes arbitrantur: si est forma abiuncta à materia, multo magis oportet intellectum agentem esse à materia separatum, quum sit nobilior patiente: si vero intellectus patibilis est forma constituens hominem, agens, qui patiente præstantior est, nō potest esse forma informans materiã; quia si intellectus patibilis est forma specifica, qua homo est homo, ergo omne illi superueniens in homine, & excellētius ipso, excedit humanam naturam, nec potest esse forma informans, quia nulla forma informans nobilior, potest vltimæ ac specificæ differentiæ superuenire, sed ita superueniet, vt nauta superuenit naui iam constitutæ & formatæ: omnibus B igitur modis fateri oportet intellectum agentem non esse alicuius corporis formam, sed esse substantiam penitus immaterialem. Hoc etiam significarunt omnes conditiones intellectui agenti ab Aristotel. attributæ in 3. lib. de Anima: nam in context. 19. dixit ipsum esse separatum, & immistum, & impatibilem; & has conditiones probauit ex eo, quod est secundum suam substantiam actio, id est quoniam per esseniam est sua operatio; hæc enim non est quarta con- C ditio, vt multi Græcæ linguæ ignari arbtrantur, sed est probatio; & medius terminus, per quem rres illæ conditiones ostenduntur, vt in Græcis verbis manifestum est, quæ sunt hæc [τῇ ἐσίᾳ ὢν ἐνέργεια] hic enim loquendi modus apud Græcos probatiuus est, vt etiam notare possumus in context. 14 libr. 4. Meteorolog. & pluribus aliis in locis, & significat, quum secundum substantiam suam sit actio, ἐνέργεια enim est operatio, & in omnibus formis materialibus est distincta D ab essentia, in formis vero à materia abiunctis est idem quod essentia, sicut in libr. de Mente humana declarauimus: quoniam igitur secundum suam essentiam est sua operatio, Aristotel. inde colligit eum esse à materia separatum, non commistum corpori modo vllo, & prorsus impatibilem; nam pati est propter materiam, quare omne carens materia expers est omnis passionis: quod autem secundum essentiam sit actio, satis habet ibi ostendere Aristoteles à posteriori, argumento sumpto ab intellectu pati- E ente, nam ipse quoque, dum actu intelligit, fit idem quod res intellecta, & quod sua oqeratio: quum ergo hoc notet perfectionem, & competat intellectui patienti, debet etiam agenti competere, imo & modo præstantiore, quum agens sit patiente nobilius: quoniam igitur patienti intellectui competit vt sit sua operatio; quia aliquando solum, non semper est sua operatio, nempe tunc, quando actu intelligit; sed ei com- F petit per aliud, à quo perficitur, necesse est vt agenti competat per essentiam; id enim, per quod aliud tale est, per se tale esset debet: hæc est illius loci vera interpretatio, non quam multi putant, qui dicunt verba illa [*honorabilius est enim agens patiente*] & alia quæ sequuntur, dirigi ad probandum, quod intellectui agenti competant tres illæ conditiones, separatus, immistus, & impatibilis; probationem autem talem esse, competunt intellectui patienti, ergo etiam agenti, qui honorabilor est: sed decipiun-

Declaratio cont. 19. in 3. lib. de Anima.

cipiuntur, quoniam verba illa pertinent ad probanda proxime præcedentia, non illa, quæ remotiora sunt, non enim probat Aristot. tres illas conditiones, sed probat medium, quo illas ostēderat, quemadmodum series verborum manifeste demonstrat: imo neque ostendere poterat illas tres conditiones agenti competere ex eo quod competant patienti, sicut illi cōminiscuntur; quia ratio esset fallax, & æquiuoca, quum illæ conditiones alio modo agenti competant, alio patienti, neque de vtroque in eadem significatione accipiantur: nam in context. 7. Arist. intellectum patientem vocauerat separatum, scilicet ab organo, vt præcedentia verba à contrario sensu demonstrant; at in 19. agentem vocat separatum penitus à materia: & intellectum patientem vocauerat in cont. 4. non mistum cum obiectis, & in 6. non mistum cum parte aliqua corporis in recipiendo species; at in 19. agentem vocat non mistum cum corpore, aut cum vlla alia re vllo modo, tam secundum esse, quàm secundum operari, quum in eo operatio ab essentia non distinguatur: & in contex. 3. intellectum patientem vocauerat ἀπαθῆ, hoc est, non affectum naturis suorum obiectorum, eamq; conditionem absque dubio adduxit, vt communem intellectui cum sensu: quoniam id, quod aliqua est recepturum, nō debet illa habere actu in sua essentia, sed potestatem solum recipiendi; at in 19. intellectum agentem vocat ἀπαθῆ, hoc est, impatibilem penitus, patet enim Græcum nomen ἀπαθὴς, æque vtrumq; significare, & in context. 3. non posse significare impatibile, sed affectionem carens, in 19. autē sumi pro impatibili: nec mirum, si in alio, & alio sensu hæc illis attribuantur, quum ex diuersis mediis ab Arist. colligantur, neq; eadem ratione vtriq; intellectui competant: nam patienti competunt, quatenus est mera potestas, & inferuntur ex eo quod patiendo intelligit; agenti autem competunt, quatenus est purus actus, & inferuntur ex eo quod agit, & est per essentiam sua actio: quomodo igitur possunt hæ conditiones de vtroq; intellectu idem significare, si ex oppositis mediis de vtroque colliguntur? igitur de intellectu agente significant separationē à materia, quum ex hoc medio deducuntur, quod secundum essentiam est sua operatio, quæ conditio intellectui patienti non competit, saltē prout humano corpore sumitur, siquidem non alio modo ab Arist. vnquam consideratum fuisse manifestum est. Præterea in context. 20. inquit Aristot. intellectum agentem esse semper intelligentem, & esse id quod est, hoc est, esse actum purum, & ipsam mentem nitatem, vt in sequentibus declarabimus: quæ omnia significant mentem à materia abiunctam per essentiam, Adde quod si in cont. 19. tria illa attributa adducerentur vt eadem, quæ prius intellectui patienti adscripta erant, debuisset Aristot. coniunctione vti dicendo [*& hic quoque intellectus separatus, immistus, & impatibilis*] attamen inquit absolute [*& hic intellectus*] qui loquendi modus denotat ea adduci vt propria agentis.

Quod intellectus agens nō possit esse vlla intelligentia, præter illas, quæ mouent cœlestes orbes. Cap. XII.

QVum igitur intellectus agens sit substantia abiuncta à materia per essentiam, & nomine intelligentiæ appellanda, necesse est, vt vel sit aliqua ex intelligentiis superioribus, quæ cœlos mouent, vel aliqua alia illis inferior forma, quæ vel Angelus, vel Dæmon, vel Intelligentia appellanda esse dicatur, & sit hominis propria, & ad perficiendam humanam mentem peculiariter applicata, & illi copulabilis, vt forma iungitur materiæ; quæ fuit Auerrois ac Themistii sententia, quam etiam Marino Plotinus attribuit. Quodnam igitur horum asserendum sit, ratione duce inuestigemus. In primis id nobis firmum, & indubitatum fundamentum statuendum est de substantiis per essentiam à materia abiunctis loqui, non esse munus Philosophi naturalis, sed solius Metaphysici: testatur hoc Aristotel. in 1. cap. 1. lib. de Partibus animal. dicens non esse officium Philosophi naturalis agere de intellectu, & hanc rationem adducens; quia ad Naturalem Philosophum non attinet loqui de rebus à materia abiunctis, intellectus autem à materia abiunctus est: Auerroistæ efficaciter tueri contendunt Aristot. ibi loqui de intellectu humano, quod quidem nos eis condonamus: quicquid igitur est in anima humana abiunctam à materia, siue sit patibilis intellectus, qui dicatur nō esse forma corporis, siue intellectus agens, certum est illud non posse à Philosopho naturali secundum essentiam cognosci, sed solum respectu humani corporis, quod quidem Auerroistæ non negant, id enim est munus solius Metaphysici, vt asserit Arist. eo in loco. Quoniam igitur intellectus agens est substātia separata, certum est declarationem essentiæ ipsius non ad Naturalem pertinere, sed ad Metaphysicum, Naturalis enim considerare ipsum non potest, nisi prout est agens respectu humani intellectus. At obiiciet aliquis, quomodo igitur potuit Arist. in context 19. & 20. libr. 3. de Anima, cōsiderare eius conditiones ad essentiam ipsius absolute sumptam pertinentes? ex huius dubii solutione artificium Aristotelis, & eius de intellectu agente sententia manifesta fiet: pertinebat quidem ad naturalem Philosophum sola consideratio officiorum intellectus agentis, quoniam hæc respectum notat ad intellectum humanum: sed videns Aristotel. nos in hac acquieturos non fuisse, & se animos nostros dubios, & suspensos reliquisse, nisi de ipso intellectu agente quidnam secundum se sit aliqua ibi

ibi subiunxisset, ideo dicere aliqua breuiter voluit ad eius essentiam attinentia; sed ita breuiter, & obscure, vt satis aperte significauerit se ea tangere tanquam aliena à naturali philosophia: solet enim vbique Aristot. quando ex professo alicuius rei definitionem, seu essentiales conditiones proponit, eas diligentissime declarare, vt in plurimis locis quisque notare potest, ibi tamen de præstantissima, atque ignotissima loquens quasdam essentiales eius conditiones in medium profert, absque vlla earum declaratione; vt eas leuiter tangendo, nec declarando, significaret earũ, & ipsius intellectus agẽtis considerationem ad eum locum non pertinere; ideo notare eo in loco, & in aliis quoque possumus, non esse absurdum, si in disciplina aliqua quandoque tangatur id, quod ad aliam disciplinam pertinet: imo illud interdum necessarium esse: quum enim res omnes magno inter se ordine, & nexu coniunctæ sint, scientias quoque contemplatiuas ita inter se coniunctas esse oportuit, vt vna attingeret aliquando ea, quæ sunt alterius; hoc enim non est absurdum; si leuiter, & cum moderatione fiat; quemadmodum eo in loco facit Aristoteles: quod etiam aliâs notauimus de postremo cap. lib. 8. Physicor. in quo agit de primi motoris impartibilitate; quæ ad Metaphysicum potius, quam ad Naturalem Philosophum pertinebat. Ex ea igitur obscura, & imperfecta consideratione conditionum intellectus agentis manifeste colligimus, ipsum tanquam substantiam à materia abiunctam per essentiam nõ ad Naturalem Philosophum, sed ad Metaphysicum pertinere: idque etiam alio Aristot. testimonio comprobatur; nam in 7. Metaphys. contex. 6. inquit esse posterius considerandum, an præter sensiles substantias aliqua alia detur abiuncta à materia, an non detur; idem etiam in contex. 29. lib. 12. inquirendum proponit, is enim proprius locus est, in quo Aristot. ex professo de talibus substantiis accurate pertractat: hoc igitur proponens in dictis locis Aristot. denotat non esse ante libros Metaphysicos nobis cognitam aliquam substantiam à materia separatam. Videamus igitur, quas substantias à materia abiunctas consideret Aristot. in eo 12. libr. certe nullas alias considerat præter illas, quæ Cœlos mouent; docet enim tot esse intelligentias, quot sunt orbes moti: nec dicere aliquis potest, intelligentiam humanam vna cum cœlestibus ibi ab Aristotele sumi, & in orbibus motis numerari etiam sphæram humanam, vt aliqui dicere ausi sunt: nam legentibus contex. 43. & 44. illius 12. lib. patet Aristot. dicere tot esse substantias à materia separatas, quot sunt orbes; quot autem sint orbes, sumendũ esse ex Astrologia; atqui Astrologus non considerat orbem humanum, sed solos cœlestes; ergo Aristot. ibi nullam aliam intelligentiam considerat, præter illas, quæ mouent orbes cœlestes. Hoc igitur

[Eua]sio Auerroistarum.

Confutatio.

de Aristot. certissimum est, ipsum nec dæmones cognouisse, neque formam vllam à materia abiunctam inferiorem intelligentiis, quæ mouent cœlos: quare si intellectus agens est forma separata, non potest secundum Aristot. esse dæmon aliquis, neq; intelligentia peculiariter homini applicata inferior cœlestibus, & superueniens formæ informanti, qua homo est homo. Restat igitur, vt non possit esse alia substantia abiuncta à materia, quam vna ex eis, quæ mouent sphæras cœlestes, quũ præter eas nullam aliam substantiam separatam Aristot. in libris Metaphysicis considerauerit. Aliqui tamen dicere ausi sunt: solas quidem cœlestes intelligentias expresse ibi ab Aristot. nominatas fuisse, implicite tamen eadem tractatione comprehensam esse etiam humanam intelligentiam; quum enim eiusdem generis sint, id, quod de illis dicitur, de humana quoq; dictum intelligitur. Sed hoc vanum est; non enim obiectionem nostram effugiunt, quum Aristot. de solis illis intelligentiis, quæ mouẽt orbes, se agere affirmet: adde, quod huic humanæ intelligentiæ non cõpetunt conditiones ab Aristot. cœlestibus attributæ; eas enim primo loco inuenit ex æterno motu, & eas primum cognouit vt semper mouẽtes vno continuo motu; humana vero, si datur, non semper orbem suum vno continuo motu mouet. quare sub eam tractationem reduci minime potest; non est igitur verum id, quod illi dicunt, de intelligentia humana esse intelligenda illa omnia, quæ de cœlestibus ab Aristotele declarantur, proinde si de hac quoq; ibi agere voluisset, eam absque dubio nominare seorsum, & eius proprias conditiones, per quas à cœlestibus discrepat, expresse declarare debuisset. Manifestũ igitur est, nullas alias substantias à materia abiunctas Aristoteli cognitas fuisse præter intelligentias cœlorũ motrices, quas dari ex æterno motu demonstrauit, & hæc omnia ita firmis nituntur fundamẽtis, vt nullum certe subterfugiendi, aut cauillandi locum relinquant: igitur Themistii & Auerrois sententia de intellectu agente non est Aristotelis, neq; vlla ratione defendi potest.

Euasio Auerroistarum.

Confutatio.

Quod Intellectus agens non poßit esse alia intelligentia, nisi omnium prima.

Cap. XIII.

QVum igitur mens agens non possit esse nisi aliqua cœlestium mentiũ, quæ cælos mouent, quænam ex eis erit intellectus agens? an suprema, quæ Deus est, an aliqua ex aliis quæ secundæ intelligẽtiæ appellantur? ratio nos cogit vt solam primam hoc munere fungi posse fateamur: etenim reliquæ oẽs sunt virtutes particulares, & ad mouendos singulæ proprios orbes peculiariter applicatæ, neq; habens vim vniuersalem: quæ ad rerũ omnium regimen extendatur:

sola prima est eiusmodi: quia nō solum primum orbem mouet, sed totum simul cœlestem globum, imo & mundum vniuersum, & est prima omniū rerum causa, omnia gubernans, omnia perficiens, omnia conseruans virtute sua diffusa per omnia; hæc enim quamuis vbique sit, & omnibus rebus adsit, non omnibus tamen intelligēdi facultatem præbet, sed homini soli: quod optime declaratur ab Alexandro in 2. suo. lib. de Anima, cap. 4. inquit enim humanum intellectū, qui possibilis dicitur, esse veluti instrumentum intellectus diuini ad intellectionem in homine producendam; solus enim humanus intellectus aptus est recipere lumen intellectus diuini, & fieri intelligens: res autem aliæ talem naturam non habent, vt possint instrumenta fieri diuini intellectus ad producendam intellectionem: sicut etiam videmus lumen Solis, quum idem sit, penetrare vitrum, at non parietem, propter diuersas horum corporum naturas; sic calor Solis lutum indurat, ceram vero non indurat, sed mollit; agens enim non agit, nisi in patiens idoneum ad recipiendum: in hoc igitur mundo inferiore nulla est natura suceptiua intellectionis, nisi natura intellectus nostri patibilis, qui forma hominis est; quo fit, vt eo intelligente homo dicatur intelligens. Ad hoc comprobandum habemus argumentum doctissimum, & vere peripateticum ab Alexandro adductum in 1. suo lib. de Anima, cap. de Intellectu agente: inquit ibi Alexander, in omni genere, in quo sit aliquid per se, ac primo tale, & aliqua secundario talia, necessarium esse vt illa, quæ secundario talia sunt, ab illo primo habeant vt sint talia, proinde sint talia propter illud: hoc possumus inductione in rebus omnibus comprobare; nam substantia est primum ens, & maximum ens, accidentia vero sunt secundario entia: sic inter omnia visibilia primum visibile est lux, & maxime omnium visibile est Solis lux, ab hac igitur alia fiunt visibilia: sic etiam omnia bona dicuntur bona per primi boni participationem. Quum igitur res potestate intelligibiles debeant ab intellectu agente reddi actu intelligibiles, non potest intellectus agens esse aliud, quam illud solum quod primum intelligibile, & maxime omnium intelligibile est; ab hoc enim, & à nullo alio possunt alia reddi intelligibilia; maxime autem omnium intelligibilis Deus est, & est primum in genere intelligibilium; ergo nil aliud statui potest intellectus agens, nisi solus Deus: hoc fuit argumentum efficacissimum Alexandri. Sed hoc idem argumentum ego apud Platonem notaui in fine 6 libri de Republica, & miror quod alii hanc sententiam sequentes locum illum non animaduerterint: Plato ibi hanc sensuum differentiam considerat, quod præter visum alii, vt sentiant, satis habent obiecto præsente; at visus, vt videat, non satis habet præsentia coloris, sed alio

Argumētū Alexandri.

Plato.

A quodam eget diuersio & à calore, & à visu, & ab oculo; idque est lumen; deinde quærens quam potissimum assignare luminis originem debeamus, inquit eam esse illud, quod maxime omniū lucidum est; hic autem est Sol, qui neque est color, neque visus, neque oculus, sed diuersum quiddam, à quo habet color, & vt sit, & vt visibilis sit; & visus ab eadem habet vt sit, & vt videat; est enim Sol tanquam parens, & genitor omnium rerum corporalium, à quo & visus, & B color recipiunt esse, & ab eodem vt primo visibili visibilitatem adipiscuntur: deinde subiungit Plato Solem esse ipsius boni filium, nempe Dei, qui ipsum in mundo sensili principem statuit, vt in eo teneret eundem locum, quem ipse obtinet in mundo intelligibili; ipse namque est primum intelligibile, Sol vero est primum sensile: quo fit, vt quemadmodum in mundo intelligibili Deus ad intellectum, & ad intelligibilia se habet, ita in mundo sensili se habeat Sol ad C visum, & ad visibilia; hic enim est causa generationis visus, & rerum visibilium, & est causa vt visus videat: & vt visibilia sint visibilia, quum faciat ea & absolute esse; & visibilia esse, ille vero est causa vt intellectus sit, & vt res omnes sint & vt intellectus sit intelligens, & vt res omnes sint intelligibiles: manifestum igitur est Platonem existimasse Deum esse intellectum agentem, & eum cum lumine comparasse, ita vt credi possit Aristotelem id à Platone accepisse: hoc D de Platone testari videtur etiam Ioannes Grammaticus, qui interpretans primum contextum tertii libri de Anima, attribuit Plutarcho, quod iuxta Platonis opinionem dixerit scientiam nostram esse reminiscentiam, & quod dixerit intellectum agentem esse Deum: deinde inquit, Ammonium reprehendisse Plutarchum de reminiscentia, quod Platonica dogmata Aristot. attribuerit: videtur itaque etiam in altero Plutarchus adhæsisse Platoni, nempe quod Deus sit E intellectus agens. Hæc absque dubio sententia Aristotelis fuit; qui etsi satis breuiter, & obscure tetigit intellectus agentis naturam, tales tamen conditiones illi attribuit, ex quibus colligi possit, ipsum non esse nisi Deum; hoc enim denotat eius comparatio cum lumine, qua etiam Plato vsus est: nam si recta esse comparatio debeat, oportet, sicut lumen est primum visibile, ita intellectum agentem esse primum intelligibile, vt argumentum ab Alexandro, & à F Platone adductum demonstrat: ita vt, sicut illuminatio colorum nil aliud est, quam coniunctio rei secundario visibilis, & per participationem cum visibili per se, & primo visibili; colores enim sunt participata lumina, quia constant ex luminoso, & opaco, quare, vt visum moueant, iungi debent lumini puro, à quo perficiuntur & vim motricem recipiunt; ita & phantasmatum illuminatio nil aliud sit, quam cōiunctio rei secundario intelligibilis cū primo intelligibili,

ligibili, & rei potestate intelligibilis cum re per A se intelligibili actu. Hoc idem significat id, quod de intellectu agente in cont. 20. illius libr. Arist. dicit, nempe ipsum esse id quod est; sic enim denotat eum esse entitatem ipsam, & ipsummet esse; hæc autem est propria Dei conditio, vt D. Thomas ostendit in 1. part. Sum. quæst. 3. art. 4. in omnibus enim aliis rebus esse distinguitur ab essentia, solius autem Dei est ipsummet suum esse.

B

Prædictæ sententiæ confirmatio testimonio D. Thomæ. Cap. XIV.

AD hujus sententiæ confirmationem libet illa considerare, quæ à D. Thoma hac de re dicuntur, tum in 1. par. Summæ, quæst. 79. artic. 4. tum in quæstionibus disputatis de Spiritalibus creaturis art. 10. & de Anima, art. 5. Ipse in dictis locis considerandam sumit illorum sententiam, qui dixerunt intellectum agentem esse substantiam aliquam separatam, quæ non sit forma hominis; sed eam diuidit in duas, & vtramque separatim impugnat: inquit enim aliquos dixisse intellectum agentem esse quandam substantiam à materia abiunctam inferiorem Deo, aliquos vero existimasse Deum ipsum esse intellectum agentem. Priorem sententiam inquit esse Catholicæ fidei repugnantem, & magnum eam sequi absurdum: quum enim cuiusque rei perfectio in nobilissima eius operatione consistat; nobilissima autem nostra operatio sit coniunctio animæ nostræ cum illo, à quo lumen recipit, esset perfectio nostra constituta in coniunctione cum alio præter Deum, quod absurdum atque impium est: in hoc igitur Thomas nobis consentit. Alteram vero sententiam, quod sit intellectus agens, non dicit esse Catholicæ fidei repugnantem, imo asserit quorundam Catholicorum sententiam fuisse; Catholicos enim certe non nominaret, si impiam, & Catholicæ fidei aduersantem esse eorum opinionem arbitraretur. Thomæ autem verba sunt hæc [*quia fides Catholica Deum, non aliquam aliam substantiam separatam natura, & animabus nostris operantem ponit, ideo quidam Catholici posuerunt Deum intellectum agentem, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum*] imo tantum abest, vt opinionem hanc repugnātem Catholicæ fidei esse dicat, vt etiam aliqua ex parte eam approbat; inquit enim esse necessarium, vt supra humanam animam sit aliquid à quo eius intellectio pendeat, & quum id non possit esse alia intelligentia præter Deum, omnino dicendū esse illud esse Deum: & ad hoc probandum vtitur argumento Alexandri, quod validissimum esse diximus, nempe quia id, quod est tale per participationem, necessario pendet ab alio per se tali, & fit tale per illud. Sed in eo solum ab illis Thomas dissentit, quod negat Deum ob id esse vocandum intellectum agentem, hac vtens ratione; quia Deus est causa vniuersalis, non adæquata humanæ intellectioni, de qua loquimur, quocirca requiritur præter Deum alia causa particularis, quæ sit hominis propria, & pars, seu facultas quædam animæ humanæ, dicaturque in homine intellectus agens: ad quod confirmandum vtitur Thomas exemplis naturalibus; Sol enim generat animal tanquam causa vniuersalis, sed non sine causa particulari, quæ est vis insita in semine illius animalis: accommodat etiam huic sententiæ comparationem, qua Arist. vtitur, intellectus agentis cum lumine, & inquit lumen referri ad Solē, tanquam effectum ad causam, Aristotel. autem comparare intellectum agentem, non cum Sole, sed cum lumine, ad denotandum ipsum esse aliquid à Deo creatum in homine, non esse Deum ipsum, quemadmodum lumen non est Sol ipse, sed effectus à Sole productus: ideo concludens dicit, illud, quod in nobis facit intelligibilia actu ad modum luminis creati, esse aliquid animæ nostræ, & esse multiplicatum iuxta numerum animarum, & hominum, & vocatum esse ab Aristotel. intellectum agentem; illud vero, quod facit intelligibilia ad modum Solis illuminantis, esse vnum tantum, & separatum, quod est solus Deus, nec vocari intellectum agentem. Hæc sunt, quæ à Thoma dicuntur: in quibus eorum, quæ vera sunt, confessionem eius accipio, qua puto sententiam nostram maxime comprobari; in reliquis facile ostendam eum à mente Aristotelis aberrasse. Imprimis ipse fatetur Deum tanquam causam primam facere omnia intelligibilia, quod quidem verum est, imo etiam necessarium; quum enim sit primum intelligibile, ab eo solo possunt alia reddi actu intelligibilia: concedit etiam in nostro intellectu præter vim passiuam etiā vim actiuam, tanquam eius facultatem, quam nos quoq; diximus fateri necessarium esse, eamque Alexandri fuisse sententiam. Sed in eo à nobis dissentit, quod putat vim actiuam nostri intellectus esse intellectum agentem, & tanquam causam secundam à Deo creatam facere phantasmata actu intelligibilia; hoc enim nos negamus, & falsum esse iam esse ostendimus, quia facultas actiua humanæ mentis non potest facere actu intelligibilia, proinde non eam vocauit Aristoteles intellectum agentem, neque cum lumine comparauit: hoc ostenditur argumentis superius adductis; primum enim falsum est id, quod Thomas sumit, actionem intellectus agentis esse in phantasmata; iam enim ostendimus ipsum agere in intellectum patibilem, non in phantasmata, neque est quod in re manifesta eandem demonstrationem repetamus; hoc autem si verum est, & intellectus agens iuxta ipsius Thomæ sententiam est facultas quædam animæ nostræ rationalis, neq; secundum substantiam distinguitur ab intellectu patibili, quomodo potest idem agere

Marginal notes (left column): [q]uidam [C]atholici Deum [p]osuerunt [in]tellectum agentem.

Marginal letters (right column): C, D, E, F.

Marginal notes (right column): Quid recte dixerit Thomas. — Quid non recte dixerit Thomas.

agere in seipsum? quomodo potest idem esse lumine plenus, & illuminans, & simul omni lumine, omnique cognitione carere, & illuminari à semetipso? at condonemus ipsum agere in phantasmata, licet id omnino falsum, & ab Aristot. alienum sit, idem tamen absurdum sequitur; quod vidit quidem Thomas, & nixus est explicare, sed frustra laborauit; nam debet intellectus noster pati à phantasmatibus, vt Arist. aperte dixit, quomodo igitur agere in eadem potest? B sic enim esset simul agens, & patiens respectu eiusdem, & secundum idem, quod est omnino absonum rationi; nam agens naturale in agendo repatitur quidem ab eodem in quod agit, non tamen secundum eandem qualitatem, sed secundum contrariam; calefaciens enim non calefit vicissim ab eodem, sed refrigeratur; at intellectus noster quatenus agens nil aliud iuxta Thomæ sententiam agit in phantasmatibus, nisi illuminationem, qua reddit ea intelligibilia, C & ipse quoq; ab iis ita illuminatis illuminationem recipit, qua redditur intelligens; at certe, si iam in seipso lumen habebat, non debuit illud tribuere phantasmatibus, vt idem ab eis postea reciperet. Præterea minime conueniens est illi præter Deum facultatem attribuere faciendi actu intelligibilia; solum enim primum intelligibile id facere aptũ est: & quemadmodum Deus cum nulla creatura vim suam creandi communicat, ita neque vim illuminandi; sed ipse solus est lux vera, quæ, vt illi Catholici dicebant, omnem hominem illuminat. D Argumentum autem Thomæ nullius esse efficacitatis, postea ostendemus, quum dubia & aliorum argumenta, quæ sententiæ nostræ officere videntur, soluemus; idem enim argumentum etiam à Ioan. Grammatico contra Alexandrum adductum est., ad ostendendum non esse Deum intellectum agentem.

Dubia, & aliorum argumenta, quæ prædictæ sententiæ videntur officere. E

Cap. XV.

HÆC sententia, quam hactenus & ratione, & Arist. authoritate demonstrauimus, manifestior ac firmior reddetur, si dubia quædam, & argumenta, quibus eam demoliri alii contendunt, soluerimus. *Primum argumentum.* Primum obijciunt: si intellectus agens Deus esset, intellectio non esset in F nostra potestate; consequens falsum est, intelligimus enim quando volumus: consequentia probatur; quoniam illa actio in nostra potestate esse dicitur, quæ pendet à principio nostro formali, quæ vero pendet ab externo principio, ea in potestate nostra esse non potest; Deus autem est principium externum; igitur si ipse esset intellectus agens; intellectio non esset posita in nostra potestate, sed vel semper omnia intelligeremus, vel ea solum, & tunc solum, quæ, &

A quando Deus vult. Secundo obiiciunt, & est argumentum Thomæ prædictum: *Secundum.* causa debet esse æqualis effectui, & illi ex equo respondere, vt Aristot. docet in 2. Poster. & in 2. Physicor. effectus enim communis causa debet esse communis, & effectus particularis causa particularis; sed Deus est causa maxime vniuersalis, nostra autem intellectio est effectus particularis; quia est propria hominis operatio: ergo Deus non potest esse intellectus agens, sed requiritur agens particulare, & effectui adæquatum, quale significauit Aristotel. in context. 17. libr. 3. de Anima, quando dixit cuilibet patiendi respondere agẽs, à quo patiatur; significauit enim agẽs proprium cuilibet patienti. Tertio dicunt: *Tertium.* Deus secundum Arist. nihil agit immediate in his inferioribus, sed omnia per motum, & lumen cœlestium corporum, & per causas secundas; ergo non potest esse intellectus agens, quia hoc dato ageret in homine immediate absque vlla causa secunda: hoc quoque argumento videtur vsus esse D. Thomas, vt prædiximus. Quarto considerant verba Aristot. in context. 17. libri 3. de Anima, *Quartum.* ubi intellectum patientem, & intellectum agentem vocauit animæ nostræ differentias, voluit ergo vtrumque esse aliquid humanum, & animæ humanæ partem; at Deus non potest vocari differentia, vel pars animæ humanæ: idque confirmant considerando verba Arist. in 1. cont. eiusdem libri, vbi proponit agendum de parte animæ, qua cognoscit anima, & sapit: omnis igitur intellectus, qui in eo libro consideratur, pars animæ est. Quinto argumentum sumunt ex *Quintum.* verbis Aristotel. in contex. 18. eiusdem libri, vbi dixit intellectum agentem esse habitum quendam, & esse vt lumen: at Deus non potest habitus appellari; quoniam habitus dicitur id, quod est posterius essentia, & notat aptitudinem ad operandum, qualis habitus non est Deus: non potest etiam Deus cum lumine comparari, quia lumen non dat coloribus vt absolute sint, sed solum vt sint motiui; Deus autem absolute res esse facit, quia omnia producit; quare est potius cum Sole comparandus, qui est fons, & causa luminis, quam cum lumine ipso: hoc facit argumentum Ioann. Grammatici aduersus Alexandrum, & eodem vsus est D. Thomas, vt antea diximus. Sexto argumentantur ex iis, quæ dicun- *Sextum.* tur ab Aristotel. in cont. 20. eius 3. libri, & est argumentum Themistij contra Alexandrum: Aristoteles ibi de agente intellectu loquens inquit, hunc solum esse immortalem, ergo non putat eum esse Deum; quia hoc posito dictum Arist. falsum esset, quum non solus Deus sit immortalis, sed etiam aliæ cœlestes mentes, imo & cœlestia corpora secundum Arist. æterna sint. Tandem dicunt aliqui: si intellectus agens esset Deus, non opus erat Arist. eo in loco ostendere eum esse immortalem, quia Deum esse immortalem nullus homo ignorat.

Dicto-

Dictorum argumentorum solutio. Cap. XVI.

Ad primum argumentum. HÆc igitur argumenta soluere nitendum nobis est. Ad primum dicimus fore quidem illud efficacissimum, si Deus aliquando nobis suam operam recusaret, nec semper ad nos effunderet lumen suum; sic.n. nos nō quando volumus intelligeremus, attamen non ita sese res habet, nam eius lumen semper nobis adest, immutabile, & nunquam deficiens; ideo intelligimus quando volumus, dummodo habitum acquisiuerimus, nam ante acquisitionem habitus non est in nostro arbitrio constitutum intelligere quando volumus: quemadmodum enim si statueremus Solem à nostro hemisphærio nunquam recedere, semper lumen præsens haberemus, quare si calorem quoque haberemus præsentem, in nostro arbitrio esset inspicere quando volumus, sic de nostro intellectu dicendum est, habet enim semper præsens lumen agentis: quia, vt D. Thomas ostendit in 1. part. Summæ, quæst. 8. artic. 1. & 3. Deus est in omnibus & per potentiam suam, & per præsentiam, & per essentiam, non quidem per ipsarum rerum essentiam, ita vt ipse sit pars essentiæ illarum, sed per suammet essentiam eo modo, quod agens dicitur esse cum suo effectu: & hoc necessarium est, quia Deus ipse sibi hanc necessitatem iniunxit, quemadmodum etiam ex necessitate animam creat in quolibet humano corpore, quod ab agentibus naturalibus sit conuenienter præparatum; ipse enim libera sua voluntate statuit hoc esse necessarium: sic igitur nunquam per ipsum stat quin intellectus noster intelligere possit, stat quidem aliquando per defectum habitus ne valeat intelligere; quandoque etiam per defectum organi phantasiæ, quod in aliquibus est ita rude & ineptum, vt propter phantasmatis impuritatem, etiamsi adsit lumen intellectus agentis, nil tamen intelligere possint. *Ad secundum.* Secundum argumentum validum quidem est in aliis agentibus, nam agens vniuersale non agit nisi per agens particulare adæquatum effectui, sed in Deo nihil habet efficacitatis; potest enim immediate hominem producere sine aliqua causa secunda, quem Sol sine altero homine agente producere non potest. Præterea dicimus magnum esse sensilium, & intelligibilium rerum discrimen: nam sensilia quidem efficit Deus vt causa vniuersalis, nec sine causis secundis, quia ipsemet hanc rebus legem præscripsit; at in mundo intelligibili ipse absq; causis secundis immediate agit, possumusq; hoc Thomæ argumentum aduersus ipsum insolubiliter retorquere: Deus animam humanam creat, & est agens vniuersale, & vniuersalis creator rerum omnium, & mundi vniuersi; ergo requiritur alia media causa creata, & homini adæquata, per quam creat animam humanam: quoniam igi-

A tur Deus, etsi est creator vniuersalis, animam tamen humanā immediate creat sine vlla causa media, sic immediate eadem illuminat, nec requiritur alius illuminator creatus: dicere etiam possumus diuinum lumen per omnia diffusum esse quidem causam maxime vniuersalem; sed iunctum phantasmatibus, quæ sunt nostri intellectus obiectum proprium, restringi, & fieri proprium agens, & quodammodo obiecti proprii rationem subire: quod exemplo luminis

B Solis confirmari potest: nam Sol per lumen suū est omnium rerū sublunarium vniuersalis causa, attamen quatenus jungitur colori, qui est proprium obiectū visus; restringitur, & fit causa propria respectu visionis; subit enim rationem obiecti visibilis, qua ratione non respicit alium effectum, nisi solam visionem. *Ad tertium.* Ad tertium responsio patet ex iis, quæ ad primum dicta sunt; Deus enim per motum, & per lumen cœlestium corporum effectus materiales producit, sed in

C mundo intellectuali agit absq; cœlorum lumine, & motu, atque omnino absq; secundis causis. *Ad quartum.* Ad quartum dicimus, non eam esse Aristotelis sententiam, quam ipsi comminiscuntur; non enim dicit intellectum agentem, & intellectum patientem esse duas animæ nostræ differentias, sed solum dicit, oportere in anima esse has differentias agentis & patientis, hoc est, dari agens & patiens: nam si Deus vbique est, & eius lumen phantasmatibus iungitur vt perfe-

D ctio, est vtique in anima nostra; non tamen vt animæ nostræ pars, sed vt extrinsecus aduenięns: hoc manifestum est considerantibus argumentum, quo ibi Aristoteles vtitur; nam illa verba, quæ isti pro se adducunt, sunt conclusio syllogismi, quo Aristoteles colligit esse in animas has differentias; is ergo est eius conclusionis sensus, qui eo syllogismo colligitur; is vero eorum verborum sensus esse non potest, qui ex illis propositionibus non infertur: est autem syl-

E logismus Aristotelis talis: vbi datur patiens, ibi datur agens illi respondens, atque datur in nobis intellectus patiens, ergo illi debet agens aliquod respondere: quærendum igitur ab aduersariis est, quomodo sit maior propositio intelligenda; an ita, vt cuilibet patienti respondeat tale agens, quod sit eiusdem naturæ, & internum, an absolute cuilibet patienti debeat agens respondere, à quo ad perfectionem ducatur: certe prior sensus falsus, & absurdus esset;

F non enim cuilibet patienti respondet tale agens, quod sit eiusdem generis, vt exempla, quibus Aristoteles id declarat, aperte demonstrant; ars enim respectu materiæ patientis est agens externum, & conditionis longe diuersæ; sic in natura elementa sunt materia respectu Cœli, quod in ea agit continue; quomodo igitur potest in conclusione colligi sensus talis, qui non est acceptus in propositionibus, imo neque accipi potuit, quia falsus est? dicere etiam posse-

possemus, Deum non esse quidem animæ nostræ partem, sed tamen quatenus est intellectus agens, fieri modo quodam partem animæ nostræ; nempe quatenus eius lumen animæ nostræ iungitur; quanquam ad hoc confugere minime cogimur, quoniam prior solutio ita vera & manifesta est, vt mirandum sit cur aduersarios non pudeat eo argumento vti. Ad verba Arist. in 1. context. illius lib. dicimus partem animæ ibi significare solum intellectum patientem, qui solus per se considerandus erat; de agente autem nihil proponi, quia non per se de ipso agendum erat, sed solum quatenus confert ad operationem intellectus patientis. sic in 1. context. lib. 8. Phycor. Arist. non proponit agendum de æterno motore, quia hunc non propter se, sed propter æternum motum erat consideraturus. *Ad quintum.* Ad quintum dicimus intellectum agentem non proprie habitum appellari, prout sumitur habitus pro aptitudine ad operandum, quæ ex multiplicata operatione acquiritur, & ponitur in prima specie qualitatis: sed sumi eo in loco ab Aristot. habitum pro forma, & perfectione, nam intellectus agens iungitur phantasmatibus vt perfectio constituens obiectum intelligibile, & hac tantum ratione vocatur ab Arist. habitus. Quod vero D. Thomas & Ioan. Grammat. dicunt Deum rectius comparari cum Sole, quam cum lumine, quum lumen sit effectus quidam à Sole productus, vanum est; decipiuntur enim, dum à rebus materialibus ad immateriales argumentantur: nam ipsemet Thomas asserit in rebus materialibus potentias esse res distinctas ab essentia, ita vt in anima quoq; humana, quum forma hominis sit, potentiæ ab ipsa animæ essentia distinguantur; at in separatis à materia secus est, potentia namq; idem est quod essentia; nec dicendum est Deum per suam potentiam res creasse tanquam per effectum aliquem, & per rem ab ipso diuersam, sed potius tanquam per semetipsum, nam potentia Dei Deus ipse est: sic igitur de lumine dicendum est, lumen à Sole prodiens (inquit Thomas) est quiddam à Sole diuersum, & ab eo productum, esto, at dicimus, non eiusmodi esse lumen Dei; non est enim aliquid creatum, sed est Deus ipse, qui sicuti quatenus intelligens, sapientia ipsa est, ita quatenus intelligibilis, & summe intelligibilis, vocatur lumen, quo omnia redduntur intelligibilia: ob id videtur in hoc Aristot. satis prope ad Christianæ fidei veritatem accessisse, sed in aliquo tamen defecisse: quemadmodum enim nos per fidem asserimus mentem nostram à solo Deo, quem hac ratione Sanctum Spiritū vocamus, illuminari; ita Aristoteles dixit nos à Deo, quatenus est intellectus agens, & primum intelligibile, intellectionem recipere: sed veritatem non plene assequutus est; putauit enim per solam phantasmatum illustrationem peruenire ad mentem nostram Diuinum lumen; nos vero ex diuina reuelatione accepimus posse Diuinum lumen non modo inferne per phantasiam, sed etiam superne absque illuminatione phantasmatum ad mentem nostram accedere, ita vt etiam absque phantasmatum vsu possit à Deo multarum rerum scientia mentibus nostris infundi per Sancti Spiritus immissionem, quod Aristot. diuina reuelatione destitutus cognoscere minime potuit. Adde quod lumen, quod in aere est, non à Sole, sed à Solis luce producitur, & modo quodam non est diuersum aliquid à luce, quatenus enim est eius imago, & eam repræsentat idem potius dicendum est, quia naturam lucis, quæ primum visibile est, nobis repræsentat. Dicendum igitur omnino est Aristot. non ea ratione intellectum agentem cum lumine comparare, quatenus lumen est effectus quidam lucis; vel enim non est effectus, vel non sumitur vt effectus, neque ea ratione similis ei est intellectus agens, quum aliud sit lumen sensile, aliud sit lumen intellectile; hoc enim non habet causam, sed est ipsummet primum intelligibile, à quo omnia redduntur intelligibilia: cum ipso autem Sole vt diuerso à lumine suo non recte comparatus esset intellectus agens; quia ipsa Solis substantia non iungitur coloribus vt perfectio, sed eius lumen tantummodo; at intellectus agens est talis Sol, qui à suo lumine non distinguitur, siquidem Dei lumen Deus ipse est: neque etiam necessarium est, vt propter comparationem Aristotelis lumen debeat etiam absolute colores producere, quia non in hoc comparatio illa consistit, sed in eo solum, quod tanquam forma constituit obiectum visibile, & similiter intellectus agēs tanquam forma & perfectio constituit obiectū intelligibile. *Ad sextum.* Sextum argumentum, quod Themistii erat contra Alexandrum, potest contra ipsum Themistium retorqueri, imo & contra omnes, qui dicant intellectum agentem esse partem animæ humanæ, vel aliquam aliam intelligentiam inferiorem prima, sequitur enim eam solam esse immortalem, reliqua vero omnia, quæ in mundo sunt, caduca esse, & Deum quoque ipsum esse mortalem: qua igitur respōsione & Themistius, & alii omnes vti coguntur ad se tuendos, eadem nos quoque in præsentia vtemur: dicimus enim Aristotelem non considerare eo in loco Deum absolute vt Deus est, sed solum vt respicit hominem tanquam intellectus agens, à quo prouenit in homine intellectio: quando igitur dicit ipsum esse immortalem, considerat ipsum quatenus est factus quodammodo aliquid animæ nostræ, & sic eum comparat solummodo cum reliquis animæ nostræ partibus: ita vt sensus sit, nihil in homine est immortale, nisi intellectus agens: si quis vero obiiciat, ergo apud Aristotelem intellectus patibilis mortalis est, ad hoc interpretes variis modis responderent, prout variæ

variæ sunt eorũ sententiæ de intellectu humano. Alexander quidem totum concederet, quoniam putauit humanũ intellectum apud Arist. esse mortale. Thomas vero dicit ea verba proferri non de solo agente, sed etiam de patiente, siquidem vna apud eum est eorum substantia, eaq; immortalis: ea tamen interpretatio verbis Arist. consentanea non est, vt considerantib. patet, Aristot. enim profert verba illa de solo agente; & nos superius demonstrauimus, non posse esse eandem substantiam intellectus patibilis & agentis. Probabilior est quorundam aliorum interpretatio, qui dicunt intellectum patientem mortalem esse, non quidem secundum substantiam, sed tantum ratione suæ imperfectionis, & patibilitatis; eatenus enim interire dicitur, quatenus desinit esse imperfectus, & recipere obiectũ à phantasia. Vtcunq; sit, de hoc enim, & de eius loci interpretatione nunc nõ disputo, satis est ostendisse argumentum hoc Themisti secundum omnium sententias nullius esse efficacitatis. Postremum quoque argumentum, quo aliqui recentiores vtuntur, vanissimum est: nam fortasse aliquid roboris haberet, si prius manifestum fuisset intellectum agentem esse Deum, postea Aristot. docere voluisset ipsum esse immortalem; sed è contrario sese res habet, ignotum enim eo loco est, quisnam sit intellectus agens, idque Aristot. voluit ex immortalitate, & aliis simul eius conditionibus esse colligendũ: Præterea etiamsi clarum fuisset eum esse Deum, reprehendi quidem Aristot. potuisset, si demonstratione aliqua ad Dei immortalitatem probandam vsus esset: sed simpliciter & absque vlla probatione asserere Deum esse immortalem, quid absurdi sit, non video: quum in vsu sit apud omnes homines, etiam sapientes, vt Deum vocent immortalem.

Ad septimum.

JACOBI ZABARELLÆ PATAVINI, LIBER.

DE ORDINE INTELLIGENDI.

Ordinum distinctio, & dicendorum propositio. Cap. I.

Ordinem, quo mens humana res intelligit, multiplicem esse constat; alius enim arbitrarius est, & ex nostra electione pendet; alius vero naturalis, & necessarius; alius demum neque ex electione, seu arbitrio nostro, neq; ex necessitate, sed omnino peraccidens, vt si quis equum prius nouerit, quam asinum, quum potuerit prius asinum nouisse, quam equum: hic nulla consideratione dignus est, ideo dimittatur. Arbitrarius vero est illæ doctrinæ ordo, de quo nos alias in libris Logicis plura scripsimus: eius enim consideratio ad Logicum pertinet, quum sit Logicum instrumentum, & ex arbitrio nostro fabricarum; quod si esset naturalis, atq; absolute necessarius, non esset quod Logicus de ipsius vsu præcepta tradere niteretur: dici tamen põt necessarius ex constitutione finis, quia si rei scientiam in suo genere perfectam acquisituri sumus, vel saltẽ facilius acquisituri, statuto quodam ordine vtamur necesse est. Alius demum necessarius prorsus, ac naturalis est, ideoq; eius consideratio non ad Logicum, sed ad Naturalem Philosophum attinet, quum eiusmodi ordo naturam mentis nostræ insequi necessario videatur: ideo illud horum ordinum discrimen esse videtur, quod etiam habituum mortalium, & facultatem animæ; quũ enim habitus non sint menti nostræ naturales, sed ex nostro arbitrio pendeant, & ex arbitrariis actionibus comparentur, solæ autem facultates, quibus eos acquirere apti sumus, naturales dici possint, de solis facultatibus agere debuit Philosophus Naturalis, de habitibus vero non ipse, sed alius, vt Moralis: sic doctrinæ ordo arbitrarius est, neque est menti nostræ naturalis, sola autem facultas procedendi ab hoc ad illud naturalis est; ideo de facultate disserit Philosophus Naturalis, de ipso autẽ ordine loquitur Logicus, à quo de eo tanquam de re arbitraria regulæ & præcepta traduntur: at si quis sit menti humanæ naturalis ordo, ita vt non ipsa tantum facultas, ipsum que vtendi arbitrium sit ei naturale, sed ipsemet ordo, cuius variandi nullum nos arbitrium habeamus, de hoc agere naturalis Philosophi officium est, ad plenam cognitionẽ naturæ humani intellectus, & eorum, quæ illam necessario consequuntur: talem autem ordinem potissime in simplicium rudi, & confusa apprehensione existere manifestum est, nõ ita in cognitione complexo-

in duobus prioribus libris de Methodo, & in Apologia

plexorum, neq; in cognitione distincta, atque perfecta, cōponere enim & enunciare hoc prius quam illud, arbitrii magis, quam naturæ esse videtur apprehendere autem in phantasmate rem hanc prius, illam vero posterius, sit primam rudium habituum acquisitionem spectemus, non est arbitrii, sed naturæ: rudium autem dico, quia distinctæ cognitionis ordo in nostro arbitrio positus est, nec distinguitur ab illo doctrinæ ordine, quem à Logico cōsiderandum esse diximus; at ordo notitiæ nostræ confusæ, quam à sensibus accipimus, aliquis prorsus naturalis, ac necessarius est, eumq; considerare ad Naturalem Philosophum attinet. Hic igitur, est de quo nūc sermonem facturi sumus, nempe naturalis ille, ac necessarius ordo, quo mens nostra simplices rerū conceptus ruditer, & confuse primum apprehendit; duoq; sunt, quæ sub præsentem considerationē cadunt, & de quibus est nobis proposita disputatio; vnum de ordine cognoscendi singulare, & vniuersale; alterum vero de ordine intelligendi ipsa vniuersalia; quoniam enim offertur menti nostræ phantasma rem singularem repræsentans, in qua inest etiam natura communis, & ipsum vniuersale, considerandum primo loco est, vtrum prius à mente nostra cognoscatur, an singulare, an vniuersale; deinde vero inter vniuersalia an prius apprehendantur vniuersaliora, quam minus vniuersalia, an è contrario hæc prius, quam illa.

Opinio, & argumenta illorum, qui negant singulare ab intellectu cognosci. Cap. II.

De ordine intelligendi singulare & vniuersale disputari non potest, nisi prius constet intellectum nostrum cognoscere singulare hoc igitur, quum à multis negetur, est à nobis ante omnia considerandum. Illi, qui singulare ab intellectu cognosci posse inficiantur, his potissimum argumentis vti solent. Primum argumentantur plures Auerroistæ ex abiunctione intellectus à materia: intellectus non est forma corporis, sed est forma separata à materia, forma autem separata non potest intelligere singulare intellectus igitur singularia non cognoscit: minorem verà statuunt, iuxta Auerrois sentētiam, quam sequuntur; maiorem ita probant; quicquid recipitur in aliquo, recipitur ad modū recipientis, ergo forma immaterialis immaterialiter tantum apta est recipere, singulare autem est materiale, & conditionibus materialibus alligatum, quia est forma commista materiæ, vt ait Arist. in contex. 92. lib. 1. de Cœlo, igitur forma immaterialis non potest cognoscere singularia. Secundo, dimissa etiam illi Auerrois opinione, putant ex sola intellectus abiunctione ab organo idem demonstrari: quum enim intellectus in operando non vtatur organo corporeo, sicut

Primum argumētum.

Secundū

A omnes concedunt, est saltem in sua operatione immaterialis, ergo ob eandem rationem non potest intelligere singularia. Præterea si intellectus singularia intelligeret, non distingueretur à sensu, qui solū singulare cognoscit; quoniam igitur oportet intellectum à sensu distingui, & id, quod ab vno cognoscitur, ab altero non cognosci, dicendum est proprium esse intellectus cognoscere vniuersale, sensus autem cognoscere singulare. Confirmant authoritate Aristot. in B 1. Physic. context. 49. & 2. de Anima 60, & 1. Poster. 134. & 2. posteriorum, cap. vlt. vbi per hoc distinguit intellectum à sensu quod intellectus vniuersalia cognoscit, sensus vero singularia; negat igitur intellectum singularia cognoscere, quum dicat sensum per eorū cognitionem distingui ab intellectu. Præterea Aristot. in contex. 15. & 16. lib. 3. de Anima inquit, omne actu intelligibile esse sine materia: materiale vero non esse actu intelligibile, sed potestate solum; C singulare igitur, quum sit materiale, non est apud Arist. intelligibile actu, sed solum vniuersale, quod à singularibus & à materia abstrahitur, est actu intelligibile. In contex. quoq; 37. eiusdem libri Aristot. diuidit ea, quæ sunt in sensibilia, & intelligibilia igitur nō sunt sensibilia esse intelligibilia; at si singularia essent intelligibilia, omnia entia essent intelligibilia, nec darentur sensibilia distincta ab intelligibilibus.

Terti *Quar* *Quin.* *Sextum*

D

Dictæ sententiæ confutatio. Cap. III.

Ego cum aliis pluribus arbitror intellectum nostrū etiam singularia cognoscere, & hoc potissimum argumento ad hoc asserendum ducor, quod in facultatibus animæ subordinatis necesse est, vt quicquid cognoscit facultas inferior, cognoscat etiam superior, & vt vbi inferior facultas desinit, illic superior incipiat; hoc E enim negato, tollitur ordo partium in animali, & ipsius animalis vnitas: hoc autem manifestum est in phantasia respectu sensuum externorum; ipsa enim potest illa omnia imaginari: quæ possunt illi sentire; differunt autem, quia sensus externi non sentiunt obiectum absens, sed solum præsens, phantasia vero imaginatur etiam absentia: hæc tamen differentia non ita accipienda est, vt dicamus sensus sentire sola præsentia, phantasiam vero sola absentia, falsum F enim est, sed vt sensus sentiat sola præsentia, phantasia vero & præsentia, & absentia: sic enim distinguenda est facultas animæ superior ab inferiore, vt possit omnia cognoscere, quæ cognoscit inferior, & alia præterea. Quoniam igitur vt sensus ad phantasiam, ita phantasia ad intellectum dirigitur, eiusmodi debet esse discrimen intellectus, & phantasiæ, & sensuum omnium, vt intellectus cognoscere illa omnia possit, quæ phantasia, & sensus cognoscunt, & alia quoque præter

Quicquid facultas inferior cognoscit, id cognoscit & superior.

præter illa, quoniam igitur phantasia & sensus A cognoscunt singularia, debet intellectus quoq; singularia cognoscere, & præterea vniuersalia, quæ nec phantasia, nec sensus cognoscit. Significauit hoc Aristot. in context.3. & 4. lib.3. de Anima: nam in context.3. dixit similem esse intellectum sensui, quatenus non est mistus cum suis obiectis; sed statim in context.4. differentiam subiunxit, dicens intellectum esse absolute & prorsus immistum respectu rerum omnium; propterea quod omnia cognoscit; dicens enim B omnia, nihil exclusit, & per hoc separauit intellectum à sensu: sensus enim quum sit alligatus organo, non potest omnia cognoscere, proinde non est prorsus immistus; at intellectus quum nulli organo sit addictus, est absolute immistus, & potest omnia cognoscere: sic igitur ex organi defectu, ex quo aduersarii argumentum sumpserunt, nos contrarium ostendimus; facultas enim organica, quum sit organo addicta, quod est determinatæ naturæ, non potest omnia co- C gnoscere; facultas vero non organica cognoscere omnia potest, nullo excepto, quia non habet organum, à quo ad determinatam aliquam naturam restringatur. Confirmatur hæc sententia ex ratiocinio, & discursu in particularibus, fiunt enim multi syllogismi particulare colligẽtes in omnibus figuris; ratiocinari autem, & discurrere est proprium intellectus, vt ait Aristot. clare in tertio libro de Anima; ideo vana, & ab Arist. D aliena est defensio, qua aduersarii vtuntur, dum ad phantasiam confugiunt, & eam dicunt ratiocinari in particularibus. Adde quod non fit syllogismus nisi ex altera saltem propositione vniuersali, quam cognoscere phantasia non potest, quod Auerroistæ aliqui animaduertentes dixerunt in syllogismo particulari propositionem vniuersalem ab intellectu cognosci, alteram vero particularem à phantasia, & ab eadem colligi conclusionem; sed hoc ridiculum est; oportet E enim ab vna & eadem animæ parte eundem discursum fieri, quum distinctarũ partium distinctæ operationes sint, & videre non sit audire, neque imaginari sit intelligere; quomodo enim phantasia colligere potest conclusionem si propositionem vniuersalem ignorat? ab intellectu igitur, non à phantasia, cognoscitur propositio particularis, quum præsertim solus intellectus apud Aristotel. affirmare, ac negare possit: adde F quod in minore syllogismi particularis prædicatur vniuersale de particulari, idque ab Arist. in primo capite primi Posteriorum vocatur inducere, seu inferere particulare suo vniuersali: quomodo igitur phantasia, quæ vniuersale non cognoscit, potest particulare inferere vniuersali? vana igitur & prorsus abiicienda eorum responsio est. Possumus præterea sic argumentari: intellectus suam intellectionem cognoscit, omnis autem intellectio est particularis, ergo quando cognoscit se nunc rem hanc intelligere, cognoscit intellectionem particularem: at secundum aduersarios non posset ab vlla animæ facultate cognosci hæc intellectio particularis; non enim ab intellectu, quum ipsi negent intellectum singularia cognoscere; non à phantasia, neq; ab vlla alia animæ sensibilis facultate, quia sensus non potest cognoscere intellectionem. Præterea est rationi consentaneum, imo necessarium, vt si intellectus cognoscit vniuersale per abstractionem à suppositis, cognoscat etiã singularia supposita, à quibus abstrahit: quomodo enim cognoscere potest vniuersale, & eius vniuersalitatem, nisi cognoscat singularia, de quibus prædicatur? quomodo põt comparare vniuersale cum singulari, & eorum conuenientiam ac differentiam cognoscere, nisi vtrumq; seorsum cognoscat? necessarium enim est, vt qui duo inter se comparat, vtrumque cognoscat. Quomodo potest cognoscere quidditatẽ, nisi cognoscat id, cuius est quidditas? quidditates autẽ sunt rerum singularium, quæ extra animam existunt, quare necessarium est, vt cognoscat singularia: solus etiã intellectus cognoscit singularitatem, quum sit quidditas rei singularis quatenus est singularis, ergo cognoscit etiã singulare; quî enim fieri põt, vt singularitatem cognoscat, si omnia prorsus singularia ignoret? Authoritate quoq; Arist. manifesta hæc sententia comprobatur, qui in 3. lib. de Anima cont. 9. & 10. inquit intellectũ cognoscere & carnem, & carnis esse, nil aliud nomine carnis significans, quàm singulare, sicuti esse carnis ibi significat essentiam & vniuersale, quemadmodum ipsemet Arist. ibidem declarat dicens carnem esse cum materia, essentiam vero carnis esse sine materia; etenim in cont.92. lib.1. de Cœlo, dixerat vniuersale esse formam, singulare autem esse formam cum materia mistam: reliqua etiã, quæ in eo cont.10. ab Arist. ad id declarandum dicuntur, hoc magis cõfirmant; docens enim modum, quo intellectus & carnẽ, & carnis essentiã cognoscit, inquit ipsum cognoscere carnem ope solius sensus, nẽpe phantasiæ, quæ est facultas animæ sensibilis; essentiam vero carnis non ipsius sensus ope, sed alterius separati, seu etiam ipsius quidem sensus, aliter tamẽ sese habentis; denotare per hæc volens mentem nostram ad singulare cognoscendum non egere intellectu agente, sed solo phantasiæ ministerio illud cognoscere, tanquam totum quoddam rude atq; confusum, hoc enim ab intellectu comprehenditur etiam sine ope intellectus agentis; sed ad intelligendam rei essentiam indigere alio, scilicet intellectu agente confusum illud illuminante; seu (quod idem est) eodem sensu aliter se habente, hoc est, phantasia ab intellectu agente illuminata, nam phantasma ab agente illustratum imprimit in intellectu etiam speciem uniuersalis, & essentiæ rei: ideo recte comparat Aristotel. cognitionem singularis cum linea recta, vniuersalis autem & essentiæ cũ linea

flexa,

[Cur] est [pr]iuĩ[legi]us in[tell]ectus.

Declaratio cont. 9. & 10. inq. libr. de Anima.

flexa, seu fracta; nam singulare à phantasia ad intellectum tanquā per rectam lineam protenditur, vniuersale verò, & essentia rei tanquam per flexā; quia lumen agentis primò ad phantasiā porrigitur, deinde ab ea ad intellectū reflectitur: hæc est illius loci vera interpretatio, ex qua apertè sumitur Arist. censuisse intellectū nostrū cognoscere singularia; inde etiā sumitur phantasmata à mente agēte illuminari in phantasia, nō vt in intellectu recepta, sic enim lumē agentis frāgitur quodāmodo in phātasia, quod nullomodo frangi diceretur, si rectà ad intellectū nostrū mitteretur. Præterea in contextu vigesimo secundo, & trigesimotertio eiusdem 3. libri Aristoteles asserit intellectum cognoscere partes temporis, præteritam, & futuram; & res, quæ in eis fiunt, simul cum tempore, in quo fiunt; & ita deliberare conferendo præterita cum præsentibus: vult igitur intellectum cognoscere singularia; quia illa, quæ in statutis, ac distinctis temporibus fiunt, singularia tantùm sunt; nam vniuersalia semper sunt, nec magis præterito tempore, quàm futuro; quare solis singularibus competit appellatio præteriti, & futuri: nostrum igitur intellectum singularia cognoscere secundum Aristot. negari non potest.

Contrariorum argumentorum solutio. Cap. IIII.

QVoniam igitur considerantibus satis manifesta hæc res est, intendum est argumenta soluere, quæ veritati tenebras offendere videbantur. primum erat: forma abiuncta à materia non intelligit singularia, intellectus est forma abiuncta à materia, igitur singularia non intelligit: vanissimū certè argumentum, cuius vtraq; propositio falsa est: falsam quidē esse maiorem, certissimum est; nam quicquid senserit Aristotel. credere nos, & constanter affirmare Christianæ fidei veritate compellimur, Deum habere prouidētiam singularium. & illa cognoscere, proinde formam à materia abiunctam cognoscere singularia; cur igitur humana mens cognoscere singularia non potest? sed dimissa propositione maiore satis in præsentia est negare minorem; aliàs enim ostendimus mentem humanam in homine non esse formam à materia abiunctam, vt illi sumunt abiunctam à materia, prout opponitur informanti; sed esse formam, qua homo est homo, & in specie constituitur: quare etiam si concederemus formam à materia separatam non posse singularia intelligere, argumentum tamen nobis non obesset; quia mens humana in homine non est talis forma, proinde hac ratione singularia cognoscere non prohibetur; quare nullius roboris argumētum est. Validius esse videtur secundum, quod sumebatur ex abiunctione ab organo: abiunctus enim est intellectus in sua operatione ab organo corporeo, quare non videtur posse singularia, quæ materialia sunt, intelligere; quicquid enim recipitur in aliquo, ad modum recipientis recipitur. Ad hoc dicimus negandam esse consequentiam: quod verò ad probationem attinet, digna quidem consideratione est propositio illa, quicquid recipitur in aliquo, recipitur ad modum recipientis, multi namque ea ad cauillandum abuti consueuerunt; sed vtcunque intelligatur, nobis non obest: singulare enim, quod extra animam existit, materiale est, neque recipi in intellectu potest, imò neque in sensu, quum Arist. dicat sensorium recipere species sine materia; species autem ipsius singularis non est materialis, sed spiritalis: nihil igitur prohibet quin eiusmodi species in intellectu recipi possit, sic enim dicitur recipi ad modū recipientis, quoniam intellectus habet aptitudinem naturalem recipiendi omnia spiritaliter, etiam speciem singularis, & quum ipse in operando sit immaterialis, quatenus non vtitur organo ad recipiendum speciem quoque sine materia recipit: nam si organum sensus, quod corporeum est, recipit formas sine materia, multò magis de intellectu id asserere debemus, immò credendum est speciem in phantasia esse spiritaliorem, quàm in sensu, in intellectu autem esse adhuc spiritaliorem, quàm in phantasia; neque nobis officit quod sit species rei materialis, nam etiam quidditas est quidditas rei materialis; & licèt per repræsentationem sit materialis, quia rem materialem repræsentat, tamen ipsa secundum se species formaliter sumpta spiritalis est, potest igitur in intellectu recipi: si vero dicant speciem singularis confusi esse quidem abiunctam à materia, at non à conditionibus materiæ, verissimum hoc quidem est, at vndenam acceperint, non posse intellectum nostrum cognoscere etiam conditiones materiales? nos enim dicimus intellectum posse omnia intelligere, etiam conditiones materiales, & rem cum conditionibus materealibus; semper tamen per receptionem speciei formaliter immaterialis, licet rem materialem, vel materiales conditiones repræsentātis: ideo sano modo intelligenda est differentia illa, quam multi statuunt inter has animæ facultates subordinatas, dicunt enim sensum cognoscere abstrahendo à materia, sed non à conditionibus materiæ, neque à præsentia materiæ; phantasiam vero abstrahendo & à materia, & à præsentia materiæ, sed non à conditionibus materiæ, quæ sunt accidentia (vt vocant) indiuiduantia; at intellectū abstrahere & à materia, & à præsentia materiæ, & à conditionibus materiæ: hoc enim, vt à plerisq; intelligitur, falsum est, nempe vt necessarium sit intellectū ab his omnib. abstrahere, sed verum est, si ita intelligatur, vt & intellectus, & phantasia, & sensus necessario abstrahāt à reali materia; sed tū à præsentia materiæ, tū à conditionib. materiæ possit intellectus & abstrahere, & non abstrahere, ita vt et-

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

Quomodo intellectus dicatur abstrahere à materia.

vt etiam sine his duabus abstractionibus possit intelligere, sic enim etiam phantasia imaginari potest & cum abstractione à præsentia materiæ, & absque hac abstractione; est enim rationi consentaneum vt intellectus possit id, quod inferiores facultates possunt, & aliquid præterea, ita vt & rem præsentem, & materiales cõditiones cognoscere possit, quod etiam aliæ facultates possunt, sed ab his ĕt omnibus vniuersale, & quidditatem abstrahere, ꝙ aliæ non possunt, ex qua operatione nominatur intellectus speculatiuus, quia proprie speculari est reiũ essentias cognoscere. Sed dubitare hic aliquis non absq; ratione potest de cognitione primæ materiæ: si namque necessarium est vt oẽs facultates animæ abstrahant formam à materia, videtur primam materiam non posse modo vllo cognosci, quum non possit abstrahi à seipsa. Ad hoc dicendum est abstractionem à materia hic non intelligi à prima materia, sed à materia singulari sensili, quæ extra animam existit; hanc enim vocamus sensilem, quia est obiectũ potens mouere sensum, & sensus recipit eius speciẽ non recipiendo ipsammet realem materiam, & ita dicitur abstrahere à materia, sic etiã phantasia, & intellectus: ideo etiam prima materia, quũ nec sensum, nec phantasiam mouere possit, à solo intellectu cognoscitur, & per abstractionem à materia, non quidẽ à seipsa, sed à materia sensili, in qua abscondita est, imo magna ĕt abstractione indiget, vt intelligi possit: quum .n. sit minimæ entitatis, instar tenuissimæ lineæ, quæ vix discerni potest, maxime omnium eget lumine intellectus agentis, vt à nostro intellectu eius natura inspici queat, & maximo ĕt nostri intellectus acumine, & exercitatione in rebus contẽplandis, & maxima phantasmatũ puritate.

[Qu]omo[do p]rima [ma]teria n[o]sca[tur] per [abst]ra[ctio]nem.

Ad tertiũ argumẽtum sumenda est responsio ex iis, quæ modo dicta sunt; non enim per hoc distinguitur intellectus à sensu, ꝙ nõ possit intelligere singulare, sed per cognitionem vniuersalis: nõ est enim necessarium, vt ea, quæ inter se differunt, in omnib. differant: cõueniunt igitur sensus & intellectus in cognitione singularis, sed distinguuntur per cognitionẽ vniuersalis, quæ solius intellectus propria est.

[A]d ter[ti]um.

Similiter ad quartũ dicimus Arist. in iis omnib. locis tribuere intellectui cognitionẽ vniuersalis, quia est eius propria, sed nunquam dicere intellectũ cognoscere solum vniuersale: adde ꝙ præcipua operatio intellectus est cognitio vniuersaliũ, & ad hanc tanquam ad finẽ dirigitur cognitio singularium, quia nõ posset intelligere vniuersale, nisi etiã singulare cognosceret; recte igitur cõstituitur operatio intellectus in cognitione vniuersalium, quia hæc est præcipua, & finalis eius operatio, quum cognitio singularium sit potius medium quoddã necessariũ, sine quo ad vniuersaliũ cognitionem peruenire non posset.

[A]d quar[tu]m.

Sic etiam ad postremum dicendũ est; quando enim Arist. inquit, omne habens materiam esse potestate intelligibile, carens aũt materia esse actu intelligibile, si per carẽs materia significet omne abiunctũ à reali materia, ergo species coloris recepta in oculo erit actu intelligibilis, quum sit forma abiuncta à sua reali materia; hoc tamen dicendũ non est, quoniam Arist. dicens actu intelligibile, significare vult aliquod à solo intellectu cognoscibile, quare per carẽs materia ibi significat solum vniuersale, & quidditatẽ, caret enim materia penitus, quatenus est sine conditionibus materiæ, cuiusmodi non est species in sensu, neque phantasma in phantasia: singulare autem vt abiunctum à reali materia nõ minus est sensibile. ꝙ intelligibile, & partim est sine materia, quatenus est sine reali materia, partim cum materia, quatenus est cũ conditionibus materiæ: respiciens igitur Arist. vniuersale, ꝙ est vere, & proprie intelligibile, & cuius cognitio est propria intellectus, & finalis, ac præcipua eius operatio, hoc solũ vocauit actu intelligibile; quamuis .n. intelligat ĕt singulare, hoc tamen ei datũ est tãquam præparatio quædam necessaria ad cognoscendũ vniuersale, non vt in ipso singulari quiescat, ideo singulare ibi non vocatur actu intelligibile: hoc significat in eo context. 15. Aristoteles, quando dicit [*scientia speculatiua, & scibile idem est*] speculatio enim non vocatur nisi vniuersalium cognitio, & contemplatio quidditatum: quare de hac sola sibi Arist. loquitur, quia hæc sola est propria operatio intellectus.

[A]d quin[tu]m.

Sic ad postremum argumentum dicendum est. Distinguens enim Arist. intelligibilia à sensilibus, præcipuum, & proprium intellectus obiectum respexit; hoc enim à sensu nõ percipitur, sed à solo intellectu, proinde vocatur proprie intelligibile: singularia vero; quæ sub sensum cadunt, licet cognoscãtur etiam ab intellectu, maluit tamen appellare sensilia, quam intelligibilia; quia in his proprie versatur sensus, intellectus vero proprie in illis, quæ non percipiuntur à sensu: perinde ergo est ac si Arist. diceret, eorum, quæ sunt, alia sub sensum cadunt, alia non cadunt, & hæc intellectus cognoscit: poterat quidem dicere omnia esse intelligibilia, sed melius esse iudicauit vt singularia sensibilia sensui attribueret, quam intellectui, reliqua vero intellectui, quæ sensu percipi nequeunt. Adde quod, etsi singularia sunt & sensilia & intelligibilia, non tamen ea ratione sunt sensilia, qua sunt intelligibilia; mouent enim sensum vt iuncta reali materiæ, intellectum vero vt facta spiritalia in phantasia, ab ipso enim reali obiecto non pateretur intellectus; sic igitur sensilia, vt sensilia, non sunt intelligibilia.

Ad secundum.

Quod singulare ab intellectu prius cognoscatur, quam vniuersale. Cap. V.

QVum igitur intellectus non solum vniuersale intelligat, sed ĕt singulare, sequitur vt consideremus vtrum prius intelligat. Putant aliqui

Thomistarum opinio.

qui prius intelligi vniuersale, deinde singulare: A dicunt enim intellectum oblato phantasmate primum intelligere vniuersale, quod proprium ipsius obiectum est, deinde reflecti ad phantasma considerandum, & animaduertere illud esse productũ à re singulari, & ita secũdario cognoscere etiam singulare; hæc fuit D. Thomæ opi-

Iauellus.

nio, quam tuetur efficaciter Iauellus in 7. Metaphys. quæst. 16. & vtitur primum hoc argumen-

Primum argumentum.

to: illud quo primo distinguitur intellectus à sensu, est primo intelligibile ab intellectu; at in B hoc distinguitur intellectus à sensu, quod sensus primo apprehendit singulare, ergo intellectus non debet primo apprehendere singulare,

Secundũ argumentum.

sed vniuersale. Præterea si intellectus primo singulare intelligeret, species sensilis posset actuare, ac perficere intellectum, quum sit repræsentatiua rei singularis; at hoc falsum est, quia hoc dato non esset necessarium ponere intellectum agentem: singulare igitur est quidem primo sen-

Tertium argumentum.

sibile, at non est primo intelligibile. Confirmant C auctoritate Aristotelis in contex. 10. lib. 3. de Anima, vbi dicit intellectum cognoscere vniuersale tanquam per rectam lineam, quum ad ipsum tanquam ad proprium obiectum feratur directe, singulare autem tanquam per lineam flexam, sicut paulo ante dicebamus; ergo vult primo intelligi vniuersale, deinde singulare: hæc

Scoti & Gregorij opinio vera.

est D. Thomæ interpretatio, vt ibi videre est. Mihi tamen verior videtur Scoti, & Gregorij Ariminensis opinio, quod singulare sit primo co- D gnitum, & ad eam probandam hoc primum ar-

Primum argumentum.

gumento vtor: Vniuersale non cognoscitur, nisi per abstractionem à singulari, ergo necesse est prius cognosci singulare; quia non potest cognosci abstractum, nisi cognoscatur illud, è quo abstrahitur, quum præsertim aduersarii fatean-

Secundũ argumentum.

tur vtrumq; esse ab intellectu cognoscibile. Præterea docet Arist. in posterioribus Analyticis, præsertim in vltimo cap. libri 2. omnem demonstratiuam scientiam pendere ex cognitione pri- E morum principiorum; ipsa autem prima principia cognita nobis esse ex singularibus per inductionem, qua in pueritia vtimur, licet id non animaduertamus; ergo id, quod primum ab intellectu cognoscitur, est singulare; ab eadem enim animæ nostræ facultate totum inductionis progressum fieri oportet; quoniam ergo intellectus solus vniuersale colligere potest, ab eo-

Tertium argumentum.

dem fit primum assumptio singularium. Præterea illud primum cognoscitur, quod facilius ap- F prehenditur; at singulare facilius apprehẽditur, quã vniuersale, quia singulare respectu vniuersalis est quoddam confusum, in quo sub specie accidentium fertur etiam inuoluta substantia & ad sensum, & ad intellectũ; omne autem confusum facilius apprehenditur, quam distinctum, prius ergo cognoscitur singulare tãquam quoddam confusum, hoc enim primum offertur intellectui, deinde intellectus in eo naturam communem contemplatur. Hoc etiam significauit

Quartũ argumentum.

Aristot. in illo 10. contextu 3. libri de Anima, si bene locum illum intelligamus, dũ dixit intellectum cognoscere carnem, & singulare per solam motionem à sensu factam, quidditatem vero & vniuersale, non nisi ope intellectus agentis phantasma illustrantis; denotare per hoc volens intellectionem singularis non esse magnum aliquid, sed facile fieri ex sola motione facta à phantasmate, vniuersale vero non cognosci, nisi

Declaratio contex. 10. 3. lib. de Anima.

ope intellectus agentis, proinde difficilius cognosci: & huic sententiæ attestatur id, quod statim subiungit de linea recta, & fracta; nam eum locum legentibus manifestum est cognitionem singularis comparari cum linea recta, vniuersalis vero cum linea flexa & fracta, non è contrario, vt aduersarij interpretantur; singulare namque recta fertur à phantasia ad intellectum, proinde absque magna difficultate, vniuersale vero non recta, sed per reflexionem luminis intellectus agentis à phantasia ad intellectum; sic enim pulcherrima est Aristot. comparatio cum lumine, quod dici solet reflecti, & refrangi ab eo, in quod primum proiicitur. Hoc etiam ostenditur

Quintũ argumentum.

ex ordine facultatum animæ: necesse est enim vt vbi desinit inferior, ibi incipiat superior; quum igitur sensus desinit in singulari præsente, necesse est phãtasiam primo imaginari singulare præsens, deinde vero etiam absens; sic igitur quoniam intellectus mouetur à phantasia actu imaginante singulare, necesse est vt prima operatio intellectus sit apprehensio singularis. Iauellus

Iauelli responsio.

tamen putauit argumentum hoc inefficax esse: quod enim nos dicimus, quicquid potest facultas superior, id potest etiam inferior, ipse dicit verum quidem esse, at non eodem modo, proinde argumentum esse fallax, quum mutet quid in quale, neque ostendere quod ab eodem incipiat facultas superior, in quo desinit inferior; nam inquit singulare esse intelligibile, quatenus est singulare, at non quatenus est materiale, ideo egere opera intellectus agentis, à quo reddatur immateriale. Ego tamen puto ipsum esse de-

Responsionis impugnatio.

ceptum, & in ambiguitatem lapsum, argumentum autem nostrum validum esse; modus enim duplex in præsentia considerari potest, modus cognoscentis, & modus rei cognitæ: de modo quidem cognoscentis verum est id, quod Iauellus dicit, nam alio modo intellectus recipit singulare, alio modo sensus; intellectus enim sine vsu organi recipit, & à phantasia, non ab ipsomet obiecto materiali, proinde speciem singularis recipit spiritalius, quam recipiat sensus, & phantasia: at de modo ipsius rei falsum dicit; nam si modus quoque est ens quoddam, & omne ens, quatenus est ens, est etiam intelligibile, vt ipse ibidem ait, necesse est vt singulare sit ab intellectu intelligibile secundum omnes modos, etiam secundum conditiones singularitatis, quæ sunt hic, & nunc; non enim entia

omnia

omnia cognosceret intellectus, si modum singularis, quo singulare à sensu cognoscitur, ipse non intelligeret. Est præterea in dictis Iauelli repugnantia manifesta: nam in quæstion.15. quinti Metaphys. ipse opinionem D. Thomæ sequens de principio singularitatis asserit ipsum esse materiam; ergo secundum hanc eius sententiam dicere quatenus singulare est dicere quatenus materiale, nam dictio illa, quatenus, notat rationē formalem; singulare, igitur, si est intelligibile quatenus singulare, est intelligibile quatenus materiale; quomodo ergo asserit esse intelligibile vt singulare, & negat esse intelligibile vt materiale? Argumēta quoq; ipsius facile soluuntur. Ad primū negamus vtramq; propositionē; minor quidem manifeste falsa est, & petit id, quod probandum erat, nempe sensum ab intellectu differre per hoc quod primo cognoscit singulare; dicimus enim non per id sensum differre ab intellectu, sed per hoc, quod sensus in singulari gradum sistit, & ipsum solum cognoscit, intellectus vero in eo non sistit, sed progreditur ad vniuersale tanquam ad præcipuum, & finale obiectum: sic enim nec phantasia per hoc differt à sensu, quod non incipiat ab imaginatione rei præsentis, à qua sensus incipit, sed incipit ipsa quoque à cognitione rei præsentis, & differt à sensu non per hoc, sed quia imaginari potest etiam rem absentem: quod vero ad maiorem attinet, quando dicit, illud est primo intelligibile ab intellectu, quo primo distinguitur intellectus à sensu, quum bis ponat eam dictionem, primo, considerandum est quomodo eam sumat; vel enim vtrobique intelligit primitate originis, vt intelligere debet, quia de hac tantum loquimur, & hac ratione maior est falsa; non enim intellectus differt à sensu per id, quod primo intelligit primitate originis, imo in hoc conuenit cū sensu; si vero vtrobique accipiat primitatem principalitatis, vera est maior, sed ad rem non facit, differre namque intellectum à sensu concedimus per cognitionem vniuersalis, quod primo, id est, præcipue ab eo intelligitur: quod si dicēs, quo primo differt intellectus à sensu, intelligat quo præcipuo, dicens autem, illud est primo intelligibile, intelligat secundum originem, falsa sic quoque est maior; nam præcipue distinguitur intellectus à sensu per cognitionem vniuersalis, non tamen hoc primum cognoscit secundum originem; quum enim hæc sit præcipua, & finalis operatio, debet esse posterior cognitione singularis, quoniam illa, quæ ad finem diriguntur, debent ipsi fini anteire. Ad secundum possumus negare consequentiam, quia perfectio, & actuatio intellectus non consistit in cognitione singularis; quod si tueri etiam contendat hanc esse actuationem aliquam, possumus totum concedere: ad probationem autem falsitatis dicimus intellectum ad cognoscendum singulare non indiguisse intellectu agente, sed propter abstra-

[Margin: ...ntra-ctio in ...ctis Iauelli.] [Margin: ...d pri-... Tho-...istarū.] [Margin: Ad secundum.]

A ctionem vniuersalis; quoniam igitur cognitio vniuersalium est præcipua, & propria operatio intellectus, fuit ei necessaria opera intellectus agentis, & hoc pronunciatur clare ab Aristotele in eo cont.10. lib.3. de Anima: ideo argumentum quoque, quod inde Iauellus sumit, vanum est, & nititur prauæ eius loci interpretationi; Arist. enim cognitionem singularis ibi comparat cum linea recta, non cum obliqua, proinde vult singulare primo intelligi, non vniuersale. Plura hac B de re legi possunt apud Gregorium Ariminensem 1. Sent. distinct. 3. quæst. 3.

Declaratio quæstionis de ordine intelligendi vniuersalia. Cap. VI.

HÆc de intellectione singularium dicta sint. Multo maior nos de vniuersalibus difficultas manet: quum enim alia magis, alia minus vniuersalia sint, dubium est vtrum prius ab intel- C lectu cognoscatur, an magis vniuersale, an minus; vt an prius in mente nostra imprimatur cōceptus corporis, deinde conceptus viuētis, deinde animalis, deinde hominis, & equi, & aliarum specierum, an è contrario, primum cognoscatur species, dein genus p o, inquius, deinde alia remotiora, & postremo omnium id, quod supremum est: loquimur autem de temporis tantum atque originis ordine, & de sola cognitione confusa, hoc est de primaria rudi horum simplicium conce- D ptuum impressione in nobis; etenim distinctæ cognitionis ordinem arbitrarium esse iam diximus, ideoq; de ipso præcepta à Logico tradi; nec vllus vnquam dubitauit, quin in adipiscenda distincta rerū notitia necessarium sit prius vniuersaliora cognoscere, quā minus vniuersalia, quia nequeūt hæc perfecte cognosci, nisi illa sint perfecte cognita; est enim genus de essentia speciei, proinde non potest perfecte cognosci species ignorato genere; igitur necesse est prius natu- E rā corporis intelligere, quam naturam viuentis, & hanc prius, quam naturam animalis, & hanc prius quā naturas proprias specierum: hoc ordine traditam ab Arist. esse naturalem philosophiam nos in libr. nostro de Naturalis scientiæ constitutione demōstrauimus, eumq; ordinem in 4 cont. lib. 1. Phys. auscult. ab Arist. propositū esse arbitramur. De hoc igitur distinctæ cognitionis ordine, nos in præsentia nō loquimur, sed de ordine cognitionis confusæ, quē cognoscere F potius nos oportet vt rē naturalem, & mētis nostræ proprietatem quandam cognitu dignam, quam vlla de hoc præcepta tradere; quādoquidem illa, quæ non in nostro arbitrio posita, sed naturalia, & necessaria sunt, sub scientiam potius, quam sub præceptiones nostras cadere videntur. Præterea neq; confusæ notitiæ nostræ cum distincta comparationem vllam in præsentia facturi sumus, quū id quoq; certum sit, confusam cuiusque rei notitiam præcedere distinctæ

ctæ cognitioni eiusdem rei: dimissa igitur penitus cognitione distincta, solum confusam considerat uri sumus, & ratione duce inuestigaturi, an cognitione confusa prius origine, ac tempore cognoscatur à nostro intellectu magis vniuersale, an minus vniuersale.

Scoti opinio & argumenta. Cap. VII.

VAriæ hac de re opiniones extiterunt, quarum duæ extremæ, & contrariæ sunt, vna Thomæ, altera Scoti, aliæ vero mediæ. Scotus in 1. Sentent. distinct. 3. q. 2. asserit minus vniuersale, hoc est vltimam speciem, esse primū cognitum ab intellectu nostro cognitione confusa, & ad id probandum tribus argumentis vtitur. Primum, quod à Scotistis validissimum esse censetur, tale est: agēs naturale satis propinquum patienti sufficienter præparato, atq; idoneo ad recipiendum, secluso omni impedimento, producit effectum perfectissimum, quem producere potest; proponatur igitur cognoscendus homo in distantia debita constitutus, qui possit mouere, & cognosci & vt corpus, & vt animal, & vt homo, obiectum hoc est agens naturale conuenienter propinquum, nec impeditum, intellectus autem noster est naturaliter aptus, ac præparatus ad omnem conceptum recipiendū; ergo prius imprimetur in intellectu conceptus hominis, qui aliorum perfectissimus est; potentia nāq; imprimendi conceptum hominis tanquam validior præualebit aliis, scilicet potentiæ imprimendi conceptum corporis, & conceptum animalis; itaque prius cognoscetur homo, quam animal, & corpus. Secundo ita argumētatur Scotus: si primum cognitum esset magis vniuersale, diuina scientia esset omnium prima secundum ordinem nostrum cognoscendi; consequēs falsum est, vt eius inscriptio declarat, inscribitur enim μετὰ τὰ φυσικά, hoc est post naturalem scientiam addiscenda: patet consequentia; quia subiectum Metaphysicæ est ens prout ens est, quod est omnium amplissimum, quare esset etiam nobis omnium notissimum. Tertio sic: si primum cognitum esset magis vniuersale, maximum tempus interponeretur antequā à summo genere ad speciem infimam peruueniremus, quia transeundum est per omnia genera media, quorum aliqua sunt ignota, vt ait Arist. in cont. 28. septimi Metaphysicorum, vbi dicit ignorari proximum genus asini, & equi. Quarto idem sic confirmare possumus: ita se habet species ad genus, vt singulare ad speciem; vt enim singulare sub specie est, & ea de ipso prædicatur in quid, ita species est sub genere, quod de ea in quid prædicatur; atqui indiuiduum cognoscitur ab intellectu prius quam species, sicut ante ostēsum est; ergo etiam species prius, quam genus. Præterea res iudicantur magis, vel minus tales ex maiore, vel minore propinquitate ad primum tale; atqui id, quod primum omnium intelligitur, est singulare, & illi propinquior est species, quam genus; ergo prius ab intellectu cognoscitur species, quam genus.

Primum argumētum. Secundū Tertium Quartū. Quintū.

Thomæ opinio & argumenta. CAp. VIII.

THomas vero in procemio 1. Physic. & in 1. part. Summ. quæst. 85. contrariam sententiam tuetur, primum cognitum cognitione cōfusa esse magis vniuersale; eamque probat auctoritate Aristot. in procemio 1. Physic. qui eam manifeste pronuntiare videtur, dicens à magis vniuersalibus ad minus vniuersalia progrediendum esse tanquam à notioribus nobis: probat etiam hoc Aristotel. ibidem hoc pacto: omne totum cognoscitur prius, quam partes, tum à sensu, tum ab intellectu; at magis vniuersale respectu minus vniuersalis est totum quoddam, quod etiam Porphyrius asserit in capite de Specie; ergo prius ab intellectu conoscitur id, quod magis vniuersale est, quam id, quod minus. Vtitur præterea Thomas tali agrumento, quo huiusce rei rationem, & causam ad ducere videtur: mens nostra, quando nascimur, est sicuti tabella abrasa, in qua nihil descriptum est; non potest igitur à perfecta ignorantia ad perfectam scientiam transire, nisi per media; atqui perfecta cognitio est cognitio infimæ speciei, cognitio vero vniuersalium est confusa, & potentialis, quia cognitio animalis est hominis cognitio potestate, & confuse; debet igitur auspicari ab vniuersalioribus, quorum cognitio confusior atque imperfectior est, deinde per differentias descendere, donec plenam, & perfectam vltimarum specierum cognitionem adipiscatur, harum enim perfecta cognitio est finis nostræ contemplationis. Experientia quoque hoc comprobatur: nam multorum animalium, ac multarum stirpium speciem, & naturam propriam ignoramus, genus tamen cognoscimus, & inter genera illud magis cognoscimus, quod communius est: cuius nulla alia esse videtur ratio, quam quod facilius cognitu est genus, quā species, proinde etiam prius cognoscitur; nam id, quod facilius cognitu est, prius tempore cognoscitur, quum cognitio nostra à facilioribus incipiat. Præterea idem confirmatur exemplo illo vulgato animalis à remoto loco venientis: primum enim non cognoscitur, nisi vt corpus, quia discernere adhuc non possumus an sit animal, an corpus aliquod inanimatum; postea vero propinquius factum cognoscitur esse animal, at non discernitur an sit homo, an equus, an asinus; postea vero cognoscitur etiam vt homo: quoniā igitur ex sensione intellectio fit, eodem ordine debet intellectus vniuersalia intelligere, quo à sensu singularia sentiuntur; à sensu autem illud cognoscitur primum vt hoc corpus, deinde vt hoc animal, tandem vero vt hic homo; similiter ergo ab intellectu debet primum concipi corpus, deinde animal, tandem vero homo.

Primu argum tum. Secun Tertii Quart

Horum

Horum autem argumentorum vis, & efficacitas postea quum huiusce rei veritatem declarabimus, diligentius expendetur.

Genuæ opinio, & prædictarum opinionum conciliatio. Cap. V.

HAs duas contrarias Thomæ, & Scoti sententias M. Antonius Genua præceptor meus putauit media quadam opinione posse conciliari: dixit enim distinguendam esse cognitionem, duplex enim est; vna actualis, altera habitualis; actualis cognitio est quælibet prima cuiusque rei apprehensio ex phantasmate oblato intellectui, & ipsum mouente actu; habitualis vero est quædam naturalis aptitudo, & propensio tum rerum cognoscibilium, vt ordine quodam ab intellectu recipiatur, tum ipsius intellectus ad eas ordinatim recipiendas; hac distinctione constituta dicebat Thomam & Scotum concordes esse, quum ambo dixerint cognitione confusa actuali primum cognitum esse speciem infimam, cognitione autem confusa habituali primum cognitum esse id, quod est maxime vniuersale: hanc Scoti sententiã fuisse facile ostendebat considerando ea, quæ à Scoto dicuntur in prædicta sua quæstione; ibi namque Scotus dicit, si consideremus aptitudinem seu habilitatem intellectus vt ab obiectis perficiatur, & ipsarum quoque rerum aptitudinem vt ipsum perficiant ordine quodam, is ordo talis est, vt prius communiores conceptus sint imprimendi, quam minus communes, natura enim in omnibus progreditur ab imperfecto ad perfectum: at quando accedit intellectus ad actum ipsum apprehendendi, & cognoscendi, perturbatur hic ordo, & impeditur à facultate motrice infimæ speciei, quæ validior est, quum eius singulare validius moueat sensum; proinde faciat vt prius in intellectu imprimatur species quam genus: quare dubitandum non est vtrumque dictum manifeste à Scoto fuisse prolatum. Quod vero etiam Thomas vtrumque protulerit, ostendere nitebatur cõsiderando ea, quæ ab ipso dicuntur in prædictio proœmio 1. Physic. nam ibi in cont. 5. Thomas asserit hoc nomen, homo, notius nobis esse quam partes definitionis, animal, & rationale; quare concedit hominem esse nobis notiorem cognitione confusa, quã animal, respicit enim actualem cognitionem, quam etiam Scotus respexit: quando autem dicit vniuersalius esse nobis notius, respicit habitualem cognitionem, non amplius actualem, vt eius verba declarant; inquit enim intellectum tendentem ad perfectionem adipiscendam auspicari primum à cognitione rerum vniuersaliorum, quæ imperfectiores sunt, & ab iis ad minus vniuersales transire, donec ad infimam speciem, quæ perfectissima est, perueniat; sic autem Thomas denotat cognitionem habitualem, quum cõsideret naturalem illam intellectus habilitatem vt ordine quodam diuersos habitus adipiscatur, quæ consentanea etiam est ipsi naturæ, quæ in operando procedere semper solet ab imperfectioribus ad perfectiora. Sed hæc dicens Genua videtur potius in omnibus ad vnguem sequi opinionem Scoti, & niti ad eam trahere verba Thomæ, quam aliquid medium, quo illi concilientur, adducere: Scotus enim in illa sua quæstione tum vtitur illa ipsa distinctione notitiæ actualis, & habitualis, tum hæc tria dicta probat; cognitione actuali confusa primũ cognitum esse minus vniuersale; cognitione actuali distincta primum cognitum esse magis vniuersale; cognitione habituali primũ cognitum esse magis vniuersale; quæ omnia sequens Genua nititur ea Thomæ attribuere. Attamen primum dictum à sententia Thomæ alienissimum est, qui absque dubio putauit cognitione actuali confusa primum cognitum esse magis vniuersale: dicens enim mentem nostram nasci vt tabellam abrasam, in qua nihil scriptum est, & auspicari à conceptibus imperfectioribus; non solam aptitudinẽ respicit, sed actum ipsum apprehendendi, hũc enim vult esse aptitudini consentaneum, ita vt, quo ordine aptus est intellectus res apprehendere, & quo ipsæ sunt aptæ apprehendi, eo ipso apprehendantur ab intellectu, neq; vllam impedimenti mentionẽ facit: contra vero Scotus inquit actũ aptitudini contrarium esse propter impedimentum illatum à magna vi motrice speciei, quod quidem neque à Thoma dicitur, neq; videtur esse cõsentaneum rationi, quia natura nihil frustra facit; quare non debuit menti nostræ tribuere hanc naturalem aptitudinem vt certo ordine res cognoscat, si nunquam seruandus hic ordo erat, sed potius contrarius; sic enim propensio illa naturalis nunquam duceretur ad actum, quod dicendum esse non videtur. Neque verba Thomæ in contex. 5. primi Physic. id, quod Genua existimauit, significare possunt: ibi namque & Thomas, & Aristot. speciem considerant tanquam totum definibile, quod dicunt notius esse partibus definitionis, hoc autem dicere nihil aliud est, quam dicere speciem prius cognosci confuse, quam distincte, quod quidem clarum est, & à nemine vnquam negatũ: ideo animaduertendum est animal respectu hominis posse duobus modis considerari; vno modo vt eius pars essentialis, qua ratione homo vt totum confusum notius est animali vt parte, idque ibi significare Thomas voluit, vt legentibus manifestum est: altero autem modo vt totum potentiale continens hominem vt partem, in quo sensu ibi no accipitur: sed putauit Thomas genus ita acceptum vt totum quoddam confusum esse prius cognitum cognitione confusa, quam speciem, quod tamen Scotus negauit; hoc autem est, de quo nunc est nobis proposita disputatio: quare Thomas, & Scotus hac in re concordes non sunt.

Conciliationis cõfutatio.

Animal respectu hominis est & totum & pars.

LL Zima-

Zimaræ, & Achillini opinio.
Cap. X.

Marcus Antonius Zimara, & Alexander Achillinus prædictis argumentis moti in mediam quandam sententiam inciderũt, quam tutissimam esse existimarunt: dixerunt enim & Thomæ, & Scoti opinionem vniuerse sumptam vtramq; falsam esse, veram tamen esse vtramq; vt particularem, quia in quibusdam notũ prius est magis vniuersale, in quibusdam vero minus vniuersale, proinde nullam certam vniuersalem regulam de primo cognito tradi posse: ideoque errasse Thomam dicẽtem in omnibus primum cognitum esse magis vniuersale, errasse etiam Scotum putantem minus vniuersale in omnibus esse primum cognitum; quanquam (dicunt) minus errauit Thomas, quia sæpius euenit vt magis vniuersale sit primum cognitum, quam vt minus vniuersale. Quod autem vtrumque contingat, probant sic: multi cognoscunt id, quod offertur, esse herbam, sed quænam herbæ species sit ignorant; & cognoscunt aliquod esse animal, quæ vero animalis species, ignorant; tunc igitur est illis prius cognitum magis vniuersale, quam minus vniuersale, quandoque tamen contrarium contingit; nam Arist. 7. Metaphys. cont. 28. inquit aliqua genera media ignorari, vt proximum genus equi, & asini; tunc igitur notior est species, quam genus, quum species equi, & asini cognoscantur, proximum autem eorum genus ignoretur. Huius diuersitatis causam refert Zimara in sensum: omnis enim intellectualis cognitio à sensu pendet, sensilia vero quæ per se, & proprie sentiuntur, accidentia sunt, ideo ex horum varietate prouenit in intellectu hæc diuersitas; quando enim accidentia generis sunt magis sensilia, quam accidentia speciei, tunc prius cognoscitur ab intellectu genus, quam species; quando autem magis sensilia sunt accidentia speciei, quam accidentia generis, prius cognoscitur ab intellectu species, quam genus; magis enim sensilia sunt accidẽtia propria equi, & asini, quam accidentia proximi eorum generis, ideo prius cognitæ sunt intellectui hæ species, quam illud genus. Hæc fuit horum sententia, quæ quantum in se veritatis habeat, postea re cognita intelligetur.

Nostræ cognitionis distinctio.
Cap. XI.

IN hac difficultate, & sententiarum varietate vt veritas manifesta fiat, & aliorum errores cognoscantur, necessarium ante omnia est recte distinguere, ne in ambiguitatem, in quam plures inciderunt, nos quoque labamur; etenim in hac plures defecisse arbitror, quod non bene distinxerint, illa namque, quia multi vsi sunt, cognitionis nostræ distinctio in actualem, & habitualem reprehensione non vacat: quanquam

A enim nominum impositiones, & appellationes arbitrariæ esse videntur, conuenit tamen à proprijs vocabulorum significationibus non recedere, quod illi fecerũt, dum cognitionem habitualem improprie admodum ab eis acceptam ab actuali distinxerunt: quemadmodum enim potentia acquirendi habitum non recte habitus nominatur, ita neq; aptitudo intellectus ad habitus ordinatim comparandos recte appellatur cognitio habitualis, quum neque adhuc cogni-

B tio sit, neq; habitus vllus in intellectu insit, sed rectius potentialis appellaretur; sic enim opponi posset cognitioni actuali quoniam actui non habitus opponitur, sed potẽtia: quæ autem proprie sit vocãda habitualis cognitio, postea considerabimus: nunc dicimus nil aliud sua illa distinctione eos significasse, quã nostram cognitionem vel actualem esse, vel potentialem, constat enim eos pro potentiali habitualem accepisse: vnde alium ipsorum errorem colligimus,

C quod de vtraque hac cognitione duo contraria dicta protulerunt, quum tamen idem de vtraq; asserendum sit; quoniam, vt paulo ante dicebamus, nulla naturalis aptitudo potest esse frustra, aptitudo autem nostri intellectus ad res certo ordine intelligendas non potest esse potentia Logica, quum insit intellectui etiam nobis non cogitantibus: proinde ad actum ducenda est, ita vt cognitio actualis eodem ordine acquiratur, quo naturaliter apta est acquiri, & debita serue-

D tur consonantia in rebus naturæ; idem ergo esse debet ordo cognitionis actualis, & cognitionis potentialis, quam illi satis improprie habitualẽ appellarunt: propterea nos dimissa potentiali solam actualẽ considerabimus, quum de vtriusque ordine idem sentiendum sit, & hanc opportuniore partitione ita diuidemus: omnis nostra actualis cognitio vel confusa est, vel distincta; quæ autem vtraque sit, docet Arist. in initio lib. 2. Poster. Analyt. nam rei simplicis cognitionem *Distinctio cognitionis nostræ.*

E habemus confusam, quando cognoscimus ipsam esse, & ignoramus quid sit; distinctam vero quando etiam quid sit cognoscimus; rem autem complexam confuse cognoscere est ignorata causa nosse solum quod sit, distincte vero est cognoscere propter quid: vtraque hæc adhuc duplex est, & hac distinctione omnem tolli difficultatem arbitror: sed etiam in sola confusa notitia considerare satis est, quum de hac sola sit nobis proposita disputatio; eandem enim distinctionem etiam distinctæ cognitioni

F accommodare quisq; facile poterit: certum est actualem nostram confusam rei simplicis notitiam duplicem esse, vel enim est prima rei apprehẽsio, quam antea nunquã cognouimus; vel est actualis cognitio rei etiã prius cognitæ; quãdo enim mathematicus à somno excitatus incipit contemplari aliquod theorema mathematicum, est quidem illa actualis cognitio illius rei, non est tamen prima eius apprehensio, quia ille iam pri-

iampridem theorema illud apprehendit, & eam rem sæpius alias intellexit: prima autem conceptuum impressio magna ex parte in pueritia fit: ordinatim enim res, quæ à sensibus intellectui offeruntur, apprehendere incipimus, quas prius non cognoueramus, licet eum cognoscendi ordinem in illa ætate non animaduertamus; in singulo enim nostrum necesse est aliquando primum fuisse impressum cõceptum animalis, conceptum equi, conceptum bouis, & alios omnes, idque vt plurimum in pueritia factũ est; euenit tamen vt etiam adultis, ac senibus offenrantur res aliquæ eis antea prorsus incognitæ proinde confusi earum conceptus tunc primũ in illorũ animis imprimantur, quum prius nullam prorsus earum notitiam habuerint. Quum ergo ita rem sese habere manifestum sit; liceat nobis hanc distinctionem proponere tum rei, tum vocabulorum significationi maxime consentaneam: cognitio nostra actualis confusa duplex est. vna originalis, altera vero habitualis; rectius enim habitualis appellatur illa, quæ fit ex habitu iampridem acquisito, vt quando ego equum actu intelligo, cuius notitiam iampridem in pueritia acquisiui, quam mera aptitudo ad habitus comparandos; intellectus enim postquã contraxit habitus, potest res actu contemplari, quando vult; ideo eam actualem cognitionem, quæ fit ex habitu, voco in præsentia cognitionem habitualem: sed quando primum concepi animo equũ, illa fuit prima origo impressionis illius conceptus, eamque in præsentia appello cognitionẽ originalem: quare actualem nõ accipio vt ab habituali distinctam, sicut eam Scotus, & alii acceperunt, sed vt communem originali, & habituali, quum vtramque actualem esse manifestum sit; nec dubito quin omnes iudiciosi viri nostram hãc & habitualis, & actualis notitiæ acceptionem tanquam maxime propriam, & rei, ac vocibus ipsis conuenientem approbaturi sint.

[Co]gnitio [n]ostra [actua]l est [or]igina- [lis], vel ha[bi]tualis.

Quodnam sit primum cognitum cognitione actuali originali confusa.

Cap. XII.

HAc distinctione constituta puto totam huiusce rei veritatẽ tribus assertionibus contineri, quarũ prima de cognitione originali talis est: primum cognitione actuali originali cõfusa est maxime vniuersale, vt recte sensit D. Thomas, & cum eo Auerroes, & Græci omnes, quam sententiam defendit etiam Ioannes Gandauensis aduersus Scotum in sua quæstione in procemio 1. Physic. Probatur assertio hæc multifariam: primum quidem auctoritate, & ratione Aristot. in eo procemio, quam superius quoque considerauimus; sed ea nunc accuratius est perpendenda: Aristot. enim eo in loco inquit, à magis vniuersalibus ad minus vniuersalia progrediendum esse tanquam à notioribus nobis

Prima cõclusio.

Primum argumentum.

B & rationem adducit, quoniam omne totum, & confusum nótius nobis est, quam partes. Non latuit Scotistas locus ille, qui respóderunt Aristot. ibi loqui de ordine cognitionis distinctæ; quam in ea scientia traditurus erat, proinde locum illum Scoto non obesse, quum etiam Scotus fateatur cognitione distincta prius esse cognitum magis vniuersale, quam minus vniuersale; sed de cognitione confusa nihil ex eo loco colligi, quũ de ea ibi Arist. non loquatur. At hoc dicentes significant se Arist. & eius artificiũ non intelligere, quod breuiter declaro. Arist. ibi in 4. contex. proponens ab vniuersalibus ad particularia progrediendũ esse, vtiq; significat ordinem cognitionis distinctæ: proponit enim ordinẽ seruandũ in tractandis reb. naturalibus quarum cognitionẽ tradendam sibi porposuit non cõfusam, sed distinctam; hanc enim nos adhuc nõ habemus, sed eam ex lectione librorũ Arist. adipiscimur. Postea vero probãs Arist. illã conclusionem assumpsit eam minorẽ, vniuersalius est nobis notius, quã tribus argumentis confirmauit, nec potuit intelligere alio modo notius, quã cognitione confusa, quod manifestũ est in tribus illis argumentis: totum enim est notius sensui, quam partes cognitione confusa: nomẽ est nobis notius, quã definitio, cognitione confusa, vt etiam expresse ibi Arist. testatur, dum inquit nomen signficat totũ quoddam confuse: prima quoq; puerorũ cognitio quando omnem virum vocant patrem, & omnem fœminam matrem, est cognitio confusa: itaq; si conueniens, & valida esse debet illa triplex minoris propositionis probatio, non potest minor illa intelligi, nisi de cognitione confusa: præterea dicens ibi Arist. in contex. 4. vniuersale esse totum quoddam. & multa continere vt partes, cõfusam cognitionem denotat; id enim quod accipitur vt totum confusum, & prius notum, quam partes, non est nisi confuse cognitũ, quũ adhuc ignorentur partes: in ordine autẽ cognitionis distinctæ animal genus nõ modo vt totũ cognoscitur prius, quam species, verum etiam vt singularũ specierum pars essentialis; quod quidẽ Arist. ibi non considerat, quia sumit totum commune vt confuse tantum cognitum. Patet igitur Aristot. probantem ex ea minore conclusionem positã in initio illius 4. contextus, argumẽtari à cõfusa nostra cognitione ad distinctam, quam in ea scientia tradere vult; ordinem enim seruandũ in tradenda perfecta sententia rerum naturaliũ confirmat ex ordine cognitionis nostræ confusæ, tanquam ex ordine nostro addiscendi naturali probans ordinẽ artificiosum: nam; quemadmodum initio dicebamus, ordo, quo distinctam rerum notitiam comparamus, artificiosus, atque arbitrarius est, ordo autem, quo à pueritia per sensus cognitionem rerum confusam acquirimus, naturalis est: quoniam igitur hic confusæ cognitionis ordo eiusmodi est,

Scotistarum responsio.

Confutatio. Declaratio contex. 4. in 1. lib. Physic.

C D E F

vt prius cognoſcamus ea, quæ magis vniuerſalia ſunt, poſtea vero illa, quæ ſunt minus vniuerſalia; ex hoc infert Ariſtot. talem eſſe debere etiam ordinem diſtinctæ cognitionis, quem in ea ſcientia ſeruaturus erat: voluit autem ea ratione ſignificare, artem debere in hoc naturam imitari, nempe vt ordo artificioſus, quo ad rerum ſcientiam adipiſcendam vtamur, ſequatur mentis noſtræ propenſionem naturalem; ita vt eo ordine ad rerum ſcientiam capeſſendam progrediamur, quo ipſo naturaliter, ac ſine artificio noſtro res apprehendit: ſic enim ordinem doctrinæ ſequi ordinem rerum naturalium docuimus aliâs in libris de Methodis: quod autem Ariſtot. ab ordine cognitionis confuſæ ad ordinem diſtinctæ cognitionis argumentetur, ex eo etiam patet, quod diſtincta cognitione & magis vniuerſalia, & minus vniuerſalia eo in loco incognita eſſe ſtatuuntur: quando ergo inquit Ariſtot. vniuerſaliora eſſe nobis notiora, non poteſt intelligere niſi cognitione confuſa. Alio quoque argumento hæc prima noſtra aſſertio confirmari poteſt, quod à Scoto adducitur in ſua quæſtione prædicta ad ſuam tuendam opinionem, nec vidit Scotus illud contra ipſum facere, & D. Thomæ opinioni ſuffragari; imo ego arbitror hoc eſſe validiſſimum omnium argumentorum, quæ aduerſus Scotum pro ſententia noſtra adduci poſſint, etenim vera huius noſtræ aſſertionis ratio, & æquata cauſa eo argumento adducitur; Scotus ita argumentatur: illud eſt facilioris intellectionis, quod eſt facilioris abſtractionis; ſpecies eſt facilioris abſtractionis, quam genus; ergo ſpecies eſt facilioris intellectionis, proinde eſt prius cognita, quam genus; in eo enim conſentire omnes videntur, quod ea quæ faciliora cognitu ſunt, prius etiam cognoſcantur, idq; veriſſimum eſt, vt poſtea dicemus; maior propoſitio clara eſt eo fundamento conſtituto, quod vniuerſalium intellectio eſt abſtractio quædam, vel non fit ſine abſtractione; minorē ita probat: illud facilius abſtrahitur, quod à paucioribus ſeparatur; at ſpecies à paucioribus ſeparatur, genus vero à pluribus; ergo ſpecies facilius abſtrahitur, quam genus: maior manifeſta eſſe videtur, minor probatur; quia ſpecies abiungitur mente à ſolis accidentibus indiuiduantibus, genus vero ſeparatur & ab eiſdem, & ab ipſa quoq; ſpecie natura, & quanto ſuperius in categoria genus fuerit, tanto à pluribus ſeparabitur, nempe ab omnib. eo inferioribus; corpus igitur eſt difficillimæ abſtractionis, homo vero, & equus facillimæ. Hoc Scoti argumentum manifeſte ipſi aduerſatur, & miror quod multi eius fallaciam non animaduerterint; nam in ſpecie ſunt aggregatæ plures conditiones, & coniunctæ plures differentiæ, quam in genere, omnes enim conditiones, quæ actu ſunt in animali, ſunt etiam in homine, & aliæ præter eas; ideo ſi animal ab homine abſtrahere velimus, oportet vt conditiones hominis proprias relinquamus, reliquas vero communiores accipiamus; quare ſpecies maiorem habet compoſitionem, quam genus, & genus eſt ſimplicius ſpecie: quoniam igitur abſtrahere eſt aliqua accipere dimiſſis aliis, certum eſt difficultatem abſtractionis conſiſtere in accipiēdo plura, relinquēdo pauca, nō in accipiendo pauca, relinquendo plura: proinde in abſtractione ſpeciei vltimæ verum eſt id, quod Scotus dicit, pauca relinqui; ſed hoc nō facit abſtractionē faciliorem, vt ipſe ſumit, ſed potius difficiliorem, nam ſi pauca relinquuntur, plura ſumuntur: quoniam igitur in infima ſpecie ſunt coniunctæ plurimæ differentiæ, & conditiones, in ſupremo autem genere paucæ, ideo difficillima eſt abſtractio infimæ ſpeciei, ſummi vero generis facillima: in eo igitur deceptus eſt Scotus, quod ex paucitate iudicans abſtractionis facilitatē, paucitatem accepit eorum, quæ relinquūtur, quum eorum, quæ ſumūtur, accipere debuerit; ſi namque aceruus lignorum proponatur, ex quo ſint aliqua accipienda, & aliqua relinquenda, certū eſt facilitatem auferendi conſiſtere in paucitate eorum, quæ accipiuntur, non eorum, quæ relinquūtur; nam facilius eſt pauca ligna auferre relinquendo multa, quam auferre multa, relinquendo pauca. Videtur autem Scotus hoc argumento vtens ſtatuiſſe fundamentū hoc, quod intellectus abſtrahēs hoc ab aliis debet cognoſcere illa alia, à quib. abſtrahit; ſic enim videtur abſtractionis difficultas conſiſtere in multitudine eorum, quæ relinquuntur: ſed id minime verū eſt, & aduerſatur propriæ naturæ abſtractionis, & ſignificationi huius vocis, abſtrahere; nil enim aliud eſt abſtrahere, niſi apprehendere vnum non apprehenſis aliis, vt abſtrahere animal ab homine nil aliud eſt, quam ſolam animalis naturam in homine contemplari, propria hominis natura non conſiderata; eſt igitur neceſſaria abſtractionis conditio, vt in ipſo abſtrahendi actu reliqua non cognoſcantur, & id ſolum, quod apprehenditur, intelligatur; quia ſi in illo actu alia quoq; cognoſcantur, nulla fit abſtractio. Ideo ſi accepta maiore propoſitione argumenti Scoti, minorem illi veriorem ſubiungamus, fiet argumentum efficaciſſimum ad eius ſententiam oppugnandam, noſtram vero, ac D. Thomæ demonſtrandam: illud eſt facilioris intellectionis, quod eſt facilioris abſtractionis; at genus eſt facilioris abſtractionis, quam ſpecies; ergo eſt facilioris intellectionis, proinde prius cognoſcitur, quam ſpecies. Videtur etiam ſententia hæc conſona eſſe opinioni omnium antiquorum philoſophorum, omnes enim putarūt facillimum eſſe rerū conuenientiam cognoſcere, differentias autem difficillimum; qui enim omnes rerū differentias, quibus inter ſe diſcrepant, cognoſcat, is rerū omnium ſcientiā habet; facilius ergo vniuerſalia cognoſcimus, in quibus res.

Lib. 1. c. 10.

Secundū argumētum.

Nota cur maior ſit ſpeciei abſtractio, quā generis: proinde difficilior.

Tertium argumētum.

A B C D E F

bus res conueniunt, quam propria, quibus differunt: idque etiam quotidie experimur, nam ego aliquando vidi piscem quendam quem putaui esse auratum piscem, tamen piscatores dixerunt non esse piscem auratum, sed aliam quādam speciem; ego igitur solam conuenientiam illius piscis cum aurato animaduerti, differentiam autem non animaduerti: sic pueri conuenientiam asini cum equo, & mulo cognoscunt, sed eorum differentias nō discernunt: nos quoque adulti cognoscimus ex loco valde remoto conuenientiam equi, & asini, & muli, differentiam vero conspicere non possumus, nisi propinquiores simus; facilius igitur conuenientia cognoscitur, quam differentia. Possumus præterea argumentum sumere ab ordine sentiendi; quoniam enim omnis nostra intellectio à sensu originem sumit; necesse est vt qualis est sentiendi ordo, talis sit etiam ordo intelligendi, præsertim cognitione confusa, de qua nunc loquimur: sciendum itaque est illa, quæ proprie, ac per se sentiuntur, accidentia esse, substantiam autem non sentiri per se, sed per accidens, vt ait Aristotel. in 2. libr. de Anima; existunt autem accidentia omnia in substantiis indiuiduis, & quia in eisdem latent etiam naturæ omnes communes, ideo accidentium quoque hoc est discrimen, quod alia insequuntur naturam communiorem, alia naturam minus communem: nutriri enim & augeri competit omni viuenti, proinde huic homini competit quatenus habet in se naturam viuentis; sentire autem omni animali, & huic homini quatenus habet animalis naturam; loqui vero homini tantum, & huic homini quatenus est homo: conceptus igitur confusus rei vniuersalis in intellectu non fit nisi ex sensione accidentium illius vniuersalis à sensu facta: videtur autem omnis natura communis in singularibus latens habere necessario aliqua accidentia sensilia eam insequentia; neque dicendum est dari genus aliquod, cuius nullum sit in singularibus sensile accidens, vt significat Aristotel. in libr. 2. Priorum Analyt. cap. vlt. ibi namque videtur innuere naturam omnem relinquere aliquod in corpore vestigium sui, per quod cognoscatur; esset enim reprehendenda natura, si aliquam communem naturam in rebus sensilibus posuisset, quæ nullam haberet sensilem affectionem, per quam confuse saltem cognosci possit: argumento esse potest anima nostra rationalis, quæ maxime omnium formarum materiam informantium elata est supra materiam, sensiles tamen habet operationes, per quas in homine cognoscitur, vt docere, & loqui, & manibus ad plurima opera vti; sunt enim manus organum intellectus, non quidem ad cognoscendum, sed ad agendum: ipsa quoque prima materia, quamuis à sensibus remotissima, iisque maxime abscondita, habet tamen in corporibus aliqua sensilia accidentia vt quantitatem, & mutabilitatem, per quam ab Aristotel. demonstrata fuit: hinc colligimus singularia non solius infimæ speciei singularia esse, sed omnium quoque superiorum generum; Socrates enim non solum est hic homo, verum etiam hoc animal, & hoc viuens, & hoc corpus; omnia igitur singularia, quæ in aliqua natura communi conueniant, necesse est vt aliquibus etiam communibus accidentibus participent, quæ illam insequantur, & sint tanquam sensilia illius signa, atque vestigia. Hæc quum ita sese habeant, rationi consonum, imo etiam necessarium est, vt accidentia vniuersaliorum facilius sentiantur, proinde etiam prius, quam accidentia minus vniuersalium; quo fit vt etiam intellectui prius offerantur magis vniuersalia quam minus vniuersalia: hoc autem probatur tum extensionem, tum intensionem motionis considerando: extensionem quidem, quia illud magis mouet, quod sæpius mouet; atqui accidentia corporis sæpius offeruntur sensui, quam accidentia animalis, & accidentia animalis sæpius quam accidentia equi: nam accidentia corporis offeruntur sensui in omnibus corporibus tam animatis, quam inanimatis, accidentia vero animalis in solis animalibus, sed non minus in equo, quā in cane, & in leone & in aliis, accidentia vero equi in solo equo; patet autem in omnibus ex iterata, & multiplicata actione prodire aliquid, quod ex vnico actu prouenire nō potest, nam multæ guttæ cauant lapidem, quem neque vna, neque pauciores cauarent; itaque accidentia rerum communiorum magis agunt in sensum actione extensiua, quam accidentia rerum minus communium; proinde conceptus vniuersaliores sæpius offeruntur intellectui, & magis ipsum mouent, quam cōceptus minus communes; quamobrem si tot actuales motiones ad imprimendum conceptum requiruntur, quibus pauciores non imprimerent, necesse est vt prius conceptus communiores quam minus communes in intellectu imprimantur. Dico præterea accidentia rerum communiorum magis agere in sensum intensione actionis, quam accidentium minus communium; propterea quod accidentia vniuersaliorum simpliciora sunt, & pauciores differentias continent; accidentia vero minus communium plures differentias comprehendunt, etenim ex necessitate continent omnes differentias vniuersaliorum; nam differentia, qua distinguitur animal à planta, comprehenditur ab ea differentia, qua distinguitur equus ab asino: ideo qui cognoscit accidentia, quibus differt equus ab asino, necesse est vt simul cognoscat accidentia, quibus differt animal à planta; non tamen è contrario, quia potest in equo discerni differentia, qua differt à planta, & illa ignorari, qua differt ab asino: quod idem intellectui contingere necessariū est: nam conceptus animalis simplicior est, quam conceptus

ceptus equi, & esse potest sine illo; at conceptus equi maiorem habet compositionem, quum necessario contineat actu conceptum animalis; siquidem equus est essentialiter animal; ideo conceptus inferiorũ in categoria, vt etiam Scotus asserit, in superiorum conceptus resoluuntur: quoniam igitur facilius apprehenditur vnum, quam duo simul, necesse est vt facilius cognoscatur animal, quam equus; animal enim est animal, & non est equus, equus vero est actu & equus, & animal: hoc autem experientia manifeste comprobatur; nam pueri primum non distinguunt equum ab asino, neque à boue; sed eos omnes eodem nomine boues vocant, quia rudem illam animalis figuram, & motum conspicantur, videntque illud commune accidens, quod hi omnes currum trahunt; at particularia lineamenta figuræ singulorum, & particulares motuum conditiones nondum discernunt, hæ namque differentiæ continent illas, quare maiorem iudicandi vim in sensu requirunt, vt videantur. Hinc sumi potest ratio erroris Scoti; ipse enim iudicabat agens validius ad agendum ex maiore eius perfectione quod quidē verum non est; sed agens validius esse iudicatur ex maiore eius proportione cum patiente, hoc est, ex maiore conuenientia potentiæ actiuæ cum potentia passiua patientis; in initio autem totius nostræ cognitionis omnes animi nostri facultates rudes, & potentiales sunt; ideo illa, quæ sunt rudia, & potentialia, facilius in animo imprimuntur, quia maiorem habent proportionem, & conuenientiam cum facultate recipientis, & quia facilius est vnum imprimere, quam plura; sic enim videmus etiam ignem calidissimum agentem in aquam non statim imprimere omnes simul gradus caloris, sed vnum, deinde alium, donec imprimat omnes: huius autem difficultatis ratio sumitur ex iis, quæ alias de intellectu, ac de sensu diximus; cognoscunt enim non solum patiendo, sed etiam agendo, hoc est, receptam speciem iudicando: vis autem iudicatrix in principio debilis est, nec potest illa statim iudicare, quæ plures differentias continent, sed prius iudicat singulas differentias, & per gradus peruenit ad cognitionem perfectam, qua omnes simul differentias comprehendit; nihil enim aliud est cognoscere primo corpus, deinde viuens, deinde animal, deinde equum, nisi ordine quodam vti in his omnibus conceptibus, qui in equo sunt, apprehendendis, donec omnes sint apprehensi; nam apprehendere vt corpus, est apprehendere solum conceptum corporis abiunctum ab aliis, apprehendere autem animal est apprehendere simul corpus, & animal, & hæc abstrahere à natura equi; sed apprehendere vt equum est omnes simul apprehendere, quoniam equus est essentialiter & corpus & animal. Demonstratur maxime huiusce rei veritas argumento illo vulgato, nec tamen à

Agēs iudicatur validius non ex maiore perfectione sed maiore proportione cū patiente

Argumētum ab animali procul veniente.

A plerisque satis intellecto, quod sumitur ab homine procul veniente; primum enim cognoscitur vt hoc corpus, deinde vt hoc animal, tandem vero vt hic homo; sensus ergo prius discernit accidentia communiorum, deinde accidentia minus communium, quare mens quoque in intelligendo eundem ordinem seruat. Multi tamen putant argumentum hoc debile esse, & facile solui dicendo, sensum ob nimiam distantiam tunc decipi, ideoque non esse sumendum

B argumentum ab hoc exemplo, in quo anima in iudicando decipitur, sed ponendum esse obiectum in distantia conueniente, vbi non decipiatur; quia tunc manifestum erit illud idem mouere primum vt hunc hominem, non vt hoc corpus. Sed qui hoc dicunt, huius argumenti vim non percipiunt, quod si bene intelligatur, insolubile est, & est demonstratio à posteriori: ipsi autem decipiuntur, dum dicunt in prædicto exemplo sensum decipi; decipitur enim quan-

C do existimatur esse aliquid, quod non est; in hoc autem exemplo quādo res illa primum iudicatur vt corpus, sic creditur esse id, quod est; non est ergo deceptio, sed est imperfecta, & confusa cognitio: vt autem huius argumenti efficacitas intelligatur, ita argumentor: id quod validius mouet sensum, prius etiam ipsum mouet; atqui accidentia corporis validius sensum mouent, quam accidentia animalis, & hominis, ergo accidentia corporis prius sentiuntur: maiorem ne-

D gare nemo potest, Scotus quoque hac eadem vtitur: minorem ita probo: quando pluribus agentibus idem offertur impedimentum, à quo vnum ex eis non prohibetur ne agat, cætera vero prohibentur, id, quod prohiberi non potest, validius agit, etenim superat vim impedimenti, quam superare alia non possunt; ille autem homo mouere sensum potest & vt hoc corpus, & vt hoc animal, & vt hic homo, nimia autem illa distantia est vnum & idem impedimentum his

E omnibus oblatum, ab eo tamen non potest impediri quin moueat vt corpus, impeditur autem ne moueat vt animal, & vt homo; ergo validius agit vt corpus, quam vt animal, vel vt homo; & huius ratio iam declarata est superius: argumentum igitur efficacissimum est, & solui non potest.

Solu aliq

Impugna solu nis.

De primo cognito cognitione habituali confusa. Cap. XIII.

F DE illa vero actuali cognitione, quæ fit ex habitu prius acquisito, aliud est asserendum, hæc autem fieri duobus modis potest: quum enim in intellectu nullus maneat impressus conceptus, sicut alibi demonstrauimus, non potest intellectus intelligere actu, nisi à phantasmate moueatur; phantasma autem vel est productum ab obiecto externo præsente, vel ab imagine prius impressa in memoria absque præsentia externi obiecti: itaque si

qua si externum obiectum absens esse statuatur, & intellectus iam habens habitum intelligat ex motione facta à phantasmate iam seruato in memoria, profero hanc assertionem, quæ ex tribus propositis ordine secunda est: de hac habituali cognitione nihil certi pronunciari potest, sed cum magis vniuersale, tum minus vniuersale potest esse primum cognitum; huius ratio in promptu est, quia intellectus iam statuitur contraxisse omnes habitus, tam communiores, quam minus communes, & potest eos contemplari quando vult, & eo ordine, quo vult, ideo vir sapiens postquam à somno excitatus est, potest statim naturam corporis contemplari, vel naturam animalis, vel naturam equi, & aliam quamlibet, cuius contemplandæ habitum jam acquisiverit. Tertia demum assertio est: cognitione habituali, quæ fiat ex oblatione obiecti materialis externi, primum cognitum est minus vniuersale, cuius accidentia mouere sensum possint; vt si statuatur me iam pridem cognouisse & corpus, & animal, & hominem, & mihi in distantia conueniente offeratur homo, ita vt sensum mouere possit, & vt corpus, & ut animal, & vt homo, mouebit primum vt homo, quod est dicere, mouebit secundum hæc omnia simul: quod si distantia tanta sit, vt mouere possit vt corpus, & vt animal, non tamen vt homo, mouebit primum vt animal, & ita quodlibet externum obiectum, quod sensui offeratur, semper mouebit primo sensum, & per sensum etiam intellectum secundum conceptum minus communem inter illos, secundum quos mouere possit. Ad hanc demonstrandum non potest efficacius argumtntum adduci, quam illud, quod primum à Scoto allatum est; id enim reuera nullam habet efficacitatem de prima actuali cognitione, quam nos originalem appellamus, sed de habituali, prout nos in præsentia habitualem sumimus, est efficacissimum, & tale est: Agens naturale applicatum patienti bene præparato, seclusо omni impedimento, producit effectum perfectissimum, quem producere potest; agit enim secundum omnes suas vires, & patiēs iam est ita præparatum, vt tantundem statim recipere aptum sit, quantum agens agere potest: igitur si obiectum potest illico mouere & vt corpus, & vt animal, & vt homo, mouebit statim vt homo, quia conceptus hominis perfectissimus est, & alios omnes continet; ipse autem intellectus est optime præparatus, quia iam prius contraxit habitum & corporis contemplandi, & animalis, & hominis; homine igitnr oblato omnes simul apprehendit, dum apprehendit vt hominem: & hoc experientiâ manifeste comprobatur; cuilibet enim cognoscenti corpus, & animal, & equum si offeratur equus, statim dicet esse equū: ideo Scotistæ dum huiusmodi exemplo, & argumento prædicto vtuntur, non animaduertunt se decipi, quum putent se probare de prima nostra originali cognitione, probetur tamen non de originali, sed solum de illa, quæ fit ex habitu antea contracto: etenim de prima originali cognitione secus est, tunc enim intellectus noster rudis, & ineptus est, nec potest simul totam rei perfectionem apprehendete, sed per gradus, & paulatim eam apprehendit; quare incipit à communioribus conceptibus rei oblatæ, quemadmodum antea declarauimus. Errarunt etiam ob eiusmodi exempla alii nōnulli, qui propriā de primo cognito sententiam proferentes dixerunt, cognitione actuali confusa magis vniuersale vel prius cōgnosci, quam minus vniuersale, vel simul cum illo, posterius autem nunquam, propterea quod cum conceptu rei minus vniuersalis coniuncti sunt alii omnes conceptus communiores. Sed isti non animaduerterunt, eam non esse primam actualem cognitionem, sed esse habitualem: quando enim simul omnes cognoscuntur, ea non est prima origo cngnitionis nostræ, sed est cognitio ex habitu, quæ originalem præsupponit, in ipsa autem originali necesse est eum ordinem esse seruatum, quem diximus, vt prius acquisiti fuerint conceptus cōmuniores, quam minus communes, idque fit potissimum in pueritia, & nobis non animaduertentibus. Notandum autem est, posse in homine adulto contingere, vt, licet nō omnes habitus acquisierit, sed solos communiores, si illi offeratur aliqua noua species non ei cognita prius, statim imprimatur eius conceptus confusus in intellectu; hoc enim fiet propter præparationem factam à conceptibus communioribus, qui iam sunt impressi: nam si mihi offeratur aliquod animal nouum, quod nunquam amplius viderim, possum primo aspectu non discernere adhuc proprias differentias, quibus differt ab aliis, sed solum inspicere communia quædam accidentia, in quibus conuenit cum aliquo alio animali; quod nobis frequenter euenit in auibus, & piscibus; & tunc non cognoscimus illam speciem secundum propriam rationem, sed solum sub ratione generis nobis antea cogniti: possum etiam primo aspectu notare propria illius animalis accidentia, quibus distinguitur ab aliis, quæ nunquam in alio vidi, & statim dicere hanc esse nouam speciem animalis mihi antea non cognitam; tunc autem imprimitur in animo meo conceptus confusus illius speciei, etiam si nomen ignorem; neq: ob id sequitur speciem primo cognosci cognitione originali, etenim genera iam pridem cognoui in aliis animalibus, si non in illo, hanc autem speciem nunc primum; non enim tunc imprimeretur conceptus illius speciei, nisi haberem prius contractos habitus generū superiorū, qui intellectum præpararunt, & ad huius speciei cognitionem aptū reddiderunt: illa igitur eius speciei cognitio erit secundū se prima originalis cognitio, quam

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Scotistarū error.

Aliorum error.

præcessêre tempore cognitiones originales generum superiorum; ratione autem cõceptuum communiorum potest illa eadem cognitio vocari habitualis, quoniam ex possessione habituum vniuersaliorum potuit statim conceptus illius speciei confusus in intellectu imprimi. Hæc, de habituali cognitione diximus a sententia Thomæ aliena non sunt, neq; illi aduersantur; ipse enim dicens esse primo cognitũ magis vniuersale, solam originalem cognitionem respexit; quare id, quod de habituali diximus, ipse non negaret, vt cuilibet eius verba consideranti manifestum esse potest. Sed aduersus Scotum de cognitione originali confusa puto esse demonstratum; magis vniuersale semper esse primum cognitum; similiter contra Zimaram, & Achillinum, qui dixerunt primum cognitũ esse quandoq; magis vniuersale, quandoq; minus vniuersale. Sed veritas manifestissima reddetur, si solutis omnibus istorum argumentis omnem hac in re difficultatem sustulerimus.

Contrariorum argumentorum solutio.

Cap. XIV.

Solvenda sunt argumenta, quæ & Scoti & recentiorum opinioni suffragari videbantur. Primum Scoti quantum roboris habeat, iam diximus: validum enim est de cognitione habituali, at non de originali, in qua mens nostra pariens non est adhuc bene præparata, vt recipere possit totam actionem agentis: quod vero Scotus dicit, eam habere æquam potentiam recipiendi omnes conceptus, verum aliquo modo est, sed aliquo etiam modo non verum; nam etiam prima materia potentiam habet atque omnes formas recipiendi, non tamen eas recipit, nisi conuenienter præparetur; & ad alias recipiendas maiorem præparationem postulat, ad alias vero minores; & aliquæ sunt formæ, quarum tanta est perfectio vt recipi in materia non possint, nisi prius aliæ imperfectiores receptæ sint: quod ergo dicitur, materiam habere æquam potentiam recipiẽdi omnes formas, verum est respiciendo solam priuatiuam præparationem, sed non est verum de positiua, priuatiua materia præparatio est, vt æque omnibus formis careat, sic enim æque omnium est receptiua; at positiua præparatio non æqua ad omnes formas requiritur, sed ad alias maior, ad alias minor, neque præparationem hanc habet materia ex sua natura, sed eam recipit ab alio: idem prorsus de mente nostra recipiente dicendum est; rudis enim nascitur, & æque omnium receptiua: sed præter hanc priuatiuam præparationem requirit etiam aliam positiuã, quæ non æqua respectu omnium conceptuum est; quare sine hac non potest statim quemlibet conceptum recipere: ratio autem huius est,

Ad primum Scoti argumentum.

Præparatio materiæ alia est priuatiua, alia positiua.

A quam antea tetigimus, quia natura (vt dicitur) non facit saltum a pura potentia, & summa imperfectione ad supremam perfectionem, sed per media transit, donec ad vltimam perfectionem perueniat. Hæc autem tum per se manifesta sunt, tum manifestiora redduntur, si argumentum hoc Scoti contra ipsum retorqueamus: nam si agens naturale non impeditum producit statim effectum perfectissimum, quem producere potest, ergo oblata intellectui species aliqua vltima, vt equus, deberet statim producere conceptum suum distinctum, quia distincta cognitio est perfectior, quam confusa; consequens tamen ipsi quoque Scoto aduersatur, qui putat primum cognitum cognitione distincta esse magis vniuersale. Scotistæ tamẽ aliqui hoc animaduertentes, Scotum tueri nituntur eius verba perpendendo: quum enim ipse dicat agens naturale producere statim effectum perfectissimum, quem primo potest, perpendunt ipsi eam dictionem, primo, & dicunt speciem vltimam non posse primo producere conceptum distinctum, sed solum confusum; quia distinctus maiorem laborem, ac discursum requirit, nec primo imprimi potest. Sed per hoc Scotus non defenditur: hoc enim dicentes fatentur non esse vniuerse veram illam Scoti propositionem, agens naturale producit statim effectum perfectissimum, quem producere potest, sed debitam patientis præparationem requiri, Quod si dicendo, quem primo potest, respicimus præparationem patientis, vt respicere debemus, vera est propositio: sed vltima species non potest producere primo, nisi conceptum vniuersalem, quoniam ad alios particulares recipiendos nondum est mens nostra bene præparata. Secundum Scoti argumentum erat: si primum cognitum cognitione confusa esset magis vniuersale, sequeretur Metaphysicam inter omnes scientias esse primam respectu nostræ cognitionis. Hoc quoque contra Scotum retorqueo: quæro an scientiæ sint disponendæ inter se iuxta ordinem cognitionis nostræ distinctæ, an confusæ: si distinctæ, ergo similiter metaphysica quo ad nos est prima, quia etiam apud Scotum magis vniuersale est primo cognitum cognitione distincta, quare argumentum etiam contra ipsum facit: si vero confusæ, ergo libri de Cœlo, & libri de Animalibus sunt anteponendi libri Physicæ auscultationis, si minus vniuersale est nobis primo notum cognitione confusa, vt Scotus putat; nam subiectum librorum Physicæ auscultationis vniuersalius est, quam proprium dictorum librorum subiectum. Ad argumentum autem multæ solent afferri responsiones, sed aliis dimissis hanc ego tutissimam & optimam esse puto: metaphysica non alia ratione dicitur vltima quo ad nos, & post naturalem scientiam attingenda, nisi ratione partis in ea maxime præcipuæ in qua

Ad secundum.

Margin letters in right column: B (at "liqua vltima"), C (at "ipsi eam dictionem"), D (at "quiri, Quod si dicendo"), E (at "cognitionis. Hoc quoque"), F (at "minus vniuersale est").

in qua agitur de substantiis à materia abiunctis A per essentiam, quæ quum sint à sensibus nostris remotissimæ, & maxime vniuersales in causando, sunt etiam nobis ignotissimæ, nec possunt cognosci, nisi prius cognita sint quædam, quæ declarantur in naturali philosophia: Metaphysica igitur post naturalem scientiam addiscenda est, quia ordo melioris nostræ cognitionis hoc requirit. Sed aduersus hanc responsionem argumentabatur dupliciter M. Antonius Genua. Primo, quia pars Metaphysicæ, quæ est de B abiunctis à materia per essentiam, parua, & minima est respectu illius partis, quæ est de ente, prout ens est, & de illis, quæ vocari solent abstracta per indifferentiam, hæc enim maxima est: quum igitur scientia à parte maiore sit nominanda, viget argumentum Scoti, Metaphysica enim prima quo ad nos erit, non vltima. Secundo, quia se quæretur secandam esse Metaphysicam in duas partes; quarum altera, quæ C est de ente, prout ens est, ante naturalem legenda esset, vt argumentum Scoti demonstrat, altera vero, quæ est de substantiis à materia separatis, legenda esset post naturalem. Hæ tamen obiectiones contra nostram responsionem non sunt alicuius momenti. Non prior, quia pars illa Metaphysic. quæ est de diuinis, quamuis mole parua sit, tamen præstantia, ac dignitate est maxima, nam multo pluris æstimanda est leuis, ac breuis tractatio de rebus nobilissimis, quam diligens, & prolixa de rebus ignobilio- D ribus, vt ait Aristoteles in 1. lib. de Partibus animalium, cap. vltimo. Confirmatur hoc ex communi illius disciplinæ appellatione; solet enim vocari scientia diuina, neque ob aliam causam, nisi, quia præcipuum eius subiectum est Deus, & res diuinæ: ergo si à parte minima nominatur diuina, quoniam ea pars nobilissima, ac maxime præcipua est, potest etiam appellari ob eandem rationem μετὰ τὰ φυσικά propter eandem præstantissimam partem. Videmus præ- E terea Aristot. in Proœmio Metaphysicæ summis laudibus eam scientiam extollere, & vere sapientiam appellare, neq; ob aliam rationem, nisi quod primas causas considerat; etenim ratione entis, prout ens est, diceretur potius ignobilissima, quoniam ens cōmunissimum omniū est; & quanto aliquid in prædicando communius, tanto est ignobilius. Altera quoque obiectio friuola est, nec sequitur secandam esse Metaphysicam in duas partes; quia si ipsam rerum F naturam spectemus, quatenus nobis considerandæ, & cognoscendæ proponuntur, oportuit de abiunctis à materia per essentiam, & de abiunctis per indifferentiam, non duas esse disciplinas, sed vnam, & eandem: ea autem tota legēda à nobis est post naturalem philosophiam, sumendo huius ordinis rationem à parte eius præcipua, quæ nō solum ignotissima nobis est, sed etiam necessario requirit, vt prius cognita sit

Argumentum Genuæ primum contra solutionem.

Secundum Argumentum.

Solutio secunda.

scientia naturalis itaq; naturalis ordine doctrinæ præcedit Metaphysicam, quia sine eius cognitione pars Metaphysicæ præcipua intelligi a nobis non posset. Tertium argumentum Scoti erat: Si magis vniuersale esset primo cognitum, maximum tempus interponeretur, antequam à summo genere ad infimas species perueniremus, quia plura intermedia genera vltimis speciebus proxima ignorantur. Hoc quoq; contra Scotum conuerti potest: similiter enim dicam, si vltima species esset primum cognitum, maximum tempus interponeretur, antequam ab ea ad supremum genus perueniremus; quoniam illa media genera, per quæ transeundum est, sunt incognita. Si vero dicat Scotus, non esse necessarium vt a specie ad superiora ascendentes transeamus per omnia media, ita nos quoque soluere eius argumentum possumus dicendo verum quidem de cognitione distincta esse id, quod Scotus ait, sed falsum esse de confusa; nam distincta cognitione a superioribus ad inferiora descendentes necesse est, vt omnia media cognoscamus, omnia namque de speciebus infimis essentialiter prædicantur, quare nullum eorum ignorandum est, si specierum distincta, & perfecta cognitio habenda sit; sed in ordine cognitionis confusæ non est necessarium, vt omnia media cognoscamus, quia potest species confuse cognosci ignorato penitus aliquo eius attributo essentiali; sic ambulantem per totam fori longitudinem necesse est ab vna extremitate ad alteram peruenire, at non est necessarium vt pedibus tangat omnes intermedios lapides: neque ob id fit, vt sententia nostra de primo cognito sit vera solum vt particularis, quod existimauit Zimara, est enim vniuerse vera; quia in omnibus cognitio nostra confusa incipit à maxime vniuersalibus, nunquam ab infima specie: nunquam enim non cognoscitur genus proximum asini & equi, tamen satis est si ante cognitionem equi fuerint cognita ex necessitate plura superiora genera, vt corpus, & viuens, & animal, ab his enim incepit cognitio nostra, non à proprio speciei conceptu: sic igitur in omnibus primum cognitum est maxime vniuersale, nunquam species vltima. Quod autem argumentum Scoti debilissimum sit, ex eo patet, quod quemadmodum ipse dixit aliqua genera ignorari, quum species cognoscantur, ita nos obiicere illi possumus, multas species vltimas ignorari, quum plura earum genera, ea præsertim, quæ amplissima sunt, cognoscantur, sic enim ostenditur, vel non esse infimam speciem primum cognitum, vel saltem non in omnibus, proinde sententiam Scoti non esse vniuerse veram: at sententiam nostram vniuerse veram esse ex eo ostēditur, quod semper ante cognitionem speciei cognoscuntur remotiora genera, licet aliqua proxima ignorentur. Alio quoque modo soluere hoc argumentum possumus, perpendendo

Ad tertium.

Ad Zimaram.

Alia solutio.

dendo verba Aristot. in eo contextu 28. libri 7. A Metaphysicorum: ibi namque non dicit genus proximū equi & asini esse penitus incognitum, sed esse innominatum non est autem illatio efficax, nomine caret, ergo est penitus incognitum; potest enim res cognosci confuse, etiam si nomen ignoretur; vt patet in mutis & surdis, & in infantibus, qui absque vlla nominum intelligentia confuse res animo concipiunt per accidentia earum sensilia, quæ à sensibus intellectui offeruntur: id enim quod dici solet, cognitio- B nem nominis esse principium omnis nostræ cognitionis, verum est de illa notitia, quam addiscēdo acquirimus, nempe vel aliquem audiendo, vel alicuius scripta legendo; nisi enim nomina intelligamus, nihil discere possumus: at non est verū de cognitione in nobis naturaliter acquisita per sensus, sic enim possumus etiam nominibus ignoratis res in animo confuse concipere; imo primi homines prius confuse res cognouerunt, postea illis nomina imposuerunt; C dico igitur proximū genus asini, & equi, quamuis nomen non habeat, notius tamen esse asino, & equo; communia namque accidentia, in quibus conueniunt, faciliora cognitu sunt, quam ptopria, per quæ distinguuntur; hæc enim & in sensu, & in intellectu maiorem iudicandi vim requirunt, quod patet in iis animalibus, quando procul aspiciuntur: quum enim videamus animal hominem portare, vel currum vehere, & cōmunem quandam figuram inspiciamus, co- D gnoscimus esse necessarium vt sit vel equus, vel mulus. vel asinus, sed quodnam horum sit adhuc ignoramus: tunc igitur cognoscimus accidentia illius generis innominati, propria vero illorum animalium accidentia non inspicimus id autem, quod diximus, confirmarur per illa, quæ dicuntur ab Aristotele in libro Categoriarum, in capite de Relatiuis, vbi ad recte faciendam reciprocam relatiuorum relationem præcipit vt alteri, quod nomine careat, nomen im- E ponamus, & dicamus caput esse capitati caput: significat ergo nomen solum esse ignotum, non ipsam rem: quia si rem quoque ignoraremus, non possemus illi nouum nomen imponere: idque in eo exemplo manifestum est, quia antequam capitati nomen fingamus; cognoscimus quid sit habere caput, ideo nomen illi imponere possumus. Hanc igitur responsionem si sequamur, dicemus ante speciei cognitionem cognita esse confuse omnia superiora genera, licet F eorum aliqua nomine careant. Vtramque solutionem ego ad diluendum Scoti argumentum optimam esse censeo: prior enim ad hominem sufficientissima est, hæc autem posterior, vt ego puto, verissima: qua etiam vtebatur M. Antonius Genua, qui licet Scoti sententiam sequeretur; tamen confessus est, nullam habere efficacitatem argumentum hoc, quod sumitur ex contextu 28. lib. 7. Metaphys. quem locum eo modo, quem nunc diximus; interpretatus est. Corruit etiam hac solutione argumentum Zimaræ, quod ex eo loco sumebatur, ad probandum nō esse vniuerse veram sententiam nostram: sed solum in parte: nos enim ostendimus primum cognitum semper esse id, qnod vniuersalius est, & nunquam esse infimam speciem. Quartum argumentum erat; vt se habet singulare ad speciem, ita se habet species ad genus nos vero hoc negamus; quamuis enim aliqua adsit similitudo, habent tamen etiam magnam differentiam, quæ in præsentia magni momenti est: dum enim à singulari ad speciem ascendimus, transimus ab ordine ad alium ordinem, nempe à re sensili ad rem intellectilem; at dum à specie ad genus transimus, non variamus rerum ordinem, quia ambo sunt intelligibilia; hinc fit, vt singulare, quum sensile sit, & à sensu primum oblatum, fit necessario primo cognitum, de specie autem hoc dicere non possumus, quia hæc non potest nisi per abstractionem cognosci, quemadmodū etiam genus; ideo quum genus sit facilioris abstractionis, quam species, prius etiam cognoscitur, quam species; singulare vero tali abstractione non eget, quare est absolute primum cognitum. Ad vltimum argumentum, quando dicebatūr speciem esse indiuiduis propinquiorem, quam genus, dicimus verum quidem hoc esse secundum ordinationem Categoriæ à Logico factam, at secundum rei veritatem non ita sese rem habere; qua non minus genera, quam species, habent sua indiuidua; nam hic homo est etiam hoc animal, & hoc corpus, & ita propinquum est corpus huic corpori; vt homo huic homini. Vti præterea possumus eadem responsione, qua precedens quoque argumentum soluimus; nam propinquitas indiuiduorum nullius momenti est, dum rerū ordo variatur: si enim de his, quæ eiusdem ordinis sunt loqueretur, vtiq; efficax argumentum esset, oporteret enim id, quod primo cognito propinquius est, prius cognosci: at dū ordinem rerum variamus, & à sensilibus ad intelligibilia transimus, propinquitas hæc, quæ à rei communitate sumitur, nullius momenti est, imo ex ea contrarium colligitur; species enim ea ratione propinquior est indiuiduo, quam genus, quia plures differentias continens contractior est, & totam indiuidui substantiam complectitur, genus vero eam non totam, sed partem; facilius autem cognoscitur pars rei aliqua, quam omnes partes simul, ob rationem satis à nobis in præcedentibus declaratam.

Non omne innominatū est incognitum.

Ad Zimaram.

Ad quartum.

Ad quintum.

F I N I S.

INDEX

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM OMNIVM NOTATV DIGNARVM, QVÆ in hoc VOLVMINE continentur.

A.

actio

agens

de Ani-

qua

F.

H

quid

R.

T.

Ter-

FINIS.